

După eș
de-a ev
1944, pen
conflic
nitate er
de chole
bombar
ia ei e
în un
)
o

BIBL. CENTR. UNIV.
M. EMINESCU" IAȘI

/// 299.691

544538

Alexandru Philippide

ORIGINEA ROMÂNILOR

544540

VOLUMUL II

CE SPUN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI
ALBANEZĂ

456161

B.C.U. IASI

TIPO MOLDOVA

Coperta: *Cristian Almășanu*

Redactor: *Aurel Ștefanachi*

ISBN 978-973-168-059-0
978-973-168-061-3

© Tipo Moldova

Editura Tipo Moldova este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (C.N.C.S.I.S.)

Iași, 2009

Editura *Tipo Moldova*,
E-mail: office@moldova.ro

4 JAN. 2010

ORIGINEA ROMÎNILOR

PARTEA II.

CE SPUNE LIMBA ROMÎNĂ

P. B.= Papahagi, Basme aromîne, București, 1905.—P. M.= Papahagi, Megleno-Romîni, partea II, Analele Academiei Romîne anul 1902.—C. D.= Codex Dimonie în Weigand's Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig volumele IV, V, VI.—P. I.= Iosif Popovici, Dialectele romîne din Istria, partea II, texte și glosar, Halle a. S. 1909.—Prin cifră arabă mare se citează pagina, prin cifră arabă mică se citează rîndul paginii.— $x < y$ însemnează: din x a rezultat y . Eū dau semnul $<$, $>$ alt înțeles decît i se dă de obicei: nu-l consider ca o săgeată, ci ca o dezvoltare dintr-un punct.

CAPITOLUL XI.

§ 235. 1. În limba comună romînească există un singur a . Dialectal există mai mulți. După Iosif Popovici Die Dialecte der Munteni und Pădurenî, Halle a. S. 1905, pag. 120, P. I. XVI, în limba Muntenilor și Pădurenilor din comitatul Hunyad și în acea a Romînilor din Istria există trei soiuri de a accentuat: un a mijlociu („mittleres”, a), un a închis (a) și un a rotunzit (\grave{a} , pe care eū îl notez cu \grave{a} : „Se articulează cu o ușoară rotundire a buzelor”). După Weigand, III Jahresbericht, 231, există unele localități din Banat unde „oricare a accentuat este reprezentat printr-un o deschis, care la timbru samănă complet cu ungurescul a ”. Iosif Popovici, Die Dialecte der Munteni und Pădurenî 120-121, spune că acel o deschis bănățean al lui Weigand nu este alt ceva decît \grave{a} din limba Muntenilor și Pădurenilor și din limba Romînilor istrieni, care \grave{a} este cu totul

deosebit de ungurescul *a*: „În vara anului 1904 am călătorit prin localitățile unde se pronunță *o* al Banatului, ca să cercețez pe *ă* la fața locului. M-am putut convinge că romînescul *ă* este cu totul deosebit de ungurescul *a*. Rotunzirea buzelor la romînul *ă* este mai mică decît la ungurescul *a*. Aceste sunete se deosebesc apoi prin înălțimea tonului propriu, prin durată și prin timbru. Din punct de vedere al fiziologiei sunetelor nu pot găsi nicio legătură între romînescul *ă* și ungurescul *a*“. Ungurescul *a* trebuie să fie un *o* deschis, iar *ă* dela Munteni-Pădureni, Banat și Istroromîni trebuie să fie un *a* rotunzit.—În ce împrejurări se găsesc cele trei feluri de *a* dela Munteni-Pădureni și dela Istroromîni nu este încă specificat. Din discuția lui Sextil Pușcariu în Studii istroromîne, II, București, 1926, pag. 61-65 atîta se poate prinde în general, că „la Istroromîni mai cu seamă *a* accentuat din cuvintele de origine latină se pronunță *a*“.

§ 236. 2. *ă* este un *o* la care lipsește rotunzirea buzelor, *î* este un *u* la care lipsește rotunzirea buzelor. Atîta trebuie, ca să prefacă pe *o*, *u* în *ă*, *î*: să pui limba în poziția lui *o*, *u*, iar buzele să le lași în stare indiferentă. Numai rotunzirea să lipsească, în colo poziția buzelor și deschiderea gurii este indiferentă: buzele pot fi cît de apropiate ori cît de îndepărtate, gura poate fi cît de închisă ori cît de deschisă; îndatăce limba are poziția dela *o*, *u*, se produc sunetele *ă*, *î*. *o*, *u* sînt însă foarte multe, unele mai închise, altele mai deschise, unele mai anterioare, altele mai posterioare, de aici se și aud tot felul de *ă*, *î* cu tot felul de timbre. Timbrele acelea însă, care unele bat spre *e*, altele bat spre *i*, nu trebuie să înșele pe cineva să creadă că am avea a face cu articulații de ale lui *e* și *i*. Pentru aceia și toată analiza care s-ar face timbrului lui *ă* și *î* prin curbele neregulate înregistrate de aparatele fiziologilor, analiză care ar proba, să zic, că timbrul cutărui *ă*, *î* samănă mai mult cu timbrul cutărui *e* decît cu al cutărui *o*, *u*, n-are nicio valoare cu privire la *articulația* lui *ă*, *î*. Weigand, în Olymp 21, Aromunen II xv, III Jahresbericht 207, a emis părerea că *ă*, *î* sînt *a*, *e*, *i*, *o*, *u* pronunțate cu larinxul lăsat în jos și le numește „gedeckte Kehllaute“. Pentru detalii vezi lucrarea mea Un specialist romîn la Lipsca pag. 76 sub III, 10, în Viața romînească anii 1909, 1910 *).

*) Asupra lucrării lui Iosif Popovici, Fiziologia vocalelor romînești *ă* și *î*, Cluj, 1921, am de făcut observațiile următoare.

1. Autorul spune lucruri neexacte din punct de vedere al foneticii, în general.

Pag. 15: „Izvorul vorbirii se află în vibrațiunile corzilor vocale, deoarece fără vibrarea lor n-am avea niciun sunet“.—Ba avem fără vibrarea coardelor vocale nenumărate sunete. P. nu cunoaște sunetele afone. Foarte multe sunete din vorbirea omenească pot fi produse și fonic, adică cu vibrarea coardelor vocale, și afon, adică fără vibrarea lor, astfel, între altele, înseș așa numitele vocale. Dar sînt și sunete de acelea, a căror afonie este indispensabilă pentru a fi simțite ca atare, astfel sînt explozivele afone (*p, t, k, k'*) și spirantele afone (*f, s, ș, ŝ, h', h,*) și africaterile afone (*t, č*). Indatăce asemenea sunete devin fonice, sînt simțite de limbă ca altele, anume ca *b, d, g, g, v, z, ž, đ, j, j, dz, ĝ*. Ba a foniea, din punct de vedere al simțului limbii, este mai importantă decît fonicitatea, pentrucă, dacă sînt sunete, a căror afonie este indispensabilă spre a fi simțite ca atari sunete, iar nu ca altele, nu există, din contra, sunete a căror fonicitate să fie indispensabilă pentru a fi simțite ca atari, iar nu ca altele, și, de pildă vocalele, lichidele (*l, r,*), nazalele (*m, n*), explozivele *b, d, g, g*, spirantele *v, z, ž, đ, j, j*, africaterile *dz, ĝ*, pot fi și fonice și afone, fără ca să înceteze de a fi simțite ca atari, de a fi simțite ca vocalele cutare, ca *l, r*, ca *m, n*, ca *b, d, g, g*, ca *v, z, ž, đ, j, j*, ca *dz, ĝ*.

Pag. 17: „Numai Germanii vreaū să scoată cu fizica lor două rezonanțe pentru vocale, pe una găsiind-o înainte în gură, iar pe a două îndărăt. Nu mi se pare de loc probabilă această părere“.—Și cu toate acestea faptul există și e lesne de experimentat. Vocalele afone anume (dar nu toate, ci numai cele închise, la care strîmtoarea dintre spațiul anterior și cel posterior, formată prin apropierea limbii de palat, este îngustă) aū în adevăr două tonuri proprii, unul al spațiului anterior, perceptibil cînd pronunțăm vocala prin respiraie, și altul al spațiului posterior, perceptibil cînd plesnim afon coardele vocale, ori, cu alte vorbe, cînd producem exploziva laringală a fonă. Perceperea acestor două tonuri proprii este accesibilă oricui, nu este trebuință de niciun aparat pentru a le constata că sînt și de a hotări, în mod relativ, că unul din cele două tonuri este mai nalt ori mai jos decît celălalt. Așa de pildă oricine poate constata că la *ă* și *î* romînești tonul propriu al spațiului posterior este mai jos decît cel al spațiului anterior. Greșala lui P. provine sigur de acolo că experimentează cu vocalele fonice.

2. Autorul spune despre *ă* și *î* neexactități cu privire la fapte foarte cunoscute, elementare, cu privire la proprietăți de ale lui *ă* și *î* pe care ori toată lumea le știe ori le poate lesne constata oricine.

Pag. 13: „*ă* e mai înalt ca *a*, și *î* ca *i*“. Pag. 18: „*ă* e mai nalt decît *a*, și *î* decît *i*. Înțeleg tonul fundamental al fiecărei vocale“.—Dacă are în vedere P. vocalele afone, apoi nu este adevărat că tonul propriu al lui *î* este mai înalt decît al lui *i*. Adevărul (pe care oricine îl poate constata) este că tonul propriu al lui *î* este mai jos, cu mult mai jos, decît al lui *i*. Dacă însă are cumva în vedere P. vocalele fonice (Și cum că are în vedere vocalele fonice, ne dă bănuială termenul de *ton fundamental*, de care se servește,

termen care este mai ales întrebuințat când este vorba de vocalele fonice; dar mai ales ne dă bănuială faptul că P. în general nu cunoaște sunetele afone, vezi mai sus 1), apoi cele spuse de dînsul devin încă și mai extraordinare, căci tonurile fundamentale ale vocalelor *î* și *î* fonice sînt foarte variabile, ba mai joase, ba mai înalte, după cum vrei să le cînti și după cît te lasă glasul, așa că ba pe *î* îl vezi putea cînta cît mai sus și pe *î* cît mai jos, ba din contra.

Pag. 15: „*ă* e neaccentuat afară de monosilabele *văi, căi, părți*, etc. și *cîntă, cîntăm* din perfectul istoric [Care *cîntăm* din perfectul istoric? Cel vechi român?], iar *î* e totdeauna accentuat”.—Nu-î adevărat. Compară *văduvă, măgură, păcură, pănură, pătură, păsări, lături, bucăți, sudălmă, cămări, cătărămi, isprăvi, judecăți, lăcrimi, păstrăv, mătură*, etc. etc.; *mîncăm, vînat, vînot, gînsac, vînzare, vîndut, bîrfesc, pîrîg, pîrdălnic, vîrtos, vînjos, mînzat, cîrciög, cîrnăț*, etc. etc. Dați și eu la întîmplare exemple care-mi vin în cap. Sînt sute și sute.

Pag. 16: „*ă* și *î* nu sînt nazale”.—Ba *ă* și *î*, ca oricare alte vocale, pot fi și nazale și nenazale. Aceasta din punct de vedere al lui *ă* și al lui *î* în general (Experiența o poate face oricine). Iar în ce privește pe *ă* și *î* din limba romînă, apoi într-un cuvînt ca *bănci* există în realitate sunetele *b, ă* (*ă* nazal) și *č*, și într-un cuvînt ca *stînci* există în realitate sunetele *s, t, î* (*î* nazal) și *č*. Ca să se convingă cineva de aceasta, să pronunțe cuvintele *bănci* și *stînci* ca Moldovanul, adică fără exploziva *t* din africata *č*, adică cu *ș* în loc de *č*, și va vedea cum limba după articularea lui *î* (adecă a lui *î*) nu atinge de fel prin partea ei anterioară vreun loc undeva al alveolelor ori al palatului tare anterior, cea ce ar trebui să facă numai decît pentru a se putea produce un *n* anterior (căci despre vreun *n* posterior în cuvintele *bănci, stînci* cred că nu-î trece nimăru prin minte că ar putea să existe), și cu toate acestea urechea are impresia unui *n*. Limba romînească are multe vocale nazale, și printre ele are și *ă, î* de ajuns. În ce împrejurări, care de altfel sînt comune multor limbi, spun la § 245 No. 111. Decît numai nazalizarea vocalelor romînești nu este așa de puternică (pentru că vălul palatului nu se lasă așa de tare în jos) ca în limbile care s-ar putea numi *fîrnîite*, cum este limba franceză.

3. Autorul caută să caracterizeze pe *ă* și *î* față de celelalte vocale din punct de vedere al poziției buzelor și maxilarelor.

Pag. 20: „Maxilarul de jos ne prezintă altă depărtare față de cel de sus la rostirea lui *ă* și *o*”. La pag. 26 se dă distanța dintre maxilare la *a, e, i, o, u, ă, î*: ea e diferită după vocale, în special e diferită între *o* și *ă*, între *u* și *î*, dar nu tare.—Aceste lucruri se înțeleg dela sine. La sunetele cu rotundire a buzelor, cum sînt *o, u*, trebuie o mai mare apropiere a maxilarelor decît la sunetele nerotundite. La cele dintîi buzele trebuiesc să se apropie una de alta, cea ce nu se poate face fără ca să se apropie și fălcile una de alta; la cele de al doilea buzele pot fi cît de îndepărtate una de alta, și această facultate pot să o aibă decî și fălcile. Deosebirile acestea, din punct de vedere al distanței maxilarelor, între

vocale sînt însă relative, așa că vocalele nerotunzite se pot pronunța și cu fălcile cît de apropiate, iar cele rotunzite se pot pronunța și cu fălcile nu tare apropiate. Dar macarcă sînt relative, deosebirea există, și din cauza lor trebuie să se fi petrecînd chiar în poziția limbii față cu palatul oarecare variabilitate, așa că, dacă două sunete oarecare au aceeași articulație a limbii față cu palatul și se deosebesc numai prin aceea că unul e rotunzit și celălalt nerotunzit, trebuie să fi avînd acele două sunete chiar din punct de vedere al poziției limbii oarecare, macar cît de mică, deosebire relativă, căci apropierea mai tare a maxilarelor la sunetul cel rotunzit trebuie să fi producînd și o apropiere macar cît de cît mai mare a limbii de palat. Astfel în vorbirea curentă, cea relativă, nu în pronunțarea cea izolată, mai ales nu în pronunțarea provocată de experimentator, trebuie să fi existînd mici deosebiri între *o* și *ă*, *u* și *î*, *ö* și *e*, *ü* și *i*. Tot așa scoborîrea vîlului palatului la vocalele nazale și ridicarea lui la cele nenazale trebuie să fi producînd o variabilitate relativă în articulația limbii față cu palatul, și sigur, în vorbirea curentă, cea relativă, *ê* nu este identic cu *e* nici din punct de vedere al articulării limbii.

Pag. 25: *ă*, *î* nu sînt rotunzite. P. măsoară distanța dintre buze la *a*, *e*, *i*, *ă*, *î* și *o* dă în milimetre. Se dă apoi fotografia capului unei fimeî care pronunță pe *ă* și *î*?—Asemenea distanțe sînt însă relative și numai din punctul acesta de vedere măsurătorile lui Popovici pot avea vreun sens (cu condiția ca să le fi luat în vorbirea curentă, iar nu la sunete comandate izolat, cea ce nu-mi vine a crede să fi făcut Popovici, căci e greș tare, dacă nu cumva imposibil). Pentru aceia cifrele absolute date de el („*a* 15 milimetri, *e* 12 milimetri”, etc.) pot fi ale tuturor vocalelor, și, ca să mă servesc de cifrele date de dînsul, *a* poate fi pronunțat cu 12 milimetri și *e* cu 15 milimetri, etc.! In ce privește în special capul de fimee care pronunță, după porunca experimentatorului, pe *ă* și pe *î* înaintea aparatului fotografic, și face frumos, cum s-ar zice, el e pus în cartea lui Popovici chiar degeaba. Dacă te-ai lua după fotografiile acelea, apoi ar trebui să zici că între *ă* și *î* există o enormă deosebire din punct de vedere al poziției buzelor și, prin reflex, al trăsăturilor feței, căci în fotografia cu *ă* fimeea zîmbește și rînjește tare, așa că i se văd toți dinții de sus, iar în fotografia cu *î* fața-i serioasă și buzele sînt apropiate tare una de alta, așa că mai nu se văd dinții. Deosebirea însă de fapt între *ă* și *î* din punct de vedere al poziției buzelor este minimă, mai că nu există. Oricare Român se poate convinge de aceasta, chiar fără oglindă.

4. Autorul vorbește de timbrul vocalelor *ă*, *î*, și anume, firește, de timbrul vocalelor *ă*, *î* fonice, deoarece nici nu cunoaște vocalele afone (vezi mai sus sub 1), iar cu analiza timbrului vocalelor afone foneticii în general nu se ocupă.

Pag. 20: „Din poziția lui *o* (ca rezonator) și din vibrațiunile lui *o* (produse de corzile vocale) nu va putea scoate cineva niciodată un *ă*”. —Se înțelege dela sine! Nimeni nu susține contrariul.

Pag. 28 și următoarele. Se dau curbele neregulate ale vocalelor românești *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*, se analizează curbele lui *ă*, *î*, și se arată în

milimetri amplitudinea tonului fundamental (ut_2) și a 9 armonice ale sunetelor românești \check{a} , i . (Nu se dă însă înălțimea armonicelor).

Toată această cercetare a timbrului vocalelor fonice, care este subiectul de predilecție al foneticilor, nu interesează pe cel care vrea să afle articularea vocalelor de fel. Nicio cunoștință, absolut niciuna, nu-ți procură asupra articulării sunetelor timbrul acestora, căci instrumente deosebite pot avea timbre asemănătoare, și, din contra, instrumente asemănătoare pot avea timbre deosebite. Pe de altă parte, nu în timbrul unui sunet, ci în articularea lui prin organele vorbirii, stă rădăcina schimbărilor pe care le suferă sunetul cu vremea, iar limbistul, pe care transformările pe care le suferă o limbă îl preocupă în primul loc, toată atenția o dă, nu timbrului sunetelor, ci articulării acestora. Aici, la analiza cu înalte calcule matematice a timbrului, o prăpastie se deschide între fonetica fizico-matematică și între limbistică, nu numai pentru că mijloacele de cercetare sînt pentru limbist inabordabile, ci și pentru că obiectul însuși de cercetare n-are pentru limbist decît o importanță secundară, ori chiar nicio importanță.

5. Autorul vorbește de articularea sunetelor \check{a} , i din punct de vedere al limbii și al palatului, dar în mod vag, așa că nu se poate înțelege care ar fi partea palatului și partea limbii prin mijlocirea cărora se face articularea.

Pag. 13: „Articulațiunea limbii pe cerul gurii pentru i se face între i și u “. Pag. 12, 13: „ \check{a} romînesc e un sunet mediu, care se află între a și e “. Pag. 20: „Ridicarea limbii nu e identică [la \check{a} și o]; altul e punctul de articulațiune la \check{a} și altul la o “. Pag. 26-27: „Articulațiunea limbii încă e deosebită, așa că vocala \check{a} nu poate să fie identică cu o , iar vocala i nu poate fi i . \check{a} se aseamănă mai mult cu e și i cu i . Punctul de articulațiune al lui \check{a} e așezat după 30 milimetri, va să zică e se formează mai înainte decît \check{a} , al cărui punct de articulațiune se află mai îndărăt, diferența între ele poate fi de 5-6 milimetri. Punctul de articulațiune al lui i e așezat între 20-30 milimetri, pe_cînd al lui i se află la 30 milimetri, va să zică avem și aici o distanță de 5-6 milimetri între aceste vocale“.

6. Autorul spune ceva mai precis din punct de vedere al locului palatului unde articulează limba, dar despre partea limbii cu care se face articularea nu spune nimic.

Pag. 16: „Articulațiunile vocalelor \check{a} și i se fac mai mult pe cerul gurii tare, palatum durum“. Pag. 21: „La i limba se retrage cu cîțiva milimetri îndărăt de punctul de articulațiune al lui i . Articulațiunea lui i nu se produce pe partea moale a cerului gurii, ci în regiunea mixtă a palatului tare și moale“.—Dar, după cum se vede din citatul dela pag. 26-27 făcut mai sus sub No. 5, \check{a} e posterior lui i ; deci, fiindcă i se produce „în regiunea mixtă a palatului tare și moale“, \check{a} trebuie numai decît să se fi producînd la palatul moale. Apoi atunci, cum rămîne cu afirmarea că „articulațiunile vocalelor \check{a} și i se fac mai mult pe cerul gurii tare“? De altfel ce însemnează acest „mai mult“?

7. Pentru a ajunge la acest rezultat, că \check{a} și i s-ar articula „mai mult“ la palatul tare, autorul s-a servit de două mijloace, de măsurarea distanței dintre limbă și palat prin mijlocirea unei ampule, și de palatul

artificial. Pentruca lectorul să vadă el însuș lucrul, se dau la pag. 27 patru figuri: în una din aceste figuri se arată prin puncte poziția limbii față cu palatul la vocalele *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*, iar în celelalte trei figuri se arată prin linii locul unde atinge limba prin laturile ei palatul la *a*, *e*, *i*, *u*, *ă*, *î* (*o* lipsește). Figura unde se arată prin puncte poziția limbii față cu palatul, și care este rezultatul experienții făcute cu ajutorul „unei ampule mijlocii“ probabil în propria gură, e foarte nepreciză, și nu se poate înțelege aproape nimic dintr-însa. Și cât se înțelege, este curios: *e*, de pildă, e tot atât de închis ca și *i*, iar *o* e mai închis decât *u* (Cu care ocazie să se bage de samă că înălțimea diferitelor compartimente nu este egală, că compartimentul lui *e* și acel al lui *o* au zece milimetri înălțime, în vreme ce compartimentele lui *a*, *i*, *u*, *ă*, *î* au numai câte 9 milimetri înălțime). Din figurile cele trei, în care se arată prin linii locul unde atinge limba prin laturile ei palatul la *a*, *e*, *i*, *u*, *ă*, *î*, și care sînt rezultatul experienții făcute cu ajutorul palatului artificial în gura unei doamne din Brașov (aceleiaș doamne care a fost fotografiată pentru poziția buzelor la *ă*, *î*, vezi mai sus sub 3), se vede că *î* e mai anterior decât *ă* (ceia ce este exact), că *ă* e mai anterior decât *u* (ceia ce nu-i exact), și se vede faptul extraordinar că *a* e mai anterior decât *u*! Asupra faptului din urmă chiar insistă Popovici la pag. 28: „Limba atinge la rostirea vocalei *u* abia pe jumătate maseașa ultimă, iar la rostirea lui *a* acopere întreagă maseașa“. Va să zică cunoscuta vocală *a*, la care limba se ridică în sus ori de fel, ori mai puțin decât la oricare altă vocală (cu excepție de vocala produsă cu limba în stare de repaos), cunoscuta vocală *a*, despre care se știia până astăzi că la articularea ei limba nu atinge prin laturile ei nicio părțică a palatului (măsele superioare, ori alveole, ori palatul propriu zis), este astfel articulată de Romîni delă Brașov, încît limba se ridică în sus tare, mai tare decât la *u* (și doar la *u* se ridică limba în sus destul de mult), și în aceeaș vreme se mișcă spre partea anterioară a gurii mai mult decât la *u*. Ce fel de *a* poate fi acesta? E curat un *a* brașovă.

În urma acestora putem spune cu toată siguranța că studiul lui Iosif Popovici asupra vocalelor romînești *ă*, *î* n-a înaintat știința asupra acestor vocale cu nimic. Studiul acesta ne convinge numai mai mult de înaintatea cercetării articulării vocalelor prin mijlocirea de instrumente, mai ales cînd cineva și-a însușit numai în mod superficial și precipitat cunoștința faptelor elementare (Vezi cele spuse supt 1, 2). Cînd cetește cineva o asemenea lucrare, ca cea a lui Popovici, se convinge cu deosebire de adevărul că cercetarea articulării vocalelor (nu și a altor sunete) este chestiune de apreciere personală. Jespersen, Lehrbuch der Phonetik, pag. 159: „Aici, la sfîrșit, trebuie să mai repet că în general, cînd e vorba de a hotărî articularea vocalelor, cineva nu poate recurge decât la aprecierea sa personală, care și aceia, firește, este cu atât mai nesigură, cu cît articularea se face mai spre fundul gurii și cu cît limba se depărtează mai tare de palat“. La această apreciere cele mai simple mijloace de observare sînt cele mai sigure, și aceste mijloace sînt, pentru articularea buzelor ochiul,

În ce privește repartizarea lui *ă*, *î*, ea nu este aceeași în toate dialectele. În general se poate zice: dialectele macedoromîn și istroromîn au mai puțin *î* și mai mult *ă* decît dialectul dacoromîn, iar subdialectul meglenit și cel din Acarnania n-au *î* de loc. În special avem de observat următoarele.

În privința dialectului macedoromîn textele publicate de Weigand și informațiile pe care acest autor ni le dă nu se potrivesc cu textele publicate de Papahagi, pe care noi punem cea mai mare bază. După Weigand anume, Aromunen II 354-355, subdialectul dela Gopeș „se caracterizează prin aceea că *ă* se deosebește lămurit la pronunțare de *î*“, în vreme ce la Monastir (Bitolia) „*ă* și *î* se deosebesc foarte puțin unul de altul [și anume în sensul acela că *î* se pronunță ca *ă*], se zice *lănă*, *mănă*, *fântănă*, *căț*; ceva deosebit, spre *u*, se pronunță *pîne*, *cîne* (însă *căinli* = *cîni*), *cîte*, *plîndze*, *plîngu*, *prîndzu*,

pentru poziția laringelui degetul, și pentru articularea limbii față de palat simțul nervilor din limbă. Și pentru ca utilizarea acestor mijloace să fie cea mai fină posibilă, trebuie să pronunțe cineva vocalele aphon, căci tonul cel puternic produs prin vibrarea coardelor vocale turbură mult atenția observatorului. Pentru mine este lucru sigur că în afară de *a*, a cărui articulare din punct de vedere al limbii constă în aceea că limba se trage puțin îndărăt fără ca să se ridice în sus de fel, celelalte vocale se produc prin articularea în raze, dela starea de repaos, a limbii posterioare spre palatul tare {*e*, *î*} și spre palatul moale {*o*, *u*, *ă*, *î*}. (Limba articulează cu partea posterioară și în raze, nu prin toate părțile ei [anterioară, mijlocie, posterioară] și vertical față de părțile de *vis-à-vis* ale palatului, cum susține Jespersen că s-ar fi petrecînd lucrul pentru vocalele sale, care se pare că ar fi acele ale Inglezilor, Norvegienilor și Suedezilor. Articularea mea este aceea pe care Bremer în special o dă pentru vocalele germane). *e* este mai posterior și mai deschis decît *i*, *o* este mai posterior și mai deschis decît *u*, *ă* este mai posterior și mai deschis decît *î*. Între *o* și *ă* de o parte, între *u* și *î* de altă parte nu este (cu excepție de posibilele mici deosebiri despre care am vorbit sub No. 3) altă deosebire remarcabilă decît aceea că *o* și *u* au rotundire, iar *ă* și *î* n-au rotundire. Acestea sînt în trăsături generale vocalele mele, și cred că sînt ale multor Dacoromîni, dacă nu cîmva ale tuturor Dacoromînilor. Spațiul de mișcare al vocalelor însă este mare, așa că ele în acel spațiu pot să fie mai posterioare ori mai anterioare, mai închise ori mai deschise. Asemenea spațiu s-ar putea compara cu niște segmenturi de cerc, așezate unele lângă altele și în aceeași vreme unele peste altele, cum ar fi, de pildă,

$\overbrace{i} \quad \overbrace{e} \quad \overbrace{u, \hat{i}} \quad \overbrace{o, \hat{a}}$. Pentru aceea timbrele lui *ă* și *î* au probabil în unele guri astfel de nuanțe că *ă* sună a *e* și că *î* sună a *i* (Asemenea *ă* și *î* trebuie să fie în spațiile lor extrem de anteriori și în aceeași vreme deschiși).

niscîntu, dar deosebirea dintre *î* din aceste cuvinte și *ă* este foarte mică. Tot așa în Crușevo, Megarovo și Trnovo“. Față cu aceste susțineri ale lui Weigand iată ce ni ofer textele publicate de Papahagi. Bitolia P. B. 395 sqq. *mină*, *citră*, *mică* (mîințe), *plînguri*, *lîndzită* (bolnavă). Crușova P. B. 387 sqq. *fîntînă*, *lîndzidzi* (se înbolnăvi), *mică* (mîințe). Crușova P. B. 254 sqq. *niși* (dinșii), *ôarfîn* (sărac), *nîs* (dînsul), *dzică* (zică), *ahît* (atît), *pîne*, *cîndo*, *dzîse*, *avdzi*, *dzile*, *avdziși*, *arîse*, *vîrnă* (vreun), *cîntărea*, *dzîsiși* (zîsesi), *agîrșii* (uîtăi), *arîse*, *bîneădză* (trăesc 3 p. pl.). Tîrnova Macedonia P. B. 303 sqq. *nîs*, *nîsă*, *dzîțe*, *vîră* (vreo), *dzîse*, *ține*, *citră*, *mică* (mîință 3 p. pl.), *urîtă*, *bînă* (trăia), *țin* (p. 1 s.), *avdzi* (auzi), *păți*, *plîndze*, *môrțil* (môrții), *dzîțcă*, *nîpoi* (înapoi), *nîscîntă* (cîțiva), *vîrnu* (vreun), *frîngă*, *plăscîni* (trînti), *frîmsiră*, *cî-nile*, *avdziră*, *tîmpînle* (tobele), *pățiră*. Megarova Macedonia P. B. 313 sqq. *bînă* (trăia), *pîngîn* (păgîn, tiran), *mină*, *zîndăne* (închisoare), *dimîndă* (ordonă), *mică* (mîințe), *vîrnu* (nimeni), *nîsă*, *mîcăre*, *dzile*, *cîndu*, *ahîtă* (atîta), *cîntă*, *cîntecle*, *ține* (imperativ), *nîs*, *dzică* (conjunctiv), *mîndzul*, *avdzită* (auzit), *mîcăre*, *ahît* (atît). Gopeș Macedonia P. B. 417 sqq. *năs* și *nîs* (dînsul), *zăcă* (zică), *zățe* (zice), *zăse* (zise), *zăle* (zile), *năși* (dinșii), *născînte* (cîteva), *sînatós*, *păță* (păți). Din aceste citate se vede că tocmai la Gopeș, unde *î* ar fi lămurit deosebit de *ă* după Weigand, și unde ne-am aștepta oarecum să avem un procent de *î* mai mare, avem mulți *ă* pentru dacoromînul *î*, iar la Bitolia (Monastîr), Crușova, Tîrnova, Megarova, unde după Weigand timbrul lui *î* s-ar deosebi foarte puțin de al lui *ă* și *î* s-ar găsi relativ rar, acest din urmă sunet este tot așa de des, ba chiar mai des, decît în dacoromîna.

Cum că *ă* într-adevăr. dacă privim lucrurile în general, se găsește mai des în macedoromîna decît în dacoromîna, se vede atît din exemplele dela Gopeș, date mai sus, cît și din multe altele, de pildă din următoarele dela Pleasa Albania P. B. 475 sqq. *dzăsi*, *căti*, *năs*, *căt*, *dzăcă*, *măcă* (mîințe), *năși*, *măc* (mîinț), *măți* (mîinț), *avdzăși* (auziși), *cănlî* (cîinii), *păță*. Olymp.*) Weigand Die Sprache der Olympo-Walachen 24,

*) Exemplele pentru Olymp nu sînt toate sigure, din cauză că autorul a amestecat și exemple din alte teritorii macedoromîne. Să aleg pe acele care într-adevăr aparțin la Olymp mi-a fost imposibil, căci așa fi perdut prea multă vreme. Observația de aici se aplică la tot ce voiu cita din subdialectul dela Olymp.

30, 34: *mină*, *pine*, *pînteca*, *ahântu* (atît), *născănte* (cîteva, unele), *cîf*, *ariu* (riû), *arîdz* (rîzi), *strîndze*, *dzăsiră* (ziseră), *avdză* (auzi), *făntînă*, *frănză* (frunză), *frămphă* (frunte), *cîtră* (cătră), *fîră* (fără), *arămîn* (Romîn), *lîngă*.

Acarania are orice *ă*. *î* reprezentați prin *ê*, neaccentuat are numai *ă*. Weigand Aromunen II, 178 sqq.: *mê-sa* (măsa, sua mater), *pên* (până), *arrêu* (rău), *kêt* (cit), *plëndzi* (plingi), *kênd* (cînd), *alăvdără* (lăudară), *mușată*, *cărăvi* (corabie), *nă cârte* (o scrisoare), *pitreacă*, *plăgă* (rană), *fătă*, *fěată*, *ntră-bă*, *nărăită* (supărată), *măcă* (mînca). *ê* este probabil un *ă* deschis.

În Meglen orice *ă*. *î* sînt reprezentați prin *ô*, neaccentuat există numai *ă*. (Singurii *î* neaccentuați pe care-i pot înregistra sînt: *îl'* [alături cu *ăl'*], dacoromîn *îi* > *illi* dativ [*î*-prothetic, vezi 87] Papahagi Meglenoromînii I, 65; *în* [alături cu *an*] > *in* ibidem 77; *întru* [alături cu *antru*], prepoziția, dacoromîn *întru* > *intro* ibidem 110; *îra* [alături cu *ară*], dacoromîn *iară* > *vero*? P. M. 2₄₀ 3₄; *sînatăti*, *sînatós* P. M. glosar): *zacăçô* (acătă) P. M. 1₁₀, *côn* (cînd) 1₁₁ 6₂₉, *tlô* (afllă perf.) 2₈, *lô* (luă) 2₉ 7₃₃, *văçôt* (timp) 2₁₂ > turc *vakit* timp, *fô-ti* (fă-te, vino) 2₂₆, 4₁, *pôrtîli* (părțile) 3₈, *dô* (dă, dat) 5₂₂, *cômpu* (cîmp) 5₂₉, *sfărșô* (sfîrși) 5₄₀, *côti* (cite) 6₄, *ibanîçô* (străinătate) 6₅ > turc *ibanet* despărțire + suf. turc. *-lık*, *uzôră* (auziră) 6₁₈, *ăntribôm* (întrebăm) 6₂₅, *șôzi* (șăzi, sedes) 7₁₈, *ampirățôla* (împărăția) 7₃₀, *zôli* (zile, dies) 8₅, *ișôf-ău* (ău eșit) 8₅, *uzô* (auzi) 8₅, *tômpiñi* (tîmpine) 8₄₀, *că-țol* (cățel) 9₁₇, *contă* (cînte) 9₄₁, *uzôt* (auzit) 9₄₁, *prundzôți* (ospătați participiu) 10₁, *scăpôm* (scăpăm) 10₁₄, *zazburô* (vorbi) 10₁₉, *antrôm* (întrăm) 10₂₀, 2₁, *zônă* (zină) 10₃₉, *ișô* (eși) 11₇, *căsăbôti* (orașe) 12₂₀ plural dela *căsăbăia* 12₂₁, *ampirățôli* (împărății) 12₂₀, *pățôră* (pățiră) 13₁₁, *șôd* (șăd, sedeo) 13₂₃, *urôt* (urît) 13₃₁, *ișôră* (eșiră) 13₄₁, *côti* (cite) 15₁₄, *sfărșô* (sfîrși) 15₃₄ 18₂₆, *zôli* (zile) 15₃₉, *bitôrănă* (bătrînă) 15₄₀, *côn* (cînd) 16₅, *apansôz* (fără veste, pe neașteptate) 16₃₁ > turc *apansız* fără veste, pe neașteptate, *grișôt* (uîtat) 20₃ = macedoromîn *agîrșescu* uît, *pumarôt* (obosit) 21₂₈ > sîrb *pomoriti* ostenesc, obosesc, *côini* (cîne) 22₂₀, *rôu* (rău) 23₅, *uzôm* (auzirăm) 24₄, 15, *tôu* (tău, tuus) 26₁₈, *zburôși* (vorbiși) 26₂₈ = macedoromîn *zburăscu* vorbesc, *mônă* (nevoe, supărare) 27₃, 5 33₄ > **mîncă* = dacoromîn *muncă* (compară macedoromîne *frînză* [frunză], *frînte* [frunte]), *spôți* (spete) 27₃, 31

dô (dă, dat) 27₃₄, *môscă* (catir) 27₃₈ > bulgar *măsca* catir, *frôndzi* (frîngi) 27₄₀, *côrpă* (cîrpă) 28₃₄, *azôr* (gata) 27₂₁ 29₁ > turc *hazîr* gata, *rođ* (rid) 29₁₆, *păţoşi* (păţeşti) 30_{27, 42}, *işôri* (eşire) 30₄₁, *dispărtôri* (despărtire) 33₅, *şôrpi* (şărpi) 33₂₅, *ruşôni* (ruşine) 34₃₇, *flămundzôî* (flăminzii) 35₁, *stri-pižôť* (tocit) 35₃ = dacoromîn *străpezit*, *umărôs* (obosesc) 35₁₅ > bulgar *umoriavam* obosesc.—Acest *ô* s-a prefăcut mai de parte în *á* în următoarele exemple: *mănăncă* (mînince) 6₈ 8₂ 9₁₀ 15₁₄, *mănănc* (mîninc) 16₁₃, *păţără* (păţiră) 11₃₀, *an-năntu* (înuntru) 10₂₀, *sărmă* (mătasă) 16₄₂ > **sîrmă*, macedoromîn *sîrmă* mătasă > neogrec σιρμιόν, confundat cu macedoromîn *sîrmă* fir de metal > turc *sîrmá* fir de aur, *tučă* (ascute, imperativ) 35₅ > **tučô*, **tučôşte*, dacoromîn *tocesc*.—Foarte rar se găseşte *ă*: *gănăm* (sulletul meu, vocativ) 11₂₀ > turc *ganim* idem, *mulări* (fimeî) 25₂₁, *măgrăţă* (măgăriţi) 26₃₇, *măgrăţili* (măgăriţile) 27₃. După Capidan, Meglenoromînii, I, Bucureşti, 1925, pag. 97, *ă* este în Huma şi Ţirnareca, *ó* în Liumniţa; *ă* este apoi în Liumniţa în diftongii *iă*, *uă* proveniţi din *é* şi *ó*, vezi § 239 No. 56, § 241 No. 76.—*ă* iniţial < *a*, vezi 20.

Istoromîn. Se găseşte *î* numai în următoarele exemple: *sîmăń* (iarmaroc) P. L. 2₃₂ > sloven *semén* idem, *cîrst* (botez, substantiv) 6_{11, 14} > croat *krst*, *bîrsište* (săcuşor. Accentul?) 6₁₇ > italian *borsa* prin croat **brsa*, *betîră* (bătrînă) 10₂₅, *îsmo* (sîntem) 10₃₄, *tînzi* (a pîri) 11₃₂ > vechiul bulgar *tězati* tězô obtrectare, *întru* (înainte) 11₃₄ > *intro*, *îl* (îl pronume: „otărit-î-l-a” = otărit-îl-l-a, i l-a şters) 16₇, *zîrna* (sămînţa) 18₁₆ > croat *zrna*, *zegîrni* 27₇, *zăgîrni* 66₈ (a acoperi) > croat *zagrnuti* acoper, învălesc, *tîrlinda* (alergînd) 30_{2, 9} > croat *trljati* incedo temere, daherschlendern, *virtu* (grădina) 32₄ > croat *vrt* idem, *vîrde* (la) 37₁₉ > croat *vrh* auf, über, supra + *de*, *sîrţîră* *sîrţîră* (hrişcă) 61_{4, 7, 9}, *bobińu* (darabănă) 64₂₇ > croat *buban* idem, *spîrtiţă* (coş, paner. Accentul?) 70₂₀ > croat *sprtva* idem, *odîrni* (a întărca) 70₂₈ > croat *odrinuti* wegstossen, retrudere.—Incolo numai *ă*,—*ă* apare uneori prefăcut în *é*, *é*. Vezi 10.

După Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 233-234 *î* este o fază posterioară a lui *ă*, astfel că, orîdeciteori apare un *î* provenit dintr-un alt sunet, trebuie să-i fi precedat o fază *ă*.

Eū insumi am spus în Principiū de istoria limbii 19, vorbind despre *a* neaccentuat < *ă*: „După accent *ă* a devenit în cel mai general uz *î* în Moldova, *frúndzi*, *intri*, *puici*, etc. Inainte de accent *ă* a devenit *î* în vecinătatea unui *r* ori *l* ori *n*, *cîrnăf*, *cîrtesc*, etc.“. Niciun motiv istoric ori fiziologic nu ne îndreptățește să admitem acest lucru. Moldovenescul *căsi*, de pildă, din punct de vedere istoric nu știm dacă a sunat mai întâi *căsă* (macarcă aceasta e posibil), căci ortografia chirilică este foarte nepreciză în privința exprimării sunetelor *ă* și *î*, iar din punct de vedere fiziologic o trecere dela *a* direct la *î* este tot așa de posibilă ca și o trecere dela *a* la *ă*. Cu acelaș drept, cu care ar susține cineva că *î* a trecut prin faza *ă*, ar putea altul susține că *ă* a trecut prin faza *î*. Și încă atunci, cînd în uzul actual *ă* și *î* există alături (ca de pildă în *căsă-căsi*), s-ar mai putea gîndi cineva la o pre existență a unuia dintr-înșii. În cazuri însă ca *mină*, unde în uzul actual, cu excepții pe alocurea în macedoromîn, numai *î* se aude, a presupune o pre existență a lui *măna* este într-adevăr ceva incomprehensibil.

§ 237. 3. *a* accentuat + *n* + vocală se schimbă în *î*. Schimbarea e foarte veche, are loc numai la elementele băștinașe și vreo cîteva de origine obscură: *șintîna* > *fontana*, *mină* > *manus*, etc. Cuvintele de origine obscură sînt: *șpin* probabil > ||σπανός rar, puțin, compară σπανοπώγων cu puțină barbă, vezi § 328; *stăpîn*, din acelaș radical *stap-*, de unde și mr. *stăpuesc* (opresc, stăpînesc, țin în loc, așez) C. D. IV, 177₁ 183₁₆ 193₂ 201₁₇ 213₇ V 195₁₂ 201_{5, 6} VI 103₁₃ 157₂₉, + *-anus*, compară vechiul bulgar *stapŭ* baston, albanez *stopân* „Oberhirt“ Gustav Meyer, „Der Hirt welcher der Butter- und Käsebereitung vorsteht“ Hahn Albanesische Studien III (După Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch 393 originea cuvîntului albanez ar fi necunoscută. În tot cazul nu din albaneza este împrumutat cuvîntul românesc, cum admite în mod arbitrar Miklosich Beiträge Vokal. I, 22), vechiul bulgar *stopanŭ* dominus (Dupăcum în mod arbitrar admite Miklosich derivarea din albaneza, tot așa de arbitrar o admite Tiktin Zeitschrift f. roman. Phil. X, 247 din vechea bulgară. Cuvîntul vechiul bulgar însuș îl consideră Miklosich în Lexicon ca împrumutat din albaneza), bulgar *stopanin* hôte, propriétaire, possesseur, maître, mari, époux, *stopanița* și *stopanka* maîtresse, dame, ménagère, hôtesse, épouse, sîrb *stopanin* Hausvater, pater familias, *stopanița* Hausfrau, mater familias, radicalul *stap-* este acelaș cu

radicalul din germanul *Stab* și din sanscritul *sthāp-āyāmi* mache stehen, errichte, cuvîntul romînesc e probabil autohton (Vezi și §§ 282, 328); *stînă*, compară vechiul bulgar *stanŭ* firmitas, castra, deversorium, hospitium, neosloven *stan* Nachtlager, Wohnung, sîrb *stan* Sennerei, Wohnung, albanez *stan* Stall, Schafpferch, neogrec *στάβη* étable, bergerie (Pentru etimologia acestui cuvînt vezi § 97, compară și § 328); *zmîntînă* (și *smîntînă*), compară bulgar *smĭktana* crème, neosloven *smetana* Sahne (Cihac, care mai citează rus *smetana*, polon *śmietana*, *śmiotana*, ceh *smetana*, lituan *smantas*, *smetona*, germanele din Austria și Bavaria *Schmand*, *Schmant*, *Schmetten*, propune ca etymon vechiul bulgar *sŭmetati*, *sŭmetnōti* deicere, oarecum *ceia ce azvîrle lăptele afară*: Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 48 și Beiträge Vokal. III 22 și după el Tiktin Zeitschrift f. roman. Phil. X, 247 propun un presupus vechiul bulgar **sŭmētana*, prin care-și închipuesc poate participiul trecut pasiv al lui *sŭmētati* turbare, oarecum *ceia ce rezultă din baterea lăptelui*, un înțeles puțin potrivit cu chipul cum se produce zmîntina la Romîni. Formele bulgară, neoslovenă, rusă, polonă, cehă ne-ar trimete mai degrabă la etymon propus de Cihac, care și din punct de vedere al înțelesului se potrivește mai bine, n din romînescul *zmîntînă* ar fi un *n* e-pentetic. Nu este exclusă însă posibilitatea ca cuvîntul romînesc să fie autohton. După Giuglea 361 el ar fi **mattana* > latin *matta*, iar după Sextil Pușcariu în Dacoromania III, 386 el ar fi **mantana* > latin *mantum*); *župîn*, compară vechiul bulgar *županŭ* regionis praepositus, neosloven *župan* Amtmann, sîrb *župan* comes, Gespan, polon *župan* înalt funcționar, ceh *župan* primar, șeful unui comitat, Miklosich în Lexicon compară prus *supuni* materfamilias, lituan *župonė* materfamilias, cuvîntul romînesc e probabil de origine slavă (După Giuglea în Dacoromania III 606 sqq. el ar fi un derivat romîn primitiv prin *-anus* dela un autohton **gŭpa*, care ar fi fost acelaș ca înțeles și ca formă cu grecul *γύπη*. Romînul *jupîn*, prin urmare, ar fi însemnat dela capul locului „gospodarul care avea o *gŭpă*,” adică un bordei).—În *ân* > *annus* *ă* a rămas ne-schimbat.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) Daŭ ca exemple pe *manus* și *fontana*: *mînă* Avela, Nevesca, Crușova, Tîrnova, Caterina, Aminciu (Mețovo), Corița, Mălăcași, Țicura, Vlahoclisura, Xirolivad (Ve-

ria), Elbasan, P. B. glosar; Ohrida P. B. 385, Bitolia P. B. 395. *mănă* P. B. 15 (din „Gazeta Macedoniei“), 22 (din „Frătilia“). *fîntînă* Băiasa, Avela, *fûntînă* Pleasa, P. B. glosar.— În vreme ce la P. B. apare numai *î*, la Weigand Aromunen II din contra apare mult *ă*: *mănă* Monastir, Megarovo; *mînă* Veria, Pleasa, Ohrida, Vovusa, Siracu; *făntînă* Pleasa; *fântănă* Monastir; Weigand opul citat indice.—*ân* P. B. glosar.

b) Olymp: *făntînă* Weigand Olymp 34, *arămîn* > *Romanus* 34, *cînile* 65, *pine* 113.—*ân* 32.

c) Acarnania: lipsesc exemple.

d) Meglen *ô*: *côini* (cine) P. M, 22₂₀, *fântônă* (fintină) P. M. 15₁₂; *mônă* (mînă) Papahagi Megleno-Romîniî I 53, 60, 75, 76, *môini* (mine, mane) ibid. 58, *pôini* (pine) ibid. 57, 46, 115, *pôni* (pini pl.) ibid. 103.—*ân* P. M. glosar.

Istroromîn. *ă*: *măre* (mine, mane) P. I. 30₅, *săr* (sănătoși) > *sanus* P. I. 53₃₃ 72₃, *grăv* (grîu) P. I. 72₆ 39₃₀, *mă-rile* (mînile) P. I. 72₂₆, *măra* (mîna) P. I. 75₈, *sără* (sănătoasă) > *sanus* P. I. 80₂₃, *cări* (cîniî) P. I. 81₁₇, *mărecă* (mî-necă subst.) P. I. 82₂₄, *măr* (mînă) P. I. 33₁₃, *măr* (mîni pl.) P. I. 23₃₀ 25₃₇ 75₃₂, *mărele* (mînile) P. I. 26₁.—*ân* P. I. glosar.

Cuvintele de origine obscură se găsesc atestate în dialectele macedoromîn și istroromîn astfel: *spîn* P. B. 349 (Avela Epir), 402 (Veria Macedonia); *stînă* P. B. 402 (Veria Macedonia);—*stăpônî* P. M. 32₂₇.—*smăntăre* P. I. glosar.

4. *á* accentuat + *n* ori *m* + consonantă se schimbă în *î*. Schimbarea e foarte veche, are loc numai la elementele băști-nașe: *frîng* > *frango*, *cîmp* > *campus*, etc.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cîmpu* Avela, Crușova, *cămpu* Țicura, *cîntă* Caterina, Avela, *discîntă* Turia, Călive Badralexî, *plîngă* Avela, *plînse* Crușova, *pîntica* Avela, Băiasa, Salonic, *pîntică* Elbasan, *cîtu* Xirolivade, Caterina, *cătu* Nevesca, *cît* Avela, Crușova, Xirolivade, *cătă* Pleasa, *cîte* Caterina, *lîndzit* Avela, Călive Badralexî, Crușova, Corița, *lîndzida* Crușova, *lînzit* Gopeș, P. B. glosar; *cît* Corița P. B. 195. La Weigand Aromunen II indice: *cîntă* Veria, *plîngu* Selia lingă Veria, *plîndze* Selia lingă Veria, Gopeș, *plîndz* imperativ Selia, Ohrida, *plândzi* imperativ Monastir, *cîtu* Ohrida, *cîte* Samarina, *cît* Pleasa, *cîndu* Ohrida, Nevesca, Veria.

b) Olymp: *cît* Weigand Olymp 51, 58, *cúndu* (?) 34, 112, *fríngu* 62, *prínzu* 35, 67, *príndzu* 52, *píntecă* 57, *plăntă* (plînsă participiu) 117, *plânze* imperativ 118.

c) Acarnania *ę*: *kęnd* Weigand Aromunen II 180, *ķę* 182, *plęndzi* 182.

d) Meglen *ó*: *cón* (cînd) P. M. 1₁₁ 6₂₉ 16₅, *ámni* (îmbli 2 per. sing.) > **ómni* 2₃₂, *cómpu* 5₂₉, *plăngóndura* (plîngînd) 7₄₁, *cóntă* (cînte) 9₄₁, *fróndzi* 27₄₀.

Istoromîn. *ă*: *cănd* P. I. 10₁ 14₁₈ 42₃₇ 43₁, *plânze* 24₂₈, *plăns* 57₁₂, *plânzi* 57₁₅.

5. *ă* accentuat se preface în *ă* la a treia persoană singulară a perfectului indicativului: *adună* > *adunăvit*, etc. Pentru detalii vezi ale mele Principii de istoria limbii 23.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *adună*, *băgă*, *nviță*, *astupă*, *acăță*, *ntribă* P. B. 165, etc.

b) Olymp: *mintă* (născu) Weigand Olymp 110, *arăcă* (aruncă) 115, *află* 117.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen *ó*: *fló* (află) P. M. 2₈, *antribó* 23₁₉, *țăpó* (țipă) 23₃₀, etc.

Istoromîn. Nu există perfect simplu.

6. *ă* accentuat + *m* + *u* se preface în *ă* în elementele băștinase: *-ăm* > 1. p. pl. prez. indic. *-ămus* (*adunăm* > *adunamus*); vechiul român *-ăm* > 1. p. pl. perf. indic. *-ămus* > *-ăvimus* (*adunăm* > *adunavimus*); *chém* > **kăm* > *clamo*. Pentru detalii vezi ale mele Principii de istoria limbii 20.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *adrăm* (facem) P. B. 44, 104, *adrăm* (făcurăm) 5, *aflăm* (aflăm) 81, 104, *aflăm* (aflarăm) 5; *clém* P. B. glosar.

b) Olymp. *plecăm* (plecăm, plecarăm) Weigand Olymp 24.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen *ó*: *ăntribóm* (întrebăm) P. M. 6₂₅; *scăpóm* (scăpăm) 10₁₄; *clém* P. M. glosar.

Istoromîn. *ă*: *ăntrebăn* (cerem) P. I. 42₁, *ămnăn* (umblăm) 54₂₁, *rugăn* (rugăm) 54₂₂, *cațăne* (apucăm) 72₇ (Fiindcă în istr. *ă* reprezintă pe *ă* accentuat din celelalte dialecte, ar urma

că în istr. n-are loc fenomenul de față la *-amus* 1 p. pl. prez. indic. Intrucît însă acest fenomen este foarte vechi, deoarece se petrece numai la elementele băstinașe, apoi mai degrabă este de admis că în formele istroromîne avem de a face cu o influință analogică a formei croate *-amo* [p. 1 pl. prezent] delă verbele cu tema *-a* de soiul lui *čuvati-čuvamo*); cîemu P. I. glosar.

7. *ă* accentuat, precedat în aceiaș silabă de *e*, *i*, sunet muțat, și urmat în aceiaș silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muțat, se preface în *é*. Astfel vechii diftongi *éă*, *îă*, proveniți din diftongarea lui *é*, *îé* (vezi 27), s-au prefăcut în *é*, *îé* în poziția—*e*: *lăăge* < *lege*, *piătire* < *piătire*, *iăste* < *îeste*, *čăre* (quaerit) < *cere*, etc. Apoi *clavis* < *clăie* < *kiăie* < *chăie*, vechiul bulgar *iasli* < *îesle*, vechiul bulgar *bo-liarină* < *boeriū*, vechiul bulgar *pečati* < *pecete*, vechiul bulgar *žali*, pronunțat de Moldoveni *žăle* < moldovan *žele*, *žăle*, *plăiăș*, pronunțat de Moldoveni *plăiăș* < moldovan *plăeș*, pluralul sufixului *-ăăn*, *-iăn* > vechiul bulgar *-kninū*, *-taninū*, s-a prefăcut în *-eni*: *sătēni*, *muntēni*, etc. Apoi forme verbale ca *tăcăi* < mold. *tăcēi*, *tăcăți* < mold. *tăcēți*, *tăiăți* (prez. și imperf.) < mold. *tăiēți*, *tăiăți*, *tăiate* (participiu) < mold. *tăiēți*, *tăiēte*, etc.—Schimbarea n-are loc la neologizmele recente: *asiatic*, *căiū*, *tăatre*, *ziare*.

În vechea romînă în locul actualului *é* exista *ê* deschis: *lege*, *piătire*, *îeste*, *cere*; *chiēte*, *îeste*, *boeriū*, *pecete*, *žele*, *plăeș*, *sătēni*, *muntēni*, *tăcēi*, *tăcēți*, *tăiēți*, *tăiēte*. *ă*, deci, accentuat, precedat și urmat de *e*, *i*, sunet muțat, a trecut prin faza *ê* mai înainte de a se preface în *é*, ceia ce este și natural din punct de vedere al fiziologiei sunetelor. Vezi asupra lui *ê* vechiul romînesc Tiktin Studien zur rumänischen Philologie și a mea Introducere în istoria limbii și literaturii romîne pag. 98.

ă s-a păstrat în formele de conjugare: *tăiăi*, *tăiăți*, *tăiate*, *tăiare* (supt influința analogică a formelor *tăiām*, *tăiā*, *tăiāt*, *tăiātă*. Din contra dialectal, de pildă în Moldova, *tăiem*, *tăie*, *tăiet*, *tăiētă*, supt influința analogică a formelor *tăiēi*, *tăiēti*, *tăiēte*, *tăiēre*).

Astfel are loc fenomenul în limba comună.

În dialect lucrurile se petrec în următorul chip. Voiū lua un exemplu tipic: *văade*, *veđe*, *vēde*. Observ că pe *ê* al lui Weigand eu îl interpretez ca *ă* și-l consider ca provenit direct

din *ę*, de pildă pe *șerpilę* (III Jahresbericht 255) eü îl citesc *șărpilă* și-l consider ca rezultat din *șerpilę*.

Banat (Textele din Weigand's III Jahresbericht): Din 164 exemple 124 aü tipul *věäde*, 15 aü tipul *vęde*, 25 aü tipul *vęde*.—Munteni-Pădurenă (Textele din Iosif Popovică Dialekte der Munteni und Pădurenă): Din 105 exemple 1 are tipul *věäde*, 60 aü tipul *vęde*, 44 aü tipul *vęde*.—Criș-Mureș (Textele din Weigand's IV Jahresbericht): Din 73 exemple 31 aü tipul *věäde*, 33 aü tipul *vęde*, 9 aü tipul *vęde*.—Somiș-Tisa (Textele din Weigand's VI Jahresbericht): Din 91 exemple 4 aü tipul *věäde*, 74 aü tipul *vęde*, 13 aü tipul *vęde*.—Țara Oașului (Textele din I. A. Candrea Graul din țara Oașului): Din 54 exemple 31 aü tipul *vęde*, 23 aü tipul *vęde*.—Țara Bîrsei și Țara Oltului (Textele din Weigand's VIII Jahresbericht): Din 9 exemple 5 aü tipul *věäde*, 4 aü tipul *vęde*.—Sudetul Transilvaniei (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): Din 6 exemple 1 are tipul *vęde*, 5 aü tipul *vęde*.—Oltenia (Textele din Weigand's VII și VIII Jahresbericht): Din 99 exemple 7 aü tipul *věäde*, 28 aü tipul *vęde*, 64 aü tipul *vęde*.—Muntenia (Textele din Weigand's VIII și IX Jahresbericht): Din 156 exemple 4 aü tipul *věäde*, 14 aü tipul *vęde*, 138 aü tipul *vęde*.—Moldova (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): Din 106 exemple 3 aü tipul *věäde*, 18 aü tipul *vęde*, 85 aü tipul *vęde*.—Bucovina (Textele din Weigand Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens): Din 61 exemple 32 aü tipul *věäde*, 23 aü tipul *vęde*, 6 aü tipul *vęde*.—Basarabia (Textele din Weigand Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens): Din 52 exemple 10 aü tipul *věäde*, 27 aü tipul *vęde*, 15 aü tipul *vęde*.—Dobrogia (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): 10 exemple, toate de tipul *vęde*.

Deci în dialect există în mare parte înprejurările din limba veche românească, și anume cu atît mai mult, cu cît mergem dela est spre vest. Dela Banat începînd, unde procentul de *ä* este maxim, iar cel de *ę* minim, până la Muntenia-Moldova, unde din contra este maxim procentul de *ę* și minim cel de *ä*, se întinde la mijloc teritoriul oltean și cel transcarpatin, unde se poate spune, aproximativ, că procentul de *ę* este în majoritate. Dincolo de Moldova propriu zisă, în provinciile vechi moldovenești Bucovina și Basarabia, procentele de *ä* și *ę* cresc iarăș, și anume în așa fel că Bucovina prin multele exemple de

tipul *věade* se apropie de Banat, iar Basarabia prin multele exemple de tipul *věde* se apropie de terenul oltean-transcarpatin.

Macedoromîn. a) Se păstrează *ă*. Cu toate acestea, pe ici pe colea apare *é*: *caplu a fătulei* P. B. 174, *s-fete* (se făcu) 174, *kétre* 340, 346, *fěte* (făcu) 383, *děde* 383, *putere* 384, *děde* 384, *este* 384, *képtinle* 385, *fětiră* (făcură) 395, *věde* 395, *děde* 396, *fěte* (făcu) 396, *fětiră* (făcură) 397, *fěte* (făcu) 397, *děde* 397, *este* 397, *ndrěpsiră* (așezară) 397, *fuměle* 417, *dědiră* 418, *pitrețe* 418, *este* 418, *fěte* (făcu) 418, *vrere* 419, *avěrea* 419, *fětiră* 419, *děde* 419, *este* 420, *avěre* 420, *lipsěște* 421, *bisėriți* 437.

b) Olymp. Se păstrează *ă*: *căpěastrile* Weigand Olymp 26, *căpěastre* 29, *kiăle* 41, *kiăptine* 41, *clěăia* 63, *durěare* 27, *dzěădzet* 39, *fěăte* (făcu) 28, *lěămnile* 26, *lěămne* 29, *věade* 29, *věărdze* (verze) 52, *věărde* 70, etc.

c) Acarnania. Se păstrează *ă*: *fěăte* Weigand Aromunen II 180, *trěăte* 180. Însă *ațelei mușătilėi* 178 (la Weigand accentul greșit *ațelėi mușătilėi*).

d) Meglen. Se păstrează *ă*, cînd sunetul precedent lui *ă* este *î* ori sunet muțat: *nări* (miere) P. M. 3₈, *mulări* 7₆, 29₉, 10₁₀, 21₁₁, 29₁₁, 13₁₁, *tălăti* (tăiate) 8₁₅, 30₁₅, *trubuiăști* (trebuește) 9₂₉, *izmikiărili* (servitorii) 10₆, *izmikiărlii* 11₁₇, *iarbi* (fierbe imperativ) 28₁₅, *kiăptinu* (pieptenele) Papahagi Meglenoromîni I, 49. Altfel *é*: *dědi* P. M. 2₉, 11₁₁, *fěsi* (făcu) 7₁₃, 14₁₄, *dědi* 7₁₇, *fěri* (cere) 8₃, *triměsi* 8₁₁, *fěsiră* (făcură) 9₂₅, 26₂₆, *izmenili* 10₈, 35₃₅, *fămělă* (copii) 11₃₉, 40₄₀, *antuneric* 13₁₉, *stělili* 13₂₅, 26₂₆, *biserică* 13₃₆, *fěti* (fete) 14₃₁, *měrsi* (merse) 2₄, etc.

Istororomîn. Mai rar *ă*: *tsăptir* (pieptene) P. I. 36₂₅, *tsăre* (a căuta) 67₄, 68₂₀, *zăžet* (deget) 68₂₆, *mlăra* (mierea) 2₂₂, 64₁₉, *mlăre* (miere) 2₂₀, 64₁₈.—Mai des *é*: *mulěra* (mușere) P. I. 2₁₂, *vrěme* 10₁₆, *trăměte* 10₁₇, *șede* (a ședeia infinitiv) 10₃₆, *trăměte* 17₂₆, *vrěma* (vremea) 24₃, *mulěre* 25₂₁, *vrěma* 48₃₄, *baserică* 49₁₆, *věde* 51₁₁.—Încă mai des *é*: *měser* (voiu merge) 7₃₁, *trětše* (a trece infinitiv) 10₁₀, *cěre* (caută) 22₁₄, *věde* 22₁₇, 50₂₈, 51₆, 53₂₄, *zětše* 22₁₉, 30₂₄, *cěre* (a căuta infinitiv) 25₂₁, 50₄, 5₅, *mulěra* (mușere) 41₁₂, 44₁₂, *měște* (înbracă) > vestire? 44₂₄, *baserică* 44₂₄, 49₄.

După cum se poate vedea, măcarcă fenomenul e relativ recent, dezvoltarea lui este uniformă în toate dialectele.

8. După analogia unor cuvinte ca *fată* pl. *fete* > *feta*, *fetae*, unde, din cauza deosebitelor împrejurări în care se găsea *e* din etymon la singular de o parte și la plural de altă parte, a rezultat în dialectul dacoromînesc la singular *ă* și la plural *e* în radical (Vezi 28), s-a născut *e* din *ă* accentuat la pluralul cuvintelor ca *fată* pl. *fete* > *facia*, unde *ă* este precedat de labială (*b, p, v, f*).

În macedoromîn și istroromîn, fiindcă la singular nu se dezvoltă labială + *ă* din labială + *ea* (Vezi 28), fenomenul nu are loc: pl. *făți*, pl. *fășți*, pl. *livădți* P. B. glosar; *lupôți* P. M. glosar, *fôșur* (feșe) Papahagi Romîniî din Meglenia, glosar, *spôți* (spete) ibid.—*fășe, vătre* P. I. glosar.

9. Multe feminine terminate la plural în *-i* au căpătat în radical prin alunecarea sunetului la sing. *ă* față cu pl. *ă*, la sing. *ea, ia* față cu pl. *e*, la sing. *oa* față cu pl. *o*: *prădă—prăzi* > *praeda*, *ferăstă—ferēști* > *fenestră*, *iərbă—iərbi* ori *iərburi* > *herba*, *pōartă—pōrți* > *porta*. Raporturile *ă—ă, ea* ori *ia—e, oa—o* au fost considerate de Romîn ca egale, și supt influința analogică a lor, ajutată de principiul clarificării, și anume de diferențiere. (Vezi ale mele Principii de istoria limbii 54, 225), care a exploatat ca formă gramaticală un fenomen de alunecarea sunetului, *ă* accentuat din radical la cuvinte feminine ca *lădă* > slav *lada*, *parte* > *pars*, etc. a devenit *ă* la plural. Excepții au loc numai prin concurența fenomenului de sub No. 8 (De pildă *lopătă* pl. *lopēți* > vechiul bulgar *lopata*, *frăgi* > *fragum* nu e o excepție, pentru că e de genul masculin; *văci* > *vaccă* probabil din cauză că pluralul *-i* este relativ recent, eșit dintr-un mai vechi **văce*, pentru care-mi lipsesc probele. În cuvintele accentuate pe antepenultima există încă luptă între *ă* și *ă*: *lătore—lături* și *lături*, *ășchie—ășchi* și *ășchi*).

Fenomenul, măcarcă de relativ recentă dată, căci în vechea romînă se găsesc numeroase probe de lipsa lui (Vezi exemple la Cipariu Principii de limbă și de scriptură 122 sqq. În Praxiul dela Voroneț și în Psaltirea șcheiană nu există, pe cît am putut constata, niciun exemplu de sing. *ă* pl. *ă*, ci numai sing. *ă* pl. *ă*), se găsește în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *bălți* P. B. 171, *bucăți* 22, 213; *cărți* 211, 429, *părți* 13, 25, 29.

b) Olymp: *cărt* Weigand Olymp 68.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *pōrṭili* (părțile) P. M. 3₈, *căsabăia* (orașul) pl. *căsabōi* 12_{20, 21}, *spōṭi* (spete) 27₈, *mōri* (mări) 13₂₄, *cōrṭili* (cărțile) Papahagi Meglenoromîni I 66.

Istroromîn. Lipsesc exemple. Un exemplu istroromîn ar fi după Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, 77, 142, *cadēr* (> dintr-un presupus **cadār*), pluralul lui *cadēră* căldare. În-
doios. Mai bine a văzut lucrul Byhan: influința dialectelor italienești (istriian, venețian) din Istria. Vezi Byhan 235.

Această dezvoltare uniformă în dialecte a unui fenomen de dată relativ recentă, care s-a petrecut în dialecte sigur după ce desfăcuse unele de altele, probează două lucruri: 1) afinitatea sufletească între vorbitorii dialectelor; 2) că prin faptul că un fenomen limbistic important se găsește în toate dialectele unei limbi nu se probează existența fenomenului deja în limba primitivă.

10. În *dă* > *dat*, *da*, *stă* > *stat*, *sta*, *lă* > *lăvit*, *lăve* ori *lavat*, *lava*, *fă* > *fac*. vechiū romîn (Cipariu Principii de limbă și de scriptură 193) și dialectal (Weigand's IV. Jahresbericht 333, Convorbiri literare anul 1886 pag. 1021) *vă* (du-te) > *vade*, s-a prefăcut *ă* în *ă* prin analogia persoanei 3 sing. prezent indicat. conjug. I și a imperativului pers. 2 sing. dela aceeaș conjugare, unde *-ă* este provenit dintr-un *a* neaccentuat. Compară ale mele Principii de istoria limbii 25.

Macedoromîn. a) Are loc schimbarea la imperativ, la prezentul indicativului însă nu. Exemplele de mai la vale sînt și de conjunctiv unele, pentru că în macedoromîn la conjugarea I pers. 3 sing. conjunctiv = pers. 3 sing. indicativ: *s-dă* (să deie) P. B. 2, *si-l' dá* (să-î deie) 1, *dă-l'* (dă-î, imperativ) 30, *dă* (dă, imperativ) 40, *dă* (dă, prezent) 399, *stă* (stă, prezent) 44, *stăi* (imperativ) 22, 356, 468, *s-lă* (să spele) 9, 63, 87, *fă* (fă, imperativ) 19, 25.—*îṭ dă mîna* 40 greșală?

b) Olymp: *desfă* (imperativ) Weigand Olymp 30.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Schimbarea are loc și la prezentul indicativului și la imperativ: la conjunctiv însă, care în meglenit, ca și în restul dialectului macedoromîn, este la conjugarea I egal cu indicativul, schimbarea n-are loc: *fō* (fă, imperativ) P. M. 2₂₆,

⁴¹ 33^{14, 18}, *dō* (dă, imperativ) 5²², 22²⁸, *da* (deie, conjunctiv) 5²⁶, 32³², 29³⁸, *dō* (dă, indicativ) 19²⁷, 27³⁴, *stă* (steie, conjunctiv) 26³⁴.

Istroromîn. Fenomenul se poate constata că are loc numai la imperativ, căci formele de prezent de indicativ dela verbele *daū* și *staū* (ori de conjunctiv, căci în istroromîn conjunctivul prezent, cu excepție de puține izolări, este identic cu indicativul prezent, nu numai la conjugarea I, ca în macedoromîn, ci la toate conjugările) sînt analogice după limba croată: *dăie* (dă, prezent indic.) P. I. 24²¹, 25¹⁸, 66¹⁵, *dăie* (deie, conjunctiv) 1¹⁴, 15¹⁵, 16¹⁹, *dăie* (deie, conjunctiv) 3¹⁷, 19¹⁹, 4¹⁷, 10³, 13⁷, 14²⁷, 68²¹, 75²¹, 79⁷, *stăie* (stă, prezent indic.) 47²¹, *da* (dă, imperat.) 7³⁵, *dă* (dă imperat.) 51²¹, *dē* (dă, imperat., *e* > *ă*) 76¹⁰, 77¹³, *fē* (fă, imperat., *e* > *ă*) 42²², 56³⁰, *fē* (fă, imperat., *e* > *e* > *ă*) 70⁸.

11. a) La multe verbe se dezvoltă prin alunecarea sunetului *ă* la pers. 1 sing. prez. indic. și *á* la pers. 3 sing. prez. indic.: *apăs*—*apásă* > **appenso*, *chem* > **kĭām*—*chĭdmă* > *clamo*, etc. Prin analogia acestor verbe s-a prefăcut în *ă á* dela pers. 1 sing. prez. indic. la verbele *acăt*—*acătă* *agăt*—*agătă* > **captio*, *adăp*—*adăpă* > *adaquo*, *adăst*—*adăstă* > *adasto*?, *incătărăm*—*incătărămă* > *cataramă*, *incheg* > **inchiäg*—*inchiägă* > *chiäg*, *infăș*—*infășă* *desfăș*—*desfășă* > *fașă*, *infăt*—*infătă* *desfăt*—*desfătă* > *fată*, *inghet* > **inghiăt*—*inghiătă* > *ghiătă*, *injghéb* > **injghiăb*—*injghiăbă* > *jghiab*, *săp*—*săpă* > *sapă*, *scăp*—*scapă* > **ex-cappo*.—β) Supt influința acelor verbe care, prin alunecarea sunetului, alături cu *ă* pers. 1 sing. și *á* pers. 3 sing., au *e* pers. 2 sing. prezentul indic. (*apăs*—*apėși*—*apásă* > **appenso*, *vărs*—*vėrși*—*vársă* > *verso*, etc.), care verbe au labială (*b*, *p*, *v*, *f*) înainte de vocală au căpătat *e* la pers. 2 sing. următoarele verbe, care și ele au labială înainte de vocală: *infăș*—*infėși*—*infășă*, *desfăș*—*desfėși*—*desfășă*, *infăt*—*infėți*—*infătă*, *desfăt*—*desfėți*—*desfătă*.

Macedoromîn. Fiindcă la dezvoltarea fenomenului contribuiesc mai ales verbe la care *e* supt influința labialei precedente a devenit *ă* (**appenso* < **apės* < *apăs*; **appensat* < **apėăsă* < **apăăsă* < *apásă*), iar această schimbare a lui *e* în *ă* supt influința labialei precedente în macedoromîn nu are loc, este de așteptat ca fenomenul să fie slab reprezentat în acest dialect. Cu toate acestea este reprezentat. a) a) *nglég* (incheș) > **nglăg*,

nglêț (îngheț) > **nglăt*, P. B. glosar. Însă *acăț*, *adáp*, *adástu*, *sáp*, P. B. glosar, *disfăș* Dalametra.

b) Olymp. α) *scápü* Weigand Olymp 59.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *anglêg* (încheg) > **anglăg*, *anglêț* (îngheț) > **anglăt*, P. M. glosar. Însă *anfăș*, *sáp*, *scáp*, P. M. glosar.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

12. Prin analogia lui *-ă* dela 3 pers. sing. perf. indicat. conjug. I, provenit prin alunecarea sunetului (Vezi 5), s-au schimbat *-ăi*, *-ăși* dela pers. 1 și 2 sing. dela acelaș timp în *-ăi*, *-ăși*. Schimbarea este de tot nouă, căci în vechea romînă formele pomenite sunau *-ăi*, *-ăși* (Cipariu Principii de limbă și de scriptură 157).

În macedoromîn nu are loc fenomenul.—În istroromîn nu există perfect simplu.

13. În *cărui*, *cărei*, *cutăruî*, *cutărei*, *căror*, *cutăror*, față cu *căre* > *qualis*, *cutăre* > *eccu* + *talis*, în *desfășur*, *înfășur* > *fașă* (ori poate > **fășödră-fasciola*?), în *fîșie* > *fașă* + *-ie*, a avut loc strămutare de accent din **cărui*, **cărei*, **cutăruî*, **cutărei*, **căror*, **cutăror*, *desfășör*, *înfășör*, *fîșie*.

În macedoromîn și istroromîn nu există formele *-ui*, *-ei*, *-or* dela *care*, nici cuvintele *cutare*, *desfășur*, *înfășur*, *fîșie*.

14. În *lăpăd*, care e probabil *lapido* (După E. Herzog în Dacoromania I, 220 ar fi **liquido*), s-a prefăcut *ă* în *e* poate prin analogia formelor unde *a* este neaccentuat (**lapedăm*, **lapedați*, **lapedăm*, **lapedăre*, **lapedat*, etc.) și unde *a*, devenit *ă*. s-a prefăcut ulterior prin alunecarea sunetului în *e*. Vezi 78.

Tot așa macedoromîn: *alăpid* P. B. glosar.

15. Oricare *ă* accentuat, care nu intră în fenomenele de sub numerele precedente, a rămas neschimbat, de ex. *ăm*, care a rezultat din **aému*, *habemus*, după ce legea schimbării lui *ă* + *m* + *u* în *ă* încetase de a mai fi în vigoare, etc. În trei localități din Banat (Meegică, Verendin și Baniă), situate în partea de sud-est a Banatului, în regiunile numite Almas și Cramă (Weigand's III Jahresbericht 231), în satul Meriia (ungur. Kékesfalva) dela Munteni-Pădurenî (Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî 120) și în Istria acest *ă* apare ca *ă*,

asupra firii căruia am vorbit supt 1. Banat : *ăpă, căsă, ăripă, zană* (geană), *urăş* (oraş), Weigand's III Jahresbericht 231. Munteni-Pădureni : *dă* (da, dar, conjuncție), *bădzo* (bade, vocativ), *păžiştse* (pajişte), *nămţu* (Neamţul), *ăflăt, dzisprenăt*, Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădureni 157. Istroromîn : *tsătse* (tată), *şiromăski* (sărac), *vacă, frăţi, ştăie* (staul), *căd* (cald), *fătse* (face infinitiv), *scăpăt, grăna* (creangă > croat *grana*), *ăre, lăt* (luat), *hrăst* (stejar > croat *hrast*), *dă* (da infinitiv), *tăţi* (hoţii > croat *tat*), *rată* (arata infinitiv), *căp*, etc. P. I. passim. Cu toate acestea se găsesc în istroromîn şi *ă* neprefăcuti în *a* : *hrăst* P. I. 1₁₀, *dăie* (deie 3 pers. sing. conjunctiv) 1_{14, 15, 16, 19}, pelingă care se găsesc o mulţime de *dăie*, așa că poate avem a face cu o greşală, *vă* (voeşte 3 pers. sing.) 2₄, *ări* (ăi) 4₃₆, *dău* (deie 3 pers. pl. conjunctiv) 5₁₁, *dă* (da infinitiv) 5₁₂, *ănsură* (însura infinitiv) 7₄, *dă* (dă imperativ) 7₃₅, *dă* (da infinitiv) 9₃₁, *căşti* (pedeapsă > croat *kaštigu*) 43₃₅, *muncă* (mînca infinitiv) 46₁₄, *part* (parte) 46₂₂, *căs* (sicriū > italian *cassa*) 48₁₇, *marită* (mărita infinitiv) 49₂, *stă* (sta infinitiv) 63₂₅, *tămburu* (darabana > italian *tamburo*) 65₁₁, *zăzet* (deget) 68_{27, 34}, *ntrebăt* 69₄, *grăd* (oraş) 79₁₇.

16. *a* neaccentuat neinițial se preface în *ă* și, în anumite împrejurări, în *î*. Vezi ale mele Principii de istoriea limbii 16. Pentru dacoromîn nu mai dau exemple zădarnic.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ună oară* (odată) P. B. 1, *fătea* 1, *casă* 1, *vădă* 3 pers. sing. conjunctiv 1, *părinți* 1, etc.

b) Olymp : *ascăpă* (scăpă) Weigand Olymp 25, *arădătsină* 26, *băseărică* 30, *bătăi* (bătuși) 32, *bătus* (bătuși) 32, *bărbăt* 51, *căpestrul* 26, *cărlădze* („Fleischenthaltung“, de aceeași formațiune, macarcă cu alt înțeles, cași dacorom. *cîrnelăgă* > carne) 27, *cătauă* (cătea) 36, *călcăm* 58, *călcăi* 1 pers. sing. perf. 58, *crăfiță* („Brosche“ > fr. agrafe ?) 48.

c) Acarnania ; *nă mușată* (o frumoasă) Weigand Aromunen II 178, *ună fătă* (o fată) 180, *ntreăbă* 180, *bărbăt* 180, *căftă* (caută 3 pers. sing. prez. indic.) 180, *fugă* (fugă 3 pers. sing. prez. conjunctiv) 180, *te mărtăş* (te-ai măritat) 180.

d) Meglen : *ună oară* (o dată) P. M. 1₁₀, *jăcă* (3 pers. sing. prez. conjunctiv) 1₁₀, *băltia* (săcurea > turc *baltâ*) 1₁₄, *tălără* (tăiară) 2₂₅, *bătú* 2₂₈, *fărtăti* (firtate > fraie) 3₁₇, etc.

Istroromîn : *vacă* P. I. 1₃, *scăpăt* 1₈, *ăntreăbă* (întreabă)

1₁₁, *cumpără* (infinitiv) 1₁₁, *părtescu* (inpart 3 pers pl.) 2_{5r}, *neștăvîț* (sprijinit > croat *nastaviti* a *sprijini*) 2₁₁, *âncățat* (încălțat) 3₅, *bătut* 3₃₄, *răstrzei* (a tăia în bucăți > croat *razrezati* zerschneiden) 4₈, *plăți* infinitiv > slav *platiti* 4₉, etc.

17. *a* neaccentuat inițial se preface în *ă*, *î* numai cînd este urmat de *n*: *îndrăde* (luna lui Decembre) Lexicon Buda > *Andreas*, *înel* > **înel* > *anellus*, *îngust* > *angustus*, *întiū* > **antaneus*.

Fenomenul are loc și în macedoromîn; îndoios în istroromîn.

Macedoromîn. a) *nêl* > **înel*, *ntînhū* > **întînhū* P. B. glosar, *ngūstu* > **îngūstu* Dalametra, Mihăileanu. Alături însă *angūstu*, *antînhū* Dalametra (propabil prothetic).

b) Olymp: *nêllu* (inelul) > **înellu* Weigand Olymp 26, 67, *nêlile* (inelile) > **înelile* 26, 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *nînel* pl. *nîneli* P. M. glosar.

Istroromîn. *arêlu* (inel) pl. *arêlure* P. I. glosar (> **ărêlu*? vezi 83); *îngust* (Maiorescu Itinerar în Istria, îndoios).

18. Diftongul latin *ău* accentuat s-a dezvoltat în cinci feluri: a) *au* ori *ăo* cu diairesis: *ăur* > *ăurum*, *ăăug* ori *ăăog* > *ăăugeo*. β) *ău* cu diairesis: *ăud* > *audio*. γ) A continuat de a exista ca diftong: *ăū* > *aut*. δ) S-a contras în *ó*: *căădă* > *coda* > *cauda* (*coda* alături cu *cauda* deja în latinește, vezi Georges Lexicon der lat. Worttormen). e) S-a contras în *ă*: *căt* (alături cu *căut* după a) > *cautus*? Burlă Studii filologice, Iași, 1880, pag. 93; **cavito*? **cauto*? Gustav Meyer în Indogermanische Forschungen VI, 118; puțin probabil *capto* Tiktin Wörterbuch.—Diftongul latin *ău* neaccentuat s-a dezvoltat în trei feluri: ζ) *au* ori *ao* cu diairesis: *lăudat* > *laudatus*, *ăăugăt* ori *ăăogat* > **ăăugatus*. η) S-a contras în *o*, care apoi ulterior s-a prefăcut în *u*: *urêche* > *auricula*. θ) S-a contras în *a*: *anuc* > *aucupo*? Burlă Studii filologice 91, 94, *cătăm*, *cătăre*, *cătăt* > *cautus*? **cavito*? **cauto*? Acest *ă* a căzut în *tăămnă* > **ăătăămnă* > *autumnus*.—Grupul nou *ău* din elemente latine s-a dezvoltat: i) Ca diftong în *căū* interjecție > *cave*, *ăū* > *habent*. κ) Ca *ău* cu diairesis în *scăun* > *scamnum*.—Grupul nou *ău* din elemente latine s-a dezvoltat: λ) Ca contras în *ó* în *sóc* > **sauc* > *sabucus*.—Grupul nou *au* neaccentuat din

elemente latine s-a dezvoltat : μ) Ca *aũ*, *a*, *o* în *aũ*, *a*, *o* > *habet*, *habent*, auxiliar.

În chipul cum s-a dezvoltat aceste fenomene există mare varietate în dialecte.

Banat : γ) *căũt* și *căpt* Weigand's III Jahresbericht cuvinte normale ; *lăbd* > *laũd* > *laudo*, *lăwdu* > *laũdu* > *laudo* III Jahresbericht 223 (*w* e spiranta bilabială fonică ; tot așa *lăwtă* [*w* e spiranta bilabială afonă] > *lăũtă* > neogrec *λαούτα* III Jahresbericht 223). κ) *scămn* III Jahresbericht cuvinte normale. μ) *cheptăre* > *cheũtăre* > **chiăutăre* > **clavatoria* III Jahresbericht 223.

Criș-Mureș : α, γ, δ, ε) *căũt*, *căot*, *căpt*, *côt*, *căt*, *cătt*, *căũt*, *căũt* Weigand's IV Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scămn*, *scăũn*, *scăũnd* ibidem.

Somiș-Tisa : γ, δ, ε) *căũt*, *côt*, *căt* Weigand's VI Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scăũn*, *scăon* ibidem.

Țara Birsei și Țara Oltului : γ) *căũt* Weigand's VIII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scăũn*, *scăon* ibidem.

Sudestul Transilvaniei : γ, ε) *căũt*, *căt* Weigand's IX Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scăũn* ibidem.

Munteni-Pădureni : α) *ăor* Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni cuvinte normale. β) *ăũd* ibidem. γ) *adăũs*, *adăos* ibidem.

Țara Oașului : δ) *côt* Candrea Țara Oașului 9. η) *co-tăm*, *cotăt* ibidem.

Oltenia : α, γ, ε) *căũt*, *căũt*, *căt* Weigand's VII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scămn*, *scăũn* ibidem.

Muntenia : α, γ, ε) *căot*, *căũt*, *căt* Weigand's VIII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scăũn*, *scaon* ibidem.

Moldova : α, γ, ε) *căot*, *căũt*, *căt* Weigand's IX Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scăũn* ibidem.—În Moldova nu se zice *căũt*, nici *scăũn*, ci *căũt scăũn* în două silabe cu *ũ* sonorant deschis în a două silabă. Și *căot* e problematic.

Bucovina : γ, ε) *căũt*, *căt* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens cuvinte normale. κ) *scăũn* ibidem.

Basarabia : γ, ε) *căũt*, *căt* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens cuvinte normale. κ) *scăũn* ibidem.

Macedoromîn. a) η) *urăacle* P. B. glosar. θ) *apuc*, *ascultu* > *ausculto*, *tăamnă* ibidem. ι) *aũ* > *habent* ibidem. κ) *scămnu* ibidem.—O nouă categorie, pe care am observat-o

deja în Banat și în Criș-Mureș, este reprezentată pe o scară întinsă în macedoromîn, aceea anume, ν) că în diftongul *au*, accentuat și neaccentuat, *ă* se preface într-un alt sunet consonant; acel sunet în Banat e *p*, *b*, *w*, în Criș-Mureș *p*, *t*, în macedoromîn ν ori *f* (dupăcum sunetul imediat următor e fonice ori aфон), în istroromîn *v*, *w*, *m*, *p*. *adávgu*, *adápse* > **adáfse* (fonetizm neogrec, vezi Thumb Handbuch der neugr. Volkssprache ed. II § 19), *adávğare*, *adávdzéare*, *adávdzire*, *cáftu*, *cáftái*, *cáftare*, *alávdu*, *alávđare*, *alávđát*, *ávřá* > *aura*, *ávdu*, *avdzii*, *avdzire*, *avdzít*. P. B. glosar.

b) Olymp. ϵ) *adáptu* (?) > *adauctus* Weigand Olymp 49. δ) *tóamnă* 34. κ) *scámnu* 67.— ν) *adápsu* > **adáfsu* (adăusei, fonetizm neogrec) 49, *caftare* 57, *ávdu* 52, *avdză* (auzi) 31.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. γ) *áură* > *aura* P. M. glosar. δ) *răpós* (odihnesc, transitiv) > *repauso* ibidem. ϵ) *cát* ibidem. η) *răpusó* (odihni 3 pers. sing. perf.), *răpusát* (răposat), *uréclă*; în *uzó* (auzi 3 pers. sing. perf.) ibidem este probabil o apocopă, compară 21. θ) *cátám* (1 pers. sing. imperf.), *tóamnă*, *scult* (ascult) > *ausculto* ibidem. κ) *scand* (scaun) ibidem.—O nouă categorie este reprezentată prin aceea: ξ) că *áú* accentuat devine *ú*: *úd* (aud), *úzi* (auzi imperativ) P. M. glosar. Probabil însă fenomenul aparține la β cu apocopă. Compară 21.

Istroromîn. β) *aur* (aur) P. I. glosar. δ) *códă* (coadă) ibidem. η) *uréclă* ibidem. θ) *tómnă*, *scútu* (ascult), *scută* (asculta infinitiv), *scutát* (ascultat) ibidem. κ) *scándu* (scaun) ibidem. ν) *cávtu*, *cavtă* (infinitiv), *cavtát*, *ávdu*, *avzi* (infinitiv), *avzit* ibidem; *més-av ăń școlă* (a mers la școală; *w* e spiranta bilabială fonică) P. I. 14₂₈, *iel av zis* (ei auz zis) 14₃₃, *mirát-av-o* (a dus-o) 15₁, *lăt-av-o* (a luat-o) 15₁₅, *dús-av-o* (a dus-o) 15₁₅, *més-av ăń tséla códru* (a mers în codrul cela) 15₁₈, *més-av cu șel breč și verít-av ăń tséla códru și breči pošnit-av latřá* (a mers cu ciniși săi și a venit în acel codru și ciniși auz început să latre) 15₂₀, *ămestít-av iă* (a înbrăcat-o) 15₂₈, *vezút-av-o* (a văzut-o) 15₃₂, *ie ăl-ăm [= auz] pogledít* (el s-a uitat la dînsa) 43₈, *iă spus-a c-ăm [= auz] iă ămnăt prewtu ăntrebă* (ea a spus că s-a dus să întrebe preotul) 44₂₀; *cavtă* (infinitiv) Pușcariu, Studii istroromîne, II, 105.

Cu toată diversitatea de tratament al grupului *au* în dialecte, o trăsătură unitară consistă în aceea că diftongul *au* este evitat, ori prin asimilația dintre elementele sale, ori prin diairesis, ori prin prefăcerea lui *ū* într-o consonantă. Dar chiar din punct de vedere al acestor mijloace de a evita diftongul există multe puncte de asemănare. Să se compare *tōamnă* în dacoromîn, macedoromîn (inclusiv Olymp, Meglen), istroromîn, *scăund-scând-scându* în Criș-Mureș, Meglen, istroromîn, *scămn-scămn-nu* în Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn (inclusiv Olymp), prefăcerea în consonantă a lui *ū* în Banat, Criș-Mureș, macedoromîn (inclusiv Olymp), istroromîn, prefăcerea în *v* a lui *ū* în macedoromîn (inclusiv Olymp) și istroromîn (ceia ce ar proba că în *av* > *au* macedoromîn n-avem a face cu vreo influință a limbii neogrece). În special să se observe în tratarea grupului *au* chipul în care dialectul meglenit se deosebește de cel macedoromîn și se apropie de cel dacoromînesc.

19. α) *ad*, *aa* < *á*: *cál* > *caballus*, *cîntá* > *cantábat* (ori poate prin *cîntáūā*?).—β) *ae*, *ae* < *a*, *á*: *alúnă* > *avelana*, *ám* > *habemus*, *áŕi* > *habetis*.—γ) *ái* < *ái* < *é*, *ai* < *ai* < *e*: *tréc* > **tráico* > **tráico* > *traicio*, *treceá* < **traiciebat* > *traiciebat* (Vezi discuția pe larg în a mea „O ră-mășită din timpuri străvechi: *jioară* = *crystal*” pag. 13 sqq. în Arhiva Iași 1914).—δ) *ae* s-a păstrat necontras în *măestru* > anteromînul *maestro* > *magister* (Vezi Grandgent *Introduzione allo studio del latino volgare* § 259).—ε) *ái* < *ái* în *mái* > anteromînescul *mais* > *magis*, pentru care vezi *Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik* III pag. 521.

Fenomenele acestea au loc în toate dialectele.

Macedoromîn. α) α) *cál*, *cîntá* P. B. glosar.—β) *alúnă*, *ám* (însă *aeŕi*) ibidem.—γ) *tréc*, *trifcă* ibidem.—ε) *má* > *mái* ibidem.

β) Olymp. α) *cál* Weigand Olymp 36, 61, 65, *călcám* > *calcabamus* 58.—β) *ám* 100.—γ) *trecém* 54.—ε) *má* > *mái* 73.

γ) Acarnania. α) *trimurá* (tremura) Weigand Aromunen II 182, *măcă* (mînca) 182.—β) *ám* 180.—γ) *trec* 178, *trícú* (trecu) 182.

δ) Meglen. α) *cál* P. M. glosar, *măncá* P. M. 2₈.—β) *lúnă* > *alúnă* P. M. glosar, *ám* ibidem.—γ) *tréc*, *trícút* (trecut) ibidem.—ε) *mái* ibidem.

Istroromîn. α) *cá*, articulat *cálu* P. I. glosar.—β) *alúră* P. I.

glosar, *âm* P. I. 5₃₁, *âț* 23₁₆.—γ) *tréc, trecút* P. I. glosar.—
ε) *mái* ibidem.

20. *a* prothetic este rar în toate dialectele, afară de dialectul macedoromîn (cu excepție de meglenit), unde, din contra, e foarte des. Acolo unde fenomenul e rar, e și îndoios adeseori, căci nu sîntem decît rareori siguri dacă avem a face cu prothesa lui *a* și nu mai degrabă cu un derivat prin *ad-*. De pildă în moldovenescul *alămîe* > neogrec λεμόνι este sigur *a* prothetic, pentru că substantive derivate sigur prin *a-* > *ad-* nu se găsesc. În dacoromînele *alîn* însă, *alúnec, améninț, amés-tec, amorțesc, amuțesc* este *a* protetic ori *ad-*? Vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 98. Dificultatea se mărește prin aceea că și analogia s-a putut amesteca. Tiktin Zeitschrift für roman. Philologie XII, 453: *alúnec: lúnec = aprînd: prînd?*

alămîe > ngr. λεμόνι, *alăută* > ngr. λαούτα.

Macedoromîn. a) *ayie* (putere) P. B. 117, 302 (în glosar tradus greșit cu „arșiță”) < neogrec βία, *ayîie* (vie) P. B. glosar > *vinea, ayîță* (viță) ibidem > *vitis, amágru* (macru) Dalametra > *macer; amálamă* (aur) P. B. glosar > neogrec μαλαμμα, *amáre* (mare subst.) ibidem > *mare, amúrá* (mură) ibidem > *morum, arásă* (rasă, haină călugărească) ibidem > vechi bulgar *rasa, aráste* (moment favorabil) ibidem > turc *rast, aráfe* (rece) ibidem > *recens, arădățînă* (rădăcină) ibidem > *radicina, arău* (rău) ibidem > *reus, arăzbóiu* ibidem > vechi bulgar *razboi, arcoare* (trig) ibidem > **recor, ariháte* (liniște) ibidem > turc *rahat, ariú* (riú) ibidem > *rivus, armîn* (Romîn) ibidem > *Romanus, arniclu* (rărunchiú, rinichiú) Dalametra > *reniculus, aróibu* (roib) P. B. glosar > *rubeus, aróș* (roș) ibidem > *roseus* ori *russeus, aróv* (nohot) P. B. 11, 275, 430 (în glosar tradus greșit cu „fel de ovăz”) > neogrec ρόβ, *arșine* (rușine) P. B. glosar > *roș, arúg* (mărăcine; dacoromîn *rug* *rubus caesius* L.) ibidem > *rubus, arúmin* (rumân) ibidem > vechi bulgar *rumknú, arúp* (rup, a opta parte din cot) ibidem > turc *rub, arúp* (prăpastie) ibidem > *rupes, aúă* (poamă) ibidem > *uva, aúmbă* (umbră) > *umbra, avghilie* (vi-oră) ibidem > neogrec βιολί (citește *violi, vîiolí*); *ampút* (input) ibidem > **mpút, amvîrtescu* (învîrtesc) ibidem > **mvîrtescu, ancálțu* (incalt) ibidem > *ncálțu, andúplic* (îndoú; dacoromîn înduplec) ibidem > *ndúplic, anghiéz* (înviez) ibidem > **nghiéz, anglég* (incheg) ibidem > *nglég, anglít* (inghit) ibidem > *nglít, angréc* (îngrec) ibidem > *ngrec, an-*

yiéz (înviez) ibidem > *nyiéz*, *anġúr* (înjur) ibidem > *nġúr*, *anót* (înnot) ibidem > *not*, *antréc* (întrec) ibidem > **ntrec*, *anvălěscu* (învălesc) ibidem > *nvălěscu*, *anvěscu* (înbrac) ibidem > *nvěscu*, *anvét* (învăt) ibidem > *nvěť*, *anvîrtěscu* (învîrtesc) ibidem > *nvîrtěscu*; *aěsti* (este) P. B. 107.

b) Olymp: *amágru* Weigand Olymp 26, 56, 63, *amáre* 26, *amüre* 26, 33, *arátš* 26, *arädätsinä* 26, 30, 31, *arämin* 25, *aräu* > *reus* 26, 29, 71, *arcöärä* 26, *arcöäre* 29, *arü* > *rivus* 30, 35, 65, 67, *arós* 26, *arsine*, *arsüne* 26; *anvălită* 25.

c) Acarnania: *amáre* Weigand Aromunen II 178, *arëu* > *reus* 180.

d) Meglen. Nu se găsesc exemple de *a-* decât numai la cuvinte derivate cu prefixul *in-* ori care au avut un etymon începător cu *in-*, după cum se vede din următoarele date luate din P. M. glosar: *ambálig* > *in-* + *baligă*, *ambět* (înbăt), *ambitarněs* (înbătrînesc), *amburōš* (lupt) > *in-* + bulgar *boriä*, *ampărťōš* (împărțesc), *ampědic* (împiedec), *ampirát* (împărat), *ampiratěsc* (împărătesc), *ampiraticică* și *ampiratiță* (împărăteasă), *ampiraťōlă* (împărăție), *amplitěs* (înpletesc), *amputōš* (înpuțesc), *ancálic* (încălec), *ancalzōš* (încălzesc), *ancáp* (încap), *ancárc* (încarc), *anclíd* (încid), *anclînăciüni* (încinăciune), *ancrěsc* (cresc) > *in-* + *cresc*, *ancrielát* (cu minte) > *in-* + *crier*, *ancurün* (încunun), *andirěg* (dreg) > *in-* + *dreg*, *anfăș* (înfăș), *anfric* (întricosoz) > *in-* + *frică*, *mi anfrigură* (mă apucă frigurile) > *in-* + *friguri*, *angălbîněs* (îngălbinesc), *angărděs* (îngrădesc), *anghiěs* (înviez), *anglăvit* (tocmit la stăpîn) > *in-* + bulgar *glaviavam*, *anglěg* (înceg), *anglěť* (îngheț), *anglit* (înghit), *angrăjōš* (ațiț cini) > *in-* + vechiul bulgar *groziti grožō* minari (de unde dr. *îngrozesc*?), *angrěc* (îngrec), *angrōp* (îngrop), *anjūg* (înjug), *anjūr* (înjur), *anlōš* (înbolnăvesc) > *in-* + bulgar *loš* mauvais, *lošavo* mal, dans un mauvais état, *anmólü* (înmoiu), *anmulári* (înmuiare), *anrătěs* (supăr) > *in-* + *rău*, *anrušōn* (rușinez) > *in-* + *rușine*, *ansōr* (însor), *ansănātušōz* (însănătoșez), *anșărătürä* (însirătură), *anșōr* (însir), *antōrn* (întorn), *antrěb* (întreb), *antrěg* (întreg), *antribári* (întrebare), *antuněric* (întunerec), *antunic* (întunec), *anturciōš* (turcesc, verb) > *in-* + *turcesc*, *anțăpári* (întepare), *anțilěg* (înteleg), *anțing* (încing), *mi anürm* (urmăresc) > *in-* + *urmă*, *anvärtěs* și *anvîrtěs* (învîrtesc), *anvěsc* (înbrac) > *investio*, *anvét* (învăt), *anviěs* (înfășur) > *in-*

+ bulgar *viia* tordre, mettre en peloton, *anving* (inving), *anvinifos* (invinetesc), *anvirin* (întristez, acelaș cu dr. *inveninez*), *anzinúclu* (ingenunchiú); *anveșmint* și *anveștimint* (veșmînt, înbrăcăminte) sînt probabil derivate imediate dela verbele **anveșmint*, **anveștimint* > *in-* + *vestimentum* astăzi dispărute. Din faptul că *a-* în Meglen apare numai acolo unde a trebuit să existe un *ă-*, combinat cu acela că *ă* și *î* accentuați în acest dialect se prefac de multe ori în *á*, urmează că *a-* din exemplele înșirate, cu toată aparenta asemănare pe care o are cu *a-* prothetic macedoromîn, nu este prothetic, ci provenit din *ă-* (Compară 2).

Istroromîn. Nu există *a* prothetic.

21. După cum e rară prothesa lui *a* în dialectul docoromîn, tot așa de rară e în acest dialect și apocopa inițială a lui *a*. Pentru celelalte dialecte se constată faptul că în Meglen și în istroromîn, unde prothesa lui *a* e nulă, apocopa inițială a acestui sunet este din contra foarte deasă, iar în restul dialectului macedoromîn, unde prothesa lui *a* este enormă, apocopa inițială a acestui sunet este minimă.

noáten > *annotinus*, *rătăcesc* > **arătăcesc* > *erraticus*, *sárbăd* > **asárbăd* > *exalbidus*, *tóámnă* > **atóámnă* > *autumnus* (Vezi 18).

Macedoromîn. a) *nóátin* Dalametra, *sárbitu* Mihăileanu, *tóámnă* P. B. glosar.

b) Olymp: *tóámnă* Weigand Olymp 34, 57.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nóátin* P. M. glosar, *tóámnă* ibidem; *ve* (dr. *avěá*) *un ūom sirumá, áși ve* (dr. *avěá*) *doi gulúbí* (era un om sărac, avea doi hulubi; începutul frazei) P. M. 6₃; *du-náři-va* (adunați-vă; după pauză) 11₂₁; *aș flo an gnoi úná spriccá* (află în gunoiu o lețcae) 2₈; *ștětá la reți* (așteaptă la berbec; începutul frazei) Papahagi Melenoromînii partea I, 63. Pelîngă asemenea cazuri de sigură apocopă, sînt nenumărate altele, unde, fiindcă *a* inițial cade după un cuvînt sfîrșit în vocală fără pauză, fenomenul se poate interpreta ca aphaeresis. Asemenea aphaerese însă sînt atît de rare în dacoromînesc și în restul dialectului macedoromîn și atît de dese în meglenit, încît nu se pot separa de tendința acestui dialect de a lăsa să cadă *a* inițial: *măncá țe fla* (mînca ce afla) P. M. 2₈; *să*

dun nări (să adun miere) 3₈; *cărtea si-ū duți la mini* (scrisoarea s-o aduci la mine) 8₁₉; *sóră-sa la ștită* (soră-sa o aștepta) 10₃₃; *doi rapī* (doi arapi) 10₄₀; *nu iți toți dunați* (nu sînteți toți adunați) 13₅; *ia duți bini ă n minti* (ia adu-ți bine aminte) 30₁₂; *ca uzó un vicút, scultó ca scultó* (dacă auzi un țipet, ascultă cît ascultă) 8₆; *ca júnsi* (dacă ajunsese) 8₁₃. În P. M. glosar sînt date ca constante apocope următoarele cuvinte: *vem* (avem), *veți* (aveți), *vut* (avut, bogat, participiul trecut al lui *am*), *cmo* (acum > *eccu* + *modo*), *dun* (adun), *dunări* (adunare), *guridă* (aguridă > ngr. ἀγορεύω), *jung* (ajung), *jut* (ajut), *leg* (aleg), *stără* (astă seară, acelaș cu mr. *astără* P. B. glosar, bănățean *astără* P. I. glosar sub *stăre*, istr. *stăre*), *rap* (harap), *ștet* (aștept); apoi *sud*, *ștern*, *tări*, *tun-țea*, care sînt mai degrabă = dr. *asud*, *aștern*, *atare*, *atuncea* decît latinele *sudo*, *sterno*, *talīs*, *tunc-*; *úd* (aud) e mai degrabă o apocopă decît o contracție (Compară 18).

Istroromîn. *nótir*, *tómnă* P. I. glosar; *ăl rătă* (arată > *elato*?) *cu măra* (îi face semn cu mîna) P. I. 15₂₅; *stă nópte* (în astă noapte; după pauză) 31₁₃; *să-mi duri* (aduni cu înțelesul de aduci) *ăntsa* (să-mi aduci aici) 39₄; *și l' rătă* (și-î arată) 39₂₈; *ver fla* (vei afla) 41₈. În P. I. glosar sînt date ca constante apocope următoarele cuvinte: *cmóise* (acum > *eccu* + *modo* + *ce*), *dapă* (adapa), *dútsē* (aduce), *dură* (aduna), *fără* (afară), *fla* (afla), *jută* (ajuta), *petit* (apetit, neologizm), *prinde* (aprinde), *própe* (aproape), *rată* (arata > elatare?), *sasin* (asasin, neologizm), *scúnde* (ascunde), *scută* (asculta), *sigură* (asigură, neologizm), *stăre* (astă seară, acelaș cu mr. *astără* P. B. glosar, bănățean *astără* mărturisit de Iosif Popovici, meglenit *stără*), *șă* (așa), *șteptă* (aștepta), *ve* (avea), *vut* (avut), *vocăt* (advocat, neologizm).

22. -a epithetic se găsește în *aicea* > *a(d)* + *hic* + *ce*, *atúncea* > *ad* + *tunc* + *ce*; *aiúrea* > *aliubi* + *re*, *asijderă* > *ac* + *sic* + *ce* + *de* + *re*, *altminteră* > *altera* + *mente* + *re*, *pretutindenă* = **pretutinderă* > *per* + *totam* + *inde* + *rem* (În -re, care se găsește și în spaniolul *alubre* > *aliubi* Diez Et. Wörterbuch; portughez *alhur* > *aliubi*? după Diez Et. Wörterbuch *alicubi*, după Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil. XXIII, 411 *aliorsum*; portughez *algures* > *alicubi* Diez Et. Wörterbuch; spaniol *alguandre* > *aliquando* Meyer-Lübke Grammatik II, § 627; portughez *nenhures* > *nec* + *ubi* Diez Et.

Wörterbuch; friulan *dontri* > *de+unde* Meyer-Lübke Et. Wörterbuch; engadin *dinuonder* > *de+in+unde* Meyer-Lübke ibidem; provensal *alhondre* > *aliunde* Diez Et. Wörterbuch; eü găşesc latinul *res*. După Meyer-Lübke Grammatik II § 627 ar fi poate o influință analogică din partea lui *semper, intro*. Pentru *aşjderă* au propus Miklosich Beiträge Lautgr. 31 *a+sic+ce+de+vera*, Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII 457 *eccu+sic+vechii* bulgar *takožde*, Hasdeu Etymologicum Magnum și după el Sandfeld-Jensen Gröber's Grundriss I ed. II 530 o contaminație între *aşş* și sîrbul *takoždere*); *alătură* > *a+lăturî* (pl. dela *lature*), *alocură* > *a+lôcurî*; *acuşa* > *eccu+sic*, *acuma* > *eccu+modo*; *asemenă* > *similis*; *aşa* > *ac+sic*; *abiă* > *ad+vix*; *dôilea, tréilea, pătrulea* etc. > *doļ* etc. + articolul *le*; *altmîntrelă* > *altminteră* (vezi mai sus) + articolul *le*; *mîia* > *mihî*, *şîia* > *tibi*; *căruia* > *cărui*, *căreia* > *cărei*, *unuia* > *unuî*, *uneia* > *unei*; *nîmenă* > *nimenî*, *nimene*; infinitivele vechi romîne *munciră, tăără, etc.*; *mûltora* > *mûltor*; sufixul deminutival *-e* (slav, vechiul bulgar *-et*, bulgar *-e*, sîrb *-e*) din *Costeă, Pêtră, foltă, etc.* (Vezi G. Pascu Sufixe romîneşti pag. 299 sqq.). Chiar *acesta, acela* > *acést, acél*? Ori poate *acesta, acela* > *acést, acél+hac*?

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromin. a) *aşia* > *ecce+hic* P. B. glosar, *atûm-şea* ibidem; *alûră* ibidem, *alûmtră* > *alia+mente* ibidem; *nîa* ibidem, *şîa* ibidem; *aştûia* (acestuiă) ibidem, *aşela* (acela) ibidem, *aşîliă* (aceluia) ibidem, *aşileă* (aceleia) ibidem, *aşéală* (acelea) ibidem.

b) Olymp: *atûmşă* Weigand Olymp 26; *nîa* 76, *şîa* 76.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *tûnşă* P. M. glosar; *lûră* (aiurea) ibidem, *lûmintră* și *lûmintrulă* > *alia+mente* ibidem; *şela* (acela) ibidem, *şela* (aceia, m. pl.) ibidem, *şesta* (acesta) ibidem; *la* (îi, î, m. pl. acuz.) > *illi* P. M. 1₁₁ 9_{31, 33} 31₄₀ 32₅. În legătură cu acest fenomen stă faptul că în meglenit pronumele personale proclitice și enclitice *ne* dat. pl. și acuz. pl., *ve* dat. pl. și acuz. pl., *lu* acuz. m. sing., *le* dat. pl. și acuz. f. pl., devin *na, va, la*, probabil însă nu prin epithesa lui *-a*, ci prin prefacerea lui *-e* și *-u* în *-a*: *na* > *ne* dat. pl. P. M. 5₆ 25₂₉, *nă* > *ne* acuz. pl. P. M. 14₃₃, *va* > *ve* dat. pl. P. M. 25₅, *vă* > *ve* acuz. pl. P. M. 10₁₁ 31₄₂, *la* > *lu* acuz. m. sing. P.

M. 1₁₅, 16 8₁₄ 25₅, *la* > *le* dat. pl. P. M. 5₇ 8₃₁ 25₅ 31₄₀,
Iă > *la* > *le* dat. pl. P. M. 6₉, *la* > *le* acuz. f. pl. P. M. 25₁₉.

Istroromîn: *atúntś* P. I. glosar; *acmótse* (acum) > *eccu*
 + *modo* + *ce* P. I. 39₂ 55₃₇; *mîie* 39₃₀ 51₇ 55₂₁ 61₃₁ *Ńie*
 70₂₅, *cărlëq* (care, carele) > *care* + articolul *le* 50₁₇.

23. Anteromîneşti sînt: α) *ăe* < *e*. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numai în vremece în celelalte limbi romanice alături cu *ăe* < *e* se găsesc și mulți *ăe* < *e* (Meyer-Lübke Grammatik I § 291-292), în romînește, afară de *zădă* > *taeda* și de pronumele genitiv-dativ feminin *iei* > **ilēi* > **illēi* > **illaei* > *illae* + *-i* analogic după *lui*, nu e niciun exemplu sigur de *ăe* < *e*: *cér* > *caelum* (*e* și *e* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24, 176), *cér* > *quaero* (*e* și *e* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24, 176), *Gréc* > *Graecus* (*e* și *e* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24; nu-î neologizm, cum spune Tiktin); în *ied* > *haedus* *ie* nu probează nimic, pentru că *i-* poate fi prothetic, vezi 56; în *neg* > *naevus* *e* și *e* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24, 121 (Acest cuvînt nu prezintă nicîo „greutate insurmontabilă”, cum susține Pușcariu Et. Wörterbuch). *e* > *ăe* în romînește sigur în acele cuvinte unde și în celelalte limbi romanice există *e*: *fîn* > *faenum* (La acest cuvînt nu este sigură existența lui *ae*, vezi Walde Lat. etym. Wörterbuch) și *prădă* > *praeda*, macarcă la acest depe urmă cuvînt după alunecarea de sunet romînească *e* și *e* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24. β) *cirășă* > *ceresia* Schuchardt Vokal. I 192, pentru reflexele romanice vezi Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. γ) *făame* > **fomes* (mai degrabă o alunecare de sunet decît o influință din partea lui *fomes*, cum ar vrea Mohl Zeitschrift für roman. Phil. XXVI 619, reflexele romanice vezi la Pușcariu Et. Wörterbuch). δ) *grėu* > *grevis*. Reflexele romanice vezi la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. ε) *măr* > *melum*. Reflexele romanice vezi la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. ζ) *innót* > **noto*. Reflexele romanice vezi la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch.

Fenomene comune tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *dzădă* P. B. glosar, *țer* > *caelum* ibidem, *țer* > *quaero* ibidem; *ed* ibidem; *prădă* ibidem. β) *cirășă* ibidem. γ) *făame* ibidem. δ) *grėu* ibidem. ε) *măr* ibidem. ζ) *nót* ibidem.

b) Olymp: α) *tșeruri* pl. > *caelum* Weigand Olymp 32; *edu* 52. β) *tșirășe* pl. 54. δ) *grėu* 72. ε) *măr* 67.

c) Acarnania: a) *dzádă* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: a) *dzádă* P. M. glosar, *țér* > *caelum* ibidem, *țér* > *quaero* ibidem; *îéd* ibidem. β) *cirêș*, *cirêșcă* ibidem. γ) *gréũ* ibidem. ε) *mér* ibidem.

Istoromîn. a) *tsér* > *caelum* P. I. glosar, *tsère* și *tsăre* > *quaerere* ibidem; *îéd* ibidem; *fîr* > *faenum* ibidem. β) *tsîrișna* și *tsîrêșna* ibidem e un împrumut slav, compară vechiul bulgar *črkašnja* (probabil împrumutat din romînește), neosloven *črêšna*, sîrb (la Miklosich Lexicon palaeoslov.) *črišnja*. γ) *fôme* ibidem. δ) *grév* ibidem. ε) *mér* ibidem.

§ 238. 24. *ě* < *ie* în silabă închisă și deschisă, fenomen anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular: *mîere* > *mële*, *piêrd* > *pêrdo*. Cu următoarele particularități: a) după *n*, *c*, *ț*, *ğ*, *dz*, *r*, *ș*, *șt* *i* dispare: *inél* > *anëllus*. *purcél* > *porcëllus*, *țes* > *têxo*, *ğem* > *gëmo*, *dzêce* > *dêcem*, *răũ* > *rëus*, *șéd* > *sêdeo*, *ștêrg* > *extêrgeo*. β) *ě*+*n*+vocală < *eu* în antepenultima: *tinăr* > *tënerum* > *tënerum* (vezi 156), *vinerî* > *vëneris* > *vëneris* (vezi 206), *vinăt* > *vënetus* > *vënetus* (vezi 206) (*tëneo* și *vënio* pe vremea fenomenului erau paroxitoane, *tëniõ*, *vëniõ*, pentru aceia < *tin*. mr. *γin*). γ) *ě*+*nt*, *na* < *ent*, *ënd* în orice silabă: *dînte* > *dëntem* > *dëntem* (vezi 165), *ferbînte* > *fervëntem* > *fervëntem* (vezi 145), *lîndină* > **lëndinem* > **lëndinem* (vezi 99), *lînte* > *lëntem* > *lëntem* (vezi 99), *mînte* > *mëntem* > *mëntem* (vezi 112), *sîmt* > *sëntio* > *sëntio* (vezi 220), *întînd* > *tëndo* > *tëndo* (vezi 156), *vîntre* > *vënter* > *vënter* (vezi 206), *vînt* > *vëntus* > *vëntus* (vezi 206). δ) *ě*+*mp* > *êmp* în orice silabă: *tîmp* > *têmpus* > *têmpus* (vezi 156), *timplă* > *têmpora* > *têmpora* (vezi 156), *sîmpăr* > *têmporo* > *têmporo* (vezi 222). ε) La *mêrg* > *mêrgo*, *vârs* > *vêrso*. *vin*, *vîi*, *vine*, *vin* > *vënio*, *vënis*, *vënit*, *vëniunt*, și vechiul romîn *învăsc* > *vëstio* (vezi 206) au influențat analogic formele neaccentuate; perfectul *dêde* > *dëdit* (vezi 165) prin analogia celorlalte timpuri. Nu se pot explica *pîrghie* > *pêrgula* (vezi 136), *vêchiũ* > *vëtulus* (vezi 206). *lêu nu-i lëo* (vezi 99), ci vechiul bulgar *livũ*, *pêpene* este poate relativ nou > *πέπων* (vezi 136).

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *hăre* > *mîere*, *kêrdu* > *piêrdu* P. B. glosar. α) *nêl*, *dzêm*, *răũ* P. B. glosar. β) *tînir*, *vinîrî*, *vinît* (*tîn*, *γin*) ibidem. γ) *dînte* ibidem, *lîndină* Dalametra, *lînte* P. B.

glosar, *mînte*, *simtu*, *tînda*, *vîmtu* ibidem. δ) *tîmplili* Dala-
metra. ε) *nérgu* (merg), *vérsu*, *nvéscu*; *dăde*; *véclu*. *păp-*
pine. P. B. glosar.

b) Olymp: *nére* > *mîere* Weigand Olymp 26, *kîeptu* >
pieptu 26. α) *néllu* 26, *arău* 29. β) (*γîn* 49). γ) *dînte*
28, *tîndu* 58, *vîntul* 28. ε) *dăde* 99. *véclu* 27. *păpine* 27.

c) Acarnania. α) *arëu* Weigand Aromunen II 180. β) (*γîn*
180). γ) *mîntëa* 180.

d) Meglen. *hâri* > *mîere*, *hêrcurî* > *mîercurî* P. M. glo-
sar. α) *nînel*, *purțol*, *rôă* ibidem. β) *tîrir*, *vîrir*, *vînit* (*tôn*,
vîn) ibidem. γ) *dînti*, *lînden* (?), *lînti*, *mînti*, *sînt*, *tînd*,
vînt ibidem. δ) *tîmp* ibidem. ε) *merg*, *anvésc*; *dëdi*; *véclu*
ibidem.

Istroromîn. *mlăre* > *mîere*, *plêrd* > *pîerd* P. I. glosar.
α) *arëlu*, *rêv* ibidem. β) *tîrer*, *vîrerî* (*tîru*) ibidem. γ) *dînt*,
lîndiră, *vînt* ibidem. ε) *még* (merg) ibidem.

25. é (= lat. *é*, *î*, *ê*) + *n*, în mod indiferent dacă după
n urmează o vocală ori o consonantă, < *în*: *plîn* > *plênus*,
ating > **aténg* > *attingo*. *mînte* > *mêntem*. La schimbare a
participat și *én* > vechiul bulgar α: *grîndă* > vechiul bulgar *grêda*,
gêne, nu *gîne* > *gênae*, *pêne*, nu *pîne* > *pinnae*. *sprîncene*,
nu *sprîncine* > *supercilia*, prin analogia singularului *geănă*,
pănă, *sprînceănă* și a cuvintelor ca *fătă* (*fêătă*) pl. *fête*,
bătă (*bêătă*) pl. *bête* > *vîtta*, *hătă* (*hêătă*) pl. *bête* > *bîbîta*.
én în poziția — *e* (cu *e* adecă în silaba următoare) a suferit
schimbarea relativ târziu, căci încă în limba veche se găsesc nu-
meroase exemple de *bêne*, *cêne* (pronume), *cuvênte*, *dênte*,
fîerbênte, *înbrăcămênte*, *încălțămênte*, *jurămênte*, *mêne*,
mênte, *mormênte*, *pămênte*, *rugămênte*, *têne*, *vêne* (subst.),
vêne (verb), *veșmênte*, *dumêneacă*, *vêndecă*, *vênerea*. Cipariu
Principiul de limbă și de scriptură 373.—Fenomen paralel cu 58.

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *plîn*, *mînte* P. B. glosar.—*culînde* Da-
lametra (colindă) > vechiul bulgar *kolêda*.—*dzêhî*, *pêne* P. B.
glosar.—*ghîne*, *ține*, *dînte*, *mîne*, *mînte*, *murmînti*, *tîne*, *vîne*
(subst.), *ține* (verb), ibidem.

b) Olymp: *arină* > *arêna* Weigand Olymp 28, *merîndă*
> *merênda* 28.—*dzêănile* 27, *pêâne* (?) 67.—*ghîne* 62, *tsîne*
79, *dînte* 28, *mîne* 76, *tîne* 76.

c) Acarnania: *γîn* > *vênio* Weigand Aromunen II 180,
mîntëa 180.—*mîne* 178.

d) Meglen: *plîn, minti* P. M. glosar.—*grindă* ibidem.—*zëni, pëni* ibidem.—*bîni, dinti, mini, minti, tîni*, ibidem.

Istroromîn. *aprindu* > *apprehendo*, *merîndă* > *merênda*, P. I. glosar.—*pamînte* > vechiû bulgar *pamětî* memoria, commemoratio, ibidem.—*žâne, përi*, ibidem.—*bîre, tšîre* (cine), *dînte*, ibidem.

26. *é* (= lat. *ē, ĭ, ě*) + *m* + consonantă (afară de *mn*): < *im: limbă* > **lëmbă* > *lîngua, limpede* > **lëmpide* > *lîmpidus, timp* > *tëmpus*. Însă *lëmn* > *lîgnum, sëmnn* > *sîgnum*. Intr-un singur cuvînt *é* + *m* + vocală > *im: nîmeni* > *nëmi-nem*.—Fenomen paralel cu 59.

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *lîmbă, limbîd* (limpede) P. B. glosar.—*lëmnu, sëmnu*, ibidem.

b) Olymp: *lîmbă* Weigand Olymp 50, 63.—*lëmnu* 26, 29, 67, 70, *sëmnu* 29, 63, 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *lîmbă, timp*, P. M. glosar.—*lëmn, sëmnn*, ibidem.—*nîmëa, nîmini*, ibidem.

Istroromîn: *lîmbă* P. I. glosar.—*lëmnă* ibidem.

27. a) Mai înainte de prefacerea lui *é* în *i* de sub 25, 26 a avut loc diftongarea lui *é* (= lat. *ē, ĭ, ě*) accentuat în *ëă*, cînd în silaba imediat următoare a fost *ă* ori *e*. În poziția — *ă* acest diftong s-a păstrat în toate dialectele până astăzi. Pentru soarta diftongului în poziția — *e* vezi 7. La acest fenomen au participat și cuvinte străine. *lëăgă* > *lîgat, piătră* > **piëtra* > *pëtra, vëde* > *vëade* > *vîdet*.—*nădêjde* > vechiû român *nădëăjde* > vechiû bulgar *nadežda*. β) *é* urmat de *n* + vocală nu s-a diftongat în poziția — *e*, pentru aceia *bîne* nu *bëane* > *bëne, dumînecă* nu *dumëăneacă* > *domînică, ginere* nu *geănerë* > *gënerum, tînăr* nu *tëănăr* > *tënerum, vineri* nu *vëăneri* > *vëneris, vînat* nu *vëănăt* > *vënetus*. În poziția — *ă* însă s-a diftongat: *geăná* > *gëna, pëănă* > *pînna, sprinceănă* > *supercilia. lînă* > *lënis. plînă* > *plëna, senînă* > *serëna* prin influința masculinelor *lîn, plîn, senîn*; *cină* > *cëna* prin influința verbului *cînez* > *cëno*; *splînă* > *splënem* poate că dintr-un mai vechiû **spline*; *țină* > *tëneat, vină* > *vëniat* prin influința celorlalte forme ale verbelor *tëneo, vënio*, unde diftongarea n-a avut loc. Greû de explicat sînt *vină* > *vëna* și *arină*

> *arēna* (Psaltirea șcheiană ed. Acad. pag. 248, Dosoteiū psaltirea ed. Acad. pag. 109, 257, 367, 469, Dosoteiū Proloage pag. 46₁; Criș-Mureș Weigand's IV Jahresbericht 325, Somiș-Tisa Weigand's VI Jahresbericht 75). γ) *é* urmat de *n* + consonantă și *m* + consonantă (afară de *mn*) nu s-a diftongat nici într-o poziție, pentru aceea *lîmbă* nu *lěambă* > *lingua*, *merîndă* nu *merěandă* > *merēnda*, *tîndă* nu *těandă* > *tēnda*, *dînte* nu *děante* > *dēntem*, *fîerbinte* nu *fîerběante* > *fervēntem*, *lîmpede* nu *lěampede* > *lîmpidus*, *lîndenă* nu *lěandenă* > **lěndinem*, *lînte* nu *lěante* > *lēntem*, *mînte* nu *měante* > *mēntem*, *părînte* nu *păřeante* > *parēntem*. (Inșă *lěmne* > vechiū romîn *lěámne* > *ligna*). La forme verbale ca *atingă* > *attîngat*, *atînge* > *attîngit*, *lingă* > *lîngat*, *lînge* > *lîngit*, *prîndă* > *prehēdat*, *prînde* > *prehēdit*, etc. a contribuit și analogia acelor forme ale verbelor respective unde *e* nu este în poziție de diftongare, iar cuvintele slave *colîndă*, *grîndă*, *oglîndă* > vechi bulgare *kolěda*, *grěda*, *glědati* s-au introdus poate chiar după diftongare.

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *lěagă*, *věadi* P. B. glosar. β) *ghine*, *dumnică*, *dzînire*, *tînr*, *vinîrî*, *vinîr*, *dzěănă*, *pěănă*, *plîă*; *țîă* > *cěna*; *țănă* > *těneat*, *vină*, *arîă*. ibidem. γ) *lîmbă*, *mirîde*, *dînte*, *lîmbid*, *lînte*, *mînte*, *părînte*. *alîndze*, *prînde*. ibidem (*lěámne* P. B. glosar).

b) Olymp. α) *plěacă* > *plîcat* Weigand Olymp 90, *hiărbe* > *fěrvet* 90. β) *ghine* 41, *dzěănă* 56, *pěănă* 67, *arîă* 28. γ) *lîmbă* 50, *merîndă* 28, *dînte* 28, *părînți* 28, *prînde* 28 (*lěámni* 26).

c) Acarnania. α) *fěată* > *fěta* Weigand Aromunen II 180, *fěate* > *fětae* 180. β) *dzěănă* 180.

d) Meglen. α) *lěgă*, *vědi*. P. M. glosar. β) *bîni*, *dumnică*, *zînrî*, *tînr*, *vinîrî*, *vinîr*, *zěăă*, *pěăă*, *plîă*; *țîă* > *cěna*; *vină* > *věniat*, *vină* > *věna*. ibidem. γ) *lîmbă*, *dînti*, *lînden*, *lînti*, *mînti*. ibidem.

În Meglen *ěa* se păstrează în poziția —ă (pentru poziția —e vezi 7) numai cînd este inițial ori precedat de sunet muiat, altfel devine *e*; *năză* (amiază) P. M. 35₃₉, *iărbă* Papahagi Meglenoromîni I, 50, 64, *iărnă* ibidem 117, *lăriă* ibidem 57, înșă *lěpă* ibidem 45, 49; — *dimněfă* P. M. 2₈, *necă* (omoară) 3₄₂, *lěstă* (această) 7₃₄, *sěară* (seară) 7₃₅, *plěcă* (pleacă) 20₃₀, *lěgă*

Papahagi Meglenoromîniî I 33, *vergă* ibidem 33, *mërgă* ibidem 65, *përă* (piară) ibidem 62, *përă* (pară fruct) ibidem 52, 79.

Istroromîn. a) *negră* > *nigra* P. I. 19₈, *tsăre* > *quaerit* 67₄, 68₂₀. β) *bire*, *dumirecă*, *tirer*, *vireri*. *žănă* (geană). *tiră* (cină). P. I. glosar. γ) *limbă*, *merindă*, *dinte*, *lindiră*. ibidem.

În istroromîn *ă* în poziția — *ă* (pentru poziția — *e* vezi 7) a devenit *e* și *e*: *ăntrebă* P. I. 1₁₁ 2₃ 5₁₀ 26₃₀, *lëmnă* (lemn) 2₁₅, *clëmă* 4₁₄ 42₂₀, *negră* 19₈, *spelă* (spală) 31₁, *dëmarëța* 36₄, *dămarëța* 36₁₄, *nevu* (neaă) 48₁₂, *dămarëța* 49₂₁, *sëra* 51₃₀, *fëță* 53₂₄; — *tsësta* (această) 10₇, *țăsta* > *fësta* (aceasta) 15₃, *ăntrebă* 26₂₀ 59₃₇, *verza* (varza, curechiul) 32₄, *kemeșa* 44₂₄. — Rar *ă*: *tsăsta* (aceasta) 21₂₀.

28. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ë* consonant din diftongul *ěă*), latin (accentuat *ē*, *ī*, *ĕ*) și nelatin, precedat de *m*, *p*, *b*, *f*, *v*, *u*, când în silaba imediat următoare nu este *e*, *i* ori sunet muțat, rezultă *ă*; când *e* este urmat de *n*, *r* + consonantă, consonantă + *l*, în loc de *ă* apare *î*: *măr* > *mēlus*, *melum*, însă *mere*; *păr* > *pīlus*, *pīrus*, însă *pēri*; *înbăt* > *bīb-*, însă *înbēți*, *înbete*; *făt* > *fētus*, însă *fēți*; *văd* > *vīdeo*, însă *vēzi*, *vēde*; *umăr* > *humerus*, însă *umere*; *supăr* > *supero*, însă *sūperī*, *sūpere*; *bătrîn* > *veteranus*; *fătă* > **făătă* > *fěătă* > *fēta*; *vădă* > **văădă* > *věădă* > *vīdeat*; *două* > **dōăue* > *dūae*. *mătur* > vechiul bulgar *metō*, *ovăs* > **ovēs* > vechiul bulgar *ovīsū*, *nevastă* > **nevěastă* > vechiul bulgar *nev'ksta*. *vinăt* > *vēnetus* > *vēnetus*, însă *vīneți*, *vinete*; *vînt* > *vēntus* > *vēntus*; *vîrtute* > *virtutem*; *piclă* > **peclă* > vechiul bulgar *piklŭ*; *vîslă* > vechiul bulgar *veslo*. Prin analogie schimbarea a fost citeodată propagată peste marginile alunecării sunetului, de ex. în *ospătéz* > *hospitor* prin influința lui *ospătăm*, *ospătăm*, etc.; altă dată a fost oprită, de ex. în *měă* > *mea* prin influința lui *mīeū* > *meus*. În forme schimbarea de obicei n-are loc din cauza diferențierii (Pentru diferențiere vezi ale mele Principii de istoria limbii): *albesc*, *turbéz*, *porumbel*, *pomēt*, *umed*, *lume*, *încăpe*, etc.; cu toate acestea la Coresi Tetravanghel și Coresi Cazanie (Gaster Crestomatie I 21, 23, 26, 30, 31) chiar *avăm* (avem), la Dosoteiū Psaltirea ed. Acad. pag. 118 chiar *băm* (bem). Schimbarea n-are loc în cuvinte relativ nouă, introduse după încetarea fenomenului, de pildă în *Pétru* (al treilea *Petru*, grec Πέτρος).

Cel dintîi e latinul *Pētrus*, păstrat în izolarea *Sîn-Piētru*, *Sîn-Chētru*; al doilea e slavul *Petrŭ*, păstrat în numele muntelui *Pătru Vodă*), *cafă*, etc.

Fenomenul de față este mai vechi decît cel de sub 25. Pentru aceia *vînt*, nu *vînt* > *vēntus*, *mormînt*, nu *mormînt* > *monimēntum*, etc. *mîntă* este probabil relativ nou, introdus în urma fenomenului 28 și înainte de fenomenul 25, după Tik-tin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 67 slavul *mēta*; orî e mai degrabă grecul *μίνθα, μίνθη*, introdus după prefacerea lui *î* în *é*. — Fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 27. Pentru aceia *pănă*, nu *pînă* > *pînna*, *măsă*, nu *măsă* > *mē(n)sa* (*mēsa* este anteromînesc, vezi 135), *vădă*, nu *vădă* > *vīdeat*, *vărsă*, nu *vîrsă* > *vērsat* (pentru *ē* din acest cuvînt vezi 24), etc. *pîclă* > vechiul bulgar *pîklŭ*, *vîslă* > vechiul bulgar *veslo* sînt introduse în urma diftongării; la *mînă* > *mînat* și altele de acest fel este influința analogică a lui *mîn* și a celorlalte forme verbale unde diftongarea n-a avut loc; *vînăt*, nu *vănăt* > *vēnetus*, din cauză că *e* din silaba următoare s-a păstrat neprefăcut în *ă* pînă după diftongare, iar *én* în poziția — *e* nu se diftonghează (Vezi 27 ρ); *vîndă*, nu *vândă* > *vēndat*, *frămîntă*, nu *frămăntă* > *fermēntat*, *spăimîntă*, nu *spăimăntă* > **expavimēntat*, pentru că *én*+*consonantă* nu se diftonghează (Vezi 27 ρ). Nu se poate explica *vînă* > *vēna*. — Decî cronologia fenomenelor este următoarea: 1) Diftongarea lui *é* în *ēă*. 2) Prefacerea lui *e* în *ă*, *î* supt influința labialei precedente. 3) Prefacerea lui *én* în *in*.

Fenomenul are loc pretutindeni în dialectul dacoromîn. Cu toate acestea apar lipsuri în consecvența lui, cu atît mai mult, cu cît înaintăm dela est spre vest. Notăm următoarele cazuri luate din listele de cuvinte normale ale lui Weigand în Jahresberichte și Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens și ale lui Iosif Popovič în Dialekte der Muntenî und Pădurenî: Banat *pěănă* 2 locuri *); *vînd* pretutindeni; *chiměășă*, *căměășă* în multe locuri. — Criș-Mureș *pěănă* cele mai multe locuri; *měăsă* 4 locuri; *mēr*, *pēr* (pomul), *vēr*, *ovés* într-un singur și acelaș loc; *pěără* în multe locuri, în mai puține însă decît *pěănă*; *chiměășă*, *căměășă* cele mai multe locuri; *vînd* puține locuri. — Somiș-Tisa *pěănă* multe locuri, *pěără* multe locuri; *cheměășă*, *cheměășă*, *căměășă*, *căměășă* cele mai multe locuri; *vînd*

*) Prin loc înțeleg localitate.

cele mai multe locuri.—Țara Birsei și Țara Oltului *pěănă* mai în toate părțile, *pěără* în câteva locuri; *căměășă* un loc.—Sudeștul Transilvaniei *pěănă* 2 locuri din 4, *pěără* 2 locuri din 4, acolo unde și *pěănă*.—Muntenii-Pădurenii *căměășă* 1 loc, *cămేశă* 31 locuri, *cămేశe* 3 locuri; *mér* un loc; *pér* (pomul) 1 loc; *ovés* 1 loc; *pěănă* cele mai multe locuri; *měăsă* multe locuri; *fěătă* 1 loc; *nevěastă* 1 loc; *izměănă* cele mai multe locuri; *sfěăt* multe locuri.—Oltenia *pěără* 1 loc Mehedenți; *vînd* câteva locuri Mehedenți, Gorj, Vilcea, *vînz* (vînd) 1 loc Romanaii.—Muntenia *pěănă* 2 locuri Mușcel; *pěără* 1 loc Mușcel; *căměășă* 1 loc Mușcel.—Moldova *căměășă*, *căměăși* puține locuri Putna, Neamț, Suceava, Tecuci, Botoșani, Dorohoi, *chiměăsî* Miclăușeni-Butea jud. Iași (Gewährsmann Gabor Pitie!) și Săbăoani județul Roman (Gewährsmann Ferent Clopotar!), *căměăsă* județul Bacău în locurile unde se pronunță *s* în loc de *ș*.—Bucovina *căměășă*, *căměăși* pretutindenea afară de 4 locuri.—Basarabia *căměășă*, *căměăși* mai pretutindenea.—Toate exemplele, afară de *ovés* și *sfěăt*, se pot explica prin analogie, probabil însă aparțin mai mult la alunecarea sunetului. În ce privește în special formele *căměășă-căměăși* din Moldova, Bucovina, Basarabia, ele nu probează nimic, întrucît foarte probabil sînt eșite din mai vechile **căměășe-căměăși*; vezi 30.

În celelalte dialecte apar numai următoarele cazuri: Prepoziția *pănă*, *pînă*, de obicei derivată din *paene ad*, sună macedoromîn a) *păn*, *pîn*, *pînă* P. B. glosar, b) Olymp *pîn*, *pînă* Weigand Olymp 84, 85, c) Acarnania *pēn* Weigand Aromunen II 180, d) Meglen *pōn*, *pōnă* P. M. glosar; istroromîn *pîr* P. L. 10₉, 9₂₂, 81₃₁, *piră* 6₁₂, 18, *pir* 63₃₂. S. Pușcariu Et. Wörterbuch a căutat o explicație în aceia că *pănă* n-ar fi *paene ad*, ci *porro ad*. Aceasta înseamnă a da din Scylla în Charybdis. Cum că în etymon a trebuit să fie *n*, se probează prin forma rotacizată *pîră*, п.к.ррз din Codex sturdzanus, Hasdeu Cuvinte din bătrîni II 47.—Macedoromîn *vîrtute* (virtute) > **vertutem*, *virtutem*; *vîrtós* (virtos) > **vertuosus*, **virtuosus*?; *vîrtușescu* (întăresc) > *vîrtos*. P. B. glosar.—Macedoromîn a) *văr*, *vîr* (nimeni, niciun, vreun), *vîră* (vreun, vreo, nimeni), *vîrnă* (vreun, vreo, nimeni, cineva), *vîrnu*, *vărnu*, *vărni* (nimeni, niciun, vreun), *vîrnăodără* (vreodată, citeodată, niciodată) P. B. glosar, b) Olymp *vărún*, *vîrún* (vreunul, nimeni) Weigand Olymp 29, d) Meglen *vrîn* (vreunul), *vrînă* (vreuna) P. M.

glosar; istroromîn *vrún* (vreunul), *vró* (vreuna) P. I. glosar. Aceleas cu dacoromîn *vreún*, italian *verúno* > *vel unus* după Diez Et. Wörterburch, *vere unus* după Salvioni Zeitschrift für roman. Phil. XXII, 479.—Macedoromîn a) *mădúă*, *mîdúă* (măduvă) P. B. glosar, d) Meglen *midúă* P. M. glosar, > *medulla*.—Macedoromîn b) Olymp *ninvăţát* (nenvăţat) > *vítium* Weigand Olymp 28, 31, 111 (Macedoromîn a) *anvêţ*, învăţ verb și substantiv, *ninvîţát*, P. B. glosar, d) Meglen *anvêţ*, învăţ verb P. M. glosar).—Macedoromîn a) *dôăúă* > **dóue* > *duae*, *něăúă* > **něăúe* > *nivis*, *nôăúă* > **nôăúe* > *nobis*, *nôăúă* > **nôăúe* > *novem*, *ôăúă* > **ôăúe* > *ova*, *vôăúă* > **vôăúe* > *vobis* P. B. glosar, b) Olymp *dôăúe* Weigand Olymp 74, *nôăúă* (nobis) 76, *nôăúă* (novem) 74, *vôăúă* 76, d) Meglen *dôăúă*, *něúă*, *nôăúă* (novem), *ôăúă* P. M. glosar; istroromîn *dó*, *ně*, *óve* P. I. glosar.—Istroromîn *văzúre* (vor vedea) P. I. 11₁₂. Greşală?

29. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ě* consonant din diftongul *ěá*), latin (accentuat *ē*, *ĕ*, *ĭ*) și nelatin, precedat de *r*, în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă*: *crăp* > *crĕpo*; *crăpĭ* > **crĕpis*, *crĕpas*; *crăpe* > *crĕpet*; *prăd* > *prĕdo* > *praedo*; *răce* > *rĕcens*; *rămîn* > *remaneo*; *răspúnd* > *respondeo*, *rătez* > vechiú bulgar *re-tězi*.—În loc de *ă* apare *î* în *rîşină* > *resina*; înainte de *n* în cuvinte ca *friú* > *frĕnum*, *rînă* > *rĕn* (După Giuglea în Dacoromania III pag. 562 sqq. *rînă* ar fi un autohton **olana*, înrudit cu albanezul *lără* și cu grecul *ὠλένη*), *strîng* > *strĭngo*, *rînd* > vechiú bulgar *rĕdŭ*, *rînsi*, un fel de inflorescență, iulus, Șezătoarea V, 121 > vechiú bulgar *rĕsa* idem, *rînjĕsc* > vechiú bulgar *rĕgnŏti*, la care cuvinte nu putem ști însă dacă *î* provine din *e* ori din *i*, căci asupra crónologiei fenomenului de supț acest număr față de acel de sub No. 25 nu știm nimic. În forme schimbarea de obiceiú n-are loc din cauza diferențierii: *sporĕsc*, *opăreĕsc*, *ăre*, *păre*, *căre*, *tăre*, etc.; totuș *amărásc*, *borăsc*, *hotărăsc*, *izvorăsc*, *ocărăsc*, etc., *omăără* > **omăăre*, *omorám* > **omorĕám*, și tot așa *cobăără* > *coborám*, *dobăără* > *doborám*, *obăără* > *oborám*, -ă dela *cără*, *popăără*, *topăără*, *amără*, etc. > -e, *săcără* > **săcare*, *secale*. Cu toată propagarea mare a fenomenului, el n-are loc în *cirĕșă* > *ceresia*, *crĕd* > *crĕdo*, *crĕsc* > *crĕsco*, *drĕg* > *dirĭgo*, *frĕc* > *frĭco*, *grĕú* > *grĕvis*, *prĕot* > *presbyter*, **prĕț* > *prĕtium*, *trĕmur* > *trĕmulo*, etc.; munteneștile *rĕa* > *rĕa*.

rele > *răae*, *rece* > *rēcens*; *mrăjă* > vechiul bulgar *mrkža*, *mrănă* > bulgar *mrkna*, *trăbă* > vechiul bulgar *trkba*, care aceste din urmă au fost introduse poate în urma fenomenului.

Dintr-un cuvânt ca *pradă* > **prăadă* > **prăadă* > *prăda* se constată că fenomenul de față este mai nou decât cel de sub 27. Din muntenestile *crăpe*, *prăde* > **crăpe*, **prăade* > **crăpe*, **prăade* > *crăpet*, *prădet*, față cu moldovenestile *crăpe*, *prăde* > **crăpe*, **prăde* > **crăpe*, **prăade* > *crăpet*, *prădet*, se constată 1) că fenomenul de față este la Munteni mai vechi și la Moldoveni mai nou decât cel de sub 7, și 2) că guturalizarea în poziția *-e* este posterioară guturalizării în poziția *-ă*. La Munteni astăzi *r* sună muțat și provoacă schimbarea *ră* < *re*: *către* > *cătră*, *directoare* > *directoară*, *țigare* > *țigară*. Compară 30, 31.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *amărăscu*, *arăte* (răce), *arău*, *pradă* substantiv, *rămîn*, *zburăscu* (vorbesc) > *zbór* (vorbă) > vechiul bulgar *sūborū conventus*, prin aceeași alunecare de înțeles care a dat naștere dacoromînului *cuvînt* > *conventum* (tot așa în sirbește: *zbor* Gespräch, *zboriti* sprechen), P. B. glosar; *frîn* - *firnu* (frenum) Dalametra; *ărbură* (arbore) P. B. 479, *mără* (mare) adiectiv 478, *soară* (soare) 477; însă *crăp*, *crăpă*, *frimîntu* (frămînt) P. B. glosar. b) Olymp: *arămîn* (rămîn) Weigand Olymp 29, *arău* (rău) 26; însă *frimîte* > *fermentum* 58, 60. c) Acarnania: *arău* (rău, *ę* = *ă*, vezi 2) Weigand Aromunen II, 180; însă *măre* (mare, adiectiv) 182, *ntrăbă* (întreabă) 180, *trec* (trec) 178, *trimură* (tremura) 182. d) Meglen: *rămôn* (rămîn), *řôŭ* (rău), *umărș* (ostenesc) > bulgar *umorāvam*, *zburș* (vorbesc) P. M. glosar; însă *crăp* (crăp), *crăpă* (crapă), *frimînt* (frămînt) P. M. glosar, *dismăreșcă* (odihnească) > *dis-* + *umărș* (vezi mai sus) P. M. 32₃₀, *strînsi* (strînse) 35₁₇, *tărășcă* (tîrască) > vechiul bulgar *trkŭti* 32₂₄.

Istoromîn: *řev* (rău, *ę* = *ă*, vezi 2 și 10) P. I. 59₁₅, *ramăș-aw* (a rămas, *a* = *ă*, vezi 83) 39₂₆, *ramăș-a* (a rămas, *a* = *ă*) 44₄; însă *remărș* (a rămînea) 5₃₄, *remărș* (a rămînea) 6₆, *crep* P. I. glosar.

30. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ě* consonant din diftongul *ěá*), latin (accentuat *ě*, *é*) și ne-latin, precedat de *ș* (1. > *s* latin, 2. străin), *ž* (străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă*, în cuvinte și în

forme. ș. *șād* > *sēdeo*, *șăzi* > *sēdes*, moldovenesc *șăde* > *șede* > *șăde* > *sēdet*, muntenesc *șade* > **șăade* > *șăde* > *sēdet*, *șadă* > **șăadă* > *șăadă* > *sēdeat*; *șăgă* > **șăgă* > *șăgă* > bulgar *șega*; *pășasc* > *pășesc*, *pășăști* > *pășești*, moldovenesc *pășăște* > *pășește* > *pășăște*, muntenesc *pășăște* > **pășăște* > *pășăște*, *pășăscă* > **pășăscă* > *pășăscă*. —ž. *jăle* > *jēle* > *žale* > vechiū bulgar *žali*; *slujăsc* > *slujesc*, *slujăști* > *slujēști*, moldovenesc *slujăște* > *slujēște* > *slujăște*, muntenesc *slujăște* > **slujăște* > *slujăște*. —În loc de *ă* apare *î* înainte de *n*: *jînd*, *jînduesc* > vechiū bulgar *žedati*, *jîmblă*, *jîmlă* > polon *żemla* ori ungur *zsemlye*. *în* este într-adevăr > *én*, pentru că fenomenul de față este mai vechiū decît cel de sub 25; vezi datele cronologice de mai la vale.

Din cuvinte ca *șadă*, *slujăscă* se constată că fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 27.—Din muntenestile *șade*, *slujăște* (Exemple la Tiktin Studien zur rum. Phil. 104), față de moldovenestile *șăde*, *slujăște*, se constată 1) că fenomenul de față este la Munteni mai vechiū și la Moldoveni mai nou decît cel de sub 7, și 2) că guturalizarea în poziția —*e* este posterioară guturalizării în poziția —*ă*. Compară 29.

Tipul *șadă*, *slujăscă*, care există dela cele mai vechi monumente literare în mod constant până astăzi în toate provinciile dacoromînești (Praxiul Voroneț: *deșărtă* adiectiv 115, *slujăscă* 63; Dosoteiū Psaltirea în versuri ed. Acad. Rom.: *deșărtă* adiectiv 21, *înșală* > ori vechiū bulgar *müşelū* ori, după Tiktin Wörterbuch, latin *sello*, 21, 42, *șază* 41, *slujăscă* 55; Moxa Cronica: *sfîrșăscă* Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 378; Testament finele secolului XVI Budești districtul Ilfov: *slujăscă* Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 94; Epitaful lui Radu Buzescu mănăstirea Caluiul județul Romanați: *deșărtă* Gaster Crestomatie I 44), probează că fenomenul este anterior secolului XVI. De atunci încoace însă articularea lui *ș*, *ž* a variat, în acel fel că în Moldova în secolul XVII *ș*, *ž* erau muiați, astfel că supt influința acestei muieri *ă*, *î* apar prefăcuți în *e*, *i*, iar în secolul XVIII și-au pierdut muieria, astfel că *e*, *i* supt influința lor au devenit din nou *ă*, *î*, pecînd în Muntenia în secolul XVII *ș*, *ž* au continuat de a fi lipsiți de muierie și au căpătat această proprietate, supt influința căreia *ă*, *î* muntenestii au devenit și ei *e*, *i*, *complect* (căci semne de ea se întilnesc și în textele muntenestii din secolul XVII) de abia în secolul

XVIII, tocmai cînd *ș, ž* își perdeau mușiere în Moldova. A rezultat astfel faptul curios că pe vremea cînd Moldovenii ziceau, cum zic astăzi Muntenii, *și* > *sic*, Muntenii ziceau *șî*, iar cînd au început să zică Moldovenii *și*, Muntenii au început să zică *și*. Aceste lucruri le-a probat întîi cu numeroase exemple Tik-tin în *Studien zur rumänischen Philologie*, Leipzig, 1884, pag. 99 sqq. Fenomenele acestea, acela anume al prefacerii *șe, že* < *șă, žă*, acel complect paralel (Vezi 44) al prefacerii *și, ži* < *șî, žî*, și acel al prefacerii *șă, žă, șî, žî* < *șe, že, ši, ži*, (Vezi 77) se complică cu acele de sub Nos. 7, 25, 27, 28, și cronologia relativă a lor rezultă dintr-o simplă inspecție a tabloului *camisia* < moldovenesc *cămășă*, muntenesc *cămășă* și *cămășe*; *vesica* < moldovenesc *beșică*, muntenesc *bășică*, în modul următor:

1) *ș, ž* au fost în mold. mușiați înainte de guturalizarea prin labiale (28) și în vremea acestei guturalizări, căci altfel trebuia *camisia* să sune astăzi mold. *cămășă* și *vesica* *bășică*.—2) *ș, ž* s-au mușiat în munt. după guturalizarea prin labiale (28), pentru aceia au rezultat din *camisia*, *vesica* *cămășe*, *bășică*, iar pe vremea guturalizării prin labiale trebuie să fi existat în munt. deja guturalizarea prin *ș, ž*, pentru aceia *vesica* a putut deveni *bășică*. Deci munt. *vesica* < *beșică* < *bășică* < *bășică*.—3) *ș, ž* au fost în mold. mușiați înainte de prefacerea *e-ă-e* < *e-é-e* (7) și pe vremea acestei prefaceri, căci altfel n-ar fi putut eși din *cămășă* *cămășă*, ci *cămășă*. Deci mold. *camisia* < *cămășă* < *cămășe* < *cămășe* < *cămășă*.—4) Înainte de mușierea lui *ș, ž* au trebuit aceste sunete să aibă efect guturalizător în mold. În adevăr *ș, ž* sînt mușiați în vechea moldovenească, după cum probează vechiul mold. *cămășe* (Vezi exemple la Tik-tin *Studien* 102). Cu toate acestea deja în vechea mold. *sedeat* sună *șază* (Vezi exemple mai sus). Dacă înainte de vechiul mold. *ș* mușiat nu ar fi fost altul fără mușiere și cu putere de guturalizare, *șadă* ar fi fost posibil numai dela al XVIII secol încoace.

Prin urmare fenomenele au avut loc în următoarea ordine cronologică: 1) Guturalizarea prin *ș, ž*: *șe* < *șă*, *și* < *șî* (30, 44).—2) Mușierea lui *ș, ž*: *șă* < *șe*, *șî* < *și* (77) la Moldoveni.—3) Guturalizarea prin labiale: *be* < *bă*, *me* < *mă* (28).—4) *e-ă-e* < *e-é-e* (7). Guturalizarea prin labiale e într-adevăr mai veche decît *e-ă-e* < *e-é-e*, căci *mășă* > *mășă* este exclusiv întrebuițat în limba veche, în vremea *mășe* > *mășe*

s-a sfârșit de abia la începutul secolului XVIII.—5) Muierea lui *ș, ž*: *șă* < *še*, *și* < *ši* (77) la Munteni.—6) Pierderea muierii lui *ș, ž* în mold. și guturalizarea în mold. a lui *e, i* prin *ș, ž*: *še* < *șă*, *și* < *și* (30).

Dacă complectăm această cronologie cu acea dela 28, căpătăm rezultatul următor: 1) Diftongarea lui *é* în *ěă* (27).—2) Guturalizarea prin *ș, ž* a lui *e, i* (prima guturalizare, 30, 44).—3) Muierea lui *ș, ž* la Moldoveni.—4) Guturalizarea lui *e* prin labiale (28).—5) *e-ă-e* < *e-é-e* (7).—6) Muierea lui *ș, ž* la Munteni.—7) *én* < *in* (25).—8) Guturalizarea prin *ș, ž* a lui *e, i* la Moldoveni (a doua guturalizare, 30, 44).

Pentru scurtare am numit forma *cămేశă* moldovenească și formele *cămășă*, *cămășe* munteneste. Aceste forme nu se întilnesc însă numai în Moldova și în Muntenia, ci tot teritoriul românesc cuprinde ori pe unul (*cămేశă*) ori pe altul (*cămășă*, *cămășe*) din aceste tipuri. Constatarea lor însă, întrucît este legată de fenomenele prefacerii *e-ă-e* < *e-é-e* și a guturalizării lui *e* prin labiale, nu este sigură în acele teritorii unde pomenitele fenomene nu aū loc (Vezi 7, 28). De pildă bănățeanul *cămేశă* poate că reprezintă tipul muntenesc, întrucît *șă* se va fi păstrat astfel cu *ș* nemuiat încă din timpurile prelitere (e în Banat doar nu se preface în *ă* supt influința labialei precedente), dar poate că reprezintă și tipul moldovenesc, întrucît actualul *șă* va fi provenind dintr-un mai vechi *še*, provenit el însuș din preliterarul *șă* (*e-ă-e* în Banat doar nu devine *e-é-e*). Repartizarea acestor tipuri este pentru dialectul dacoromînesc următoarea, după cuvintele normale din Weigand Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî și după Candrea Țara Oașului: Banat *cămేశă* (munt.? mold.), *chimేశă* (munt.? mold.); *cămășă* (munt., la Bufani, care sînt probabil emigrați din Oltenia).—Criș-Mureș *chimేశă* (munt.? mold.), *cămేశă* (munt.? mold.), *cămășă* (munt.), *chimășă* (munt.).—Somiș-Tisa *chemేశă* (munt.? mold.), *chemేశă* (mold.), *cămășă* (munt.), *cămేశă* (munt.? mold.), *cămేశă* (mold.).—Țara Birsei, Țara Oltului *cămășă* (munt.), *cămేశă* (munt.? mold.), *cămășe* (munt.).—Sudetul Transilvaniei *cămășă* (munt.), *cămășe* (munt.).—Munteni-Pădurenî *cămేశă* (munt.? mold.), *cămేశă* (mold.).—Țara Oașului *cămేశă* pag. 10 (mold.).—Oltenia *cămășă* (munt.).—Muntenia *cămășă* (munt.), *cămășe* (munt.).—Moldova *cămేశă* (mold.), *cămășă* (munt.),

puține locuri în jud. Putna, Bacău), *cămășă-cămăși* (mold. > **cămășe-cămăși*, pentru că în Moldova *e* precedat de labială < *ă*; puține locuri în județele Botoșani, Neamț, Suceava, Tecuci, Putna, mai multe în jud. Dorohoi), *cămășă* jud. Bacău în locurile unde se pronunță *s* în loc de *ș* (mold. > **cămășe*, vezi observația de mai sus); forma *chimăși*, înregistrată dintr-un loc din județul Iași și unul din județul Roman, nu poate fi luată în considerare, pentru că informatorii nu erau Români.—Bucovina *cămășă-cămăși* pretutindeni afară de 4 locuri (mold. > **cămășe-cămăși*, pentru că în Bucovina *e* precedat de labială < *ă*).—Basarabia *cămășă-cămăși* mai pretutindeni (mold. > **cămășe-cămăși*, pentru că în Basarabia *e* precedat de labială < *ă*).

Fenomenul are loc în toate dialectele, dar tipul moldovenesc ori muntenesc al lui *camisia* este greu de hotărât pe teritoriul macedoromân și pe cel istroromân, unde fenomenele 7 și 28, pe care se bazează constatarea celor două tipuri (Vezi cele spuse la începutul alineatului precedent), nu există, iar pe vreo eventuală apariție *e-ă-e* < *e-ê* (ori *é*) -*e* din meglenit și istroromân nu se poate pune nicio bază, întrucît în aceste dialecte chiar *e-ă-ă* poate deveni *e-ê* (ori *é*) -*ă* (Vezi 27).

Macedoromân. a) *șapte* > *săptem*; *șarpe* > *sērpens*; *șase* > *sēx*-; *șăuă-șăo-șăoă* > *sēlla*; *șed-șăd, șădă, șidă, șidzú-șădzú, șădzundalui*; *arușăscă* (înroșească); *tușe* > **tușă* 3 p. sing. perf. dela *tușez* > *tussio*; *cămășă*. P. B. glosar.—Fenomene muntenestî.

b) Olymp: *săpte, șarpe, săse*, Weigand Olymp 27; *săuă-săo* (șă, sella) > **săuă* > **săuă* 64.—Fenomene muntenestî.

c) Acarnania: *șase* Weigand Aromunen II 182.—Fenomene muntenesc.

d) Meglen: *șapti, șarpi, șasi, șăuă*, P. M. glosar; *șod* (șăd, p. 1 sing.) P. M. 13₂₃, *șozi* (șăzi) 7₁₈, *șadi* (șade) Papahagi Meglenoromâni I, 54, *șădă* (3 p. sing. imperf.) P. M. 16₁₀, *șizu* (șezu) 15₃₈; *șorpi* (șărpi) 33₂₅; *șătăes* (plimb) > bulgar *šetam* 7₄₀; *șfarșă* (șfirșea) 21₁₆; *cămășă* P. M. glosar.—Fenomene muntenestî.

Istroromân: *șapte* P. I. 15₁₃ 70₈; *șarpe* P. I. glosar; *șase* P. I. 6₂₂; *șede* (a ședea, infinitiv) 10₃₆; *chemășă* P. I. glosar.—Fenomene muntenestî.

31. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde-

și *ě* consonant din diftongul *ěá*), latin (accentuat *ě, é, ě*) și nelatin, precedat de *s ʃ* (1. > *t* latin, *c + ĭ +* vocală latin; 2. străin), *dz* (> *d* latin), *z* (1. > *dz*, 2. străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă* în cuvinte și în forme. *s*: *însămn* > *insignio*, *însămni*, *însămnă* > **însăamnă* > *însământă*, *însămne*; *săcure* > *securis*; *sărbătore* > *servo*; *sărác* > vechiul bulgar *sirakŭ*; *cosăsc* > *cosesc*, *cosăști*, *cosăște*, *cosăscă* > **cosăască* > *cosășcă*; *căsă* > *căse* plur. dela *casă*.—*ț*: *țăs* > *texo*, *țăși*, *țăsă* > *țese* > **țeăse* > *texit*, *țăsă* > *țese* > **țeăse* > *texat*, *țăsă* > *țese* > **țeăse* > *texere*; *oțăt* > vechiul bulgar *oțitŭ*; *pățasc* > *pățesc*, *pățăști*, *pățăște*, *pățască* > **pățășcă* > *pățășcă*; *brăță* > *brațe* plur. dela *braț* > *bracium*.—*dz-z*: *dzău*, *zău* > *děus*; *dzăce*, *zăce* > *děcem*; *urdzăsc*, *urzăsc* > *urdzesc*, *urzesc* > *ordior*, *urzăști*, *urzăște*, *urzăscă* > **urzășcă* > *urzășcă*.—*z*: *zámă* > **zământă* > *zământă* > mediogrec *ζέμα*; *păzăsc* > *păzesc* > vechiul bulgar *paziti*, *păzăști*, *păzăște*, *păzăscă* > **păzăască* > *păzăască*.

În loc de *ă* apare *î* înainte de *n*: *sîngur* > *singulus*; *sîmt*, *sîmți*, *sîmte*, *sîmtă* > *sēntio*; *sîn* > *sinus*; *sîne* > *sene* > *se*; *șîn*, *șîi*, *șîne*, *șîină* > *tēneo*; *șîntă* > vechiul bulgar *șeta nummus*; *însă sânin* > *serenus*, pentru că *n* este nou > *r*. Nu putem ști însă dacă *î* provine din *e* ori din *i*, căci asupra cronologiei fenomenului de supt acest număr față de acel de sub No. 25 nu știm nimic. Din cuvinte ca *însământă*, *țără* > *terra*, *dzădă-zădă* > *taeda*, *zământă* se constată că fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 27. Contrariu însă de ceia ce se întimplă la 29 și 30, fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 7 atît la Munteni cît și la Moldoveni: pentru aceia nu *sâte* > *sitis*, *săcetă* > *siccitas*, *țase* > *texit*, *dzăce-zăce* > *děcem*, *păzăște*. Dar din *însământă*, *țără*, *dzădă*, *zământă* față cu *sâte*, *săcetă*, *țăsă*, *zăce*, *păzăște* se constată că și aici, ca și la 29, 30, guturalizarea în poziția —*e* este posterioară guturalizării în poziția —*ă*. În special fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 30: pentru aceia cuvinte ca *se* (conjunție > *si*, și pronume), *sără* > *sēra*, *săcă* > *sicca*, *șără* > *terra* sînt numeroase dela Praxiul Voroneț și Psaltirea șcheiană începînd pînă astăzi (Cu toate acestea deja în Vor. *sămînță* > **sementia*, *săptămîină* > *septimana*, *sărăci*, în Șch. *sără* alături cu *sără*, *țără* alături cu *șără*).

Fenomenul are loc în modul cel mai consecvent în Mol-

dova și cel mai puțin consecvent în Muntenia. Notăm următoarele cazuri luate din listele de cuvinte normale ale lui Weigand în *Jahresberichte* și *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, ale lui Iosif Popovici în *Dialekte der Muntenî und Pădurenî*, și din Candrea *Țara Oașului*: Banat *săcără* > *secale*; *bisărică* > *basilica*; *sără*; *vițal* pl. *vițai* > *vitellus*; *viță-viță* > *vitella*; *dumñădzău*; *dzăășă* > *dăcem*.—Cris-Mureș *săcără*; *bisărică*; *sără*; *vițal-vițal* pl. *vițai*; *vițăuă* pl. *vițălă*; *dumñădzău*; *dzăășă-dzășă-dzêce-zăășă-zăătsă-zăătsă-zăăce-zêce*.—Somiș-Tisa *săcără*; *bisărică*; *sără*; *vițal-zițal* pl. *vițai*; *vițăuă-viță-yiță*; *dumñădzău*; *dzășe-dzêce-zășă-zêce*.—Țara Birsei și Țara Oltului *săcără-secără*; *bisărică-bisărică*; *sără*; *yițal-yițal*; *yiță-yiță-ziță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *zăăce-zêce-zêce*.—Sudetul Transilvaniei *săcără-sacără-secără*; *bisărică*; *sără*; *yițal-yițel*; *yiță*; *dumnezău-dumnezău*; *zăăce-zêce-zêce*.—Muntenî-Pădurenî *măsă* pluralul dela *măsă* > *mensa*; *vițal* pl. *vițai*; *pisăz* > *piséz* > *pinso*.—Țara Oașului *sămne* pl. *sămne* > *signum*; *săc* > *siccus*; *yișădz* (*visez*); *folosășc*; *cățal*; *yițal*; *oțal* > slav *oțel*; *dzăce*; *încăldzășcu*; *prîndzășcu*; *păzăște*; pag. 8.—Oltenia *săcără*; *bisărică-bisărică-bisărică*; *sără*; *vițal-vițal* pl. *vițai*; *viță-viță*; *dumnezău-dumnezău*; *zăăse-zăășă-zășe-zășe-zăăce-zêce*.—Muntenia *săcără-secără*; *bisărică*; *sără-sără*; *vițal-yițal-yițel-ghițal-ghițel*; *viță-viță*; *dumnezău-dumnezău*; *zăăce-zêce-zêce*.—Moldova *săcără*; *bisărică-bisărică-bisărică*; *sără*; *yițal-ghițel*; *yiță-yiță-ghiță-ghiță-ghiță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *dzăși-zăși-zêce*.—Bucovina *săcără-sacără-sacără*; *bisărică-bisărică-bisărică*; *sără-sări*; *zițal-ghițal-dițal*; *ziță-ghiță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *dzăăși-dzăși-dzăși*.—Basarabia *săcără-sacără-sacără*; *bisărică-bisărică-bisărică*; *sără-sără-sără*; *zițal-ghițal*; *ziță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *dzăși-dzăși-dzăși-zăăce*.

La Muntenî *s*, *ț*, *dz*, *z* sună astăzi muțat și provoacă schimbări *să*, *ță*, *dză*, *ză* < *se*, *țe*, *dze*, *ze*: *mătase* > *mătăsă*, *tuse* > *tusă*, *bătrînețe* > *bătrîneță*, *frumusete* > *frumusetă*, *mîndrețe* > *mîndreță*, *tinerete* > *tineretă*, *lehuze* > *lehuză*, etc. Compară 29, 30.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîna. a) *sēmnu* > *signo*; *sēmnu* > *signum*; *si-*

cără; *băseărcă-biseărcă-biseărică*; *sără*; *săte*; *séc* > *sico*; *séc* > *siccus*; *sëu* > *sëbum*; *siptămină*; *singur*; *simtu*; *sin*; P. B. glosar; *să* conjuncție > *si* P. B. 373, *sărbătore* P. B. 363.—*șas* > **șās* > **șeās* > *texo* (**șeas*, *șas* prin analogia persoanei 3 *șase*, pe care o dă Mihăileanu), perf. 3 p. pl. *șăsura*, particip. *șăsut*, *șăsută*, infin. *șăsăre*; *șitâl* pl. *șitâl*; *șităuă-șităo* pl. *șităle* > **șităale* > **șitěale*; *șară*; *brățî* pl. dela *brăț*; *șin*, *șini*, *șine*, *șineă*, *șinu*, infin. *șineăre*; P. B. glosar.—*dumnidză-dumnidzău*; *dzádă*; *dzățe* pl. *dzăți*; *urdzăscu*; *putridzăscu*, *putridzăscă* > **putridzăăscă* > **putridzěăscă*, *putridză* > **putridzăă* > *putridzěă*; P. B. glosar; *avdzái* > **avdzăái* > **avdzěái* (auziái) P. B. 270, *avdzá* > **avdzăá* > **avdzěá* (auziá) 251, 254.—*zámă-dzámă* (P. B. 240 *zámă*, 309, 320, 321 *dzámă*, Dalametra *dzámă*, Mihăileanu *zámă-dzámă*).

b) Olymp: *sémn* subst. Weigand Olymp 29, 63, 67; *băseărică* 30; *sără* 52; *săte* 30; *sicăt* particip. 29; *sin* 67; *să* conjuncție 30.—*șitěl-ghitěl* 42; *șară* 51; *cățăuă* > *catělla* 67; *brățe* pl. dela *brăț* 55, 67.—*dumnidzău* 29; *dzățe* 28.—*zámă* 27.

c) Acarnania: *dzádă* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *sémn* subst.; *sicără*; *biserică*; *sără*; *sėti*; *sëu*; *săptămônă*; *singur*; *sint*; *sin*; P. M. glosar; *să* conjuncție P. M. 12₃₂.—*șos*; *vișol*; *șară* pl. *șorili*; *brăță* pl. dela *brăț*; *șon*, 3 p. sing. *șoni*; P. M. glosar; *pășoși* (pășești) P. M. 30₄₂; *dușonă* (stăpinească, oprească) > *du-* > bulgar *do-* + *těneo* 28₃₂.—*dumnizesc* (dumnezeesc); *dzádă*; *patruzôfi*; *urdzôs*; *putrizôs*; P. M. glosar; *prundzôs* (prinzesc) P. M. 10₁; *ancalzescă* (incălzească) 13₂₆; *mirindzău* (se odihniă la amiază) > **mirindzăău* > **mirindzěău* > *meridies* (de unde mr. *amiridz* daă oile la odihniă pela amiază) contaminat cu *merenda* 24₂; *uzá* (auziá) 27₁₄.

Istoromîn: *secără*; *baseriche-beșărică-băsărică-besereche*; *sără*; *sėte*; *secă*, *secăt* verb; *séc*, *sēcă* adiect.; *sir*; *se* conjuncție; P. I. glosar; *secúra* (săcurea) P. I. 19₂₅; *sîmăn* (iarmaroc) > neosloven *seměn* 2₃₂.—*șes*, *șesut*, infin. *șese*; *vișe* pl. *vișel*; *vișe*; *brățe* pl. dela *brăț*; *șiru*, *șirút*, infin. *șire*; P. I. glosar.—*zětsá* (a zecea) P. I. 15₃.—*zěmă* P. I. glosar.

Sînt de observat pentru macedoromîn și istoromîn două

fapte. 1) Cel mai refractar față de schimbare este *se*. 2) În vremece $t > t$ latin, $t > c + i +$ vocală latin, t străin provoacă schimbarea lui *e* în *ă*, *e* rămîne neschimbat după $t > c + e$ latin, și în vremece $dz, z > d$ latin, z străin provoacă schimbarea lui *e* în *ă*, *e* rămîne neschimbat după $dz, z > g + e$ latin. Macedoromîn a) *ațel* (acel), *ață* (acea), *țără* > *căra*, *țățire* > **cicerem*, *țer* > *quaero*, *țer* > *caelum*, *țerbu* (cerb), *țin* (cinez), *țină* (cină), *țindzăre* > *cingere*, *țingu* > *cingo*, *ținivă* (cineva), *țivă* (ceva); *dzăănă* (geană), *dzem* (gem), *dzer* (ger), *dzinere* (ginere), *dzinúclu* (genunchiú). P. B. glosar. Insă *ațal* (acel) P. B. 418, 419 și, în generală întrebuintare, *țal* = soția cuiva, de pildă „*țal Corbu*“ = soția lui Corbu, P. B. glosar, probabil > *cea a lu*. b) Olymp: *atsél* Weigand Olymp 25, *țățire* 30, *țéruri* > *caela* 32, *țérbu* 54, *țără* > *căra* 54; *dzenúclu* 28, *dzăănă* 56. c) Acarnania: *ațelěi* (acelei) Weigand Aromunen II 178, *ață* (acea) 178, *ță* (cea) 182, *ți* (ce) 180; *dzăănă* 180. Insă *țal* (Veză mai sus) 182: d) Meglen: *țe* (ce), *ță* (acea, cea), *țela* (acela), *țer* > *caelum*, *țer* > *quaero*, *țerb*, *țert* > *certo*, *țepă* > *căpa*, *țin* (cinez), *țină* (cină), *ținți* (cinci), *țista* (acesta), *țitáti* (cetate), *țivă* (ceva); *zănă*, *zinir-zíniri* (ginere), *zinúclu*. P. M. glosar. Insă *purțol* (purcel) P. M. glosar.—Istroromîn: *tsél* (cei) P. I. 1₄, *tsints* (cinci) 6₁₀, 22, *tsira* (cina) 7₆, *tsésta* (acest) 16₇, *tséla* (cela articol) 17₁₅, *țeli* (cei) 17₂₀, *țerúșă* (cenușă) 19₁₈, *țevă* (ceva) 29₂₅, *țetáte* (cetate) 45₂₂, *țsirá* (cina infinit.) 60₂₆; *žăžet* (deget) 40₂₅, *žerúnclú* (genunchiú) P. I. glosar. Insă *țăsta* (această) 8₁₁, 13₉, 15₃, *tsăsta* (aceștiia m. pl.) 16₃₄, *tsăsta* (acesta) 79₂.—Aceasta probează că articularea lui $t > c + e$, $dz-z > g + e$ este alta decît cea a lui $t > t$, $c + i +$ vocală, $dz, z > d$, anume trebuie să fie—ori trebuie să fi fost până nu multă vreme în urmă—o articulare muiață.

Din punct de vedere al intensității fenomenului Weigand Aromunen II 348 crede că poate stabili următoarea gradatie pentru dialectul macedoromîn (afară de Meglen) împărțit în zone geografice. La facerea tabloului Weigand confundă fenomenele 30, 31, și pentru *dz*, ș dau exemple de \bar{i} :

<i>dico</i> < sud	<i>dzic</i> , centru	<i>dzic</i> , nord	<i>dzic-dzăc</i> , Albania	<i>dzic</i>
<i>těnet</i> < „	<i>ține</i> , „	<i>ține-ține</i> , „	<i>ține-țâne</i> , „	<i>ține</i>
<i>sic</i> < „	<i>și</i> , „	<i>și</i> , „	<i>și-șă</i> , „	<i>șă</i>
<i>căna</i> < „	<i>țină</i> „	<i>țină</i> , „	<i>țină</i> , „	<i>țină</i> “

Că s-a fi pronunțind însă în Albania *tînă* (cena) este foarte problematic.

32. *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ě* consonant din diftongul *ěá*) apare sporadic prefăcut în *ă* după *t*, *d*, în elemente latine (accentuat *ě*, *é*, *i*) și străine: *blăstăm* și *blăstăm* > *blasphēmo*; *blăstăm* > *blasphēmium*; *dăcă* > **dăcă* > *dăcă* > *de + că*; *dărîm* > mai degrabă *deramo* (la Ducange „a da jos fructele dintr-un copac”, într-un text din Spalato anul 1119 Bartoli Das Dalmatische II 269 „prăpădesc, ruinez, pierd, osîndesc”, dalmat *dramút-dramúát-dermúát-dermút-dramút-dramúót*, participii, *dramúa* 3 p. sing. prez. „ammazzare, a ucide” > *deramare*) Cihac decît **derîmo* Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 234; *dăunăzi* > *de + una + dies*; *îndărăt* > *in + de + rētro*; *pieptăn* > *piepten* > *pēctino*; *rădăcină* > **radecina* > *radicina*; *rătăcesc* > *erratec-* > *erratic-*; *sălbătăcesc* > *silvatec-* > *silvatic-*; *săptămînă* > **septimana* > *septimana*; *strănút* > **stărnút* > *sternuto*; *tăciune* > **tetione* > *titionem*. Cînd urmează *n*, *m* + consonantă, apare *î*: *stîmpăr* > *extēmpero*; *stîng* > *extinguo*; *stînjîn* > vechiul bulgar *sěžinĭ*; *tîmplă* > *tēmplum*; *tîmplă* > *tēmpora*; *tînăr* > *tēnerum*; însă *tîmp* > *tēmpus*. Cîteodată poziția —*e* împiedecă schimbarea: *tînăr* pl. *tînerî*; cîteodată nu: *tîmplă* pl. *tîmple*, *stîngî*, *stînge*.—Dialectal fenomenul e mai răspîndit cu mult. Golescu Pilde, Povătuiri, în Gaster Crestomatie II 255: *dă* (*de*), *dăcît* (*decît*), *adăvărăți* (*adevărăți*), *dăla* (*dela*), *dăscoperi* (*descoperi*). Văleni de munte ibidem II 258: *dă* (*de*), *dăsăgî* (*desagî*) > mediogrec *δισάγχι*, *dăpune* (*depune*), *adăvăru* (*adevărul*), *dăscrețirea* (*descrețirea*), *dăpă* (*depe*), *dășărte* (*deșarte*). Hațeg ibidem II 262: *dăie* (*deie*). Vilcea Șezătoarea III 25 sqq., 80, 100: *dă* (*de*), *dăparte* (*departe*), *dăcît* (*decît*), *dă demult*, *dălóc* (*deloc*), *dăspoiat* (*despoiat*), *nijdăcúm* (*nici decum*), *dăschise* (*deschise*), *dăstul* (*destul*). Munteni-Pădurenî: *créstă* > *créste* pl. *dela creastă*, *nevěstă* > *nevéste* pl. *dela nevastă*, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî 106.

Fenomenul are loc, tot sporadic, în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *blăstim* verb, *blăstém* subst., *chiăptin*, *rădătină*, *sîptămînă*, *stărnút*; *astîngu*, *tinir*; P. B. glosar.

b) Olymp: *blestém* subst. Weigand Olymp 67, *arădă-tîsnă* 26.

c) Acarnania lipsesc exemple.

d) Meglen: *blástim* verb, *blăstém* subst., *chiăptin*, *săp-tămônă*; *stîng*, *tinir*. P. M. glosar.

Istroromîn: *dămaręta* (dimineața) > **demaręta* P. I. 49₂₁; *stîng* (?), *stînje*, *stîns*, *tîrer* P. I. glosar.

33. *e* neaccentuat după *l*, *n*, *k*, *g* apare sporadic prefăcut în *ă* în elemente latine și străine: vechiul român (Gaster Crestomatie I 5*, 7*, 13) și dialectal (Șezătoarea III, 80, Vilcea) *lă* > *le* > *illis*; *lămîe-alămîe* > neogrec λεμβι; *bunătate* > **bunetâte* > *bonitatem*; *nătîng* > vechiul bulgar *netęgŭ*; *năuc* > vechiul bulgar *neukŭ*; *năvód* > vechiul bulgar *nevodŭ*; *sănătate* > **sanetâte* > *sanitatem*; *cărămidă* > ngr. κεραμίδι; *călŭgăr* > neogrec καλόγερος; *lăgăr* > rus *lagerŭ*? (mai degrabă german *Lager*, citește *lăgăr*).

Fenomenul are loc, tot sporadic, în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *lă*; *bunătate*; *sînătate*; *călŭgăr*; P. B. glosar.

b) Olymp: *lă* Weigand Olymp 76, 77.

c) Acarnania lipsesc exemple.

d) Meglen: *la* > **lă* Papahagi, Meglenoromîni, I, 70; *bu-nătăti*; *călŭgăr*; P. M. glosar.

Istroromîn lipsesc exemple.

34. În Banat și Criș-Mureș orice *e* neaccentuat final se preface în *ă*. Acest *ă* este de cele mai multe ori deschis, citeodată închis. Exemple vezi în Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq.

35. În Banat, Criș-Mureș, mai puțin în Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî *e* accentuat și neaccentuat se preface în *ă* după *ŭ* consonant și sunete muiate. Acest *ă* citeodată e deschis, citeodată închis. Exemple vezi în Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovici Die Dialekte der Muntenî und Pădurenî 135 sqq. Raportul între cazurile unde schimbarea are loc și acele unde ea n-are loc este următorul: Banat din 43 exemple sînt 31 cu *ă*, 12 cu *e*; Criș-Mureș din 45 exemple sînt 18 cu *ă*, 27 cu *e*; Somiș-Tisa din 26 exemple sînt 7 cu *ă*, 19 cu *e*; Muntenî-Pădurenî din 31 exemple sînt 6 cu *ă*, 25 cu *e*.—Exemple vezi sub 95, 107, 116, 134, 164, 175.

Fenomenul are loc într-o parte din dialectul macedoromîn a), unde, de pildă la Pleasa-Albania, *e* accentuat și neaccen-

tuat se preface în *ă*, când e precedat de *î* ori sunet muțat: *văsilă* (impărat) > *văsilé* > βασιλεύς P. B. 476, 481; *prădclă* (păreche) > *prăacle* (Vezi 77) 482; *aprukă* (apropie 3 p. sing. perf.) > *apruké* (Vezi 77) 477; *tălă* (taie, 3 p. sing. indic.) > *tále* (Vezi 77) 479; *aprukăm* (apropiem) > *aprukém* (Vezi 77) 484; *amirărilă* (împărăție) > *amirărilé* (Vezi 77) 475. Apoi el are loc în Meglen, unde în mod regulat *e* accentuat și neaccentuat se preface în *ă* după *č*, *e* neaccentuat se preface în *ă* după orice sunet muțat, *e* accentuat și neaccentuat final se preface în *ă* după *î* consonant: *tălčôși* (omor) P. M. 7₃₇ > bulgar *tlăčă*, *tălčôs* (omor) 15₆; *tărcôși* (crezi) 29₁₆ > etymon?; *tučôs* (ascut) 35₄ = dr. *tocesc*; *tălă* (taie, 3 p. sing. conjunct.) > *tále* (Vezi 77) 1₁₄; *bucurilă* > *bucurilé* (Vezi 77) 5₃₉, 16₉; *ilă* (fiică) > *ilé* (Vezi 77) 8₂₁, 29; *băbălă* (babe) > *băbăle* 10₂₄; *junglă* (înjunghe, 3 p. sing. conjunct.) > *jungle* (Vezi 77) 14₂; *funiă* (funie) > *funié* 14₂₅; *veclă* (veche) > *vecle* (Vezi 77) 18₅; *vêglă* (păzească, 3 p. sing. conjunct.) > *vêgle* (Vezi 77) 19₆; *ursônă* (ursoaică) > *ursôné* (Vezi 77) 19₇; *junilă* (vitejie) > *junilé* (Vezi 77) 20₃₈; *clămô* (chemă) > *clemô* (Vezi 77) 31₄₀; *bunilă* (bunătațe) > *bunilé* (Vezi 77) 32₁₅; *prăăkiă* (apropie, 3 p. sing. pl. indicat.) > *prăăkié* (Vezi 77) Papahagi Meglenoromîni I 102, 116; *prukiô* (apropie) > *prukié* (Vezi 77) P. M. 3₁.

Pentru semne îndoioase de existența fenomenului în istroromîn vezi Pușcariu, Studii istroromîne, II, 163.

36. Dacă rezumăm rezultatele căpătate până aici, apoi constatăm pentru *e*, ca și pentru *a*, o tendință de a se preface în *ă*, *î*. Această tendință este numai activată de unele sunete mai mult decît de altele, dar ea există prin *ea* însăși, căci a zice că *e* se schimbă în *ă* când este precedat de *b*, *k*, *d*, *f*, *g*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *ș*, *t*, *ț*, *u*, *v*, *z*, *ž*, *î* consonant, sunet muțat, este ridicul. *n*, *r* + consonantă, consonantă + *l* următoare provoacă o deviere dinspre *ă* spre *î*. Această tendință de a aduce vocalele (Compară 3, 4, 5, 6, 16, 17, 43, 44, 45, 46, 47, 54, 62, 64, 68) în poziția *ă*, *î* este ceva specific limbii noastre comparate cu celelalte limbi romanice. Tot așa ea e specifică limbii bulgărești față cu celelalte limbi slave. În limba bulgară *z* (*ă*) corăspunde vechilor bulgare *z* (*ŭ*), *h* (*î*) și *a* neaccentuat. Sunetul *ă* există, drept, și în neoslovena, decît acolo numai ca corespondent al vechilor bulgare *z*, *h*. Miklosich Vergl. Grammatik I, 20. Această tendință aparține apoi

limbii albaneze. Gustav Meyer *Albanesische Grammatik* § 4: „*ä* se găsește mai ales în silabe neaccentuate, unde a rezultat din reducerea unei alte vocale mai pline. În silabe accentuate a rezultat din *a* și *e* înainte de *n*“. S-ar putea, deci, cu multă probabilitate atribui unui fond etnic comun. Și fiindcă acestea sînt lucruri care nu există numai odată în timp, ci se repetă, apoi nu este cu neputință ca limba thracă, principala limbă autohtonă care a fost înlocuită prin cea românească, să fi fost plină de sunetele *ă*, *î*.

37. *e* inițial neaccentuat se preface în *a* în elemente latine (Cu toate acestea și *arminden* > vechiul bulgar *ieremiinü dinî* Hasdeu *Etymologicum Magnum*. De altă natură este însă *e* < *a* în cuvinte de origine ungurească ca *aleân* > ungar *ellen*, *Ardeâl* > ungar *Erdély* [ori mai de grabă *Erdeel* după N. Drăganu în *Anuarul institutului de istorie națională anul 1923*, pag. 233 sqq.], unde avem a face cu reflexul ca *a* și *ea* prin materialul apercceptor românesc al lui *ę* deschis unguresc, în mod indiferent dacă acest *ę* unguresc a fost în cuvintele românești inițial ori ba, accentuat ori ba [Compară *neam* > ungar *nem*): *acél* > *ecce* + *illum*, *acést* > *ecce* + *istum*, *aci* > *ecce* + *hic*, *acólea-acoleá* > *eccu* + *hōc* + *le* (articol), *acólo-acoló* > *eccu* + *illōc*, *acúm* > *eccu* + *modo*, *aicí* > *a(d)* + *hic* + *ce*, *al a aĩ ale* > *illum illa illi illae*, *arámá* > *aeramen*, *arăt* > *elato*? Meyer-Lübke *Zeitschrift für roman. Phil.* XIX 574 (mai puțin probabil > **arrecto* Cihac, macarcă Meyer-Lübke, ademenit de argumentarea falsă din dicționarul academiei române, a adoptat această etimologie în *Romanisches étymologisches Wörterbuch* Nos. 671, 2837), *ariciũ* > **arice* > **erīcem*, *arúnc* > *erunco*. *argát* este probabil neogrec *ἀργάτης*, nu *ἐργάτης*.—*eșire*, *eșim*, *eșiam*, etc. prin analogia formelor accentuate *iēs*, *iేశ̃*, *iēse* > *exeo*; *erám*, *erái*, *erá*, *erám*, *eráĩ*, *eráũ* > *eram* din cauză că formele vechi trebuie să fi fost **iără*, **iəri* (> **eris*, compară ital. *eri*), **iără*, *erám*, *erái*, **iără* și formele cu *e* neaccentuat au păstrat pe *e* supt influința formelor cu *e* accentuat, apoi, cînd prin analogia persoanelor 1 și 2 plurale s-au născut actualele persoane 1, 2, 3 singulare, 3 plurală, nu mai era posibilă schimbarea *e* < *a*. Vezi Tiktin *Zeitschrift für roman. Phil.* XI, 69.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ațel*, *ația*, *acló*, *amó* (acum) P. B. glosar; *a* (= al, a, aĩ, ale) P. B. passim; *arát* Dalametra, *ariciũ*

Dalamestra, Mihăileanu; *arúc* (arunc), P. B. glosar. *argát* P. B. glosar.—*işire, işim, işam, és, eşi, iáse; erám, erái, erá, erám, eráti, erá* P. B. glosar.

b) Olymp; *atsél* Weigand Olymp 25, 79, *acló* 29, 82, *a* (= al, a, ai, ale) 78, *arítu* 25, 35, 55.—*esire* 49, 100, *ésu és iáse isém isét ésu* 100; *erám, erái, erá, erám, erát, erá* 99.

c) Acarnania: *a* (= al, a, ai) Weigand Aromunen II 178, 182.

d) Meglen: *țela* > *ațela*, *țesta* > *ațesta* (aceasta), *țista* > *ațista* (acesta), *cõá* (incoace) > *acõá* > *eccu + hac*, *colá* (accentul? colo) > *acolá* > *eccu + illac*, *cmó* (acum) > *acmó*, P. M. glosar; *lu* = *al* („nu ti-ntrébă lu cruí ficiór ieşi“, nu te întreabă al cărui ficiór ești, Papahagi Meglenoromîni I, 68), *a* = *a* („băcila al Cioica“ P. M. 38₃, stîna lui Cioica, = băcila a lu Cioica), *a* = *ale* („ágrili al Jáică“ P. M. 37₃₄, ogoarele lui Jáică, = ágrili a lu Jáică); *ariciũ* P. M. glosar.—*iési* 3 p. sing., *işó* (eşi), *işófi* (eşifi); *rám, rái, rá, rám, ráfi, ráu* > *erám* etc. prin căderea lui *e*- inițial. P. M. glosar.

Istroromîn: *tséla* P. I. 26₃₂ > *atséla*, *atsésta* 2₁₈, *tsăsta* 22₂₇, *tsiia* (aci) 2₂₆ > *atsiia*, *colo* (accentul?) 1₂₇ > *acolo*, *acmó* (acum) 7₁₀, *acmótse-cmótse* (acum) 5₂₅, *a* = *al* („a se grunet“, al său pămînt, 4₃, „a me *tsătse*“, al meu tată, 6₁₀), *a* = *a* („a se mulere“, a sa fimee, 7₁₀), *a* = *ai* („a meli ócli“, ochii miei, 41₃₃), *a* = *ale* („a noastră lúbe“, ale noastre iubite, 7₄); *arátu-rátu* P. I. glosar.—*ies, iesi* (infinit.), *iesit* (partic.) P. I. glosar.

Tot așa în Abruzzi (Teramo, Lanciano), neapolitan și Sicilia oricare *e* inițial neaccentuat devine *a*. Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 138, Iordan Dialectele italiene de sud pag. 50.

38. Pentru alternarea lui *e* neaccentuat cu *i* neaccentuat vezi ale mele Principii de istoria limbii 21. La unele cuvinte formele accentuate pun o mai mare stabilitate în cele neaccentuate: *legám-lég*, *plecám-plec*. Aiurea diferențierea (Pentru această cauză de schimbare a limbii vezi ale mele Principii de istoria limbii) provoacă o stabilitate: astfel s-a fixat *-e* final ca *-e* la pluralul unor substantive și adiective feminine de decl. I (Lista lor vezi-o în a mea Gramatică elementară a limbii ro-

mîne), la singularul declinării III, la 3 p. sing. și pl. prezent conjunct. conjug. I; ca *-i* la pluralul substantivelor și adiectivelor de declinarea III (Vezi a mea Gramatică elementară), ca *-i* la pluralul unor substantive și adiective feminine de declinarea I și al substantivelor masculine de declinarea I (Vezi a mea Gramatică elementară). Ca *-i* s-a fixat *-e* la sfîrșitul cuvintelor unde n-a făcut serviciu de formă (*cinci* > *quinque*, *căci* > *că* + *ce*, *nici* > *neque*; cu toate acestea *aici* și *aice*, *aiuri* și *aiure*, *altminteri* și *altmintere*, adverb *asemeni* și *asemene*, *așjderi* și *așjdere*, *atunci* și *atunce*, *mini* și *mîne*, *nicăiri* și *nicăire* > *nec* + *aliubi* + *re*, *nimeni* și *nimene*, *pretutîndenî* și *pretutîndine*, ale căror etimologii vezi-le la 22; în vechea romînă *căce*, *nece*). Acolo unde s-a fixat ca *-e* final (pluralul unor substantive și adiective feminine de declinarea I, singularul declinării III, 3 p. sing. și pl. prezent conjunct. conjug. I), acest *-e* devine în moldoveneste (și tot așa în macedoromîn) *-i*, care se deosebește de *-e* final fixat ca *-i* prin aceea că n-a devenit scurt afon (Vezi 50) (*până*—pl. mold. *pêni*, munt. *pêne*, *albă*—pl. mold. *álbi*, munt. *álbe*; mold. *cîni*, munt. *cîne*; mold. *adûni*, munt. *adûne*). În general se poate zice: α) *e* neaccentuat este mai rezistent înainte de accent. β) Ca final, în caz cînd n-a fost fixat de diferențiere ca *-e*, s-a confundat cu *-i* final și a urmat destinele acestuia. γ) În dialectul muntenesc *e* se păstrează mai cu persistență decît în cel moldovenesc.

Fenomenul se petrece la fel în toate dialectele. Macedoromînul numai are mai multă propensie de a preface pe *e* neaccentuat în *i* decît chiar moldovenescul, iar istroromînul păstrează pe *e* neaccentuat cu aceiaș persistență ca și dialectul muntenesc.

Macedoromîn. a) *ligăți*—*lég*, *plică*—*pléc*, P. B. glosar.—*pěănă*—*pěâne* P. B. glosar, *pěani* Dalametra; *albă*—*álbe* P. B. glosar, *álbi* Dalametra; *cîne* P. B. glosar, *cîni* Dalametra.—*părte*—*părți* P. B. 29, *cîne*—*cîni*, *lěpure*—*lěpuri*, *arățe* (rece)—*arăți*, P. B. glosar; *bucătă*—*bucăți*, *sěără*—*sěri*, P. B. glosar, *nică* (mică)—*nîți* P. B. 53.—*ținți* (cinci), *niți* (nici), P. B. glosar.

b) Olymp: *plecăm*—*pléc* Weigand Olymp 90.—*bună*—*búne*, articulat *búnile* 71; *cînile* 65.—*sărpe* (șerpe)—*sărchi*, *arbure*—*arburi* 66, *cărte*—*cărți* > *cărți* 68,—*tsints* > *tsintsî* 74.

c) Acarnania: *fěată*—*fěate* Weigand Aromunen II 180; *túte* (toate) 180; *giuněame* (tinerime, tineri) > *iuvenis* + *-a-*

men 180, *böățe* (voace) 180, *nöăpte* 182, *frăte* 182.—*curunle* (cununile) > *curunle* 180.

d) Meglen: *ligări*, *ligô*, *ligăt*—*lég*, *plicô*—*pléc* P. M. glosar.—*pénă*—*péni*; *bună*—*búnili* (articulat); *côini* (cine) P. M. glosar.—*párti*—*pörtîli* (articulat), *côini*—*côni* P. M. glosar; *lăcrimă*—*lôcrumî*, *curună*—*curúni*, P. M. glosar.—*țintî*, *niți*, P. M. glosar.

Istoromîn: *legă* (infinitiv), *legăt*—*légu*, P. I. glosar.—*fetă*—*fête*; *totă*—*tôte*; *căre* (cine); P. I. glosar.—*căre*—*cări*, *lêpur*—*lêpuri*, P. I. glosar; *sêră*—*sêrle* (articulat) > *sêrile* P. I. glosar.—*tsintś* și *ținț* > *tsintśi* și *ținți* P. I. glosar.

39. a) *ea* < *ěa*: *měa* < *měă*, *rěa* < *rěă*. Fenomen anteromînesc, pentrucă consonantizarea lui *e* și trecerea accentului depe *e* pe *a* a avut loc înainte de *ě* < *ie*, care e un fenomen anteromînesc (Vezi 24), altfel din *měă* ar fi trebuit să rezulte în romînește *nîă* (Vezi 112).—β) *ea* < *ěa*: *haběamus* < *haběamus* < *avěam*.—γ) *ea* < *ia*: **álvea* < *álbie*, *ărea* < *ărie*.—δ) *ea* < *ia*: *vinea* < *vinia* < *viina* < *vie*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—ε) *ée* < *é*: *bîbere* < **bēere* < **bēre* < *bědre* < *bēre*; *bîbimus* < **bēem* < *bém*.—ζ) *eé* s-a păstrat ca atare: *dumneze-esc*.—ζ') *ei* < *ěi*: *měi* < *měi*, *rěi* < *rěi* < *răi*.—η) *eo* < *iô* în *-éolus* < *-iôlus*: *urcěolus* < *urciôlu* < *ulciôr* (Însă *capréolus* < *căpriôr*, nu *căpriôr*, din cauza lui *r*). Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—θ) *eó* < *iô*: *deórsum* < *děosu* < *giôs*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—ι) *eó* mai nou s-a păstrat ca atare: *greoiă*.—κ) *eo* < *iu*: *vîdeo* < *vediu* < *văz*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—λ) *eu* < *ěu*: *děus* < *zěu*, *měus* < *měu*, *rěus* < *rěu* < *rău*, *égo* < *éo* (anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 263) < *ěu*.—μ) *eu* < *io*, *iu*: *cúneus* < *cúniu* < *cúiu*, *róseus* ori *rüsseus* < *rósiu* < *rós*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—ν) *eü* < *io*: *tătă-meü* < *tătă-miô*.—ξ) *eü* < *io*: *eü* < *io* dialectal (Țara Oltului Weigand's V Jahresbericht 181, Somiș-Tisa VI Jahresbericht 44, Muntenia VIII Jahresbericht 292) și din titlul vechilor voievozi romîni.—ο) Ceia ce spune Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 70 că în moldovenește și în macedoromîn *ěa* neaccentuat se prefăce regulat în *ia* nu este exact: nu *mîntiă*, ci *mîntěa*. Tot așa pe o ne-

dreaptă percepere a sunetului se bazează afirmația lui Tik-tin Studien zur rumän. Phil. 67 cum că moldovenește se zice *dîasă, aștiárnă, liăgă, triăcă*; în realitate se zice *děasă, aștěárnă, lěăgă, trěăcă*. Aceste lucruri le afirm cu siguranță pentru dialectul moldovenesc al meu. Pronunțări *mintia, dîsă, aștiárnă, liăgă* (în tot cazul *triăcă* nu) vor fi existînd dialectal, și eu le-am auzit, cred, dela Transilvăneni, dar textele nu le arată, căci toate textele dialectale, ale lui Weigand, Papahagi, Popovici, etc., sînt foarte neprecize din punct de vedere al distincției dintre diftongii *ea* și *ia*. Pentru meglenit spune Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 148: „Substantivele în *-e* la primirea articolului *a* nu lasă să treacă *e* neaccentuat în *i*: *mari*, însă *mare*. Cu toate acestea avem și cazuri, deși foarte rari, cînd *i* din *e* neaccentuat se păstrează: *lumi*, articulat *lümia*”.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *měá*, *aráüă-aráo* > *arěăüă-arěáo*, P. B. glosar.—β) *avěám* P. B. glosar.—δ) *ayine* P. B. glosar.—ε) *běare* P. B. glosar.—ζ) *dumnidzăscu* (altfel decît în dacoromîn) P. B. glosar.—ζ') *ńěi* P. B. glosar.—η) *ulciór* P. B. glosar.—θ) *ghĩós* P. B. glosar.—λ) *dumnidzăü, ńěü, răü, eü*, P. B. glosar.—μ) *aróş* P. B. glosar.—ν) *tătă-ńu* > *tătă-ńó*, P. B. glosar.—ξ) *io* P. B. glosar.

b) Olymp: α) *měá*, Weigand Olymp 78, *aráüă* 71.—β) *avěám* 100.—ε) *běm* 62.—ζ') *měi* 78.—θ) *ghĩós* 82.—λ) *dumnidzăü* 29, *měü* 78, *aráü* 71, *eü* 76.—μ) *arós* 26.

c) Acarnania. α) *měá*, *měáo* Weigand Aromunen II 178, 182.—β) *mütr-ěám* (priviam) 180.—ζ') *ńěi* 178.—λ) *arěü* (răü) 180.

d) Meglen. α) *měá* P. M. glosar.—β) *věm* > *věám* (aveam) P. M. 6₃₁.—δ) *vină* P. M. glosar.—ζ) *dumnizěsc* (altfel decît în dacoromîn) P. M. glosar.—θ) *jós* P. M. glosar.—λ) *měü, rőü* P. M. glosar.—μ) *róşi* P. M. glosar.—ξ) *io* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *mě* > *měá*, *rě* > *rěá* P. I. glosar.—ε) *bě* > *běare* P. I. glosar.—ζ') *měi* > *měi* P. I. glosar.—θ) *jós* P. I. glosar.—λ) *měv* > *měü*, *rěv* > *rěü* P. I. glosar.—ξ) *io* P. I. glosar.

40. În istroromîn *-ěa* final < *-a*: *cărna* (carnea) P. I. 3₂₉; *mulěra* (mușiere, fimeea) 7₁₁-*mulěre* (mușiere, fimee) 7₁₀; *caděra* (căldarea)-*caděre* (căldare), *caděřă* (căldare) > *caděre*

13¹⁹; 23²³; 26²⁶; 27²⁷; 30³⁰; 31³¹; 32³²; *nópta* (noaptea) 16₅; *vręma* (vremea) 16₈; *secúra* (secură) 19₂₅; *mórtă* (moartea) 24₁₉; *căla* (calea) 34₈; *țetăta* (cetatea) 45₂₁ -*țetăte* (cetate) 45₂₂; *mlăra* (mierea) 64₁₉ -*mlăre* (miere) 64₁₈.

§ 239. 41. *î* latin < *é*: *video* < *véd* < *văd*, etc. Cunoscut fenomen latin popular. Comun, firește, tuturor dialectelor.— Moldovenesc *ista* > *îste* se explică prin analogia formelor accentuate pe terminație *istü*, *îștëi*, *istör*.

42. *î* latin a rămas neschimbat ca *î*, s-a prefăcut însă ulterior în *î* în anumite împrejurări (Vezi 43, 44, 45): *fiü* > *fi-lius*, *știü* > *sciō*, *vecin* > *vicīnus*, etc.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *hilü*, *știü-sčiü*, *vițin*, P. B. glosar.

b) Olymp: *hil* Weigand Olymp 29, *știü* 55, *vișin* 54.

c) Acarnania: *hile* (fiică) Weigand Aromunen II 180, *ve-țina* 178.

d) Meglen: *ilü*, *știü*, P. M. glosar.

Istroromîn: *fil*, *știü*, P. I. glosar.

43. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *î*) și nelatin, precedat de *r*, în mod independent de vocala următoare, rezultă *î*: *rid* > *rideo*; *rizi* > *rides*; *ride* > *ridet*; *ridëam* > *ridebamus*; *strijnic*, cal de doi ani, > vechiul bulgar *strižnikü* tonsus. În forme schimbarea de obicei n-are loc din cauza diferențierii: *acóperî*, *acoperire*, *acoperit*; *acrime*; *alburü*; *văcăriță*; *țări*; totuș *urire*, *urit*, și tot așa *amărîre*, *borîre*, *hoțărîre*, *izvorîre*, *ocărîre*, etc., în vechea română chiar *țări* pluralul și forma a doua a singularului dela *țără* (Gaster Crestomatie I 37, 94, 98, 114, 118, 126, 150; Psaltirea Coresi ed. Hasdeu pag. 370). Cu toată propagarea mare a fenomenului, el n-are loc în *aripă-ăripă* >?, *biserică* > *basilica*, *buric* > *umbilicus*, *purice* > *pulicem*, *șóárice* > *soricem*, *stric-stríc* > *extrico*, etc.

Fenomenul este paralel cu acel de sub 29.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *arid*, *aridi* (3 p. sing.), *arîdëá*. *acupiri*, *acupirit*; *urire*, *urit*, *amări* (3 p. sing. perf.). *ăripă*, *biserică*, *buric*, *púric*, *șóáric*. P. B. glosar.

b) Olymp: *arăd*, *arădz* Weigand Olymp 26. *móri*, *múrim*, *muriți* 90. *băsëárică* 30, 52, *buric* 67, *púric* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen : *rôd, rōdi, rădăă. cupirit* (acoperit); *țorili* (țările); *urôt* (urît). *ăripă, biserică, buric, pûriți, șoăric, stric*. P. M. glosar.

Istroromîn : *ârdu* > *rădu* (rîd 3 p. pl.) P. I. 80₁₂; *ărs* > *răs* (ris subst.) 82₃; *ărpilē* > *răpile* (pietrele) > *ripa* 6₂₃; *cuperi* (acoperi infinitiv), *cuperit* (acoperit). *băsărică, buric, pûreț, șorețu, stric*. P. I. glosar.

44. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *i*) și nelatin, precedat de *ș* (1. > *s* latin, 2. străin), *ž* (străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *î*, în cuvinte și în forme. *ș. beșică* > *vesica*, pl. *beșici*; *și* > *sic*; *șină* > german *Schiene*; *pășire* > *pășire, pășit* > *pășit*; *pășii* > *pășii* pl. art. dela *pas*.—*ž. prăjină* > bulgar *prăžinā* Miklosich Beitrage Cons. II 72; *jir* > vechiul bulgar *žirū*; *slujire* > *slujire, slujit* > *slujit*; *prăjit* > *prăji* pl. art. dela *praj*.

Fenomen paralel cu cel de sub 30 : vechiul românesc și vechiul muntenesc *șî, jî*—vechiul moldovenesc *și, ji*—moldovenesc *șî, jî*—muntenesc *și, ji*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bișică; și; ișim* (eșim), *ișit* (eșit) P. B. glosar.—Fenomene muntenestii.

b) Olymp : *să* > *șă* (*sic*) Weigand Olymp 119; *esire* (eșire) 100.—Fenomene, unul moldovenesc, altul muntenesc.

c) Acarnania : *și* Weigand Aromunen II 180.—Fenomen muntenesc.

d) Meglen : *bișocă; și; ișo* (eși), *ișoti* (eșiti). P. M. glosar.—*prăjit* Papahagi, Meglenoromîni I 111.—Fenomene parte muntenestii, parte moldovenestii.

Istroromîn : *și* P. I. 1 etc.; *cerșin* (căutăm) 7₄; *șină* P. I. glosar.—*prăji* (infinitiv), *prăjit*, P. I. glosar; *tînjit* (pirit) > vechiul bulgar *tēzati, tēžō* obtrectare P. I. 11₃₂.—Fenomene muntenestii.

45. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *i*) și nelatin, precedat de *s, ț* (1. > *t* latin, 2. străin), *dz* (> *d* latin), *z* (1. > *dz*, 2. străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *î* în cuvinte și în forme. *s. sîtă* > vechiul bulgar *sîto*; *grăsime*; *cosire, cosit*.—*ț. puțin* > **putinus* Gustav Meyer Indogerman. Forschungen VI, 122; *țte* > **tū* > *tibi*; *țiglă* > germ. *Ziegel*; *împărțire, împărțit; precupeții* pl. art.

dela *precupeș*.—dz. *dzíc-zíc*, *dzící-zící*, *dzíce-zíce* > *dīco*; *audzire-audzire*, *audzít-audzít*; *stúrdzîl-stúrdzîl* pl. art. dela *sturdz-sturz*.—z. *păzire*, *păzít*.

Fenomen paralel cu cel de sub 31. Cași acela, are loc în modul cel mai consecvent în Moldova și cel mai puțin consecvent în Muntenia. Notăm următoarele cazuri luate din listele de cuvinte normale (lipsesc pentru *si*) ale lui Weigand în *Jahresberichte* și *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, din Iosif Popovici *Die Dialekte der Muntenî und Pădurenî*, și din Candrea *Țara Oașului*: Banat *cuțít* > probabil **cotitus* Tiktin *Wörterbuch*; *dzíc-zíc*.—Criș-Mureș *cuțít-cuțít-cuțít*; *dzíc-dzíc-zíc-zíc*.—Somș-Tisa *cuțít*; *dzíc-zíc*.—Țara Birsei și Țara Oltului *cuțít-cuțít*; *zíc*.—Sudetul Transilvaniei *cuțít-cuțít*; *zíc-zíc*.—Munteni-Pădurenî *dzîșe* pag. 137.—Țara Oașului *cuțít*; *dzíc* pag. 9.—Oltenia *cuțít*; *zíc*.—Muntenia *cuțít-cuțít*; *zíc-zíc*.—Moldova *cuțít*; *dzíc-zíc*.—Bucovina *cuțít-cuțít*; *dzíc*.—Basarabia *cuțít*; *dzíc*.

Fenomenul are loc în macedoromîn. În istroromîn nu se observă.

Macedoromîn. a) *sită*; *grăsime*. P. B. glosar.—*puțin* P. B. glosar; *țî* (tibi) P. B. 254; *suptîre* > *subtilis* 373; *păță* (păți 3 p. sing. perf.) > *patior* 476; *aléptî* (aleși) 472.—*dzăc* (zic) P. B. 476, *zăte* (zice) 418, *zăse* (zise) 418, *dzîsiră* (ziseră) 286; *avdzî* (auzi 3 p. sing. perf.) 255, *avdzășî* (auziși) 483.—*zîndâne* (închisoare) > turc *zindan* 313.

b) *Olymp*: *chindisită* (brodată) > neogrec $\chi\epsilon\upsilon\tau\omega$ Weigand *Olymp* 57.—*mîtin* (puțin) 55; *suptîre* 34; *ția* (tibi) 76.—*dzicû*, *dzîț*, *dzîțe*, *dzîțem*, *dzîțeș*, *dzicû*, *dzăssu* (zisei), *dzés* (ziseși), *dzässe* (zise), *dzăssem* (ziserăm), *dzăssset* (ziserăți), *dzăssiră* (ziseră), 101; *avdzîi* (auzii), *avdzîs* (auziși), *avdză* (auzi), *avdzăm* (auzirăm), *avdzătû* (auzirăți), *avdzîră* (auziră) 92.

c) *Acarmania*: *asîme* (argint) > neogrec $\alpha\sigma\eta\mu\iota$ Weigand *Aromunen II* 180; *cusîța* (cosița, coada de păr) > slav *kosîța* 182.—*dzile* (zile) > *dies* 182.

d) *Meglen*: *sită*; *cusîța* (cosița, coadă de păr) P. M. glosar.—*puțon* (puțin) P. M. glosar; *ampirățola* (împărăția) P. M. 7₃₀, *ampirățolî* (împărății) 12₂₀, *múnțilî* (munții) 10₁₉, *pățoră* (pățiră) 13₁₁, *dispărtōri* (despărtire) 33₅.—*zițeău* (zicea) 10₁₃, *zîsiră* (ziseră) 10₃₅, *zis* 12₃₈, *zițeă* (zicea) 15₃₃; *uzoră* (auziră) 6₁₈, *uzô* (auzi) 8₅, *uzôm* (auzirăm) 24_{4, 15};

flămîdzôî (flămînzii 1 p. sing. perf.) 35₁; *zôli* (zile) 8₅, 15₃₉—*zid* (zid) P. M. glosar.

Istroromîn: *sită* P. I. glosar.—*cuțitu* P. I. 7₁₂; *țite* (tibi) 7₃₅; *frățî* (frații) 11₃₂.—*zis* 6₈, *zite* (zice infinit.) 19₆, *zîtse* (zice 3 p. sing.) 23₁₅, *zi* (dies) P. I. glosar.—*zid* (zid) P. I. glosar.

Sint de observat pentru macedoromîn și istroromîn două fapte. 1) Cel măi refractar față de schimbare este *si*. 2) În vremece $t > t$ latin, t străin provoacă schimbarea lui *i* în *î*, *i* rămîne neschimbat după $t > c + i$ latin, și în vremece $dz, z > d$ latin, z străin provoacă schimbarea lui *i* în *î*, *i* rămîne neschimbat după $dz, z > g + i$ latin. Macedoromîn a) *țînți* (cinci) $> quinq̄ue$, *vițîn* $> vicin̄us$ P. B. glosar; *dzindzie* (gingie) $> gingiva$ P. B. glosar, *plîndzi* (plîngi) P. B. 3. b) Olymp: *vișîn* Weigand Olymp 54, *îndzi* (ungi) 56; *astêrdzi* (ștergi) 56. c) Acarnania: *vețina* Weigand Aromunen II 178; *plîndzi* (plîngi) 182. d) Meglen: *țînțli zôli* (a cincea zi) P. M. 13₂₇; *fuziră* (fugiră) 6₁₈.—Istroromîn: *utsis* (ucis) P. I. 2₁₇, 24₁, *țsintș* (cinci) 6₁₀, 22₁, *uțide* (ucide 3 p. sing.) 17₁₂, *pôrțsi* (porcii) 49₉.—Aceasta probează că articularea lui $t > c + i$, $dz - z > g + i$ este alta decît cea a lui $t > t$, $dz - z > d$, anume trebuie să fie—ori trebuie să fi fost până nu multă vreme în urmă—o articulare muîată.

46. În macedoromîn a) apare pe alocurea *i* neaccentuat prefăcut în *ă* cînd e precedat de sunet muîat. Pleasa-Albania: *șamintrêlă* (cite trei) $> șamintrêli$ P. B. 476; *trêlă* (cite trei) $> trêli$ 476; *dôlă* (amîndoi) $> dôli$ 478; *șaminpâtrulă* $> șaminpâtruli$ 480.—Compară 35.

47. În Meglen orice *i*, accentuat și neaccentuat, precedat de \check{c} se prefăce în *ă*: *zacačô* (acăță) $> zacaci$ $>$ bulgar *zakačam* idem P. M. 1₁₀; *tălcôțî* (ucideți) $> tălcitî$ $>$ bulgar *tlăčă* piler 1₂₅, 14₂₀; *căfût* (jidan) $> cifût$ $>$ turc *çifut* idem 6₆; *tălcôt-ai* (ai ucis) $> tălcit-ai$ 7₃₈; *tălcô* (ucise) $> tălci$ 15₃; *nu tălcô* (nu ucide imperativ) $> tălci$ 15₆; *căcôt* (aninat) $> căcit$ $>$ bulgar *zakačam* 15₂₄; *zävlicôră* (țiriră) $> zävliciră$ $>$ bulgar *zavlačam* idem 16₃₇; *anturcôră* (turciră) $> anturciră$ 22₃; *tărcôțî* (credeți) $> tărcitî$ $> ?$ 28₄₁; *buimăcôt* (buimăcit) $> buimăcit$ 30₅.—Compară 35.

Tot așa în Maramureș *i* accentuat și neaccentuat, precedat

de *č*, *ğ*, se preface în *î*. Tache Papahagi, Graiul și folkorul Maramureșului, București, 1925, pag. LV, LVI.

48. Dacă rezumăm rezultatele căpătate până aici asupra lui *i*, apoi constatăm că el are tendința, cași *e* și *a*, de a se preface în *î*. Compară 36.

49. *î* neaccentuat = *î* neaccentuat și alternează, cași acesta, cu *e*. Vezi 38. La unele cuvinte formele accentuate pun o mai mare stabilitate în cele neaccentuate: *scrisei*, *scrii*am, poate *scriptură* > *scriptura*—*scriu* > *scribo*; *știu*u, *știu*t—*știu* > *scio*; *luminéz*—*lumină* > **lumina*. Aiurea diferențierea provoacă o stabilitate: astfel s-a fixat *-i* > *-î* dela pluralul masculinelor (*dómni* > *domini*). S-a fixat apoi *i* neaccentuat final > *î* în *mărți* > *martis*, *mîercuri* > *mercuris* Georges Lexicon der lat. Wortformen, *joi* > *iovis*, *vineri* > *veneris*; > *î* și *î* la 2 p. sing. și pl. dela conjugare: *crezi* > *credis*, *auzi* > *audis*, *credeți* > *creditis*, *auziți* > *auditis* (Acest *-i* s-a introdus prin analogie și la conjugările I, II: *lăuzi* > **laudis*, *taci* > **tacis*); > *î* la 1 p. sing. perfect: *lăudăi* > *laudavi*, *tăcu*i > *tacui*, vechiū romîn *ziși* > *dixi*, *auzi*i > *audivi*; > *î* în formele pronominale *-ui*, *-ei* (*-ui* își are originea în *cu*i, iar *-ei* este analogică); > *î* în pronumele *mi* > *mî* > *mîhi*, *ți* > *tî* > *tîbi*, *și* > *sî* > *sîbi* (Vezi Grandgent Introduzione § 385), *i* > *illi*. S-a fixat *i* neaccentuat final > *î* ca *e* la 3 p. sing. prezent indicativ: *crede* > *credit*, *aude* > *audit*.—Că în *ficat* > *ficatum*, *piséz* > *piso*, *dormitéz* > *dormito* (alături cu *vecin* > *vicinus*, *rădăcină* > **radecina* > *radicina*, *tăciune* > **tecüne* > *titionem*) fixarea lui *i* s-ar datori faptului că a fost lung, cum susține Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 73, este imposibil de admis. Fixarea lui *i* în asemenea cuvinte, ca și aceia a lui *e* în altele (o statistică nu există), afirmă de înapoi încă necercetate. Vezi cele spuse de mine asupra acestei chestiuni în Principii de istoria limbii pag. 22.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *scriăi*, *scriat*—*scriu*; *știu*u, *știu*t—*știu*; *luminéz*—*lumină*. P. B. glosar.—*dómni* Dalametra.—*mărți*, *nîercuri*, *ğoi*, *viniri* P. B. glosar; *făți*, *dórni*, *făteți*, *videți* (*súfli*, *védzi*) P. B. glosar; *anghiái* (inviái), *vidzúu*, *dzis*, *avdzii* P. B. glosar; *ařilúu*, *ařilêi* P. B. glosar; *ni*, *fi-tă-fi*, *ș*, *l* P. B. glosar.—*făte*, *vine* (vine) P. B. glosar.—*hicát*, *chisédz* P. B. glosar.

b) Olymp: *dómni* Weigand Olymp 66.—*mărț* 51, *nîer-*

curi 41, *dzói* 56; *úndzi*, *ávdzi*, *undzêț*, *avdzîț* 90 (*cálți* 90, *védz* 29); *cálcái*, *bátúí* 92, *ársu* 93, *avdzii* 92; *atseluí* (accentul?), *atselêi* (accentul?) 79; *ni*, *ți*, *s*, *li* 76-77. — *úndze*, *ávde* 90. — *hicát* 60-*iscát* 111.

c) Acarnania: *scriái* Weigand Aromunen II 178. — *ócli* (ochi) 178. — *fúdz* (fugi) 180, *trêț* (treci) 180, *fát* (faci) 180, *pléndzi* (plingi) 180, *ncrêști* (crești) 180 (*porț* [portii] 180); *scriái* 178, *pitrecúí* 178; *atselêi* 178; *n* 180, *ț* 180, *li* 180. — *trédțe* 180.

d) Meglen: *știút*—*știú* P. M. glosar. — *úocli* (ochi) P. M. glosar. — *márti*, *hércuri*, *jói*, *viniri* P. M. glosar; *fáți*, *úzi* (auzi) P. M. glosar, *dúțiți* P. M. 10₁₁, *viníți* P. M. 10₁₁ (*cálți* P. M. glosar, *vézi* P. M. 19₃₀); *junglái* P. M. 6₁₀, *vizúí* 17_{38i}, *ierșú* (fiersei) 6₁₁, *ișoi* (eșii) 31₂₇; *lúí* P. M. 15₂₁, *crúí* (cărui) Papahagi Meglenoromînií I, 68; *ni* P. M. 5_{18i}, *ți* 7₁₉, *ăși* 1₁₀, *alí* 2₁₆. — *țeri* (cere) P. M. 11₂₃, *dóarmi* Papahagi Meglenoromînií I 69 (Pentru *-i* vezi 38). — *durmités* P. M. glosar.

Istroromîn: *știvút*—*știú* P. I. glosar. — *ócli* P. I. glosar. — *spúri* (spui) P. I. 5₃₂, *dórmí* 19₅, *putêț* 16₄, *fáceț* 16₁₄ (*duri* [aducii] > *aduní* 39₄, *poți* 41₁₆); *lúí* 31₁, *lêi* 31₁, *cúí* 55₃₂; *mi* 6₁₉-*ámh* 26₂₆, *ț* 5₁₁, *l* 4₃₂-*ál* 34₃₄. — *uțide* (ucide) 17₁₂, *dórmé* (doarme) 18₃₂. — *ficát* P. I. glosar.

50. *i* final, fixat ca *i* și provenit ori din *i* latinesc (vezi 49) ori din *e* latinesc (vezi 38), *a*) se păstrează ca *i* sonant după explozivă ori spirantă + lichidă ori nazală și după *r* + *l*: *áci*, *sócri*, *áspri*, *cíocli*, *úmbli*, *áfli*, *súfli*, *ritmi*, *Cáfri*, *úrli*; *β*) după o vocală devine consonant și formează cu vocala precedentă diftong: *cái*, *bói*, *adunái*, *tácúí*; *γ*) după o consonantă ori după un grup de consonante altul decât cele de sub *a* a devenit scurt, a fon și apoi a dispărut, lăsind urmă de înmuire ori palatalizare asupra sunetului precedent: *pári* (*pár* > *pali*, *pares*), *bóli* (*ból*, pl. dela *boală*), *chémí* (*kém* > *clamas*), *áni* (*án* > *anni*), *dómni* (*dómh* > *domini*), *rúpí* (*rúp* > *rumpis*), *órbí* (*órb* > *orbi*), *pêșí* (*pešt* > *pisces*), *nădějdí* (*năděžd*, pl. dela *nădejde*), *óchi* (*ók* > *oculi*), mold. *porúnghí* (*porúng* > *palumbi*), *póți* (*póts* > *potes*), *rózi* (*rož* > *rodis*), *fáci* (*fáč* > *facis*), *rógi* (*róğ* > *rogas*), *canáfí* (*kanaf*, pl. dela *canaf*), *vatáví* (*vatáv*, pl. dela *vatav*), *úrși* (*úrš* > *ursi*), *prájí* (*práž*, pl. dela *praj*). *č*, *ğ* sînt muiate prin sine înseș; *ř*, *l*, *n*, *t*, *d*, *ts*, *ž*, *š*, *ž* sînt muiate, dar

slab; *m, p, b, f, v* sînt articulate în vreme ce limba stă în poziția lui *i*; *k, g* sînt articulate la palatul tare, sînt omorgane cu *i*. Acolo unde *i* devine *î* supt influința lui *ț, dz-z, ș, ž* precedenți, înmușarea dispăre; mold. *pof, röz, úrs, práž. i* de sub γ e așa numitul *i scurt* din ortografia romînească, exprimat în scris prin *î* (Mulți îl scriu încă *i*).

Fenomen paralel cu cel de sub 71. Există deja în vechea romînă.

Tot așa în toate dialectele, cu oarecare variații.

Macedoromîn. a) $\alphasócři, áfli, súfli P. B. glosar.— β) *bói, adunái, vidzúí* P. B. glosar.— γ) *pári* (pali) Dalametra, *fól* (folles) P. B. glosar, *lúni* pl. dela *lúme* Dalametra, *aní* (ani) P. B. glosar, *dómni* Dalametra, *arúchi* (rupi), *vidéți, védzi* P. B. glosar. *-i* sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui *-i*: *órgħi* (orbi), *péști-pésci* (pești), *purúngħi* (porumbi), *úrși* (urși) P. B. glosar și Dalametra.$

b) Olymp. α) *cúscri* Weigand Olymp 58.— β) *amintái* (căpătái) 119. Așa se constată din ritmu („Dinapoí dipu cupațu—Amintái un cupelațu“), Weigand însă 32 spune că după vocale *i* final ar fi sonant.— γ) *móri, aésti* (acești), *arúchi* (rupi), *hérghī* (ierbi). Înmușarea dispăre la *l, n, ț, ș*: *atsél* pl. dela *atsél, án* (ani), *băț* (bați), *bătús > bătúș* (bătuși 2 p. sing. perf. dela bat). *-i* sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui *-i*, anume după *r*, cînd accentul este pe antepenultima, și după *rdz, rn, ndz*: *árburi, țeruri, dzócuri, múrdzi* (murgî), *dórni* (dormi), *úndzi* (ungî). Weigand Olymp 31-32.

c) Acarnania. α) *ócli* (ochi) Weigand Aromunien II 178.— β) *scriái* (scrisei) 178, *pitrecúí* 178, *ațelėi* 178.— γ) *scóli* 178. Înmușarea dispăre la *r, ț, dz, ș*: *aspár* (sparii) 178, *trėț* (treci) 180, *făț* (faci) 180, *porț* (porți) 180, *túț* (toți) 182, *fúdz* (fugi) 180, *eș* (eși) 180, *mártăș* (măritași) 180, *clímăș* (chemăși) 180. *-i* sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui *-i*, anume după *șt* și *ndz*: *ești* 180, *ncrėști* 180, *plėndzi* (plîngi) 182.

d) Meglen. α) *úocli* (ochi) P. M. glosar, *vėgli* (veghezi) Papahagi Meglenoromîni I 102, *áfli* P. M. 30₃₉.— β) *úoi* (oves) P. M. glosar, *junglái* (junghei) P. M. 6₁₀, *flái* (afłai) 7₉, *cunoscúí* 8₁.— γ) *pári* (pali), *ání, córbī, péști*, P. M. glosar, *lați* (luați) P. M. 26₁₂, *ghiėzi* (trăești) 26₁₉, *lași* 26₂₆.—In-

tocmai ca în dacoromîn.—Înmușarea dispare după *r, m, p, b, ț, ș, ž, șt, z*. Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 113, 140 sqq.

Istroromîn. α) *sócra* P. I. glosar,—β) *lúř* P. I. 31₂, *lěř* 31₃.—γ) *věselř* 38₂₂ (însă *řeli* [ceř] 30₃₁), *fiurini* 30₂₀ (însă *fiurini* 37₂₆), *řn* (ani) 30₂₉. Înmușarea dispare la *r, ț, z*: *ómir* (oameni) 32₂₄, *vér* (veř, vreř) 34₁₂, *tóř* 30₂₂, *fatșeř* (accentul?) 32₁₉, *duceř* (accentul?) 32₂₁, *sóreř* (șoareci) 36₈, *oslobodiř* (liberați partic.) 37₁, *ămnăř* (mergeți) 37₁₆, *ăntrebăř* 37₂₃, *pinéz* (bani) 33₃₀. -i sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui -i, anume după *șt, ř, nř, řs*: *ăști-ěști* (ești) 30₂₅ 33₂₆, *mislěști* (gîndești) 34₃₅, *morești* (trebuești) 35₃, *pořděști* (mînînci) 35₂₃, *ăřți* 32₁₈, *cuntěni* (mulțămii) 38₂₂, *zitsi* (zici) 35₄.

51. α) *ia* < *ia*: *věniat* < *věniat* < *vie*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—β) *iě* < *iě*: *quiětus* < *quiětus* < *incět* (Anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 225: *quetus* în inscripții); *liběerto* < *liěerto* < *iěrt*; *hiběrna* < *iěrna* < *iárnă*.—γ) *ie* < *iě*: *arietem* < *ariěte* < *arěte*; *mulierem* < *muliere* < *muiere*; *parietem* < *pariěte* < *părete*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 225.—δ) *io* în -*iolus* < *ió*: **fetiolus* < *fetiólu* < *ficiór*; *ostiolum* < *ostiólu* < *ușór*; *petiolus* < *petiólu* < *picior*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—ε) *io* < *ió* în *viola* < *vióără*, *hesperis matronalis* L., *cheiranthus cheiri* L., *matthiola incana* R. Br., *matthiola annua* Sweet.—ζ) *io* < *iu*: *moriór* < *móriu* < *mór*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—η) *iu* < *iu*: *állium* < *álliu* < *ăiü*; *brácium* < *bráciu* < *brăț*; *filius* < *fiü*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. α) *řină* > **venat*; *hile* (fiică) > *filia*. P. B. glosar.—β) *lěrtu* P. B. glosar; *iárnă* Dalametra.—γ) *arěăti* Dalametra; *mulăre* P. B. glosar.—δ) *ficiór*; *ciciór-ciór* (picior) P. B. glosar.—ε) *řióără* P. B. glosar.—ζ) *mór* P. B. glosar.—η) *ălü*; *brăț*; *hilü* P. B. glosar.

b) Olymp. γ) *mghăre* (mușiere) Weigand Olymp 27, 59.—δ) *řiřór* 52; *řiřór-řór* (picior) 52.—ζ) *mór* 90.—η) *brățu*: 67, *hil* (fiü) 29, 35.

c) Acarnania. α) *hile* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *ilă* (fiică) P. M. glosar.—β) *lert*; *iárnă* P. M. glosar.—γ) *reți* (arete); *mulări* P. M. glosar.—δ) *ficiór*; *picior* P. M. glosar.—ε) *mór* P. M. glosar.—η) *álü*; *brăt*; *ilü* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *filă* P. I. glosar.—β) *iárnă* P. I. glosar.—γ) *arête*; *mulere*; *parête* P. I. glosar.—δ) *fecior*; *pitsór* P. I. glosar.—ε) *mór* P. I. glosar.—η) *álu*; *brăt*; *fil* P. I. glosar.

52. *ĩ* consonant născut prin procesele de sub 24, 39, 51 a suferit mai departe următoarele schimbări. α) Cade, dacă este precedat de africată (*ț*, *dz*, *č*, *ğ*) și de *ș*, *șt*, *l*, *ń*, *r*: *puț* > *puteus*, *zece* > *decem*, *ğós* > *deorsum*, *șepte* > *septem*, *șterg* > *extergeo*, *iępure* > *lěpure* > *liěpure* > *lěporem* (*ĩ* > *l*), *cüü* > *cuńu* > *cuneus* (*ĩ* > *ń*), *mor* > *mорий*, *mőără* > **mőriat*, *păr* > *pareo*, *pără* > *păreat*, *părete* > *parietem*. *mór*, care sună și *moř* (scris *mőriü*, *r* muiat și rotunzit), și sufixul *-ór* > *-orius*, care sună și *-óř* (*cuptór-cuptóriü*, *purtător-purtătoriü*), fac probabilă presupunerea că *r* și în *mőără*, *păr*, *pără*, *părete* a fost muiat și apoi și-a pierdut înmuierea. Atunci dubletul *pără-păie* > *pareat* se poate explica din tipul *pără* în felul acela că *ř* pe de o parte și-a pierdut înmuierea (*pără*), iar pe de alta s-a prefăcut în *ĩ* (*păie*). β) Consonantele precedente lui *ĩ* au suferit transformări de deosebite feluri, dupăcum *i* câteodată a rezistat la prefacerea în *ĩ* și la dispărere mai mult, câteodată mai puțin. Astfel *puteus* < *pütü* < *pütü* < *püt*, însă *petiolus* < *petiölu* < *peřiölu* < *picior*: în *pütü* *ĩ* a dispărut imediat după nașterea africatăi *ř*, pecind în *peřiölu* *ĩ* a continuat să trăiască după *ř* o bucată de vreme, așa încit grupul *řio* s-a putut preface în *čo*. γ) *ĩ* precedat de consonantele labiale *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată, precedată de silabă accentuată deschisă, din cuvinte paroxitoane, trece prin metateză în silaba accentuată și formează diftong descendent cu sonanta silabei accentuate (Pentru detalii asupra acestei legi vezi a mea „O rămășiță din timpuri străvechi: *ji-oară* = *crystal*” în Arhiva Iași 1914): *habeat* < *hábia* < *áibă*; *rubeus* < *rúbü* < *róib*; *rubia* < *rubia* < *roibă*, *garance*, Krapp; *scabies* < *scábia* < *zgáibă*; **cubium* < *cúbü* < *cuib*; *cavea* < *cábia* < istroromîn *cáibă*, *cușcă*, *colivie* P. I. 55₂₇; romanic *cofia* < *cófia* < *cóif*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *püt*, *dzáte* > *dzéte*, *șapte* > *șepte*,

aștergu, lēpure, mór, mōară, pár, párá. P. B. glosar. β) *púț, brăț; ciciór.* P. B. glosar. γ) *ăibă, aróibu, cūib.* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *púțu* Weigand Olymp 34, *dzățe* 28, *săpte* 27, *astérgu* 34, *lópur* (īepure) 29. β) *brățu* 67. γ) *ăibă* 100.

c) Acarnania. α) *șáse* > *șese* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen. α) *patruzóți, jos, șápti, ștérg, lēpur, mór, mōară.* P. M. glosar. β) *brăț; picior.* P. M. glosar. γ) *ăibă, cūib* > *cūib.* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *púț, zătse, jós, șápte, lēpur, mór, párete; coptór.* P. I. glosar. β) *púț, brăț; pitsór.* P. I. glosar. γ) *cūib-cūlb* P. I. glosar, *căibă* > *cavea* P. I. 55₂₇.

52^a. *i* consonant apare citeodată prefăcut în *l* în macedoromîn și istroromîn.

Macedoromîn. *-ile*, meglen *-ilă* (de pildă *frățile* P. B. glosar, *furilă* P. M. glosar. Pentru Olymp și Acarnania lipsesc exemple) > *-iie* > *ia* > *ia*. Sextil Pușcariu Die rumänischen Diminutivsuffixe Weigand's VIII Jahresbericht 191, și după el Capidan Die nominalen Suffixe im Aromunischen Weigand's XV Jahresbericht 57, au propus ca etymon pe romanicul *-ilia*. Este atît de pușină asămănare de înșeles însă între romînescul *-iie*, *-ile* și romanicul *-ilia*, și atît de mare asămănare de înșeles din contra între romînescul *-iie*, *-ile* și romanicul *-ia* > latin *ia*, pe de altă parte romanicul *-ilia* este așa de rar, învremece romînescul *-iie*, *-ile* este atît de întrebuițat, încît trebuie mănșinută părerea lui Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen II § 440 că macedoromîn *-ile* > latin *ia*, așa că este identic cu dacoromînul *-ie*, ale cărui funcșioni le are întocmai. *l* prin urmare din macedoromîn *-ile* > *i* din *-iie*.—Meglen *cūlb* P. M. 14₄₁ > *cūib* (dacoromîn *cūib*) > **cubium*.

Istroromîn. *i* < *l*: α) In diftongi ascendenșii după consonante labiale: *mlăre* > *măere* P. I. 2₂₀ 64₁₈; *plerdútu* > *pierdútu* 6₃₂; *plerdút* > *pierdút* 42₂₆ 72₂₅; *plerzút* > *pierdút* 61₁₃ 72₂₂; *plerde* > *pierde* 74₂₀. β) In diftong ascendent după explozivă palatală: *clépt* > *kiept* > *piept* 43₃₀; *resclinit* (rupt) > **reskinit* > croat *raskinuti* zerreißen 15₁₆. γ) In diftongi descendenșii finali: *mél* > *měj*, *tél* > **teí*, *sél* > **sėj*, *nól* > *noi* > *novi* P. I. 41₃₃ 55₇ 62₉ 70₂₄ 81₂₄ 81₁₆ și glosar. δ) In diftongi descendenșii înainte de consonante: *cūlb* > *cūib* > **cubium* P. I. glosar; *mușálț* (frumoși) > **mușăți*

> dacoromîn și macedoromîn *mușăt* > probabil **frumușăt* (vezi Tiktin Wörterbuch) P. I. 73₂₀.—Fenomenul de sub *a* are loc și în limbă slave, unde de asemenea după *b, p, v, m* *i* în diftong ascendent se preface în *l*, anume în vechea bulgară, neoslovenă, sîrbă, croată, malorusă, rusă, Miklosich Grammatik der slav. Sprachen I ed. II pag. 228, 345, 413, 449, 477.

53. *ia* din elemente străine, orî provenit în alte împrejurări decît cele de sub 24, 39, 51, orî provenit în acele împrejurări, dar ținut în loc decătră analogie (*-ia* > *-iebat*), s-a schimbat în *ea* după *ț, dz-z, ș, șt, l, n, r*, într-un cuvînt după toate acele sunete, după care *i* în împrejurările dela 24, 39, 51 a fost foarte expus la cădere: *rimlěan* > vechiul bulgar *rimliianinŭ*, *mirěan* > vechiul bulgar *miriianinŭ*, *dumněatā* > *domniea ta*, *alăturěa* > *alături*, *alócureā* > *locuri*, *lŭněa* > *lŭni*, *mārțea* > *mărți*, *mĭercurěa* > *mĭercuri*, *vĭnerěa* > *vĭneri*, *așā* > *așeā* > *și* (*sic*), *acěștĕa* (alături cu *acěștiia*) > *acěști*; *acoperěa*, *murěa*, *pățĕa*, *auzĕa* > *-ia* > *-iebat*. Tiktin Studien zur rumän. Phil. 61-62.

Dacă lucrul se petrece tot așa și în celelalte dialecte, nu se poate constata, din cauză că notarea diftongilor *ěa, ia* în textele dialectale este foarte nepreciză. Compară cele spuse sub 39 o).

54. În *împărăt* > *imperator*, *în* > *in* prepoziție și prefix (*înfig*, *înping*, *înting*, *înflăm*, *înplēm*, *întrăm* [*înflu*, *înplu*, *întru* prin analogia formelor neaccentuate]), *între* > *inter*, prepoz. *întru-întro*, conjuncția *însă* > *ipsa* nu știm dacă *i* a provenit din *i*, din *e* (vezi 49), orî din *a* (vezi 37, 17).—*îpsus* < *éns* < *îns* „individ”; dar *îpsus* < *éns* < *îns* < *îns* pronume. *i* din pronume (care în limba veche avea și forma *îns*, vezi Tiktin Wörterbuch sub *dîns*) s-ar putea explica prin influința consonantelor finale din prepozițiile precedente (Compară exemplele următoare din limba veche citate de Tiktin Wörterbuch sub *dîns*: *cătrîns*, *cunîns*, *dîns*, *dupîns*, *prîns*, *sprîns*). Compară 139.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *în*; *nhig* > *înhig*, *încălic*, *încărcu*, *încîid*, *încîin*, *îndultěscu*; *ntre* (între), *ntřă* (întru). P. B. glosar.—*însu* „individ”; *nĭs-năș* > *îns*. P. B. glosar.

b) Olymp: *în-in* Weigand Olymp 85; *ntřeb* > *întřeb* 31, *ntřec* > *întřec* 31, *nclĭdŭ* > *încĭlĭdŭ* 36; *ntre* (între) 84.—*năssŭ* > *însŭ* 31.

c) Acarnania: *mpârț* (împart) > *împârț* Weigand Aromunen II 178, *ntrăbă* > *întrăbă* 180.

d) Meglen: *în*; *ăngróp* (ingrop), *ăņșór* (inșir), *ăņțilég* (înțeleg), *ncáp* > *ăncáp*, *ncárc* > *ăncárc*, *nclín* > *ănclín*, *ampirát* > *ămpirát*, *antru* (prepoz. intru) > *ăntru* (și tot așa cei mai mulți *ă* inițiali apar prefăcuți în *a*-, vezi 2, 20, 84). P. M. glosar.—*ôns* Weigand Meglen 22.

Istoromîn: *ăm-ăn-n-ăr-ăr-r*; *ăncárcu*, *ăncáțu* (incalt), *ăncldu*, *ămfli*; *ăntre*, *ăntru*. P. I. glosar.—*ăns* P. I. glosar.

55. In Criș-Mureș, localitatea Țăla-Czella, are loc fenomenul curios, contrariu firii limbii românești, *in* < *én*: *tsénă* > *tine*, *ménă* > *mine*, *vén* > *vin* > *venis*, *plénă* > *plină*. Weigand's IV Jahresbericht 307. Compară 73.

56. In Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68 Tiktin enunță regula: „Vocala palatală, accentuată și neaccentuată, capătă la începutul cuvîntului și silabei, după felul slav, un *î* protetic: *és* exeo, *ie* ilia, *oăe* ovis, *răiî* rei illi se pronunță *iés*, *iîie*, *oăie*, *răiîi*. Acelaș lucru se întîmplă după guturalele *c*, *g*: *chédru* *кѣдръс*, *arhânghel* *αρχάγγελος* se pronunță *chiédru*, *arhânghiel*“. Eu contestez pronunțarea *răiîi*, *chiédru*, *arhânghiel*. In *oăie* dacă se aude un *î*, e puțin perceptibil. In *iie* dacă se aude un *î*, acesta poate avea o origine etimologică > *l*. Tot o origine etimologică are *î* în *iés* > *ěxéo* (și tot așa în *iéste* > *ěst*, *iéri* > *hěri*, poate în *iéd* > *hédus* vezi 23). Singurul exemplu sigur de *î* protetic înainte de *e* inițial este *iel* > *ille*. Pentru lipsa de *î* protetic înainte de *e* neaccentuat inițial probează prefacerea acestuia în *a*, vezi 37. Insuș Tiktin mărturisește că în interjecția *ei* *î* protetic nu există, dar aceasta nu se datorește, cum pretinde el, căderii lui *h*-. Lucrul, deci, nu este așa de simplu, cum îl formulează Tiktin.—Pentru *e* dela începutul silabei în mijlocul cuvîntului existența unui *î* protetic este sigură în grupul *ie*. Vezi alineatul următor.

Cum se petrec lucrurile în celelalte dialecte, nu se poate ști din cauza nepreciziei ortografice. Pe *ille* P. B. și Dalametra îl scriu *él*, P. M. *iél*, Weigand Olymp 77 *él*, P. I. *ié*. P. I. glosar mai scrie *iirimă* (inimă).—Sufixul macedoromîn *-ille* probează existența lui *î* în grupul *ie* < *iie*, tot așa după cum în acelaș grup există *î* în dacoromîn, unde *-ie* > romanic *-ia* > latin *ia* sună *-iie*. Vezi 52 a.

In meglenit, localitatea Liumnița, oricare *e* accentuat din cu-

vinte latinești și străine a căpătat înaintea sa un *î* și apoi *ie* a devenit *îă* prin fenomenul dela No. 35. Fenomenul se probează ca nou nu numai prin participarea la el a cuvintelor străine, dar și prin faptul că în acest *îă* *ă* nu s-a prefăcut în *ó*, după cum se petrece de obicei lucrul cu *ă* în dialectul meglenit din Liumnița (Vezi § 236 No. 2). Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 103. Compară § 241 No. 76.

§ 240. 57. Cunoscutul fenomen latin popular al diftongării lui *ô* în *uô* nu există pe terenul limbii rominești. Fiindcă fenomenul latin popular contemporan *ě* < *ie* există în limba română, apoi probabil a existat în această limbă și fenomenul *ô* < *uo*, iar *uô* a dispărut prin ulterioare alunecări de sunet.

ô apare nediftongat și în Sardinia, Portugalia, o parte din Sicilia, o parte din Italia mijlocie. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Spr. I § 183.

58. *ó* latin + *n*, în mod indiferent dacă după *n* urmează o vocală ori o consonantă, < *un*: *bun* > *bonus*, *munte* > *montem*. La schimbare a participat și *ón* > vechiul bulgar *κ*: *luncă* > vechiul bulgar *lōka*, *úndită* > vechiul bulgar *ōdīta*, și grecul *ἀρραβών* < *arvună*. În *cós* > *consuo* a căzut *n* înainte de fenomenul de față; *-óiu* > *-óneus* prin analogia femininului *-oae* > *-ónea*; *tónt* (acelaș cu ital. *tonfo* dumm, span. port. *tonfo* dumm, de origine obscură, după Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII, 636 ar fi onomatopeic) este relativ nou.—Fenomen paralel cu 25.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bun*, *munte* P. B. glosar.—*cós*; *bruscónu* (broscoii) Dalametra; *tóntu* Mihăileanu.—Greu de explicat *góne* > *iuvenis* P. B. glosar.

b) Olymp: *bun* Weigand Olymp 71, *munte* 33.—*dzóne* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *bun*, *múnti* P. M. glosar.—*cós*; *măróiu* (motan, pentru radical Pascu Sufixe 111 compară francezul dialectal *marou*) P. M. glosar.—*júni* P. M. glosar.

Istoromîn: *búr*, *ascúndu* > *abscondo* P. I. glosar.—*cós* P. I. glosar.

59. *ó* + *m* + consonantă (afară de *mn*) < *úm*: *cúmpăr* > *comparo*, *cúmpăt* > *computus* (*compitum* Pușcariu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII, 680). La schimbare a participat și *óm* > vechiul bulgar *κ*: *scúmp* > vechiul bulgar *skōpū*,

cumpănă > vechiul bulgar *kōpona*. În *dōmn* > *dominus*, *sōmn* > *somnus*. *cum* > *quomodo* este neaccentuat.—Fenomen paralel cu 26.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *acumpār* P. B. glosar.—*scūmpu*.—*dōmnu*, *sōmnu*.

b) Olymp: *dōmnu* Weigand Olymp 34, *sōmnu* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cumpār* P. M. glosar.—*dōmn*, *sōn* (sōmn) P. M. glosar.

Istroromîn: *cūmparu* P. I. glosar.—*dōmnu*, *sōmn* P. I. glosar.

60. a) Mai înainte de prefacerea lui *ó* în *ú* de sub 58, 59 a avut loc diftongarea lui *ó* accentuat în *ōă* când în silaba imediat următoare a fost *ă* ori *e*. La acest fenomen au participat și cuvinte străine: *rōătă* > *rota*, *pōärtă* > *porta*, *sōă-cră* > *socra*, *flōäre* > *florem*, *mōărte* > *mortem*.—*cōăsă* > vechiul bulgar *kosa*, *cōăjă* > vechiul bulgar *koža*, *prōăspăt* > *πρόσφατος*, *cōălă* > neogrec *καλλή*.—*sōră* și *nōră* sint relativ noi, din mai vechile *sór* > *soror*, *nór* > *nurus*; *rōībă* > *rubia* garance, Krapp poate că e nou, din mai vechiul masculin *rōīb*, care se găsește la Codrescu Dicționar german-romîn sub Krapp. β) *ó* urmat de *n* + vocală nu s-a diftongat în poziția —*e*, pentru aceia *būne* nu *bōāne* > *bonae*, *cărbūne* nu *cărbōāne* > *carbonem*, *minciūnă* (nou din mai vechiul *minciūne* [care există în macedoromîn]) nu *minciōānă*—*minciōāne* > *mentionem*, *tăciūne* nu *tăciōāne* > *titonem*, —*cūne* nu —*cīōāne* > —*tionem*. În poziția —*ă* însă s-a diftongat: —*ōăie* > —*ōăiă* > —*ōăniă* > —*onea*; *tōānă* Laune, *humeur* > *tonare*. *būnă* > *bona* prin analogia masculinului *būn*, *spūnă* > *exponat* și altele de acest fel prin analogia formelor cu *u*, ca *spūn* > *expono*, etc.; *gutūe* > *cotonea* prin analogia lui *gutūiū* > *cotoneus*; *cunūnă* > *corona* prin analogia pluralului *cunūni* și a verbului *cunūn* > *corono*. γ) *ó* urmat de *n* + consonantă și *m* + consonantă (afară de *mn*) nu s-a diftongat nici într-o poziție, pentru aceia *mūnte* nu *mōānte* > *montem*, *pūnte* nu *pōānte* > *pontem*, *frūnte* nu *frōānte* > *frontem*, *frūnză* nu *frōānză* > **frondia* după *folia* Meyer-Lübke Grammatik II 69, *ascūndă* nu *ascōāndă* > *abscondat* (Însă *dōāmă* > *domina*, *dōāmne* > *domine*). La forme ver-

bale ca *ascândă* a contribuit și analogia acelor forme ale verbului unde *o* nu este în poziție de diftongare. Analogiei, nu alunecării sunetului, se datorește diftongarea în *cõândrî* = *contra* Șezătoarea V, 58 (neologism), în *tõántă* femininul lui *tõnt* (Vezi 58), și probabil în *corõână*, macarcă acest cuvânt se găsește deja în limba veche (Vezi probele la Tiktin Wörterbuch). — Fenomen paralel cu cel de sub 27.

În Criș-Mureș și Somiș-Tisa după Weigand VI Jahresbericht 13 se aude mai mult *ô*, mai rar *õă*, de exemplu *zbõră*. În Țara Oașului „*õă* e pronunțat *ô*: *cõjă*, *õre*, *õrice*, *cõdă*, *dõgă*, *õmeni*, *nõpte*, *flõre*, *põrtă*, *cõstă*, *frumõsă*, etc.”. Candrea Țara Oașului 10. La Munteni-Pădurenii *õă* se preface pe alocurea în *â*: *vråjîtåră* (vrăjitoare) I. Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenii 139, *slobõdă* (sloboadă) 139; *påtse* (poate) 139, *cådă* (coadă) 139, *nåptse* (noapte) 140, *ghişitårea* (gîcitoarea) 140, *dår್ಮă* (doarmă) 141, *omåră* (omoare) 141, *cåstă* (coastă) 142. — În limba comună *õă* < *ô* în *dõũă* (vechiu român *dõũũă*) > *dũae*, *nõũă* (vechiu român *nõũũă*) > *nova*, *novem*, *nobis*, *võũă* (vechiu român *võũũă*) > *vobis*, *rõũă* (vechiu român *rõũũă*) > *ros*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *α) põårtă*, *sõacră*, *flõare*, *mõarte* P. B. glosar. — *cõåje* P. B. glosar, *prõåspit* Dalametra. — *sõră*, *nõră* P. B. glosar. *β) bũne*, *cårbũne*, *minciũnă-minciũne*, *tucine* P. B. glosar, *-ciũne* Pascu Sufixe 21. — *õåne* (de pildă *lupõåne* P. B. glosar). *bũnă*, *aspũnă* P. B. glosar; *gutũne* — *gutũnũ* P. B. glosar; *curũnă* P. B. glosar. *γ) mũnte*, *pũnte*, *frĩnte* > *frũnte*, *frũndză* P. B. glosar (*dõåmnă*, *dõåmne* P. B. glosar).

b) Olymp: *α) põårtă* Weigand Olymp 32, *sõacră* 32. *β) bũne* 71. *bũnă* 37. *γ) mũnte* 33, *frũndză* 34 (*dõåmnă* 66, *dõåmne* 32).

c) Acarnania: *α) bõåte* Weigand Aromunen II 180, *nõåpte* 182. — *sõră* 182. *β) curũnă* 180.

d) Meglen: *α) rõåtă*, *põårtă*, *sõacră*, *flõåri*, *mõarti*. P. M. glosar. — *cõåsă*, *cõåjă*, *prõåspåt*. P. M. glosar. — *sõră*, *nõră* P. M. glosar. *β) bũni*, *minciũnă*, *tåciũni*, P. M. glosar, *-ciũne* Pascu Sufixe 21. — *õånă* (de pildă *lupõånă* P. M. glosar). *bũnă*; *curũnă*. P. M. glosar. *γ) mũnti*, *pũnti*, *frũnti*, *frũndză* P. M. glosar (*tõåmnă* P. M. glosar).

În Meglen afară de *õă* (pentru care mai dau urmåtoa-

rele exemple: *oară* P. M. 1¹⁰ 7²⁹, *jăcă* 1¹⁰, *tărnă* 1¹¹, *șărițilî* 1²⁶ 2²⁹, *picîoări* 2²⁵, *oăminilî* 4⁹, *toăti* 4²⁸, *sări* 5¹⁸, *oăuă* 6⁶, *mărtă* 7⁵, *măară* [mola] 9²⁸, *prăpi* 10³, *gălă* 11²⁵, *păci* [oale, sing. *pociu* P. M. glosar, din acelaș radical cu fr. *pot*, pentru care vezi Meyer-Lübke *Etym. Wörterbuch*] 28¹⁸, *prăchiă* [apropie] 28²⁹, *ansăară* 29⁹) apare *o*: *ursă* (ursoaică) 19⁷, *să* (prăjină) > bulgar *soha* 7²³, *două* 8³⁰, *fără* (afară) 11². *oă* < *ă* în *năfără* (afară) 11¹, *fără* (afară) 11⁷, pentru care vezi 68.

Istoromîn: α) *pörtă*, *socră*, *morte*. P. I. glosar. — *cósă*, *cójă*. P. I. glosar. β) *cărbure* P. I. glosar. — *oă* (*lupă* P. I. glosar). *bură* P. I. glosar. γ) *frunte*, *frunză*. P. I. glosar.

În istoromîn *oă* s-a redus la *o*. Mai dau următoarele exemple: *nopă* P. I. 2¹², *tota* 4⁴, *nopă* 6³³, *pörtă* (duce) 8²², *sorele* 11¹⁵, *roagă* 13²⁵, *fome* 14¹⁰, *gălă* 15²³, *nopă* 16⁵, *pörtă* (duce) 17¹³, *nopă* 18²⁵, *dorme* 18³², *sorele* 22²⁰, *dorme* 22²¹, *fome* 22²¹, *scălă* 23¹, *prăpe* (aproape) 25³, *scălă* 25²⁰, *nopă* 31¹³, *picior* 34³, *fome* 34³⁴, *gălă* 35²¹, *nopă* 35²⁹, *soreț* (șoareci) 36⁸, *picior* 41²⁷, *cornele* 45¹, *morte* 45⁵, *pörtă* (duce) 47¹⁸, *prăpe* (aproape) 49⁵, *dorme* 50³⁴, *jocă* 54¹², *cornele* 57³, *morta* (moartea) 82³, *fole* (pîntece) 82¹⁰, *ola* 82¹². Rar apare *o*: *pörtă* (duce) 2¹⁸.

61. Diftongul *oă* apare citeodată prefăcut în *ă* după *f*, *v*, *r*, *l*, *t*, *d*, *s*, adică după acele sunete după care (cu excepție de *l*, *t*) și *ă* apare, dar în mod mai regulat, prefăcut în *ă* (Vezi 28, 29, 31, 32). La *ă* < *ă* am admis o prefacere a lui *ă* în *ă* și apoi căderea lui *ă* înaintea lui *ă*. Să fi fost și la *oă* < *ă* acelaș proces? Ori, cum am admis în Principii de istoria limbii 40, o asimilație regresivă? *tă* > **tă* > **tă* > *tă*, *să* > **să* > **să* > *să*; *afără* > **afără* > *foras*, *povără* > *povără* > vechiul bulgar *povora*; — *ăe* > **ăe* (Vezi 62) în *hirdăe* > **hirdăe*, *ilăe* > **ilăe*, *măngălăe* > **măngălăe*, *pîrăe* > **pîrăe* (Pluralele *hirdăe*, *ilăe*, *măngălăe*, *pîrăe* sint analogice după singularele *hirdău*, *ilău*, *măngălău*, *pîrău*. Forma plurală *-ăe* din aceste cuvinte Tiktin *Zeitschrift für roman. Phil.* XI, 59, XII, 230, 234 o explică printr-o presupusă diftongare a lui *ă* în *ăă*).

Fenomenul are loc, tot sporadic, în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *tă*, *să* P. B. glosar; *dăo-dăo* > *duae*, *năo-năo* > *nova*, *novem* P. B. glosar, *răuă* > **răuă* > *ros* Mihăileanu.

b) Olymp: *tá* Weigand Olymp 78, *sá* 78.

c) Acarnania: *sá* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *tá, sá*, P. M. glosar, *năfără* (afară) P. M. 11₁, *fără* (afară) 11₇.

Istroromîn: *afără* P. I. glosar, *fără* P. I. 3₁₀.

62. *ou* final < *ău*: *tău* > **tou* > *tăus*, *său* > **sou* > *săus*; -*ău* > -*ou* în cuvintele ungurești terminate în -*o*, -*u*: *ceangău* > *csángó*, *ceatlău* > *csatló*, *gealău* > *gyalú*, *hai-dău* > *hajdú*, *hîrdău* > *hordó*, *ilău* > *ülö*, *măngălău* > *măngoló*, *șalău* > *süllö*, *șalgău* > *sóvágó*, *tău-tó*; cuvîntul de origine obscură *pirău* are la sfîrșit acelaș grup -*ou* < -*ău*, pentru radical compară albanezul *părrua* (vezi Gustav Meyer-Wörterbuch); vechiul romîn *încătrău* > *încotrôu* > *încotrô*. În mijlocul cuvîntului apare *ou* < *ău* în *Tăutul*, *Tăut* (nume propriu) > **Tout* > ungurescul *Tót* Slave, Slowak, Slavonier.—Însă *ou* > *ovum* (pentru că inițial?), *bou* > *bovem*, *nou* > *novus* (prin analogia pluralului *bói*, *nói*?).

Fenomenul are loc în toate dialectele. În istroromîn lipsesc exemple.

Macedoromîn. a) *tău* P. B. glosar.—*ou*, *bou*, *nou* P. B. glosar.

b) Olymp: *tău* Weigand Olymp 78.—*nou* 36.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *tou* P. M. glosar.—*ou*, *bou*, *nou* P. M. glosar.

Istroromîn: *tév*, *séu* P. I. glosar, prin analogia lui *mev* > *meus*.—*ov*, *bov*, *nov* P. I. glosar.

63. a) *o* < *u* în *cúrte* > *côrtem*, *cúte* > *côtem*, *múrá* > *môrum*, *núme* > *nômen*, *úșă* > *ostium* (*ustium* probat la Marcellus Empiricus, Lindsay Die lat. Sprache pag. 38), *zgúră* > *scôria*. Fenomenul este anteromînesc și trebuie pus în legătură cu numeroasele cazuri de *o* < *u* dela Iordanis: *Capitulio*, *cognuscere*, *cupia*, *cutem*, -*urios*, *rubor* (robur), *fabulosae* (fabulosae), vezi ed. Mommsen indice. β) *o* < *u* în *spúză* > *spôdium*, poate supt influința lui *prûna*, cu care într-adevăr s-a contaminat în macedoromîn; *túrta* > *tôrta* (Din *tôrta* a eșit regulat în romînește *tôártă*; *túrtă* este eșit dintr-un romanic *túrta* [Vezi Pușcariu Etymolog. Wörterbuch], care de altfel tot în *tôrta*, participiul lui *torqueo*, își are originea; după

cum probează *torta panis*, tradus de Luther cu Laib Brot, din Vulgata exodus 29₂₃, chronicorum 16₃, Georges Handwörterbuch).

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *mură*, *numą* (nume), *ușe*, *zgură* P. B. glosar. Pelingă acestea *plúp* (plop) > *pōpulus* P. B. glosar (Compară și *izvúr* [izvor] C. D. V 221₂₇). *tút* alături cu *tót* > *tōtus* P. B. glosar este provenit prin analogia formelor neaccentuate *tutlúî*, *tutlěî*, *tutulór*, *tutlór* și din cauza întrebuintării neaccentuate proclitice în tact. β) *spúză* Dalametra-sprúnă P. B. glosar-*spură* > **spurnă* > *sprună* la Fărșeroși P. B. glosar (*sprună* e o contaminație din *spōdium* și *prūna*); *túrtă*.

b) Olymp. α) *núme* Weigand Olymp 33, *úșă* 33. β) *sprună* 34.

c) Acarnania. α) *úșă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *númi*, *úșă* P. M. glosar. β) *sprúză* (contaminație între *spōdium* și *prūna*), *túrtă* P. M. glosar.

Istroromîn: α) *lúme* (nume), *úșă* P. I. glosar. β) *túrtă* P. I. glosar.

64. Citeodată *o* accentuat și neaccentuat < *ă* (înainte de *n* de obicei *î*). α) *ó* < *ă*: *dîmb* > ungur *domb* (poate prin **dumb*), *ghém* > *ghiám* > *glomus*? (orî mai degrabă **glemus* Meyer-Lübke în Gröbers Grundriss I ed. II 468?), *gînd* > ungur *gond* (poate prin **günd*), *lămîe* > neogrec λεμόνι (poate prin **lemúni*), dialectal *tăt* > *tót* > *totus*. β) *o* < *ă*: *că* > *quod*? (orî mai degrabă *qua* = *quia* Rydberg Zur Geschichte des franz. *o* II 357 sqq.?), *cătră* > *contra*, *cumpănă* > vechiū bulgar *kōpona*, *dúpă* > *de* + *post*, *fără* > *foras*, *lîngă* (poate prin **lung*) > *longum*, *mănăstire* > neogrec μοναστήρι? (mai degrabă vechiū bulgar *manastîri*), *năsălie* > vechiū bulgar *nosilo*, *prăvălesc-sprăvălesc* > vechiū bulgar *provaliti*, dialectal *săldăt* (*saldăt* Graiul nostru I, 441) > *soldat*. γ) Numeroasele exemple de vechiū bulgar *ъ*, *ѡ* accentuat și neaccentuat reprezentat în romînește prin *în*, ca de pildă *gîscă* > *gōsî*, *tînguesc* > *tōgovati* (alte exemple vezi în ale mele Principii de istoria limbii 159) trebuiesc explicate prin aceia că în însăș limba de origine (mediobulgară) *ъ* avea valoarea de *ăn*. Pentru valoarea de *ăn* a lui *ъ* în mediobulgara vezi Jagić, Wie lautete *ъ* bei den alten Bulgaren, în Archiv für slav. Philologie anul 1879 pag. 312 sqq.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *glém*; *surări* (surori). P. B. glosar.
 β) *că*, *cătră-cîtră*, *după*, *fără*, *mînăstir* P. B. glosar.

b) Olymp. β) *că* Weigand Olymp 86, *cîă* (cătră) 84,
cîtră 34, *fîră* 84, *lîngă* 84.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. a) *glém* P. M. glosar. β) *că*, *foră* P. M. glosar.

Istroromîn. a) *glém* P. I. glosar; *sorăr* (surori) P. I. 6₃₀
 10₂₂. β) *cătră*, *după*, *făr* P. I. glosar.

Compară 68. Din cauza schimbului dintre *o* și *u* poate că unele exemple aparțin la 68.

65. *o* neaccentuat are propensiea de a se preface în *u*.
 a) Se preface în *u*: *afurisesc* > ἀφορίζω; *buréte* > *boletus*; *cós*
 > *consuo*—*cusú*, *cusút* (însă imperfect *cosěám*); *curéchiú*
 > *cauliculus*; *dór* > *doleo*—*durěám*, *durú*, *durút*; *frumós*
 > *formosus*—*frumusěță*; *iępure* > *leporem*; *însór* >
 **uxoro*—*însurám*, *însurái*, *însurát*; *jóc* > *ioco*—*jucám*, *ju-*
căi, *jucát*; *móiu* > *mollio*—*muíám*, *muíei*, *muíát*; *mór* >
morior—*muríám*, *murí*, *murít*; *náfură* > ἀναφορίζω; *pórt* >
porto—*purtám*, *purtăi*, *purtát*; *pót* > **poteo*—*putěám*,
putú, *putút*; *róg* > *rogo*—*rugám*, *rugăi*, *rugát*; *strecór*-*strecor*-*strecur*
 > *ex* + *transcolo*—*strecurám*, *strecurái*,
strecurát; *timpurí* > *tempora*; *tórn* > *torno*—*turnám*, *turnăi*,
turnát; *ucid* > *occido*; *uréche* > *auricula*; *urgie* >
 ἐργή, *urgisesc* > ἐργίζω; *zbór* > *ex* + *volo* > *zburám*, *zburăi*,
zburát. β) Se păstrează alături cu *u*: *amorțesc*-*amur-*
țesc > **admortio*; *bórcút*-*burcút* > ungur *borkút*; *cocőaná*-*cucőaná*
 > ? compară neogrec κοκκωνά; *cocón*-*cucón* > vezi
cocoaná; *cocós*-*cucós* > vechiú bulgar *kokoši* gallina; *codálb*-*cudálb*
 > *cauda albus*; *cóprînd*-*cuprînd* > *compre-*
hendo; *conósc* (vechiú romîn)-*cunósc* > *cognosco*; *despóiu* >
despolio—*despoíám*-*despuíám*, *despoíát*-*despuíát*; *dórm* >
dormio > *dormíám*-*durmiám*, *dormí*-*durmiú*, *dormít*-*dur-*
mít (formele cu *u* în Transilvania); *îngróp* > *groapă*—*îngrop-*
pám-*îngrupám*, *îngropăi*-*îngrupăi*, *îngropát*-*îngrupát* (for-
mele cu u în vechea romînă); *înót* > **noto*—*înotám*-*înutám*,
înotăi-*înutăi*, *înotát*-*înutát* (formele cu *u* în vechea romînă);
micșoréz-*micșuréz* > *micșór*; *negoféz*-*neguțéz* > *negof*;
osebesc-vechiú romîn *usebesc* > vechiú bulgar *osebiti*; *ospătéz*-
 vechiú romîn *uspătéz* > *hospito*; *pogór*-vechiú ro-

mîn pugór > vechiū bulgar pogorī prone; porcár-purcár > porcarius; romîn-rumîn > romanus; roşesc- vechiū romîn ruşesc > roş; suróri-vechiū romîn soróri. γ) Se păstrează neschimbat: acóper > cooperio—acoperiám, acoperiū, acoperit; cóc > coquo—cocěám, copsěi; colindă > vechiū bulgar kolěda; colindéz > colindă; dovádă, dovidesc > vechiū bulgar dovedō; înód > nodo—înodám, înodăi, înodát; lâcom > vechiū bulgar lakomū; mormînt—monimentum; ospăţ > hospitium; portár > portarius; portiţă > pōártă; scót > excutio—scotěám, scosěi, scós; slóbod > vechiū bulgar svobodī; slobód, slobozíám, slobozii, slobozit > slóbod; slobozie > slobód; şchiópătéz, şchiópătám, şchiópătăi, şchiópătát > şchióp > *scloppus; tórc > torqueo—torcěám, torsěi. δ) -o final s-a fixat ca u: 1) La singularul declinării II, unde -o dela dativ şi ablativ, prefăcut în -u, a contribuit împreună cu nominativul -us şi cu acuzativul -um la producerea cazului romînesc -u (dómn > dómnu > dominus—domino—dominum—domino); 2) La unele substantive de declinarea III, óm > ómu > homo, împărát > împărátu > imperator, sór > sóru > soror; 3) La singularul declinării pronominale, unde dativul latin popular -o (pentru clasicul -i) şi ablativul -o, prefăcuţi în -u, au contribuit împreună cu acuzativul -um la producerea cazului romînesc -u (él > élu > illo [= illi, vezi Georges Lexikon der lat. Wortformen] -illum-illo; acést > acéstu > isto [= isti, vezi Georges Lexikon der lat. Wortformen] -istum-isto); 4) eū > éu > eo, vezi Grandgent. Introduzione § 263, > ego; 5) La p. 1 sing. prezent indicativ (zíc > zicu > dico); 6) La unele numerale, pátru > quattor > quattuor, ópt > óptu > octo.—Acolo unde se găseşte o final în romîneşte, este de origine recentă: vocativul -o, Ilěáno, şi imperativul -o, vîno, îşi au originea în interjecţia o.

Tot aşa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) afuriséscu Dalametra; burěáte; cós—cusěá, cusú, cusút; dór—durěá, durút; lépure; nsór—nsură, nsuräre, nsurát; gióc—giucá, giucără; mólū—mulá, mulé, muláte; mór—muri, murire, muritá; P. B. glosar; anáfură Dalametra; pórtu—purtá, purtă; pót—putém, putěá, putú; aróg—arugă, arugát; stricór—stricurăi, stricurără; tórnu—turná, turnă, turnátă; urěácle; uryie; azbór—azburát. P. B. glosar. β) amurfăscu; cucót > vechiū bulgar kokotū gallus; cunóscu; dispólū—dispulără, dispu-

lăt; *dórmu*—*durná*, *durnîi*, *durnîtä*; *ngrop*—*ngrupă*, *ngrupăre*, *ngrupăt*; *anót*—*anută*, *nutăre*; *purcăr*; *armîn*—*arumîn*—*rumăn*; *aruşescu*; *surări*. P. B. glosar. γ) *acôpîr*—*ăcupiriă*, *ăcupiri*, *ăcupirit*; *cóc*—*cuţeă*, *cuţeăre*; *nód*—*nudă*, *nudăre*; *murmintu*; *uspêt*; *purtăr*; *scót*—*scuseseşi*, *scutearim*, *scutearere*; *tórcu*—*turţeă*. P. B. glosar. ε) 1) *dómn*; 2) *óm*, *sór*; 3) *él*; *aestu*; 4) *éü*; 5) *dzíc*; 6) *pátru*, *óptu*. P. B. glosar.

b) Olymp. α) *burăte* Weigand Olymp 33; *durăre* 27, 47; *lópur* 29; *ninsurat* (neinsurat) 28; *mór*—*murim* 90. β) *cucót* 33; *cunóscu* 33; *dórmu*—*durnîám*, *durnîi* 98. γ) Lipsesc exemple. ε) 1) *dómn* 66; 2) *óm* 36; 3) *él* 77, *aestu* 79; 4) *éü* 76; 5) *dzicü* 52; 6) *pátru* 74, *óptu* 74.

c) Acarnania. ε) 1) *bărbát* Weigand Aromunen II 180; 2) *sór* 182; 5) *fác* 178.

d) Meglen. α) *būrėti*; *cós*—*cusüi*, *cusüt*; *lêpur*; *ansór*—*ansuróm*; *mór*—*murim*, *muri*, *murít*; *róg*—*rugát*; *timpurî*; *törn*—*turnóm*; *uříd*; *urêclă*. P. M. glosar. β) *cucós*; *cunósc*; *dispólü*—*dispulát*; *dórm*—*durměă*; *angróp*—*angrupăt*; *purcăr*; *ruşós* (roşesc); *suróri*. P. M. glosar. γ) *murmint*. ε) 1) *dómn*; 2) *úóm*, *ampirát*, *sór*; 3) *îél*; 4) *íó* > *éü* vezi 39 v; 5) *zíc*; 6) *pátru*, *úópt*. P. M. glosar.

In macedoromîn, prin urmare, *o* neaccentuat devine cu *măi multă* consecvență *u* decît în dacoromîn.

Istroromîn. α) *cós*—*cosüt*?; *dóre*—*duré*, *durút*; *lêpur*; *ănsóru*—*ănsură*, *ănsurăt*; *jóc*—*jucă*, *jucăt*; *mór*—*muri*, *murít*; *pórt*—*purtă*, *purtăt*; *pót*—*puté*, *putút*; *rógu*—*rugă*, *rugăt*; *tórnu*—*turnă*, *turnăt*; *uříd*; *urêclă*. P. I. glosar. β) *cunóscu*; *dórmu*—*durmi*, *durmit*; *surăr*. P. I. glosar. γ) *cúperu*?—*cuperi*, *cuperit*; *lăcom*. P. I. glosar. ε) 1) *dómn*; 2) *óm*, *sór*; 3) *îé* > *îél* P. I. glosar; *istu* P. I. 22₂₇; 4) *íó* > *éü* vezi 39 v, P. I. glosar; 5) *zíc* P. I. glosar; 6) *pátru*, *ópt* P. I. glosar.

In istroromîn, prin urmare, *o* neaccentuat devine cu *măi multă* consecvență *u* decît în dacoromîn.

§ 241. 66. ũ. α) Contrariu de ceia ce se întimplă în celelalte limbi romanice, unde el a devenit *ó* (afară de dialectele Logudoro și Campidano din Sardinia, unde *ũ* a rămas neschimbat, și afară, după cum se pare, de limba dalmată, unde *ũ* în silabă închisă a rămas probabil neschimbat, Bartoli Das Dalma-

tische II § 295), *ŭ* a rămas *u* în românește; *ajung* > *adiungo*; *ascult* > *ausculto*; *asupra* > *supra*; *atunci* > *tunc*; *cruce* > *crucem*; *cuc* > *cucus*; *cuiu* > *cuneus*; *dulce* > *dulcis*; *fug* > *fugio*; *fulger* > *fulgur*; *fund* > *fundus*; *furcă* > *furca*; *gură* > *gula*; *înjunghiū* > *iugulo*; *îpung* > *pungo*; *jug* > *iugum*; *june* > *iuvenis*; *lucru* > *lucrum*; *luntre* > *luntrem*; *lup* > *lupus*; *lupt* > *lucto*; *lut* > *lutum*; *muc* > *muccus*; *mulg* > *mulgeo*; *mult* > *multus*; *muscă* > *musca*; *must* > *mustum*; *nucă* > **nuca*; *număr* > *numerus*; *pătrund* > *pertundo*; *plumb* > *plumbum*; *porumb* > *palumbus*; *puiu* > *pulleus*; *pulbere* > *pulverem*; *pulpă* > *pulpa*; *pumn* > *pugnus*; *puț* > *puteus*; *rug* > *rubus*; *sătul* > *satullus*; *scurt* > *curtus*; *spurc* > *spurco*; *sturz* > *turdus*; *sufer* > *suffero*; *sufiu* > *sufflo*; *surd* > *surdus*; *trunchiū* > **trunculus*; *turb* > *turbo*; *turbur* > **turbulo*; *tusă* > *tussis*; *umăr* > *humerus*; *umbră* > *umbra*; *undă* > *unda*; *unde* > *unde*; *ung* > *ungo*; *unghie* > *ungula*; *urs* > *ursus*; *vulpe* > *vulpes*; *vultur* > *vulturem*. Dintre exemple nu sînt sigure acelea unde după *ŭ* urmează *n* ori *m* + *consonantă* (afară de grupul *mn*), căci s-a putut întîmpla ca *ŭ* să se fi prefăcut în *o* și apoi *o* să fi devenit *u* conform schimbărilor de sub 58, 59. β) *ŭ* apare cu toate acestea prefăcut în *o* în următoarele cuvinte: *cot* > *cubitus*; *doi* > *duo*; *două* > *duae*; vechiū romîn *io*, *ioo* > *ubi* (Cuvîntul se găsește scris de cele mai multe ori *io*, *ioo*; *io* însă reprezintă în ortografia chirilică și pe *io* și pe *iu*; pentru lectura *io* pledează scrierea *iw*, *iw* din psaltirea șcheiană și psaltirea Coresi facsimile pag. 38₇); *măare* > *muria*; *nora* > *nurus* (Acest cuvînt prezintă și în restul teritoriului romanic o particulară dezvoltare a lui *ŭ*, care apare nu ca *o* închis, ci ca *o* deschis; italian *nuora*, vechiū provensal *nora*, spaniol *nuera*, portughez *nora*. După Meyer-Lübke Einführung ed. II § 152 prin analogia lui *socrus*. Mai degrabă s-ar putea invoca analogia lui *soror*); *plăoe* > *pluvia* (Vezi discuția pe larg în a mea „O rămașiță din timpuri străvechi, *jioară* = *cristal*” în Arhiva Iași anul 1914. Verbul *plouă* însă nu-î *pluit*, ci foarte probabil **plovet* ori **plovat*, compară „urceatim plovebat” Petronius Cena Trimalchionis 44; la *plovère* trimete francezul *pleuvoir*, la *plovère* italianul *piovere*, la *plovare plovatus* românul *plouăre*, *plouăt*); *roib* > *rubeus*; *roibă* > *rubia*; *său* > **sou* > *suus*; *scot* > *excutio* (Acest cuvînt prezintă și în italiana o particu-

lară dezvoltare a lui *ŭ*, care apare nu ca *o* închis, ci ca *o* deschis: *scuotere*); *tăŭ* > **tou* > *tŭus*; *tămnă* > *autŭmius*. Fiindcă cei mai mulți *ŭ* n-au devenit *o* în românește, Meyer-Lübke a pus teza că toți *ŭ* n-au suferit această schimbare, și pe *roib*, *côt*, *o* (adecă *io*), *tămnă*, macedoromîn *gione* presupus > *iŭvenis* (singurele cazuri de *ŭ* < *o* cunoscute de dînsul) le-a explicat punînd regula „*u* < *o* înainte de labiale” Grammatik I § 130. Regula lui Meyer-Lübke e contrazisă de *asupra*, *lup*, *nŭmăr*, *umăr*, *rug* > *rŭbus*, *suffer*, *sŭflu*, *spŭmă* > *spŭma*, *umed* > *hŭmidus*; vechiŭ romîn *bŭăr* > *bŭbalus*, vechiŭ romîn *nŭăr* > *nŭbilum*, la care numai la unele s-ar putea invoca influința formelor neaccentuate, influință pe care o invoacă de altfel Meyer-Lübke la unica excepție dela regula sa cunoscută de dînsul, la *rŭmeg* > *rŭmigo*. Tot cu privire la această presupusă *complectă* neprefacere a lui *ŭ* în *o* în românește spune Mohl Introduction à la chronologie du latin vulgaire 194: „In ce privește pe *ŭ* pentru *o* accentuat, umbri- cul *sunitu* alături cu *sonitu* ni se pare că prezintă acelaș fapt ca și româneștile *sună* = *sŏnat*, *bun* = *bŏnus*, etc. Din contra, umbri- ca cere *o* în loc de *ŭ* primitiv înainte de labiale: *somo* în loc de latinul *summum*, rădăcina *sup*, grec *ὑπό*. Și aici exact acelaș lucru îl găsim în românește: *o* din *ubi*, etc., în vreme ce, după cum se știe, ceilalți *ŭ* rămîn neschimbați în Dacia”. In Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 688, plecînd și el dela teza că oricare *ŭ* rămîne neprefăcut în *o* în românește, caută Sextil Pușcariu să-și explice pe *tămnă*, *tăi*, *săi*, *doi*, *roib*, *măre*, *côif*, *fost*, *pleoapă* din niște presupuse *atŭmna*, *tŭi*, *sŭi*, *dŭi*, *rŭib*, *măira*, *cŭif*, *fŭistum*, *plŭipa*, pu- nînd regula că „atunci cînd s-a întîmplat să se găsească în limba romînă primitivă un *u* înainte de *i* consonant dela sfir- șitul silabei, s-a disimilat *u* în *o*”. Această părere a retrac- tat-o însă Pușcariu în Locul limbii romine între limbile roma- nice 26.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *ağungu*; *ascultu*; *sŭpră*; *atŭmțea*; *crŭțe*; *dulțe*; *fug*; *fundu*; *fŭrcă*; *gŭră*; *gŭg*; *lŭcru*; *lup*; *mŭlgu*; *mŭltu*; *mŭscă*; *nŭcă*; *nŭmir*; *pitruнду*; *purumbu*; *pŭllŭ*; *pŭlbire*; *pŭlpă*; *pŭlmu* (pumn); *pŭț*; *rug*; *sătul*; *sŭflu*; *sŭrdu*; *tŭrbu*; *umir*; *undă*; *ungu*; *ungle*; *ursu*; *vŭlpe*; *vŭltur*. P. B. glosar. β) *côt*; *doi*; *doăuă*; *măre*; *nŏr-nŏră*; *plăe*; *arŏibu*; *scôt*; *tău*; *tămnă*. P. B. glosar.

La acestea se adaug *arōamig* > *rūmigo* și *gīōne* > *īūvenis*, P. B. glosar. *arōamig*—*arumigare* se poate explica prin analogia verbelor de tipul *acōāpir*—*acupirire*; *gīōne* e relativ nouă, trebuie să fie italian *giōvine*.—Insă *īū* P. B. glosar.

b) Olymp. a) *adzūndze* Weigand Olymp 56; *atūmtsa* 26; *fūrcă* 55; *gūră* 63; *lūcru* 34; *lupū* 36; *mūltu* 34; *nūcū* 64; *nūmeru* 58; *pūl* 34; *pūtu* 34; *scūrtu* 59; *ūngu* 32; *vūlpe* 64. β) *dōi* 74; *dōāūe* 74; *mōāre* 34; *plōāie* 25; *scōtū* 34; *tāu* 78; *tōāmnă* 34. La acestea se adaug *rōamigu* 34, *dzōne* 32, pentru care vezi observațiile de supt a), și *dzōg* (jug) 67.—Insă *īū* 82.

c) Acarnania. a) *fūgă* (fugiat) Weigand Aromunen II 180, *fūdz* (fugis) 180; *părūnghīli* 178.

d) Meglen. a) *jūng*; *scūlt*; *sūpră*; *tūnțea*; *crūți*; *dūlți*; *fūg*; *fūnd*; *fūrcă*; *gūră*; *jūnglu*; *jūg*; *lūcru*; *lup*; *mūlg*; *mūlt*; *mūscă*; *nūcă*; *nūmir*; *pūlū*; *pūlpă*; *pūlm* (pumn); *rūg*; *sătul*; *spūrc*; *sūflu*; *sūrd*; *īūndi* (unde); *ūng*; *ūnglă*. P. M. glosar. β) *cōt*; *dōi*; *dōū-dōūă-dōāūă*; *nōră*; *plōāiă*; *scōt*; *tōū*; *tōāmnă*. P. M. glosar. *rūmig*, *jūni* P. M. glosar, ca în dacoromîn.

Istroromîn. a) *ascūtu* (ascult); *sūpra*; *atūntś*; *dūltśe*; *fūg*; *fūnd*; *fūrcă*; *gūră*; *jūg*; *lūcru*; *lup*; *lūt*; *mūnt* (mult); *mūscă*; *nūcă*; *pūl*; *pūmnu*; *pūț*; *satū* (sătul); *scūrt*; *sūrd*; *tūrbu*; *ūmer*; *ūngu*; *ūnglă*; *ūrs*. P. I. glosar. β) *cōt*; *dōi*; *dō* (doūă); *plōie*; *scōt*; *tōmnă*. P. I. glosar.

67. *ū* latin a rămas neschimbat ca *u*: *asūd* > *sūdo*; *dūc* > *dūco*; *fūm* > *fūmus*; *lūnă* > *lūna*; *lūpt* > *lūcto*, etc.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *asūd*; *dūc*; *fūm*; *lūnă*; *alūmtu* (lupt). P. B. glosar.

b) Olymp: *dūc* Weigand Olymp 54; *fūm* 34.

c) Acarnania: *dūse* (dūxit) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *sūd* (asud); *dūc*; *fūm*; *lūnă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *dūc*; *lūră* (lună).

68. *u* accentuat și neaccentuat apare citeodată prefăcut în *ă*, *î*. a) *ū* < *ă*, *î*: *adīnc* > *adūncus* (înțelesul primitiv al cuvîntului romînesc a fost de „plecat în jos”); *gīt* > *gūt̄tur*? (Miklosich Beiträge Vokal. III 8 găsește mare greutate în *î* din acest cuvînt și pentru aceia propune un vechiū bulgar **glūtū*, iar

Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII 220 numai astfel își poate explica pe *gîtlěj* [vechiu român *gîltėj*] și pe *gîltán*; *gutăe* > *gutue* > *cotonea*; *osînză* > *axungia*; *plămîn* > *plumîn* > *pulmonem*; vechiul român *porămb* Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 297 > *porumb* > *palumbus*; *sînt* > *sünt(u)*? (La *suntu* trimet formele macedoromîne, la *sîntu*, admis încă de Lambrior în Tocilescu Revista pentru istorie I 42, trimet formele vechi romîne *sîntu*, *sintu*, pentru care vezi Gaster Crestomatie I CXXVII–CXXVIII). β) *u* < *ă, î*: *flăcără* > **flacula* > *facula*; *frîmsăate* > *frumusețe* Coresi Psaltirea ed. Hasdeu facsimile pag. 43; *plămîn* > *pulmonem*; vechiul român > *porăncesc* > *poruncesc* > vechiul bulgar *poročiti* Gaster Crestomatie; *rîndună* > **hirundinella*; vechiul român *văltur* (vezi Gaster Crestomatie) > *vulturius*; *vîltoare* Wasserwirbel, Wasserstrudel, Bărcănu Dicționar român-german > **vultoare* > *volutus* + *-oare*.

Fenomenul are loc în macedoromîn, și poate în istroromîn.

Macedoromîn. a) α) *adincós* (adînc) P. B. glosar; *usîndză* Dalametra; *sîn-suntu-sînto* P. B. glosar. Apoi *frînte* > *frunte*, *frîndză* > *frîndză*, *lîndură* > **hirundula*, *mîșcu* > *mîșcu*, P. B. glosar. β) *vîltoare* P. B. glosar. Apoi *apărnescu-apîrnescu* (pornesc) > *apurnescu* > vechiul bulgar *porinōti* P. B. glosar; *căfūt* > *cufūt* P. B. 175; *mărmîntul* > *murmîntul* P. B. 286; *mîșcătūră* > *mușcătūră* P. B. glosar; *mplătescu* (plutesc) > *plutescu* > vechiul bulgar *pluti plovō* P. B. 429.

b) Olymp. α) *suntu* Weigand Olymp 99; *frămphă* (frunte) 34; *frăndză* 34; *arăndură* 26. β) *arăndurică* 26; *mărmîntu* 58.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *frîndză* (frunză) P. M. 18₈; *mōncă* (muncă, supărare) > vechiul bulgar *mōka* 33₄. β) *dismărească* (hodiească) > *dismur-* > bulgar *umorīavam*, sîrb *morīti* fatiguer, ermüden 32₃₀; *măncîō-ti* (ostenește-te) > *muncîō* > vechiul bulgar *mōcīti* 33₁₈; *pumarōt* (obosit) > *pumarōt* > *pumur-* > sîrb *pomorīti* ermüden 21₂₈; *umărō* (obosi) > *umur-* > bulgar *umorīavam* 35₁₅.

Istroromîn. *fărnîț* furnici P. I. 19₁; *fărminănt* > ital. *fulminante* Pușcariu, Studii istroromîne, II, 96.

Compară 64. Din cauza schimbului dintre *o* și *u* poate că unele exemple aparțin la 64.

69. Precedat de *î* ori sunet muțat *u* accentuat și neaccentuat se preface sporadic în *i*. α) *ú* < *i*: *blid* > vechiū bulgar *blūdŭ*; *închid* > **închŭd* > *includo*; *înghit* > **înghiút* > *inglutio*; vechiū romîn *libov* (iubire) > vechiū bulgar *liubovŭ*; *nicăiri* > *nicăiuri* > *neć aliubi*; *rușine* > **rușiune* > *roș+îune*. În *fătăcină* Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 151, alături cu obișnuitul *fătăciune* > **fetationem*, s-a amestecat sufixul *-ină*; din contra, în *mortăciune* (alături cu *mortăcină*) > *morticina* s-a amestecat sufixul *-iune*; tot un amestec probabil al sufixului *-iune* a avut loc în *mărăciune* alături cu *mărăcine* > probabil **marrucina* (compară italian *marrucca*) > *marra* Cihac.—Însă *iute* > vechiū bulgar *liuto*. β) *u* < *i*: *ginel* (tinerel, comunicat din județul Iași) > **giunel* > *giune*; *ibovnic* > **iubovnic* > vechiū bulgar *liubovnikŭ*; *mincinós* > *minciunós* > *minciună*.—Însă *iubesc* > vechiū bulgar *liubiti*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. α) *α) nclid*; *nglŭt*; *arșine* (rușine). P. B. glosar. *murtușină* P. B. glosar; *mărăține* Mihăileanu. β) *minciunós* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *nclidŭ* Weigand Olymp 36; *arsine* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *anclid*; *anglŭt*; *nicăiurea(?)*; *rușoni*. P. M. glosar. *mărșin* P. M. glosar.—*lută* (iute) P. M. glosar. β) *minciunós* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *ănclidu*; *rușire* (rușine). P. I. glosar.—*lút* (iute) P. I. glosar. β) *lubesc* P. I. glosar.

70. *u* neaccentuat, scurt ori lung, rămîne neschimbat: *cuțit* > *cúte*; *lucesc* > *lúcesco*; *măscur* > *măsculus*; *mușiere* > *múlierem*; *pușchă* > **pústulella*; *putoare* > *púto-rem*; *rugină* > **aerúgina*; *ruptură* > *rúptura*; *singur* > *singulus*; *suptire* > *súbtilis*; *turtură* > **túrtúrella* ori *túr-túrilla*; *urzică* > *úrtica*; *vultur* > *vultúrem*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. α) *cuțút*; *luțescu*; *măscur*; *mulăre*; *arudzină*; *singur*; *suptire*; *túrtură* (turturea) > **turtura*; *urdzică*; *vultur*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cuțút* Weigand Olymp 31; *suptire* 51.

c) Acarnania: *trimurá* Weigand Aromunen II 182 > *tremulo*.

d) Meglen: *cuřót; mäscuri; mutări; putöări; rüptä-türä; singur; supřört; turtürä; urzică; P. M. glosar.*

Istroman: *cüřti; mutère; supřire; urzică. P. I. glosar.*
 71. *u* neaccentuat final, altfel aceluși provenit din *u* latinesc (> *-us, -um* dela nominativul și acuzativul singular declinarea II, cu care s-a confundat *o* dela dativ și ablativ, vezi 65 §; *-us* dela I pers. plur. prezent, imperfect, perfect indicativ, plus-caperfect conjunctiv), cit și aceluși provenit din *o* latinesc (vezi 65 §), a) se păstrează ca *u* sonoră după explozivă ori spirantă + lichidă ori nazală și după *r + l*; *äcrü, söcrü, äsprü, cö-clu, ümbü, ümpü, äřü, süřü, rünu, neologiznu* (dar și *neologiznu*), *Cäřü, üřü*; ß) după o vocală devine consonantă și formează cu vocala precedentă diftong ori triftong: *öü, böü, düü, beäu, iäu, eu, trüzü, viü* (vius), *teü, gräu*; *ü*) după *o* consonantă ori după un grup de consonante altul decât cele de supt *æ* a devenit scurt, ațon și apoi a dispărut, lăsând urmă de rotunzire asupra sunetului precedent: *pär (päi > päus, päreo), sätiü (sätiü > satillus), chem (kēm > clamo), äri (än > annus), dönn (dönn > dominus), rüp (rüp > rumpo), piēpt (piēpti > pectus), örb (örb > orbis), päsc (päsk > pasco), öchiü (öki > oculus), porümb (porümb > palumbus), pöt (pöi > poteo), pört (pört > porto), röd (röd > rodo), fac (fäk > facio), pör (pörk > porcus), rög (rög > rogo), pöciu (pöç, pot > poteo), püf (püf > puteus), örz (örz > hordeni), päš (päš > passus), cäs (cäs > casus), ürs (ürs > ursus), läudäm (läudäm > laudamus), läudäm (läudäm > laudamus), vechiu romin läudäm (läudäm > laudavi-mus), läudäsem (läudäsem > laudavissimus), vätav (vätav), cändf (känäf), präj (präž). Rotunzirea este mai mare ori mai mică după provincii. În Moldova, de pildă, este mai mare de-cît în Muntenia, unde, după cît se pare, pe alocurea chiar lip-sește. Notarea textelor dialectale este complet neindestulătoare din acest punct de vedere. Rotunzirea e însă foarte caracteris-tică, așa că și poporul e conștient de dinsa. Weigand în VIII Jahresbericht 267: „In Corbi [Județul Muscel] un țaran mă-zis: «Noi Ungureni zicem *riž*, iar Țarenii [Muntenii] zic *riž*», ex-Acesta e așa numitul *u* scurt din ortografia românească, ex-primat mai pân dăunazi în scris prin *ü*. Fenomen paralel cu cel de sub 50. Există deja în vechia română,*

Tot așa în toate dialectele, cu oarecare variații.

Macedoromîn. a) α) *á cru, só cru, ú m pl u, ó c lu, á f lu, sú f lu, ú r lu*. P. B. glosar. β) *ó ũ, bó ũ, dá ũ, lá ũ, é ũ, ý i ũ*. P. B. glosar. γ) *pár* (palus, pareo), *sătúl, clém, án, arúp, pót, aród, fác, aróg, póciũ* (ulcior), *púř, cář*. P. B. glosar. După orice grup de consoanante însă -u se păstrează sonant: *dóm nu, ór bu, pá scu, purú m bu, pó r tu, pó r cu, ké p tu, ó r d zu, ú r su*. P. B. glosar. Paralelizmul cu 50, care există pentru dacoromîn, aici încetează, căci *dóm nu*, însă *dóm ni*.

b) Olymp. α) *amá gr u* (macru) Weigand Olymp 26, *só cru* 32, *á f lu* 34, *lú cru, né gr u, ó c lu, genú c lu, că pé s tru, có dr u* 35. β) După Weigand 35 -u s-ar fi păstrînd sonant față de vocala precedentă: *bě á u, hí u, vó ũ, ar á u, gr á ũ*. γ) „u se păstrează după un grup de consoanante: *mú l tu, scrú m bu* [scrum?], *á l tu, cunó scu, pá ngu* [paingăn], *cú nd u, ý rap sé scu* [scriu?], *gár du, astér gu, dóm nu, só m nu, prín zu, cór nu, ý r m u, ý i p tu, fá p tu, ar í tu, cup á tu, ó r d zu*. Se aude că u slab [probabil e vorba de rotunzire] după explozive: *fac ũ, gú h tic ũ* (gutunar), *ac ũ, piat ũ* (πιάτων), *lup ũ, sclab ũ* (rău, fals), *ved ũ*. Cade după lichide: *grín, án, cál, períc ol, ó m, hér, hí r, ná s tur*”. Weigand Olymp 35-36. Paralelizmul cu 50 încetează.

c) Acarnania. α) Lipsesc exemple. β) *ar ě ũ-ar ě ũ* (rău) Weigand Aromunen II 180, *l á ũ* (iaũ) 180. γ) *cú m, fác, ved, tréc, mpár ř* (împart) 178, *cáp, bă r b át, ám, kénd* (cînd), *mu tr ě ám* (observam), *ý in* (venio), *bág* 180, *sór, kėt* (cît), *ni pót* 182. -u se păstrează însă sonant după unele grupe de consoanante: *aspá r gu* 178, *zghilés cu* (țip, răcnesc) 180. Paralelizmul cu 50 încetează.

d) Meglen. α) *á cru, só cru, á m pl u* (umplu), *á f lu, sú f lu, ú r lu*. P. M. glosar. β) *ú ő ũ, bó ũ, dá ũ, b ě ũ, gh i ũ* (vivus), *gr á ũ*. P. M. glosar. γ) *pár* (palus), *sătúl, clém, án, dóm n, rúp, chi ě p t, ú ő r b, pá sc, pót, pó r t, pó r c, ród, fác, róg, pó ci ũ* (ulcior), *ú ő r d z, cá ř*. P. M. glosar.—Intocmai ca în dacoromîn. Paralelizmul cu 50 există.

Istroromîn. α) *núntru* (înuntru) P. I. 39₂₃, *có dr u* 39₂₉, *lú cru* 42₃₃. β) *ř t i ũ* 39₂₅ -*ř t i ũ ũ* 41₇, *á w > á ũ* 39₂₄, *gr á w* 39₃₀ -*gr á ũ* 39₃₀ (grîu). γ) *óm* 38₂₇, *fó s t* 38₂₇, *siromáh* (sărac) 38₂₇, *lów á ř* (vînător) 38₂₇, *putút* 38₂₉, *adús* 38₃₀, *scu lăt* 38₃₁, *lów* (vînătoare) 38₃₁, *zís* 38₃₄, *sám* (sînt 1 p. sing.)

38³⁵, *vezút* 39¹, *căt* (cît) 39², *jutăt* (ajutat) 39⁶, *fecîor* 39⁸, *vîndút* 39⁸, *facút* 39¹², *lóc* 39¹⁵, *ăns* (dînsul, el) 39¹⁹, *pa-lăf* 39²⁰, *scănd* (scaun) 39²², *drăc* 39²⁷, *vîr* (vinum) 40¹⁹, *búr* (bun) 40²¹, *cănd* 41¹³, *căp* 41¹⁵, *mún* (mult) 41¹⁶, *per* (păr, pilus) 41²⁵, *colór* 41²⁶, *grúmb* (urit) 41³⁴, *maşesc* (slujesc. liturghiea 1 p. sing.) 42²¹, *pemînt* (pămînt) 42²⁴, *preft* 43¹⁵, *clépt* 43³⁰, *şpórc* (spurcat) 44⁶, *zic* (dico) 45²⁹, *am* p. 1 sing. 48⁷, *sór* (soră) 48²⁸. -*u* se păstrează sonant la 1 p. sing. şi mai ales la 3 p. plur. dela conjugare: *jútu* (ajut 1 p. sing.) 38³⁵, *rógu* 1 p. sing. 46⁸, *potribescu* (trebuie să fac 1 p. sing.) 46²⁸, *scólu* 1 p. sing. 47¹² (însă *săm*, *maşesc*, *zic*, *ám*, vezi mai sus exemple); *plăngu* 3 p. pl. 38³⁰, *mér-gu* 3 p. pl. 41³⁰, *ănnu* (umblă 3 p. pl.) 42²⁴, *obedvescu* (ospătează 3 p. pl.) 43³, *căvtu* (văd 3 p. pl.) 43¹⁷, *zepelescu* (cară 3 p. pl.) 43¹⁹, *útu* (uită 3 p. pl.) 43²⁸, *vîru* (vin 3 p. pl.) 43²⁸, *tulescu* (plîng 3 p. pl.) 45⁹, *ăntrebu* (întreabă 3 p. pl.) 45¹⁰, *vědu* 3 p. pl. 45²², *zvadescu* (scot 3 p. pl.) 46¹⁶, *scólu* 3 p. pl. 47¹¹, *respartéseu* (împart 3 p. pl.) 48⁷, *ganěscu* (spun 3 p. pl.) 48⁶, *mărăncu* (minîncă 3 p. pl.) 43¹⁶, *ăru* (aŭ 3 p. pl.) 48³⁵. Paralelizm cu 50 nu există.

72. Pentru prefacerea lui *ŭ* în *p*, *b*, *t*, *v*, *f*, *w*, *m* vezi 18. În istroromîn *ŭ* < *v*, *w* şi în diftongii *eŭ*, *oŭ*, *ăŭ*: *měv* > *meus*, *těv* > *tuus* (analogic după *měv*), *nóv* > *nóŭ* > *novus*, *óv* > *óŭ* > *ovum*, *brăv* (brîŭ), *grăw* (grîŭ). P. I. glosar.

73. În Criş-Mureş, localitatea Mecheş-Metesd, şi în Somiş-Tisa, localitatea Odorhei-Szamos Udvarhely, are loc fenomenul curios, contrariu firii limbii romîneşti, *ú* < *ó* (Să se observe în special *ún* < *ón*): *móguru* (mugurul) Weigand's IV Jahresbericht 317, *păóni* (păuniŭ) VI Jahresbericht 48. Compară 55.

74. a) *úă* < *úo* < *óo* < *óu* ori *ó* < *óŭ* < *ăŭ*: *bubalus* < vechiŭ romîn *biŭăr* < vechiŭ romîn *biŭor* < *bóor* (*ú* se asimilează la *o*) < *bóur* (disimilație ajutată de propensiea lui *o* de a se preface în *u*); *in* + *contra* + *ubi* < **încătrúă* < vechiŭ romîn *încătrúo* < vechiŭ romîn *încătróo* Hasdeu Cuvinte din bătrîni II 50 < vechiŭ romîn *încătró* (contractie), de unde s-a dezvoltat de o parte < **încătróŭ* < *încătrăŭ*, iar de altă parte *încotró*; *medulla* < vechiŭ romîn *mădúă* < *mădúo*? Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225 (La acest cuvînt diferențierea a ținut în loc schimbarea mai departe, pentru că s-ar fi alterat forma declinării); *nubilum* < vechiŭ romîn *núăr* < vechiŭ romîn *núor* < *nóor* < *nóur* ori *nór* (contractie); *una* < **úă*

< vechiū romîn *uo* Praxiul Voroneţ de pildă pag. 69 (accentuat şi neaccentuat) < *oo? < o, β) *uă* < *uō*: *levamus* < *luām* < vechiū romîn *luóm*; *levavit* < *luă* < vechiū romîn *luó*. γ) *uă* < *uo*: *vidua* < *văduă* < vechiū romîn *văduo* Psaltirea ŝcheiană ps. 108₉.—Formele vechi romîneşti, pentru care nu se dau probe, vezi-le în Gaster Crestomatie şi în Tiktin Wörterbuch. Compară 79.

Fenomenul are loc în toate dialectele, dar în mai mică măsură şi cu variaţii.

Macedoromîn. a) α) *măduă*; *niór-năúr-niúr*; *ună*. P. B. glosar. β) *lóm* > **luóm*; *ló* > **luó*. P. B. glosar. γ) *veduă* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *nuór* pl. *nóri* Weigand Olymp 31; *ună* 80. β) *lóm* 99; *ló* 99.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *miduă*; *nór*; *ună*. P. M. glosar. β) *lô* > **lă* > **luă* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *nór-nuór* P. I. glosar; *o* P. I. 1, etc.

75. *ũ* este epentetic în *două* (vechiū romîn *dōăuă*) > *dăue*, *rouă* (vechiū romîn *rōăuă*) > **roa* > *ro(s)* trecut la declinarea I (orî poate analogic după *stăăua* > *stella*, *năăua* > *nivis*), şi în *-*ōăue*, pluralul lui -*ouă* (Vezi 61, 62, 79).

Tot aşa în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *dōăuă* P. B. glosar, *răo* > *rōăuă* Kavalliotis -*răua* Mihăileanu.

b) Olymp. *dōăue* Weigand Olymp 74.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *dōăuă*, *răo*. P. M. glosar.

Istroromîn: *dó* P. I. glosar; *dóva* [> **dōua*] a două Puşcariu, Studii istroromîne, II, 99.

76. În Meglen *o* accentuat iniţial primeşte un *ũ* protetic: *ũóclu* > *oculus*; *ũolár* (olar) > *ollarius*; *ũóm* > *hōmo*; *ũópt* > *octo*; *ũór* (horă) > neogrec *χορός* orî bulgar *horo*; *ũórb* (orb) > *orbis*; *ũorz* (orz) > *hördeum*; *ũós* (os) > *ossum*; *ũóşti*, strigăt prin care gonim ciniî; *ũouă* (ouă) > *ovum*. P. M. glosar. Însă *ocă* (ocă), *oglındălă* (oglındă), *óp* (hop, interjecţie), *ópçu* -*opucu* (pe dos) > bulgar *opako* à l'envers, *ótrovă* (otravă). P. M. glosar.

Un fenomen analog are loc şi în unele vorbiri dacoromî-

nești. După Gamillscheg, *Oltenische Mundarten* pag. 51, prin unele localități din nordvestul și nordestul Țirgujiului *o* inițial, accentuat și neaccentuat, din elementele latine, se pronunță *ŭo* (*ŭorb, ŭom, ŭos, ŭospet*); după Iordan, *Dialectele italiene de sud și limba română* pag. 23, prin sudul Moldovei, de pildă la Tecuci, orice *o* accentuat inițial, din elemente latine și nelatine, se pronunță *ŭo*. În meglinit, localitatea Liumnița, oricare *o* accentuat din cuvinte latinești și străine a căpătat înaintea sa un *ŭ* și apoi *ŭo* a devenit *ŭă*. Fenomenul se probează ca nou nu numai prin participarea la el a cuvintelor străine, dar și prin faptul că în acest *ŭă* *ă* nu s-a prefăcut în *o*, dupăcum se petrece de obicei lucrul cu *ă* în dialectul meglinit din Liumnița (Vezi § 236 No. 2). Capidan, *Meglenoromîni*, I, pag. 115. Compară § 239 No. 56.

§ 242. 77. *ă, î*, dacă sînt precedați imediat de *i*, sunet muțat, sunet palatal, se prefac în *e, i*: *chém* > **kĭăm* ori **kām* > *clamo*; *chemăm* > **chĭămăm* ori **kāmăm* > *clamamus*; *junghém* > **junghĭăm* ori **jungăm* > *jugulamus*; *junghĭnd* > **junghĭĭnd* ori **jungĭnd* > *iugulando*; *tăiém* > **tăiăm* > *taliamus*; *tăĭnd* > **tăiĭnd* > *taliando*; *urêche* > **urĕächĭă* ori **urĕákă* > *auricula*; *moare* > **mōăriă* ori *mōără* > *muria*; *ghindă* > **ghĭĭndă* ori *gĭndă* > *glandem*; muntenesc *către* > **cătră* (Vezi 29); muntenesc *bășică* > **bășică* (Vezi 30); muntenesți *tuse, frumusete, lehuze* > **tusă, *frumusetsă, *lehuză* (Vezi 31).

Fenomenul a avut odată loc în toate dialectele, chiar acolo unde mai tirziu *e, i* au devenit *ă, î* după *î* și sunete muțate (Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Pleasa-Albania, Meglen, vezi 35, 46, 47).

Banat: *chĕi* Weigand's III Jahresbericht 214 > **chĭăi* (Vezi 9) > *claves*. Nu se poate explica prin fenomenul de sub 7, pentru că acest fenomen în Banat aproape nu există, în vreme ce *chĕi* se aude în tot Banatul.—Criș-Mureș: *chĕi-tșei-tĕi* > **chĭăi* (Vezi 9) > *claves* (Nu se poate explica prin fenomenul de sub 7, pentru că acest fenomen în Criș-Mureș în mare parte n-are loc și conform lui în tot cazul ar trebui să se audă *ĕ*, nu *ê*); *tșemăt* (chemat); pe alocuri *ușe* (ușă). Weigand's IV Jahresbericht 260, 305.—Somiș-Tisa: *vĕte* (veche) > **vĕchĭă* > *vetula, urĕte* (ureche) Weigand's VI Jahresbericht 68.—Munteni-Pădurenî: *vulpăne, lupăne, ursăne* > *-*oană* > -*onea, tēm-tșēm* (chem). I. Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî 111, 114.

Macedoromin. a) *aclimăi* (chemăi) P. B. 95; *aclimă* (chemă) 10; *aclimără* (chemară) 45, 34; *tăle* (taie, conjunctiv, în macedoromin identic cu indicativul) > **tălă* > *taliat* 139; *tăle* (täie) > *taliavit* 222; *tăle* (taie, imperativ) > *talia* 397; *tălēm* (täiarăm) > *taliavimus* 149; *tălēm* (täiem) 21; *urăcle* 489; *măare* P. B. glosar; *glindă* P. B. glosar; *aprevăgli* (păzească, conjunctiv) > **aprevăglă* > *pervigilat* 94; *hile* (fiică) > *filia* 257; *fumăale* > *familia* 6; *văacle* (veche) > *vetula* 256; *apărăchie* (apropie 3 p. sing.) > **apărăchiă* 307; *cămășe* (cămășă) 313; *mășe* (bătrână) > *moașă* 326. *scriitură* (ursită, soartă) > **scriătură* > *scris* (scris) P. B. glosar. *apărăchi* (apropie 3 p. sing.) > **apărăchiă* 478. (Pleasa-Albania).

b) Olymp: *hile* (fiică) > **hilă* Weigand Olymp 113; *ile* (iie) > **ilă* > *ilia* 120.

c) Acarnania: *lăie* (neagră) > **lăiă* Weigand Aromunen II 178; *hile* (fiică) 180; *climăș* (chemăși) 180.

d) Meglen: *clēm* (chem) P. M. glosar; *jungli* (taie, imperativ) > **junglă* P. M. 6₁₆; *glindă* (ghindă); *glindură* > *glandula* P. M. glosar; *angligôm* (închegarăm) > **anglăgôm* > *clăg* (chiăg) Papahagi Meglenoromînii I, 62; *anglêf* (înghet) > **anglăt* (Vezi 11) P. M. glosar.

Istoromîn: *clēmă* (chema, infinitiv) P. I. 14₁₇; *clēmi* (chemi) 38₃₃; *glindă* P. I. glosar; *spīe* (pîndă) > ital. *spia* P. I. 2₂₇; *file* (fiică) 13₃₆ 29₁₂ 31₃₇ 58₃₀; *fiie* (fie) > *fiat* 9₅ 15₃₇; *măie* (mamă) > compară croat *maja* mamă, macedoromîn *măie* bunică 29₁₉ 50₄; *ușe* (ușă) 31₆; *tșerușe* (cenușă) 53₃₇ 4; *scriine* (sicriū) > *scriînă* (75₃₄) > *scrinia* 75₂₇; *pule* (pasăre) > **pullea* 77₁₇ 80₃₄; *plôie* > *pluvia* 82₃₁; *vīe* > *viva* 80_{31,34}. Exemplele cu *-e* final nu sînt sigure din cauza prefacerii lui *-ă* final în *-ă* și *-e*, despre care vezi 85.—Cu toate acestea *macăcu* (miță) > croat *mačka* 70₃₀; *ștóriă* (istorie) 65₁₂; *vīă* (viva) 69₁₃; *scriînă* (sicriū) 75₃₄.

78. *ă*, *i* se prefac sporadic în *e*, *i* supt influința unui *e*, *i* din silaba imediat următoare: *ăperî*, *ăpere* > **ăpări*, **ăpăre*, *apparas*, *apparet*; *biserică* > vechiū romîn *băsăărecă* > *basilica*; *cumpene* pl. dela *cumpănă* > vechiū bulgar *kôpona*; *cumperî*, *cumpere* > **cumpări*, **cumpăre* > *comparas*, *compartet*; *dimineătă* > vechiū romîn *demîneătă* > *mane*; *grindină* > **grîndină* > *grandinem*; *înêl* > *înêl* > *anellus*; *inimă* > vechiū

romîn *înimă* > *anima*; *leghicəriü* > *lăghicəriü* > *lavişă*; *mestecare* > **măstecare* > *masticare*; *trimet* > **trămet* > *transmitto*; muntenesc *blestemăre* > *blăstemare* > *blasphemare*; muntenesc *fermecăre* > *fărmecare* > *φάρμακον*; muntenesc *perete* > *părete* > *parietem*; muntenesc *perêche* > *păreche* > **paricula*; *uite-te* > *uită-te*; *lupte-se* > *luptă-se* Ispirescu *Legende sau basmele Romînilor* Bucur. 1882 pag. 196, 253, 263; Banat, Criş-Mureş *chimăşă*, *Somiş-Tisa chemăşă* > *cămăşă* Weigand's III, IV, VI *Jahresbericht* cuvîntul normal 47.—Însă *inger*, *măref* (influenţat de *măre*), *mîndrie* (influenţat de *mîndru*), etc.

Aici aparţine *-ei* > vechiū romîn *-eei* > vechiū romîn *-ăei* dintr-un cuvînt articulat precum *căseî* > vechiū romîn *căseei* > **căsăei* (Forma *-ăei* se găseşte rar în limba veche: *Sărăei*, *strămăşăei*, *văduăi*, *zioei* Cipariu *Principii de limbă şi de scriptură* 131, *būrăei* [furtunii] *Psaltirea slavoromînă* ed. Găluşcă CVI, 29), de unde a rezultat forma 2 (genitiv-dativ) dela declinarea -I singulară a femininelor, *-e*, şi apoi, prin analogie, forma 2 (genitiv-dativ) dela singularul tuturor femininelor, *-e*, *-i*, care a devenit, tot prin analogie, identică cu forma plurală a femininelor. Vezi ale mele *Principii de istoria limbii* 57. *Tiktin Gramatica romînă* I, Iaşi, 1892, § 131, *Zeitschrift für romanische Phil.* XI, 73, *Bacmeister Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen* Weigand's IV *Jahresbericht* 1 sqq. deduc formele singulare *-e*, *-i* ale femininelor declinărilor I, III dela genitivul şi dativul latin (Pentru ce însă numai femininele au moştenit genitivul şi dativul latin?).

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bisărcă-bisărică* P. B. 34, 51, 56; *dimineătă* 11; *înimă* 15.—*făţilei* 174, 254, 288, 449 etc.; *mumilei* 268; *marăţilei* 283, 314; *căsilei* 80, 333; *pălăţilei* (palatului) 314; *nveăstilei* 332. *blăstămile ali mume* 486; *hōara li mulări ôarfîni* 33; *amăli ali vombiri* (farmecele vămpeiei) 120; *gūva ali ūrsē* 389; *păţirle ali nveăste* 440; *ali nveăste mūte* (dativ) 450; *ali mūte* (dativ) 452; *hilile ali mume* 455; *mă-sa ali muşăte* (mama frumoasei) 493; *tătă-su ali făte* (tatăl fetei) 249; *ali ghifte* (ţigancei, dativ) 254; *mărmîntul ali dăde* (mormîntul mamei) 286. Alături însă, foarte des, forma *-ăei*: *făţălei* 47, 266, 320, 449, 86, 493; *ūrsălei* 47, 490; *nicuchirălei* 190; *nipîrticălei* 224, 269; *nicălei* 285, 319; *hōarălei* 300, 439; *nveăstălei* 439; *ghiftălei* 36; *căsălei* 477 478; *gū-*

vălei 481; *iăpălei* 314; *dulălei* 317; *dăscalălei* 327, 329; *sărmanițălei* 331; *primăvăărălei* 335. *unei furculiță* 134; *chêfea li fêată* (cheful fetei) 352; *ali fêată* (fetei, dativ) 378, 472; *muma li nvêastă* 473; *guva li ursă* 388; *alânti lugrii ali fêată* (celelalte lucruri ale fetei) 482; *lucără ali fêată* (lucrurile fetei) 483.

b) Olymp: *băsărică* Weigand Olymp 30, 52.

c) Acarnania: *mușătilei* Weigand Aromunen II 178; *frâte ali sora* (fratele surorii) 182.

d) Meglen: *biserică* Papahagi Meglenoromîni I, 49, 121; *dimință* P. M. glosar; *dinnță* P. M. 2₈; *dinnța* P. M. 35₂₈; *inimă* P. M. glosar; *pimint* (pămînt) > *pavimentum* P. M. 145₂₆. — *ila bábălă* (fata babei P. M. 10₂₄); *côada ôaiălă* (coada ouii, o plantă) P. M. glosar; *băbală* (babeii, dativ) P. M. 4₂₉.

Istroromîn: *băsărică-beșărică-beșerecă* P. I. glosar; *dămarță-dămăreță-dămarță-domareță-demăreță* P. I. glosar; *trimă* P. I. glosar; *chemêșa* (cămeșa) P. I. 44₂₄; *pemînt* (pămînt) 56₁₅. — Forma 2 -e nu există și articolul pentru genitiv-dativ în mod postpozitiv nu se întrebunțează.

79. *ă, î*, precedați imediat de *o, u*, capătă rotundire și se prefac în *o, u*: *bubalus* <vechiu romîn *búâr* <vechiu romîn *búor*; *cella* <vechiu romîn *aciúo* 3 p. sing. conjunctiv Hasdeu Magnum Etymol. 192 din Omiliarul Coresi 1580 > **aciúă* > **aciúe* (aciúeze); *duae* <vechiu romîn *dôăúă* <vechiu romîn *dôáo*; *illam* <**a* < *ă* Candrea Graul din Țara Oașului 19 <*o* prin influința lui *-u* dela terminațiile verbale (Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225, ale mele Principii de istoria limbii 18); *in + contra + ubi* <**incătrúă* <vechiu romîn *incătrúo*; *levamus* <*luăm* <vechiu romîn *luóm*; *levavit* <*luă* <vechiu romîn *luó*; *levando* <*luînd* <vechiu romîn *luúnd* Coresi Psaltirea ps. 125₉; **levatorius* <*luătóriú* <vechiu romîn *luotóriú*; *medulla* <vechiu romîn *mădúă* <*măduo*? Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225 (In Wörterbuch nu mai dá această formă); *nobis* <**nôăúă* <vechiu romîn *nôáo*; *nova* <vechiu romîn *nôăúă* <vechiu romîn *nôáo*; *novem* <vechiu romîn *nôăúă* <vechiu romîn *nôáo*; *nubilum* <vechiu romîn *núâr* <vechiu romîn *núor*; *ova* (ori mai degrabă **ôúe*) <**ôđúă* <vechiu romîn *ôáo*; **ovat* verb <**ôđúă* <vechiu romîn *ôáo*; **plovavit* <*ploúă* <vechiu romîn *ploó* Praxiul Voroneș pag. 135, Psaltirea șcheiană ps. 77₂₄; *ros* <**rôđúă* <

vechiu romin *răo*; *una* < **uă* < vechiū romin *uo* Praxiul Voroneţ, de pildă pag. 69; *uva* < **uă* < vechiū romin *auo*; *vi-dua* < *văduă* < vechiū romin *văduo* Psaltirea ŝcheiană ps. 108₉; *vobis* < **văduă* < vechiū romin *văo*. **pîrăe* pl. dela *pîrăū* (Vezi 61, 62) < **pîrăăue* vezi 75 < **pîrăăă* < **pîrăo* < vechiū romin *pîrăo* (După Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 230, 234 în general -*ou* [Vezi 61, 62] ar fi făcînd în vechea romină ŝi în Transilvania pluralul -*ăo*, fără să se aducă probe. Tiktin admite de altfel la acest loc pentru -*ou* nu că s-ar fi diftongat în -*ăe* la plural, ci că, prefăcut la singular în -*ăū*, s-ar fi diftongat ca -*ăū* la plural în -*ăe*, admiţînd o diftongare a lui *ă*. Pe -*ă* dintr-un presupus *-*ăă* [**hîrăăă*] îl explică ca provenit din -*e*, ori supt influinţa lui *ă* precedent pe vremea cînd pluralul lui -*ăū* suna *-*ăe* înainte de diftongarea lui *ă*, ori supt influinţa lui *a* precedent pe vremea cînd pluralul lui -*ăū* suna, după diftongare, -*ăe*. În *-*ăă* el admite apoi că s-a virit prin epenteză un *ö*, astfel că a rezultat *-*ăăă*, de unde vechiul romin ŝi presupusul transilvănean -*ăo*). Formele actuale *dăăă*, *luăă*, *luăă*, *tuăă*, *luăă*, *năăă*, *ouăă*, *plouăă*, *rouăă* ori sînt formele străvechi, anterioare formelor vechi romîneşti, ori sînt un product al analogiei. Formele vechi romîneşti, pentru care nu se dau probe, vezi-le în Gaster Crestomatie ŝi în Tiktin Wörterbuch. Compară 74.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromin. a) *dăăă-dăo-dăo*; *u-o* (illam); *lóm* > **luóm*; *ló* > **luó*; *lúnda* > **luúnda*; *măduăă*; *năăă-năo-năo* (nobis, nova, novem); *ăăă* (ova); *ăăă* (*ovat); P. B. glosar; *răo* Kavalliotis-*răă* Mihăileanu; *ăăă*; *văduăă*; *văăă-văo*; P. B. glosar. *năăă-năo* > *nivis*; *stăăă-stăo* > *stella*; P. B. glosar.

b) Olymp: *dăăă* Weigand Olymp 74; *lóm* 99; *ló* 99; *năăă* (nobis) 76; *năăă* (nova) 72; *năăă* (novem) 74; *văăă* 76. *stăăă* 36.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *dăăă-dăă-dăă*; *ăă-ă-o* (illam); *lô* > **lă* > **luăă*; *midăă*; *năăă* (nova); *năăă* (novem); *ăăă* (ova); *răo*? > **răo* > **răăă*; *ăă* (uva). *năăă-năo*?; *stăăă-stăo*? P. M. glosar.

Istroromin: *dă* (dăăă) P. I. glosar; *o-ă-vo* (illam) P. I. 1₁₀, 15 4₅ 5₁₂ (*o mēre vīnde* se duce s-o vīndă, *vo dăăe* o dă,

ŭ a flăt a aflat-o, néca-ť dáŭ-o să ți-o deie); óve (ova); úvǎ (uva); ně (nivis); P. I. glosar; stě P. I. 35¹⁹.

80. *ă, î*, precedați de labialele *b, p, v, f*, se prefac u-neori în *o, u*: *botéz* > **bătéz* > *baptizo*; *porúmb* > **părúmb* > *palumbus*; muntenesc *vopsésc* > *văpsésc* > neogrec βάπτω; dialectal *fuměie* > vechiū romîn *făměăe* > *familia*.

Fenomenul are loc în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *pătigŭne* (botez) P. B. 438; *părúmbu-purúmbu*; *văpsésu*; *fuměăle*. P. B. glosar.

b) Olymp: *părúmbu* Weigand Olymp 68; *fuměăle* 25.

c) Acarnania: *părúngli* (porumbii) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: *bătijuni* (botez); *bătizári* (botezare); *vupsés* (văpsesc); *fămělă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *famée* P. I. glosar.

81. Cîteodată *ă, î* se prefac în *o, u* supt influința unui *o, u* din silaba următoare: *înútru* > **inútru* > *intro*; *lungöäre* > vechiū romîn *lîngöäre* > *languorem*; *sobór* > vechiū romîn *săbór* > vechiū bulgar *sŭborŭ*; *úmbu* > *îmbu* > *ambulo*; *úmplu* > *împlu* > *impleo*; *únflu* > *înflu* > *influo*; *úngliă* > **ingliă* > *angulus*.

Fenomenul are loc în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *naútru-nútru*; *lîngöäre*; *imnu* (umbu) > **imnu*; *úmplu*; *úmfli*. P. B. glosar.

b) Olymp: *năútru* Weigand Olymp 82.

c) Acarnania: *innă* (umblă) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *nútru*; *ánnu* (umbu) > **ánna*; *ámpu* (umplu) > **ámpu*; *ámflu* (unflu) > **ámflu*. P. M. glosar.

Istroromîn: *ánnu* (umbu); *ámflu* (unflu). P. I. glosar.

81^a. *í + n + e* < *ĩ + n + e*: *cîine*, *mîine*, *pîine*. Fenomenul are loc în Criș-Mureș (în trei localități), sudetul Transilvaniei (în două localități), Oltenia (aproximativ în jumătate din numărul localităților), Muntenia (mai pretutindenî), Moldova (în două localități).

Fenomenul are loc în meglenit. Vezi exemple sub 3.

82. *ă* neaccentuat devine adeseori *a* supt influința unui *a* din silaba următoare: *apará* > *apără*, însă *apărăm* > *aparo*; *armasár* > *armăsár* > *admissarius*; *barbát* > *bărbát* > *barbatus*; *caläre* > *căläre* > *caballarius*; *pacát* > *păcat* > *peccatum*; *sacără* > *săcără* > *secale*. Fenomenul e

foarte răspândit în Moldova și nu se găsește în Muntenia; pentru dacoromîn mai apare, mai mult sau mai puțin des, în Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Sudetul Transilvaniei, Țara Oașului, Oltenia, vezi Weigand's Jahresberichte sub cuvintele normale 5, 61 (*săcară*, *bărbat*) și I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului pag. 10.

Fenomenul are loc foarte puțin în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *apără*; *bărbăt*; *calăr-călăr*. P. B. glosar.

b) Olymp: *bărbăt* Weigand Olymp 51.

c) Acarnania: *bărbăt* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *bărbăt*; *călăr*. P. M. glosar.

Istoromîn. Nu se poate proba existența fenomenului. Compară 83.

83. În mod independent de vocala silabeî următoare se schimbă *ă* neaccentuat neinițial și nefinal în *a*, în Banat în acele localități unde $\check{a} < \grave{a}$ (Vezi 1), și în dialectul istoromîn. În istoromîn se găsesc rari exemple și de *ă* inițial $< a$.

Banat: *barbăt*, *batūt*, *saptamină*, *vadzūt* Weigand's III Jahresbericht 231.

Istoromîn: *lasă* (lăsa, infinitiv) P. I. 8₁; *damărăța* (dimineata) $>$ *dămărăța* 4₂₅ 39₂₆; *ansurăț* (insurați) 5₂₂; *am* (în) 6₁₄; *cumpară* 3 p. sing. 8₁₇; *nascūt* 16₆ 24₅ 10 39₉; *baserică* 44₂₄ 49₄; *baserica* 42₁₇ 49₁₆ 43₁₈; *facūt* 32₂₇ 45₂₉ 39₁₂ 14 40₂₄ 42₂₁ 43₇ 8; *marită* 48₂₇; *cumpară* infinitiv 39₁₃; *cumparăt* 39₁₇; *posadești* (sădești) 40₁₁; *cazūt* 40₂₈; *cavtăt* (căutat, privit) 41₃₀ 43₄; *scapăt* 42₂₈; *fatsēt* imperativ 42₃₇ 43₂; *cațăt* (apucat) 43₉; *ramăs* 44₄ 10. Însă *ămbatī*, *ămflă*, *ămnă*, *ăncarcă*, etc. Vezi P. I. glosar.

84. În Meglen *ă* inițial neaccentuat se preface foarte des în *a* în mod independent de vocala silabeî următoare: *ambēt* (înbăt); *ambitărnes* (înbătrinesc); *ămflu* (înflu) analogic după formele neaccentuate; *ampărțos* (înpărțesc); *ampēdic* (înpiedec); P. M. glosar; *ampirātu* (împăratul) P. M. 2₁₀; *ampirățola* (împărăția) 7₃₀; *ampirățoli* (împărății) 12₂₀; *amplitēs* (înpletesc) P. M. glosar; *amplō* (înplú) P. M. 18₅; *ămplu* (înplu) analogic după formele neaccentuate P. M. glosar; *ampuțos* (înpuțesc) P. M. glosar; *an* (în) P. M. 2₁ 8 12₁₇ 20; *angă* (lingă) 9₂₈ 27₂₅; *anghiēs* (înviez) 33₉; *annāntu* (înuntru) 10₂₀; *antrără* (întrară) 10₂₁; *ăntără* (între, conjunctiv), analogic după formele neaccentuate, 14₂₃ 32₁₉; *ăntriși* (întri), analogic după

formele neaccentuate, 12₃₀; *antròm* (întrăm) 10₂₀; *anvițără* (învățără) 9₄₁. Alte exemple vezi P. M. glosar supt A și compară 54.

85. În dialectul istroromîn *ă* final probabil devine deschis, *ă*, transcris de Iosif Popovici prin *ę*. Pe acest *ă* l-a simțit Weigand ca *ěa*, transcris *ę*, I Jahresbericht 124. Ca *ę* l-a simțit Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, pag. 79: „Rostiirea aceasta era absolut consecventă și sigură în graiul lui Belulovici; el însuș analiza sunetul ca *e* deschis; un caracter obscur n-am putut observa în niciun caz”. *bôșcă* (pădure) P. I. 1₁₀; *văcă* 1₁₈; *căsă* 1_{24, 28}; *brsă* (pungă) 1₂₇; *ăntřebă* 2_{31, 34}; *lěmnă* (lemn) 2_{7, 15, 16}; *căsă* 2_{10, 33}; *fără* (afară) 2₁₃; *mărâncă* (minincă) 2₂₂; *ăpă* 2₂₄; *ăntřebă* 3₁; *șcórănă* (ciubotă, cizmă) > croat *škornja* 3₆; *căpră* 3₇; *ușă* 3_{7, 9, 24}; *torbiță* (torbă) 3₈; *fără* (afară) 3_{10, 11, 22, 23, 30}; *conóbă* (pivniță) > croat *konoba* 3₁₆; *cutěză* 3 p. sing. 3₂₀; *cămeră* 3₂₅; *grělă* (grea) 3₁₈; etc. Alături însă se găsește și *-ă* în de ajuns: *pliră* 1₇; *văcă* 1₉; *vótă* (dată) > italian *volta* 1₁₄; *ăntřebă* 1₁₇; *ócănă* (fereastă) 2_{5, 6}; *șmócvă* (smochin) 2_{10, 19}; *șmócvă* (smochină) 2₁₁; *mără* (mină) 2₁₁; *gură* 2₁₁; *prîngă* (lingă) 2₁₁; *cútră* (cătră) 2_{14, 33}; *scólă* (scoală, verb) 2₁₅; *pórtă* (duce) 2₁₈; *tșéstă* (drum) > croat *česta* 2₁₈; *tórbă* 3₁₄; *bătšf-vă* (poloboc) > bulgar *băčva* 3_{21, 22, 23, 34}; *căpotină* (manta) 3_{26, 28, 29}; *tšetărtă* (cesvirtă) 3₂₆; *bură* (bună) 3₃₁; *hvălă* (mulțămire, Dank) > croat *hvala* 3₃₂; etc. Citeodată apare *-e* > *-ă*: *róbe* (haină) > croat *roba* 7₃₅; *căse* (casă) 55₂₀; *iățvine* (peșteră) > croat *jazbina* Dachsloch 58₆; *róșe* (roșie) 73₂; *nóstre* (noastră) 83₂₄. Compară 77. Citeodată apare *ę* > *ă*: *mărânche* (minincă 3 p. sing.) 2₂₁; *șpúște* (ori poate *șpuștę*? dă drumul 3 p. sing.) > croat *ispuštati* auslassen, dimittere 3₁₂.

85^a. *ă* neaccentuat cade înainte de *a* accentuat și neaccentuat: *șapte* > **șăapte* > *șěapte* > *septem*; *căsa* (articulat) > **căsăa*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *șapte*; *căsa*. P. B. glosar.

b) Olymp: *săpte* Weigand Olymp 27; *dăamna* 70.

c) Acarnania: *șase* > **șăase* > *șěase* > *sex*- Weigand Aromunen II 182; *vețina* 178.

d) Meglen: *șăpti* P. M. glosar; *băba* P. M. 2₁₀.

Istoromîn: *şapte* P. I. 15₁₃; *văca* P. I. 1₄.

86. În macedoromîn *î* inițial neaccentuat cade înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă. a) *mbăir* (înșir); *mbăr* (cu bine) > **imbăr* > turc *barr* bun, drept Redhouse 319 a; *mbêt* (înbat); *mbrățitedz* (înbrățișez); *mbùn-mbunédz* (înbunez, înpac); *mpártu* (înpart); *mplătésu* (înplesc); *mprumút*; *mvéscu* (înbrac); *mvirinát* (întristat); *ncálțu*; *ncáp*; *ncárcu*; *ncăldzăscu*; *ncló* (incolo); *nclid* (închid); *nclin* (închin); *ncôá* (încoace); *ncrún* (cunun); *ndés* (îndes); *ndrég* (dreg); *ndulțescu*; *nduplic*; *ndzinuclédz*; *nfricuşédz*; *ngălbinescu*; *nglég* (încheg); *nglét* (înghet); *nglit* (înghit); *ngrăș*; *ngróp*; *ngrôș*; *ngústu* (gust verb); *nhig* (înfig); *nchiádíc* (înpiedec); *nsărfin* (însărcinez); *nscrúm* (afum, pîrlesc); *nsirín* (înseninez); *nsór*; *nsurín* (stați la soare); *nsús* (în sus); *nșárpíc* (prefac în șerpe); *nșiédz* (pun șaua); *ntínú* (întiú); *ntrá* (întru, la, pentru); *ntréb*; *ntrég*; *ntunéáric*; *ntunéáric* (verb, a însera, a se întuneca); *ntunicós*; *nțáp* (înțep); *nțérclu* (cercuesc); *nțérnu* (cern); *nvălésu* (învălesc); *nvéscu* (înbrac); *nvét* (învăț); *nvirdzăscu* (înverzesc); *nvirín* (amărăsc, întristez, supăr); *nvirtésu*; *nyíédz* (înviú); *nyisédz* (viséz). P. B. glosar. Adevărata apocopă a lui *î* inițial din asemenea cuvinte înregistrate în P. B. glosar se probează numai atunci când se constată că *m* și *n*, rămase inițiale după căderea lui *î*-, sînt sonante. Din texte însă se constată că de cele mai multe ori are loc o aphaeresis a lui *î*, iar *m* și *n* rămase inițiale sînt în *tact* consonante față de vocala dela sfîrșitul cuvîntului precedent: *li-mbăiră*, *u-mbăirără*, *si-mbăiră*, *calea-mbăr*, *lu-mbăătă*, *să-mbită*, *li-mbită*, *si-mbrățitară*, *vă-mbunédz*, *li-mbună*, *s-li-mbună*, *si-mbună*, *să-mbunără*, *s-vă-mbunáři*, *si-ncălțără*, *si-ncălță*, *și-ncălță*, *lu-ncălță*, etc. Compară dacoromînele *mă-mbăt*, *te-mbėti*, *ne-mbătăm*, *o-mbătă*, *mă-mbunéz*, *mă-ncălț*, *și-ncălță botinele*, etc. Vezi probele în P. B. glosar sub cuvintele respective. La aceasta se adaugă faptul că uneori *î* inițial se păstrează chiar acolo unde ar fi fost posibilă o aphaeresis (*sfîndúche înclísă* P. B. 41), și se păstrează încă mai mult acolo unde cuvîntul precedent e terminat în consonantă, astfel că, dacă ar fi căzut *î*-, ar fi rezultat într-adevăr *m*, *n* inițiali sonanți (*am înclísă* P. B. 41). Cazurile de apocope sigure, după o pauză mare ori după un cuvînt sfîrșit în consonantă, astfel că într-adevăr *m*, *n* inițiali să fie sonanți, sînt rari: *nclidă* (după punct) P. B. 200, *nviță* (după punct) 9,

ntribărea (după *r*) 11. De altfel la căderea lui *i* inițial înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă se remediează prin prothesa lui *a*- (Vezi 20).

b) Olymp: *ntreb* Weigand Olymp 31; *ntrec* (trec) 31; *ntre* 31; *nclisă* 35; *nclidu* 36; *ndreptu* (drept) 49; *n căle* (in cale) 36; *ndumusăscă* (răsplătească) 36 > neogrec *ἀνταμείβω* Weigand. În afară de *ntreb*, *nclidu* și *ndreptu*, care sînt date fără probe, celelalte cuvinte toate se explică prin aphaeresă: *sôățile-ntrec* 112, *múma-ntre* 117, *sindúche nclisă* 126, *nvăasta-n căle* 117, *să-ndumusăscă* 126.

c) Acarnania. Aphaeresă: *lu-mpărț* Weigand Aromunen II 178; *mê-sa-ntreăbă* 180.

d) Meglen. Fenomenul nu există. Exemplele din P. M. glosar se explică toate prin aphaeresă: *mi-mbét*, *la-ncăpi*, *ti-ncărcôm*, *mi-nclîn*, *di ôă-ncôla*, *ti-ndirég*, *mucicătă-nglîtă*, *si-nsôără*, *si-nșôră*, *cu știpcă-nturnăti*, *rôpă-nțăpătă*, *la-nținsiră*, *mi-nvêsc*, *mi-nvițes*, *mi-nvirin*. Vezi probele în P. M. glosar sub cuvintele respective. Probabil tot prin aphaeresă trebuie să se fi explicînd și exemplele (*mbălt*, *nclég*, *nclîn*, *ncoă*, *ncló*, *ndiplés*, *ndulfés*, *nglît*, *nsús*, *ntreb*, *nțáp*) date de Capidan, Meglenoromîni, I, pentru care exemple vezi glosarul dela lucrarea lui Capidan (*nclîn* lipsește în glosar și se găsește la pagina 157).

Istoromîn. Nu există fenomenul. Nicî din exemplele date de Pușcariu în Studii istoromîne II, 83 nu se vede *clar* că ar exista *m*, *n* sonanți la începutul cuvintelor.

Tot așa în limba albaneză vocala inițială cade înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă: *mbăt-mbolás* pîropfe > *ἐμβάλλω*, *ἐμβολιζώ*; *mbă* bei, an, auf, in = *ἀμφί*, latin *ambi*; *mbrét* > *imperator*; *mbulói-mblói* bedecke > **invallare* (Vezi § 319 *vallum*); *mdzói* grolle, hasse > **invidiare*; *ndărói* ändern, wechsele > **anterare*, *alterare*; *ndivnói* errate > italian *indivinare*; *ndrétă* Schwindel > neogrec *ἀντρέλα*; *ngatmói* naglefest > italian *incalmare*; *ngálem* bîm durch Geschäfte verhindert > italian *incagliare*; *ngalés* klage an > neogrec *ἐγγαλιώ*; *ngarkói* lade auf > **incarricare* (Vezi § 319); *ngatărói* verwirre > *ingattiar*, *ingategiar*, *ingatigiar* verwirren în dialecte nordice italiene; *ngôrș* krepiere > **incordare*; *ngrát* unglück-

lich > *ingratus*; *ngúšťă* eng > *angustus*; *ndzálă* Aal > *anguilla*.
Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch.

Tot așa în dialectele din sudul Italiei cade *i* inițial din *in-*
+ consonantă: *mmidia* > *invidia*; *ndandu* > *intanto*; *ngyos-*
tru > *inchiostro*. „Toate cuvintele care în Toscana încep cu
ind, inv, imb, încep la sud cu *nn, mm*“. Meyer-Lübke Ita-
lienische Grammatik §§ 144, 194.

87. *i* este prothetic în *îmî* > *mihi*; *îți* > *tibi*; *îi* (dativ)
> *illi*; *își* > *sibi*; *îl* > *illum*; *îi* (acuzativ) > *illi*; *îi* > *est*; *îs*
> *sum*; *îs* > *sunt*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *îni*; *îți*; *îl* (dativ); *îș*; *îl*; *îl* (acuzativ);
îs (sum); *îs* (sunt). P. B. glosar.

b) Olymp: *îm* Weigand Olymp 76; *îț* 76; *îl* (dativ) 77;
is (sibi) 77.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *ań* > **añ*; *ați*-*ăți*; *al*-*ăl* (dativ); *ași*-*ăși*;
ăi (est). P. M. glosar. Pentru *a*->*ă*- vezi 84.

Istroromîn: *ăm*-*ămń* P. I. 23₁₈ 23₁₆ 26₂₆; *ăți* 9₁₅; *ăl*
(dativ, illi) 9₁₂; *ăl* (acuzativ, illum) 8₈ 8₁₃; *ăi* (est) 21₂₈. *ăte*
> *te* 8₁ 34₃₀ 42₂₂; *ăs* > *se* 16₁; *ăl* (dativ) > *illis* 8₁₄; *ăt*-*ăț*
(dativ) > croat *ti* dir, *tibi* 15₃₅ 25₄ 8₂₃.

§ 243. 88. În limba romînă apar patru feluri de *r*.

a) *r* consonant scurt limbal. Acesta e cel mai obișnuit.

b) *r* consonant lung limbal. Acest *r* apare: a) În unele
monumente vechi dacoromînești, scris *rr*, anume într-un manu-
script muntenesc din timpul lui Matei Basarab (Hasdeu Cuvinte
din bătrîni I 249: *rrugină, rrupe, rrăurează, rroasă, rrîdea,*
rrîuri, rrazele), într-un document muntenesc din 1563 (Hasdeu
Cuvinte din bătrîni I 249: *rrăjleți*), în Varlaam Cazanica 1643
(Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 249: *rrea, rreale, rreapede*). b)
În Țara Oașului „*r* inițial precum și *r* redus din *rr* (în cuvîn-
tele de origine latină ca și în cele nelatine) se pronunță ca *ř*.
Astfel *řău, řăce, řîd, řîu, řîpă, řață, řînd, řădăcină, řă-*
șină, řătund, řușine; arunc, car > *carrum, cuřă* > *corrigiam,*
cuřînd > *currendum, řară* > *terram, řořă* (compară albanez
sořă), etc.“ I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 14. c) În
Acarnania „se face deosebire între *r* intervocalic și *r* final ori
în grup de consonante. Cel dintîiu vibrează puternic, ca alba-
nezul *ř*, cel de al doilea vibrează slab. Se pronunță *aře* hat,

ařoř rot, *řarř* Winter, însă *amar* bitter, *trec* gehe vorüber, *cartř* Brief. Acest *r* n-are un motiv etimologic, cãci chiar cînd provine din *rn* se pronunțã *r*, dacã e final, de pildã *ber*, macedoromîn *brîn*, Gûrtel, *pur*, macedoromîn *prun* (*prun* la Crușevo), Pflaume, *ger*, macedoromîn *grîn*, Weizen". Weigand Vlach-Meglen 4. ε) La Romîniî din Albania. Aici aparțin Kavalliotis Πρωτοπειρία (Muscopolie), Daniel Εισαγωγική διδασκαλία (Muscopolie) și Codex Dimonie (Ohrida. Dupã Capidan, Flexion des Substantivs und Verbuns im Codex Dimonie, Weigand's XII Jahresbericht 179 sqq., limba din acest manuscrispt samãnã mult cu acea din Gopeș și Moloviște. Dupã Weigand, XVI Jahresbericht 210-211, scriitorul codicelui Dimonie era de loc din Linga [Albania] și limba acestui manuscrispt samãnã cu actualã vorbire din Tirana [Albania], unde aũ emigrat locuitoriî din Linga). În aceste izvoare *r* lung se gãsește ca inițial și intervocalic (citeodată și neintervocalic) și e reprezentat prin *pp*. Notarea însă nu-î consecventã, așa cã la Kavalliotis alãturi cu *rrãnã* >vechîu bulgar *rana* se gãsește *rãdzã* >radius, alãturi cu *țerru* >caelum se gãsește *arînã* >arena, la Daniel acelaș cuvînt *marî* este scris *mãrrî* și *mãri*, în Codex Dimonie alãturi cu *amãrrã* >amara VI 99₆ se gãsește *capãre* >italian *caparra* VI 91₂₇. Exemplele din Kavalliotis si Daniel le-a dat Miklosich Beiträge Conson. I 32. Eũ le dau pe cele din Codex Dimonie: *rrãle* (rele, substantiv) C. D. IV 155₂₅ 291₂₇; *rrãulu* (riul) VI 111₆; *rrũdzî* (rugî, copac) IV 149₁₀; *amar-rã* (amarã, fem. sing.) VI 99₆; *aurrã* (rugã) >oravit VI 119₃₀; *cãrre* (carne, *rr* > *rn*) V 265₂₆; *cãlũyurru* (cãlugãrul, *rr* > *rl*) VI 143₅; *chëtãrrã* (pietrele, *rr* > *rl*) V 273₂₃ 281₈; *dimãndãrrã* (poruncile, *rr* > *rl*) VI 161₂₁; *ehsrrilî* (dușmaniî) >neogrec εχθρός VI 133₃₅; *ehurrõr* (dușmanilor, *rr* > *rl*) V 273₄ VI 171₂₆; *fũrru* (cuptor, *rr* > *rn*) >furnus VI 173₃; *γisurrã* (visurile, *rr* > *rl*) VI 171₃₂; *γunõsurrã* (murdãriile, *rr* > *rl*) >vechîu bulgar *gnusũ* sordes V 291₂₇; *hãrrã* (darurile, *rr* > *rl*) VI 89₁₅; *hãrrẽscu* (hrãnesc, *rr* > *rn*) VI 105₃₂; *hãrrîã* (hrãniã, *rr* > *rn*) VI 173₃; *hãrrîãmu* (hrãniãmu, *rr* > *rn*) IV 139₂₅; *hãrrîřã* (hrãniři, *rr* > *rn*) IV 139₂₇; *hẽrrã* (lipsã) >neogrec χρεια VI 171₂₁; *hõrrã* (satele, *rr* > *rl*) VI 135₇; *ĩãrrã* (ĩarnã, *rr* > *rn*) IV 145₁₉; *lũcurru* (lucrul, *rr* > *rl*) V 249₂₁; *lũcãrrã* (lucrurile, *rr* > *rl*) V 265₁₇ VI 115₃; *mãrruî* (mareluî, *rr* > *rl*) VI 103₁₆; *mãnãstĩrru* (mãnãstireã, *rr* > *rl*) VI 137₂₆; *mãncãtũrrã* (mĩncãri) VI 107₃₂; *mĩrmẽrru* (mar-

mură) VI 141₂; *munduirră* (chinurile, *rr > rl*) > albanez *mundim* Mühe, Qual, Marter, *mundoi* plage, martere (M. Wört. 291) V 237₃₃, 291₂₈; *nvirrăria* (supărarea, *rr > rn*) > *nvirina* IV 213₂₃; *pănăyirră* (sărbătorile, *rr > rl*) > neogrec *πανηγύρι* VI 87₁₃; *pănăyirru* (sărbătoarea, *rr > rl*) V 293₃₁; *sărbătórră* (sărbătorile, *rr > rl*) VI 87₁₂, 145₂₅; *süárră-süárra* (soarele, *rr > rl*) V 235₁₇, 241₁₅; *söárrului* (soarelui) VI 139₃₃; *scárră* (scară) VI 105₂₂; *suschirărră* (suspınările, *rr > rl*) VI 101₃; *trámurrărră* (tremurări) IV 145₉; *trúpurră* (trupurile, *rr > rl*) V 235₂₀, VI 153₁₇; *trúpurror* (trupurilor, *rr > rl*) VI 163₂₈; *țérră* (făclile, *rr > rl*) VI 161₅; *țérrü* (caelum) VI 107₃₂; *țérrui* (cerului, *rr > rl*) V 273₂₁, VI 117₇, 165₁₄; *vinturră* (vinturile, *rr > rl*) V 241₁₁; *vırghırră* (fetele, *rr > rl*) VI 103₇; *zbórru* (vorba, *rr > rl*) > vechiü bulgar *süborü* VI 103₁₇; *zbüárră* (vorbele, *rr > rl*) V 235₂₁, 279₁; *zburrá* (vorbia) VI 107₃₅; *zburror* (vorbelor, *rr > rl*) > *zburărlor* IV 151₅. e) La Fărșeroți. „Fărșeroții pronunță pe *r* ca *r* îndoit: *rr*“. P. B. glosar pag. 689.—In general se poate zice că *r* limbal lung, acolo unde se găsește, are loc la începutul cuvintelor, între vocale (nu totdeauna, ci în anumite condiții, care trebuiesc cercetate), și ca rezultat al asimilației *r* + consonantă. — *r* limbal lung se găsește într-o mulțime de limbi: în greaca (asimilație *r* + consonantă: *δάρος* > *δάρος*), în latina (asimilație *r* + consonantă: *curro* > **curso*, *terra* > **tersa*), în albaneza, în limbile romanice. Pentru albaneza Gustav Meyer Alban. Grammatik 6: „*r* este articulat cu puternice vibrații la alveolele posterioare, *r* este articulat cu slabe vibrații la alveolele anterioare. Cel dintiü este produsul unei asimilații, mai ales a lui *rn*, de exemplu *ndzúară* > *ndzúarnă*, *păr* > *prnăr*, *párnăr* > neogrec *πρινάρι*, *πουνάρι*, *fűră* > *furnus*. La începutul cuvintelor se găsește *r* și fără motiv etimologic“. Pentru limbile romanice Diez Grammatik V ed. 291 (spaniola): „La *r* se observă o dublă pronunțare, una mai puternică și alta mai slabă. Cea dintiü are loc la începutul cuvintului, chiar cînd cuvîntul formează partea a doua a unui compus, în interiorul cuvîntului după *l*, *n*, *s*, și pretutindinea cînd este dublu [Adecă acolo unde este dublu în cuvintele latinești?]: *rosa*, *abrogar*, *maniroto*, *alrotă*, *honra*, *Israel*, *tierra*. Această mai puternică pronunțare o exprimău cei vechi prin duplicare, de pildă *honrra*, *sonrrisar*, *Manrrique*, *desrranchar*, chiar *grran*. Limba nouă prezintă chiar mai multe cazuri de duplicare între vocale, precum *car-*

rizo (carex), *esparrago* (asparagus), *marron* [Wurfstein] (mas, maris), *murria* [Trübsinn] (muria [etimologie sigur greșită]). Ca în spaniola se petrece lucrul în basca, cu deosebire că în basca, pentru a ușura pronunțarea, se pune înaintea lui *r* inițial o vocală: *arrosa*, *arribera*, *errabia*, *erreguela*, ceia ce face și limba învecinată bearneză: *arride*, *arroda* (rota), *arrous* (ros)". 306 (portugheza): „*r* sună ca în spaniola, în unele împrejurări tare, în altele slab. Pronunțarea tare se exprima adesea de cei vechi prin dublare, chiar în inițială: *rrecebam*, *rregnos*, *rrestidos*, *genrro*, *onrra*, *palrrar*". 319 (provensala): „După Leys I 38 *r* are o dublă pronunțare. La începutul cuvintelor sună tare: *ramels*, *rius*; între vocale și la sfârșitul cuvintelor sună slab: *amareza*, *amar*, *honor*; ca să sune tare în împrejurările din urmă, trebuie să fie dublat, ca în *terra*, *guerra*, *ferr*, *corr*. Această deosebită pronunțare a lui *r* după poziția lui am văzut-o deja în spaniola, basca și portugheza, ea se întinde, deci, peste întreaga peninsulă perineică și peste sudul Franței, are loc însă și în alte limbi, de pildă în albaneza". Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 194: „Consonante duble ori mai bine zis consonante lungi la începutul cuvântului cunosc dialectele dela sud: *rre*, *rrobba*".

c) La Fărșeroți este un *r* consonant asupra firii căruia datele învățaților ne lasă în încurcătură. Weigand Aromunen II 186: „Fărșeroții nu se cunosc numai după port, ci îndată ce deschid gura, știți că ai a face cu unul dintr-însii. Tezaurul lor de cuvinte nu este tocmai deosebit de al celorlalți Aromini, au numai mai multe elemente albaneze; pronunțarea lor însă este remarcabilă. Mai înainte de toate ei n-au un *r* limbal, nici pe *r* uvular parizian nu-l au, ci au un sunet produs prin frecarea vâului palatului de partea posterioară a limbii, care e mai degrabă o spirantă guturală decât un *r* și are cea mai mare asemănare cu *r* din dialectele dela Mainz. Sunetul între vocale și după sunetele fonice este fonc, iar după sunetele afone și la sfârșitul cuvintelor este afon. Eū il însemnez prin ρ: *mape*, *beatsū*, *tecu*". Weigand nu spune ce fel de *r* vor fi având Fărșeroții la începutul cuvintelor. Vezi mai sus b e. În VII Jahresbericht 47 acest învățat afirmă însă că ρ al Fărșeroților este un *r* uvular și că acest *r* uvular se întâlnește pe alocuri și în Oltenia, anume „în valea de sus a Oltețului, în valea Târnia, apoi la miazăzi de Craiova în Malu-Mare". P. B. glosar

689: „Fărșeroții pronunță pe *r* ca *r* îndoit, *rr*, și în unele cuvinte unii îl pronunță cu totul gutural, ca un γ grecesc“.

d) În dialectul istroromîn se găsește *r* sonant, ca reprezentant al lui *r* sonant croat (Numai dacă va fi într-adevăr *r* sonant și nu mai degrabă *ír* cu un *i* scurt, căci, după cît am avut ocazie să constat, *r* sonant slav în realitate e un grup compus din *i* scurt + *r* consonant): *brsă* (pungă, sac) > croat **brsa* P. I. 1₂₇ 29₂₇; *brsele* 1₂₈; *crst* (Hristos) > croat *krst* 25₃; *crstesc* (botez verb p. 1 sing.) > croat *krstiti* 25₁₀; *crstiân* (creștin) > croat *kršćanin* 17₂₀ 34₃₆; *grminda* (tunînd) > croat *grmjeti* 42₁₄; *prsten* (inel) > croat *prsten* 53₃₀ 68₃₄; *prva* (cea dintîiu) > croat *prva* 52₁₅; *tr* (tîri, infinitiv) > croat *trti* 62₁; *trbuhu* (pîntecelê) > croat *trbuh* 57₃₁; *trgovți* (negustori) > croat *trgovci* 65₉; *trlê* (curge, aleargă 3 p. sing) > croat *trljati* 20₃₄ 23₂₈ 47₂₃; *trlinda* (alergînd) 32₃; *trlit-av s-a dus* 20₁₇; *trz* (șapeni) > croat *trd* 55₁₁; *vrhure* (înălțimi) > croat *vrh* 53₃₇ 55₁₂; *vrt* (grădină) > croat *vrt* 47₁₈.

89. a) *r* (precedat de vocală) + *i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + *u* ori *a* neaccentuați, imediat după silabă accentuată, în elementele latine < *r* + *u* ori *a*, și în aceste din urmă grupuri *r* ori și-a pierdut înmuierea ori a devenit *i*: *pareo* < **páriu* < **páru* < *pár* ori *páiu*; *pareat* < **pária* < **pără* < *pără* ori *páie*; *pereo* < **piériu* < **piéru* < *piér* ori *piéiu*; *pereat* < **piéria* < **piără* < *piără* ori *piáie*; **quaerio* < **cériu* < **céru* < *cér* ori *céiu*; **quaeriat* < **céria* < **ceără* < *ceără* ori *ceáie*; *salio* (la acest cuvînt *l* < *r* este mai vechiū decît *l* + *i* + vocală < *l* + vocală, pentru aceia și macedoromîn *sár*, nu *sálu*) < **sáriu* < **sáru* < *sár* ori *sáiu*; *saliat* < **sária* < **sără* < *sără* ori *sáie*. În sufixele derivative *-áriu*, *-ériu*, *-óriu*, din cauza diferențierii (pentru că altfel s-ar fi alterat prea tare fizionomia sufixului) *r* ori și-a pierdut înmuierea ori s-a păstrat chiar înmuiat, în *i* însă nu s-a prefăcut: *văcár* ori *văcăf* (scris *văcáriū*) > *vacă* + *-arius*; *căldăre* > *caldaria*; *cofêr* ori *cofêf* (scris *cofériū*), șiștar, mulctra, Damé Terminologie poporană 85 > *cofă* + *-erius*; *ajutór* ori *ajutóf* (scris *ajutóriū*) > *adiutorium*; *vînătôare* > *venatoria*. Tot diferențierii se datorește faptul că *r* ori și-a pierdut înmuierea ori s-a păstrat ca înmuiat, dar nu s-a prefăcut în *i* în *mór* ori *moř* (scris *móriū*) > *mорий* (altfel s-ar fi confundat cu *môiu* > *mollio*), *môără* > *moriat* (altfel s-ar fi confundat cu *môáie* > *molliat*), *môare* > *muria* (altfel s-ar fi confundat cu *môáie* > *molliat*).—Însă *acoper* >

cóperiu*. β) *r* (precedat de vocală) + *i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală accentuată în elementele latine <*r* + vocală, și în acest din urmă grup *r* și-a pierdut înmușarea: *parietem* <pariēte* <**pārēte* <**pārēte*; *saliendo* <**sariendo* <**sāfend* <**sārind*; **periendo* <**periendo* <**petend* <*perind* (*peind* este o formă analogică după *piēiū*, tot așa după cum *ceind* Praxiul Voroneț pag. 91 și *pāind* sînt analogice după *ceiū*, *paīū*. Tot analogice sînt și imperfecte ca *acoperiā-acoperēā*, *murīā-murēā* [Vezi 53], în loc de *acoperā*, *murā*, cum ar fi trebuit să sune).—Vezi 52.

În celelalte dialecte *r* și-a pierdut numai mușarea.

Macedoromîn. a) α) *pār*; *pārā*; *chēr*; *chiārā*; *țēr*; *țērā*; P. B. glosar; *sāru* Kavalliotis. *vācār*; *cāldāre*; *agiūtōr*; *scāldātōāre*. P. B. glosar. *mōr*; *mōārā*; *mōāre*. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple. Numai α) *mōāre* (muria) Weigand Olymp 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen; α) *per* (pereo); *pērā* (preat); *țēr*; *sār*. P. M. glosar. *vācār*; *cāldār*; *jūtōr* (ajutor). P. M. glosar. *mōr*; *mōārā*. P. M. glosar.

Istroromîn. α) *mōr* (morio). β) *parēte*. P. I. glosar.

90. *r* provenit din *r* + *i* final scurt a fon (Vezi 50 γ) uneori se preface în *i*. Anume la 2 p. sing. a verbelor care au pe *r* < *i* la 1 p. sing. (Vezi 89): *pares* <*par* și *paī*; *peris* <*piēr* și *piēi*; *quaeris* <*cēr* și *cēi*; *salis* <*sār* și *sāi*. Apoi **velis* <vechiū romîn *vēr*, astăzi *vēi*. Să fie analogice după p. 1 *pāiū*, *piēiū*, *cēiū*, *sāiū*, *vōiū*, așa după cum sînt analogice *peind*, *ceind*, *pāind* (Vezi 89) și *peitōr*, *peire*?

Fenomenul nu există în celelalte dialecte. Cu toate acestea în macedoromîn alături cu *cāre* > *qualis* este și *cāi* (Vezi P. B. glosar probele) > **cār* > *cāri* > *cāre*.

91. *r* intervocalic <*n* în *cunūnā* > *corona*; *fāinā* > *fānīnā* (*fānīnā* Dosoteiū Psaltirea ps. 77₇₆, *fānīnā-fāinā* Banat, *fānīnā-fārinā-fāinā* Criș-Mureș, *fārinā-fāinā* Somiș-Tisa, *fāinā* Oltenia, *fāinā* Muntenia, *fāinā-fārinā* [județele Neamț, Suceava] Moldova, *fāinā-fānīnā-fārinā* Bucovina, *fāinā-fānīnā* Basarabia, Weigand Jahresberichte cuvîntul normal 2) > *farina*; *jnēāpān* > *iuniperus*; *lūnec* > *lubrico*; - *minūne* > **mirūne* > **mirūne* (Vezi 89 β) > *mir* + *-iune*; *orșinic-urșinic* Hasdeu

Cuvinte din bătrîni I 197, 198, 201, 202, Iorga Documentele Bistriței II 96 > *olosericum* > ὀλοσηρικόν (Pentru η = ε vezi Grandgent Introduzione § 182. Hasdeu opul citat 219 derivă din italian *oloserico*); *punōiū* > *purōiū*; *sānīn* > *serenus*; *suspīn* > *suspiro*; *vizunie* > **vizurie* > *vīezure* (Vezi pentru acest cuvînt 100).

Fenomenul există în macedoromîn, dar în mici proporții.

Macedoromîn. a) *curúnă*; *fărină*; *giuněăpine*; *alūnic*; *prōiū* (puroiū); *suschir*. P. B. glosar.

b) Olymp: *dzuněăpine* Weigand Olymp 30.

c) Acarnania: *curúnă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *curúnă*; *fărină*; *luréc* (lunec); *sirīn*. P. M. glosar.

Istroromîn: *fariră* P. I. glosar.

92. *r* apare sporadic prefăcut în *l*: *almăriū* > *armarium*; *tōlbă* > *tōrbă* > turc *torba*; *tūlbur* > *tūrbur* > **turbulo*.

Fenomenul apare sporadic și în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *tūrbur*. *pălsiri* (fereastă) > neogrec παρσιόρι. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *tōrbă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *armăr*; *tōrbă*. P. I. glosar.

93. *rv* < *rb* în elementele latine: *berbēce* > *vervecem*; *cerb* > *cervus*; *cerbice* > *cervicem*; *cōrb* > *corvus*; *fīerb* > *ferveo*; *sărbéz*, *sărbăre*, *sărbătōăre* > *servo*; vechiū romîn *șărbă* > *serva*; vechiū romîn *șerb* > *servus*; vechiū romîn *șerbesc* > *servio*. Însă *cūrvă* > vechiū bulgar *kurūva*. Fenomen anteromînesc. Vezi Grandgent Introduzione § 323.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *birbéc*; *țerbu*; *cōrb*; *hērbu*; *sărbătōăre*. P. B. glosar.

b) Olymp: *birbéclu* Weigand Olymp 28; *tserbu* 54; *hērbu* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *birbēfi*; *țerb*; *cōrb*; *țerb* (*fīerb*); *sirbés* (*servesc*, *lucrez*, *servio*). P. M. glosar.

Istroromîn: *berbēce*; *tserbitše*; *cōrb*. P. I. glosar.

94. În macedoromîn adeseori se asimilează la *r* consonanța următoare, de unde rezultă un *r* lung (Vezi 88 b δ). Fenomenul are loc mai ales la Romîniî din Albania. *rd* < *r*: *ári* > *ârde* 3 p. sing. P. B. 86, 111 (Avela-Epir); *äre* > *ârde* 3 p. sing. P. B. 348, 378 (Avela-Epir). *rl* < *r* (Exemple în C. D. Însemn aici numai pe acelea unde stă scris un singur *r*, pe acelea unde stă scris *rr* le-am însemnat la 88 b δ): *avărliga* (înprejur) > *anvărliga* (P. B. glosar) IV 161₄; *bărlîră* (stîncile) > *bărlîrle* > compară neogrec βράχος stîncă V 273₂₃, 281₉; *îaturui* (medicului) > *îaturlui* IV 215₁₆; *izmichiâror* (slugilor) > *izmichiârlor* > turc *hizmetkar* VI 119₃; *stêpsuror* (greșelelor) > *stêpsurlor* (alături cu *stêpsulor* V 203₁₆, unde din contra *rl* < *l*) > neogrec φταλιψο vină, greșală. *rn* < *r* (Exemple în C. D., unde toate aũ *rr*, pe care vezi-le la 88 b $\hat{\epsilon}$ și în P. B., Acarnania, P. M., pe care le dau aici): *cára* (carnea) P. B. 481 (Pleasa-Albania); *cără* (carne) P. B. 476 (Pleasa-Albania); *caře* (carne) Weigand Aromunen II 182 (Acarnania); *turés* arunc, vărs > **turnesc*, dacoromîn *torn*, P. M. glosar (Pe lingă probele de acolo adauge *turęcscă* P. M. 6₂₉). *rv* < *r*: *cúra* > *cúrva* C. D. V 199₁₀.

95. În Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni *r* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît mai puțină consecvență, cu cît mergem mai mult dela vest spre est. Pe de altă parte fenomenul are loc cu mai puțină tărie cînd *r* este precedat de o consonantă. Exemplele le dau din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădureni 135 sqq. Pentru \check{a} de după *r* din exemple vezi 35. Banat: *ără* (are), *cără* (qualis), *cără* (carrus plural), *cărără*, *crădză* (crede 3 p. sing.), *dăără*, *flăără*, *încrămēnit*, *încrēmēnit*, *întrăbă*, *întrăg*, *mără* (mare, adiectiv), *mără* (mere, fruct), *muiără*, *păsără*, *pădură*, *pěără* (pere, fruct), *rășă* (rece), *rășelă* (regele), *rēși* (reci), *rugără* (rugare), *săără*, *șingătăără*, *tără*, *trăc*, *trășă*, *umiără* (umere), *vřămia* (vreme), *vřău* (voesc). Însă *întrebă*, *credzút*.—Criș-Mureș: *căre* (qualis), *fură* (fure), *mără* (mare, adiectiv), *mără*-*mēre* (mere, fruct), *mîndră*, *măără* (verb), *păsără*-*păsăre*, *pěără*-*pěăre* (pere, fruct), *pișăără*, *săără*-*săăre*, *tără*. Însă *nimerēstš*, *putrezăsc*.—Somiș-Tisa: *mără*-*mēre* (mere, fruct), *păsără*-*păsăre*, *plicăără* (picioare), *sără*-*săre*. Însă *ăre*, *căre*, *măre*, *rășăre*, *trăcem*.—Munteni-Pădureni: *căre* (qualis), *că-*

răre, curét-curét (curechiu), *direptăte-direptăte, dzitept-dzi-rept, fiēră-fiāră-fēre* (fiere, fel), *misareș* (casap, accentul?) > ungar *mészáros, mîncăte, pișoăre, prinsăte, vrăjităre*.
 Insă *cărele* (carrus), *crescūră, grēū, încremenit, întrebă, părerēa, părētse, pūlbere, réce, trēburile, tustréle*.

Înainte de *i r* se înmoae mai numai în Banat, dar și acolo rar: *ariș* (ariciu), *fișórii, nórii* (nourii), *răsărit*. Insă *apriind, bisărică, bridză* (blide), *călărit, înflorit, măritat, murim, păcurării, pădurită, peperic* (pipirig), *prîndă, scrie, scris, tri* (trei).—Criș-Mureș: *măriilă* (merele), *mîndriilă*. Insă *birișii* (boarii) > ungar *béres, bisărică, guriță, înflurit, mîndrii, muri, părinț, piētri* (pietre), *prin, sări, sărind, spăriat, tri* (trei).—Somș-Tisa: *mēri* (merge, infinitiv). Insă *bisărică, dōptori* (doctorii), *dori, fărînă, fript, -irimă* (inimă), *maiestri, Maramóriș, mări* (mare, adiectiv), *măguri, mărită, mîndrii, murit, răsărit, ridică, sîmbrie, strigă, șirilă* (firile).—Muntenî-Pădurenî: *pēri* (perii, pili), *ursitōrile*. Insă *frică, fript, grîndă, părinț, păsărică, prîndă, prins, răsărit, sărbătōrile, scriiă* (scrie, infinitiv), *scris, trimēs*.

Compară 107, 116, 134, 144, 155, 164, 175.

96. *r* se găsește rar epentetic: *arșă-harșă*, învălitoarea de sub șa și deasupra șalei > turc *hașă*.

Macedoromîn. a) *argîrșescu* în loc de obișnuitul *agîrșescu* (acelaș cu dacoromîn *greșesc*) P. B. 382 (Greșală de tipar?).

Istoromîn: *ăniurbātu-s-a* (a întilnit) P. I. 2₃₃; *aw ăniurbăt* (a întilnit) 27₃₀ 28₆; *îurbăia* (întilniă) 68₂₁ > *ăniub-*, compară meglen *nuibō* (întilni) P. M. 3₁₆ > **inobviare*.

97. *r* cade rar: vechiū romîn *rutesu* (accentul?), din nou, iarăș, Praxiul Voroneț pag. 37, 57, 90, 135 > **rutresu*, contaminație între *rusum* (rursum) și *retrosum* (retrorsum)? (După Giuglea în Dacoromania I pag. 250 *rutesu* ar fi un compus din *rursum* și *item*. După Bogrea în Dacoromania III pag. 736 „din lat. *retroversum* sau *retrorsum, retrosum*, de unde prin metateză și disimilație **rotreversum, *rotresum, *rutresu, rutesu*“). În *dós* > *dorsum, jós* > *deorsum, sūs* > *sursum* căderea lui *r* este anteromînească. Vezi Grandgent *Introduzione* § 291.

Macedoromîn. a) *alág* (alerg) > *lărg* P. B. glosar; *nég* (merg) P. B. 233, *năgă* (meargă) 476, *năse* (merse) 245, *alături* cu obișnuitul *nērgu* > *mergo*.

d) Meglen: *mérg* P. M. glosar.

Istroromîn: *még* (merg) P. I. 77²⁰.

§ 244. 98. In limba romînă apar 3 feluri de *l*.

a) *l* consonant obișnuit, anterior.

b) *l* consonant, posterior, așa numitul *l* aspru rusesc, *har-tes russisches l*. Vezi Sievers Grundzüge der Phonetik ed. III § 12, Jespersen Lehrbuch der Phonetik, 1904, §§ 135, 136.

α) La Fărșeroși „*l* înainte de *a*, *o*, *u* accentuați se preface, mai ales la începutul cuvîntului, într-o spirantă redusă guturală fonică, asemănătoare grecului γ înainte de *a*, dar care de abia se aude. Insemn acest sunet prin ξ : *zúpũ—lup*, *zále—lale* Onkel. Incolo, în apropiere de vocale guturale (*dunkeln*) și la sfîrșitul cuvîntului *l* devine *l*: *ațâl*, *câl*”. Weigand Aromunen II 187. Prin ξ trebuie să înțelegem un *l* redus, la care închiderea limbii prin partea ei anterioară este redusă la zero. β) În Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Sudestul Transilvaniei, Oltenia și Moldova pe alocurea, în Bucovina și Basarabia pretutîndeni *l* apare ca *l* în cuvîntul *vițâl* (și tot așa după oricare *-ă* final?). Criș-Mureș: *vițâl—vițâl—zițâl—ghițâl—ițâl—vițâl* Weigand's IV Jahresbericht 275. Somiș-Tisa: *vițâl—vițâl—ghițâl—dițâl—ițâl—zițâl—zițâl—dzițâl—zițâl* VI Jahresbericht 23. Munteni-Pădureni: *vițâl—vițâl* I. Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădureni 109. Oltenia: *vițâl—vițâl* VII Jahresbericht 38. Sudestul Transilvaniei: *vițâl—vițel* IX Jahresbericht 171. Moldova: *vițâl—zițâl—ghițâl—vițel—ghițel* IX Jahresbericht 171. Bucovina: *zițâl—ghițâl—dițâl* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens 41. Basarabia: *zițâl—ghițâl* ibidem. γ) În țara Oașului „o particularitate interesantă e trecerea regulată a lui *l* urmat de o consonantă la *l*, devenit *ũ* în graiul celor mai tineri. Fenomenul s-a produs în toate cuvintele, atît în cele de origine latină, cît și în cele nelatine. Astfel *alb—aub*, *albaştru—aubastru*, *albață—aubăță*, *alfel—aufel*, *altu—autu*, *ascultă—ascuută*, *baltă—baută*, *cațcũ—caucũ*, *caud—caũd*, *cațdare—caũdare*, *cațdură—caũdură*, *codobelc—codobeũc* (melc)...” I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului 14. δ) În Meglen după Weigand Vlach-Meglen 5: „*l* se găsește alveolar: *vale*, palatal: *lert*, *gălină*, și gutural *l*: *iet* er, *ninel* Ring”. După Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 135; în meglenit *l* se găsește regulat la sfîrșitul cuvîntelor. ε) În Criș-Mureș *l* > *ũ* din diftongul *aũ*. Vezi 18.

c) În dialectul istroromîn se găsește foarte rar *l* sonant: *sproclnită* (fărmăcată, blăstămată) P. I. 17₂₉ > croat *prokli-njati* verfluchen.

99. *l* inițial + *i*, *l* (precedat de vocală) + *i* vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *ll* + *i*, *ll* + *i* vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *ll* + *i* final fix (Vezi 38, 49), în elementele latine, s-a înmuiat < *l*. Acest *l* se păstrează în macedoromîn și istroromîn, s-a prefăcut în *i* în dacoromîn. α) *l* inițial + *i*: *linum* < *lin* < *in*. β) *l* + *i* + vocală: *aliubi* < *aliubi* < *alüre* < *aiüre*; *battualia* < *battălia* < *batăle* < *bătăie*; *coleus* < *côliu* < *côlu* < *côiu*; *dispolio* < *dispôliu* < *dispôlu* < *despôiu*; *familia* < *famélia* < *fămăale* < *fimēte*; *filius* < *filu* < *filu* < *fiiu*; *ilia* < *ilia* < *ile* < *iie*; *leporem* < *liēpure* < *lēpure* < *iēpure*; *lēvo* < *liēvo* < *lēu* < *iēu*; **liberto* < *liertu* < *lertu* < *iert*; *milium* < *méliu* < *mēlu* < *mēiu*; *multerem* < *muliere* < *mulere* < *muiere*; *palea* < *păliu* < *pălu* < *păiu*; *talio* < *tăliu* < *tălu* < *tăiu*; *tilia* < *téliu* < *tēlu* < *tēiu*; **voleo* < **vôlu* < *vôiu* (Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XXIV, 490 pune la baza lui *vôiu* un **vôriu* și consideră, deci, dezvoltarea lui **voleo* analoagă cu cea a lui *salio* [Vezi 89]. **vôriu* însă ar fi trebuit în dacoromîn să prezinte alături cu *vôiu* un dublet *vôr*, care nu există, iar în macedoromîn și istroromîn din **vôriu* n-ar fi putut eși decât *vôr* [Vezi 89]. Din **vôlu* din contra se pot explica lesne atît forma unică dacoromînă *vôiu*, cît și forma macedoromînă și istroromînă *vôi*, căci, dacă de obicei în macedoromîn și istroromîn *l* se păstrează, cîteodată se găsește *l* prefăcut în *i* chiar și în aceste dialecte). γ) *ll* + *i*: *gallina* < *găllină* < *găină*; **oblito* < *ollito* < *ôltu* < *uit*. δ) *ll* + *i* + vocală: *allium* < *ălliu* < *ălu* < *ăiu*; **illaei* < *illēi* < *illiei* < *lei* < *iēi* (pronume gen.-dat. singular feminin); *malleus* < *mălliu* < *mălu* < *măiu*; *mollio* < *môliu* < *môlu* < *môiu*; **pulleus* < *pălliu* < *pălu* < *păiu*. ε) *ll* + *i* final fix: *caballi* < *căli* < *căi*; *illi* < *li* < *i* (pronume dat. singular); *illi* < *li* < *i* (pronume nom.-acuz. plural masculin).

Cuvintele străine, care aveau *l* + *i* + vocală ori *l* și existau în limbă pe vremea cînd se petrecea fenomenul, au suferit și ele schimbarea: vechi bulgar *hmkli* < *hméliu* < *hmēlu* < *hămēiu*; vechi bulgar *krali* < *crăliu* < *crălu* < *crăiu*; vechi bulgar *liubiti* < *liubesc* < *iubesc*; vechi bulgar *liubovnikū* < *liubōvnic* < *iubōvnic*; vechi bulgar *liutū* < *liut* < *iute*; vechi bulgar *nevolia* < *nevôl'a* < *nevôie*; vechi bulgar *volia* < *vôl'a* < *vôie*; vechi bulgar *skolika* < *scôlca* < *scôică*; grec

θεμελίον < *temēlu* < *temēiŭ*; grec κονδύλιον < *condēlu* < *condēiŭ*. Multe din aceste cuvinte, dacă nu toate, s-au putut introduce pe vremea cînd *l* din elementele băştinaşe era în stagiul de *l*, pot fi prin urmare de relativ recentă dată.

l + l altul decît cei însemnați, în elemente latine, rămîne neschimbat (In special se păstrează *l* neschimbat înainte de *in* > *ēn*): *lingua* < *lēngua* < *lēmbă* < *limbă*; *lingula* < *lēngula* < *lingură*; **lēndinem* (Vezi 24) < *līndină*; *lēntem* (Vezi 24) < *līnte*. Tot așa rămîne neschimbat *l + i* în elemente străine (întru cît acestea n-au împlinit condiția de supt alineatul precedent): vechiŭ bulgar *liubovi* < vechiŭ romîn *libov*; vechiŭ bulgar *lipiti* < *lipesc*; grec λείπω < *lipsesc*; grec λίτρα < *litră*; turc *lüle* < *lülē*.

Urme de *l* se găsesc în vechea romînă: *ultă* Psaltirea șcheiană ps. 9₃₂; *nu ultă* ps. 9₃₃; *ultăfi* ps. 49₂₂; *ultăm* ps. 43₁₈; *ultăiŭ* ps. 101₅, 119₁₇₈; *ultăși* ps. 151₁₀; *ultără* ps. 9₁₈; *ultă-voiu* ps. 118₉₃; *ultă-va* ps. 76₁₀; *ultăt* ps. 9₁₉; *ultătă* ps. 136₅; *se ultăru* (dacă voiu uita) ps. 136₅; *se ultăremu* (dacă vom uita) ps. 43₂₁.—*ultără* Psaltirea Coresi ed. Hasdeu ps. 9 pag. 20; *ultăt* ps. 9 pag. 20; *ultăm* ps. 43 pag. 116; *să ultărem* (dacă vom uita) ps. 43 pag. 116; *ultăi* ps. 101 pag. 274.

Macedoromîn. a) α) *l'in* P. B. glosar. β) *al'urēa* P. B. glosar; *cól'u* Dalametra; *dispól'ŭ*; *fuměál'e*; *hil'ŭ*; *il'e*; *l'épure*; *l'áu*; *l'értu*; *mél'ŭ*; *mul'äre*; *pál'ŭ*; *tál'ŭ*; P. B. glosar. γ) *găl'ină* P. B. glosar. δ) *ál'ŭ*; *l'éi*; *mál'ŭ*; *mól'ŭ*; *púil'ŭ*. P. B. glosar. ε) *cál'*; *l'i*; *l'i*. P. B. glosar.—*simél'ŭ*; *cundil'ŭ* P. B. glosar.—*limbă*; *lingură* P. B. glosar; *līndină*; *līndi* (linte) Dalametra.

b) Olymp. β) *al'ure* Weigand Olymp 83; *fuměale* 25; *hil* 35; *ile* 29; *l'ópur* 29; *l'áu* 99; *mghiäre* (muiere) 27, 59; *táilu* (taiŭ) 35. δ) *áilu* (aiŭ) 35; *máilu* (maiŭ) 67; *púl* 35. ε) *cáil* (cai) 32; *l'i* (dativ) 77; *li* (acuzativ) 77.—*cundili* 33.—*limbă* 50; *lingură* 47.—După cum se vede, *l* se păstrează numai înaintea accentului, după accent își pierde mușierea. În cazul din urmă apoi grupul *l'u* precedat de *á* se preface în *liu* și *l* trece prin metateză în silaba precedentă, iar grupul *l'i* precedat de *á* se preface în *lī* și *l* trece prin metateză în silaba precedentă. Compară 178, 194.

c) Acarnania. β) *hil'e* > *filia* Weigand-Aromunen II 180; *l'áu* 180. δ) *-l'éi* (articol) 178. ε) *l'i* (dativ) 182; *-l'i* (articol nom.-acuz. plural) 178.

d) Meglen. α) *lîn* P. M. glosar. β) *lûrĕă*; *dispólŭ*; *fă-mĕlă*; *ilŭ*; *lĕpur*; *lĕŭ* (iaŭ); *lĕrt*; *mĕlŭ*; *mulări*; *pălă* (paie pl.); *tălŭ*. P. M. glosar. γ) *gălină*; *ŭlt*. δ) *ălŭ*; *mălŭ*; *an-mólŭ*; *pŭlŭ* P. M. glosar. ε) *călŭ*; *li*; *li*. P. M. glosar.—*lŭtă* (iute); *nivólă*; *timĕlă* (temelie); *cundilŭ*. P. M. glosar.—*lîmbă*; *lîngură*; *lînden*; *lînti*; *lipĕs* (lipesc). P. M. glosar.

Foarte rar se găsește *l' < i* și în macedoromîn: *fumĕilor* C. D. IV 157₂₆; *fumĕlle* C. D. IV 159₂; *vóŭ* (volo) P. B. glosar, *vóŭu* Weigand Olymp 101, *vóŭ* Weigand Aromunen II 178 (Acarnania), *vóŭ* P. M. glosar. După Capidan, Meglenoromînii I, pag. 134, 147, *l' < i* s-ar fi găsit des în meglenit.

Istoromîn. α) *lîn* P. I. glosar. β) *cól'*; *famĕe*; *fil'*; *lĕpur*; *l'ăŭ*; *mĕl'*; *mul'ĕră*; *păl'ă* (paie pl.); *tăl'u*. P. I. glosar. *vóŭ* (volo) vezi nota dela 217. γ) *gal'iră* P. I. glosar. δ) *ăl'u*; *măŭu*; *mul'ă* (muia, infinitiv); *pŭl'* P. I. glosar. ε) *căl'* P. I. glosar; *i-l'* (dativ) P. I. 1₁₆; *iel'* (iei, nom.-acuz. plural) 2₃.—*crăl'*; *l'ubĕsc*; *l'út*; *vól'e*. P. I. glosar.—*lîmbă*; *lîngură*; *lîndiră*. P. I. glosar.—Precum se vede din *famĕe*, *vóŭ*, *măŭu*, din pronumele dativ sing. *i*, și din articolul masculin plural *i* (de pildă nearticulat *frăŭ* P. I. 5₂₂, articulat *frăŭi* > **frăŭii* 1₄) *l'* devine câteodată *i* în dialectul istoromîn.

100. *l* între vocale în elemente latine se preface în *r*. Fenomen posterior celui de sub 99 (Altfel cuvinte ca *familia*, *ilia* ar fi devenit *fimĕre*, *ire*. Căci nu faptul că în *familia*, *ilia* *l* era urmat de *i* consonant ar fi împiedecat prefacerea lui *l* în *r*, după cum se probează prin *sălŭ < sâr*: în *sălŭ* *i* este anteromînesc, vezi 51, și deci probabil anterior fenomenului *l < r*, în *sălŭ* prin urmare faptul că *l* ar fi fost urmat de *i* consonant n-a împiedecat prefacerea lui *l* în *r*; *l* în acest cuvînt, din cauze nouă necunoscute, rămăsese nemuiat. Compară 89 α. *): *burĕte* > *boletus*; *burĭc* > *umbilicus*; *căre* >

*) După Sextil Pușcariu în Dacoromania III, 660 *l* intervocalic ar fi rămas neschimbat în elementele latine, cînd „era urmat în silaba următoare de un *n* (poate și *m*), printr-un fel de disimilare prohibitivă”. Pușcariu se bazează pe exemplele *scăloŭu* un fel de ceapă > *ascalonium*, *călin* călduț > **calinus* ori **calenus*, *căliŭ* călduț > **calaneus*, *căloŭu* un fel de vatră > *calonium*, macedoromîn *alîn* suiŭ, urc > **aleno*. Chiar dacă asupra etymelor nu s-ar face nicîo întîmpinare, fenomenul nu s-ar putea explica prin „disimilare prohibitivă”, căci mai multe caractere asemănătoare există între *l* și *n* decît între *r* și *n*.

qualis; *cér* > *caelum*; *cur* > *culus*; *dăare* > *dolet*; *dór* > *dolus* (= *dolor*); *fír* > *filum*; *gură* > *gula*; *lingură* > *lingula*; *măscur* > *masculus*; *măr* > *melum*, *melus*; *măără* > *mola*; *négură* > *nebula*; *nór* > *nubilum*; vechiū romîn orşinic-urşinic (Vezi 91) > *olosericum*; *păr* > *palus*; *păcură* > *picula*; *porumb* > *palumbus*; *púrice* > *pulicem*; *săr* > *salio*; *sare* > *salem*; *scără* > *scala*; *scîndură* > *scandula*; *sécere* > *sicilis*; *sîngur* > *singulus*; *săare* > *solem*; *suptîre* > *subtilis*; *trier* > *tribulo*; *vîntur* > *ventulo*. *stăul* nu-î *stabulum*, ci *stablum* Appendix Probi.—Schimbarea are loc şi în câteva cuvinte de origine obscură, unele poate de origine străină: *ábur*, compară albanez *ávut* (Vezi § 328); *măgură*, compară albanez *măgulă* şi vechiū bulgar *mogîla* (Vezi § 328); *mătură* nu poate fi separat de slavul *metla* (Cihac II, 190) cu acelaş înţeles, şi nici verbul *mătur* de vechiul bulgar *mesti-metō* *verrere* (I. A. Candrea *Éléments latins de la langue roumaine* 28 a propus pe *metula*, eine kleine Pyramide, Spitzsäule, care ar fi avut după el şi înţelesul de „petite meule de foin“); *múgur*, compară albanez *múgul* (Vezi § 328); *sîmbure*, compară albanez *şumbulă* (Vezi § 328); *vîézure*, pe care dicţionarele îl traduc ori cu porc-épic, *Stachelschwein* (de pildă Costinescu, Pontbriant, Codrescu *Dicţionar german-romîn*), ori cu *Dachs* (Bărceanu), este acelaş cu albanez *vîészulă* *Hamster* ori *Dachs* (Vezi § 328).

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *burăte*; *buric*; *căre*; *ţer*; *cúr*; *dăare*; *dór*; *hír*; *gură*; *lingură*; *măscur*; *mér*; *măără*; *négură*; *niór-năúr-niúr*; *păr*; *purumbu*; *púric*; P. B. glosar; *sáru* *Kavalliotis*; *sáre*; *scără*; *scîndură*; P. B. glosar; *săáfiră* *Dalametra*; *sîngur*; *săare*; *suptîre*; P. B. glosar; *trîir* *Dalametra*; *vînturédz* *Dalametra*.—*áburi* *Dalametra*; *métură* P. B. glosar; *sămbure* *Mihăileanu*.

b) *Olymp*: *burăte* *Weigand Olymp* 33; *buriclu* 67; *căre* 79; *ţésuri* 32; *durăare* 27; *dór* 47; *hír* 36; *gură* 63; *mér* 67; *măără* 47; *nuór* 31; *porumbu* 50; *púric* 47; *săre* 47.

c) *Acarmania*: *părúngli* *Weigand Aromunen* II 178; *pérli* (*perii*) > *pîlus* 180; *trimură* > *tremulo* 180.

d) *Meglen*: *buréti*; *buric*; *cári*; *ţer*; *cúr*; *dăari*; *dór*; *ir* (*fír*); *gură*; *lingură*; *măscuri*; *mér*; *măără*; *nór*; *păr*; *páriţi*; *săr*; *sári*; *scără*; *scîndură*; *séřiri*; *sîngur*; *săari*; *suptóri*; *vîntur*. P. M. glosar.—*métură* P. M. glosar.

Istoromîn: *buric; căre; tsér; cūr; dōre; gūră; lîngură; mēr; mōră; pūrets; săre; sōre; supfire; vîntur*. P. I. glosar.—*métură* P. I. glosar.

Pe celălalt teritoriū romanic fenomenul are loc la Genua și în Alpii cotici. Meyer-Lübke *Grammatik der roman. Spr.* I § 457.

101. Rar $l < r$ în grup de consonante; *mūrsă > mulsa; sərbād > exalbidus*; Banat *bridžă* (blide) Weigand's III Jahresbericht pag. 253.

Nu se găesc exemple în celelalte dialecte.

102. Rar $l < n$; *asěămăn > assimilo; asēmenea > assimilis; funīngină > fuliginem* (N-a avut loc cumva $l < r < n$ la acest cuvînt, astfel că *fuliginem* să fi devenit *furigine* întîi și apoi *funīngine*? Compară §§ 99, 100). Vechimea mare a lui *n* în *asěămăn, asēmenea* se probează prin rotacizarea lui (Praxiul Voroneș *asěămără* асѣамз-арз pag. 110, *asemă-răreși* асемз-арреши pag. 142, *sěămērea* сѣаме-рѣк pag. 135; 168), *celalant > celalalt*.

Fenomenul se găsește rar și în celelalte dialecte.

Macedoromîn. a) *furidzină* Dalametra ($> *fuligina$, unde *l* n-a fost în înprejurări de a se preface în *l*). *alântu > altu* P. B. glosar.

b) Olymp: *alântu* Weigand Olymp 47.

d) Meglen: *lânt* (alt) P. M. glosar.

Istoromîn: *mūnd* (mult) P. I. 74₃₆.

103. $lv < lb$ în elementele latine: *albie > alveus; nălbă > malva; pūlbere > pulverem; sălbie > salvia; sălbătec > silvaticus*. Fenomen anteromînesc. Vezi Grandgent *Introduzione* § 323. Compară 93.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *pūlbire* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nălbă; sălbătic*. P. M. glosar.

Istoromîn. Lipsesc exemple.

104. *ll* latin, precedat de *é* (= *ě, ê, î*), *i* (= *î*), *ú* și urmat de *ă* final, se preface în *ű*. Grupul *-űă* precedat de *é*

a căzut, s-a păstrat când a fost precedat de *i, ú*; *ű* s-a păstrat apoi în forma articulată a cuvîntului; *argeá*, art. *argeáűa* > *argilla*; *căţeá*, art. *căţeáűa* > *catella*; *ía* > *illa*; *mă*, art. *măáűa* > *agnella*; vechiú romîn *mădúűá* > *medulla*; *mă-sěá*, art. *mă-sěáűa* > *maxilla*; *nuíá*, art. *nuíáűa* > *novella*; *piűá*, art. *piűa* > **pilla* în loc de *pila*; *stěá*, art. *stěáűa* > *stella*; *şá*, art. *şáűa* > *sella*; *viţeá*, art. *viţeáűa* > *vitella*, şi în general *-ěá*, art. *-ěáűa* > *-ella*, precum *pietriceá*, *porumběá*, *purceá*, *vălceá*, etc. Insă *cál* > *caballus*; *cále* > *callis*; *el* > *illum*; *mőále* > *mollis*; *sătúl* > *satullus* (*sătulá* prin analogiea masculinului); *vále* > *vallis*. Discuţia mai de aproape a fenomenului, mai ales din punct de vedere al părerii lui Tiktin cum că *ű* ar fi epentetic, vezi-o în ale mele Principii de istoriea limbii 33. La cele spuse acolo mai adaug că părerea vocalizării lui *ll* a mai susţinut-o apoi Egidio Gorra Dell'epentesi di iato nelle lingue romanze, Roma, 1893 (Studi di filologia romanza VI, compară Romania 1894 pag. 594), şi Friedrich Schürr, Zur rumänischen Lautlehre, in Mitteilungen, pag. 43-54, iar pe acea a epentesei O. Densuşianu în Studii de filologie romînă, Bucureşti, 1898, pag. 43 sqq., şi Tiktin însuş în Zeitschrift für roman. Phil. XXIV (1900), 321.

Fenomenul are loc în toate dialectele. În macedoromîn *-űá* orî *-űo* (Vezi 79) se păstrează (cu excepţie de *ía* > *illa*). În istroromîn cade, ca şi în dacoromîn.

Macedoromîn. a) *căţáűá-căţáo*; *ía*; *náűá-náo*; *mădúá*; *mă-sěáűá-mă-sěáo*; *stěáűá-stěáo*; *şáűá-sáőá-şáo*; *viţáűá-viţáo*, *chitriţeáűá*. P. B. glosar. *cál*; *cále*; *el*; *mőále*; *sătúl*; *vále*. P. B. glosar.

b) Olymp: *căţáűá* Weigand Olymp. 36; *ěá* 77; *stěáűá* 36; *sěáűá* 36. *cál* 36; *el* 77; *vále* 62.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *căţáűá*; *ěá*; *midúá*; *mă-sěűá*; *stěűá*; *şáűá*; *purţeűá*. P. M. glosar. *cál*; *iel*; *mőáli*; *sătúl*; *váli*. P. M. glosar.

Istroromîn: *ía* (*illa*); *stě*; *viţe*. P. I. glosar. *cá* (*cal*); *cále*; *ie* (*el*); *mőle*; *vále*. P. I. glosar.

105. *ll* nou < *rl*: *berluesc* (căptuşesc, „haîne berluite“ Şincai II 264) > ungur *bellelni* căptuşesc; *birlá* (tălpigă, lopăţica pe care apasă ţesătoarea cu piciorul, Revista critică-literară a lui Aron Densuşianu IV 337), *birlíc* (scîndurică, în special

scîndurica dela zmeul copiilor, Zeitschrift für roman. Phil. XVII 392 din Ispirescu Jucării 64), *birlicel* (mic ceatlău, Zeitschrift für roman. Phil. XVII 392 din Ispirescu Jucării 9) >romanicul **billa*, de unde francez *bille*, butuc, buştean, vechiū provensal *bilho*, trunchiū de lemn, italian *bilia*, ceatlău, mediolatin *bil-
lia*, trunchiū de lemn, mediolatin *billus* băţ, compară Zeitschrift für roman. Phil. XXXI 300; *dărlóg-dîrlóg* >*dălóg* Şezătoarea II 225, V 70 >vechiū bulgar **dologŭ*, derivat imediat dela vechiū bulgar *dolagati* addere, cu înţelesul de „quod additum est, anexă, capăt” (*dărlogii-dîrlogii-dălogii* sînt două bucăţi de piele ori de altă materie, care se anină la zăbală).

Fenomenul nu se poate proba în celelalte dialecte.

Meglen: *bilă* prăjină P. M. glosar.

106. În ţara Oaşului *l* urmat de o consonantă se preface în *l* şi apoi în *ŭ*. Vezi 98 b γ. Compară pentru *ŭ* < *l* în Criş-Mureş 18 v.—În Meglen, localitatea Ţîrnareca, *-l* final, cînd cuvîntul următor începe cu o consonantă, <*ŭ*. Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 135.

Fenomenul *l* urmat de consonantă <*ŭ* este cunoscut în diferite limbi romanice, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 476. Fenomenul *ŭ* < *l* e cunoscut în dialecte italieneşti, Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 125.

107. În Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenî-Pădurenî *l* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît mai puţină consecvenţă cu cît mergem mai mult dela vest spre est. Pe de altă parte fenomenul are loc cu mai puţină tărie cînd *l* este precedat de o consonantă. Exemplele le dau din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovici Die Dialekte der Muntenî und Pădurenî 135 sqq. Pentru *ă* de după *l* din exemple vezi 35. Banat: *căle*, *culăgă* (culeagă), *dzilă* (zile), *foălă* (foale, pîntece), *florîşălă* (floricel), *grăşălă* (greşele), *ială* (ele), *să-ncălăcă*, *învălă*, *îveselăştă* (îveseleşte), *jălă*, *lăptşilă* (laptele), *lă* (le pron. acuz. pl.), *lămnă* (lemne), *mărşălă* (mărgel), *măălă* (mele), *môşulă*, *oăsălă*, *oilă*, *piştoălă*, *plăcăt*, *plăcă*, *răiulă* (raiele, vocativ), *răşelă* (regele), *reălă*, *scoălă*, *stăălă*, *şărpilă*, *şăălă* (şele, lumbi), *vălă*, *Văşilă*, *viclă*, *viorială* (viorele). Însă *sufletă* (suflete).—Criş-Mureş: *alergăt*, *alţşălă* (altele), *brîglilă*, *călă*, *cînelă* (cinele), *crenguriălă* (crengurele), *dzilă* (zile), *fiulă*, *găniilă*, *ială* (ele), *jălă*, *lă* (le, pronume acuz. pl.), *legăt*, *lêla*, *lêmn*,

lámniă, lău (leu, ban), *lêi* (lei, bani), *mêlă, micuchîălă* (mititele), *mîndrilă, mînilă, nanăşulă, păsăreală, pēăştîlă* (peştele), *pl'ecăt, réală, spēlă, stăpînilă, stêlă, urmăelă, vâşilă* (vacile), *vâlă*.—Insă *alergă* (infin.), *ârmele, călea, doâmnele, drăgostele, frigurile, Iancule, lemn, lēmnî, lēmnēle, mănūşele, mûnfele, păcatele, pînzele, pletōăsă, plevēască* (plivească), *rele, Rumînele* (Romîncele), *spătele, tăleri, ūmple, vâlă*.—Somiş-Tisa: *al'ergăt, Ardêlă, cêlă* (cele), *crengurêl'e, đas'egăt* (dezlegat), *êlă* (loc > ungar hely), *fêtel'e, inêlă, mă-nşêlă* (inşele), *jăl'e-jêlă, lacrîmînilă, lă* (pronume f. acuz. pl.), *l'egă, legăt, lēlê, mărjêlîlă, mărjêlă, mêlă, mîtrele* (mirele), *nûmel'e, pōl'e* (poale), *spêlă, vâl'e*.—Insă *alēgă, alejêă, alēs, copile* (vocat.), *cûcule* (vocat.), *culēs, lēăgănă, lēgăn, legănăt, leliță, silēacă* (săracă), *sûfletu, şirilă* (firele), *vâl'e*.—Munteni-Pădurenî: *ăl'a* (celea), *bălaotel'e, călă, căl'a, cûcul'e* (vocat.), *êl'e* (cele), *ghişîtûril'e, îêl'e* (ele), *jăl'ê, jōăviînil'e* (jivinele), *lăcrămil'e, l'e* (pronume f. acuz. pl.), *l'e* (pronume dat. pl.), *l'egătuiălă* (invoială), *pêştîsel'e* (peştele), *pl'ecără, pl'ecăt, slûžilă, sprînsêñăl'e, tril'a* (treilea), *ţōăl'ele, vâl'e, viţăl'el'e, zil'e*.—Insă *bălaotele, bûdzele, călea-călia, cărele, călêtcă* (cuşcă), *cătănele, fêţsele* (fetele), *ghişîtûtile, harmōnişele, îele, jūăviînil'e* (jivinele), *lēăgă, lēze* (lege), *lēza, lēzi* (legi 2 p. sing.), *lēmnē, părţile, plēacă, plecăt, plecă* (inf.), *plēşe, pŭărţile* (portile), *slŭjnişele, sŭtălă* (centesimus), *trēburile, tustrēle, tsēile* (cheile), *tsîsturile* (ofiţeri), *ţōale*.

Înainte de *i l* se înmoae mai rar şi numai în Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa. Banat: *bl'idzilă* (blidele), *făcl'ialor, mănvăl'ii, pël'ița*.—Insă *ăli* (cele), *Cătălină, lingă* (lingă), *lipit, lipsă, mîndrulița, ulița*.—Criş-Mureş: *brîgl'ilă, l'-i* („li este”, pronume dat. pl.), *pel'in*.—Insă *frundzulîță, învălîi, lelişōără, leliță, li* (pronume acuz. pl.), *Lîpoviî* (localitate), *plin, plină*.—Somiş-Tisa: *acōli* (acolea), *jăli* (infinitiv), *mărjêli, ulița*.—Insă *mă-nvălîi, jeli* (infinitiv), *leliță, lînă, lingurări, plîn, stăjilit* (stăvilit), *sŭlița, Tîligrad* (Tarigrad), *ulița*.

Compară 95, 116, 134, 144, 155, 164, 175.

108. La Fărşeroţi „cîteodată cade *l* după consonante înainte de vocalele guturale („dunkeln”): *acó > acló*”. Weigand Aromunen II 187.

109. În istroromîn *l* final şi *l* urmat de consonantă, dacă după consonantă nu urmează imediat *e, i*, cade, după ce proba-

bil s-a prefăcut întîiu în *ă*. Compară 106: *ăb* > **ălb* P. I. 30¹⁵; *ăbă* > **ălbă* 18²⁷; *ancăfăt* > **ancălfăt* 3⁵; *ătă* > **ăltă* 35¹⁴; *ātu* (alt) > **ăltu* 5⁸; *bovăn* (bolovani) > **bolvăn* 82⁸; *ca* (cal) P. I. glosar; *cadăra* (căldarea) > **căldăra* 13¹⁹; *cucăt* > **călcăt* 18²⁷ 25³¹; *cucă* > **călcă* 25³⁰; *ie* (el) P. I. glosar; *satú* (sătul) P. I. glosar; *scutări* (vei asculta) > **scultări* 77²²; *ută* (infîn.) > **ultă* > **ultă* 37⁶; *utu* (3 p. pl.) > **ultu* > **ultu* 43²⁸; *vôte* (dăți, ori) > italian *volta* 13²⁵. Însă *ălț* (alți) 80¹⁵ 81²⁴; *dultse* (dulce) 81¹⁶. *rescuf* (descultă) > **resculfă* 3⁵ prin analogia singularului.

110. În istroromîn și Meglen *l* se înmoae înainte de consonantă urmată imediat de *e*, *i*: *ălț* > *ălți* P. I. 80¹⁵ 81²⁴; *dultse* > *dultse* P. I. 81¹⁶. — *mulfă* > *mălfă* P. M. 11²² 17²; *albă* > *albă*, Papahagi, Meglenoromîni, I, 50.

110^a. În istroromîn *l* < *n'* citeodată după *m*: *măvă* prăjină > sloven *ml'ava* P. I. 74⁵; *verit-ămă-ai* mă-ai venit P. I. 74³⁰ (*mn'* > *ml'*, compară 52^a).

§ 245. 111. Din punct de vedere al împrejurărilor în care există nazalele *m* și *n*, se întîmplă în romînește acelaș lucru ca în toate limbile mai cunoscute. Anume: a) *m* și *n* există numai cînd sînt urmate în cuvînt ori în tact de vocale și cînd se găsesc la sfîrșitul cuvîntului: *măre*, *ăm*, *inimă*, *ăn*. Cînd sînt urmate în cuvînt ori în tact de alte sunete decît de vocale, ele *pot* exista, de obiceiî însă *nu* există, ci vocala precedentă este nazală, și anume cu nazalizare mai mare ori mai mică după firea limbilor. S-a făcut obiceiî însă ca atunci cînd vocala nazală este urmată de sunet bilabial, să se scrie *m*: *cîmp*, *îmblu*, iar cînd este urmată de alt sunet, să se scrie *n*: *înfăț*, *cînd*. b) *m* poate exista înainte de *s*, *t* (Vezi 124, 125, 126, 131). c) *n* poate exista înainte de *m*: *înmouă*.

În macedoromîn (afară de Meglen) există *m* sonant la începutul cuvîntului înainte de *b*, *p*, *v*, după căderea lui *i* inițial. Vezi 86: *mbăir*; *mbăr*; *mbét*; *mbrățitédz*; *mbün-mbunédz*; *mpärtu*; *mplătésco*; *mprumút*; *mvésco*; *mvirindt*. P. B. glosar. Cîteodată rezultă *m* sonant în macedoromîn la începutul cuvîntului prin sincopa unei vocale: a) *mtrésco-mutrésco* (privesc) > vechiū bulgar *motriti* P. B. glosar; b) Olymp *mghîäre* > *ml'äre* > *mulierem* Weigand Olymp 27, *mfin* > *puțin* 31.

112. *m* (precedat de vocală ori de *r*) + *i*, *m* (precedat de vocală ori de *r*) + *i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală,

m (precedat de vocală ori de *r*) + *i* final fix (Vezi 38, 49), în elementele latine < *mn*, *n*. Fenomenul are loc pe tot teritoriul dacoromînesc afară de Banat. La Munteni-Pădurenii are loc puțin. Exemplele le dau după cuvintele normale și după textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, I. Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenii, I. A. Candrea Graiul din țara Oașului. Banat: *addormita* < *adurmită*; *lacrimae* < *lăcrim-lăcrăm*; **lumina* < *lumînă*; *mēdius* < *mizlocu*; *mēl-* < *mîă-ră*; *mērcuris* < *mîercuț-mêrcuț*; *mîca* < *nîmîca*; *mî* < *mîă-mi*; *mîlia* < *mîă*. — Criș-Mureș: **lumina* < *lumîn-luînă-lumînă*; *mēdius* < *mizoc* (mijloc); *mērcuris* < *mîercuț-mêrcuț-nêrcuț-mhêrcuț*; *mērula* < *mîerlă-mêrlă-mîrlă-mhêrlă-nîrlă*; *mēus* < *mîă-î-îe*; *mîca* < *nîmîca-nîmîca-nîcă*; *mî* < *mîă-mîă-mi* (-*l* pusă) - *mî(-s)* - *mî(-î)* - *nî(-î)* - *nî(-am)* - *mîi(-l)* - *mî(-o)*. — Somiș-Tisa: *addormire* < *adurîi*; *dormiebat* < *dur-mîă*; *lacrimae* < *lăcrîmîlă-lăcrîmî-lăcrîm*; **lumina* < *lumînă-luînă*; *mēdius* < *mîădzî-mîîljocu*; *mērcuris* < *mîercuț-nêrcuț*; *mērula* < *mîerlă-mîîrlă-n'îrlă*; *mēus* < *mî'ău* - *mî'ei-n'ău-n'ei*; *mîca* < *nîmîic*; *mî* < *mî'ie-mî'îă-n'(-îe)* - *(-s)m(hie)* - *mî'î(-î)* - *mî'(-ăi)* - *mî'(-o)* - *n'(-oi)* - *n'î(-l)*; *palmae* < *păln'*. — Țara Birsei și Țara Oltului: *mērcuris* < *mîercuți-mî'ercuți-n'ercuți*; *mērula* < *mî'irlă-n'êrlă-n'irlă*. — Sudetul Transilvaniei: *mērcuris* < *n'ercuți*; *mērula* < *n'irlă*. — Munteni-Pădurenii: *addormiebat* < *adurmîă*; *addormiebat* < *adurmî*; *addormitus* < *adurmîț*; *lacrimae* < *lăcrămile*; *mērcuris* < *mîercuț-mî'ercuț*; *mērula* < *mîerlă-mîrlă-mî'êrlă-mîerlôn'-mîrlôn'-mî'êrlôn'*; *mēus* < *mîă-î*; *mîca* < *n'îmîc-n'îmîca*; *mî* < *(să-)m(dai)-(să-)m(aduș)*; *palmae* < *pălmî*. — Țara Oașului: „*m* urmat de *i* sau de *î* a devenit mai pretutindeni *mî'*: *mî'ic*, *mî'îe*, *mî'îjloc*, *amî'ădzădz*, *mî'ercuți*, *mî'ere*, *mî'êrlă-mî'irlă*, *mî'ê-î*, *mî'êdz*. În Cămărzana, Tîrsolț și Boinești se rostește însă mai des *mîc*, *mîjloc*, *amî'ădzădz*, adecă cu *m* nealterat”. I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 13. — Oltenia: *mērcuris* < *mêrcuț-mîercuț-mî'ercuț*; *mērula* < *mêrlă-mîerlă-mî'êrlă-mîrlă*. — Muntenia: *mērcuris* < *mêrcuț-mîercuț-mî'ercuți-n'ercuți*; *mērula* < *mêrlă-mîerlă-mî'irlă-mî'êrlă-mî'irlă-n'êrlă-n'irlă*. — Moldova: *mērcuris*: *mî'ercuț-n'ercuț*; *mērula* < *mî'êrlă-n'êrlă-n'irlă*. — Bucovina: *mērcuris* < *mîercuț-n'ercuț*; *mērula* < *mî'êrlă-mî'irlă-n'êrlă-n'irlă*. — Basarabia: *mērcuris* < *n'ercuț*; *mērula* < *mî'êrlă-n'êrlă-n'irlă*.

Înainte de altfel de *i* decît cei însemnați (în special înainte de *in* > *en*), precum și în elemente străine, *m* s-a păstrat ne-schimbat: *dimință* > **demință*; *duminică* > **dumenică* > *dominica*; *minciună* > *mentionem*; *mine* > *mene*; *minte* > *mēntem* (Vezi 24); *oămini* > *homines*; *primire, primit* > vechiul bulgar *pričeti, priimō*, etc. Cu toate acestea se întilnesc cazuri de *m* < *mñ, ñ* chiar înainte de alți *i* decît cei însemnați, precum și în elemente străine: Criș-Mureș *mñilă-ñilă* > vechiul bulgar *milostī*. Somiș-Tisa *mñtrele* *); *mñireăsă*; *primñt*. Țara Oașului: *pomñță*. Moldova: *nilă*; *nire*; *nirăsă*.

Fenomenul are loc în dialectul macedoromîn, cu lipsuri în Olymp și mai ales în Meglen.

a) *dormis* < *dōrni*; *dormiebat* < *durnā*; *dormīvi* < *durnīi*; *dormire* < *durnire*; *dormītus* < *durnītā*; *lacrimae* < *lācrini*; *lumīna* < *luñinā*; *mēdius* < *ñádză*; *měl-* < *ñāre*; *mērcuris* < *ñērcurī*; P. B. glosar; *mēruła* < *ñirlā* Dalametra; *mēus* < *ñēū*; *mī* < *n'īa*; *mīlia* < *n'īle*; *mīror* < *n'ir*. P. B. glosar. vechiul bulgar *milostī* < *n'īla*. P. B. glosar.—*dimință*; *duminică*; *minciună*; *mine*; *minte*; *oăminī*. P. B. glosar.

b) Olymp: *dormis* < *dōrni*; *dormiebamus* < *durnīām*; *dormīvi* < *durnīi*; *dormire* < *durnire*; Weigand Olymp 98; *mēdius* < *nēdzu* 26; *měl-* < *n'ēre* 26; *mērcuris* < *nērcurī* 41; *mēus* < *mēu* 78; *mī* < *nia* 76; *mīlia* < *nīle* 75. vechiul bulgar *milostī* < *nilā* 41.—*mine* 76.

c) Acarnania: *mēi* < *n'ēi* Weigand Aromunen II 178; *mī* < (*si*)-*ñ* 178, *ñ(-e)* 180, *ñ(-u)* 182, (*nu*)-*ñ* 182, (*ma*)-*ñ* 182.—*dimnță* 178; *mine* 178.

d) Meglen: *dormiebat* < *durmiā*; *dormire* < *durmiere*; *lacrimae* < *lōcrumī*; *mēdius* < *n'āză, n'ēz, mējluc* (mijloc), *mijlucān* (mijlociū); *měl-* < *ñāri*; *mērcuris* < *ñērcurī*; *mēruła* < *n'ērlā*; *mēus* < *mēū*; P. M. glosar; *mī* < *n'(-u)* P. M. 3₅; *mīlia* < *mīlā*; *mīror* < *n'ir*. P. M. glosar.—*dimință*; *duminică*; *minciună*; *mīni*; *mīnti*; *oăminī*. P. M. glosar.

Istoromîn. N-are loc fenomenul: *dormire* < *durmi*; *dormītus* < *durmit*; *lumīna* < *lumīră*; *mēdius* < *mejlōc*; *mēruła* < *mērlă*; *mēus* < *mēv*; P. I. glosar; *mī* < (*neca*)-*m* P. I. 6₁₃.

*) Pentru etimologia acestui cuvînt vezi nota a două dela § 273.

mî(-a) 6₁₉.—demărețã; dumirecã; P. I. glosar; mire P. I. 11₂₅; omîr P. I. glosar.

În formica $m < n$ (nu n') pe tot teritoriul romînesc: dacoromîn, dialecte și limba comună, furnică; macedoromîn a) furnigă P. B. glosar, b) Olymp furnică Weigand Olymp 42, d) Meglen furnigă P. M. glosar; istroromîn furnij (furnici) P. I. 41₂₇. Aceasta probează că *fornica a existat la baza limbii romîne.

Asupra vechimii fenomenului vezi 136.

113. a) $mn < un$, sporadic: *damnum < dăună* (După Tiktin Wörterbuch acest cuvînt ar fi un neologism.); *scamnum < scăun* (Pentru formele dialectale ale lui *scăun* vezi 18 *). b) $mn < m$, sporadic: *dumnăata < dumiată* Banat Weigand's III Jahresbericht 263, *dumăată* Criș-Mureș IV Jahresbericht 305, *dumăată-dumată* Somiș-Tisa VI Jahresbericht 61, 74, *dumată* Țara Oașului I. A. Candrea Graiul din ~ 13; *dumnăavăastră < dumăavăstă* Somiș-Tisa VI Jahresbericht 61. c) $mn < n$, sporadic: *amăriū < anărū* Țara Oașului I. A. Candrea Graiul din ~ 13 > *igniariū*?

Fenomenul b, c are loc și în macedoromîn.

Macedoromîn. a) a) *scămnu* P. B. glosar. b) *dăama > dăamna* P. B. 477 (Pleasa-Albania).

b) Olymp. a) *scămnu* Weigand Olymp 67.

d) Meglen. a) *scănd* P. M. glosar. c) *sôn > sôm* P. M. 29₄₁.

Istroromîn. a) *scănd* P. I. 22₂₂.

114. $ml < mbl$, sporadic: *imblătesc >* vechiū bulgar *mlatiti* ferire.

Fenomenul nu există în celelalte dialecte.

115. $mr < br$, sporadic dialectal: *brăănă* Bibicescu Poezii populare din Transilvania 256 > *mrăănă >* bulgar *mrkna*.

Fenomenul există în macedoromîn: a) *brăănă* Dalametra; *brăescu > *mrăescu > mtrăescu > mutrăescu* P. B. 79, 184, 376.

115^a. m inițial < b , rar, în istroromîn: *borebit* (accentul? „poate”) > kroat *mora biti* idem P. I. 20₂₂ 72₈ 41₃₁. Asimilație?

115^b. m intervocalic < b , rar, la Moși: *dîbirăță* (dimineață). Vezi 122.

116. In Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni (nu însă în Somiș-Tisa) între *m* și *e*, *i* se intercalează un *î* epentetic, dar nu în mod consecvent. Fenomenul scade în putere dela vest spre est. Exemplele le dau din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., Iosif Popovič Die Dialekte der Munteni und Pădureni 135 sqq. Pentru *ă* de după *î* din exemple vezi 35. Banat: *cărămîidă*, *înimîi*, *lîmîă* (lume), *mîersă* (merse), *n'îmîă* (nime, nemo). Însă *dzimin'ăța* (dimineata), *lîmă*, *mă*, *măă* (mele), *mêrs*, *mêră* (merge, infinit.), *mîc*, *mî-l* du, *miluîesc*, *miluîască*, *mî'nă* (mine), *mîntsă* (minte, mens), *mîntînd*, *mizlocu*, *oămen'*, *oămen'i*, *pomăan'ă* (deștepte, 3 p. sing. conjunctiv), *rumînoăară*, *trimăătse* (trimete). — Criș-Mureș: *lîmîă* (lume). Însă *ărmele*, *dzimin'ăța*, *lîme*, *lîmă*, *mă*, *mêre* (merge), *mî-i*, *mî'nă* (mine), *mîne*, *mî-s*, *mîzoc* (mîloc), *n'îme*, *n'îmerêstș*, *n'îmerûi*, *trimês*, *ûmeră*, *ûrmelă*. — Munteni-Pădureni: *glîmie*, *mîărgă* > *mîeărgă*, *n'îmie*. Însă *cumîntse* (cuminte), *dîimin'ăța*, *dzîiminăța*, *dôărme*, *ghîiminăța* (dimineata), *încremenîț*, *lăcrămîle*, *lăcrămêle*, *lîmă*, *măărgă*, *mêre* (merge), *mêrg*, *merîndze*, *mêrsără*, *mêselor*, *mîă*, *mî'nă* (mine), *mî'n'e*, *mînsînós*, *mîntșenas* (îndată), *mîntșî*, *îime*, *oămeni*, *omen'i* (3 p. sing. perf.), *pîmîț* (pîvnițî), *pomenîască*, *trimês*, *ûmeru*.

Compară 95, 107, 134, 144, 155, 164, 175.

117. *mbl* < *ml* < *mn* în macedoromîn și istroromîn în cuvîntul *ambulo* < *îmnu* P. B. glosar; *îmnă* (ambulat) Weigand Aromunen II 182 (Acarmania); *ămnu* P. M. glosar; *ămnu* P. I. glosar.

118. *m* < *n* în macedoromîn, rar: *blăstănat* (blăstămat) C. D. VI 97₁₀; *blăstinăț* (blăstămațî) C. D. VI 97₃₂. Forma obișnuită macedoromînă este însă *blăstimăt*. Meglen *blăstimăt* P. M. glosar.

119. *m* final se preface în istroromîn regulat în *n*: *ăn* (am, verb transitiv) P. I. 56₃₄; *ăn* cu pumnu cepu zbit (am dat afară cepul cu pumnul) 61₃₄; *ăn* făcut 40₂₃; *ăn* făcut 48₆; *ăn* mislit (am crezut) 42₂₆; *ăn* muncăț 61₂₉; *an* putut 72₁₀; *ne-an* saturăț 61₁₅; *ăn* spravit 41₄; *ăn* verit 45₃₃; *an* vezut 41₃₇; *ărên* (avem) 41₄, 46₅; *ămnan* (umblăm) 54₂₁; *ăntre-ban* (cerem) 42₁; *ăsân* (sînt p. 1 sing.) 33₂₅; *cerșîn* (căutătam) 7₄; *gambiêîn* (schimbăm) 47₃₆; *jn'in* (secerăm) 72₈; *mêrên* (mergem) 77₉; *mes-an* (am mers) 61₂₈; *mêjên* (mergem) 38₂₀, 53₂₉, 54₁₄, 17; *muncăț-an* 61₁₅; *putên* (putem) 52₄

72₆; *prominin* (schimbăm) > croat *promijeniti* 47₃₆; *rugân* (rugăm) 54₂₂; *știén* (știm) 34₁₈; *vedén* (videm) 5₂₈. Numai rar -*m*: *qm* avzil 61₂₈; *qm* plerzut 61₁₃; *ăsăm* (sînt, p. 1 sing.) 22₁₀ 25_{28, 36} 34₁₂ 38₃₄ 45₆.

§ 246. 120. Asupra înprejurărilor în care există *n* în romînește vezi 111. În romînește există și *n* anterior (articulat cu limba anterioară) și *n* posterior (articulat cu limba posterioară). Cel dintîiu e cel mai obișnuit, cel de al doilea are loc numai înainte de explozive guturale (*încă*, *lingă*) și într-o interjecție ca *dân* (care imitează sunetul clopotului).

În macedoromîn (afară de Meglen) există *n* sonant la începutul cuvîntului înainte de *t*, *d*, *k*, *g*, *ț*, *dz*, *č*, *ğ*, *m*, *f*, *v*, *s*, *ș*, *j*, *h*, *γ*, după căderea lui *i* inițial. Vezi 86: *ntîn'û*; *ntră*; *ntréb*; *ntrég*; *ntunëaric*; *ntunicós*; *ndès*; *ndrég*; *ndulfescu*; *ndúplic*; *ncálic*; *ncálțu*; *ncáp*; *ncárcu*; *ncáldzăscu*; *nchiádic*; *nchiséseu* (pornesc) > neogrec *νεῖω*; *nclid*; *ncl'in*; *nclò*; *ncóá*; *ncrún*; *ncún'û*; *ngălbînescu*; *nghiós* (în jos); *ngl'ég*; *ngl'et*; *ngl'it*; *ngrăș*; *ngróp*; *ngròș*; *ngústu*; *nțáp*; *nțercl'u* (cercuesc); *nțernu* (cern); *ndzinucl'édz*; *nčóámir* -*nčómir* (a se amări, a se otrăvi), acelaș cu dacoromîn *ciumărat*, *ciumăresc*, *ciumărós*, *ciumurluesc*, *ciumurluítălă* > **χυμούρρος* > *χυμὸς* *ρόή*, vezi ale mele *Altgriechische Elemente im Rumänischen*, în *Bausteine zur romanischen Philologie*, Festgabe für Mussafia; *ngumëatic* (injumătățesc); *nmărmurisescu* (inmărmuresc); *nfricușédz*; *nvălésucu*; *nvésucu*; *nvet*; *nvirdzăscu*; *nvirin*; *nvirtésucu*; *nsarțin*; *nscrúm*; *nsirin*; *nsór*; *nsurin* (staă la soare); *nsús*; *nșápic*; *nșiedz*; *njumitate* (în jumătate); *nhig*; *nyiédz*; *nyilcésucu* (strălucesc) > neogrec *γυαλί* oglindă; *nyisédz*. P. B. glosar. Cîteodată rezultă *n* sonant în macedoromîn la începutul cuvîntului prin sincopa unei vocale: a) *nvěástă* > *nivěás'ă* (nevastă) > vechiul bulgar *nev'asta* P. B. glosar; b) Olymp *nvěástă* Weigand Olymp 28. După Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, pag. 71, se găsește *n* sonant și în istroromîn, la mijlocul cuvîntului în urma căderii unui *ă*, de pildă într-un cuvînt ca *blătn* (alături cu *blătăn*) murdar.

121. *n* (precedat de vocală) + *i* vechiul (Vezi 24, 39, 51) + vocală și *n* (precedat de vocală) + *i* final fix (Vezi 38, 49) provenit din *i*, *ĩ*, nu din *ae* ori din *e* (cu excepție de *-ĩ* > *-es* delă conjugare), în elementele latine, s-a înmuțat < *n*. Acest *n* se păstrează în Banat, Criș-Mureș (nu în toate părțile), Munteni-Pădurenii (mai pretutindeni), macedoromîn, istroromîn; s-a pre-

făcut în *î* cu nazalizarea vocalei precedente (Numai în anumite împrejurări s-a păstrat) în Oaş și rar în Somiș-Tisa (unde iarăș rar s-a păstrat); s-a prefăcut în *î* pretutindenî aiurea pe teritoriul dacoromîn. α) *n* + *î* + vocală: **antaneus* < *întîîñû* < *întîîiû*; *calcaneum* < *călcîîñû* < *călcîîiû*; *capitaneus* < *căpătîîñ'û* < *căpătîîiû*; *cuneus* < *cunîî* < *cûîî*; -*oneus* < -*onîî* < -*oiî* (*mîerlôîî*, *vulpôîî*); *teneo* < *țîîñû* < *țîîiû*; *vinea* < *viîe* < *viîe*. β) *n* + *i* final fix: *anni* < *anî* < *âî*; *exponis* < *spûîî* < *spûî*; *ponis* < *pûîî* < *pûî*; *remanes* < *rămîîî* < *rămîî*; *tenes* < *țîîî* < *țîî*; *venis* < *viîî* < *viî*. — *ânî* (*anni*) este analogic după singularul *ân*. Tot așa analogice după singular sînt formele *bătrîî* (*veterani*), *bunî* (*boni*), *Romîî* (*Romani*), *vecîî* (*vicini*) și altele de acest fel. *veniâm-veněâm* (Vezi 53) > *veniebamus* este analogic după *venîm* > *venîmus*, *venî* > **venîvi*, *venî* > **venîtus*, *venîre* > *venîre*. *maneo maneat*, *remaneo remaneat*, *teneo teneat*, *venio veniat* < *mîî* < *mîîe*, *rămîî* < *rămîîe*, *țîî* < *țîîe*, *viî* < *viîe*; însă *mîn mîîă*, *rămîî* < *rămîîă*, *șîî* < *șîîă*, *vin vină* > **mano* **manat*, **remano* **remanat*, **teno* **tenat*, **veno* **venat*, forme analogice după verbele -*o* -*at*. *pûî* < *pûîe*, *spûî* < *spûîe* sînt din contra eșite din **ponio* **poniat*, **exponio* **exponiat*, forme analogice după verbele -*io* -*iat* în locul formelor *pono ponat*, *expono exponat*, din care aș eșit *pûî* < *pûîă*, *spûî* < *spûîă*. Pentru *anellus* < *înêl*, *fenestra* < *fereăstă*, *intenebricum* < *întunêrec*, *nêbula* < *nêgură*, *nêco* < *înêc*, *nêque* < *nicî*, *nêscio quid* < *niște* vezi 24: *î* din *îe* a căzut înainte de înmuierea lui *n*. Curioz este *făîîă*, care nu se poate explica nicî din *farîîa*, nicî din *fanîîa*, vezi 91.

Cuvintele străine, care aveau *n* + *î* + vocală ori *î* și există în limbă pe vremea cînd se petrecea fenomenul, aș suferit și ele schimbarea: vechî bulgar *banîa* < *băîe*, ungar *szekrény* < *sicriî*. Asemenea cuvinte s-aș putut introduce pe vremea cînd *n* din elementele băștinașe era în stagiul de *î*, pot fi prin urmare de relativ recentă dată.

n + *i* altul decît cei însemnași, în elemente latine, rămîne neschimbat (În special se păstrează *n* neschimbat înainte de *în* > *ên*): *nînge* > **nênge* > *nîngî*; *venî* > *venênum*; *venîm*, *venîșî*, *venîre*, *venî* > *venîmus*, *venîtis*, *venîre*, **venîtus*; *ôâmenî* > *homînes*; *lunî* > *lunae*; etc.

Banat (Cuvintele normale și textele din Weigand's III Jahresbericht): α) *întîîñû*; *călcîîñû*; *căpătîîñû*; *cunî*; -*onî* (*pitôn*, *usturôn*, *șârpoână*); *viîă* (*vinea*). β) *ân*; *spûî*; *ră-*

miñ; *țiñ*.—Cris-Mureș (Cuvintele normale și textele din Weigand's IV Jahresbericht): α) *călcîñŭ-călcîŭ*; *căpătîi*; *cûñŭ-cîŭ*; *țîŭ*; *viña-viŭ-viŭ* (vinea). β) *ân*; *pûñ*; *γîi* (venis).—Munteni-Pădurenî (Cuvintele normale și textele din I. Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî): α) *călcîñ-călcîi*; *încun'ât* (încuiat); *-ôn'* (*mn'erylôn'*, *lupôân'e*, *ursôân'e*, *vulpôn'*, *vulpôân'e*). β) *ân'*.—Țara Oașului (I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 13): α) *întîie*; *călcîi*; *cîi*; *-ôî* (*lupôie*, *mușurôî*, *purôî*); *γîie* (vinea). Însă *vin'ŭ* (venio); *rămîn'ŭ* (remaneo). β) *ăi*; *rămîi*; *zîi* (venis).—Somîș-Tisa (Cuvintele normale și textele din Weigand's VI Jahresbericht): α) *întîi*; *călcîŭ*; *căpătîi*; *cîŭŭ*- (într-un singur loc) *cîŭŭ*; *țîŭŭ*; *ziŭ* (vinea). *spûi* (spuiŭ, spun 1 p. sing) > **exponio*; *țîie* (teneat); *viă* (veniat). β) *ăi*; *măi* > *manes*; *vîi*- (într-un singur loc pag. 44) *γîi'* (venis).

Macedoromîn. a) α) *ntîn'ŭ* P. B. glosar; *cîlcîn'ŭ* Dala-metra; *căpitîn'ŭ* P. B. glosar; *-ôn'ŭ* (*țiritôn'u* cerșitor C. D. IV 207₂₂; *lupôân'e* P. B. glosar). *gutûn'e* > *cotonea*. P. B. glosar. β) *ân'*; *țîn'i*; *γîn'i*. P. B. glosar.—*bân'a* (baie) Dala-metra.—*virin* (venenum); *vinim*, *vinîți*, *vinire*, *vinit*; *ôâ-minî*; *lûnî*. P. B. glosar.

b) Olymp. β) *ân* (anni) Weigand Olymp 32; *γin* (venis) 99. S-ar părea că *n'* își pierde muiărea. Compară 99.—*venim*, *venit*, *venire* 99.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *călcôn'ŭ*; *căpitôn'ŭ*; *-ôn'ŭ* (*lupôân'ă*, *ursôn'ă*); *vin'ă*. P. M. glosar. β) *ân'i* P. M. glosar.—*vinim* P. M. 1₂₁, *viniri* P. M. glosar; *ôâmin'i*; *lûnî*. P. M. glosar.

Istroromîn. α) *-ôn'* (*lupôn'ă*; *ursôn'a*) P. I. glosar; *vin'u* > *veniunt* P. I. 66₅, 66₉, 12. β) *ân'* P. I. glosar.—*veri* (venire), *verit* (*venitus); *ômîr*. P. I. glosar.

122. *n* intervocalic în elemente latine se preface sporadic în *r*. Fenomen posterior celui de sub 121 (Acest lucru nu se poate proba decît prin analogie cu fenomenele de sub 99, 100): *cărînt* > *canutus*; *ferăstă* > *fenestra* (Vezi 24, 121); *mă-rînt* > *minutus*; *mormînt* > *monimentum*; *nimăruî* > *nemin*-; *păring* > *panicum*; *rărunchiŭ* > *renunculus*; *singeréz* > *sanguino*.

Acest fenomen, care are loc sporadic în grosul dialectelor

și subdialectelor românești, se găsește pe o scară întinsă la Moți și în dialectul istroromân, și anume nu numai pentru *n* intervocalic în cuvânt, ci și pentru *n* intervocalic în tact (sandhi, Satzphonetik). „Adevăratul ținut al Moților sau al Topilor începe pe Arieș în sus dela Bistra, sau dinspre Abrud dela Cărpeneș, și se întinde pe ape în sus până în crierii Biharului. ... În cit pentru rotacism, astăzi nu se mai aude decit pe ape în sus, în fundul munților, deși eu îmi aduc aminte că acum 20-30 ani se auzia și mai de vale până aproape de Muncel, firește într-un mod mai moderat. În satul Muncel, între Bistra și orașelul Baia (Offenbanya), în depărtare de 2-3 oare de Cîmpeni, am auzit destule ori pe câte un Moț injurînd cu cuvintele «între smerii în fire». Tot pe atunci mi s-a întîmplat să aud într-una din zile pe un Moț bătrîn zicînd: «merg să dau lăcrămăție la hisparul». Prefectul județului pe ungurește se numește *föispan*, Românii apoi au făcut din el *fișpan*, iar Moțul l-a botezat *hispar* după firea limbii lui... Comunele în care se mai poate auzi vorbirea aceasta sînt Albac-Arada, Lăpușul, Scărișoara și o mică parte din Neagra Superioară. În Vidra, Ponor, Secătura, Neagra de jos abia ici coala mai poți auzi dela cîteun om bătrîn cîteun cuvînt în care *n* să fie înlocuit prin *r*; ba ce e mai mult, oamenii din aceste comune își bat joc de ceilalți care au rămas fideli graiului lor tradițional”. Teofil Frîncu și Gheorghe Candrea, Rotacismul la Moți și Istrieni, București, 1886, pag. 12-27. În anul 1897 mai erau numai trei localități, „Gura Rezii (aparținînd la Vidra), Lăpuș și Scărișoara, unde *n* intervocalic devenia regulat *r*”. Weigand IV. Jahresbericht 285. Descreșterea fenomenului este atribuită cu drept de Frîncu-Candrea opul citat 25 influinței școlii: „Indivizii din aceeaș comună nu exprimă toți pe unul și acelaș cuvînt cu *r*. Așa, de exemplu, unii zic *dimineață*, alții zic *dimireață*, și alții *dibireată*. Cei dintîiu se numără la generația mai tînără, care a trecut prin școală, cei din urmă la generația mai bătrînă, care n-a putut să cerceteze școala, deoarece înainte de asta cu 20-30 de ani abia a fost o singură școală în munți”. După cum dispăre rotacismul, tot așa dispăre și obiceiul de a purta părul înpletit în coadă, *moț*, de unde vine numele Moților. „Acest fenomen este pe cale de a dispărea, tot așa după cum dispăre *coada*, pe care numai foarte rari o mai poartă. În piață în Cîmpeni am mai văzut numai doi bărbați care purtau cîteo coadă lungă”. Weigand IV Jahresbericht 286.—Frîncu-Candrea opul

citat 30 sqq. înșiră lista cuvintelor cu rotacism. Mai toate sînt de origine latină. Străine sînt următoarele: *agorisi* > ἀγορίσι; *clătiră* > vechiul bulgar *klatiti*; *crémere* > vechiul bulgar *kremenî*; *dórițe* > compară vechiul bulgar *doiti* a mulge, polon *dojnica* șiștar; *hodiri* > *odihni* > vechiul bulgar *otūdühnōti*; *Huedir* > *Huedin*, numele unui orașel; *încremeni*; *înțeperi* > vechiul bulgar *ткпкнү*; *rěam* (neam, prin sandhi: „ce ream rău de oameri“) > ungur *nem*; *nevirovat* > vechiul bulgar *vina*; *slăbăróg* (slăbănog); *slăn'iră* > bulgar *slanina*; *sprigiri* (sprijini) > probabil *prăjină* > bulgar *prăžinā* Miklosich Beiträge Cons. II 72. La acestea se adauge *hișpărul*, vezi mai sus. Alături sînt însă și cuvinte fără rotacism, dintre care înșiră Frîncu-Candrea 45 vreo cîteva. Unele sînt elemente latine: *án*; *anumit* > *nomen*; *cuvine* > *convenit*; *înuțină* > **putinus*; *înăvuți*, *înoi*, *înoptă*, *înorá* > *in-*; *înfăinoșă*; *întineri*; *răzbună* > *bonus*. Altele sînt străine: *cîocăni*, *cîocănel*, *cîocăni-tôare* > *-án* (Pentru originea acestui sufix vezi ale mele Principii de istoria limbii); *întîmpină* > τὸμπανον I. A. Candrea Les éléments latins de la langue roumaine 26-27; *învinovăți* > vechiul bulgar *vinovatŭ*; *jugăni* > *jug* + *-an* (Pentru originea acestui sufix vezi Pascu Sufixe); *mînie*, *mîniós* > μανία; *nenorocire*, *nenorocós* > vechiul bulgar *narokŭ*; *pomână* > vechiul bulgar *pomkñŭ*; *străinătate* > vechiul bulgar *straninŭ*?; *tăina*, *tăinui* > vechiul bulgar *taïna*; *tină*, *tinós* > vechiul bulgar *tina*.—Pentru unele cuvinte sfera de întrebuintare este mai mare. Astfel pentru *verin*, *veriră*, *verirós* > *venenum* Frîncu-Candrea opul citat 44 spune că „aceste cuvinte, afară de munți, se mai găsesc și pe Someș până la Sălagiŭ“. „Unele cuvinte se găsesc pe un foarte întins teritoriu pronunțate cu *r* în loc de *n*, de pildă *inimă*, *jneăpăn*, *genúchŭ*, *junincă*“. Weigand IV Jahresbericht 285. În Țara Oașului *irimă*, *gurincă*, *gerúnte*, *verin*, *verinós*, *murúnf* (mănunchŭ), *cerúșă*. I. A. Candrea Țara Oașului 13.

Altă dată fenomenul era mult mai răspîndit în Dacia decît astăzi. Aceasta se probează pe de o parte prin frecvența lui în texturi din sec. XVI și XVII, iar pe de alta prin prezența lui în texturi scrise cu siguranță în alte localități decît acelea în care trăesc astăzi Moșii. *n* intervocalic, în cuvînt și în tact, < *r* se întilnește în vechea romînă în două feluri de texturi, în cărți bisericesti ori în general cu cuprins religios, și în acte publice. Cărțile cu cuprins religios sînt Praxiul Voroneț, Psaltirea șche-

iană, Psaltirea slavoromână (ed. C. Gălușcă Halle a. S. 1913), și textele din Codex sturdzanus (ed. Hasdeu Cuvinte din bătrîni II, scrise de preotul Grigorie din Măhaci „mai sus de Turda, pe malul drept al Mureșului” Hasdeu opul citat II, XLI] între anii 1583 și 1619). Numai elementele latinești prezintă fenomenul în aceste izvoare, și cuvîntul de origine obscură *genúne* (*gērúrea-gerúre-gerúrea* Pr. Vor., *geróe* Cod. st. în Cuvinte II 191). Sînt însă și elemente latine fără rotacizmu: Pr. Vor. *aminát, án, cunóscu, miadzănóapte, puțin, puținél, săptămínă*, la care se adaug două de lectură nesigură, *prepúnu* pag. 108₆, *lătíněăște* pag. 151₁, și unul de origine obscură, *străminăre* (*strămurăre*) pag. 123₆ > *stimulus*? Ps. șch. *amínă, án, anáttu* (înalt), *asemănă, bătrínu, bucină, cîněscu* (de cine), *cenúșe, cuminecă, cunóscu, finu, genúnychiu, înědo-se* (nive deal-babuntur), *întunecă, întunerecă, lina, lumínăre, mărghine, miadzănóapte, pêne, pănăt* (grumaz, gitlej, cerul gurii) > *palatium, rășină, scăun, sprinceănă, tămpănă* > τῦμπανον, *tun* (glas) > *tonus* (Locurile vezi-le în Ghibănescu Glosarul psaltirii șcheiane, ori în indicele dela ediția Candrea). Ps. sl.-rom. (de unde trebue șters *goiării* CXLVIII, 11 b, care e greșit cetit în loc de *boiării*) *án, cunóscu, pěáne, țărína, bătríněăștele*. Cod. st. (Dați numai exemplele din Legenda duminicii Cuvinte II 43 sqq.) *adonără-să, pěánele, scăunul, spúneră*. În Pr. Vor. cuvintele cu *n < r* apar exclusiv supt această formă, în Ps. sl.-rom. și Cod. st. apar rari exemple de duplicate (Ps. sl.-rom. *bătríněăște-bătrínu, întuněărecu-înturěărecu, minúri-mirúri, plínul-plírul, ținěăre-țire*. Cod. st. Legenda duminicii *spúnerea-spóre*), în Ps. șch. cuvintele cu *n < r* prezintă aproape în justă proporție duplicate cu *n* neschimbat. Gălușcă Ps. sl.-rom. pag. 63 explică pe *án, cunóscu, pěáne* prin aceea că *n* lung (*annus, connosco, pinna*) nu s-ar supune pefacerii (Tot așa Candrea-Hecht, Les éléments latins de la langue roumaine, Paris, 1902, pag. 76), pe *țărínă* prin faptul că ar fi „o formațiune nouă pe terenul romînesc, produsă din *țără + ina* într-un timp cînd rotacizmul încetase de a mai exista”, iar duplicatele prin amestecul vorbirilor. Este puțin probabil să fi existat vreodată *n* lung în *cognosco*, care a devenit *conosco* prin analogia lui *nosco*, apoi, dacă *pănă* însuș n-a suferit schimbarea (și este într-adevăr de remarcă că *an, cunósc, pănă* nu se găsesc nicăiri cu *n < r*), a suferit-o derivatul său *înpănéz* (*împără, împărăt* la Moți), în sfîrșit faptul că *ță-*

rînă ar fi posterior rotacizmului; nu explică pentru ce nu s-a prefăcut *n* în *r* în sufixul *-ina*. Este foarte probabil, în schimb, că elementele fără rotacizmu, în cărțile și teritoriile unde acest fenomen există în masă mare, trebuie să se fi datorind *în bună parte*, amestecului vorbirilor (Pentru acest principiu de schimbare vezi ale mele Principii de istoria limbii).—Actele publice sînt următoarele din N. Iorga Documente romînești din arhivele Bistriței, București, 1899-1900: Cîmpulung-Moldova începutul secolului XVII, I pag. 11 (*númerile > nomina*); fără loc, începutul sec. XVII, I pag. 17 (*dēr Ursului* = despre Ursul, asupra Ursului); Maramureș, anul 1602-1603, I pag. 24 (*aū verit, ōāmeri*); Bistrița-Transilvania, sec. XVI?, I pag. 24 (*închirăciure, îraintēa, sātāmîră* = săptămîină, însă *sănătate, mîna*); Seliște-Maramureș, anii 1587-1596, I pag. 24 (*cîre, închinăciure, ōmîri, îratite, bîre*); Radouț-Moldova, după anul 1607, I pag. 28 (*sărătate*); Suciul de sus-Transilvania, anul 1609, I pag. 29 (*îraintēa* de două ori, *mîra* de trei ori, însă *bună, bîn, giupînul*); Voroneț-Moldova, anii 1616-1630, I pag. 31 (*va spûre*); Cîmpulung-Moldova, anul 1616, I pag. 32 (*păr unde vom costă* = cit vom trăi); Cîmpulung-Moldova, anul 1616, I pag. 33 (*der acōāce* = din acoace, dintr-acoace); nordul Transilvaniei, anul 1628, I pag. 43 (*veritul*); Cîmpulung-Moldova, sfîrșitul sec. XVI?, II pag. 1 (*pără, închirăciuri, sārătatie, diraintēa; mire, sārătōși, buri-bōri* = bun, *mîra*).—Rotacizmul se întindea, deci, în sec. XVI și XVII în tot nordul Transilvaniei, în Maramureș și Bucovina.

În toate monumentele literare vechi, unde se găsește, rotacizmul prezintă o particularitate, care azi a dispărut la Moți (afară de în cuvintele *cîreptiște, lîrōs-lîrōs, ūre-ūre* [unde]), anume aceia că vocala precedentă este nazalizată, ceia ce înseamnă că *n*, înainte de a se prefăce în *r*, nazalizase vocala precedentă. Pr. Vor.: *cîre* (чѣре, чи.ре), *bîre* (би.ре, би.ре), *mêre-mîre* (мѣре-ми.ре), *mîră* (мѣ.рѣ), etc. Ps. sch. numai la *în*.: *îrapoi* (ѣрапой), *îremă* (ѣремѣ), etc. Ps. sl.-rom.: *cêre* (чѣре); *mêre* (мѣре), *îrima* (ѣрима), etc. Cod. st.: *demêreța* (дѣмѣреца), *dumêrecă* (дѣмѣрекѣ), *pîră* (пѣ.рѣ), *firotu* (ѣнурăți чи.рѣтѣ), *vêrerēa* (вѣрѣрѣѣ). Exemplele din documentele Bistriței vezi-le mai sus. Alături cu formele rotacizate cu nazalizare se găsesc altele rotacizate fără nazalizare. Formele fără nazalizare sînt cele mai puține în Praxiul Voroneț și cele mai multe în Psaltirea șcheiană.

Rotacizmul, macarcă în vechile monumente se găsește numai la elemente latine, a prezentat totuș o vitalitate destul de îndelungată, dupăcum probează cuvintele străine rotacizate din limba Motilor.

Macedoromîn. a) *cînut* Dalametra; *ferăastă-firăastră*; *minút*; *murmînte*; P. B. glosar; *arniclu* > *reniculus* Dalametra; *sîndzinédz* P. B. glosar. *virin* > *venenum* P. B. glosar.

b) Olymp: *mărmîtă* Weigand Olymp 47.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *minút*; *murmînt*; *sôndzir*. P. M. glosar.

Istoromîn: *ăsiră* (asină, măgăriță) P. I. 53₈; *ăr* (în) 62₁₂ (*ăr a me iardîn*, în grădina mea); *ăr* (în) 62₂₇ (*ăr o deblă*, într-un copac), 62₃₃ (*ăr a lui iardîn*, în grădina lui); *ănr* (în) 9₃₀ (*ănr o zi*, într-o zi), 64₂₇ (*ănr o oștarie*, într-un han), 79₁₇ (*ănr un grád*, într-un oraș), 83₂₄ (*ănr ę noastre limbă*, în limba noastră); *ănspiră* (înțepă) > *spina* 82₂₉; *bire* (bine) 1₁₃; 67₂₄; *búr* (bun) 2₂₆; *cări* (cîni) 81₁₇; *damăreța* (dimineața) 4₂₅; *demareța* (dimineață) 36₄; *dirapoi* (dinapoi) 36₃₀; *dură* (a aduce) > *adună* 9₁; *dúri* (aduci) 39₄; *ēr* (în) 83₂₂ (*ēr ę se limbă*, în limba sa); *fíru* (finul) 10₄, 12₁; *fír* (fin) 78₂₄; *galirile* (găinile) 61₁₄; *irima* (inima) 22₅, 8₁; *júri* (junii, tinerii) 81₂₃; *măr* (mîmă, manus) 25₃₇, 75₃₂; *măr* (mînă, manus) 33₁₃; *măra* (mîna) 75₈; *mără* (mînă, manus) 2₁₁; *mărecă* (mîneacă, manica) 82₂₄; *mărele* (mîmile) 26₁; *mirăt* (dus) > *minat* (mînat) 13₁₆; *mîră* (duce) > *minat* (mînă) 36₂; *mire* (eu) > *mine* 33₁₆; *miru* (duc 3 p. pl.) > *minant* (mînă) 23₁₉; *nesémiru* (samîn p. 1 sing.) > *semino* 31₁₆; *nr* (în) 6₃₂ (*plerdútu s-a nr o bôșcă*, s-aș pierdut într-o pădure); *ómir* (oamenii) 22₁₈; *ómiri* (oamenii) 45₂₂; *păre* (pîne) 26₂₆; *pîra* (până) 36₄, 81₉; *pîră* (până) 6₁₂; *pîr* (până) 9₂₂, 10₉, 81₃₁; *plîră* (plină) 1₇; *posemiră* (a sămăna) > *semino* 39₃₀; *pûre* (a pune) 8₂; *pûre* (pune imperativ) 82₃₄; *r* (în) 3₆ (*s-a-ncățat r-o șcórîă*, s-a încălțat într-o ciubotă), 5₂₅ (*căútăt-aw r-o bândă de códru*, s-aș uitat într-o parte a codrului); *rapoi* (înapoi) 5₆ (*mêrs-a rapoi*), 16₁₆ (*mêre rapoi*, a merge înapoi); *remăre* (a rămînea) 5₃₄; *săr* (sănătoși) > *sani* 53₃₃, 72₃; *sără* (sănătoasă) > *sana* 80₂₃; *sîre* (sine) 1₁₇, 34₈; *sîru* (sîn) 69₈; *spûre* (spune) 2₁₇; *spûre* (a spune) 50₁₇; *spûru* (spun 3 p. pl.) 21₁₇; *tîraru* (tinăr) 76₃₃; *tîrăr*

(tînăr) 4₃; *tire* (tine) 51₃₂; *țirút* (ținut) 3₃₄ 9₂₄ 21₇ 75₈; *țșăptir* (pieptene) 36₂₅; *țșira* (cina) 7₆; *țșiră* (a cina) 60₂₆; *úr* (un) 1₂ 6₆; *ur* (în) 67₁₀ (*ur o nópte*, într-o noapte); *úri* (vreo) 47₁₉ (*úri pătru vërze*, vreo patru verze); *verír* (voii veni) 24₁₉; *verít* (venit) 1₁₅ 2₇; *verít* (veniți imperativ) 42₂₀; *víru* (vin 3 p. pl.) 1₂₈ 66₄.—După cum se vede, procesul rotacizării a fost în istroromîn acelaș ca în dacoromîn, adecă *n* înainte de *a* se preface în *r* a nazalizat vocala precedentă, iar această nazalizare s-a păstrat în mod sporadic. Fenomenul are loc numai în elemente latine. Cîteva elemente latine numai aú păstrat pe *n* neschimbat, anume *amănăt* (țirziú, dacoromîn *amînat*, participiul lui *amîn*), *ăn* (annus), *cunóscu*, *puřín*, pentru care patru vezi P. I glosar, apoi *cărbúnu* P. I. 33₁₅ și pronumele nedefinit adiectival masculin singular *un*: *un ășir* 48₁₀, *un óm* 51₃₁, *un grád* (un oraș) 79₁₇ (*un* substantival suferă schimbarea: *doi stuț ș-ur bedast*, doi diștepți și unul prost 1₂; *nu-í ur ni qt*, nu-í nici unul nici altul 6₃). Alte cîteva elemente latinești cu *n* neschimbat mai dá Pușcariu, Studii istroromîne, II, 111 sqq. În elementele străine *n* rămîne neschimbat: *ăn* > croat *an* (*púmăn* pumn > *pumn* influințat de sufixul croat *-an* 65₁₉); *calún* (tun) > italian *cannone* 58₁₃; *căpotină* (manta) > croat *kapotina* 3₂₈ 28; *crúna* (coroană) > croat *kruna* 67₂₄; *íăzvină-íăzvine* (peșteră) > croat *jazbina* 22₁₈ 58₆; *ină* > croat *in* (*călină* cal > *cal* 20₁₅; *íăpină* íapă > *íapă* 11₂; *mírina* Brachfeld, friche, jachère, chôme > slav *mirŭ* pace, de unde și dacoromîn *miriște* Stoppelfeld, chaume [*mírina*, *miriște* aú însemnat dela început „loc lăsat în pace”, „loc lăsat să se hodinească”]; 35₂₆; *peturină* [accentul? pitac de cinci unități de monedă] > croat *petoro* cinci 26₂₅); *rumanéză* (romînească, neologizmu) 83₂₂; *zlátăn* (de aur) > croat *zlatan* 70₁. Un singur element străin, de altfel de origine obscură și foarte vechi în romînește (Vezi 3), prezintă pe *n* < *r*: *smăntără* P. I. glosar.

Fenomenul există în dialecte valdense și savoice, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I §§ 450, 453, și în limba albaneză dialectul tosc.

123. În unele cuvinte *n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă și apoi a dispărut. Nazalizarea s-a păstrat în Țara Oașului. Fenomen anterior celui de sub 122: *bríu* > **brénu* (Compară albanez **brenz-*, vezi § 328); *fríu*, Oaș *fríu-fríu*

I. A. Candrea Graiul din țara Oaşului 14 > *frenum*; *grîu*, Oaş *grîu-grîu* 14 > *granum*; *o*, Oaş *õ* 20 > vechiul român Praxiul Voroneş pag. 69, 137, 152, 167, Psaltirea şcheiană ps. 83₁₁ *uo* > **uă* > *una*.

Fenomenul nu există în macedoromîn, există în istroromîn.

Macedoromîn. a) *brîn*; *frîn*; *grîn*; *ună*. P. B. glosar.

b) Olymp: *brînlu* Weigand Olymp 67; *grîn* 36; *ună* 80.

c) Acarnania: *nă-ună* Weigand Aromunen II 178, 180,

182.

d) Meglen: *brøn*; *frøn*; *grøn*; *ună*. P. M. glosar.

Istroromîn: *brăvu*; *grăw*. P. I. glosar. *o* P. I. 1₃ etc.

124. *nt* < *mt* în unele cuvinte: *sîmt* (sînt 3 p. pl.) Țara Oaşului I. A. Candrea Graiul din țara ~ 37, vechiul român *sămt* -*sîmtū-sîmtu* 1 p. sing. *sămtēmū-sîmtēm* 1 p. pl. *sîmtēŭ* 2 p. pl. *sîmt-sîmt* 3 p. pl. (Probe vezi la Gaster Crestomatie I pag. CXXVII) > *sint*, *sunt* (Compară 68); *simțesc* > *sentio*. — Pentru vechimea fenomenului compară *volutas-volumptas* -*voluptas* > *voluntas* Schuchardt Vokalismus I, 5. La I, 149 Schuchardt spune: „Intercalarea lui *p* între *ms* și *mt* este cu mult mai veche decît cea a lui *p* între *mn*,” iar pe această din urmă *o* pune I, 105 dela 300 orî 350 p. Chr. în jos.

Fenomenul are loc în macedoromîn, unde și *nts* < *mts*.

Macedoromîn. a) *sîmtu* (simțesc), *acūmtin* (conținesc, opresc) > *cōntin(e)o*; *ascumtă* (*pre* ~ pe ascuns), *ascūmtalūi* (într-ascuns), *ascumtișalūi* (într-ascuns), *ascumtōs* (ascuns), *ascūmtu* (ascuns) > **ascuntu* > *absconditus*; *atūmțea* (atunci) > *tunc*; *frîmte* > *frontem*; *tîmtu* (întîns) > *tentus*; *vîmtu* (vînt) > *ventus*. P. B. glosar.

b) Olymp: *atūmțea* Weigand Olymp 26; *vîntul* 28.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sînt* (simțesc), *tūmțea*; *frūnti*; *vînt*. P. M. glosar. *tūmțea* Capidan Meglenoromîni I pag. 138.

Istroromîn: *atūntș*; *frūnte*; *vînt*. P. I. glosar.

125. *ñct* < *mpt* < *mt* < *nt*. Formele mai vechi *mpt*, *mt* s-au păstrat în macedoromîn; *mt* se întîlnește în vechea romînă și în parte până astăzi. **franctus* < *frîmptu* < vechiul român *frîmtu* Cipariu Principii de limbă și de scriptură 204 < *frînt*; *sanctus* < *sîmpt* < *sîmt* < *sînt* (în izolări ca *sîn-pîetru*, *sîntă-măriea*); **strinctus* < *strîmpt* < *strîmt*; *unctus* < *ūmpt* < *ūmt* < *ūnt*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.
 Macedoromîn: a) *frîmtu*; *sîmtu*; *strîmtu* (-*strîmptu* Daniel); *ûmtu* (-*ûmptu* Daniel). P. B. glosar. *plânctus* < *plîmtu*. P. B. 197.

- b) Olymp: *ûmptu* Weigand Olymp 49.
 c) Acarnania. Lipsesc exemple.
 d) Meglen: *frônt*; *sômt*; *strîmt*; *ûnt*. P. M. glosar.

Istroromîn: *sânt?*; *strînt*; *ûnt*. P. I. glosar.

126. *ncs* < *mps* < *ms* < *ns*. Formele mai vechi *mps*, *ms* s-au păstrat în macedoromîn. *ms* se întilnește în vechea romînă. *adiûnxit* < *agiûmpse* < *agiûmse* < *ajûnse*; *cînxit* < *cîmpse* < *cîmse* < *încînse*; **frânxit* < *frîmpse* < vechiă romîn *frîmse* Cipariu Principii de limbă și de scriptură 169; *planxit* < *plîmpse* < *plîmse* < *plînse*; **planxus* < *plîmps*; < *plîms* < *plîns*; **stînxus* < *stîmps* < *stîms* < *stîns*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *agiûmse* P. B. glosar; *îmsi* P. B. 120; *frîmse*; *plîmse*. P. B. glosar.—Miklosich Beiträge Cons. I 65 are și exemple de *mps* din Evangheliu București 1881 (izvor dubios).

- b) Olymp: *unxi* < *ûmpsu* Weigand Olymp 93.
 c) Acarnania. Lipsesc exemple.
 d) Meglen: *jûnsi*; *frônsim* (frînserăm); *plônsiși* (plînseși); *stînș* (stînséi). P. M. glosar.

Istroromîn: *plâns*; *stîns*. P. I. glosar.

127. *nr* < *ndr*: *-ândru* (*cățelândru*, *copilândru*) > **-ânru* > **-ânulu*, vezi ale mele Principii de istoria limbii 151.

Tot așa în macedoromîn a): *ghilandru* (cocoloș) > *ghîulé* (Dalametra, dacoromîn *ghîuléa* > turc *güle*) + *-ândru* P. B. glosar; *hilândru* (copilandru) > *hilu* (fiu) Dalametra.

În istroromîn lipsesc exemple.

128. *nd* < *n* sporadic și dialectal; *gîni* > *gîndi* Șezătoarea II 229 (munții Sucevei). Fenomenul apare des la Munteni-Pădureni (I. Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni 135 sqq.); *ardzîn* > *ardzînd*; *căpătîn* > *căpătînd*; *căutînu-î* > *căutîndu-î*; *cîn iêsă* > *cînd iêse*; *cîn o fost* > *cînd a fost*; *gînit* > *gîndit*; *întîlninu-să* > *întîlnindu-se*; *ștîîn* > *ștîînd*; *ûne unde*; *un ô putût* > *unde a putût*. Însă *flămînd*, *grîndă*, *întînde*, *rînd*, *venînd*.

129. *nt* < *nd* sporadic și dialectal; *cõandri-cõndri* Șezătoarea V:58 (munții Sucevei, neologizmu) > *contra*; *cründ* > *crunt* Marian Descîntece 340 (Bucovina?).

Macedoromîn. a) *lîndi* (lînte) > *lentem* Dalametra (Fonetizm neogrec?).

Istroromîn: *mînd* (mult) > *mînt* (P. I. glosar) P. I. 74₃₆.

130. *n* < *d* foarte rar și dialectal: *dăuc* („sărit din minți” Rădulescu-Codin Cuvinte din Mușcel Cîmpulung 1901, 25) > *năuc* > vechiul bulgar *neukŭ*.

131. *ns* < *ms* în macedoromîn. a) *ascumse* > **absconsit*; *timse* > **tensit*. P. B. glosar. Pentru Olymp și Ačarnania lipesc exemple. Meglen: *tînsi* (întinse) > *tensae* Papahagi Meglenoromîniî I 102.

132. *nv* < *mm* în istroromîn: *ămmeștit* (înbrăcat) > *investitus* P. I. 8₂; *ămmeșavêit* (învățat) > **invitiatus* 14₂₈₁₋₃₀.

133. *n* < *l* în istroromîn, sporadic: *lume* > *nume* P. I. 66₁₀; *lumer* > *numerus* P. I. glosar.

134. În Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni *n* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît mai puțină consecvență cu cît mergem mai mult dela vest spre est. Sporadic și foarte puțin răspîndit apare el și în Oltenia, Muntenia, Moldova, Bucovina, Basarabia. Exemplele le dau din Weigand's III. Jahresbericht 248 sqq., IV. Jahresbericht 301 sqq., VI. Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădureni 135 sqq., și după cuvintele normale din VII, VIII, IX. Jahresbericht și din Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens. Pentru *ă* de după *n'* din exemple vezi 35. Banat: *biñă*, *bună*, *cină*, *creștînhăscă* (creștinească), *doămîñă*, *domñesc*, *hodzînhăștșă* (hodinește), *inălu*, fața -*ntuñecătă*, *žună* (june), *lămñă* (lemne), *mîñădzi* (a două zi), *hămu* (neamul), *hă* (ne, pronume dat. și acuz. pl.), *hăvâstă*, *pășun'ă*, *puñă*, *puñău* (puneau), *rămîñă*, *rumîñăsc*, *rușîñă*, *spună*, *șîñă* (cine), *trăsnăștșă* (trăsneste), *tșîñă* (tine), *vină* (venit). Însă *tșinerăl*, *tșinerăa*.—Criș-Mureș: *biñă*, *bună*, *caisînală* (caisinele, deminut. lui caisă), *cinelă*, *cinăpa*, *cunună* (verb 3 p. sing.), *doămîñă*, *dumñăzău*, *inălăș* (inelăș), *jupînhăscă*, *lămñă* (lemne), *mîñezi*, *n-hă* (ne, pronume dat. și acuz. pl.), *neděj-dă*, *rămîñă*, *spună* (3 p. sing. și imperat.), *șîñă* (cine), *tină*, *tșîñă* (cine), *fin'ă* (infinit.), *vin'ă* (venit). Însă *cernăala*, *cine*, *doămne*, *gênelor*, *mine*, *mîne*, *năgră*, *pune*, *rușine*, *strei-*

nél, tine, tinerél, tineră.—Somiș-Tisa: *bin'e, cărbún'e, cin'e, cîn'ă, dîmin'ăță, dîmn'ă, dumin'ecă, dumn'ăzău, fún'a* (funis), *hăin'ă* (haie, vestes), *in'elă, lémn'ă, min'e-min'ă* (mine), *mînă, năgră, nám* (neam), *ne* (ne, pronume dat. pl.), *nebăut* (nebăut), *nemîncăt, nevăsta, nûnelă, pum'necei* (deminut. lui pumn), *púnă* (imperat.), *pûne* (infinit.), *rămînă, rușine, spûne, tîne, tîn'ă, tîn'ă* (infinit), *vin'er.* Însă *cernăălă, cernesc, cine, dumnăată, întîlnăam, mine, negri, punăam, tine.*—Munteni-Pădurenî: *bin'ă, bûn'e, cărn'e, cătăn'ăle, cunûn'e* (verb, conj. 3 p. sing.), *dăamn'ă, duhăn'ăștse* (verb), *dumn'ată, dumn'edzău, hăin'ele, žûn'e* (june), *lémn'e, mîn'e, n'e* (ne, pronume acuz.), *n'evoiôs, pôi'mîn'e, pún'ă, rumîn'ăștse, rușin'e, sprînsșen'ăle, spûn'e, șin'ă* (cine), *șin'evă, tin'ăral, tsîstsin'ăiă* (batiste > ungur kezkenö), *ûn'e* (unde), *vin'e* (venit). Însă *cărne, năgră.*—Oltenia pe alocuri: *cîn'ă-cîn'e-cîn'i, dumn'e-zău, jûn'e-žûn'e, lămn'e-lémn'e, n'evăstă, pên'e, rîndun'ă, vin'e-vîn'e* (venae), *vin'er.*—Muntenia pe alocuri: *cî'n'e.*—Moldova pe alocuri: *dumn'edzău-dumn'ezău, lămn'e-lémn'i, tsăptșin'e* (pieptene), *vin'er.*—Bucovina pe alocuri: *n'evăstă, vin'er.*—Basarabia pe alocuri: *n'evăstă, vin'er.*

Înainte de *i n* se înmoae mai rar. Banat: *bășin'ilă, con'ită, dujmân', dujmân'i, dujmân'ilă, dumn'idzău, in'imă, izgon'ită, îndrăzn'it, inven'inăt, žûn'i (junii), mîn'iat, mîn'iôs, ôamen'i* (oamenii), *odihn'i, perin'i, porn'it, ružin'i, să'nin, striin'i, ven'it, voi'ic, voi'ică.* Însă *gălbiniôară, grănița, jălnica, niș* (nici).—Criș-Mureș: *bolovân', crižn'icu* (Küster, Kirchendiener), *dujmân', găin'ilă, in'imă, in'imuța, mă-ntîln'i, întîln'it, žun'ia* (tineretă), *mîn'iat, min'ilă, n'imeruî, n'imica, n'iș* (nici), *stăpin'ilă, străin', străin'i, un'im, ven'i, ven'it, voi'ic.* Însă *cîlnic* (colnic), *dujmăni, hodinî, inimî, inimîôară, lémni, nidéjďă, niș-niș* (nici), *nișkiă* (niște), *périni, veni* (infinit.), *venit, voi'nicu.*—Somiș-Tisa: *crăcăn'ile, hăin'ile, in'imă, întîln'it, lún'* (menses), *mesen'i* (mesenii), *n'ime, n'iž* (nici), *păun'ită, simin'ic* (siminoc), *témn'ită, ven'i* (infinit.). Însă *dumînica, fûnie, hărnicî, inimă, mîniă* (infinit.), *nicî-niș, nime, omenie, peuniță, veni* (infinit.), *voi'nicu, voi'niș* (voinicici).—Munteni-Pădurenî: *bân'* (bani), *bân'i* (banii), *cătăn'iă, cîn'ilor, croncăn'i* (croncanii), *cumpen'it, gălben', in'ima, o-ntîln'it, jûavin'ile* (fiarele), *mîn'iă* (verb, 3 p. sing.), *n'iș* (nici), *omen'i* (verb), *ven'i* (perf.), *ven'it.* Însă *ănî, băni, buni, cătănăscă, cătănîe, croncănî, harmônica, harmônisele, o-n-*

ătlnit, niăgră, Niămțu, niș, niștșă (niște), *slujnica, venind, venit*.—Oltenia pe alocuri: *in'imă, lun'* (ziua).—Muntenia pe alocuri: *lun'* (ziua).—Moldova pe alocuri: *cîn'i, înimî, lún'* (ziua), *vin'i* (venae).—Bucovina pe alocuri: *cîn'i, in'imă, lún'* (ziua), *vin'i* (venae).—Basarabia pe alocuri: *cîn'i, in'ima, lún'* (ziua), *vin'i* (venae).

Compară 95, 107, 116, 144, 155, 164, 175.

135. *n* a căzut în *atît* > *eccu* + *tantus*; *cătră* > *contra*; *cît* > *quantus*; prefixul *con-* (*cufund* > *con-* + *fundus*, *cuprind* > *comprehendo*, *cutrémur* > **contremulo*, *cutrier* > *contribulo*). Înainte de spirante, în special înainte de *s*, în cuvinte ca *cuvînt* < *coşventum*, *măsă* > *mensa*, *măsură* > *mensura*, *mústru* > *monstro*, *rămăse* > *remansit* căderea lui *n* este anteromînească. Vezi Grandgent Introduzione § 311.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ahîntu-ahît* (atît); *cîtră-cătră*; *cît* (însă *niscîntu*); *cutrămur*, *cutriyir*, *cuturbur* > **conturbulo*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ahăntu* (atît) Weigand Olymp 25; *cîtä* (cătră) 84; *cît* 81.

c) Acarnania: *ket* (cît) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *cotru* (cătră); *côt* (cît). P. M. glosar.

Istroromîn: *acăt* (atît); *cătra-cătră*; *căt*. P. I. glosar.

§ 247. 136. Pe tot teritoriul romînesc, afară de Banat (unde fenomenul are loc numai înainte de *i* final fix), în mod mai mult sau mai puțin consecvent și în proporții mai mult sau mai puțin mari (în modul cel mai consecvent și în proporția cea mai mare în Moldova și în macedoromîn), *p* < *pk, k, pt, pîs, t, ts, th, pc, c, pț, ț, ps, ph, kt, tk, șt* în următoarele împrejurări: a) *p* + *i* vechiu (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *p* + *i* fix (*i* și *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49) în elementele băstinașe. b) *p* înainte de alți *i* decît cei de supt *a*, în elementele băstinașe. c) *p* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Muntenî und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului. Pentru Moldova adaug din propria experiență.

a) Banat: *ariph* (aripi) > etymon obscur, dar probabil băstinaș; *dăspică* > *despico*; *perit* > **pîereo* > *përeo*; *pîără* >

**pietra* > *pëtra*; *piëpt* > **piectus* > *pëctus*; *picât* > romanian *picc-*, vezi Meyer-Lübke. Roman. etymol. Wörterbuch; *pîn* > *pînius*; *prišëph* > *percipis*; *spic* > *spica*; *stîrpt* > *exstirpo*; *stuph* (pl. dela *stup* > στυπος Pascu Etimologii romînesti).—Cris-Mureș: *âriph-ârip-âripki-ârik-âripti* (aripi); *keptănă* (inf.) > **piectino* > *pëctino*; *keptănătă*; *pëtă* (piere); *piăptsen-pképtin-kîăpten-lăptin-tsăptsen-thiăpten* > **piectine*, *pëctinem*; *piătră-pkiătră-pfătră-ptătră-kîătră-lătră-tsătră*; *piëpt-pképt-pfëpt-ptșëpt-képt-fépt-thëpt-tșëpt*; *pică* (3 p. pl.); *pîn-pkin*.—Somiș-Tisa: *âripî-âripk-âript-âriptș*; *ketri-cële*; *lupi-lup-luph-lupk-lupt-luptș* > *lupi*; *piătră-pkiătră-pfătră-ptătră-kîătră-lătră-tsătră*; *piëpt-képt-fépt-tșëpt*; *piëptine-kieptine-lăptine-tsăpten*; *pfërde* > **pierdo* > *përdo*; *pfic* (pic, picătură); *pficât*; *pfice* (conj. 3 p. sing.); *spicuf*; *sustînă* (suspina) > *suspîro*; *susînînd* (suspînînd).—Țara Birsei și Țara Oltului: *âripk*; *képtine*; *lupi-lupk*; *piătră-pkiătră-kîătră*; *piëpt-képt*; *suskin* (suspîn, substantiv) > *suspîrium*.—Sud-estul Transilvaniei: *aripk-arik*; *képtene-kîăptene-képtini*; *lupk*; *pkiătră-kîătră*; *képt*.—Munteni-Pădureni: *petritșele*; *piătră-pkiătră-ptătră*; *piëpt-pfëpt-ptșëpt-fépt-képt*; *piëptăn-piëptsen-pfëpten-tșëptsen-fëpten-képten*; *piërdût*; *piëre*; *picât*; *pică*; *picurât*; *picuri*; *piuă* > **pilla*; *spic*; *spîn* > *spîna*.—Țara Oașului: *âreph*; *hulpk* (vulpî) > *vulpes*; *înspînăt-înspsînăt*; *luph*; *piătră-pfătră-pfiătră-psîătră*; *pfic*; *pficât*; *piică-pfiică-psică*; *piicătură-pfiicătură*; *piicură-pfiicură*; *piëie-pfëie* (pereat); *piële-pfiële-pfële-pfiële-psîële* > **pielle* > *pëllis*; *piëpt-pfiëpt-pfëpt-psîëpt-fépt-fiëpt*; *piëptene-pfăptăn-psîëptine-fëptene-fiëptine*; *piërsăcă-pfiërsăcă-psîërsăcă* > **piersica* > *përsica*; *sîm-piëtru-sîm-pfëtru* > **pietru* > *pëtrus*; *pișcă-pfișcă* > romanian *piș-*, vezi Meyer-Lübke. Roman. etymol. Wörterbuch; *piuă-pfiuă-pfiuă-psiuă*; *spîin-spîin-spsîn*; *teptănă-fiëptănă* (a pieptăna). În privința acestor variante Candrea 11 face observația: „*pfî, psî se găsesc la generațiunea mai tină și în deosebi la copii*”.—Oltenia: *âripî-âripî-âriph*; *lupi-luph-lupk*; *pépt-piëpt-pképt képt*; *piăptsin-piăptăn-piëptene-pképtin-pképtin-képtin*; *piătră-pkiătră-kîătră*; *piërdût*; *pîn*.—Muntenia: *âripî-âripk-ârik-âripî-âripk-arik*; *lupi-lupk-luk*; *piătră-pkiătră-kîătră*; *piëpt-képt*; *piëptine-képtine*; *piërdûi-kerdûi*; *piërdût*; *pică-chică*; *pîn-kin*.—Moldova: *aripk-âript-ârik-âriptș*; *cești* („a tăia cepurile bradului” Șezătoarea V 56, munții Sucevei)

>*cepi> *cippus*; *cînkî* (campi); *deskic* (despic); *džiskicât* (despicat); *înkiedecât*; *kéli*; *képt-tépt-tsépt-pkiépt-pčépt-čépt* (aceste trei din urmă forme din Revista Nouă V 291); *képtini-tăptine-tsăptsin'e*; *kér* (pereo); *kérd*; *kérsic*; *kicî* (pică 3 p. sing.); *kîn-pkîn* (pinus); *kiščî* (pișcă 3 p. sing.); *kiüă*; *lúpċ-lúpt-lúpts-lúpč* (această din urmă formă din Revista Nouă V 291); *pkiátră-ptátră-ptśátră-kiátră-tátră-pcătră-čátră* (aceste din urmă două forme din Revista Nouă V 291); *pricékî*; *rúkî*; *scăċî* (scăpi); *skic* (spic); *stîrkî* (stirpi); *stúkî* (stupi, subst. pl.); *șărkċ*.—Bucovina: *aripċ-aripċ-aripċ-aripċ*; *képt-kiăpt-tépt-tsépt*; *képtin-képtini-kiăptân-képtin'i-tăptîni-tsăptsin-tsăptsin'i-tsăptsin'i-tséptini*; *lúpċ-lúpt-lúpts*; *ptátră-ptśátră-kiátră-tsátrî*; *șărk*; *tîn-ptśin* (pinus).—Basarabia: *aripċ*; *képt-kiăpt-tépt*; *képtini-képtin'i-téptin*; *kiátrî-tátrî*; *lúpċ-lúpt*; *șărk*.

b) Banat: *pišôr* > *petiolus*; *spinäre* > *spinalis*.—Criș-Mureș: *pišôr-pkičîôr-pfičîôr-kišôr-kicîôr*.—Somiș-Tisa: *aprop-tșiét* (apropiat); *picîôr-pkičîôr-pfičîôr-ptșišôr-pčicîôr-kišôr-kicîôr-tșišôr-čicîôr*.—Țara Birsei și Țara Oltului: *picîôr-pkičîôr-kicîôr*.—Sudestul Transilvaniei: *kicîôr*.—Munteni-Pădureni: *apropiă* (infinitiv); *pišôdre*.—Țara Oașului: *apropîi-apropîi* (apropiū, p. 1 sing.); *cîmptîie* (cîmpie); *cîmptîi* (cîmpii); *pîciôr-pfičîôr-pfičîôr*; *scărpîin-scărpîin* > *scarpino* Pușcariu Etymolog. Wörterbuch; *spîinäre-spîinäre-spsinäre*.—Oltenia: *picîôr-pișôr-pișôr*.—Muntenia: *picîôr-pkičîôr-kicîôr*; *spinäre*.—Moldova: *aprokiét*; *aprókiü*; *kisez* > *pînso*, *piso* (îndoios dacă trebuie pus sub b ori sub a); *pkišôr-pfišôr-kišôr-kicîôr-tșišôr-čicîôr-ticîôr-pčicîôr-kticîôr-tkicîôr* (Vezi pentru cele 4 forme din urmă Șezătoarea I 88, județul Suceava); *scărkîn*; *skinári*. Însă *cîmpie*, vezi Țara Oașului.—Bucovina: *pfišôr-ptșišôr-pfišôr-ptșišôr-fišôr-kišôr-kitsôr-tșišôr-čicîôr-tșišôr-ptșôr*.—Basarabia: *fišôr-kišôr-kicîôr-čicîôr-kšôr*.

c) Banat: *copilă*; *copilu*; *lipit*; *peperic* (pipirig); *pipăiü*; *piștôală* (pistoale); *pitsă* (pite); *topi*.—Criș-Mureș: *copîi*; *pipăit*; *toki* (topi infinit.).—Somiș-Tisa: *copi* (copii); *copile*; *capîitan* (căpitan); *coptșil* (copil); *pită-pîită*; *pițigúși* (pițigoii, etymon obscur); *pivniță*; *pópîilor* (popilor); *potopîim*; *tămpîinäre* (întîmpinare); *topîit* (topit).—Țara Birsei și Țara Oltului: *copil-copkil*.—Sudestul Transilvaniei: *copkil*.—Munteni-Pădureni: *copîi*; *copil*; *pîmiț* (pivniți); *potopîit*.—Țara Oașului: *alipîi* (infinit.); *conoptîștiriță*; *copîil-copîil*;

pigniță (pivniță); *piștiöale*; *piștiöl*; *póptii* (popii, genit. sing.); *ptită-ptită-psită* (pită); *timpfină* (întimpină, întilni).—Oltenia: *copii*; *copilăria*; *pistöale*; *pripi* (infinitiv); *stîlpi* (stîlpii).—Muntenia: *copil-copîil-copkil-cokil*; *opîinci*; *pópki* (popii, pl.); *topěască*.—Moldova: *căsăkesc*, *căsăkire*, *căsăkit* (căsă-pesc); *cîrkesc*, *cîrkire*, *cîrkit* (cîrpesc); *conokiftiriță-conokiș-tiriță* (conopiștiriță > vechiul bulgar *konoplĭa* + *șturîři*, vezi ale mele Principii de istoria limbii 109); *copkil-copțil-cop-tșil*; *kipăiū* (pipăiū); *kipèr*; *kîr* (pir, *triticum repens* L.); *kîrôn*; *kîrostii*; *kîstöl*; *kîtar*; *kîtä* (numai în izolarea „acu mi-î chita”); *kîtărie*; *kivniță*; *likesc*, *likire*, *likit* (lipesc); *okînci* -*opkîncă-opčîncă* (aceste două forme din urmă din Revista Nouă V 291); *pókî-pópki-pópč* (aceste din urmă două forme din Revista Nouă V 291); *potokesc*, *potokire*, *potokit* (potopesc); *prikesc*, *prikire*, *prikit* (pripesc); *stîlkî*; *tokesc*, *tokire*, *tokit* (topesc). Însă *căpitân*; *întîmpin*, *întîmpinare*, *întîmpinat*; vezi Somiș-Tisa, Țara Oașului.—Bucovina: *copkil-copțil-coptșil*.—Basarabia: *copkil-copțil*.

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel mai intens, înregistrăm neprezența lui în următoarele cazuri. Pentru a¹): *věspi*, nu *veski* > *vespae*, prin analogia singularului *vespe*; *vŭlpi*, nu *vŭlkĭ* > *vulpes*, prin analogia singularului *vŭlpe*.—Pentru b¹): *p* rămîne neschimbat a) înainte de *-i* final sonant > *-e* (Vezi 38): *șărpi*, nu *șărki* > *șerpe*; *pricēpi*, nu *pricēki* > *pricēpe* > *percipit*; *rŭpi*, nu *rŭki* > *rŭpe* > *rumpit*. β) înainte de *în* > *ên*: *înping*, nu *înkîng* > *înpêng* > *înpîngo*. γ) înainte de *în* > *în*: *spîntec*, nu *skîntec* > *spîntec* > *expantico*. δ) cînd a avut loc o sincopă a unei consonante între *p* și *i*: *pîntre*, nu *kîntre* > *prîntre* > *per* + *inter*. ε) în alte cazuri, unde *i* este fixat de curînd ori chiar nu-î fixat: *căpîte*, nu *căkîte* > *capita*; *pî*, nu *kî* > *per*.—Pentru c¹): *p* rămîne neschimbat a) înainte de *în* > *ên*: *pînten*, nu *kînten* > vechiul bulgar *pětĭno*. β) înainte de *în* > *în*: *răspîntie*, nu *răskîntie* > *răspîntie* > vechiul bulgar *raspōtĭe*. γ) în diferite cuvinte, care s-au introdus tîrziu: *pîată*, nu *kîată* > neogrec *πίδατα*; *pîtác*, nu *kîtác* > bulgar *petak*; *pîzmă*, nu *kîzmă* > neogrec *πεζμοα*; *spîtál*, nu *skîtál*; etc.

Macedoromîn. a) a) *arŭk* (rupi); *ărik* (aripi); *képtu* (piept); *kér* (pîer); *kérdu* (pîerd); *kĭádĭc* (înpiedec); *kĭádĭcă* (pîedecă); *kĭále* (piele); *kĭáptin* (pîepten, verb); *kĭáptine* (pîeptene);

kjárdire (pierdere); *kjátră* (piatră); *kic* (pic, verb); *kín* (pinus); *lúk* (lupi). P. B. glosar.—b) *aprókiü*, *aprukiäre*, *aprukiáră*, *aprukiátă* (apropiü); *čičiór-ciór* (picior); *kisédz* (pisez); *scárkin*; *skináre*. P. B. glosar.—c) *alikěscu* (lipesc); *cókilă* (fată mare); *kisă* (iad) > probabil *πισσα* smoală; *pipér-kipér*; *pištóală-pištólă* (pistol); *pită*; *tukěscu*, *tukí* (perf.), *tukită* (topesc). P. B. glosar.—a¹) *vúlki* P. B. glosar.—b¹) α) *šárpilē* P. B. 9. β) *pingu* P. B. glosar. γ) *dispíntic* P. B. glosar. δ) *printră*. ε) *cápite*; *pi*. P. B. glosar.

b) Olymp: *kjále* Weigand Olymp 41; *kjáptine* 41; *kjátră* 28; *kjéptu* 26; *kín* 41; *lúkí* 31.—c) *conúki* pl. dela *conúpe* (fiņtar) > neogrec *κουούπι* 41.—b¹) ε) *cápete* 30.

c) Acarnania: b¹) ε) *pitřěácă*, *pitřecúř* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: a) *kjáptin* (verb); *kjáptin* (subst.); *kjársic* (piersic); *kjársică* (piersică); *kjépt*. P. M. glosar. Insă *iěripī* (aripi); *pědică* (piedecă); *pér* (piér); *pěrd* (piěrd); *pic* (verb); *pín* (pinus). P. M. glosar.—b) *prókiü* (apropiü); *scárřin* (scarpin). P. M. glosar. Insă *picior* P. M. glosar.—c) *cupilăř* (flăcău bun de însurat); *lipés*, *lipit* (lipesc); *pištóală* (pistol); *pită*; *tupés* (topesc). P. M. glosar.—b¹) α) *šáрпи*; *rúpi*. P. M. glosar. ε) *cápiti*. P. M. glosar.—c¹) γ) *pizmés* (pizmuesc) P. M. glosar.

Istroromîn: a) *clěpt* > *kjépt* (piept) P. I. 43₃₀; *tsăptir* (pieptene) 36₂₅. Insă *plěrde* (pierde) 74₂₀; *plěrdútu* (piěrdut) 6₃₂ 42₂₆ 72₂₄; *plěrzút* (piěrdut) 61₁₃ 72₂₂.—b) *pitšór* P. I. glosar.—c) *pištólă* (pistol); *topěsc*, *topi*, *topit*. P. I. glosar.

Asupra vechimii fenomenului să se observe locul din Can-temir Descriptio Moldaviae ed. Papiu Ilarian pag. 151 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 2231), după care pe vremea autorului pronunțau *ki* > *pi* (*kizmă* > *pizmă*, *kjátră* > *piátră*), *gi* > *bi* (*gine* > *bine*), *gi* > *vi* (*gie* > *vinea*), *n'i* > *mi* (*n'ie* > *mihî*) fimeile și acei dintre bărbați care fuseseră supuși mult influinței mamelor lor. În scris *kicior* apare într-un document moldovenesc din 1644, Hasdeu Arhiva istorică I₁ pag. 87 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 2232). Pe macedoromînul *k* > *p* eü il găsec probat încă din anul 1156 în numele Βασίλειος ὁ Τζιντζιλόβης (Niketas Akominatos pag. paris. 67), pe care îl interpretez ca *řinți-lúk*, quinque lupi. După Starkey, la Meyer-Lübke Palata-

lizarea labialelor, în Dacoromania, anul II, pag. 14, „trecerea de la *pi, bi, mi* la *pki, bgi, mni* există în Muntenia numai în graiul femeilor; dinpotrivă *fi* devenit *hi*, *vi* devenit *yi*, *gi* e tot una de răspândit între bărbați ca și între femei”.

137. *pt* < *mpt* < *mt* < *nt* în *nuptiae* < *nuntă*; macedoromîn a) *númtă* P. B. glosar, b) Olymp *númpță* Weigand Olymp 59, d) Meglen *nuntă* P. M. glosar (rar *númtă* Capidan Meglenoromîni I pag. 138); istroromîn *nunț* P. I. glosar.—Compară *semptem* > *septem* Schuchardt Vokalismus I 114.

138. *pt* < *t*, sporadic, în elemente băștinașe: *baptizo* < *botéz*; **captio* < *acăț*.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *acăț*; *pătédz*. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *căț*; *bătizări*. P. M. glosar. *făt* (făcut) > *făpt* P. M. 31₃₄; *fătă* (făcută) > *făptă* 17₁₉; *prîștét*. (primesc) > *prîștêpt* > *pri-* (prefix bulgar) + *ștêpt* = dacoromîn *astăpt* 27₁₇; *ștêți* (aștepți) > *ștêpți* 35₇; *ștîta* (aștepta) > *știptă*. 10₃₃.

Istroromîn: *acățu*. P. I. glosar.

În Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 615 Pușcariu vrea să stabilească legea *pt* înainte de accent < *t*. Neexactitatea acestei legi se probează prin megl. *făt*, *fătă*.

139. *ps* < **mps* < *ms* < *ns*, sporadic, în elemente băștinașe: *ipsus* < *ins* (substantiv), *îns* (pronume), *însă* (conjunție). Compară 54.

La fel în toate dialectele. Forma mai veche *ms* s-a păstrat în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *insu* (substantiv), *nîs* > *îns* (pronume) P. B. glosar. *sub* + *sub* + *ala* (supsuoară) < *sumsöără* P. B. glosar.

b) Olymp: *nässü* (pronume) Weigand Olymp 31.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *îns* (pronume) P. M. glosar. *suptăsöără* (supsuoară) P. M. glosar.

Istroromîn: *ănsă* (pronume, feminin) P. I. 14₁₈.

Compară *camparius*, *sempsit* (saepsit) Schuchardt Vokalismus I 114.

140. *ps* < *cs* rar și pe alocuri în macedoromîn: *păxéseu*

(încetez) > *păpsescu* > neogrec. $\epsilon\pi\alpha\upsilon\sigma\zeta$: (citește *épapsa*) C. D. IV 225₂₀; *nipăxit* (fără încetare) > *nipăpsit* C. D. IV 187₂₇.

141. *ps* inițial < *s* în istroromîn, sporadic: *sui* (a ocări) > croat *psovati psujem* P. I. 56₈.

142. *pr* < *br*, sporadic, în istroromîn: *brîsnă* (vioae) > croat *prijesan prijesna* P. I. 73₂₅.

143. *p* < *f*, sporadic, în istroromîn: *ștsofëit* (ciupit), *ștsofni* (a ciupi) > croat *iščupati* P. I. 18₁₆.

144. În Banat, rar, între *p* și *e*, *i*, în Țara Oașului, în mod regulat, între *p* și *i*; în Muntenia, foarte rar, între *p* și *i* se intercalează un *i* epentetic. Banat (Exemplele din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq.): *rûpie* (3. p. sing.); *scăpiă* (conjunct. 3. p. sing.); *lipiit*.—Țara Oașului (I. A. Candrea Graiul din ~ 11): *copiil*; *însipiinat*; *plică*; *plicătură*; *plicior*; *plicură*; *pîir*; *pîișcă*; *pîită*; *pîiță*; *scărpîin*; *spîinăre*; *ștopiit* (stupit); *trupîină*.—Muntenia: *opiîinci* Weigand's VIII Jahresbericht 294.

Compară 95, 107, 116, 134, 155, 164, 175.

§ 248. 145. Pe tot teritoriul românesc, afară de Banat, Muntenii-Pădurenii, Meglen și Istria, în mod mai mult sau mai puțin consecvent și în proporții mai mult sau mai puțin mari (în modul cel mai consecvent și în proporția cea mai mare în Moldova și în macedoromîn) *b* < *bg*, *g*; *bd*, *bdz*, *d*, *dz*; *bg*; *g*; *bdz*, *bz*; *by* în următoarele împrejurări: a) *b* + *i* vechiu (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *b* + *i* fix (*i* și *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49) în elementele băștinașe. b) *b* înainte de alți *i* decît cei de supt *a*, în elementele băștinașe. c) *b* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Besarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenii, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului. Pentru Moldova adaug din propria experiență.

a) Banat: *ălbî* > *albi*; *albin'ă* > *alvina*; *albin'ilă*; *bin'ă* > **biene* > *bêne*.—Criș-Mureș: *adă* (abia) > **abéa* > **abé* > *vix*, vezi 22; *bin'ă*-*bin'e*; *zbierăt* (etymon obscur, din acelaș radical *ver* ca și albanez *vărrás* *zbier*?).—Somiș-Tisa: *bin'ă*-*bin'e*-*bdin'e*-*bgîne* (acest din urmă în Sălagiü-Szilagy, Revista Nouă V. 291); *córbî*-*córbg*-*córg*-*córbd*-*córd*-*córbdz* > *corvi*; *ierbd* (ierburii) > *herbae*.—Țara Birsei și Țara Oltului: *albină*-*albgină*-*algină*; *córbî*-*córg*-*córbg*.—Sudestul Transilvaniei:

algînă-argină; *córg*.—Munteni-Pădurenî: *bin'e-bin'e-bin'ă*; *îerbî* (îerburi); *limbî* > *linguae*; *orbit* > *orbis*; *porumbî* > *palumbi*.—Țara Oașului: *albyînă-albdînă-albdzină-atbzină*; *byine-bdîne-bdzine-bzine*; *cerbyice-cerbdice-cerbzice* > *cerVICem*; *porumbdî-porumbzi*; *sbderînd*.—Oltenia: *bin'e-bine*; *córbî*.—Muntenia: *bîine-gîne*; *córbî-córbg-córg*; *să-ntreg* > *interrogo*.—Moldova: *agîe* (abia); *átg*; *albgînă-algînă-aldînă-aldzină*; *córg-córd-córdz-córbg-córbg-córg* (cele trei din urmă forme din Revista Nouă V 291); *gîne-bgîne-bgîne* (cele două din urmă forme din Revista Nouă V 291); *lîng* (limbî); *porung*; *sórg*, *sórgim*, *sórgîți*, *sórgi*, *sórgit* > *sorbeo*; *zgér*.—Bucovina: *albgînă-algînă-aldînă-aldzină*; *córbg-córg-córbd-córbdz*.—Basarabia: *algînă-aldînă*; *córg-córd*.

b) Moldova: *algie* > *ábie* > *alveus*.—Pentru alte dialecte lipsesc exemple.

c) Banat: *bîšu* (biciul); *bîșă* (bice); *grăbi* (infin.); *îubi* (infin.); *îubiră* (îubire); *îubit*; *împodobit*; *săbiă*; *vorbî* (infin.); *vorbim*; *vorbit*.—Criș-Mureș: *vrăbgie-vrăbge-vrăbd'e-vrăgie-vrăde-vrăbdză* (vrăbie).—Somiș-Tisa: *Bdîstriță*; *búnd* (bumbi); *ibdêsc* (îubesc); *ibdî* (îubi, infinit.); *ibdît-îubit*; *robdie*; *robdit*; *săbde-săbdia*; *vrăbie-vrăbgiă-vrăbdă-vrăbdîă-vrăbdziă*.—Țara Birsei și Țara Oltului: *vrăbie-vrăbgie-brăbgie*.—Sud-estul Transilvaniei: *vrăbgie-vrăgiă*.—Munteni-Pădurenî: *săbiă-săbia-săbia*.—Țara Oașului: *byét-bdét-bziét* (biet, etymon obscur); *búmbdî-búmbzi* (bumbi); *ibyit-ibdît-ibzit* (îubit); *izbyit-izbdît-izbit*; *săbyie-săbdie-săbzie-săbdzie*; *trîmbyită-trîmbdîă-trîmbzită* (trîmbiță).—Oltenia: *biciu*; *có-biliță*; *îubi* (infin.); *săbiăara*; *scobînd*; *vrăbie*.—Muntenia: *îubim*, *îubit*; *ne-mpodobim*; *vórgit*; *vrăbie-vrăbgie-vrăgie*.—Moldova: *bung*; *cógiliță*; *gét* (biet); *giciu*; *gilêsc* (hilesc, înălbesc); *gír* (bir, impozit); *Ghîstriță*; *gizuiu* (bizuiu); *grăgi*, *grăgit* (grăbi, grăbit); *izgîre*, *izgit*; *înpodogire*, *înpodogit*; *róg*; *rogie*; *rogit*; *săgie*; *slăgêsc*, *slăgi*, *slăgit*; *vórgi-vórgim-vórgit*; *vrăbgie-vrăgie-vrădiă-vrăbdziă*. Însă *îubire*, *îubit*, vezi Somiș-Tisa, Țara Oașului. —Bucovina: *vrăbgiă-vrăbde-vrăbdîi-vrăgiă-vrăgiu-vrăbdzie*.—Basarabia: *vrăgiu-vrăgiă-vrădie*.

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel mai intens, înregistrăm neprezența lui în următoarele cazuri. Pentru b¹⁾: *b* rămîne neschimbat a) înainte de -i

final sonant > -e (Vezi 38): *hěrbi*, nu *hěrgi* > *fjěrbe* > *fervet*; *sőarbi*, nu *sőargi* > *sőarbe* > *sorbet*. β) înainte de *in* > *én*: *ferbinte*, nu *ferginte* > *ferventem* (Vezi 24). γ) în cazuri unde *i* este fixat de curînd ori chiar nu-i fixat: *biserică*, nu *giserică*.—Pentru c¹): *b* rămîne neschimbat α) în cuvinte introduse relativ tîrziu: *biruū-biruesc* > ungur *birni*. β) într-un cuvînt ca *iubi*, *iubire*, *iubit*, foarte vechiū și foarte întrebuintat, unde pentru păstrarea lui *b* nu se poate da nicio explicație.

Macedoromîn. a) a) *algi*; *algină*; *corgi*; *gine*; *hergi* (fierbî, ferves); *purungi*; *sorgi*. P. B. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *slăgescu*, *slăgi* (perfect) P. B. glosar.—b¹) α) *hîrbi* Dalametra. γ) *biserică* P. B. glosar.

b) Olymp: a) *corg*; *gine*; *herg*. Weigand Olymp 41.—c) *sclăg* (slabi) 31.

c) Acarnania. a) *părungli* (porumbii) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *albi*; *albină*; *bini*; *corbî*. P. M. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *slăbės*, *slăbėá* (imperf.) P. M. glosar.

Istoromîn: a) *albiră*; *bire*; *corbi*. P. I. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *bíts* (bicii); *săblă* (sabie). P. I. glosar.

Asupra vechimii fenomenului vezi 136.

146. *b* intervocalic, între două vocale sonante, în elementele băștinașe, a dispărut, după ce prealabil s-a prefăcut probabil în *w* (spiranta bilabială fonică) și *ū*. α) *-abam*, *-abas*, *-abat*, *-abamus*, *-abatis*, *-abant* < -á (vechiū romîn), *-ái*, *-á*, *-ám*, *-áfi*, *-áu* (*aduná*, *adunái*, *aduná*, *adunám*, *adunáfi*, *adunái*); *bibo* < *běáu*; *bubalus* < vechiū romîn *búar*; *caballus* < *cál*; *cubitus* < *cót*; **debitorius* < *datór*; *-ebam*, *-ebas*, *-ebat*, *-ebamus*, *-ebatis*, *-ebant* < -ěá (vechiū romîn), *-ěái*, *-ěá*, *-ěám*, *-ěáfi*, *-ěáu* (*viděám*, *viděái*, *viděá*, *viděám*, *viděáfi*, *viděáu*); *habes*, *habet*, *habemus*, *habetis*, *habent* < *ái*, *áu-á*, *ám*, *áfi*, *áu*; *habere* < *áre*; *hiberna* < *iárnă*; *liberto* < *iért*; *nubilum* < vechiū romîn *núar*; *sabucus* < *sóc*; *scribo* < *scriú*; *sebum* < *săú*; *subis* < *sú*; *tribulo* < *trier*. β) În *nóuă* > *nobis*; *supsuără* > **subsubála*, *vóuă* > *vobis*, *ū* este o rămășiță a lui *b*. γ) În *avém* > *habemus*, *avéfi* > *habetis*, *avére* > *habere* *b* s-a păstrat ca *v* (din *w*) prin diferențiere, pentru a se deosebi verbul de auxiliar (Vezi ale mele

Principiū de istoria limbii 33, 211). Formele de imperfect *a-vĕām* > *habebamus*, de perfect *avūi* > *habui*, de participiū *avīnd*, *avūt* > *habendo*, **habutus*, sînt analogice după *avĕm*, *avĕți*, *avĕre* (Vezi ale mele Principiū 33, 69). *āre* = *habet* este forma de infinitiv **are* > *habere*, introdusă prin analogie alături cu *a* > *habet* (Vezi ale mele Principiū 69).

b intervocalic < *w* este anteromînesc. Vezi Grandgent Introduzione § 318.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *adunām*; *bĕāū*; *cāl*; *côt*; *vidĕā*; *āi*, *aĕm*, *aĕți*, *āū*; *āre*; *iārnā*; *lĕrtu*; *niōr-nāūr*; *scriū*; *sĕū*; P. B. glosar; *triir* Dalametra. β) *nōāūā*; *sumsōārā*; *vōāūā*. P. B. glosar. γ) *avĕm*, *avĕți*, *avĕāre*. *avĕām*, *avūi*, *avūtā*. *āre* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *cālcām* Weigand Olymp 98; *bĕāu* 34; *cāl* 36; *ardĕām* 98; *āi*, *āu* 100; *āre* 100; *nuōr* 31. β) *nōāūā* 76; *vōāūā* 76. γ) *avĕm*, *avĕți*, *avĕāre* 100. *avĕām*, *avūi* 100. *āre* 100.

c) Acarnania. α) *mācā* (mîncā) Weigand Aromunen II 182, *stā* 180, *trimurā* 182; *mutrĕām* (priveam) 180; *āi* 180. γ) *avĕā* 182.

d) Meglen. α) *rugā* P. M. 9₇; *bĕū*; *cāl*; *côt*; P. M. glosar; *vīndĕā* P. M. 6₄; *āi*, *āū*; *āri*; *iārnā*; *lĕrt*; *nōr*; *sĕū*. P. M. glosar. β) *suptāšōārā* (supsușārā) P. M. glosar. γ) *vĕm*, *vĕți*, *vĕri* P. M. glosar. *vĕ* 6₃, *vūi*, *vūt* P. M. glosar. *āri* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *bĕvu* (beaū, -*v*->-*ū*-); *cā* (cal); *côt*; P. I. glosar; *putĕ* (putea, **potebat*) P. I. 64₄; *āi* (habes) 42₄, *ā-āū-āv-āw-āw-o* (habet, habent) 1₄, 16₁, 22 18₁₇ 19₂₃ 22₂₂ 51₂₅ 57₁₂ 61_{33, 34}, *ān* (habemus) 37₂₂ 40₂₃ 54₂₄, *āți* (habetis) 23₁₆ 48₅; *āre* (habere) 2₁₇ 51₃₃; *iārnā*; *nōr*. P. I. glosar. γ) *vĕ-vĕ-avĕ* (habere) P. I. 11₃₇ 13₁ 34₁₂. *vūt* (**habutus*) 1₂. *āre* = *habet* 2₁₇ 51₃₃. Formele *āri-āri-āre-ārā* (āi, habes) 4₃₆ 31₁₉ 41₅ 67₄ 68₁₁, *āren* (accentul? avem, habemus) 41₄ 46₅, *arĕți* (accentul? aveți, habetis) 10₃₄, *āru* (aū, habent) 9₂₈ 48₃₅ 53₃₅ sînt analogice după *āre* = *habet* > *habere*, vezi ale mele Principiū de istoria limbii 69.

147. Posterior fenomenului de supt 146 a avut loc căderea lui *b* intervocalic atunci cînd vocala de după *b* era un *i* consonant: *subeo* < *sūbiu* < *sūiū*. Discuția amănunțită a fap-

tului, precum și stabilirea cronologiei 1) *caballus* < *cál* (146), 2) *habia* < *ăibă* (52 γ), 3) *subiu* < *súü* (147), vezi-le în lucrarea mea „O rămășiță din timpuri străvechi, *jioară* = *crystal*“, Arhiva Iași anul 1914, și în nota dela 218. Compară 208.

Cuvântul *súü* lipsește în macedoromîn și istroromîn.

148. *br* intervocalic < *ur*: *cîur* > *cibrum* (Vezi Pușcariu Etymolog. Wörterbuch); *făur* > *fabrum*; *întuneric* > **inteneuric* > *tenebricum*; *lăurúscă* > *labrusca*; *lunec* > *lubrico*. *créer*, *crier* nu-î **crebrum*, ci **créberum*; din deminutivul **crebellus* anume (< *bănățean criel* Weigand III Jahresbericht glosar, **crebellus* masculin din cauza prefacerii neutrelor în masculine, care a avut loc pe o scară mare în latina populară, Grandgent Introduzione §§ 347-349) s-a format un primitiv **creber* după norma *ager-agellus*, *auster-austellus*, *cancer-cancellus*; *culter-cultellus*, *puer-puellus*, și din cazurile oblice ale acestui **creber* a eșit românescul *créer-crier*. Pascu în Etimologii românești 22 pleacă și el dela un **creberum* > *cerebrum*, dar în Lateinische Elemente im Rumänischen 275, pe motiv că din **creberum* trebuia să iasă numai decît *crer*, din care nu s-ar fi putut dezvolta *créer*, *crier*, propune ca etymon pe **crebrum*, din care s-ar fi dezvoltat întîiu **créur* și apoi din acest din urmă prin asimilație *créer*.

Fenomenul e anteromînesc, Grandgent Introduzione § 318.

E comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *țir* (*cîur*); *făvru* > *faûru*; *ntuneric* (subst.); *ntuneric* (verb) > *tenebrico*; *alunic*. P. B. glosar.

b) Olymp: *făvru* Weigand Olymp 57.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cîur*; *antuneric* (subst.); *luréc* (lunec). P. M. glosar. *criel* P. M. glosar.

Istroromîn: *tsûr* (*cîur*). P. I. glosar.

149. *bl* < *ul*: *stăul* > *stablum* > *stabulum*; *sălă* > **subla* > *subula*.—Fenomen anteromînesc, Grandgent Introduzione § 318.

Macedoromîn: a) *sălă* P. B. glosar. d) *sălă* P. M. glosar.

Istroromîn: *sălă* P. I. glosar.

150. *b* < *g* în *négură* > *něbula* (pentru *ně-* > *ně* vezi 24, 121); *rûg* > *rubus*; *ûger* > *uber*. Africativizarea lui *g* în cuvîntul din urmă probează că *b* < *g* este anterior africativizării lui

g și deci anteromînesc. Pentru *b* < *g* în latina populară vezi Schuchardt Vokalismus II 501 sqq.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *négură*; *rûg*; *údzîre*. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *rûg* P. M. glosar.

Istroromîn: *újer* P. I. glosar.

151. *b* < *m*, sporadic: *cociomădgă* (cocioabă) Revista critică-literară IV, 85, *cociomădă* (cocioabă) Rădulescu-Codin O seamă de cuvinte din Mușcel Cîmpulung 1901 > *cociobă* > compară rutean *koŝiûbiti sîa*, a se încovăia, a se sprijini aplecîndu-se; *metăhnă* > *betăhnă* Dosoteiû Proloage 220₁₇, Șezătoarea V, 37 > *betăg* > ungur *beteg* (Compară în special ruteanul—din ungurește—*betęga*, cetit *betęha*); *premindă* (venit, tain) Lexicon Buda > *praebenda* (Probabil însă la acest cuvînt avem a face cu un **praemenda* prin analogia lui *commendo*).

Sporadic apare fenomenul și în macedoromîn: *sum* > *sub* (*sum gôrŝu* P. B. 184, *sum căpitûnlu* 283, *sum arburele aŝel* 348, *sum cloce* 461).

152. *b* < *v*, sporadic dialectal: *nitrėvnic* > *netrėbnic* Șezătoarea III 83 (munții Sucevei); *vórvile* > *vórbele* Iosif Popovič Dialekte der Muntenî und Pădurenî 159.

153. *b* < *mb* macedoromîn în *simbete* (cauză) C. D. IV. 155₂₅, V. 207₂₀ > **sibbete* > turc *sebebiēt* (cauză). Meglenit *sibep* P. M. glosar.

154. *b* < *p* macedoromîn în *pătėdz* (botez verb), *pătıdzare* (botezare), *pătıdzăt* (botezat), *pătıgiune* (botez subst.) > **bătėdz* etc. P. B. glosar. Meglen *bătıjuni*, *bătızari*. P. M. glosar.

155. În Muntenia, rar, între *b* și *i* se intercalează un *î* epentetic: *bîlne*, *îubiim*, *ne-mpodobîim*. Textele din Weigand's VIII Jahresbericht 279 sqq.

Compară 95, 107, 116, 134, 144, 164, 175.

§ 249. 156. *t* + *î* vechiû (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africatizat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (cu excepție de *t* + *ie* > *ē*, care nu s-a africatizat în celelalte limbi romanice). Cunoscut fenomen latin popular. Și anume: a) *t* + *î* + *voc* (afară de *a*, *e*) < *č-s-ts* + *voc* (Pentru distribuția lui *č*, *s* > *č*, *ts* > *č* vezi *picior* sub 136 b). b) *t* + *î* + *ă* ori *ē* < *t* + *ă* ori *ē*. c) *t* + *î* + *voc* < *t* + *voc*.

a) *creationem* < **creatiune* < *crăcūn* (Aron Densușianu Istoria limbii și literaturii române ed. II, 111; compară Pintar în Archiv für slav. Phil. XXXIII, 618. Mai puțin probabilă este etimologia propusă de Papahagi în Convorbiri Literare XXXVII, 670, *calationem*); **fetiolus* < **fetiōlu* < *fičōr*; *inclinationem* < **inclinatiune* < *închinăcune*; **mateuca* < **matiūca* < *măcūcă*; *mentionem* < **mentiiune* < *mincūnă*; *petiolus* < **petiōlu* < *pičōr*; *rogationem* < **rugătiune* < *rugăcune*; *titionem* < **tetiune* < *tăcune*; *θύμβρον* < **tiūmbro* < **ciūmbro* < *ci mbro* (Vezi ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen in Bausteine zur romanischen Philologie).

b) **altiabamus*, **altiavi*, **altiare*, **altiatus* < *înăltām*, *înăltăi*, *înăltăre*, *înăltăt*; **captiabamus*, **captiavi*, **captiare*, **captiatus* < *acățām*, *acățăi*, *acățāre*, *acățăt*; *capitellum* < **capitiellu* < *căpețel* (Cu înțelesul lui *capitellum*, Säulenkapitäl, chapiteau, apar *căpețel* și femininul *căpețea* în vechea română, anume în Biblia: dela București, de pildă 67² *căpețea-lele*, 68¹ *căpețel*, 68² *căpețea-lele*, 96² *căpețea-lele*, 247² *căpețea*, 247² *căpețea-ăa*, 310¹ *căpețea-lele*. Cu vremea cuvântul a mai căpătat înțelesurile de deminutiv al lui *căpăt* și de *căpețea-lă*, dar foarte probabil nu este nici un derivat din *căpăt*, nici vreunul dintr-un presupus **capitium*, cum vrea Pușcariu Etymologisches Wörterbuch, ci este latinul *capitellum*, al cărui vechi înțeles romînesc a fost, ca și în latinește, acela de deminutiv al lui *cap*); *catellus* < **catiellu* < *cățel*; **comtiatus* (participiul lui **comtiare*) < *comptus* < (italian *conciare*) < *conțăt* „mit einer Haube, mit einem Schopf versehen“ Bărceanu; *digitellum* < **digitiellu* < *degețel*; *teneo* < **tieneo* < *țin*; *terra* < **tierra* < *țără*; *tertius* < **tiertiu* < *țărț* în izolarea *ânțărț*; *testum* < **tiestu* < *tést*; *texo* < **tiesu* < *țes*; *vitellus* < **vitiellu* < *vițel*; *vitiabamus*, *vitiavi*, *vitiare*, *vitiatus* < *învățām*, *învățăi*, *învățāre*, *învățăt*.

c) *balteus* < *bălț*; *hospitium* < *ospăț*; *negotium* < *negôț*; *patior* < *pățesc*; *pretium* < *preț*; *puteus* < *păț*; *scortea* < *scôărță*; *sentio* < *simțesc*.

Chipul deosebit în care este tratat *t* + *i* + *voc* în cazurile a, b, c se explică prin aceea că la b, c *i* a căzut îndată după ce a avut loc africativizarea lui *t* în *ț*, pecind la a *i* a continuat să existe după *t* precedent până în momentul cînd *ț* + *i* + *voc* < *č* + *voc*, vezi 159.

În derivate africativizarea lui *t* își datorește de cele mai

multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde *t* era africaticizat. De pildă în *bărbăţel*, *bucăţea*, *cărunţel*, *cucurbeţea*, *cumînţel*, *cumnăţel*, *curăţel*, *însurăţel*, *măruntel*, *nepoţel*, *sufletel*, *vineţea* s-ar putea presupune doar numai existenţa unui **minutellus* (Compară *minutulus*, *-ellus* e o reduplicare a lui *-lus* şi se găseşte adeseori alături cu acesta) şi **nepotellus* (Compară *nepotulus*, *nepotula*, *nepotilla*); celelalte sînt provenite ori prin analogia lui *căpăt-căpeţel* (considerat prin etimologie populară ca derivat din *căpăt*), *deget-degeţel* şi poate *mărunt-măruntel*, *nepót-nepoţel*, ori prin derivarea din radicalele plurale *bărbăţ-*, *bucăţ-*, *cărunt-*, *cumînţ-*, *cumnăţ-*, *curăţ-*, *însurăţ-*, *vineţ-*; şi apoi toate acestea la un loc au format norma că „lui *-t* din primitiv corespunde un *ţ* în derivat”, carei norme s-au conformat cuvinte ca *cucurbeţea*, *sufletel*. Tot așa la cuvinte ca *cărunciór*, *cuminciór*, *depărciór*, *ferbinciór*, *mărunciór*, *vineciór*, *răutăciós*, *uriciós*, africaticizarea n-a avut loc în nisca primitive *căruntiór* ori chiar *canutiolus*... *răutătiós* ori chiar *reutafiosus* (!) (macarcă o asemenea africaticizare, alunecării sunetului datorită, a putut să aibă loc în nisca derivatē prin *-iór > -iolus*), ci se datoreşte ori derivării dela radicalele plurale *cărunt-*, *cumînţ-*, *ferbinţ-*, *mărunt-*, *vineţ-*, *răutăţ-*, *urit-*, ori mai degrabă faptului că norma stabilită de alunecarea sunetului românească cere ca *t* dintr-un cuvînt să se prefacă în *ţ* înainte de *î* consonant ori de un *i* asemănător cu *î* consonant, cum este *-i* final scurt a fon (Vezi 157, compară 50 *γ*).

La elementele străine dacă se întilneşte africaticizarea lui *t* în derivate (Şi numai în derivate se întilneşte) cu sufixe începătoare prin *i* + vocală, avem de a face cu un fenomen de analogie. *argăţel*, *ciuboţele*, *clopoţel*, *logofeţel*, *lopăţea*, *scobiţel* datoresc pe *ţ* normeî că „lui *t* din primitiv corespunde un *ţ* în derivat”.

Macedoromîn. a) a) *crăcún-circún* Dalametra; *fićór*; *nclînăcúne*; P. B. glosar; *mîćúcă* Dalametra (*măţúcă* din P. B. 355 Veria-Macedonia este neogrec ματσούνα); *mincúnă-mincúne*; *ćićór-ćór* (picior); *tućíne* (tăciune). P. B. glosar.—b) *anăltăre*; *acăţă-acăţă-acăţăre-acăţătă*; *căţăl*; *ţín*; *ţără*; *anţărţu*; *ţás* (ţes); *ţiţăl*; *nviţă-nviţăre-nviţăt*. P. B. glosar.—c) *băltu*; *uspéţ*; *păţăscu*; *púţ*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *fiţór* Weigand Olymp 52; *ţiţór-ţór* (picior)

52.—b) *cătauă* 36; *vițel-ghitel* 42.—c) *negoț* 28; *pútu* 34.—*ț* de sub *a > č*.

c) Acarnania. c) *mpărț > impartio* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *cărcún; fičór; anclínăcúni; mincúnă; pičór; rugăcúni; tăcúni*. P. M. glosar. *măčúcă* Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 129.—b) *naltŃ* (înălță); *cățŃ* (acăță), *cățŃm* (acățăm), *cățări* (acățare); *cățŃl; țŃn; țără; anțŃrț; țest; țŃs; vițŃl; anvitău, anvităt*. P. M. glosar.—c) *pățŃs* (pățesc) P. M. glosar.

Istroromîn. a) *fetsŃr; pitsŃr*. P. I. glosar.—b) *acață-cață, acațăt-cațăt; țiru* (țin); *țes; vițé* (vițel). P. I. glosar.—c) *preț; păt*. P. I. glosar.—*țs* de sub *a > č*.

157. *t + i* fix (*ț* și *i* final în anumite înprejurări, vezi 38, 49), în elementele băștinașe, se preface în africată *ț* pe tot teritoriul romînesc: *barbati* < *bărbăți*; **batis* < *băți*; **cogitis* < *cúgeți*; *cogitatis* < *cúgetăți*; **curatire, *curatit* (> *curăt > curatus*) < *curățire, curățit*; **cutitus* (> *cute, cotem*) < *cuțit*; *dentes* < *dinți*; *excutis* < *scŃți*; *excutitis* < *scoățeti*; *portae* < *porți*; **potetis* < *putéți*; **potis* < *pŃți*; *tī* (> *tībī*) < *ție*.

În derivate africaticizarea lui *t* își datorește de cele mai multe ori originea derivării dintr-un radical unde *t* era africaticizat ori analogiei. În cuvinte ca *înălțime, multime* foarte probabil avem a face cu derivate din radicalele de plural *înălț-, mulf-*, iar nu cu alunecări de sunete din niscai primitive *înălțime, multime* (macarcă o africaticizare alunecării sunetului datorită a putut să aibă loc în unele derivate prin *-ime > -imen*). Iar la multe derivate a putut să lucreze norma că „unui *t* din primitiv corăspunde un *ț* înainte de *i* din sufixul derivatului”, normă formată prin derivările dela radicalul pluralului, prin eventualele africaticizări datorite alunecării sunetului, și întărită de faptul că *t* devine *ț* înainte de *ț* consonant și de *i* final scurt afon. Compară 156.

La elementele străine dacă se întilnește africaticizarea lui *t* (Și ea se întilnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *băltți, dăltți, plăți*, plurale dela *băltă, dăltă, plătă*; *înăhăți, pregeți*, persoane 2 sing. dela *înăhăt, preget*, nu sînt doar eșite din niscai *băltți, dăltți, plăți, înăhăți, pregeți*, ci sînt produse de analogie după modelul *pŃartă-pŃrți, rŃată-rŃți, cúget-cúgeți, scŃt-scŃți*.

Macedoromîn. a) *cuțit*; *dinți*; *scôți*; *pôrți*; *ția*. P. B. glosar.

b) Olymp: *bărbăț* Weigand Olymp 51; *băț* 51; *cuțut* 31; *dinț* 51; *ția* 76.

c) Acarnania: *ț* (tibi) Weigand Aromunen II 180; *pôrț* > **portis* 180; *tută* > *toti* 182.

d) Meglen: *cuțot*; *dinți*; *ăți-ăți* (tibi). P. M. glosar.

Istroromîn: *cuțit*; *dinț* P. I. glosar; *ție* P. I. 7₃₅.

În afară de teritoriul romînesc fenomenul se mai întîlnește numai într-o parte din teritoriul retoroman, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 420, și în dalmata, Bartoli Das Dalmatische II, 386.

158. Înainte de orice alți *i* în afară de cei specificați sub 156, 157 *t* rămîne neschimbat; *annotinus* < *nōatin*; *pectinem* < *p̄eptine*; *путиня* < *putină*; *silvaticus* < *sălbatic*. În special se păstrează *t* neschimbat înainte de *in* > *en*: *attingo* < **ateng* < *atîng*; *intendo* (Vezi 24) < *întind*; *tēmpus* (Vezi 24) < *tîmp*; *tē-ne* < *tîne*; *tēneri* (Vezi 24) < *tîneri*.

Acolo unde africativizarea se întîlnește înainte de altfel de *i* decît acei specificați sub 156, 157 (Și ea se întîlnește numai în derivate), ea este numai aparentă, în realitate s-a născut înainte de un *i* din cei specificați sub 156, 157; *cețățean* nu este doar > *cețățian*, ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-ian* din *cețăți*, pluralul lui *cețate*, și *ferbintăală* nu este doar > *ferbintială*, ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-eală* din *ferbinti*, pluralul lui *ferbinte*. În special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie* > romanic *-ia*, latin *-ia* (Vezi 52^a), ca *bărbăție* > *bărbat*, *beție* > *băat*, *frăție* > *frate*, avem cu mai multă probabilitate a face cu niște derivate din radicalele pluralului decît cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele mai vechi timpuri ale limbii romîne. La asemenea africativizări aparente înainte de altfel de *i* decît cei specificați sub 156, 157 a putut contribui și analogia prin norma că *t* dintr-un cuvînt devine *ț* înainte de *ț* consonant și înainte de *i* din sufixul derivatului. Vezi 156, 157.

În cuvintele străine *t* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *eftin* > neogrec *εὐθινός*, *pătîmă* > neogrec *πάτιμα*, *pustiū* > vechiū bulgar *pustă*, *tréstie* > vechiū bulgar *trüstī*, etc.

Macedoromîn. a) *nôátin* Dalametra; *chiáptine* P. B. glosar. *tindu*; *tine*; *tinir*. P. B. glosar.

b) Olymp: *chiáptine* Weigand Olymp 41. *tindu* 58; *tine* 76.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nôátin*; *chiáptin*; *pútină*; *sălbátic. tind*; *timp*; *tini*; *tinir*. P. M. glosar.

Istroromîn: *nótir* (noatin); *tsáptir. tírer* (tinăr). P. I. glosar.

159. *t* + *i* + vocală < *č*-*š* + vocală (Pentru distribuția lui *č*, *š* > *č* vezi *picior* sub 136 b): *căručór* > **căruțior* > *cărúț* + *iór*; *căručeriū* > **căruțieriū* > **căruțeriū* > *cărúță* + *eriū*; *čúščă* Ohrfeige Bărceanu, *čúšte* mappa obtorta, Plumpsack, Marian Inmormintarea 197 > **țiușcă*, **țiuște*, compară sirbele *čuška*, Ohrfeige, *čuškati* fortstossen, *čušiti* ohrfeigen, *čuškapa* ein Spiel; *cónč*, un fel de pieptănătură Marian Nuntă 379, 704, 712, Convorbiri Literare XX, 1008 > **cónțiu* > **cónțiū* > **contăre* + *iū* (Pentru **contăre* > **comtiare* vezi 156 b, pentru *iū* și în general pentru *cónciū* vezi Zeitschrift für roman. Phil. XXXI, 305); *credinčós* > **credințios* > *credință* + *-iós*; *cuviinčós* > **cuviințios* > *cuviință* + *-iós*; *grăunčór* > **grăunțior* > *grăunț* + *-iór*; *mustăčós* > **mustățios* > *mustătă* + *-iós*; *poč* (pot) > **póțiu* > **póțu* > **pótu* > **po-teo* (Pentru pronunțarea muiată a lui *ț*, căreia se datoresc formele **poțiu* și **căruțieriū* [vezi mai sus sub acest cuvînt], pronunțare care are loc astăzi în Muntenia și va fi avut altă dată loc și pe aiurea, vezi 31); *priinčós* > **priințios* > *priință* + *-iós*; *pučós*, de unde *pučóasă* sulfur, > **puțios* > *puți* (putere) + *-iós*; *putinčós* > **putințios* > *putință* + *-iós*; *sîrguinčós* > **sîrguințios* > *sîrguință* + *-iós*; *uličóará* > **ulițóará* > *uliță* + *-iőará*.

Tot așa în macedoromîn a): *fěč* (făcu) > **fěțiu* > **fěți* (> *feci*) + *-u* analogic dela p. 1 sing. a prezentului. P. B. 11, 97.

Pentru restul dialectului macedoromîn și pentru istroromîn lipsesc exemple.

160. *tl* < *cl*: *astula* < **ástla* < **áscla* < *ășchie*; *ceatlău* (> ungar *csatló*) < *ceaclău* Pop Reteganul Povești IV, 26; *mutilus* < **mútlu* < **múcla* < *múche*; **pustlella* < **pusclella* < *püşchiá*; vechiū bulgar *tlaka* < *elácă*; *vetulus* < *véclu* < *véchhū*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *múhlă* > **múclă* Dalametra; *púşcle* > **pustla* > *pustula*; *véclu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *véclu* Weigand Olymp 50.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *múclă* Papahagi Romîniî din Meglenia glosar; *véclŭ* P. M. glosar.

Istroromîn: *múclă* P. I. glosar.

Fenomenul este în parte anteromînesc, *veclus* de pildă se găseşte în Appendix Probi. Compară Grandgent Introduzione § 284.

161. *tst* < *st*: *negustór* > **neguţtór* > **neguţitór* > *neguţéz*; *tustréi* > **tuttréi*.

Pentru celelalte dialecte, afară de meglenit, lipsesc exemple. Meglenit *dimineásta* > *dimineátsta* > *dimineáţa* + *ta*, Capidan, Meglenoromîniî I, pag. 129. Compară § 288 fine.

161^a. *tn* < *dn* sporadic dialectal: *clópódnitǎ* > *clópónitǎ* I. Ionescu Agricultura judeţului Putna 336, Elena Sevastos Cîntece moldoveneşti 252.

162. *tsl* < *sl* în macedoromîn: *giúdistlui* (judecătorului) > *giúditlui* C. D. IV 183₁₇; *muşătésle* (frumuseţele) > *muşătétle* C. D. IV 141₁₀; *sóslu* (soşul) > *sótlu* C. D. VI 157₁₂.

163. *ts̄ts* < *sts̄* în macedoromîn: *nu-s ținěái* (nu-ţi ținěai) P. B. 130.

164. În Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia *t* înainte de *e*, *i* (altul decît acel care provoacă africativizarea de sub 156, 157) se înmoae şi apoi devine *t̄s* ori *k̄* ori *t̄h* (într-un singur loc, Apolda de sus din Criş-Mureş) ori *č* (în Poniţa-Tomi din Munteni-Pădurenî şi în Moldova munţii Sucevei). Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi în tindere cu cît mergi dela vest spre est. Exemplele le dau după cuvintele normale şi textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî. Pentru *č* de după *t̄*, *t̄s*, *k̄* vezi 35. Banat: *ált̄sǎ*, *amint̄sǎ*, *aşt̄sǎptǎ*, *aşt̄septǎt*, *bǎtsǎ*, *bǎtsǎgǎ* (beteagǎ), *betsǎgǎ*, *cǎiěşt̄si* (căeşti), *cǎşt̄sigǎtǎ*, *cǐtsǎ*, *cǐtsǎvǎ*, *cut̄sǎdzǎ*, *fets̄itǎ*, *fets̄itǎlǎ*, *furtǎtsǎ* (firtate), *gǎžǎtsǎ* (degete), *gǎtsǎ* (gătea-scǎ), *gint̄sǎ-dzint̄sǎ* (dinte), *grǎběşt̄s*, *hodz̄inǎşt̄sǎ*, *iěşt̄s*, *iuběaştsǎ*, *iuběşt̄si* (iubeşti), *impǎrǎtsǎscǎ*, *lǎptsǎ*, *lǎptsilǎ*,

măritsă, muntsă, muștsă, naștsă, noăptsă, părtsa, părtsă, părintsă, pēastsă pl. *pēsts, pōatsă, rāsfiratsă, satsilă, sālășluidăștsă, sēatsă* (sete), *sfintsă, sūfletsă, șaptsă, șetatsă* (cetate), *șoptsit, șstli, șstiu, șstiut, tōatsă, trăieșts, ts-aș* (te-aș), *tsă* (te), *tséiū-(rar)keiū* (teū, tilia), *tsém, tsiñă* (tine), *tsinăr-(rar)kinăr-tinăr* (tinăr), *vitsáz, žumătatsă*. În *să stēa* (totdeauna). — Criș-Mureș: *altsălă, bākă* (bate, infinit.), *báfă* (bate 3 p. sing), *bărbătsă* (vocat.), *bătság, despártă, drágoskia-drágosta, făcútsă, fēkă* (fete), *fēkălor* (fetelor), *fēkilă* (fetele), *fekită* (fetiță), *ferēsts* (fenestrae), *fráke-frátsă* (frate), *găžate-găžake-găștsă-dzádzitsă-dzázetsă-dzăștsă-žăžate-žăžatsă-žăžăkă-dēaste-dēaste* (degete), *gălúștsă, gintsă-gintă-ginkă-dzintsă-dintă-dinkă-* (1 loc, Apolda de sus) *dynthe-dinte-dinte* (dinte), *giștsă, kă-tsă-fe* (te, pronume), *mintă, múltsă, năintă, nimerēsts, nișkă* (niște), *noăpt'e, noăpts'a, ochēsts, pácátsă, părătsă, părintsă, pășkiái* (păștea), *pēastsă-* (1 loc, Apolda de sus) *pēasthe-pēaste-pēășke* (pește), *péstă, plăt'esc, plăt'im, pōatsă, sēatsă* (sete), *stēa-* (1 loc, Apolda de sus) *sthēa, șaptsă-șáptă-șápkă-șáptsă-șáptă-șápkă-șápte-șápt'e, șts'i* (știi), *șts'iū-șt'iū-șkiū-știū, t'inhă-t'ine, trăiăștsă* (trăește), *ts'éiū-keiū-t'éi* (tilia), *ts'inăr-kinăr-t'inăr-tinăr-tinăr*. În *să cite-o, direptăti, păcatele, te, tine, tinerel, uscăti*. — Somiș-Tisa: *aș'teptat, bătă, bel'ágă, cetátă, cíte, clópotă, depárt'e, dreptát'e, făcúte, fētă, găzetă* (degete), *gintă-dzintsă-dintă-dinte-dint'e, iēșt, mint'e, mi't'ei, mit'el, mōrtă, noăptă-nōptsă-nōptă-nōpte, pácát'e, pēsts'e-pēșt'e-pēșke-pēște, plăt'ască, pōrt'e* (poarte), *poțică, ră'áză* (rațeze, substantiv), *sát'e, stēa-st'e, sūt'e, șápt'e-șápte-șépts'e-șáptă-șápte, șfliū, t'-am* (te-am), *t'e, t'émniță, t'indă, ts'éi-keiū-t'éi-téi* (tilia). În *să așternút, cărticeá, drágoste, măștihá, povestim, stéag, știe, te, tigněálă, tinăr-tinăr*. — Munteni-Pădurenii: *ascúlts'e, așts'a* (acestea), *așts'ēpts'e, cărts'e, cíts'e, cort's'el* (găzduire), *créstă-créstă-crăște-crēsts'e* (creste), *cunășts'e* (cunoaște), *cúrts'e, dint'e-gints'e-dzints'e-dzintsă, direptát'e-dzireptáts'e, dzăștsă-dzășts'e-dēșt'e* (degete), *fēt'e-fēt'e-fēts'e-fētsă-fēts'e* (fete), *fráts'e, ghișășts'e* (gicește), *impăráts'ása, indrăznēsts'e, in't'inde-ints'indze, ints'insă* (intinse perf.), *mints'enaș* (accentul? îndată), *nápts'e* (noapte), *năints'e, nevěstă-neveste* (neveste), *nișts'e-niștsă* (niște), *păréts'e, pēșt'e-pēștsă, piépt'an-piáptăn-piápts'en-piápts'an-*

pt'épt'en-t's'épts'en-t's'ápts'ân-t'épt'en-képt'en (pieptene substantiv), *püáts'e* (poate), *puts'á* (putea imperf.), *puts'é* (infin.), *rečezát* (rețezat, Ponița-Tomi, pag. 154), *scóáts'e*, *símts'e*, *sínátáts'e*, *šets'it* (cetit), *š't'iie-šts'i'iiä* (știe), *šts'i* (ști, infin.), *táts'e* (toate), *t'ěi-t's'ěi* (tilia), *t'inăr-t's'inăr* (tînăr), *t'inărál* (tinerel), *ts'e* (te), *ts'inără* (tinără), *žumáitáts'e*. Insă îndrăgostit, *povesti*, *términ* (subst.), *vesti*.—Oltenia: *cít'e*, *děšte-děášť* (degete), *gínts'e-gín'e-gínte-dínte-dín'e*, *iuběšť*, *móarts'e*, *nóápt'e-nóápte-nóápts'e*, *pěášts'e-pěšť'e-pěášte-pěște*, *šápts'e-šápt'e-šápte*, *š't'iü-štiü*, *tóát'e*, *ts'e* (te), *ts'ěü-t'ěi-těi* (tilia), *ts'inăr-t'inăr-tinăr-tiner*, *ts'ine* (tine). Insă *báte*, *batista*, *bléstemă* (3 p. sing.), *círstěü*, *drágostěa*, *fěatele*, *fěte*, *fětele*, *fětiță*, *míniěšte* (minie verb. 3 p. sing.), *múšte* (verb), *neveástele*, *ostenit*, *pácáte*, *pěste*, *póšte*, *putěá* (infin.), *putěre*, *puřintěl*, *resucěște*, *scóáte*, *sporěște*, *stěá*, *štie*, *te*, *tilipric* (tiriplic), *tine*, *tinerěa*, *ts'intița* (cintița), *věáste*.—Moldova. Din cuvintele normale: *gínke-gín't'e-dzints'e-dín't'e-dínte* (de cele mai multe ori)-*dín't'e*, *nóápt'e-nóápte* (de cele mai multe ori)-*nóápts'e-nóápk'e*, *pěáš't'e-pěášte-pěášk'e-pěște-pěște* (de cele mai multe ori)-*pěști*, *s't'á-stěá* (de cele mai multe ori), *šápte-šápt'e-šápti* (de cele mai multe ori)-*šápt'i-šápt'i*, *šts'iü-štiü* (de cele mai multe ori), *ts'ěi-kěi-t'ěi-těü* (de cele mai multe ori). Din texte numai XI pag. 199 (Căluğăreni jud. Neamț: *iáš't'e*, *obrintsítu*, *pist'i*, *žits'e* vite) și XII pag. 199 (Rătunda jud. Suceava: *drágost'e*, *nóápt'a*, *pláüšť'e*, *t'e*). La acestea se adaug *čicalóási* (ticăloasă) Șezătoarea II 186 (munții Sucevei), *condrăkiěriü* „cel ce face *condrat* cu boerul pentru întregul sat” Șezătoarea II 224 (munții Sucevei), *kiárfi* (tearfă) Șezătoarea II 186 (munții Sucevei). Majoritatea exemplurilor din textele din IX Jahresbericht prezintă pe *t* ne-schimbă.—Bucovina. Din cuvintele normale: *dzints'e-dín't'e-dínti-dín't'e*, *nópt'i-nóápti-nópti-nóápts'i*, *pěášts'i-pěáš't'i-pěášti*, *stě-s't'ě-šts'ě*, *šápts'i-šápt'i-šápt'i-šápti-šápti-šěápti*, *šts'ü-š't'iü-štiü*, *ts'ěi-t'ěi-těi*.—Basarabia. Din cuvintele normale: *dínti-dín't'e*, *nóápt'i-nóápti-nópti*, *pěšť'i-pěášti-pěști*, *stěá-s't'á-stě*, *šápti-šápt'i-šápti-šápti*, *štiü*.

Compară 95, 107, 116, 134, 144, 155, 175.

§ 250. 165. *d + i* vechiü (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africativizat pe tot teritoriul românesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anterominesc (cu excepție de *d + ie > ě*, care nu s-a africativizat în celelalte limbi romanice). Cunoscut

fenomen latin popular. Și anume: a) $d + \check{i} + \text{voc}$ (afară de a, e) $\langle \check{g}-\check{z} \rangle \check{g}-\check{z} \rangle \check{z} + \text{voc}$ (Banat \check{z}, \check{z} ; Criș-Mureș \check{z}, \check{z} ; Somiș-Tisa \check{z} ; Țara Birsei și Țara Oltului lipsesc exemple; Sudestul Transilvaniei lipsesc exemple; Munteni-Pădureni \check{z} ; Țara Oașului \check{g} ; Oltenia \check{z} ; Muntenia \check{z} ; Moldova \check{z} ; Bucovina \check{z} ; Basarabia \check{z}). b) $d + \check{i} + \acute{a}$ ori $\acute{e} \langle dz-z \rangle (> dz) + \acute{a}$ ori \acute{e} (Banat dz, z ; Criș-Mureș dz, z ; Somiș-Tisa dz, z ; Țara Birsei și Țara Oltului z ; Sudestul Transilvaniei z ; Munteni-Pădureni dz ; Țara Oașului dz ; Oltenia z ; Muntenia z ; Moldova dz, z ; Bucovina dz ; Basarabia dz, z). c) $d + \check{i} + \text{voc} \langle dz-z \rangle (> dz) + \text{voc}$ (Aceiaș repartiție a lui dz, z ca și la b).

a) *adiungo* $\langle a\check{g}\check{u}ng-a\check{z}\check{u}ng-a\check{z}\check{u}ng$; *adiuto* $\langle a\check{g}\check{u}t-a\check{z}\check{u}t-a\check{z}\check{u}t$; *deorsum* $\langle *d\check{i}\acute{o}s \langle \check{g}\acute{o}s-\check{z}\acute{o}s-\check{z}\acute{o}s$.

b) *audiebamus* $\langle *aud\check{i}\acute{a}m \langle audz\acute{a}m-audz\acute{a}m$; *decem* $\langle *d\check{i}e \langle dz\acute{e}ce-z\acute{e}ce$; *deus* $\langle *d\check{i}e\check{u} \langle dz\acute{e}\check{u}-z\acute{e}\check{u}$.

c) **frondia* $\langle fr\check{u}ndz\acute{a}-fr\check{u}nz\acute{a}$; *hordeum* $\langle \acute{o}rdz-\acute{o}rz$; *medium* $\langle m\check{i}dz-m\check{i}z$; *prandium* $\langle pr\check{i}ndz-pr\check{i}nz$; *radius* $\langle r\acute{a}dz\acute{a}-r\acute{a}z\acute{a}$; *spodium* (Vezi 63 β) $\langle sp\check{u}dz\acute{a}-sp\check{u}z\acute{a}$.

Chipul deosebit în care este tratat $d + \check{i} + \text{voc}$ în cazurile a, b, c se explică prin aceea că la b, c \check{i} a căzut îndată după ce a avut loc africaticizarea lui d în dz , pecind la a \check{i} a continuat să existe după dz precedent până în momentul când $dz + \check{i} + \text{voc} \langle \check{g} + \text{voc}$, vezi 168.

În derivate africaticizarea lui d își datorește de cele mai multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde d era africaticizat. De pildă în *aprințoăre*, *flămîngós*, *nete-gór*, *putregúne*, *răpegór*, *răpegúne*, *rătun-gór* africaticizarea n-a avut loc în niscai primitive *aprinđiór*, *flămîndiós*, *nete-diór*, *putrediúne*, *răpediór*, *răpediúne*, *rătundiór* (măcarcă o asemenea africaticizare, alunecării sunetului datorită, a putut să aibă loc în niscai derivate prin $-i\acute{o}r \rangle -i\acute{o}lus$, $-i\acute{o}s \rangle -i\acute{o}sus$, $-i\acute{u}ne \rangle -i\acute{u}nem$), ci se datorește ori derivării dela radicalele cu $dz-z$ *aprinz-* (p. 2 sing.), *flămînz-* (radicalul pluralului), *nete-z-* (radicalul pluralului), *putrez-* (radicalul pluralului), *răpez-* (radicalul pluralului), *rătúnz-* (radicalul pluralului), ori mai degrabă faptului că norma stabilită de alunecarea sunetului românească cere ca d dintr-un cuvînt să se prefacă în $dz-z$ înainte de \check{i} consonant ori de un \check{i} asemănător cu \check{i} consonant, cum este i final scurt a fon (Vezi 166, compară 50 γ).

La elementele străine dacă se întilnește africaticizarea lui d în derivate (Și numai în derivate se întilnește) cu sufixe înce-

pătoare prin *ĩ* + vocală, avem a face orî cu analogia orî cu derivarea dintr-un radical unde *d* era africaticizat prin analogie. În *grămăgőără*, *lespegőără*, *oglingőără* *g* se datorește orî derivării dela radicalele cu *-z* ale pluralului (ele înseș analogice) *grăméz-*, *léspez-*, *oglinz-*, orî faptului că norma stabilită de alunecarea sunetului romînească cere ca *d* dintr-un cuvînt să se prefacă în *dz-z* înainte de *ĩ* consonant orî de un *ĩ* asămănător cu *ĩ* consonant, cum este *i* final scurt a fon (Vezi alineatul precedent), orî analogiei provocate de derivatele prin *-ĩor* dela radicale latine, dintre care unele vor fi avînd (orî vor fi avut) africata căpătată prin alunecarea sunetului (Vezi alineatul precedent). În *aprozél* > *apród* a putut lucra analogia diminutivelor în *-él* dela radicalele *-t*: *apród*: *aprozél* = *nepót*: *nepotél*.

Macedoromîn. a) a) *ağungu*; *ağút*; *gós* > **gős*. P. B. glosar.—b) *avdzám* P. B. 42; *dzáfe*; *dumnidzăũ*. P. B. glosar.—c) *fründză-fründză*; *órdzu*; *nádză*; *prîndzu*; *spúză*. P. B. glosar.

b) Olymp: a) *adzúndze* Weigand Olymp 56; *adzutáre* 26; *gós* 82.—b) *avdzám* 91; *dzáfe* 74; *dumnidzăũ* 29.—c) *frándză* 34; *órdzu* 32; *nédzu* 26; *prîndzu* 34.—*dz* de sub *a* > *ğ*.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. a) *žung*; *žút*; *žós*. P. M. glosar.—b) *uzá* (audiebat) P. M. 27₁₄; *patruzófi* (patruzeci); *dumnizésc* (dumnezeesc). P. M. glosar. *mirindzăũ* (se odihniaũ la amiază > *meridiare* contaminat cu *merenda* < *mirindi* timpul dela toacă P. B. glosar, P. M. glosar) P. M. 24₂.—c) *fründză*; *űórdz*; *nez*; *sprúză*. P. M. glosar.

Istroromîn. a) *ažútu*; *žós*. P. I. glosar.—b) *zátse* P. I. glosar.—c) *fründză*; *órz*. P. I. glosar.

166. *d* + *i* fix (*ĩ* și *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49), în elementele băștinașe, se prefacă în africata *dz-z* > *dz* pe tot teritoriul romînesc (Banat *dz, z*; Criș-Mureș *dz, z*; Somiș-Tisa *dz, z*; Țara Birsei și Țara Oltului *z*; sudestul Transilvaniei *z*; Munteni-Pădureni *dz*; Țara Oașului *dz* [*ğice* dicit pag. 29 bucata XVII este asimilație la *č* următor]; Oltenia *z*; Muntenia *z*; Moldova *dz, z*; Bucovina *dz*; Basarabia *dz*): *abscondis* < *ascúnzi*; *audis*, *audimus*, *auditis*, *audivi*, *audivisti*, *audivit*, *audivimus*, *audivistis*, *audiverunt*, *audi*,

audire, auditus < *aúzi, auzim, auziți, auzii, auziși, auzi, auzírám, auzírăți, auziră, aúzi, auzire, auzit*; *cadis* < *cázi*; *calidi* < *cálzi*; *caudae* < *cózi*; *chordae* < *córzi*; *dico* < *zic*; *dies* < *zi*; *dīvīna* < *zină*; *haedi* < *iézi*; *praedae* < *prăzi*; *rotundi* < *rătúnzi*; **tendae* < *tinzi*.

În derivate africativizarea lui *d* își datorește de cele mai multe ori originea derivării dintr-un radical unde *d* era africativizat ori analogiei. În cuvinte ca *cruzime, frăgezime, putrezime* foarte probabil avem a face cu derivate din radicalele de plural *crúz-, frăgez-, pútrez-*, iar nu cu alunecări de sunete din niscai primitive *crudime, frăgedime, putredime* (macarcă o africativizare alunecării sunetului datorită a putut să aibă loc în unele derivate prin *-ime* > *-imen*). Iar la multe derivate a putut să lucreze norma că „unu *d* din primitiv corăspunde un *dz-z* înainte de *i* din sufixul derivatului“, normă formată prin derivările dela radicalul pluralului, prin eventualele africativizări datorite alunecării sunetului, și întărită de faptul că *d* devine *dz-z* înainte de *î* consonant și de *i* final scurt afon. Compară 165.

La elementele străine dacă se întâlnește africativizarea lui *d* (Și ea se întâlnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *grămézi, lăzi, obézi*, plurale dela *grămadă, lădă, obădă*; *slobózi* p. 2 sing. dela *slobód*, nu sînt doar eșite din niscai *grămedî, lădî, obédî, slobodî*, ci sînt produse de analogie după modelul *cădă-cózi, prădă-prăzi, aúd-aúzi, căd-cázi*.

Macedoromîn. a) *avdzím* (audimus), *avdzîi* (audivi), *avdzîși* (audivisti), *avdzî* (audivit), *avdzîră* (audiverunt), *ăvdzî* (audi), *avdzîre, avdzît*; *códzi*; *dzíc*; P. B. glosar; *zățe* (dicit), *zăcă* (dicat), *zăse* (dixit) P. B. 418; *dzi-ză-dzúă-zúă*, pl. *dzîle-dzăle* (dies) P. B. glosar, pl. *zăle* P. B. 418; *dzină*; *édz*. P. B. glosar.

b) Olympe: *ăvdzi, avdzím, avdzîț, avdzîi, avdzis, avdză, avdzăm, avdzăt, avdzîră* Weigand Olympe 92; *dzicî* 101; *dzúă* (dies) 31; *édz* 52.

c) Acarnania: *dzúă* pl. *dzîle* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *uzô* (audivit), *uzôră* (audiverunt), *úzi* (audi) P. M. glosar, *uzôm* (audivimus) P. M. 24_{4, 15}; *zic*; *zúúă*, P. M. glosar, pl. *zôli* P. M. 15₃₉; *zônă*; *iézi*. P. M. glosar.

Istoromîn: *avzi* (audire), *avzit* (auditus); *zic*; *zi*; *iez*. P. I. glosar.

În afară de teritoriul românesc fenomenul se mai întâlnește numai într-o parte din teritoriul retoroman, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 420, și în dalmata, Bartoli Das Dalmatische II, 386.

167. Înainte de orice alți *i* în afară de cei specificați sub 165, 166 *d* rămâne neschimbat: *codiță* > *cōadă* + *-iță*; *dimineăță* > *de* + *mane*; *dis-* > *de-* + *ex-* (*disfăc*, *dispărt*, etc.); *grindină* > *grandinem*; *piedică* > *pedica*. În special se păstrează *d* neschimbat înainte de *in* > *én*: *dinte* > *dēntem* (Vezi 24).

Acolo unde africaticizarea se întâlnește înainte de altfel de *i* decât cei specificați sub 165, 166 (și ea se întâlnește numai în derivate), ea este numai aparentă, în realitate s-a născut înainte de un *i* din cei specificați sub 165, 166: *sărbezădă* nu este doar > *sărbedidă*, ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-ědă* din *sărbezi*, pluralul lui *sărbed*. În special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie* > romanic *-ia* > latin *-ia* (Vezi 52^a), ca *frăgezie* > *frăged*, avem cu mai multă probabilitate a face cu niște derivate din radicalele pluralului decât cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele mai vechi timpuri ale limbii române. La asemenea africaticizări aparente înainte de altfel de *i* decât cei specificați sub 165, 166 a putut contribui și analogia prin norma că *d* dintr-un cuvânt devine *dz-z* înaintea de *l* consonant și înainte de *i* din sufixul derivatului. Vezi 165, 166.

În cuvintele străine *d* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *cadîu* > turc *cadî*, *diăvol* > neogrec *διάβολος*, *dihanie* > vechiul bulgar *dihaniie*, *dîhor* > vechiul bulgar *tûhori*, *dijmă* > vechiul bulgar *dizma*, etc.

Macedoromîn. a) *dimineăță*; *disfăc*, *dispărtu*; *grindină*; *chiadică*. *dinte*. P. B. glosar.

b) Olymp: *desfă* (imperat.) Weigand Olymp 30. *dinte* 28.

c) Acarnania: *dimneăță* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: *cudîță*; *dimneța*; *disfăc*, *dispărt*; *grindini*; *piedică*. *dinti*. P. M. glosar.

Istroromîn: *demăreță*. *dînt*. P. I. glosar.

168. *dz* + *î* + vocală < *ğ-ž* > *ğ-ž* > *ž* + vocală. (Pentru distribuția lui *ğ*, *ž*, *ž* vezi 165^a): *boteğune* > **botedziune* > *botédz* + *-iune*; *gălbîgós* > **gălbidziós* > *gălbádză* (>

albanez *kălbáză*) + *-iós*; *pupăgőără* > **pupădziiőără* > *pupădză* (Pentru acest cuvânt vezi § 328) + *-iőără*.

Tot așa în macedoromîn. a) *pătigőune*. *frėg* (frinsei) > **frėdzii* > **frėdzi* (> *fregi*) + *-u* analogic dela p. 1 sing. a prezentului. P. B. glosar. *gurgőună* > **gurdz* > *jurgium* Pap. et. 27 + *-iőune*.

d) Meglen: *bătizőuni* P. M. glosar.

Pentru istroromîn lipsesc exemple.

168^a. *z* > *dz* + *i* accentuat și neaccentuat < *ž* + *i*. a) În mod consecvent atunci cînd în radical alături cu *z* nu apare *d*: *mieżi* pl. lui *mież* > *medium* (alături însă și *mieżi*); *mizloc* > **miziloc* > **mizuloc* > *medius locus*; *mînzi* pl. lui *mînz* > **mandzu-* (Vezi § 328 supț acest cuvînt); *sturzii* pl. lui *sturz* > *turdus* (alături însă și *sturzii*).—b) În mod puțin consecvent atunci cînd în radical alături cu *z* apare *d*: *rătunzire*, *rătunzit* > *rătunzire*, *rătunzit* (care există alătura)—*rătund*; *veștezire*, *veștezit* > *veștezire*, *veștezit* (care există alătura)—*veșted* > **vėscidus* > *vescus* Miklosich Slavische Elemente im Rumänischen 9; Miklosich Beiträge Conson. II, 85; Schuchardt Vokalismus des Vulgärlateins III, 165. Însă *ascunzi*—*ascund*; *ăuzi*, *ăuzim*, *ăuzire*, *ăuzit*—*ăud*; *căzi*—*căd*; *cărzi*—*cărdă*; *căzi*—*cădă*; *cruzi*, *cruzime*—*crud*; *grămėzi*—*grămădă*; *ieżi*—*ied*; *lăzi*—*lădă*; *obėzi*—*obădă*; *prăzi*—*prădă*; *slőbozi*—*slőbod*; *uzi*—*ud*.—c) *z* > *dz* rămîne neschimbat chiar dacă în radical nu apare *d*, atunci cînd africata *dz* s-a păstrat cu mai multă persistență: *zi* > *dies*; *zic* > *dico*; *zină* > *divina*.

La această schimbare participă pe o scară întinsă *z* din elementele străine. a) În forme: *brėzi* pl. lui *brėaz*; *caraghiozi* pl. lui *caraghioz*; *călăuzi* (alături însă și *călăuzii*) pl. lui *călăuz*; *cnėzi* pl. lui *cnėaz*; *dırzi* pl. lui *dırz*; *-ėzi* pl. lui *-ėz* > francez *-ais* (de pildă *Albanėzi*, *Chinėzi*, *Francezi*, *Inglėzi*, *Portughėzi*); *-ėzi* pl. lui *-ėz*, sufix de origine obscură, în tot cazul nu slavul *-ezü* Miklosich Grammatik der slavischen Sprachen II 317 (*titirezi* pl. lui *titirez* > **titilo* = *titinno* G. Pascu Etimologii romınești I, Iași, 1910 pag. 39; însă *huhurezi* pl. lui *huhurez* onomatopeic); *Frantuzi* pl. lui *Frantuz* > slav (rus, polon) *Frantuz*; *grumăzi* pl. lui *grumaz*; *harbuzi* pl. lui *harbuz*; *ındırzire*, *ındırzit* > *dırz*; *mofluzi* pl. lui *mofluz*; *năcăzire*, *năcăzit* > *năcaz*; *obrazii* pl. lui *obraz*; *trėzi* pl. lui *trėaz*; *vitezi* pl. lui *viteaz*. b) În radiale *z* rămîne neschimbat: *zid*, *zimbru*, *zimti*.

Chestiunea poate fi considerată și altfel, de pildă că *z*, latin ori străin, înainte de *i* accentuat, în radicale, rezistă schimbării în *ž*. În general faptul constatat este că *z*, de orice origine ar fi el, are propensia în românește de a deveni *ž* înainte de *i*. Această propensie găsește teren favorabil în forme, dar este satisfăcută câteodată și în radicale (compară *mižloc*).

Fenomenul există în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *nólġic* (mijlociū) Dalametra, *nólġica* (la mijloc) P. B. glosar, *nólġică* (mijloc) Dalametra, *nólġicán* P. B. glosar-*nólġicán* Dalametra (mijlociū), *nólġuca* (mijloc, la mijloc) Mihăileanu, *nólġucu* (mijlocul) Mihăileanu, *nížlucán* (mijlociū) P. B. glosar.

d) Meglen. a) *měžluc* (mijloc), *mižlucán* (mijlociū). P. M. glosar.—*caváz*, pluralul lui *caváz*; *chirchěž*, pluralul lui *chirchéz* (Cerchez). Capidan, Meglenoromîni I pag. 139.

Istroromîn. a) *mežlóc* (mijloc) P. I. glosar.

169. *d* < *r*, sporadic: *armäsár* > *admissarius*, *arvocát* > *advocát* Weigand's III Jahresbericht 313, IV Jahresbericht 325; *clópórniță* > *clópódnitã* Alexandri Teatru ed. Socec București 1875 pag. 905; *povérli* > *povidlã* > slav *povidlã* Șezătoarea III 85 (munții Sucevei).

170. *d* < *g*, sporadic: *oghġal* > vechiū bulgar *odġialo*; *de sírg*, *sírguěsc* > vechiū bulgar *usrüdie* (de unde *osŕdie*). *purcég* > *purcéd* > *procedo*, *ucig* > *ucid* > *occido* sînt analogice după participiile *purcés*, *ucis* și modelul unor verbe ca *încing*—*încins*, *înting*—*întins*, Pușcariū Etymolog. Wörterbuch sub *ucid*. *mucegăiū*, *putregăiū* aū probabil radicalul *mucic-*, *putric-*, Pușcariū Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 617.

171. *d* < *t*. α) La sfîrșitul cuvîntului, dialectal: *frăgeț* > *frăged*, *lîncet* > *lînged*, *rîncet* > *rînced*, la Brașov, Pușcariū Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 618.—Tot așa macedoromîn: *lîndzit* P. B. glosar. β) La mijlocul cuvîntului sporadic în istroromîn: *zbutit-a* (a deșteptat) P. I. 73₁₁, 10 > croat *izbuditi*.

172. *dz* final < *ț* dialectal: *frăgeț* > *frăgedzî*, *lîncet* > *lîncedzî*, *rîncet* > *rîncedzî*, la Brașov, Pușcariū Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 618.—Tot așa macedoromîn Meglen *názăți* (amiază) > **názădzî* P. M. 28₂₉, 30₂₀.

173. *dz* final < *z* < *s* în Meglen: *ás* (ăzi) > **áz* > **ádz* P. M. 18₁₆.

174. *dzl* < *zl* în macedoromîn: *prázli* (paralele) > *prádzli* P. B. 233.

175. In Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia (foarte puțin) *d* înainte de *e, i* (altul decît cel care provoacă africativizarea de sub 165, 166) se înmoae și apoi devine *dž* ori *g* ori *dý* (într-un singur loc, Apolda de sus din Criș-Mureș) ori *ǵ* (într-un singur loc, Lelese dela Munteni-Pădurenî). Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvență în Banat și pierde în consecvență și întindere cu cît mergî dela vest spre est. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî. Pentru *ǵ* de după *d, dž* vezi 35. Banat: *adzăvărăt, adzică, bádža* (badea), *bádžo* (vocativ), *bádzîta, blidzilă, bridžă* (blide), *dășchidžă* (deschide), *džácă* (deacă, dacă), *džaiă* (deie), *džál* (deal), *džálorilă, džă-dă* (de), *džála* (dela), *džăscöösă, džăspărfit, džăzbrăcăț, dziminăta, dzin-dîn* (din), *džirépt* (drept), *gásă* (deasă), *gázăt-džádzăt-džázăt-žázăt* (deget, în forma din urmă *ž* e o asimilație la *ž* următor), *gintsă-džintsă* (dinte), *grădzină, hodzinaștsă, iádzera, năorîndzit* (neorînduit), *prîndžă, rădzicăt, ridžă, șádză* (sic, sedet, greșală de tipar?), *șiadžă* (sedet), *sloböádză, undžă* (unde), *věádză* (vede), *věrdžă, vindžă, žúdzăcă*.—Criș-Mureș: *báda-bága* (badea), *bádă-bágă* (bade), *bádo* (vocat.), *bádîta, băgiță, d'álului, d'esfăcă, d'esfă, d'espărîță, d'ila-džila* (dela), *džál-gál* (deal), *džálu, džă-dă-de-ge-de-* (1 loc, Apolda de sus) *dýe, dzesupra, dziminiată, dzin-dîn-dăn-gin-dîn* (1 loc, Apolda de sus) *dýin, gázăt-džádzăt-džázăt-džástü-dășt-dă-žet-žázăt* (în forma din urmă *ž* e o asimilație la *ž* următor) *-dășt* (deget), *gázătăș* (degetel), *gescültă, ghindžit* (gîndit), *gigái* (dădea), *gintsă-gintă-ginkă-džintsă-dintă* (1 loc, Apolda de sus) *dýinthe-d'inkă-dinte-dinte, gîngesc* (gîndesc), *grájdžă* (grajdiu), *grădzină-grădină* (1 loc, Apolda de sus) *grădyină-grădmă-grăgină, iędžără* (ederă), *îngrădzăscă, prăpădzi, prăpădzit, săgesc, săgii, spovědzesc, șádză, unde, vědă, vedz'á, vedz'em, věrdz'ă-věrdă* (1 loc, Apolda de sus) *věrdýe-věrgă-věrdē-věrdē*. Însă *báde, bádeo, de, d'ál, věrdē*.—Somiș-Tisa: *aînderă* (aiurea), *árde, bádă-báde, bádîșor, bádîță, bádîț, bondîta, d'álu, d'aslegăt* (dezlegat), *dă-de-di-de-dî-dă, d'écă* (dacă), *d'epărte, d'estigă* (deschidă), *d'ezetă* (degete), *d'ila* (dela), *d'iminată, dîn-dîn-dîn, gěžăt-dz'ěžăt-d'ázăt-d'áget-žěžăt* (în forma din urmă *ž* e o asimi-

lație la *ž* următor)-*děášť-děšť-děget-děžet-ğădit* (metathesis) -*ğădet* (metathesis)-*žědit* (metathesis), *gintă-dz'ints'ă-d'intă-dinte-dințe, grădină-grădină, hăidi, hodină, pindă* (pe unde), *ridică, unde, vedē* (infinit.), *věrdz'e-věrdă-věrde*. Insă *șădăă* (infinit.), *unde*.—Munteni-Pădureni: *bădz'o, credzînta, dădz'e-dădz'ă* (dedit), *děžăt-dz'ěžet-dz'ěšt* (deget), *děžerăt-děžărăt-dz'edz'erăt-dz'ežerăt-dz'ežărăt-dz'izerăt-ğeđerăt* (*ğ* asimilație la *ğ* următor)-*žežerăt* (*ž* asimilație la *ž* următor)-*žežerăt* (*ž* asimilație la *ž* următor), *d'ēs-dz'ēs-dz'ăs*; *d'ila-d'ela-dz'ela, d'in-dz'in-dz'în, d'inte-gints'e-dz'ints'e-dz'ints'ă, dz'ă* (de), *dz'ěiă* (deie), *dz'iminața-giminăța*-(1 loc, Lelese, pag. 137) *giminăța* (dimineața), *dovedz'ěsts'e, gîndz'i, gîndz'it, grăd'ină-grădz'ină, infind'e-ints'indz'e, merindz'e, năd'ějd'e-nădz'ějdz'e-ned'ějd'e-nedz'ějdz'e-nedz'ějdz'ă-nidz'ějdz'ă-nidz'ějdz'e, primějdz'e-primějđ'e-primějđ'iie, șădz'ě* (sedebant), *vědz'e* (vede), *vedz'é* (infinit.), *věrd'e-věrdz'e, vindz'e*. Insă *děie* (det), *dădz'e-dădz'ă* (dedit).—Oltenia: *d'edăt* (deprindeți), *d'iminětăle, dz'e-dă-de-d'e, dz'in-dîn-dîn-d'in, gints'e-ginte-ginte-dinte-dințe, gînd'am, gradz'ină-grăd'ina-grădină, găget* (*ğ* asimilație la *ğ* următor)-*ğěšť* (>**ğěgit*, *ğ* asimilație la *ğ* următor)-*ğăzet* (>**ğădzet*, metathesis din **dz'ăget*)-*žášť* (>**žăžet*, *ž* asimilație la *ž* următor)-*děšť-děăget-děăžet, năd'ějdă, spovedz'i, fîngiă* (chindie), *und'e, und'elěmn, věrdz'e-věrd'e-věrde*. Insă *ardăă, de, dăăl, dăălu, dăăluri, depărtă, grădină, prăpădesc, unde, vedē* (infinit.), *vedăă* (infinit.), *vedăăm, vedēm, věrde*.—Moldova. Din cuvintele normale: *dăăl-d'ăl-dz'ăl-găl, dz'i-dă-de-di-d'i, dz'in-dîn-dăn-din-d'in, găžet-dz'ăžet-d'ăžet-děget-děăžet-děšť-děšť-děžet-děăžet, ginke-ginte-dz'ints'e-d'inte-dinte-dințe, grădz'ină-grăd'ini-grădină-grădinî, věrdz'e-věrd'e-věrgē-věrde-věrde-věrdi*. Din texte numai XI pag. 199 (Călugăreni jud. Neamț: *dz'i* [de], *dz'ila* [dela], *dz'iskicăt* [despicat]), și XII pag. 199 (Rătunda jud. Suceava: *d'i* [de], *d'in*, alături cu *dîntr-o, șădăăm*). La acestea se adaugă *ğěžmî* (dijmă) Șezătoarea III 85 (munții Sucevei). Majoritatea exemplurilor din textele din IX. Jahresbericht prezintă pe *d* neschimbat.—Bucovina. Din cuvintele normale: *dăăt-d'ăt-dz'ăt, dz'ăžit-d'ăžit-děăgit-děšť-děăžet-děădz'it, dz'i-di-d'i* (de), *dz'in-dîn-d'in, dz'ints'e d'inte-dinti-dințe, grădz'ini-grăd'ină-grădinî, věrdz'i-věrd'e-věrdi-věrdi*.—Basarabia. Din cuvintele normale: numai în două localități, Strășeni și Sînjera, *d'i* (de), *d'in, grăd'ină, věrd'e*.

Compară 95, 107, 116, 134, 144, 155, 164.

§ 251. 176. $c + i$ vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africatizat pe tot teritoriul românesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Si anume: a) $c + i + voc$ și $c + i + voc^c$ (afară de \acute{a}) * < $\check{c}-\check{s} > \check{c}-ts' > \check{c} + voc$ (Muntenia \check{c} , Moldova \check{s} . Pentru restul teritoriului dac lipsesc date, pentru că exemplele, puține prin ele înseși, lipsesc în texte. Numai pentru Criș-Mureș, localitatea Salsău de jos, Weigand's IV Jahresbericht pag. 310, se găsește exemplul *urts'óru*).—b) $c + i + \acute{a} < t + \acute{a}$.—c) $c + i + voc < t + voc$.

a) *čúc, čúcă* > **čiúclu* > $\kappa\acute{\upsilon}\lambda\lambda\omicron\varsigma$?; *čulěsc* > **čiúllu* > $\kappa\upsilon\lambda\lambda\acute{\omega}$; *čumărát, čumărăesc, čumărós, čumurluěsc* > **čiumúru* > $> \chi\upsilon\mu\acute{\upsilon}\rho\rho\omicron\upsilon\varsigma > \chi\upsilon\mu\acute{\omega}\ \rho\acute{\omicron}\acute{\eta}$; *čurică* > **čiuríacu* > $\kappa\upsilon\rho\iota\alpha\kappa\acute{\omicron}\varsigma$; *čurilă* > **čiurěllu* > $\kappa\acute{\upsilon}\rho\iota\lambda\lambda\omicron\varsigma$; *čútură* > **čiútula* > $\kappa\acute{\upsilon}\tau\omicron\varsigma$; *ulčór* > *urceolus*. Pentru discuția amănunțită a exemplelor *čúc, čúcă, čulěsc, čumărát, čumărăesc, čumărós, čumurluěsc, čurică, čurilă, čútură* vezi ale mele *Altgriechische Elemente im Rumänischen in Bausteine zur romanischen Philologie*.

b) *brachiale* < *brățäre*; *calceabamus, calceavi, calceare, calceatus* < *încălțám, încălțái, încălțäre, încălțát*.

c) *acia* < *átă*; *bráchium* < *brăț*; *facies* < *fătă*; *glacies* < *ghídtă*; *iudicium* < *judet*; *laqueus* < *lát* (Vezi § 252); *licia* < *iță*; **mustacia* < *mustăță*; *socius* < *sot*.

Chipul deosebit în care este tratat $c + i + voc$ în cazul

*) Exemple de $c + i + e$ lipsesc. Paralelismul cu fenomenele de sub 156, 165, ni dau dreptul să presupunem că $c + i + e$ ar fi dat acelaș rezultat ca și $c + i + \acute{a}$ și că ar fi existat în dezvoltarea lui $c + i + e$ concordanța între dialectele dacoromîn și cel macedoromîn. Exemplele însă sigure de $c + i + e$, acelea anume unde în etyma exista grupul *cě* (*čěrnó* [judecînd după *čěrtus*, pentru care vezi Archiv für lat. Lexikographie VI, 381, vezi Walde Lat. etymolog. Wörterbuch], *čěrvus*, pentru care vezi acelaș loc din Archiv), prezintă acea dezvoltare a lui *c*, pe care această o capătă înainte de *e* simplu (Vezi 177), și prin urmare o discordanță între dacoromîn și macedoromîn. Nu este alt ceva de făcut decît să admitem că africatizarea lui *c* a avut loc înainte de diftongarea lui *ě*. S-ar putea deci stabili cronologia: 1) africatizarea lui *c* înainte de *e* (fenomenul 177), 2) diftongarea lui *ě* (fenomenul 24), 3) africatizarea lui *t, d* înainte de *ie* > *ě* (o parte din fenomenele 156, 165). În aceste împrejurări ca etymon al lui *încet* nu poate fi pus *ciētus, quietus, ci cētus, quetus*; a cărui existență de altfel este probată prin inscripții, Grandgent *Introduzione* § 225. Compară 192 nota.

rile a, b, c se explică prin aceia că la b, c, *ī* a căzut îndată după ce a avut loc africaticizarea lui *c* în *ț*, pecind la a *ī* a continuat să existe după *ț* precedent până în momentul când *ț* + *ī* + *voc* < *č* + *voc*, vezi 159.

Macedoromîn. a) a) *čulěscu*; *čůtră* > **čůtură*; *ulčór*. P. B. glosar.—b) *ncălță*, *ncălțără*, *ncălțäre*. P. B. glosar.—c) *ăță* Dalametra; *brăț*; *făță*; *ğudăț*; P. B. glosar; *alăț* (laqueus) Dalametra; *liță* Dalametra; *mustăță*; *sóf*. P. B. glosar.

b) Olymp. c) *brățu* Weigand Olymp 67; *făță* 55; *söäfte* (sociae) 32.

c) Acarnania. c) *făță* Weigand Aromünen II 178.

d) Meglen. a) *čulės*; *cůtură*. P. M. glosar.—c) *ăță* Pahagi Romîniî din Meglenia glosar; *brăț*; *făță*; *judăț*; *lăț*; *liță*; *mustăță*; *sóf*. P. M. glosar.

Istroromîn. b) *ăncăță*, *ăncățăt*. P. I. glosar.—c) *ăță*; *brăț*; *făță*; *glăță*. P. I. glosar.

177. Pe tot teritoriul romînesc *c* + *e*, *i* accentuați și neaccentuați (accentuați = *ě* [vezi 176 nota], *é*, *ī*, *i*) s-a africaticizat printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numai, în vreme ce la *c* + *ī* + *voc* africaticatele născute sînt aceleaș pe tot teritoriul romînesc, la *c* + *e*, *i* africaticatele născute variază după dialecte.

Dacoromîn. *c* + *e*, *i* < *č*-*tš* > *č*-*ț* > *tš*-*ș* > *č*-*ș* > *ș*-*k*-*fh*. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Muntenî und Pădurenî, I. A. Candrea Graul din țara Oașului.

Banat *ș*: *adűșă* (aduce), *aiș* (aici), *atűnș* (atunci), *atűnșă* (atuncea), *crűșă* (cruce), *cűlșă* (culce), *dűlșă*-*dűlși* (dulce), *dűș* (duci), *dűșă* (duce), *dzěášă* (zece), *dzișă* (zicea), *dzișă*-*dzișe* (zice), *făș* (faci), *fășă* (face), *fășăreă* (facerea), *florișălă* (floricel), *florișică* (floricică), *indulșă* (îndulcea), *însăpút* (inceput), *însėpű* (incepu), *mínș* (mîncîci), *mínșă* (mîncînce), *niș* (nici), *pășă* (pace), *pătriášă* (petrece), *prișepěă* (pricepea), *prișėpű* (pricepi), *riášă* (rece), *sălșioără* (sălcioară), *sășșărăt* (secerat), *sîmșăua* (sîmceaua), *sprînșănă* (sprinceană), *strîșă* (strice), *șe* (ce), *șel* (cel), *șep* (cep), *șér* (caelum), *șéră* (cere), *șernút* (cernut), *șerút* (cerut), *șetătșă* (cetate), *și* (ci, conjuncție), *șîn* (cinezi), *șină* (cina, infin.), *șînă* (cine, pronume), *șînș* (cînci), *șiriășă* (cireșă), *șurul* (cîrurul), *triășă* (trece), *veșîn* (vecinî),

vešínii (vecinii).—Criș-Mureș *č, ts, š, š, k* (1 loc, Sohodol), *fñ* (1 loc, Apolda de sus): *aiš* (aici), *aiša* (aicea), *aši* (aci), *atúnša-a-túntša* (atuncea), *căts* (căci), *čără* (cera), *čel*, *čer-šer-tsér* (caelum), *čercur* (cercuri), *četátă* (cetate), *čine-šină-tšină* (cine, pronume), *dúč* (duci), *dúče-dúšă* (duce), *dúlče* (dulce), *dušă* (ducea), *dzěášă-dzěáče-zěášă-zěáčă-zěátsă* (zece), *fáce-fátše-fášă* (face), *fášă* (făcea), *floričă*, *hiričel* (firicel), *înșepút*, *întóartše* (intoarce), *întoršă* (întorcea), *nič-ništă-niš-niš* (nici), *páce* (pace), *petrče* (petrece), *plátše* (place), *reče* (rece), *sprînšană-sprincănă-sprîntsănă* (1 loc, Sohodol) *sprînkănă* (sprinceană), *šápă* (cepa), *šela* (cela), *šină* (cena), *šingătóare* (cingătoare), *šinš-tšinš-činc* (cinci), *širěášă-čirěášă-tširěášă* (1 loc, Apolda de sus) *fhirěášă* (cireșă), *trěátsă-trěče* (trece), *tšă* (cea), *tšé* (ce), *tšerěá* (cerea), *tši* (ci, conjuncție), *záč* (zaci).—Somiș-Tisa *č, ts, t* („La sud de Marosch-Ludosch se găesc comunele Maros-Bogat, St. Iakob, Czintos, Lándor, Csekalaka, în care se pronunță *ter, țerb, țină*, etc.” VI Jahresbericht 31), *š, š*: *ačáia* (aceia), *adúče* (aduce), *adúčeť* (aduceți), *aiča* (aicea), *apúše* (apuce), *atúnš* (atunci), *ča-šă* (cea), *če-tšé-šé* (ce), *čei* (cei, pronume), *čel* (cel), *čelalalt*, *čete* (cere), *četate* (cetate), *čevá* (ceva), *chetričele* (petricele), *čine-šine* (cine), *čurát* (ciurari), *dúč* (duci), *dučă* (ducea), *dúče-dúše* (duce), *dzěše-dzěče-zěšă-zěče* (zece), *fáce*, *fášă* (făcea), *incárs* (incarci), *incóše* (incoace), *măninč* (mî-ninci), *mič* (mici), *nič-niš* (nici), *reče* (rece), *sprînšană-sprincănă*, *šer-tsér-čăr* (caelum), *šinevá* (cineva), *šinš-činc-činc* (cinci), *širěášă-čirěášă*, *trěče* (trece), *trěcem* (trecem), *Túrč* (Turci), *záče* (zace).—Țara Birsei și Țara Oltului *č*: *čápă*, *če*, *čenúše*, *čer* (caelum), *či* (conjuncție), *činc*, *čirěášă*, *dulčată*, *fáce*, *nič*, *purčei*, *rădăcini*, *reče*, *sprîncănă*, *trěče*, *zěče-zěče*.—Sudestul Transilvaniei *č*: *ačela*, *aič*, *čápă*, *čăc*, *če*, *čei* (pronume), *čer* (caelum), *činc*, *čirěášă*, *doispreče* (doisprezece), *nič*, *sprîncănă*, *zěče*.—Muntenii Pădurenii *ts, š*: *adúš* (aduci), *aiša* (aicea), *aiš* (aici), *ašiia* (aici), *atúnš* (atunci), *atúnša* (atuncea), *cúlš* (culci), *dúlše* (dulce), *dultšátă* (dulceață), *dúše* (duce), *dzáš* (zeci), *dzășe* (zece), *dziše* (zice), *fășe* (face), *fúrš* (furci), *înșepút* (inceput), *miš* (mici), *mînše* (mî-nince), *ništé* (nici), *niš* (nici), *pléše* (plece), *pórš* (porci), *rătășit* (rătăcit), *sprîntsănă-sprînšană*, *šăl* (cel), *še* (ce), *šete* (cere), *šerše* (cerce), *šerură* (cerură), *šetátše* (cetate), *šină* (cine, pronume), *šine* (cineze), *šinevá* (cineva), *tšintš-šinš* (cinci), *vešin* (vecin).

—Țara Oașului *č*: *ačei*, *ačeia*, *ačela*, *aië*, *aiča*, *atunc*, *če*, *četera*, *četerăș*, *ține*, *cruce*, *dúče*, *dúlče*, *dzăče* (zece), *în-torče* (întoarce), *nič*, *núčii*, *oriče*, *purčei*, *purčelu*.—Oltenia *č*, *țș*: *atunc*, *če-tșe-șe* (ce), *ține*, *cruč*, *cúșe* (cuce, vocat.), *dutșám* (duceam), *fáče-fátșe-fáșe* (face), *fátș* (faci), *foitșică* (foicică), *indulșască* (îdulcească), *întșing* (încing), *rădășina* (rădăcina), *săltșioară*. (sălcioară); *sprîșănă-sprîncănă-sprîncănă-sprîntșănă*, *șér-čér-čer* (caelum), *șîňș-tșîntș-čîňč* (cinci), *șîrėjașă-tșîrėjașă-čîrėjașă* (cireșă), *tăș* (taci), *trėje-trėje*, *zătșe* (zace), *zătșá* (zăcea), *zėjașe-zējașe-zējașe-zėjașe-zējașe-zējașe*, *ziče*.—Muntenia *č*: *atunca*, *čápă*, *čăč*, *če*, *čer-čer* (caelum), *čîňč*, *ține*, *čîrėjașă*, *cúlče*, *dúč*, *dúče*, *dúlče*, *fáč*, *fáče*, *mučigái*, *nič*, *petrėje*, *puči* (puiceii), *rėje*, *sălcioară*, *sečera*, *sprîncănă-sprîncănă*, *trėje*, *vălčele*, *večina*, *zăče*, *zėjașe-zējașe-zējașe*.—Moldova *č*, *șș*: *adúș* (aduci), *aič*, *čăč*, *če*, *čertă*, *ține*, *dúč-dúș*, *dučá*, *dúlș* (dulci), *dúșe* (duce), *dzăče-dzăși-zăși-zējașe-zăși* (zece), *fáč*, *iș* (ici), *mîňîňș* (mîncînci), *mușezit* (mucezit), *nič*, *núș* (nuci), *seșera* (secera), *sprîșănă-sprîncănă-sprîncănă-sprîșănă*, *sprîșenát*, *șápă-čápă*, *șér-čer-čer* (caelum), *șîngătőare* (cingătoare), *șîňș-čîňč-tșîntș*, *șîrėjașă-čîrėjașă*, *trējașe* (trece).—Bucovina *č*, *țș*, *șș*: *čápă-șápă-tșápă*, *dzėjași-dzăși-dzėjași-dzăși* (zece), *sprîșănă-sprîșănă-sprîntșănă-sprîncănă*, *șér-tșéri-čerî* (caelum), *șîňș-tșîntș-čîňč*, *șîrėjașă-șîrėjașă-tșîrėjașă-čîrėjașă*.—Basarabia *č*, *șș*: *čápă-șápă*, *dzăși-dzėjași-dzăși-zējașe*, *sprîșănă-sprîșănă-sprîncănă*, *șér-čerî-čer* (caelum), *șîňș-čîňč*, *șîrėjașă-čîrėjașă*.

În derivate africaticizarea lui *c* își datorește de cele mai multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde *c* era africaticizat. De pildă în substantivele *adîncîme*, *cînticel*, *drăcie*, în adiectivele *drăčesc*, *porčesc*, în verbele *adîncesc*, *domesticesc*, *înbrîncesc*, *mijlocesc*, *nimicesc*, *sălbătăčesc* n-avem doar a face cu alunecări de sunet din niscai *adînkîme*, *cîntikel*, *drăkie*, *drăkesc*, *porkesc*, *adînkesc*, *domestikesc*, *înbrînkesc*, *mijlokesc*, *nimikesc*, *sălbătăkesc*, macarcă asemenea alunecări de sunet au putut avea loc în vremele asemenea derivate, ci avem de a face ori cu derivări din radicalele de plural *adîňč-*, *cîntič-*, *drăč-*, *pôrč-*, *domestič-*, *brîňč-*, *mijloč-*, *sălbăteč-*, ori mai ales cu analogia faptului că un *c* din cuvintele românești devine *č* înaintea de *e*, *i*. La unele analogiea a putut lucra mai direct, prin înseș modelele oferite de cuvintele latinești, și pentru *cîntec*—*cînticel* a putut servi ca model *pôrc*—*purcel*.

În cuvintele străine *c* înainte de *e*, *i* se păstrează neschimbat: *chél* > turc *kel*, *chelár* > neogrec *κελλάριος*, *cheltuêsc* > ungur *költeni*; *chiór* > turc *kör*; *chíp* > vechiul bulgar *kipŭ*, etc. La elementele străine dacă se întâlnește africativizarea lui *c* (Și ea se întâlnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. Mai întâiu a lucrat norma că în limba românească *c* dintr-un cuvânt devine *č* înainte de *e*, *i*, dar mai în special au lucrat modelele prezentate de elementele latinești: *bobôč*, *cráč*, *ráč*, *săráč*; *Túrč*, *voinic* nu sînt doar provenite din niscai *bobókĭ* (compară neogrec *μπουμπούκι*), *crákĭ* (vechiul bulgar *krakŭ*), *rákĭ* (vechiul bulgar *rakŭ*), *sărákĭ* (vechiul bulgar *sirakŭ*), *Tŭrkĭ*, *voinĭkĭ* (vechiul bulgar *voinikŭ*), ci sînt produse de analogie după modelul unor cuvinte ca *adĭnc*—*adĭnc*, *doméstic*—*doméstic*, *jŭnc*—*jŭnc*, *nŭc*—*nŭc*, *pórc*—*pórc*, etc.; *voinicél* nu este doar provenit din *voinikél*, ci este produs după modelul *pórc*—*purčél*, *cĭntec*—*cĭnticél*, *șóarec*—*șoricél*; adiectivul *tŭrcêsc* nu-î > *turkêsc*, ci făcut după modelul *drác*—*dráčesc*, *porc*—*porčesc* și altele de acest fel; verbul *ĭnbobočesc* nu-î > *ĭnbobokêsc*, ci analogic după *adĭnc*—*adĭncêsc*, *brĭncă*—*ĭnbrĭncêsc*, *doméstic*—*domesticêsc*, *nĭmic*—*nĭmicêsc*, etc.

Macedoromîn. *c* + *e*, *i* < *t*, *tš*, *č*. Filiația nu-î clară: *t* < *tš* < *č*? ori *č* < *tš* < *t*?

a) Textele prezintă *č* numai în *čĭnușe* > **cinusia*, *čĭrêășe* > *cerasia*, și poate în *aričŭ*, dacă într-adevăr acest cuvânt > **ariče* > **ericem*. Incolo numai *t*. *aričŭ* Dalametra, *čĭnușe*, *čĭrêășe*, *dŭlțe* (dulce), *dŭțe* (duce), *dŭțea* (ducea), *dŭțem* (ducem), *dŭțetŭ* (duceți), *dŭțire*—*dŭțere* (ducere), *fătŭ* (faci), *fățe* (face), *fătĭm*—*fătĕm* (facem), *fătĭtŭ*—*fătĕtŭ* (faceți), *fătĕam*—*fătĕm* (faceam), *fĕățe* (fecit), *fătĕre*—*fătĕre* (facere), *nŭtŭ* (nuci), *șĕătĭr* (secer), P. B. glosar, *șĕătĭră* (secere subst.) Dalametra, *țe* (ce), *țĕără* (cera), *țĕătĕre* (**cicerem*), *țĕr* (caelum), *țĕrbu* (cerb), *țĭlăr* (cellarium), *țĭn* (ceno), *țĭnă* (cena), *țĭngu* (fincing), *țĭne* (cine pronume), *țĭnivă* (cineva), *țĭr* (ciur), *țĭtăte* (cetate), *țĭvă* (ceva). P. B. glosar.—În Die Sprache der Olympo-Walachen 54 spune Weigand următoarele: „În Vlacho-Klisur am auzit *fačem*, *trečem*, *adučem*, *Turčĭi*, *čara* (cera), *ča*, în cele mai multe cazuri ĭnsă *t*. În Samarina am auzit *če fač* (quid facis), *tač* (taces), în cele mai multe cazuri ĭnsă *t*. În Serres se pare că precumpănește *č*, se zice *čĭnc*; *če*, *dziče*, *dzače* (decem), *duč* (ducis). În nordul domeniului, la Krușevo,

mai des e *ț*, la răsărit, la Strymon, se găsește des *č*, în Macedonia de sud apar *ț*, *ts*, *č*".

b) Olymp. Weigand Olymp 54: „Tratamentul lui *k* la Olymposalahî prezintă un caracter a parte. Aici anume în loc de *și* se pronunță *si*; latinul *j*, care poate pe întregul domeniu s-a prefăcut în *ğ*, apare aici ca *dz*; cuvinte ca *fičôr*, *čičôr* sună aici *fițôr*, *țôr*; cuvinte turcești ca *čairek*, *čaië* sună aici *țicareke*, *țaië*. În aceste patru împrejurări, unde pe întregul domeniu se pronunță *ș*, la Olymposalahî există pronunțarea *s*. Este lucru neîndoios, deci, că *ș* poate deveni *s*. Judecînd după această tendință a limbii Olymposalahilor s-ar aștepta cineva ca *k* palatal să fie reflectat la dînșii prin *ț*. Și cu toate acestea nu-î așa. Am găsit din contra, mai ales la începutul cuvîntului, *ts*: *tși* (quid), *tșerbu* (cervus), *tșară* (cera), *tșirtșel* (*circellus), *sufretșăuă* (supracilium), *tats* (taces), *tșirëase* (cerasi), *disatșe* (δισάτση), *adutșem*, *adutșeț* (ducimus), *vițșin* (vicinus); pe de altă parte am găsit *ț* în *dzațe* (decem), *fețu* (fecer), *mțin* (paucinus), *țapă* (cepa), *arițu* (ericus), *plecū pleț*, *calcu calț*, *furcă pl. furți*".

c) Acarnania *ț*: *ață* (acea) 178, *ațelëi* (aceleî) 178, *făț* (faci) 180, *trăățe* (trece) 180, *trêt* (treci), 180, *ți* (ce) 178, *vețina* (vecina) 178.

d) Meglen. *č* numai în *čănüşă* (cenușă), *čirëș* (cires), *čirëșcă* (ciresă), *čur* (ciur) și *aričū* (Compară a). Incolo numai *ț*: *aričū*, *čănüşă*, *čirëș*, *čirëșcă*, *čur*, *dulți* (dulce), *fățî* (faci), *fățî* (face), *fățiri* (facere), *fësi* > *fëți* (fecit), *sëțir* (secer), *sëțiri* (secere subst.), *țe* (ce), *țăă* (cea), *țela* (cela), *țer* (quaero), *țer* (caelum), *țerb* (cerb), *țerc* (cerc), *țert* (cert), *țertă* (ceartă subst.), *țesta* (aceasta), *țin* (cinez), *țină* (cena), *țităti* (cetate), *țivă* (ceva). P. M. glosar.

Istoromîn. *e + e*, *i < ț*, *ts*, *č*, *ș > č*, *k > ts*, *t > ts*. Filiația nu-î clară: *ț < ts < č*? ori *č < ts < ț*? *acmôce* (acum) P. I. 58₂₁, *ăncă* (aicea) 61₁₂, *ănța* (aicea) 28₂₄, *ăncîns* (încins) 57₁₉, *ăns* (aici) 21₂₁, *čă* (cea) 58₂₉, *čă* (aceasta) 75₂₀, *čă* (acea) 80₅, *čă* (aceia m. pl.) 80₁₀, *čă-î* (adecă) 72₂₃, *25, *čăle* (acele) 21₂₅, *čăre* (căuta infinit.) 77₂₀, *čăsta* (această) 57₅, *čë* (ce interogat.) 26₁₃, 39₁₁, *čë* (care) 58₁₈, *čela* (acela) 56₂₀, 57₆, 61₉, *čeli* (cei) 58₁₈, *čepu* (cepul) 62₂, *čér* (caelum) 14₁, *čère* (caută) 22₁₄, *čère* (căuta infinit.) 25₂₁, 50₄, *5*, *čëru* (caelum) 36₂₉, *četăte* 26₂₂, 37₂, *čire* (cine) 57₇*

drăt (draci) 17₁₅, *dúte* (aduce infinit.) 31₁₄, *făce* (face infinit.) 56₂₀, *făce* (facit) 81₁₁, *facet* (faceți) 16₁₅, 27 43₂, *făts'e* (face infinit.) 1₅ 7₁₃ 39₁₁ 77₃₅, *kă* (acea) 35₈, *pôrc* (porci) 49₁₀, *pôrts'* (porci) 49₂₁, *pôrts'i* (porcii) 49₉, *sóreș* (șoareci) 36₈, *fěsta* (acesta) 35₂, *tôrce* (toarce infinit) 71₂₁, 23₁, 31₁, *túnce* (atuncea) 71₃₀, *ță* (acea) 45₉, *ță* (aceasta) 58₃₄, *ță* (cea) 17₁₉, *ță* (acea) 31₃₇, *ță* (aceia m. pl.) 80₈, *țăsta* (aceasta) 40₂₇, *țăste* (aceste) 21₂₀, *țăsta* (această) 13₉, *țe* (ce) 17₁₄ 28₃₁, *țela* (cela) 29₂₃, *țeli* (cei) 17₂₀, *țeruşă* (cenușă) 19₁₈, *țetăta* (cetatea) 45₂₁, *țetăte* (cetate) 45₂₂, *țevă* (ceva) 29₂₅, 33₁, *ținț* (cinci) 20₁₇, *ts'-ôr* (ce vor) 2₈, *ts'ă* (cea) 7₃₅, *ts'ă* (aceia, neutru) 21₂₅, *ts'ă* (acela) 31₃₅, *ts'ă* (acea) 80₃, *ts'ăsta* (aceasta) 21₂₀, *ts'ăsta* (aceștiia) 16₃₄, *ts'ăsta* (aceasta) 79₂, *ts'é* (ce) 21₂₄, *ts'é* (cine) 76₂₆, *ts'ela* (cela) 17₁₅, *ts'el* (cei) 1₄, *ts'eruşă* (cenușă) 26₂₂, *ts'eruşe* (cenușă) 53₃₁, 4₁, *ts'esta* (acesta) 16₇, *ts'int's'* (cinci) 6₁₀, 22₁, *ts'ira* (cina) 7₆, *ts'irăt* (cinat) 7₇, *učide* (ucide infinit.) 57₄, *učis* (ucis) 2₇, 23₁, *uțide* (ucide) 17₁₂, *uts'is* (ucis) 2₈, 17₁, 24 49₂₁, *zěce* (zece) 6₁₉, *zěts'a* (a zecea) 15₃, *zěte* (zece) 30₂₄, *ziče* (zice) 23₁₄, *ziče* (zice infinit.) 59₃, *zițe* (zice infinit.) 19₆, *zits'e* (zice) 23₁₅ 59₆.

178. *cl* (în care se cuprinde și *cl > tl*, vezi 160) + vocală în elementele băștinașe < *cl* + vocală. *cl* se păstrează în macedoromîn și istroromîn, s-a prefăcut în *k*, *kî* în dacoromîn (*k* înainte de *e*, *i*, *kî* înainte de celelalte vocale. Este probabil însă că dialectal există *k* și înainte de celelalte vocale, nu numai înainte de *e*, *i*. Weigand scrie *kămă* [clamat] pretutindenî, cu începere dela VI Jahresbericht, unde introduce înțiaș dată acest cuvînt normal. Pentru limba comună și Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *kîămă*. Pe de altă parte este probabil că și înainte de *e* există *kî* pe alocurea: *kîém* [clamo]. Regula pusă de Tiktin însă, Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68, că se pronunță pretutindenî *kîém*, *gîindă*, nu este exactă: în limba comună cel puțin și în Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *kém*, *gîindă*): *auricula* < *uréke*; *avunculus* < *únkîü*; *cauliculus* < *cauliclus* < *curékîü*; **clagum* < *kîăg*; *clamo* < *kém*; *clavis* < *kée*; **clinga* < *kîngă*; **genunculus* < **genunclus* < *genúnkîü*; *-icula* < *-ike* (*măzărike*, plante, între altele vicia dumetorum L., vicia lathyroides L., vicia sativa L. > *măzăre* + *-ike*); *inclino* < *înkin*; *includo* < *înkid*; *manuculus* < *mănúnkîü*; *musculus* < *mușkîü* (carne); **musclus* < *múșkîü* (plantă);

mutulus < **muclus* < *múke*; *oculus* < **oclus* < *óküü*: **paricula* < **paricla* < *păreke*; **pustlella* < **pusclella* < *puškîă*; *reniculus* < **reniclus* < *rinikîü*; *renunculus* < **renunclus* < *rărunkîü*; **sclavus* < *şkiăü*; **scloppus* < *şkiöp*; *tendicula* < **tendicla* < *tindéke*; *trunculus* < **trunclus* < *trunkîü*; *vetulus* < **vetlus* < *veclus* < *vékîü*.

Urme de *cl'* se găsesc în vechea română: *clámă* (κακκαμζ, clamat) Praxiul Voroneţ pag. 72₆; *Urăclă* nume propriu (Ур-р'кк'к'к') într-un document din 1407 Suceava, Hasdeu Arhiva istorică I₁ pag. 140.

Macedoromîn. a) *urăacle* P. B. glosar; *clág* Dalametra; *clém*; *clăe*; *dzinúclu*; P. B. glosar; *-iclă* (*mîrdziniclă* > *mărdzină* Dalametra, vezi G. Pascu Sufixe româneşti); *nclîn*; *nclîd*; *mînúclu*; P. B. glosar; *múşclu* (carne) Dalametra; *múşclu* (plantă) Dalametra; *óclu*; *părăacle*; *púşcle* > **puscla* > *pustula*; P. B. glosar; *arniclu* (rinichiü) Dalametra; *şclöp*; *véclu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *şenúclu* Weigand Olymp 35; *nclîdü* 36; *óclu* 32; *véclu* 27.—După cum se vede, *l'* şi-a pierdut muierea. Compară 99, 194.

c) Acarnania: *cl'imăş* (chemăşi) Weigand Aromunen II 180; *ócl'i* 178.

d) Meglen: *uréclă*; *clág*; *clém*; *clingă*; *zinúclu*, *an-clinăciuni* (închinăciune); *anclîd*; P. M. glosar; *múclă* Papa-hagi Romîniî din Meglenia glosar; *úóclu*; *părăclă*; *tindé-clă*: *véclu*. P. M. glosar.

Istroromîn: *uréclă*; *clému*; P. I. glosar; *zerúncl'i* (genunchi) P. I. 75₃₁; *ăncclîdu*; *múclă*; *óclu*; *şliöp* (şchiöp). P. I. glosar.

179. *ct* < *pt* în elementele băştinaşe, pe tot teritoriul românesc: *coctus* < *cópt*; *directus* < *drépt*; *factus* < *fápt*; *intellectus* < *înţelépt*; *lactem* < *lápte*; *lactuca* < *lăptúcă*; *lucto* < *lúpt*; *noctem* < *nóapte*; *octo* < *ópt*; *pectinem* < *pîeptene*; *pectus* < *pîept*.

Macedoromîn. a) *cóptu*; *driptáte* > **directatem*; *fáptă*; *lápte*; *nóapte*; *óptu*; *chiáptine*; *chéptu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cóptu* Weigand Olymp 49; *fáptu* 34; *lápte* 49; *nóapte* 49; *óptu* 74; *chiáptine* 41; *chiéptu* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cópt*; *dirépt*; *fát* > *fápt*; *lápiti*; *nóapti*; *úópt*; *chiáptin*; *chiépt*. P. M. glosar.

Istroromîn: *cópt*; *láp̄te*; *nópte*; *ópt*; P. I. glosar; *ts'áp̄tir* (pîeptene) P. I. 36₂₅; *cl'épt* (pîept) 43₃₀.

180. *cs* intervocalic < *ps* în elementele băştinaşe pe tot teritoriul romînesc (Meyer-Lübke Grammatik I § 464 pune greşit regula *cs* < *ps*, *cs* < *s*. Vezi 181); *coxa* < *côápsă*; *coxit* < *côápsē*; *frixit* < *fripse*; *infixit* < *înfiipse*; *suxit* < *súpsē*; *toxicum* < *tôápsic*, durere de stomah pricinuită de prea multă mîncare și băutură (comunicat din județul Iași); *toxicatus* < *topsicátul* = *tôápsic*, *drác întopsicát*, drac plin de otravă (comunicat din județul Iași).

Macedoromîn. a) *côápsă*; *côápsē*; *fripse*; *súpsē*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cópsu* (*coxi*) Weigand Olymp 49.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *cópșă* (*coxi*); *friș* > *fripș* (*frixi*). P. M. glosar.

Istroromîn. *tópsecă* P. I. glosar (după Maiorescu Itinerar).

181. *cs* intervocalic < *s* în cîteva elemente latine, pe tot teritoriul romînesc: *duxit* < *dúse* (și tot așa perfectele *-xi a-diunxit* < *ajúnse*, *dixit* < *zise*, *incinxit* < *încînse*, *intellexit* < *întelése*, *intinxit* < *întînse*, *linxit* < *lînse*, *ninxit* < *nînse*, *planxit* < *plînse*, *stinxit* < *stînse*, *strinxit* < *strînse*, *traxit*-*tráse*, *unxit* < *únse*; însă *coxit* < *côápsē*, *frixit* < *fripse*, *infixit* < *înfiipse*, *suxit* < *súpsē*); *exeo* < *îés*; *fraxinus* < *frásin*; *laxo* < *lás*; *maxilla* < *măsăă*; *sex-e* < *șése*; *texo* < *țés*.

Macedoromîn. a) *dúse* (*ağúmse*, *dzíse*, *țímșu* > *cinxi*, *plímse*, *astímse*, *strímse*, *aúmse*; *coápsē*, *fripse*, *nhipse*, *trápse*); *és*; *lás*; *măsăăă*; *șáse*; *țás*. Însă *frápsin*. P. B. glosar.

b) Olymp: *dús'e* Weigand Olymp 101; *éssu* 100; *sáse* 74.

c) Acarnania: *dúse* Weigand Aromunen II 182; *éș* (*exis*) 180; *șáse* 182.

d) Meglen: *dúsi* (*júnsi*, *zisi*, *plônș* > *planxi*, *stînș* > *stînxi*, *strînș* > *strînxi*, *únș* > *unxi*; *cópș*, *friș*); *îés*; *frásin*; *lás*; *măsăăă*; *șási*; *țos*. P. M. glosar.

Istroromîn: *îés*; *frásir*; *lásu*; *șáse*; *țés*. P. I. glosar.

182. *cs* înainte de consonantă < *s* pe tot teritoriul romînesc. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 255; *excáldo* < *scáld*; *excoquo* < *scóc*; *excurro* < *scúrg*; *expono*

<spûn; exsúdo < asúd; extempero < stîmpâr; extergeo < ştérg; extinguo < stîng; extorqueo < stórc; extrico < stric.

Macedoromîn. a) scáldu; spûn; asúd; aştérgu; astingu.

P. B. glosar.

b) Olymp: spûn Weigand Olymp 49; astérgu 56.

c) Acarnania. Lipsesc exemple sigure.

d) Meglen: scáld; spûn; súd; ştérg; stîng; stric. P.

M. glosar.

Istroromîn: scádu (scald); spúr; stîng; stric. P. I. glosar.

183. *c* < *g* și *č* < *ǵ* sporadic: *alignesc*, mișc încoace și încolo, clatin, C. Negruzzi Scrieri II, 10, III, 357, Elena Sevastos Cîntece moldovenești 296 > **alicnesc* > *licnesc* > vechiú bulgar *lěšti lěkō* flectere; *aprig* > **apricus* > *aper*? (Tiktin Wörterbuch); *ciugulesc* > *cīóc* > *τύκος* (Vezi ale mele. Altgriechische Elemente im Rumänischen in Bausteine zur roman. Philologie); *cîrpogesc* > *cîrpocesc* > *cîrpăcesc* > *cîrpăciú*; *desăgi* > *mediogrec*. *δισάγχι*; *frăged* > *fracidus*; *grás* > *crassus* (anteromînesc, tot așa în toate limbile romanice); *grátie* > *cratis* (anteromînesc, tot așa în toate limbile romanice); *îngînf* > *conflo* (anteromînesc, tot așa în italiana și franceza); *învîng* > *vinco*; *păring* > *panicum*; transilvănean *tógmaí* > *tócmaí* > vechiú bulgar *tūkuma*; *vitreg* > *vitricus*; *zgăibă* > *scabies*; *zgúră* > *scoria*.

Tot așa sporadic în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *disăgă*; *grás*; *zgurie* (accentul?). P. B. glosar.

b) Olymp: *disăts'e* Weigand Olymp 54; *grássu* 56.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *disăgă*; *grás*; *anvîng*. P. M. glosar.

Istroromîn: *grás*; *zgúră*. P. I. glosar.

184. *ct* < *pt* < *mt* sporadic în macedoromîn: *lucto* < *liptu* < *alúmtu* P. B. glosar.—Compară 137.

185. *cs* < *ps* < *ms* < *ns* sporadic în macedoromîn: *eximus*, *exitis*, *exibať*, *exivi*, *exiverunt*, *exire*, *exitus* < *inșim*, *inșîfi*, *inșă*, *inșîi*, *inșiră*, *inșăre*, *inșită*. P. B. glosar. Olymp *issém*, *issêť*, *issúi*, *éssiră*, Weigand Olymp 100. Meglen *ișoťi* P. M. glosar.

186. *c* < *h* dialectal, rar: *năház* > *năcáz* > vechiú bulgar *nakazŭ*. Iosif Popovič Dialekte der Munteni und Pădurenî 123.

187. *cm* < *hm* în istroromîn, rar: *ahmó* (acum) > *acmó* > *eccum* + *modo* P. I. 13₁₀.

188. *csiu* < *cșu* macedoromîn în cuvîntul *acșu* > ἀέσιος P. B. 453.

189. *c* e sincopat în *clôșniță*, cuiabar, Marian Vrăji 178 > **clôșniță* > *clôșcă*.

190. În Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaș, Oltenia (un singur cuvînt într-o singură localitate), Moldova (cîteva locuri din județele Neamț și Suceava), Bucovina, Basarabia (într-o singură localitate) *k* > *cl* și *k* din elementele străine se preface în *t* și apoi se africitizează în *th*, *ts'*, *ț*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî și Oaș. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului. Banat *ts'*: *kiăiă*-*ts'ăiă* (chee), *răts'ită* (răchită), *ts'ă-mă* (chiamă), *ženünkă*-*ženunts'e* (genunche). Însă *dășkis* (deschis), *dășkidză* (deschide), *kămăt* (chemat), *kēilă* (cheile), *mukă* (muche), *ók* (ochi), *okián* (ochiană), *okiî* (ochii), *urîakă* (ureche).—Criș-Mureș *t*, *th*, *ts'*, *ț*: *kiăiă* pl. *kēi*-*ts'ăiă* pl. *ts'ēi-tăiă* pl. *tēi*-*kēi*-*tēi* (chee), *mute* (muche), *ót* (ochi), *tăr* (chiar), *ts'emăt* (chemat), *žănünkă* pl. *žănünk* și *žănünkă-žănünkă* pl. *žănunt*-*žănunts'ă* pl. *žănunt* și *žănunts'ă-ženúthe* pl. *ženút*-*ženünkă* pl. *ženünk*-*ženünkă* pl. *ženünk* și *ženünkă-ženünkă* pl. *ženunt*-*ženunte* pl. *ženunți*-*žerúnke* pl. *žerünk* și *žerunt*-*žerunk* pl. *žerunt*-*žerunte* pl. *žerunte* și *žerunt-žerunke*-*ženúnke*-*ženunte* (genunchi). Însă *kiámă* (chiamă), *kica* (chica), *okésts'* (ochestî), *óki* (ochii), *rakiă* (rachiu), *răkita* (răchită), *rinkiáză* (nechează), *skimbăt* (schimbat), *úokiî* (ochii).—Somiș-Tisa *t*, *ts'*, *ț*: *deshigă* (deschidă), *înfină* (închina, infinit.), *înfinăt* (inchinat), *înfină* (inchină), *kiăiă* pl. *kēi*-*kēiă* pl. *kēi*-*ts'ēiă*-*tăiă* pl. *tēi*-*tēiă* pl. *tēi* (chee), *kiámă*-*támă*-*tsámă* (chiamă), *ót* (ochi), *otișóre* (ochișori), *reșitor* (rășchitor), *tseütôare* (cheotoare), *ženünkă* pl. *ženünk*-*ženunte* pl. *ženunt*-*ženuntse* pl. *ženunt*-*ženünkă-ženunte*-*žerunkă* pl. *žerunt*-*žerunt* pl. *žerunt*-*žeruntă* pl. *žerunt*-*žerunte*-*ženuntse*-*žerunkă-žerunte*-*ženunkă*-*deruntă*-*dženuntse* (genunchi). Însă *óki*, *kiár*.—Munteni-Pădurenî *t*, *ts'*: *dzeštšis* (deschis), *întšidze* (închide), *întšis* (inchis), *ót* (ochi), *óts* (ochi), *ótsi* (ochii), *štšimbără* (schimbară), *tág*-*tság*-*kág* (chiag), *tseile* (cheile), *tsemără* (chemară), *tsemăt* (chemat), *tsemă* (chemă), *tsíp* (chip), *tsištšinhű* (basma) > ungur *készkenyő*.—Țara Oașului *t*, *ts'*,

t. „*k* a devenit mai pretutîndeni *t*, care trece mai departe la *ts* și apoi la *ț* în rostirea celor mai tineri, cu deosebire înaintea vocalei tonice sau final: *tēie* [chee], *tēm* [chem], *temăt* [chemat], *țiamă* (chiamă), *tăg* și *țiăg* [chiăg], *țetōre* [cheo-toare], *răittă-rătsită-rățită* [răchită], *părețe* (pereche), *uręțe* [ureche], *deștis* [deschis], *gerunte-derunte* [genunchiū], *ăște-ăștse* pl. *ășt* [așchie], *răștirăt* [rășchirat], *șliōp* [șchiop], *ōt-ōți* (ochi), *curețū* [curechiū], *moruntū-morunți* [mănunchiū], *muștū* [mușchiū], etc. Cuvintele *kăg* și *kēie* [chee], se pronunță pe alocuri cu *k* nealterat". I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului 15. În texte se găsește *închieturile* pag. 24.—Oltenia *t*: *tingiă* (chindie) VII Jahresbericht pag. 65 localitatea Baltă jud. Mehedinți.—Moldova *t*, *ts*: *kăiă-tăiă* (Călugăreni jud. Neamț)-*tăiă* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava)-*kēii-kēii-kēiă* (chee), *kăimă-tămă* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava)-*tsămă* (Călugăreni jud. Neamț) (chiamă), *răkită-rătsită* (Călugăreni jud. Neamț)-*răittă* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava) (răchită), *ženunke-ženunk-ženunte* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava)-*genunk-genuk-ienunk-genunke-genunk* (genunchiū).—Bucovina *t*, *ts*: *kăiă-kăii-tsăiă-tsăii-tăii-kēii* (chee), *kăimă-tămă-tsămă* (chiamă), *răkită-rătsită-răittă* (răchită), *ženunk-ženunts'e-ženunte-genunkiū-genunte-genunk-denunt-dzenunke-dzenuntū*.—Basarabia *t*: *kăii-kēii-tēii* (Milișeni)-*kēii* (chee), *kăimă-tămă* (Milișeni) (chiamă), *răkită-răittă* (Milișeni) (răchită), *ženunk-ženunte* (Milișeni)-*genunkiū-genunk* (genunchiū).

§ 252. 191. *qu*, care avea valoarea *cū*, s-a dezvoltat în două feluri în românește. a) *qu* < *c*: *coquo* < *cóc*; *laqueus* < *lăț*; *qualis* < *căre*; *quam* < *ca*; *quando* < *cînd*; *quantus* < *cît*; *quinque* < *cînci*; *quod* ori *qua* > *quia* < *că*. β) *qu* < *p*: *adaquare* < *adăpăre*; *aqua* < *ăpă*; *equa* < *iăpă*; *quadragesimae* < *păreăsemi*; *quatuor* < *pătru*.—În Zeitschrift für romanische Phil. XXVIII 615 Pușcariu vrea să stabilească legea, contrazisă de fapte, *quă* < *ca*, *qua* < *pa*.—Dezvoltarea a. este anterioară africativării lui *c* dela Nos 176, 177. Pentru aceia exemple pentru *q* vezi și supt acele numere.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *cóc*; *căre*; *ca*; *cîndu*; *cît*; *ținți*; *că*. P. B. glosar. β) *adăp*; *ăpă*; *iăpă*; *păreăsine*; *pătru*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *căre* Weigand Olymp 79; *ca* 45; *cându* 86; *cît* 51; *că* 86.; β) *ăpă* 49; *pătru* 74.

c) Acarnania. a) *kënd* (cînd) Weigand Aromunen II 180; *kêt* (cît) 182.

d) Meglen. a) *cóc*; *lăt*; *cári*; *ca*; *côn* (cînd); *côt*; *fiñți*; *că*. P. M. glosar. β) *ăpu*; *iěpă*; *pătru*. P. M. glosar.

Istroromîn. a) *cócu*; *căre*; *ca*; *cănd*; *căt*; *tsintś*. P. I. glosar. β) *adăpu*; *ăpă*; *iăpă*; *pătru*. P. I. glosar.

§ 253. 192. *g + i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africativizat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Și anume: a) *g + i + voc* (afară de *ă* *) <ǵ-ǵ̃>ǵ-ǵ̃> ǵ̃ + *voc* (Muntenia ǵ̃, Moldova ǵ̃. Pentru restul teritoriului dacoromîn lipsesc date, pentru că exemplele, puține prin ele înseși, lipsesc în texte). b) *g + i + á* <dz-z>dz + *á*. c) **g + i + voc* <dz-z>dz + *voc*.

a) Numai două exemple. γῦρος <**giúru* <ǵúr-ǵúr-ǵúr (Intitiiú Miklosich Beiträge Vokalismus III 17); *sanctus georgius* <**sangjörgiú* <*Simgjórdzu* Iorga Documente din arhivele Bistriței I 74 (sărbătoare), *Simgjórzu* ibidem II 1 (localitate), *Simgjórdz* ibidem II 34 (sărbătoare), *Simgjórdzu* ibidem II 37 (localitate).

b) Numai un exemplu, și acela îndoios: *sterezát* „uimit; a se uita *sterezat*“ Columna lui Traian anul 1876 pag. 143 (din Predeal) > **stirigiatus*, participiul lui **stirigiare*, derivat prin sufixul romanic *-i* (pentru a cărui prezență în romînește vezi ale mele Principii de istoria limbii 186) din **stirigo* > *stiria* după analogia lui *fuligo*. *Sterezat* a însemnat dela capul

*) Există exemple numai pentru *g + i + ó*, *ú*, *á*. Exemple de *g + i + é* lipsesc. Paralelismul cu fenomenele de sub 156, 165 ni dă dreptul să presupunem că *g + i + é* ar fi dat același rezultat în dialectele dacoromîn și macedoromîn. Exemplele însă de *g + i + é*, acelea anume unde în etymon exista grupul *gě* (*gělum*, *gěmo*, *gěna*, *gěner*), prezintă aceea dezvoltare a lui *g*, pe care acesta o capătă înainte de *e* simplu (Vezi 193), și prin urmare o discordanță între dacoromîn și macedoromîn. Nu este alt ceva de făcut decît să admitem că africativizarea lui *g* a avut loc înainte de diftongarea lui *ě*. S-ar putea deci stabili cronologia: 1) africativizarea lui *g* înainte de *e* (fenomenul 193), 2) diftongarea lui *ě* (fenomenul 24), 3) africativizarea lui *t*, *d* înainte de *ié* > *ě* (o parte din fenomenele 156, 165). Compară 176 nota.

locului „*înțepenit*“. Dela **stirigo* s-a mai derivat în românește imediat verbul **stirigire*, dela care s-a păstrat tot participiul, **stirigitus* < *stirigit*, întrebuințat, ca și *sterezat*, în aceeași izolare „a se uita *stirigit*“ (comunicat din județul Iași). *Stiria*, în derivatul său **stirigo*, a căpătat în românește înțelesul de „țurțur de funingine“, precum se probează prin *stirigie* > **stirigesc* + *-ie*, care înseamnă „Russzapfen“ după Bărceanu Dicționar romîn-german, un înțeles foarte potrivit cu acel al lui *stiria*, care însemna „țurțur de ghiață“, *Eiszapfen*. (După I. A. Candrea în Convorbiri Literare anul 1905 pag. 428-431 *stirigie* ar fi **stiriginea* ori **stiliginea*, care ele înșeș ar fi provenite din *stiria fuliginea* ori *stiria caliginea*).

c) Numai două exemple: *sanctus georgius*, vezi mai sus supt a; *axungia* < *osînză*.

Macedoromîn. a) c) *usîndză* Dalametra; *jurgium* < **ğurdz* din *ğurğună* Pap. et. 27.

d) Meglen. a) *din zûr din* (dînprejurul) P. M. 11²⁶, *din zûr* (împrejur) 22¹² (*z* > *ğ*); *Sămğórz-Samiğórz-Sămğórs* (sărbătoare) Papahagi Meglenoromîni I 112.—c) Vezi al doilea exemplu de supt a.

Istoromîn. Lipsesc exemple.

193. Pe tot teritoriul romînesc *g + e, i* accentuați și neaccentuați (accentuați = *ě* [vezi 192 nota], *ě, ĭ, ĭ*) s-a africizat printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numai, în vremea la *g + ĭ + voc* africcatele născute sînt aceleaș pe tot teritoriul romînesc, la *g + e, i* africcatele născute variază după dialecte.

Dacoromîn. *g + e, i* < *ğ-dź* > *ğ-ž* > *ğ-ż* > *ż-z* > *ż-ğ-d-ĭ*. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului.

Banat *dž, ž, ž*: *ažunže* (ajunge), *bážă* (bage), *džádžeră* (degere), *frínži* (fringi), *fuzít* (fugit), *gážăt-džádžăt-džádži-tšă-džázăt-džášt* (> *džášt*)-*žázăt* (deget), *impúnžă* (împunge), *lúnž* (lungi), *maržălă* (mărgelă), *meržă* (mergea), *méržă* (merge), *mulžă* (mulgea), *plinž* (plingi), *plinžă-plindžă* (plinge), *ružini* (rugini, infinit), *sážăt* (săgetez), *sîndžă* (sînge, vezi No. 196), *trážă* (trage), *žănă* (geană), *ženunkă-ženunkiŭ*

(genunchiü).—Cris-Mureş *ğ, dz, ž, ž, ğ, i*: *báză* (bage), *fugit-fužit* (fugit), *fúžă* (fuge), *gázăt-gášť* (> *gázť*)-*dzádzăt-dzázăt-dzášť* (> *dzázť*)-*dášť-dážet-žázăt-žášť* (> *žázť*)-*děášť-děšť* (deget), *gázătăş* (degetaş), *incinze* (incinge), *inzeri* (ingeri), *múlžă* (mulge), *plínze* (plinge), *să ğătă* (săgetează), *sínžă* (singe), *sínželă* (singele), *strínž* (stringi), *súžă* (suge), *tráză-tráže* (trage), *žánă-žánă-ĝănă* (geană), *ženúnkă-žănúnkă-žănúntsă-ženúnthe-ženúnte-ženúnkă-ženúnkă-ženúnte-žerúnke-žerúnke-žerúnte-đerúnke-ĝenúnke-ienúnke-ienúnte* (genunchiü).—Somiş-Tisa *ğ, dz, ž, ž, ğ, d*: *aležia* (alegea), *ĝežăt-džežăt-dážăt-dăĝet-žéžăt-děášť* (> *děážť*)-*děĝet-děžet-ĝădit* (metathesis din *dăĝit*)-*ĝădet-žédit* (metathesis din *déžit*) (deget), *lěĝa* (legea), *măržélă* (mărgеле), *măržéli* (mărgеле), *măržélilă* (mărgелеle), *mérze* (merge), *plínž* (plingi), *plínze* (plinge), *ružínă* (rugină), *ružínôsă* (ruginoase), *sínze* (singe), *žánă-žánă-ĝănă* (geană), *ženúnkă-ženúnte-ženúntse-ženúnkă-ženúnt'e-žerúnkă-žerúnt'-žerúnt'ă-đerúnt'e-ĝenúntse-đerúnkă-đerúnt'e-ĝenúnkă-đerúnt'ă-dzenúntse* (genunchiü).—Țara Birsei și Țara Oltului *ğ, ğ*: *děĝet* (deget), *ĝănă* (geană), *ĝenúnke-ĝenúnk* (genunchiü), *plínĝeț* (plingeți).—Sudetul Transilvaniei *ğ, ğ*: *děĝet-děšť* (> *děžť*) (deget), *ĝănă* (geană), *ĝenúnke-ĝenúnk* (genunchiü).—Munteni-Pădureni *ğ, dz, ž, ž*: *aržint* (argint), *ažúnže* (ajunge), *báže* (bage), *děžăt-džéžet-džešť* (> *džéžť*) (deget), *džežerăt-džežărăt-dzedžerăt-džežerăt-džežărăt-džižerăt-ĝeđerăt-žežerăt* (degerat), *fúžit* (fugit), *ĝănă-žánă-žănă* (geană), *ĝer-žer-žăr-žer* (ger), *ințrěž* (ințregi), *lěža* (legea), *lěže* (lege), *lěži-te* (te legi), *plínžă* (plinge), *sínze* (singe), *strínže-strínže* (stringe), *věĝ-věřž-věřš* (> *věřž*)-*vărž-věřž-věřž* (vergi), *zmúlže* (zmulge).—Țara Oașului *ğ*: *aĝúnĝe* (ajunge), *báĝe* (bage), *fúĝ* (fugi), *ĝene* (gene), *ĝinere* (ginere), *invinĝă* (invingea), *plínĝeț* (plingeți), *rôĝe* (roage), *sínĝe* (singe).—Oltenia *ğ, dz, ž, ž, z, ğ*: *dzádzet-dzázet-džěšť* (> *džěžť*)-*žášť* (> *žázť*)-*děšť* (> *děžť*)-*děăĝet-děăžet* (deget), *plínžeț* (plingeți), *rôăĝe* (roage), *trăĝ* (tragi), *žánă-ĝănă-džănă* (geană), *ženúnke-ĝenúnke-dženúnke-ĝenúnke-ĝenúnkiü* (genunchiü).—Muntenia *ğ, ğ*: *arĝint* (argint), *děšť* (> *děžť*)-*děšť* (> *děžť*)-*děšti* (> *děžti*) (deget), *fúĝit* (fugit), *ĝănă* (geană), *ĝenúnke-ĝenúnk-ĝenúk-ĝenúnk-ĝenúk* (genunchiü), *lěĝe* (liget), *mărĝioără* (deminut. lui *mărgine*), *něĝe* (merge), *plínĝe* (plinge), *strínĝe* (stringe).—Moldova *ğ, dz, ž, ž, ğ, i*: *gážet-dzážet-dážet-děĝet-děăžet-děšť* (> *děžť*)-

děšt (> *dežt*)-*děžet*-*děážet* (deget), *stínže* (stinge), *tráǵ* (tragi), *žánĭ-ǵánă-džánă* (geană), *ženúnke-ženúnk-ženúnt e-ǵenúnk-ǵenúk-ienúnk-ǵenúnke-ǵenúnk* (genunchiü).—Bucovina *ǵ, dž, ž, ǵ, d*: *džážit-dážit-děážit-děšt* (> *děžt*)-*děážet-děádzit* (deget), *žánĭ-ǵánă-džánă* (geană), *ženúnk-ženúntse-ženúnt e-ǵenúnkiü-ǵenúnt e-ǵenúnk-d'enúnt-dženúnke-dženúnt ü* (genunchiü).—Basarabia *ǵ, ž, ǵ*: *děážit-děážt* (> *děážt*)-*děážet-děžet* (deget), *žánĭ-ǵánă* (geană), *ženúnk-ženúnt-ǵenúnkiü* (1 localitate, Nouă Suliță)-*ǵenúnk* (genunchiü).

În derivate africaticizarea lui *g* își datorește de cele mai multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde *g* era africaticizat. De pildă în substantivele *lărǵime, lunǵime*, în verbele *lărǵesc, lunǵesc* n-avem doar a face cu alunecări de sunet din niscai *lărǵime, lunǵime, lărǵesc, lunǵesc*, marcă asemenea alunecări de sunet aș putut avea loc în vreunele asemenea derivate, ci avem de a face ori cu derivări din radicalele de plural *lărǵ-, lunǵ-*, ori mai ales cu analogia faptului că un *g* din cuvintele românești devine *ǵ* înainte de *e, i*.

În cuvintele străine *g* înainte de *e, i* se păstrează neschimbat: *Ghěórghe* > Γεώργιος, *gherghéf* > turc *gergef*, *ghivěciü* > turc *güvéc*, etc. La elementele străine dacă se întâlnește africaticizarea lui *g* (Și ea se întâlnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. Mai întâi a lucrat norma că în limba românească *g* dintr-un cuvânt devine *ǵ* înainte de *e, i*, dar mai în special aș lucrat modelele prezentate de elementele latinești: *dráǵ* > vechiü bulgar *dragü, slúǵ* > vechiü bulgar *sluga*, Somiș-Tisa *harínž* (clopote) > ungur *harang* nu sînt doar provenite din niscai *dráǵĭ, slúǵĭ, harínǵĭ*, ci sînt produse de analogie după modelul unor cuvinte ca *înrég-înréǵ, lărǵ-lărǵ, lúnǵ-lúnǵ, vărǵă-vérǵ; cĭomăǵél* nu este doar provenit din *cĭomăǵél* > turc *çomak*, ci este produs după modelul *nég-néǵél, vărǵă-verǵă, verǵél; înrăǵesc* nu-î > *înrăǵesc*, ci analogic după *înrég-înréǵesc, lărǵ-lărǵesc, lúnǵ-lúnǵesc*, etc.

Macedoromîn. *g + e, i* < *dz, dž, z*. Filiația nu-î clară: *dz* < *dž* < *z*? ori poate **ǵ* < *dž* < *dz* < *z*?

a) *dz, z*: *džěádzir* (deger), *džěádzit-džěádit* (metathesis din *děádzit*)-*děádzit* (deget), *džěánă* (geană), *džém* (gem), *džér* (ger), *džindzie* (accentul? gingie), *džinire* (ginere), *džinúclu* (genuchiü), *frídzure* (frigere), *fríndzěă* (frîngea), *fúdzĭ fúdze fudzim fudzĭtĭ fudzěám fudzĭ fudzĭšĭ fudzĭ fudzĭre*

fudzită (fugi, fuge, fugim, fugiți, fugeam, fugii, fugiși, fugi, fugire, fugit), *nârze nârdzim nêrziți* (merge, mergem, mergiți), *sânzile-sîndzile* (sîngele). P. B. glosar.

b) Olymp. Weigand Olymp 56: „*dz, dz: dzêádzet* [deget], *mârdzine* [margine], *dzenúclu* [genuchiú], *lîndzet* [lînged], *dzănă* [geană], *mûrdzi* [murgî], *úndzi* [ungî], *astêrdzi* [ștergî], *strîndze* [stringe], *trâdzet* [trageți]“.

c) Acarnania *dz: fúdz* (fugi) Weigand Aromunen II 180, *plêndzi* (plîngî) 182.

d) Meglen *dz, z: frizim* (frigem), *fuzi* (fugi) P. M. glosar, *frôndzi* (frîngî) P. M. 27⁴⁰, *mârdzini* (margine) 13¹¹, *zêř-zit* (deget) 15¹⁸, *zênă* (geană), *zinir* (ginere), *zinúclu* (genuchiú) P. M. glosar, *žúndzi* (ajunge) P. M. 17³⁹.

Istroromîn. *g + e, i < ž, z*. Filiația probabilă: **ǵ < ž < z: fúž* (fugi) P. I. 78^{30, 31}, *fúže* (fuge) 4⁷, 27¹⁸, 74⁸, 78³⁰, *fuži* (fugi infinit.) 78³¹, *furniž* (furnici) > **formiga* (compară macedoromîn *furnigă* pl. *furnidzi*, meglenit *furnigă* pl. *furnizi*) 41²⁷, 77³, *plânzi* (plîngî) 57¹⁵, *plânže* (plînge) 24²⁸, *sânže* (sînge) 16⁹, *trâže* (trage) 82¹⁹, *žâžet* (deget) 40²⁹, *žâžetu* (degetul) 3²², *zerúnclî* (genunchi) 75³¹.

194. *gl + vocală* în elementele băstinașe < *gl + vocală*. *gl* se păstrează în macedoromîn și istroromîn, s-a prefăcut în *g, gi* în dacoromîn (*g* înainte de *e, i*, *gi* înainte de celelalte vocale. Este probabil însă că dialectal există *g* și înainte de celelalte vocale, nu numai înainte de *e, i*, și că se pronunță pe unele locuri *gâță*. Pentru limba comună și pentru Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *giăță*. Pe de altă parte este probabil că și înainte de *e* există *gi* pe alocurea: *giêm* [glomus]. Regula pusă de Tiktin însă, Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68, că se pronunță pretutindeni *kiêm, giîndă*, nu este exactă: în limba comună cel puțin și în Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *gem*): *angulus* < *ungiiu*; *bugula*, o plantă, aiuga reptans, vineriță < *Bugiă*, nume de localități Frunzescu Dicționar topografic; *glacies* < *giăță*; *glandem* < *gîndă*; *glandula* < *gîndură*; *glomus* ori **glemus* < *gêm*; *inglutio* < *îngit*; *iugulo* < *înjungiiu*; *singultio* < **singlutio* < *sugîț*; *ungula* < *ungie*; *vigilo* < *vegêz*.

Macedoromîn. a) *glêț; glîndă; glîndură; glem; nglîț*; P. B. glosar; *suglîț* Dalametră; *ungle; veglu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *glâte* (ghiață) Weigand Olymp 55; *anglițat*

(înghețat) 25.—După cum se vede, *l'* și-a pierdut muierea. Compară 99, 178.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *gl'ët*; *gl'indă*; *gl'indură*; *gl'ëm*; *angl'it*; *jün-glu*; *sugl'iț*; *únglă*; *véglu*. P. M. glosar.

Istoromîn: *gl'ăță*; *gl'indă*; *gl'ëm*; *únglă*; *véglu*. P. I. glosar.

195. *gn* < *mn* în elementele băștinașe, pe tot teritoriul romînesc: *agnellus* < *mîél* (> **mîél*); *cognatus* < *cumnát*; *lignum* < *lëmn*; *pugnus* < *púmn*; *signum* > *sëmn*.

Macedoromîn. a) *ñél* (> **mñél*) P. B. glosar; *cumnát* Dalametra; *lëmnu*; *sëmnu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ñëllu* (mielul) Weigand Olymp 26; *lëmnu* 29; *sëmnu* 29.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *ñél*; *cumnát*; *lëmn*; *sëmn*.

Istoromîn: *m'lé* (> **mîél* > **mñél*); *cumnát*; *lëmnă*; *púmnu* (pumnul). P. I. glosar.

196. *gű* s-a dezvoltat în două feluri în romînește. α) *gű* < *g*: *extinguo*, *extinguis*, *extinguit*, *extinguimus*, *extinguitis*, *extinguunt*, *extinguere* < *stîng*, *stîngî*, *stîngë*, *stîngem*, *stîngëfi*, *stîng*, *stîngere*. β) *gű* < *b*: *lingua* < *lîmbă*.—Dezvoltarea α este anterioară africatăzării lui *g* dela No. 193. Pentru aceia vreun exemplu pentru *gű* vezi și supt acel număr.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *astîngu* P. B. glosar. β) *lîmbă* P. B. glosar.

b) Olymp. β) *lîmbă*. Weigand Olymp 50.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *stîng* P. M. glosar. β) *lîmbă* P. M. glosar.

Istoromîn. α) *stîng* P. I. glosar. β) *lîmbă* P. I. glosar.

197. *g* < *b* sporadic: *cîrciób* (cîrciog, Săghinescu Scutare dicționarului de Lazăr Șăineanu 17) > *cîrcióg*; *cîrjób* (strîmb) > **cîrjóg* > *cîrjă* + *-óg*; *cîrlibúță* (cîrligată) > **cîrligúță* > *cîrlíg* G. Pascu Cimilituri 82; *cîrlóbát* (cîrligat, Contemporanul I 93, III 126), participiul lui **cîrlóbéz* > **cîrlógez* > **cîrlóg*, care e derivat prin *-óg* din acelaș radical de origine necunoscută *cîrl-*, de unde s-a derivat prin *-íg* *cîrlíg*;

corobănă (scoarță, Șezătoarea I 207, Marian Nunta 323) > *coroăgă* („scîndură uscată și strîmbată“ Revista critică-literară III 120, „scoarță de tei din care se face banița“ Uricariul X 401, „das getrocknete Schaffel“ Bărcanu > vechi bulgar *kora* scoarță + -oăgă) + -ănă; *cotrób* („Höhle im Baum“ Zeitschrift für roman. Phil. XXII 237 din Familia XXXI 265) > *cotróg* (bortă, cotlon, Slavici Novele I 252) > **cótră* (de unde și *cotrúță*) > poate **cótură* > *κοτύρη* Höhle, Höhlung, creux, cavité, + -óg; *întreb* > *interrogo* (In Zeitschrift für roman. Phil. XI 539 Meyer-Lübke explică pe *întrebare* din **interguare*, printr-o presupusă metateză a lui *o* din *interrogare*, analoagă metathezei lui *u* din **isucare* < *uscăre*. In *exsucare* însă a avut mai degrabă loc o asimilație a lui *e-* și o sincopă a lui *-u-*).

Tot așa sporadic în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cărlibănă*. „partea încîrligată ce se pune la cața ciobănească și cu ajutorul căreia se prind de picior oile, caprele“ > *cîrlig* + -ană; *ntreb*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ntreb* Weigand Olymp 31.

c) Acarnania: *ntreăbă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *antréb* P. M. glosar.

Istroromîn: *ăntrebu* P. I. glosar.

198. *gm* < **mm* < *mn* sporadic dialectal: *tómna* (tocma) Somiș-Tisa Weigand's VI Jahresbericht 49, Munteni-Pădureni Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni 103, Muntenia Weigand's VIII Jahresbericht 313, *tómnaî* (tocmai) Șezătoarea II 44 (munții Sucevei), *tomné* (tocmește, potrivește, imperativ) I. A. Candrea Țara Oașului 45, *tomnește* (tocmește) Șezătoarea II 44 (munții Sucevei) > *tógma*, *tógmaî*, *togmește* > *tócma*, *tócmaî*, *tocmește* > vechi bulgar *tüküma*, *tücümiti*.

199. *g* < *d* în macedoromîn *dislu* (jumătate) P. B. 82 > albanez *dzüs* > **güs* jumătate M. Wört. 143. E posibil însă ca *d* din cuvîntul macedoromîn să fie reflexul lui *dz* albanez.

200. *dz-z* a căzut în meglenit *fûi* (fugi, imperativ) P. M. 35.

200^a. Căderea lui *g* în *ego* < *ëü*, *magis* < *măi*, *magister* < *măestru*, *magistra* < *măiăstră* este anteromînească. Vezi Grandgent Introduzione §§ 259, 263, Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik III pag. 521.

Macedoromîn. a) *ëü-îó*, *má* (magis) P. B. glosar.

b) Olymp: *ëu* Weigand Olymp 76, *má* (magis) 73.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *ió, măi* (magis) P. M. glosar.

Istroromîn. *ió, măi* (magis) P. I. glosar.

201. In Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Moldova (cîteva locuri din judeţele Bacău, Neamţ, Suceava, Botoşani), Bucovina, Basarabia (într-o singură localitate) *ǵ > gl* şi *ǵ* din elementele străine se prefacă în *d'* şi apoi se africitizează în *dž*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî. In Oaş, unde *k* se africitizează foarte mult (Vezi 190), *ǵ* se africitizează din contra foarte puţin. Exemplele le dau din cuvintele normale (unul) şi textele din Veigand's III, VI, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovič Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului. Banat *dž*: *džordžiță* (Gheorghită, deminutivul lui Gheorghe). In să *găță*.—Criş-Mureş, unde fenomenul ar putea exista, judecînd după 190, lipsesc şi exemple în texte şi cuvîntul normal (*unghie*), pe care Weigand l-a introdus numai dela VI Jahresbericht înainte.—Somiş-Tisa *d', dž*: *Ândelița* (Anghelița), *d'orde* (Gheorghe), *undă-undîă-undze-undzie* (unghie). In să *găță, ungă, ungiă*.—Munteni-Pădurenî *d', dž*: *d'ăță-dz'ăță* (ghiață), *d'em-dz'em* (ghem); *undîie-undz'ie* (unghie), *ždz'ab* (ighiab).—Ţara Oaşului: „*ǵ* s-a menţinut intact, numai în unele locuri în cuvintele *ghindă* şi *neghină* a trecut la *d'* (*d'inde, ned'ină, unde*) şi apoi la *dž* (*džindze, nedžină*)”. I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului 15.—Moldova *d', dž'*: *ungîă-undîă* (Valea Sacă jud. Bacău; Budeşti jud. Neamţ; Drăguşani, Bogdăneşti, Rătunda, jud. Suceava; Poiana Lungă jud. Botoşani)—*undz'ia* (Călugăreni jud. Neamţ)—*ungii* (unghie).—Bucovina *d', dž'*: *ungîă-undîi-undz'e-undz'ii-undz'ia-ungii* (unghie).—Basarabia *d'*: *ungîă-undîi* (Milişeni)—*ungii* (unghie).

§ 254. 202. Pe tot teritoriul românesc, afară de Banat, Munteni-Pădurenî şi Istria, în mod mai mult sau mai puţin consecvent şi în proporţii mai mult sau mai puţin mari (în modul cel mai consecvent şi în proporţia cea mai mare în Moldova şi în macedoromîn), *f < fh, fl, ft, fk, h, k, ș, ş, s, sk, t* în următoarele împrejurări: a) *f + i* vechiu (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *f + i* fix (*i*; exemple pentru *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49, nu se găsesc) în elementele băştinaşe.— b) *f* înainte de alţi *i* decît cei de supt a, în elementele băşti-

nașe.—c) *f* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens, Iosif Popovič Dialekte der Muntenî und Pădureni, I. A. Candrea Graiul din țara Oașului.

a) Banat: *fi* (infinitiv); *fiă* (conjunctiv) > *fiat*; *fîer-fêr* > **fierrum* > *fêrrum*; *fiind*; *fiü* (conjunctiv); *răsfirătsă* (răsfirate) > *filum*.—Criș-Mureș: *fêr* pl. *fêără-fîer* pl. *fiără-fhêr-hêr-șêr-șêr* (ferrum); *fi-hi-și* (infinitiv); *fiica* > *filia*; *fiü* (conjunctiv); *fiulă* (fiule, vocativ) > *filius*; *herbintă* (ferbinte) > **fierveo* > *fêrveo*; *hiricel* (firicel).—Somiș-Tisa: *fêr-hêr-șêr-șêr-sêr-sîer* (ferrum); *hi-și-si* (fi, infinitiv); *hie-șie-sie* (fie, conjunctiv); *him* (fim=sîntem); *hir* (fir); *hiü* (fiü, conjunctiv); *și* (fiü, imperativ); *șire-sîre* (fire); *șirilă* (firele).—Țara Birsei și Țara Oltului: *hêr* (ferrum).—Sudestul Transilvaniei: *hêr* (ferrum).—Muntenî-Pădureni: *fi* (infinitiv); *fi-fîie* (conjunctiv); *fîer* pl. *fiără-fîer* pl. *fêră-fîer* pl. *fiêră-fêr* pl. *fêre-fêr* pl. *fêră* (ferrum); *fiêră-fiêriă-fiără-fiăriă-fiêră-fiêriă-fiêră-fêriă-fêriă-fêre-fêră* > **fiel* > **fêle* (fel); *fierbintse* (ferbinte); *fiert*; *fieruțale* (deminutivul dela *fiară*, pluralul lui *fêrrum*); *fiü* (conjunctiv).—Țara Oașului: *hêră* (fel); *hi-și-si* (fi, infinitiv); *hiecui* (fiecăru); *hieștiunde* (orișiunde); *hiie-sie-sîe* (fie); *si* (fiü, imperativ); *sîer* (ferrum); *sîeri* > **fîerae* > *fêrae*; *sîerile* (ferae); *sîeru* (ferrum). „*f* urmat de *i* sau *î* nu s-a păstrat nicăiri nealterat, a devenit *hi*, care la rîndu-î a ajuns la *si* și s-a redus chiar la *s* în graiul celor mai tineri. Astfel *să hiü* și *să siü* [să fiü]; *hiie* [fiică] și *sîe*; *hir* și *sir* [filum]; *hîer*, *sîer* și *ser* [ferrum]; *hîerb hîert*, *sîerb sîert* și *serb sert* [ferveo]; *hîere* și *sîere* [fel]; *hîară* și *sêară* [ferae]; *herbinte* și *serbinte* [ferbinte]; *înheřadză* [înfierează] și *înseřadză*; etc.“ I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 12.—Oltenia: *fêr-fiêr-fhêr-ftêr-skêr-fkêr* (ferrum); *fi* (infinitiv); *fim* (conjunctiv); *fincă* (fiindcă); *fire* (fila).—Muntenia: *fhiă* (fie, conjunctiv); *fhire* (fire); *fhiricel* (firicel); *fi-hi* (fi, infinitiv); *fîer-fhêr-hêr* (ferrum); *fitecine* (oricine); *hiü* (fiü, conjunctiv); *him* (fim, conjunctiv).—Moldova: *hêr-șêr-kêr-țîer* (ferrum); *hêrbi* (fierbe); *herbiuti* (ferbinte); *hi* (fi, infinitiv); *hi* (fiü, imperativ); *hiü* (fiü, conjunctiv); *hir* (filum); *hiü* (fiü, conjunctiv); *hiurăsi* (fioroasă); *șiori* (fiori > *fêbris*?).—Bucovina: *hêr-șêr-șêr* (ferrum).—Basarabia: *hêr-șêr-șêr* (ferrum).

b) Moldovenesc *hiăstru* (fiastru) > *filiaster*, vezi probele la Tiktin Wörterbuch; Țara Oașului *hin-sin*, moldovenesc *hin* (fin) > **filianus*. Moldovenesc *hicăt?* (ficat > *ficatum*), după cum afirmă Tiktin Wörterbuch.—La *hiăstru* și *hin* este evidentă analogia lui *hiū* > *filius*.

c) Moldovenesc *hiridă* (firidă) > *firdă* > neogrec *φυρίδα*; Somiș-Tisa *hirisēle*, moldovenesc *herăsău-hirisău* (lierăstrău) > ungar *fürész*; moldovenesc *hirtă-șirtă* (firtă) > *firtă* > probabil german Viertel; moldovenesc *sulhină-sulșină* (sulfină) > *sulfină* (de origine obscură; în Transilvania, după Panțu Plantele, *sulf*, în Banat după texte *sulvină*; după Panțu Plantele s-ar fi zicând și *sulcînă*); Criș-Mureș *trandașir-trandafhir*, Somiș-Tisa *trandahir*, Moldova *trandahir* (trandafir) > *trandafir* > neogrec *τριαντάφυλλον*; moldovenesc *Zanhira-Zanșira* (Zanfira) > neogrec *ζαφείρι*. La toate s-a amestecat etimologia populară prin *fir* (filum), *fîer* (ferrum), *fină* (**filiana*).—Intr-un plural ca *zulûh* (pluralul lui *zuluf*) > *zulufi* > neogrec *πλουλούφι*, a lucrat analogia seriilor singular — *p* plural — *k* (*stúp* pl. *stúk*), singular — *b* plural — *g* (*córb* pl. *corg*). Compară 206 c.

În colo *f* rămîne neschimbat, în elementele băștinașe înainte de alți *i* decît cei însemnați supt a, și în elementele străine înainte de *i*: *ficiór* > **fetiulus*; — *dăfin* > vechiul bulgar *dafina* > grec *δάφνη*; *filă* > neogrec *φύλλον*; *fildeș* > turc *fil-diși*; etc.

Macedoromîn. a) a) *hér* (fier); *hérbu* (fierb); *hiăre* (fiere, fel); *hiăvră* (friguri) > *fēbris*; *hic* (smochin) > *ficus*; *hică* (smochină) > *fica*; *hig* (infig) > *figo*; *hile* (fiică) > *filia*; *hiū* (fiū) > *filius*; *hir* (fir, filum); *hirea* (firea); *hiū* (fiū, prezent indicativ și conjunctiv). P. B. glosar.—b) *hiăstru* (fiastru); *hiin* (fin, **filianus*); *hicăt* (ficat), prin analogia lui *hic* (ficus). P. B. glosar.—c) *trandafir* (accentul?) P. B. glosar. *hirisescu* (a scădea, a se împuțina) P. B. glosar > neogrec *φυαίω* diminuer, consumer, probabil prin etimologie populară influențat de *hire* (fire); de aceeași origine cu macedoromînul *hirisescu* este poate dacoromînul *irosesc*, risipesc, pierd.—*filózu* pluralul lui *filózuf* P. B. glosar.—*ficiór*; *fildeș*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *hér* (fier) Weigand Olymp 26; *hérbu* (fierb) 26; *hiăre* (fiere, fel) 28; *hiăvre* (febris) 28; *hicū* (ficus) 48; *hică* (fica) 48; *hile* (filia) 25; *hił* (filius) 29; *hir* (filum) 36; *hiū* (fiū, conjunctiv) 100.—b) *hicăt* 60.—*fițór* 52.

c) Acarnania. a) *hille* (filia) Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. a) *ier* (fier) > *hiër*; *ierb* (fierb) > *hiërb*; *ic* (ficus); *ică* (fica); *ilă* (filia); *ilă* (filius); *ir* (filum); *iri* (fire); *iă* (fiu = sint). P. M. glosar.—*ficiôr* P. M. glosar.

Istroromîn. a) *fi* (fi, infinitiv) P. I. 2₂₆; *fiă* (fie) 1₇; *file* (filia) 19₁₅; *filu* (filius) 12₃₀; *flër* (ferrum) P. I. glosar.—b) *ficăt* P. I. glosar.—*fetsôr* P. I. glosar.

Pentru vechimea fenomenului probează următoarele locuri din Iorga Documente romînești din arhivele Bistriței: *are hi*, *are hi fost trebuind*, *de re hi să hie*, *putăare are și hi*, *ară hi* I, 8 (începutul sec. XVII); *ară hi*, *ar hie fiind* I, 9 (începutul sec. XVII); *are hi* I, 28 (anii 1604-1619); *Hilip* (Filip) I, 45 (anul 1629).

203. *f* < *h* sporadic: *hrămăt* > *frămăt* > *fremitus*.

Macedoromîn. a) *ahîndós* (adînc) P. B. 374, *ahundusescu* (daŭ afund) 143 > *fundus*.

204. *f* < *ð* în macedoromînul *ðămin*, femeesc P. B. 49 (meglenit *fëmin* P. M. glosar, dacoromîn *fâmîn*) > *feminus*; și în Olymp *icăt* > *ficatum* Weigand Olymp 46.

205. *h* inițial > *f* cade în Meglen. Vezi exemple sub 202.

§ 255. 206. Pe tot teritoriul romînesc, afară de Banat, Munteni-Pădurenî și Istria, în mod mai mult sau mai puțin consecvent și în proporții mai mult sau mai puțin mari (în modul cel mai consecvent și în proporția cea mai mare în Moldova și în macedoromîn) *v* *) < *v̄*, *ȳ*, *g*, *ž*, *ž*, *z*, *d'*, *dz*, *h*, *i* în următoarele împrejurări: a) *v* + *i* vechiu (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *v* + *i* fix (*i*, exemple pentru *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49, nu se găsesc) în elementele bășinașe.—b) *v* înainte de alți *i* decît cei de supt a în elementele bășinașe.—c) *v* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Căndrea Graiul din țara Oașului.

a) Banat: *vîn* > *vînum*; *vîn* > **vîenis* > *vënis*; *vîhă* >

*) *v* latinesc a avut până pela IV. ori V. secol p. Chr. valoarea de *ũ* consonant; după aceia a devenit pe tot teritoriul romanic *w* (spiranta bilabială foncă) și apoi *v* (spiranta labiodentală foncă). Seelmann Die Aussprache des Latein 231.

vienit* > *vēnit*. — Criș-Mureș: *γīl-vēn* (venis); *γisāt* (visat) > *vīsum*; *viā* > *vīnea*; *vin-vγin-γin-žin-žin-gin-hin* > *vīnum*; *viña* (vinea); *vinā* > **vieniāt* > *vēniāt*; *viñā* (venit). — Somiș-Tisa: *viū-zin* > **vienio* > *vēnio*; *deni* > **dīni* prin analogia prezentului *-veni-zeni* > **zīni* prin analogia prezentului (venire); *dīs-žis* (vis) > *vīsum*; *dīsāt* (visat); *γīn* (venis); *inγis* (inviat) > *vīvus*; *inžisāt* (visat); *vin-γin-žin-žin-gin-din-zin-in* (vinum); *zenit* > **zinit* prin analogia prezentului (venitus*); *zīne* (venit); *žiā-žiā* (vinea); *žiā* (veniat). — Țara Birsei și Țara Oltului: *γin* > **vieniunt* > *vēniunt*; *γīne* (venit); *vin-γin* (vinum). — Sudetul Transilvaniei: *γīl* > *vīvi*; *γin* (vinum); *γisāt* (visat). — Munteni-Pădureni: *inviāt*; *vinā* (veniat); *viñe* (venit); *visāt*. — Țara Oașului: *γīe* (veniant); *γini-zini* prin analogia prezentului (venire); *γinīt-zinīt* prin analogia prezentului (**venitus*); *zermānos* (viermānos) > **vīermis-vērmis*; *ziātā* (vieață) > *vīvus*; *zīl* (venis); *zīle* (vinea); *zīle* (veniat); *zin* (veniunt); *zinā* (vino, imperativ); *zīne* (venit). „*v* s-a alterat în aceleș condițiuni ca și *f*, adică înainte de *i* sau *ī*, devenind întîiū *γ*, din care s-a dezvoltat pe alocuri *g* în graiul celor mai bătrîni, iar *z* în pronunțarea celor mai tineri: *γis-gis-zis*; *γiū-giū-ziū*; *γin-gin-zin*; *γiță-giță-ziță*; *γiēspe-giēspe-zește*; *γiērmē-giērmē-zerme*; *γiață-giață-ziățā*; *γiēțuit-gețuit-zețuit*; *γiērmānos-gērmānos-zermānos*“. I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 12. — Oltenia: *viā* (vinea); *vin-vγin-γin-gin* (vinum); *viñe* (venit). — Muntenia: *gīne* (venit); *γiā* (vinea); *γīl* (venis); *γin* (veniunt); *γis* (vis); *γisā* (visa); *γisām* (visam); *γiță* (viță) > *vītis*; *γiū* (venio); *vin-vγin-γin-gin* (vinum). — Moldova: *γermānos* (viermānos); *γērmē* (viērmē); *γērs* > **vīersus* > *vērsus*; *γēspe* (viēspe) > **vīespa* > *vēspa*; *γīe* (vinea); *γīl-vīl* (venis); *γin* (venio); *γisāzi* (visează); *γisu* (visul); *γiță* (viță) > *vīta*; *γiță* (viță); *γiū* (vivirus); *viā* (veniat); *vin-γin-žin-gin-dz'in-in* (vinum); *vine-vini* (venit); *žitse* (vite). — Bucovina: *γin-žin-žin* (vinum). — Basarabia: *γin-žin-žin* (vinum).

b) Banat: *vițāl-vițāl* (vitellus); *viță-viță-vițăūā* (vitella). — Criș-Mureș: *vițāl-vițāl-vγițāl-γițāl-žitāl-žitāl-gițāl-hițāl*; *vițăūā-vițăūā-viță-vγiță-γițăūā-γiță-žitāūā-žitāūā-žitā-žitā-gițăūā-giță-giță-hițăūā*. — Somiș-Tisa: *vițāl-γițāl-žitāl-žitāl-žitāl-žitāl-gițāl-dițāl-ițāl*; *vițăūā-viță-vițe-γiță-γițēā-žitā-žitā-žitā-žitā-giță-ditā-ițā*. — Țara Birsei și Țara Oltului: *γițāl-γițāl*; *γițēā-γiță-žitā*. — Sudetul Transilvaniei: *γițāl-γițēl*; *γițēā*. — Munteni-Pădureni: *vițāl-vițāl*. — Țara Oașului:

vițâl-gițâl-zițâl.—Oltenia: *vițâl-vițâl-vyițâl*; *viță-vyiță-viță*.—Muntenia: *vițâl-vyițâl-gițâl-gițâl-gițâl-gițâl-gițâl-gițâl*; *viță-vyițea-vyiță-vițea-gițea-gițea-gițea-gițea*.—Moldova: *vițâl-gițâl-zițâl-gițâl*; *vițea-gițea-zițea-zițea-gițea-gițea-gițea*; *gioréle-zeureli A. Vasiliu Cîntece de ale poporului București 1909 pag. 174 -gioréle Panțu Plantele > viola*.—Bucovina: *zițâl-gițâl-dițâl*; *zițici-gițâ-gițici-dițici*.—Basarabia: *zițâl-gițâl*; *zițici-gițici*.

c) Banat: *vișină*.—Criș-Mureș: *despotcovit* (despotcovit); *vină*.—Somiș-Tisa: *stăzilit* (stăvilit); *zugrăzitt* (zugrăvit).—Țara Oașului: *vină-gină-zină* (vină); *vinovat-ginovat-zinovat* (vinovat); *lovit-logit-lozit* (lovit); *zăbovit-zăbogit-zăbozit* (zăbovit).—Muntenia: *gișinel* (vișinel); *potcovii* (potcovii, 1 p. sing. perf.); *vină*; *zugrăvită* (zugrăvită).—Moldova: *ginovat-ginovat-vinovat* (vinovat); *vină* (vină); *vișin* (vișin); *vișină* (vișină); *iyit* (ivit); *îbolnăvit-îbolnăvit* (îbolnăvit); *lovit* (lovit); *potcovit* (potcovit); *potrivit* (potrivit); *priivit* (privit); *stăvilit?* (stăvilit); *ștevie-ștegie* (ștevie); *zăbovit* (zăbovit); *zugrăvit* (zugrăvit).—În pluralele *-vi < -yi*, precum Țara Oașului *păstrăyi-păstrăgi-păstrăz*, moldovenesc *păstrăyi* (păstrăvi), moldovenestile *bețiyi* (bețivi), *bolnăyi* (bolnavi), *morcovyi* (morcovi) (Însă *buhăvi*, *gingăvi*, *girbovi*, *hîlpăvi*, *lupăvi*, *mirșăvi*, *pleșuvi*, *pristăvi*, *scîrnavi*, *trîndăvi*, *văduvi*) a lucrat analogia seriilor singular *-p* plural *-k* (*stîp* pl. *stîk*), singular *-b* plural *-g* (*cîrb* pl. *cîrg*). Compară 202 c.

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel mai intens, înregistrăm neprezența lui în următoarele cazuri. Pentru a¹): *vărs*, nu *yers* > *vërso*; prin analogia formelor unde *ë* n-a fost accentuat; *vêchiû*, nu *yechiû* > *vêtulus*, greu de explicat (După Sextil Pușcariu în Dacoromania III, 390 lucrul s-ar explica prin faptul că în stagiul **viëklu* s-ar fi pierdut *-i-* prin disimilație față de *l* următor); *vin-viû*, nu *vin-yiû* (venio), *viî*, nu *yiî* (venis), *vine*, nu *yine* (venit), *vin-viû*, nu *vin-yiû* (veniunt), prin analogia formelor unde *ë* n-a fost accentuat. Vezi 24.—Pentru b¹): *v* rămîne neschimbat a) înainte de *in* > *ên*: *învîng*, nu *înving* > **învêng* > *vinco*; *vindec*, nu *yindec* > **vëndec* > *vîndico*; *vinerî*, nu *yinerî* > **vënerî* > *vëneris* (vezi 24); *vintré*, nu *yintre* > **vëntre* > *vënter* (vezi 24); *vinăt vineți*, nu *yinăt yineți* > **vënet* > **vëneti* > *vënetus* (vezi 24); *vînd vînzî vînde vîndem vîndeți vînd*, nu *yînd yînzî yînde yîndem yîndeți yînd* >

**vënd*, **vénzi*, etc. > *vëndo*; *vînt*, nu *γînt* > **vënt* > *vëntus* (vezi 24). β) In cazurile unde *i* este fixat de curînd, ori chiar nu-î fixat: *vidëm*, *videți*, *vidëăm* > *videmus*, *videtis*, *videbamus*. γ) In derivate, ori pentrucă cuvîntul e relativ nou, ori mai ales prin influința primitivului: *văduvie*, nu *văduyle* > *văduv* + *-ie*; *văduviță*, nu *văduyiță* > *văduv* + *-iță*.—Pentru c¹): *v* rămîne neschimbat ori pentrucă *i* este fixat relativ de curînd, ca de pildă în *vitëáz* = vechiū bulgar *vitëzi* (în vechea romînă se zicea și *vetëáz*, vezi Gaster Chrestomatie), ori pentrucă poate cuvintele sînt de origine relativ recentă, ca *vîfor* (după cît știū, nu *γîfor*), care e slav, *vijălie* (după cît știū, nu *γijălie*) de origine obscură.

Macedoromîn. a) a) *γέρμου* (vîerme); *γιάspe* (vîespe); *γιάτă* (vieață); *γίν* (vinum); *γίν*, *γίν*, *γίνε*, *γίνim* (analogic)-*vinim*, *γίνiti* (analogic)-*viniti*, *γίν*, *γίνëăm* (analogic)-*vinëăm*, *γίνëäre* (analogic)-*vinire* > *venio*, *venis*, *venit*, *venimus*, *venitis*, *veniunt*, *veniebamus*, *venire*; *γίπτu* > *victus*; *γίς* (vis); *γίū* (vîvus). P. B. glosar. „La Gopeși, Moloviște, Albania *γ* se aude ca *g*: *tra s-γίνu* (ca să viū), *ea va z-γίνă* (ea va veni), *ma s-ίνi* la Crușova". P. B. 739.—b) *γιτάλ*, *γιτέăăă-γιτέăo*; *γιăără* (viola); *γίνγιți* > *viginti*. P. B. glosar.—c) *vișin*, *vișină*. P. B. glosar.—a¹) *vërsu* (vărs); *vëclu* (vechiū). P. B. glosar.—b¹) α) *vîndic*; *vîhiri*; *vînit* (vînat); *vîndu* (vînd); *vîntu* (vînt); *vînhū*, *vîne*, *vînim*, *vînit*, *vîniră* > *vëni*, *vënit*, *vënimus*, *vënistis*, *vënerunt*. P. B. glosar. β) *vidëm*, *vidëă*. P. B. glosar. b) Olymp. a) *γέρμου* Weigand Olymp 26; *γιάspe* 28; *γίν* (vinum) 29; *γίν*, *γίν*, *γίνε*, *venim*, *veniți*, *γίν* 99; *γίπτu* 35; *γίς* 42; *γίu* 49.—b) *γιτέł* 30; *γίνγιți* 51.—a¹) *vëclu* 27.—b¹) α) *vîntu* (vînt) 49; *vîn*, *vîne*, *vînim*, *vînit*, *vînire* 99. c) Acarnania. a) *γίν* (venio) Weigand Aromunen II 180. d) Meglen. a) *γiărmi* (vîerme) Papahagi Meglenoromînii I, 51; *giăspi* (vîespe) Papahagi Meglenoromînii I, 81; *giăță* (vieață, vietate) P. M. 26₁₂, 18, 24 35₁; *giptu* (victus) 27₁₀; *giă-giăă* (viva) 9₂₂, 25₃₁; *giū* pl. *giū* (vîvus) 6₃₈, 41 28₅; *giës* (trăesc) 33₁₇; *giăști* (trăește) 35₁₉ > *vîvo*; *giăscă* (învie 3 p. sing. conjunctiv) 33₉, *angiăscă* (învie) 25₄₁, 32₂₆; *angiăă* (învia 3 p. sing. imperfect) 32₂₆, *angii* (învie 3 p. sing. perfect) 33₉ > *vîvo*. Însă *vîn* (vinum) Papahagi Meglenoromînii I, 52, 54; *vîn* (venis) P. M. 11₈; *vîni* (venit) 16₃₂; *vîn* (veniunt) Papahagi Meglenoromînii I, 105, *vîă* (veniat) P.

M. 8₁₁; *viñă* (vinea); *vis* (vis); *visés* (visez); *vită* (vită); *viță* (viță). P. M. glosar.—b) *vițol* (vitellus); *giöără* (viola). P. M. glosar.—c) *vișn* (vișin), *vișnă* (vișină) P. M. glosar.—a¹) *veclu* (vechiu) P. M. glosar.—b¹) a) *ving* (inving); *viniri* (vineri); *vinit* (vinăt); *vind* (vînd); *vint* (vînt). P. M. glosar. β) *videm* P. M. glosar.

Istoromîn. a) *vipt* (victus); *viru* (venio); *viu* (vividus). P. I. glosar.—b) *vițé* (vitellus); *vițé* (vitella). P. I. glosar.

207. *v* intervocalic, între două vocale sonante, în elementele bășinașe, a dispărut, după ce prealabil s-a prefăcut probabil în *ũ* (*v* latinesc, care fusese dintrunții *ũ* consonant și apoi dela al IV ori V secol p. Chr. devenise treptat *w*, spirantă bilabială fonică, și apoi *v*, spirantă labiodentală fonică, vezi nota dela 206, probabil, în poziția intervocalică, se oprișe la stagiul de dezvoltare *w*. Dela acest stagiū, sub care se contopise cu *b* intervocalic, vezi 146, trebuie considerată prefacerea lui în *ũ* și apoi dispariția lui în romînește). Fenomenul în parte este anteromînesc, Grandgent Introduzione § 324. α) *-avi*, *-avisti*, *-avit*, *-avimus*, *-avistis*, *-averunt* < *-ăi*, *-ăși*, *ă*, vechiū romîn *-ăm*, vechiū romîn *-ăt*, *-ără* (*adunăi*, *adunăși*, *adună*, *adunăm*, *adunăt*, *adunără*), anteromînesc, Grandgent Introduzione § 424; *avunculus* < *unchiū*, anteromînesc, Grandgent § 324; *civitate* < *cetate*; *clavis* < *chêe*; *divina* < *zină*, anteromînesc; Grandgent § 324; **grevis* < *grêū*; *iuvencus* < *junc*; *lavo* < *lăū*; *levo* < *lăū*; *novella* < *nuia*; *novus* < *nouū*, anteromînesc, Grandgent § 324; *ovum* < *ouū*, anteromînesc, Grandgent § 324; *pavimentum* < *pămînt*; *pavonem* < *păūn*, anteromînesc, Grandgent § 324; *rivus* < *riū*, anteromînesc, Grandgent § 324. β) În *nivis* < *něăūă*, *nova* < *nouă*, *novem* < *nouă*, *ova* < *ouă* *ũ* este o rămășiță a lui *v*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *nvițai* (invățai) P. B. 3, *alăsăși* (lăsăși) P. B. 1, *tălēm* (tăiarăm) P. B. 149, *ălăgăt* (alergarăt) P. B. 246, *alăsără* (lăsară) P. B. 2; *țitate*; *clăe*; *dzînd*; *grêū*; *lăū*; *lăū*; *nouū*; *ouū*; P. B. glosar; *pimintu* Dalametra; *paūn* Dalametra; *ariū* P. B. glosar. β) *něăūă*; *nouă* (nova); *nouă* (novem); *ouă* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *călcăi*; *călcăs*; *călcă*, *călcăm*, *călcătū*, *călcără* Weigand Olymp 98; *grêū* 72; *lăū* 99; *nou* 36; *riū* 25. β) *nouă* (nova) 36; *nouă* (novem) 74.

c) Acarnania. α) *scriái* (scrisei) Weigand Aromunen II 178, *climás* (chemăși) 189, *alăvdără* (lăudară) 178; *lăũ* 180.

d) Meglen. α) *sufłái* (sufłái) P. M. 5₃₀, *junglăși* (junghesi) 6₁₀, *flôm* (aflarăm) Papahagi Meglenoromîni I, 55, *flără* (aflară) P. M. 4₁₆; *țitâti*; *zônă* (zină); *greũ*; *junc*; *noũ*; *ũoũ*; *pimint*; *păun*; *roũ* (riũ). P. M. glosar. β) *něũă*; *nõũă* (nova); *nõăũă* (novem). P. M. glosar.

Istoromîn. α) *tsetâte*; *grév* (greũ); *lăũ*; *nóv* (noũ); *óv* (oũ); *pemint* (pămînt). P. I. glosar. β) *ně*, articulat *něvu* (neaũă); *nóvă* (nova); *óve* (ova). P. I. glosar.— *v* de sup α este provenit din *-ũ* al formei; *-v-* de sub β este provenit din *-ũ* > *-v-*.

208. Posterior fenomenului de sub 207 a avut loc căderea lui *v* intervocalic atunci cînd vocala de după *v* era un *i* consonant: *pluvia* < *pluvia* < *plōăe*. Discuția amănunțită a faptului, precum și stabilirea cronologiei 1) *caballus* < *câl* (146), 2) *habă* < *ăibă* (52 γ), 3) *pluvia* < *plōăe* (208), vezi-le în lucrarea mea „O rămășiță din timpuri străvechi, *jioară*=*crystal*” în Arhiva Iași anul 1914, și în nota dela 218. Compară 147.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *plōăe* P. B. glosar.

b) Olymp: *plōăie* Weigand Olymp 25.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *plōăă* P. M. glosar.

Istoromîn: *plōie* P. I. glosar.

209. *v* < *b* sporadic. α) inițial; *vervecem* < *berbėce*; *vesica* < *beșică*; *veteranus* < *bătrîn*; **vissio* < *bės*; *vitta* < *bătă*; *vocem* < *bōăce* Weigand's VIII Jahresbericht 314. β) în corpul cuvîntului: *ad* + *vix* < *abiă*; *ex* + *volō* < *zbor*.

Pentru *v* < *b* în grupele *rv*, *lv* vezi 93, 103.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *birbėc*; *bișică*; P. B. glosar; *bitirnu* Dalametra; *bės*; *bōățe* > *vocem*. P. B. glosar. β) *azbor* (zbor) P. B. glosar.

b) Olymp. α) *birbėclu* Weigand Olymp 28: *bōățse* 57.

c) Acarnania. α) *bōățe* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *birbėti*; *bișocă* (beșică); *bitōrn* (bătrîn); *bės*; *bėtă* (bată). P. M. glosar. β) *prīmūbirėsc* (primăvara-tec) > *primavėră* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *berbécele* P. I. glosar. β) *căiba* (cușcă, colivie) > *cavea* P. I. 55₂₇.

210. *v* < *g* sporadic: **favulus* < *făgur*; *naevus* < *nég*; *pleșug* Lexicon Buda, Bărceanu > *pleșuv* > vechiul bulgar *pl'kšivŭ*.

Cuvintele acestea lipsesc în celelalte dialecte.

211. *v* < *h* sporadic și dialectal. α) inițial înainte de vocală: *holbéz* > *volvo*; *vólbură* (Criș-Mureș *hólbură* Weigand's IV Jahresbericht 276, Țara Oașului *hólbură* I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 13, Moldova *hólbură*) > *volvo*; *vórbă* (Criș-Mureș *hórbă*, *horovăsc* vorbesc Weigand's IV Jahresbericht 276, Moldova *hórbă*, *horgésc*) > probabil **dvórbă* > vechiul bulgar *dvorŭ* aula, *dvorovati* commorari, *dvoriti* servire, *dvoriba* servitium, ministerium, die Aufwartung (Dela capul locului *vórbă*, *vorbésc*, vechi romîne *vorová*, *vorovésc*, au avut înțelesul pe care Gaster în Chrestomatie îl traduce cu *discussion*, *dispute*, *discours*, *causerie*, și pe care-l au *vorová*, *vorovésc* în vechea romînă. Aceste cuvinte s-au născut din împrejurările de „a sta în cercul familiei”, „a se găsi împreună cu alți oameni de serviciu la curtea lui vodă ori la curtea boierului”. Un înțeles analog s-a dezvoltat la bulgarul *dvoriă* persuader, exhorter, se concerter); *vúlpe* (Criș-Mureș *vúlpe-húlpe*, Somiș-Tisa *húlpe*, Țara Birsei și Țara Oltului *vúlpe-húlpe*, sudetul Transilvaniei *húlpe*, Munteni-Pădurenii *vúlpe-húlpe*, Țara Oașului *húlpe*, Oltenia *vúlpe*, Muntenia *vúlpe-húlpe*, Moldova *vúlpe-húlpe*, Bucovina *húlpi*, Basarabia *húlpi*, cuvînt normal în Weigand's Jahresberichte și Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenii; I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului pag. 13) > *vulpes*; *vúltur* (Criș-Mureș *húltur* Weigand's IV Jahresbericht 276, Moldova *húltur*) > *vultur*. β) inițial înainte de *r*: *vrăbie* (Criș-Mureș *vrăbie-vrăbēatsă-vărăbēatsă-hărăbēată* Weigand's IV Jahresbericht 258) > vechiul bulgar *vrabiŭ*. γ) intervocalic: *bolohán* > *bolován* > vechiul bulgar *bolŭvanŭ*; *Muldúha* Șezătoarea III: 82 (munții Sucevei) > *Moldova* de origine obscură.

Fenomenul n-are loc în celelalte dialecte, unde și cele mai multe din cuvintele respective lipsesc.

Macedoromîn. a) α) *vúlpe*; *vúltur*. P. B. glosar.

b) Olymp. α) *vúlpe* Weigand Olymp 64.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

212. *vn* < *mn* dialectal: *ibómnici* Oltenia Weigand's VII Jahresbericht 74, *ibómnice* Muntenia VIII Jahresbericht 284, *ibomnișel* Moldova IX Jahresbericht 207 > *ibóvnic* > vechiū bulgar *liubovnikū*; *pímiș* (pivniși) Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni 151, *pímnitã* Bărcăneanu, Damé > *pívniță* > vechiū bulgar *pívnița*.

Istroromîn: *ramniță*, șes P. I. 48₁ > croat *ravnica* idem.
213. *vn* < *gn* dialectal: *pigniță* (pivniță) I. A. Candrea Graiul din țara Oașului glosar.

214. *v* < *mv* dialectal: *imvit* (ivit) Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni 156 > vechiū bulgar *iviti*.

215. In Banat, Criș-Mureș -*v* final < -*ũ*: *piláv* > turc *pilav* < *piláũ* Weigand's III Jahresbericht 228; *postáv* > slav *postav* < *postáũ* IV Jahresbericht 283.

216. *v* inițial < *m* sporadic în istroromîn: *mestitu* (înbrăcăminte) > *vestitus* ori mai degrabă italian *vestito* P. I. 82₂₇; *meșăt* (invățat) > *vitiatus* 83₃; *mişă* (a visa) P. I. glosar.

217. *v-* inițial cade dela *volo*, auxiliarul viitorului: *oïũ*, *ăi*, *a*, *om*, *ăți*, *or* > *voïũ*, *veĩ*, *va*, *vom*, *veți*, *vor*; și dela *volebam*, auxiliarul optativului, pentru care vezi nota dela acest număr.

Istroromîn. In istroromîn cade *v-* inițial dela *volo*, verb și auxiliarul viitorului, și dela *volebam*, verb și auxiliarul optativului: *or resparti vâca* (vor împărți vaca) P. I. 1₄; *vor fătșe* (vor face) 1₅; *verire-va* (va veni) 1₆; *vã cumpără* (va cumpăra) 1₁₁; *vór* (voesc 3 p. pl. verb) 1₂₆; *vor pezéi* (vor cântări) 2₂; *vã* (vrea 3 p. sing. verb) 2₄; *tș-or de preüt?* (ce vor face cu preotul?) 2₈; *re fi* (ar fi 3 p. sing.) 2₂₆; *reș* [sic, probabil greșit în loc de *reș*] și *un ăi ăi ăi ăi* (aș vrea și un alt an așa, verb) 3₃₂; *va răstrzei* (va ucide) 4₇; *ver moréi* (vei trebui) 4₁₂; *va plăti* (va plăti) 4₁₃; *tșe reĩ tu vré?* (ce ai vrea tu?) 4₁₆; *va jivi* (va trăi) 4₁₇; *ț-oĩ dá* (ț-oĩ da) 4₁₈; *tș-oĩ ió cu tavlotu?* (ce voĩ face eu cu masa?) 4₁₈; *va veri* (va veni) 4₁₉; *tșe va fătșe* (ce va face) 4₂₈; *va trli* (va curge) 4₃₃; *vã* (vrea 3 p. sing.) 4₃₅; *ver* (voești) 5₁; *tș-oĩ cu bātu?* (ce voĩ face cu bățul?) 5₉; *va bâte* (va bate) 5₁₀; *nu-ț vor dá* (nu-ți vor da) 5₁₂; *ieĩ s-a po-*

govorit ke se reş tsevá lovi, iél vor áns priprávi (s-aú vorbit că, dacă vor vîna ceva, să-şi pregătească singuri mincarea) 5₂₄; *noiş t ren dá fóc* (noiş iţi vom da foc) 5₃₂; *va fi* (va fi) 5₃₃; *verit-am neca să mî-aţ dá zálica fóc* (am venit să-mî daţi [am venit cu gîndul că poate mî-aţi da] puţin foc) 6₃; *noiş t ren dá fóc se ver tu spüre tse n-a fóst nitse nu va fi* (noiş iţi vom da foc, dacă veî spune ce n-a fost nici nu va fi) 6₄; *ver şi tu ántsa remâre* (veî rămînea şi tu aici) 6₆; *dá-t ren fóc* (iţi vom da foc) 6₈; *noiş ne ren ráda ánsurá* (noiş ne-am însura bucuros) 7₄; *veţ mēre* (veţi merge) 7₇; *voi mēre* (voiū merge) 7₁₂; *ren vē* (vom avea) 7₁₈; *a zis ke ié ke se ş* [sic, greşală în loc de *reş*] *furá şi călu din stá-lă* (a zis că el va fura şi calul din grajdū) 7₂₇; *reş furá* (veî fura) 7₂₉; *ver vedē* (veî videa) 7₃₁; *tse reş tu?* (ce vreî tu? verb) 7₃₇; *ió áte rógu se reş tu mire lasá ántsa durmi* (eū te rog să mă laşi [dacă m-ai lăsa] aici să dorm) 8₁; *te voi lasá* (te voiū lăsa) 8₁; *se vér* (dacă vreî, verb) 8₂; *se reş fi mai muşát ámmestit, reş te püre ám pát* (dacă ai fi mai bine înbrăcat, te-aş pune în pat) 8₂; *ié reş fi búr* (el ar fi în stare) 8₁₂; *reş lá* (ai lua, ai putea lua) 8₁₃; *ver vedē* (veî videa) 8₁₅; *va hiti* (va arunca) 8₂₁; *ié reş lá* (el ar lua, ar putea lua) 8₂₄; *reş lá* (ai lua, ai putea lua) 8₂₅; *reş* (voeşti, verb) 8₃₀; *voí* (voesc 1 p. sing. verb) 8₃₁; *t-oí dá* (iţi voiū da) 8₃₂; *ver jivi* (veî trăi) 8₃₃; *tú me reş privari*.—*nu reş* (ai să mă înşeli.—n-am să te înşal) 8₃₄; *ié reş fi búr* (el ar fi în stare) 9₁; *reş fi búr* (ai fi în stare) 9₂; *va zitse* (va zice) 9₃; *neca fiie cum vá* (fie cum va fi) 9₅; *veţ cumpără* (veţi cumpăra) 9₈; *ór* (voesc 3 p. pl. verb) 9₂₁; *va dá* (va da) 9₂₈; *vor fi* (vor fi) 9₃₀; *voi le dá* (li [dativ] voiū da) 9₃₁; *va posetsi* (va tăia) 10₅; *n-oí fi* (nu voiū fi) 10₇; *veţ plērde* (veţi pierde) 10₇; *c-or durmi* (că vor dormi) 10₉; *va trētse* (va trece) 10₁₀; *va dá* (va da) 10₁₃, 19; *s-or ánsurá* (se vor însura) 10₂₃; *ren fátse* (vom face) 10₃₆; *va fi* (va fi) 11₁₃; *vá* (vrea 3 p. sing. verb) 11₃₇; *noiş ren mēre* (noiş vom merge) 12₅; *va lá* (va lua) 12₈; *ren morēi mēre* (vom trebui să mergem) 12₂₄; *ke-t voi dá* (că-ţi voiū da) 12₃₀; *vá* (vrea 3 p. sing. verb) 13₁; *va fi* (va fi) 13₅; *ren mēre* (vom merge) 13₇; *va scotsi* (va sări) 13₁₉; *va morēi* (va trebui) 13₂₄; *neca-l rógá ke se reş dopustí* (să-l roage să permită [dacă ar permite]) 13₂₅; *va veri* (va veni) 13₁₀; *ren muri* (am muri) 14₁₀; *reş vrē* (aţi vrea) 14₁₆; *voí* (vreaū,

voesc, 1 p. sing. verb) 14_{16, 17}; *ver clemá* (vei chema) 14₁₇; *reş şti* (aş şti) 14₁₇; *voi veri* (voiu veni) 14₁₈; *reş poghînt* (vom muri) 14₂₁; *tu ver zîtse ke n-qi cãvtãt, ea-ř va zîtse ke ai, e tu ver zîtse ke de reř fi mûtastã şapte añ ke se ai* (tu vei zice că nu te-ai uítat, ea-ři va zice că te-ai uítat, ři tu vei zice că sã fiĩ mutã [de ai fi mutã] şapte añ, dacã te-ai uítat) 15₁₀; *reř te tú maritã?* (vreĩ tu sã te mãriř? verb) 15₂₆; *või* (vreaũ, voesc, 1 p. sing. verb) 15₃₄; *vér* (vreĩ, voeşti, verb) 15₃₇; *reř fãtse* (veři face) 16₃₂; *va ozdravĩ* (se va însãnãtoşa) 17₂₇; *reş mere* (aş merge) 18₁₀; *va ştsõfni* (va ciupi) 18₁₆; *ř-oĩ fi prõntã* (iři voiu fi la dispoziție) 18₂₉; 19_{3, 11}; *va fi* (va fi) 19₁₅ 20₃; *re fi* (va fi) 21₂₂; *reş clemã* (vom chema) 21₂₃; *se re řselĩ tse fũru veri cãtra mire, řo le reş şcapulẽi, ke nu re veri niş gaştiğheĩř* (dacã vor veni la mine acei care furã, eũ iĩ voiu scãpa ři nu vor fi de fel pedepsiři) 21₂₆; *reş dã* (voiu da) 21₂₈; *niş nu le-n castiğheĩ* (nu-i vom pedepsi de fel) 21₃₁; *veř fãtse* (veři face) 21₃₃; *veř utside* (veři ucide) 22₄; *te reş morẽi utside* (vom trebui sã te ucidem) 22₆; *reş fãtse* (am face) 23₇; *ĩã se re maritã, se re fi ãntru nãrod* (ea s-ar mãrita, dacã ar fi ĩn tre oameni) 23₈; *reş wo zepelẽi* (vom duce-o) 23₉; *reş ãl talã capu* (sã-i tãem capul [ĩ-am tãia capul]) 23₂₂; *mãrle reş morẽi ãle dũtse, reş ãl talã svãki urã* (mĩnile vom trebui sã i [le] ducem, sã-i tãem [ĩ-am tãia] fiecare [din noi] cite una) 23₂₄; *cũm reş de õcli?* (cum vom face cu ochi?) 23₂₅; *voi omori* (voiu omori) 24₁₉; *va zvadi* (va scoate) 25₆; *veř ramarẽ* (veři rãminea) 26₉; *reş dã* (vom da) 26_{9, 11}; *reş nepuni o bãcfvã de prãh ři ãr l-en pũre ãnnãntru, pac ãr l-en prĩnde* (sã umplem [am umplea] un poloboc cu prãř ři sã-i punem [ĩ-am pune] ĩnuntru, apoi sã-i aprindem [ĩ-am aprinde = sã li dãm foc]) 26₁₅; *reş cumparã* (aş cumpãra) 26₂₆; *me reř* (mã veři [mĩnca, elipsã]) 28₃; *nu vór wo* (nu o vor [mĩnca, elipsã]) 28₃; *cũm reş řo fãtse ke veř veri nãzat õmir?* (cum aş face sã deveniři [cã veři deveni] ĩnapoi oameni?) 28₄; *se va maritã* (se va mãrita) 28₆; *reş fãte* (vom face) 28_{23, 31}; *veř* (voiři, verb) 29₁₂; *va cavtã* (se va uita) 29₃₁; *reş trãmete* (aş trimete) 29₃₃; *cũm se reş şcapulẽi* (cum ar putea sã scape) 31₄; *ĩã l-a zis ke se s-er vã ãnsurã dupã ĩã, ke-l va řã şcapulẽi fãte* (ea i-a zis cã, dacã ar voi sã se ĩnsoare cu dĩnsa, ea-l va face sã scape) 31₄; *va fi* (va fi fost, ar fi trebuit sã fie) 31₃₅; *va fi* (va fi) 32₃₂; *se re ře*

după tire ănsură, tu l-er jută (dacă s-ar însura el cu tine, tu l-ai ajutat) 32₃₆; voi dă (voiă da) 33₁₃; re puté (aş putea, poate că aş putea) 33₁₆; mai voli-reş (mai degrabă aş vrea, aş preferi) 33₂₀; reş mēre (aş merge) 33₂₆; reŋ ăntrebă (să întrebăm [am întreba]) 33₂₇; reŋ mēre (vom merge) 33₂₇; reŋ morēi (vom trebui) 33₃₂; reŋ morēi (vom trebui) 33₃₄; ver vé tse vér (vei avea ori ce voeşti) 34₁₂; reş mēre (aş merge) 34₁₆; ver lă (aş lua) 34₂₁; nu-l ver niş rew fătse (nu-î vei face niciun rău) 35₄; voi arată (voiă arăta) 35₄; t-er privari (nu vei reuşi) 35₉; vor lă (vor lua) 35₁₀; reŋ şetēi (să ne plimbăm [ne-am plimba]) 35₁₂; va rabi (va servi) 35₁₄; ne dăi bóg se reŋ voi mire buşni (să nu dea dumnezeu să mă sărutaţi, să ferească dumnezeu să mă sărutaţi, să nu dea dumnezeu să voiţi să mă sărutaţi) 37₉; reŋ mēre (vom merge) 37₁₁; re dopusti (ar permite) 37₂₄; se re dopusti ke re mēre (dacă i-ar permite să meargă) 37₃₃; re mēre (va merge) 38₃; reŋ mēre (ai merge) 38₅; reş mai voli (mai mult aş vrea) 38₅; reŋ veri (vom veni) 38₁₄; reŋ mēre (vom merge) 38₁₆; vér (voeşti, verb) 38₃₄; va se cumpară (se va răscumpăra) 39₁₃; se ré [cu elipsa lui cumpară] (s-ar răscumpăra, s-ar putea răscumpăra) 39₁₃; reŋ odcupi? (ai săpa? ai vrea să săpi?) 39₂₇; reş [cu elipsa lui odcupi] (aş vrea să săp) 39₂₈; i-o-m trecut pre tšlia va fi zétse ăn (eu am trecut pe aici vreo zece ani în urmă) 40₂₈; fătse ren wo. (o vom face; vom face acest lucru) 40₃₄; va dă (va da) 41₁₄; voi fi (voiă fi) 41₂₇; reŋ fătse (vom face) 41₃₅; ver clecni (vei ingenunchia) 42₁₈; voi veri (voiă veni) 42₃₆; vét (voiţi, verb) 42₃₆; reŋ vedé, se-s poştēni, reŋ lă, se nu-s poştēni, nu reŋ (să vedem [vom vedea], dacă-s cinstiţi, i-om lua, dacă nu-s cinstiţi, nu i-om lua) 44₃; va fi (va fi) 44₁₄; va ţire (va ţinea) 44₃₄; voi zeclide (voiă închide) 46₆; ver fătse (vei face) 46₈; re fost prēwtu muncă (preotul ar fi mîncat) 46₁₃; re fost muncă prēwtu (preotul ar fi mîncat) 46₁₇; vor dă (vor da) 47₁; reŋ (vrei, voeşti, verb) 47₉; voi fătse (voiă face) 47₂₉; vor (voesc 3 p. pl., verb) 47₂₈; reŋ fătse (vom face) 48₉; reŋ pūre (vom pune) 48₉; ren miră (vom duce) 48₉; vá (voeşte, 3 p. sing. verb) 48₂₅; a verit vrēma de me reŋ ănsură (a venit vremea să mă însori) 48₃₄; vá (voeşte 3 p. sing. verb) 49₂; va se otari (se va şterge) 49₆; reŋ fătse (vei face) 49₁₁; va lă (va lua) 49₁₂; 13; se nu reŋ voi cavtă (să nu vă ui-taţi, imperativ) 49₃₂; ver resparēi (vei tăia) 49₃₄; voi cēre

(voiu căuta) 50₅; *re* (voește 3 p. sing. verb) 50₉; *ve rogu se reț voi mie spure* (vă rog să-mi spuneti) 50₁₇; *ve rogu se reț me la ăntsa, ve reș tsevâ lucrâ* (vă rog să mă luați aici, v-aș lucra ceva) 50₂₁; *vér* (voești, verb) 50₃₃; *reș* (aș vrea, verb) 52₆; *re dâ* (ar da) 52₆; *me reș maritâ* (m-aș mărita) 52₆; *reș me maritâ* (m-aș mărita) 52_{8, 9}; *reș năște* (aș naște) 52₁₀; *reș* (aș vrea, verb) 52₁₅; *reș me maritâ* (m-aș mărita) 52_{18, 23}; *ren vedê* (vom vîdea) 52₁₉; *reș năște* (aș naște) 52₂₅; *re tsâ putê fi?* (ar putea fi asta? s-ar putea așa ceva?) 52₂₆; *ren fătse* (vom face) 52₃₄; *ren poutsîde* (să ucidem [vom ucide]) 52₃₅; *ren posetsî* (să ucidem [vom ucide]) 53₂; *ren posetsî* (vom tăia) 53₇; *nu re iel putê?* (n-ar putea ei?) 53₁₅; *re* (ar [putea, elipsa verbului] 3 p. pl.) 53₁₆; *re se dotăcni* (se vor atinge) 53₁₆; *re fi* (vor fi) 53₁₆; *noi mežên ren âti-l aflâ* (noi mergem să țî-l găsim) 53₂₉; *ren fi* (vom fi) 53₃₂; *re vē* (ar vrea să aibă, 3 p. pl.) 53₃₅; *veț ămnâ* (veți umbla) 53₃₆; *reț* (vreți, voiți, verb) 54₃; *l-â lasâ* (îi va lăsa) 54₃; *ren fi* (vom fi) 54₅; *re fi* (ar fi, 3 p. sing.) 54₅; *re vē* (ar vrea să aibă, 3 p. sing.) 54₁₆; *tsê aț verit ôtsâ ke reț furâ?* (ce ați venit aici să furați?) 54₂₀; *ve rugân se reț ne lasâ ăntsa dŭrmi* (vă rugăm să ne lăsați să dormim aici) 54₂₂; *ren mēre* (vom merge) 54₃₂; *tsê re* (ce vor? 3 p. pl. verb) 54₃₆; *iel a zis ke wo rogu ke se ăr la lâ cătrâ sire* (ei aŭ zis că o roagă să-î ia la dînsa [în casă]) 54₃₇; *tsê re?* (ce voește? 3 p. sing. verb) 55₁₉; *o zi ăl ganê tsâ băbâ: se reț tú mie mēre cavtâ pre căp* (într-o zi îi zice baba: să vii să-mi cauți în cap) 56₂₁; *ren otrui* (vom otrăvi) 55₃₇; *ren pŭre* (vom pune) 56₁; *vor se otrui* (se vor otrăvi) 56₁; *re zecopêi* (ar îngropa 3 p. sing.) 56₂₇; *va plati* (va plăti) 56₂₈; *vér* (voești, verb) 56₃₀; *ren ăl ucide și oderi și ren cōrnele lasâ cu cōja* (să-l ucidem [boul] și să-l jupim și să-î lăsam coarnele la piele) 57₃; *čê re?* (ce vrea? 3 p. sing. verb) 57₈; *se reț tú mie dâ časta file, neca re veri la mire sluji* (să-mi dai tu mie fata asta, să vie la mine să-mi slujească) 57₂₉; *iâ re avê cafê* (ea ar vrea să aibă cafea) 58₈; *noi ren pripravi un calún, ren ăl bire necar-ghêi cu märe balôtâ, și dămarêța, când verire, ren ăl lasâ neca popê čela cafê, și mēsere kâ, ren hiti din česta calún ăñ iê* (noi să pregătim un tun, să-l încercăm bine cu o ghiulea mare, și dimineața, cînd va veni, să-l lăsam să beie cafeaua, și [cînd] va pleca, să dăm într-însul cu tunul) 58₁₂;

re fi búr (va putea) 58₂₀; *ren mēre* (vom merge) 58₂₃; *re fi* (ar fi 3 p. sing.) 58₃₃; *rógă ke se re dură cătră ie a lui hlápăt* (se roagă să-i aducă [3 p. pl. impersonal] servitorul) 59₁₂; *se nu reș fost fi ió, tú reș fost morēi muri* (dacă n-aș fi fost eu, tu ar fi trebuit să mori) 59₂₄; *te rógu ver me apără* (te rog să mă aperi) 59₂₇; *scočit-a pre ie ke vor ál učide* (aș sărit asupra lui să-lucidă) 59₃₁; *va tsíră* (va cina) 60₂₅; *cuvintu tăți: tú ne reș cunóște mǎre. ió am zis ke nú reș. iel mīe zis-a ke ió-l reș cunóște și-l reș spúre fără. ió am pócle spús ke, mačar ke-l reș cunóște, ke nu reș spúre* (imi zic hoții: tu ne-ai recunoaște mini. eu am zis că nu i-aș putea recunoaște. ei mi-au zis că i-aș recunoaște și i-aș denunța. eu am spus atunci că, chiar dacă i-aș recunoaște, nu i-aș spune) 61₃₀; *voi arată* (voiu arăta) 62₁₂; *l-eș fătse căpul tală* (aș pune să-i taie capul) 62₁₄; *nu reș tú cunóște tsá béstie? ió nu reș o cunóște* (ai recunoaște animalul acela? nu l-aș recunoaște) 62₃₀; *n-ări frică ke-r poghini* (să n-ai frică că-i muri) 62₃₁; *va scotsi, va ojivi* (va sări, va învia) 63₂₆; *vikēit-a se re róba cumpără* (a strigat dacă nu vrea să cumpere cineva [3 p. pl. impersonal] o haină) 65₅; *raș nuște zítse* (aș spune ceva) 65₂₀; *căt reș tú, se nu ver nigdar de tsá zítse niș?* (cât vrei [verb] tu [să-ți dăm], ca să nu spuți niciodată nimic de afacerea ceia?) 65₂₂; *aú verit mulérite c-or cumpără métur* (aú venit fimeile să cumpere mătură) 65₃₅; *re verí* (vor veni) 66₅; *tsé rēn?* (ce-am putea face? elipsa verbului) 66₁₅; *tsé t-er mēre cu mórt șpotēi* (pentru ce să te duci tu să-ți bați joc de un mort?) 66₁₄; *re mēre* (ar merge, 3 p. sing.) 66₂₈; *n-er niș fătse* (nu vei face nimic) 67₅; *re puté* (ar putea, 3 p. sing.) 67₆; *reș cosé* (ai vrea să coși) 67₈; *dă-l va* (iți va da) 67₂₆; *re fi* (ar fi, 3 p. sing.) 67₃₀; *ma zítse, gospodine, se nu-l re purtá lor o fráila mușáta?* (ia spune, domnule, să nu-ți aduc o față frumoasă?) 67₃₄; *re puté* (ar putea, 3 p. sing.) 67₃₅; *reș vré* (ai vrea) 68₆; *reș trétse* (vei petrece) 68₂₄; *reș puté* (ai putea) 68₂₆; *re vré* (va voi) 69₂; *re vré* (ar voi) 69₄; *se te rái tú ánsurá, pócle rēn mēre án vóiscă* (dacă te-ai însura tu, am merge după aceia la război, ori, dacă te vei însura... vom merge...) 69₂₁; *va durēi* (va ținea) 69₂₂; *ver vé* (vei avea) 69₃₄; *reș lá* (vei lua) 69₃₄; *rái tú ști?* (vrei să știi? verb) 70₁₅; *ke va șubito veri* (să vie îndată, imperativ) 70₂₅; *șe vré tórcē, n-are čē* (dacă ar vrea să toarcă, n-are ce, verb)

71₂₁; *că fătă zis-a ke re rāda, se le tētele na obēd clemā* (fața a spus că ar vrea bucuroasă, dacă ar chema [doamna] pe mătușe la ospăț. Acelaș cuvînt *re* servește și ca verb pentru un subiect și ca auxiliar pentru alt subiect prin *σχημα από νοινού*) 71₂₆; *ver dā* (vei da) 72₂₁; *cūm reŋ nōi fătse za kă-l dā?* *știtî tsē reŋ nōi neputi pre iē cmō?* *nōi reŋ zitse lu țesăru c-ăre tsēla măgo o iăpă* (cum să facem să-l alungăm de aici? știți ce să spunem despre el? să spunem împăratului că are vrăjitorul o iapă) 73₂₂; *se voi iō tsă fătse, daiēți-m o spărtă de bombone* (ca să fac eu acest lucru, dați-mi un coșuleț de bomboane) 73₂₈; *tsē reŋ cmōtse pre iē neputi? cmōtse reŋ lu țesăru neputi c-ăre măgo o poŋăvă* (ce să șoptim acum despre dînsul? acum să spunem împăratului că are vrăjitorul o învalitoare) 74₁₆; *re rāda frăți se iē căpu plērde* (frații ar vrea bucuros ca el să-și piardă capul, verb) 74₂₀; *iē ganē ontrăt, ke va iē că fătse, ke neca-l dăie ūre scāle lūnj și legăhne* (el zice atunci că, pentruca să facă el acel lucru, să-i deie o scară lungă și ușoară) 74₂₃; *reŋ fătse* (vom face) 75₂; *reș rescalēi* (aș despica) 75₅; *ts'ē reŋ cmōts'e pre iē neputi? nōi reŋ cmōts'e lu țesăru neputi c-ăre măgo o iēlvă* (ce să spunem acum despre dînsul? să spunem acum împăratului că are vrăjitorul un brad) 75₁₅; *reș ștî* (aș ști) 75₂₈; *reș tală* (aș tăia) 75₂₈; *mēs-a pre zerūncli și pre măr ân căsă, se nu-l re cunōște* (a mers în casă în patru labe, ca să nu-l cunoască, 3 p. sing.) 75₃₂; *ver vedē* (vei vedea) 75₃₅; *țesăru zis-a, se nu-l re privari, ke va vedē se-i măgo ân că iēlvă* (împăratul a zis că să vadă dacă-i vrăjitorul în brad, ca să nu-l înșele) 76₁₁; *pūs-a șapte trupe de soldăț za resclīde vo [iēlva], ke va vedē se-i măgo ân nūntru* (a pus șapte trupe de soldați să deschidă [sicriul de brad], ca să vadă dacă-i magul înuntru) 76₁₅; *va uts'ide* (va ucide) 76₃₂; *reŋ află* (vom afla) 77₁₁; *reŋ mēre* (vom merge) 77₁₅; *tū n-er veri* (nu vei ajunge) 77₁₉; *ver flă* (vei afla) 77₂₁; *tū n-er veri* (nu te vei întoarce) 77_{22, 25}; *t-oī scută* (te voi asculta) 77₂₃; *se va resclīde* (se va deschide) 77₂₆; *tū n-er mēre* (nu te vei duce) 77₃₅; *k-er fătse* (că vei face) 77₃₅; *va scapă* (va scăpa) 78₄; *ver flă* (vei afla) 78₆; *flă ver* (vei afla) 78₆; *se va resclīde* (se va deschide) 78₆; *tū n-er veri* (nu te vei întoarce) 78_{9, 17, 20}; *veri-ver* (te vei întoarce) 78₁₈; *scută-t-oī* (te-oî asculta) 78₁₉; *ver flă* (vei afla) 78₂₁; *nu ț-ór niș* (nu-ți vor face nimic, elipsa verbului) 78₂₅;

ver ști (vei ști) 78₅₇; *vor hiti* (vor arunca) 79₃₀; *l-er ozdravi* (il vei îndrepta) 79₅₄; *va ozdravi* (se va vindeca) 79₅₄; *re fi* (va fi) 80₆; *re dá* (va da) 80₆; *re mere* (va merge) 80₇; *re ozdravi* (va îndrepta) 80_{7, 10}; *tú n-er ozdravi* (nu vei vindeca) 80₈; *re* (ar voi, verb) 80₂₅; *re ozdravi* (să vindece [ar vindeca]) 80₂₅; *re făts'e* (va face) 81₂₆; *re purtá* (ar purta) 82₁; *reș hiti* (aș zvirl) 82₁; *rem făts'e* (vom face) 83₁₉; *rem uts'ide* (să tăem [vom tăia]) 83₁₉; *reș uts'ide* (ați tăia) 83₂₁.*).

*) Din aceste exemple se culege următorul tablou de forme.

Auxiliarul viitorului

1 p. sing.	<i>voi</i>	<i>oi</i>	<i>reș</i>
2 p. sing.	<i>ver</i>	<i>er</i>	<i>rei, -r</i>
3 p. sing.	<i>va</i>	<i>a</i>	<i>re</i>
1 p. pl.			<i>rem, remi, reñ, ren, -ñ</i>
2 p. pl.	<i>veț</i>		<i>reț</i>
3 p. pl.	<i>vor</i>	<i>or</i>	

Auxiliarul optativului

1 p. sing.	<i>ver</i>	<i>reș, raș, re</i>	<i>eș</i>
2 p. sing.		<i>rei, rai, rei</i>	<i>er</i>
3 p. sing.		<i>re</i>	<i>er, ăr</i>
1 p. pl.		<i>ren, ren</i>	<i>ăren</i>
2 p. pl.		<i>reț</i>	<i>aț</i>
3 p. pl.		<i>rer, re</i>	

Aceste forme însă apar și ca verb, anume ca verbul *voesc*, cu înțelesul de indicativ și de optativ, astfel:

Prezentul indicativului

1 p. sing.	<i>voi</i> (vrea)ă
2 p. sing.	<i>ver, reț, rai</i> (vrei)
3 p. sing.	<i>va, re</i> (vrea)
2 p. pl.	<i>veț, reț</i> (vreți)
3 p. pl.	<i>vor, or re</i> (vor, vrea)ă

Prezentul optativului

1 p. sing.	<i>reș</i> (aș vrea)
3 p. sing.	<i>vré, ré</i> (ar vrea)
3 p. pl.	<i>re</i> (ar vrea)

Din simpla inspecție a acestor tablouri, unul al formelor de viitor și de optativ, celălalt al verbului *voesc*, rezultă în mod clar 1) că for-

mele istroromîne ale viitorului și optativului își au originea în verbul *volo*, 2) că în istroromîn, ca și în dacoromîn, există pentru verbul *voesc* (considerat la un loc, ca verb și ca auxiliar de viitor) la prezent, pelingă o formă mai specifică, *või, vér, vá, véř, vór* (dacoromîn *vóiu, véi* - vechiul romîn *verî, vá, vóm, véř, vor*, astăzi numai auxiliar de viitor, în vechea romînă și auxiliar de viitor și verb) > **voleo, *velis, volet* (Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik, II, 177), *volumus, *velitis, volunt*, o altă formă, foarte asemănătoare cu a imperfectului, *reș, reș-răi, re, rêm-rêm-rên-rên, reș, re* (dacoromîn *vrădú, vrăi, vră, vrém, vréř, vrădú*), a cărei origine trebuie căutată în persoanele 1, 2 plurale **volemus, *voletis* și în analogia imperfectului.

În special pentru originea auxiliarului optativului istroromîn din imperfectul lui *volo* pledează două fapte. Întîiú acela că imperfectul lui *volo, vră, vrăi, vră, vrăm, vrăř, vră* > *volebam, volebas, volebat, volebamus, volebatis, volebant* servia în vechea romînă ca auxiliar al optativului (*vrăa fi=ar fi*, vezi exemple la Cipariu Principii de limbă și de scriptură 191). Al doilea acela că în Banat se întrebuintează, unele lingă altele, formele cu *v-* și fără *v-* ale imperfectului *vream* > *volebam* ca auxiliare ale optativului (Weigand's III Jahresbericht pag. 216 *răș șts'i* [aș ști], pag. 99 *vrăi fi* [ai fi], pag. 65 *răam rugá* [am ruga]; Enea Hodoș Poezii populare din Banat Nos. 99, 102 *răi veni* [ai veni], No. 263 *te răi uscă* [te-ai usca]).

Mai în special pentru originea auxiliarului optativului istroromîn din *volo* pledează faptul că formele 1 p. sing. *reș*, 3 p. sing. *vré, ré, 3 p. pl. ré* (vezi tabloul) au înțelesul, ca verbe, de prezent al optativului, ceea ce nu se poate explica decît prin faptul că izolarea *reș ști*, de pildă, este necompletă, așa că vorbitorul o înțelege ca *aș vrea să știú*.

Formele de optativ istroromîne începătoare cu vocale, 1 p. sing. *eș* (alături cu care există și *erș*, după cum rezultă din două exemple din textele publicate de Weigand în I Jahresbericht, No. IV, 16, *serlaș vedé, cunoșterlaș*, „dacă l-aș videa, l-aș cunoaște”, pe care eu le analizez *s-er-la-ș, cunoșt-er-la-ș* [cu totul altfel analizează Weigand III Jahresbericht 144]); 2 p. sing. *er*; 3 p. sing. *er, är*; 1 p. pl. *ären* (În exemplu, 26¹⁵, *är l-en püre, är l-en prinde*, cuvîntul *ären* este desfăcut prin intercalarea pronumelui *l*, tot așa după cum în *serlaș, cunoșterlaș* [vezi mai sus] cuvîntul *erș* este desfăcut prin intercalarea pronumelui *la*. Tot așa în dacoromîn se zice *dúcevăři=dúceři-vă* prin intercalarea pronumelui *vă* în cuvîntul *dúceři*. Vezi § 315 No. 24); 2 p. pl. *ař*; 3 p. pl. *er* (Această formă se găsește într-un exemplu din textele publicate de Weigand în I Jahresbericht, No. IV, 10, *k-er la cumpară*, „că [ei] l-ar cumpăra”), sînt evident aceleaș cu formele dacoromîne *aș* (vechea romînă *ași, așu*, vezi Tiktin Wörterbuch), *ai* (Cipariu în Gramatică I 278 dă ca veche romînă forma *ari*, pe care însă n-am putut-o găsi); *ar* (în vechea romînă *are, ari, ară, re: are avăd, s-are griři* Gaster Chrestomatie I 76, *are hi* Iorga Documente Bistriței I, 8, 28; *ari avăd* Gaster Chrestomatie II, 14; *ară fi fost* Gaster Chrestomatie I, 274, *ară hi* Iorga Documen-

tele Bistriței I, 8; *de re hi să hie bîn* Iorga. Documentele Bistriței I, 8), *am, ați, ar* (în vechea română *are, ari, ară*; *are vrea* Dosoteiū Proloage 59₁; *ari vîetui* Gaster Chrestomatie II, 14; *ară fi* Gaster Chrestomatie I, 271, *ară aruncă* Iorga Documentele Bistriței I, 9, *ară hi*, ibidem 9, *ară muri, ară învie* ibidem 22). Aceste forme însă, începătoare cu vocale, se deosebesc de cele începătoare cu *r* numai prin poziția vocalei (Să se compare în special 1 p. sing. *reș-erș*, 2 p. sing. *rei-er*, 3 p. sing. și pl. *re-er*.—1 p. pl. *ăren* > **ern*, 2 p. pl. *aț* > **erț*), iar *a-* inițial din formele dacoromîne și din p. 2 pl. istroromîna aț se explică prin prefacerea lui *e-* inițial neaccentuat în *a* (Vezi 37). Chiar numai această considerație ne-ar face să admitem că formele începătoare cu vocale au eșit din cele începătoare cu *r* prin metateză. Dar la această concluzie ne mai împing alte două considerații puternice, întîiu promiscuitatea cu care formele începătoare cu vocală și cele începătoare cu *r* se întrebunțează în istroromîn și în Banat (Pentru Banat compară în special cele spuse de Enea Hodoș Poezii populare din Bănat pag. 9: „Optativul prezent se conjugă în comuna Văradia și Pătaș în modul următor: *io reăș veñi, tu reai veñi, iel ar veñi, noi ream veñi, voi reat veñi, iei ar veñi*“), apoi faptul că limba nu admite lux (Vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 213), și ar fi chiar abuz de lux atunci cînd ea ar întrebunța pentru exprimarea unui raport de mod trei simboale deosebite (În Banat de pildă p. 2 sing. *vrăi—reai—ai* în istroromîn de pildă p. 1 sing. *ver—reș-răș-re—eș-erș*), dacă acele trei simboale n-ar proveni din unul și același etymon.

Toți cîți s-au ocupat cu originea formei de optativ dacoromîne *aș, ai, ar, am, ați, ar*, s-au gîdit la verbul *habeo*. Astfel Diez Grammatik V ed. pag. 598 („Pentru al doilea imperfect al conjunctivului“—așa numește el optativul romînesc—„circumscrierea se face tot cu *avēā*. Numai pentru p. 1 sing. s-a recurs la neogrecul *ās*: *ās γράφω* er möge schreiben, *ās γράφωμεν* lasst uns schreiben. Și în albaneza se întrebunțează *as*: *as tã škoimā* lasst uns gehen.“), Cipariu Gramatica I, 277 („p. 1 sing. *aș* e neîndoit lat. *habuissēm*, iar celelalte persoane sînt derivate dela *haberem*“), Cihac Dictionnaire II, 637 („1 p. sing. *aș*—neogrec *ās*: *ās γράφω* qu'il écrit, *ās γράφωμεν* écrivons. Pentru celelalte persoane s-a luat verbul *avē, habere*, și anume *ai, ar* pentru 2 și 3 p. sing., și *am*—*avem, ați*—*aveți, ar*—*are* pentru plural.“), Miklosich Beiträge Conson. II, 27 („*aș* își are originea în *habuissim, habuessim* prin *aēs*“), care însă își retractează părerea în Lautgruppen 37 („Dela *habuissēm, habuissim* nu se poate deriva *aș*, pentru că *habuissēm* ar fi dat *avūse*, iar *habuissim* *avūși*. S-ar potrivi a două formă de perfect al conjunctivului *habessim*, dar o asemenea derivare nu se poate admite din punct de vedere general romanic, vezi Diez II, 113 [adecă II, 117, unde se spune că perfectul conjunctivului latin a dispărut din toate limbile romanice]), Hasdeu Etymologicum Magnum 982 („Toate formele auxiliarului *am* s-au născut printr-unul și același proces fonetic al suprimării silabei mijlocii *-ve*—*-be-* din prototipuri latine, și anume *am*—*habemus, ai*—*habes, a, ai*—*habet, habent, ați*—*habetis, are*—*haberet, aș*—*habessim*.“), Meyer-Lübke Grammatik II § 114 („În aceste forme, a căror origine din *avēā*

§ 256. 218. j *) la începutul silabei s-a africativizat pe tot teritoriul românesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Și anume: a) $j + o, u < \check{g}-\check{z} > \check{g}-\check{z} > \check{z}-d\check{z} > \check{g}^{**})$.—b) $j + a < dz-z > dz^{***})$.

se vede cît de colo—auf der Hand liegt—, obscură este numai p. 1 sing. aș, pentru că vreun **habuissi* ar cere o prea mare scurtare. O formă apropiată este neogrecul *ας*, care are un înțeles analog și a pătruns și în albaneza, decît numai ar trebui să se admită că s-a introdus *-i* ca terminație dela perfecte forte, ceia ce iarăș este greșit. („Derivă în orice caz din forme de ale lui *habere*: aș probabil din *habuissem*, și anume *ași-așu-aș* după *dziși-dzișu-dziș* din *dixi*, iar celelalte forme ori din *habueras* etc. ori din *haberes* etc.“) și *Zeitschrift für roman. Phil.* XXVIII, 691 sqq. („Derivă ori din *haberem* ori din *habuerim*, aș din *habuissem* n-a putut eși, e de origine obscură.“) Eū însumi în Principii de istoria limbii 70 am admis ca etymon prezentul conjunctivului dela *volo*, și anume sub formele *volam*, **volas*, **volat*, **volamus*, **volatis*, **volant* (După Ernst Gamillscheg, *Studien zur Vorgeschichte einer romanischen Tempuslehre*, Wien, 1913 pag. 146, în *Sitzungsberichte der Wiener Akademie Bd. 172*, această etimologie a mea, pe care astăzi o părăsesc, ar fi mai apropiată de adevăr decît cea din *vo-lebam*, propusă de Weigand), dar deja în April 1896 recunoșteam la cursul meu dela universitatea din Iași originea auxiliarului de optativ istoromîn din imperfectul verbului *volo*, *vream*, *vreai*, *vrea*, etc., prin căderea lui *v-* inițial, și identitatea auxiliarului istoromîn cu *aș*, *aî*, *ar*, etc. dacoromînesc. La sfîrșitul anului 1896 Weigand în III *Jahresbericht* 139-161 (*Die Bildung des Imperfecti Futuri—Konditionalis, Optativi—im Rumänischen*) a susținut cel dintîiu prin publicitate acest lucru. Pe *-ș* dela persoana I singulară (dacoromîn *aș-ași-așu*, istoromîn *reș-raș-eș-erș*) conținut de a-l explica așa cum l-am explicat deja în Principii 70, anume prin compunerea cu *sic*: *aș > volebam sic*. Această explicație a lui *-ș* a fost adoptată și de Weigand III *Jahresbericht* 149.

În ce privește formele începătoare cu *r* ale optativului din dialectul istoromîn, originea lor din imperfectul lui *volo* a fost recunoscută încă de Ascoli Studii critici anul 1861 (la Hasdeu *Etymologicum Magnum* 1947), dar, macarcă această origine a lor este într-adevăr bătătoare la ochi, ea a fost respinsă de Hasdeu *Etymologicum Magnum* 1946 și de Tiktin *Wörterbuch* și *Zeitschrift für roman. Phil.* XXVIII 691 sqq., care și unul și altul admit că *reș* se datorește faptului că *zicere-aș*, de pildă, a fost simțit prin etimologie populară ca *zice-răș*. Hasdeu: „Poporul judecă limba după auz, nu după scris. În forme ca *fire-aș*, *facere-aș*, *zicere-aș*, alături cu *aș fi*, *aș face*, *aș zice*, urechea desparte silabic *fi-reăș*, *face-reăș*, *zice-reăș*. De aci, în loc de *aș* s-a născut în dialectul istrianoromîn forma *raș*.“ Tiktin *Wörterbuch* pag. 101: „istrian *r-* a fost luat evident dela terminația infinitivului: *raș*, *reăș* află pentru *aș află* după *aflăre-aș*, care a fost simțit ca *află-reăș*“.

*) *j* latin—scris de cei vechi cu același caracter ca și *i*—a avut până în veacul V p. Chr. valoarea de *i* consonant, după aceia a devenit

pe tot teritoriul românesc spiranta palatală fonică, *ȝ*. Seelmann, Die Aussprache des Latein 231.

**) Pentru faptul că *dž* provine din *ǧ*, iar nu din contra, pledează următoarele considerații: a) *dž* se găsește numai într-o localitate din Moldova și în 8 localități din Bucovina. Localitatea din Moldova însă este una dintre acelea unde nu se pot pronunța *š*, *ž*, aparține la așa numitele de cătră Weigand *s-Gemeinden*; în asemenea împrejurări *dž* din acea localitate se datorește unui defect de pronunțare a africatăi *ǧ* (= *dž*), imposibilității de a pronunța pe *ž*, care sunet în stare de muiare (*ẓ̌*) constituie al doilea element al lui *ǧ*. Ca sunet *normal* al limbii se poate considera *dž* deci numai în cele 8 localități din Bucovina, unde nu există imposibilitate de a pronunța sunetele *š*, *ž*, unde vorbitorul poate pronunța pe *ǧ* (*dž*), iar *dž* este un stagiū de alunecare spontanee a sunetului original *j*. b) Dialectul macedoromîn, care în ce privește africata dezvoltată din *g + e*, *i* se deosebește de dialectul dacoromîn, în felul acela că el a dezvoltat africata *dz*, în vreme ce dialectul dacoromîn are *ǧ*; în privința africatăi dezvoltate din *j* se potrivește cu dialectul dacoromîn întocmai, căci și el, ca și acest din urmă, are *ǧ*. Din punct de vedere fiziologic este tot atît de posibil ca *ǧ* să provină din *dž*, ca și din contra, și încă mai posibil este ca una ori cealaltă din aceste africată să se fi dezvoltat dintr-un sunet exploziv oarecare fără ca să fi trecut una prin stagiul celeilalte. Cu toate acestea, cînd pe teritoriul românesc, cu excepție de 8 localități din Bucovina, există *ǧ*, este mai firesc de a admite că *dž* din cele 8 localități ale Bucovinei provine dintr-un *ǧ*, care va fi existat cîndva și în acele localități, decît a admite că *ǧ*, cel general răspîndit în toată românimea, își are originea într-un *dž* mai vechiū.

**) Pentru *j* înainte de *e* lipsesc exemple. Candrea-Hecht Les éléments latins de la langue roumaine 40 formulează legea: „*j* înainte de vocalele *e*, *i* și-a păstrat valoarea de *ĵ* și în unele cazuri a dispărut”. Acest lucru el vrea să-l probeze cu exemplele *juniperus*, care ar fi devenit **jinuperus*, *ienúpăr*, și *trajicere*, care ar fi devenit **trejicere*, **treicere*, **treecere*, *trécere*. Mai întîiu este de observat că adevăratul descendent al lui *juniperus* este *jněápän*, iar *ienúpăr* e un neologizmu. Apoi în ce privește pe *traicere* (aceasta e ortografia obișnuită a cuvîntului), am de spus următoarele. În limba latină clasică *ĵ* (*j*) consonant intervocalic forma diftong descendent cu vocala precedentă și diftong ascendent cu vocala următoare, se pronunța *Aiācem*, *Maiām*, *Troiām*, *coi-iiĵit*, *peiĵus*, *eĵus*, *maiĵus*, iar diftongul întîiu, cel descendent, își păstra cantitatea sonantei neatinsă și era lung numai prin faptul că forma o silabă închisă, astfel că *Troja*, *ejus*, de exemplu, nu se pronunțau *Trōja*, *ējus*, ci *Trōĵa*, *eĵus* cu sonantele *o*, *e* scurte. Vezi Seelmann Aussprache des Latein 236, Lindsay Die lateinische Sprache II §. 55. Pronunțarea aceasta s-a păstrat în latina clasică până pe timpul lui Priscianus (inceputul secolului VI). Această pronunțare a lui *ĵ* consonant (*j*) intervocalic exista și în latina populară atunci cînd vocala posterioară era *a*, *e*, *o*, *u*. Cînd vocala posterioară era *i*, se pare că cei doi diftongi, unul (întîiu) descendent și celălalt (al doilea) ascendent, se reduceau numai la unul, la cel descendent, care era urmat în hiatus de *i* sonant:

traicio (*trajicio*) se pronunța adecă *traî-icio*, *coicio* (*cojicio*) se pronunța *coî-icio*, *baiulo* (*bajulo*), prefăcut prealabil în **bâilo* (*bâjilo*), se pronunța *bai-ilo*. Acest lucru rezultă din chipul cum *traicio* și *bailo* sînt reprezentate în limbile romanice. În adevăr romînul *tréc* se poate explica numai prin aceea că *traî-îcio*, înainte de a se fi prefăcut *î* scurt accentuat în *é*, a devenit **trăico*, rezultînd un tip *trăico*, *trăicis*, *trăicit*, *trăicimus*, *trăicitis*, *trăicunt*, *trăiciébam*, *trăicere*, *trăictus*, de unde printr-o ulterioară alunecare de sunet a rezultat *tréco*, etc., de unde romîneștile *tréc*, *tréaptă* > *trecta*. (Această etimologie a lui *tréaptă* a fost dată întîiu de Meyer-Lübke Grammatik I 241). Un asemenea tip *trăico* nu s-ar fi putut dezvolta din *traî-îccio*. Tot așa romînul *bâer*, engadin *bela* Tragbahre, obvaldens *baila* Tragband (Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 886) nu se pot explica decît prin aceea că verbul **bâi-ilo* a devenit *bâilo* și apoi a dat naștere unui derivat imediat **bâila*. Iar un tip *bâilo* nu s-ar fi putut dezvolta din *bâi-îilo*. Această reducere a celor doi diftongî, unul descendent și altul ascendent, la unul singur, la descendent, într-un tip *traî-îccio*, care a devenit *traî-icio*, este lesne de priceput cînd vocala posterioară a fost un *i*, căci pronunțarea într-un diftong ascendent, *îi*, a lui *i* consonant cu *i* sonant este incomodă (pronunțarea lui *i* consonant cu *i* sonant în diftong descendent, *îi*, este mult mai lesne). A admite reducerea celor doi diftongî la unul singur, atunci cînd vocala a două a fost un *e*, ba încă a admite reducerea celor doi diftongî la diftongul ascendent (după cum se pare că a înțeles Candrea-Hecht), a admite apoi căderea lui *i* într-un tip *tre-îecere*, ori poate chiar într-un tip *treî-îecere* (căci și acest lucru poate a vrut să înțeleagă Candrea-Hecht), este greu. Probabil (negreșit nu sigur, căci dela chipul cum a fost tratat *îa*, *îo*, *îu* nu putem cu siguranță induce chipul cum ar fi fost tratat *îe*; asemenea legi astăzi nu se mai admit) un tip *treîecere* ori *treîîecere* ar fi dat în romînește *treğéce* ori *trezéce*, și nu *tréce*, iar dintr-un *trejecta* ar fi eșit în romînește *treğăptă* ori *trezăptă*, iar nu *tréaptă*.—În ce privește pe *jejuno*, *jejunus*, formele romanice *dza-dzuner* (San Fratello), *jejunar* (provensală), *jejuar* (portugheză) ni dau bănuiala că și formele romanice cu un singur *j*, precum *dzunar* (venețiană), *ğüne* (piemonteză), *ğaunai* (campidană), *ğüner* (engadină), *dzuna* (friulană), *jeüner* (franceză), *jumar* (portugheză), pentru care vezi Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 4581, romîn *ajund* provin din forme mai vechi, azi dispărute, cu doi *j*, *jeju-*, în care cele două silabe s-au contras într-una, astfel că în special *ajün* romînesc (dacoromîn *ajün* verb > *jejun*; macedoromîn *agiün-ajün* adiectiv > *jejunus*) este provenit dintr-un mai vechiu *žežün* ori *zezün*. *a-* din romînul *ajün* n-ar fi provenit prin urmare din aceea că *j* inițial din *jejun*, *jejunus* ar fi dispărut, iar *e-* inițial s-ar fi prefăcut în *a*, ci acest *a-* din *ajün* ar fi un prefix, după cum este un prefix *di-* în italianul *digiunare*, *de-* în logudorezul *deyunare*, *déinare*, *de-* în catalanul *dejunar*, *a-* în spaniolul *ayunar* și în dialecte din nordul Italiei (Vezi pentru aceste forme Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 4581).—Pentru *aiépt* a propus Cihac, și după Cihac Pușcariu Etymolog. Wörterbuch, pe latinul *ejecto*. Dar cu mai multă siguranță ar putea afirma cineva că din *ejecto* trebuia să iasă *agépt* ori *azépt*, căci pentru africativizarea lui *j* în acest cuvînt stă ca probă chipul

cum au fost tratate grupele *ja-*, *jo-*, *ju-*, învremece pentru eventuala cădere a lui *j* ori pentru eventuala păstrare a lui *j* ca *i* în *je* nu există decît o simplă presupunere (Vezi cele spuse mai sus în această notă). Pentru aceia probabilul etymon al lui *aiépt* este *abjecto*. Pentru a pricepe acest lucru observăm următoarele. *i* precedat de consonantele labiale *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată, precedată de silabă accentuată deschisă, din cuvinte paroxitoane, trece prin metateză în silaba accentuată și formează diftong descendent cu sonanta silabei accentuate (Vezi 52 γ). Acest fenomen a avut loc după căderea lui *b* între două vocale, dintre care cea de a doua să nu fie *i* consonant (146), încetase: *caballus* devenise *cal* în vremea cînd *habia* se prefăcea în *ăibă*, căci probabil nu faptul că în *ăibă*, *roibu*, *zgăibă*, *căibă* primul element vocalic era un diftong descendent cu *i* consonant a împiedecat căderea lui *b*. Sînt însă două cuvinte unde metateza lui *i* n-a avut loc. Acestea sînt *subeo* și *pluvia*. *subeo* conform legii ar fi trebuit să dea *súib* (Compară **cubium* < *cúib*, *rubeus* < *roib*). *pluvia*, judecînd după *cavea* < *căibă*, ar fi trebuit să dea *plôăibă* ori *plôăivă*, în cazul din urmă cu *v* păstrat, căci dupăcum *b* intervocalic a căzut înainte de metateza lui *i*, tot așa foarte probabil și *v* intervocalic trebuie să fi căzut înainte de acea metateză (Compară 207). Cum se pot explica aceste excepții? *súibu*, *súiu*, nu *súibu*, se poate explica prin analogia formelor *súu*, *súe*, *súim*, *súfi*, *súire*, *súit* > *subis*, *subit*, *subimus*, *subitis*, *subire*, *subitus*. Analogia unor forme însă ca *plôă*, *plôă*, *plôăre*, *plôăat* > *plovet*, *plovebat*, **plovare*, **plovatus* poate explica numai pentru ce n-a devenit *pluvia* *plôăibă* ori *plôăivă*, dar nu poate explica forma *plôăe*: prin analogia lui *plôă*, etc, cuvîntul *pluvia*, o dată împiedecat de a deveni *plôăibă-plôăivă*, ar fi căpătat mai departe forma *plôă*. *plôăe* nu se poate explica decît prin aceia că *pluvia*, reținut în această stare prin analogia lui *plôă* etc., a pierdut într-un târziu pe *v* prin alunecarea sunetului. Și fiindcă *v* în *pluvia* a căzut, trebuie să fi căzut și *b* în *subiu*. Deci *b* intervocalic a căzut în două rînduri în romînește, întîiu a căzut cînd a doua vocală nu era *i* consonant, iar în al doilea rînd a căzut cînd a doua vocală era *i* consonant. Dintre aceste două fenomene cel dintîiu este anterior metatezei lui *i*, iar cel de al doilea este posterior acestei metateze. Paralelă cu căderea lui *b* este aceia a lui *v*. În schemă succesiunea fenomenelor este următoarea: 1) *caballus* < *cal*; 2) *habia* < *ăibă*; 3) *subiu* < *súiu*. Aceste lucruri nu sînt sigure, dar posibile, chiar probabile. Și acum, fiindcă *b* în împrejurările din *subiu* a căzut, pentru ce n-ar fi putut cădea și în împrejurările din *abjecto*? Negreșit că împrejurările sînt întru cîtva altele, căci în *súiu* *b* face parte din silaba slabă, pecînd în *abjecto* face parte din silaba accentuată, dar în aceiaș vreme aceste împrejurări sînt asemănătoare, căci tot *b* intervocalic urmat de *i* consonant este și colo și dincolo, și în *súiu* și în *abjecto*. În tot cazul mai multă probabilitate există pentru căderea lui *b* în *abjecto*, care e sprijinită de căderea lui *b* în *subiu*, ori în tot cazul de căderea lui *b* intervocalic tipul *caballus*, decît pentru căderea lui *j* ori pentru păstrarea lui ca *i* în *ejecto*, care fapte din urmă au, contra lor, africizarea lui *ja-*, *jo-*, *ju-*. În *abia*, în caz cînd într-adevăr acest cu-

Exemplele le dau după cuvintele normale și după textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Muntenî und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din țara Oașului.

a) Banat *ž*, *ž*: *žněpăn-žněpîn-žněpăr-žiriápăn-žiriápiňă* (juniperus); *žôcă* (jocat); *žóc* (jocus); *žói-žói* (jovis); *žúďžăcă* (judicant); *žudžecă* (judicare); *žúnă-žúnă* (juvenis).—Criș-Mureș *ǵ*, *ž*, *ž*: *žněpăn-žnápăn-žněpîn-žněpăr-žirěápăn-žirěápen-žinėápăn-žinėápăn-žinápăn-žinápăn-žinėápăn-žinėápăn* (juniperus); *žóc* (jocus); *žói-žói-ǵói* (jovis); *žúnă-žúnă-žúne-žúne-ǵúne* (juvenis); *žuniă* (junie).—Somis-Tisa *ǵ*, *ž*, *ž*: *dežžăgă* (disjugat); *ǵór-žór-žór* (juro); *ǵurincă-žunincă-žunincă-žurincă-žunincă* (*junica); *žněpăn-žirěápăn* (juniperus); *žói-žói-ǵói* (jovis); *žúnă-žúne* (juvenis); *žurát* (juratus).—Țara Birsei și Țara Oltului *ž*: *žněpăn-žnépen* (juniperus); *žói* (jovis); *žunincă-žunince-žuncă* (*junica, junicem, juvenca); *žúr* (juro).—Sudetul Transilvaniei *ž*: *žói* (jovis); *žúne* (juvenis); *žunincă-žuncă* (*junica, juvenca); *žúr* (juro).—Muntenî-Pădurenî *ǵ*, *ž*, *ž*: *žóc-žóc-ǵóc* (joco); *žóc* (jocus); *žói-žói-ǵói* (jovis); *žucát* (jocatus); *žudžecín* (judicando); *žúg-žúg-ǵúg* (jugun); *žúne* (juvenis); *žurát* (juratus).—Țara Oașului *ǵ*: *ǵóc* (joco); *ǵói* (jovis); *ǵurát* (juratus).—Oltenia *ž*, *ž*: *žněpăn* (juniperus); *žói-žói* (jovis); *žucă* (jocare); *žúgáni* (boi, >jugum); *žúne-žúne-žúne* (juvenis); *žunincă-žunincă* (*junica); *žúr-žúr* (juro).—Muntenia *ž*: *žněpăn-žnépere* (juniperus); *žói* (jovis); *žucát* (jocatus); *žúne* (juvenis); *žunincă-žunince-žunice-žunică-žuncă* (*junica, junicem, juvenca); *žúr* (juro).—Moldova *ǵ*, *ž*, *ž*, *dž* (numai într-o localitate, Valea Sacă jud. Bacău): *žněpîn-žărápîn* (juniperus); *žói-žói-ǵói-džói* (jovis); *žudět* (judecător, iudicium); *žudeťasă* (soția judecătorului); *žudicátă* (judecată >judico); *žúnci-žúnci-ǵúncă-ǵúnci-džúnci* (juvenca); *žúne* (juvenis); *žúr-ǵúr-žúr-džúr* (juro).—Bucovina *ǵ*, *ž*, *ž*, *dž* (în 8 localități): *ǵór-ǵúr-žór-žúr-džúr-džór* (juro); *ǵúncă-džúncă-žú-*

vînt provine din *vix*, izolarea *a + vix* a avut loc tîrziu, după căderea lui *b* intervocalic tipul *subiu*. Tot așa tîrziu, după căderea lui *b* intervocalic tipul *súbiu*, a avut loc prefacerea lui *b* în sunete limbale înainte de *i* consonant vechiú (145); pentru aceia *aiépt*, nu *abgépt*, ori *ǵ*, *bd*, *bdž*, *d*, *dž*, *bǵ*, *ǵ*, *bdž*, *bž*, *by*.

nincă-žuncî; *žněápăn* (juniperus); *žói-ğói-džói* (jovis).—Basarabia *ğ, ž, ž*: *ğuncă-žuncî-žancî* (juvenca); *žói-žói-ğói* (jovis); *žúr-ğúr-žúr* (juro).

b) Sint numai două exemple: *jaceo* < *dzác-zác*; *sanctus joannes* < *sanctus jannes* < *sînzăniî* (nașterea sfântului Ioan Botezătorul, la Saint-Jean, Iohannistag, 24 Iunie *)).—*plöae* nu-î **ploja*, cum propune Pușcariu Etymolog. Wörterbuch No. 1340,

*) La Birlad se zice *sînzăniî*; în Șezătoarea V, 82 (Transilvania ?) *sînzîeniî*; Marian Sărbătorile I, 111 *sînzîenele*; Rădulescu-Codin și Mihalache Sărbătorile poporului, București, 1909, pag. 73-74 *sînzénia-sînzéniî*; T. Pamfile Sărbătorile de vară la Romîni, București, 1910, pag. 77, 79, 80 *sînzéniî-sînzănie-sînzăniî-sîmzăniî-sînzîene*; Panțu Plantele cunoscute de poporul român, București, 1906, pag. 87 „drăgaică (Muntenia), floarea lui Sf. Ioan, *sîmziéne* (Banat), *sînjuóâne, sînzéne, sînzénie, sînzîéne, sînzúăná, sînzúéne* (Transilvania) = caille-lait jaune, echtes Labkraut, Marienbettstroh, galium verum L". Din *sanctus jannes* trebuia să iasă **sînzî'ne*. **sînzî'ne* însă a fost în izolarea sa considerat ca substantiv feminin plural, apoi trecut la pluralele -î și, fiindcă femininele plurale -î au de obicei un -ă accentuat, **sînzî'nî* a fost prefăcut prin analogie în **sînzăniî*, care în sfîrșit prin amestecul sufixului *'ie* a devenit *sînzăniî*. Se mai poate întîmpla ca **sînzî'ne*-**sînzî'nî* să fi căpătat de odată forma *sînzăniî* prin analogia sufixului *-anie* pl. *-ăniî*. *sînzéniî* a putut eși din *sînzăniî* în două feluri: a) prin prefacerea lui *ă* în *é* supt influința lui *i* din silaba următoare (Vezi 78), prefacere ajutată de analogia sufixului *-éne*; b) prin pronunțarea muiată a lui *z* (Vezi 77). Ca oricare izolare—căci nu numai poporul, dar nici filologii—nu mai simțesc în *sînzăniî* pe sfîntul Ion—cuvîntul a devenit pradă alunecărilor de sunet și analogiilor de tot felul, care ar putea fi urmărite ușor, dacă am avea încredere în datele înșirate mai sus, care cele mai multe ascund supt o ortografie de fantazie cine știe ce pronunțări reale. Cum că în *sînzăniî* se ascunde sfîntul Ion știia deja Cihac II 339, decît numai el desfacea cuvîntul, pe care-l dă sub formele *sănzueáne, sãnzúéne, sãnzîéne, sîmziéne, sînzúéne, sîmzeléne* (?), în *sfînt-sfînt-ióáne*, astfel că-și închipuia pe *-z* = *sfînt*, iar ca reprezentant al lui *ióáne* considera pe *-u-íáne, -u-íéne, -iéne*. Chițu Cuvintele creștine în limba romînă, Columna lui Traian anul 1882 pag. 456, a desfaceut vorba mai bine: „*Sîn-Ziane—la Saint-Jean*". Pușcariu Etymolog. Wörterbuch No. 1598 face apropierea următoare: „*Sîntioan* Convorbiri Literare XX 1017, *Sînțion* Liuba-Iana Măidan 98, neben *Sinziene*, heiliger Iohannes 24 Iuni", din care pare că ar rezulta că pentru el *sinziene* trebuie desfaceut în *sînz-íene*, unde *sînz* = *sînț* din *Sînțion*. În ce privește pe acest *Sînțion* din Liuba și Iana, Topografia satului și hotarului Măidan, Caransebeș, 1895, pag. 98, ț din el este în realitate *tš* și a rezultat în izolarea recentă *sînt-ion* conform fenomenului 164.

căci din *ploja* trebuia să iasă în românește *plöádză-plöáză*; *plöae e pluvia* (Vezi 208 și nota *** dela 218). Iar *Trajanus*, dacă s-ar fi păstrat în românește, n-ar fi sunat *trăin*, cum își închipuește Ovidiu Densușianu *Histoire de la langue roumaine I 268*, ci *trădzin-trăzîn*.

Macedoromîn. a) a) *ǧ*, *ž*: *ǧóc-žóc* (Moloviște, Gopeș) (joco, jocus); *ǧoi* (jovis); *ǧóne* (juvenis; greú de explicat *ó*, vezi 58); *ǧudét* (judicium); *ǧúdic* (judico); *ǧúg* (jugum); *ǧugástru* (jugastru > jugum); *ǧuněápine* (juniperus); *ǧúr* (juro). P. B. glosar. *ǧurgúnă* > jurgium Pap. et. 27.—b) *dz*: *dzác* (jaceo) P. B. glosar.

b) Olymp. a) *dz* > *ǧ*: *dzóc* (jocus) Weigand Olymp 56; *dzói* (jovis) 56; *dzóne* (juvenis) 32; *dzuněápine* (juniperus) 30.

c) Acarnania. a) *ǧ*: *ǧuněáme* (tinerime, tineri > juvenis) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *ž* (Numai în Țirnareca și *ǧ*, Capidan Meglenoromîni I pag. 138): *žóc* (joco, jocus); *žoi* (jovis); *žudét* (judicium); *žúdic* (judico); *žúg* (jugum); *žugástru*; *žúnc* (juvencus); *žúni* (juvenis); *žúr* (juro). P. M. glosar.—b) *z*: *zác* (jaceo) P. M. glosar.

Istroromîn. a) *ž*: *žóc* (joco, jocus); *žúg* (jugum); *žúre* (juvenis); *žurítǧa* (*junica cu substituirea sufixului slav *-itǧa*); *žúru* (juro). P. I. glosar.—b) *z*: *zǧcu* (jacent) P. I. 80.

§ 257. 219. *h* latin, care era spiranta laringală afonă (gehauchter Einsatz, spiritus asper, $\delta\alpha\sigma\epsilon\tilde{\iota}\alpha$), dupăcum rezultă din discuția dela Seelmann *Aussprache des Latein 262 sqq.*, a dispărut în românește printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. *homo* < *óm*; *humerus* < *úmăr*; *humidus* < *úmed*. În *trǧg* > *traho* s-a întrodus *g* prin analogiea perfectului, după modelul *ling—linsěi* > *lingo, linxi*; *înpúng—înpunsěi* > *pungo, punxi*; *múlg—mulsěi* > *mulgeo, mulsi*; *spǧrg—spǧrsěi* > *spargo, sparsi*; etc.

În cuvintele *hám* > mediogrec $\chi\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$; *ház* > turc *hazz*; *hǧmėiú* > vechiú bulgar *hmǧli*; *hǧrb* > bulgar *hǧrbel*; *hǧrsti* onomatopeic; *hodorogěsc* onomatopeic; *hórn* > malorus **horn*, vechiú bulgar *grǧnú* Miklosich *Beiträge Vokal. III, 7, 28*; *hǧrib* > slav *hrib*; *hulúb* > malorus *holub*; *lanțúh* > slav *lanțuh*; *lehǧěsc* > ? (vezi § 328); *pahǧr* > slav *pehar, pohar, puhar*; *pǧmǧtúh* > ungur *pemetfü*, nu există *h* = spiranta laringală a-

fonă, cum crede Miklosich Beiträge Conson. II 76, ci spiranta velară afonă χ .

După Weigand ar fi existînd în toate dialectele dacoromînești sunetul $h =$ spiranta laringală afonă. Mai întîiu ca prothetic în cuvinte ca *ăripă* (Banat *ăripă* pl. *ăriph-ărpă* pl. *ărph-ăripă* pl. *ăriph*.—Criș-Mureș *ăripă* pl. *ăriph-ărpă* pl. *ărph*.—Somiș-Tisa *ăripă* pl. *ăripk*.—Oltenia *ăripă* pl. *ăriph-ărpă* pl. *ărpi*.—Muntenia *ăripă* pl. *ăripi* *ărpi* *ăripi* *ăripk*.—Moldova *ăripă* pl. *ărik* [numai un loc, Bicz județul Neamț]); *ăl, ă* (cel, cea, în diferite locuri, de pildă în Banat pag. 258, 268, Criș-Mureș pag. 305, 306, 323, Muntenia pag. 299); *ămănte, ămăntu* (Muntenia pag. 285, 297). Apoi în următoarele cuvinte de origine străină, unde în limba comună există spiranta velară afonă χ : *hăi-hăid-hăida-hăidaț-hăide-hăideț-hăidi* (Banat pag. 269, 275, Criș-Mureș pag. 303, 305, 324, Somiș-Tisa pag. 50, 58, 63, Oltenia pag. 76, Muntenia pag. 288, Moldova pag. 196, 203, Bucovina pag. 58, Basarabia pag. 72); *haiduc* (Banat pag. 291, Oltenia pag. 79, Bucovina pag. 64); *haiducie* (Oltenia pag. 81); *hăină* (Somiș-Tisa pag. 52, 62, Bucovina pag. 60); *hălă* Gespenst (Banat 276); *hărnic* (Banat pag. 304, Somiș-Tisa pag. 55); *ház* (Muntenia pag. 312); *hazná* (Oltenia pag. 77); *hăi* interjecție, „mămucă hăi” (Bucovina pag. 69); *hăzós* (Basarabia pag. 75); *híd* (Somiș-Tisa pag. 44, 47); *hîrtie* (Bucovina pag. 68); *hodină* (Somiș-Tisa pag. 46); *hodinesc* (Banat pag. 271, Criș-Mureș pag. 316, Basarabia pag. 79); *hóhot* (Muntenia pag. 313); *hóldă* (Criș-Mureș pag. 317); *horésc* (Somiș-Tisa pag. 70); *hóț* (Banat pag. 262, Oltenia pag. 78, Bucovina pag. 64); *hoțesc* verb (Banat pag. 304); *hulésc* (Somiș-Tisa pag. 44); *hurduc* (Bucovina pag. 67); *husár* (Banat pag. 253); *mohór* (Muntenia pag. 295, Basarabia pag. 76); *păhár* (Banat pag. 297); *prohodésc* (Basarabia pag. 83); *tălhár* (Somiș-Tisa pag. 62); *zăhár* (Somiș-Tisa pag. 58, Muntenia pag. 282). O poziție a parte aú următoarele cuvinte, care nu există în limba comună și sînt împrumutate din ungurește, unde sînt pronunțate într-adevăr cu spiranta laringală afonă: *ărínzilă*, clopotele (Criș-Mureș pag. 305) > ungar *harang*; *ăsnuîască*, folosească (Somiș-Tisa pag. 48) > ungar *használni*; *éğeduși*, lăutari (Somiș-Tisa pag. 56) > ungar *hegedüs*; *ělă*, loc (Somiș-Tisa pag. 45) > ungar *hely*; *înteu*, trăsură (Criș-Mureș pag. 318) > ungar *hintó*; *șoăn*, niciodată (Somiș-Tisa pag. 73) > ungar *soha*.

Maï are Weigand în sfirșit pe ζ în *nărăma*, năframa (Banat pag. 265), care ori e > *năfrămă* prin *hr* > *fr* (Vezi 203), ori are pe *h* din etymon, turc *mահrama*.—E probabil că în toate părțile, unde a auzit Weigand ζ , există în realitate χ .

h, spiranta velară afonă, există ca protetică în *harmasăr* > *admissarius*, *hîrlêț* > vechiul bulgar *rîlîfi*.

h, spiranta velară afonă, există ca protetică la Munteni-Pădurenii în pronumele *ahăia* (aceia f. sing.) pag. 136, *ahăia* (aceia m. pl.) 136; *ahăla* (acela) 149; *ahăștsa* (aceștia m. pl.) 140; *há* (cea) 137; *hăia* (ceia f. sing.) 146, 151; *hăialaltă* (ceialaltă) 141; *hăsta* (aceasta) 148; *hăi* (cei m. pl.) 140; *hăia* (ceia m. pl.) 140; *hăialanț* (ceialalt) 145; *hăl* (cel) 138; *hăla* (cela) 145; *hălalalt* (celalalt) 140; *hălalant* (celalalt) 144. Acest *h* nu este doar provenit din \check{c} , după cum își închipuia Miklosich Beiträge Conson. II 69. În special este de observat că *ahăia*, *ahăia*, *ahăla*, *ahăștsa* nu-s > *acăia*, *acăla*, *acăștia*, ci *acăia*, *acăla*, *acăștia* au servit numai ca model pentru formarea prin *a-* a lui *ahăia*, *ahăia*, *ahăla*, *ahăștsa* din *hăia*, *hăia*, *hăla*, *hăștsa*, așa după cum moldovineștile *aïsta*, *aïasta*, *aïștia*, *aïștea* nu-s eșite din *acësta*, *acăsta*, *acăștia*, *acăștea*, ci-s rezultate numai după modelul lor prin *a-* din *ïsta*, *ïasta*, *ïștia*, *ïștea*: sînt fenomene de analogie acestea, iar nu de alunecarea sunetului. Dacă astăzi formele model au dispărut din dialectele respective, ele au existat altă dată. Din cauza acestui *h* protetic se explică formele *hăi*, *hăia*, *hăialanț*, *hăl*, *hăla*, *hălalalt*, *hălalant*, *hășts'a* > **hěi*, **hěia*, **hěialanț*, **hěl*, **hěla*, **hělalalt*, **hělalant*, **hěșts'a* > *ěi*, **ěia*, **ěialanț*, *ěl*, **ěla*, **ělalalt*, **elalant*, **ěșts'a* > *illi*, *ille*, *isti* (Vezi pentru propensiea lui *e*, accentuat și neaccentuat, de a se preface în *ă*, îndată ce este precedat de alt sunet, 36). Tot așa muntenestile *ăsta*, *ăla* trebuiesc explicate ca provenite din *hăsta*, *hăla* > **hěsta*, **hěla* > **ěsta*, **ěla* > *iste*, *ille*.

Macedoromîn. a) *óm*; *úmir*. P. B. glosar.

b) Olymp: *óm* Weigand Olymp 36.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *úóm* P. M. glosar.

Istroromîn: *óm*; *úmer*; *úmid*. P. I. glosar.

§ 258. 219^a. s intervocalic a rămas a fon. Tot așa în spaniola și albaneza.

220. Pe tot teritoriul românesc s + i vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală <š + vocală, și s + i fix (i și i final în anumite împrejurări, vezi 38, 49) <š + i, în elementele băștinașe: *camisia* < *cămేశă*; *caseus* < *căș*; *ceresia* < *cirేశă*; **cinusia* < *cenușă*; *crassi* < *grăș*; *dēnsi* < *dేశ*; *desērtus* < **desiērtu* < *deșert*; *desidero* < vechi român *deșider* (Psaltirea șcheiană, de pildă ps. 83, 3); *exis* (Vezi 181) < *iేశ*; **exmulsi* < *zmulș*; *grossi* < *gróș*; *roseus* ori *rūsseus* < *róș*; *sēdeo* < **siēdu* < *șed*; *sēlla* < **siēlla* < *șă*; *sēptem* < **siēpte* < *șepte*; *sex-e* < **siēxe* < *șese*; *sibilo* < *șuer*; *sic* < *și*; *texis* (Vezi 181) < *tేశ*; *tonsi* < *tunș*; *ursi* < *urș*; **versis* < *verș*; *vesica* < *beșică*.

În derivate schimbarea lui s în ș își datorește de cele mai multe ori originea ori derivării dintr-un radical unde s era devenit ș, ori analogiei. De pildă *flocosél*, *frumușél* nu sînt numai decît provenite din niscai *flocosiél*, *formosiél*, macarcă asemenea alunecării de sunet aș putut avea loc în vreunele asemenea derivate, ci ori sînt derivări din radicalele de plural *flocóș-*, *frumóș-*, ori aș fost influențate de analogia vreunor asemenea derivări prin *-él*, unde într-adevăr ș va fi provenit din s prin alunecarea sunetului. Pe de altă parte dacă în derivate se găsește s neprefăcut în ș înainte de i fix al sufixului, avem de a face cu derivări relativ recente, dintr-un timp cînd încetase posibilitatea prefacerii *si* < *și* prin alunecarea sunetului: *grășime*, nu *grășime*, pentru că cuvîntul s-a derivat prin sufixul *-ime* > latin *-imen* într-un timp cînd prefacerea *si* < *și* prin alunecarea sunetului încetase *). Ca curiozitate observă vorbele lui Miklosich *Beiträge Conson. II*, 81: „In *grășime* cu nedrept se gîndesc uniia la sufixul latinesc *-imen*. Latines-

*) Asupra acestui fapt, care se petrece și cu derivatele din radicale terminate în alte sunete decît s, n-am mai insistat supt alte rubrice (de pildă la africativizarea lui t, d, c, g), pentru că l-am socotit dela sine înțeles. Trebuie să spun însă cu această ocazie că în general atît vîna relativă a derivărilor, cît și rolul jucat de analogie la schimbările suferite de radicale înaintea sufixelor derivate și a formelor celorlalte gramaticale, nu sînt luate decît foarte puțin în considerare în istoria sunetelor. În special pe terenul limbii romînești faptul a fost neglijat aproape complet, și dacă însuș Miklosich s-a făcut culpabil de inadvertențe de felul celei semnalate aici ori a celei pe care vom semnala-o sub 221, își poate cineva închipui ce confuzii aș putut să facă alții. Vezi studiul meu Un specialist român la Lipsa pag. 123 sqq. (în *Viața Romînească* anul 1910).

cul *-imen* alipit la *gras* ar fi dat *grășime*.“! Pentru aceea crede Miklosich de cuviință să se gîndească la sufixul albanez *-im*!

La elementele străine dacă se întilnește schimbarea $s < \dot{s}$ (Și ea se întilnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *caiș*, *carăș*, *chiparôș*, *mămoș*, *plăș*, *Ruș* nu sînt doar eșite din niscai *căisi*, *carăsi*, *chiparôsi*, *mămosi*, *plăsi*, *Ruși*, ci sînt produse de analogie după modelul *dês-dêș*, *păs-păș*, *sănătôs-sănătôș*, *urs-urș*, etc.

Sînt localități, unde nu se pot pronunța \dot{s} , \dot{z} , ci în locul acestor sunete se pronunță *s*, *z* (Sunetele muiate însă \dot{s} , \dot{z} se pot pronunța). Aceste localități sînt următoarele. a) În Banat: Ilova, Poiana, Țerova și Cuptoare (*săsă*, *úsă*, *asă*, *si*, *rosiü*, *rusiñă*, *sărpie*, *chimeăsă*, *căs*, *scôală*. Însă *skóp* și *škóp*, *așts'erg*, *șts'iü*, *așts'ern*. Tot așa în cuvinte de origine germană: *slingerăe* > *Schlingerei*, un fel de broderie. Apoi *zóc*, *zúnă*, *mizloc*, *cozóc*, *zidov*, *griză*, *zăluiesc*. Însă *žoi*). În Viszág se pronunță \dot{s} , \dot{z} , sunete intermediare între *s* și \dot{s} , între *z* și \dot{z} („der Zwischenlaut zwischen *s* und \dot{s} “). Weigand's III Jahresbericht 229, VII Jahresbericht 49.—b) Oltenia. „Cea dintîiu urmă în apropiere de Turnul Severin, la izvorul Birzei, unde mulți din cei bătrîni pronunță *s* în loc de \dot{s} . Adevăratul teritoriu al pronunțării *s* este valea de sus a Topolniței și de-a lungul poalelor Carpaților până la Cloșani și valea Motrului. Sînt următoarele comune: Siroca, Baltă, Malarișca, Gornești, Presna, Costești, Gornavița, Cernavîrf, Nadanova, Izverna, Seliștea, Obîrșia, Merișești, Oriești, Sohodol, Cloșani“. În vreme ce în localitățile cu pronunțarea *s* din Banat \dot{z} se pronunță în unele cuvinte ca \dot{z} , în localitățile cu pronunțarea *s* din Oltenia \dot{z} se pronunță totdeauna *z*. Weigand's VII Jahresbericht 50, 51.—c) Ceangăii din Moldova, atît acei care vorbesc încă ungurește, cît și acei care au uitat limba ungurească, pronunță pe \dot{s} , \dot{z} ca *s*, *z*. Weigand's IX Jahresbericht 131 sqq. Ceangăii de altfel și pe \dot{s} , \dot{z} din limba ungurească îi pronunță ca *s*, *z*. Acest fapt a făcut pe Weigand să revină în IX Jahresbericht 136 asupra părerii exprimate în III Jahresbericht 230, cum că localitățile cu pronunțarea *s* trebuie să fi fost la început niște colonii neogrece, și să susțină că pronunțarea *s*, *z* în loc de \dot{s} , \dot{z} se datorește și în Banat și Oltenia unor colonii de Ceangăii. Pronunțarea *s*, *z* a Ceangăilor din Moldova, și pentru limba ungurească și pentru limba romînească a fost relevată întîiu de Radu

Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academiei Române ser. II, tom XXVII, memoriile secțiunii istorice, pag. 247. Pronunțarea *s*, *z* în loc de *ș*, *ž* în unele localități din Banat a fost relevată întâiu de Enea Hodoș Poezii populare din Bănat, 1892. Enea Hodoș a revenit asupra chestiei, după publicarea anuarului III al lui Weigand, în Cîntece bănațene, Caransebeș, 1898, pag. 11: „Există în Banat cinci comune, unde sunetele *ș*, *ž* se înlocuiesc cu *s*, *z*, și adică Ilova, Poiana, Țerova, Visag și Cuptoare. Și dacă în unele din aceste cinci sate dispăre pe încetul pronunțarea veche, dispăre mai ales în Țerova și Visag, pot afirma cu multă aparență de adevăr că în alte sate din împrejurime a dispărut obiceiul mai înainte de ce lumea s-a gândit să facă cercetările trebuincioase pentru cunoașterea acestor subdialecte române”.

Macedoromîn. a) *cămășe*; *căș*; *cirășe*; *cinușe*; *ేశi*; P. B. glosar; *gróși* P. B. 80; *aróș*; *șéd*; *șăuă*; *șapte*; *șase*; *șuir*; *și*; *úrși*; *vérși*; *bișică*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ts'irășe* Weigand Olymp 54; *es* (exis) 100; *arós* 26; *sěăuă* 64; *sápte* 74; *sáse* 74; *să* (sic) 37. „O particularitate a dialectului din Vlacholivadon este că se pronunță *si* acolo unde în dacoromîn și în macedoromîn se pronunță *și*.” Weigand Olymp 52. Vezi numerele 222, 223, 226, 229. La Olymp există *ș* numai în *št* > *sc* + *e*, *i* înainte de accent, vezi 226. Din lipsa lui *ș* presupunem pe cea a lui *ž*, macarcă probă directă pentru acest din urmă fapt n-avem.

c) Acarnania: *ేశ* (exis) Weigand Aromunen II 180; *șase* 182; *și* 182.

d) Meglen: *cămășă*; *căș*; *cirășcă* (ceresia); *dișórt* (*deserto, verb); *róși* (roș); *șód*; *șăuă*; *șapti*; *șasi*; *și*; *bișócă* (vesica).

Istroromîn: *kemășa*; *căș*; *ts'erúșă*; *grăș*; *gróș*; *róiš* (roș); *șéd*; *șapte*; *șase*; *și*. P. I. glosar.—La Istroromîni există propensia (variabilă dela localitate la localitate și chiar dela individ la individ, dar care devine tot mai mare) de a confunda sunetele *s*, *ș* și *z*, *ž*, în felul acela că în loc de *s*, *ș* se pronunță un sunet intermediar din punct de vedere al timbrului, și în loc de *z*, *ž* se pronunță un sunet intermediar din punct de vedere al timbrului. Acest sunet intermediar samănă la *s*, *ș* mai mult cu *s* decît cu *ș*, și la *z*, *ž* samănă mai mult cu *z* decît cu *ž*. Din punct de vedere al articulării aceste sunete sînt pro-

tabil, pentru *s*, *ș* un *s'* muțat, și pentru *z*, *ž* un *ž* muțat. Vezi în privința aceasta Pușcariu, Studii istroromâne, II, 119 sqq., unde se face cunoscută și următoarea comunicare din partea lui Bartoli: „In istoria sibilantelor istroromâne, ca și în cea a graiurilor slave ale Carsiei, trebuie să distingem două faze diferite. In faza dintîi, care se poate numi prevenetă, toate satele aloglotice conservă sibilantele *s* și *ș* distincte, ca în dacoromînescul *sare* și *și*. In faza a doua se întroduse acel «*s venet*» (scris de Weigand *ș* și de Italiani *s'* sau *s* cu un punct dedesupt), care făcu ca area prevenetă (cu *s* deosebit de *ș*) să se restrîngă din ce în ce mai mult. Astăzi numai cițiva din Istroromîni și din vecinii lor Slavi, și adecă numai cei ce sînt mai puțin expuși comunicațiunii cu Veneții din Albona, Pisino, Fianona, etc., mai conservă faza prevenetă (*s* și *ș*) și o conservă mai mult sau mai puțin fidel”.

In afară de teritoriul romînesc *s + i + vocală* și *s + i* fix mai suferă schimbări în următoarele limbî romanice. *s + i + vocală* <italiana *ș, ĝ*, portugheza *ș, ž*, retoromana *ș*, dialecte franceze *ș, ž*; *s + i* fix <italiana *ș*, spaniola *li*, dialecte franceze *ș*. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I §§ 420, 511.

221. Înainte de alți *i* în afară de cei specificați sub 220 *s* rămîne neschimbat: *asinus* <*ăsin*; *fraxinus* (Vezi 181) <*frăsin*. In special se păstrează *s* neschimbat înainte de *in* >*én*: *simt* >*sěntio* (Vezi 24); *sine* >*sē-ne*; *singur* >**sěngur* >*singulus*; *sîn* >**sén* >*sînus*.

Acolo unde prefacerea *s* <*ș* se întilnește înainte de altfel de *i* decît cei specificați sub 220, ea este numai aparentă, în realitate ea a avut loc înainte de un *i* din cei specificați sub 220: *rămășiță*, de pildă, nu este doar >*rămăsiță*, ci este un derivat prin sufixul de origine slavă *-iță* din *rămăși*, pluralul lui *rămăs*. In special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie* >romanic *-ia* >latin **ia* (Vezi 52 a), ca *puturoșie* >*puturos*, avem cu mai multă probabilitate a face cu niște derivate din radicalele pluralului decît cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele mai vechi timpuri ale limbii romîne. Ca curiozitate observă vorbele lui Miklosich Beiträge Conson. II 81: „*rămășiță*: *rămăs*. *ș* e curios înainte de slavul *-ița*.”! Vezi nota dela 220.

In cuvintele străine *s* înainte de *i* se păstrează neschim-

bat: *silă* > vechiū bulgar *silā*; *slpet* > turc *sepet*; *sitā* > vechiū bulgar *sito*; etc.

Macedoromîn. a) *simtu*; *singur*; *sîn*. P. B. glosar.

b) Olymp: *sin* Weigand Olymp 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sint*; *singur*; *sîn*. P. M. glosar.

Istroromîn. *ăsir*; *sîre* (sine); *sîr* (sinus). P. I. glosar.

222. Pe tot teritoriul romînesc, în elementele băştinaşe, *st + î* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală a suferit, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (cu excepție de *st + iē* > *ě*, care a rămas neschimbat în celelalte limbi romănice), cunoscut fenomen latin popular, următoarele schimbări. a) *st + î + vōc* (afară de *a, e*) < *š + vōc*: *ostiolum* < **ustîolu* < *ușor*; *pastionem* < **pastiōne* < *pășune*.—b) *st + î + á* ori *ě* < *št + á* ori *é*: *christianus* < **crisťianu* < **crešťin* ori **crešťin* < *creștin*; *extergeo* < **stîergu* < *ștêrg*; *sterno* < **stîernu* < *ăștern*. Pentru aceia **ușărîū* din *ușărnic*, *ușărnic* nu poate fi *ostiarius*, ci un derivat din *ușă* prin *-arius*.—c) **st + î + vōc* < **š + vōc*: *ustia* < *ușă*.

Macedoromîn. a) a) *pîșuni* Dalametra.—b) *crisťin*; *ăștêrgu*; *ăștêrnū*. P. B. glosar.—c) *ușe* P. B. glosar.

b) Olymp. b) *astêrgu* Weigand Olymp 34.—c) *ușă* 33.—*s* > *ș*.

c) Acarnania. c) *ușă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. b) *crisťin*; *ștêrg*; *ștêrn*. P. M. glosar.—c) *ușă* P. M. glosar.

Istroromîn. b) *ăștêrnū* P. I. glosar.—c) *ușă* P. I. glosar.

st pe tot teritoriul romanic a suferit în pozițiile *a, c* schimbări analoage celor din romînește, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 509, schimbări datorite probabil africativării lui *t*. În poziția *b* *st + î + é* a rămas neschimbat în celelalte limbi romănice, iar *st + î + á* prezintă în cuvintele *christianus* și *ostiarius* două fizionomii deosebite: în *christianus* *st* a rămas neschimbat, iar în *ostiarius* a suferit schimbări analoage celor din pozițiile *a, c*. Discordanța din urmă se poate explica prin aceia că *christianus* ar fi în celelalte limbi romănice un cuvînt relativ nou, adică reînviat prin latina bisericască.

223. *st + i* fix (*î* și *l* final în anumite împrejurări, vezi

38, 49), în elementele băştinaşe, <št + i pe tot teritoriul românesc: *castigo* < *cîştig*; *hostes* < *oşti*; *isti* < *acёşti*; *tristes* < *trişti*.—Ulterior *št* a devenit *š* la 2 p. sing. a perfectului: *dixisti* < **zisёşti* < *zisёşi*.

În derivate schimbarea *sti* < *şti* îşi datoreşte de cele mai multe ori originea derivării dintr-un radical unde *sti* era devenit *şti*: *oştine* nu este numai decît > *ostime* (macarcă şi aceea se poate), ci mai degrabă un derivat din radicalul de plural *oşt-*.

La elementele străine dacă se întilneşte schimbarea *sti* < *şti* (Şi ea se întilneşte numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie, şi *próşti*, *vёşti*, de pildă, nu sînt doar provenite prin alunecarea sunetului din *prósti*, *vёsti*, ci sînt un product de analogie după modelul *acest-acёşti*, *trist-trişti*, *óaste-óşti*.

Macedoromîn. a) *cîştighédz* Dalametra; *aёşti-aişti* P. B. glosar.—*dzisёşi* P. B. glosar.—În loc de *št* apare *sč* > *št* pe alocurea în *aisči* (isti) P. B. 141.

b) Olymp: *aёşti* (isti) Weigand Olymp 79.—*fitёs* (fecisti) 101.—*s* > *š*.

c) Acarnania: *mărtáš* (maritavisti) Weigand Aromunen II 180, *climáš* (clamavisti) 180.

d) Meglen: *fištiia* (isti) P. M. glosar.—*jungl'áš* (iugulavisti) P. M. glosar.

Istroromîn: *ts'ёşti* P. I. 70₂₅—*ts'ёsti* (> *ts'ёşti*) 55₃₂.

224. Înainte de alţi *i* în afară de cei specificaţi sub 222, 223 *st* rămîne neschimbat: *costişă* > *cóastă* + *-işă*; *costiţă* > *cóastă* + *iţă*. În special se păstrează *st* neschimbat înainte de *in* > *én*: *stíng* > **sténg* > *extínguo*.

Înainte de alt *i* decît cei specificaţi sub 222, 223 se găseşte *st* < *št* în *vešmint* > **veštímint* > *vestmentum*. În acest cuvînt s-a prefăcut *st* în *št* prin influinţa verbului *investio*, care exista în vechea romînă (vezi formele în Tiktin Wörterbuch) şi există în macedoromîn (*anvéscu-nvéscu* P. B. glosar, *anvésc* P. M. glosar), însă cu atît de mult amestec al sufixului *-sc*, încît nu se poate şti ce aparţine din *št* lui *sc* şi ce aparţine originalului *st*.

În cuvintele străine *st* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *cinstit*, *postit*, *pustiü*, etc.

Macedoromîn. a) *astíngu* P. B. glosar.

d) Meglen: *sting* P. M. glosar.—*anvešmint-anveštimit* (vestmentum) P. M. glosar.

Istroromîn: *sting* P. I. glosar.

225. *sc + i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală < *š* + vocală pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (Africatizarea lui *c* în grupul *sc + i* + vocală are loc în toate limbile romanice, vezi Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch sub *fascia* No. 3208); *fascia* < *făšă*; *fascio* < *înfăš*.

Macedoromîn. a) *făše* P. B. glosar.

d) Meglen: *făšă*; *anfăš*. P. M. glosar.

Istroromîn: *făša* P. I. glosar.

226. Pe tot teritoriul romînesc *sc + e, i* accentuați și neaccentuați (accentuați = *ě* [vezi 176 nota], *ě, ĭ, ĭ*) < *sč* < *št* + *e, i* printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (Africatizarea lui *c* în grupul *sc + e, i* are loc în toate limbile romanice, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 473). Faza mai veche *sč* se păstrează, alături cu *št*, în macedoromîn. *crescebat* < *creštěă*; *crescere* < *crěštere*; **crescet* > *cresc + et* < *crěšetet*; *crescit* < *crěšte*; -*esce* sufix adverbial < -*ěšte* (*bărbătěšte*); -*escis, -escit* sufixul prezentului < -*ěštĭ, -ěšte* (*mărginěštĭ, mărginěšte*); *muscae* < *mūšte*; *paschae* < 1. *păštĭ* sărbătoare, 2. *păște* plăcintele care se fac la acea sărbătoare; *pascere* < *păștere*; *pascit* < *păște*; *piscis* < *pěšte*; *scio* < *štĭū*.

Macedoromîn. a) *crištěă-crisčă*; *creăștire*; *creăștit*; -*ěšti, -ěăște* (*mplătěști, mplătěăște*); *păști-păște* (sărbătoarea); *păști* (*pascit*); *pěăște*; *štĭū-sčĭū, štĭĭ-sčĭĭ, štĭe-sčĭe, štĭm-sčĭm, štĭĭĭ-sčĭĭĭ, štĭă-sčĭă, štěăm-štĭăm-sčăm, štěăĭ-sčĭăĭ, štěă-sčĭă, štĭū-sčĭū*. P. B. glosar. Alte exemple de *sč*: *asčĭptă* (*aștepta* > *excepto*?) P. B. 265, 266; *disčĭptă, disčĭptă* (*deșteaptă, deșteptă, etymon obscur*) 397, 266; *ěsčĭ* (*ești* > **escis*? **estis*?) 393; *îvisčăm* (*îmbrăcam, yezi pentru acest cuvînt* 224) 285; *lipsěășce* (*lipsește*) 266; *nisče* (*niște* > *nescio quid*) 291; *sčĭbă* (*știe conjunctiv 3 p. sing.*) 393.

b) Olymp: -*ěštĭ, -ěăște* (*mătrěštĭ, mătrěăște, vezi, vede*) Weigand Olymp 96; *pěăște* (*piscis*) 55; *štĭū* 55. „Găsesc în Vlacho-Livașoñ *št* înainte de vocală accentuată, *st* după vocală accentuată: *expecto*—*așteptu*; *štĭū*—*scio*; însă *pěăște* pl. *pěșĭ*

—*piscis*; *páste*—*pascia* [sic, sărbătoarea]; *vlahěaste*, *bărbă-těaste*, *turtšěaste*, adverbe în *-isce*; în flexiune *-escu*, *-ești*, *sburěscu*, *sburěști*, *sburěaste*". 55.

c) Acarnania: *ncrěști* (crescis) Weigand Aromunen II, 180; *ěști* (ești) 180.

d) Meglen: *ancrěști* (răsare) Papahagi Meglenoromîniî I, 106; *-ěši* > *-ești* (vezi § 236^a), *-ědști* (*srăcăiěși* minînci Papahagi Meglenoromîniî I 69, *struiěși* pețești P. M. 5₁₂, *iěși* ești 5₁₃, *ugulěști* dezbracă Papahagi Meglenoromîniî I 107, *dispărțăști* dispărțește ibidem 53, *trubuiăști* trebuește P. M. 5₁₃, *pulupěști* întunecă 5₂₀); *múšti* (muștele); *păștu* (sărbătoarea); *păști* (pascit); *pěști* (piscis); *štiü*. P. M. glosar.

Istroromîn: *crěște* (crescere) P. I. glosar; *-ěști* (*jelěști* dorești P. I. 8₂₆, *morěști* trebuești 8₂₇); *múšt* (muscae) P. I. 1₈; *păște* (sărbătoarea); *păște* (pascere); P. I. glosar; *štiüu* (scio) P. I. 8₄.—În istroromîn se întilnește *šč* numai în cuvîntul de origine obscură *mîșc*: *mîșcě* ori *mîșcě*, accentul nesigur (miște, conjunctiv 3 p. sing.) P. I. 83₁.

227. Înainte de *e*, *i* proveniți în sînul limbii romîne din vocale guturale *sc* rămîne neschimbat: *skimb* > **scimb* > **excambio* (Dialectal însă și *šk*, de pildă Munteni-Pădurenî *stimb*—*štšimb* Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî pag. 117).

În cuvintele străine *sc* + *e*, *i* rămîne neschimbat: *skelét*; *skit*. Acolo unde în elementele străine se întilnesc *sc* + *e*, *i* prefăcuți în *št* (și se întilnesc numai în forme), avem a face cu un fenomen de analogie: *gîște*, *Rúște* nu sînt doar provenite din niscăi *gîske*, *Rúske*, ci s-aũ nascut prin analogie după modelul *păscă*—*păște*, *múscă*—*múște*, și în general după norma că în cuvintele băstinașe *sc* sună *sc* înainte de *a*, *o*, *u* și *št* înainte de *e*, *i*.

Macedoromîn. Meglen *skimb* P. M. glosar.

228. *scl*, *šk*, provenite din *scl* (178), < *ščl*, *šk*: *astula* < **ástla* < **áscla* < **áske* < *áskie*; *musculus* < **músclus* < **músku* < *múškü* (carne); **músclus* < **músku* < *múškü* (plantă); **pustlélla* < **pusclélla* < **puská* < *puškiá*; **sclávu* < **skáü* < *šküü*; **sclóppus* < **škóp* < *škíóp*.

Macedoromîn. a) *múščlu* (carne) Dalametra; *múščlu* (plantă) Dalametra; *púščle* > **púscla* > *pustula*; *ščlóp*. P. B. glosar.

- b) Olymp. Lipsesc exemple.
- c) Acarnania. Lipsesc exemple.
- d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn: *šlǎp* > **sclóp* P. I. glosar.

229. *stri* < *štri* în *nóštri* > *noštri*; *vóštri* > *vestri*. Însă *jugástri*, nu *jugástri*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *nóštri*; *vóštri*. P. B. glosar.

b) Olymp: *nóštri*; *vóštri*. Weigand Olymp 78.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nóštri*; *vóštri*. P. M. glosar.

Istroromîn: *nóštri*; *vóštri*. Iosif Popovič Dialectele romîne din Istria I, 72.

230. *s* < *z* înainte de consonante fonice: *dezgróp*, *dezjüg*, *dezlég*, *dezmiêrd*, *deznód*, *dezvâț* > *des-* (> *de-* + *ex-*) + *grôápă*, *iugo*, *ligo*, *merda*, *nodo*, *vitio*; *zbór* > **sbór* > *ex-* + *volo*; *zmúlg* > **smúlg* > *ex-* + *mulgeo*.—*sl* inițial rămîne neschimbat: *sláb*, *slávă*, *sleesc*, *slóbod*, *slóvă*, *slúgă*, *slújbă*, *slút*.—*sm* alături de *zm* în *smîntînă*—*zmîntînă* și în sufixul *-ism* - *-izm*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *dizjüg*, *dizlég*, *dizhêrdu*, *azbór*, *zmúlg*. P. B. glosar. *zbór* vorbă, *zburăscu* vorbesc (Vezi pentru aceste cuvinte 29) P. B. glosar.—*sláb* P. B. glosar.

b) Olymp: „*s* devine *z*, când urmează *v*: *zvâlțe* suveică—slav *suvalițe*. Pentru aceasta nu este de trebuință ca *v* să facă parte din acelaș cuvînt: *tsez-vă* pentru *dutșeț-vă*, *z va ti măcă* pentru *si va ti măcă* are să te mînințe. Înainte de alte consonante, ca *b*, *d*, *m*, n-am putut observa această schimbare în *z*: se zice *sbór*, *sburěscu*, nu *zbór*, slav, bulgar *sborvam* [e vorba de *zbór*, *zburăscu*, vorbă, vorbesc].” Weigand Olymp 39.

c) Acarnania: *z-dúse* > *s-dúse*, se *duse*, Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *dizgróp*; *zbór* vorbă. Însă *dislég*; *disgulés* descoper; *disgustés* ospătez; *dismărș* odihnesc; *smintés* zmințesc. P. M. glosar.—*sláb* P. M. glosar.

Istroromîn: *zmuntěsc* a lua cu sine > vechiū bulgar *sŭ-*

mōtiti. Insă *smăntăre* zmîntînă, *smeli* a fini cu măcinatul, *smitși* a zminti, *smirăn* pașnic, *smitrom* în pace, *smricva* ie-nupăr, *smriče* brădet. P. I. glosar.—*sláb*, *slúgă*, *slújbă*, *slujesc*. P. I. glosar.

231. *sc* < *zg* sporadic, în *scabies* < *zgăibă*, *scoria* < *zgură*. Compară 183.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *sgăibă* (citește *zgăibă*) Dalametra, *zgúrie* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn: *zgură* P. I. glosar.

232. *sv* inițial în elementele slave < *sf*: vechiul bulgar *sŭvada* < *sfădă*; vechiul bulgar *sŭvrŭšiti* < *sfirșesc*; vechiul bulgar *sŭvktŭ* < *sfăt*; vechiul bulgar *svētŭ* < *sfînt*.

Macedoromîn. a) Lipsesc exemple.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sfărșos* (*sfirșesc*). *sfăcă* (fiecare) > bulgar *svkkoj*; *sfirés* (fluer, verb) > bulgar *sviriă*; *sfită* (slujbă religioasă) > bulgar *svita* suite, cortège; *sfités* (sfîntesc) > bulgar *svetiă*; *sfités* (luminez) > bulgar *svktiă*. P. M. glosar.

Istroromîn. N-are loc fenomenul: *svét* (sfînt) > croat *svet*; *svetesc* (sfîntesc) > croat *svetiti*; *svitša* (luminare) > croat *svijeća*; *svidoc* (martur) > croat *svjedok*; *svidotšesc* (mărturisesc) > croat *svjedočiti*; *svilă* (mătasă) > croat *svila*; *svitesc* (luminez) > croat *svijetiti*; *svitlost* (lumină) > croat *svjetlost*; *svitlu* (luminat) > croat *svijetao*. P. I. glosar.

233. În Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia (Vilcea 4 locuri), Muntenia (Mușcel 2 locuri) apare pe alocuirea *sl* < *scl* în cuvintele *sláb* > vechiul bulgar *slabŭ*, *slănînă* > bulgar *slanina*, *slóbod* > vechiul bulgar *svobodŭ*, *slúgă* > vechiul bulgar *sluga*, *odráslă* > vechiul bulgar *otraslŭ*, care sună pe acolo *scláb*, *sclănînă*, *sclóbod*, *sclúgă*, *odráslă*. Weigand's IV Jahresbericht 277, VI Jahresbericht 25, VII Jahresbericht 39, VIII Jahresbericht 267, Iosif Popovici Munteni-Pădurenî 124.

Tot așa în macedoromîn la Olymp: *scláb* (slab) Weigand Olymp 36, 57.

234. *st* < *sn* dialectal și sporadic: *dumésnic* > *domestic* > *domesticus* Șezătoarea II 227 (munții Sucevei).

235. *st* < *ŧ* în macedoromîn *ŧupu* Kavalliotis - *ŧuki* Daniel (cilti) > *stupa*.

236. -*sc* final din sufixul prezentului < -*s* în Meglen: *acăies* (lovesc), *alăies* (aburesc), *albés* (albesc), *alnăies* (pipăiu), *ambitárnés* (înbătrinesc), *amburșs* (mă lupt), *amplités* (împletesc), *ampușșs* (împutesc), *ancalzșs* (încălzesc), *angărdés* (îngrădesc), *angălbínés* (îngălbinesc), *anvărtés* (învirtesc), etc. P. M. glosar. — -*sc* final din sufixul verbal și din sufixul adiectival rămîne neschimbat: *anvésc* > *investio* (Vezi asupra acestui verb 224), *crésc*, *născ*, *păsc*, *prucăsc* (casc); *ampiratés* (împărătesc), *pașalarésc* (de pașă), *prîumubirésc* (primăvărat). P. M. glosar.

236^a. -*ști* final din sufixul prezentului < -*și*, -*ș* în Meglen: *srăcăiేశi* mininci Papahagi Meglenoromînii I 69, *struieș* peșești P. M. 5₁₉, *viruieș* crezi Capidan Meglenoromînii I 137. — Tot așa -*ști* final din sufixul verbal și din sufixul adiectival < -*și*, -*ș* în Meglen: *cunôș* cunoști Capidan Meglenoromînii I pag. 137; *ampiratేశi* împărătești P. M. 3.

Capidan în Meglenoromînii I pag. 133, 137 spune că fenomenele 236, 236^a s-ar fi găsind și în dialectul dacoromîn și citează ca probă Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, pag. 97. Decît numai Gamillscheg spune că pronunțările *vorbés*, *vorbేశ* (vorbesc, vorbești) se aud „în vorbirea răpede înainte de consonante (in der raschen Rede vor Konsonanten)”, și nu-î tot aceia. În vorbirea răpede înainte de consonante și eă pronunț tot așa.

237. *s* < *ș* foarte des în istroromîn, în elemente băstinașe și străine: *bôrșe* (pungă) > italian *borsa* P. I. 52₆; *caștăldi* (chelari) > italian *castaldo* 42₂₁; *contేశa* (contesa) 50₂₉; *deștinéit* (hotărît) > italian *destinare* 63₂₄; *ișta* (acesta) 3₁₇; *perșonă* (persoană) > italian *persona* 12₁; *pôștole* (botine) > croat *postola* 60₁₅; *șăvă* (un canal la moara de apă) > croat *savak* 79₂₇; *șpôrc* (necurat) > italian *sporco* 44₆; *ștrigarie* (vrăjitorie) > italian *stregheria* 64₂; *ștuféit* (nesuferit) > italian *stufare* überdrüssig machen 41₂₂; *șu* (supt) > *sub* 57₁₇; *șubito* (îndată) > italian *subito* 12₁₅; *șufit* (pod) > italian *soffitto* 57_{10, 11}; *veștit* (înbrăcăminte) > italian *vestito* 41₂₆.

237^a. *s* < *ŧ* după consonante, în special după *p*, în meglenit: *rupți* (rupse), *al' ŧi distupș* (i se distupă). Capidan, Meglenoromînii, I, pag. 136.

238. *sšt* < *st* în macedoromîn: *s-tibă* (să știe) > *s-štibă*, să *štibă* P. B. 477.

§ 259. 239. Africata *dz* a moștenit-o limba romînă în următoarele două cuvinte: *baptîdzo* βαπτίζω < *botéz*; **cotîdzo* de origine obscură, vezi § 328 < *cutéz*.

Macedoromîn. a) *pătédz*, *pătîdzăre*, *pătîdzăt*; *cutédz*. P. B. glosar:

d) Meglen: *bătizări* P. M. glosar.

Istroromîn: *cuteză* P. I. glosar.

§ 260. 240. Orice consonantă finală și orice grup de consonante finale cad în elementele latine. Fenomen anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular: *cum* < *cu*, *quam* < *ca*, *sum* < *s*, *îs*; *lumen* < *lûme*, *nomen* < *nûme*; *dicunt* < *zic*, *sunt* < *s*, *îs*; *caput* < *câp*, *dicit* < *zice*; *ad* < *a*, *quid* < *cé*; *sic* < *și*; *dicis* < *zîcî*; *est* < *e*, *î*. Prepoziția *în* > *in* a păstrat pe *n* din cauză că acesta a devenit medial în tact; *sînt* (p. 3 plur. și, prin analogie, p. 1 sing.) nu-î *sunt* (ori *sint*, vezi 68), ci *suntu* cu *-u* analogic, luat dela obișnuita persoană 3 plurală, tot așa dupăcum *este* și-a putut păstra pe *st* din cauza lui *-e* analogic, luat dela obișnuita persoană 3 singulară.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cu*, *ca*, *s-îs* (sum); *lûme*, *nûmă* (nomen); *dzîc*, *s-îs* (sunt); *câp*, *dzîțe*; *a*, *țé*; *și*; *dzîțî*; *e-î* (est).—*în*; *sûn-sûntu-sînto*; *éste*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cu* Weigand Olymp 84; *nûme* 33; *dzică* 101; *câp* 30, *dzîțe* 101; *a* 84, *țé* 79; *dzîț* 101.—*in* 84; *suntur* 99; *iâte* 99.

c) Acarnania: *țî* (quid) Weigand Aromunen II 180; *și* (sic) 180; *fúdz* (fugis) 180.

d) Meglen: *cu*, *ca*; *lûmi*, *nûmi*; *sa* (sunt); *câp*; *țî*; *și*; *ăî* (est).—*ăn* (in) P. M. glosar. *sam* (sînt p. 1 sing.) P. M. 5₂₀ este bulgarul *săm*.

Istroromîn: *cu*, *ca*; *lûme* (lumen), *lûme* (nomen); P. I. glosar; *mérgu* (mergunt) P. I. 41₃₀; *s-ăs* (sunt) P. I. 10₂₈ 70₂₅; *câp* P. I. glosar; *zîc* (dicit) P. I. 23₁₄; *a*, *țé*; *și*; P. I. glosar; *fúji* (fugis) P. I. 78₃₁; *ăî* (est) P. I. 51₁₆.—*ăsăm* (sînt p. 1 sing.) P. I. 22₁₀ este croatul *jesam*.

CAPITOLUL XII

§ 261. Din tabloul fenomenelor fonologice petrecute în sinul limbii românești căpătăm următoarele rezultate.

A. Sint anteromînești numerele 23 (*aě* < *e*, *ceresia*, **fomes*, *grevis*, *melum*, **noto*), 24 (*ě* < *ie*), 39 (*ea* < *ěa*, *ea* < *ia*, *eo* < *io*, *eó* < *io*, *eo* < *iu*, *eu* < *io*, *iu*), 41 (*i* < *é*), 51 (*ia* < *ia*, *ie* < *ie*, *ie* < *ie*, *io* < *io*, *io* < *iu*, *lu* < *iu*), 57 (*ǫ* < *ǫó*, lipsește în romînește), 63 (*ó* < *ú*, *ǫ* < *ú*), 66 (*ǔ* < *ó*, lipsește, cu puține excepții, în romînește), 93 (*rv* < *rb*), 103 (*lv* < *lb*), 148 (*br* < *ur*), 149 (*bl* < *ul*), 150 (*b* < *g*), 156 (Africativizarea lui *t* + *i* + vocală), 165 (Africativizarea lui *d* + *i* + vocală), 176 (Africativizarea lui *c* + *i* + vocală), 177 (Africativizarea lui *c* + *e*, *i*), 182 (*cs* înainte de consonantă < *s*), 192 (Africativizarea lui *g* + *i* + vocală), 193 (Africativizarea lui *g* + *e*, *i*), 200^a (Căderea lui *g* intervocalic), 218 (Africativizarea lui *j*), 219 (Căderea lui *h*), 222 (*st* + *i* + vocală < *š*, *št*), 225 (*sc* + *i* + vocală < *š*), 226 (*sc* + *e*, *i* < *sč*, *št*), 240 (Căderea consonantelor finale).

§ 262. La aceste fenomene anteromînești observăm următoarele fapte.

1. Numerele 23, 24, 57, 66, 156, 165 prezintă în limba romînă, față cu celelalte limbi romanice, o specială fizionomie, care este comună, până în cele mai mici detalii, celor trei dialecte. Să se noteze acelaș reflex al lui *ăě* prin *é*, cu excepție de *taeda*; aceeaș închidere a lui *ě* în anumite împrejurări, și aceeaș lipsă de diftongare, neexplicabilă, a lui *ě* în aceleaș cuvinte; aceeaș nediftongare a lui *ǫ*; aceeaș neprefacere a lui *ǔ* în *ó*, cu excepție de aceleaș cuvinte unde prefacerea *ǔ* < *ó* a avut loc; aceeaș africativizare a lui *t* + *i* + *e*, *d* + *i* + *e*, care lipsește în celelalte limbi romanice. Din acest punct de vedere cele trei dialecte romînești formează un bloc, care se desface ca o unitate a parte din grupul limbilor neolatine.

2. Rezultatele depe urma africativării lui *t*, *d*, *c*, *g*, *j* de sub numerele 156, 165, 176, 192, 218, 222, 225, 226 sînt aceleaș în cele trei dialecte. Rezultatele depe urma africativării lui *e*, *g* de sub numerele 177, 193 sînt însă diferite.

a) Dacoromîn față de macedoromîn: În dacoromîn *c* + *e*, *i* are ca reprezentant principal pe *č* cu variantele *tš*, *č*, *š*, *š*, *k*, *fl*, care se pot considera cu siguranță ca rezultate din *č*; în macedoromîn *c* + *e*, *i* are ca reprezentant principal pe *č*,

față de care apare *tš* în Olymp și *č* numai în câteva cuvinte ori pe alocurea, fără să se poată stabili o filiație genetică între *t*, *tš* și *č*. În dacoromîn *g + e*, *i* are ca reprezentant principal pe *ğ* cu variantele *dž*, *ž*, *ž*, *z*, *g*, *d*, *i*, care se pot cu siguranță considera ca rezultate din *ğ*; în macedoromîn *g + e*, *i* are ca reprezentant principal pe *dz*, față de care apare *dž* la Olymp și sporadic ori pe alocurea *z*, fără ca să se poată stabili o filiație genetică între aceste trei sunete. În special contrastul e izbitor, când comparăm rezultatele de sub 177, 193 cu acele de sub 176, 192: în vremece *c + i + vocală*, *g + i + vocală* prezintă aceeași dezvoltare în cele două dialecte, *c + e*, *i*, *g + e*, *i* prezintă o dezvoltare deosebită. Să fi fost dela capul locului aceeași africată în ambele dialecte și apoi deosebirea să se fi făcut printr-o ulterioară alunecare de sunet? Să fi fost *č*, *ğ* și în macedoromîn, ori *t*, *dz* și în dacoromîn, și apoi printr-o ulterioară alunecare de sunet să se fi prefăcut *č*, *ğ* în *t*, *dz* în macedoromîn, ori *t*, *dz* în *č*, *ğ* în dacoromîn? Dacă *g + e*, *i* nu-i reprezentat actualmente decît prin *dz* în macedoromîn, în schimb pentru *c + e*, *i* apare destul de des și *č* în acest dialect, ori pe alocurea, ori în unele cuvinte (*cinusia*, *cerasia*) pretutindenî. Să fie, de pildă, macedoromînul *čînūše* o rămășiță depe vremea cînd *č* era generalul reprezentant al lui *c + e*, *i* în dialectul macedoromîn? Dar dacă ar vrea cineva să admită o asemenea ulterioară deosebire între niște sunete, care dela capul locului vor fi fost aceleași în ambele dialecte, pentru ce numai pe *č*, *ğ* eșite din *c + e*, *i*, *g + e*, *i* le-ar fi atins această transformare, ori numai pe *t*, *dz* eșite din aceleași grupuri de sunete? Pentru ce numai *č*, *ğ* > *c + e*, *i*, *g + e* *i* s-au prefăcut în *t*, *dz* în macedoromîn (în caz cînd *č*, *ğ* vor fi fost sunetele primitive)? Ori pentru ce numai *t*, *dz* > *c + e*, *i*, *g + e*, *i* s-au prefăcut în *č*, *ğ* în dacoromîn (în caz cînd *t*, *dz* vor fi fost sunetele primitive)? Macedoromînul posedă *č*, *ğ* proveniți din *t + i + vocală* (156), *d + i + vocală* (165), *c + i + vocală* (176), *g + i + vocală* (192), *j* (218). Pentru ce nu a prefăcut și pe acești *č*, *ğ*, în *t*, *dz*? *) Dacoromînul posedă *t*, *dz* proveniți din *t + i + vocală* (156), *d + i + vocală* (165), *c + i + vocală* (176), *g + i + vocală* (192), *j* (218). Pentru ce nu a prefăcut și pe acești *t*, *dz* în *č*, *ğ*? Lucrul nu se

*) O singură excepție prezintă meglenitul, unde din cele două exemple pentru 192 unul, *ğorz*, are *ğ*, celălalt însă, *zür*, are *z* > *ğ*.

peate explica decît numai dacã vom admite cã dela capul locului altã dezvoltare aũ avut grupurile $c + e, i$, $g + e, i$ în dacoromîn decît în macedoromîn. O asemenea altã dezvoltare însã presupune o separare între cele două comunitãți limbistice prin niscai obstacule, ori fizice ori politice, care sã fi împiedecat unificarea. Fãrã asemenea obstacule, puse ori de lumea fizicã, ori încã mai mult de organizãrile politice (state, comune, districte) și religioase (parohii), caractere dialectale atît de remarcabile, ca acele despre care este vorba aici, nu se pot fixa cu atita consecvență și cu atita precizie de contururi*). Africativizarea lui $c + e, i$ și cea a lui $g + e, i$ aparțin la fenomenele cele mai recente ale limbii latine populare. Africativizarea lui $c + e, i$ s-a petrecut dupã Schuchardt, *Vokalismus des Vulgãrlateins I*, 105, cu începere dela 500 ori 550 p. Chr., iar dupã discuția lui Meyer-Lübke din *Bausteine zur romanischen Philologie* pag. 316 și din *Einführung* ed. II § 125-127 (Comparã cele spuse la § 85, Nota) ea a avut loc în secolul VI. Africativizarea lui $g + e, i$ o pune Schuchardt locul citat cu începere dela 300 ori 350 p. Chr., iar Meyer-Lübke *Einführung* ed. II § 128 o considerã ca aproape contemporanã (numai ceva anterioarã) cu cea a lui $c + e, i$. Trebuie sã admitem prin urmare cã aproximativ în secolul VI o separare oarecare a avut loc între neamul romînesc care vorbește dialectul dacoromîn și între acel care vorbește dialectul macedoromîn.

β) Dacoromîn fațã de istroromîn. Fațã cu reprezentantele dacoromîne ale lui $c + e, i$, $g + e, i$, pe care vezi-le mai sus supt α , istroromînul pentru $c + e, i$ are $t, ts, č, š$ și pentru $g + e, i$ are $ž, z$. Mai întîiu proporția dintre aceste sunete este urmãtoarea: din 81 exemple de $c + e, i$ sînt 23 t , 24 ts , 33 $č$, 1 $š$; din 11 exemple de $g + e, i$ sînt 10 $ž$, 1 z . Din punct de vedere al proporției aceștea, pentru reprezentan-

*) Aceastã deosebire dintre dialectele dacoromîn și macedoromîn Miklosich *Beiträge Consonantismus II* 48 o pune pe socoteala bazei de articulație deosebite a primitivilor Macedoromîni fațã de cea a primitivilor Dacoromîni: „In ce privește deosebirile care existã între actualele dialecte nordromînesc și sudromînesc, între dacoromîn și macedoromîn, ele trebuiesc atribuite sigur limbii autohtone a actualilor Dacoromîni și Macedoromîni“. Dacã într-adevãr la baza de articulație ar trebui raportate deosebirile dintre dialectele dacoromîn și macedoromîn, aceste deosebiri ar trebui sã fie mai mari și mai numeroase. Mare însã este numai deosebirea de dezvoltare a lui c și $g + e, i$, iar numãrul celorlalte deosebiri este minim (Vezi §§ 272, 273). Pentru baza de articulație vezi nota dela § 268 No 4.

tele lui $c + e, i$ este tot atât de probabilă o filiație genetică $\check{c} < ts, t$ ca și una $ts, t < \check{c}$, iar pentru reprezentantele lui $g + e, i$ singura filiație probabilă este $\check{z} < z$. \check{z} însă este rezultatul firesc din punct de vedere fiziologic al africatăi \check{g} ($d\check{z}$), așa că nu-i nimic mai posibil decât ca la baza reprezentanților istroromîni ale lui $g + e, i$ să fi fost un \check{g} . Intrucît însă între chipul de dezvoltare al grupelor $g + e, i, c + e, i$ există paralelism, este tot atât de posibil ca la baza reprezentanților istroromîni ale lui $c + e, i$ să fi fost un \check{c} . În al doilea loc se constată o asemănare între dialectele dacoromîn și istroromîn în prezența sunetelor \check{s} (ca reprezentant al lui $c + e, i$) și \check{z} (ca reprezentant al lui $g + e, i$), care lipsesc în macedoromîn. În al treilea loc se constată că, contrariu de ceea ce se întîmplă în macedoromîn, unde numai lui \check{c} dacoromîn $> c + e, i$ corăspunde t , și numai lui \check{g} dacoromîn $> g + e, i$ corăspunde dz , iar \check{c}, \check{g} dacoromînești $> t + i + \text{vocală}, d + i + \text{vocală}, c + i + \text{vocală}, g + i + \text{vocală}, j$, sînt reprezentați prin \check{c}, \check{g} (Vezi mai sus sub α), în istroromîn și \check{c} dacoromîn $> t + i + \text{vocală}$ (Pentru \check{c} dacoromîn $> c + i + \text{vocală}$ lipsesc corespondenți în istroromîn) este reprezentat prin ts , și \check{g} dacoromîn $> d + i + \text{vocală}, j$ (Pentru \check{g} dacoromîn $> g + i + \text{vocală}$ lipsesc corespondenți în istroromîn) este reprezentat prin \check{z} , și întru cît acest ts din urmă și acest \check{z} din urmă istroromîni, cărora corăspund în celelalte dialecte \check{c}, \check{g} , sînt evident proveniți din \check{c}, \check{g} , nu e nimic mai probabil decât că și ts, t istroromîni $> c + e, i$, și \check{z}, z istroromîni $> g + e, i$ să fi provenit din niște primitivi \check{c}, \check{g} . În urma acestora se poate admite cu multă probabilitate că din punct de vedere al africatăzării lui $c + e, i, g + e, i$ dialectul istroromîn formează o unitate cu cel dacoromîn, și că acea separare geografico-politică, care a trebuit să aibă loc în cursul secolului VI între comunitatea dacoromînă și cea macedoromînă, n-a avut loc între comunitatea dacoromînă și cea istroromînă. Dacă este așa, atunci ts, t , care apar în dacoromîn ca reprezentante ale lui $c + e, i$, și \check{z}, z , care apar în dacoromîn ca reprezentante ale lui $g + e, i$, se pot considera ca aparițiuni dialectale, congenere sunetelor $ts, t > c + e, i, \check{z}, z > g + e, i$ din istroromîn. În dacoromîn apar sunetele ts, t ca reprezentante ale lui $c + e, i$ în Criș-Mureș (ts), Somiș-Tisa (ts, t), Munteni-Pădurenii (ts), Oltenia (ts), Bucovina (ts), și sunetele \check{z}, z ca reprezentante ale lui $g + e, i$ în Banat (\check{z}), Criș-Mureș (\check{z}), Somiș-Tisa (\check{z}), Munteni-Pădurenii (\check{z}), Oltenia (\check{z}, z), Moldova (\check{z}).

3. Din chipul cum s-a dezvoltat în românește *ce*, *ge* se constată că diftongarea lui *ĕ* (24) este posterioară africatăzării lui *c + e, i*, *g + e, i* (Vezi 176 nota, 192 nota). Întru cât africatăzarea lui *c + e, i* (și probabil și cea a lui *g + e, i*) a avut loc în secolul VI, diftongarea lui *ĕ* trebuie pusă prin urmare aproximativ în a doua jumătate a acestui secol. Se constată, deci, prezența în românește a trei fenomene apărținătoare limbii latine comune din secolul VI, pe care limba română nu le-ar posede, dacă nu și-ar fi avut în secolul VI sediul în peninsula balcanică. Vezi cele spuse la § 209 sub Tomaschek-Zur Kunde der Haemus-Halbinsel.

4. Africatăzarea lui *t + i + é* (156) și *d + i + é* (165) este posterioară diftongării lui *ĕ* (Vezi 176 nota, 192 nota), s-a petrecut prin urmare după ce o separare geografico-politică avusese loc între dialectul dacoromân și cel macedoromân. Acest fenomen, care nu aparține limbii latine comune, s-a petrecut totuși exact în același fel în cele două dialecte (și tot așa în dialectul istroromân), ceea ce probează strînsa lor înrudire.

5. Dezvoltarea lui *c + e, i* (177) și *g + e, i* (193) este aceeași în meglenit ca în restul dialectului macedoromân: potrivirea merge până acolo că cuvintele la care în mod excepțional apare *č* sînt aceleași (**cinusia*, *cerasia*). Singur numai acest fapt ar fi îndestulător pentru a hotărî că meglenitul este un subdialect al macedoromînului.

6. Într-atît întru cât cunoaștem originea cuvintelor românești (Etyma a foarte multe cuvinte ni sînt necunoscute), constatăm că niciun cuvînt străin, care adică să nu fie latinesc (cu excepție de cîteva elemente vechi grecești), nu participă la fenomenele anteromînești. Acest lucru din punct de vedere cronologic este important mai ales cu privire la fenomenul 177 (africatăzarea lui *c + e, i*), care aparține sigur secolului VI, căci de aici ar rezulta că poporul român până aproximativ în a doua jumătate a secolului VI nu venise în așa de strînsă legătură și contacturi cu popoarele străine, care invadaseră până atunci peninsula balcanică, încît să facă împrumuturi de cuvinte de la ele. Din nenorocire o asemenea concluzie nu se poate trage. În ce privește celelalte popoare barbare în afară de cel slav, chiar în cazul cînd am cunoaște etimologiile tuturor cuvintelor românești, așa ca să putem sigur afirma că niciun cuvînt din limba lor nu se găsește în românește în cadrul fenomenelor anteromînești, contactul cu ele pe de o parte și forța numerică a lor pe de

alta n-au fost așa de mari, încît să nu se poată atribui lipsa unor asemenea cuvinte împrumutate întîmplării, care va fi făcut între altele ca niscai eventuale împrumuturi, ce vor fi fost, să fi dispărut cu vremea. În ce privește popoarele slave însă, din limba cărora romîneasca a făcut un enorm împrumut, așa că lipsa vreunor împrumuturi în cadrul fenomenelor anteromînești nu s-ar putea pune pe socoteala întîmplării, limba lor nu ni ofere niciun punct de sprijin, pentrucă încă din primitiva slavă *ce, ci* se africativizase în *fe, fi, ce, či*. Tot așa nu ni poate oferi niciun sprijin nici fenomenul 193 (africativizarea lui *g + e, i*), anterior imediat ca dată fenomenului 177, căci încă din primitiva slavă și *ge, gi* se africativizase în *dze, dzi, ģe, ģi*. Aș putea fi, deci, Romîni în cel mai strîns și mai intens contact cu Slavii nu numai în secolul VI, ci și în secolul V (Vezi § 82, No 10), fără ca limba romînească să ni poată da vreun indiciu.

§ 263. B. Aș loc numai la elemente băștinașe în toate dialectele numerele 3 (*á + n + vocală < i + n + vocală*, Numai patru cuvinte nelatinești), 4 (*á + n* ori *m + consonantă < i + n* ori *m + consonantă*), 5 (*á* la 3 p. sing. a perfectului < *ă*), 6 (*á + m + u < ă + m + u*), 10 (*á < ă* în *dat, da, stat, sta, lavit, lave* [ori *lavat, lava*], *fac, vade*), 14 (*lapido < lepidó*. În istroromîn lipsește cuvîntul), 19 (Soarta grupurilor *aa, áa, ae, aé, ái*), 26 (*é + m + consonantă < i + m + consonantă*), 37 (*e* inițial < *a*), 38 (Fixarea lui *e* final), 42 (*i* păstrat neschimbat), 49 (Fixarea lui *i* final), 52 (Soarta lui *i* consonant), 54 (Soarta lui *in-, im-*, în special a cuvîntului *ipsus*), 65 (Soarta lui *o* final), 67 (*ú* păstrat neschimbat), 89 (Înmuierea lui *r + i* vechiu + vocală), 100 (*l* intervocalic < *r*. Cîteva cuvinte obscure), 104 (*ll* precedat de *é, i, ú* și urmat de *ă* final < *ú*), 125 (*nct < mpt < mt < nt*), 126 (*ncs < mps < ms < ns*), 135 (Căderea lui *n* în *atît, cătră, cît*), 137 (*pt < mpt < mt < nt* în *nuptiae*), 138 (*pt < t*, sporadic), 139 (*ps < mps < ms < ns*, sporadic), 146 (Dispărerea lui *b* intervocalic între două vocale sonante), 147 (Dispărerea lui *b* intervocalic atunci cînd vocala de după *b* este un *i* consonant. Cuvîntul respectiv lipsește în macedoromîn și istroromîn), 157 (*t + i* fix < *t + i*), 161 (*tst < st*. Pentru macedoromîn și istroromîn lipsesc exemple), 166 (*d + i* fix < *dz-z + i*), 178 (*cl* [în care se cuprinde și *cl > tl*] + vocală < *cl + vocală*), 179 (*ct < pt*), 180 (*cs < ps*), 181 (*cs* intervocalic < *s*, sporadic), 191 (Soarta lui *q*), 194 (*gl + vocală < gl + vocală*), 195 (*gn*

<mn), 196 (Soarta lui *gŭ*), 207. (Dispărerea lui *v* intervocalic. În unele cuvinte fenomenul este anterominesc), 208 (Dispărerea lui *v* intervocalic atunci cînd vocala de după *v* este un *i* consonant), 209 (*v* < *b*, sporadic), 220 (*s* + *i* vechiŭ + vocală < *š* + vocală, *s* + *i* fix < *š* + *i*), 223 (*st* + *i* fix < *št* + *i*), 228 (*scl*, *šk*, provenite din *scl*, < *šcl*, *šk*), 229 (*stri* < *štri* în *nostri*, *vestri*), 231 (*sc* < *zg* în *scabies*, *scoria*).

§ 264. La aceste fenomene observăm următoarele.

1. La cele mai multe din ele lipsa elementelor străine se explică din diferite cauze. α) Pentru 4, 19, 52, 54, 104, 125, 126, 135, 137, 138, 139, 147, 161, 179, 180, 181, 208, 220, 228 este de observat că grupurile de sunete respective lipsesc în vechea bulgară, în limba adecă dela care romîna a făcut cele mai vechi (dacă se exceptează limba grecească) și foarte multe împrumuturi, și de care limbă ținem exclusiv socoteală în prezentele calcule (În vechea bulgară lipsesc grupurile *á* + *n* ori *m* + consonantă; *áá*, *áa*, *ae*, *ae*, *ái* [numai *aa* se găsește, rar, acolo unde se întîlnește *-a* dela sfîrșitul unui prefix cu *a-* dela începutul unui verb, și în forme adiectivale și verbale, și foarte rar în radicalul cuvintelor]; africcate + *i* consonant, *ș* *št* *l* *n* *r* + *i* consonant, consonante labiale + *i* consonant; *im-* + consonantă, *in-* + consonantă; *é* *i* *ú* + *ll*; *nct*; *ncs*; *pt*; *ps*; *tst*; *ct*; *cs*; *s* + *i* consonant + vocală; *scl*). β) Numerele 5, 10, 38, 49, 65 cuprind în mod necesar numai elemente latinești, deoarece fenomenele respective aŭ loc la niște forme gramaticale care sînt de origine latină. γ) Numerele 42, 67, 191, 196 cuprind în mod necesar numai elemente latinești, deoarece este vorba numai de niște sunete latine, fără să se țină socoteală de niscai sunete analoge din elemente străine. De altfel grupele *cŭ*, *gŭ* lipsesc în vechea bulgară, iar *i* și *ú* din elementele străine se bucură de aceeași fixitate ca și *í*, *ú* latinești. Cu toate acestea fenomenele 191 α și 196 α sînt sigur *romînești primitive* (Vezi mai jos No 2), pentru că sînt anterioare africatăzării lui *c*, *g*: δ) Numerele 26 (*é* + *m* + consonantă < *i* + *m* + consonantă) și 89 (*r* + *i* + vocală < *r* + vocală) prezintă numai întîmplător caracterul unor fenomene care s-ar fi petrecut numai la elementele băștinașe, căci analogia cu numerele 25 (*é* + *n* < *i* + *n*), 58 (*ó* + *n* < *ú* + *n*), 59 (*ó* + *m* + consonantă < *ú* + *m* + consonantă) pe de o parte, și cu numerele 99 (*l* + *i* + vocală < *l* + vocală), 121 (*n* + *i* + vocală < *n* + vocală) pe de altă parte ne îndrep-

tăfește să conchidem că numărul 26 este contemporan cu numerele 25, 58, 59 și că numărul 89 este contemporan cu numerele 99, 121, și că prin urmare ar fi putut și ele cuprinde elemente slave, care numai din întimplare lipsesc într-însele. e) Dacă *lapido* a devenit *lepido* prin analogia formelor neaccentuate, unde *a*, prefăcut prealabil în *ă*, va fi devenit *e* supt influința lui *e* din silaba următoare, apoi faptul că fenomenul 14 se găsește numai la un element latin se datorește întimplării, deoarece fenomenul $\check{a} < e$ (78), care formează baza analogiei, este de relativ recentă dată. ζ) În sfârșit este foarte posibil ca faptul că *stri* < *štri* (229) și *sc* < *zg* (231) se întâlnesc numai în cite două cuvinte latine să se fi datorind întimplării.

2. Se poate susținea, deci, cu oarecare șansă de a nu ne înșela, că numai fenomenele 3, 6, 37, 100, 146, 157, 166, 178, 194, 195, 207, 209, 220 (în ce privește $s + i$ fix < $\check{s} + i$), 223 se petrec exclusiv la elementele băștinașe. Dacă însă este exact acest lucru, că ele se petrec exclusiv la elementele băștinașe, apoi apariția lor cade înainte de secolul VII. Lipsa altor elemente străine, în afară de cele slave, s-ar putea explica prin puținătatea contactului ori prin disparițiile provenite din cauza vremii, lipsa elementelor slave însă, când dela al șaptelea secol în jos Slavii au cotropit teritoriul românesc (Vezi § 82, No. 10, § 89), n-ar putea căpăta nicio explicație, dacă am admite că fenomenele acestea ar aparține timpului de după anul 600.* Și fiindcă începutul secolului VII, ori mai precis anul 600, se poate considera ca granița dela care în jos s-a desfăcut limba română din sinul limbii latinești (Vezi § 85, Nota), apoi fenomenele despre care ni este vorba se pot considera ca apariții *dialectale* ale limbii latine depe teritoriul românesc. De oarece prin *anteromânești* înțelegem pe acele fenomene, care ori sînt proprii limbii latine comune (Vezi § 85, Nota), ori (ca fenomenul 63, de pildă) aparțin la acele apariții dialectale latine care nu sînt conforme cu spiritul limbii românești, apoi pentru fenomenele de supt acest număr, ori eventual de supt acest paragraf (ca de pildă pentru Nos 191 α și 196 α , vezi mai sus sub 1 γ), n-am putea întrebuița altă denumire mai potrivită decît aceia de *românești primitive* (*Ur-*

*) Pentru existența de elemente vechi bulgare în limba română vezi § 226^a.

rumänisch *). Aceste fenomene românești primitive sînt, deci, contemporane cu (unele din ele, ca 191 α , 196 α , mai vechi decît) fenomenele anteromânești 24, 177, 193, a căror cronologie vezi-o supt A, § 262, Nos 2 α , 3. În special fenomenul 100 este anterior fenomenului anteromânesc 149.

3. Cele cîteva cuvinte străine, care au participat la fenomenele 3 și 100, nu probează că aceste fenomene ar fi mai nouă decît celelalte, la care nu se poate proba existența vreunui cuvînt străin. Dintre aceste cuvinte străine au importanță, din punct de vedere cronologic, numai cele slave, căci cele de origine obscură se pot considera ca băstinașe, iar cele grecești au putut fi introduse oricînd înainte de secolul VII. Cuvintele slave însă s-au putut introduce încă din secolul V (Vezi § 82, No. 10).

4. La fenomenele 178, 194 se deosebesc două faze, una veche, cea a înmuierii lui *l*, și alta nouă, cea a prefacerii lui *kl*, *gl* în *k-kl*, *g-gl*. Faza cea dintîiu este comună tuturor dialectelor și aparține la timpurile cele mai vechi ale limbii romîne; faza a doua este specifică dialectului dacoromîn și este de dată relativ recentă.

*) Eu dau concepției de „romînă primitivă”, „*Urrumänisch*”, un înțeles precis din punct de vedere al conținutului și al timpului: înțeleg prin *romînă primitivă* fenomenele specifice limbii romîne care s-au dezvoltat în această limbă încă din timpul cînd procesul de romanizare prin influința limbii latine comune (a așa numitei limbii latine populare) nu se sfîrșise, și cînd limba romînă exista ca dialect al limbii latine, iar nu ca limbă romanică a parte (Aproximativ pînă la începutul secolului VII, vezi § 85, Nota).

Cîți au vorbit de *romîna primitivă* pînă acum au dat lucrului un înțeles cu totul altul. Ei au înțeles prin *romîna primitivă* limba din acel timp cînd neamurile românești, care vorbesc astăzi cele trei dialecte, nu se despărțise încă unele de altele și formau încă un tot, și au atribuit acestei limbi românești primitive toate fenomenele comune celor trei dialecte, căci n-au voit să admită că fenomene comune tuturor dialectelor s-ar fi putut dezvolta a parte în fiecare dialect. Miklosich *Beiträge Vokalismus II 27*: „Din această discuție rezultă că schimbarea în *éá* a lui *e* înainte de *a*, *á*, *e* este comună tuturor celor trei dialecte și că trebuie considerată, deci, ca *urrumänisch*.” Weigand în *III Jahresbericht pag. 140*: „După cît cunoaștem noi astăzi dialectele, nu mai este o ipoteză că toate dialectele au format odată o unitate, pe care o numim *Urrumänisch*, în care, firește, au putut exista deosebiri dialectale, însă toate dialectele se potrivește, în punctele esențiale, la sunete, forme, sintaxă și cuvinte”. Cel mai lămurit apare acest punct de vedere în lucrarea lui Sextil Pușcariu *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 26 *Beiheft zur Zeitschrift für romanische*

Philologie, pag. 17 sqq. Pag. 18: „Acele fenomene de limbă, care se găsesc în toate dialectele și apar ca inovații față de celalalte limbi române se pot considera ca aparținând la *Urrumänisch*, dacă înțelegem prin *Urrumänisch* acea limbă, care a fost vorbită de străbunii actualilor Dacoromîni, Aromîni, Megleniți și Istroromîni pe vremea cînd nu se rupsese orice legătură între dinșii”. Dupăce înșiră cîteva fenomene, pe care le consideră ca aparținînd la limba primitivă, pentrucă se găsesc în toate dialectele (*aud* în loc de *aúz* > *audio*, *läudám* în loc de *läudá* > *laudabam*, -*ă*- < -*ã*- la pluralul -*i* al femeninelor, *ț* [din *t*] + *e*, *i* < *tä*, *fi*, *r* + *e*, *i* < *rã*, *ri*, prefacerea consonantelor labiale în consonante limbale înainte de *i*, *i*); zice pag. 38: „Toate fenomenele înșirate până aici s-au probat ca primitive romînești pentrucă se găsesc în toate dialectele și ar fi foarte neprobabil să admîți că s-ar fi dezvoltat a parte în fiecare dialect după separarea dialectelor și că ar fi dat pretutindenî exact aceleaș rezultate”. Acolo unde un fenomen ar trebui să se probeze ca nou, pentrucă lipsește în limba veche romînă, Pușcariu recurge la explicarea că fenomenul ar aparține la limba romînă primitivă, dar ar fi o apariție dialectală, căci, măcarcă nu se rupsese orice legătură între actualii Dacoromîni, Aromîni, Megleniți și Istroromîni, apariții dialectale în sinul masei neîntrerupte a Romînilor au fost posibile, după cum și Weigand admite (Vezi mai sus citatul din III Jahresbericht pag. 140)”. Pag. 29, cu privire la *läudám* > *laudabam*: „După cum despre *aud* trebuie să admitem că el exista deja în limba romînă primitivă, dar că nu pătrunsese pretutindenî, acelaș lucru trebuie să admitem și pentru *avěám*, *läudám*, căci există subdialecte dacoromîne care păstrează vechile forme *avěá*, *läudá*. Astăzi aceste forme mai există încă numai în satul Borgo-Mareșeni din nordestul Transilvaniei, până pela mijlocul secolului XVII însă forma fără *m* apare pretutindenî în monumentele de limbă vechi romînești”. Pag. 29, cu privire la -*ă*- < -*ã*- dela pluralul -*i* al femeninelor: „Un caz analog este acel al prefacerii lui *á* în *ã* la pluralul -*i* al femeninelor. Astăzi acest Umlaut este regula în aromina, meglenita și dacoromîna. Forme însă ca *cețãfi*, *adunãri*, pentru actualele *cețãfi*, *adunãri* se găsesc în vechea romînă până în secolul XVIII. Nu știm încă cum se va fi născut acest *ã*, fenomenul însă e atît de remarcabil, încît greu poate admite cineva că s-ar fi produs a parte în fiecare dialect, dupăce se vor fi despărțit dialectele unul de altul. Mai degrabă trebuie să admitem că vechile plurale *adunãri* etc. au început încă din romîna primitivă să fie înlocuite prin formele nouă *adunãri* etc., dar că această inovație dialectală n-a putut pătrunde pretutindenî în romîna primitivă”. Tot așa, prin apariții dialectale în sinul limbii romîne primitive, explică lucrul Pușcariu atunci cînd un fenomen comun dialectelor nu se găsește răspîdit pretutindenî în acestea, cum este cazul cu *aud*, care se găsește în toate cele patru (dacă consideri și meglenitul ca dialect a parte) dialecte, dar alături de care apare în dacoromîn și *aúz*, care e forma mai veche, direct descendentă din *audio*. Pag. 25: „*Aud* este urrumänisch, căci nu se poate admite că această formă s-ar fi dezvoltat a parte în fiecare din cele patru dialecte după separarea lor unul de altul.. Alături de vechea și regulata formă

aúz, care și astăzi se păstrează dialectal și altă dată era mult mai răspândită, a apărut încă din romina primitivă forma nouă și analogică *aúd*. Această a scos din uz forma mai veche tot mai mult, dar pe vremea când s-a despărțit romina primitivă în dialectele actuale nu reușise încă să o scoată din uz în mod complet. Lupta a continuat apoi în fiecare dialect mai departe și rezultatul a fost că în aromina, meglenita și istroromina *aúd* a învins pe *aúz* cu desăvârșire ori aproape cu desăvârșire, în dacoromina însă formele cele vechi s-au putut păstra mai cu tenacitate".

La asemenea concepție asupra limbii romine primitive aú putut ajunge învățații citați numai pentru că n-au cunoscut numărul covârșitor de mare al fenomenelor comune dialectelor față cu acel minim al fenomenelor proprii fiecărui dialect, și pentru că nu și-au dat socoteală de nenumăratele legături care există dela un dialect la altul din punct de vedere al subdialectelor. Toate rezultatele la care ajung eu în acest capitol (Vezi în rezumat tablourile de sub § 272) li erau necunoscute, și câteva cazuri, care li veniau întâmplător în minte, li păreau suficiente pentru a stabili o teorie. Dacă și-ar fi dat socoteală de asemănările nenumărate, care, ca niște lanțuri de diferite lungimi și în diferite direcții, leagă între ele dialectele și subdialectele, ca într-un painjiniș inextricabil, ar fi renunțat la părerea că fenomenele comune dialectelor aparțin timpului când neamurile rominești, care le vorbesc astăzi, nu se despărțise încă unele de altele. În special, dacă n-ar fi avut în minte numai două trei cazuri izolate, ci întregul bloc de fapte discutate de mine sub § 268 No. 3, ar fi renunțat, probabil, Pușcariu să explice fenomenele *lăudám* față de vechiul romin *lăudá*, *cețăți* față de vechiul romin *cețăți*, ca apariții dialectale din romina primitivă, ci le-ar fi recunoscut ca fenomene de recentă dată. În Locul limbii romine între limbile romanice pag. 10-12 Pușcariu restringe fenomenele care nu pot apărea în mod independent în mai multe dialecte la așa numitele de el *importante*, și zice, de pildă, pag. 10: „Dacă bunăoară vom descoperi în dialectele principale ale limbii romine, care sînt despărțite de veacuri unul de altul, schimbarea labialelor în palatale, care foneticește e grea de explicat și pe care n-o mai întilnim în nicio altă limbă, dela început vom recunoaște că pronunțarea *kept* în loc de *piept* în unele regiuni dacoromine și la toți Arominii nu poate fi întâmplătoare, nu e probabil ca ea să se fi dezvoltat independent în fiecare din aceste dialecte după despărțirea lor“. Că fenomenele așa numite importante pot să apară în mod independent chiar în mai multe dialecte dezvoltate pe baze de articulație deosebite, cu atît mai virtos în mai multe dialecte dezvoltate pe aceeași bază de articulație, cum sînt dialectele limbii rominești, am arătat în nota privitoare la limba latină populară dela § 85.

În ce privește timpul în jos, până la care neamurile de Romini, care vorbesc actualmente cele trei (ori patru) dialecte, vor fi trăit încă neseperate unele de altele, se înțelege că învățații ori l-au fixat în mod arbitrar, ori aú renunțat să-l fixeze. I. A. Candrea-Hecht, *Les éléments latins de la langue roumaine*, Paris, 1902, care, macarcă nu vorbește de romina primitivă, împărtășește și el părerea că un fenomen comun dialectelor nu s-a putut dezvolta decît atunci cînd dialectele nu erau separate unul de altul, fixează în mod arbitrar separarea dialectului macedoromîn de cel dacoromîn în secolul X, iar separarea dialectului istroromîn de cel

5. Se constată din dezvoltarea fenomenelor 178, 194 că dialectul macedoromîn și cel istroromîn sînt mai arhaice decît dialectul dacoromîn.

§ 265. C. Aŭ loc numai la elementele băștinașe, însă nu în toate dialectele, ori nu la fel în toate dialectele, numerele 18 (Soarta diftongului *aŭ* accentuat și neaccentuat și a grupurilor *ău*, *ăŭ*, *au*), 50 (Soarta lui *i* final fix), 71 (Soarta lui *u* final fix), 72 ($\ddot{u} < p, b, t, v, f, w, m$), 75 (Epenteza lui \ddot{u} în *două*, *rouă*), 90 (Soarta lui *t* provenit din $r + i$ final scurt afon), 91 ($r < n$ sporadic. Un cuvînt de origine obscură), 97 (Căderea lui *r* în cîteva cuvinte), 102 ($l < n$, sporadic), 113 ($mn < un$), 117 ($mbl < ml < mn$ în *ambulo*), 118 ($m < n$, rar), 119 (*m* final $< n$), 122 (*n* intervocalic $< r$. Un cuvînt de origine obscură), 123 (*n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă și apoi a dispărut, sporadic. Un cuvînt de origine obscură), 124 ($nt < mt$, sporadic), 131 ($ns < ms$), 132 ($nv < mm$), 133 ($n < l$, sporadic), 154 ($b < p$ în *baptizo*), 162 ($tsl < sl$), 171 ($d < t$), 172 (*dz* final $< t$), 173 (*dz* final $< s$), 184 ($ct < pt < mt$, sporadic), 185 ($cs < ps < ms < ns$, sporadic), 187 ($cm < hm$, rar), 200 (Căderea lui *dz-z* în *fui* [fugi]),

dacoromîn în secolul XIII ori XIV. Pag. 58: „În ce privește timpul cînd a căzut *n* intervocalic în aceste cuvinte [*frenum, granum*],... *n* a căzut după nașterea dialectului macedoromîn, căci s-a păstrat în acest dialect, și înainte de nașterea dialectului istroromîn, pentrucă a căzut și în acest dialect. Istroromînul, a cărui origine se ridică în al XIII ori al XIV secol, ni probează că dispariția lui *n* a avut loc înainte de această epocă. Pe de altă parte dialectul macedoromîn, care după părerea noastră a luat naștere prin secolul X, după invazia Ungurilor, ni arată că *n* nu căzuse încă la această epocă. Deci căderea lui *n* intervocalic a trebuit să aibă loc între secolele X și XIII”. Weigand, Linguistischer Atlas, Leipzig, 1909 pag. 8 pune în mod arbitrar epoca de existență a romînei primitive între secolele VII și IX: „Negreșit că există multe deosebiri între ele [dialecte, care după el ar fi patru], dar aceste deosebiri sînt toate de așa fel, că se pot duce la niște trepte unitare mai vechi, care aŭ existat pe vremea romînei primitive, deci cam în spațiul de timp dela al VII pînă la al IX secol”. Mai precaut, Pușcariu lasă granița de timp în jos deschisă. Zur Rekonstruktion des Urrumänischen pag. 71: „Prefer să las granița de timp în jos complet deschisă”.

Eŭ atribuiŭ limbii romîne primitive fenomenele 3, 4, 6, 37, 89, 91, 99, 100, 102, 113, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 131, 137, 139, 146, 157, 160, 166, 178, 191 α , 194, 195, 196 α , 207, 209, 217, 220, 223. Vezi discuția de sub B 2, C 2, D 5, §§ 264-No 2, 266 No 2, 268 No 5.

203 ($f < h$, sporadic), 204 ($f < s$ în cuvîntul *sădmin*), 217 (Căderea lui *v* inițial dela *volo* și *volebam*), 234 ($st < sn$, sporadic), 235 ($st < t$ într-un cuvînt), 236 (*sc* final din sufixul prezentului $< s$), 238 ($sšt < st$).

§ 266. La aceste fenomene observăm următoarele:

1. La cele mai multe din ele lipsa elementelor străine se explică din diferite cauze. a) Pentru 18, 72, 75, 117, 162, 184, 185, 203, 204 este de observat că sunetele ori grupurile de sunete respective lipsesc în vechea bulgară, în limba adică dela care romîna a făcut cele mai vechi (dacă se exceptează limba grecească) și foarte multe împrumuturi și de care limbă ținem exclusiv socoteală în prezentele calcule (În vechea bulgară lipsesc diftongul *aŭ*, *ŭ* consonant, grupul *au* se găsește numai unde se întilnește un *-a* dela sfîrșitul prefixului cu *u* dela începutul verbului [*zaušiti*, *naučiti*] și în cuvinte străine [*paun* > *pavo*, probabil prin romîna], lipsesc grupurile *oe*, *mbl*, *tsl*. [Cît de puțin fenomenul *tsl* < *sl* aparține exclusiv la elementele latine se constată din fenomenul analog *dzl* < *zl* dela numărul 174, care aparține la o formă de declinare de origine neogreacă, vezi studiul meu. Un specialist romîn la Lipsca I], *ct*, *cs*, lipsește sunetul *f* [*f* se găsește în vechea bulgară numai în cuvinte împrumutate]). b) Numerele 50, 71, 119, 236 cuprind în mod necesar numai elemente latinești, deoarece fenomenele respective aŭ loc la niște forme gramaticale care sînt de origine latină. c) În ce privește numărul 90, cuvintele *păr*, *pîr*, *cér*, *sár*, *vér* se găsiau, față de niscai elemente străine, ca *cobór* de pildă, într-o poziție excepțională din cauza legăturii lor cu fenomenele 89 și 99; iar că macedoromînul *cár* < *cái* e latinesc se datorește poate numai întîmplării. d) În sfîrșit e foarte posibil că, dacă se întilnesc numai la elemente latine sincopa lui *r* (în două cuvinte, 97), $m < n$ (într-un cuvînt, 118), $nv < mm$ (în două cuvinte, 132), $n < l$ (în două cuvinte, 133), $b < p$ (într-un cuvînt, 154), $d < t$ (în finalul *-ed* la paroxitoane, 171, a), $dz < t$ (în finalul *-edzi*, *-ădzi* la paroxitoane, 172), $dz < s$ (într-un cuvînt, 173), $cm < hm$ (într-un cuvînt, 187), sincopa lui *dz-z* (într-un cuvînt, 200), $st < sn$ (într-un cuvînt, 234), $st < t$ (într-un cuvînt, 235), $sšt < st$ (într-un cuvînt, 238). Să se noteze că un grup *sšt*, care e provenit din conjuncția *să* și *št* dela începutul unui verb, nu poate avea loc decît la elemente latine, deoarece verbele macedoromîne începătoare cu *št* sînt toate de origine latină), să se fi datorind aceasta întîmplării.

2. Se poate susține, deci, cu oarecare șansă de a nu ne înșela, că numai fenomenele 91, 102, 113, 122, 123, 124, 131, 217 se petrec exclusiv la elementele băștinașe (Ca elemente băștinașe putem considera și pe cele trei cuvinte de origine obscură, pe *vizunie* dela 91, pe *genune* dela 122 și pe *brîu* dela 123). Dacă însă este exact acest lucru, că ele se petrec exclusiv la elementele băștinașe, apoi apariția lor cade înainte de secolul VII. Ele se pot considera ca apariții *dialectale* ale limbii latine depe teritoriul românesc și ca aparținând la limba *română primitivă* (Urrumänisch). Pentru alte considerații vezi B 2, § 264, No 2.

3. Faptul însă că aceste fenomene, macarcă aparținând la limba română primitivă, nu au loc în toate dialectele, ori nu au loc la fel în toate dialectele, nu se poate explica decît dacă vom admite că încă depe acele vremuri străvechi o scisiune, provocată de împrejurări fizice ori politice, s-a petrecut în masa poporului român. O asemenea scisiune am văzut-o probată pentru secolul VI, și anume între Dacoromîni și Istroromîni de o parte și între Macedoromîni de altă parte, prin chipul cum apare în limba română africativizarea lui *ce, ci, ge, gi*, vezi A 2, § 262, No 2 *a*. Aici constatăm următoarele grupări. 91: De o parte dacoromînul, de altă parte macedoromînul și istroromînul. Asămănarea sporadică pe care o prezintă cuvîntul *iuniperus* între dacoromîn și macedoromîn trebuie considerată ca apariție independentă.—113 *a*: De o parte dacoromînul, afară de Banat și de o porțiune din Criș-Mureș; de altă parte o porțiune din Criș-Mureș, istroromînul, meglenitul; de altă parte Banatul, o porțiune din Criș-Mureș, macedoromînul afară de meglenit. Este probabil că asămănarea dintre Criș-Mureș, istroromîn de o parte și meglenit de altă parte, între Banat, Criș-Mureș de o parte și macedoromîn de altă parte, trebuie considerată ca apariție independentă. Este încă mai probabil că unei apariții independente se datorește asămănarea dela 113 *β* dintre Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa de o parte și macedoromîn de altă parte, și asămănarea dela 113 *γ* dintre Țara Oașului (Somiș-Tisa) de o parte și meglenit de altă parte.—122: De o parte o porțiune din Criș-Mureș, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina, istroromînul; de altă parte restul dialectului dacoromîn, macedoromînul.—123: De o parte dacoromînul, istroromînul; de altă parte macedoromînul.—217: De o parte dacoromînul, istroromînul; de altă parte macedoromînul.—La 102 se

poate numai constata în general o divergență de dezvoltare a fenomenului în cele trei dialecte, fără să putem hotărî nimic precis, căci se poate întâmpla ca această divergență să fie rezultatul vreunor lipsuri care au avut loc ulterior: *assimilo*, *assimilis*, care lipsesc actualmente în macedoromîn și istroromîn, vor fi existat poate altă dată în aceste dialecte supt aceiaș formă ca în dacoromîn; tot așa *alalt* va fi existat poate odată și în istroromîn supt aceiaș formă ca în dacoromîn și macedoromîn. În asemenea împrejurări fenomenul 102 ar putea aparține la B. —La 124 se poate întâmpla ca divergența dintre meglenit, istroromîn de o parte și dacoromîn, macedoromîn de altă parte să se datorească unei ulterioare schimbări *mt < nt* care va fi avut loc în meglenit și istroromîn. Compară 125. În asemenea împrejurări fenomenul 124 ar putea aparține la B, §§ 263, 264. —La 131 se poate întâmpla ca divergența dintre macedoromîn (afară de meglenit) de o parte și celelalte dialecte de altă parte să se datorească unei ulterioare schimbări *ms < ns* care va fi avut loc în dacoromîn, în meglenit și istroromîn. Compară 126. În asemenea împrejurări fenomenul 131 ar putea aparține la B, §§ 263, 264.

În masa poporului român, deci, până la începutul secolului VII vedem desemnându-se următoarele contururi: a) Dacoromîniî cu Istroromîniî (123, 217. Acest contur l-am constatat și la A 2, § 262, No 2). b) Macedoromîniî (123, 217. Acest contur l-am constatat și la A 2, § 262, No 2). c) Dacoromîniî (91). d) Istroromîniî cu acea parte din Dacoromîniî care actualmente ocupă vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina (113, 122). e) Dacoromîniî care actualmente ocupă Banatul și o parte din vestul Transilvaniei (113).

4. Faptul că fenomenul 122 în textele vechi românești și în dialectul istroromîn cuprinde numai elemente băștinașe, iar la Moși cuprinde și elemente străine, unele relativ chiar recente, probează că începuturile lui datează din timpul străvechiu cînd elementele străine lipsiau din limba romînă, că pentru cea mai mare parte a domeniului, unde a apărut, a încetat de a fi activ înainte de introducerea unor asemenea elemente străine, dar că pentru o parte restrînsă a aceluî domeniu a continuat de a fi activ până tîrziu, am putea zice până în zilele noastre.

5. Fenomenele primitive romîne de sub C, § 266, No 2, măcarcă nu aparțin la întreaga romînime, ci constituiesc caractere dialectale ale limbii romînești primitive, nu sînt pentru a-

ceasta numai decît mai nouă decît fenomenele primitive romîne de sub B, § 264, No 2, care aparţin romînimii întregi. Se poate într-adevăr întîmpla ca fenomenele de sub B să fi apărut după ce contururile dialectale, constatate sub C 3, § 266, No 3, vor fi luat fiinţă, iar uniformitatea cu care ele se prezintă să se datorească unei independente apariţii în diferitele domenii dialectale. Că acest lucru este posibil se constată din africativizarea lui $t + i + é$ (156) şi $d + i + é$ (165), care s-a petrecut în acelaş fel pe tot domeniul romînesc, macarcă a avut loc după ce scisiunea dintre dialectul dacoromîn şi cel istroromîn de o parte şi dialectul macedoromîn de altă parte luase fiinţă (Vezi A 4, § 262, No 4). Intre unele din fenomenele de sub C, §§ 265, 266 şi B, §§ 263, 264, se poate constata însă o gradaţie cronologică. Anume 122 este mai nou decît 102 (pentru că $n > l$ a fost supus rotacizării, vezi supt 102); decît 123 şi (fiindcă 123 e mai nou decît 3) decît 3. 123 e mai nou decît 3, pentru că altfel nu s-ar fi prefăcut în i a din *grănum* (Vezi însă D 6, § 268, No 6).

6. La fenomenul 123 vorbirea din Ţara Oaşului e mai arhaică decît restul dialectului dacoromîn.

§ 267. D. Aŭ loc în toate dialectele numerele 2 (Sunetele \check{a} , i), 4 ($\check{a} + n$ ori $m +$ consonantă $< i + n$ ori $m +$ consonantă), 5 (\check{a} la 3 p. sing. a perfectului $< \check{a}$), 7 (\check{a} , precedat în aceeaş silabă de e , i , sunet muiat, şi urmat în aceeaş silabă ori în silaba imediat următoare de e , i , sunet muiat, $< \acute{e}$), 10 ($\check{a} < \check{a}$ în *dat*, *da*, *stat*, *sta*, *lavit*, *lave* [ori *lavat*; *lava*], *fac*, *vade*), 15 (\check{a} rămas neschimbat), 16 (a neaccentuat neiniţial $< \check{a}$), 17 (a neaccentuat iniţial $+ n < i + n$. Indoişos pentru istroromîn), 19 (Soarta grupurilor *aa*, *aa*, *ae*, *ae*, *ai*), 22 ($-a$ epitetic), 25 ($\acute{e} + n < i + n$), 26 ($\acute{e} + m +$ consonantă $< i + m +$ consonantă), 27 (Diftongarea lui \acute{e}), 28 (e accentuat şi neaccentuat precedat de m , p , b , f , v , $u < \check{a}$), 29 (e accentuat şi neaccentuat precedat de $r < \check{a}$), 30 (e accentuat şi neaccentuat precedat de \check{s} , $\check{z} < \check{a}$), 31 (e accentuat şi neaccentuat precedat de s , t , dz , $z < \check{a}$), 32 (e accentuat şi neaccentuat precedat de t , $d < \check{a}$, sporadic), 36 (Tendinţa lui e de a se prefăce în \check{a}), 38 (Alternarea lui e neaccentuat cu i neaccentuat. Fixarea lui e final ca e ori ca i), 42 (i păstrat neschimbat), 43 (i accentuat şi neaccentuat precedat de $r < i$), 44 (i accentuat şi neaccentuat precedat de \check{s} , $\check{z} < i$), 48 (Tendinţa lui i de a se prefăce în i), 49 (Confuzia lui i

neaccentuat cu *i* neaccentuat. Alternarea lor cu *e*. Fixarea lui *i* final ca *i* ori ca *e*), 52 (Soarta lui *i* consonant), 54 (Soarta lui *in-*, *im-*, în special a cuvîntului *ipsus*), 56 (*i* protetic în *iel* > *ille* și în grupul *iie* > *ie*), 58 (*ó* + *n* < *ú* + *n*), 59 (*ó* + *m* + consonantă < *ú* + *m* + consonantă), 60 (Diftongarea lui *ó*), 61 (*ôá* precedat de *f*, *v*, *r*, *l*, *t*, *d*, *s* < *á*, sporadic), 64 (*o* accentuat și neaccentuat < *ă*, sporadic), 65 (*o* neaccentuat are propensia de a se preface în *u*. Fixarea lui *o* final ca *u*), 67 (*ũ* păstrat neschimbat), 69 (*u* accentuat și neaccentuat precedat de *i* ori sunet muțat < *i*, sporadic), 70 (*u* neaccentuat rămîne neschimbat), 74 (Chipul cum sînt tratate grupurile *uă*, *uã*, *uă*), 77 (*ă*, *î*, precedați imediat de *i*, sunet muțat, sunet palatal < *e*, *i*), 78 (*ă*, *î* < *e*, *i* supt influința unui *e*, *i* din silaba următoare, sporadic), 79 (*ă*, *î*, precedați imediat de *o*, *u* < *o*, *u*), 85^a (Căderea lui *ă* neaccentuat înainte de *a* accentuat și neaccentuat), 87 (*i* protetic în *îmi*, *îți*, *îi*, *iși*, *il*, *îi* [*>est*], *îs* [*>sum*, *sunt*]), 89 (Inmușarea lui *r* precedat de vocală + *i* vechiu + vocală), 96 (*r* epentetic, rar), 99 (Inmușarea lui *l* inițial + *i*, *l* precedat de vocală + *i* vechiu + vocală, *ll* + *i*, *ll* + *i* vechiu + vocală, *ll* + *i* final fix), 104 (*ll* precedat de *ě*, *i*, *ú* și urmat de *ă* final < *ũ*), 121 (Inmușarea lui *n* precedat de vocală + *i* vechiu + vocală, *n* precedat de vocală + *i* final fix), 125 (*nct* < *mpt* < *mt* < *nt*), 126 (*ncs* < *mps* < *ms* < *ns*), 129 (*nt* < *nd*, sporadic), 135 (Căderea lui *n* în *atit*, *cătră*, *cit*), 136 (*p* înainte de *i* se preface în sunete limbale), 137 (*pt* < *mpt* < *mt* < *nt* în *nuptiae*), 138 (*pt* < *t*, sporadic), 139 (*ps* < *mps* < *ms* < *ns*, sporadic), 160 (*tl* < *cl*), 168^a (*z* + *i* < *ž* + *i*), 179 (*ct* < *pt*), 180 (*cs* < *ps*), 181 (*cs* intervocalic < *s*, sporadic), 183 (*c* < *g*, sporadic. Unele exemple anteromînești), 191 (Soarta lui *q*), 196 (Soarta lui *gũ*), 197 (*g* < *b*, sporadic), 208 (Dispărerea lui *v* intervocalic atunci cînd vocala de după *v* este un *i* consonant), 220 (*s* + *i* vechiu + vocală < *ș* + vocală), 228 (*scl*, *šk*, provenite din *scl*, < *šcl*, *šk*), 229 (*stri* < *štri* în *nostri*, *vestri*), 230 (*s* înainte de consonante fonice < *z*), 231 (*sc* < *zg*, sporadic).

La acestea se adaugă următoarele, unde, la unul ori altul din dialecte, nu se poate proba existența fenomenului, sau din cauză că lipsesc cuvintele respective ori cuvinte care să ofere grupurile de sunete trebuitoare, sau din cauza nepreciziei ortografice: 9 (-*ă* < -*ă*- la pluralul -*i* al femininelor. În istoromîn lipsesc exemple), 11 (-*ă*- din radicalul multor verbe <

-*ă*- la p. 1 sing. prezent indicativ. În istroromîn lipsesc exemple), 13 (-*ă*- < -*ă*-, -*i*- în *căruî, cărei, cutăruî, cutărei, căror, cutăror, desfășur, înfășur, fișie*, prin strămutare de accent. În macedoromîn și istroromîn lipsesc formele ori cuvintele respective), 14 (*lapido* < *lepido*. În istroromîn lipsește cuvîntul), 33 (*e* neaccentuat precedat de *l, n, k, g* < *ă*, sporadic. În istroromîn lipsesc exemple), 53 (*ia* din elemente străine, ori provenit în alte împrejurări decît cele de sub 24, 39, 51, ori provenit în acele împrejurări, dar ținut în loc prin analogie [-*iă*> -*iebat*] < *ea* după *ț, dz-z, ș, șt, l, n, r*. Nu se poate ști cum stau lucrurile în macedoromîn și istroromîn din cauza nepreciziei ortografice), 127 (*nr* < *ndr*. În istroromîn lipsesc exemple), 147 (Dispărerea lui *b* intervocalic atunci cînd vocala de după *b* este un *î* consonant. Cuvîntul respectiv lipsește în macedoromîn și istroromîn), 159 (*ț + i + vocală* < *č-ș + vocală*. În istroromîn lipsesc exemple), 161 (*tst* < *st*. Pentru macedoromîn și istroromîn lipsesc exemple), 168 (*dz + i + vocală* < *ğ-ž-ž + vocală*. În istroromîn lipsesc exemple), 210 (*v* < *g*, sporadic. În macedoromîn și istroromîn lipsesc cuvintele respective).

§ 268. La aceste fenomene observăm următoarele.

1. Mai întîiu constatăm numărul cel mare de fenomene comune tuturor dialectelor, fenomene importante, unele prin mărirea și intensitatea lor (cum sînt numerele 16, 25, 27, etc.), altele tocmai prin cadrul restrîns al lor (cum sînt numerele 9, 10, etc.), fenomene care înbrățișează întreaga manifestare a limbii. Numărul lor este 82, ori, dacă adăogim și pe cele de sub B, 96. Dar în mijlocul unuia și aceluiaș fenomen asemănarea nu-i superficială, ci intensă, ea ajunge pînă la ultimele detalii. Pentru a se convinge de acest lucru, să cerceteze de pildă cineva numerele 25 (Aceleaș excepții: *gêne, pêne*), 26 (Aceleiaș restricție: grupul *mn*. Acelaș unicum: *nimenî*), 27 (Aceleiaș restricție: *é + n + vocală* nu s-a diftongat în poziția -*e*, dar s-a diftongat în poziția -*ă*; *é + n + consonantă*, *é + m + consonantă*, afară de grupul *mn*, nu s-au diftongat nici într-o poziție. Aceleaș excepții: *vena, arena*), 32 (Sporadica prefacere a lui *e* precedat de *t, d* în *ă* are loc aproape în aceleaș cuvinte), 43 (Aceleaș excepții: *aripă, biserică, buric, pûrice, șoărice, stric*), 58 (Aceleaș excepții: *cós, -oiû, tónt*), 59 (Aceleiaș restricție: grupul *mn*), 60 (Aceleiaș restricție: *ó + n + vocală* nu s-a diftongat în poziția -*e*, dar s-a diftongat în

poziția —ă; $o + n +$ consonantă, $o + m +$ consonantă, afară de grupul *mn*, nu s-au diftongat nici într-o poziție. Aceleaș anomalii: *nără, soră, gutue, cunună*), 61 (Sporadica prefacere a lui *ă* după *f, v, r, l, t, d, s* în *ă* are loc în aceleaș cuvinte), 64 (Sporadica prefacere a lui *o* accentuat și neaccentuat în *ă* are loc în aceleaș cuvinte), 69 (Sporadica prefacere a lui *u* accentuat și neaccentuat precedat de *i* ori de sunet muiat în *i* are loc în aceleaș cuvinte), 78 (Sporadica prefacere a lui *ă, î* în *e, i* supt influința unui *e, i* din silaba următoare are loc în aceleaș cuvinte), 87 (*î* protetic în aceleaș cuvinte), 121 (Aceiaș restricție a înmuierii lui $n + i$ final fix, că ea nu are loc cînd *i* final fix e provenit din *ae* ori din *e*, cu excepție de $-i > -es$ dela conjugare), 135 (Puținele cuvinte în care *n* a căzut sînt aceleaș trei în toate dialectele), 136 (Aceleaș categorii de excepții și aceleaș cuvinte în fiecare categorie), 137 (Schimbarea $pt < mpt < mt < nt$ în acelaș unic cuvînt *nuptiae* în toate dialectele), 138 (Sporadica prefacere a lui *pt* în *t* are loc în aceleaș cuvinte), 139 (Sporadica prefacere $ps < mps < ms < ns$ are loc în aceleaș cuvinte), 181 (Sporadica prefacere a lui *cs* intervocalic în *s* are loc în aceleaș cuvinte), 183 (Sporadica prefacere a lui *c* în *g* are loc în aceleaș cuvinte), 191 (Dubla dezvoltare a lui *q* are loc în acelaș fel în aceleaș cuvinte), 196 (Dubla dezvoltare a lui *gü* are loc în acelaș fel în aceleaș cuvinte), 197 (Sporadica schimbare a lui *g* în *b* are loc în aceleaș cuvinte), 229 (*stri < štri* în aceleaș două cuvinte în toate dialectele), 231 (Sporadica prefacere a lui *sc* în *zg* are loc în aceleaș cuvinte).

2. La fenomenele 89, 99, 121, 125, 126, 137, 139 se deosebesc două faze, una mai veche, comună tuturor dialectelor, și alta mai nouă, care ori aparține tuturor dialectelor ori numai unuia sau altuia din ele. La 89 faza mai veche este cea a înmuierii lui *r*, ea s-a păstrat în anumite împrejurări în dacoromîn. Faza mai nouă este cea a prefacerii lui *r* în *ř* și în *r*; supt forma *ř* este specifică dialectului dacoromîn, supt forma *r* este comună tuturor dialectelor, unde s-a dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare din aceste dialecte.—La 99 faza mai veche este cea a înmuierii lui *l*, ea s-a păstrat în macedoromîn și istroromîn (Resturi și în vechea romînă). Faza mai nouă este cea a prefacerii lui *l* în *ř*; dacă facem abstracție de cîteva sporadice apariții de $l < ř$ în macedoromîn și istroromîn, ea este specifică întregului dialect dacoromîn.—La 121

faza mai veche este cea a înmuierii lui *n*, ea s-a păstrat în o parte din dialectul dacoromîn (Banat, Criş-Mureş [nu în toate părţile], Munteni-Pădureni [mai pretutindeni], Oaş [rar], Somiş-Tisa [rar]), în macedoromîn şi istroromîn. Faza mai nouă este cea a prefacerii lui *n* în *i*, ea este specifică celei mai mari părţi din dialectul dacoromîn. O fază intermediară, cea a prefacerii lui *n* în *i* cu nazalizarea vocalei precedente, este specifică unei părţi din dialectul dacoromîn (Ţara Oaşului şi, rar, Somiş-Tisa).—La 125, 126, 137, 139 faza mai veche este *mpt*-*mt* (125), *mps*-*ms* (126), *mpt*-*mt* (137), *mps*-*ms* (139), ea s-a păstrat în dacoromîn până târziu (în limba veche, în parte până astăzi) şi în macedoromîn. Faza mai nouă, de recentă dată, este *nt* (125), *ns* (126), *nt* (137), *ns* (139), ea se găseşte în dacoromîn, meglenit şi istroromîn, unde s-a dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare din aceste dialecte.

3. Se constată din 89, 125, 126, 137, 139 că nişte fenomene s-au dezvoltat uniform a parte în fiecare dialect, ori, cu alte vorbe, că fenomene comune tuturor dialectelor au luat naştere nu în timpul cînd limba forma o singură masă, nedespărţită în dialecte, ci în timpul posterior despărţirii dialectelor. Această independentă, dar uniformă, dezvoltare a unor fenomene am mai constatat-o pentru africativizarea lui *t* + *i* + *e*, *d* + *i* + *e* (Vezi A 4, § 262, No 4). Ea a avut loc şi la fenomenele următoare: 7 (Vezi acest număr); 9 (Vezi acest număr); 14 (Dacă *lapido* a devenit *lepido* prin analogia formelor neaccentuate, unde *a*, prefăcut prealabil în *ă*, va fi devenit *e* supt influinţa lui *e* din silaba următoare, apoi fenomenul 14 e recent, deoarece e posterior fenomenului 78, care el însuşi e de relativ recentă dată); 25 (Vezi cronologia de sub 30, unde se vede că fenomenul 25 e posterior fenomenului 7, care el însuşi e de recentă dată); 26 (Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul 25); 29, 30, 31 ($e < \tilde{a}$ în poziţia —*e* este posterior fenomenului 7 la Moldoveni pentru fenomenele 29, 30, la Moldoveni şi Munteni pentru fenomenul 31. Fiindcă fenomenul 7 e relativ recent, urmează că $e < \tilde{a}$ în poziţia —*e* este ceva încă şi mai recent, şi fiindcă între $e < \tilde{a}$ în poziţia —*ă* şi $e < \tilde{a}$ în poziţia —*e* nu poate fi o prăpastie din punct de vedere al timpului, se poate susţine că fenomenele 29, 30, 31 nu pot fi vechi tare. Pentru 31 există motive speciale, după care îl putem considera ca relativ nou, vezi 31 alineatul 3); 58 (Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul 25); 59

(Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul 58); 78 (In caz cînd într-adevăr forma de genitiv-dativ a femininelor singulare de declinarea I, *-e*, a provenit din *-ă* conform fenomenului 78, apoi formele *-ăei* din vechea romînă și dese forme *-ălei* din macedoromîn probează că fenomenul 78 este de recentă dată); 43, 44 (Fenomene paralele—foarte probabil—cu fenomenele 29, 30); 28 (pentru că e posterior lui 30, 44, vezi tabloul cronologic de sub 30).

Toate aceste fenomene le constatăm că s-au petrecut uniform, dar a parte în fiecare dialect, pentru că sînt recente ori pentru că, cum este cazul cu africativizarea lui *t + i + é*, *d + i + é*, au avut loc în urma unui fenomen petrecut după separarea dialectelor. Avem însă și probe directe că într-adevăr anumite fenomene au căpătat ființă la fel, dar separat, în diferite teritorii romînești. Aceste probe le avem pentru 29, 30 (*e < ă* în poziția *-e* este la Muntenii anterior, iar la Moldovenii posterior fenomenului 7) și în special pentru 30, 44 (*e < ă*, *i < î* au avut loc în alt timp la Muntenii și în altul la Moldovenii). Discuția amănunțită vezi-o sub aceste numere, în special sub numărul 30.

4. În urmă împrejurărilor constatate sub 3, a susținea că fenomenele care se găsesc în toate dialectele au trebuit să capete ființă pe vremea cînd încă nu se despărțise prin distanțe dialectele, este o naivitate. Asemenea fenomene s-au putut dezvolta în mod independent, a parte, în fiecare dialect. Unele din ele vor fi datînd și din timpul cînd încă nu se despărțise prin distanțe dialectele, dar care vor fi fiind acelea nu știm, dacă ne punem numai din punctul acesta de vedere, al prezenței lor în toate dialectele. În această privință este mare deosebire între raportul dintre limbile romanice și acela dintre dialectele limbii romînești. Cînd e vorba de limbile romanice comparate între ele, putem cu oarecare drept să punem pe socoteala limbii latine comune sau a așa numitei limbi latine populare (Vezi cele spuse la § 85, Nota) orice apariție prezentă în toate limbile romanice ori în cele mai multe din ele, pentru că acolo avem a face cu propagarea unei limbi dintr-un centru de guvernămînt la niște națiuni cu alte baze de articulație *) decît ale centrului, astfel

*) Printre cauzele care provoacă schimbarea limbii au fost recunoscute și următoarele două: 1. Limba se schimbă, pentru că se schimbă organele articulatorii. 2. Limba se schimbă, pentru că se schimbă psihicul.

că apariții limbistice uniforme, dar independente, la atâtea neamuri de oameni deosebite, ar constitui niște coincidențe grele de admis. Pe terenul dialectelor limbii românești însă avem a face cu o masă națională unitară, care vorbește aceeași limbă, și în ale cărei bucăți despărțite apariții limbistice uniforme sînt posibile din cauză că baza de articulație este aceeași. Este adevărat că la formarea națiunii romîne aŭ contribuit multe și diverse elemente (Vezi § 111, No 4, § 234, No 2), dar acel conglomerat a devenit un conglomerat uniform. Deosebirile locale, care vor fi existat (și trebuie să fi existat) în constituirea conglomeratului, vor fi dat naștere la mai remarcabile diferențieri dialectale, dar fondul unitar al conglomeratului a făcut posibilă apariția a oricît de remarcabile fenomene comune, în mod independent în deosebite locuri dezvoltate. Apoi pe terenul limbii romîne a lipsit centrul de guvernămînt, de unde să fi radiat pe diferite teritorii fenomenele limbistice.

La același individ organele articulatorii și starea psihică variază dela un moment la altul, și ca un reflex al acestei variabilități o variabilitate adecvată în sunetele, simboalele și înțelesurile simboalelor unei limbi trebuie să existe. Cu atît mai mult organele articulatorii și psihicul variază dela un individ la altul, și încă mai mult variază acești factori dela un neam de oameni la altul; pentru aceia în proporții adecvate se reflectează aceeași variabilitate dela un individ la altul în sinul aceleiași limbi, și dela un neam de oameni la altul, cînd se întîmplă să-și părăsească limba de baștină și să adoapte o limbă străină. Chestiunea a fost pusă pentru ambele momente, și cel fizic și cel psihic (care, la un loc luate, s-ar putea numi momentul *biologic*), întîiaș dată *clar* de Constantino Nigra, La poesia popolare italiana, Romania anul 1876 pag. 426 (La Wechssler, Gibt es Lautgesetze? in Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 451): „In Italia de sud sub limba latină există un substrat italic; în Italia de nord sub limba latină e un substrat celt. Cînd aŭ adoptat limba învingătorilor, Celtii din Italia de nord aŭ luat din ea, firește, fondul lexical și formele gramaticale, dar n-aŭ putut tot așa de ușor să iee sunetele și sintaxa, pentrucă aceste două părți ale limbii stau în strînsă legătură cu organele materiale ale pronunțării și cu gîndirea, care nu puteau fi identice la cele două neamuri, după cum se vede din comparația limbii latine cu resturile de limbi celte care aŭ ajuns până la noi, și nici nu pot fi schimbate ori modificate prin voință“. Pentru momentul fizic ea a fost pusă *clar* apoi cîțiva ani mai tîrziu de Osthoff, Das physiologische und psychologische Moment in der sprachlichen Formenbildung, Berlin, 1879, pag. 16 (La Wechssler opul citat pag. 430): „Schimbarea în organele vorbirii este în general cauza pentru care se schimbă sunetele unei limbi“. Am zis *clar*, pentrucă în mod nepreciz pe de o parte, și pe de altă parte în mod amestecat cu influința limbii părăsitate (autohtone) asupra limbii adoptate, care e o chestiune cu totul alta

(Vezi mai jos), chestiunea a fost agitată anterior și de H. Schuchardt în *Vokalismus des Vulgärlateins* I pag. 87, și înainte de Schuchardt ea a mai fost agitată de alții (Vezi bibliografia la Schuchardt opul citat I pag. 86-87. Nihil novi sub sole!). Odată enunțată însă *clar*, teza a devenit un subiect favorit de discuție și de aprobare până în momentul de față. Se poate zice că mai toți învățații au adoptat-o, de pildă Ascoli, *Una lettera glottologica* în *Rivista di filologia classica* X anul 1881; Ascoli, *Dei neogrammatici* în *Archivio glottologico italiano* X anul 1886; Windisch în *Gröber's Grundriss* I ed. I anul 1888 pag. 306, I ed. II anul 1906 pag. 396; G. Paris, *Bulletin de la société des parlans de France* I anul 1893 pag. 17; Hirt în *Indogermanische Forschungen* anul 1894 pag. 40; Förster, *Causerie philologique* în *Bulletin de la société Ramond* anul 1898 pag. 6 (Pentru detalii asupra acestor scriitori vezi Wechssler, *Giebt es Lautgesetze?* pag. 430 sqq.); Hirt, *Die Indogermanen* I anul 1905 pag. 17-20. Starea, firea organelor articulatorii, considerată ca o cauză a schimbării limbii, a fost numită *baza de articulație*, *Artikulationsbasis* (De cine întii? În tot cazul nu de Sievers. Acesta în *Grundzüge der Phonetik* III ed. anul 1885 § 4 pag. 20, § 11 pag. 103 vorbește de faptul că felul sunetelor atină de felul organelor articulatorii și se servește de termenii „Basis für die Artikulationsbewegungen“, „Operationsbasis“, dar nu se pune din punct de vedere al cauzei care provoacă schimbarea limbii și nici de termenul anume *Artikulationsbasis* nu se servește. Compară Wechssler opul citat pag. 439). Starea, firea psihică, considerată ca o cauză a schimbării limbii, n-a primit un nume special; eu aș numi-o aici *baza psihologică*, în Principii de istoria limbii am numit-o *lămurirea psihică a cunoștințelor*.

În general, cei care au vorbit de *baza de articulație* și de *baza psihologică* le-au considerat ca ceva dela sine înțeles (De pildă Windisch: „Se înțelege dela sine, că... Es ist selbstverständlich, dass...“. Ori cu pathos oratoric G. Paris: „N'a-t-on pas eu raison de dire que le français est du latin parlé par des Celtes, etc. ?“). Tot ca dela sine înțelese, fără ca să găsească de cuviință să argumenteze, le admite Wundt, *Völkerpsychologie*, *Die Sprache*, I, pag. 342-347, 361-365, 395-397, 400-401, 401-404, 418-424, II pag. 382-386, 418-423. După cit știu, numai Ascoli a căutat să argumenteze, și anume cu privire la *ū* latin < *ü*, fenomen care s-ar fi datorind bazei de articulație a Celților. Una lettera glottologica (la Wechssler opul citat pag. 448): „Sînt trei probe inductive. Intia: fenomenul se găsește numai pe teritoriul celt. A doua: în limba celtă însă *ū* < *ü*. A treia: în limba germană din acele teritorii unde au fost altă dată Celți *ū* < *ü*. Proba intia s-ar putea numi *chorografică*, a doua *internă*, a treia *externă*“.

În contra *bazei de articulație* (și prin urmare și a *bazei psihologice*, macarcă despre această nu pomenește), ca o cauză de schimbare a limbilor, s-a pronunțat Meyer-Lübke, *Die romanischen Sprachen*, în *Die Kultur der Gegenwart* I, XI, 1, anul 1909, pag. 457: „Lesne-i vine în minte cuiva că diferitele popoare străine, cînd s-au romanizat, au pronunțat limba latină pe baza articulației lor proprii și că din cauza aceasta a rezultat diversitatea limbilor romanice față de unica limbă latină. Decît numai,

dacă te gîndești mai adînc, constai că este aproape imposibil să probezi acest lucru prin fapte. *u* latin a devenit *ü* în Franța de sud și de nord, în Piemont, Genua, Lombardia, Graubünden, și încă de mult au văzut învătății în acest fapt o influință din partea Gallilor, pentru că domeniul lui *ü* ar corăspunde aproximativ cu acel al Gallilor. Negreșit foarte aproximativ, căci Ligurii nu erau Galli, și cu toate acestea la Genua este *ü*, iar locuitorii anteromani dela Bononia erau Galli, și cu toate acestea la Bologna, ca în general în Emilia, cu excepție de extremul nord al acestei provincii, nu există *ü*. Vreo altă probă însă în afară de cea geografică n-avem, căci niciun indiciu nu există că vor fi pronunțat Gallii pe *u* ca *ü*. Alt fapt ar părea mai sigur. După cum se vede din inscripțiile galle, *ct* devenise [în limba gallă] *cht*, și tot așa între latin *factu* și francez *fait* este probabilă o fază *fachtu*. Se poate admite că Gallii, cînd vorbeau latinește, vor fi pronunțat, după cum erau obișnuiți, înainte de *t* nu o explozivă, ci o spirantă, și că Romanii din Gallia vor fi imitat pronunțarea Gallilor, cu care trăiau împreună. Se poate admite, dar nu trebuie să uite cineva că prefacerea lui *ct* în *cht* este unul din acele fenomene care au loc în limbile cele mai deosebite, de pildă în neogreaca, în albaneza, în spaniola, etc., așa că în Franța nu este trebuință ca impulsul să fi plecat din partea Gallilor. Ceva mai mult ni ofer dialectele italienești comparate cu limbile oscă și umbră. Schimbarea lui *nd* în *nn* (*quando* pentru *quando*), a lui *nc*, *nt*, *mp* în *ng*, *nd*, *mb* (*trongo* pentru *tronco*, *tando* pentru *tanto*, *tembo* pentru *tempo*), a lui *d* în *r* (*rare* pentru *dare*) se găsește mult răspîdită peste Italia de mijloc și de sud, iar primul dintre cele trei fenomene se găsește în limbile oscă și umbră, și celelalte două se găsesc în limba umbră. Domeniul de răspîndire al acestor fenomene este, negreșit, astăzi cu mult mai mare decît în vechime, dar oricum nu se poate opri cineva de a gîndi că trebuie să fi existînd aici o legătură directă. Și cu toate acestea, tocmai aceia ce formează caracterul specific al dialectelor italienești, anume dezvoltările speciale ale vocalelor, între altele diftongii cei de deosebite feluri, tocmai aceasta nu găsește în limbile anteromane niciun sprijin. Avem a face, deci, cu lucruri secundare, cu mărunțișuri, nu cu lucruri de acelea care se pot considera ca constitutive. În acelaș timp cam aceleaș lucruri le spunea Meyer-Lübke în *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, ed. II, anul 1909, §§ 212-226. Remarcabilele deosebiri care există între limbile romanice ori între dialectele romanice Meyer-Lübke le pune pe socoteala stării deosebite a limbii latine în timpurile cînd a fost introdusă în diferitele provincii, dar mai ales în obstaculele care au împiedecat contactul dela o regiune la alta, obstacule care însă, după propria lui mărturisire, *coincid cu deosebirile etnice*. Die romanischen Sprachen pag. 460-461: „Dacă, deci, influința popoarelor, care, contopite cu Romanii, au produs națiunile romanice, asupra dezvoltării limbilor romanice a fost mică și superficială, ea nu e suficientă pentru a explica deosebirea dintre aceste limbi. Trebuie să recurgă cineva la alte mijloace pentru a da o explicație acestui fapt, care e în adevăr surprinzător. Romanizarea a avut loc, după cum se știe, în diferitele provincii în timpuri foarte deosebite: mai întîiu a fost cucerită Sardinia, apoi Spania, apoi sudul Franței, mai tîrziu nordul Fran-

tei, și tocmai la urmă Dacia. În acest spațiu de timp, care cuprinde peste 300 de ani, limba latină din Italia s-a schimbat mult, așa că, de pildă, în Sardinia ori în Spania a fost importată o limbă mult mai veche decât în Dacia. Deosebirile, nu-i vorbă, au fost paralizate mult prin translocările militare, dar oricum un rest oarecare a trebuit să rămie și într-adevăr a și rămas. Dar mai important este faptul următor. Acolo unde granițe bisericești, politice ori fizice pun un obstacol contactului, acolo au loc și diferențieri în limbă. Acolo unde domnește contact reciproc, deosebirile se anihilează. Granițele bisericești în veacul de mijloc corespundea de multe ori cu acele dintre popoare și dintre regiuni din timpurile anteromane, mai ales din cauză că, cu toată romanizarea, simțul național al vechilor triburi a persistat și biserica a ținut de el socoteală. De aici rezultă că actualele grupuri de limbi și de dialecte romanice corespund adeseori cu grupurile de popoare anteromane, fără ca să se poată proba totuși o influență directă din partea limbilor popoarelor aceluia.

În contra bazei de articulație și a bazei psihologice se pronunța cam tot odată cu Meyer-Lübke Ferdinand de Saussure în cursul său de limbistică generală ținut la universitatea din Geneva în anii 1906-1911. Cours de linguistique générale, pag. 202-203: „La recherche des causes des changements phonétiques est un des problèmes les plus difficiles de la linguistique. On a proposé plusieurs explications, dont aucune n'apporte une lumière complète. On a dit que la race aurait des prédispositions traçant d'avance la direction des changements phonétiques. Il y a là une question d'anthropologie comparée. Mais l'appareil phonatoire varie-t-il d'une race à l'autre? Non, guère plus que d'un individu à un autre. Un nègre transplanté dès sa naissance en France parle le français aussi bien que les indigènes. [Această propoziție a trecut aproape întocmai la Vendryes, Le langage, Paris, 1921, pag. 276: „Un nègre élevé en France dans les mêmes conditions qu'un petit Français parle le français comme un indigène“]. De plus, quand on se sert d'expressions telles que «l'organe italien» ou «la bouche des Germains n'admet pas cela», on risque de transformer en caractère permanent un fait purement historique... Prétendre que l'organe ionien est contraire à l' $\bar{\alpha}$ long et le change en \bar{e} est faux... L'organe ionien n'avait aucune répugnance à prononcer l' $\bar{\alpha}$, puisqu'il l'admet en certains cas. Il ne s'agit donc pas d'une incapacité anthropologique, mais d'un changement dans les habitudes articulatoires. De même le latin, qui n'avait pas conservé l' s intervocalique (*genesis < generis), l'a réintroduit un peu plus tard (cf. *rissus < risus). Ces changements n'indiquent pas une disposition permanente de l'organe latin“]. [Că organele producătoare de sunete nu variază dela o rasă la alta și dela un individ la altul, este o afirmație goală, contrarie realității. Iar ceea ce spune autorul despre $\bar{\alpha}$, care în dialectul grec ionic se prefăcea în unele înprejurări în \bar{e} , iar în alte înprejurări nu se prefăcea, și despre s intervocalic, care în limba latină se prefăcea în unele înprejurări în r , iar în alte înprejurări nu se prefăcea, probează că el confundă baza de articulație, care este o cauză pentru care sunetele se schimbă în acele înprejurări la unii oameni într-un fel și la alții oameni într-alt fel, cu capacitatea ori incapacitatea de a pronunța în mod absolut un sunet oarecare. Dacă cineva este

capabil ori incapabil în mod absolut de a pronunța un sunet oarecare, această face parte din baza de articulare, dar nu este baza de articulare însăși, acest lucru se compoartă față de baza de articulare ca specia față de gen, ca particularul față de general. În ce privește pe Negrul cel transplantat dela naștere în Franța care vorbește tot așa de bine franțuzește ca și indigenii, vezi cele spuse mai la vale cu privire la Francezii germanizați și la Sașii romînizați de care vorbește Pușcariu]. Pag. 304-305: „Langue et race... Ce serait une erreur de croire que de la communauté de langue on peut conclure à la consanguinité, qu'une famille de langues recouvre une famille anthropologique. La réalité n'est pas si simple. Il y a par exemple une race germanique, dont les caractères anthropologiques sont très nets: chevelure blonde, crâne allongé, stature élevée, etc.; le type scandinave en est la forme la plus parfaite. Pourtant il s'en faut que toutes les populations parlant des langues germaniques répondent à ce signalement; ainsi les Alémanes, au pied des Alpes, ont un type anthropologique bien différent de celui des Scandinaves. Pourrait-on admettre du moins qu'un idiome appartient en propre à une race et que, s'il est parlé par des peuples allogènes, c'est qu'il leur a été imposé par la conquête? Sans doute, on voit souvent des nations adopter ou subir la langue de leurs vainqueurs, comme les Gaulois après la victoire des Romains; mais cela n'explique pas tout. Dans le cas des Germains, par exemple, même en admettant qu'ils aient subjugué tant de populations diverses, ils ne peuvent pas les avoir toutes absorbées; pour cela il faudrait supposer une longue domination préhistorique, et d'autres circonstances encore que rien n'établit. Ainsi la consanguinité et la communauté linguistique semblent n'avoir aucun rapport nécessaire, et il est impossible de conclure de l'une à l'autre“. [Firește, comunitatea de limbă nu probează comunitatea antropologică. Probă pentru aceasta sînt limbile romanice, probă sînt limbile indogermăne, care sînt vorbite de tot felul de neamuri de oameni. Dar această e o chestiune care n-are a face cu chestiunea cealaltă, dacă adevărat comunitatea de rasă nu s-ar manifesta în limbă. Alt ceva e să constăți că rase deosebite pot vorbi limbi asemenea, provenite din aceeași limbă, și alt ceva e să constăți că comunitatea de rasă se manifestează în limbă ori ba. Da, așa este, „la consanguinité et la communauté linguistique semblent n'avoir aucun rapport nécessaire“, ba chiar ar fi trebuit Saussure să spună „n'ont aucun rapport nécessaire“, nu „semblent n'avoir“, căci doar singur exemplul limbilor romanice ar fi suficient să probeze că ar fi o naivitate să susțină cineva că ar exista vreun raport necesar între comunitatea de rasă și comunitatea de limbă. Dar această e cu totul alt ceva decît a constata că rasa s-ar manifesta în limbă ori ba. Romînii vorbesc tot limbă latinească, ca și Francezii, și ar fi o naivitate că creadă cineva că ar aparține pentru aceia numai decît la aceeași rasă. Dar în chipul cum s-a dezvoltat limba latină la Dunăre pe de o parte și la Sena pe de alta nu cumva se manifestează rasa rominească de o parte și cea franceză de alta? Această e adevărată chestiune de rasă, pe care Saussure o pune numai în titlul discuției sale („Langue et race... Ce serait une erreur etc.“), dar în discuția sa n-o atinge de loc. În ce privește în special exemplul cu Germanii, dacă ei au putut subjuga atîtea neamuri di-

verse, pentru ce nu le-ar fi putut și *absorbi*, adică naționaliza, pentru ce adică nu le-ar fi putut da și limba? Atîta lungă „dominație preistorică” și atîtea „circumstanțe altele”, care toate de altfel se pot admite, nici n-au fost trebuitoare, deoarece propagarea aceasta a *naționalității* prin limbă se petrece doar sînt ochii noștri la granițele naționalităților. În caz cînd însă cumva prin acel exemplu cu Germanii Saussure înțelege că Alemanii au dezvoltat, fără vreo influințare de *națiune* din partea Germanilor, aceiaș limbă, o limbă germană, din limba indogermană primitivă, apoi atinge culmea din punct de vedere al dezvoltărilor independente, care se pot admite că s-ar petrece în vorbiri omenești separate una de alta (Vezi § 85 Nota): Astfel că după el n-ar fi fost nicîo minune ca astăzi să fi existat limbă romînească nu numai în răsăritul Europei, ci și la oceanul atlantic, ori ca pe teritoriul roman din răsărit pe undeva să fi existat, alături cu limbile romînă și dalmată, limbă spaniolă, întocmai ca cea dela Madrid]. Pag. 305-306: „Ethnisme. Que nous apprend donc ce témoignage de la langue? L'unité de race ne peut être, en elle même, qu'un facteur secondaire et nullement nécessaire de communauté linguistique. Mais il y a une autre unité, infiniment plus importante, la seule essentielle, celle qui est constituée par le lien social: nous l'appellerons ethnisme. Entendons par là une unité reposant sur des rapports multiples de religion, de civilisation, de défense commune, etc., qui peuvent s'établir même entre peuples de races différentes et en l'absence de tout lien politique. C'est entre l'ethnisme et la langue que s'établit ce rapport de réciprocité déjà constaté: le lien social tend à créer la communauté de langue et imprime peut-être à l'idiome commun certains caractères; inversement, c'est la communauté de langue qui constitue, dans une certaine mesure, l'unité ethnique. Par exemple, au début du moyen âge il y a eu un ethnisme roman reliant, sans lien politique, des peuples d'origines très diverses. Réciproquement, sur la question de l'unité ethnique c'est avant tout la langue qu'il faut interroger; son témoignage prime tous les autres. En voici un exemple. Dans l'Italie ancienne on trouve les Etrusques à côté des Latins. Si l'on cherche ce qu'ils ont de commun, dans l'espoir de les ramener à une même origine, on peut faire appel à tout ce que ces deux peuples ont laissé, monuments, rites religieux, institutions politiques, etc., mais on n'arrivera jamais à la certitude que donne immédiatement la langue: quatre lignes d'étrusque suffisent pour nous montrer que le peuple qui le parlait était absolument distinct du groupe ethnique qui parlait latin”. [Firește, o națiune, ori din cîte elemente de rasă se va fi înjghebat, se caracterizează prin aceiaș limbă, iar aceiaș limbă probează că avem a face cu o națiune, ori din cîte elemente de rasă ar fi constituită aceasta. Dar din punct de vedere al felului cum s-ar manifesta națiunea prin limbă, națiunea, ca conglomerat unitar social, n-are nicîo importanță, importanță are ea numai ca conglomerat unitar antropologic, de rasă. Dacă națiunea X, compusă din rasele *a*, *b*, *c*, a schimbat limba *x*, pe care o vorbea cu o mie de ani în urmă, în limba x^1 , pe care o vorbește astăzi, ea a schimbat-o astfel, și nu altfel, nu pentru că a fost națiunea X, ci pentru că a fost compusă din rasele *a*, *b*, *c*. Dacă, în loc de a fi fost compusă din rasele *a*, *b*, *c*, națiunea X ar fi fost compusă din rasele

d, e, f, ea ar fi schimbat limba x de acum o mie de ani în urmă în limba x^2 , nu în limba x^1 . Momentul *național* se manifestează în nivelarea și unificarea prin împrumut a diferențelor, în lățirea prin împrumut a inovațiilor. Inovațiile înseși, dacă sînt y , iar nu z , se datoresc compoziției de rasă, constituției antropologice. Națiunii franceze se datorește lățirea peste Franța întregă a aceleiași limbi comune, care dela capul locului a fost limba locuitorilor din Ile de France. Dar faptul că această limbă franceză comună este așa cum este, iar nu altfel, se datorește constituției de rasă a locuitorilor din Ile de France. Dacă în Ile de France și în Gallia n-ar fi fost acel conglomerat de rase care a fost, ci altul, nu s-ar fi vorbit astăzi în Franța limba așa numită franceză, ci alta. Iaca, la Dunăre a fost alt conglomerat de rase decît în Gallia, și s-a și născut din limba latină altă limbă cu totul decît cea franceză. Dacă ar fi strămutat vreo minune pela anul 400 p. Chr. pe locuitorii dela Dunăre în Gallia și pe cei din Gallia la Dunăre, astăzi s-ar fi vorbit franțuzește la Dunăre și romînește la Sena, dar din punct de vedere al acelor momente ale limbii care sînt mai rezistente față de influințele din partea amestecului cu limbi străine, adevărat din punct de vedere al sunetelor: La Sena ar fi pronunțat Romînii cu sunete și accente romînești sumedenia de cuvinte germane din actuala limbă franceză, de pildă, iar la Dunăre ar fi pronunțat Francezii cu sunete și accente franțuzești sumedenia de cuvinte slave din limba romînească. Aș mai avea de observat că încercarea lui Saussure de a introduce termenul *ethnisme* în locul obișnuitului *națion* n-o găsesc nimerită de fel. *Ethnos*, și în limba greacă de origine, și în limbile cele multe altele unde s-a introdus prin împrumut, a însemnat și însemnează *rasa*, nu *națiunea*. În consecvență și în lucrarea mea de față, acolo unde întimplător se găsește întrebuițat, însemnează *rasa*. — Cu toate acestea, prin necesitatea cu care se impune adevărul, orice ar fi, Saussure scapă de sub condei märturisirea că faptele de limbă se explică adese-ori prin *pre-dispoziții diferite*. La pag. 204-205 anume spune că „trebuie să fi existind în limbă o tendință spre comoditate, decît numai manifestarea acestei tendinți este diferită după limbi, astfel că în unele limbi ea se manifestează prin scurtări (căci scurtarea este doar o ușurare), pe cînd în alte limbi ea se manifestează prin lungiri (căci și lungirea este doar o ușurare, atunci cînd vorbește cineva cu lene, cu negligență: „les prononciations négligées tombent dans la longue, la brève demande plus de surveillance“). Ambele aceste manifestări, contrarii de altfel, ale aceleiași tendinți, se pot explica prin *pre-dispoziții diferite*. „En supposant des prédispositions différentes on peut présenter deux faits opposés sous une même couleur“). Dar ce sînt aceste *pre-dispositions différentes* alt ceva decît baze de articulație și baze psihologice deosebite?!

Pentru Sextil Pușcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, în 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie pag. 47, cele spuse de Meyer-Lübke sînt într-adevăr „probe că influința populației băștinașe asupra limbilor celor nouă a fost minimă“, și Pușcariu caută să probeze că „această influință nici n-a putut fi mare“. Argumentarea lui este următoarea: „Un popor care-și uită limba de băștină și adoaptă o limbă străină se aseamănă unui copil, care pronunță dintrunțiiu greșit, dar, sub con-

trolul pronunțării părinților ajunge de pronunță întocmai ca aceștia. „Cîtă vreme deznaționalizarea nu-i completă și poporul e bilingvu, generații întregi vorbesc limba cea nouă cu o pronunțare străină, însă aceste abateri devin tot mai mici cu vremea și *cînd poporul părăsește limba lui maternă, își pierde totodată și baza de articulație*”. Cum că în adevăr străinii capătă cu vremea complect pronunțarea poporului, a cărui limbă o adoptează, se constată din chipul cum vorbesc nemțește acei Nemți care poartă nume franțuzești și ai căror străbuni au fost niște emigranți franceji, în special se constată din chipul cum pronunță perfect romînește Sașii romîniizați din satele săsești romînizate, macarcă Sașii neromîniizați pronunță rău sunetele romînești, iar sunetele *ă, î* chiar nici nu le pot pronunța de fel?

Nu trebuie să se lege cineva de fenomene izolate; cînd vrea să constate influința bazei de articulație și a bazei psihologice asupra modificărilor pe care le primește limba, căci asemenea izolate fenomene apar în adevăr la tot felul de limbi și de popoare. Astfel africativizarea explozivelor palatale *k, g* a avut loc într-o parte din limbile indogermene vechi, apoi în limba latină din Italia, în multe dialecte neogrece și în unele dialecte dacoromîne (190, 201). Un fenomen important, care atîrnă de baza psihologică și apare în diferite domenii de limbă, este citat de Meyer-Lübke *Einführung* II ed. § 72: „Predicatul se pune la plural, macarcă subiectul e reprezentat de o singură persoană, atunci cînd predicatul, nu subiectul, are un compliment cu prepoziția *cu*. De pildă italian *appena furono soli colla ragazza* = îndată ce el a fost singur cu fata. Fenomenul se întîlnește, în afară de limba italiană, în limbile franceză, germană, rusă, vechea bulgară, albaneză, lituană”. Trebuie să ia cineva în considerare limbile în întregimea lor, iar în întregimea lor considerate, limbile, atunci cînd știm sigur că, pîrcegînd dela aceeași obîrșie, au fost vorbite de neamuri de oameni cu complexiuni fizice și psihice deosebite, se prezintă atît de mult și de brusc deosebite unele de altele, încît, dacă te servești de inducție — și alt mijloc de argumentare n-ai —, nu poți să nu atributei această mare și bruscă deosebire decît acelor complexiuni deosebite fizice și psihice: limba este produsul unui fizic și unui psihic oarecare; dacă se schimbă cauza, trebuie să se schimbe și efectul. Că obstaculele, care împiedecă contactul, trebuie să fi contribuind și ele la preciza țărnuire a limbilor, această este sigur, pentru că obstaculele împiedecă împrumutul. Lipsa de împrumut însă nu este suficientă pentru a explica atîta mare deosebire, mai ales că atunci cînd într-adevăr mare deosebire există, nu *de multe ori*, cum spune Meyer-Lübke, ci *totdeauna* obstaculele coincid cu deosebiri etnice, iar cînd asămănări etnice au existat, obstaculele au fost insuficiente pentru a produce marea deosebire: dialectele din nord-vestul Italiei sîmănă mai mult cu limbile din Franța decît cu cele din Italia; limba catalană sîmănă mai mult cu limba provenșală decît cu cea spaniolă; limba retoromană se întinde pe trei teritorii între care tot felul de obstacule au existat totdeauna, în Elveția, în Tirol și în Friaul, iar dialectele romînești, cu toate enormele obstacule care au existat de atîta amar de vreme între ele, se deosebesc așa de puțin între dînsule, încît de abia-ți vine a crede. În ce privește exemplele date de Pușcariu pentru

a proba că străinii pot să capete cu vremea în mod complet pronunțarea poporului, pe a căruia limbă o adoptează, trebuie observat întîi că această completă potrivire în pronunțare nu implică o schimbare a bazei de articulație. Nu este exact că „atunci cînd poporul părăsește limba lui maternă, își pierde totodată și baza de articulație”, căci cu organe articulatorii deosebite se pot produce exact aceleaș sunete (Bremer, Deutsche Phonetik, Leipzig, 1893, pag. 2). Apoi altceva sînt cîțiva indivizi perduți în masa enormă a unui popor, în mijlocul căruia trăesc ca emigranți, altceva sînt cîteva sate de străini care și-au părăsit limba de baștină și se găsesc în continuu contact cu masa coplesitoare a poporului străin, pe a căruia limbă au adoptat-o, și altceva e un popor care a adoptat limba unei minorități ce s-a topit într-insul cu vremea. Dacă Nemții cu nume franceze nu se deosebesc astăzi de ceilalți Nemți la vorbă de fel, dacă Sașii romînițați au exact aceeaș limbă cu Romîni, și dacă Negrul transplantat dela naștere în Franța vorbește tot așa de bine franțuzește ca și indigenii, aceasta nu este o probă că Celții, Iberii, Thracii, Illyrii nu vor fi dezvoltat, din cauza bazei lor de articulație și a bazei lor psihologice proprii, nuanțe dialectale chiar din momentul cînd își vor fi părăsit limbile de baștină și vor fi adoptat pe cea latinească. Dar să admit că popoarele romanizate au fost dela capul locului în categoria Sașilor romînițați. În contra argumentului că altă cauză produce alt efect, că alt fizic și psihic trebuie să producă deci cu vremea altă limbă, ce întîmpinare poate fi aceasta, că oameni cu complexiuni fizice și psihice deosebite pot pronunța exact la fel aceleaș sunete? Se schimbă doar prin această pronunțare la fel baza de articulație? Nu-î adevărat! *Acum* vor fi avînd aceeaș pronunțare popoarele cutare, și nu numai aceeaș pronunțare, dar aceleaș cuvinte, aceleaș forme gramaticale, aceleaș înțelesuri ale cuvintelor și ale formelor, vor fi avînd complet aceeaș limbă. Dar probezi prin aceasta că cu vremea acea limbă, unică astăzi, nu se va desface în tot atîtea limbi deosebite, cite complexiuni fizice și psihice deosebite au popoarele care o vorbesc în acelaș fel *acum*? Dar există o probă directă, căpătată prin propria observație, că un popor, care și părăsește limba de baștină și adoptează o limbă străină, păstrează bază proprie de articulație și imprimă sunetelor limbii adoptate acele modificări, pe care le necesitează acea bază. Este vorba de un popor care, parte a adoptat o limbă străină, iar parte și-a păstrat limba proprie, și care a imprimat sunetelor limbii împrumutate astfel de modificări, că le-a apropiat foarte mult de modul de articulație și de timbrul sunetelor din limba sa băștinașă. Este vorba de poporul din Chile. R. Lenz, Beiträge zur Kenntnis des Amerikanospanischen, în Zeitschrift für romanische Philologie XVII, anul 1893, pag. 193, înparte popoarele hispanoamericane în trei grupuri. „Întîi sînt țările, în care omul alb s-a amestecat relativ puțin cu Indianul, și acest din urmă e de natură pașnică, are oarecare cultură, face parte din organizația de stat a albului, cu care schimbă produse și mărfuri, însă trăește izolat, în regiuni proprii și nu adoptă cultura europeană, nici nu și părăsește limba. În al doilea loc sînt țările, în care Indianul este considerat ca inferior întru cîtva și are față de European o poziție dușmănoasă, dar este apt de cultură europeană și cu vremea își părăsește limba și obiceiurile și devine Spa-

niol. În al treilea loc sînt țările, unde Indianul a adoptat ușor cultura europeană, dar este așa de superior albului din punct de vedere numeric, încît limba indiană este limba principală a țării, iar spaniola este numai limba oficială a guvernului. La prima categorie aparțin Peru, Bolivia, Ecuador, probabil și Columbia și Venezuela, deci în prima linie țările din vechiul imperiu Inka. Albul locuiește aici în locurile șese depe lingă coastă și în anumite văi ale munților, Indianul Keshua și Aimara, din contra, pe coastele munților și pe platouri, unde se ocupă cu agricultura și cu micul său meșteșug, dar opune o îndărătnică rezistență culturii europene și-și păstrează limba. La a doua categorie aparțin Chile și în parte Argentina. În vremece pela începutul secolului XVII scriitorul primei gramatice a limbii araucane, Luis de Valdivia, spune că limba araucană se întindea dela Coquimbo la nord până la Chiloé la sud și dă, de pildă, probe de limbă din regiunea dela Santiago, limba araucană se mai vorbește astăzi numai într-o foarte mică regiune dela sud. Populația care vorbește spaniolește se ridică astăzi la trei milioane, iar Indieni sînt numai 50000. Nu există îndoială, macarcă Chilenului nu-i place să i se spună acest lucru, că masa principală a populației de jos țărănești din Chile este formată din Indieni curați, care și-au uitat numai limba și și-au schimbat numai puțin chipul de a trăi. Chiar astăzi poate constata cineva zilnic la frontiera dintre Angol, La Victoria și Traiguén, cum se preface Araucanul treptat în Chilen, își schimbă numai portul și limba. În culoarea și trăsăturile feței nu se găsește adesea nicio deosebire între «adevăratul Chilen» din centru și între «Indio» dela sud, macarcă firește și populația dela țară este mai mult sau puțin amestecată cu sînge european. În vremece, deci, în Peru alături cu populația europeană stăpînitore stă Indianul curat, în Chile populația de jos țărănească are limba spaniolă, dar de origine este indiană. La a treia grupă aparține Paraguai, a cărei populație indiană a primit în parte încă de mult cultura europeană prin mijlocirea misionarilor și are față de emigrantul european oarecare pretenție de egalitate. Pentru aceia limba Guaranî este până astăzi limba țării". Ei bine, limba spaniolă a poporului din Chile, unde supt ochii noștri se poate vîdea cum Araucanul se preface în Spaniol, părăsindu-și numai portul și limba (dar numai limba spaniolă a poporului din Chile, nu și a populației spaniole din celelalte țări spaniole ale Americii de sud, unde Spaniolii nu s-au amestecat cu Indieni și Indieni nu s-au spaniolizat) samănă din punct de vedere al articulației și timbrului sunetelor așa de mult cu limba araucană, încît Lenz spune la pag. 208 următoarele: „Limba spaniolă din Chile este limbă spaniolă cu sunete araucane". De pildă, și în limba spaniolă a poporului din Chile și în limba araucană la producerea vocalelor rotundizarea buzelor este redusă la minimum, iar limba are propensia de a se ridica spre mijlocul palatului moale (în poziția prin urmare a lui *u*, dacă există rotundizare, a lui *î*, dacă nu există rotundizare); din cauza aceasta există mult *i* în limba araucană (căci acesta este sunetul despre care vorbește Lenz la pag. 198 și 199) și probabil și în spaniola din Chile (Lenz spune la pag. 208 că „pentru Chilen orice rotundizare a buzelor este imposibilă, numai la *o* există o slabă rotundizare", și aceasta înseamnă evident că pe *u* Chile-

nul îl pronunță ca *l*). Apoi și în araucana și în spaniola din Chile există ori lipsa aproape completă de explozive fonice și de spirantă afone (în araucana), ori propensia de a se lipsi de aceste sunete (în spaniola din Chile). Cu ocazia importantei lucrări a lui Lenz, din care pentru aceia am și citat așa de mult (Asupra ei a atras atenția întregii Wechssler, *Giebt es Lautgesetze?* pag. 444), îți vine a da dreptate acelor care au considerat influința bazelor de articulație și psihologice ca ceva *dela sine înțeles* (Vezi mai sus vorbele lui Windisch) și care n-are trebuință de argumentare. Pentru aceia este curios că în *Einführung* ed. II pag. 205 Meyer-Lübke citează lucrarea lui Lenz și cu toate acestea continuă de a avea o poziție rezervată față cu influința bazei de articulație (Este adevărat însă că numai *rezervată*, nu *hotărâtă* ca în articolul său din *Kultur der Gegenwart*).

Ceia ce se petrece cu limba spaniolă din Chile este însă și un model de ceea ce a trebuit să se petreacă cu limba latină din provinciile romane. Și aici au existat popoare care s-au romanizat numai prin aceea că și-au lepădat limba, și deci și aici au trebuit aceste popoare să influențeze limba latină chiar dela început după firea proprie a bazelor lor de articulație și psihologice. Dela capul locului, îndatăce limba latină s-a lățit dincolo de Latium peste diferitele limbi din Italia, înlocuindu-le, și peste diferitele limbi din provinciile romane, înlocuindu-le, s-au născut în sinul limbii latine dialecte lămurit deosebite unele de altele. Conformația deosebită a organelor vorbirii diferitelor popoare romanizate, a buzelor, a limbii, a poziției limbii în stare de repaos, a cerului gurii, a vălului palatului, a nasului, a coardelor vocale, a trebuit să dea o deviere imediată sunetelor limbii latine, care a condus la o schimbare răpede a acestora. Iar conformația deosebită a psihicului acelor popoare a trebuit să dea o deviere imediată înțelesului simboalelor și chipului de a forma simboale nouă, care a condus răpede la o înfățișare proprie din punct de vedere morfologic, lexical și sintactic. Pentru aceia are dreptate Wechssler cind zice *Giebt es Lautgesetze?* pag. 457: „Putem zice că limbile romanice au luat ființă în momentul cind domeniul uneia din ele a fost complet romanizat. Pentru istoria limbilor romanice se capătă astfel un terminus a quo, care nu poate fi deplasat, dar care la fiecare din aceste limbi e altul”.

O deosebită importanță dă bazei psihologice cea mai recentă școală filologică, cea *idealistă*, al cărei principal reprezentant este Karl Vossler, și a cărei obirșie este așa numitul *vitalism* (în special nuanța Pauly), cel înfloritor și tot mai la modă depe la 1890 încoace. Pentru *vitalism* vezi darea de samă a lui Eberh. Dennert în *Forschungen und Fortschritte, Korrespondenzblatt der deutschen Wissenschaft und Technik*, Berlin, 20 August 1927.

Karl Vossler, *Sprache als Schöpfung und Entwicklung*, Heidelberg, 1905; *Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung*, Heidelberg, 1913.

În *Sprache als Schöpfung* pag. 17 nota spune Vossler că din recenziile pe care a publicat-o Wechssler în *Literarisches Centralblatt* asupra lucrării lui Vossler *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft*.

(pe care lucrare eu n-am citit-o) se vede că Wechsler n-a priceput ce vrea să spună autorul, nu i-a înțeles sistemul („so hat er den Sinn meines Systems missverstanden“). Se poate, dar va fi avut și Wechsler dreptate să nu înțeleagă, în caz când se vor fi găsimd în Positivismus und Idealismus multe locuri ca acele nenumărate care se găsesc în lucrările lui Vossler cetite de mine și din care dau câteva ca probă, parte în rezumat, parte în traducere românească (întru cât au permis puterile limbii românești).

Sprache als Schöpfung, pag. 1-9: „Scopul atîrnă de voință, cauza nu. Sînt două feluri de a pricepe: unul prin cauză și altul prin scop. Priceperea prin cauză este ceva teoretic; iar priceperea prin scop, deoarece scopul pleacă dela voință, este ceva teoretico-practic și constituie dezvoltarea (Entwicklung)“. „Fiindcă în noțiunea de scop și prin urmare în noțiunea de dezvoltare se ascunde un element de voință, apoi aceste noțiuni nu pot fi niște formațiuni curat teoretice. Ele sînt mai degrabă niște construcții teoretico-practice, care servesc să ne facă priceput mersul cel mare al lumii și să-l apropie de om. Ca să pricepem lumea, avem trebuință de noțiuni de voință și de valoare. Însă valorile, pe care din punct de vedere practic le stabilim și le afirmăm, trebuiesc (cel puțin așa vrea filosoful) la urma urmelor motivate, aflate și probate din punct de vedere teoretic. Valoarea tuturor valorilor ori scopul final cel mare nu poate fi în mod rezonabil (vernünftigerweise) decît substanța însăși: spiritul (der Geist). Și astfel prima cauză devine totodată ultimul scop. Numai așa se dezleagă antinomia dintre știință și credință, dintre intelect și voință. Aceia ce intelectul recunoaște drept cauză, este afirmat și cerut de voință ca scop final. Aici se încheie cercul teoretico-practic al spiritului omenesc, aici se întîlnește baza cunoștinții cu baza realității. Observarea noastră asupra celor ce se petrec în lume descrie anume un cerc, în care ea dintrunții cunoaște lucrurile cu privire la cauza lor, adecă le cunoaște în mod curat subiectiv ca creații ale spiritului, apoi le cunoaște cu privire la scopul lor, adecă în dezvoltarea lor istorică ca realizarea unei idei. Dar idee și cauză sînt același lucru. Prima jumătate a cercului duce dela cauză în afară în mulțimea fenomenelor; a doua jumătate se ridică înainte și în sus, pătrunzînd prin variația lucrurilor, dela o unitate arbitrară la alta, până la scopul final, care nu mai este o unitate arbitrară, ci o necesară noțiune de valoare, pentru că coincide cu prima cauză. În acest mod, cînd consideră cineva lumea în dezvoltarea ei istorică, voința face treptele pe care se ridică intelectul. Acum s-a lămurit și ce-i aceia cunoștința (Nun ist auch die Tatsache der Erkenntnis erklärt) [!]. Voința afirmă și cere adevărul, pentru că intelectul l-a recunoscut ca idee metafizică. Adevărul ori cunoștința *in potentia* este prin intelect, adevărul ori cunoștința *in actu* are loc (wird) prin voință. Astfel și aici rămîne asigurată intelectului ori rațiunii (Vernunft) teoretice prioritatea asupra voinții ori rațiunii practice. Acum, cred eu, este lucru lămurit (jetzt ist es klar) [!] că a considera lucrurile din punct de vedere al dezvoltării istorice nu poate fi unicul chip de a le considera“.

Sînt mai multe feluri de a nu pricepe. 1) Nu pricepi, cînd cineva se servește de o limbă străină pe care tu n-o cunoști. 2) Nu pricepi, cînd cineva se servește de o limbă cunoscută ție, dar dă cuvintelor și forme-

lor gramaticale alt înțeles decît cel obișnuit, cea ce se întîmplă în graduri mai mici la mulți vorbitori și scriitori, iar în gradul cel mai mare în așa numitul *argot* (Pentru acest cuvînt lipsește termenul propriu în romînește. *Limba păsărească* este numai o *specie de argot*, care face parte din *genul* căruia aparțin speciile franceze *loucherbème* și *javanais*, pentru care vezi Vendryes, *Le langage*, pag. 299. În ce privește limba *șmecherească*, despre care vorbește Vendryes opul citat pag. 295, 298, că ar fi o specie de argot romînesc, în care s-ar fi amestecînd cu fondul romînesc elemente ungurești, rusești, jidovești și țigănești.—Informator al lui Vendryes a fost probabil L. Șăineanu în lucrarea sa, citată cu privire la argot în general de Vendryes și pe care eu n-am cetit-o, *L'argot ancien*, Paris, 1896—, eu n-am auzit vorbindu-se despre dînsa). 3) Nu pricepi, cînd cineva se servește de o limbă cunoscută ție și nu schimbă înțelesul cuvintelor și formelor gramaticale, dar raporturile pe care le stabilește între lucruri nu pot fi evocate în mîntea ta prin vorbele spuse de dînsul. Sînt într-adevăr chiar unele cunoștinți despre lucruri care nu pot intra în mîntea oricui: nu toți oamenii deosebesc tot atîtea colori, tot atîtea sunete, tot atîtea mirosuri, tot atîtea gusturi. Raporturile însă sînt de așa delicată natură, încît noțiunea generală a raportului (ce-i aceia raportul) cu greu intră în cercul apercepției chiar al filosofilor. Insuș Wundt nu-și dă despre raport o socoteală mai lămurită decît vulgul profan: legătura dintre lucruri, *Beziehung*, ceva care nu merită atenție, pentru că se înțelege dela sine, ceva care par că ar fi, par că n-ar fi, ia acolo o legătură dintre lucruri, o *Beziehung* (Wundt, *Die Sprache*, I pag. 518: „La particule [Prin *particule* înțelege Wundt prepozițiile și conjuncțiile] de cele mai multe ori cuvîntul singur reprezintă noțiunea, așa că fără de cuvînt noțiunea nici n-ar putea fi gîndită [...bei den Partikeln, bei denen meist das Wort allein den Begriff vertritt, und wo daher dieser gar nicht gedacht werden kann, ohne dass das Wort sich einstellt]”. Va să zică cuvîntul este oarecum însuș lucrul simbolizat prin el, particula este însuș raportul simbolizat printr-însa! I pag. 545-547: „Cuvîntul este compus din elemente de fond [Grundelemente] și elemente de relație [Beziehungselemente]. Cele dintîi simbolizează un lucru, cele de al doilea simbolizează numai relația lucrului cu alte lucruri. Cînd se întîmplă ca cuvîntul să cuprindă numai elemente de fond ori numai elemente de relație, în cazul întîi el simbolizează un lucru fără relație, iar în cazul al doilea nu simbolizează nimic, ci este numai un cuvînt gol de înțeles, care este însă asociat cu o simțire [Gefühl] provenită dela cuvintele simbolizătoare de lucruri, cu care cuvîntul cel gol de înțeles stă în legătură”. II pag. 130: „O reprezentare prin care nu ne închipuim niciun lucru, ci numai o legătură dintre un lucru și o acțiune ori dintre un lucru și alt lucru [Diejenige Vorstellung die nicht selbst als Gegenstand, sondern als die Beziehung eines Gegenstandes zu einer Handlung oder zu andern Gegenständen gedacht wird]”. II pag. 171: „Un prefix, sufix, infix „este o bucată din cuvînt care modifică înțelesul cuvîntului [ein bloss sinmodificierender Wortbestandtheil]”. II pag. 525-526: „Noțiunile generale despre *Beziehung* sînt abstracte prin excelență, pentru că n-au alt substrat decît cuvîntul [Die allgemeinen Beziehungsbegriffe sind die im eminenten Sinn abstrakten Be-

griffe. Abstrakte Begriffe dieser Art sind Begriffe, deren wesentliches Vorstellungs substrat nur noch in dem Worte besteht]". Va să zică cuvîntul este oarecum însuș lucrul simbolizat prin el, cuvîntul care simbolizează noțiunea unui raport este gol de orice înțeles și redus la simplul sunet!). Și din cauza acestei neclare păreri despre ce-i aceia un raport Wundt, cînd discută diferitele specii de raporturi, nu aprofundează lucrul defel mai mult decît oricare gramatic, iar cînd dă peste chestiuni care ar putea fi pricepute prin mijlocirea raporturilor, nu le lămurește. Astfel la II pag. 5-10 bănuște numai că în substantiv, adiectiv și verb se ascund niște raporturi, dar ce fel de raporturi se ascund nu știe, pentru că altfel n-ar separa de categoriile (așa le numește Wundt) substantivului, adiectivului și verbului, toate celelalte raporturi, care ar forma o categorie a parte, a patra, pentru motivul că numai aceste din urmă ar arăta o relație între alte cunoștinți, și n-ar vorbi despre substantiv, adiectiv și verb chiar așa ca un Schulmeister, că "substantivul este un lucru de sine stătător, iar adiectivul și verbul reprezintă lucruri care se găsesc numai în legătură cu substantivul". Astfel la II pag. 96-99 nu lămurește de fel ce-i genitivul (Căci ce lămurare poate fi aceasta, *adnominaler Kasus*? Aceasta și cu nimic e tot una), ce-i aceia nominativ, dativ, acuzativ, subiect, obiect apropiat, obiect îndepărtat. Tot ce spune Wundt nu trece cu nimic peste orizontul celui mai de rînd gramatic. Astfel la II pag. 143-147 nu cunoaște adevărata cauză pentru care în unele limbi verbul este exprimat prin substantiv verbal, care cauză consistă în neputința de a opera cu abstractul. Pentru aceasta trebuie să cunoști raporturile de concret și abstract, așa cum limba le indică, nu cum filosofii le închipuiesc (Ce înțelege Wundt prin concret și abstract vezi I pag. 511-519, II pag. 143-147, 282-289, 453-459, 521-528. Ce este concret și abstract după indicațiile limbii—care sînt cele mai cuminți indicații, pentru că sînt indicațiile naturii—vezi în ale mele Principii de istoria limbii pag. 175 sqq.). Astfel la II pag. 566-569 nu poate da nicio explicație faptului că se înțimplă treceri de înțeles dela un lucru fizic la un lucru psihic, fără ca să existe între cele două lucruri vreo comunitate de sentiment, prin care să poată fi asociate: cum s-a putut lăși înțelesul dela *begreifen* fizic la *begreifen* psihic, dela *vorstellen* fizic la *vorstellen* psihic? De vreo asămănare între cele două lucruri nici vorbă nu poate fi, după cum în general nici vorbă nu poate fi de vreo asămănare între lucrurile fizice de o parte și cele psihice de altă parte. De vreo asociație prin sentimentele produse de cele două lucruri, care ar fi niște sentimente asemenea, iarăș nu poate fi vorba, căci lucruri, fizice și psihice, ca *begreifen*, *vorstellen* sînt foarte puțin afective. Orî poate lucrurile psihice *begreifen*, *vorstellen* s-au asociat cu cele fizice *begreifen*, *vorstellen* din cauză că unele și altele au coexistat în timp, în felul acela că atunci s-au născut în capetele nemțești lucrurile psihice *begreifen* și *vorstellen*, cînd Nemții apucau cu mîna lucruri fizice și puneau înaintea ochilor lucruri fizice? La faptul din urmă se gîndește Wundt, însă cu oarecare îndoială. Dar nu este trebuință să recurgă cineva la asemenea combinații, care ar stîrni numai la limbiști nesfîrșite meditații sociologice, căci există o punte de trecere dela fizic la psihic prin raporturi. Dacă lucrurile inșeș fizice n-au nicio asămă-

nare cu cele psihice, raporturile însă dintre lucrurile fizice samănă cu acele dintre lucrurile psihice; și din acest punct de vedere, al raporturilor asemenea, se stabilesc asociații și se fac posibile trecerile de înțeles ale cuvintelor dela fizic la psihic. *Vorstellen* fizic, de pildă, nu samănă cu *vorstellen* psihic, dar raportul dintre *vorstellen* fizic și obiectul său drept și raportul dintre *vorstellen* psihic și obiectul său drept samănă unul cu altul: după cum în fizic pune cineva înaintea sa obiectele, tot așa în psihic pune cineva înaintea sa cunoștințele. De altfel toate asemănările, chiar cele dintre lucrurile fizice, se bazează și pe raporturi. Dacă luăm două lucruri concrete fizice, de pildă piciorul unui om și acel al unei mese (exemplu dat de Wundt la schimbarea de înțeles regulată bazată pe elemente dominante comune, II pag. 533-535), asemănarea consistă nu atât în obiectele izolate, cât în raporturile dintre ele cu restul corpului omenesc de o parte și restul mesei de altă parte. Numai despre noțiunile unor specii de raporturi, și anume ale acelor specii care sînt cele mai lesne de priceput din toate, ale locului, timpului, cauzei și scopului, își dau învățații mai bine socoteală, și unia chiar, de mult ce s-au gândit la ce-s acelea loc, timp, cauză, scop, au găsit de cuviință cu ajutorul a tot felul de propoziții să le tăgăduiască existența, fără să se gîndească că acele tot felul de propoziții, cu care au operat, nu că să probeze, căci aceasta ar fi imposibil, ci ca să susțină neexistența unor raporturi, sînt ele înseș pline de alte raporturi, consistă ele înseș din niște raporturi, și că n-are niciun haz să susții prin mijlocirea raporturilor neexistența raporturilor (De ce să fii, cum se zice, pentru unele raporturi mămă și pentru alte raporturi ciumă? Pentru ce să nu existe locul, timpul, cauza, scopul, și să existe subiectul, predicatul, atributul, complimentul, etc.? Ori există toate ori nu există niciunul. Dacă nu există locul, timpul, cauza, scopul, apoi nici propoziția nu există, și atunci învățatul cel conștiincios trebuie să lege cartea de gard și să se apuce de altă treabă). Incolo toți operăm cu raporturi, în gîndirea noastră și în vorbirea noastră, fără să ne gîndim ce sînt ele în ele înseș considerate. Decît numai, în vreme ce lucrurile sînt clare, cit este cu puțință, și în mintea vorbitorului și în cea a ascultătorului, raporturile sînt mai obscure, și de multe ori, mai ales cînd se îngrămădesc multe în aceeași propoziție, ascultătorul (ori cetitorul) prinde cu greu, ori de fel, mersul cugetării vorbitorului (ori scriitorului). Mai ales cînd cugetarea operează cu puține fapte constatate prin propria observație și cu multe inducții, în special cu inducții bazate pe puține fapte reale, și mai în special cu inducții sub forma silogismului scurtat, unde numai praemissa minor și concluzia sînt spuse, raporturile din ea devin grele de priceput pentru mintea ascultătorului ori cetitorului. Cuvintele *decî, prin urmăre, de aici urmăază că, așa dar* sînt o adevărată pacoste, iar vorbe *ca este clar că, este evident că, se vede cit de colo că* (și tu ascultătorul ori cetitorul nu vezi nimic!) sînt adeseori curată ironie. Logica (și aceasta-i toată logica: inducția cu anexa ei silogismul) este însă și principalul izvor al greșelilor. Cînd este vorba de propria observație (care alături cu logica este singurul mijloc altul, cel dela bază și cel mai sigur, de a cunoaște lumea), numai incapacitatea simțurilor de a prinde impresia și a minții de a primi impresia este o cauză de greșală, la

propria observație prin urmare cauza greșelii este ceva parțial, care nu atinge propria observație în totalitatea ei și în fondul ei. La logică însă toată procedarea este pripită, fără nicio garanție, plutește oarecum în vînt și este, deci, greșită. Căci faptul că stabilești între noțiuni un raport de predicat pe care l-ai constatat de cîteva ori între individe (Acesta-i procedarea dela praemissa maior a silogismului, aceasta-i inducția. Propria observație formează praemissa minor a silogismului) nu se poate zice că are vreo soliditate. Și n-are sigur niciuna. La fiecare pas constatăm aceasta. La propria observație însă, îndatăce treci peste cele dintîiu impresii ale copilului, se amestecă logica și o falsifică. Cîți oameni n-ai crezut că dorm, macarcă nu dormiau, numai pentru că erau culcați și cu ochii închiși și prezentați *unele* din caracterele dormitului! Și cîți cîni n-a crezut cineva că-s lupi, cîte tufe n-a crezut că-s hoți! Dar terenul cel favorit al greșelilor este al generalizărilor prin inducție, al legilor, cum se mai numesc generalizările acelea, și al concluziilor silogistice trase din ele. Numai rare ori se nimereste ca asemenea generalizări și asemenea concluzii să corăspundă realității, și în aceiaș vreme ele variază dela om la om, așa că numai rare ori se întîmplă ca ele să fie cam aceleaș în mintea multora. De unde neîncredere și ceartă veșnică și trebuința, atunci cînd lucrul merită osteneala, de a controla logica. Și controlul logicii se poate face numai prin propria observație, prin recurgera la individ, prin experiență, cum se zice. Decît numai experiența nu-i tot una de la îndămină în toate domeniile cunoștinții. Cea mai la îndămină ea este în domeniul lucrurilor fizice, și pentru aceia rezultatele sigure în știința omenească au fost și continuă de a fi numeroase numai cu privire la aceste lucruri. Cea mai grea, și în multe privinți imposibilă, este experiența asupra lucrurilor psihice și asupra acelor lucruri care stau în strînsă legătură cu psihicul (de soîul din urmă este întreaga activitate omenească, obiectul de studiu al filologiei), și pentru aceia greșelile de cunoștință au fost totdeauna și continuă de a fi nenumărate cu privire la aceste lucruri.

Și acum să căutăm să pricepem ce spune Vossler. Vorbele lui nu le mai repet și tot ce voi spune eu aici cuprinde numai întîmpinările mele asupra lor. Scopul este un raport, a cărui cunoștință o căpătăm cu ocazia actului voinții, și îndatăce căpătăm cunoștința raportului de scop, o vîrim prin inducție în toate faptele animalelor întîiu și apoi în lumea toată: pentru logică oricare lucru are un scop, dacă nu în felul acela că oricare lucru urmărește un scop (Ce ne împiedecă din punct de vedere logic să admitem că vor fi avînd o voință și pietrele?), dar cel puțin în felul acela că oricare lucru trebuie să fi existînd pentru vreun scop. Cauza este un raport, a cărui cunoștință o căpătăm mai mult dela lumea din afară de noi decît dela vieța noastră sufletească, și o vîrim și pe dînsa, îndatăce i-am căpătat cunoștința, prin inducție în toate părțile. Sînt aceste două raporturi, scopul și cauza, niște raporturi ca atîtea altele, dar au, împreună cu locul și timpul, față de celelalte raporturi, un privilegiu, acela anume că sînt mai lesne pricepute, prinse de minte în firea lor de raporturi. Iar cauza mai are în special un privilegiu, acela anume că, macarcă foarte grea de aflat, ori poate tocmai pentru aceia că e grea de aflat, dă spiritului o satisfacere anumită, un sentiment special, pe acel așa

numit al explicării ori al priceperii. Acest privilegiu nu-l are scopul. Nu este exact că am pricepe prin scop. Cred și eu că se zice de multe ori: „Cu ce scop a făcut cutare lucrul cutare?—Cu scopul cutare.—Acu am am înțeles!” Dar în asemenea cazuri se preface scopul în cauză. Căci așa doar se întretes raporturile, că dela un moment la altul subiectul devine obiect și atributul devine subiect și cauza devine scop și locul devine timp, etc. Scopul nu explică. Pot s-aud foarte bine că cineva *s-a dus să se culce* fără să am satisfacerea specială a *explicării* pentru verbul *s-a dus*. Numai când voiū preface pe *să se culce* în cauză voiū explica pe *s-a dus*, ori numai când voiū adăogi cauza *pentru că era ostentit* ori *pentru că era bat* voiū explica pe *s-a dus să se culce*. Negreșit că trebuie să te gîndești bine la asemenea lucruri, pentru că *raporturile* sînt lucruri delicate, nu-s lucruri din topor ca *lucrurile*. Dar acest sentiment de satisfacere, pe care-l dă cunoașterea cauzei și pe care-l numim explicare și pricepere, este o bagatelă, care n-are a face cu adevărata pricepere întru nimic. Cuvîntul doar *pricep*, ca toate cuvintele, are și el mai multe înțelesuri. Adevărata pricepere, priceperea cea obișnuită, priceperea cea dela tot pasul și dela tot momentul nu atîrnă de cauză: a pricepe înseamnă a cunoaște lumea așa cum este, și în special, cînd este vorba de ascultător ori cetitor față de vorbitor ori scriitor, a pricepe înseamnă că se reproduc în mintea ascultătorului ori cetitorului cunoștințele din mintea vorbitorului ori scriitorului. În această operație cauza nu-i necesară, ci, ca oricare alt raport, se amestecă numai cîteodată. Ce cauză vezi în „două cantități egale cu o a treia sînt egale între ele?” Te-ai convins prin propria observație, punînd unele peste altele cantitățile cele trei, cînd le-ai putut pune, și apoi te-ai avîntat cu inducția în lumea noțiunilor și ai formulat legea de mai sus. Dar care-i cauza? Dar că „de trei ori patru fac douăsprezece”, care-i cauza? Care-i cauza în toată aritmetica, aș putea zice în toată matematica? Numai legi peste legi și concluzii logice peste concluzii logice cu „ceia ce era de demonstrat” la capăt, dar fără nicio cauză. Care-i cauza din clasificările zoologilor și botaniștilor? Și schimbările înșeș pe care le sufer lucrurile în timp, schimbările, prefacerile, care simpatizează așa de mult cu raportul de cauză, nu sînt ele pricepute de cele mai multe ori fără să le cunoaștem cauzele? Insuș războiul cel din urmă, așa numitul cel mare, nu l-am priceput în toată ticăloșia lui, fără ca să-i cunoaștem nici până astăzi cauza? Istoria limbilor se face cu mare hărnicie și cu mare pricepere, tot mai mult se acumulează fenomenele și legile, dar de cauze numai pe ici pe colea este vorba. Ce cauze sînt prin gramaticile unui Brugmann, unui Diez, unui Meyer-Lübke, unui Miklosich, prin dicționarele etimologice ale lui Diez, Körting, Meyer-Lübke? Dacă este așa, ce haz are să-mi spuî că „omul pricepe în două feluri, întîiu plecînd dela cauză și apoi mergînd spre scop”, și că „cele două feluri de a pricepe formează un cerc, astfel că scopul la care înteste omul este tot una cu cauza dela care a plecat?” Aceste păreri sînt niște legi, generalizări de inducție, însă faptele reale, pe care ar trebui să se bazeze, lipsesc. Dar că „scopul final cel mare nu poate fi în mod rezonabil decît substanța înșeș: spiritul”, ce-i asta? Pe cete-ai bazat ca să ajungi la această concluzie? Este un fel de concluzie a unui

silogism, dar lipsesc premisele și miia unui mi-i complet imposibil să le presupun care ar fi. Spiritul = substanța însăși? Dar că „numai așa se dezleagă antinomia dintre știință și credință, dintre intelect și voință”, ce-i asta? Mai întîiu, este antinomie între știință și credință? Ca să fie antinomie, ar trebui ca știința să spună într-un fel și credința să spună alt fel. Însă acolo unde credința începe încetează știința, căci asupra lucrurilor care sînt de competența (adecă vorba vine) credinții știința nu știe nimic. Să zic însă că ar fi antinomie, și anume între știința unora și credința altora, între știința lui Galilei, de pildă, și credința papei de vremea lui Galilei (căci astfel considerată există în adevăr antinomie între știință și credință), cum se poate înțelege această propoziție, că prin faptul că „prima cauză devine tot odată ultimul scop se dezleagă antinomia dintre știință și credință”? În cazul lui Galilei, de pildă, dacă ar fi știut și Galilei și papa că prima cauză este ultimul scop, s-ar fi împăcat sistemul lui Kopernik cu acel al lui Ptolemeu, astfel că pămîntul și s-ar fi învîrtit și nu s-ar fi învîrtit totodată înprejurul soarelui? Ori ce vrea să spună Vössler? Poate că altceva, dar atunci mersul cugetării lui din punct de vedere al raporturilor, până ce a ajuns la concluzia logică cum că „numai așa se dezleagă etc.”, nu poate fi urmărit de mine. Tot așa nu pot pricepe, pentru că nu pot reproduce cu mintea mea mersul cugetării scriitorului, cum „voința face treptele pe care se ridică intelectul”, cum „acum s-a lămurit și ce-i aceia cunoștința” (în felul meu știu eu ce-i cunoștința, Erkenntnis, dar ce va fi înțelegînd prin Erkenntnis Vössler, liabar n-am), cum „voința afirmă și cere adevărul, pentru că intelectul l-a recunoscut ca idee metafizică”, cum „adevărul ori cunoștința în potenția este prin înțelegere, adevărul ori cunoștința în actu are loc prin voință”, cum „astfel și aici rămîne asigurată intelectului ori rațiunii teoretice prioritatea asupra voinții ori rațiunii practice”. Cit despre afirmarea delă urmă că „a considera lucrurile din punct de vedere al dezvoltării istorice nu poate fi unicul chip de a le considera”, ea se potrivește și cu ce gîndesc eu, dar că această sentință ar fi devenit lămurită prin cele spuse de autor, aceasta, cel puțin pentru mintea mea, nu-i adevărat, doamne ferește! — Ori poate asemenea afirmări, ca de al de „spiritul este substanța însăși”, „voința face treptele pe care se ridică intelectul”, etc. sînt plăzmuiri de imaginație? Atunci, firește, se schimbă treaba, și trebuie să le luăm așa cum sînt, fără să ne chinuim să le pricepem prin mijlocirea realității și să aflăm cum a ajuns autorul la ele. Căci imaginația creiază două feluri de fantasmе (φαντασμα). Pe unele le face mai ales din cunoștințele asupra lumii fizice, și anume din reprezentări mai mult decît din noțiuni, tinzînd spre individualizare în așa mare grad, încît cel care are în cap asemenea plăzmuiri, dacă este pictor ori sculptor (cum se și întîmplă de multe ori), le poate zugrăvi ori sculpta. Asemenea creații de imaginație sîmănă întocmai cu visurile. Ele constituiesc așa numita poezie (lirică, epică, dramatică, roman, novelă, poveste, fabulă, și cum se mai numește ea altfel; apoi poezie sînt și religiile), și poezie avem cu toții în cap în cantitate mică, iar în cantitate mare o au numai unii, poeții. Pe altele le face din noțiuni numai, privitoare și la lumea fizică și la cea psihică. Și unul își închipuește, de pildă, că noțiunile există în afară de mintea

noastră, ca fiind, dar nu în lumea asta, pe care o videm noi, firește, ci în altă lume, și că lumea asta, pe care o videm noi, este numai un fel de copii greșite depe originale. Altul își închipuește că lumea este, un eū, care s-a dedublat într-un non-eū, pe care non-eū l-a produs eul numai așa ca să-și facă singur de furcă (pe semne că n-avea nicio treabă); că eul trăește prin capetele animalelor ori și pe aiurea pe undeva, iar non-eul este lumea asta pe care o videm cu ochii. Altul își închipuește că este o lume fără spațiu și fără timp, și că lumea aceia se ascunde în acea pe care o videm cu ochii, mascată oarecum cu masca spațiului și timpului, pe care i-o pune spiritul omului și al animalelor. Etc. Asemenea fantasmе constituesc așa numitele *sisteme* filosofice (nu filosofia, filosofia e alt ceva), și cei care le plăzmuiesc își dau numele de filosofi. În vreme ce însă poezia este lesne de prins cu mintea și recreativă, sistemele filosofice sînt din cale afară de greoaie și de obositoare, nu din punctul acela de vedere doar că ai vrea să te convingi de adevărul celor spuse de *sistemist* și că n-ai putea, căci despre covingere nici vorbă nu poate fi, ci din acel punct de vedere că nu poți înțelege ce vrea să spună. Acolo unde Vossler zice că Wechssler nu l-a înțeles (Vezi mai sus, pag. 257), pomenește de System („so hat er den Sinn meines Systems missverstanden“). Oare nu cumva „Sprache als Schöpfung und Entwicklung“ este *sistem filosofic*? Apoi atunci se explică pentru ce noi iștialați nu putem pricepe. Noi cei care voim să știm ceva din lumea asta operăm cu propria observație și cu logica, pe care o controlăm pe cît putem, apoi recunoaștem că multă pricepere chiar asupra lumii pe care o putem observa nu ni este nouă oamenilor dat să avem, și că asupra lumii celeilalte, de dincolo de stele, nu ni este nouă oamenilor dat să știm nimic, pentrucă *raporturile* pe care le-a căpătat mintea noastră din lumea observabilă, și fără de care mintea nu poate să judece, dacă le aplicăm asupra lumii neobservabile, ne fac să cădem în antinomii. Dar în acest cerc strîmt este cu toate acestea așa de mult de făcut și timpul este așa de scurt, încît, dacă avem vreme cîdată și pentru distracție, ne distrăm cu poezia, să urmărim însă fantasmеle sistemelor filosofice n-avem vreme.

Sprache als Schöpfung, pag. 9-14: „Istoria este de două feluri: ori se amestecă în ea scopul și voința, și aceasta este istoria obișnuită; ori nu se amestecă în ea scopul și voința, și aceasta este istoria științifică. În intelect sînt nu numai cunoștinți de fenomene, ci și abstracțiuni, cunoștinți logice (diese Abstraktionen sind logische Begriffe). Aceste abstracțiuni nu cuprind fenomene, ci numai relații între fenomene (sie enthalten keine Phänomene, sondern nur Beziehungen zwischen den Phänomenen [Prin aceste abstracțiuni înțelege autorul raporturile]). Astfel de abstracțiuni sînt cauza (Kausalbegriff) și scopul (Entwicklungsbegriff), dar în vreme ce cauza este logică (logischer Beziehungsbegriff), scopul este nelogic ori, mai degrabă, alogic (unlogische oder, besser, alogische Willkürkonstruktion), pentrucă raportul de cauză *trebuie* să-l gîndesc, iar pe cel de scop *vreau* să-l gîndesc (Kausalität bezeichnet eine Beziehung zwischen Phänomenen, die ich denken muss, Entwicklung eine Beziehung, die ich denken will). Cauza este în toate părțile, scopul se viră numai în

vieața organică. O cunoaștere completă (eine vollständige Erkenntnis) a vieții organice va fi posibilă numai atunci când vom contopi-o cu vieața neorganică într-o considerare cauzală, și tot așa, pe de altă parte, o cunoaștere completă a vieții neorganice va fi posibilă numai când ne vom fi liberat de ideile arbitrare *atom* și *forță* (Willkürbegriffe Atom und Kraft) și le vom fi redus la idea logică de *substanță* (logischer Begriff der Substanz). Sînt două feluri de abstracțiuni: 1) Noțiunile logice, neschimbabile, necesare și în general valabile (logische Begriffe, unwandelbar, notwendig und allgemein gültig) [Prin aceste noțiuni înțelege autorul raporturile]. 2) Noțiunile celelalte, care sînt produsul voinei (Begriffe die willkürlich geschaffen werden). Abstracțiunile, noțiunile de al doilea fel, pot fi cercetate de logică, dacă sînt juste ori ba. O asemenea noțiune este și dezvoltarea (Entwicklung). Logica o cercetează și, dacă găsește că pretutindeni este dezvoltare, această noțiune pierde elementul de scop și trece în noțiunea de a fi, iar dacă găsește din contră că nicăieri nu există dezvoltare (și din punct de vedere teoretic nici nu poate exista), această noțiune rămîne tot așa de arbitrară ca și noțiunea despre cal (Stellt es sich nun bei weiterer Forschung heraus, dass Entwicklung überall besteht, so wird der Begriff zu einem allgemein gültigen und logischen, indem er das willkürliche Element, nämlich den Begriff des Zwecks, abstreift und in dem Begriff des Seins überhaupt aufgeht. Zeigt es sich hingegen, dass Entwicklung nirgends besteht [und erkenntnistheoretischer Weise zeigten wir, dass sie nicht bestehen kann], so bleibt dieser Begriff gerade so willkürlich wie der des Pferdes). Logica este concluzia, premisele sînt ceva istoric (Logisch ist nur der Schluss, das *ergo*, historisch aber ist der Tatbefund, die Prämisse)?

Noțiunile sînt produse involuntare ale intelectului, și nu numai involuntare, ci și inconștiente. Este cu puțință una ca aceasta, că noțiunile acelea nenumărate, pe care neconștient le gîndim (căci gîndim mai mult în noțiuni), le-am produs noi oamenii conștient și voluntar? Apoi și raporturile nu sînt întipărite în minte numai ca noțiuni, ci și ca reprezentări, și noțiunile lor sînt produse pe baza reprezentărilor întocmai ca și noțiunile celelalte. Apoi logica nu consistă numai din *ergo*, ci și, mai ales, din premise; concluzia este o tautologie. Apoi analiza noțiunilor nu este de competența logicii, ci este un act al intelectului alt decît logica, un act al intelectului care prin firea lui cea chibzuită este tocmai contrariu logicii. Apoi *atomul* și *forța* nu sînt nici mai arbitrare nici mai nelogice decît *substanța*; toate trele, *atomul*, *forța*, *substanța*, sînt lucruri pe care nu le cunoaștem prin propria observație și a căror existență o presupunem prin inducție, adică prin logică.

Voiu da acum (cît le-am putut pricepe) acele locuri care interesează chestiunile ce pe noi ne preocupă, după ce voi spune înțîiu cîteva lucruri întrodusătoare. Vossler anume înțelege prin *limbă ca creare*, *Sprache als Schöpfung* ceia ce Saussure numește *langage*, Vendryes *langue*, iar eu (Principii 5) *vorbire ocazională*, și prin *limbă ca dezvoltare*, *Sprache als Entwicklung* ceia ce Saussure numește *langue*, Vendryes *langage*, iar eu (Principii 5) *uz*. Vorbirea ocazională o socoate ca o cre-

ație a vorbitorului, iar limba uzuală o socotea ca o dezvoltare mai departe a vorbirii ocazionale prin analogie și împrumut, înțelegînd prin analogie nu numai cea ce se înțelege în știința limbii prin analogie, ci și toate operațiile minții prin care se capătă cuvinte nouă (cu excepție de împrumut), se fac schimbările de înțeles și se produce legătura prin raporturi a cunoștințelor. Vorbirea ocazională pentru el este o creație a vorbitorului ori a scriitorului în momentul cînd scrie și este analoagă prin urmare artei, așa că studiul vorbirii ocazionale aparține la estetică. Cercetarea sunetelor vorbirii ocazionale o numește fonologie estetică (ästhetische Lautlehre), iar cercetarea propoziției din vorbirea ocazională o numește analiză estetică a stilului (ästhetische Stilanalyse) ori stilistică (Stillehre). Acele fenomene din limba uzuală, care nu se datoresc unui individ, ci tendințelor asemenea ale membrilor unei societăți, le numește spiritul limbii, și între acest spirit al limbii și între spiritul unui popor manifestat în literatura lui și în viața lui publică Vossler caută asemănări pe terenul limbii franceze și al poporului francez.

1) Sprache als Schöpfung, pag. 45-46: „La baza tuturor fenomenelor de Lautwandel stă psihicul. „Un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbirii îl produce, apoi analogiia îl ia și-l propagă mai departe (Ein gewisses Tempo, oder ein gewisser Akzent, kurz der stilistische oder psychische Zusammenhang der Rede erzeugt ihn, die Analogie aber fasst ihn auf, trägt ihn weiter und lässt ihn liegen, wo es ihr beliebt)... În ce privește producerea lui, Lautwandel este o legătură psihică, în ce privește efectul lui, Lautwandel este analogie ori asociație. Ce rămîne mecanic ori material în el? Sunetul, mișcarea gurii, vibrarea aerului, zgomotul. Aceste fenomene fizice însă pot fi trecute cu vederea ca neimportante. Știința noastră n-are de a face cu zgomotul, ci cu condițiile interne de viață ale limbii (Insofern der Lautwandel entsteht, ist er psychischer Zusammenhang; insofern er wirkt, ist er Analogie oder Association. Was bleibt dann vom Mechanischen und Materiellen überhaupt noch an ihm? Der Klang, die Mundbewegung, die Lufterschütterung, die Tonwelle und das Geräusch. Diese physischen Phänomene aber können als unwesentlich hinweggedacht werden. Unsere Wissenschaft hat es ja nicht mit dem Geräusch zu tun, sondern in erster Linie nur mit den inneren Lebensbedingungen der Sprache)... Lautwandel, intrucît rezultă dintr-o activitate psihică, este limbă ca creare; analogiia, intrucît ea primește creația, o generalizează și o grupează, este limbă ca dezvoltare (Lautwandel, insofern er aus psychischer Tätigkeit hervorgeht, ist Sprache als Schöpfung; Analogie, insofern sie das Geschaffene erhält, verallgemeinert und gruppiert, ist Sprache als Entwicklung)“?

Ce rămîne material ori mecanic în lautwandel? Rămîne instrumentul producător de sunet! Instrumentul face multe lucruri prin el însuși. Dacă te gîndești cum trebuie el să opereze ca să înlănească ordinul psihicului de a articula grupele *nr*, *sr*, de exemplu, apoi îți explici cum prin el însuși, oricare ar fi înprejurările psihice, intercalează un *d* între *n* și *r*, un *t* între *s* și *r*. Este ca și cum ar porunci un stăpîn unei slugi să facă un lucru prea greu pentru puterile slugii. Psihic la operația producerii sunetului din vorbirea ocazională este numai noțiunea sunetului, sune-

tul tip, care pozează în conștiință, și sentimentul care pune în mișcare nervul motor, dar cu începere dela acțiunea nervului motor, incluziv, până la producerea sunetului, incluziv, totul este material și mecanic. Materială este acțiunea nervului, material este instrumentul format prin mijlocirea acțiunii aceleia, materială este vibrarea instrumentului, materiale sînt amplitudinea vibrațiilor și numărul lor în unitatea de timp și durata lor și variabilitatea duratei aceleia, material este sunetul însuși, care ar exista chiar dacă n-ar fi mintea care să-l perceapă. Și acest sunet material, produs la vorbirea ocazională, se întipărește în minte ca o reprezentare, care se adaugă la celelalte reprezentări ale sunetului respectiv deja existente în minte, pe baza cărora s-a format noțiunea sunetului, ce a servit ca model pentru producerea noului sunet. Reprezentarea cea nouă este, alături cu noțiunea sunetului și cu sentimentul provocat de aceasta, singurul fapt psihic în toată înlanțuirea de fapte materiale care au avut loc din momentul cînd a apărut în conștiință noțiunea sunetului până la acela în care s-a întipărit în minte noua reprezentare a lui. Și această nouă reprezentare este totdeauna deosebită față de reprezentările de până acum ale sunetului respectiv, din cauză că sunetul însuși este totdeauna deosebit față de cele până acum produse. Și sunetul din vorbirea ocazională, reprezentantul material al noțiunii sunetului, este totdeauna altul din punct de vedere al intensității, al înălțimii, al duratei și al timbrului, dar este simțit ca altul în reprezentare numai (puțin) din punct de vedere al duratei și (*mai ales*) din acel al timbrului. Și intensitatea e alta, pentru că amplitudinea (energia în spațiu) vibrațiilor instrumentului e alta, înălțimea e alta, pentru că numărul vibrațiilor instrumentului în unitatea de timp este altul, durata e alta, pentru că energia în timp a vibrațiilor instrumentului este alta, iar timbrul e altul, pentru că instrumentul însuși e altul. Și cîtă vreme instrumentul la producerea sunetului ocazional se schimbă în mic grad, așa că variațiile timbrului sînt minime, sunetul este simțit în reprezentarea sa ca același; cînd însă instrumentul la producerea sunetului ocazional se schimbă atît de mult, ori mai bine în așa fel (Pentru că adesea mici schimbări în instrument sînt cauză de schimbări mari de timbru, după cum pe de altă parte adesea instrumente mult deosebite pot produce sunete cu timbre foarte asemănătoare), încît schimbarea timbrului este mare, sunetul este simțit în reprezentarea sa ca altul, și dacă reprezentările acesteia simțite ca altele din cauza timbrului celui deosebit al sunetelor ocazionale capătă majoritatea printre reprezentările dela baza noțiunii sunetului, noțiunea însăși a sunetului se schimbă, sunetul *s-a schimbat*, și are loc așa numitul de Germană Lautwandel, pe care eu îl numesc *alunecarea sunetului*. (În toată discuția de mai la vale mă voi servi de termenul lautwandel). Aceasta este înlanțuirea faptelor dela lautwandel. În această înlanțuire este foarte firesc, adecă logic, să cauți legături de cauză dela un fapt la altul, dar în asemenea caz, dacă vrei să cauți cauze, nu trebuie să ștergi cu buretele unele fapte și să zici că „pot fi trecute cu vederea ca neimportante”, pentru că nu așa se pot afla cauzele, închizînd ochii asupra unor lucruri, și nici nu trebuie să înșiri cauzele așa dogmatic fără nicio probă: „un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbirii...” Să luăm lucrurile dela capăt. Mai întîiu apare no-

țiunea sunetului în conștiință. (Și n-ar mai fi trebuință să spun că nu este vorba de un sunet singur, ci de un sunet însoțit de altele, care împreună cu el constituiesc un cuvânt, și însoțit de cunoștința simbolizată prin acel cuvânt) și sunetul este însoțit de un sentiment. Acel sentiment nu este numai dorința de a reproduce sunetul, ci este complicat cu sentimentul provocat de cunoștința simbolizată prin sunet și de multe ori cu o stare afectivă anterioară vorbirii ocazionale. Faptul acesta sentimental este la rîndul lui o cauză, anume cauza că se formează instrumentul trebuitor pentru a reproduce sunetul și se pune în funcțiune într-un anumit fel. În ce privește formarea instrumentului, instrumentele înseși au fost opera sentimentului numai la originea limbii, cînd prin mișcările reflexe provocate de sentiment s-au înjghebat cele dintîi sunete, care s-au asociat cu cunoștințele și au dat naștere celor dintîi simboale ale vorbirii, celor dintîi cuvinte. O minimă rămășiță din acea procedare primitivă, cînd sentimentul era creator de cuvinte, există și până astăzi în unele cuvinte onomatopice, care tot se mai crează din cînd în cînd, și în unele cuvinte amorfe (interjecții), care și ele tot mai apar ca ceva nou creat din cînd în cînd. Aici, unde este vorba de limba deja existentă care se schimbă, sentimentul provoacă numai reproducerea instrumentului deja existent și nu poate decît să-l modifice puțin, în sensul acela că sentimentele de excitare închid mai tare sunetele, iar cele de deprimare le deschid mai tare ori fac să înceteze vibrarea coardelor vocale, așa că toate sunetele devin afone. În ce privește punerea în funcțiune într-un anumit fel a instrumentului, sentimentul provoacă variabilitate în timpul cît funcționează instrumentul (și acest timp variabil după starea afectivă a psihicului se numește *tempo*), în amplitudinea vibrațiilor lui (accentul expirator), și în numărul vibrațiilor în unitatea de timp (accentul muzical), care *tempo*, amplitudine a vibrațiilor și număr al vibrațiilor sînt la rîndul lor cauza pentru care sunetul este mai energic ori mai puțin energic, este cu mai multă ori cu mai puțină putere de a exista și de a nu se schimba (Chiar accentul muzical, de obicei trecut cu vederea la asemenea chestiuni de vitalitate a sunetelor, are importanța sa în această privință). Accentele înseși și durata nu sînt opera sentimentului, căci ele constituiesc firea însăși a sunetului și există prin ele înseși și fără sentiment. Numai variabilitatea lor se datorește acestuia. Pentru aceia și sînt ele simbolul cel mai obișnuit al sentimentului în vorbirea omenească, și nu numai al sentimentului provocat de lucruri, ci și al celui provocat de unele raporturi, anume de raporturile de *determinat*, *determinant* și de *sinteză a cunoștinții*, iar prin lărgire de înțeles, dela sentiment asupra faptului care a provocat sentimentul, accentele au devenit simboale pentru raporturile de *determinat*, *determinant* și *sinteză a cunoștinții (cuvînt)*, și în unele limbi, precum în cea chineză, au devenit simboale chiar pentru alte lucruri în afară de sentimente. Toată această activitate a sentimentului, a singurului element psihic care la vorbirea ocazională poate avea vreun efect asupra schimbării sunetului, este lipsită de constanță și de persistență în aceiași direcție. La singurele cazuri, unde pare că s-ar observa o influință a sentimentului asupra felului instrumentului, că s-ar închide mai tare ori s-ar deschide mai tare sunetul, ori că ar deveni acesta afon, după cum starea sentimentală este de

excitare ori de deprimare, sentimentele acestea două (cu nenumărate nuanțe), și o mulțime altele pelingă ele, se succedază și se înlocuesc cu răpeziune, așa că ce face un sentiment strică celălalt, și neconținut sunetul ba se mai închide ba se mai deschide, învîrtindu-se oarecum în jurul aceluiaș punct, unde foarte adesea se oprește, atunci anume cînd starea psihică a vorbitorului este aproape lipsită de afect (căci complect lipsită de afect nu-î niciodată). Iar în ce privește variațiile de durată și de accent, aceste variații sînt iarăș totdeauna altele dela un moment la altul și se învîrtesc și ele înprejurul aceluiaș punct normal, la care revin foarte adeseori, așa că starea de mai mare ori mai mică vitalitate este cu totul iluzorie și toată vitalitatea se reduce la starea normală cea mijlocie. Deci, care-î cauza pentru care se schimbă chiar închiderea și deschiderea mai mare ori mai mică a sunetelor și fonicitatea ori afonia lor? Cu atît mai mult care-î cauza pentru care se schimbă celelalte timbre cu mult mai numeroase, unde aî loc schimbări mari în instrumente, nu ca de al de acelea că se apropie ori se îndepărtează o leacă mai mult organele articulatorii, că vibrează ori nu vibrează coardele vocale? Să se gîndească cineva la mișcarea pe care trebuie s-o facă limba cu partea ei posterioară dela aproape starea de repaos pînă departe în sus la palatul moale, pentru a schimba instrumentul lui *a* în acel al lui *ă*, ori de mișcarea pe care trebuie s-o facă aceeaș limbă cu partea ei posterioară (Vorbesc de baza de articulare romînească, nu de cea a lui Jespersen) dela palatul moale pînă departe înainte la palatul tare, pentru a schimba instrumentul lui *u* în instrumentul lui *ü*. Care-î cauza pentru care apar și dispar sunetele? Care-î cauza pentru care capătă ori pierd sunetele accentele cele mai mari în cuvînt, pentru care capătă ele ori pierd accentele silabice? Cu alte vorbe, care-î cauza schimbării sunetelor, dela lautwandel, cum aî Nemții avantajul să zică într-o singură vorbă? Sigur este numai că lautwandel nu-î produs de „un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbirii”.

2) Sprache als Schöpfung, pag. 52: „Lautwandel are loc în felul acela că se schimbă articularea la producerea fiecărui nou sunet ocazional, iar cauza lui stă în aceia că reprezentarea sunetului care servește de model sunetului ocazional este neconținut alta? „Sein Wesen [des Lautwandels] besteht in unendlicher Klangvariation und Individualisierung der artikulierten Laute, und seine Ursache beruht auf einem geistigen Princip, eben dem Princip der individualisierenden Erkenntnis oder Vorstellung des Individuellen. Wir nennen es das Anschauungsvermögen“: pag. 57; „Prin Lautwandel înțelegem variațiile nesfîrșite și individuale ale fenomenului fonetic al vorbirii, însă numai întru cît sînt cauzate și regulate de activitatea reprezentativă a puterii noastre de intuiție și întru cît prin urmare pot fi raportate la această cauză producătoare și regulatoare. Cu alte vorbe: Lautwandel se produce prin aceia că reprezentările apar deasupra organelor vorbirii, și, din cauză că reprezentările variază într-una, variază în aceeaș măsură și fenomenul, adică sunetul. Cu oricare schimbare de înțeles stă în legătură o schimbare corăspunzătoare de sunet. (Unter Lautwandel verstehen wir die unendlichen und individuellen Variationen des phonetischen Phänomens der Sprache, aber nur insofern sie durch die anschau-

ende Tätigkeit unseres Intuitionsvermögens verursacht und geregelt werden und, dementsprechend, auf diese erzeugende und regelnde Ursache auch wider zurückbezogen werden können. Mit andern Worten: Lautwandel entsteht dadurch, dass unsere inneren Anschauungen auf dem Wege über die Sprachwerkzeuge in Erscheinung treten. Und dadurch, dass unsere Anschauungen fortgesetzt variieren, variiert in gleichem Schritt auch die Erscheinung, d. h. der Laut. Mit jedem Bedeutungswandel ist ein entsprechender Lautwandel verknüpft“.

În vreme ce prin susținerile lui pe care le-am însemnat sub numărul 1 Vossler ne pune pe terenul sentimentului și al variațiilor produse de sentiment în durata și accentele sunetului ocazional („un anumit tempo, un anumit accent“), aici ne pune pe un teren cu totul altul. La vorbirea ocazională anume pozează după el în minte nu noțiunea sunetului, ci o reprezentare a lui, pe care o copiează exact sunetul ocazional; iar reprezentarea aceasta este totdeauna alta, schimbată, diferită, la fiecare nouă producere a unui sunet ocazional, și pentru aceia sunetul ocazional este totdeauna altul, schimbat, diferit. De pildă, dacă *a* neaccentuat din cuvîntul latinesc *tacere* s-a prefăcut în *ă* din cuvîntul romînesc *tăcere*, cauza este că orîdecîteori s-a produs *a* neaccentuat din acest cuvînt în vorbirea ocazională, a pozat în mintea vorbitorului o reprezentare *a* alta, schimbată, diferită, pe care a copiat-o exact vorbirea ocazională. Dar mai întîiu la vorbirea ocazională nu pozează în minte cunoștințele despre cuvînte și despre lucrurile simbolizate prin ele ca reprezentări, ci ca noțiuni. De aceasta ne convinge propria observație asupra lucrurilor simbolizate prin cuvînte: niciodată, nu numai cînd vorbim, dar nici cînd gîndim fără să vorbim, nu videm în minte lucrurile, ca individe, și nu le videm în minte ca individe nici chiar atunci cînd vorbim ori gîndim despre persoane, pe care le videm în realitate la tot pasul (afară dacă numai nu le videm chiar atunci cînd vorbim despre dînsule). Numai rar, extrem de rar (și pentru aceasta trebuie imaginație de poet) ne gîndim la reprezentări. Eu unul nu gîndesc în reprezentări niciodată, și nu-mi pot închipui, așa cum l-am văzut ca individ într-un anumit moment, nimic și pe nimeni. Și dacă asemenea gîndire în reprezentări despre lucruri este aproape imposibilă, are să fie o asemenea gîndire în reprezentări posibilă, ba chiar obișnuită, despre cuvintele simboale ale lucrurilor, despre niște sunete? Apoi care sînt acele reprezentări neconținut altele, care pozează în minte și pe care le copiează sunetele ocazionale? Dacă aș admite (după cum într-adevăr se și petrece lucrul) că sunetele din vorbirea ocazională sînt prin ele înseși altele față de imaginea din cap (fie ea ce va fi, noțiune de sunet ori, cum vrea Vossler, reprezentare de sunet), aș putea pricepe cum la niște reprezentări ale unui sunet dintr-un cuvînt se tot adaugă reprezentări neconținut altele, schimbate, diferite. Dar așa, cînd sunetului ocazional i se taie vocea de a fi ceva prin el însuși și i se permite să fie numai copie exactă a reprezentărilor deja existente în minte, de unde aș eșit aceste din urmă? Căci dela capul locului, să zic din momentul cînd Thracii auzit întîiaș dată cuvîntul *tacere* din gura soldaților romani care se vor fi răstîit la dînsii, n-a fost decît o singură reprezentare a acestui cuvînt și o singură reprezentare a lui *a* dintr-însul. Cum a ajuns reprezentarea a-

ceasta a lui *a*, fără niciun ajutor din partea sunetelor vorbirii ocazionale, să se înmulțească în altele reprezentări neconținut altele și tot mai altele, până ce a produs reprezentarea lui *ă*, care la rândul ei iarăși se tot înmulțește, până ce va ajunge cine știe unde? Adecă să ne înțelegem. Reprezentări de ale lui *a* s-au mai înmulțit ele după Vossler și prin sunetele din vorbirea ocazională, decît numai acestea au fost totdeauna copii exacte ale reprezentării din minte, așa că prin ele n-au avut nicio putere asupra schimbării lui *a*. Dacă ar fi rămas treaba pe ele, pe sunetele ocazionale, *a* nu s-ar fi schimbat niciodată. Dar vezi că reprezentarea lui *a*, adecă una din reprezentările lui *a*, care se nimeria să vie în minte în momentul vorbirii ocazionale, aceia era *alta*, *schimbată*, *diferită* decît cum fusese ea însăși până atunci în minte și decît cum fusese toate celelalte reprezentări de până atunci din minte ale sunetului *a* din cuvîntul *tacere*. Și este vorba, cum s-au putut schimba reprezentările lui *a* prin ele înseși, fără ajutor din afară dela sunetele ocazionale, așa de tare, ca dela *a* să ajungă la *ă*? Că o cunoștință (reprezentare ori noțiune) nu poate rămînea aceeași la oricît de scurte intervale ale existenței sale, chiar dacă n-ar primi nicio influință din partea vreunor cunoștinți altele, cu care ar fi în asociație, trebuie să fie adevărat, pentru că niciun lucru nu rămîne același la oricît de scurte intervale ale existenței sale. Dar vorba e, în ce i-ar putea consta schimbarea? Doar numai în energia ei, în putința ei de a fi percepută. Cel puțin propria observație, cită putem avea în privința aceasta, arată ne arată, că despre un lucru ne aducem totdeauna aminte cu diferite grade de claritate și că această claritate scade în măsura în care mai rar ne gîndim la acel lucru și mai rar ne înmulțim reprezentările despre el prin experienți nouă, așa că, dacă nici la el nu ne gîndim decît rar și nici nouă experienți despre el nu mai căpătăm, îl uităm. Iar dintre cele două mijloace de a nu uita, gîndirea la un lucru pe de o parte și experiența despre el pe de alta, experiența are prioritatea, și pentru aceea, de pildă, ca să nu uite cineva o limbă, nu-i de ajuns să se gîndească la dînsa: dacă nu va avea ocazie s-o vorbească, ori s-audă pe alții vorbind-o, ori să citească ceva scris în ea, va uita-o. După Vossler însă cunoștința unui sunet, de pildă cunoștința lui *a* din cuvîntul *tacere*, se schimbă prin ea însăși, fără ajutor din partea sunetelor ocazionale, numai prin faptul că există în minte și din cînd în cînd vine în cercul conștiinței, în mod calitativ, în felul acela că din *a* devine *ă*. Strămutată pe terenul altor cunoștinți această părere ar însemna că cunoștința despre cîne s-ar putea preface în mintea omului, numai prin faptul că ar exista în ea și ar veni din cînd în cînd în cercul conștiinței, în cunoștință despre lup, și cunoștința despre verde s-ar putea preface în cunoștință despre galbăn (Și nu este mai mare deosebire calitativă între cîne și lup, între verde și galbăn decît între *a* și *ă*). Însă, după cum cunoștința despre lup și cunoștința despre galbăn nu le pot căpăta, până ce n-o iu videa lupul și galbănul în lumea fizică, tot așa nici cunoștința despre *ă* în cuvîntul *tacere* n-am s-o pot căpăta până ce nu voi auzi pe *ă* din lumea fizică, ca sunet fizic al vorbirii ocazionale. Dacă cunoștințele ar avea astfel puterea, ca prin ele înseși, numai prin faptul că există în minte și vin din cînd în cînd în cercul conștiinței, fără ajutor dela lumea fizică ori dela

alte cunoștințe cu care ar fi în asociație, să se prefacă calitativ din *a* în *ă*, din *cîne* în *lup*, din *verde* în *galbăn*, apoi n-ar fi prea greu să admită cineva că cunoștința ar fi în stare la urma urmelor să producă și lucrul însuș fizic. Va fi fost poate la început o cunoștință, o idee (Ce idee va fi fost? Despre ce? Poate despre ea însăși, o idee adecă a ideii) și din ideea aceia va fi eșit lumea fizică toată. De altfel am văzut (mai sus pag. 257) că pentru Vossler spiritul = substanța însăși. Dar să admitem că o reprezentare a lui *a* din *tacere* a apărut deodată ca *ă* în mintea cuiva în momentul vorbirii ocazionale. (Și admit această trecere deodată dela *a* la *ă*, macarică trecerea va fi avut loc treptat prin tot felul de nuanțe de *a* și de *ă*, pentru ca să putem pricepe mai lesne ce vrea să spun; dar orice sunet am admite din drumul dela *a* spre *ă*, argumentarea ar rămînea aceiași). Și să mai admitem apoi că limba autohtonilor nu cunoscuse sunetul *ă* și că pe vremea cînd apărea *ă* într-un cuvînt ca *tacere* limba romînească alți *ă* nu mai avea (Asemenea admiteri sînt la locul lor nu din punct de vedere al lui *ă* însuș din însuș cuvîntul *tacere*, ci din punct de vedere al vreunui sunet care într-adevăr a putut prin lautwandel să apară întîiaș dată în gura vreunor vorbitori fără ca acel sunet să fi existat pînă atunci în limba vorbitorilor acelora ori în limba pe care străbunii vorbitorilor acelora vor fi vorbit-o și apoi vor fi părăsit-o). Cum a putut acea reprezentare a lui *ă* să dea indicații organelor articulatorie, pentru ca acestea să poată produce pe *ă* în vorbirea ocazională? A putut acea reprezentare a lui *ă* să arăte în vreun chip oarecare nervilor mișcările pe care nervii trebuiesc să le provoace? Sigur că n-a putut. Apoi atunci de unde au știut nervii să potrivească instrumentul trebuitor pentru producerea fizică a sunetului *ă*? Și nu numai că nu se poate pricepe cum s-ar fi putut forma în asemenea împrejurări instrumentul trebuitor pentru producerea fizică a lui *ă*, dar nu se poate pricepe nici cum timbrul lui *ă* din reprezentarea aceia ar fi putut fi *perceptut* de minte. Cunoștința este imaginea unui lucru real fizic ori psihic. Cînd lucrul real însuș lipsește, ce fel de imagine poate să fie aceia? Chiar cunoștințele poetice, oricît de nereale ar apărea la prima impresie, sînt compuse din realități, care sînt numai combinate prin raporturi altfel decît în realitate (Dracul însuș e compus din lucruri care toate există, dar care nu se găsesc la un loc așa cum ni le închipuim noi că se găsesc în dracul). În cazul de față sunetul *ă*, timbrul lui *ă*, din reprezentarea presupusă că ar fi dezvoltat acest sunet, acest timbru, prin ea însăși, n-a existat încă în realitate. Ce fel de imagine a lui *ă* poate să fie această reprezentare, această cunoștință? Cum poate avea mintea conștiința de timbrul *ă* dintr-o asemenea reprezentare? Pentru aceia nu se poate pune înainte exemplul copilului, care ar potrivi organele articulatorii după cunoștința sunetului, pentru că copilul *aud*e sunetul real, sunetul fizic de sute și de mii de ori, și după sunetul *auzit*, după cunoștința cu adevărat imagine a sunetului real face nenumăratele încercări pînă ce nimerește articularea trebuitoare. Și este, deci, lucru sigur că, după cum lautwandel nu-i produs de „un anumit tempo, un anumit accent, de legătura stilistică și psihică a vorbirii”, tot așa nu-i produs nici de faptul că reprezentarea sunetului și-ar schimba prin ea însăși firea, pe care fire schimbată ar copia-o sunetul

oportun. Dacă cunoștința sunetului se schimbă, această se întâmplă din cauză că sunetul din vorbirea ocazională se schimbă, și aici, în vorbirea ocazională, trebuie căutată originea schimbării, iar nu în psihic. Este hotărât lucru că limba este și fizică și psihică, fizică ca sunete ale vorbirii ocazionale, psihică ca cunoștinți simbolizate prin acele sunete și ca cunoștinți ale acestor sunete înseși. Este hotărât lucru că cauzele schimbării limbii trebuie căutate și în fizic și în psihic. În recenzia pe care a publicat-o în Literaturblatt für germanische und romanische Philologie, Ianuar, 1906, asupra lucrării lui Eugen Herzog, Streitfragen der romanischen Philologie, Halle a. S. 1904, Vossler are groază de *dualismu* și spune că „prima și ultima fire a limbii trebuie căutată în mod necesar ori în regularitatea mecanică ori în libertatea psihică”, că „trebuie să stăpânească ori mecanicofizicul și materialismul ori psihicul și idealismul, căci dualismul este numai un expedient care ne scoate dintr-o încurcătură și ne vîră în alta”. Și Vossler se hotărăște pentru idealismu. Că psihicul însă ar fi ceva neregulat și fără legi, liber, este contra logicii, căci psihicul, macar că psihic, este tot natură și nu se poate ca o parte din natură să fie supusă la legi, iar cealaltă nu, iar că dualismul ar fi numai un expedient pentru a pricepe lumea, în special limba, și că priceperea nu poate veni decît dacă te pui dintr-un punct de vedere ori exclusiv fizic ori exclusiv psihic, este ceva contrar oricărei experienți, experienții din cazul de față, de pildă, cînd Vossler, pentru a explica numai din punct de vedere psihic schimbarea sunetului, a trebuit să recurgă la asemenea curioase presupuneri, că cunoștința și-ar putea prin ea însăși schimba calitatea. Dualismul nu este ceva care să poți primi ori respinge, ci este ceva care se împune cu necesitate, pentrucă face parte din propria observație dela fiecare minut. Necontenit venim în contact prin conștiința noastră cu fizicul și cu psihicul, pe care, până la vreo mai adîncă înțelegere a firii lor, cu toții, dela mic până la mare, dela cel mai prost până la cel mai filosof, le pricepem ca atare: că *sînt* adecă, și că: *sînt foarte deosebite între ele*. Ba dacă-i pe aceia, dacă adecă trebuie numai decît să stabilesc cu logica vreun raport de dependență între cele două feluri de fenomene, fizice de o parte și psihice de alta, apoi, mai degrabă decît o dependență a fizicului de psihic, aș stabili o dependență contrarie și mî-aș închipui par că o asemănare între psihic și lucrurile abstracte (adecă fără substrat) din lumea fizică, așa că mî-aș închipui psihicul de acelaș soi cu forma și culoarea și mirosul și sunetul și duritatea, adecă ceva care, ca și acestea, ar sta lipit de substratul concretului și ar dispărea odată cu compoziția lui, încît, după cum prin moarte dispar actualele abstracte fizice ale corpului omeneșc, tot astfel ar trebui să dispară prin moarte și abstractul psihic al acestui corp; căci abstractele dispar și persistă numai substratul în diferite stări de combinație a elementelor sale (care vor fi acelea!). Că psihicul se amestecă în mod neconstant la schimbarea chiar a sunetului, iar nu numai la propagarea schimbării lui (precum această propagare are loc, între altele, prin analogie, după cum și Vossler recunoaște, vezi mai sus sub 1), este adevărat, și mai sus sub 1 am văzut că sentimentul provoacă schimbări neconstante în accentul expirator, accentul muzical, durata, închiderea, deschiderea și fonicitatea sunetului. Dar principala cauză de schimbare a su-

netului trebuie căutată în schimbarea pe care prin ele înseș o capătă organele articulatorii. Schimbarea are loc în toate caracterele sunetului, în amplitudinea vibrațiilor (accentul expirator), în numărul vibrațiilor în unitatea de timp (accentul muzical), în durată (cantitate), și în raportul de amplitudine dintre armonicile tonului fundamental (timbrul), și ori este persistentă în aceeași direcție, ori nu. În caz când persistența în aceeași direcție lipsește, cu toate deosebirile dintre sunetele ocazionale, dintre reprezentările prin urmare, ale lor, sunetul noțiune, sunetul tip este simțit ca acelaș, ca neschimbat, limba ca creare (die Sprache als Schöpfung, cum zice Vossler) adevărat se tot învârtește înprejurul aceluiaș punct și schimbările ei se anihilează una pe alta, limba însă ca dezvoltare (die Sprache als Entwicklung) rămâne aceeaș. În caz când este persistență în aceeași direcție, sunetele sînt tot mai deosebite unele față de altele, până ce în sunetul tip, în sunetul noțiune, ori durată, ori accentul expirator, ori accentul muzical, ori timbrul, ori toate împreună, sînt simțite ca altele. Atunci se zice că s-a schimbat sunetul și are loc, cum zic Nemții, Lautwandel. Când sunetul se schimbă în anumite împrejurări, astfel că prin schimbarea sa să devină mai mare asemănarea ori neasămănarea între niște sunete învecinate, ori când sunetul se schimbă numai în anumite împrejurări, chiar fără să rezulte prin schimbare vreo asemănare ori vreo neasămănare mai mare între niște sunete învecinate, cauza schimbării, conform obiceiului (Wundt, Die Sprache, II, 614 : „Cauzele unui fenomen sînt cele mai apropiate împrejurări în care el se petrece. Die Ursachen als nächste Bedingungen des Geschehens“), este pusă pe socoteala împrejurărilor aceloră și se zice, de pildă, că în cuvîntul romînesc *kem* > **kām* > *clamo* ă din *kām* s-a schimbat în *e*, pentrucă s-a asimilat la *k*, că grupul *kt* a devenit în romînește *pt*, pentrucă s-a disimilat *k* de *t*, și că *a* neaccentuat (care adevărat n-a avut accentul emfatic, cel mai mare accent expirator în cuvînt, accentul cuvîntului) și neinițial s-a prefăcut în *ă* în romînește, pentrucă n-a fost accentuat și n-a fost inițial. Iar când sunetul se schimbă în orice împrejurare (Astfel în orice împrejurare a dispărut *h* latinesc în romînește, s-a schimbat exploziva bilabială afonă aspirată *ph* din vechea greacă în spiranta labiodentală afonă *f* în neogreaca, s-a schimbat *ē* lung din vechea greacă în *i* în neogreaca), schimbarea este declarată ca spontană, și cu aflarea cauzei ei s-au chinuit mai ales învățații fără să-i deie de capăt. De fapt, nici la schimbările condiționate de anumite împrejurări fără să rezulte asemănări ori neasămănări mai mari între sunete n-avem a face cu vreo cauză care să ne satisfacă : ce fel de explicare poate fi aceasta, că *a* s-a schimbat în *ă* pentru că n-a fost accentuat? Te întrebî îndată, dar pentru ce *a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă*? Și ajungî după această întrebare la acelaș punct unde se găsesc schimbările spontane. Și în adevăr, când este vorba de asimilații și disimilații, avem a face cu o cauză foarte cunoscută și obișnuită pe tot felul de terenuri, avem a face cu acea tendință pe care o au lucrurile de a se apropia ori de a se îndepărta unele de altele ; cînd însă mi se pune înainte o cauză ca aceia că „au fost în cuvînt alte sunete cu accent mai mare decît sunetul cel schimbat“, am a face cu ceva nou și neobișnuit, ca atunci cînd pe alte terenuri mi s-ar spune că din doi boi dela jug s-a îmbolnăvit unul,

pentru că celălalt era mai sănătos decît dînsul, ori că oamenii înnebuesc, pentru că ceilalți oameni au minte mai sănătoasă decît dînsii. Și nici n-a fost niciodată nimeni mulțămît cu asemenea explicații, ci și schimbările condiționate fără asimilări ori disimilări, și cele necondiționate, au fost puse la un loc în categoria schimbărilor spontanee. Dar, ori spontanee ori nu, schimbările sunetelor trebuiesc mai înainte de toate puse pe terenul fizic. Asimilarea numai, atunci cînd sunetul așa fel se schimbă, încît devine acelaș cu sunetul din apropierea lui, samănă cu analogia, încît te poți gîndi că ar fi putut avea loc în *cunoștința* cuvîntului o suplantare a unui sunet prin celălalt, după cum la analogie are loc o suplantare a sunetului din *cunoștința* unui cuvînt printr-un sunet din *cunoștința* altui cuvînt, și, de pildă, la cuvîntul românesc **cumpăne* schimbat în *cumpene* ai putea presupune în *cunoștința* cuvîntului **cumpăne* o substituție a lui *ă* prin *e*, astfel că vorbirea ocazională va fi copiat numai cunoștința. Dar chiar asimilarea în toate celelalte manifestări ale sale n-are cu analogia nicio asemănare și nici vreun fel de explicare psihică alta nu i se poate găsi. Prin ce operație psihică s-a putut preface *ă* în *e*, de pildă, în românescul **kām* devenit *kem*? Doar prin aceea că *cunoștința* sunetului *ă* și-a schimbat timbrul în *e*, pentru că între timbrul lui *e* și cel al lui *k* este mai mare asemănare decît între timbrele lui *ă* și *k*. Decît numai cum trebuie să ne închipuim noi această operație? Timbrul doar stă în legătură cu alte lucruri în mintea noastră și nu poate fi doar luat așa ca dintr-un saltar, cînd ai nevoie de dînsul. Timbrul este totdeauna legat de o intensitate oarecare și de un ton fundamental cu armonicele lui oarecare și de o inervație oarecare, este, cum se zice, într-o asociație oarecare, și cînd îți vine el în cap, îți vin în cap și asociații lui. De unde a luat *ă*, cel care s-a schimbat în *e*, timbrul de *e*? Să-l fi căpătat vreo reprezentare a lui *ă* pe acel timbru prin ea însăș, nu se poate, cel puțin cu mintea obișnuită omenească nu se poate pricepe acest lucru (Vezi mai sus pag. 270-272). Atunci de unde a răsărit în locul reprezentărilor lui *ă* aceea reprezentare a lui *e* în cuvîntul, de pildă, *kem* > *kām*? Dacă a venit de undeva, a trebuit de altfel să vină cu tot bagajul lui de asociații, între altele mai ales a trebuit să vină cu o inervație fizică oarecare. Cu alte vorbe este vreun *e* din vreun cuvînt careva, care a înlocuit, a substituțit, a suplantat pe *ă*. Este un fel de analogie sui generis, invocată aici numai de gustul de a face operația cu orice preț psihică. Dar e mare deosebirea de analogie, ca dela cer la pămînt, căci la analogie avem a face cu o substituție a unui sunet prin alt sunet provenit dela un cuvînt asociat și asemănător, pecînd dincoace am avea a face cu o substituție a unui sunet prin alt sunet provenit nu se știe de unde. Cu toate acestea necentenit au vîrit învățații asimilarea printre operațiile psihice, cu mai mult sau mai puțin amestec de fizic, ori chiar cu distincții curioaze că asimilația regresivă ar fi psihică, iar cea progresivă fizică (Vezi părerile lui Steinthal și ale lui Wundt la Wundt, Die Sprache, I, 430-444). Dar deja la disimilații, la care nu se găsește vreo cauză psihică cunoscută cu care ea s-ar putea compara, după cum la unele asimilații se găsește analogia, explicarea pe cale psihică este imposibilă și Wundt, de pildă, Die Sprache, I, pag. 440, spune că unul din sunete influențează pe celălalt.

în sensul ca articulația să fie mai ușoară („er wirkt auf ihn ein im Sinne der leicht fließenden Artikulation“). Adecă cum? Cunoștința unui sunet prevede că cunoștința celui alt sunet, dacă va fi articulată așa cum este, va fi grea de articulat și o schimbă așa fel, că să-i fie articularea mai ușoară? Dar mai întîiu va să zică fiecare cunoștință are o judecată a ei proprie, un fel de minte a parte? Sînt va să zică tot alîtea minți cite cunoștinți? Apoi, de unde poate ști cunoștința cea că va fi grea de articulat cealaltă, până ce nu va vîdea întîiu oarecum? De unde aū căpătat cunoștințile darul gîcîtului? Nu-i mult mai simplu să admiți că organele articulatorii n-aū putut articula așa cum li se poruncia din partea cunoștinților și aū dat astfel naștere la un sunet ocazional altul decît cel care poza în minte ca reprezentare ori, mai bine, ca noțiune? Mai puțin încă, dacă este posibil, se pot face încercări de a afla cauze psihice pentru celelalte schimbări de sunete, la care nu se observă tendinți de asimilație și disimilație, și pe care, condiționate de împrejurări ori nu, eū le cuprind la schimbările spontanee. Ce cauză psihică se poate găsi la o e-penteză ca aceea a lui *d* între *n* și *r*, de pildă din cuvîntul grecesc *andrós* > **anrós*? Nu cumva va fi prevăzut mintea că aū să fie grele de articulat unul după altul *n* și *r* și a vîrit în cunoștința cuvîntului pe *d* și apoi a pus cunoștința așa schimbată să pozeze pentru organele articulatorii? Și bine a făcut mintea în adevăr că a vîrit pe *d* și nu cumva alt sunet, pentru că tocmai *d* este sunetul de legămint dintre *n* și *r*. Și cum a vîrit mintea pe acel *d*? De unde l-a scos? Cînd era vorba să-și schimbe numai cunoștința prin ea însăș firea (Vezi mai sus pag. 270-272), iș schimba macar numai firea, dar aici mai aū cunoștințele și altă putere încă mai neînchipuită și mai neexplicabilă, de a vîri anume între ele o altă cunoștință creată de ele pe de-a dreptul. Dar nu cumva oare aū pozat în minte numai *nr* unul lingă altul, iar organele articulatorii aū vîrit ele, din cauza greutatei de a articula unul după altul pe *nr*, un *d* între *n* și *r*, dezvoltat din sunetul de legămint dintre *n* și *r*, care sunet de legămint este tocmai un *d* imperceptibil? D-apoi este greu în adevăr tare să articulezi pe *n* și apoi cu precizie, exact în acelaș timp, pe de o parte să îndepărtezi puțin virful limbii de alveolele dinților anteriori, iar pe de alta să ridici în sus vîlul palatului și să-l lipești de păretele faringelui. Indatăce cele două operații, îndepărtarea virfului limbii de alveolele dinților anteriori de o parte, rîdîcarea în sus a vîlului palatului și lipirea lui de păretele faringelui de altă parte, nu sînt perfect sincronice, ci operația din urmă este numai cit de puțin anterioară celei de întîiu, se naște între *n* și *r* un *d*. Ce cauză psihică se poate găsi pentru schimbarea lui *a* neaccentuat romînesc în *ă*?

Cu așemenea schimbări, schimbări anume de timbru necondiționate de împrejurări, ori condiționate de ele fără asimilare și disimilare, s-a ocupat de pildă, Wundt, cu ocazia așa numitei germanische Lautverschiebung, Die Sprache, I, pag. 405-424, și acolo, pelîngă părărea sa proprie, mai înșiră și pe acele ale altora (cred că ale tuturor) asupra chestiunii (S-aū propus ca cauze: „Barbarei“; „Verwilderung“; „der mit dem gewaltigen das Mittelalter eröffnenden Vorschrift und dem Freiheitsdrang der Deutschen zusammenhängender Zug“; „Thatkraft“; „jugendliche Rüstigkeit“; „musikalischer Sinn“; „Bequemlichkeit“; „das Streben bedeutsame Unter-

schiede zu erhalten"; tendința de a păstra justul raport dintre sunete [das richtige Verhältniss der Laute] și a împedea să nu se acumuleze prea multe sunete de aceeași clasă [weil sonst eine allzu grosse Anhäufung von Lauten einer Klasse entstanden wäre]"; Germanii, atunci cînd au avut loc schimbările, păstrău aducerea aminte de cele trei soiuri de explozive din indogermana primitivă și căutați, cit puteau, să păstreze și ei o stare analogă în sunetele lor [Max Müller!]?; „das ästhetische Gefühl"; tendința logică de a deosebi unul de altul cuvintele [das logische Gefühl des Begriffswerthes jedes einzelnen Wortes]". În nomenclatura mea cauzele propuse de acești învățați sînt comoditatea, ritmul, diferențierea și baza psihologică (Vezi pentru discuția acestor cauze ale mele Principii de istoria limbii, unde însă baza psihologică este numită lămurirea psihică a cunoștințelor). Dintre acestea comoditatea este și fizică și psihică, iar celelalte trei sînt toate psihice. Despre comoditate nu voi spune, deci, nimic. Voi spune cîteva vorbe despre celelalte. Ca să se priceapă însă imposibilitatea de a se provoca schimbarea de timbru a sunetelor prin mijlocirea ritmului, diferențierii și bazei psihologice, să ne punem în cazul extrem al producerii unui sunet nou, necunoscut încă în limba în care el apare, și să admitem că $\tilde{a} > a$ neaccentuat a apărut ca ceva nou în limba romîneasă, ca ceva necunoscut nu numai limbii latine (după cum în adevăr și este necunoscut limbii acesteia), dar și limbilor autohtone pe care pe teritoriul romînesc le-a înlocuit limba latină. Pentru legitimitatea acestei presupunerii vezi mai sus pag. 272. Ritmul, așa numita eufonie de obicei și care supt acest nume s-a bucurat de atîta favoare odată (Vezi Wechssler, Giebt es Lautgesetze? pag. 394, 403), joacă probabil un rol în schimbarea limbii, operează însă cu lucruri cunoscute, a căror experiență că-s plăcute ori neplăcute o are. Cum ar fi putut el produce pe \tilde{a} , dacă nu-l cunoștea ce fel sună? Cum i-ar fi putut plăcea \tilde{a} Romînului înainte de a-i fi auzit Romînul timbrul? Și eu chiar aş socoti că limba romîneasă duce în spinare fără gustul ei pe \tilde{a} , ca și pe înruditul de articulație și de timbru \tilde{i} , și cu plăcere s-ar cotorosi de ele, dar nu poate. Iar diferențierea (Să se bage de seamă că nu-i vorba de diferențiere în înțelesul pe care Meillet și Vendryes îl dau acestui cuvînt, în înțelesul adecă de o specie a disimilației, vezi Vendryes, Le langage, pag. 72, ci de o cauză cu totul alta, al cărei nume, Bedeutungsdifferenzierung, Differenzierung der Bedeutung, pleacă dela H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, și Gabelentz, Die Sprachwissenschaft, ale cărei atribute au fost în parte cercetate de acești învățați, dar a cărei fire, astfel cum eu o înțeleg, n-a fost recunoscută de dinșii), atunci cînd cu sunetele are de a face, operează și ea numai cu sunete deja existente, și rolul ei în schimbarea sunetului este ori de a propaga sunetul deja schimbat, cum face și analogia, dar cu un anumit scop, nu fără scop, cum se petrece lucrul la analogie, ori de a împiedea, iarăș pentru un anumit scop, schimbarea. Diferențierea anume samănă cu voința, dar nu este voința individului, și operează totdeauna cu un scop. Ce scop a putut avea ca să prefacă pe a neaccentuat romînesc în \tilde{a} ? Dar să zic că a avut vreunul, cum a putut ea proceda ca să dea naștere celui \tilde{a} ? Aici se prezintă întocmai dificultățile pe care le-am văzut atunci, cînd era vorba de prefacerea lui a neaccentuat în \tilde{a} numai prin faptul că a exis-

tat în minte și a venit din cînd în cînd în cercul conștiinții. Vezi mai sus pag. 272. Ba dificultățile sînt încă mai mari. Acolo, de bine de rău, *a* se prefăcuse în *ă* prin propria putere a cunoștinții lui *a*, și nu se putea pricepe cum a putut mintea avea conștiință de timbrul *ă* fără să-l fi perceput din realitate, și cum a putut acel *ă* da indicații nervilor motori ca să producă instrumentul trebuitor pentru producerea reală a lui *ă*. Dincoace mintea cunoaște mai dinainte pe *ă* fără să-l fi auzit, îl socotește bun pentru un scop oarecare (pe care de altfel noi iștialaltî nu-l putem de fel pricepe), și-l creiază pe de-a întregul ca cunoștință, și apoi dă indicații nervilor, ca cum ar da indicații un arhitect lucrătorilor, să facă cutare și cutare mișcări în organele articulatorii. Este cu puțință una ca aceasta? Prin baza psihologică eî înțeleg firea, feliul de a fi (essentia, οὐσία, Wesen, manière d'être) al psihicului ca intelect și sentiment. Psihicul printre alte cunoștinți are și cunoștinți despre niște sunete produse de organele bucale, pe care sunete organele bucale le-au produs din cauză că au fost puse în mișcare de nervii motori supt impulsul sentimentelor, care însoțesc toate cunoștințile despre lucrurile fizice și psihice, cîte se găsec în mintea omului. Cunoștințele acestea ale sunetelor provocate de sentimente s-au asociat la cunoștințele despre lucrurile fizice și psihice și la sentimentele însoțitoare (ele înșeș înregistrate de psihic ca cunoștinți) care au provocat sunetele, au devenit prin timbrul lor simboale ale cunoștinților, prin durata și accentele lor simboale ale sentimentelor (aceasta în trăsături generale), și au constituit, alături cu niște simboale formate de psihic din poziția în timp a cunoștinților unele față de altele, limba. Ele sînt, din punct de vedere al puterii pe care psihicul o are asupra lor, niște cunoștinți ca toate altele, și psihicul poate să asocieze cunoștințele, să le aducă în cercurile conștiinții și apercipției, să le repete, să le uite, să le substituie pe una în locul alteia ori în întregime ori numai în unele elemente (Numai așa se poate înțelegce ce vrea să spună Wundt, Die Sprache, I, 540-543, II, 642, altfel este imposibil de priceput. Astfel, în ce privește cunoștințele sunetelor, se face adesea prin analogie numai substituie de accente, fără să se atingă celelalte elemente ale sunetului, timbrul adecă și durata), să producă din reprezentări noțiuni, dar să le schimbe nu poate. Ca să le aibă psihicul altfel de cum erau, trebuie întîiu să se schimbe lucrurile înșeș dela care le-a căpătat. Ca să se schimbe, prin urmare, cunoștința sunetului, trebuie să se schimbe întîiu sunetul însuș, căci psihicul prin el însuș poate numai substitui în locul cunoștinții unui sunet cunoștința altui sunet, dar ca s-o schimbe pe ea nu poate, și, ca să revenim la exemplul nostru tipic, psihicul ar putea pune în locul lui *a* neaccentuat vreun *ă* deja existent, dar ca să prefacă pe *a* în *ă*, care încă n-ar exista în limbă, nu poate. Pentruca să poată căpăta psihicul cunoștință de un asemenea *ă*, trebuie să audă întîiu sunetul *ă*, și pentruca să se producă un asemenea *ă*, trebuie să se facă întîiu de organele bucale instrumentul trebuitor. Este adevărat că sunetele vorbirii se găsec față cu psihicul în alt raport decît se găsec față cu el celelalte lucruri. Sunetele vorbirii anume se găsec față cu psihicul într-un raport de dependență, în feliul acela că doar ele dela capul locului (și chiar după aceea, până astăzi încă, în rară cuvinte reflexe, care apar din cînd în cînd ca ceva nou) au fost înjghe-

bate prin sentiment, care a pus în mișcare nervul motor și prin aceste organele bucale, și lesne poate zice cineva că, dupăcum sentimentul a provocat formarea instrumentelor la producerea celor dintîi sunete simboale ale cunoștinților, celor dintîi sunete ale limbii, tot așa sentimentul a provocat și schimbările suferite de instrumentele acelea. Decît numai tocmai motivul pentru care sentimentul a putut fixa un sunet ca simbol pentru o cunoștință a fost totodată și motivul pentru care sentimentul n-a putut schimba sunetul acela în altul. Sentimentul anume este variabil dela o vorbire ocazională la alta, dar nu variabil în aceeași direcție, ci în diferite direcții, așa că din punct de vedere al mișcărilor organelor articuloare agitațiile sentimentului s-au reflectat în mișcări variate înprejurul aceluiaș centru, și din aceste mișcări variate înprejurul unui centru s-au fixat cu vremea, pe baza mișcărilor celor mai numeroase, care au produs sunetele ocazionale, sunetele reprezentări, cele mai numeroase, instrumentul producător al sunetului, sunetul produs de instrument și noțiunea acelu sunet ca simbol al cunoștinții. Numai așa, din cauza variabilității în toate direcțiile înprejurul unui centru, pe de o parte a sentimentului, pe de alta a mișcărilor organelor articuloare, s-a putut împedea deplasarea organelor articuloare dela acel centru, deplasare care ar fi avut loc prin acțiunea organelor articuloare înseș, care prin ele înseș au propensia de a se deplasa în aceeași direcție: s-a dat astfel răgaz pentru formarea unui instrument rezistent, bazat pe multe inervații. Dar aceeași variabilitate în toate direcțiile a sentimentului, care a ajutat la fixarea instrumentului, este tot odată cauza pentru care sentimentul nu poate schimba instrumentul. Ba chiar, dupăce acesta a fost fixat, acțiunea sentimentului asupra lui (cu mici excepții, pentru care vezi pag. 268) a încetat și s-a mărginit numai la felul cum el funcționează: asupra timbrului sunetului n-a mai avut sentimentul nicio putere, ci a mai avut putere numai asupra duratei și accentelor, care durată și accente din cauza aceasta au și devenit simboale ale sentimentului. Baza psihologică, oricare ar fi, nu poate să schimbe firea însăși a operațiilor psihice. Oricare ar fi felul intelectului și al sentimentului, acel intelect și acel sentiment nu pot face alte operații, pot numai face aceleași operații altfel. Iar aceste operații se caracterizează din punct de vedere al sunetelor limbii prin aceia că psihicul sunetele deja existente le poate substitui pe unele în locul altora, că schimbările în sunete, dacă au loc, le poate propaga ori le poate împiedeca să se propage, că produce variabilitate în durata și accentele sunetelor și oarecare neînsemnată variabilitate în instrumentele producătoare ale sunetelor, fără ca aceste variabilități să aibă vreun efect asupra schimbării sunetelor. Cînd prin urmare baza psihologică se schimbă, mai treptat sau mai brusc, ori numai cu trecerea vremei, ori pentrucă s-au petrecut nisca schimbări în condițiile de viață ale unui popor, ori pentrucă s-au făcut amestecuri de rasă, ori pentrucă un popor și-a perdu limba și a adoptat o alta, schimbarea ei se resfrînge în limbă în felul deosebit cum se petrec acele schimbări pe care psihicul le poate produce, nu se poate însă resfrînge în nisca schimbări ale sunetelor, pentrucă schimbări în sunete prin psihic nu se pot produce. Wundt la locul citat (mai sus pag. 276), dupăce, cu privire la Lautverschiebung germană, spune că, pentru a o explica, Grimm a po-

menit de „barbarie“ (Barbarei), „sălbătăcire“ (Verwilderung), „progres“ (Vorschritt), „dor de libertate“ (Freiheitsdrang), Curtius de „energie“ (Thatkraft), „putere tinerească“ (jugendliche Rüstigkeit), este de părere că cauza pentru care s-a făcut schimbarea este răpezițiunea vorbirii, care merge mână în mână cu răpezițiunea gândirii și creșterea culturii. Toate aceste fapte, barbarie, sălbătăcire, etc., dacă au fost, au trebuit să se resfrîngă asupra chipului cum psihicul a produs schimbările în limbă pe care el le poate produce (și sînt multe); din punct de vedere al sunetelor însă, fiindcă prin firea lui însăș, prin chipul cum operează schimbări în limbă, psihicul nu poate produce schimbări în sunete, aceste fapte, barbarie, sălbătăcire, etc., au trebuit să rămînă fără efect. Este un fapt însă, acel pe care Wundt îl invoacă, care merită discuție. Este vorba de schimbarea în tempo produsă de intelect. Schimbarea în tempo produsă de sentiment, și care este variabilă dela o vorbire ocazională la alta, că nu poate produce vreo schimbare în sunet, din cauză că n-are constanță, persistență, am văzut în special la pag. 269. Aici însă este vorba de o schimbare de tempo persistentă, fiindcă avem a face cu o bază psihologică schimbătoare: cultura a crescut și gîndirea se face mai răpede, vorbirea se face mai răpede nu numai din cînd în cînd în vorbirea ocazională, ci în mod constant în toate vorbirile ocazionale, vorbirea răpede a devenit uz, a devenit Sprache als Entwicklung, cum zice Vossler. Nu cumva această schimbare uzuală a tempo-lui ar putea să aibă în adevăr vreun efect asupra schimbării sunetului? În Sprache als Schöpfung pag. 62 spune Vossler că Wundt n-are dreptate să explice prin creșterea răpezițiunii tempo-lui, datorită creșterii culturii, Lautverschiebung germană, „pentru că este o greșală de metodă să pui în legătură cauzală o mulțime de fenomene limbice izolate și individuale, care sînt cuprinse de istoria limbii în înțelesul colectiv de Lautverschiebung germană, cu un fapt general psihic și cultural“. Este singura ocazie cu toate acestea unde ar putea amesteca cineva psihicul la schimbarea sunetelor! Este vorba doar de o stare constantă psihică, care ar putea fi pusă în legătură cauzală cu sunetul! Greșală de metodă este atunci cînd pui în legătură cu schimbarea sunetului, pentru care schimbare trebuie constanță și persistență, stări sentimentale variabile (aș putea zice fluișturatice) dela o vorbire ocazională la alta, ca acele pe care ni le pune înainte Vossler, cînd citează versuri din Dante, unde Francesca da Rimini pronunță cuvîntul *amor* din punct de vedere sentimental într-o mulțime de accente (după simțul lui Vossler), și vrea să ne arăte chipurile secretul pentru care *amor* cu vremea s-ar schimba în italiana în cine știe care alte sunete, poate că în *vapor*! Cu asemenea nuanțări de accent sentimentale, care variază dela un moment la altul, nu este nici într-o primejdie *amor* să se schimbe ca sunet până la capătul veacurilor. Altfel stă însă lucrul cînd *tempo* din cauza intelectului devine în mod constant altul decît cum fusese. Răpezițiunea constantă mai mare a lui nu cumva ar putea aduce, alături cu vreo altă cauză careva (căci cauza metatezei este necunoscută), un ajutor pentru producerea metatezei? Dar aceasta nu-i lautwandel. Din punct de vedere al schimbării sunetului însuș însă n-ar putea tempo; schimbat în mod constant și devenit în mod constant mai răpede, avea vreun efect? Dar care efect? Si-

gur ar putea să-1 aibă pe acela că toate sunetele ar deveni mai scurte, păstrînd vechea proporție de scurtime relativă de mai înainte. Alt efect însă care? Wundt crede că Lautverschiebung germană se datorește unui asemenea tempo (Daŭ după Wundt pentru curiozitatea cetitorului această renumită alunecare de sunet germană. Indogermane *tenues* < germane primitive *spirante afone*, indogermane *mediae* < germane primitive *tenues*, indogermane *tenues aspirate* < germane primitive *spirante afone*, indogermane *mediae aspirate* < germane primitive *spirante fonice* și apoi *mediae*. Această schimbare față cu indogermana, care a avut loc în germana primitivă, constituie *die erste Lautverschiebung*. Germane primitive *tenues* < hochdeutsch *spirante*, germane primitive *mediae* < hochdeutsch parte *tenues*, parte *mediae*. Această schimbare din Hochdeutsch față cu germana primitivă constituie *die zweite Lautverschiebung*), și spune că ar fi probat chiar prin experiență că într-adevăr la vorbirea răpede vorbitorul are propensiea de a preface tenuile în spirante, tenuile aspirate în spirante, mediile în tenui, mediile aspirate în medii, căci ar fi pronunțat el răpede asemenea sunete și ar fi constatat cum se schimbă. Decît numai există îndoială că va fi pronunțat cum se cade sunetele respective, a căror schimbare a voit s-o experimenteze, pentrucă, de pildă, chipul cum vorbește despre mediile aspirate dă puternice bănueli că nu le cunoaște firea, iar de fiziologia sunetelor are numai rudimentare cunoștinți, precum se vede din *Die Sprache* I pag. 351-355, unde zice că explozivele aspirate vechi grecești χ , θ , ϕ sînt spirante. Și apoi chiar fără de aceia se potrivește pronunțarea omului, care face cu voință o experiență, cu pronunțarea involuntară, care este la baza alunecărilor de sunet? Se amestecă aici în experiență un fapt, voința, care schimbă mult înprejurările în care experiența se face, iar valoarea experienței în cercetările științifice stă tocmai în aceia ca înprejurările să fie aceleaș. Este ca și cum, pe alt teren, ar întrebuița cineva la o experiență himică în loc de apă curată apă zăhărită. Dar să zicem că ar avea tempo puterea de a schimba tenuile în spirante, tenuile aspirate în spirante, mediile în tenui, mediile aspirate în medii, această putere ar consista în aceia că ar face sunetele mai deschise (și respectiv mai închise), le-ar face să piardă fonicitatea (și respectiv s-o capete) și ar face să dispară după explozive spiranta laringală (și respectiv să apară). În instrumentul producător de sunet asemenea schimbări se reduc la puțin lucru. Ce faci însă cu schimbările cele mari pe care le suferă instrumentul, ca atunci cînd *a* se preface în *ă* ori *u* în *ü*? Și fiindcă asemenea schimbări mari nu se pot explica prin tempo, pentru ce să mă încercăm prin experienți greșite să explicăm prin tempo Lautverschiebung germană?

Să lăsăm, deci, pretenția de a explica schimbările sunetelor prin cauze psihice, ba prin eufonie, ba prin răpeziciunea cugetării, ba prin schimbarea la față a cunoștinților, și să rămînem, pentru a explica schimbarea, pe terenul unde se explică producerea: pe sunete le produc organele fizice ale vorbirii, și tot acele organe fizice, care le produc, trebuie să le fi și schimbînd, și anume trebuie să le fi schimbînd pentru aceia că instrumentele, pe care organele vorbirii le fac, nu pot fi niciodată aceleaș, și nu pot fi niciodată aceleaș mai întîiu pentrucă organele vorbirii inese

nu sînt aceleaş dela un moment la altul (toate lucrurile sînt într-o schimbare veşnică), şi apoi pentrucă, din aceeaş pricină a veşnicii schimbări, nici instrumentele făcute de organele vorbirii nu pot fi aceleaş dela un moment la altul. Şi cînd instrumentul se schimbă, se schimbă şi sunetul. Lucrul este foarte firesc, foarte logic după cele ce videm în lumea toată, şi foarte lesne de priceput, cînd este vorba de aceia că *sunetul se schimbă, nu rămîne acelaş*. Dar lucrul nu-i lesne de priceput, cînd este vorba de aceia că *sunetul se schimbă în aceeaş direcţie*. Şi tocmai aceasta-i cauza pentru care sunetul se schimbă, că anume articulaţia lui, instrumentul cu care el se produce, se schimbă în aceeaş direcţie, până ce devine un instrument nou, care produce un sunet cu alt timbru decît timbrul sunetului de mai înainte, orî în tot cazul un instrument care funcţionează altfel de cum funcţionase până acum din punct de vedere al duratei vibraţiilor, al amplitudinii lor, al numărului lor în unitatea de timp, aşa că sunetul are altă durată, alt accent expirator, alt accent muzical decît avusese sunetul de mai înainte. Şi dacă *a* neaccentuat, de pildă, s-a schimbat în *ă* în romîneşte, cauza este că limba a articulat neconţenit altfel pe *a*, dar nu în felul acela că ar fi deplasat articularea în toate direcţiile înprejurul unui punct, căci atunci timbrul sunetului ar fi rămas aproape acelaş în vorbirea ocazională şi noţiunea lui *a*, uzul lui ar fi rămas ne-schimbat, ci în felul acela că deplasarea articulaţiei s-a făcut în mod constant în aceeaş direcţie, spre palatul moale, aşa că limba, de unde mai înainte articulasese aproape în stare de repaos, a ajuns să articuleze cu partea ei posterioară apropiată de palatul moale. Care-i cauza pentru care schimbarea articulaţiei se face în aceeaş direcţie? Despre aceia că sunetul se schimbă pentrucă se schimbă articularea lui fizică aŭ gîndit şi aŭ scris mulţi (Vezi mai sus, pag. 246), dar toţi aŭ înţeles lucrul ca *bază de articulare*, că adecă sunetul se schimbă pentrucă organele articulatorii nu mai sînt aceleaş. Faptul acesta însă, că organele articulatorii nu mai sînt aceleaş, baza de articulare, explică pentru ce sunetul se schimbă *alt fel*, dar nu pentru ce se schimbă el în general. Ar putea fi baza de articulare oricare, chiar foarte puşin schimbată de cum fusese, şi cu toate acestea sunetul s-ar schimba, şi cu toate acestea organele articulatorii l-ar articula tot schimbat în aceeaş direcţie. Baza de articulare, considerată, pentru a pricepe mai lesne ce vreaŭ să spun, în firea ei mai marcantă, explică, de pildă, pentru ce în limba romînă *a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă*, iar în limba franceză s-a prefăcut în *e*, dar nu explică pentru ce s-a prefăcut în *ă* şi în *e*. H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, ed. II, anul 1886, pag. 51-53, consideră lucrul într-adevăr din punct de vedere al schimbării însăş, dar crede că dacă-l descrie *cum* se petrece, prin aceasta îl şi explică. „Poate să aibă cineva o scrisoare de mînă foarte caracteristică, ale cărei particularităţi să fie lesne de recunoscut, cu toate acestea nu va putea scrie aceleaş caractere orî grupuri de caractere totdeauna exact în acelaş fel. Tot aşa se petrece lucrul cu mişcările prin care se produc sunetele. Această variabilitate a pronunţării, care din cauza granişilor strîmte, în care se mişcă, rămîne neobservată, cuprinde cheea cu care putem pricepe faptul de altfel inexplicabil că are loc treptat o schimbare a uzului în ce priveşte sunetele unei limbî, fără ca acei, la care

se petrece schimbarea, să bănuiască macar ceva despre dînsa... Oricît de mică ar fi la început deviarea, învremece totodată și simțul mișcării se deplasează cu un minimum, data următoare deviarea față de punctul de plecare este deja ceva mai mare și tot așa ceva mai mare este deplasarea simțului mișcării, și așa rezultă, prin adunarea împreună a deplasărilor, pe care trebuie să și le închipuiască cineva ca foarte mici, încet încet o deosebire remarcabilă, ori că mișcarea va fi avut loc neconținut în aceiaș direcție, ori că mersul înainte va fi fost întrerupt prin retrogradări, dar așa fel că retrogradarea a fost mai rară și mai mică decît mersul înainte". Dar pentru ce deplasarea se face în aceiaș direcție, ori, chiar și dacă deplasarea în aceiaș direcție este împedată cîteodată prin dare îndărăt, ea tot dovedește la urma urmelor? Aceasta-i cauza pentru care se schimbă sunetul și ea este necunoscută. La această enigmă a crezut că poate răspunde Eugen Herzog, *Streitfragen der romanischen Philologie*, I, Halle a. S. 1904, pag. 56 sqq. prin așa numitul „alternistisches Prinzip” ori „Ab-lösungsprinzip”. „Limba se schimbă din punct de vedere al sunetelor, zice Herzog, din cauză că o învață totdeauna o generație mai tinăra dela o generație mai bătrînă, căci la această învățare dela o generație la alta se petrec următoarele fapte. a) Se schimbă neconținut timbrul sunetului, astfel că generațiile care vin una după alta învață sunetul, îl percep totdeauna cu alt timbru. Această percepere cu urechea a unui sunet variabil din punct de vedere al timbrului se reflectează din punct de vedere al articulației prin articulații neconținut variabile. Să presupunem, de pildă, că individul A a învățat, cînd era copil, dela tată-so sunetul X cu timbrul $_1$ (X_1), pe care l-a articulat; cînd era copil, cu articulația ξ_1 . Acest individ A, cînd va fi părinte, va păstra articulația ξ_1 , dar sunetul X nu va mai avea timbrul $_1$ (X_1), pe care-l avea în gura părintelui individului A, ci va avea timbrul $_2$ (X_2). Copilul individului A, A_1 , va învăța, deci, dela tată-so A sunetul X cu timbrul $_2$ (X_2), dar pe acest sunet X_2 nu-l va mai articula cu articulația ξ_1 , cu care-l articulase tată-so, ci-l va articula cu o articulație schimbată și ea în proporție, anume cu articulația ξ_2 . Și tot așa mai departe. b) Individul A aude din gura tată-so sunetul X și-l articulează cu articulația ξ . Invremece însă părintele lui A, în momentul cînd articula sunetul X cu articulația ξ , producea articulația cu forța 1, individul A, ca copil ce era, producea articulația cu o forță mai mică, de pildă cu o forță 0.9. Această forță rămîne constantă în tot cursul vieții lui A. În cursul aceștei vieți însă organele articulatorii devin tot mai mari și la un moment dat, cînd individul A este la rîndul său părinte, sunetul X se produce redus, deoarece forța 0.9, care era suficientă pentru organele copilărești, nu mai este suficientă pentru cele bărbătești. De exemplu, individul A aude dela tată-so sunetul *d* articulat cu forța 1 și-l articulează cu forța 0.9. Cîtă vreme va fi copil, va pronunța pe *d* destul de puternic. Cînd va fi bărbat însă și părinte, îl va pronunța redus, *d*, din cauză că forța 0.9 nu mai este suficientă față de mărimea actuală a organelor articulatorii. Acelaș proces are apoi loc între individul A și fiul său, individul A_1 , și tot așa mai departe. c) Individul A vorbește cu un accent unde deosebirea între silaba cu accentul emfatic a cuvîntului și silabele neaccentuate se găsește în raportul de 3 la 2. A_1 , fiul indivi-

dului A, cînd aude pe părintele său vorbind cu glasul tare bărbătesc, căpătă propensie de a vorbi mai tare decît trebuie, propensie care se observă în adevăr la toți copiii, care de fapt se caracterizează prin aceia că sînt prea zgomotoși la vorbă, că vorbesc răcnind. Părintele A silește atunci pe fiul său A_1 să-și domolească vorba. Însă ceva firesc este ca, atunci cînd cineva caută să-și domolească vorbirea, să domolească mai mult partea neaccentuată decît pe cea accentuată a cuvîntului. Individul A_1 deci se deprinde să vorbească cu un raport dintre accent și neaccent de $3 : 1\frac{1}{5}$. La rîndul său individul A_2 , fiul individului A_1 , va vorbi răcnind, va fi silit să-și domolească vorbirea, va domoli mai mult partea neaccentuată decît pe cea accentuată a cuvîntului și va căpăta un accent și neaccent în raportul $3 : 1\frac{1}{2}$. Și tot așa mai departe. La aceste susțineri ale lui Herzog se pot face întîmpinările următoare. În ce privește punctul a), presupunerea autorului numai atunci va avea valoare, cînd în mod prealabil se va admite că deplasările succesive în articulație, provocate de schimbările succesive ale timbrului, și schimbările succesive înseș ale timbrului vor avea loc în aceeași direcție. Autorul zice pag. 57: „Prin schimbări de acest fel, care firește (natürlich) se fac totdeauna în aceeași direcție, poate un sunet în timp de mai multe generații să sufere o schimbare care să se poată fixa și în scris”. Acest *natürlich* însă este o presupunere gratuită. Tocmai pe acest *natürlich* ar trebui să ni-l explice autorul. Altfel toată variabilitatea articulației provenită din variabilitatea timbrului s-ar dirige în tot felul de direcții, și mai ales în direcții contrarii reciproc anihilătoare. Dar apoi mersul fenomenelor se petrece în realitate pe dos de cum și-l închipuește Herzog, căci nu timbrul provoacă schimbarea articulației, ci din contra, și individul A, care a învățat, cînd era copil, dela tată-so sunetul X cu timbrul ξ_1 și l-a articulat cînd era copil cu articulația ξ_1 , dacă atunci cînd va fi părinte va pronunța acel sunet cu timbrul ξ_2 , îl va pronunța astfel pentru că prealabil va fi schimbat articulația sunetului din ξ_1 în ξ_2 : nu este exact că „va păstra articulația ξ_1 și va avea cu toate acestea sunetul X cu timbrul ξ_2 ! Deci copilul lui A va căpăta dela tată-so articularea ξ_2 cu timbrul ξ_2 al sunetului X, și va schimba el însuși articularea din ξ_2 în ξ_3 , și prin urmare timbrul lui X îl va schimba din ξ_2 în ξ_3 , și tot așa mai departe! În ce privește punctul b), presupunerea că energia articulației ar rămînea cea din copilărie și n-ar crește în proporție cu creșterea organelor articulatoare este absurdă. După tot ce se vede pe alte terenuri în natură, inducția care se impune pe acest teren este aceea că în măsura în care se dezvoaltă organele articulatoare, în măsura în care cresc buzele, dinții, limba, palatul, în aceeași măsură trebuie să crească și forța de articulare a acestor organe. Limba mai mare a barbatului va face închiderea la alveolele mai mari ale acestuia, pentru a produce un *d* alveolar, cu aceeași forță relativă cu care limba mică a copilului făcea închiderea la alveolele mici ale acestuia. Chiar dacă ar admite cineva teoria absurdă a autorului, s-ar putea explica prin ea numai prefacerea explozivelor în spirante și în general alunecările de sunet dela mai închis spre mai deschis, nu și fenomenele contrarii. În ce privește punctul c) (numai dacă am înțeles, căci expunerea autorului pag. 65 este foarte

obscură), prin presupunerea autorului s-ar putea explica numai fenomene de creștere exagerată a accentului emfatic față cu accentele-silabelor neaccentuate, dar nu și fenomene contrarii, care sînt cu mult cele mai răspîndite. Cu alte vorbe enigma schimbării sunetelor n-a fost dezlegată prin Ablösungsprinzip al lui Herzog. Ceia ce rămîne din discuția lui este un lucru cunoscut, anume că prin faptul învățării limbii dela o generație la alta se accelerează schimbarea sunetelor din cauză că se schimbă baza de articulație.—Cînd omul nu cunoaște cauza, o numește *forță* și de asemenea *forțe* este plină știința omenească: forța de cohezie, forța de adezie, forța de gravitate, electricitate, magnetism, etc. Printre altele este și forța de inerție, care face ca un lucru, dacă a apucat să se miște într-o parte, apoi tot în partea aceea se mișcă, până ce dă de un obstacol- peste care nu poate trece. Tocmai forța aceea este aici, la schimbarea sunetelor.

3. Sprache als Schöpfung, pag. 80-83: „Cauza pentru care se schimbă sunetul este numai accentul. Uniți aū mai pus înainte și tempo, dar tempo este numai o condiție, nu cauză. Dacă se nasc cumva fenomene de asimilație, disimilație, metateză și sinalefe din cauza aparentă a unui tempo răpede, în realitate în cunoștințele inșeș s-aū produs incurcături de sunete și aceste incurcături sînt adevărata pricină a fenomenelor, iar nu tempo, căci în ce privește tempo însuș, sînt oameni care pot pronunța cît de răpede, fără să se încurce, chîar vorbele «Fischer's Fritz frisst gerne frische Fische». Alții s-aū gîndit la faptul că între tonurile mai joase și mai înalte de o parte și între sunetele mai închise și mai deschise de altă parte este oarecare legătură. Tot accentul însă este pricina, iar nu înălțimea sunetului. O vocală, ori că va fi închisă, ori că va fi deschisă, poate fi cîntată pe toate tonurile. Dacă are loc vreo schimbare, ea nu se datorește decît faptului că la „starea de mai sus a tonului se asociază un accent tăiat mai tare ori mai puțin tare și intră în joc un factor psihic (Veränderung entsteht erst dadurch, dass zu der höheren Tonlage sich ein schärfer oder auch stumpfer geschnittener Akzent gesellt und ein psychischer Faktor sich geltend macht)”. „Eū încă și mai înainte vreme am susținut că orice studiu asupra sunetelor trebuie să se reducă la studiul accentului. Toate celelalte criterii, cu care mai operează încă studiul sunetelor, cad fără excepție în domeniul accentului (Die Forderung, dass alle Lautlehre sich in Akzentlehre auzulösen habe, ist schon früher von mir verfochten worden. Alle übrigen Kriterien, mit denen die Lautlehre sonst noch arbeitet, fallen ausnahmslos unter den Begriff des Akzentes“). Pag. 147-153: „Dupăce accentul specific francez s-a probat că este un product al amestecului dintre spiritul limbii celtice cu spiritul limbii romănice, se naște întrebarea: Care-i cauza că acest accent în perioada mai veche a limbii franceze, cam pînă la 1050, a produs mișcări progresive [de pildă *é<ei*], iar în perioada mai tîrzie a produs mișcări regresive [de pildă *ei<oi*]?” Cauza este că dela 1050 în jos așa s-a schimbat cultura franceză, încît în locul parataxei, care stăpînise mai înainte, a venit poziția complicată și silabele accentuate aū devenit neaccentuate în tact?”

Sunetul vorbirii (ca de altfel oricare sunet) are patru calități: timbru, care consistă în raportul din punct de vedere al amplitudinii dintre armonicele tonului fundamental și depinde de forma instrumentului vibrător;

durată, care depinde de timpul cît funcționează instrumentul; accent expirator ori intensitate, care consistă în amplitudinea vibrațiilor; și accent muzical ori înălțime, care consistă în numărul vibrațiilor în unitatea de timp. Sunetul se schimbă prin fiecare din aceste calități a parte ori prin toate deodată, și Vossler zice: 'cauza pentru care schimbările au loc este accentul expirator' (căci prin *accent* Vossler înțelege numai accentul expirator). Să luăm lucrurile pe rînd și să începem cu accentul expirator, ori, ca să vorbim ca Vossler și mai pe scurt totodată, cu accentul. Care-i cauza, va să zică, pentru care latiniul clasic *fi-li-us* s-a schimbat în latiniul popular *fi-liu* așa fel din punct de vedere al accentelor lui *i* și *u* din silabele *li-us*, că de unde în latina clasică *i* și *u* aveau fiecare cite un maximum de amplitudine al vibrațiilor între două minima, au ajuns în latina populară de s-au contopit într-o singură silabă cu un singur maximum de amplitudine? Accentul? D-apoi, tocmai, despre schimbarea accentului este vorba și despre cauza ei te întreb. Ce fel de răspuns poate fi acesta, că accentul a fost cauza pentru care s-a schimbat accentul? Dar asupra absurdității unui asemenea chip de explicare vom reveni acuș. Poate apoi accentul să schimbe durata sunetului? S-ar găsi atunci vreun indiciu în istoria limbilor. Dar în toate părțile, și în limbile vechi și în cele nouă, se constată numai independența cantității de accent, și în limba greacă antică, de pildă, și în cea latină vocalele din silabele așa numite neaccentuate (care n-au maximum de amplitudine al vibrațiilor în cuvînt) pot să fie și lungi și scurte, și vocalele din silabele așa numite accentuate (care au maximum de amplitudine al vibrațiilor în cuvînt) pot fi și lungi și scurte, și tot așa se petrece lucrul într-o mulțime de limbi altele. Și cînd mai tîrziu în limba latină populară vocalele au pierdut deosebirea de cantitate, acest lucru s-a întimplat și în silabele accentuate și în cele neaccentuate, fără deosebire. Acelaș lucru s-a petrecut în neogreaca față cu greaca antică. Și dacă este adevărat (foarte probabil este adevărat) că în limba latină străveche un cuvînt ca *incipio* a fost accentuat *incipio* (și sînt multe cuvinte latinești de această categorie, cu vocală adevărată scurtă în antepenultima), ar fi avut accentul ocazie să facă vreo schimbare în *i* din antepenultima, atunci cînd accentul latinesc a devenit *incipio*, și n-a făcut cu totea acestea niciuna. Numai cu privire la conservarea și dispărerea duratei joacă accentul un rol, anume în felul acela că sonanta (ori mai pe înțelesul tuturor vocala, căci de obicei sonantele sînt vocale) din silaba cu accentul cuvîntului nu cade, nu dispăre, niciodată, iar vocalele din silabele neaccentuate pot cădea. Dar aici nu este vorba de schimbare, ci de păstrare. Accentul nu poate schimba durata, nu poate face vocala lungă din scurtă ori scurtă din lungă, ci poate numai ori nu poate să împiedece vocala să dispară. Poate în sfîrșit accentul să schimbe timbrul sunetului, să schimbe adevărat instrumentul însuș producător al sunetului? La schimbarea timbrului joacă accentul rol foarte mare, dar nu ca o cauză, ci ca împrejurare. Timbrul anume se schimbă mai totdeauna altfel, după cum sunetul face parte din silaba accentuată cu accentul cuvîntului ori ba (din silaba accentuată ori neaccentuată, cum se zice de obicei), și după cum se găsește înainte de accentul cuvîntului ori după dînsul: *i* scurt latinesc accentuat s-a prefăcut în latina populară în *e* închis, *i* scurt lati-

nesc neaccentuat nu s-a prefăcut; *ē* închis latinesc accentuat s-a diftongat în limba franceză în *eï*, iar cel neaccentuat nu; *a* latinesc neaccentuat s-a prefăcut în românește în *ă*, iar cel accentuat nu; *g + i* consonant + vocală latinești s-au prefăcut în românește în *g + vocală* înainte de accent și în *dz + vocală* după accent; etc. Este foarte comod să pui schimbările acestea de timbru pe socoteala accentului și să zici: *i* scurt s-a prefăcut în *ē* pentrucă a fost accentuat, *i* scurt nu s-a prefăcut în *ē* pentrucă n-a fost accentuat, *ē* s-a prefăcut în *eï* pentrucă a fost accentuat, etc., și fiindcă oricare sunet își schimbă timbrul este numai decît accentuat ori neaccentuat, face parte dintr-o silabă accentuată ori face parte din una neaccentuată, se găsește înainte de accent ori după accent, este foarte comod să pui *toate* schimbările de timbru pe socoteala accentului. Decît numai întîiu nu toate împrejurările sînt și cauze. În cazul de față, la presupusele schimbări pe care le-ar face accentul în sunete, sînt două împrejurări, ori, în vorbire mai științifică, sînt două raporturi de conjuncție, unul format de accent și de timbru, care aparțin în cea mai strînsă conjuncție posibilă (căci unul fără altul nu pot exista) ca calități sunetului, și altul format de accentul mai slab și de accentul mai puternic care se găsesc pe două silabe din acelaș cuvînt (ori din acelaș tact). Dintre aceste raporturi principalul este cel de al doilea, căci toată chestiunea stă aici: cutare accent a provocat cutare schimbare pentrucă era mai slab decît alt accent mai puternic delingă dînsul, ori cutare accent a provocat cutare schimbare pentrucă era mai puternic decît alt accent ori alte accente mai slabe delingă dînsul. A pune pe socoteala unui asemenea raport, unei asemenea împrejurări, cauza schimbării samănă în adevăr întocmai, cum am mai spus (mai sus pag. 274), cu a zice că din doi boi dela jug s-ă îmbolnăvit unul, pentrucă celălalt era mai sănătos decît dînsul, ori, din contra, pentrucă era mai mare la trup decît celălalt. Dacă ar fi cauzele așa lesne de găsit ca acele pe care le găsește Vossler pe terenul limbii în raportul dintre accent și neaccent, știința ar fi o bagatelă și ai vedea pe fiziciani mulțamiți cu cauze ca de al de: 'magnetul atrage bucățele de fier, pentrucă-s mici bucățelele', ori 'lucurile cad pe pămînt, pentrucă-s mai ușoare decît pămîntul'; iar pe istorici mulțamiți cu cauze ca de al de: 'Romanii aū fost învinși de Hannibal la Cannae, pentrucă oștirea lor era de două ori mai numeroasă decît cea a lui Hannibal' (aproape tocmai proporția dintre *ē* închis accentuat, care s-a schimbat în *eï* în franceza—oarecum a fost învins—, și între *ē* neaccentuat, care a rămas teafăr în aceeaș limbă!); și pe frenologi mulțamiți cu cauze ca de al de: 'Socrat și Pericles aū fost inteligenți, pentrucă unul avea nasul cîrn, iar celălalt avea capul în forma unei cepe-de-mare'. Dar să admit că asemenea raporturi, care de fapt sînt niște raporturi de conjuncție, iar nu de cauză, ar fi raporturi de cauză, și că *i* scurt latinesc s-a prefăcut în *ē*, pentrucă a fost accentuat, că *i* scurt latinesc nu s-a prefăcut în *ē*, pentrucă n-a fost accentuat, că *ē* latinesc s-a diftongat în *eï*, pentrucă a fost accentuat, că *a* latinesc s-a prefăcut în *ă*, pentrucă n-a fost accentuat, etc. În toată această afacere avem a face cu timbrul unui sunet, care s-a schimbat din cauza accentului delingă dînsul, care acest accent se găsea într-un raport de inferioritate ori superioritate față de un alt accent din

apropiere. Acest timbru însă, care suferă schimbarea din cauza accentului delingă dînsul, a fost până acum, până la schimbare, ceva aparte față de accent, așa că el era un lucru, iar accentul alt lucru. După ce s-a schimbat însă, timbrul și cu presupusa lui cauză, accentul delingă el, constituiesc la un loc un nou lucru și explicarea acestui nou lucru aș vrea s-o am, cauza adevărată acestui nou lucru aș vrea s-o aflu. *a* din latinul *barbatus*, mi se spune, s-a prefăcut în *ă*, pentru că n-a fost accentuat. Bine, dar aș vrea să știu pentru ce *a neaccentuat* s-a prefăcut în *ă*. Cu atît mai mult aș vrea să știu aceasta, cu cît *asemenea* fapte, sunetele adevărate schimbate, împreună cu împrejurările depe lingă ele, între altele împreună cu accentele și neaccentele, presupusele cauze ale lui Vossler, sînt înregistrate, cite odată ca legi (cînd este posibil), cite odată ca fapte izolate, în istoria limbilor, și ele, *asemenea* fapte, sunetele schimbate împreună cu împrejurările depe lingă ele, așteaptă explicare, așteaptă să le găsim cauze, iar nu fapte ca de al de *a* în *barbatus* s-a prefăcut în *ă* din cauza accentului, pentru că n-a fost accentuat. Care-i cauza, deci, pentru care *a neaccentuat* latinesc s-a prefăcut în romînește în *ă*, pentru care *e latinitesc accentuat* s-a diftongat în limba franceză în *ei*, etc., pentru care oștirea, macar că de două ori mai numeroasă, a Romanilor a fost învinsă de Hannibal la Cannae, pentru care corpurile mai ușoare cad pe cele mai grele? Ai putut spune că *a* în *barbatus* s-a prefăcut în *ă* din cauză că n-a fost accentuat, dar nu mai poți spune că *a neaccentuat* din *barbatus* s-a prefăcut în *ă* din cauză că n-a fost accentuat, pentru că tot mai cauza schimbării lui *a neaccentuat* n-o știu și nu poți căuta cauza în lucrul în sus, ci în afară de dînsul. Cîtă vreme ai vorbit de timbrul *a* că s-a schimbat în *ă* din cauza accentului, căutați cauza schimbării unui lucru, a schimbării timbrului, în alt lucru, în accentul delingă timbru, și procedați pe înțelesul judecății omenești. Acum însă vorbești de timbrul *a* schimbat în *ă* din cauza accentului și cauți cauza acestui lucru nou, a *timbrului a schimbat în ă din cauza accentului*, și dacă te întreb pentru ce *a*, fiindcă-i *neaccentuat*, se schimbă în *ă*, nu poți răspunde, în credința că ai explica lucrul: *a*, fiindcă-i *neaccentuat*, se schimbă în *ă*, pentru că-i *neaccentuat*. Așa nu vorbește nimeni pe înțelesul minții omenești, pentru că omul caută cauza totdeauna în afară de lucru, nu în lucrul în sus, și nimeni nu vorbește în felul acesta: para coaptă cade singură din pom, pentru că-i coaptă; razele ultraviolete nu se văd cu ochiul liber, pentru că s ultraviolete (Compară mai sus, pag. 286, explicarea schimbării accentului prin accentul în sus). Numai despre lume în totalitatea ei spun filosofi că ar fi cauza ei proprie, dar cînd vorbesc așa, nici ei nu înțeleg nimic, și nici noi iștialalți nu înțelegem nici atîta. Deci nu poți zice că *a neaccentuat* s-a prefăcut în *ă* pentru că a fost *neaccentuat* și avea pretenția că ai explicat lucrul. Și Vossler are această pretenție. 'Pentru ce', zice el, 's-a prefăcut *ei* în *oi*?' 'Pentru că n-a mai fost accentuat'. Dar pentru ce *ei neaccentuat* s-a prefăcut în *oi*? Asemenea întrebare el nici nu-și pune, și oricîteori vorbește de schimbări de timbru în cursul lucrării sale *Sprache als Schöpfung und Entwicklung*, nu-și pune asemenea întrebări. Pentru aceia a și putut face afirmarea că „orice studiu asupra sunetelor trebuie să se reducă la studiul accentului” și că „toate celelalte criterii,

cu care mai operează încă studiul sunetelor, cad fără excepție în domeniul accentului". La pagina 59 din *Sprache als Schöpfung* vorbește cu dispreț Vossler despre limbistii empirici, căci cu ocazia susținerii sale că „läutwandel s-ar putea numi sărirea unei scinte electrice din lumea metafizică în cea fizică, ori realizarea în spațiu și timp a gândirii” spune că asemenea vorbe trebuie să fi pârînd unui limbist empiric ca o poveste indiană (ein indisches Märchen). După cît știu, *empiric* este numit de cei care clasifică metodele științei (Tot felul de metode: Empirismus, Idealismus, Metaphysicismus, Positivismus, Realismus, Sensualismus, și o multime de alte -ismus) acel om de știință care nu cercetează mai departe și mai adînc cauzele Incurilor, ci se mulțamește cu cele mai aparente, pe care le caută tot printre înprejurările cele mai bătoare la ochi. Însă tocmai este curat empirismus să te mulțamești cu accentul drept cauză a tuturor schimbărilor de timbru, de durată și de accent ale sunetelor, să spui că *ei* francez s-a schimbat în *oi* pentru că n-a fost accentuat, și să te oprești aici, fără să te mai întrebî pentru ce *ei* neaccentuat s-a schimbat în *oi*. Însă tocmai empiricii, și cu mult năcaz, au umplut cărți de istoria sunetelor a tot felul de limbi cu fapte de acestea clasificate după poziția accentelor și după felul accentelor, că sunetele cutare adică s-au schimbat în cutare altele, cînd n-au fost accentuate, ori cînd au fost accentuate, ori cînd au fost înaintea accentului, ori cînd au fost după accent, iar despre cauzele care au provocat schimbările cînd sunetele au fost accentuate, neaccentuate, înainte de accent, după accent, n-au pomînit nimic. Vossler schimbă numai pe *cînd* ori pe *dacă* în *pentru că*, dar mai departe cu cercetarea cauzei nu merge nici el. Însă interesant nu este să știu, de pildă, că *ei* se schimbă în *oi*, *cînd*, *dacă* ori *pentru că* n-a fost accentuat, ci este interesant să știu pentru ce se schimbă *ei* în *oi*, *cînd*, *dacă* ori *pentru că* este neaccentuat, ori cu alte vorbe pentru ce se schimbă *ei* neaccentuat în *oi*. Și încă nu se poate spune că n-ar fi considerat și n-ar considera chiar empiricii adeseori accentul drept cauză, căci foarte adesea pun și *ei* *pentru că* în loc de *dacă* și de *cînd* și cîteodată înii chiar par că afirmă lămurit că accentul este cauza schimbărilor (Compară, de pildă, ce spune Meyer-Lübke în *Grammatik der romanischen Sprachen*, I, pag. 50: „Schimbările vocalelor atîrnă în primul loc de accent. Soarta celor neaccentuate este de cele mai multe ori alta decît a celor accentuate: aceste din urmă, din cauza forței mai mari care se întrebunțează la articularea lor, sînt lungite, dublate, diftongate, iar cele dintîri sînt supuse la slăbire și la dispariție”). Decît numai *ei* nu urmăresc aflarea cauzelor, ci se mărginesc să constate fapte și legi. Vossler, însă, care caută în special cauzele și vrea să se deosebească tocmai prin aceasta de empirici, ar fi trebuit numai decît să treacă peste faptul banal și care chiar în capul empiricilor ar fi putut să între și a intrat, că accentul ar fi cauza, prin prezența, lipsa și poziția lui, pentru care se schimbă sunetele; și să aște, ori măcar să caute să aște, cauza pentru care sunetul accentuat, neaccentuat, și în cutare poziție față de accent, a primit schimbarea; ar fi trebuit să treacă peste faptul banal că *ei* s-a schimbat în *oi* din cauză că n-a fost accentuat și să ne spuie pentru ce *ei* neaccentuat s-a schimbat în *oi*. Fiindcă însă n-a trecut peste acel fapt banal, ci s-a

oprit la el, s-a mulțămît cu dînsul, aceasta dă bănueli că Vossler crede că, dacă a explicat de bine de rău schimbarea lui *ei* în *oi* spunînd că '*ei* s-a schimbat în *oi*, pentrucă n-a fost accentuat', explicarea schimbării lui *ei* neaccentuat în *oi* se înțelege dela sine în felul acela că '*ei* neaccentuat s-a schimbat în *oi*, pentrucă a fost neaccentuat'. Adecă '*s* para coaptă cade din pom, pentrucă-*i* coaptă', '*r*azele ultraviolete nu se văd, pentrucă-*s* ultraviolete', '*c*orpurile ușoare cad pe cele mai grele, pentrucă-*s* ușoare', '*b*ucățile mai mici de fier sînt atrase de cutare magnet, pentrucă-*s* mai mici, iar cele mai mari nu-s atrase, pentrucă-*s* mai mari', '*a*ccentul silabelor *li-u* din *filius* s-a schimbat în *liu*, pentrucă-*i* accent' (Doar nu-*i* degeaba accent!), etc. Vorbe à la Mr de la Palisse: „il n'entraît guère en courroux, si ce n'est dans la colère”.

Ce vrea să spună Vossler prin aceia că „accentul este un factor psihic”? Ca ceva psihic el există numai în cunoștința sunetului și ca atare n-are nicio putere de a schimba sunetul în timbrul ori în durata lui. Dacă are cumva asemenea putere, n-o poate avea decît ca accent fizic, ca amplitudine a vibrațiilor unui corp fizic. Și dacă accentul, împreună cu timbrul și durata cele nedespărțite de dînsul, există ca fapt fizic în vorbirea ocazională prin mijlocirea sentimentului de dorință de a reproduce sunetul și în aceiaș vreme mai totdeauna și prin mijlocirea altui sentiment, sentimentul dă numai impuls nervului motor, impuls foarte variabil dela o vorbire ocazională la alta, dar accentul cel fizic este de cutare ori de cutare fel numai prin opera unor organe fizice, cu începere dela nerv până la organele articulatorie din gură. Că are să fie accentul „tăiat mai tare ori mai puțin tare”, despre aceasta habar n-are psihicul până ce nu-l vede cumu-*i* în vorbirea ocazională, produs de organele fizice. Psihicul numai se zbućiumă, dar acel care produce sunetul în cutare ori cutare fel este fizicul. În sfîrșit înlocuirea parataxei prin hypotaxă, a propozițiilor compuse din puține raporturi, și acelea (raporturile) exprimate numai cu cunoștinți singure, prin propoziții compuse din multe raporturi, și acelea (raporturile) exprimate mai mult cu cunoștinți însoțite de predicate (așa numitele propoziții subordonate), nu poate fi o cauză de schimbare a accentului în felul acela că să-l prefacă din accent emfatic, din accent al cuvîntului, din simbol al sintezei cunoștinții, în simplu accent silabic, pentrucă prin hypotaxă se înmulțesc tocmai determinantele și se dă ocazie tocmai cuvîntului de a fi mai des determinant, adecă de a fi mai tare accentuat! Lucrul stă tocmai pe dos decît cum își închipuește Vossler. Pentru aceia cauza pentru care *ei* francez s-a schimbat în *oi* nu se poate pune cu niciun preț pe socoteala faptului psihic că dela 1050 în jos s-ar fi complicat frazeologia franceză. Dar ca să priceapă Vossler că eu am dreptate, trebuie să-și schimbe înființ părărea greșită pe care o are asupra accentuării *determinatelor* și *determinantelor*. În Frankreichs Kultur pag. 108 anume se miră că în limba franceză într-o propoziție compusă din subiect, predicat și obiect, așezate în ordinea de timp aceasta, subiect-predicat-obiect (care de altfel este ordinea de timp obișnuită dintre aceste raporturi în limba franceză, ca în multe limbi altele), subiectul are accentul cel mai mic, predicatul are accent mai puternic decît subiectul, iar obiectul are cel mai puternic accent, se miră pentrucă, zice el, „în vorbirea normală, într-o propoziție simplă, compusă din

subiect, obiect și verb, subiectul, conform înțelesului, are accentul cel mai mare, obiectul are un accent secundar, iar verbul n-are accent", și explică această presupusă anomalie din limba franceză prin influința pe care ar fi avut-o accentuarea cuvintelor franceze trisilabe, care este „o” (adică accent secundar-neaccent-accent principal), asupra accentuării propoziției. Dar nu este adevărat că „conform înțelesului, dupăcum cere înțelesul (dem Sinne nach), subiectul are accentul cel mai mare, obiectul are un accent secundar, iar verbul n-are accent”. Conform înțelesului lucrul stă tocmai așa, cum se petrece în limba franceză și în oricare limbă, anume că subiectul are accent mai mic, predicatul are accent mai mare decât subiectul și obiectul are accent mai mare decât predicatul, pentru că subiectul este *determinatul*, predicatul este *determinantul* subiectului și *determinatul* obiectului, iar obiectul este *determinantul* predicatului, iar *determinantul* este totdeauna mai puternic accentuat decât determinatul lui. Cuvântul *subiect* nu trebuie să ne înșele prin farmecul lui (Și este fărâncător acest cuvânt, căci prin el se exprimă nu numai raportul de subiect, ci și raportul dragălaș de vorbitor, apoi prin el se exprimă și un lucru dragălaș, anume *psihicul*, mai ales când pui psihicul în antiteză cu uriciosul fizic, numit în această opoziție *obiect*), ca să credem că în vorbirea omului raportul de subiect ar fi cel mai important (Și *aceasta*, raporturile de *important* și *neimportant* în diferite grade sînt așa numitele *determinante* [=importante] și *determinate* [=neimportante]). În vorbirea omului *subiectul* este lucrul despre care vorbitorul vrea să spună ceva, și important nu-î el, ci acel ceva pe care vorbitorul vrea să-l spună despre dînsul. Acel ceva în propoziția obișnuită (la noi cei care avem de obicei propoziții predicative) este atributul cel mai important (din punct de vedere al vorbitorului), așa numitul *predicat*. Iar despre predicatul însuș vorbitorul vrea să spună lucruri importante, care prin faptul că ne lămuresc mai bine cunoștința predicatului sînt mai importante decât predicatul, și aceste compliniri ale predicatului sînt o mulțime, între altele așa numitul obiect drept, pe care-l dă Vossler ca exemplu supt așa numitul de dînsul obiect (căci exemplul dat de Vossler este acesta „Roland regarde Olivier”). Raporturile acestea de important și neimportant sînt producătoare de sentimente, și sentimentele produse de important (care important are diferite grade) sînt mai puternice decât cele produse de neimportant (care neimportant are diferite grade); și această putere mai mare și mai mică a sentimentului se reflectează în excitații mai mari și mai mici ale nervilor motori, iar excitațiile mai mari ori mai mici ale nervilor se reflectează în amplitudină mai mari ori mai mici ale vibrațiilor, în accente mai puternice ori mai slabe. În această înșiruire de importante și de sentimente și de excitații nervoase și de accente *subiectul* este cel mai modest reprezentat, el este *determinatul* prin excelență, care nu poate fi decât *determinat*, niciodată *derminant*. Subiectul în propoziția de trei membre, dată de Vossler, are numai decât accentul cel mai slab, și „conform înțelesului” predicatul are numai decât un accent mai puternic decât subiectul și obiectul are numai decât un accent mai puternic decât predicatul: tocmai ce se petrece în limba franceză și în toate limbile. Asupra chestiunii vezi H. Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, ed. II, pag. 101, 235.sqq.

Deci: numai pentru a constata prin experiență, în vorbirea ocazională, acest lucru, trebuie să te pui în acea situație psihică, în care sentimentul joacă mic rol, în situația anume a unei vorbiri afirmative liniștite, în care alte sentimente să nu existe decât acele provocate de importanța relativă a determinatelor și determinantelor. Altfel se amestecă sentimente multe altele, și deci accente multe altele, provocate de cunoștințele înseși, în mod independent de raporturile pe care ele le exprimă, și experiența se îngreuează. Și se mai îngreuează apoi experiența și prin faptul că se întâmplă ca să existe discordanță între membrele psihologice și cele gramaticale ale propoziției. Wundt, *Die Sprache* II, pag. 268-272, tăgăduiește posibilitatea unei asemenea discordanțe, pe care a susținut-o întâiu Gabelentz (*Literatura vezi-o la Wundt* locul citat). Cu toate acestea se poate lesne întâmpla ca într-adevăr să nimerească vorbitorul altă formă gramaticală în locul celei trebuitoare pentru a arăta un raport oarecare, pe care el îl gîndește ca cutare și-l exprimă totuși ca cutare altul, și de cele mai multe ori, cînd determinatele gramaticale sînt mai puternic accentuate decât determinatele gramaticale, cauza este că de fapt, în realitate, așa cum mintea în adevăr le înțelege, determinatele sînt determinate și determinatele sînt determinate. În Roland regarde Olivier, exemplul dat de Vossler, de pildă, dacă *regarde* e mai puternic accentuat decât *Roland* și *Olivier* mai puternic accentuat decât *regarde*, *Roland*, *regarde*, *Olivier* sînt într-adevăr, de fapt, din punct de vedere psihologic, nu numai din cel gramatical, unul subiect, celălalt predicat și celălalt obiect. Dacă însă cumva *Roland* e accentuat mai tare decât *regarde*, el este în realitate predicat, adică lucrul mai nou și mai important, prin care lămurim pe altul, asupra căruia voim să spunem ceva, iar *regarde* este subiect: știm oarecum că este vorba despre aceia că cineva privește pe *Olivier*, dar nu știm cine este acel cineva, și ni se face cunoscut acel cineva ca importantul, ca determinantul. Și dacă cumva *regarde* e mai puternic accentuat și decât *Roland* și decât *Olivier*, *Olivier* este în realitate subiect, ca și *Roland*: știm oarecum că este vorba despre *Roland* și despre *Olivier*, dar nu știm ce fac, și ni se face cunoscut că *Roland* privește, iar *Olivier* este privit. Asupra chestiunii vezi H. Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, ed. II, pag. 235 sqq. Și se poate lesne întâmpla să nimerească vorbitorul altă formă gramaticală în locul celei trebuitoare, pentru că, dacă raportul cel obișnuit al unui lucru este raportul x , de pildă, iar nu raportul y , atunci, cînd gîndești lucrul în raportul y , raportul x cel obișnuit se îngreuează în minte nepoftit și forma lui substitue prin *analogie* forma raportului y : e un simplu fenomen de *analogie*. Dacă, de pildă, între un verb și un substantiv stabilesc raporturile astfel, că pe verb mi-l închipuiesc ca subiect, iar pe substantiv ca predicat, verbul, macarcă închipuie, gîndit, ca subiect, îmi vine în minte sub forma de predicat, care este forma obișnuită a verbului, și substantivul, macarcă închipuie, gîndit, ca predicat, îmi vine în minte sub forma de subiect, care este forma obișnuită a substantivului, atunci cînd între el și verb se stabilesc raporturile de subiect-predicat. Numai accentul rămîne în asemenea împrejurări: semnul, simbolul raportului realmente gîndit, și între accent și restul formei cuvîntului este aceeași discordanță ca între raportul gîndit de fapt, raportul psihologic, și

acel în aparență exprimat prin forma cuvântului, raportul gramatical.—In ce privește influința pe care ar fi avut-o ritmul cuvântului asupra ritmului propoziției în limba franceză, influința aceasta nu se poate vedea, mai în-ltîu din cauză că propoziția franceză compusă din subiect-predicat-obiect, că oricare propoziție de acest fel din orice limbă, are prin ea însăși ritmul *o'* (ca să mă servesc de formulele lui Vossler, unde *o* înseamnă accentul cel mai slab, înseamnă accentul secundar, și înseamnă accentul principal), apoi nu se poate vedea din cauză că în multe limbi, între altele în limba românească, unde propoziția de forma subiect-predicat-obiect este accentuată în mod firesc *o'*, cuvintele n-au ritmul cuvintelor franceze, apoi nu se poate vedea din cauză că în limba franceză însăși cuvintele au alt ritmu decît propoziția, pentru că cuvintele în limba franceză, după propria mărturie a lui Vossler, *Frankreichs Kultur* pag. 107, n-au ritmul *o'*, ci au ritmele *o* și *o!*

4. *Sprache als Schöpfung*, pag. 118-121: "Individul produce necon-tenit în vorbirea ocazională alte sunete. Există însă la mai mulți indivizi tendinți analoage pentru producerea sunetelor, așa că aceleaș sunete se produc de mai mulți indivizi. Aceste tendinți analoage, care sînt pur psi-hice și nu afirmă de fel de organele articulatoare, care aceste din urmă sînt numai executoarele ordinelor psihicului, constituiesc așa numitele legi de schimbarea sunetelor, legi de *lautwandel*. Pentru aceia e mai bine să se zică *Lauttendenz* decît *Lautgesetz*. Și fiindcă tendințile aparțin la sen-timente, instincte, direcții ale voinții, care se propagă lesne dela un indi-vid la altul, apoi se explică pentru ce asemenea tendinți analoage se în-tăresc unele pe altele dela individ la individ. Tendințile analoage, care se constată la schimbarea sunetelor într-o limbă, constituiesc *spiritul limbii* (*Sprachgeist*). Pag. 144-147: "Tendințile limbii cer și ele o explicare isto-rică. De unde au căpătat Francezii tendința spre accentul cu două vir-țuri? În unele fenomene tendința au căpătat-o din limba latină (Lungirea vocalelor scurte accentuate în silabă deschisă; căderea vocalelor în pe-nultima neaccentuată; *synalophe* vocalelor în hiatus; căderea unor con-sonante finale; palatalizarea [adecă africativizarea] lui *k, g, t, d* înainte de *e, i, j* consonant; slăbirea consonantelor intervocalice; fenomene care „în limba franceză au fost continuate ori reluate, așa că, din această parte văzută, limba franceză apare ca o continuare organică a limbii latine po-pulare"). În alte fenomene tendința au căpătat-o din limba celtă (Dispa-riția vocalelor dela sfîrșitul cuvîntului; diftongarea vocalelor închise; a-similarea grupurilor de consonante, „die vokalischen Assimilationen kom-plexierter Konsonantengruppen" [? probabil fenomene de feliul latin *ct, cs* < francez *tt, is*]; umlaut; atracție [fenomene ca latin *gloria* < francez *gloire*]; fenomene la care se manifestează spiritul limbii celte, „es ist der keltische Sprachgeist"). „O limitare preciză a ceea ce este specific celtic față de ceea ce este specific romanic este imposibilă. Căci doar n-a avut loc o combinare mecanică, ci un product organic, așa că în Franța firea română și firea celtă au devenit ceva inseparabil. Este hazardat lucru să susțină cineva despre cutare ori cutare schimbare de sunet că este celtă ori română, căci fiecare schimbare de sunet este totodată și celtă și ro-mână". În special Celților se datorește puternica tendință către accentul

cu două vîrfuri. „La urma urmelor (im Grunde) toate schimbările de sunet specific franceze sînt de origine celtă, indiferent dacă aceste schimbări s-au petrecut pe vremea cînd s-a amestecat rasa galică cu rasa romană, ori la o mie de ani după aceea”. Decît numai „ideea fiziologică a bazei de articulație a produs mare încurcătură în aceste spinoase chestiuni. De pildă cu privire la schimbarea $u < \ddot{u}$, uniia aŭ susținut că ea se datorește bazei de articulație celtică și ca probă aŭ adus faptul că în limba celtă britanică u se schimbă în i ; alții aŭ întîmpinat că schimbarea franceză $u < \ddot{u}$ numai atunci s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată [după romanizarea Galliei], ea însă a avut loc tirziŭ, într-un timp cînd baza de articulație celtă își acomodase deja materialul de limbă romanic și cînd limba celtă pe continent încetase aproape de a exista. Un foarte superficial chip de a vîdea, pentrucă, dacă Francezii aŭ moștenit spiritul de limbă celtic, apoi îl aŭ și astăzi... Cu ideea bazei de articulație poți face mult în fiziologia sunetelor, în istoria limbii însă nu-i bună de nimic”?

Legile de schimbare a sunetelor și tendințele mai multor indivizi de a produce aceleaș sunete nu-s tot una. Legile anume nu sînt condiționate de prezența fenomenului la mai mulți indivizi dintr-o comunitate (Vezi primul volum al acestei lucrări pag. 373). Apoi legea este un fapt, iar tendința este puterea de a produce faptul, și nu-i tot aceea. În Sprache als Schöpfung pag. 113 spune Vössler că în lucrarea sa Positivismus und Idealismus pag. 47 sqq. ar fi probat (nachgewiesen) că „toate legile pri-vitoare la limbă sînt ori tautologii (Tautologien) ori definiții (erkenntnistheoretische Definitionen)”. Aceasta va fi probat Vössler pentru alt lucru careva, iar nu pentru lege, pentrucă legea este alt ceva, iar nu aceea ce el își închipuește. Cît despre tendințele de a produce aceleaș sunete, cît despre spiritul limbii, ele sînt provenite din acelaș fel de a fi al psihicului, în caz cînd sunetele din vorbirea ocazională (adecă, mai bine, schimbările sunetelor) sînt de origine psihică, cum vrea Vössler, ori sînt provenite din acelaș fel de a fi al fizicului, al organelor, adecă articuloare, în caz cînd sunetele din vorbirea ocazională sînt de origine fizică, cum și sînt de fapt. Și acel fel de a fi (variat după individe, după rasă, după timpuri la acelaș individ, la aceleaș rase) al fizicului este baza de articulare, al psihicului este baza psihologică. Decît numai acest fel de a fi, chiar cel psihic, cu toată ușurința mai mare pe care o are psihicul de a împrumuta tendinți și aptitudini, în altă măsură se capătă prin rasă și în altă măsură prin împrumut. Vössler se pune la discuția schimbării sunetelor numai din punct de vedere al bazei psihologice, pentrucă, după cum am văzut pînă acum, schimbarea sunetelor este pentru el fenomen curat psihic. Dar oricum, dacă este cu puțință (și chiar necesar) ca Galul, după ce și-a uitat limba, a adoptat pe cea latină și a păstrat din vechia lui limbă celtă cîteva cuvinte, să fi propagat prin analogie asupra acestor cîteva cuvinte celte un fenomen latin popular, provenit din spiritul limbii centrului de guvernămînt roman, ca africativizarea lui k, g, t, d înainte de e, i, i consonant (cu condiția expresă, firește, ca să fi asistat Galul la această schimbare, ca adică să fi auzit în limba comună latină întîiu pe k, g, t, d înainte de e, i, i consonant ca explozive și pe urmă ca afri-

cate), cum este cu putință ca după aceea Francezul să fi continuat această operație a limbii latine comune, s-o fi reluat, și să fi prefăcut explozivele *k, g, t, d* înainte de *e, i, ī* consonant în africcate, în cuvinte altele decât cele latinești populare și decât cele vechi ale lui băștinașe, în cuvinte nouă din acest punct de vedere, în cuvinte de acelea, de pildă, unde tirziū cindva vor fi venit în contact asemenea explozive cu asemenea vocale prin niscăi sincope vocalice, ori în cuvinte tirziū împrumutate din vreo limbă străină? Că nu este cu putință asemenea lucru se probează doar prin experiență, prin aceea ce s-a petrecut în alte limbi romanice. În românește, de pildă, fenomenele latinești populare se observă numai în cuvintele latinești, în cuvintele băștinașe anterioare cuvintelor latinești, și în niscăi cuvinte împrumutate din limbi străine pe vremea cînd trăia limba latină comună și fenomenele respective se petreceau în această limbă. Numai dacă nu va întîmpina Vossler cumva că asemenea fenomene din limba latină comună nu-și au originea la centrul de guvernămînt, ci în Gallia, și că din Gallia s-au lătit în cealaltă limbă romană, după cum în adevăr unia (Vezi primul volum al acestei lucrări pag. 367) spun că multe fenomene din limba latină comună sînt de obîrșie galică. Dar atunci nu mai avem a face cu spiritul limbii roman, ci cu spiritul limbii celt, și Vossler doar despre spiritul limbii roman vorbește cu privire la aceste fenomene, din care am ales ca exemplu africaticizarea lui *k, g, t, d* înainte de *e, i, ī* consonant. Cînd e vorba în adevăr de spiritul celt și de persistența spiritului celt chiar la mii de ani distanță în timp, așa că fenomene ca *ct, cs < it, is*, de pildă, să apară necîntenit în limba franceză, nimeni nu poate face vreo întîmpinare, căci (și aici stă chestiunea) *feliul de a fi* în altă măsură se moștenește prin răsă și în altă măsură se capătă prin împrumut. Deci greșește Vossler, cînd nu face deosebire între cele două chipuri de a se capăta *feliul de a fi* al limbii franceze pe terenul schimbării sunetelor, unul al împrumutului dela spiritul limbii latine populare, și celălalt al moștenirii spiritului celt. Numai dacă, iarăș, nu va întîmpina cumva Vossler că între cele două chipuri nu se poate face deosebire, pentru că a avut loc un amestec de rase, căci tocmai și vorbește el doar de o „vreme cînd s-a amestecat rasa galică cu rasa romană”, și de aceea că „în Franța firea romană și firea celtă au devenit ceva inseparabil, un product organic”. Decît numai ce-i aceea *rasă romană*? Cîtă vreme vorbește cineva de dînsa ca de ceva care a fost la baza limbii latine populare, vorba poate să treacă așa îngăimată. Cînd însă o amesteci pe această rasă cu cea celtă și vrei să pui acest amestec la baza limbii franceze, trebuie să precizezi lucrul. Ce-i aceea *rasă romană*? O *rasă romană* n-a existat și nu există. Au existat și există numai rase numeroase care și-au tot uitat limbile vechi și au tot adoptat altele nouă, până ce la urmă au adoptat limba unui popor italic din Latium și au prefăcut-o cu vremea, fiecare după feliul ei de a fi fizic și psihic, după baza ei de articulare și după baza ei psihologică. Cu cine s-au amestecat Celții, de a rezultat în Franța „ceva inseparabil, un product organic”? Cu rasa romană nu, căci ea n-a existat. Atunci cu cine? Este aceiaș concepție poetică despre un popor Românii, care au plecat dela Roma să cucerească lumea, și au cerit întîiu Italia și s-au amestecat cu Italienii, apoi, cîți au rămas, au

cucerit Spania și s-au amestecat cu Spaniolii, apoi, ciți au rămas, au cucerit Galia și s-au amestecat cu Galii, apoi, ciți au rămas, au cucerit tot felul de alte neamuri și s-au tot amestecat cu dinsele, până ce la urmă au cucerit Dacia și s-au amestecat cu Dacii, și, ciți au mai rămas, s-au întors în sfârșit acasă, să se hodinească. Ei, acei Romani fantastici, pușinței, dar cu spiriduş în ei, sînt rasa romană care plutește în mintea lui Vossler. Dar acest fel de a vedea nu-î istorie, ci poezie. Acei Romani au cucerit lumea (cum se zice), dar n-au generat-o. Din singele lor a intrat în neamurile pe care le-au cucerit atît cît ar fi o picătură de carmin într-un poloboc de apă. Nu de influința rasei se poate vorbi atunci cînd este chestiunea despre ceva roman, despre ceva adecă produs de fizicul și psihicul Romanilor, ci numai de împrumut. Și cu psihicul, care este atît de accesibil împrumutului, am împrumutat dela stăpînii noștri, toți (ori mai bine mai toți, căci au fost și neamuri subjugate de Romani care au fost refractare față cu împrumuturile) ciți le-am purtat jugul, multe lucruri, între altele le-am împrumutat limba, și, cîtă vreme au fost stăpînii noștri în înflorire, le-am copiat, din punct de vedere al limbii, toate modificările pe care le făceau ei într-însa, tot așa dupăcum fimeile noastre copiau chipul de a purta părul al cucoanelor dela Roma. Dar să căpătăm tendinți și aptitudini fizice ori psihice dela stăpîni, aceasta nu s-a putut. Și cînd am scăpat de sub jugul roman și am intrat sub jugul altora ori am rămas de capul nostru, am intrat din alte puncte de vedere în sfera altor influinți, iar din punct de vedere al limbii, acei care n-am adoptat cumva în locul limbii latinești vreo altă limbă oarecare, am rămas supt influința exclusivă a feliului nostru de a fi în ce privește sunetele, și supt influința în maximă parte a feliului nostru de a fi în ce privește celelalte elemente constitutive ale limbii. Cum poate să-și închipuască cineva vreo tendință a vreunei limbi romanice care să se datorească limbii latinești celei anterioare limbilor romanice, celei datorite unui fel de a fi fizic și psihic, care n-a fost niciodată, nici macar în amestec de minimă porțiune, acel al popoarelor romanice? Acel fel de a fi fizic și psihic, care a fost la baza limbii latine clasice și în mare parte la baza limbii latine populare, a existat în Latium și a continuat de a exista acolo multă vreme, tot mai înpușinat prin emigranți, care s-au pierdut în sinul neamurilor străine ca rasă pe unde se duceau, și va fi existînd poate și astăzi acolo în ultime rămășiți, dacă nu va fi dispărut cumva, înădușit de feliurile de a fi ale străinilor, care aceștia tot mai mulți s-au îngrămădit și au suplantat pe băștinași.

Nu se poate pricepe ce fel de încurcătură a putut să producă baza de articulație în aceste chestiuni. Faptele, cu privire la care s-a vorbit de baza de articulație, după Vossler, ca schimbarea lui *u* în *ü*, sînt de aceiași natură cu acele pe care Vossler le explică prin baza psihologică: *u* < *ü* este un fapt de alunecarea sunetului, de lautwandel, ca oricare alt fapt de alunecarea sunetului, ca între altele diftongarea vocalelor închise, umlaut, pe care Vossler le pune pe socoteala bazei psihologice. Pentru ce, adecă, baza de articulație ar aduce încurcătură, iar baza psihologică nu? Pentru ce, adecă, ar putea spune cineva, fără să încurce lucrurile, că diftongarea vocalelor închise și umlaut sînt spiritul limbii celte, înțeles

ca bază psihologică, și ar încurca lucrurile, dacă ar spune, că $u < \ddot{u}$ este spiritul limbii celte, înțeles ca bază de articulație? Să spui că schimbările sunetelor sînt provocate de psihic și că spiritul limbii este la schimbarea sunetelor psihic; merge, numai să ai dreptate. Dar să spui că nu încurci lucrurile numai cînd consideri spiritul limbii ca ceva psihic și că le încurci îndatăce consideri spiritul limbii ca ceva fizic, nu merge de fel. Pentru ce nu le încurci colo și le încurci dincolo? Dar tot spiritul limbii este și colo și dincolo, decît numai dintr-o parte pleci dela psihic, iar din cealaltă parte pleci dela fizic. Aceasta se chiamă părtinire, prevenire, parti pris. Oî poate pentru aceia a produs încurcătura bază de articulație, pentrucă unia aŭ adus ca probă pentru bază de articulație celtică la schimbarea $u < \ddot{u}$ faptul că în limba celtă britanică se schimbă u în i , iar alții aŭ întimpinat că schimbarea franceză $u < \ddot{u}$ numai atunci s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată după romanizarea Galliei, iar nu tirziŭ după aceia? D-apoi aceiaș încurcătura s-ar fi petrecut și dacă în loc de baza de articulație s-ar fi pus baza psihologică! Pentru aceia doar și Vossler adaugă că întimpinarea, aceia e „un foarte superficial chip de a vîdea, pentrucă, dacă Francezii aŭ moștenit spiritul de limbă celtic, apoi îl aŭ și astăzi”, luînd oarecum apărarea bazei de articulație fără să vrea, numai din cauza identității situației; căci dacă cineva spune că „schimbarea franceză $u < \ddot{u}$ numai atunci s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată după romanizarea Galliei, iar nu tirziŭ după aceia”, vorbele lui se pot înțelege tot atît de bine ca spuse cu privire la baza de articulație și ca spuse cu privire la bază psihologică.—În sfîrșit, cum „ideea bazei de articulație ar putea însemna mult în fiziologia sunetelor și n-ar fi bună de nimic în istoria sunetelor”? Adecă-s bune organele articulatorie, cînd le vezi cum *produc* sunetele, cînd le vezi cum se mișcă în diferite feluri și direcții și dau naștere la tot felul de instrumente, ale căror vibrații *produc* sunetele, dar nu-s bune cînd vrei să știi cum *se schimbă* sunetele, adecă cum *se schimbă instrumentele*? Adecă pentru ce acel care *produce* un lucru nu l-ar putea și *schimba*? D-apoi fiziologia sunetelor e bună doar nu numai pentru aceia ca să pricepi cum se *produc* sunetele; ci și pentru aceia ca să pricepi cum se schimbă, și cum se schimbă de lesne, așa că e mai de mirare că unele rămîn multă vreme neschimbate decît că altele se schimbă: pe o nimica, toată se bazează, adesea schimbări de timbru enorme, ca acele dela o la \acute{a} , dela u la i , ori apariții de sunete, ca acea \acute{a} lui d între n și r , a lui t între s și r . Atîta dispreț pentru bază de articulație, cînd e vorba de schimbarea sunetelor, cu care se ocupă de predilecție filologii, și o considerație oarecare pentru ea din partea filologilor numai cînd este vorba de fiziologia sunetelor, se explică poate și din cauza antipatiei pe care aŭ avut-o totdeauna filologii, în special romanistii, pentru fiziologia sunetelor, antipatie care i-a împedat să facă cunoștința cu dînsa. Decînd la 1892 Seelmann în *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie*, I, 1 numia fonetica „l'enfant terrible” al științii limbii, în speccial al romanisticii, lucrurile nu s-aŭ îmbunătățit până astăzi, din contra. Probă este și lucrarea *Sprache als Schöpfung und Entwicklung* a lui Vossler, unde se găsesc următoarele afirmații: „ a este vocală palatală” pag. 127;

‘g muțat’ pag. 127; ‘Slichidele *m, n*’ pag. 128; ‘în diftongul *ou-ü* este labial, nu-i gutural’ pag. 124; ‘*š* este spirantă palatală’ pag. 142; ‘*v* este palatal-labial’ pag. 143.

5. Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, pag. 120-121: ‘Schimbările consoanțelor în limba franceză au avut loc nu din cauza accentului, ci din cauza factorilor fiziologici (nach lautphysiologischen Faktoren) și a unui mecanism automatic al articulației (einem automatischen Mechanismus der Artikulation). Schimbările în consoanțism au urmărit în curs de o mie de ani în mod instinctiv scopul de a face ca în limba franceză să nu existe decît silabe deschise. ‘Orice încercare de a explica schimbările consoanțelor din limba franceză altfel decît ca ceva curat mecanic, curat automatic, curat fiziologic, trebuie să apară fără temeiu (muss gewagt erscheinen)’.

Va să zică Vossler admite origine fizică pentru schimbarea unor sunete, anume a consoanțelor, și admite tendinți ale organelor articuloare, tendinți independente de psihic și variabile dela un neam de oameni la alt neam de oameni, admite adecă baza de articulare, macarcă cu cîțiva ani mai înainte (Vezi mai sus sub 3 și 4) spunea că ‘orice studiu asupra sunetelor trebuie să se reducă la studiul accentului [care accent este ceva psihic după Vossler]’, că ‘toate celelalte criterii, cu care mai operează încă studiul sunetelor, cad fără excepție în domeniul accentului’, și că ‘baza de articulație nu-i bună de nimic’; și va să zică acum Vossler nu mai are groază de *dualismu*, macarcă cu cîțiva ani mai înainte (Vezi mai sus sub 2 pag. 273) spunea că ‘prima și ultima fire a limbii trebuie căutată în mod necesar ori în regularitatea mecanică ori în libertatea psihică’, și că ‘trebuie să stăpînească ori mecanicofizicul și materialismul ori psihicul și idealismul, căci dualismul este numai un expedient care ne scoate dintr-o încurcătură și ne vîră în alta’. Decît numai Vossler trece dela o extremitate la alta, și de unde mai înainte vreme nu admitea *dualismu* pe terenul întreg al limbii, unde există în adevăr schimbări care se datoresc psihicului alături cu altele (cele ale sunetelor) care se datoresc fizicului, acum îl admite pe terenul special al schimbării sunetelor, unde greu se poate pricepe cum unele schimbări s-ar datori psihicului, iar altele fizicului. După Vossler *vocalele* s-ar schimba prin psihic, iar *consoanțele* prin fizic. Dar cum s-ar putea una ca aceasta, cînd tot sunete sînt și celea și celea? Deosebirea în instrument dela o vocală la spiranta omorgană consistă doar numai în gradul de închidere a organelor articuloare: puțin numai, de pildă, dacă se va apropia mai tare de cerul gurii limba, va rezulta în loc de *i* afon un ξ , în loc de *i* fonic un γ , în loc de *i* afon un χ , în loc de *i* fonic un γ . Cum este cu puțință ca pentru schimbările pe care le-ar suferi *i, i*, factorul să fie *accental* (în înțelesul de ceva psihic pe care Vossler i-l dă), psihicul, iar pentru schimbările pe care $\xi, \chi, \gamma, \gamma$ le-ar suferi, factorul să fie organele articuloare, fizicul? D-apoi tocmai schimbările sunetelor au de multe ori loc în felul acela că spirantele se prefac în vocale și vocalele în spirante, ca de pildă în grupul *ct*, unde pe terenul limbii franceze (cum recunoaște și Vossler, Sprache als Schöpfung, pag. 126, care pe atunci punea schimbarea pe socoteala

accentului și a psihicului) c s-a prefăcut în / și apoi / s-a prefăcut în i. Care factor joacă aici rol, la acest fenomen *xt < it*? Cel fizic, pentru că s-a schimbat consonanta? Ori cel psihic, pentru că s-a născut vocala? Dacă trebuie să admitti *dualismu* pe terenul schimbării sunetelor, apoi mai degrabă îl poți admite în felul acela că la schimbările tuturor sounurilor de sunete se amestecă și fizicul și psihicul decit că la schimbările unora ia parte numai fizicul, iar la schimbările altora numai psihicul. Dar apoi ce sînt vocalele și ce sînt consonantele? Așa pe deasupra, în mod superficial și popular considerate, toată lumea știe ce sînt; dar cînd vrei să le repartizezi după schimbările lor, care ar fi ba fizice ba psihice, trebuie să le cercetezi mai de aproape, și atunci constai atîtea treceri treptate din punct de vedere al tuturor calităților sunetului între vocale și consonante, că nu știi unde încetează unele și încep celelalte. Din punct de vedere al accentului expirator, în silabă și consonantele și vocalele pot sta ba la maximum de amplitudine al vibrațiilor, ba la minimum, pot fi adecă ba sonante, ba consonante. Din punct de vedere al accentului muzical, dacă consonantele afone au o singură înălțime, vocalele afone au și ele tot numai o înălțime, și dacă vocalele fonice pot avea mai multe înălțimi, și consonantele fonice pot avea mai multe înălțimi. Din punct de vedere al duratei, dacă vocalele pot fi lungi și scurte în diferite grade, consonantele pot fi și ele lungi și scurte în diferite grade. Din punct de vedere al timbrului, dacă consonantele au zgomot, și vocalele au zgomot, și dacă vocalele au ton, au ton și consonantele. Toată chestia și toată deosebirea stă în *plus* și *minus*, care, ca oricare plus și minus, sînt foarte relative, așa că adeseori ești în încurcătura de a hotări dacă ai a face cu o vocală ori cu o consonantă în înțelesul popular al cuvintelor. Un *r* limbal fonic, de pildă, complect redus din punct de vedere al zgomotului (lucru care se petrece de obicei în unele limbi) este consonantă ori vocală? Și un *i* foarte închis afon, care are mult zgomot și mai de fel ton, este vocală ori consonantă? În special, cînd e vorba de repartizare la fizic și la psihic, ce faci cu acest soiū de *r* și cu acest soiū de *i*? Unde-i dai, că să-i schimbe? La fizic ori la psihic?

B.C.U. „M. EMINESCU” IAȘI

În rezumat, după ce s-a învîrțit multă vreme înprejurul părerii că schimbările sunetelor s-ar datorî numai psihicului, crezînd că ar putea proba această părere, a recunoscut și Vossler că aceste schimbări în mare parte se dătoresc organelor articuloare, și că prin urmare pentru schimbările specifice pe care le primește limba la diferite neamuri de oameni cauza se găsește în baza de articulare și baza psihologică specifice acelor neamuri. Știința limbii a rămas deci din acest punct de vedere în starea în care fusese. Restul cadrului îl umple autorul cu chestiuni iarăș vechi și cunoscute, despre care, măcar că nu ne interesează pe noi aici, unde era vorba să știm ce va fi spus nou filologia idealistă cu privire la bazele de articulare și psihologică, tot am să zic cîteva cuvinte. Vossler vrea că prin mijlocul limbii unui scriitor ori a unei epoci să ajungă la cunoașterea bazei psihologice, a felului de a fi psihic al aceluși scriitor ori al acelei epoci. Baza psihologică o poți constata în trei feluri. Intîiu, o poți

constata în felul acela că cercetezi limba și faptele sufletești (cunoștinți, sentimente, voinți) manifestate prin ea și cauți caracterele specifice din acest punct de vedere, *stilurile*, la scriitori, vorbitori, genuri literare. Această procedură, de a cerceta baza psihologică prin stil și ca stil, a fost cunoscută și cultivată fără întrerupere dela Grecii cei vechi până astăzi și a dat chiar naștere la anumite genuri literare, la *retorică* anume și la așa numita *critică literară*, de dînsa este apoi plină și *istoria literară*. Al doilea, o poți constata în felul acela că conchizi prin inducție dela manifestările prin limbă ale faptelor sufletești la aptitudinile psihice ale scriitorilor și vorbitorilor, care aptitudini tot *stiluri* ar trebui să le numim, dar de obicei nu sînt numite astfel. Această procedură a fost și ea foarte obișnuită din vechime până astăzi și constituie, de pildă, partea principală în *critica literară* cea mai recentă, în care epitelele de prost, îngîmfat, diștept, modest, genial (mai ales genial) sînt la tot pasul întrebuițate. Al treilea, o poți constata în felul acela că dela limbă conchizi prin inducție asupra aptitudinilor psihice ale poporului care o vorbește. Această procedură este ceva modern, dar deja destul de obișnuită. Vezi, de pildă, chipul cum după limbă caracterizează popoarele semite și indo-germane Gabelentz în *Die Sprachwissenschaft* pag. 392, 381, și compară ale mele Principii pag. 272 sq; vezi apoi cum pun eu în legătură diferite fapte depe terenul raporturilor din limba romîneasă cu aptitudinile psihice ale Romînilor în ale mele Principii pag. 169 sq. Ba cunosc chiar un prooroc, care a conchis dela limbile europene la decrepitudinea psihică (intelectuală și morală) a Europeilor, a văzut povirnișul spre sălbătăciea primitivă și a proorocit indirect războiul cel mare. Vezi ale mele Principii pag. 204-205. Vossler caută și el în cele trei feluri să afle baza psihologică, după ce întiiu în *Sprache als Schöpfung* pag. 64-80, 83-95 dă modele de chipul cum trebuie să citească cineva și de chipul cum trebuie să interpreteze. Procedura lui este întocmai aceea a criticilor literari și de multe ori, cînd citești discuțiile de acest fel ale lui Vossler, îți aduci aminte de acele ale criticilor. Decît numai par că Vossler ar exagera citeodată tonul, în chipul că ar prea înmulți metaforele, care, chiar cînd sînt cele obișnuite (ca de al de *coloare*, *colorat*, *răce*, *cald*, *ferbinte*, *proaspăt*), îngreuiază priceperea criticii literare. Căci iată, de pildă, cum caracterizează stilul lui Rabelais, *Frankreichs Kultur*, pag. 260: „Pentru aceia are Rabelais o veselie mare, o veselie fără de măsură, o veselie destrăbălată, bată, amețită, zgomotoasă. Pentru aceia în stilul lui Rabelais este o limbuție nebună, zgomotoasă, tunătoare, amețitoare, care murmură, tolocănește, ride. El jonglează cu perioadele, joacă mingea cu membrele propoziției, face vorbele să se invirtească prin aer, le sucește, le stîlcește, le lungeste, le scurtează (Darum bei Rabelais die grosse Heiterkeit und Ausgelassenheit, eine unbändige, trunkene, rauschartige, lärmende Freude. Und in Rabelais' Stil die tolle, geräuschvolle, donnernde, rauschende, murmelnde, schwatzende, lachende Sprachfreudigkeit. Er jongliert mit den Perioden, spielt Ball mit den Satzgliedern, lässt Wörter durch die Luft wirbeln, verdreht sie, verhunzt sie, längt sie, kürzt sie)“. Apoi felul de a fi psihic este citeodată prea cu multă fineță văzut, așa că noi isțialați numai cu greutate înțelegem, dacă se poate zice că înțelegem,

ca de pildă în *Frankreichs Kultur*, pag. 229-230, unde spune despre Calvinisti că „toată gândirea și toată tendința calvinistului, considerate în interioritatea și direcția spre eu ale lor, sînt acaparate de dumnezeu, și anume chiar aici avem de a face cu o gândire și cu o tendință colorate practic; nu cu o contemplare a lui dumnezeu vizionară ori speculativă, ci ba cu o învîrtire înprejurul lui plină de grijă și tremurătoare, ba cu o odihnire într-insul în mod dela sine înțeles sigură și aproape inconștientă. Nici într-un caz și niciodată n-avem a face cu a fi cuprins în fericire și deliciu de dumnezeu, cu a fi umplut, stăpînit și inundat de dinsul (In seiner Innerlichkeit und Richtung auf das Ich betrachtet, ist das ganze Denken und Streben des Calvinisten durch Gott beansprucht; und zwar ist es auch hier ein praktisch gefärbtes Denken und Streben, kein visionäres oder spekulatives Anschauen Gottes, sondern bald ein angstvolles, zitterndes Um-ihn-her-kreisen, bald ein selbstverständlich sicheres und fast gedankenloses In-ihm-ausrühen. Auf keinen Fall und niemals aber ist es ein seliges, wonniges Von-ihm-ergriffen-sein, Erfüllt-Besessen-Durchflutet-sein)“. În adevăr fină pătrundere a stării psihice a calvinistului! Dar nu cumva toate aceste „angstvolles, zitterndes Um-ihn-her-kreisen“, „selbstverständlich sicheres und fast gedankenloses In-ihm-ausrühen“, „seliges, wonniges Von-ihm-ergriffen-sein“, „Erfüllt-Besessen-Durchflutet-sein“ sînt *mofturi*? Aici punctul de plecare al autorului pentru asemenea concluzii fine asupra stării psihice nu-l cunoaștem, căci noi iștialaltă n-am cetit scrierile lui Calvin. Dar pentru alte concluzii fine ni-l face cunoscut autorul, și se întîmplă citeodată că punctul de plecare nu-î exact. În *Frankreichs Kultur* pag. 306 dă cu adnotări în parentez următoarea propoziție din D'Aubigné, „*ces Huguenots déclarent cette loy inique (loy = Objekt zu déclarer) et n'avoir jamais été pratiquée par les Albanois (loy = Subjekt zu estre pratiquée)*“ și trage din ea concluzia următoare: „Posibilitatea de a gândi unul și acelaș membru al propoziției ca obiect și ca subiect totodată a devenit ceva dela sine înțeles în acest secol [al XVI-lea], cînd se găsesc înpărechete subiectivitatea cea mai mare a unui Rabelais, «fais ce que voudras», cu obiectivitatea cea mai mare a unui Calvin, «fais ce que devras». Decît numai *loy* nu-î subiectul lui *avoir été pratiquée!* *loy inique* și *loy avoir été pratiquée* sînt complect analoage: *inique* și *avoir été pratiquée* sînt attribute la *loy!* Iar *loy* și cu atributul *inique* și cu atributul *avoir été pratiquée* este obiectul lui *déclarent!* S-apoi cum este cu puțință să conchidă cineva la subiectivismul și obiectivismul unei epoce ori ale unui popor dintr-un asemenea fenomen prea obișnuit în toate limbile de $\sigma\eta\mu\alpha$ ἀπὸ νοῦου, că acelaș cuvînt, odată exprimat, ar fi subiect și obiect în propoziție?

La filologii idealişti aparține Giulio Bertoni cu lucrarea sa *Programma di filologia romanza come scienza idealistica*, Ginevra, 1923, care are rădăcinile prin Vossler (De pildă pag. 45 „accentul este totul“), apoi prin Gilliéron (Exagerarea rolului pe care-l joacă voința și diferențierea în constituirea limbii, fixarea ariilor geografice, lupta contra omonimiei, importanța etimologiei populare. Vezi § 85 nota), prin neolimbisti (Schimbările pleacă dela un singur loc și dela un singur individ. Vezi § 85 nota),

și prin Saussure (Limba este o invenție omenească). Voiți spune ceva asupra părerii din urmă. „Limba”, zice Bertoni pag. 52 nota, „este creată de om, și voința cu care el creiază limba este aceeași voință cu care o desface în cuvinte (La lingua è opera sua, è creata da lui, e la volontà, con la quale crea il linguaggio, è quella stessa volontà, con la quale lo smembra)”. Wundt spunea, Die Sprache, II, pag. 635: „Este atit de mult recunoscut astăzi de toată lumea că teoria invenției nu se poate susține, încăl mai că nu este trebuință să-și piardă cineva vremea spunind măcar un cuvint despre dinsa”. Este cu toate acestea un strigoiu această părere, care tot mai apare citeodată. Cu tărie a apărut strigoiful pela 1906-1911 în cursurile asupra limbisticii generale, pe care le-a ținut la universitatea din Geneva Ferdinand de Saussure, și pe care după moartea acestui învățat le-a publicat elevii lui sub numele de Cours de linguistique générale, I ediție (Genève?) 1915, II ediție Paris, 1922. Pag. 21: „La langue est un fait social”. Pag. 33: „La langue est une institution sociale”. Pag. 100: „Le lien unissant le signifiant [scheletul cuvintului] au signifié [înțelesul cuvintului] est arbitraire, ou encore, puisque nous entendons par signe le total résultant de l'association d'un signifiant à un signifié, nous pouvons dire plus simplement: le signe linguistique est arbitraire. Ainsi l'idée de *soeur* n'est liée par aucun rapport intérieur avec la suite de sons *s-ø-r*, qui lui sert de signifiant; il pourrait être aussi bien représenté par n'importe quelle autre [citește: „elle pourrait être aussi bien représentée par n'importe quel autre”]: à preuve les différences entre les langues et l'existence même de langues différentes: le signifié *boeuf* a pour signifiant *b-ø-f* d'un côté de la frontière et *o-k-s* de l'autre”. Pag. 105: „A n'importe quelle époque et si haut que nous remontions, la langue apparaît toujours comme un héritage de l'époque précédente. L'acte par lequel, à un moment donné, les noms seraient distribués aux choses, par lequel un contrat serait passé entre les concepts et les images acoustiques, cet acte nous pouvons le concevoir, mais il n'a jamais été constaté. L'idée que les choses auraient pu se passer ainsi nous est suggérée par notre sentiment très vif de l'arbitraire du signe”. Pag. 110: „Pour bien faire sentir que la langue est une institution pure, Whitney a fort justement insisté sur le caractère arbitraire des signes, et par là il a placé la linguistique sur son axe véritable”. Pag. 129: „La langue étant une institution sociale, on peut penser à priori qu'elle est réglée par des prescriptions analogues à celles qui régissent les collectivités”. De aici ideea-strigoiu a trecut la alții, de pildă la Elise Richter, care scria la 1911, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, în 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, pag. 59: „Limba este o instituție, Die Sprache ist eine Institution”, apoi la Bertoni. Voința face multe isprăvi în constituirea limbii, atit ca voință propriu zisă a omului (Willkür, libre arbitre), cit și ca tendinți (Trieb, tendance) spre comoditate, spre frumos și spre claritate (pe care tendință din urmă, spre claritate, eă o numesc *diferențiere*), tendinți independente de voința proprie a omului, dar inerente limbii, și pe care însuș Wundt, care tăgădueste cu atita hotărâre *tendințele teleologice* ale limbii (Die Sprache, I, pag. 351-355, 413-418, II pag. 491-493, 635-636) este nevoit să le

admită, oarecum din scăpare de vedere și *à contre coeur*. (Die Sprache, I pag. 418-424, 437-444, II pag. 367-371). Dar voința această, de orice fel, nu poate face altceva decât să cîrpească, pe de-a întregul ea nu poate crea nimic. Nici însuș cuvîntul *gaz*, citat de Bertoni la pag. 80 ca „fabricat de un om de știință”, n-a fost fabricat de Van Helmont pe de-a întregul, ci a fost format numai din sunete care nu erau fabricația lui Van Helmont, și a fost format în asemenea împrejurări, că trebuia să răsară în mintea celui învățat oarecum dela sine, fără multă participare a voinții. Vezi discuția tocmai a acestui cuvînt *gaz* la Wundt, Die Sprache, II pag. 612-617. Cu atît mai mult un cuvînt ca *soeur* este produsul fatal al unor *legi* naturale inexorabile, care au făcut ca numai decît simbolul pentru această cunoștință să fie *s-ö-r* în gura Francezului și nu altul, nu acel din gura Chinezului, de pildă.

Cu totul altă chestiune este cea a influinței limbii autohtone asupra limbii nouă adoptate. Aici nu este vorba de modificările pe care un fizic și un psihic deosebite le vor produce în limba adoptată, ci de influința directă pe care limba părăsită o va fi putut avea asupra limbii adoptate. Aici este vorba de *deprinderi*. Influența bazei de articulație și a celei psihologice nu presupune nicio deprindere. Te-ai dezvățat de tot, de sunetele pe care le produceai, de simboalele de care te serveai, de lucrurile și de raporturile pe care le simbolizai, ai devenit robul străinului, ai adoptat *complect* și *perfect* (ca să presupunem un caz extrem, care ar fi, de pildă, acel al Sașilor romînizați de care vorbește S. Pușcariu) sunetele lui, cuvintele și formele gramaticale ale lui, cunoștințele lui. Dar nu ți-ai putut schimba nici singele, nici mintea (ca să vorbim popular), și cu vremea ai schimbat după firea ta proprie fizico-psihică și sunetele, și simboalele și înțelesurile acestora. Dincoace, la influința limbii autohtone asupra limbii adoptate ai a face cu *deprinderi*, de care nu te-ai putut dezbăra: ai păstrat niscăi cuvinte, niscăi forme gramaticale, niscăi anumite cunoștinți de lucruri și de raporturi, chiar niscăi anumite sunete. Cu totul altă chestiune e aceasta, dar n-a fost niciodată separată precis de chestiunea bazelor de articulație și psihologice. Motivele care au împins pe învățați să se gîndească la vreo influință din partea limbii autohtone sînt trei: a) În limba autohtonă se găsesc fenomene analoage; b) Se găsesc fenomene analoage într-o limbă înrudită cu limba autohtonă; c) Se găsesc fenomene analoage în limbi vorbite pe acel teritoriu pe care trăia odată poporul ce vorbea limba autohtonă. De pildă pentru a și c vezi pag. 247 cele spuse cu privire la $\bar{u} < \bar{u}$ de Ascoli, care consideră *motivele* că *probe* totodată; pentru a vezi cele spuse pag. 248 asupra fenomenelor $ct < cht$, $nd < nn$, $nc nt mp < ng nd mb$, $d < r$ de Meyer-Lübke; pentru b ar fi fenomenul *n* intervocalic $< r$, care se găsește în limba romînă și în limba albaneză, care această din urmă s-a presupus că ar fi înrudită, dacă nu chiar tot una, cu limba Thracilor, a autohtonilor anume din care se trag Românii (Vezi §§ 342, 346); pentru b, c ar fi formarea viitorului indicativului cu verbul care înseamnă *voesc* în limbile romînă, sîrbă, bulgară, neogreacă, albaneză (Vezi § 315 No 9). Mai ales în ce privește limba romînească s-au dezvoltat o mulțime de presupuneri asupra

influenței limbii autohtone pe baza motivelor *b, c*; anume pe baza asemănarilor dintre limba romină și limbile din peninsula balcanică, în special dintre limba romină și limba albaneză: Kopitar (Wiener Jahrbücher April-Mai-Juni 1829: Așezarea articolului la sfârșit; câteva cuvinte), Miklosich (Die slavischen Elemente im Rumunischen, in Denkschriften der wienner Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, XII, anul 1862; pag. 6-8: Formarea viitorului indicativului cu verbul care înseamnă *voesc*; lipsa infinitivului; însemnarea genitivului și dativului cu aceeași formă; așezarea articolului la sfârșit; sunetul *ă*; *m, n* sonante la începutul cuvintului [exemplele românești *îndirept, împărat* nu se potrivesc, ar fi trebuit *M. să dea* exemple din macedoromîn]; căderea lui *t* înainte de *l*; grupul *št, n* intervocalic < *r, l* intervocalic < *r, o* neaccentuat < *u*; *ea* neaccentuat ori urmat în silaba următoare de *e, i* < *e*; întrebuițarea repetată a pronumelui personal de dativ și de acuzativ [*mîia mi se pare, m-au trimes pe mine*]; formarea numeralelor 11-19 prin mijlocirea unei prepoziții care leagă unitatea de zecime.—Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen III, anul 1876, pag. 178: „Cînd Slovenii s-au stabilit în al VI secol în țările din peninsula balcanică, nu le-au găsit goale de locuitori. Motive limbicte ne silesc să admitem că pe acea vreme neamuri înrudite cu actualii Albaneji ocupau peninsula thracă. Din amestecul acestor două popoare s-a dezvoltat poporul bulgar, din amestecul limbilor lor a rezultat limba bulgărească, tot așa după cum cele mai multe limbi romanice s-au născut din amestecul limbii latine cu cea germană. În special limba romină a rezultat din amestecul limbii latine cu limba Thracilor, care era probabil înrudită cu cea albaneză.”); Hugo Schuchardt (Vokalismus des Vulgärlateins III, anul 1868, pag. 49: *a* < *ă, i*; *in-, im-* < *în-, îm-*; *s* < *ș*; *ct* < *pt, ft*; *li, ll, l* < *l*; păstrarea explozivei guturale [adecă palatale!] înainte de *e, i* în diferite cuvinte, precum *kelărită, kingă, gîinte* [Aici a făcut S. o mare greșală]; „sunetul *h* între albanezele *ž* și *z*, Der Laut *h* zwischen alb. *ž* und *z*“ [? Hahn, de care se călăuzește S. pentru limba albaneză, spune că *ž* = germanul *h*, adecă spiranta laringală afonă, și că *z* = german *ch*, adecă spiranta guturală și palatală afonă. Ce a vrut să spună S.?]; identitatea genitivului și dativului; așezarea articolului la sfârșit; căderea lui *ă* neaccentuat înainte de *a*; forma de plural *-uri*; *am* > *habeo* supt influința albanezului *kam*; formarea viitorului cu verbul care înseamnă *voesc*; formarea numeralelor 11-19; întrebuițarea repetată a pronumelui personal de dativ și de acuzativ; câteva dezvoltări de înțelesuri, aceleași în romina și în albaneza, ale unor cuvinte latinești); Hasdeu (In diferitele sală scrieri, începînd cu Columna lui Traian anul 1873, unde și-a publicat prima ediție a istoriei critice a Romînilor: Așezarea articolului la sfârșit; chipul cum se formează genitivo-dativul articolului; diferite cuvinte. Bibliografia întregă precum și critica detaliată a activității lui Hasdeu pe acest teren vezi-le în ale mele Principii de istoria limbii pag. 290 sqq.), Șăineanu (Inercare asupra semasiologiei limbii romine, in Revista pentru istorie, archeologie și filologie a lui Gr. G. Tocilescu, VI, anul 1886 pag. 293 sqq.: Dezvoltarea înțelesului în câteva cuvinte de origine latină); Gustav Meyer (Die lateinischen Elemente im Albanesischen, in Gröbers's Grundriss der roma-

nischen Philologie, ed. I, vol. I, anul 1888, pag. 805 sqq.: Aceleaș dezvoltări ale unor sunete latinești în limbile romină și albaneză [$\acute{a}+n$, $\acute{a}+n$ +consonantă, $\acute{a}+m$, $\acute{a}+m$ +consonantă < \acute{a} ; $\acute{e}+n$ +explozivă dentală < i ; a neaccentuat < \acute{a} ; căderea lui b , v între vocale; rv , lv < rb , lb], dar pe acest fapt pune puțină bază autorul; cuvintele latinești au căpătăt adeseori aceeaș fizionomie din punct de vedere al sunetelor în limbile romină și albaneză, romin *cal*, albanez *kal*, etc. [Acest fapt e însă numai consecvența celui precedent!]; aceeaș dezvoltare a înțelesului unor cuvinte latinești în ambele limbi; câteva cuvinte, care nu-s latinești, dar nici împrumutate din albaneza în romina, ori din contra, probabil nu-s).

Dar cum consideră învățații citați diferitele fenomene rominești puse de ei pe socoteala limbii autohtone? Ca *deprinderi*, trecute dela limba uitată la limba adoptată? Ori ca dezvoltări provenite din baza de articulație și din baza psihologică? Despre aceasta nu spun nimic. De pildă, ce vrea să înțeleagă Schuchardt, când spune că „în următoarele puncte trebuie să admitem o influință a limbii dace asupra limbii latine rustice”? Cum înțelege el pe *ct* < *pt* ca fenomen dac? Că adevărat Dacii în momentul când au adoptat limba latină prefăcuse pe al lor băștinaș *ct* în *pt*, că această lege de alunecare a sunetului era în vigoare în momentul acela și a continuat de a fi în vigoare, prin *deprindere*, asupra grupului *ct* latinesc? Ori că Dacii posedau în propria lor limbă pe *ct* neprefăcut în *pt*, au primit pe *ct* latin ca *ct* și numai după aceea au prefăcut pe *ct* în *pt*?

Ar fi putut macar învățații să deosebească acele fenomene care, dacă într-adevăr se datoresc poporului autohton, nu se pot explica prin baza de articulație și prin cea psihologică, ci numai prin *deprindere*. Dar nici acest lucru nu l-au făcut. Și cu toate acestea se poate face. Dacă te poți într-adevăr din punctul de vedere al bazelor de articulație și psihologică, operezi numai cu materialul oferit de limba adoptată. La acest material poți admite atunci, pe de o parte tot felul de schimbări în sunetele și înțelesurile simboalelor adoptate, iar pe de altă parte crearea a tot felul de simboale noi (forme gramaticale și cuvinte) prin mijlocul simboalelor adoptate ori (în ce privește cuvintele) prin mijlocul onomatopeii și sunetelor reflexe. Și poți admite, de pildă, că bazelor proprii de articulație și psihologice se datoresc în rominește schimbarea lui *ct* în *pt*, ori dezvoltarea înțelesului lui *horrere* (Gustav Meyer), ori exprimarea viitorului prin mijlocirea lui *volo*, ori cuvântul *fluer* (întîiu verbul, format după analogia lui *șuer* > *sibilo*, apoi din verb s-a derivat imediat substantivul. Cuvântul e considerat de obicei ca împrumutat din albaneza, Gustav Meyer Wörterbuch der alban. Sprache 108, dar fără motiv). Să admit însă că ai avea motive să atribuți influinței autohtone sufixul derivativ *-ză*, cum face Hasdeu Etymologicum magnum pag. 2495, ori cuvântul *bărză*, cum face acelaș învățat Columna lui Traian anul 1873 pag. 110. Pentru a explica producerea formei gramaticale *-ză* și a cuvântului *bărză* materialul oferit de limba adoptată, de limba latină, nu-ți poate da niciun sprijin: *-ză* nu se poate explica nici prin alunecarea sunetului din vreun sufix derivativ latinesc, nici prin izolare din niscăi cuvinte latine; *bărză* nu se poate explica nici prin alunecarea sunetului din vreun cuvânt latin,

nici prin onomatopoe orî prin sunete reflexe. Dacă ai motive să admiți că *-ză* și *bărză* se datoresc vreunei influinți autohtone, apoi trebuie să admiți că s-au moștenit din limba autohtonă.

În sfîrșit cu totul altă chestiune este cea a împrumutului. Împrumutul, pe care, considerat ca o cauză de schimbare a limbii, eu l-am numit *amestecul vorbirilor* în ale mele Principii, și care constituie în mare parte acel așa numit moment *sociologic*, cu care paradează de o bucată de vreme limbiștii (Vezi A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 48, 110-129, 230-271), este în sinul uneia și aceleiaș limbî agentul principal de unificare, de uniformizare, prin ștergerea pe de o parte a deosebirilor dela individ la individ și dela dialect la dialect, și prin lățirea pe de altă parte a unui fenomen care dela capul locului a aparținut unui individ, unui grup de individe, unui dialect. În sinul uneia și aceleiaș limbî împrumutul este ca o boală molipsitoare, care se lățește pe întinderi mai mult sau mai puțin mari și atinge pe unii indivizi mai mult decît pe alții. Împrumutul însă are loc în mare grad și dela o limbă la alta. Tot felul de elemente poate împrumuta o limbă dela altă limbă. Se pot împrumuta sunete, cuvînte, forme gramaticale, înțelesuri de cuvînte și de forme gramaticale. Pentru împrumutul de sunete dă un exemplu Gabelentz *Die Sprachwissenschaft* pag. 263, cum anume Germanii proprietari de pămînt din provinciile baltice, din cauză că se servesc mult de limbile letă și estonă, pe care sînt nevoiți să le vorbească cu servitorii lor și cu țărani, au introdus în limba lor germană sunete și accente din limbile letă și estonă. Pentru împrumuturi de cuvînte, de forme gramaticale, de înțelesuri ale cuvintelor și ale formelor am dat eu, în ce privește limba romînă, numeroase exemple în Principii pag. 148 sqq., și în special vezi capitulele XIII, XIV, XV din lucrarea de față. Este greșită afirmarea lui A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 107: „En pratique, on n'emprunte ni une forme grammaticale, ni un phonème... Hors le cas de bilinguisme, l'emprunt porte, à peu près exclusivement, sur la partie de la langue qui, à la différence de la morphologie et de la prononciation, ne constitue pas un système fermé [adecă asupra vocabularului]”. Există însă o remarcabilă gradație din punct de vedere al ușurinții cu care se face împrumutul. Cel mai lesne anume se împrumută cuvintele; mai greu cu mult se împrumută formele gramaticale; cel mai greu se împrumută sunetele. Indicații precise din punctul acesta de vedere procură capitulele XIII, XIV, XV. Vezi apoi §§ 306, 307, 308, 332, 333, 334. La lumina unor asemenea constatări de *limbistică generală* (cum ar zice Meillet) se poate vîdea că, dacă în anumite condiții se pot împrumuta și sunete dela o limbă la alta, este însă absurdă presupunerea că Germanii ar fi împrumutat pe *r* uvular dela Franceji (Presupunerea a fost a lui Trautmann, vezi Meyer-Lübke, *Zentripetale Kräfte im Sprachleben, in Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg, 1922, pag. 140*).

Această chestiune se complică însă cu cea a bazelor de articulație și psihologice și cu cea a influinții limbii autohtone în așa fel, încît nu este lesne de descurcat cu care din ele ai a face, și se lasă drum larg

arbitrariului. De pildă, este românul *viézure* împrumutat din albaneza (*viédulá*)? Ori e mai degrabă un element autohton, cum vrea Hasdeu, Columna lui Traian 1877 pag. 579? (În care caz din urmă nu trebuie presupus un thrac **viedula*, cum presupune Hasdeu, ci unul **viezula* ori **viedzula*, căci rădăcina cuvintului e *üegh-* [vezi Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch der alban. Sprache sub *vjeð* și Walde Latein. etymol. Wörterbuch sub *veho*], devenită *viedz-*, *viez-* în limba thracă, care era o limbă satem [vezi § 171, Nota]). Pentru aceia chiar Gustav Meyer locul citat ezită să se pronunțe: „verwandt (entlehnt?) ist. rum. *viézure*“. Și de acest fel sînt multe din așa numitele împrumuturi ale limbii romîne din limba albaneză. În Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, anul 1904, pag. 11 sqq. Kr. Sandfeld Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, a arătat că în limbile romînă, albaneză, bulgară, sîrbă și neogreacă conjuncțiile copulative (rom. *de*, care dela capul locului a fost o conjuncție copulativă, cu însemnarea de *și*, după cum și este în mare parte, origine obscură; alb. *e*, *eðe*; bulg. *ta*; sîrb *te*; neogrec *καί*) servesc și pentru a forma propoziții subordonate relative (=care), atributive (=că), subiective (=că), obiective (=că), obiective (=să), cauzale (=că), consecutive (=încît), finale (=să). El atribue acest fapt unui împrumut din limba greacă. În Weigand's IX Jahresbericht, anul 1902, pag. 75 sqq., Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen, Sandfeld Jensen susține că dispărerea din întrebuintare, ori mai bine izolată și rara întrebuintare a infinitivului în limbile romînă, albaneză, bulgară, neogreacă, se datorește unui împrumut din limba greacă. Punctul său de vedere îl rezumează în Die Konjunktion *de* im Rumänischen pag. 34 astfel: „S-a arătat mai sus că legăturile paratactice sînt în limba greacă foarte vechi și mult mai întrebuintate decît în celelalte limbi. Are cineva, deci, dreptul să admită că limbile balcanice reflectează în acest punct chipul de a gîndi și de a vorbi grecesc, tot așa după cum înlocuirea infinitivului prin propoziții subordonate, formarea viitorului și alte multe particularități ale limbilor balcanice își au obîrșirea în limba greacă“. Are însă cineva tot atîta dreptul să admită o influință a bazei psihologice. Iar Miklosich și Schuchardt au gîndit că au tot atîta dreptul de a atribui înlocuirea infinitivului prin propoziții subordonate, formarea viitorului și alte multe particularități ale limbilor balcanice influinței limbii autohtone (Vezi pag. 304)! Va să zică este chestia de hotărîre arbitrară? Ar fi trebuit învățații să dea vreo îndrumare asupra acelor fenomene, care într-adevăr nu se pot explica nici prin bazele de articulație și psihologice, nici prin deprinderea căpătată dela limba autohtonă, ci numai prin împrumut. Dar acest lucru nu l-au făcut. Și nici nu l-ar fi putut face. Numai atunci, cînd apar în limbă simboale (cuvinte și forme gramaticale), care nu se pot explica prin materialul limbii adoptate ori prin onomatopee și sunete reflexe, și pentru care n-ai niciun motiv de a presupune că s-ar datorî moștenirii din limba autohtonă, dar care se găsesc ca ceva obișnuit și normal în limbă străine cu totul altele, poți spune cu siguranță că acele simboale sînt împrumutate. Sunete se pot considera cu siguranță împrumutate numai în cazuri ca acel citat de Gabelentz (Vezi mai sus această notă), cînd ele adecă apar în domeniul unei limbi ca ceva foarte neobișnuit, și numai la acea populație, care se pierde

că minoritate în mijlocul altei populații copleșitoare, ce are altă limbă cu totul, unde sunetele respective sînt ceva foarte obișnuit și normal. Pe terenul înțelesurilor formelor gramaticale și ale cuvintelor, oricît de mult ar lipsi motivele de a le atribui vreunei influinți din partea limbii autohtone, și oricît de răspîndite ar fi acele înțelesuri într-o limbă cu totul alta, chestiunea, dacă într-adevăr sînt împrumutate ori ba, devine nesigură. Pentru ce *muzică de pisici* este un germanism? (*Katzenmusik*, Maiorescu Critice, 1874, pag. 5 sqq.). Pentru ce *a sări în ochi* este un franțuzism? (*sauter aux yeux*, Iacob Negruzzi Scrieri I, pag. 233 sqq., 397 sqq.). Și sînt într-adevăr, *muzică de pisici* un germanism, *a sări în ochi* un franțuzism. Dar aceasta o știm numai pentrucă cunoaștem timpul cînd aceste înțelesuri s-au introdus în romînește, și pentrucă fac parte dintr-o masă enormă de alte asemenea împrumuturi, făcute în aceiaș vreme de oameni care, alături cu aceste înțelesuri, întrebuițau și cuvinte împrumutate sigur din limbile germană și franceză. Dacă n-am cunoaște timpul și împrejurările în care aceste împrumuturi au fost făcute, înțelesurile *muzică de pisici* și *a sări în ochi* s-ar atribui influințelor germană și franceză numai în mod arbitrar, căci ele s-ar putea explica, oricît s-ar părea de puțin răspîndite, ori curioaze, prin alunecarea înțelesului din sinul însuș al limbii romîne. Dacă i-a venit adecă în cap Germanului muzica de pisici, pentru ce nu i-ar fi venit și Rominului?

Cînd se întîmplă însă să ai motive de a presupune că niscaî fenomene s-ar datori influinții limbii autohtone, motive care numai în anumite împrejurări te îndrituesc să conchizi la o moștenire din acea limbă (Vezi mai sus pag. 305), și care în generalitatea cazurilor te pot face să te gîndești tot atît de mult la un efect al bazelor de articulație și psihologice, chestiunea împrumutului devine în cel mai mare grad nesigură. Vreun criteriu pentru a separa chestiunile—bazele de articulație și psihologice, și moștenirea din limba autohtonă, de o parte, împrumutul de altă parte—nu există. Doar numai atîta se poate spune (și acest lucru e tocmai contrariul mijlocului de convingere invocat de Sandfeld-Jensen), anume că împrumutul e cu atît mai puțin probabil, cu cît fenomenul e mai răspîndit și mai în detaliu răspîndit. Dacă ai a face cu un fenomen comun limbilor romînă și albaneză, ori limbilor albaneză și greacă, ori dialectului macedoromîn și limbii grece, te poți gîndi la împrumut. Cînd însă ai a face, ca la fenomenele cercetate de Sandfeld-Jensen, cu fenomene răspîndite peste toate limbile balcanice, răspîndite în special peste toate dialectele, limbii romîne, și pe de-asupra răspîndite în cele mai mici detalii, te poți îndoi cu tot dreptul că ar putea proveni acest fapt dintr-un împrumut purces dela una din limbă. O asemenea molipsire este posibilă numai în sinul aceleiaș limbă. S-ar putea ea oare admite în mijlocul atîtor limbă deosebite? Să se fi înlocuit el, infinitivul, prin propoziții subordonate—aceleas!—și să se fi păstrat el numai în cîteva izolări—aceleas!—în toate limbile balcanice numai pentrucă Grecul întîiu a făcut aceasta și apoi l-au imitat pe Grec toate neamurile celelalte? Să facă ele conjuncțiile copulative în toate limbile balcanice serviciul și de conjuncții subordonative (Și de cite soîuri! Relative, atributive, subiective, obiective, causale, consecutive, finale) numai pentrucă Grecul a făcut întîiu acest lucru

Nu la toate limbile se poate aplica aceeaș măsură pentru a pricepe istoria lor. După cum raportul dintre limbile romane este altul decît acel dintre dialectele limbii romînești, tot așa alt raport este între limbile indogermene. La limbile indogermene, n-avem a face nici cu propagarea unei limbi oficiale, ca la limbile romane, nici cu frămîntările din sînul unei limbi uniforme, ca la dialectele limbii romînești, ci cu mase cuceritoare, care și-au impus limba unor populații mai vechi băstinașe, cu care s-au contopit fizicește și sufletește. La ele avem a face cu un fond limbistic comun, dar diferențiat dialectal, pe care popoare cuceritoare l-au dus cu ele și l-au sădit la neamuri cucerite. Pentru aceia și rezultatele la care ajunge cineva prin compararea între ele a limbilor indogermene, orî a limbilor romane, orî a dialectelor romînești, trebuesc să fie cu totul altele. Prin compararea limbilor indogermene ajungî, în ceia ce au acele limbi comun între ele, la fondul primitiv pe care-l aveau înainte de a se despărți unele de altele. Prin compararea limbilor romane ajungî, în ceia ce au aceste limbi comun între ele, la fenomenele care s-au dezvoltat în limba latină comună în timpul cît această limbă a stăpînit ca organ oficial al statului roman. Prin compararea dialectelor romînești, în ceia ce au aceste dialecte comun între ele, ajungî la fenomene care au putut exista în timpul cînd limba romînească nu se despărțise în dialecte separate prin distanțe, dar care tot atît de bine s-au putut dezvolta în mod independent, a parte în fiecare dialect. Pentru aceia este absurd de a considera un fenomen comun limbilor romane ca existent pe timpul cuceririi celei mai nouă provincii la care se observă, cum vrea Gröber (Vezi § 85, Nota), și este absurd de a considera un fenomen comun dialectelor romînești ca existent deja pe timpul cînd dialectele romînești nu se desfăcuse unele de altele prin distanțe, cînd adecă o scisiune nu avusese loc în masa poporului romîn *).

și apoi l-au imitat pe Grec toate neamurile cealalte? La urma urmelor, negreșit, orice este cu puțință. Se petrec atîtea lucruri minunate în lumea această! — Compară și cele spuse la § 85, Nota.

*) Un exemplu remarcabil de dezvoltare independentă, asupra căruia nu poate exista nicio îndoială, este acel despre limba din două sate din Elveția franceză, Charmey și Cerniat, pe care-l face cunoscut L. Gauchat, *L'unité phonétique dans le patois d'une commune*, în *Festschrift für H. Morf, Aus romanischen Sprachen und Literaturen*, Halle, 1905, pag. 226 (citată de Vossler în *Sprache als Schöpfung und Entwicklung*, pag. 103): „A Cerniat le parler des jeunes s'éloigne de celui des vieux de là même

5. Cu toate acestea, macarcă prezența în toate dialectele a unui fenomen nu ne îndreptățește să-i ridicăm prea mult în sus vechimea, cu atât mai puțin să-l punem la baza limbii românești, considerații de altă natură ne conduc la concluzia că unele din fenomenele de sub D aparțin la limba română primitivă.

Anume înmușierea lui *l* (99) este mai veche decât prefacerea lui *l* intervocalic în *r* (100, vezi argumentarea sub acest număr). Prin urmare, întrucât fenomenul 100 aparține la româna primitivă (Vezi B 2, § 264, No. 2), cu atât mai mult aparține la româna primitivă fenomenul 99. Pentru această vechime a lui *l* pledează și faptul că fenomenul analog al înmușierii lui *cl*, *gl* (178, 194) aparține la româna primitivă (Vezi B 2, § 264, No 2). Elementele străine, deci, care participă la înmușierea lui *l*, au intrat, probabil, în limbă atunci când *l* din elementele băștinașe suferise deja mușierea și au fost primite deodată cu *l* mușiat.—Înmușierea lui *r* (89) și *n* (121) este analoagă celei a lui *l*. Acest fapt ne-ar îndreptăți să dăm aceeași vristă acestor fenomene. În special pentru vechimea înmușierii lui *r* s-ar putea aduce proba următoare. Dacă este adevărat că *minune* > **miriune* (Vezi sub 91), apoi *riú* < *riú* < *riú* (89 β) este anterior lui *ru* < *nu*. Fenomenul însă al prefacerii lui *r* intervocalic în *n* (91) este primitiv romîn (Vezi C 2, § 266, No 2), cu atât mai mult, deci, aparține la româna primitivă fenomenul anterior, al înmușierii lui *r*. Și dacă se poate pune vreo bază pe asemenea argumentare scoasă din etimologia nesigură a unui cuvânt, ar urma din istoricul cuvintului *minune* că și *r* < *r* de sub 89 α aparține la româna primitivă. Elementele străine, care participă la înmușierea lui *n* au intrat, probabil, în limbă atunci când *n* din elementele băștinașe suferise deja mușierea și au fost primite

façon et au même degré qu'à Charmey. Le langage de deux vieillards choisis dans les deux villages est plus ressemblant que celui de deux individus représentant différentes générations et choisis dans le même village. Un seul mouvement phonétique embrasse les deux endroits. Cela est d'autant plus curieux que les populations ne se mélangent et ne se rencontrent guère". La acestea face Vossler, Sprache als Schöpfung, pag. 104, observația că „comunul la limbă nu se produce prin „acțiunea reciprocă socială (soziale Wechselwirkung)"; ci prin „asămănarea psihică (geistige Verwandtschaft)“², adică prin baza psihologică. Vossler ar fi trebuit să adauge și baza de articulare, dar de această din urmă el în „Sprache als Schöpfung und Entwicklung“ avea groază, macarcă în „Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung“ a fost nevoit s-o admită. Vezi nota precedentă.

deodată cu n muțat.—Schimbarea în i a lui $\acute{a}+n$ ori $m+$ consonantă (4) este așa de asemănătoare cu cea în i a lui $\acute{a}+n$ +vocală (3), încît este imposibil să nu fie atît de veche ca această din urmă, care aparține la romîna primitivă (Vezi B 2, § 264, No 2).—Fenomenele $nct < mpt$ (125), $ncs < mps$ (126), $pt < mpt$ (137), $ps < mps$ (139) sînt pe de o parte analoage între ele și pe de alta cu fenomenul $nt < mt$ (124), care aparține la romîna primitivă (Vezi C 2, § 266, No 2). Pentru vechimea acestor fenomene pledează și apariția lor în dialecte latinești (Vezi sub 124, 137, 139).—Schimbarea în \acute{s} a lui $s+i$ +vocală (220) este așa de asemănătoare cu cea în \acute{s} a lui $s+i$ fix (220), încît este imposibil să nu fie tot atît de veche ca această din urmă, care aparține la romîna primitivă (Vezi B 2, § 264, No 2). Pentru vechimea acestor fenomene pledează și apariția lor în multe limbi romanice (Vezi sub 220).—Un caz special prezintă fenomenul $tl < cl$ (160). El este anterior fenomenului $cl < cl'$ (178), care este primitiv român (Vezi B 2, § 264, No 2), și aparține prin urmare și el la romîna primitivă. Pe de altă parte însă a continuat de a fi activ și după încetarea fenomenului $cl < cl'$, după cum se constată din exemple ca $cl\acute{a}c\acute{a} >$ vechiul bulgar $tlaka$. Vezi 160, 178.

6. La prima vedere s-ar părea că fenomenul 29 este anterior fenomenului 123, care aparține la romîna primitivă (Vezi C 2, § 266, No 2). În adevăr **brenu-*, *frenum*, dacă ar fi perdut pe n înainte de prefacerea în \acute{a} a lui e sub influința lui r precedent, ar fi devenit *brău*, *frău*, iar nu *brîu*, *frîu*, căci e precedat de r devine \acute{i} numai cînd după e urmează un n . Vezi cele spuse sub 29. În asemenea caz fenomenul 29, pe care l-am constatat sub D 3, § 268, No 3, ca relativ recent, s-ar arăta ca aparținînd la romîna primitivă. Această contradicție se înlătură, dacă ne gîndim că n în *brenu-*, *frenum* a căzut lăsînd nazalizare asupra vocalei precedente și că această nazalizare a fost suficientă pentru a provoca prefacerea în \acute{i} a lui e precedent. În asemenea împrejurări nici *granum < grîu* n-ar fi o probă că fenomenul 3 ar fi anterior fenomenului 123, căci se poate întîmpla ca prefacerea în \acute{i} a lui \acute{a} să fi fost provocată de nazalizarea lui a după căderea lui n . Compară C 5 fine, § 266, No 5.

7. Fenomenele 179 ($ct < pt$) și 180 ($cs < ps$) fac parte; începînd dela Schuchardt. Vokalismus III 31-32, 49, din acele fapte de limbă, la producția cărora se admite participarea ele-

mentului autohton (Asupra chestiunii vezi nota dela D 4, § 268, No 4). După Ascoli, care atribuie fenomenele bazei de articulație, ele au luat ființă îndată, la cea dintîiu încercare a autohtonilor de a pronunța sunetele latinești. Sprachwissenschaftliche Briefe, Leipzig, 1887, pag. 119 (la Wechssler, Giebt es Lautgesetze? in Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 450): „Fiecare, cred eu, a susținut totdeauna și susține și astăzi că schimbarea lui *ct*, *cs* în *pt*, *ps* trebuie explicată din lipsa grupelor *ct*, *cs* în limba de origine a populației autohtone, ori, cu alte vorbe, dintr-o dispoziție naturală a limbii, care a făcut pe Illyri să considere sunetele *pt*, *ps* ca cea mai comodă și mai potrivită imitare a latineștilor *ct*, *cs*. Această schimbare a fost introdusă acolo de cei dintîiu autohtoni romanizați și, firește, pe aceiaș cale li-au urmat treptat toți aceia la care aceiaș limbă băstinașă a fost înlocuită prin limba latină“. Că fenomenele $ct < pt$, $cs < ps$, macarcă se datoresc sigur bazei de articulație proprii poporului autohton, sînt într-adevăr atit de vechi, este o simplă presupunere.

8. În ce privește fenomenele 25 ($e + n < i + n$), 26 ($e + m + \text{consonantă} < i + m + \text{consonantă}$), 58 ($o + n < u + n$), 59 ($o + m + \text{consonantă} < u + m + \text{consonantă}$), marea lor vechime, încă din romîna primitivă, s-ar părea că rezultă din următoarele considerații: a) Pe teritoriul romanic oriental se găsesc probate în inscripții (*ciner* = *gëner* C. I. L. III 1595 Reșca Dacia; *Sineca* = *Sëneca* ibidem 10434 Alt-Ofen Pannonia Inferior; *vindedit* = *vëndidit* ibidem 14305 Salona Dalmatia; *punere* = *pönere* ibidem 9585 Salona Dalmatia; *nun* = *nön* ibidem 8277³ Golubinje Moesia Superior; *cumpare* = *cömpari* ibidem 10237 Mitrovița Pannonia Inferior. Vezi § 109, A), în Procopios De aedificiis (*gemellomuntes* = *gemelli möntes* Moesia Inferior IV, 11; *scumbro* = *scöمبر*? Regiunea Remesiana IV, 4. Vezi § 108), în Theophylaktos Simokattes (*Καλβρομούντιν* = *calvum möntem*, poalele Balcanilor orientali, I, II, cap. 15, pag. paris. 52 supt anul 587. Vezi § 108), în Iordanis (*vintum est* = *ventum est*, De origine actibusque gentis Romanorum 252, ed. Mommsen pag. 33). β) Pe alt teritoriu romanic se găsesc probate în inscripții și diplome. Vezi H. Schuchardt Vokalismus des Vulgärlateins I pag. 290, 299, 342, 394, II pag. 105, 116, apoi anexele din vol. III la paginile respective; Seelmann Die Aussprache des Latein pag. 183, 211. γ) Pe celălalt teritoriu romanic, în afară de limba romî-

nă, fenomenele se găsesc în limba italiană, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I § 95, 136. Cu toate acestea faptul că $\acute{e} + n$ în poziția $-e$ s-a păstrat până târziu (Vezi 25), precum și acela că fenomenele 25, 26, 58, 59 sînt posteroare multor altora, pe care pentru puternice motive le putem considera ca de recentă dată (Vezi mai jos D 9, § 268, No 9 și mai sus D 3, § 268, No 3), ne împiedecă de a stabili o identitate între fenomenele românești și cele atestate de inscripții și de scriitori. Un punct de legătură s-ar putea stabili numai atunci cînd am admite că i și u din exemplele de suprat α și β erau în realitate un e și un o foarte închiși.

9. Între alte fenomene se poate stabili o gradație relativă cronologică. 7 e posterior lui 27, 28, 30, 44, 60 (pentru că e paralel cu 27). Vezi tabloul cronologic de sub 30.—25 și prin urmare (pentru că sînt paralele lui 25) 26, 58, 59 sînt posteroare lui 7, 27, 28, 30, 44, 60 (pentru că e paralel cu 27), 99, 121, 136. Vezi tabloul cronologic de sub 30, apoi discuția dela 99, 121, 136, 27, 60.—28, 29, 30, 31, 43 (pentru că e paralel cu 29), 44 sînt posteroare lui 27 și (pentru că e paralel cu 27) 60. Vezi tabloul cronologic de sub 30, apoi discuția dela 29, 31.—61 e posterior lui 60 și (pentru că e paralel lui 60) 27.—28 e posterior lui 30, 44. Vezi tabloul cronologic de sub 30.—180 e probabil posterior lui 181, căci, dacă judecăm după analogia lui 179, propensia de a prefăce pe cs în ps trebuie să fi fost generală, și numai faptul că în unele cuvinte cs devenise deja s a împiedecat generala prefăcere în ps a lui cs .

10. În privința arhaismului cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte notăm următoarele. La 7: Cele mai arhaice sînt macedoromînul (afară de Meglen), Banatul, Bucovina; cele mai puțin arhaice sînt Muntenia și Moldova; faza intermediară e reprezentată de Oltenia, teritoriul transcarpațin, Basarabia, Meglen; istroromînul prezintă o gradație lin crescătoare dela arhaism prin faza intermediară la faza cea mai recentă.—La 89: Dacoromînul e mai arhaic decît macedoromînul și istroromînul.—La 99, 121: Macedoromînul și istroromînul sînt mai arhaice decît dacoromînul.—La 121: Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Țara Oașului (adecă vorbirele majorității Romînilor de peste munți) sînt mai arhaice decît restul dialectului dacoromîn, și acest arhaism scade dela vest spre est.—La 125, 126: Macedoromînul (afară de Meglen) este

mai arhaic decît dacoromînul și istroromînul.—La 125, 126, 137, 139: Dialectul istroromîn și subdialectul meglenit sînt mai puțin arhaice decît restul dialectului macedoromîn, apropiindu-se din acest punct de vedere de dialectul dacoromîn. Această apropiere însă are loc la fapte limbistice de dată recentă și probează numai că un fenomen identic a avut loc în mod independent, a parte, în diferite teritorii romînești. Compară D 2, 3, § 268, Nos 2, 3.

§ 269. E. La următoarele fenomene avem a face cu asămănări parțiale, ori între două dialecte, cu excluderea celui de al treilea, ori între un dialect și porțiunii din altul, ori între porțiunii de dialecte. La această discuție se reiau în mod necesar unele numere de sub A, B, C, D, §§ 261-268.

α. Dacoromîn și macedoromîn (Participarea întregului dialect macedoromîn la această rubrică nu-i totdeauna sigură. Am considerat întregul dialect ca participant acolo unde ori lipsesc exemple în unul sau altul din subdialecte ori exemplele contrarii sînt puțin numeroase): 45 (*i* accentuat și neaccentuat precedat de *s*, *ț*, *dz*, $z < i$), 62 (*ou* final $< \ddot{a}u$). În istroromîn lipsesc exemple, nu este prin urmare sigur dacă acest fenomen nu aparține mai degrabă la D, §§ 267, 268), 68 (*u* accentuat și neaccentuat prefăcut sporadic în *ă*, *i*), 75 (*ü* epentetic în *două*, *rouă*. Istroromînul *dó* e posibil să fie provenit din *două*, în asemenea caz acest fenomen aparține la D, §§ 267, 268), 80 (*ă*, *i*, precedați de *b*, *p*, *v*, $f < o$, *u*, sporadic), 81 (*ă*, *i* $< o$, *u* supt influința unui *o*, *u* din silaba următoare), 82 (*ă* neaccentuat $< a$ supt influința unui *a* din silaba următoare. În istroromîn *nu se poate* proba existența fenomenului, vezi discuția de sub 83), 102 (*l < n* în *alânt*. În istroromîn lipsește cuvîntul, e posibil prin urmare ca fenomenul să aparțină la B, §§ 263, 264. Vezi cele spuse sub C 3, § 266, No 3), 115 (*mr < br*, sporadic), 122 (Lipsa rotacizmului. Sporadica prefacere $n < r$ are loc în aceleaș cuvinte. Se exceptează pentru dacoromîn teritoriul Moșilor și, în ce privește limba veche, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina. Compară C 2, 3, § 266, Nos 2, 3), 151 (*b < m*, sporadic), 203 (*f < h*, sporadic).

Această asămănare între dacoromîn și macedoromîn este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

β. Dacoromîn și macedoromîn fără meglenit (Am considerat subdialectele *b* [Olymp] și *c* [Acarnania] ca participante chiar

atunci cînd pentru ele ori lipsesc exemple ori exemplele sînt insuficiente [Exemple insuficiente sînt la 91, de pildă, unde numai din cauza lui *curîndă* nu se poate tăgădui existența fenomenului, întrucît lipsesc exemple pentru celelalte cuvinte]: 21 (Raritatea apocopei lui *a* inițial), 91 ($r < n$, sporadic), 92 ($r < l$, sporadic), 124 ($nt < mt$, sporadic. E îndoios dacă într-adevăr trebuesc exceptate meglenitul și istroromînul dela acest fenomen, vezi cel spuse sub C 3, § 266, No 3).

Această asemănare între dacoromîn și macedoromîn fără Meglen este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

γ. Dacoromîn și istroromîn: 104 (Grupul *-uă* precedat de *é* cade), 123 (În unele cuvinte *n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă și apoi a dispărut), 212 ($vn < mn$), 217 (Căderea lui *v* inițial dela *volo* și *volebam*).

Asămănarea dela 104 și 212 este bazată probabil pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect. La 123 și 217 însă avem a face probabil cu o dezvoltare în grup, anume în grupul format de Dacoromîni și Istroromîni, separați de Macedoromîni, vezi cele spuse sub C 3, § 266, No 3.

δ. Dacoromîn și meglenit: 10 ($á < ă$ în *dat*, *da*, *stat*, *sta*, *lavit*, *lave* [ori *lavat*, *lava*], *fac*, *vade* are loc și la prezentul indicativului și la imperativ, învremece în restul dialectului macedoromîn și în istroromîn fenomenul se petrece numai la imperativ [De altfel în istroromîn fenomenul pentru prezentul indicativului *nu se poate* constata, vezi discuția dela acest număr]), 18 (Chipul în general cum este tratat grupul *au* [în special diftongul *ău*]. Vezi discuția dela acest număr), 26 ($é + m < im$ în cuvîntul *nemo* [Cuvîntul lipsește în restul macedoromînului și în istroromîn]), 50 (Soarta lui *-i* final fix, provenit din *-i* ori din *-e*), 71 (Soarta lui *-u* final fix, provenit din *-u* ori din *-o*. Există paralelism între soarta lui *-u* final fix și cea a lui *-i* final fix), 224 ($sti < ști$ în *vestimentum* [Cuvîntul lipsește în restul macedoromînului și în istroromîn]), 232 (sv inițial $< sf$ în elementele slave [În restul macedoromînului lipsesc exemple]).

Această asemănare între dacoromîn și meglenit este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

ε. Dacoromîn, meglenit, istroromîn: 20 (Raritatea lui *a*-prothetic).

Dezvoltare independentă a fenomenului la meglenit. Pentru dacoromîn și istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

ç. Dacoromîn, Olymp: 220 (La Olymp nu se pot pronunța sunetele ș, ž. Acelaș lucru are loc și în unele teritorii dacoromînești [Care anume, vezi la discuția de supt acest număr]).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

η. Dacoromîn (afară de Banat) și macedoromîn: 112 (*m*, precedat de vocală ori de *r*, + *i* sau *î* + vocală sau *i* final fix, în elemente latine < *mî*, *nî*; *m* precedat de vocală + *i* altul decît cei însemnați mai sus, în elemente latine [rar] < *mî*, *nî*; *m* + *i* în cîteva elemente străine < *mî*, *nî*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

θ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădureni) și macedoromîn: 202 (*f* înainte de *i* se preface în sunete limbale), 206 (*v* înainte de *i* se preface în sunete limbale).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ι. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădureni) și macedoromîn (afară de Meglen): 145 (*b* înainte de *i* se preface în sunete limbale).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

κ. Banat și istroromîn: 83 (*ă* neaccentuat neinițial < *a* în mod independent de vocala silabei următoare [Fenomenul are însă loc și în alte teritorii dacoromînești, nu numai în Banat, de pildă în munții apuseni ai Transilvaniei, pentru care vezi Tache Papahagi, Cercetări în Munții Apuseni, Grai și Suflet, II, București, 1925, pag. 46; compară Iorgu Iordan, Un fenomen fonetic românesc dialectal, în Revista filologică, I, Cernăuți, 1927, pag. 117, sqq.]), 112 (*m*, precedat de vocală ori de *r*, + *i* sau *î* + vocală sau *i* final fix sau altfel de *i* în elemente latine și străine rămîne neschimbat).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu o dezvoltare în grup.

λ. Banat, macedoromîn, istroromîn: 21 (Cuvîntul *astără*).

Dezvoltare independentă la macedoromîn. Pentru Banat și istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

μ. Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn: 1 și 15 (*ă* < *â*), 202 (*f* înainte de *i* rămîne neschimbat), 206 (*v* înainte de *i* rămîne neschimbat).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o manifestare independentă ori cu o manifestare în grup.

v. Banat, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn: 145 (*b* înainte de *i* rămîne neschimbat).

La meglenit avem a face cu o manifestare independentă. La Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o manifestare independentă ori cu una în grup.

ξ. Banat, Criș-Mureș, macedoromîn fără meglenit, istroromîn: 18 și 72 (Prefacerea în consonantă a lui *ũ* din diftongul *aũ*. Să se observe că altă consonantă s-a dezvoltat în Banat și Criș-Mureș și alta în macedoromîn și istroromîn).

Dezvoltare independentă la macedoromîn. Pentru Banat, Criș-Mureș, istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

o. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, istroromîn: 78 (Cuvîntul *chimăășă-chemăășă-chemășa*).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

π. Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni, macedoromîn, istroromîn: 121 (Păstrarea lui *ń* muțat).

La macedoromîn avem a face cu o manifestare independentă. La Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o manifestare independentă ori cu una în grup.

ρ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Albania, meglenit: 35 (*e* accentuat și neaccentuat precedat de *ĩ* consonant ori sunet muțat < *ă*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

σ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Țara Oașului, Albania: 113 (*mn* < *m* în *dumnăată*, *dumnăavăăstră*, *dăamnă*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

τ. Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn fără meglenit: 18 (*mn* rămas neschimbat în cuvîntul *scamnum*).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

υ. Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit: 7 (*á* accentuat, precedat în aceeași silabă de *e*, *i*, sunet muțat, și urmat în aceeași silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muțat, rămîne de cele mai multe ori neschimbat).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

φ. Munteni-Pădureni, Olymp, meglenit: 112 (*m + ĭ*, *m + ĭ + vocală*, *m + i* final fix rămîne uneori neschimbat).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

χ. Moți, istroromîn: 122 (*n* intervocalic se prefăce regu-

lat în *r*. În secolele XVI, XVII rotacizmul se mai găsea în da-
coromîn în tot nordul Transilvaniei, în Maramureş şi Bucovina).

Dezvoltare în grup. Vezi C 2, 3, § 266, Nos 2, 3.

ψ. Criş-Mureş, meglenit, istroromîn: 18 şi 113 (Cuvîntul
scăund-scând-scându > scamnum).

La meglenit e dezvoltare independentă. La Criş-Mureş, is-
troromîn nu se poate şti dacă avem a face cu o dezvoltare in-
dependentă ori cu una în grup.

ω. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, meglenit, is-
troromîn: 60 (Diftongul *ôá* se reduce la *ô* [Criş-Mureş, Somiş-
Tisa, meglenit], *â* [Munteni-Pădureni], *ó* [istroromîn]).

La meglenit dezvoltare independentă. La Criş-Mureş, So-
miş-Tisa, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate şti dacă e
dezvoltare independentă ori în grup.

α¹. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Mun-
tenia, Olymp: 233 (*sl < scl*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

α². Criş-Mureş, sudetul Transilvaniei, Oltenia, Muntenia,
Moldova, meglenit: 81^a (*i + n + e < îi + n + e*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

β¹. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, sudetul Tran-
silvaniei, Ţara Oaşului, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia,
Fărşeroţi, meglenit: 98 (Prezenţa sunetului *l*, în diferite înpre-
jurări).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

γ¹. Ţara Oaşului, meglenit: 113 *γ* (*mn < n*, sporadic).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

δ¹. Ţara Oaşului, Acarnania, Albania, Fărşeroţi: 88 (Pre-
zenţa lui *r* lung, în diferite împrejurări).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ε¹. Braşov, macedoromîn: 171 *α* (*d < t* la sfîrşitul cu-
vîntului).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ζ¹. Oltenia, Fărşeroţi: 88 (Prezenţa lui *r* uvular).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

η¹. Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit:
7- (*â* accentuat, precedat în aceiaş silabă de *e*, *i*, sunet muîat,
şi urmat în aceiaş silabă ori în silaba imediat următoare de *e*,
i, sunet muîat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *é*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

θ¹. Muntenia, macedoromîn: 82 (*ă* neaccentuat înainte de

ă din silaba următoare rămîne neschimbat. Exemple de *ă* în asemenea împrejurări prefăcut în *a* sînt foarte rari în macedoromîn).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, macedoromîn, istroromîn: 30 (*e* precedat de *ș*, *ž* s-a prefăcut în *ă* în acelaș chip), 44 (*i* precedat de *ș*, *ž* s-a prefăcut în *i* în acelaș chip. La meglenit apare și tipul moldovenesc, compară σ^1).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, istroromîn: 38 (*e* neaccentuat se păstrează neprefăcut în *i* mai mult decît în celelalte dialecte).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, meglenit, istroromîn: 165, 168 (*d + i + vocală accentuată* < *ž*; *dz + i + vocală* < *ž*. Sunetele *ğ*, *ž*, care, ori singure ori alături de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale lui *d + i + vocală accentuată*, *dz + i + vocală* în celelalte dialecte, lipsesc).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sud-estul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: 166 (*d + i* fix < *z*. Africata *dz*, care, ori singură ori alături de *z*, se găsește ca reprezentantă a lui *d + i* fix în celelalte dialecte, lipsește).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sud-estul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: 218 (*j + o*, *u* < *ž*. Sunetele *ğ*, *ž*, care, ori singure ori alături de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale lui *j + o*, *u* în celelalte dialecte, lipsesc).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Moldova, macedoromîn: 38 (*e* neaccentuat se preface în *i* mai mult decît în celelalte dialecte), 202 (*f* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Moldova, macedoromîn fără meglenit: 136 (*p* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte), 145 (*b* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte), 206 (*v* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

π¹. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: 166 ($d + i$ fix < dz).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ρ¹. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: 218 ($j + o$, $u < \check{g}$).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

σ¹. Moldova, meglenit: 44 (i precedat de \check{s} , \check{z} s-a prefăcut în parte în același chip, compară i^1).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

τ¹. Macedoromîn, istroromîn: 2 (Există mai puțin \hat{i} decît în dacoromîn), 28 (e accentuat și neaccentuat, precedat de m , p , b , f , v , u , se preface mult mai puțin în \check{a} decît în dacoromîn: în macedoromîn numai în cîteva cuvinte, în istroromîn: numai într-un cuvînt), 52^a (\check{i} consonant se preface cîteodată în l), 65 (o neaccentuat se preface în u cu mai multă consecvență decît în dacoromîn), 99 (Păstrarea lui l muîat), 117 ($mb\check{l}$ < ml < mn în *ambulo*), 156 (Lipsește sunetul \check{s} ca reprezentant al lui $t + i +$ vocală accentuată), 165 (Lipsește sunetul \check{z} ca reprezentant al lui $d + i +$ vocală accentuată), 178 (Păstrarea lui cl), 194 (Păstrarea lui gl).

Manifestări și dezvoltări independente, a parte în fiecare dialect.

υ¹. Macedoromîn fără meglenit, istroromîn: 18 (Prefacerea în v a lui \check{u} din diftongul $a\check{u}$), 50 ($-i$ final fix, provenit din i ori din e , s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn), 71 ($-u$ final fix, provenit din u ori din o , s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn. Nu există paralelism între destinele lui $-u$ final fix și cele ale lui $-i$ final fix), 97 (Căderea lui r în *mergo*).

Dezvoltări independente, a parte în fiecare dialect.

φ¹. Meglenit, istroromîn: 21 (Deasa apocopă a lui a - inițial), 27 (Diftongul $\check{e}\check{a}$ în poziția $-\check{a}$ devine \acute{e} , \acute{e}), 110 (l se înmoaie înainte de consonantă urmată imediat de e , i), 136 (Raritatea prefacerii în sunet limbal a lui p urmat de i : în meglenit fenomenul are multe lipsuri, în istroromîn el are loc numai în două cuvinte).

Dezvoltări independente, a parte în fiecare dialect.

χ¹. Meglenit, Olymp, istroromîn: 230 (s devine rar \check{z} înainte de consonante fonice).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ψ¹. Acarnania, istroromîn: 2 și 10 (*ă* și *i* < *é*, în Acarnania totdeauna, în istroromîn cîteodată).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

§ 270. La aceste fenomene avem de făcut observațiile următoare.

1. Că fenomenele comune dialectelor dacoromîn și macedoromîn cu excluderea celui istroromîn, ori comune dialectelor macedoromîn și istroromîn cu excluderea celui dacoromîn, s-au dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare dialect, rezultă din două considerații, mai întîiu din aceia că încă din timpul limbii romîne primitive s-a produs o scisiune între Macedoromîni de o parte și Dacoromîni cu Istroromîni de altă parte (Vezi A 2, § 262, No 2), apoi din aceia că, dacă chiar la fenomene comune tuturor dialectelor avem de multe ori a face cu o dezvoltare independentă (Vezi D 3, 4, § 268, Nos 3, 4), cu atît mai mult este de așteptat ca asemenea dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect, să fi avut loc acolo unde fenomenele sînt comune numai la două dialecte cu excluderea celui de al treilea.

2. Că fenomenele comune dialectelor dacoromîn și istroromîn cu excluderea celui macedoromîn s-au putut dezvolta în grup, rezultă din faptul că, dacă Macedoromîni s-au separat de Dacoromîni și de Istroromîni încă din timpul limbii romînești primitive, Dacoromîni și Istroromîni au continuat cu siguranță de a forma un singur grup o bucată de vreme după aceea separare a Macedoromînilor (Vezi A 2, § 262, No 2), macarcă nu se poate ști cită vreme anume, iar Istroromîni, până cel puțin la începutul secolului VII, au format un grup cu acei Dacoromîni care actualmente ocupă vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul și Bucovina (Vezi C 3 a, § 266, No 3 a). Este foarte posibil ca comunitatea de viață a Istroromînilor cu o parte din Dacoromîni să fi continuat un timp oarecare și după secolul VII, macarcă nu putem ști cît va fi durat acel spațiu de timp. Pentru aceia s-ar putea considera cu oarecare probabilitate ca aparținînd la niște unități limbistice contururile următoare: Banat, istroromîn (x, λ: 83, 112; 21).—Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn (μ, ν: 1, 15, 202, 206; 145).—Banat, Criș-Mureș, istroromîn (ξ: 18, 72).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, istroromîn (o: 78).—Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni, istroromîn

(π : 121).—Criș-Mureș, istroromîn (ψ : 18, 113).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî, istroromîn (ω : 60). Aceste contururi, în care intră istroromînul alături cu teritorii transcarpatine și cu Banatul, sînt sprijinite de acel constatat sub C 3 δ , § 266, No 3 δ . Mai puțin probabile sînt contururile în care intră Muntenia: Muntenia, istroromîn (ι , α : 30, 44; 38).—Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, istroromîn (λ : 165, 168).—Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, istroromîn (μ : 166).—Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, istroromîn (ν : 218). În tot cazul este remarcabil faptul că Moldova și istroromînul nu se găsesc alături nici într-un grup, afară bine înțeles de acele grupuri în care alături de istroromîn se găsește întreg teritoriul dacoromînesc (Vezi A 2, § 262, No 2; C 3 α , § 266, No 3 α ; E γ , ϵ , § 269, γ , ϵ).

3. În sînul fiecărui dialect a parte constatăm grupările următoare.

La dacoromîn: Banat, Muntenî-Pădurenî (θ , ι , ν , ν : 202, 206; 145; 1, 15, 202, 206; 145).—Banat, Criș-Mureș (ξ : 18, 72).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa (σ : 78).—Banat, Criș-Mureș, Muntenî-Pădurenî (π : 121).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî (ρ : 35).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Țara Oașului (σ : 113 β).—Banat, Criș-Mureș, Oltenia (τ : 18).—Banat, Bucovina (υ : 7).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî (ω : 60).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî, Oltenia, Muntenia (α : 233).—Criș-Mureș, sudetul Transilvaniei, Oltenia, Muntenia, Moldova (α : 81 a).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî, sudetul Transilvaniei, Țara Oașului, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia (β : 98).—Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia (η : 7).—Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa (λ : 165, 168).—Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (μ : 166).—Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (ν : 218).—Moldova și tot teritoriul dacoromîn afară de Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (π : 166).—Moldova și tot teritoriul dacoromîn afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (ρ : 218).—Banat (η , ν , λ : 112; 83, 112; 21).—Muntenî-Pădurenî (φ : 112).—Moți (χ : 122).—Criș-Mureș (ψ : 18, 113).—Țara Oașului (γ , δ : 113 γ ; 88).—Brașov (ϵ : 171 α).—Oltenia (ζ : 88).—Muntenia (θ , ι , α : 82; 30, 44; 38).—Moldova (ξ , σ , α : 38, 202; 136, 145, 206; 44).— —Numărul

fenomenelor proprii diferitelor grupuri apace, aproximativ, cu atît mai mare în diferite teritorii romînești, cu cît acestea sînt așezate mai spre vest: Banat 21, Munteni-Pădurenî 17, Criș-Mureș (cu Moți) 16, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Țara Bîrsei și Țara Oltului (cu Brașov) 4, Sudetul Transilvaniei 4, Oltenia 8, Muntenia 9, Moldova 9, Bucovina 4, Basarabia 4.

La macedoromîn: Albania, meglenit (ρ : 35).—Fărșeroți, meglenit (β^1 : 98).—Olymp, meglenit (φ , χ^1 : 112; 230).—Albania, Fărșeroți, Acarnania (δ^1 : 88).—Macedoromîn fără meglenit (β , δ , ϵ , ι , ν , ξ , τ , υ , ψ , ω , γ^1 , η^1 , λ^1 , μ^1 , ν^1 , \omicron^1 , π^1 , ρ^1 , σ^1 , υ^1 , ϕ^1 : 21, 91, 92, 124; 10, 18, 26, 50, 71, 224, 232; 20; 145; 18, 72; 18; 7; 18, 113; 60; 113 γ ; 7; 165, 168; 166; 218; 136, 145, 206; 166; 218; 44; 18, 50, 71, 97; 21, 27, 110, 136).—Albania (σ : 113 β).—Fărșeroți (ζ^1 : 88).—Olymp (ζ , α^1 : 220, 233).—Acarnania (ψ^1 : 2, 10).—Meglenit (β , δ , ϵ , ι , ν , ξ , τ , υ , ψ , ω , γ^1 , η^1 , λ^1 , μ^1 , ν^1 , \omicron^1 , π^1 , ρ^1 , σ^1 , υ^1 , ϕ^1 : 21, 91, 92, 124; 10, 18, 26, 50, 71, 224, 232; 20; 145; 18, 72; 18; 7; 18, 113; 60; 113 γ ; 7; 165, 168; 166; 218; 136, 145, 206; 166; 218; 44; 18, 50, 71, 97; 21, 27, 110, 136. Aceleaș numere ca la macedoromîn fără meglenit).

4. În privința arhaismului cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte și subdialecte notăm următoarele.

a. Arhaisme de acel fel că un fenomen prezintă o stare mai veche din cursul dezvoltării sale.

π . Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădurenî, macedoromîn, istroromîn: păstrarea lui n muîat (121).

υ . Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit: \acute{a} accentuat, precedat în aceiaș silabă de e , i , sunet muîat, și urmat în aceiaș silabă ori în silaba imediat următoare de e , i , sunet muîat, rămîne de cele mai multe ori neschimbat (7).

η^1 . Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit: \acute{a} accentuat, precedat în aceiaș silabă de e , i , sunet muîat, și urmat în aceiaș silabă ori în silaba imediat următoare de e , i , sunet muîat, apare de cele mai multe ori prefăcut în \acute{e} (7).

π^1 . Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: $d + i$ fix $< dz$ (166).

ρ^1 . Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: $j + o$, $u < \acute{g}$ (218).

τ^1 . Macedoromîn, istroromîn: păstrarea lui l' muîat (99); păstrarea lui cl' (178); păstrarea lui gl' (194).

b. Arhaisme de acel fel că un fenomen important lipsește.

a. Dacoromîn (afară de teritoriul Moților și, în ce privește limba veche, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina), macedoromîn: lipsa rotacismului (122).

x. Banat, istroromîn: *m*, precedat de vocală ori de *r*, + *î* sau *î* + vocală sau *i* final fix sau altfel de *i* în elemente latine și străine rămîne neschimbat (112).

y. Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn: *f* înainte de *i* rămîne neschimbat (202); *v* înainte de *i* rămîne neschimbat (206).

v. Banat, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn: *b* înainte de *i* rămîne neschimbat (145).

τ. Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn fără meglenit: *mn* rămas neschimbat în cuvîntul *scamnum* (18).

φ. Munteni-Pădureni, Olymp, meglenit: *m* + *î*, *m* + *î* + vocală, *m* + *i* final fix rămîne uneori neschimbat (112).

τ¹. Macedoromîn, istroromîn: *e* accentuat și neaccentuat, precedat de *m*, *p*, *b*, *f*, *v*, *u*, se prefăce mult mai puțin în *ă* decît în dacoromîn, în macedoromîn numai în cîteva cuvinte, în istroromîn numai într-un cuvînt (28).

υ¹. Macedoromîn fără meglenit, istroromîn: *-i* final fix, provenit din *i* ori din *e*, s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn (50); *-u* final fix, provenit din *u* ori din *o*, s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn (71).

φ¹. Meglenit, istroromîn: raritatea prefacerii în sunet limbal a lui *p* urmat de *i*, în meglenit fenomenul are multe lipșuri, în istroromîn el are loc numai în două cuvinte (136).

5. În privința mai marelui progres cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte și subdialecte notăm următoarele.

a. Progres în felul acela că un fenomen prezintă o stare mai nouă din cursul dezvoltării sale.

λ¹. Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, meglenit, istroromîn: *d* + *î* + vocală accentuată < *ž*; *dz* + *î* + vocală < *ž*. Sunetele *ğ*, *ž* (faza mai veche), care, ori singure ori alături de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale lui *d* + *î* + vocală accentuată, *dz* + *î* + vocală în celelalte dialecte, lipsesc (165, 168).

μ¹. Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: *d* + *i* fix < *z*. Africata *dz* (faza mai veche), care, ori singură ori alături de *z*, se găsește ca reprezentantă a lui *d* + *i* fix în celelalte dialecte, lipsește (166).

v¹. Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglénit, istroromîn: $j + o$, $u < \dot{z}$. Sunetele \dot{g} , \dot{z} (faza mai veche), care, ori singure ori alături de \dot{z} , se găsesc ca reprezentante ale lui $j + o$, u în celelalte dialecte, lipsesc (218).

ξ¹. Moldova, macedoromîn: f înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte (202).

ο¹. Moldova, macedoromîn fără meglénit: p înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte (136); b înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte (145); ν înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte (206).

b. Progres în felul acela că un fenomen important are ființă.

η. Dacoromîn (afară de Banat) și macedoromîn: m , precedat de vocală ori de r , $+ i$ sau $\dot{i} +$ vocală sau i final fix, în elemente latine $\langle m\dot{n}, \dot{n}; m$, precedat de vocală, $+ i$ altul decît cei însemnați mai sus, în elemente latine (rar) $\langle m\dot{n}, \dot{n}; m + i$ în cîteva elemente străine $\langle m\dot{n}, \dot{n}$ (112).

υ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenî), macedoromîn: f înainte de i se preface în sunete limbale (202); ν înainte de i se preface în sunete limbale (206).

ι. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenî), macedoromîn fără meglénit: b înainte de i se preface în sunete limbale (145).

§ 271. F. La următoarele fenomene avem a face cu caractere specifice fiecărui dialect a parte ori cu caractere specifice unei porțiuni dintr-un dialect. La această discuție se reiaă în mod necesar unele numere de sub A, B, C, D, E, §§ 261-270.

α. Dacoromîn (La dacoromîn în general se cuprind și acele fenomene dialectale, a căror sferă nu se poate mai de aproape determina): 8 ($-\acute{a}-$ accentuat precedat de labială, din radical, dela singularul unor cuvinte ca *fătă*, devenit *é* la plural, *fête*, prin analogia cuvintelor ca *fătă* pl. *fête*, unde $-\acute{a}-$ singular, $-\acute{e}-$ plural s-aă dezvoltat prin alunecarea sunetului dintr-un $-\acute{e}-$), 12 (Prin analogia lui $-\acute{a}$ dela 3 pers. sing. perfect indicativ conjug. I, provenit prin alunecarea sunetului, s-aă schimbat $-\acute{a}\dot{i}$, $-\acute{a}\dot{s}\dot{i}$ dela pers. 1 și 2 sing. dela acelaș timp în $-\acute{a}\dot{i}$, $-\acute{a}\dot{s}\dot{i}$), 89 (\acute{r} , provenit din $r + \dot{i} + u$ ori a neaccentuați, $\langle \dot{i}$), 90 (\acute{r} ,

provenit din $r + i$ final scurt a fon, $\langle i \rangle$, 99 ($l \langle i \rangle$), 101 (l în grup de consonante $\langle r, rar \rangle$), 105 (ll nou $\langle rl \rangle$), 113 ($mn \langle un \rangle$, sporadic), 114 ($ml \langle mbl \rangle$, sporadic), 128 ($nd \langle n \rangle$, sporadic, dialectal), 130 ($n \langle d \rangle$, foarte rar, dialectal), 136 (Sunetele limbale rezultate din p înainte de i sînt foarte multe, anume 16, învremece în macedoromîn e numai unul și în istroromîn sînt numai două), 145 (Sunetele limbale rezultate din b înainte de i sînt foarte multe, anume 11, învremece în macedoromîn e numai unul), 152 ($b \langle v \rangle$, sporadic, dialectal), 161^a ($tn \langle dn \rangle$, sporadic, dialectal), 169 ($d \langle r \rangle$, sporadic), 170 ($d \langle g \rangle$, sporadic), 177 (Sunetele rezultate din africativizarea lui $c + e$, i sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 178 ($cl' \langle k, k'i \rangle$), 189 (c sincopat în grupul șcn într-un cuvînt), 193 (Sunetele rezultate din africativizarea lui $g + e$, i sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 194 ($gl' \langle g, g'i \rangle$), 198 ($gm \langle *mm \langle mn$ într-un cuvînt, dialectal), 202 (Sunetele limbale rezultate din f înainte de i sînt foarte multe, anume 11, învremece în macedoromîn e numai unul), 206 (Sunetele limbale rezultate din v înainte de i sînt foarte multe, anume 10, învremece în macedoromîn sînt numai 3), 211 ($v \langle h \rangle$, sporadic, mai mult dialectal), 219 (h prothetic), 234 ($st \langle sn \rangle$, sporadic, dialectal).

β. Banat: 18 ($-ũ$ din diftongul $au \langle b, w \rangle$; $-ũ$ din diftongul $eu \langle p \rangle$), 136 (Din tot teritoriul românesc Banatul e cel mai refractar față de prefacerea în sunete limbale a lui p înainte de i : în Banat fenomenul are loc numai înainte de i final fix, și chiar atunci sunetul rezultat din p este cel mai apropiat de original, anume ph).

γ. Banat, Criș-Mureș: 18 ($-ũ$ din diftongul $au \langle p \rangle$), 34 (e neaccentuat final $\langle ă \rangle$), 215 (v final $\langle ă \rangle$).

δ. Banat, Munteni-Pădureni: 95 (r se înmoae înainte de i , rar).

ε. Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni: 116 (Între m și e , i se intercalează un i epentetic, dar nu în mod consecvent, fenomenul scade dela vest spre est).

ζ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa: 107 (l se înmoae înainte de i , rar).

η. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni: 95 (r se înmoae înainte de e , fenomenul scade dela vest spre est),

107 (*l* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est), 134 (*n* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est).

9. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: 164 (*t* înainte de *e*, *i* [altul decît cel care provoacă africativizarea de sub 156, 157] se înmoae şi apoi devine *tš* ori *k* ori *th* ori *č*. Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergi dela vest spre est), 175 (*d* înainte de *e*, *i* [altul decît cel care provoacă africativizarea de sub 165, 166] se înmoae şi apoi devine *dž* ori *g* ori *dj* ori *ǰ*. Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergi dela vest spre est).

10. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: 190 (*k* > *cl* şi *k* din elementele străine < *t*, *th*, *tš*, *č*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî şi Oaş).

11. Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Moldova, Bucovina, Basarabia: 201 (*g* > *gl* şi *g* din elementele străine < *d*, *dž*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî).

12. Banat, Oaş, Muntenia: 144 (În Banat, rar, între *p* şi *e*, *i*, în Ţara Oaşului, în mod regulat, între *p* şi *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* şi *i* se intercalează un *i* epentetic).

13. Criş-Mureş: 18 (-*ŭ* din diftongul *aŭ* < *t*), 55 (*in* < *én*, într-o localitate).

14. Criş-Mureş, Somiş-Tisa: 73 (*ún* < *ón*, în citeo localitate).

15. Moji: 115^b (*m* intervocalic < *b*, rar).

16. Munteni-Pădurenî: 128 (Deasa prefacere *nd* < *n*), 186 (*c* < *h*, rar), 214 (*v* < *mv*, rar).

17. Oaş: 106 (*l* urmat de o consonantă < *t*, *ŭ*), 123 (Păstrarea nazalizării provocate asupra vocalei precedente de *n* intervocalic căzut), 213 (*vn* < *gn*, rar).

18. Oaş, Somiş-Tisa: 121 (*ń* < *ĩ* cu nazalizarea vocalei precedente).

19. Muntenia: 82 (*ă* neaccentuat nu se prefacă în *a* supt influinţa unui *a* din silaba următoare), 155 (Între *b* şi *i* se intercalează un *i* epentetic, rar).

20. Muntenia, Moldova: 7 (*â* accentuat, precedat în aceiaş silabă de *e*, *i*, sunet muîat, şi urmat în aceiaş silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muîat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *é*).

τ. Macedoromîn: 104 (Grupul *-ă* după *é* se păstrează), 123 (S-a păstrat *n* intervocalic în acele cuvinte la care el a dispărut în dacoromîn și istroromîn), 136 (Sunetul limbal rezultat din *p* înainte de *i* e numai unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 16, iar în istroromîn 2), 177 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *c + e, i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn. În special pentru macedoromîn să se noteze lipsa sunetului *š*), 193 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *g + e, i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 202 (Sunetul limbal rezultat din *f* înainte de *i* e numai unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 11), 206 (Sunetele limbale rezultate din *v* înainte de *i* sînt numai 3, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 10).

υ. Macedoromîn fără meglenit (Lipsa meglenitului nu-î totdeauna sigură. De asemenea fenomenele adesea nu-s probate pentru Olymp [b] și Acarnania [c]): 20 (Abundență de *a* protetic), 86 (*i* inițial neaccentuat cade înainte de *m +* consonantă, *n +* consonantă), 111 (Existența lui *m* sonant la începutul cuvîntului), 118 (*m < n*, rar. Pentru b, c lipsesc exemple), 120 (Existența lui *n* sonant la începutul cuvîntului), 125 (Păstrarea formelor arhaice *mpt, mt > nct*), 126 (Păstrarea formelor arhaice *m̄ps, ms > ncs*), 131 (*ns < ms*. Pentru b, c lipsesc exemple), 137 (Păstrarea formelor arhaice *mpt, mt > pt* din cuvîntul *nuptiae*), 139 (Păstrarea formei arhaice *ms > ps*. Pentru b, c lipsesc exemple), 140 (*ps < cs*, rar. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 145 (Sunetul limbal rezultat din *b* înainte de *i* e numai unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 11), 153 (*b < mb*, într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple), 154 (*b < p* în *baptizo*. Pentru b, c lipsesc exemple), 162 (*tsl < sl*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 163 (*tsts < st*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 174 (*dzl < zl*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 184 (*ct < pt < mt*, sporadic. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 188 (*csiu < cșu* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple. În meglenit lipsește cuvîntul), 199 (*ġ < d* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple. În meglenit lipsește cuvîntul), 204 (*f < v* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple), 235 (*st < t* într-un cuvînt.

Pentru *b*, *c* lipsesc exemple. În meglenit lipsește cuvîntul), 238 (*sšt* < *st*. Pentru *b*, *c* lipsesc exemple. Meglenitul problematic).

φ. Macedoromîn fără Olymp: 94 (*rd*, *rl*, *rn*, *rv* < *rr*), 177 (Africatele rezultate din *c* + *e*, *i* sînt *č* numai în patru cuvinte [lipsesc exemple pentru Acarnania], și în toate celelalte cuvinte *t*).

χ. Macedoromîn fără Olymp și meglenit: 185 (*cs* < *ps* < *ms* < *ns*, sporadic. Pentru Acarnania lipsesc exemple), 223 (*st* + *i* fix < *sč*, pe alocurea. Pentru Acarnania lipsesc exemple), 226 (*sc* + *e*, *i* < *sč*, pe alocurea. Pentru Acarnania lipsesc exemple).

ψ. Meglenit: 2 (*i* și *ă* accentuați < *ó*), 47 (*i* accentuat și neaccentuat, precedat de *č* < *ă*), 76 (*o* accentuat și neaccentuat inițial primește un *ŭ* protetic), 84 (*ă* neaccentuat inițial, în mod independent de vocala silabei următoare, < *a*), 173 (*dz* final < *s*), 200 (*dz*-*z* sincopat, într-un cuvînt), 202 și 205 (*h* > *f* inițial cade), 226 (*sc* + *i* la 2 pers. sing. prezent < *š*), 236 (*-sc* final din sufixul prezentului < *-s*).

ω. Meglenit, Acarnania: 2 (*i* și *ă* accentuați s-au prefăcut în alte sunete, meglenit *ó*, Acarnania *é*).

α¹. Olymp: 99 (*l* < *l*), 121 (*n* < *n*), 156 (*č* provenit din *t* + *i* + vocală accentuată < *t*). Aceasta înseamnă că la Olymp nu numai *š* nu se poate pronunța și se preface în *s* [Vezi E ζ, § 269, ζ], ca în unele localități dacoromînești, ci, contrariu de ceia ce se întîmplă la aceste din urmă, unde *š* muțat se poate pronunța, chiar *š* muțat devine *s*), 165 (*ğ* provenit din *d* + *i* + vocală accentuată < *dz*. Aceasta înseamnă că la Olymp nu numai *ž* nu se poate pronunța și se preface în *z* [Vezi E ζ, § 269, ζ], ca în unele localități dacoromînești, ci, contrariu de ceia ce se întîmplă la aceste din urmă, unde *ž* muțat se poate pronunța, chiar *ž* muțat devine *z*), 178 (*cl* < *cl*), 194 (*gl* < *gl*), 218 (*ğ* provenit din *j* + *o*, *u* < *dz*. Vezi observația făcută mai sus sub 165), 230 (*s* devine fonic numai înainte de *v*).

β¹. Acarnania: 2 (*i* și *ă* accentuați < *é*).

γ¹. Albania: 46 (În Pleasa *i* neaccentuat precedat de sunet muțat < *ă*).

δ¹. Fărșeroți: 108 (*l* după consonante înainte de vocale guturale cade).

ε¹. Istroromîn: 7 (*á* accentuat, precedat în aceiaș silabă de *e*, *i*, sunet muțat, și urmat în aceiaș silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muțat, prezintă în schimbarea sa gradăția lin crescătoare *e-ă-e*, *e-é-e*, *e-é-e*), 22 (Rarita-

tea lui *-a* epitetice), 40 (*-ă* final $< -a$), 45 (*i* accentuat și neaccentuat, precedat de *s*, *ț*, *dz*, *z* rămâne neschimbat, nu se preface în *î*), 85 (*-ă* final $< -ă$, rar *-e*, foarte rar *-e*), 88 (*r* sonant ca reprezentant al lui *r* sonant croat), 98 (*l* sonant, foarte rar), 109 (*l* urmat de consonantă, dacă după consonantă nu urmează imediat *e*, *i*, cade, după ce probabil s-a prefăcut în *ă*), 115^a (*m* inițial $< b$, rar), 119 (*-m* final $< -n$), 132 (*nv* $< mm$), 133 (*n* $< l$, sporadic), 141 (*ps* inițial $< s$, sporadic), 142 (*pr* $< br$, sporadic), 143 (*p* $< f$, sporadic), 146 (Propagarea prin analogie a lui *r* din *habere* la multe alte forme ale verbului *habeo*), 177 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *c + e*, *i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 187 (*cm* $< hm$, rar), 193 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *g + e*, *i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 237 (*s* $< ș$, foarte des).

§ 272. La aceste fenomene observăm următoarele.

1. Mai întîiu constatăm numărul cel mic de fenomene proprii fiecărui dialect: la dacoromîn 28, la macedoromîn 7, la istroromîn 20. Față cu acest număr mic de fenomene proprii se găsește acel foarte mare de fenomene comune (fără să luăm în considerare și pe cele anteromînești, în număr de 27). Comune tuturor dialectelor (B, D, §§ 263, 264, 267, 268) sînt 96. Comune parțial, ori la două dialecte, cu excluderea celui de al treilea, ori la un dialect și porțiunii din altul, ori la porțiunii de dialecte (C, E, §§ 265, 266, 269, 270) sînt 44, dacă luăm în considerare numai fenomenele care aparțin exclusiv la această categorie (C, E, §§ 265, 266, 269, 270); sînt însă mult mai numeroase, anume 106, dacă luăm în considerare, întîiu și pe acele fenomene care, macarcă nu aparțin exclusiv la această categorie (C, E, §§ 265, 266, 269, 270), dintr-un punct oarecare de vedere aparțin și la dînsa (De pildă fenomenul 104, care aparține la D, §§ 267, 268, aparține dintr-un anumit punct de vedere și la E, §§ 269, 270), apoi și diferitele puncte de vedere din care poate fi considerat unul și acelaș fenomen (Să se observe, de pildă, cum fenomenul 18 a servit pentru patru caracterizări sub E δ , ξ , τ , ψ , § 269 δ , ξ , τ , ψ).

Raportul acesta, între numărul mic de fenomene proprii celor trei dialecte și între numărul mare de fenomene comune

lor, nu se schimbă mult chiar atunci cînd luăm în considerare nu numai dialectele în general, ci la fenomenele proprii dialectelor în general considerate adăogim și pe acele proprii subdialectelor. În asemenea caz avem caracteristice, pentru dacoromîn 58 fenomene, pentru macedoromîn 57, pentru istroromîn 20. Chiar aceste 58 ori 57 de caractere specifice sînt în minoritate mare față de cele 202 caractere comune.

2. Nu numai sînt puțin numeroase fenomenele specifice celor trei dialecte, dar sînt și puțin importante. De oarecare importanță sînt numai următoarele. Pentru dacoromîn: 99 ($l < i$), 177 (Africatele rezultate din $c + e, i$), 178 ($cl < k, ki$), 193 (Africatele rezultate din $g + e, i$), 194 ($gl < g, gi$). Pentru macedoromîn: 2 ($i, \check{a} < \phi, \acute{e}$), 20 (Abundanță de a protetic), 86 (Căderea lui i inițial înainte de $m +$ consonantă, $n +$ consonantă. Rar, vezi discuția dela acest număr), 94 ($rd, rl, rn, rv < rr$), 111 (m sonant la începutul cuvîntului. Rar, vezi discuția de sub 86), 120 (n sonant la începutul cuvîntului. Rar, vezi discuția de sub 86), 177 (Africatele rezultate din $c + e, i$), 193 (Africatele rezultate din $g + e, i$). Pentru istroromîn: 88 (r sonant. Rar), 98 (l sonant. Foarte rar), 177 (Africatele rezultate din $c + e, i$), 193 (Africatele rezultate din $g + e, i$).

La urma urmelor fenomene într-adevăr importante sînt numai africaticizarea lui $c + e, i$ (177) și $g + e, i$ (193). Dar în această privință deosebirea persistă numai între dacoromîn și macedoromîn, căci africatele dezvoltate în istroromîn au fost foarte probabil dela capul locului aceleaș cu africatele dezvoltate în dacoromîn, așa că deosebirea între istroromîn și dacoromîn este ceva relativ recent (Vezi A 2 β, § 262, No 2 β).

3. Din punct de vedere al subdialectelor constatăm următoarele (Dați întîi la fiecare dialect lista fenomenelor specifice dialectului în general și subdialectelor, apoi fac constatările).

Dacoromîn: Dacoromîn în general 28.—Banat 2.—Banat, Criș-Mureș 3.—Banat, Munteni-Pădureni 1.—Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni 1.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa 1.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni 3.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia 2.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaș, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia 1.—Banat, Criș-Mureș (?), Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaș, Moldova, Bucovina, Basarabia 1.—Banat, Oaș, Muntenia 1.—Criș-Mureș 2.—Criș-Mureș, Somiș-Tisa 1.—Moți 1.—Munteni-Pădureni 3.—Oaș 3.—Oaș, Somiș-Tisa 1.—Muntenia 2.—Muntenia, Moldova 1.

Cele mai multe caractere specifice le are teritoriul fost unguresc și cel transilvănean, teritoriul pe care l-am numi pentru scurtare banato-transcarpatin: 22 caractere. Alături vine teritoriul muntenesc la un loc cu cel moldovenesc (fostul regat): 3 caractere. Cu excluderea Munteniei se întind mai peste tot teritoriul dacoromîn 3 caractere. Cu excluderea Olteniei și Munteniei se întinde mai peste tot teritoriul dacoromîn 1 caracter. O mulțime de teritorii mai mici prezintă fenomene caracteristice (Banat 2, Criș-Mureș 2, Moți [o porțiune din Criș-Mureș] 1, Munteni-Pădurenii 3, Oaș [o porțiune din Somiș-Tisa] 3, Muntenia 2); Oltenia și Moldova nu prezintă niciunul.—Numărul caracterelor dialectale apare, aproximativ, cu atât mai mare în diferite teritorii dacoromînești, cu cât acestea sînt așezate mai spre vest: Banat 16, Criș-Mureș (cu Moții) 15, Munteni-Pădurenii 12, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Oltenia 3, Muntenia 4, Moldova 5, Bucovina 4, Basarabia 4.—Puterea și consecvența cu care se manifestează un fenomen scad, în general, cu cât mergi dela vest spre est.

Macedoromîn: Macedoromîn în general 7.—Macedoromîn fără meglenit 23.—Macedoromîn fără Olymp 2.—Macedoromîn fără Olymp și meglenit 3.—Meglenit 10.—Meglenit, Acarnania 1.—Olymp 8.—Acarnania 1.—Albania 1.—Fărșeroți 1.

Se desfac mai întîiu două blocuri, macedoromînul fără meglenit cu 23 caractere specifice de o parte, și meglenitul cu 10 caractere specifice de altă parte. Din sînul primului bloc se desfac apoi Olympul cu 8 caractere, macedoromînul fără Olymp cu 5, Acarnania cu 1, Albania cu 1, Fărșeroții cu 1.

Această grupare a subdialectelor, bazată pe caracterele specifice fiecărui subdialect, corăspunde aceleia dela E 3, § 270, No 3, bazată pe caracterele comune pe care le au dialectele între ele. Tot așa și acolo pentru dacoromîn se desprinde în primul loc teritoriul banato-transcarpatin, apoi se desprind aceleaș teritorii mai mici (Banat, Criș-Mureș, Moți, Munteni-Pădurenii, Oaș, Muntenia); tot așa și acolo pentru dacoromîn se întind unele legături peste tot teritoriul aproape cu excluderea Munteniei. Deosebirea e mai numai aceea că acolo apar și Oltenia și Moldova ca grupări aparte. Un alt fapt apoi care iese numai acolo la iveală este acela că Țara Birsei și Țara Oltului și sudetul Transilvaniei formează acelaș grup cu Muntenia. Tot

aşa şi acolo pentru macedoromîn se desfac mai întîiu două blocuri mari, macedoromînul fără meglenit şi meglenitul, apoi apar grupurile mai mici, Olympul, Acarnania, Albania, Fărşeroţi. Deosebirea e mai numai aceia că acolo nu apare grupul macedoromîn fără Olymp.

4. Din punct de vedere al numărului fenomenelor specifice dialectelor şi subdialectelor, comparat cu acel al fenomenelor comune dela dialect la dialect, constatăm următoarele. Daū întîiu tabloul de sub E, §§ 269, 270, rezumat din acest punct de vedere.

α. Dacoromîn, macedoromîn 12.—β. Dacoromîn, macedoromîn fără meglenit 4.—γ. Dacoromîn, istroromîn 4.—δ. Dacoromîn, meglenit 7.—ε. Dacoromîn, meglenit, istroromîn 1.—ζ. Dacoromîn, Olymp 1.—η. Dacoromîn (afară de Banat), macedoromîn 1.—θ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădureni), macedoromîn 2.—ι. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădureni), macedoromîn fără meglenit 1.—κ. Banat, istroromîn 2.—λ. Banat, macedoromîn, istroromîn 1.—μ. Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn 4.—ν. Banat, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn 1.—ξ. Banat, Criş-Mureş, macedoromîn fără meglenit, istroromîn 2.—ο. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, istroromîn 1.—π. Banat, Criş-Mureş, Munteni-Pădureni, macedoromîn, istroromîn 1.—ρ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Albania, meglenit 1.—σ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Oaş, Albania 1.—τ. Banat, Criş-Mureş, Oltenia, macedoromîn fără meglenit 1.—υ. Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit 1.—φ. Munteni-Pădureni, Olymp, meglenit 1.—χ. Moţi, istroromîn 1.—ψ. Criş-Mureş, meglenit, istroromîn 2.—ω. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn 1.—α'. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Muntenia, Olymp 1.—β'. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, sudetul Transilvaniei, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia, Fărşeroţi, meglenit 1.—γ'. Oaş, meglenit 1.—δ'. Oaş, Acarnania, Albania, Fărşeroţi 1.—ε'. Braşov, macedoromîn 1.—ζ'. Oltenia, Fărşeroţi 1.—η'. Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit 1.—θ'. Muntenia, macedoromîn 1.—ι'. Muntenia, macedoromîn, istroromîn 2.—κ'. Muntenia, istroromîn 1.—λ'. Muntenia, Oltenia, Somiş-Tisa, meglenit, istroromîn 2.—μ'. Muntenia, Oltenia, Ţara Birsei şi Ţara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglenit, istroromîn 1.—ν'. Muntenia, Ţara Birsei şi Ţara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglenit, istroromîn 1.—ξ'. Moldova, macedoromîn 2.—ο'. Moldova,

macedoromîn fără meglenit 3.— π^1 . Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit 1.— ρ^1 . Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit 1.— σ^1 . Moldova, meglenit 1.— τ^1 . Macedoromîn, istroromîn 10.— υ^1 . Macedoromîn fără meglenit, istroromîn 4.— ϕ^1 . Meglenit, istroromîn 4.— χ^1 . Meglenit, Olymp, istroromîn 1.— ψ^1 . Acarnania, istroromîn 2.

Din compararea acestui tablou cu acel de sub F 3, § 272, No. 3 rezultă (Pentru a putea face tabloul în lărgimea unei pagini mă servesc de scurtările următoare: c. p. = caractere proprii; c. com. dr. = caractere comune cu dacoromînul în general ori cu subdialecte dacoromîne; c. com. mr. = caractere comune cu macedoromînul în general ori cu subdialecte macedoromîne; c. com. istr. = caractere comune cu istroromînul):

Dacoromîn în general:	c. p. 28.—c. com. mr. 25.—c. com. istr. 5
Banat:	c. p. 2.—c. com. dr. 56.—c. com. mr. 10.—c. com. istr. 12
Criș-Mureș:	c. p. 2.—c. com. dr. 54.—c. com. mr. 14.—c. com. istr. 7
Somiș-Tisa:	c. p. 0.—c. com. dr. 49.—c. com. mr. 11.—c. com. istr. 4
Oaș:	c. p. 3.—c. com. dr. 37.—c. com. mr. 7.—c. com. istr. 0
Munteni-Pădurenii:	{ c. p. 3.—c. com. dr. 50.—c. com. mr. 10.—c. com. istr. 7
Moți:	c. p. 1.—c. com. dr. 30.—c. com. mr. 3.—c. com. istr. 1
Țara Birsei și Țara Oltului:	{ c. p. 0.—c. com. dr. 31.—c. com. mr. 3.—c. com. istr. 2
Sudetul Transilvaniei:	{ c. p. 0.—c. com. dr. 32.—c. com. mr. 4.—c. com. istr. 2
Oltenia:	c. p. 0.—c. com. dr. 38.—c. com. mr. 8.—c. com. istr. 3
Muntenia:	c. p. 2.—c. com. dr. 35.—c. com. mr. 8.—c. com. istr. 7
Moldova:	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 9.—c. com. istr. 0
Bucovina:	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 4.—c. com. istr. 0
Basarabia:	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 4.—c. com. istr. 0

Macedoromîn în general:	c. p. 7.—c. com. dr. 23.—c. com. istr. 14
Macedoromîn fără meglenit:	{ c. p. 23.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 14.—c. com. istr. 6
Meglenit:	c. p. 10.—c. com. mr. 12.—c. com. dr. 22.—c. com. istr. 14
Olymp:	c. p. 8.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 3.—c. com. istr. 1
Acarnania:	c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 1.—c. com. istr. 2
Albania:	c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 3.—c. com. istr. 0
Fărșeroți:	c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 3.—c. com. istr. 0
Macedoromîn fără Olymp:	{ c. p. 2.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 0.—c. com. istr. 0
Macedoromîn fără Olymp și meglenit:	{ c. p. 3.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 0.—c. com. istr. 0

Istroromîn : c. p. 20.—c. com. dr. 28.—c. com. mr. 36

Și dacă la caracterele fiecărui subdialect adăogim pe acele ale dialectului general respectiv, tablourile capătă aspectul următor:

Dacoromîn în general :	c. p. 28.—c. com. mr. 25.—c. com. istr. 5
Banat :	c. p. 2.—c. com. dr. 56.—c. com. mr. 35.—c. com. istr. 17
Criș-Mureș :	c. p. 2.—c. com. dr. 54.—c. com. mr. 39.—c. com. istr. 12
Somiș-Tisa :	c. p. 0.—c. com. dr. 49.—c. com. mr. 36.—c. com. istr. 9
Oaș :	c. p. 3.—c. com. dr. 37.—c. com. mr. 32.—c. com. istr. 5
Munteni-Pădu- reni :	{ c. p. 3.—c. com. dr. 50.—c. com. mr. 35.—c. com. istr. 12
Moți :	c. p. 1.—c. com. dr. 30.—c. com. mr. 28.—c. com. istr. 6
Țara Birsei și Țara Oltului :	{ c. p. 0.—c. com. dr. 31.—c. com. mr. 28.—c. com. istr. 7
Sudestul Tran- silvaniei :	{ c. p. 0.—c. com. dr. 32.—c. com. mr. 29.—c. com. istr. 7
Oltenia :	c. p. 0.—c. com. dr. 38.—c. com. mr. 33.—c. com. istr. 8
Muntenia :	c. p. 2.—c. com. dr. 35.—c. com. mr. 33.—c. com. istr. 12
Moldova :	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 34.—c. com. istr. 5
Bucovina :	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 29.—c. com. istr. 5
Basarabia :	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 29.—c. com. istr. 5

Macedoromîn în general : c. p. 7.—c. com. dr. 23.—c. com. istr. 14

Macedoromîn fără meglenit :	{ c. p. 23.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 37.—c. com. istr. 20
Meglenit :	c. p. 10.—c. com. mr. 12.—c. com. dr. 45.—c. com. istr. 28
Olymp :	c. p. 8.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 40.—c. com. istr. 21
Acarmania :	c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 38.—c. com. istr. 22
Albania :	c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 40.—c. com. istr. 20
Fărșeroți :	c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 40.—c. com. istr. 20
Macedoromîn fără Olymp :	{ c. p. 2.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 23.—c. com. istr. 14
Macedoromîn fără Olymp și meglenit :	{ c. p. 3.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 23.—c. com. istr. 14

Istroromîn : c. p. 20.—c. com. dr. 28.—c. com. mr. 36.

Ies la iveală, deci, următoarele fapte:

1¹. Caracterele comune dialectelor, dacă considerăm dialectele în general, sînt foarte numeroase. La dacoromîn caracterele comune cu macedoromînul sînt aproape tot așa de multe ca și caracterele proprii. La macedoromîn caracterele comune cu dacoromînul sînt cu mult mai multe decît caracterele proprii.

2¹. Caracterele comune pe care le aŭ dacoromînul cu macedoromînul sînt mai multe decît acele pe care aceste dialecte le aŭ comune cu istroromînul.

3¹. Mai multe caractere comune cu istroromînul are macedoromînul decît dacoromînul.

4¹. Caracterele pe care subdialectele unui dialect le aŭ comune cu celelalte dialecte sînt foarte numeroase. La dacoromîn caracterele acestea sînt aproape tot aŭa de multe ca acele pe care subdialectele dacoromîneŝti le aŭ comune cu dacoromînul. La macedoromîn caracterele acestea sînt chiar mult mai numeroase decît acelea pe care subdialectele macedoromîne le aŭ comune cu macedoromînul.

5¹. Caracterele comune pe care le aŭ subdialectele dacoromîne cu macedoromînul ŝi subdialectele macedoromîne cu dacoromînul sînt mai numeroase decît acele pe care subdialectele dacoromîne ŝi macedoromîne le aŭ cu istroromînul.

6¹. Mai multe caractere comune cu istroromînul aŭ subdialectele macedoromîne decît cele dacoromîne.

7¹. În teritoriul banato-transcarpatin se găseŝte maximul de caractere comune pe care le aŭ subdialectele dacoromîne cu dacoromînul în general.

8¹. În teritoriul banato-transcarpatin ŝi în Muntenia apare maximul de caractere comune pe care subdialectele dacoromîne le aŭ cu istroromînul.

9¹. Cel mai mare procent de caractere comune cu istroromînul îl are dintre subdialectele dacoromîne Banatul. Cel mai mic procent îl aŭ Moldova, Bucovina, Basarabia.

10¹. Dintre subdialectele macedoromîne maximul de caractere comune cu dacoromînul ŝi istroromînul îl are meglenitul. După el vine din acest punct de vedere macedoromînul fără meglenit. Din punct de vedere al raportului însă dintre caracterele comune cu celelalte dialecte ŝi caracterele comune cu macedoromînul în general, primul loc îl are macedoromînul fără meglenit: la *macedoromîn fără meglenit* caracterele comune cu dacoromînul sînt peste de cinci ori mai numeroase, ŝi acele comune cu istroromînul sînt aproape de trei ori mai numeroase decît caracterele comune cu macedoromînul în general (care aceste din urmă sînt la minimum), la *meglenit* caracterele comune cu dacoromînul nu sînt nici de patru ori mai multe, ŝi cele comune cu istroromînul sînt puțin peste de două ori mai multe decît caracterele comune cu macedoromînul în general (care aceste din urmă sînt la maximum).

11¹. Subdialectele macedoromîne aŭ mai multe caractere proprii decît cele dacoromîne. Cele mai multe caractere proprii

le are macedoromînul fără meglenit (23), vin apoi meglenitul cu 10 și Olympul cu 8. Celelalte subdialecte macedoromîne, cu caractere proprii în număr de 3, 2, 1, cad la nivelul subdialectelor dacoromîne.

12¹. La dacoromîn caractere proprii ale subdialectelor apar numai în teritoriul banato-transcarpatin și în Muntenia.

5. În privința arhaismului cu care se prezintă unele fenomene notăm următoarele.

a. Arhaisme de acel fel că un fenomen prezintă o stare mai veche din cursul dezvoltării sale.

o. Oaș: păstrarea nazalizării provocate asupra vocalei precedente de *n* intervocalic căzut (123).

π. Oaș, Somiș-Tisa: *ñ* < *ĩ* cu nazalizarea vocalei precedente (121).

υ. Macedoromîn fără meglenit: păstrarea formelor arhaice *mpt*, *mt* > *nct* (125); păstrarea formelor arhaice *mps*, *ms* > *ncs* (126); păstrarea formelor arhaice *mpt*, *mt* > *pt* din cuvîntul *nuptiae* (137); păstrarea formei arhaice *ms* > *ps* (139).

b. Arhaisme de acel fel că un fenomen important lipsește.

β. Banat: din tot teritoriul românesc Banatul e cel mai refractar față de prefacerea în sunete limbale a lui *p* înainte de *i*, în Banat fenomenul are loc numai înainte de *i* final fix, și chiar atunci sunetul rezultat din *p* este cel mai apropiat de original, anume *p^h* (136).

ρ. Muntenia: *ă* neaccentuat nu se prefacă în *a* supt influința unui *a* din silaba următoare (82).

τ. Macedoromîn: s-a păstrat *n* intervocalic în acele cuvinte la care el a dispărut în dacoromîn și istroromîn (123).

ε¹. Istroromîn: *i* accentuat și neaccentuat, precedat de *s*, *ț*, *dz*, *z*, nu se prefacă în *î* (45).

6. În privința mai marelui progres cu care se prezintă unele fenomene notăm următoarele.

a. Progres în felul acela că un fenomen prezintă o stare mai nouă din cursul dezvoltării sale.

α. Dacoromîn: *l* < *ĩ* (99); *cl* < *k*, *kĩ* (178); *gl* < *g*, *gĩ* (194).

σ. Muntenia, Moldova: *á* accentuat, precedat în aceeași silabă de *e*, *i*, sunet muțat, și urmat în aceeași silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muțat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *é* (7).

b. Progres în felul acela că un fenomen important are ființă.

δ. Banat, Munteni-Pădureni: *r* se înmoae înainte de *i*, rar (95).

ε. Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni: între *m* și *e*, *i* se intercalează un *î* epentetic, dar nu în mod consecvent, fenomenul scade dela vest spre est (116).

ζ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa: *l* se înmoae înainte de *i*, rar (107).

η. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni: *r* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (95); *l* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (107); *n* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (134).

θ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: *t* înainte de *e*, *i* (altul decât cel care provoacă africativizarea de sub 156, 157) se înmoae și apoi devine *tś* ori *k* ori *th* ori *č*, fenomenul are loc cu cea mai mare consecvență în Banat și pierde în consecvență și întindere cu cât mergi dela vest spre est (164); *d* înainte de *e*, *i* (altul decât cel care provoacă africativizarea de sub 165, 166) se înmoae și apoi devine *dž* ori *g* ori *dý* ori *ǵ*, fenomenul are loc cu cea mai mare consecvență în Banat și pierde în consecvență și întindere cu cât mergi dela vest spre est (175).

ι. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaș, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: *k* > *cl* și *k* din elementele străine < *t*, *th*, *tś*, *č*, fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădureni și Oaș (190).

κ. Banat, Criș-Mureș (?), Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaș, Moldova, Bucovina, Basarabia: *g* > *gl* și *g* din elementele străine < *d*, *dž*, fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădureni (201).

λ. Banat, Oaș, Muntenia: în Banat, rar, între *p* și *e*, *i*, în Oaș în mod regulat între *p* și *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* și *i* se intercalează un *î* epentetic (144).

ρ. Muntenia: între *b* și *i* se intercalează un *î* epentetic, rar (155).

|||

§ 273. Ce sînt dialectele, pe care așa le-am numit până acum, dacoromîn, macedoromîn, istroromîn? Limbî ori dialecte? Deosebirea dintre limbă și dialect nu s-a făcut încă, macarcă toți vorbesc neconținut de limbî și de dialecte. În mod vag se admite ca mijloc de deosebire *priceperea*: acolo unde nu poți

pricepe pe cel care-ți vorbește, acesta vorbește altă limbă decît tine. Vezi, de pildă, Gabelentz Die Sprachwissenschaft 54 sqq., Gröber în Gröbers Grundriss I² 539 (La acest din urmă *vagul* deosebiri a pătruns pînă și în chipul de a se exprima: „Acolo unde nu pricepi în mod imediat prin limba ta vorbirea altuia, ai a face cu o limbă ori cu un dialect deosebit“! Apoi atunci, care-i deosebirea dintre limbă și dialect?). Acest criteriu de deosebire, *priceperea*, e însă foarte șubred, căci, după cum însuș Gabelentz observă, *priceperea* e variabilă dela un individ la altul, așa că acolo unde nu pricepe unul, X, altul, Y, pricepe, încît ceia ce-i limbă deosebită pentru X, nu-i limbă deosebită pentru Y. Dar faptul însuș de *a pricepe* e variabil. Care pricepere ori lipsă de pricepere hotărăște? Trebuie să nu pricepi nimic, pentru ca să ai a face cu o limbă deosebită? Ori, dacă admiți o cantitate oarecare de pricepere, care e cantitatea aceea? Care-i cantitatea de nepricepere, dela care în sus nu mai poți zice că ai a face cu un dialect al unei limbi, ci cu o limbă deosebită?

Eū socot că deosebirea nu trebuie pusă în gradul de pricepere, ci în gradul de înrudire, în gradul de asemănare. Și aici ai a face cu deosebiri treptate, și aici ai a face cu dificultatea de a hotări o graniță de înrudire și de asemănare, dincolo de care n-ar mai fi un dialect, ci o limbă deosebită. Ai însă un avantaj, pe acela anume că, constatările, statisticile, odată făcute, ele au o valoare absolută, iar nu variabilă, ca atunci cînd te pui pe terenul priceperii: faptele sînt cutare, le poți numi într-un fel ori în altul, dar ele rămîn aceleaș. Apoi, dacă te servești de criteriul priceperii, ești nevoit ca dela acea graniță, peste care ai hotărit că ai a face cu limbi deosebite, încolo să confunzi într-o singură masă limbile cele mai disparate, pecînd, dacă constați asemănările și deosebirile, îți dai socoteală de relativa diferență dintre diferitele grupuri de vorbire, oricum le-ai numi, limbi ori dialecte, și prin urmare de relativa lor înrudire.

Și acest din urmă fapt, înrudirea, este acel care interesează în cel mai mare grad, mai ales atunci cînd prin ajutorul limbilor vrei să-ți dai socoteală de firea etnică a popoarelor și de istoria lor. Căci asemănările dintre limbi probează într-adevăr înrudirea lor relativă, iar înrudirea limbilor probează în anumite împrejurări înrudirea popoarelor care le vorbesc *).

*) Chestiunea pusă de mine aici nu este aceea a înrudirii limbilor așa cum A. Meillet o discută în articolul „Le problème de la parenté des

Care sînt aceste *anumite împrejurări*?

În privința chipului cum se desfac dialecte și limbă deosebite dintr-o limbă primitivă unică oarecare au fost puse înainte două păreri. Unii au susținut că limba primitivă a unui grup de limbă s-a desfăcut în limbă deosebite așa după cum se desface un copac în ramuri (Stammbaumtheorie). Iar alții au susținut că limba primitivă s-a lățit pe un spațiu tot mai mare, și în măsura în care s-a lățit a devenit tot mai deosebită față cu centrul de expansiune: dintrunții trecerile dela un val de limbă, dacă se poate zice așa, la alt val erau treptate, cu vremea însă, din cauza emigrărilor valurilor intermediare pe de o parte, iar pe de alta din cauza interpunerilor de obstacule între valuri, de pildă prin obstacule mari naturale (munți, mări, etc.), ori prin invazii de popoare străine, ori prin graniți politice, continuitatea s-a rupt și au apărut treceri bruște și deosebiri marcante dela o limbă la alta, care deosebiri apoi au tot crescut cu vremea (Wellentheorie). Inițiatorul și principalul reprezentant al primei păreri a fost August Schleicher (Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, Weimar, 1862). Inițiatorul și principalul reprezentant al părerii a doua a fost Johannes Schmidt (Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen, Weimar, 1872). La aceste două teorii s-au făcut întîmpinările următoare. 1) Dacă Stammbaumtheorie ar fi justă, ar trebui ca, cu cît urmărim mai departe în trecut

languages" din Linguistique historique et linguistique générale pag. 76-102. Pentru Meillet sînt înrudite acele limbă, care derivă din aceeași limbă primitivă, oricît de deosebite din punct de vedere etnic ar fi neamurile de oameni care le vorbesc, și ceia ce-l preocupă este de a arăta cum se poate proba că cutare limbă, citeodată foarte deosebite la un moment dat una de alta, derivă din aceeași limbă primitivă. Pentru mine lucrul principal nu este de a constata că limbile cutare derivă din aceeași limbă primitivă, ci de a constata cum în felul de a fi al limbilor se manifestează înrudirea etnică a neamurilor care le vorbesc, și ceia ce mă preocupă este de a arăta cum se poate proba că cutare limbă, citeodată foarte deosebite la un moment dat una de alta, sînt vorbite de același neam de oameni. Pentru Meillet limba este organul unei *societăți* și înrudirea limbilor este o chestiune sociologică. Pentru mine limba este și organul unui neam de oameni și înrudirea limbilor este mai mult o chestie *biologică*. Pentru aceia prin *ethnos*, *ethnic* în toată discuția din lucrarea de față eu nu înțeleg *societatea* care vorbește aceeași limbă, ci *neamul*, chiar dacă ar fi despărțit în grupuri cu limbă deosebite, care să nu fi derivînd din aceeași limbă primitivă, *neamul*, adică complexiunea specifică fizică și psihică, baza de articulare și baza psihologică, *rasa*.

un grup de limbi ori de dialecte, cu atît să dăm peste mai puține ramuri, peste mai puțină diversitate, peste mai mare unitate. Cu toate acestea se observă că, din contra, diversitatea, multiplicitatea cresc în proporția în care pătrundem mai mult în istoria trecutului limbilor. De pildă, s-a constatat că numărul și divergența dialectelor grecești cresc cu cît urmărim mai mult dialectele grecești în trecut. S-ar părea că nu o limbă unică, ci o sumedenie de dialecte s-a aflat la baza limbilor îndogermane. Pentru aceia aș și renunțat indogermaniștii la reconstituirea limbii indogermane primitive. 2) Dacă Wellentheorie ar fi justă, ar trebui să observăm astăzi, la dialectele unei limbi oarecare, acea trecere treptată dela un dialect la altul, acea diversitate cu atît mai mare, cu cît ne îndepărtăm mai mult de centrul de expansiune, ori în general de un centru careva. Dar studiarea dialectelor din punct de vedere al granițelor dintre ele, din punct de vedere al lătirii în spațiu a unui fenomen limbistic (de pildă, și mai ales, a unui sunet, apoi a unei forme gramaticale, a unui cuvînt, a unui înțeles de formă ori de cuvînt), formarea de atlase dialectale, unde se arată în mod bățător la ochi întretăerea în tot felul de direcții a tot felul de fenomene, aș dus la concluzia că nu numai dezvoltarea dialectală nu este treptată dela un spațiu la altul, că nu numai există de multe ori asemănări mai mari între valurile mai depărtate decît între cele mai apropiate, dar este așa de mare încurcătura de linii, așa de mare lipsă de contururi, încît la urma urmelor se pune chestiunea dacă nu cumva nu există dialecte de fel, dacă nu cumva trebuie să zicem că sînt tot atîtea dialecte cîtî indivizi și că altfel de dialecte în afară de cele individuale nu există (Asemenea atlase dialectale sînt, de pildă, pentru limba germană Wenker, Sprachatlas des deutschen Reichs, 1895; pentru limba franceză Gilliéron et Edmont, Atlas linguistique de la France, 1902-1908; pentru dialectul dacoromîn Gustav Weigand, Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909. Asupra chestiunii vezi Paul Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896, pag. 93 sqq.; Eduard Wechssler, Gibt es Lautgesetze?, in Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 349 sqq.).

Principala obiecție, care s-ar putea face celor două teorii, ar fi însă după mine aceia că nu se ține socoteală în ele de

bazele *etnice* ale limbilor. Se vorbește în ele de limbă, care s-ar desface ca ramurile unui copac ori ca valurile unei ape, în așa fel, parcă limbile ar avea un traiu a parte, în mod independent de oamenii care le vorbesc. Să se fi desfăcut ca ramurile ori ca valurile limbile indogermane? Dar acolo avem a face cu dialecte foarte asemănătoare ale unei limbă, pe care popoare cuceritoare le-au transplantat la alte neamuri de oameni, unde, dezvoltându-se mai departe pe baze de articulații deosebite dela un neam la altul, au dat naștere la limbile indogermane. Să se fi desfăcut ca ramurile ori ca valurile limbile romanice? Dar acolo avem a face cu o limbă unitară, pe care organele statului și coloniștii au transplantat-o la diferite neamuri de oameni, unde, dezvoltându-se mai departe pe baze de articulații deosebite dela un neam la altul, au dat naștere la limbile romanice. Înțeleg să ai a face cu unul și același neam de oameni, care să se fi lățit tot mai mult fără să-și piardă unitatea etnică, și să vorbești atunci de desfacere în ramuri și în valuri. Căci în adevăr diferențierea fizică și psihică a unei unități etnice e foarte posibil să se facă în așa fel, încât să o poți compara cu desfacerea ramurilor dintr-o tulpină, iar diferențierea tot mai mare a aceleiași unități etnice, cu cât crește distanța dela un centru de expansiune, este tot atât de probabilă, deoarece deosebirile *mediului* încunjurator cresc probabil în aceeași proporție; limba însă nu e decît un organ al omului, dezvoltat la el în mod tot așa de *specific* ca întreaga lui făptură fizică și psihică, și nu-î nimic mai natural decît ca diferențierea în ramuri și în valuri să se reflecteze și într-însa.

Dar se poate găsi vreun asemenea exemplu de un popor unitar etnicește, care să se fi lățit tot mai mult fără să-și fi pierdut unitatea etnică? Eu cred că nu. Și aici, ca pe oricare alte terenuri ale cugetării omenești, orice gîndim noi se găsește numai *aproximativ* în realitate. Un asemenea exemplu de popor este posibil numai ca un deziderat al minții noastre, în realitate este imposibil. Aproximativ însă se poate găsi. Și eu așa socotî că dintre popoarele așa numite romanice, poporul român, acest conglomerat de multe neamuri de oameni, printre care a predominat însă neamul thrac, devenit unitar prin amestec, prin aceleși împrejurări climaterice, prin aceleși vicisitudini politice, prin aceleși împrejurări de viață psihică, și care apoi s-a lățit depe teritoriul lui de baștină pe alte teritorii așa de întinse, precum sînt acele pe care le ocupă actualmente, prezintă cele

mai multe condiții pentru a fi considerat cu aproximație ca un asemenea exemplu. *Probabil* poporul român n-a fost cuceritor și actuala populație românească nu se datorește unor neamuri străine, cărora primitivul popor român li-ar fi impus limba lui și cu care el s-ar fi contopit: dacă și vreo asemenea contopire a avut loc, ea s-a petrecut în măsură mică și în general populația actuală se datorește numai continuării prin prolifacție a aceluiaș neam de oameni. *Probabil* lățirea poporului român s-a petrecut în teritorii golite de populația veche, care se scursesese în alte direcții. *Probabil* repulsiunea pe care o au Romîni de a contracta legături de sînge cu străinii, repulsiune care e așa de mare, încît chiar căsătoriile între Romîni din sate diferite sînt evitate (Vezi S. Fl. Marian, Nunta la Romîni pag. 45 sqq.), a fost tot așa de mare totdeauna, așa că, chiar dacă o minoritate formată de străini se va fi romînizat (O majoritate străină romînizată este imposibil de admis, căci Romîni n-au fost cuceritori), majoritatea populației, formată din Romîni, s-a păstrat curată de sînge. Toate aceste lucruri sînt *probabile*. Dar chiar dacă nu vor fi *probabile*, cu mai mult drept în orice caz poate să se gîndească cineva la desfaceri în ramuri și în valuri, cînd e vorba de o limbă romanică, decît cînd e vorba de limba indogermană ori de limba latină, și încă cu mai mult drept, cînd e vorba de limba romînă, căci—aceasta e sigur—nicio altă limbă romanică nu s-a răspîndit dela un centru pe un spațiu atît de întins ca dînsa *).

Dacă admitem acum că, atunci cînd la baza unei limbi există unitatea etnică a poporului care o vorbește, este firească o desfacere în dialecte analoagă desfacerii ramurilor dintr-un copac și a valurilor unei ape, care desfacere în dialecte să corăspundă unei adecvate desfaceri în firea etnică a poporului vorbitor, prima chestiune care trebuie să și-o pună cineva este cea a punctului de vedere din care trebuie considerată limba.

Omul este compus din fizic și din psihic, și în variația

*) Chestiunea amestecului poporului român primitiv cu diferite neamuri de oameni altele, pe care și le va fi asimilat în cursul existenței sale, este o chestiune care așteaptă rezolvirea, dacă în general i se va putea da vreodată o rezolvire. Este o chestiune în tot cazul care trebuie să plece dela o constatare a stării antropologice actuale a poporului român, și din acest punct de vedere nu cunosc alte lucrări decît acele ale lui Eugène Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societății regale romîne de geografie XXXVII, și Les races et l'histoire, Paris,

lor aceste două lucruri nu merg mină în mină. Învremece variația fizică atinge gradul x , cea psihică poate atinge gradul y , apoi variația fizică e mai înceată și mai treptată, iar cea psihică e mai răpede și mai bruscă. Pentru aceia și întâlnești în aceeași familie frați care samănă mult la fizic, dar se deosebesc mult sufletește, pecind din contra oameni cu complexiunea fizică cea mai deosebită au adesea afinități psihice, și morale și intelectuale, uimitoare. În mijlocul unui popor se întâmplă câteodată că acel care reprezintă mai puțin tipul fizic al poporului să ducă la culme tocmai calitățile psihice ale acestuia: exemplul Socrată. Iaponezii samănă mai mult la psihic cu Europeanii decât cu Chinezii, care sînt de aceeași rasă fizică cu dinșii (Aceasta nu înseamnă, negreșit, că n-ar fi enorme deosebiri psihice între Europeanii și Iaponezii. Vezi, de pildă, cele spuse de Pierre Loti, Femmes japonaises).

1924, din care se constată că Românii au un tip al lor a parte față cu popoarele vecine. Incolo numai cîteva indicații răzlețe se găsesc pe la învâțați asupra tipului românesc, cu care ocazii s-au emis și oarecare presupunerii asupra probabilului amestec dintre Romîni și dintre cutare ori cutare neamuri străine. După Weigand în IV Jahresbericht 286-287 ° „Tipul Moșilor nu-i rominesc de fel: Părul blond, ochii albaștri, nasul supțire și coroeitic, care se găsesc atit de des la ei și la locuitorii din Fizeș în valea Hașegului, nu aparțin la tipul românesc“. Moșii ar fi proveniți dintr-un amestec al Romînilor cu mulți Slavi maghiarizați, care s-au românizat. Mult element unguresc apoi s-ar fi contopit cu cel românesc la Romîni din valea Hașegului, dela Mureș și din Bihor?. Despre Moși mai spune Weigand în Zeitschrift für romanische Philologie XXIX, 377 : „Moșul, coada (Zopf) Moșilor este de origine malorusă, coloniile maloruse au adus acest obicei în Transilvania. Malorușii sînt porecliți de Velicoruși *Hohol*, adică *moș*. La Maloruși *moșul* azi a dispărut (dar și la Moși a devenit foarte rar și mai este purtat numai de bătrîni), numele însă a rămas. Moșii sînt un popor amestecat din Romîni, Slavi și Secui, iar procentul cel mai mare, dacă judecăm după tipul Moșilor veritabili, l-au dat Secuii“. După același învățat în Linguistischer Atlas pag. 17 „toată marea deosebire dialectală dintre Moldova și Valahia provine dela o bază de limbă deosebită, care bază de limbă a fost în Moldova de sus cea malorusă, iar în Valahia cea bulgărească“. Și cu toate acestea dialectul muntenesc are numai două caractere specifice, și acelea de foarte mică importanță, iar cel moldovenesc n-are niciunul! Vezi mai sus F. 4, § 272, No 4. Iar Sextil Pușcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen în 26 Beiheft zur Zeitschrift für roman. Philologie pag. 51, spune următoarele: „Să se bage bine de samă că alt ceva e limbă și alt ceva popor ori rasă. Aceste lucruri nu trebuie confundate. Macarcă limba autohtonă la un popor deznaționalizat n-are pentru limba nouă adoptată aproape nicio importanță, în privința etnică și antropologică populația primitivă este cea care hotărăște carac-

terul poporului celui nou rezultat din amestec. Orice cunoscător al poporului românesc rămâne surprins când constată cât de mult variază caracterul etnic dela o provincie la alta, macarcă deosebirea de limbă sint minime. Așa, de pildă, deosebirea dintre Sîrbii și Romîni din Banat este cu mult mai mică decît cea dintre Romîni bănățeni și cei din Ardeal, iar Romîni din Valahia de sud se deosebesc din punct de vedere etnic de Moldoveni mai mult decît de Bulgari". Și cu toate acestea din cele spuse de Pittard în „Popoarele din peninsula Balcanilor" se vede că Romîni din Banat se deosebesc de Sîrbi mai mult decît se deosebesc de Sîrbi Romîni ceilalți! Cel dintîiu care a vorbit despre Romîni Megleniți, Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae, în Schwandtner Scriptorum hungaricarum III pag. 455, spune, fără să arate izvorul de informație, că Alexios I Komnenos (1081-1118) a stabilit Vlahi în Moglena, după ce această regiune fusese devastată de Robert Guiscard cu Normanzii [Între anii 1081-1085 Robert Guiscard a ocupat Kerkyra, Avlona, Kanina, Dyrhachion, Epirul, Pekin, Berat, Arta, Thessalia, Polobo, Scopia, Moglena; Hopf, Geschichte Griechenlands, VI, pag. 141 sqq.], apoi, după ce a învins pe Pecenegi cu ajutorul Cumanilor [April 1091, la gura Mariței lângă Ainos, Anna Komnena, pag. paris. 232. Pentru fixarea datei de April 1091 vezi C. Jireček, Geschichte der Serben, I, pag. 239], a stabilit Pecenegi într-însa, și că din amestecul dintre Vlahii și Pecenegii stabiliți de Alexios I Komnenos în Moglena se trag Romîni Megleniți. De altfel Pecenegii însiș erau după Lucius, aceiaș pagină, tot Romîni [Notez în treacăt că părerea lui Lucius, cum că Pecenegii ar fi fost Romîni, a fost adoptată de Petru Maior, Istoria pentru începutul Romînilor, pag. 153 sqq., care o completează cu aceia că și Cumanii ar fi fost Romîni, pag. 160 sqq.]. Părerea că Romîni Megleniți și-ar fi trăgînd originea din amestecul dintre Romîni și Pecenegi a fost reluată de C. Jireček în Archiv für slavische Philologie, XV, pag. 97, cu ocazia recenziei pe care acest învățat a făcut-o lucrării Vlacho-Meglen a lui Weigand. După vorbește despre stabilirea Pecenegilor în Moglena decît Alexios I [Faptul este atestat de Zonaras, tomul II, pag. paris. 299], C. Jireček zice următoarele: „Prin această se explică în de ajuns fizionomia neocaucaziană a Vlahilor din Moglena, care a surprins așa de mult pe D-l Weigand: Romîni Megleniți sint descendenții romanizați ai Pecenegilor colonizați în Moglena. Tot așa alți Pecenegi colonizați pelingă Sofia s-au slavizat și fețele urmașilor lor li dă de gol astăzi originea". [Weigand Meglen-XXIX despre Romîni Megleniți: „Expresia feței este indiferentă; ochii fără foc, apoi lungăreți și oblici; umerii feței eșiți înainte; buze groase și barbă puțină"]. Această reluare a părerii lui Lucius a avut loc în mod independent, căci Jireček n-a cunoscut cele spuse de Lucius. Deosebirea stă numai într-aceia că Jireček, bine înțeles, nu consideră pe Pecenegi ca Romîni. După Th. Capidan, Meglenoromîni, I, București, 1925, pag. 63 sqq. „Romîni megleniți ar fi venit în actualul lor teritoriu dinspre răsărit, din regiunea muntelui Rhodope, pentru că particularitatea meglenoromînă \check{a} , $i < \check{o}$ a fost înprumată din limba bulgară, iar în limba bulgară schimbarea de sunet $\check{a} < \check{o}$ se găsește numai în regiunea muntelui Rhodope; apoi Romîni megleniți n-au putut veni în actualul lor teritoriu decît numai după secolul XII, ori

chiar numai după secolul XIII, pentru că în dialectele bulgărești din muntele Rhodope „pronunțarea lui *ă* ca *oa* apare cu mult după secolul XII”; cu Pecenegii, deci, Rominii megleniți nu s-au putut amesteca, „pentru că atunci când se vor fi coborât ei prin secolul XIII și poate ceva și mai târziu în Meglen, nu vor fi găsit în această regiune decât numai Bulgari”. Nu este exact însă că în limba bulgară schimbarea de sunet $\check{a} < \phi$ se găsește numai în regiunea muntelui Rhodope, vezi § 293; iar dacă în dialectele bulgărești din muntele Rhodope pronunțarea lui *ă* ca *oa* apare cu mult după secolul XII (Adecă cum *apare*? Se constată adecă în *ceva scris*?), aceasta nu înseamnă că această pronunțare nu va fi existat cu mult mai înainte! În Viața Nouă XVII (anul 1921), pag. 165-173 (după cum văd dintr-o notiță în Dacoromania II 880 și din cele ce mi-a comunicat D-l profesor Minea, căci eu însumi n-am putut găsi nicăiri numărul din Viața Nouă unde s-a publicat articolul lui Densușianu) Ovidiu Densușianu, într-un articol intitulat „Moșii, originea lor”, susține că Moșii sînt Alani rominizati, pentru că verbul *a văi* cu înțelesul de *a vedea*, pe care-l au Moșii, își are analogul într-un verb din limba Oseșilor, descendenții Alanilor, și pentru că Moșii sînt blonzi ca și Alanii. Alanii ar fi lăsat printre Romini și alte urme, după Densușianu, anume în felul cum poartă fimeile părul în Țara Hațegului și în numele de localitate Zarand, care ar fi un derivat din cuvîntul iranic *zar*, care înseamnă aur. Pe *a văi* însă mai degrabă decât din cuvinte iranice l-ar putea deriva cineva din latinul **valliare*, a vîntura, schwingen, vanner, de unde s-a derivat italianul *vagliare*, a cerne, a alege, a cerceta cu băgare de samă (Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch No 9132). Legătura de înțeles dintre *ă cerne* și *a vedea* este vădită în însuș latinescul *cernere*, care înseamnă și *a cerne* și *a vedea*, iar dela înțelesul *a cerceta cu băgare de samă*, pe care l-a căpătat **valliare* în italianește, până la acel de *a vedea*, pe care l-a căpătat **valliare* în romînește, trecerea este cea mai ușoară, după cum probează de fapt acelaș *cernere* latinesc, care înseamnă și *a cerne* și *a cerceta cu băgare de samă* și *a vedea*. Cît despre *Zarand*, această localitate este prea departe de terenurile aurifere din Transilvania, pentru că să-i poată cineva pune în legătură numele cu aurul. În caz cînd pronunțarea este *Zárand*, apoi avem probabil a face cu slavul *Zarobŭ* (Vezi Miklosich, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, II, pag. 120), pe care Ungurul prin etimologie populară l-a pus în legătură cu *zárand-*, participiul verbului *zárni*, a închide.

Asemenea amestecuri cu neamuri străine, pe care le vor fi suferit Rominii, sînt însă parțiale. De altă importanță, mai mare cu mult, este amestecul pe care-l vor fi avut poate Dacoromii cu Slavii pe întregul teritoriu actualmente ocupat de dinșii, unde nenumărate numiri topice slave probează că Rominii trebuie să fi primit acele numiri direct dela niște Slavi, care ori vor fi emigrat aiurea undeva ori se vor fi contopit cu Rominii. Pentru Slavi și pentru eventualul amestec al Romînilor cu Slavii vezi § 82 No 10 și § 225.

Tot așa de altă importanță, mai mare cu mult, este amestecul pe

care l-au avut după Diculescu, Die Gepiden, I, Rominii cu Gepizii în Dacia traiană. Prezența Gepizilor în Dacia o constată Diculescu pe baze istorice și arheologice cu începere dela anul p. Chr. 249 până la ruina statului lor, al cărui simburile îl constituia toată Dacia, prin Avari și prin Langobarzi la anul 567. Vezi § 82 No. 9 sub Gepizi. Această prezență o constată el apoi mai departe, tot pe baze istorice și arheologice, după ruina statului lor. După ruina domniei lor din Dacia și ocuparea Daciei de Avari unii Gepizi s-au dus la Langobarzi, alții mai puțini s-au refugiat la Bizantini. Dintre cei duși la Langobarzi sînt pomeniți unii de Paulus Diaconus încă în a doua jumătate a secolului VIII. Puținii care s-au refugiat pe teritoriul bizantin și-au pierdut probabil naționalitatea deja în a doua generație. Grosul populației gepide a rămas în Dacia sub jugul Avarilor. Avarii erau mai ales stabiliți în cîmpia dela Tisa din vestul Daciei, unde s-au aflat morminte de tip avar, cu cal, cu hățuri, scări de șa, arme, podoabe și monezi bizantine dela VI-VII secol. Asemenea morminte s-au găsit la Kunagota în comitatul Csanád dela finele secolului VI, la Artand și Cigmău în districtul Bihor din secolul VII, și la Török-Kanisza în districtul Torontal din secolul VIII. Grosul populației avară era însă la vest de Tisa. Cum că Gepizii trăiau alături cu Avarii se probează prin rămășiți arheologice găsite la Tisza-Füred în comitatul Heves și la Felnak în districtul Temeș, care sînt datate din primul timp al dominației avară. Împăratul Mauricius și-a pus numele Gepidicus. Aceasta înseamnă că alături cu Avarii, în luptele acestora cu Bizantinii dela 583-586, trebuie să fi fost și Gepizi. În expediția contra Avarilor dela anul 601 Bizantinii au dat la nord de Temeș în Banat peste trei sate de Gepizi. În luptele pe care le-a avut atunci în Banat generalul bizantin Priscus cu Avarii a luat prizonieri 3000 de Avari, 800 de Slavi, 3200 de Gepizi și 2000 de barbari. În armata chaganului Avarilor, cînd acesta a mers contra Constantinopolului la anul 626 erau Avari, Bulgari, Slavi și Gepizi. Dela anul 626, cînd cu expediția Avarilor contra Constantinopolului, nu se mai vorbește de Gepizi în izvoarele bizantine. În izvoare apusene se mai pomenește de Gepizii depe aici încă două secole și jumătate după anul 626. Geograful Ravennas, prima jumătate a secolului VIII, pomenește de Dacia, numită și Gipidia, unde locuiesc Avarii. Pela anul 770 Paulus Diaconus pomenește de Gepizi care trăiesc sub jugul Avarilor. Imperiul Avarilor a fost sfărmat de Franci la anul 796 și în luptele Avarilor de atunci cu Francii sînt pomeniți de partea Avarilor și Gepizii. La anul 872 ori 873 se pomenește Gepizi la Sirmium?. Die Gepiden, I, pag. 211-220, 222-224, 227, 232-234, 239-240. În special importante în documentarea prezenței Gepizilor în Dacia sînt rămășițele arheologice gepide, despre care numai unele vorbește Diculescu în primul său volum, căci despre numeroasele rămășiți arheologice gepide, găsite în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș spune autorul la pag. 78 că va vorbi în volumul II. al operei sale. În primul volum autorul vorbește numai despre cele dela Șimlău (Szilágy-Somlyó) din nordvestul Transilvaniei, care datează dela începutul secolului V, pag. 43-45, 48-51, despre cele dela Apahida lângă Cluj, care datează din prima jumătate a secolului VI, pag. 77-78, și despre cele dela Tisza-Füred în comitatul Heves și dela Felnak în districtul

Temeș, care datează din primul timp al dominației avare, pag. 219-220; iar în harta statului gepid dela pag. 76 se arată *unele* (einige) din locurile unde s-au găsit asemenea rămășiți gepide: 12 locuri în Transilvania pe tot cuprinsul ei, 3 locuri în Banat, 8 locuri în Crișana, 1 loc în Maramureș. Fiindcă Diculescu este partizan al părerii că Dacoromânii sînt descendenții populației romane din Dacia, care n-ar fi părăsit Dacia niciodată, ci ar fi rămas statornică în ea în tot timpul invaziei barbarilor, apoi se înțelege pentru ce elementele vechi germane care se vor fi găsit în limba romînească sînt după el de origine gepidă (Vezi § 84 nota): Romînii și Gepizii aŭ fost doar coexistenți în Dacia în curs de șese secole, până ce s-aŭ romînzat Gepizii încet încet cu toții. Die Gepiden I, pag. 169-170: 'Gepizii erau numeroși, dar mai puțin numeroși decît populația romanică, față de care erau în acelaș raport numeric, în care aŭ fost neamurile germane față de populația romanică în celelalte provincii ale imperiului'. Pag. 171-173: 'In Dacia alături cu Gepizii trăiau, ca populație supusă, Romînii primitivi'. Pag. 196: 'Romînii față de Gepizi erau în stare de supunere. De atunci își trage originea înțelesul de halbfreier Bauer al cuvîntului *rumîn*'. Pag. 197: 'Ocupația Romînilor pe vremea Gepizilor era păstoria și agricultura'. Pag. 224-225: 'Cei două mii de barbari, despre care se spune că i-ar fi luat prizonieri generalul bizantin Priscus în Banat împreună cu 3000 de Avari, 800 de Slavi și 3200 de Gepizi (Informator este Theophanes. Vezi puțin mai sus), erau Romîni'. În ce privește continuitatea Romînilor în Dacia, aceste spuse ale lui Diculescu sînt afirmații goale. Inseș numele comune și personale gepide, care ar exista în romînește (Vezi § 84 nota), ar răsturna în adevăr, după cum cu drept observă Diculescu pag. 173-174, principalul argument care s-a adus până acum *contra* continuității Romînilor în Dacia, dar n-ar constitui un argument *pentru* această continuitate, întru cît Romînii aŭ putut căpăta elementele vechi germane de nuanță gepidă din limba lor dela Goții de a dreapta Dunării, cu care aŭ fost în așa de îndelungate raporturi (Vezi § 82 No 9) și a căror limbă era asămănătoare cu cea a Gepizilor (Vezi § 82 No 9 sub Gepizi), iar elemente curat gepide aŭ putut înprumuta dela Gepizi chiar fără să fi persistat în Dacia, deoarece ei aŭ emigrat de a stînga Dunării, în special în Banat și în Transilvania, încă din secolul p. Chr. VI, cînd Gepizii erau în Dacia (Vezi § 275). De atunci, dela véacul VI, aŭ avut vreme de ajuns Romînii să trăiască și prin munți împreună cu Gepizii și să înprumute dela dînșii acele cuvinte privitoare la munte, ca *béucă*, *băucă*, *bitcă* (Vezi § 84 nota), asupra cărora insistă în special Diculescu la pag. 218. Un singur argument aduce autorul în favoarea continuității Romînilor în Dacia, și acela limbistic. La pag. 199 ni se spune anume că 'în limbile slovacă și polonă s-a introdus cuvîntul romînesc *chiag* > **clagam* pe vremea cînd încă *cl* nu devenise *cl'*, deoarece în aceste limbi cuvîntul ar fi sunînd cu *cl-*, nu cu *cl'*; fiindcă însă *cl < cl'* este un fenomen romînesc foarte vechiu [El este în adevăr anterior înprumuturilor făcute de limba romînă din limbi străine, are loc numai la elementele băștinașe și aparține la romîna primitivă. Vezi §§ 251 No 178; 263; 264], apoi aceasta ar proba că Romînii aŭ existat în Dacia de demult tare, depe vremea lui *cl*'. Din ne-

norocire, orice discuție asupra unui asemenea lucru este de prisos, pentru că în limbile slovacă și polonă cuvântul românesc *chiag* sună cu *cl'*, nu cu *cl*. Vezi Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Consonantismus, II, 58. Fapt pozitiv, care să probeze că în adevăr Gepizii și Romînii au coexistat *cîndva* în Dacia (fără să probeze, firește, nimic în ce privește *continuitatea* Romînilor în Dacia), este numai acel al numelor topice gepide care ar fi existînd pe teritoriul actual al Daciei, căci asemenea numiri topice de origine gepidă, existente astăzi în nomenclatura romînească, nu s-ar putea explica decît prin faptul că Romînii le-au primit cîndva direct dela Gepizi, tot așa dupăcum numirile topice slave din actuala nomenclatură romînească nu se pot explica decît prin faptul că Romînii le-au primit cîndva direct dela Slavi. Și asemenea numiri topice gepide Diculescu înseamnă citeva. Numiri topice presupuse gepide pomeneste el multe, dar nu toate sînt privitoare la chestiunea coexistenței Romînilor cu Gepizii, iar unele sînt complet inadmisibile. De felul acesta, că nu privesc chestiunea ori că sînt complet inadmisibile, sînt următoarele categorii. a) Nume topice gepide vechi, atestate în izvoare istorice și care azi nu mai există: *Ahua* (=Olt) pag. 90; *Drenko* (=Mureș) pag. 85; *Gilpil* (=Crișul negru) pag. 89; *Milia* (=Crișul alb) pag. 88; *Taus* (=Olt) pag. 90; *Tut* (=Bega) pag. 89. b) Nume topice autohtone, influențate de limba gepidă, atestate în izvoare istorice; unele azi nu mai există; altele există, dar nu sînt descendentele acelor forme gepizate: *Grisia* (=Criș) pag. 92; *Marisia* (=Mureș) pag. 91; *Recidiva* pag. 93; *Sicidiva* pag. 94; *Tibisia* (=Temeș) pag. 91; *Tisia* (=Tisa) pag. 91. c) Nume topic actual dat de Romîni pe baza unui nume personal gepid (Berlad?): *Bîrlad* pag. 188-189. d) Nume topice actuale date de Romîni pe bază de nume comune gepide, care vor fi existat odată în limba romînească: *Bóta* pag. 181; *Bótca* pag. 181; *Mueriș* pag. 99; *Mueruș* pag. 99. La această categorie aparțin în special numele topice *Bahlûi*, *Călmățui*, *Căluî*, *Urlûi*, *Vaslûi*, pag. 193-194, care ar fi compuse din cuvintele germane *baht* Pfütze, *wasl* Regen, *kall* geronnen, *huril* Kot, *klame* Giessbach, și germanul *ouwa* Wasser. Aceste nume topice în -*ûi* gepide sigur că nu sînt, pentru că Gepizi pela *Bahlûi* și pela *Vaslûi* n-au fost niciodată, dar nici romînești pe bazele de elemente gepide presupuse de Diculescu nu pot fi cu niciun preț, pentru că ar trebui să admitem că Romînii ar fi împrumutat din limba Gepizilor nu numai cuvinte, ci și chipul de a forma cuvinte compuse. Formele gramaticale în general se împrumută greu dela o limbă la alta (Vezi §§ 332, 333, 334), dar dintre cele mai greu de împrumutat este tocmai felul de a forma cuvintele prin compunere, mai ales cînd acel fel (cum este tocmai cel german) este așa de contrariu firii limbii împrumutătoare. Privitoare la chestiune sînt numai următoarele categorii de numiri topice presupuse gepide. a) Numiri actuale negepide, dar influențate de limba gepidă: *Dunăre* pag. 99-100; *Mureș* pag. 93; *Olt* pag. 80-81. b) Numiri actuale date de Gepizi: *Amărul* [unde articolul este, firește, ceva românesc] pag. 97; *Doftăna* pag. 94; *Ernot* [Accentul?] pag. 192; *Gâlda* pag. 94-95; *Gilórt* pag. 78-79; *Lótru* pag. 79-80; *Măra* pag. 94; *Sórca* pag. 94. La această categorie aparțin în special numele topice terminate în -*ădia*

și -*ădia*: *Amarădia* pag. 96; *Arpădia* pag. 97; *Cernădia* pag. 98; *Ciocădia* pag. 98; *Cisnădia* pag. 98; *Crivădia* pag. 97; *Lopădia* pag. 99. La acestea se adaugă c) Numiri topice date de Romîni dela numele etnic al Goșilor, care ar proba că alături cu Gepizii existau în Dacia și rămășiți de ale Goșilor: *Gótul* pag. 169; *Pîrăul Gotului* pag. 169. Dar și aceste numiri sînt supuse la multe restricții. *Dunăre*, *Mureș*, *Olt* sînt în adevăr influențate de limba gepidă? Lucrul nu-î de fel sigur. O idee îș poate face cineva din cele spuse de Diclescu asupra numelui *Dunăre* (Vezi § 100). *Amărul* este un nume dat de Gepizi? Nu cumva este dat de Romîni pe baza unui nume comun gepid existent cîndva în romînește, așa cum sînt numele *Bóta*, *Bótca*, *Mueriș*, *Mueruș* (Vezi mai sus primele categorii de numiri topice sub d)? *Doftăna*, care, tocmai, se găsește și pe teritorii negepide (în județele Prahova și Bacău), nu este cumva și el mai degrabă un nume dat de Romîni pe baza unui nume comun gepid existent cîndva în romînește? (Un gepid *Doftana* de altfel ar trebui să fie relativ de curînd introdus în romînește, după prefacerea *ă* în *ă*). Că în numele topice *Gotul*, *Pîrăul Gotului* se va fi ascunzînd numele etnic al Goșilor, este problematic. Vezi § 212 sub IV pag. 549. Pentru celelalte numiri, *Ernot*, *Gălda*, *Gilört*, *Lótru*, *Măra*, *Sôrca*, și cele terminate în -*ădia*, -*ădia*, alt verdict asupra gepizmului lor nu se poate da decît acel de *poate!* La niciuna n-ai a face, ca la slavele *Zlătina* ori *Bălggrad*, de pildă, cu ceva unde să poți zice *sigur!* De altfel această lipsă de siguranță are loc la toate elementele vechi germane cîte au început de o bucată de vreme, ca nume comune și nume proprii, să-și afirme existența în limba romînească: niciun element vechi german, afirmat de unii și de alții ca atare, nu-î sigur. Dar să admit că numirile topice din categoriile din urmă *a*, *b* sînt într-adevăr de Gepizi date și că dela Gepizi direct le-au primit Romîni (In asemenea caz, în treacăt vorbind, cuvîntul *Cernădia* > gepid *kern-* ar proba că Romîni existau pe teritoriul gepid în secolul VI, pe vremea cînd se făcea africativizarea lui *ce*, *ci*). Ele sînt numai 18 la număr. Acest număr este minim și nu poate îndreptăți pe cineva să spună, cum face Diclescu pag. 170, că „Gepizii în Dacia erau față de Romîni în acelaș raport numeric în care au fost neamurile germane față de populația romană în celelalte provincii ale imperiului”, ori, cum face el în prefață pag. VII, că „partea pe care au luat-o Gepizii la formarea poporului romîn este în orice caz egală, dacă nu mai mare, cu cea pe care au luat-o Francii la formarea poporului francez și Langobarzii la formarea poporului italian”.

O importanță oarecare se poate atribui în sfîrșit contactului pe care l-au avut Dacoromîni cu popoarele vechi turcești, cu Pecenegii adecă, cu Uzii și cu Cumanii.

Pecenegii (Așa-î numesc cronicile rusești: *Pecenġgŭ*, pl. *Pecenġdzi*. Bizantinii îi numesc *παρλιναίται*, *παρλιναί*. Alt nume sub care apar este *Kangar*, Constantin Porphyrogenetus De administrando imperio, cap. 37, pag. paris 106, și *Kangli* la Rubruck [The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, translated from the latin and edited by William Woodville Rockhill, London, 1900]. Izvoarele ungurești îi numesc

Bissenî. Pentru variante, ca Baĝnak la Edrisi, etc., vezi Ioachim Lelewel, Géographie du moyen âge, Breslau, 1852, III, pag. 12, 192, 203, IV, pag. 44-45) au ocupat la anul 890 Moldova până la Siret, după ce au alungat de acolo pe Unguri, Constantin Porphyrogenetus, De administrando imperio cap. 37, pag. paris. 105, cap. 38, pag. paris. 107-108 (Constantin, care scria cel mai târziu pe la 945, spune că lucrurile s-au petrecut cu 55 de ani mai înainte. Compară volumul I al lucrării de față, pag. 729), cu povestirea căruia se potrivește cea a lui Nestor, vezi volumul I al lucrării de față pag. 716, și deja în anul 933, profitând de discordiile din primul imperiu bulgăresc, după ce susținuse ba pe țarul Petru, ba pe călugărul Mihael, fratele țarului, invadează împărăția grecească și pătrund, devastând tot înaintea lor, până în Atica. Theophanes continuat pag. paris. 260, Cedrenus t. II pag. paris. 627, 628. Până la anul 1057 ei s-au mulțămît totuși numai cu incursiile de pradă în peninsula balcanică și s-au mănșinat, ca locuitori stabili, la granița Dunării, după ce (cu siguranță încă dela 971, când Ioan Tzimiskes a pus capăt imperiului bulgăresc de răsărit) se lățise cu stăpînirea până la incluziv Oltenia. La 1057 însă au ocupat și tot litoralul drept al Dunării. Anna Comnena pag. paris. 89. De aici înainte toată greutatea lor a apăsât asupra peninsulei balcanice, ca un fel de compensare a pierderilor suferite de dinșii în sudul Rusiei, căci la 1036-1038 suferise o mare înfrîngere din partea lui Iaroslav, prințul Kievului, iar pe la 1055 fusese deposedați de Cumanii din posesiunile lor de dincoace și de dincolo de Dnipru, pe care le stăpîniau pe la 945 (Constantin Porphyrogenetus, De administrando imperio, cap. 8, pag. paris. 58, 59, cap. 37, pag. paris. 106), și fusese împinși de Cumanii spre apus până la Moldova (probabil incluziv). Karamzin, Histoire de l'empire de Russie II, 29, 86. Dela 1083-1096 împăratul Alexios Komnenos a avut mult năcaz cu dinșii, care pe Cumanii îi aveau citeodată aliați, citeodată dușmani, pănăce la anul 1096 cu ajutorul Cumanilor i-a învins cu desăvîrșire la orașul Ainos, la gura rîului Marița. Anna Comnena, pag. paris. 188, 192-203, 204, 205, 210-218, 227-235; Zonaras II, pag. paris. 299. Cu această ocazie împăratul a ales un număr mare de Pecenegi tineri și voinici și i-a așezat cu soțiile lor și cu copiii în Moglena, unde descendenții lor trăiau încă pe vremea lui Zonaras [aproximativ anul 1150] și se numiau Patzinacae Moglenitae. Zonaras, locul citat. Bande de ale lor au continuat cu toate acestea să infesteze peninsula, pănăce împăratul Ioan Komnenos li-a dat la anul 1123 lovitura finală, pomenită și pe timpul lui Niketas Akominatos Choniates [pe la 1206] ca *sfrșitul Pecenegilor* (ἡ Πατζινάκων τελευτή), Niketas Choniates pag. paris. 10, 11. De data aceasta iarăș mulți din ei s-au stabilit ca coloni în peninsula, anume într-o provincie oarecare apuseană. Niketas Choniates locul citat. În tot acest interval de timp, cît au stăpînit ei valea Dunării, au avut ocazie să se stabilească și în Transilvania, unde sînt pomeniți, sub numele de Bissenî, în acte publice ungurești, de pildă din anii 1221, 1222, 1224, Documente Hurmuzaki I. Pecenegii erau de naționalitate Turci și vorbeau aceiaș limbă cu Cumanii. Anna Komnena, pag. paris. 232.

Uzii erau un neam de Pecenegi. Vezi despre dinșii volumul I al lucrării de față pagina 728. În cronicile rusești sînt cunoscuți sub numele de Torki (Torți) după Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, II, 86.

Cumanii (Aşa, *Cumani*, sînt numiți în unele izvoare latinești, de pildă în actele publice ungurești; în alte izvoare latinești, de pildă în Rubruck, sînt numiți *Comani*. Bizantinii îi numesc *Κομάνοι*. Alt nume sub care apar este *Kapčak*, *Kipčak* la Rubruck. Cronicile rusești îi numesc *Polovți*. Un izvor evreesc [Petakhia] îi numește *Kedar*, Lelewel, Géographie du moyen âge, III, 201. Ei pe ei însiș se numiau *Hun* ori *Kun*, după cum se vede din cimilitura No 17 din codex cumanicus, pagina 145 și 153 din ediția lui Kuun, precum și din faptul că Cumanii din Ungaria și până astăzi se numesc pe ei însiș *Kun*, după mărturisirea lui Kuun în codex cumanicus pag. 153), după ce înlocuise pe Pecenegi în stăpînirea teritoriilor din sudul Rusiei de dincolo și de dincoace de Dnipro și, probabil, în stăpînirea Moldovei încă depela 1055, i-a înlocuit și în stăpînirea Munteniei și Olteniei dela anul 1096, cînd, împreună cu Bizantinii, a sfîrșit puterea Pecenegilor în bătălia dela Ainos. Pentru întinderea stăpînirii lor (și, implicît, pentru întinderea stăpînirii predecesorilor lor, a Pecenegilor) peste Oltenia vezi Anna Komnena pag. paris. 454, unde se spune că împăratul Alexios la anul 1114 a aflat că Cumanii aș trecut Dunărea ca să prade și a venit răpede la Vidin (Βιδύνη) cu nădejdea că are să dea peste dinșii, dar că Cumanii, care auzise de venirea cu grabă a împăratului, apucase să treacă Dunărea îndărăt, și că împăratul a trimes după dinșii peste Dunăre o oștire, ca să-i urmărească, oștire care i-a urmărit trei zile și trei nopți, până ce a ajuns la un rîu (probabil Oltul), unde a văzut pe Cumanii trecînd rîul cu plutele. Stăpînirea lor a ținut până la anul 1239, cînd armata lor a fost cu desăvîrșire învinsă de Mongoli în deșerturile Astrahanului și patruzeci de mii dintr-inșii împreună cu hanul lor Kothian aș căutat azil în Ungaria, iar vastul teritoriu peste care ei stăpînise a devenit pradă Mongolilor. Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, IV, 6. Istoria acestui popor este relativ destul de bine cunoscută. Multe notiți privitoare la dinșii aș fost adunate de Kuun în prefața la codex cumanicus. La noi a scris despre ei cu multă erudiție, dar și cu multă fantazie, Papadopol Calimah în Notiță istorică despre Birlad, Birlad, 1889, și mai ales în Cuvînt despre expediția lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului, contra Polovților sau Cumanilor, în Analele Academiei Romîne, seria II, tomul VII, secția II, pag. 141 sqq.; apoi Ilie Gherghel, Cărcetări privitoare la istoria Comanilor, în revista Tinerimea Romînă, noua serie, vol. II, 263-269, III, 387-392, IV, 114-118 (nesfîrșit).

Naționalitatea Cumanilor, și deci și a Pecenegilor, care vorbeau aceeaș limbă cu Cumanii (Vezi mai sus notițiile despre Pecenegi, fine), o știm, căci li cunoaștem limba: erau Turci, limba lor era limbă turcească. Într-un manuscris din biblioteca sfîntului Marcu din Veneția, datat din 11 Iuliu 1303, se cuprind liste de cuvinte corăspunzătoare în limbile latină, persiană, cumână, sub diferite titluri, precum: cuvinte începătoare cu *a*, cuvinte începătoare cu *b*, etc., adverbe, nume și pronume (declinarea lor), cuvinte care privesc pe dumnezeu, timpuri, sentimente, calitățile lucrurilor, spițarie, fierar, croitor, ciobotar, mărfuri, defectele oamenilor, război, lucruri care aparțin casei, lucruri care aparțin mesei, arbori, ierburî, animale, etc.;—apoi vocabulare cumano-germane și cumano-latine;—cimi-

lituri cumane;—fragmente în limba cumană din evanghelia învățătoare;—un fragment în limba latină de gramatică cumană cu paradigma unui verb cuman;—alt vocabular cumano-latin;—cele zece porunci și cele șapte păcate capitale în limbile cumană și latină;—crezul și mai multe rugăciuni în limba cumană;—alte glosare cumano-germane și cumano-latine. Totul scris cu litere latine. Géza Kuun a publicat acest manuscris întocmai (Codex cumanicus, Budapesta, 1880) și la sfârșit a adăogit patru glosare, unul care cuprinde toate cuvintele din textele cumane ale manuscrisului, al doilea care cuprinde toate cuvintele din textele persiane ale manuscrisului, al treilea care cuprinde toate cuvintele germane din manuscris (mediogermane, Mittelhochdeutsch, și anume din mijlocul Germaniei, Mitteldeutschland, aproximativ regiunea dintre Bonn și Aachen, Kuun pag. CXX după comunicarea lui Karl Julius Schröder), al patrulea care cuprinde toate cuvintele mediolatine din manuscris ce nu se găsesc în Ducange. Din felul literelor, din ortografia latină, din soiul limbii latine întrebunțate, din felul limbii germane întrebunțate se constată că scriitorii manuscrisului (șigur călugări), care au fost cel puțin vreo cinci, au fost Germani din Germania de mijloc și Italieni din Genova (Kuun CXX sqq.). Cuvintele cumane, câte se găsesc în codex cumanicus, sînt în număr de 2859 (Se poate însă întimpla sa mă fi înșelat cu cîteva unități la numărătoare). Dintre aceste 2859 de cuvinte 324 sînt de origine arabă și persiană. Iată care sînt aceste 324 de cuvinte. Observ mai înainte de a le înșira că ortografia întrebunțată este cea a limbii comune rominești, cu deosebire că explozivă a fonă guturală și palatală am exprimat-o prin *k* și că am întrebunțat pentru africaterile *tš*, *dž* la sfârșitul cuvintelor semnele *č*, *ğ*. Am căutat să dau acestor cuvinte pronunțarea lor adevărată, care în codex cumanicus se ascunde supt o mare diversitate ortografică. La fixarea aceștii pronunțări m-am servit pe de o parte de pronunțarea pomenitelor cuvinte în limbile persiană și arabă (după Zenker), iar pe de alta de valoarea diferitelor caractere latinești întrebunțate în codex cumanicus pentru transcrierea cuvintelor cumane, valoare care a fost însă numai neîndestulător hotărită de Kuun (Nici nu se putea altfel). Se înțelege, deci, că de multeori valoarea fonetică a cuvintelor cumane din lista care urmează poate fi greșită. În special atrag atenția lectorului asupra cuvintelor *ouad*, *ouada*, *ouat*, *șingft*, a căror pronunțare este problematică. În sfârșit cîteva din aceste cuvinte sînt persiane ori arăbești numai prin radical ori numai prin partea înșia a compusului, căci sufixul ori verbul ajutător sînt turcești: *alam-lar* (-lar sufix turcesc), *azat etermen* (etermen verb turcesc), *baha-li* (-li sufix turcesc), *baha-siz* (-siz sufix turcesc), *baht-li* (-li sufix turcesc), *cirak-lik* (-lik sufix turcesc), *fil tiși* (tiș, dinte, cuvînt turcesc), *halal-im* (-im sufix turcesc), *harğ etarmen* (etarmen verb turcesc), *hersek-ci* (-ci sufix turcesc), *hokum-ci* (-ci sufix turcesc), *kahal-luk* (-luk sufix turcesc), *manai-siz* (-siz sufix turcesc), *matel-lar* (-lar sufix turcesc), *mian-ci* (-ci sufix turcesc), *mohor-larmen* (-larmen sufix turcesc), *mukla-mak* (-mak sufix turcesc), *mulkarmen* = *muk-larmen* (-larmen sufix turcesc), *naamat-lu* (-lu sufix turcesc), *rimma-lik* (-lik sufix turcesc), *rimmalik etarmen* (etarmen verb turcesc), *sabir-luk* (-luk sufix turcesc), *sir-larmen* (-larmen sufix turcesc), *șuk-li* (-li sufix turcesc), *șuk-lik* (-lik

sufix turcesc), zian etarmen (etarmen verb. turcesc). In ce privește sufixele turcești din aceste cuvinte, le-am scris întocmai, așa cum le-am găsit în codex cumanicus, fără să îndrăznesc de a le transcrie cu armonia vocalică, conform căreia cuvintele respective au trebuit să sune: bahali, bahasiz, bahtli, ciraklik, halalim, hokumciu, kahallik, mianci, naamatli, rimmalik, sabirlik, şuklu, şukluk.

- aina—vineri *pers.*
 alamlar—steag *ar.*
 amanat—încredințare *ar.*
 amanat berumen—încredințez *ar.*
 amaşa—totdeauna *pers.*
 armut—pară *pers.*
 aşuk—iubitor *ar.*
 atar—spîter *ar.*
 ayaz—glas *pers.*
 azat etarmen—liberez *pers.*
 azat kisi—om liber *pers.*
 badam—migdală *pers.*
 badbakt—nebun *pers.*
 bag—vie *pers.*
 baha—preț, valoare *pers.*
 bahali—prețios *pers.*
 bahan—băcan, bois de campêche *ar.*
 bahasiz—fără preț *pers.*
 bahcea—grădină *pers.*
 baht—prosperitate *pers.*
 bahtli—fericit *pers.*
 bakcea—grădină *pers.*
 bakceazi—grădinar *pers.*
 balsaman—balsam *ar.*
 barakat—binecuvîntat *ar.*
 bazar—bazar *pers.*
 bazargan—negustor *pers.*
 be—gutue *pers.*
 begiuda—un fel de rubin *pers.*
 behet—arvună *ar.*
 bohorih—cuptor, sobă *pers.*
 bolar—cristal *ar.*
 brinc—orez *pers.*
 bulbul—privighitoare *pers.*
 buniat—fundament *ar.*
 cear şanbe—mercuri *pers.*
 cialdur—sulă *pers.*
 ceami—mulțime *ar.*
 cirak—luminare *pers.*
 ciraklik—sfeșnic *pers.*
 ciunkin—așa dar *pers.*
 ciura—șoim *pers.*
 ciuruba—un purgativ *pers.*
 dač=tağ
 darcini—scorțișoară *pers.*
 daru—doftorie *pers.*
 daū—întrebare *pers.*
 dela—dihor *pers.*
 derzi—croitor *pers.*
 dider—față, privire, ochiū *pers.*
 divar—părete *pers.*
 dost—prietin *pers.*
 drust—adevărat *pers.*
 duat—calamară *ar.*
 duvlat—stăpînire *ar.*
 elat—suc, humor *ar.*
 eminc—liniște *ar.*
 erzak—curvă *pers.*
 falan—cutare *ar.*
 fil tişi—fildes *ar.*
 frista—înger *pers.*
 fuzul—fudul *ar.*
 gala—cetate, castel *ar.*
 gali—covor *pers.*
 gam—grijă, supărare *ar.*
 garip—străin *ar.*
 garanful—garoafă *ar.*
 gean—suflet *pers.*
 gehan—lume *pers.*
 ghiulaf suiu—apă de trandafir *pers.*
 gift—păreche *pers.*
 gighiar—ficat *pers.*
 gighiar band—plămîn *pers.*
 gingibil—ghimbir, gingembre, Ingwer *ar.*
 gins—națiune *ar.*
 gioap—răspuns *ar.*
 giuhut—Jidan *ar.*
 giurum—condamnare, osîndă *ar.*
 hababa—un fel de struguri (poamă), raisins de Damas *ar.*
 habar—noutate *ar.*
 hac—cruce *pers.*
 hafta—săptămînă *pers.*

haibat—glorie *ar.*
 hakil—înțelepciune *ar.*
 hakim—medic *ar.*
 halal—permis; legal *ar.*
 halalim—soflea mea *ar.*
 halca—incl *ar.*
 ham—și *pers*
 ham—amar *pers*
 hamal—hamal *ar.*
 hamar—chingă, ceintură *ar.*
 hamara—fără încetare *pers*
 hamir—faină *ar.*
 harabat—lupanar *ar.*
 haram—nepermis *ar.*
 harġ—cheltuială *ar.*
 harġ etarmen—cheltuesc *ar.*
 hasa—în special *ar.*
 haser—rogojină *ar.*
 hava— aer *ar.*
 haziz—iubit, scump *ar.*
 hazna—hazna, tezaur *ar.*
 hear—castravete *pers*
 hear ŝanba—siminichie *pers*
 hebak—tărișă (falș tradus de Kuun cu pulegium) *ar.*
 heč—nimic *pers*
 herghiz—niciodată *pers*
 hersek—deșert, sec, vain, frivole *pers*
 hersekci = hersek
 heși—un fel de pinză *pers*
 hoatlangil—întărește. (corroboră) *ar.*
 hokumci—advocat *ar.*
 horos—cucos *pers*
 hoș—scump, iubit *pers*
 hürmet—în mod onorific *ar.*
 iaane—ca și cum *ar.*
 iakut—rubin *ar.*
 ialmas—diamant *pers*
 ianauar—animal *pers*
 ie ŝanbe—duminică *pers*
 iezde—dumnezeu *pers*
 illa—dar, însă, sed *ar.*
 irs—ris, lynx *ar.*
 kaghet—papyrus *ar.*
 kahal—ticăit, leneș, ordinar *pers*
 kahalluk—lene *pers*
 kälip—calupul cizmarului *ar.*
 kandala—ploșniță *ar.*

kanfor—camforă *ar.*
 kasap—casap *ar.*
 kater—cațir *ar.*
 katifa—catifea *ar.*
 keška—să dea dumnezeu! *pers*
 ketan—pinză *ar.*
 kibrit—pucioasă *ar.*
 kirač—var *pers*
 kitab—școală *ar.*
 kitira—tragacante, adragant, Traganth (o plantă medicinală) *ar.*
 kondrok—tămie *pers*
 kreč—ghips *pers*
 kurban—sacrificiu *ar.*
 kurč—scaun *ar.*
 kvat—putere *ar.*
 laal—rubin *ar.*
 lahab—poreclă, cognomen *ar.*
 lahan—cristelniță *pers*
 laik—demn *ar.*
 lak—lac roș *ar.*
 limon—lămie *pers*
 maagiunlar—cofeturi, dulceți *ar.*
 maana—formă *pers*
 madim—metal, mineral *ar.*
 magar—poate *pers*
 mahak—piatră de încercare, pierre de touche, Proberstein *ar.*
 mahmuda—convolvulus scammonia, o plantă medicinală *ar.*
 mahsit—intenție *ar.*
 maïdan—piață *ar.*
 maïmun—momiță *pers*
 makala—mahala *ar.*
 malahan—alifie *pers*
 manaisiz—fără măsură *pers*
 mania—după asemănare *pers*
 manna—mană *ar.*
 margeand—mărgean *ar.*
 margiumak—linte *pers*
 mart—bărbat *pers*
 matellar—cimilituri *ar.*
 medet—ajutor *ar.*
 mianci—tetal, mijlocitor *pers*
 mih—cuñu *pers*
 mihir—iubire *pers*
 mir—șef, principe *ar.*
 miret—moștenire *ar.*

- miron—zmirnă *ar.*
 miskin—sărac *ar.*
 mişmiş—zarzară *ar.*
 mohor—pecete *pers*
 mohorlarmen—pecetluesc *pers*
 muhtač—sărac *ar.*
 murad—scop, țință *ar.*
 mulklamak—moştenire *ar.*
 mulkrarmen—moştenesc *ar.*
 murdar—curvă; rău (male, ad-
 verb) *pers*
 muvaddat—bunăvoință *ar.*
 naal—potcoavă *ar.*
 naamatlu—plăcut *ar.*
 nafas—suflare *ar.*
 naht—banî *ar.*
 nainč—portocală *ar.*
 nak—un fel de pere *pers*
 nakara—un fel de darabană (tam-
 bour de cuiवे, Kesselpauke) *ar.*
 nakş—imagine, icoană *ar.*
 nam—nume *pers*
 narangi—portocaliū *ar.*
 nardan—rodie *pers*
 nasič—haină de matasă țesută cu
 fir de aur *ar.*
 nazik—suptire *pers*
 nek—bun *pers*
 nil—indigo *pers*
 nişan—semn *pers*
 nohut—nohot *pers*
 nur—lumină *ar.*
 okt—ceas, oară *ar.*
 ouad—timp *ar.*
 ouada—termin în timp, vadea *ar.*
 ouat—încălțăminte *pers*
 oruz—post, jejunium *pers*
 palang—leopard *pers*
 paşanbe—joi *pers*
 peiğambar—profet *pers*
 perghiāl—compas *pers*
 peroza—peruzea *pers*
 peşa—meşteşug, meserie *pers*
 peşman—căință *pers*
 peşman bolurmen—mă căesc *pers*
 pil—elefant *pers*
 pistac—fistică *ar.*
 rahim—milă *ar.*
 raigan—gratis *pers*
 rang—culoare *pers*
 ravand—revent *ar.*
 raziana—molură, anison dulce, fe-
 nouil, Fenchel *ar.*
 rebe—camătă *ar.*
 rimmalik—proorocire *ar.*
 rimmalik etarmen—proorocesc *ar.*
 roz—fericire *pers*
 rustan—țăran, bădăran *pers*
 saadat—trestie *ar.*
 saar—supărare *ar.*
 sabirluk—martiriū *ar.*
 sabur—sabur, aloe *ar.*
 saburluk=sabirluk
 sadaga—pomană, milostenie *ar.*
 safar—drum, călătorie *ar.*
 sahat—ceas *ar.*
 sahit—rămășiță, rest *ar.*
 sairi—rămășiță, rest *ar.*
 salam—salutare *ar.*
 salg—jale (o plantă), salbie, salvia
 officinalis *ar.*
 salik—înpletit *ar.*
 saraf—zaraf *ar.*
 saraī—palat *pers*
 sarhit=sahit
 sarinčka—cisternă *ar.*
 sastian—săftian, un fel de piele *pers*
 sat=sahat
 sebeb—cauză *ar.*
 seir—alergător *ar.*
 seng—bulgăre *pers*
 se şanbe—marți *pers*
 shinia—strug *ar.*
 sinduk—ladă *ar.*
 sir—secret, mister *ar.*
 sirlarmen—călătoresc *ar.*
 smurut—smaragd *pers*
 şoltan—rege *ar.*
 sonbul—spic *ar.*
 suffera—masă *ar.*
 suf—lină *ar.*
 supra=suffera
 sunduk=sinduk
 surat—imagine *ar.*
 suruna—oboe, un instrument muzi-
 cal, hautbois *pers*

-sust—leneș *pers*
 -șaar—oraș *pers*
 -șabat—sîmbătă *pers*
 -șaftalu—piersică *pers*
 -șaghet—armă *ar.*
 -șahar—zahar *pers*
 -șaitan—satana *ar.*
 -șalgan—nap *pers*
 -șanbe=șabat
 -șarpan—față de masă *pers*
 -șeriat—judecător *ar.*
 -șingft—muștar *pers*
 -șira—vin *pers*
 -șirihîș—un fel de mană *pers*
 -șișă—garafă, pahar *ar.*
 -șugur—mulțămire *ar.*
 -șuk—dorință *ar.*
 -șukli—doritor *ar.*
 -șuklik—poftă *ar.*
 -tabak—talger *ar.*
 -taf—daerea, tambour de basque *ar.*
 -taffaruç—recreare *ar.*
 -tafsanit—amănunțimi, detalii *ar.*
 -taftar—condică *ar.*
 -tağ—coroană *pers*
 -takta—masă *pers*
 -talal—telal *ar.*
 -tama—zgîrcenie *ar.*
 -tamaker—zgîrcit *ar.*
 -tamam—complect *ar.*
 -tamașă—petrecere *ar.*
 -tap—răbdare *pers*

ar.
 S
 tarağ—ferestui *pers*
 taraga—șanț *ps.*
 tarazu—balanță
 tastar—șervet
 taul—furtună *antă pers*
 taus—păun *ar.pers*
 terak—copac, plantă *pers*
 terf—lapte acru *pers*
 tesinf—compunere, redactare *ar.*
 tesinf etti—a dictat *ar.*
 toba—căință *ar.*
 tombur—darabană *ar.*
 totu—papagal *pers*
 tughian—dughiană *ar.*
 turbut—convolvulus turpethum, o
 plantă medicinală *pers*
 tu șanbe—lună *pers*
 tutia—un mineral de zinc, cadmie,
 calamine, Galmei *pers*
 ulema—învățați *ar.*
 veles—bumb *ar.*
 zafran—șofran *pers*
 zagan—bărbie *ar.*
 zangar—rugină *pers*
 zeitin—maslin *ar.*
 zernek—auripigment, un mineral de
 arsenic *pers*
 zian etarmen—fac rău *pers*
 zin—podoabă *ar.*
 zindan—iadul, infernul *pers*
 zingil—lanț *pers*

Cînd într-o limbă se găsesc la 2859 de cuvinte 324 împrumutate din altă limbă (aproape a nouă parte, aproape 12 la sută) și cînd acele cuvinte împrumutate exprimă tot felul de lucruri concrete și abstracte dintre cele mai necesare vieții omenești, între altele *suflet, lume, întrebare, răspuns, preț, înțelepciune, soție, amar, adevărat, făină, aer, sîlă, luminare, dumnezeu, scaun, putere, față, formă, părete, bărbat, ajutor, cuiu, moștenesc, nume, bun, semn, lumină, timp, încălțăminte, coloare, fericire, țaran, supărare, drum, călătorie, rămășiță, suptire, lînă, masă, armă, judecător, mulțămire, dorință, amănunțimi, petrecere, furtună, arbore, lapte, bărbie, rugină*; apoi adverbe și conjuncții ca *totdeauna, așa dar, și, fără încetare, niciodată, ca și cum, dar, însă, poate, fără măsură*; apoi exclamația *să dea dumnezeii!*; cînd, zic, într-o limbă au loc asemenea împrumuturi din altă limbă, această înseamnă că poporul care vorbește limba împrumutătoare a fost pătruns de influința poporului care vorbește limba din care s-a făcut împrumutul. În cazul nostru Cumanii, înainte de a veni prin țările noastre, au fost co-

pleșiți de cultura persiană și arăbească. Pentru aceia ei și erau de religie mohametană. După aceia au înbrăoșat religia creștină, anume atunci când, amenințați de Mongoli (La 1227 a avut loc bătălia dela Kalka [lingă Mariupol la Marea de Azov], în care Cumanii și Rușii au fost învinși de Mongoli), au crezut că cu aceasta vor căpăta ajutor dela creștini, și de pildă la 1227 un han al lor, Basti, a trecut la creștinism (Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, III, 285), și tot atunci un alt principe al lor, Bortz, s-a creștinat cu toți supușii lui (Documente Hurmuzaki, I₁, pag. 102, No LXXVII), dar s-au creștinat numai pe încetul, cu dese reîntoarceri la legea lui Mohamet (Kuun, Codex cumanicus, LXXVIII sqq.). Odată veniți pe aceste locuri, ei nu s-au mai dus de aici, ci s-au contopit cu Rominii și cu Ungurii, la limba lor însă au ținut multă vreme cu tenacitate, așa că cel depe urmă Cuman din Ungaria care mă știa ceva din limba strămoșască (tatăl nostru), Stephanus Varró, a murit la anul 1771 (Kuun, Codex cumanicus, pag. LXXXIII).

Contactul îndelungat și temelnic al Dacoromînilor cu Pecenegii și Cumanii se constată prin faptul că pe vremea când trăiau aceste popoare prin țările locuite astăzi de Romîni, trăiau și Romîni prin țările acestea. Acest fapt este probat și prin argumente logice (Vezi § 234, 4, dar mai ales § 275), și prin mărturiile istorice. Mărturiile istorice pentru existența Romînilor de a stînga Dunării, dacă lăsăm la o parte documentul dela 1366, unde se vorbește de Romîni în Transilvania pe vremea Hunilor, Documente Hurmuzaki I, pag. 112, document a cărui autenticitate a fost tăgăduită pe baza stilului, a fost susținută însă de Onciul în Convorbiri Literare anul 1885 pag. 177, și documentul din Hurmuzaki I, 106, unde se vorbește de niște oameni dăruți cu pămînt de regele Coloman (1093-1114), și care oameni, unii, au *poate* nume romînești, dacă lăsăm la o parte pe cronicarul Nestor, pentru care vezi volumul I al lucrării de față pag. 715-716, pe notarul anonim al regelui Bela, pentru care vezi volumul I pag. 831-832, pe cronicarul ungar Simon de Kéza, pentru care vezi volumul I pag. 832-833, și știrea despre Vlahi din Nibelungenlied, pentru care vezi Hasdeu Istoria critică a Romînilor I, 100 și Xenopol Teoria lui Roesler, în Revista Tocilescu, II, 135, dacă lăsăm apoi la o parte pe Romîni din secolele XII și XIII din Galiția, Podolia, Volinia, pentru care vezi E. Kalužniacki în Miklosich, Die Wanderungen der Rumunen, 11 sqq., și pe cnejii Bolohovi, pomeniți în cronicile rusești cu începere dela anul 1231, care aveau un principat între principatele Halicz, Wolhynia și Kiev, și pentru care vezi E. Kalužniacki, tot acolo, pag. 40; dacă lăsăm la o parte aceste știri, nu pentru că n-ar fi importante, ci numai pentru că au trebuință de oarecare discuție ori pentru că nu sînt lesne de consultat în izvoarele înseș, mărturiile istorice pentru existența Romînilor de a stînga Dunării, oferite de scriitorii bizantini și de actele publice ungurești (aceste din urmă publicate în Documente Hurmuzaki), se continuă cu începere dela anul 1164 (Niketas Akominatos, Choniates, pag. paris. 84-86), până la anul 1239, cînd a încetat stăpînirea Cumanilor, prin următoarele date: 1198, (Niketas Akominatos, Choniates, pag. paris. 323), 1222 (Documente Hurmuzaki I₁, 74, 76), 1223 (ibidem I₁, 79), 1224 (ibidem I, 83), 1234 (ibidem I₁, 132). La Romîni și din a stînga și din a dreapta Dunării

(probabil din Dobrovia și din Muntenia răsăriteană) se raportează locul din Kinnamos pag. paris. 150-152. supt anul (după Onciul, Originile principatelor române, pag. 82) 1166. În unele din aceste știri (anume în cele dela 1198, 1234), se pomenesc chiar Rominii ca trăind împreună cu Cumanii. Contactul îndelungat și temeinic cu Cumanii se constată apoi prin legăturile prietenești politice și sociale dintre Romini și Cumanii, care mergeau dela serviciul de călăuză pe care-l făceau Rominii Cumanilor la trecerea Balcanilor (Anna Komnena pag. paris. 273-275, anul 1096), până la alianțe matrimoniale (Soția Rominului Ioniță, împăratul Romino-Bulgarilor, era o Cumană, Georgius Akropolites; Chronicon compendiarium, pag. paris. 115). Pentru detalii asupra chestiunilor acestora vezi studiul meu Barangii în istoria Românilor și în limba românească, III, în Viața Românească anul 1916.

Este de așteptat prin urmare ca să se găsească în limba românească urme din limba Pecenegilor și Cumanilor (urme care să consiste nu numai din cuvinte turcești, ci și din cuvinte arăbești ori persiene), dupăcum, pe de altă parte, este probabil că și Pecenegii și Cumanii să fi împrumutat cuvinte din românește (Kedrenus II, pag. paris. 778 spune că la Pecenegi sfatul, deliberarea, délibération, Berathung, se numia *comenton* „ἡ συμβουλή κατ' αὐτοῖς κορέντων ὀνόμασται“. Acest *comenton* nu poate fi decât ori latinul *commentum*, ori mai degrabă latinul *conventum*).

Oare cum s-ar putea deosebi urmele vechi turcești din limba românească de împrumuturile mai nouă pe care le-au făcut Rominii din limba Osmanliilor? După Lazăr Șăineanu, Influența orientală asupra limbii și culturii române, București, 1900, pag. XV sqq. un criteriu ar fi acela că unele cuvinte turcești „sînt adînc înrădăcinate în limbă și se bucură de o mare circulațiune, ... bună oară *beciū*, *dușman*, *olat*, *toiū*“. Acest criteriu este slab, căci se poate ca niște cuvinte oarecare turcești să fie adînc înrădăcinate în limbă și să se bucure de o mare circulație și să fie totuși de origine relativ recentă. Insus Șăineanu recunoaște aceasta. „In nepuțință dar“, zice el mai departe, „de a fixa... un principiu de călăuzire în această direcțiune, ne mulțămim a reproduce pur și simplu seria vorbelor cumane ce corespund turcizmelor românești și aflătoare în codicele cuman“. În această reproducere însă a vorbelor cumane ce corăspund turcizmelor românești Șăineanu a procedat așa de precipitat, încît a dat drept cumane următoarele 7 cuvinte, *chatir*, *chalp*, *duchan*, *dulab*, *gerdan*, *mascara*, *nay*, pe care le-a luat din *glosarul pers* al codicelui cumanic! Sînt într-adevăr multe cuvinte persiane în *glosarul cuman* al acestui codice, după cum am văzut mai sus, dar cuvintele cele șapte înșirate fac parte din *glosarul pers* al codicelui, căci codex cumanicus este doar scris în trei limbi, în limba latină, în limba persă și în limba cumană! Atît de precipitat a procedat apoi Șăineanu la reproducerea vorbelor cumane ce corăspund turcizmelor românești, încît dintre elementele persiane și arăbești ale limbii cumane a scăpat din vedere pe următoarele: *amanat*—amanet; *bahcea*—băgea (grădină) Arhiva românească Cogălniceanu; ed. II vol. II, pag. 32; *barakat*—berechet; *dıvlat*—devlet; *fil tiși*—fildes; *fuzul*—fudul; *gighiâr*—cighir; *giuhut*—ciufut; *halal*—halal; *halka*—halca; *hamat*—hamal; *haram*—haram; *harğ*—haraciū; *havā*—hava(iū); *hazna*

—*hazna*, *kalip*—calup, *kasap*—casap, *kater*—catir, *katifa*—catifea, *ki-brit*—chibrit, *kitab*—chitab, *lahan*—lighean, *maagiunlar*—magiun, *mar-geand*—margean, *murdar*—murdar, *nur*—nur, *pistac*—fistică, *ravand*—revent, *sastian*—săftian, *soltan*—sultan, *surat*—suret, *suruna*—surlă, *tombur*—tambură, *tughian*—dugheană, *ulema*—ulemale; și a însemnat numai pe următoarele: *habar*—habar, *maidan*—medean, *maimun*—măimută, *makala*—mahala, *naht*—naht, *narangi*—naramziu, *nohut*—nohot, *peroza*—peruzea, *sabur*—sabor, *saraf*—zaraf, *sarai*—saraiu, *sufra*—sofra, *talal*—telal, *tamam*—taman, *tarazu*—tirizie. Adecă din 50 de cuvinte cumane de origine perso-arabă, cărora se găesc corespondente în românește, Șăineanu a însemnat 15 și a trecut cu vederea 35.

Criteriul, după care să se poată separa turcizmele din limba română în împrumuturi mai nouă, provenite dela Osmanlii, și în împrumuturi mai vechi, provenite dela Pecenegi și Cumanii, nu se poate găsi decît în considerarea că Romîni ai trăit împreună cu Pecenegii și Cumanii în curs de veacuri, pe cînd cu Osmanliii ai fost numai vecini; că prin țările românești Osmanliii ai petrecut numai scurtă vreme, în timp de pace ca negustori ori ca funcționari ai împărăției, totdeauna în mic număr, în timp de război ca războinici care părăsiau țările îndată ce se termină războiul, în vreme ce Pecenegii și Cumanii ai petrecut în țările noastre în timp de veacuri ca stăpînitari ai însuș pămîntului țărilor acestora, ca localnici; și că deci, de vor fi elemente pecenege ori cumane în limba noastră, ele trebuie să fie de acea natură care să se potrivească cu lungă viațuire a Pecenegilor și Cumanilor împreună cu Romîni și cu firea lor de stăpînitari ai țărilor românești.

Și acum, este evident că, dacă în toponimia românească se vor fi găsiind numiri de județe, de plăși, de orașe, de sate, de riuri, și alte nume topice, care să fie de origine turcească, asemenea numiri, mai ales că sînt și vechi tare (pentru unele se știe chiar istoricește că sînt anterioare venirii Osmanliilor), nu se pot explica prin limba Osmanliilor, ci prin limba popoarelor turcești care au venit și au trăit prin țările noastre înainte de Osmanlii.

Deja Dimitrie Philippide în *Γεωγραφία τῆς Βουλγαρίας* pag. 355, 433 a considerat ca amintiri dela Uzi, Pecenegi și Cumanii următoarele numiri de localități: un sat în Ardeal numit *Uz*; un pîrau care izvorește mai sus de Ocna și se varsă în Trotuș, numit *Uz*; două sate *Comănești*, unul în județul Dorohoiu, altul în județul Bacău, lângă Trotuș, două ceasuri mai sus de Ocna; *Paținești* sat în Ardeal; *Paținek* sat în Bulgaria; două sate *Comana* în Ardeal. Dimitrie Philippide a emis apoi părerea că Mocanii sînt Cumanii, părere pe care a adoptat-o Papadopol Calimah (Cuvînt despre expediția lui Igor, *Analele Acad. Rom. ser. II, t. VII, secția II, pag. 149*).—Kun derivă numele cetății *Tighina* din cumanul *tegana* buză: „Nu numai orașul și cetatea Tighinei, ci și toată valea a fost numită din timpurile cele mai vechi Tighina din cauza figurii ei topografice, care samănă foarte mult cu o buză”. (Codex cumanicus pag. XXXV). Urme de ale Bissenilor găsește în numele a două sate din Moldova: „În citeva nume geografice ale Moldovei se păstrează încă aduce-rea aminte despre Bissenii, așa un sat în Moldova se numește *Beznoasza*,

altul se numește *Bezest*. Numele *Besenyö* se găsește de asemenea în Transilvania", pag. LXXVIII. Kuun s-a gândit la numele de sate *Băznoasa*, *Băseni* și *Băsești* din județele Botoșani, Argeș, Fălciu, Mehedinți, Teleorman, Dimbovița, Bacău, Tutova, care se găsesc în Frunzescu, Dicționar topografic. Urme de ale Cumanilor găsește Kuun în nume de familie și nume de localități: „O mare parte dintre Cumanii care locuiau în Moldova și în Valahia a primit religia, limba și obiceiurile Românilor, și chiar până astăzi unele familii românești, nu numai în România, ci și în Transilvania, de pildă în comitatul Zarand, se numesc *Coman*. Aducerea aminte despre Cumanii trăește încă în numele citorva localități din Moldova, de pildă o vale se numește *Coman* și trei sate se numesc *Comănești*. Două sate în ținutul Făgărașului se numesc *Comanul* de sus și *Comanul* de jos. Și numele Uzilor nu s-a stins cu totul în Ungaria... Compară de pildă numele de localitate *Uzon* în țara Secuilor. Despre *villa Uzun* compară registrum decimarum pag. 667". Codex cumanicus, pag. LXXXIII. Numirile *Comana*, *Comanca*, *Comăneanca*, *Comănești*, *Comani*, *Coman* se găsesc în Frunzescu pentru localități din județele Vlașca, Romanați, Vilcea, Argeș, Bacău, Mehedinți, Covurlui, Brăila, Gorj, Dorohoiu, Olt, Dolj. Kuun vede și în *Iași* un nume cuman. Și anume el pune în legătură *Iași* cu cuvântul turcesc *iaici* = arcaș și cu cuvântul unguresc *jasz* (*ias*), care înseamnă 1) arcaș, 2) locuitorul unui district din comitatul unguresc Iazygia-Marea Cumanie-Szolnok. Fiindcă *Iasii* din Ungaria sint de origine cumană și fiindcă numele lor vine de acolo că în districtul lor locuiau *arcași* cumanii, apoi numele orașului românesc *Iași* ar fi însemnat dela capul locului *orașul arcașilor*, pentru că locuiau arcași cumanii într-insul (pag. LXXXIII-LXXXIV). Decît numai *ias* înseamnă arcaș pe ungurește, nu pe turcește. Cuvântul turcesc pentru arcaș sună *iaici* (*iaici*) ori *iaigi* (*iaigi*). Astfel că, dacă în *Iași* s-ar fi păstrat amintirea arcașilor cumanii, cuvântul trebuia să sune în românește *iaici* (*iaic*) ori *iaici* (*iaic*) ori *iaicii* (*iaicii*) ori *iaicii* (*iaicii*) ori altfel cumva, dar în tot cazul nu *iaș*.—Papadopol Calimah în Notiță despre Birlad pag. 15 spune că „la porțile Birladului este moșia care se zice și astăzi *Piceganii*, despre care vorbește și o carte a șoltuzului de Birlad din 1623... Numirea de *Piceganii* păstrează probabil pomenirea Pecenegilor". În Frunzescu se găsește localitatea *Peceneaga*, „pichet de graniță pe Dunăre cu No 136 drept satul Tufeni, județul Teleorman", și *Picinoaga*, „insulă în Dunăre drept satul Polizești, județul Brăila".—Într-o notiță de cumpărături din Berilești, districtul Ilfov, pela 1608 se găsește scris „iar aceștei mai sus scrise ocine semnele-i sint: în lung din drumul lui *Conceacu* (кончакс) până în matca săpăturii...". Cuvinte din bătrîni I 169. Hasdeu face la pag. 171 observația următoare: „Drumul lui *Conceacu*, termen topografic încă din epoca dominațiunii Cumanilor în România, cf. «*Conceac* îl urmărește» în antica poemă rusă despre expedițiunea lui Igor, unde *Conceac* este numele unui celebru principe cuman, acelaș din cronica rusă dela Kiev, în care pela anii 1169-1170 el este menționat în următorul mod la un loc cu tribul tătăresc al Berendeilor: «sălbăteci Cumanii: *Conceac* cu neamul său și cu oastea și Berendeii», de unde la noi de asemenea numele personal *Berendeii* și mai multe numi locale: *Berendeii*, *Berendeasca*, *Berendești*, etc.".

Ei revendic pentru limba Pecenegilor și Cumanilor următoarele străvechi nume de localități românești. Nu le înșir după alfabet, ci după consideratii de importanță.

1. Birlad. Istoria acestui oraș a făcut-o Papadopol Calimah în Notiță istorică despre Birlad, Birlad 1889. Despre Birlad și despre Berladnici a scris apoi I. Bogdan în Diploma birlădeană din 1134 și principatul Birladului, în Analele Academiei române, seria II, tomul XI, memoriile secțiunii istorice, pag. 65 sqq. Dacă vom admite cu Bogdan (și eu găsesc că argumentele lui sînt destul de puternice) că diploma lui Ivancu Rostislavici dela 1134 este falsă (Ilie Bărbulescu în Arhiva Iași, April 1922, pag. 167 sqq. spune că diploma ar fi autentică, dar nu probează cu nimic această afirmare), apoi sigure mențiuni în cronicile rusești despre Birlad și despre Berladnici, locuitorii Birladului, găsim între anii 1144 și 1174. Dacă ar fi trebuit să credem pe Papadopol Calimah, care se bazează pe Ioachim Lelewel Géographie du moyen âge tom: III-IV, pag. 166-167, Breslau 1852, Birladul (Berlad) s-ar fi găsit și în geograful arab Edrisi „care a scris pela 1129” și în Gallus „scriitor bisericesc polon care a trăit între anii 1110 și 1140” (Notiță despre Birlad pag. 19). Din fericire am controlat cităția lui Papadopol Calimah și iată ce am găsit. Lelewel la locul citat cercetează datele lui Edrisi asupra Poloniei, Edrisi nu pomeneste nimic despre *Berlad*, ci Lelewel însuș, pentru a împlia lipsa de informații din partea lui Edrisi, spune următoarele vorbe: „L'histoire connaît déjà la ville *Berlad* dans ce pays et sait que tout, jusqu'aux embouchures du Dniestr et du Danube, était sous la domination du duché de Halitsch”. Cit despre Gallus, nu există la locul citat din Lelewel nicio mențiune. Cele afirmate, deci, de Papadopol Calimah asupra pomenirii Birladului decătră geograful arab Edrisi și decătră cronicarul polon Gallus aparțin fantaziei sale, și-mi pare rău că cu această ocazie trebuie să fac un lung parentez, un fel de notă la notă, pentru a arăta chipul fantastic cum știa Papadopol Calimah să discute faptele istorice.

[La nota 1 din Cuvînt despre expediția lui Igor Sveatoslavici, Analele Academiei Rom. ser. II tom. VII, secțiua II, consideră cuvîntul *ortmia* din cîntecul rusesc asupra expediției lui Igor, care cuvînt înseamnă un fel de haină, ca tot una cu *ortoman* din balada Miorița, pe care-l socoate că ar însemna *sucman*, *contoman*: „In Moldova acest cuvînt se aude din vechime, rămas dela Cumanii, și are acelaș înțeles ca *sucman*, *contoman*. [Unde a găsit Papadopol Calimah pe *contoman*?]. In poeziile noastre populare găsim asemenea cuvîntul de ortoman, de exemplu în cîntecul mocănesc sau comănesc Miorița”. Ca întărire pentru această identificare a românului *ortoman* cu rusescul *ortmia* autorul spune că fimeile romînce „numesc încă *ort*, *ord* pinza” și citează dicționarul de Buda pag. 469, 471. In dicționarul de Buda însă nu există niciun cuvînt *ort* sau *ord* care să însemneze pinză, ci numai cuvintele *ort*, *ord* cu înțelesul „de 25, numerus viginti quinque”. Greșala lui Papadopol Calimah a provenit de acolo că în dicționarul de Buda pelingă substantivile *ord*, *ort* mai există și verbul *urzesc*, scris însă din spirit de etimologism *ordu*,

ordire, orditu, iar sub cuvîntul *ort* se trimete la substantivul *ord*, pe care Papadopol l-a confundat cu verbul *ord!*—La nota 2 tot acolo vorbește despre un rîu *Cogîlnic*, care se varsă în *Don*, și ni spune că „o ramură a Cogîlnicului curge prin județul Cahul”. Unde ții Donul și unde ții Cahulul! Aceasta e ca și cum ar spune cineva că o ramură a Moldovei, celei care se varsă în Siret curge pelingă Praga.—In Notită istorică asupra orașului Botoșani din Analele Academiei Romîne ser. II tom. IX, secția II pag. 97 povestește că „istoricul Samoil Budina Labacens în istoria cuceririi cetății Sziget, capitala Maramurășului la marginile Moldovei, de către sultanul Soliman la 29 August 1566, ni spune că între vitejii care au căzut luptîndu-se contra păgînilor era și Petru Botos, voevodul pedestrimii maramorășene: Decima nona Augusti, die lunae, qui D. Bartholomaeum praecedat, Turcae magnam civitatem Szighet ceperunt suamque in potestatem redegerunt. Ibi multi ex nostris, fortes viri, qui hostium manibus evadere nequiverunt, desiderabantur. Quapropter qui mature se in arcem recipere non potuerunt, foris omnes trucidati sunt. Inter quos erat Martinus Bosniack, Petrus Botos peditum ductor seu vayvoda, alique complures strenui”. Pentru toate acestea citează *Historia Szighethi totius Sclavoniae fortissimi propugnaculi a Solymanno Turcarum imperatore anno MDLXVI capti, per Samuelem Budinam Labocensem in latinum conversa*, în *Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum* pag. 730. Și doar stă scris lămurit *historia Szighethi totius Sclavoniae fortissimi propugnaculi*, adică istoria cetății *Sziget* (*Szigetvár*) din comitatul *Somogy* din sudul țării ungurești, unde a murit la 7 Septembrie 1566 eroul *Nikolaus Zrinyi*, *Leónida* al Croaților, cum îl numește *Safarik*, pe care l-a cîntat într-un epos unguresc-strănepotul eroului, iar într-o dramă germană *Theodor Körner*. Totuși Papadopol *Calimah* face pe *Soliman* magnificul să cuprindă *Sziget*-ul din *Maramureș*, iar pe *Botos* îl face „voevodul pedestrimii maramorășene”! —Pe *Cyrus* îl face să treacă Dunărea încontra *Masageților*: „Cu 560 de ani înainte de *Christos* *Cyrus*, regele Persiei, trece Istrul cu obrăznicie, ca să bătă pe *Geți* și pe *Masageți*. Această expediție i-o dictau motive serioase: întîiu nașterea sa, căci *Cyrus* se credea născut din zei, al doilea norocul său, căci niciun popor n-a putut scăpa de armele sale biruitoare. *Cyrus* trece Dunărea. Regele *Masageților* murise și soția sa *Tomyris* sau *Tamara* domnia acum peste *Masageți*, etc.”. Dunărea în literatură și în tradițiunii, *Analele Acad. Rom.*, ser. II, tom. VII, secțiunea II, pag. 339. Pentru a proba o așa de extraordinară părere *Papadopol Calimah* nu ține socoteală de principalul izvor, *Herodot I*, 204, 205, care spune lămurit că *Cyrus* a atacat pe *Masageți* trecînd rîul *Araxes* la răsărit de marea caspică, și se bazează pe afirmarea sofistului *Philostratos* (al treilea *Philostratos*) în *Heroicus*. VI: *ἐλάσας ὑπὲρ ποταμῶν Ἰστρον ἐπὶ Μασσαγέτας τε καὶ Ἰσσηδόνας*.—Pe *Traian* îl face să treacă în *Asia* prin *Dacia*, sudul *Rusiei* și peste munții *Caucas*! „Împăratul *Traian* s-a sculat cu oștile sale și a trecut prin *Dacia* peste *Don* în *Asia* asupra *Armenilor*”. Dunărea în literatură și în tradițiunii, *Analele Acad. Rom.*, ser. II, tom. VII, secțiunea II, pag. 153. Ca probă aduce pe *Cantemir*, care într-adevăr în *Hronicul vechimii Romîno-Moldo-Vlahilor* cartea I cap. 5 spune „*Așjderea* istoricilor *Dion*, *Evtropie* și *Xifilin* mărturisesc precum *Traian* împărat la anul

dela Domnul Hristos 107 s-au sculat cu oști și prin Dachia au trecut peste Don la Asia asupra Armenilor, cari ridicase cap, și asupra Parților". Când e vorba să-și închipuimăcă cineva un lucru așa de curios, că ar fi străbătut Traian în Asia prin sudul Rusiei, și să se bazeze totuși pe afirmarea lui Cantemir fără să găsească de cuviință de a controla spusele acestuia, istorisirea capătă un grad de naivitate care nu se poate permite decât doar în povești. Cantemir și-a ales în adevăr bine izvoarele pentru cunoașterea vieții împăratului Traian, dar acele izvoare nu cuprind nimic din absurda sa afirmare. Cassius Dio, cartea LXVIII, cap 17 spune următoarele: „În urma acestora a pornit războiul contra Armenilor și a Parților, sub pretext că regele Armenilor nu primise coroana dela dînsul, ci dela regele Parților, în realitate însă împins numai de iubirea de glorie. Plecînd deci cu războiul contra Parților a ajuns la Atena și acolo l-a întîmpinat o deputație din partea lui Osroe... Prin Asia apoi, prin Lycia și prin ținuturile învecinate a ajuns la Seleucia". Xiphilin, care copiează prescurtînd pe Cassius Dio, spune următoarele: „În urma acestora a pornit războiul contra Armenilor și a Parților, sub pretext că regele Armenilor nu primise coroana dela dînsul, ci dela regele Parților, în realitate însă împins numai de iubirea de glorie. După ce a intrat în țara dușmanului, l-au întîmpinat satrapii și regii de pe acolo cu daruri". Eutropius nu pomenește nimic de drumul urmat de Traian pentru a ajunge în Asia].

Istoria Birladului vechiu o rezumează I. Bogdan în Diploma Birlădeană din 1134 pag. 104-105 astfel: „Berladnicii erau o populație cu centrul într-un oraș sau ținut numit Birlad, și acest ținut ori oraș era său în Moldova sudică sau în Dobrogea de azi, unde după Barsov se află și acum un Eski-Birlat pe drumul către Constanța spre sud-ost de Hirșova [Bogdan scrie Girsov]. Mai probabil e că acest centru al lor era Birladul nostru de azi, cunoscut din primele vremuri ale existenței principatului moldovenesc atît ca oraș cît și ca ținut. Între Berladnici se aflau de bună seamă și Romîni și Cumanî (Aceștia ocupau pe acea vreme tot șesul Moldovei și Munteniei)... Ei formau o populație pe jumătate așezată, pe jumătate nomadă, compusă din elemente cu deosebire romine, cumane și slavone, ce trăiau în bună înțelegere, fiindcă aveau același mod de trai: se hrăneau din turme de vite și din păscărie, cultivau și pămîntul—se înțelege mai puțin decît popoarele pe deplin agricole—și jefuiau pe unde puteau, servind pelîngă aceasta și ca mercenari în armatele principilor ruși, iar cu cîtiva ani mai tîrziu în războaiele Bulgarilor cu Bizanția. În niște condiții de viață de felul acestora nu se putea dezvolta un principat cu organizație completă, cum erau principatele rusești contemporane". Iată cum descrie pe Berladnici Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, II pag. 365 supt anul 1159: „Era pe atunci în Moldova, între Prut și Siret, un oraș puternic și populat, numit Berlad. Era un cuib de vagabonzi, de oameni cu diferite origini și religii, al căror meșteșug principal era de a prăda coastele mării negre și malurile Dunării. Bande de acești hoți reușise chiar să pună mîna pe Oleșia, celebru oraș comercial la gura Dniprului și antrepozitul mărfurilor grecești destinate pentru Kiev. Un voevod al marelui principe [de Kiev] îi urmări și le luă înapoi mulți prizonieri și prada imensă pe care o făcuse”.

Încercări de a afla originea cuvintului *Bîrlad* s-au făcut. Cea mai greșită etimologie a avut cel mai mare succes. După Papadopol Calimah, Notiță despre Bîrlad pag. 3 nota 1, acel cărnău i-a venit întîiu în cap cum că Bîrladul ar fi *Paloda* din geograful Ptolemeu a fost D'Anville, Description de la Dacie conquise par Trajan, în Memoires de l'académie des inscriptions et belles lettres, tom. XXVIII, pag. 460, Paris, 1761. Această etimologie ar fi rămas fără succes în țara noastră, măcară a fost adoptată de celebrități ca Malte Brun și Karamzin, dacă n-ar fi avut norocul să fie aprobată de A. Treb. Laurian, care prin cărțile lui de istorie și de geografie a răspîndit-o în toată țara rominească (vezi notițile bibliografice complete în nota sus citată a lui Papadopol Calimah). *Paloda* din Ptolemeu însă nu era așezată unde e Bîrladul, ci, după calculele lui Goos la Tocilescu, Dacia înainte de Romani, pag. 456, acolo unde se varsă Putna în Siret. Pe locul Bîrladului de astăzi era așezat după Goos orașul din Ptolemeu Petrodava. De altfel din *pâloda* (cu accentul pe antepenultima, căci penultima era scurtă: *παλοδα*) trebuia să iasă în rominește *părudă*, nu *bîrlăd*!

Altă etimologie a fost dată de I. Bogdan, Diploma bîrlădeană din 1134, pag. 105-106: „Formele sub care întîlnim acest cuvînt în cronicile rusești și în documentele slavo-romine, *БРЛАДЪ* sau *БРЛАДЪ* și *БРЛАДЪ*, presupun un prototip panslavic *берло-*, întocmai cum *БРЛОГЪ* rom. bîrlog, *ДРЪЗЪ* rom. dîrz, *СРЪКЪ* rom. Sîrb etc. presupun prototipele *берлог-*, *дрѣз-*, *сѣрк-* etc. *Berlo* se și află în limbile slave vestice cu însemnarea primitivă *nuiă*, *băț*, *paliță* și cea derivată *sceptru*. Din *berlo* se putea face un colectiv cu sufixul secundar *-adz* sau *-adъ*, întocmai cum în sîrbește s-a format din *suho*—*suhad* (apoi *suvad*) = lemnie uscate, din *prnje*—*prnjad* (apoi *prlad*) = lemne putrede, din *krlja*—*krljad* = o bucată de lemn, din *drolje*—*droljad* = o grămadă de lemn tăiat, iar în neoslovenă din *močër* (sau *močvër*)—*močerad* și *čomorad* = loc moțîros, din latinul *sturnus*—*strnad* și așa mai departe. *Bîrlad* ar fi însemnat la început un loc plin de nuele și crengi, în genere de lemne tăiate sau uscături căzute de sine. O analogie ni prezintă numele de localități din radicalul *hvrastъ* = nuele, tufă: Hrast, Hrastek, Hrașca, Chworoșcowka etc. Dacă această etimologie a Bîrladului, ce o dau de altminterlea cu multă rezervă, ar fi exactă, Bîrladul ar forma un curiosum între celelalte numiri de localități slave, atît prin sufixul cît și prin rădăcina sa, ambele fiind neobișnuite în acest fel de numiri”. Pe lingă curiozitatea faptului că se derivă un nume de localitate prin sufixul *-ad*, care nu servește niciodată pentru a da naștere la nume de localități în limbile slave, se mai adaugă curiozitatea că cuvîntul *berlo*, din care se face derivarea, se găsește numai în limbile slave vestice, adică în limbile polonă și cehă, iar nu în limbile slave sudestice, cărora aparțineau Slavii ce au locuit prin țările rominești. Pentru aceia Bogdan adaugă: „Originea Bîrladului, dacă etimologia noastră nu este greșită, cade în timpuri foarte vechi: el trebuie să fi fost întemeiat în primele secole ale evului mediu, cînd semînțiile rătăcitoare de Slavii, pornite dinspre nord-estul Moldovei, se iviră pentru întîia oară în țările noastre. Diferențierea lor în popoarele de azi nu se terminase încă; cuvîntul *berlo*, ce a dat naștere Bîrladului, putea să

fie comun tuturor Slavilor de atunci; cei dela vest l-au păsrăt, iar ceilalți l-au uitat“

Weigand; Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 88, dă aceeași etimologie ca și Bogdan, dar nu cu îndoiele și cu rezerve, ca Bogdan, ci în mod sigur și apodictic astfel: „*Birlad*, Stadt und Fluss, slavische Wurzel *berla* «Stock, Stab»; *berlad* = Gestöcke, bedeutet Ort, wo durch Stöcke, Pflöcke ein Wehr im Wasser angelegt wurde“. Și va să zică nu „un loc plin de nuele și crângi, de lemne tăiate sau uscături“, cum își închipuia Bogdan, ci „un loc unde s-a făcut cu bețe și cu pari o stavilă în apă“. Poate pentru trebuința vreunor mori?

Birlad provine dintr-un mai vechi *Berlad*. Această formă veche *Berlad* este atestată de cronicile rusești. În ce privește documentele românești, forma *Berlad* se găsește de pildă într-un document din 1407 (la Bogdan, Diploma birlădeană, pag. 104): $\text{C}\Psi\ \text{B}\text{P}\text{P}\text{A}\text{A}\text{D}\text{K}$, dar nu e sigură, pentru că la scurt interval, într-un document dela 1422, se găsește forma $\text{B}\text{P}\text{P}\text{A}\text{A}\text{D}$ (Hasdeu Arhiva istorică I, 132). *Berlad* este = arabul *bilad*, pluralis *fractus* dela *belde* ori *beléd*, avînd înțeles de singular, dupăcum toate pluralele *sfarmate*, cînd nu exprimă creaturi dotate cu inteligență, au valoarea de singular, atît în limba de origine arăbească, unde se acordează cu adiectivul feminin singular, cît și în limba turcească. *Bilad* înseamnă oraș, țară, regat, ville, contrée, pays, royaume Zenker 206 b, 207 a, 207 b, Redhouse 379 a, 381 a. Prin acest cuvînt s-a înțeles probabil atît orașul *Birlad* cît și regiunea *Birladului*. Și într-adevăr a și existat odată un ținut al *Birladului* deosebit de ținutul *Tutovei*, dupăcum se vede din documente dela Petru Șchiopul (nedatat), dela Ștefan Tomșa din 1623, dela Vasile Lupu din 1642, aduse de Papadopol Calimah în Notiță despre Birlad pag. 10-11. *Belad* în stăpînirea Cumanilor din sudul Moldovei însemna deci *tîrgul prin excelență* și e analogul în totul al cuvîntului *Tîrgoviște*, care și el — dar în altă limbă, în limbă slavonească — tot *tîrg*, *tîrg prin excelență* a însemnat. Iar dacă cumva *ținutul Birlad* a fost continuarea regiunii *Birlad* de pe vremea cînd stăpînău Cumanii, apoi *Birlad* pe vremurile acelea vechi, ale Cumanilor, însemna nu numai *orașul prin excelență*, ci și *țara prin excelență*, astfel că trebuie să ne închipuim că regiunea *Birladului* constituia simbul dominațiunii cumane din Moldova. În ce privește faptul că un cuvînt care înseamnă oraș în general poate să însemneze un oraș în special, este mai întîiu de observat că de obicei locuitorii dinprejurul unui oraș, din ținutul care aparține unui oraș, numesc orașul, oricum s-ar chema el, pur și simplu oraș, pentru că pentru ei acesta e orașul prin excelență. Acest lucru se întîmplă cu atît mai mult atunci, cînd în ținutul unui oraș alt oraș afară de acesta nu se mai găsește. Pentru un locuitor din județul Birlad chiar astăzi *mă duc la tîrg* înseamnă *mă duc la Birlad*. Cu atît mai mult aceasta a avut loc atunci cînd în statul *Birladului* un singur oraș era, Birladul, iar în color erau numai sate ori locuri întărite. Dar sînt exemple destule de schimbarea înțelesului de *tîrg* în general în acela de *tîrg în special*, așa că numele *tîrg* a devenit numele propriu al unui anumit *tîrg*. Astfel cuvîntul slavonesc $\text{T}\text{P}\text{P}\text{O}\text{P}\text{O}\text{B}\text{H}\text{U}\text{E}$, *tîrg*, a devenit numele propriu al orașului *Tîrgoviște*, astfel *urbs* însemna la Romani *Roma*, astfel un oraș

din Locrida se numia Πόλις. Astfel, în special cuvîntul nostru, sub formă de singular, *beled*, și sub cea de plural, *belat*, apare ca nume propriu de localități în geografia lui Edrisi, scrisă la 1154 (Géographie d'Edrisi, traduite de l'arabe en français par Amédée Jaubert, Paris, 1836-1840); *Belat* = o cîmpie, o cetate, o provincie, un oraș, în Portugalia și Spania, II, 16, 29, 30; *Beled* = cantoane și orașe în Mesopotamia, II, 142, 149, 151, 153, 154. După Redhouse 381 a un oraș lângă Mosul se numește *Beled*, care foarte probabil e acelaș cu *Beled* despre care vorbește Edrisi II, 149: „Mai sus de Mosul, tot pe malul apusean al Tigrului, ca și Mosulul, la distanță de 21 mile, este orașul *Beled*”. Și dacă nu ne mărginim la cuvîntul care înseamnă *tîrg, oraș*, ci luăm în considerare pe de o parte deminutivele cuvîntului, iar pe de altă parte cuvîntul care înseamnă *cetate*, apoi exemplele de nume comune devenite nume proprii de localități sînt mai numeroase: în Frunzescu sînt 3 *Tîrgușor*, 12 *Gradiște* (slav градиче cetate), 9 *Cetate*, 14 *Cetățue*; compară apoi grecul Πόρος, oraș în Elida, latinul *Castrum*, oraș în Picenum, germanele *Burg* (în provincia Magdeburg și în provincia renană), francezul *Bourg*, capitala departamentului *Ain*, spaniolul *Burgos*, capitala provinciei cu acelaș nume. Și să se bage de samă că în toate exemplele date am luat în considerare — firește — numai *cuvîntul singur*, fără atribut, căci exemplele de nume proprii de localități provenite din cuvinte care înseamnă oraș, orașel, cetate, cetățue + atribut sînt nenumărate în toate limbile. Insuș cuvîntul *Bîrlad* mai apare pe teritoriul românesc ca nume de localitate. Astfel am văzut (mai sus pag. 364) că I. Bogdan spune că „după Barsov se află și acum un Eski-Birlat pe drumul către Constanța spre sud-ost de Hirsova”. Acest Eski-Birlat pe care nu-l găsim pe hărțile pe care le am la dispoziție, înseamnă Tîrgul Vechiu (turc *eski* = vechiu Zenker 49 c). Papadopol Calimah Notifiă despre Birlad pag. 33 spune după Hasdeu Traian No 53 anul 1869 că „în Transilvania (comitatul Dobocei) se află satul *Bîrlad*, citat într-un document din 1319, și în Ungaria ne întîmpină *Slobozia Bîrlad* pela 1247”. În Transilvania există într-adevăr chiar astăzi un sat *Berlad* pe riul Sajo la 47 grade latitudine. Papadopol Calimah spune că Hasdeu ar fi susținut că localitățile *Berlad* din Transilvania și Ungaria „sînt urme de emigrațiuni ale Bîrlădenilor, cînd erau năvăliți sau năvălitori”. În realitate *Bîrladul* actual din Transilvania, care altă dată a fost sigur un oraș, își are originea depe vremea cînd Cumanii din Moldova făceau neîncetate invaziuni în Transilvania, până ce în sfîrșit sub Bela IV s-au stabilit mulți din ei împreună cu prințele lor Kuthen ori Kothian în Ungaria (Compară mai sus pag. 352). Trebuie să se noteze că Cumanii au pătruns în Ungaria mai ales din părțile Moldovei (Kuun Codex cumanicus LXXXI) și că, după ce au fost primiți și stabiliți de regele unguresc în Ungaria, s-au unit totuș cu năvălitorii Mongoli încontra lui Bela IV și l-au învins complect pe acesta tocmai lângă riul Sajo din Transilvania pe malurile cărui riu este așezat satul *Berlad* de astăzi. (Sînt două riuri *Sajo*, unul în Transilvania, care curge despre sud-est spre nord-vest și se varsă în Someșul mare [Nagy-Szamos], și altul în Ungaria de nord, care curge dela nord-vest spre sud-est și se varsă în Tisa. Este imposibil de admis că dela vremea cînd au învins avangarda oștirii ungurești la înșeș

trecătorile dela nordul Moldovei [vezi Xenopol Istoria Românilor I pag. 529]; până la momentul când regele Ungariei în persoană cu grosul oștirii li-a eșit înainte, să fi ajuns deja Tatații peste toată Transilvania și toată Ungaria până dincolo de Tisa în nord-vestul țării ungurești. Riul *Sajo*, deci, pe malurile căruia Mongolii uniți cu Cumanii, au învins pe Bela IV trebuie să fie cel din Transilvania).

Verba e acum dacă poate eși din turcul arab *belád* romînul *bîrlád* din punct de vedere al fonetizmului. Pentru *l* intervocalic din cuvinte străine prefăcut în *rl* în romînește avem exemple sigure.

Berluesc, căptușesc („Prefectul cetății l-au cinstit cu multe daruri, adecă cu haine *berluite* sau soboli, cu zece astrucani înșelați...” Șincaș II 264) > ungur *bellelni* căptușesc.

Birlă, „tălpigile dela războiul său stative” Revista critică-literară. IV. 337 > *bilă*, „un brad lung, din care se taie 2 ori 3 butuci; un butuc are 8, 9 și 10 metri de lungime” Șezătoarea II 149; „bradul bun de șindrila se taie și se ia din el numai lumina trupului, adecă partea ce se află între cununile de ramuri așezate din distanță în distanță înprejurul trunchiului; bucățile de brad tăiate și scoase dintre cununile ramurilor se numesc *bile* și nu sînt mai lungi de patru palme” Ionescu, Agricultura romîna din județul Mehedinți, București, 1868, pag. 396. Este acelaș cuvînt cu francezul *bille* butuc, vechiul provensal *bilho* butuc, italian *billia* garrot, Packstock, mediolatine *billia* trunchiul, *billus* băț > latin popular **billa* de obscură origine (vezi și Zeitschrift für romanische Philologie. XXXI, 300).

Dărlog, *dirlog* > *dălog*, „capătul ștreangului unui căpăstru” Șezătoarea II 225, „hăturile frîului pentru călărie” Șezătoarea V 70 > **dolog*, vechiul bulgar **dologŭ*, substantiv verbal dela verbul *dolagati*, quod additum est, anexă, capăt: *dălogii* sînt două bucăți de piele ori de altă materie, care se anină la zăbală. Această etimologie a fost dată încă de Cihac.

Cauza acestei prefaceri a lui *l* intervocalic în *rl* în cuvinte ca *berluesc*, *birlă*, *berlad*, *dărlog* trebuie căutată probabil în aceia că s-a pronunțat *l* lung. Compară § 244 No 105.

Din *berlad* s-a dezvoltat apoi regulat, conform cu spiritul limbii romînești, *bărlad*, *bîrlad*.

În Cuvînt despre expediția lui Igor pag. 148 spune Papadopol Callimah că „din cauza acestei uniri a Birlădenilor cu Cumanii s-au găsit autori foarte ponderoși, care cred că numele chiar de Birlad ar fi cumanic și că orașul Birlad este de origine cumanică”, și citează pe Iosephus Benkő, Milcovia, tom. II, pag. 7. La tomul II pagina 7 în Milcovia sive episcopatus milcoviensis explanatio, Viennae, 1781, Iosephus Benkő însă dă o citație din Ioannes B. Szegedi, Synopsis vitae Belae, IV, § 4, 5, 8, care sună în traducere romînească astfel: „Nimeni nu va tăgădui că Cumanii, vechii locuitori ai Moldovei, au fost de acelaș neam cu Hunii, cînd orașele și multe sate din această țară păstrează până astăzi numele ungurești, precum Forró-falva, Tamás-falva, Duma-falva, Zsidó-falva, Szabó-falva, Kiczko, Kalagor-patak, Gorza-falva, care locuri și astăzi sînt locuite numai de Unguri. Tot așa Iász-vásár, Bakó, Tatros, Só-falva, Terebés, Kádnár,

Husz-város, Galacz, Berlát, Bája, Némethi, Szúcsava, Foksán, Esperecz, și alte sate și orașe, în care trăesc foarte mulți Unguri amestecați cu Moldoveni. Aduge la acestea renumitul sat din Basarabia Csöbörösök, locuit numai de Unguri. De aici se vede că, în afară de străinii care au mai venit în ea după aceia, de Români anume, de Sași, de Armeni (dar aceștia cei mai mulți au emigrat de aici în Transilvania), de Evrei, de Turci, de Tătari, primii posesori ai Moldovei continuă încă și astăzi s-o locuiescă în mare număr, Cumanii adevărați Cuno-Hunii ori Ungurii, care și-au păstrat cu tenacitate limba, măcară încă dela dezastrul dela Mohacs au devenit tributari Turcilor". Adecă după Szegedi sînt ungurești următoarele nume de localități (Le dau în ordinea în care sînt înșirate de dînsul și cu reflexele lor probabile din dicționarul lui Frunzescu): Forăști, Tamași, Dumești, Jidești, Săbăoani, Chițcani, Călugăra, Hirja; Iași, Bacău, Troțuș, ?, Trifești?, Cotnari, Huși, Galați, Birlad, Baia, Neamț, Suceava, Focșani, ?. Că numele Birlad ar fi de origine cumană numai într-atîta a susținut Szegedi, întru cît după dînsul limba cumană era tot una cu limba ungurească, ceea ce nu-i adevărat. În ce privește părerea că ar exista nume de localități în Moldova (și în general în România de dincoace de Carpați) de origine ungurească, ea este justă, dar iese din cadrul lucrării de față, ca și chestiunea adecvată a vreunui eventual amestec de sînge al Romînilor cu Ungurii (O îndrumare prețioasă în chestiunile acestea a făcut Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academiei Romîne, ser. II, tom. XXVII, Memoriile secțiunii istorice, București 1905). În ce privește în special chestiunea originii ungurești a numelor de orașe și de sate înșirate de Szegedi, sînt într-adevăr ungurești prin radicale *Tamași* (ung. *Tamas* Toma), *Săbăoani* (ung. *szabó* croitor); apoi poate *Bacău* (ung. *bakó* calău)?, *Troțuș* (ung. *tartós* durabil, perseverent)? Radu Rosetti, lucrarea citată pag. 251 spune: „Troțușul, în vechile documente Totruș, poartă un nume ce este corupțiunea numirii ungurești Tătros, care este echivalentă cu slavonul Bistrița". Un cuvînt *tătros* însă nu există, pe cît știu, în ungurește. Weigand în XXVI-XXIX. Jahresbericht pag. 86 propune ca etymon pe ungurul *tatáros*, tătăresc, adecă „Tatarendorf, -weg, -bach"? La *Iași* (a cărui etimologie probabilă vezi-o în volumul I pag. 728 sqq.) este numai o întîmplătoare asemănare cu ungurul *jász* arcaș, compară și mai sus pagina 361. Pentru Suceava Szegedi se va fi gîndit la ungurul *sücs* blănar, dar probabil fără dreptate, și pentru Baia se va fi gîndit la ungurul *bánya* Bergwerk, mină, dar *bánya* nu-i cuvînt unguresc, ci, ca și romînul *băie*, este >slavul *bania*. La ce cuvînte ungurești se va fi gîndit pentru celelalte nume, în special pentru *Birlad*, nu pot pricepe. În dicționarul unguresc-german al lui Ballagi sînt însemnate două localități *Beled*, *Alsó-Beled* Beled de jos și *Felső-Beled* Beled de sus, ambele în comitatul Vaș (Eisenburg). Numele corespondente germane Ballagi le dă ca *Bildein*, *Unter-Bildein*, *Ober-Bildein*. Pe hartă (de Vogel în atlasul lui Stieler) văd un *Beled* în comitatul Odenburg lingă granița de nord a comitatului Eisenburg. Să fie acest *Beled* un nume turcesc (cuman), de felul numelor *Beled* înșirate mai sus la pag. 367? Ori este poate un cuvînt unguresc, un derivat prin *-ed* din substantivul și adiectivul *bel*, *dás* Innere, *dás* Inwendige, *einheimisch*, *innér* (Pentru deri-

vate ungurești prin *-ed* compară *egyed*, *alleinig*, *einsam* > *egy* *einer*, *eine*, *eines*? Să se fi gândit Szegedi la asemenea *beled*? Ori poate s-a gândit la ungurescul *bérlet*, *chirie*, *abonament*?!! Dar este destulă presupunere pentru ce i-a putut trece prin cap lui Szegedi. Ceia ce rămîne între altele din toate acestea este că afirmarea lui Papadopol Calimah că „s-au găsit autori foarte ponderoși care cred că numele Birlad ar fi cumanic și că orașul Birlad este de origine cumanică” este de acelaș soiū aproape ca și afirmările lui că Birladul se găsește în geograful arab Edrisi, că Soliman magnificul a asediat Sighetul din Maramureș, că împăratul Traian a trecut în Asia prin sudul Rusiei, etc. Vezi mai sus pagina 362 sqq.

2. **Tecuciū.** Despre istoria Tecuciului a scris Papadopol Calimah în Scrisori despre Tecuciū în Convorbiri literare 1889, pag. 369 sqq., 921 sqq. O etimologie a Tecuciului a dat I. Bogdan în lucrarea sa deja citată Diploma birlădeană din 1134, pag. 107: „Tecuciul vine de bună seamă din adiectivul participial feminin *тєкоучи*, forma specială rusă a slavicii *тєкжчи*, *curgătoare*. Pe lingă adiectivul participial trebuie să ne închipuim un substantiv, care la început se pronunța împreună cu dînsul: *ѣкка, вода* etc. Cu vremea substantivul s-a pierdut din întrebuintare și a rămas *тєкоучи*, care la rîndul său sub influința altor nume proprii ce se terminau în *ичь* și *оучь*, *Галничь*, *Клѣтичь*, *Глоучь*, *Бароучь*, și-a pierdut terminația *чи* și a adoptat pe *чь*; din acest *чь*, întocmai ca la *дъ* din Birlad, Romîniū aū făcut *чз*, i. e. un *č* aspru, și sub forma *тєкоучз* l-aū păstrat până azi... Interesantă este în formațiunea cuvîntului Tecuciū păstrarea lui *ѣ* din rădăcină, pecînd în celelalte limbi slave numirile de localități formate din *тєк* aū *ток*: așa de pildă malorusianul *Toky* din Galiția (formă plurală din *tokz*), singurul exemplu ce a știut să-l citeze Miklosich sub rubrica aceștei rădăcini apelative. Un exemplu cu *ѣ* ca *тєкоучз* al nostru n-am găsit în niciunul din documentele rusești, bulgare și sîrbești până la începutul secolului XV”.

Mai întîiu o nedumerire: Bogdan spune că *Toky* din Galiția este „singurul exemplu ce a știut să citeze Miklosich sub rubrica aceștei rădăcini apelative” și cu toate acestea el susține că „în celelalte limbi slave numirile de localități formate din *тєк-* aū *ток-*”. Deci acel *Toky* al lui Miklosich nu este singura numire de localitate derivată din apelativul *тєчи-тєкж*, pentru că Bogdan mai cunoaște și altele. Care sînt acelea? Dar, apoi, dacă *Tecuciū* ar fi participiul prezent activ cu forma rusească al verbului *тєкж*, cum vrea Bogdan, nici n-ar putea fi în el altă vocală decît *ѣ*, căci doar participiul prezent activ al verbului *тєкж* nici nu poate avea altă vocală decît *ѣ*. Bogdan trebuia să se mire, nu că în *тєкоучи* există vocala *ѣ*, ci că s-a putut deriva un nume de localitate dela un participiu prezent care înseamnă *curgătoare*. *Tecuci voda*, *apă curgătoare*, așa s-a numit după I. Bogdan întîiu pîrăul Tecuciū, și apoi dela pîrăul Tecuciū și-a tras numele tîrgul Tecuciū. Pîrăul Tecuciū există în adevăr. „La apus de tîrg”, zice Papadopol Calimah în prima scrisoare pag. 373, „curge apa Tecuciū, care se varsă în Birlad, la marginea din jos a tîrgului, formînd aici un unghiū aceste două ape, Birladul și Tecuciul, înăuntrul căruia se află tîrgul”. Dar să fi fost numit acest pîrău dela capul lo-

cului *apa curgătoare*, cum este posibil aceasta? Piraale și riurile se numesc dela tot felul de calități ale apei lor, se numesc ba albe, ba negre, ba iuți, ba galbene, ba oricum altfel, dar dela calitatea de *curgătoare* a apei lor nu se numesc. Ar fi prea naiv! Eu nu zic că dela radicale care înseamnă *a curge* nu s-au derivat nume de *riū în general* și, de pildă, în latinește *flu-o*, *flu-men*, *flu-vius* aparțin aceluiaș radical, și *fließen* și *Fluss* aparțin aceluiaș radical, și *токъ* (= *ῥῶμα*; fluentum) și verbul *тѣкѣ* aparțin aceluiaș radical, dar *flumen* ori *fluvius*, dar *Fluss*, dar *токъ* au însemnat dela capul locului *riū*, *pîrău*, *scurgere*, n-au fost întîiu participii prezente.

Aceiaș etimologie ca și Bogdan dă Weigand, Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 78: „*Tecuciu* înseamnă «curgătorul» dela radicalul *tek-* (bulgar *teča*), *tekuči*“. Weigand însă găsește că-i greu să se admită ca etymon cuvîntul rusec *tekuči*, pentru că numele topic *Tecuciu* apare și în județul Teleorman. Pentru aceia trebuie, zice el, să admitem la bază o veche formă bulgărească. „Wenn der Name nur in der Moldau vorkäme, würde man ihn für kleinrussisch erklären, so aber müssen wir ihn für eine alte bulgarische Bildung halten“. Infîmpinarea lui Weigand contra admitterii unui etymon rusec este bună. Decît numai ce fel de formă bulgărească mai veche ar putea fi *tekuči*? *Tekuči* este participiul prezent feminin singular al verbului slav care în vechea bulgară suna *tešti* la infinitiv și *tekō* la p. 1 s. prezent indicativ. Participiul corespunzător rusescului *tekuči* era în vechea bulgară *tekōšti*, care, până să ajungă la actuala formă neobulgară *tekušta*, va fi putut trece prin faza *tekūšta*, *tekunšta*, dar niciodată prin vreo fază *tekuča*.

Tecuciu este >*tehék ucü*, capătul țării, marginea țării, din care grup de cuvinte *tehék* e persian și înseamnă pămînt (Zenker 329 c), iar *uč* e turc și înseamnă capăt, extremitate, margine (Zenker 113 b). Din cauză că e precedat de un genitiv, *uč* primește sufixul pronominal posesiv și sună *ucü*. Ținutul *Tecuciu* era ținutul de margine și tirgul *Tecuciu* era tirgul de margine al stăpînirii cumane, care avea ca oraș principal Birladul.

Mai este un *Tecuciu*, sat în județul Teleorman (Frunzescu), care trebuie să fi fost și el localitatea de margine a stăpînirii Cumanilor din județul Teleorman. Un sat *Tekučița* este apoi în Bosnia, lingă (spre sudest) orașul de pe riul Bosna *Doboj*. Papadopol Calimah, Scrisori despre Tecuciu, pag. 369 mai vorbește despre un sat *Tecuceii* sau *Tecuciu* în Bucovina și citează ca probă Documente Hurmuzaki, VII, pag. 498 No 259. La locul citat, stă însă scris *Tyschoucz!* (Pentru acest nume compară *Tyszowce* [citește *tișovfe*] din Polonia foastă rusească, guvernămîntul Lublin).

Pierderea lui *h* (așa numitul *he*) din cuvîntul *tehék* trebuie pusă pe socoteala limbii cumane, căci spirantele afone *haîn*, *he*, *hî* (pentru a căror transcriere noi nu dispunem decît de caracterul *h*), care apar în elementele persiane și arăbești ale limbii cumane din codex cumanicus, se găsesc căzute, nu în mod consecvent, dar destul de des, mai ales în poziție intervocalică. În lista care urmează notez în parentez spiranta care lipsește: *alam-*

lar (*hain* inițial), *amașa* (*he* inițial), *așuk* (*hain* inițial), *atar* (*hain* inițial), *ceami* (*hain* final), *erzak* (*he* inițial), *gala* (*hain* după *l*), *ia-ana* (*hain* intervocalic), *irs* (*hain* inițial), *laal* (*hain* intervocalic), *ma-agünlar* (*hain* intervocalic), *naal* (*hain* intervocalic), *naamatlu* (*hain* intervocalic), *ouad* (*hain* intervocalic), *ouada* (*hain* intervocalic), *saadat* (*hain* intervocalic), *saar* (*hain* intervocalic), *sarinčka* (*he* înainte de *r*), *sat*, contras din *saat* (*hain* intervocalic), *șaar* (*he* intervocalic), *șeriat* (*hain* intervocalic), *tamaker* (*hain* după *m*), *terak* (*hî* după *r*), *ulema* (*hain* inițial). *Teek*, care a rezultat după căderea lui *h*(*he*), s-a contras în *tek*, așa dupăcum *saat* s-a contras în *sat*, și Româniilor au prins din gura Cumanilor numel *tecuciu*, pe care l-au păstrat întocmai până astăzi, strămutînd numai accentul pe penultima supt influința analogică a cuvîntelor romînești terminate în *-uciu*.

3. **Vasluiu**. În stăpînirea cumană din Moldova, care-și avea centrul la *Birlad*, marginea despre apus era Siretiul și tîrgul de graniță despre sud-vest era *Tecuciu*, iar Vasluiul era *țara de sus*, nu în înțelesul cumva. că ar fi județul Vasluiu așezat la *nord*, căci popoarele nu numesc țările *de sus* și *de jos* cu privire la punctele cardinale, ci în înțelesul că ținutul Vasluiului este *deluros*, este *înalt*, este *Hochland*, cum zic Germanii > **valsüü*, **valasüü*, pers *vala sü*, regiunea înaltă, le côté haut (du pays), Zenker 927 c, 522 a. Și fiindcă *Vasluiu* însemna *partea deluroasă* a țării, aceasta e o probă că altă parte deluroasă în stăpînirea cumană dela *Birlad* nu era și că prin urmare ținutul Vasluiului constituia regiunea de graniță despre miazănoapte a țării. Pierderea lui *a* în *valasü* se poate pune pe socoteala limbii cumane, întrucît căderi de vocale la mijlocul și la sfîrșitul cuvîntelor se observă la elementele persiane și arabe ale limbii cumane din codex cumanicus: *harğ* (lipsește *a* între *r* și *ğ*), *hazna* (*a* între *z* și *n*), *kurç* (*i* final), *oruz* (*a* final), *tarag* (*e* final), la care se adaugă *lahan* varză (*a* final, grec λάχανα legume, ori *o* final, grec λάχανον varză). *Vasluiu* din *Valsüü* e o metateză romînească. *Valsüü* din *Valsü* prin influința sufixului romînesc *-üü*.

4. **Covurluiu**. Sufixul turcesc *-li*, *-lî*, *-lîi*, *-lu* (dupăcum este vocala din radical) dă întîiu naștere la adiective derivate din substantive și arată că un lucru este înzestrat cu înțelesul substantivului, este plin de înțelesul substantivului: *gümüș* argint—*gümüșlü* de argint, *gean* suflet—*geanlı* însufletit, *zor* putere—*zorlu* puternic, *ten* corp—*tenli* înzestrat cu corp. Apoi adiectivele derivate prin acest sufix devin adeseori substantive concrete: *at* cal—*atli* călăreț, *Osman*—*Osmanli*. În sfîrșit asemenea substantive concrete sînt de multe ori numiri de localități: *fındik* alună—*Fındikli* numele unei mähälale în Constantinopol, *balik* pește—*Balikli* numele altei mähälale în Constantinopol, *bulgur* zăpadă—*Bulgurlu* numele unui munte de lingă Constantinopol. În romînește există următoarele numiri de localități: *Covurluiu* județ în Moldova, *Covurluiu* comună în județul Cahul, *Covurluiu* pîrău în județul Covurluiu; *Covurluiu* lac în județul Covurluiu; *Cohurluiu* sat în județul Ismail, *Cugurluiu* lac în județul Bolgrad (Frunzescu). Aceste numiri de localități își au originea în derivarea

prin sufixul turcesc *-lu* din radicalul turcesc *kurŭ* uscăciune, iarbă uscată, fin. Compară turc *kurú* fin Zenker 716 a, cuman *kuru* uscat Codex cumanicus 207; apoi *koruk* uscat, *kurúk* uscat, pustiú, nefertil, *kurú* uscat, în diferite limbi turco-tatare la Vámbéry *Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen*, Leipzig, 1878, pag. 79-80. *v, h, g* din numirile de localități românești sînt reflexele turcului *γ* (spiranta fonică guturală) din *kurŭ*. *kurŭ* este scris cu *gain*, exploziva fonică guturală, *kurgú*, dar exploziva fonică guturală devine adeseori spirantă fonică guturală în limbile turcești înainte și după *a, o, u*, la sfîrșitul și în interiorul cuvintelor. (În special pentru limba cumană vezi Kuun XCV). Din *kurŭlú* a eșit prin metateză *kuŭrlú*, de unde s-au dezvoltat apoi formele românești. *Covurlúú* din *Covurlú* prin influința sufixului românesc *-úú*.

Weigand în *Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien*, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 98, derivă din turcul *ġagataic kuwar* uscat, trocken, și din *ui*, care în unele limbi turcești înseamnă vale, depresiune, Tal, Niederung, și consideră și el cuvîntul ca de origine cumană.

5. Galați. Stăpînirea cumană din Moldova se întindea, dacă etimologiile date până acum sînt juste, peste județele Tutova, Tecuciú, Vasluiú, Covurluiú, peste partea de jos a Basarabiei, și avea la Dunăre o cetate, Galați. Numelui acestuia a căutat Bogdan să-i dea o etimologie. Diploma bîrlădeană din 1134 pag. 108: „Ceva mai greu de explicat e cuvîntul *Galați*. Ce formă avea în gura Romînilor acest cuvînt în secolul 14-15, cu siguranță nu pot spune. În documentele ce-mi sînt la dispoziție nu l-am găsit niciodată în secolele 14-15. Putem însă admite a priori că și atunci, ca și astăzi, orașul se numia Galați sau Galaț. De unde acest nume? Ceî mai mulți îl deduc din rusul *галичъ*, admitînd pe lingă aceasta, în urma diplomei bîrlădene, că el a fost la început o colonie a *галичъ*-ului dela Dnistru. Aceasta n-ar fi imposibil, dacă diploma ar fi autentică și dacă *малый галичъ* s-ar mai pomeni undeva afară de acest loc. Cronicile rusești nu cunosc acest loc la Dunăre și nu încapă îndoială că pe vremea lui Ivanko Rostislavici el nu juca niciun rol în mișcările politice dela Dunăre. Din *галичъ* însă e greu a explica forma românească Galați, căci ar trebui să admitem că n a trecut întîiu în *a*, dînd o formă în *-ачъ* (ca de pildă *толмачъ* în Galiția, codex Hypatios pag. 491); din această ultimă formă ar eși fără dificultate *галаць* prin trecerea lui *ч* în *ц*, foarte obicinuită în unele dialecte vechi rusești (de ex. cel novgorodian), și chiar în numirile de localități din principatul galițian și chievean. Compară *Гѣмоць* și *Гѣмоць* în principatul de Chiev (codex Hypatios 380, 555) pelîngă *Гѣмоць* (ibidem), *Торонѣць* și *Торонѣць* în Smolensk (codex Hypatios p. 362), etc.... S-ar putea da următoarea explicație: *Галаць* e format din *Гал-*, aceiaș rădăcină ca în *Гал-ничъ*, prin sufixul deminutiv *-ьць*, ce formează foarte multe numiri de localități din nume proprii, mai ales la Sîrbî și Croați, unde el ia forma *-ац*. Compară *Popovac* (din *popov-ьць*) și *Popovci* (din *popov-ьци*), *Vukomerec* (*ec=ьць*) și *Vladimirci* (*ci=ьци*),... *Галаць* a putut să se dezvoalte în sinul populației primordiale croato-sirbești (din *-ьць*, *-ацъ*), trecînd prin forma *-аць*. Galați ar forma în acest caz una din rarele excepțiuni, în care sufixul *-ьць* s-adau-

gă de a dreptul la tulpină, nu, cum se întâmplă în majoritatea cazurilor, prin mijlocirea altor sufixe, ca *ov-*, *in-*, precum Popovci, Dobrinci, Belotinci etc.". Galații ar fi după I. Bogdan a treia rară excepție față de cum se petrec lucrurile de obicei în toponimia slavonească. Intîia rară excepție a făcut-o Birladul, a doua rară excepție a făcut-o Tecuciul, a treia rară excepție o fac Galații. Dar pe lângă că el însuș recunoaște că, în caz cînd vrea cineva să explice Birladul, Tecuciul și Galații prin slavonește, aceste cuvinte constituiesc trei rări excepții față de cum se petrec lucrurile de obicei în toponimia slavă, mai este nevoit să recurgă și la tot felul de neamuri slave, care s-ar fi îngămădit cîndva în Moldova într-un fel de talmeș-balmeș, pentru a putea explica macar cît de cît acele trei rări excepții. Pentru Birlad el recurge la niște „timpuri foarte vechi... în primele secole ale evului mediu, cînd semințiile rătăcitoare de Slavi, pornite dinspre nordostul Moldovei, se iviră pentru intîia oară în țările noastre. Diferențierea lor în popoarele de azi nu se terminase încă etc.” (Vezi mai sus sub Birlad). Dincoace pentru Galați recurge la Sirbo-Croați, care ar fi constituit odinioară populația primordială slavă a sudului Moldovei!

Galați este arabul *kalhat*, cetate, ville fortifiée, forteresse, châtea fort, citadelle Zenker 707 a. Acest cuvînt se găsește în codex cumanicus printre cuvintele arăbești ale limbii cumane sub forma *gala* (vezi tabloul de mai sus pag. 354). Forma cumană *gala* este conformă din punct de vedere al lui *g* cu ceia *ce* se petrece foarte des în limbile turcești, că adecă exploziva afonă guturală *k* (*kaf*) se preface înainte de vocală în exploziva fonică corespunzătoare *g*. Aceiaș formă cumană *gala* este conformă din punct de vedere al pierderii lui *h* (*hain*) cu ceia *ce* am văzut că se petrece în această limbă în privința pierderii spirantei afone (vezi mai sus pag. 371). Acest *gala* din codex cumanicus a sunat dela capul locului *galat*, dupăcum probează etymon arăbeșc. Și se poate chiar întimpla ca sub *gala* să se ascundă pronunțarea *galat*, căci scrierea cuvintelor cumane din codex cumanicus este plină de greșeli, dintre care numai pe unele, prea bătaoare la ochi, le-a putut emenda editorul. Din *Galat* Românul a făcut *Galați*, punîndu-l la plural. Această punere la plural a lui *Galat* se explică prin nenumăratele nume de localități terminate în *-ați*, provenite din singulare în *ăt*. Până și *Birladul*, macarcă nu terminat în *-ăt*, ci în *-ad*, se pare că n-a scăpat într-o vreme de tendința limbii romîne de a-l face plural, căci într-un document moldovenesc dela 1438 stă scris *оу брхладѣхъ* (locativul plural, vezi Papadopol Calimah Notiță despre Birlad pag. 5 și I. Bogdan Diploma Birlădeană din 1134 pag. 106). *Calafat* n-a devenit *Calafăți* din cauză că numele comun *calafat* pl. *calafaturi*, calfat, calfatage, operația de a astupa cu cîlți și cu smoală spațiile dintre planșele dela fundul și coastele unei corăbii, a existat multă vreme în limba romînă și, dacă trebuie să credem dicționarele, există încă și până astăzi. *Galat* din contra n-a existat, probabil, niciodată ca nume comun în limba romînească.

Dupăcum era de așteptat, numirea *Galat* apare și pe aiurea în toponimia romînă. În județul Ialomița este un lac *Galațiuiu* (Frunzescu). Acest *Galațiuiu* este = turc *galat suiu*, apa cetății. În județul Dorohoiu.

este un sat care astăzi se numește Hilișăul răzășesc, iar altă dată se numea *Galați* (Frunzescu). În Transilvania este un sat Galaț lângă Zlatna, un sat Galaț la vest și în apropiere de satul Berlad, pentru care vezi mai sus sub Bîrlad, pag. 367, și un sat Galaț la nord-est de Făgăraș.

6. **Fălcii, Fălcii.** Județ și comună lângă Prut. > turc *filikçi*, canotier, batelier > turc arab *filika*, felouque, canot, chaloupe, embarcation, Boot, kleines Fahrzeug. Zenker 670 c. Locuitorii din județul Fălcii, în special probabil cei din comuna Fălcii, făceau serviciul de luntrași, bargagii, plutași pe Prut pe vremea stăpînirii vechilor Turci pe aceste locuri. O numire analoagă, provenită dela o ocupație analoagă, are localitatea *Dubăsari* pe malul stîng al Nistrului (în harta din atlasul lui Stieler *Dubosary*, acolo unde se varsă în Nistru Răutul), al cărei nume tot de origine turcească este, căci românul *dubás* și rusul *dubas* („*dubasy werden in Russland die auf Bug und Dnjester verkehrenden Kähne einer besonderen Bauart genannt*“, Hermann Brüske, Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen, in XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, pag. 23), sînt probabil turcul *tumbaz*, *dumbaz*, ponton, der leichte Brückenkahn, Zenker, 603 b.

7. **Balhuiū, Bahluiū, bălhac, bilhac, bălhoacă, bulhac.** *Balhuiū*: „Sinonim cu mocirlă și cu nămol, numește [balhuiū] poporul pămîntul înmuiat peste măsură cu apa ce vine depe scursura unei văi mari sau mici; cînd oamenii trec prin astfel de locuri cu carul sau numai cu vitele slobode, se înmolesc sau se scufundă, încît abia cu mare greutate ies afară. Cînd balhuiul nu e adînc, ci numai de 1-2 decimetri, atunci se cheamă *șleaf* sau *turbucală*“. Hasdeu după corespondent (Prahova-Drajna de sus) în Etymologicum magnum pag. 3051.—*Bahluiū*: 1. „Pirău mare ce izvorăște în pădurea Deleni, județul Botoșani, trece prin tirgurile Hirlău, Podul Iloaei, prin orașul Iași, primește în sine pîraele Strîmbu, Cîrjoaea, Nicolina și Bahlueț și apoi se varsă în Jijie la satul Țuțora“. Frunzescu. 2. „Plasă în județul Iași, numită astfel dela pîrăul ce trece prin ea“. 3. „Sat în județul Botoșani, plasa Coșula, cotuna comunei Rădeni“. 4. „Sat în județul Botoșani, plasa Coșula, cotuna comunei Feredeeni“. 5. „Locuință izolată în județul Iași, plasa Bahluiū, cotuna comunei Cîrjoae“. Frunzescu.—*Bălhac* = *Bulhac*. Hasdeu Etymologicum magnum 3051, dintr-un hrisov dela Ștefan Tomșa anul 1623.—*Bălhoacă* = *Bulhac* („A-mîndoi își tirăsc picioarele în niște ciobote mari și grele, pline vecinic de noroiul *bălhoacelor* de prin mahalale“. Vlăhuță Nuvêle, București, 1886, pag. 109, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3051).—*Bilhac* = *Bulhac* Hasdeu, Etymologicum magnum 3051, din județul Buzău.—*Bulhac*, pl. *bulhacuri*: O baltă mică mocirloasă, lacuna, mare, bourbier („Apele cele mai bune pentru topit sînt toate bălțile, toate bahnele, *bulhacurile* și apele stătătoare“. Ion Ionescu, Calendar pentru bunul gospodar, Iași, 1845, pag. 153, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3050.—„Se duce tot înainte pe niște ponoare, până ce dă peste un *bulhac*“. Creangă, Povești, 75, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3050.—„Hîrca această de babă era scroafa cu porceii din *bulhacul* peste care dăduse moșneagul“. Creangă,

Povești, 101.—„Aibă casa racului în fundul *bulhacului*“: Elena Sevastos, Cîntece moldovenești, Iași, 1888, pag. 73, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3051.).

Dela turcul arab *baluha*, égout, conduit souterrain, cloaque. Zenker 171 c. Pentru *balhuiu* și *bahtuiu* trebuie să plecăm probabil dela tipul **baluhlú* (pentru sufixul *-lu* vezi sub *Covurluiu*). *Bulhac* a eșit din *bálhac*. *Bálhac* este derivat prin sufixul *-ac*. *Bálhoacă* este derivat prin sufixul *-oc*. Pentru sufixele *-ac*, *-oc* vezi ale mele Principii pag. 149, 231 și Pascu Sufixe.

Weigand în Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 98 consideră cuvîntul *Bahlui* ca de origine cumană, dar îl derivă din cuvîntul tatar dela Kazan *bahil*, fericit, și-l interpretează ca *Valea fericitilor*: „*Bahlui* enthält als Stamm Kasantatarisch *bahil* glücklich, bedeutet also Seligental“.

8. Berbeciu. Numele unui rîu și al unei plăși din județul Tecuci. >turc pers *berfenğ*, route raboteuse, rauher Weg. Zenker 190 b.

9. Pereschiv (mai înainte vreme *Perescău*, de pildă într-un act dela Ștefan cel mare din 31 Octombrie 1491, la I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel mare, I, București, 1913, pag. 490). Numele unei plăși, al unui sat și al unui rîu în județul Tutova. >turc pers *per* bord d'une chose, Rand einer Sache, Zenker 184 a +turc arab *eskah* pays, canton, district, Landschaft, Bezirk, Gau, Zenker 571 b.

10. Corhană. Povirniș, loc înalt greu de suit; locus praecipus; lieu escarpé („Le-ai scrombăit [ciubotele] pela jocuri și prin toate *corhanele* și coclaurile“. Creangă Amintiri 106. „Murgu... cu potcoave de aramă, ca să-l ție la *corhană*“. Șezătoarea V 22). Cumanul *kurhán* movilă, co-dex cumanicus 222. Cu privire la cumantul *kurhan* spune Kuun XXXVIII următoarele: „In țara Nogailor și în regiunile învecinate se găsesc multe movile pe care chiar Rușii meridionali le numesc cu un cuvînt turcesc *kurgan*. Călătorii vechi spun lămurit că aceste movile sînt mormintele Cumanilor și ale Bisenilor. Rubruquis în descrierea călătoriei pe care a făcut-o la hanul Mongolilor Mangu în anul 1253 vorbește despre movilele dintre Dnipro și Don astfel: «Cumanii fac o movilă mare deasupra mortului și pun deasupra o statuie cu fața întoarsă spre răsărit ținînd în mînă o cupă înaintea buricului». ...Chiar în timpurile cele mai vechi Schiții dela marea neagră aveau obiceiul de a purta în cingătoare o cupă, asupra căruia fapt Herodot cartea IV, 8-10 a scris astfel: «Schiții și pînă astăzi poartă cupele în cingătoare»“. La Osmanlii *kurhán* înseamnă chateau fort, citadelle, partie d'une ville entourée d'une enceinte. Zenker 715 a.

„Este evident“, ziceam mai sus pag. 360, „că, dacă în toponimia romînească se vor fi găsinnd numiri de județe, de plăși, de sate, de rîuri, și alte nume topice, care să fie de origine turcescă, asemenea numiri, mai ales că sînt și vechi tare (pentru unele se știu chiar istoricește că sînt anterioare venirii Osmanliilor), nu se pot explica prin

limba Osmanliilor, ci prin limba popoarelor turcești care au venit și au trăit prin țările noastre înainte de Osmanlii". Tot atât de evident este că, dacă se vor fi găsiind cuvinte românești de origine turcească, prin care să se exprime niscai instituții vechi tare din viața socială românească, aceste cuvinte nu pot fi de origine osmanlie, ci de origine cumană. Eu revendic pentru limba Cumanilor următoarele numiri de instituții românești.

11. *Mire*. „Din minutul în care și-au schimbat cei tineri inelele, adecă din minutul în care s-au încredințat, logodit, și până după uncrop, feciorul încredințat se numește în Bucovina *mire* sau *mnire* și *nire*, iar fata încredințată *mireasă*, *mnireasă* sau *nireasă*. Înprejurul Bucureștilor precum și-n alte părți din România feciorul încredințat se numește *ginere*, deminutiv *ginerică*, în loc de *mire*, nu numai decătră socri, părinții fetei, ci și decătră toți ceialalți nuntași; așa bună oară lăutarii zic: «să trăești, domnule *ginere*, să trăești *ginerică*», în loc de «să trăești, domnule *mire*». Fetei încredințate însă și aici i se zice *mireasă*. În sudul Transilvaniei se zice, ca și înprejurul Bucureștilor, *ginere* în loc de *mire*, în celelalte părți însă, ca și în Bucovina, *mire* și *mireasă*, deminutiv *miresucă*. În Banat se zice numai *june*. Cuvîntul *mireasă* însă și aici e cunoscut. În Selagiū și Chiior se zice asemenea *mire* și *mireasă*, deminutiv *miresuță*. În Macedonia, dupăcum mi s-a spus, nu există de felū cuvîntul *mire* și *mireasă*, ci mirelui i se zice *dzinire* sau *dzinere*, plural *dzinerli*, iar miresei, mai ales în părțile Tesaliei și ale Albaniei, *nveasta noūa*, plural *nveaste nale*. Dacă au trecut mai multe zile dela nuntă, se zice simplu *nveasta*. *Nevasta noūa* se numește mireasa și în comitatul Zarandului, precum și în unele părți ale Transilvaniei. Ce se atinge de numirea *ginere*,... aceasta este pretutindenea lătită și cunoscută și în Bucovina, însă aici nu are însemnarea de încredințat, fidațat (Bräutigam), ci numai de bărbatul fiicii măritate (Schwiegersohn). În decursul nunții se mai numește mirele pretutindenea, în toate țările locuite de Romîni și mai ales în orații, și *împărat*, *împărat mare*, *craiu noū*, și *crăișor*, iar mireasa *împărăteasă* și *crăiasă noūa*". Marian Nunta 175 sqq. „In aromînește mirele se cheamă *gione* (=juvenem), termin întrebunțat și pentru desemnarea unui tinăr care a trecut peste vîrsta de 16 ani, care nu mai e *ficior* (=băiat), care e tinăr între 16-25 ani... La Meglenoromîni mirele se numește *tinir-juni*, tinăr voinic". Papahagi Notițe etimologice pag. 236. În romîna din Istria cuvîntul *mire* de asemenea nu se găsește. Acest cuvînt, cunoscut numai la Romîni din Dacia, e cu atât mai răspîdit la aceștia, cu cît se îndepărtează cineva mai puțin de Moldova. În Moldova el se întrebunțează exclusiv, pecînd în celelalte provincii locuite de Romîni ori se întrebunțează alături cu alte cuvinte sinonime, ori nu se întrebunțează de fel.

Hasdeu în Columna lui Traian, anul 1873, pag. 110 a propus ca etymon pe albanezul *miră* bun, frumos. Pericle Papahagi în Notițe etimologice, pag. 236 crede că „*mire* vine din latinul *miles*, și anume din nominativ, ca și *om-homo*, *jude-iudex*, etc.". Iar C. Diculescu, Dacia română în oglinda inscripțiilor, pag. 492, în Dacoromania IV, propune pe grecul *μῆραξ* tinăr.

Mirele e un *împărat*, nu un militar. Militari sînt tovarășii lui, cei

care compun oastea lui. Iată cum vorbește starostele : „Noi ce umblăm, ce căutăm, ori încotro ne-nturnăm, bine sama să ne dăm. A nost. tinăr *împărat* dimineața s-a sculat, pe obraz că s-a spălat, ... pe cal negru-a-ncălecat, mândră oaste a ridicat, etc.". Marian Nunta 108. „Conăcarii... îndătimează, cînd ajung la casa miresei, a ține o orație, prin care dau de știre părinților miresei precum și tuturor celorlalți nuntași adunați la aceasta ca să se îngrijească cit mai degrabă de conac și de toate cele trebuincioase *înălțatului împărat*, care îndată are să sosească cu întreaga sa suită... : «Vă rugăm să ne arătați care este gazda solilor, să iasă să ni dăm soliile, să ni spunem poruncile. Căci noi prea mult nu vom zăbovi, ci cui ni s-a arăta de sftinic împărătesc, aceluia numai să-i vorbim. Că al nostru tinăr *împărat* de dumnezeu încoronat mare oaste a adunat și la vînat a plecat etc.»". Marian Nunta 327. *Mirele* este un împărat și mireasa o *împărăteasă*. Iată cum vorbește *vornicelul* : „Ce îmblăm, ce căutăm, nimăruî samă n-avem să dăm. Am sosit, am nimerit, ne-nșelați, ne fărmațați. Chi-uid și hohotind vom discuia și vom intra la a noastră înălțată și laudată *împărăteasă* mireasă". Marian Nunta 331. *Mirele* este un împărat și *mireasa* o împărăteasă. Pentru aceia și *cununia* înseamnă o *încoronare*, pentru aceia li se pun mirilor *cununii*, adică *coroane* pe cap. *Mire* trebuie să fi însemnînd *împărat* și așa și este : turcul pers (din arăbește) *mir* = *principe*, *șef*, *stăpîn* Zenker 899 b, cumanul *mir* = *principe* codex cumanicus pag. 216. Românul a prins acest cuvînt din gura Cumanilor nu ca *mir*, ci ca *miri*, cu sufixul pronominal posesiv, pentru că totdeauna se vorbește despre *principele* cuiva, despre *principele* nostru, vostru, lor, despre *principele*, *șeful* unei țări, *șeful* unei oștiri, etc., și în toate aceste expresii în limbile turcești cuvîntul primește sufixul pronominal posesiv : *mirim* — *principele* meu, *mirin* — *principele* tău, *miri* — *principele* lui, *mirimiz* — *principele* nostru, *miriniz* — *principele* vostru, *miri* — *principele* lor ; *vilâiet miri*, *eialét miri*, *memlekét miri* — *principele* unei țări, a unei provincii ; *haskér miri* — *șeful* unei oștiri, etc. Pe lângă acestea orîdeciteori s-a exprimat faptul de a *posede un principe*, a *avea un principe*, s-a întrebuițat iar *miri* cu sufixul pronominal posesiv, pentru că în limbile turcești lucrul posedat prevăzut cu sufixul pronominal posesiv și însoțit de verbul *vârdîr*, a fi, reprezintă pe verbul *am* din limbile indogermăne, iar lucrul posedat prevăzut cu sufixul pronominal posesiv și însoțit de verbul *iôkdur*, a nu fi, reprezintă pe verbul *nu am* din limbile indogermăne : *mirim*, *mirin*, *miri*, *mirimiz*, *miriniz*, *miri vârdîr* (*iôkdur*) — am, ai, are, avem, aveți, ați (n-am, n-ai, n-are, nu avem, nu aveți, n-ați) *principe* ; *memleketin miri vârdîr* (*iôkdur*) — țara are (n-are) *principe*, etc. Pentru aceia și sună cuvîntul în romînește *mire*, de a treia declinare, nu *mir*.

12. Răzăș. Ce sînt *răzășii* spune Radu Rosetti, Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova, I, București, 1907, pag. 168 : „Părtașii la stăpînirea unei judecii erau desemnați prin denumirea de *răzăși*, care mi se pare a veni dela cuvîntul unguresc *reszes* = părtaș (dela *resz* parte). Acest cuvînt în cele două din urmă veacuri era întrebuițat pentru a desemna mai cu deosebire pe țărani acei cu stăpîniri proprii, dar nu încapă îndo-

Limba este un organ, la producția căruia participă și fizicul și psihicul. În ea, ca și în restul organismului omenesc, se găsesc două părți constitutive, al căror progres nu este egal, ale căror dezvoltări nu se acopăr și n-au aceleași direcții. Partea fizică din limbă este reprezentată de sunete, partea psihică a ei e reprezentată de simbolizarea prin mijlocirea sunetelor a lucrurilor și raporturilor. Sunetele sînt părțile fizice, pe care le procură organe fizice anumite ale corpului, simbolizarea prin mijlocirea lor a cunoștințelor este partea psihică, elaborată de suflet. Conform cu ceia ce se petrece în restul ființei omenestii în privința felului de a se comporta al celor două elemente constitutive ale acestei ființi, unul fizic și celalalt psihic, și aici, la limbă, sunetele se schimbă mai încet și mai treptat, iar simboalele (cuvinte, forme gramaticale, și înțelesurile lor) se schimbă mai răpede și mai brusc, și adeseori alături cu foarte mari asemănări de sunete se găsesc enorme deosebiri de simboale. Să se compare, de pildă, proporția în care s-au schimbat sunetele și simboalele în limba comună romînească: schimbarea în simboale (cuvinte, înțelesuri de cuvinte, înțelesuri de forme) e atît de mare, încît țaranul mai nu înțelege această limbă, schimbarea în sunete însă e aproape nulă și de acel fel numai că s-au păstrat pronunțările mai arhaice. Dacă vrei să urmărești, prin urmare, desfacerea în grupuri a limbii romînești, cu gîndul că această desfacere va fi corespunzînd unei dizlocări a popoului român dintr-un centru de expansiune oarecare, vei avea o bază mai sigură, dacă vei lua de călăuză elementul cel solid și încet al sunetului material, decît dacă vei lua de călăuză pe

ială că mai înainte era întrebuițat pentru a desemna pe părtașii aceleiaș stăpîniri, fie cu părți mici, fie cu părți de sute și chiar mii de fălci". Dupăcît știu, cuvîntul se întrebuițează numai în Moldova. Ca să nu mai vorbesc de Maxim, care în glosarul lui Laurian îl derivă din verbul *radere*, o etimologie a acestui cuvînt a dat Cihac, care a propus pe ungurescul *részes* (citește *réses*) părtaș. Înțelesul s-ar potrivi, dar nu se potrivește sunetul *s*, care în asemenea împrejurări nu putea să devină în romînește *z*, apoi nu se potrivește faptul că numele unei instituții atît de intime a societății romine din Moldova să fi provenit din limba Ungurilor, care n-au avut niciodată atîta influință și importanță asupra organizației societății romînești de dincoace de munți. Pentru aceia cuvîntul *răzăș* este mai degrabă turcul arab *erzeși* = părtaș la pămînt, tovarăș de pămînt (arab *erz*, pămînt, Zenker, 28 b + turc *eş*, tovarăș, Zenker, 52 a, cu sufixul pronominal posesiv, fiindcă e precedat de un genitiv). Din *erzeş* a eșit prin metateză *rezes*, apoi *răzăș* conform fonetizmului rominesc, în special al celui moldovenesc.

acel ușurel al simbolului psihic. Sunetul este ca totalitatea caracterelor unei plante, simbolul este ca parfumul unei flori. Frumuseța și parfumul unei flori de trandafir nu poate înșela pe botanist în acel fel, că să nu pună planta, la care ele se găsesc, alături cu trandafirul sălbatec: aceiaș rădăcină, acelaș trunchiū, aceleaș frunze, aceiaș ghimpī. Tot așa, se pot ele vorbirile deosebi mult prin simboale, dar sunetele lor le vor da pe față gradul de înrudire. *)

*) Trebuie să notez aici o aparentă contradicere în părerile unui remarcabil învățat asupra acestei chestii. În articolul „Sur la disparition des formes simples du prétérit” din *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 149 A. Meillet, după ce pomenește ceva despre puțina variabilitate a fenomenelor fonetice dela o limbă la altă limbă, vorbește despre marea variabilitate a fenomenelor morfologice astfel: „En morphologie la liberté est beaucoup plus grande; la grammaire de deux langues de famille distincte diffère du tout au tout; et à l'intérieur d'une même famille les grammaires de deux langues deviennent souvent très différentes au bout de quelques siècles d'évolution divergente: on sait combien différent déjà les grammaires des diverses langues romanes. Il résulte de là que les tendances générales n'apparaissent pas au premier abord, et que, là où l'on en aperçoit, elles se laissent très malaisément formuler”. Cu toate acestea puțin mai jos, în articolul „Le renouvellement des conjonctions” din *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 160 A. Meillet spune: „On sait que la morphologie est ce qu' il y a de plus durable dans les langues. M. Terracher a montré très justement que des parlars locaux français, dont le vocabulaire est tout pénétré d'éléments non locaux, ont gardé dans leur grammaire beaucoup de traits anciens. Et c'est par la morphologie à peu près uniquement qu'on peut faire la classification généalogique des langues”. Așa se întâmplă, cînd articule scrise din diferite puncte de vedere sînt puse cap în cap și publicate într-un volum. În articolul „Sur la disparition des formes simples du prétérit” Meillet compara morfologia cu fonetismul și a afirmat marea variabilitate a morfologiei față de puțina variabilitate a fonetismului, iar în articolul „Le renouvellement des conjonctions” el compara morfologia cu vocabularul și a afirmat puțina variabilitate a morfologiei față de marea variabilitate a vocabularului. Lucrurile sînt relative, firește, decît numai se cam bat cap în cap cîteodată, atunci cînd le anină cîneva unul de altul fără transiție, fără ciment aș putea zice (Vezi cele spuse despre *împrumut* la § 268, 4, nota). În ce privește afirmarea că „mai numai prin morfologie se poate face clasificăția genealogică a limbilor”, să nu se uite punctul de vedere pur *sociologic* din care se pune Meillet (Vezi prima notă dela acest paragraf pag. 339-340). Pe dînsul nu-l interesează înrudirea limbilor considerate ca organe ale unor neamuri de oameni, ci înrudirea limbilor considerate ca organe ale unor societăți, și scopul urmărit de dînsul este de a constata numai că cutare limbă ar deriva din aceiaș limbă primitivă, iar nu că cutare limbă ar prezenta niscăi raporturi de asemănare ori de deosebire conforme cu raporturile etnice dintre neamurile de oameni care le vorbesc. În aseme-

Pelîngă aceste precauții, că iaă ca bază sunetele și admiti că numai aproximativ se desface limba în grupuri comparabile ramurilor și valurilor, trebuie să ții socoteală de următoarele două fapte, pe care studiarea dialectelor le-a scos la iveală. Mai întâi inovațiile, schimbările pleacă dela tot felul de puncte, câteodată, *probabil*, numai dela un individ, de cele mai multe ori, iar *probabil*, dela un grup mai mic ori mai mare de indivizi în mod simultan, și acele inovații, schimbări, radiează prin *înprumut* unele mai departe, altele mai aproape, unele într-o direcție, altele în altă direcție. Aceleași inovații, schimbări pot apărea în mod independent la indivizi, ori la grupuri de indivizi, la distanțe îndepărtate. Apoi, dacă n-ar fi obstacule, care să împiedece împrumutul dela un individ la altul, dela un grup de indivizi la altul, dialectele unei limbi ar apărea într-o formă mai haotică, decît aceia în care ni le prezintă atlasurile limbistice. Dar obstacule au fost totdeauna în mod necesar, ori puse de lumea fizică, ori încă și mai mult de organizările politice (state, comune, districte) și religioase (parohii, Rousselot, *Les modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Cellefrouin*, Paris, 1891, pag. 348, la Wechsler, *Giebt es Lautgesetze?* pag. 521: „Transformările filologice prezintă un caracter particular: ele coincid de cele mai multe ori așa de exact cu limitele parohiilor, încît ele singure ar fi de ajuns pentru a determina diferitele grupuri care se formase în sînul populației”). Aceste obstacule au împiedecat împrumutul și au facilitat mîrginirea dialectelor.

Și acum, să ne întoarcem la chestiunea pe care o pusem. Ce sînt dialectele, pe care așa le-am numit până acum, dacoromîn, macedoromîn, istroromîn? Limbi ori dialecte? Faptele sînt cele rezumate sub F 1 și următoarele, § 272, Nos 1 și următoarele: 202 fenomene sînt *comune* dialectelor, și anume 96 *comune tuturor dialectelor*, iar 106 *comune la două*

nea împrejurări, cînd la un grup de vorbiri omenești, care ar fi provenit din aceeași vorbire unică, cineva nu se interesează de felul cum s-au transformat ele conform cu înrudirea vorbitorilor, conform adică cu adevărata înrudire a lor, a vorbirilor, ci se interesează numai să afle dacă în adevăr delă capul locului a fost o singură vorbire, nu se poate, firește, lua în considerare fonetismul, pentru că în acesta nu se manifestează decît înrudirea etnică, și nici vocabularul, pentru că acesta se poate împrumuta prea lesne, ci numai morfologia. Compară § 308, e.

oarecare din ele. Față cu aceste 202 fenomene comune, se găsesc, ca *specifice* unui dialect, 58 fenomene în dacoromîn, 57 fenomene în macedoromîn, 20 fenomene în istroromîn.—Fenomenele comune dialectelor (și comune până în cele mai mici detalii, vezi D 1, § 268, No 1), în special cele comune tuturor dialectelor, sînt importante. Cele proprii fiecărui dialect sînt de puțină importanță; o reală importanță au la urma urmelor numai două fenomene, africaticizarea lui *c + e, i* și a lui *g + e, i* (Și încă această importanță există numai pentru dacoromîn față cu macedoromînul, căci africaticile dezvoltate în istroromîn au fost foarte probabil dela capul locului aceleși cu africaticile dezvoltate în dacoromîn).—Caracterele pe care le are dacoromînul comune cu macedoromînul sînt aproape tot așa de multe ca și caracterele proprii ale dacoromînului, iar caracterele pe care le are comune macedoromînul cu dacoromînul sînt cu mult mai multe decît caracterele proprii ale macedoromînului.—Caracterele pe care subdialectele dacoromînești le au comune cu celelalte dialecte (în special cu macedoromînul) sînt aproape tot așa de multe ca acele pe care subdialectele dacoromînești le au comune cu dacoromînul în general. Cu alte vorbe subdialectele dacoromînești samănă cu celelalte dialecte (în special cu macedoromînul) mai tot atît de mult ca și cu dialectul dacoromînesc în general considerat.—Caracterele pe care subdialectele macedoromîne le au comune cu celelalte dialecte (în special cu dacoromînul) sînt mult mai numeroase decît acelea pe care subdialectele macedoromîne le au comune cu macedoromînul în general. Cu alte vorbe subdialectele macedoromîne samănă cu celelalte dialecte (în special cu dacoromînul) mai mult decît cu dialectul macedoromîn în general considerat.—Caracterele proprii dialectului dacoromîn în general considerat sînt egale aproape în număr cu acele pe care dialectul dacoromîn considerat în general le are comune cu dialectul macedoromîn.—Caracterele proprii dialectului macedoromîn în general considerat sînt mult mai puține (peste de trei ori mai puține) decît acelea pe care dialectul macedoromîn în general considerat le are comune cu dialectul dacoromînesc.

În asemenea împrejurări chestiunea nu mai este dacă dialectele romînești sînt dialecte, și nu cumva limbi deosebite, ci dacă sînt dialecte, și nu cumva subdialecte. Nu-î mai drept oare să considerăm toată limba romînă ca o masă unică, din care se desfac ca vorbiri dialectale de același grad vorbirile depe te-

ritoriile Dacoromînilor, Macedoromînilor și Istroromînilor? Masa unică a limbii românești apare mai evidentă încă, dacă iai în considerare că multe, foarte multe, fenomene comune așa numitelor dialecte s-au dezvoltat a parte în fiecare din ele, după ce Romîni, care vorbesc aceste așa numite dialecte, se despărțise unii de alții (Vezi A 4, § 262, No 4; D 2, 3, 4, E 1, § 268, Nos 2, 3, 4, § 270 No 1), și cînd comparî limbă romînă în întregimea ei cu o altă limbă romanică. O prăpastie îți apare înainte, cînd faci această comparație, iar micile deosebiri dintre așa numitele dialecte românești ți se arată atunci ca cu totul neglijabile. Numai fenomenele anteromînești (Vezi A, §§ 261, 262) formează trăsătura de unire dintre limba romînească și cea limbă romanică alta oarecare, încolo totul e deosebire. Voiți pomeni un singur fapt, dar foarte caracteristic, acel al diftongării vocalelor accentuate, în special a vocalelor accentuate lungi *î, û*, din limba contiguă limbii romîne, limba dalmată. Toate vocalele, *á, é, í, ó, ú*, accentuate, lungi (închise) ori scurte (deschise), diftonghează în limba dalmată, prin alunecare de sunet spontanee, iar diftongarea e altfel în silabele închise și altfel în silabele deschise. Acest fapt este atît de deosebit de firea limbii romînești, încît el singur (chiar de n-ar mai fi nenumărate altele) ar fi suficient pentru a clasa limbile romînă și dalmată ca două specii deosebite. Tot limbă latinească este și limba dalmată, negreșit, dar numai din punct de vedere al acelor fenomene, care nu s-au dezvoltat în ea, ci în limba latină comună, în limba latină populară, încolo, din punct de vedere cum *ea însăși* a dezvoltat sunetele latinești, ea este altă limbă decît cea romînească, între dînsa și limba romînească există o prăpastie. *)

§ 274. Stînd astfel lucrurile, procedarea care se impune este de a lua în considerare limba romînească ca pe o masă unică și de a scoate din grupările dialectale ale ei indicații asupra istoriei poporului romînesc.

1. Mai întîiu din unitatea cea mare a limbii romînești,

*) Să se vadă caracterele limbilor romînă, dalmată și albaneză, pe care le înșiră Meyer-Lübke în Mitteilungen pag. 1-30. Pe baza comparației între aceste caractere autorul conchide pag. 38-39 că romîna și dalmata au comune numai fenomenele *ct < pt, gn < mn*: "alte asămănări din punct de vedere al dezvoltării sunetelor nu există între romîna și dalmata; în schimb există profunde deosebiri (tiefgehende Verschiedenheiten)".

constatată prin minimele deosebiri dialectale, prin legăturile strînse care există între grupările dialectale cele mai depărtate în spațiu, prin apariția independentă pe teritorii deosebite a foarte multe și importante fenomene, trebuie să tragem concluzia că poporul român a trebuit să fie dela capul locului, și a trebuit să rămână chiar după despărțirea lui în diferite trunchiuri, foarte unitar din punct de vedere al bazei de articulație și al bazei psihologice. O asemenea unitară complexiune fizică și psihică, mai ales cînd ne gîndim că bazele etnice ale acestui popor au fost constituite dintr-un conglomerat de diferite neamuri de oameni, nu s-a putut constitui însă decît dacă vom admite că dela capul locului, și multă vreme după aceea, elementele constitutive ale lui au trăit în cea mai strînsă legătură posibilă din punct de vedere geografic și politic. Această strînsă și îndelungată conviețuire este un postulat cu totul de altă natură decît acel cerut de unii învățați pentru romîna primitivă (Vezi nota dela § 264 No 2). Acolo era vorba de necesitatea unei unități teritoriale, pentru că altfel nu s-ar putea explica fenomenele de limbă comune întregii romînimii. Aici este vorba de necesitatea unei unități teritoriale, pentru că altfel nu se poate explica cum deosebirile dialectale sînt atît de mici dela un capăt la altul al romînimii, macarcă romînimea s-a desfăcut de mult în trunchiuri, și cum s-au putut dezvolta atît de multe și de importante fenomene de limbă, aceleaș pînă în cele mai mici detalii, în aceste trunchiuri despărțite unele de altele. Acolo era vorba că aceleaș fenomene nu s-ar putea ivi decît în sinul unei populații unitare din punct de vedere geografic și politic. Și acest lucru nu-î exact. Aici este vorba că aceleaș fenomene nu s-ar fi putut ivi în trunchiuri deosebite ale unui popor, dacă acele trunchiuri n-ar fi avut o extrem de asămănătoare complexiune fizică și psihică, iar o asemenea extrem de asămănătoare complexiune n-ar fi fost posibilă, dacă acele trunchiuri n-ar fi constituit o dată, și multă vreme, o masă unică din punct de vedere geografic și politic.

Pentru aceia legătura pe care vrea Onciul să o stabilească între Romîni din Dacia și cei din peninsula balcanică prin niște fire suptiri de comunicare (Vezi § 213, Onciul Teoria lui Roesler sub pag. 180, 591) nu este suficientă (Vezi și observațiile mele de sub § 209, Tomaschek Zur Kunde der Haemushalbinsel). Nu o asemenea precară comunicație între două mase ale populației romîne, dintre care cea din a stînga Dunării ar

fi trăit sub regimul barbarilor și mai mult prin munți adăpostită, iar cea din a dreapta fluviului ar fi trăit sub regimul statului roman, este suficientă pentru a produce acea complectă unificare a neamului românesc pe care o presupune complectă unitate a limbii romine. Pentru a se ajunge la acest rezultat a fost de trebuință cea mai strînsă conviețuire posibilă din punct de vedere și geografic și politic, și acest lucru nu s-a putut întîmpla decît în peninsula balcanică, unde ne trimet toate faptele istorice (Vezi rezumatul la §§ 111, 173, 174, 234), precum și participarea limbii romine la acele fenomene ale limbii latine populare care s-au dezvoltat în cursul secolului VI (Vezi A. 2, α, 3, § 262 Nos 2, α, 3)*).

*) Acolo ne trimete pînă și vorba *a făgădui marea cu sarea*, pe care o pomeneste Pușcariu, Studii istroromine, II, București, 1926, pag. 365, ca probă pentru relațiile pe care Dacoromii le aveau cu Istroromii, care serviau de cărași pentru transportul sării „dela Marea Adriatică în interiorul țării, unde sarea era atît de rară și de căutată”. „Numai ca transmisă dela Romîni ai apusenii se explică această expresiune pe teren dacoromîn, unde și marea e departe și sarea un obiect atît de obicinuit și fără preț, încît n-ar putea figura ca termen de comparație pentru o promisiune exagerată”. Ba vorba *a făgădui marea cu sarea* este o probă că Dacoromii au trăit odată de a dreapta Dunării, ba această vorbă mai este o probă că pe vremea aceia raporturile dintre teritoriile de a dreapta fluviului cu cele de a stînga lui nu erau așa de puternice, cum crede Pușcariu la pag. 358, căci altfel și-ar fi procurat locuitorii de pe malul drept sare și din țărilor de pe malul stîng, iar nu numai dela Marea Adriatică. Și după cum *marea cu sarea* ne trimete de a dreapta Dunării, tot așa *bourul și păcura* nu ne trimet de a stînga ei. Pușcariu spune Studii istroromine, II, pag. 359: „Numai în nordul Dunării se explică, cum am arătat în Locul limbii romine, pag. 36, și P. Papahagi în revista Dunărea, păstrarea în forma lor populară a cuvintelor *bour* > *bubalus* și *păcura* > *picula*, precum și *pece* > *pix*, *picem* în expresia *negru pece*, pentru a arăta ceva foarte negru. Într-adevăr, în sudul Dunării numele *bubalus* trecu, după venirea Avarilor, asupra animalului *bivol*, adus de aceștia (slav *byvol* < romîn *bivol*), pecînd în Carpați, unde *bourul* s-a păstrat ca animal vînat cu predilecție de strămoșii noștri, s-a conservat și numele lui în forma tradițională. De asemenea *păcura* și *pecea* nu s-au putut conserva ca vorbe populare în peninsula balcanică, lipsită de tinuturi petrolifere, ci numai în nordul Dunării, bogat în asemenea regiuni. Cu toate acestea chiar la pagina 36 din Locul limbii romine între limbile romanice Pușcariu spune că *bourul* a existat și în peninsula balcanică până relativ tîrziu, deoarece „Bulgarii păgini îl vînau încă, iar la anul 1215 exista ca o raritate în Serbia”. Au avut, deci, Romii unde să-l cunoască și în peninsula balcanică, chiar de vor fi locuit cu totu în această peninsula până la venirea Bulgarilor (secolul VII), ori pînă și mai tîrziu, și au avut, deci, Romii și în peninsula balcanică ocazia să pastreze „în

2. Din fatele expuse sub A 2 α , § 262 No 2 α ; A 2 β , § 262 No 2 β , A 5, § 262 No 5, C 3, § 266 No 3 rezultă că înainte de anul p. Chr. 600 s-au produs în poporul românesc următoarele scisiuni: a) α) Dacoromîniî cu Istroromîniî de o parte; β) Macedoromîniî de altă parte.—b) Pe terenul Dacoromîniilor uniți cu Istroromîniî s-au produs apoi mai departe scisiunile α) Istroromîniî cu acea parte din Dacoromîniî care actualmente ocupă vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina; β) Ceilalți Dacoromîni.—c) α) Dacoromîniî de o parte; β) Istroromîniî de altă parte.—d) Pe terenul Dacoromîniilor s-au produs apoi mai departe scisiunile α) Dacoromîniî care actualmente ocupă Banatul și o parte din vestul Transilvaniei; β) Ceilalți Dacoromîni.

Unde s-au produs scisiunile acestea? Pe terenul de limbă românească al peninsulei balcanice (a cărei delimitare vezi-o sub §§ 111, 173, 174, 234 No 1)? Ori atunci cînd valurile românești începuse să treacă peste acel teren și să se lătească spre nord peste Dunăre, spre vest pe teritoriul dalmat, spre sud pe teritoriul grecesc? Probabil scisiunea a fost însoțită de o dizlocare, așa că se poate admite, în ce privește în special pe Dacoromîni, că cele dintîiu valuri dacoromîne au trecut de-a stînga Dunării încă înainte de anul 600. Oricînd s-ar fi făcut însă emigrarea Dacoromîniilor de a stînga Dunării, faptul că Banatul nu participă la grupul istro-dacoromîn de sub b α probează că emigrarea de-a stînga Dunării a actualilor bănățeni este posterioară emigrării de-a stînga Dunării a Romînilor din grupul istro-dacoromîn de sub b α , pe care grup emigrarea bănățeană l-a rupt și l-a desfăcut în două, de o parte în porțiunea de de-a stînga Dunării, care a participat la destinele dialectului dacoromîn și s-a contopit în el în mare măsură (Astăzi fenomenul *n* intervocalic < *r* mai duce numai la Moți o precară existență, vezi discuția de sub 122), de altă parte în porțiunea de de-a dreapta Dunării, ale cărei rămășiți sînt actualii Istroromîni.

—~~Pe terenul de limbă românească al peninsulei balcanice (a cărei delimitare vezi-o sub §§ 111, 173, 174, 234 No 1)? Ori atunci cînd valurile românești începuse să treacă peste acel teren și să se lătească spre nord peste Dunăre, spre vest pe teritoriul dalmat, spre sud pe teritoriul grecesc? Probabil scisiunea a fost însoțită de o dizlocare, așa că se poate admite, în ce privește în special pe Dacoromîni, că cele dintîiu valuri dacoromîne au trecut de-a stînga Dunării încă înainte de anul 600. Oricînd s-ar fi făcut însă emigrarea Dacoromîniilor de a stînga Dunării, faptul că Banatul nu participă la grupul istro-dacoromîn de sub b α probează că emigrarea de-a stînga Dunării a actualilor bănățeni este posterioară emigrării de-a stînga Dunării a Romînilor din grupul istro-dacoromîn de sub b α , pe care grup emigrarea bănățeană l-a rupt și l-a desfăcut în două, de o parte în porțiunea de de-a stînga Dunării, care a participat la destinele dialectului dacoromîn și s-a contopit în el în mare măsură (Astăzi fenomenul *n* intervocalic < *r* mai duce numai la Moți o precară existență, vezi discuția de sub 122), de altă parte în porțiunea de de-a dreapta Dunării, ale cărei rămășiți sînt actualii Istroromîni.~~

forma lui populară" cuvîntul *bour*, cu care au numit întîiu numai *bourul* din Balcani și apoi și pe cel din Carpați. Apoi păcura, chiar dacă n-au extras-o ei însăși în peninsula balcanică (așa după cum n-o extrăsese ei însăși nici Latiniî în Latium), au avut-o totdeauna Romîniî supț ochi, ca un obiect comercial de prima necesitate, și oriunde vor fi trăit, n-au putut fi nevoiți să piardă cuvîntul și să-l înlocuiască cu altul, tot așa dupăcum cuvintele *pix* și *picula* le-au păstrat și celelalte popoare romănice, ori că au ori că n-au păcura la ei acasă.

ad 3. Din faptele expuse sub E. 2, § 270. No. 2 (Teritoriul banato-trânsilvanian formează grup cu istroromînul pentru 15 fenomene; Muntenia formează grup cu istroromînul pentru 7 fenomene; Moldova nu formează grup cu istroromînul) se constată: a) Valurile dacoromînești au mers dela vest spre est, căci este firesc lucrul ca valurile să piardă din caracterele asemănătoare cu punctul de origine, cu cît se îndepărtează mai mult de dînsul. *) b) Valurile dacoromînești din Muntenia sînt ori a) mai

*) Este firesc ca valurile migratorii și ramificațiile unui popor, cu cît sînt mai îndepărtate de centrul de radiație, să fie din punct de vedere al limbii tot mai deosebite față de acel centru, tot mai progresiste și mai puțin arhaice față de dînsul, și în aceiaș vreme tot cu mai puține caractere asemănătoare unele față de altele, pentru că, chiar abstracție făcînd de eventualele amestecuri de rase, care în locuri tot mai depărtate de punctul de origine ar fi probabil tot mai altele, înprejurările de viață cele cu atît mai deosebite, cu cît îndepărtarea dela centrul de radiație este mai mare, produc schimbări în organismul fizic și psihic, în baza de articulație și în baza psihologică. Aceste înprejurări de viață, constituite în mare parte de felul și de produsele pămîntului și atmosferei (înțelegîndu-se prin produsele pămîntului și fauna), dar în aceiaș vreme și de produsele activității omenești, de vecinătatea omenească, se numesc de obicei mediul ambiant. Wundt, Die Sprache, I, pag. 397-399, tăgăduiește (dar cu rezervă) influința mediului ambiant (ca sol și ca climă considerat) asupra producerii sunetelor, pentru că aceleaș sunete s-ar găsi în limbile a neamuri de oameni care trăesc în medii ambiante deosebite, și sunete deosebite s-ar găsi în limbile a neamuri de oameni care trăesc în medii ambiante aceleaș, și pentru că, dacă copiii germani crescuți în Anglia și chiar Germanii maturi trăitori în Anglia capătă conformația engleză a organelor articulatorii, aceasta s-ar datori influinței limbii engleze iar nu climatului englezesc. Dar aceste fapte aduse de Wundt nu privesc fondul chestiunii de fel. Nimeni nu tăgăduiește că aceleaș sunete nu s-ar putea produce de oameni care trăesc în medii deosebite, ori că sunete deosebite nu s-ar produce de oameni care trăesc în aceleaș medii, ori că copilul german și chiar Germanul bătrîn n-ar ținea limba în gură în stare de repaos, cu virful la intersecția dinților după moda englezească prin imitație. Fondul chestiunii este acesta: Are mediul ambiant ori ba vreoa influență asupra chipului cum se schimbă fizicul și psihicul omului din cum fusese ele atunci cînd omul acela trăise în alt mediu? Și dacă mediul ambiant are vreoa influență în acest sens, atunci el produce în mod necesar o schimbare în limbă, deoarece limba este un product al psihofizicului (ca să mă servesc de terminologia consacrată de Wundt), și cînd psihofizicul e altul, trebuie să fie altă și limba. Eu însă cred, că orice se poate tăgădui, numai influința mediului ambiant asupra constituției fizice și psihice a animalului nu. Vietățile doar toate (ca să nu mai vorbesc de plante) sînt la urma urmelor productul mediului ambiant. Dacă nu sînt urși albi la ecuator și lei la pol, aceasta cred că nimeni nu poate tăgădui că se datorește

de mult despărțite din grupul istro-dacoromîn decît valurile banato-transcarpatine (Căci este firesc lucru ca valul mai de demult despărțit să aibă mai puțină asemănare cu punctul de origine), ori β) mai îndepărtate de punctul de origine. In cazul α trebuie să admitem sau că Dacoromînii au ocupat întîiu Muntenia și apoi, printr-o nouă migrație, teritoriul banato-transcarpatin, sau că Dacoromînii care au ocupat Muntenia se despărțise de trunchiul istro-dacoromîn mai dinainte vreme decît Dacoromînii care au ocupat teritoriul banato-transcarpatin. In cazul β , deoarece Muntenia nu e mai îndepărtată de punctul de origine decît teritoriul banato-transcarpatin, trebuie să admitem că Dacoromînii au ocupat întîiu teritoriul banato-transcarpatin și apoi din teritoriul banato-transcarpatin au trecut în Muntenia. Se va vedea din discuția de sub 4 că numai alternativele de sub α sînt admisibile.

mediului ambiant. Și Negrii foarte probabil numai în Africa ar fi putut să ia naștere și Eschimoșii numai în regiunile polare. Și dacă cumva niscai oameni din planeta Marte vor fi avînd zece ochi și două capete, aceasta putem fi siguri că nu se datorește decît mediului ambiant din planeta aceea. Rasa este produsul mediului ambiant. Și dacă mediul ambiant produce rasa, tot el, dacă se schimbă, poate și schimba rasa, oricît de multă rezistență ar prezenta atavismul. Dacă prin vreo minune s-ar strămuta Francezii din țara lor în țara Romînilor și Romînii li-ar lua locul, după trecere de vreo mie de ani nu s-ar întîmpla, negreșit, ca Francezii să capete psihofizicul romînesc și ca Romînii să capete psihofizicul francez, dar nici Francezii nici Romînii n-ar fi aceia ce ar fi fost, dacă ar fi continuat să trăiască pe vechile lor teritorii. Iar rase deosebite, dacă trăiesc la un loc, în acelaș mediu ambiant, chiar dacă nu se amestecă între ele prin sînge, capătă trăsături uniforme fizice și psihice. Bernard Shaw a constatat acest lucru pentru Irlanda, în ce privește psihicul locuitorului din această insulă. Acest locuitor, oricărei rase va aparține, de va fi Celt ori Anglosaxon, are anumite caractere specifice, de caracter și de inteligență, care-l deosebesc radical de locuitorul insulei Britania, oricărei rase va aparține și acest din urmă, de va fi și el Celt ori Anglosaxon, și aceste caractere specifice, care constituiesc irlandismul, se datoresc după Bernard Shaw solului și climei Irlandei (John Bull's other island, preface for politicians). In ce privește faptul că condițiile mediului ambiant, chiar numai ca sol și ca climă considerat, devin tot mai deosebite, cu cit se îndepărtează cineva de centrul de radiație, el nu poate fi răsturnat prin observarea pecare ar face o vreun circiogar că se poate întîmpla ca pe ici pe colea la îndepărtări mai mari de centru să se găsească condiții de mediu mai asemănătoare cu cele dela centru, pentru că faptul trebuie considerat în general și cu aproximație, ca toate faptele. Iar dacă-l consideri în general și cu aproximație, el este just, mai ales cînd ar a face cu radiații în latitudine geografică, cum au fost radiațiile din migrațiile Romînilor, deosebirile de latitudine implică în mod necesar deosebiri de climă.

4. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupările formate prin asămănările parțiale dintre dialecte, se constată pentru teritoriul dacoromîn : a) Următoarele valuri : α) Teritoriul banato-frâncscarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei) ; β) Teritoriul banato-frâncscarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia ; γ) Teritoriul frâncscarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei) ; δ) Teritoriul frâncscarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia ; ε) Teritoriul frâncscarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Oltenia, Muntenia ; ζ) Teritoriul frâncscarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia ; η) Oltenia, Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei ; θ) Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei.—b) Numărul fenomenelor proprii diferitelor grupuri apare, aproximativ, cu atît mai mare în diferite teritorii romînești, cu cît acestea sînt așezate mai spre vest : Banat 21, Munteni-Pădurenî 17, Criș-Mureș (cu Moși) 16, Someș-Tisa 10, Oaș 7, Țara Bîrsei și Țara Oltului (cu Brașov) 4, Sudestul Transilvaniei 4, Oltenia 8, Muntenia 9, Moldova 9, Bucovina 4, Basarabia 4.—c) Teritoriile care au fenomene proprii sînt Banat (4), Munteni-Pădurenî (1), Moși (1), Criș-Mureș (2), Țara Oașului (2), Brașov (1), Oltenia (1), Muntenia (4), Moldova (6).

Din a) rezultă : 1) Că valurile trec unele peste altele, cu începere din Banat, cuprinzînd tot mai departe teritoriul frâncscarpatin (cu excepție de Țara Bîrsei și Țara Oltului și Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia. 2) Că numai un val frâncscarpatin se întinde peste Oltenia și Muntenia. 3) Că valuri separate se întind peste Oltenia, Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei. 4) Că niciun val nu cuprinde la un loc Muntenia și Moldova. 5) Că Oltenia este cuprinsă de un val frâncscarpatin fără Muntenia.—Deci Moldova, Bucovina și Basarabia aparțin genetic (ramură) și istoric la teritoriul banato-frâncscarpatin ; Țara Bîrsei și Țara Oltului și Sudestul Transilvaniei aparțin genetic (ramură) și istoric la Muntenia, iar nu la teritoriul frâncscarpatin ; Moldova și Muntenia n-au legătură genetică (ramură) și istorică ; Oltenia are din punct de vedere genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus din element banato-frâncscarpatin și din element muntenesc.—Deci

doă migrații românești, separate, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, și alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei. Din b) rezultă (1) Că migrația română, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, căci este firesc lucru ca valurile, cu cât sînt mai aproape de punctul de origine, cu atât să poasădă mai multe elemente asemănătoare (Vezi nota dela § 274 No 3). 2) Că pentru același motiv, migrația română, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei. Compară mai jos 7, 12. Din c) rezultă (1) Că coeziunea în grupul banato-transcarpatin-Moldova-Bucovina-Basarabia s-a rupt în Banat de o parte, teritoriul transcarpatin de altă parte, Moldova-Bucovina-Basarabia de altă parte, căci numai prin scisiune, prin intreruperea contactului, prin obstacule se pot explica fenomenele mai multe proprii ale acestor trei bucăți; iar scisiunea a trebuit să fie mai mare (ori mai veche) între Moldova-Bucovina-Basarabia de o parte și teritoriul transcarpatin de altă parte decît între teritoriul transcarpatin și Banat. 2) Intre Moldova, Bucovina și Basarabia a fost totdeauna cea mai mare coeziune, căci Bucovina și Basarabia n-au niciun fenomen propriu. 3) O aproape tot așa de mare coeziune a existat totdeauna între Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei. Compară mai jos 7, 17, 18. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupările formate prin asemănările parțiale dintre dialecte, se constată pentru teritoriul macedoromîn: a) Nu există valuri. b) Teritoriul macedoromîn se desface mai întîiu în două blocuri mari, în macedoromîn fără meglentit de o parte și în meglentit de altă parte. Blocul macedoromîn fără meglentit se desface apoi în: α) Romînii din Albania; β) Romînii așa numiți Fărășeroți; γ) Romînii dela Olym; δ) Romînii din Acarnania și ε) Romînii dela Pind și din Macedonia. (Fenomenele proprii celor două blocuri mari, macedoromînului fără meglentit de o parte, meglentitului de altă parte) sînt în număr de cîte 40. Fenomenele

proprii grupurilor α , β , γ , δ : din blocul macedoromîn fără meglenit sînt pentru α 1, pentru β 1, pentru γ 2, pentru δ 2. Grupul ϵ are caracterere proprii care sã nu se fi gãsind în grupurile α , β , γ , δ . Din a) rezultã: 1) Cã așãzãrile Macedoromînilor pe teritoriile pe care actualmente le ocupã sînt mult mai vechi decît așãzãrile pe care actualmente le aũ Dacoromînii. Adecã, în vremea pe cînd Dacoromînii se lãțiau tot mai departe peste teritoriile actualmente ocupate de dînșii, Macedoromînii erau de mult așezãți în teritoriile lor actuale. Pentru aceia mersul valurilor migrãtoare este încã vizibil la Dacoromînii, iar la Macedoromînii s-a șters. 2) Migrația Macedoromînilor trebuie sã se fi fãcut de o datã și în masã, peste tot teritoriul ocupat de dînșii actualmente, pentru cã altfel, oricît de demult ar fi așãzãrile lor, dacã s-ar fi scurs rinduri, rinduri, treptat, dintr-o direcție oarecare, tot ar trebui sã se observe macar cit de puțin existența unor valuri. Din b) rezultã: 1) Cã cele douã blocuri mari, macedoromînul fãrã meglenit și meglenitul, s-aũ desfãcut foarte de demult unul de altul și în aceiaș vreme trebuie sã fi aparținînd genetic (ramurã) la douã ramuri deosebite, cãci altfel nu se poate explica numãrul cel mare al fenomenelor proprii fiecãruia din aceste grupuri. 2) Coheziunea geneticã (ramurã) din blocul macedoromîn fãrã meglenit trebuie sã fie extrem de mare, cãci altfel nu se poate explica cum, cu toatã vechimea așãzãrii Romînilor din acest bloc pe actualele lor teritorii (Vezi cele spuse la alineatul precedent), și cu toatã separarea geograficã dintre grupurile α , β , γ , δ , ϵ , s-aũ putut dezvolta în aceste grupuri nu mai atît de puține caracterere proprii. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupãrile formate prin așãmãnãrile parțiale dintre dialecte, se constatã pentru teritoriul istroromîn cã nu existã nici valuri, nici grupuri cu caracterere proprii. Aceasta probeazã cã Istroromînii aũ venit în actualul lor teritoriu în aceiaș vreme, cã aparțin la aceiaș ramurã și cã aũ trãit nedespãrțiți unii de alții. Din faptele expuse sub E 3, § 272, No 3, unde este vorba de grupãrile formate prin caractererele specifice subdialectelor, se constatã pentru teritoriul dacoromîn: a) Urmãtoarele valuri: a) Teritoriul banato-transcarpatin (afarã de Tara Birsei și Tara Oltului, Sudestul Transilvaniei); b) Teritoriul banato-transcarpatin (afarã de Tara Birsei și Tara Oltului, Sudestul Transil-

vaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; γ) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; δ) Teritoriul transcarpatin; ε) Muntenia, Moldova.—b) Numărul fenomenelor dialectale specifice diferitelor grupuri apare, aproximativ, cu atît mai mare în diferite teritorii romînești, cu cît acestea sînt așezate mai spre vest: Banat 16, Munteni-Pădureni 12, Criș-Mureș (cu Moții) 15, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Oltenia 3, Muntenia 4, Moldova 5, Bucovina 4, Basarabia 4. Apoi puterea și consecvența cu care se manifestează un fenomen, în grup, scade, în general, cu cît mergi dela vest spre est.—c) Teritoriile care au fenomene dialectale specifice sînt: Banat (2), Munteni-Pădureni (3), Moți (1), Criș-Mureș (2), Oaș (3), Muntenia (2).

Din a) rezultă: 1) Că valurile trec unele peste altele, cu începere din Banat, cuprinzînd tot mai departe teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia. 2) Că unul din aceste valuri, care începe din Banat, cuprinzînd tot mai departe teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, cuprinde și Oltenia. 3) Că niciun val din acestea nu cuprinde Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei. 4) Că un val se întinde peste Muntenia și Moldova.—Deci, conform cu cele văzute mai sus sub 4, Moldova, Bucovina și Basarabia aparțin genetic (ramură) și istoric la teritoriul banato-transcarpatin, Țara Bîrsei și Țara Oltului și Sudetul Transilvaniei aparțin genetic (ramură) și istoric la Muntenia, iar nu la teritoriul transcarpatin; Moldova și Muntenia n-au legătură genetică (ramură) și istorică; Oltenia are din punct de vedere genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și element muntenesc.—Deci, conform iarăși cu cele văzute mai sus sub 4, două migrații romînești, separate, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, și alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 4. O deosebire există între faptele de sub F 3, § 272 No 3 și acele de sub E 3, § 270 No 3 în felul acela că în F 3, § 272 No 3 nu există niciun val care să cuprindă Oltenia și

Muntenia, ci Oltenia este cuprinsă numai de valul care se întinde peste Banat, teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudeștul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; și că la F 3, § 272 No 3 este un val care cuprinde Muntenia și Moldova. În ce privește lipsa valului care să cuprindă Oltenia și Muntenia, și prezența Olteniei numai în valul banato-transcarpatin, lucrul probează că elementul banato-transcarpatin din caracterul mixt al Olteniei (caracter mixt care se probează prin faptele de sub E 3, § 270 No 3, vezi mai sus sub 4) este mai puternic decât elementul muntenesc. În ce privește valul care cuprinde Muntenia și Moldova, acest val, judecând după totalitatea faptelor de sub E 3, § 270 No 3 și F 3, § 272 No 3, este un val aparent, care nu se datorește unei propagări genetice (ramură), ci faptului că un fenomen (un singur fenomen) 7) s-a dezvoltat în mod independent în acelaș fel în cele două teritorii.

Compară mai jos 18. Din b) rezultă: 1) Că migrația română, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, căci este firesc lucru ca valurile, cu cât sînt mai aproape de punctul de origine, cu atît să poaseadă mai multe elemente asemănătoare (Vezi nota dela § 274 No 3). 2) Că pentru acelaș motiv migrația română, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudeștul Transilvaniei, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Birsei și Țara Oltului, Sudeștul Transilvaniei.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 4. Compară 12).

Din c) rezultă că așăzările Romînilor din teritoriul banato-transcarpatin sînt mai vechi decât cele din Moldova, Bucovina, Basarabia, și că așăzările Romînilor din Muntenia sînt mai vechi decât cele din Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudeștul Transilvaniei, căci este firesc lucru că fenomenele dialectale să se dezvoalte de preferință în acele teritorii, unde populația este mai din vechiu așăzată.)—Rezultatele din F 3, § 272 No 3

*) Că cît populația dintr-o localitate este mai de mult așăzată într-însă, cu atît ea s-a despărțit mai de mult vreme de restul populației care constituie o națiune. Înainte de a se stabili în acea localitate populația respectivă forma o masă uniformă cu alte părți ale națiunii, de care s-a despărțit. Oricît de puternice ar fi raporturile de după aceea dintre populația despărțită și celelalte părți ale națiunii, despărțirea pune baza

nu sînt cîmformie, ci cimplinoare rezultatelor (din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 4. Din faptele expuse sub F 3, § 272 No 3, unde este vorba de grupările formate prin caracterele specifice subdialec- telor, se constată pentru teritoriul macedoromîn: a) Nu există valuri b) Teritoriul macedoromîn se desface mai întîiu în două blocuri mari, în macedoromîn fără meglenit de o parte și în me- glenit de altă parte. Blocul macedoromîn fără meglenit se des- face apoi în: a) Romînii din Albania, β) Romînii așa numiți Făr- șeroți, γ) Romînii (dela Olymp), δ) Romînii din Acarnania și e) Romînii dela Pind și din Macedonia. Macedoromînul fără me- glenit are 23 fenomene specifice dialectale, meglenitul are 10. Fenomenele dialectale specifice grupurilor α, β, γ, δ, din blocul macedoromîn fără meglenit sînt pentru α 1, pentru β 1, pentru γ 8, pentru δ 1. Grupul ε n-are caractere specifice dialectale care să nu se fi găsinđ în grupurile α, β, γ, δ. Din ca) rezultă: 1) Că așăzările Macedoromînilor pe terito- riile pe care actualmente le ocupă sînt mult mai vechi decît a- șăzările pe care actualmente le au Dacoromînii. Adeca, în vre- mea specînd Dacoromînii se lățiau tot mai departe peste teri- toriile actualmente ocupate de dinșii, Macedoromînii erau de mult așăzați în teritoriile lor actuale. Pentru aceia mersul valurilor migratoare este încă vizibil la Dacoromînii, iar la Macedoromînii s-a șters. 2) Migrația Macedoromînilor trebuie să se fi făcut de odată și în măsă, peste tot teritoriul ocupat de dinșii ac- tualmente, pentru că altfel, oricît de demult ar fi așăzările lor, dacă s-ar fi scurs rînduri, rînduri, treptat, dintr-o direcție oare-

pentru o dezvoltare dialectală și cu cit baza este pusă mai de demult, cu afit, firește, dezvoltarea dialectală trebuie să fie mai puternică. O abatere dela această regulă numai atunci doar ar putea avea loc, cînd populația din cutare localitate s-ar fi stabilit acolo relativ mai tîrziu decît popula- țiile din alte localități, dar din diferite pricini, geografice ori politice, ar fi trăit în mai mare izolare față de restul națiunii, așa că nivelarea pro- vocată de inprumut, de amestecul vorbirilor, ar fi avut asupra limbii ei mai puțină putere. O asemenea abatere dela regulă nu se potrivește însă cu înprejurările romînești de fel, căci ar trebui atunci să presupunem că teri- toriul banato-transcarpatin a fost mai izolat de dacoromînime decît Mol- dova, Bucovina și Basarabia, că Muntenia a fost mai separată de daco- romînime decît Oltenia și Tara Birsei, Tara Olului și sudestul Transilva- niei și așa. (Vezi mai jos No 10) Dacoromînii au fost mai separați de ro- minime decît Istroromînii.

care, tot iar trebui să se observe macar cît de puțin existența unor valori. — Rezultatele din F. 3, § 272 No. 3 sînt conforme cu rezultatele din E. 3, § 270 No. 3. Vezi mai sus sub 5.

Din b) rezultă (1) Că cele două blocuri mari, macedoromînul fără meglenit și meglenitul, s-au desfăcut foarte de mult unul de altul și în aceeași vreme trebuie să fi aparținind genetic (ramură) la două ramuri deosebite, căci altfel nu se poate explica numărul cel mare al fenomenelor dialectale specifice fie căruia din aceste grupuri. — Rezultatul din F. 3, § 272 No. 3 este conform cu rezultatul din E. 3, § 270 No. 3. Vezi mai sus sub 5. 2) Coeziunea genetică (ramură) din blocul macedoromîn fără meglenit trebuie să fie extrem de mare pentru grupurile așezate, căci altfel nu se poate explica cum, cu toată vechimea așezării Romînilor din aceste grupuri pe actualele lor teritorii (Vezi cele spuse la alineatul precedent), și cu toată separarea geografică dintre grupurile acestea, s-au putut dezvolta în ele numai atît de puține caractere dialectale specifice. Numai pentru grupul și numărul relativ mare al caracterelor dialectale specifice presupune o oarecare deosebire genetică, o subramificație. — Rezultatul din F. 3, § 272 No. 3 este parte conform parte complimentar celui din E. 3, § 270 No. 3. Vezi mai sus sub 5.

3) Din faptele expuse sub F. 3, § 272 No. 3, unde este vorba de grupările formate prin caracterele specifice subdialectelor, se constată pentru teritoriul istroromîn că nu există nici valori, nici grupuri cu caractere proprii. Aceasta probează că Istroromînii au venit în actualul lor teritoriu în aceeași vreme, că aparțin la aceeași ramură și că au trăit nedespărțiți unii de alții. — Rezultatele din F. 3, § 272 No. 3 sînt conforme cu rezultatele din E. 3, § 270 No. 3. Vezi mai sus sub 6. 4) Din tabelul 10. La F. 4, § 272 No. 4 am constatat că fenomenele dialectale specifice teritoriilor dacoromîn, macedoromîn, istroromîn sînt din punct de vedere al numărului următoarele: Dacoromîn în general 28, Banat 2, Criș-Mureș 2, Oaș 3, Munteni-Pădurenii 3, Moși 1, Muntenia 2 = dacoromînești în total 41. — Macedoromîn în general 7, macedoromîn fără meglenit 23, meglenit 10, Olymp 8, Acarnania 1, Albania 1, Fărșeroți 1, macedoromîn fără Olymp 2, macedoromîn fără Olymp și meglenit 3 = macedoromîne în total 56. — Istroromîn în general 20. Adecă, cele mai multe caractere dialectale specifice se găsesc pe teritoriul macedoromîn, cele mai puține se găsesc pe teritoriul

istroromîn, teritoriul dacoromîn are mijlocia. Teritoriul macedoromîn are aproape de trei ori mai multe caractere dialectale specifice decît istroromînul și aproape odată și jumătate mai multe caractere dialectale specifice decît dacoromînul.

De aici rezultă că așăzările Macedoromînilor în actualele lor teritorii sînt mai vechi decît acele ale Dacoromînilor în actualele lor teritorii, și că așăzările Dacoromînilor în actualele lor teritorii sînt mai vechi decît acele ale Istroromînilor în teritoriile lor actuale. Căci este firesc lucrul ca aparițiile proprii, ca fenomenele dialectale specifice să se dezvoalte în număr cu atît mai mare, cu cît un popor este mai de mult așăzat pe teritoriul pe care-l ocupă actualmente. Vezi nota dela § 274 No. 7.

11. Fenomenele dialectale specifice dacoromînului în general sînt foarte multe față cu acele dialectale specifice diferitelor teritorii dacoromîne: 28 față cu 13. Fenomenele dialectale specifice macedoromînului în general sînt din contra foarte puține față cu acele dialectale specifice diferitelor teritorii macedoromîne: 7 față cu 49. Aceasta înseamnă că teritoriile dacoromîne samănă cu mult mai mult între ele decît se deosebesc unele de altele, pecînd din contra teritoriile macedoromîne se deosebesc cu mult mai mult unele de altele decît samănă între ele. Aceasta înseamnă că coeziunea genetică din sinul teritoriului dacoromîn este mai mare cu mult decît cea din sinul teritoriului macedoromîn. În special constatăm că cele două ramuri dacoromîne, ramul banato-transcarpatin-Moldova-Bucovina-Basarabia, și ramul muntenesc-Țara Birsei și Țara Oltului-Sudestul Transilvaniei (Vezi mai sus sub 4, 7) sînt mai congenere cu mult nu numai decît cele două ramuri principale ale macedoromînului, ramul macedoromîn fără meglenit și ramul meglenit (Vezi mai sus sub 5, 8), ci chiar decît ramificația macedoromînă dela Olymp față de blocul macedoromîn fără meglenit (Vezi mai sus sub 8).

12. La F. 4, § 272 No 4 am constatat că numărul caracterelor dialectale specifice dacoromînești, număr format din adunarea la oaltă a caracterelor dialectale specifice unui teritoriu și a caracterelor pe care el le are comune cu dacoromînul în general și cu alte teritorii dacoromîne, scade în diferitele regiuni dacoromîne cu cît mergi dela vest spre uest pentru ramura banato-transcarpatină-Moldova-Bucovina-Basarabia, și cu cît mergi dela sud spre nord pentru ramura muntenescă-Țara Birsei și Țara Oltului-Sudestul Transilvaniei. De aici rezultă că migrația

română, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, și că migrația română, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, căci este firesc lucru ca valurile să conțină cu atât mai intens caracterele specifice ale întregului, cu cât sînt mai aproape de punctul de origine. (Vezi nota dela § 274 No 3). Faptul că Oltenia n-are mai puține caractere dialectale specifice dacoromînești decît Muntenia, ci chiar cu unul mai multe (Muntenia 37, Oltenia 38), confirmă rezultatul la care am mai ajuns pe baza altor fapte (Vezi mai sus sub 4, 7), că Oltenia are din punct de vedere genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus, mai mult, din element banato-transcarpatin și, mai puțin, din element muntenesc.

13. La F 4, 2¹, § 272 Nos 4, 2¹ am constatat că caracterele comune pe care le au dacoromînul cu macedoromînul sînt mai multe decît acelea pe care aceste dialecte le au comune cu istroromînul. La F 4, 5¹, § 272 Nos 4, 5¹ am constatat că caracterele comune pe care le au subdialectele dacoromîne cu macedoromînul și subdialectele macedoromîne cu dacoromînul sînt mai numeroase decît acelea pe care subdialectele dacoromîne și macedoromîne le au cu istroromînul. Aceasta probează că este mai mare legătură genetică (ramură) între Dacoromîni și Macedoromîni decît între Dacoromîni și Istroromîni, decît între Macedoromîni și Istroromîni.

14. La F 4, 3¹, § 272 Nos 4, 3¹ am constatat că mai multe caractere comune cu istroromînul are macedoromînul decît dacoromînul. La F 4, 6¹, § 272 Nos 4, 6¹ am constatat că mai multe caractere comune cu istroromînul au subdialectele macedoromîne decît cele dacoromîne. Aceasta probează că este mai mare legătură genetică (ramură) între Macedoromîni și Istroromîni decît între Dacoromîni și Istroromîni.

15. La F 4, 8¹, § 272 Nos 4, 8¹ am constatat că în teritoriul banato-transcarpatin și în Muntenia apare maximul de caractere comune pe care subdialectele dacoromîne le au cu istroromînul. La F 4, 9¹, § 272 Nos 4, 9¹ am constatat că cel mai mare procent de caractere comune cu istroromînul îl are dintre subdialectele dacoromîne Banatul, iar cel mai mic procent îl au Moldova, Bucovina, Basarabia. Aceasta probează că valurile dacoromînești au mers dela vest spre est, căci este fi-

resc lucrul, căs valorile să piardă din caracterele asemănătoare cu punctul de origine, cu cât se îndepărtează mai mult de dinșul. Vezi nota dela § 274 No 3, § 262 No 2 a, § 262 No 5, § 266 No 3, § 270 No 3, § 272 No 3, § 272 No 4 (în special să se vadă tabloul final dela F 4, § 272 No 4 și considerația dela F 4, 10¹, § 272, Nos 4, 10¹) rezultă pentru meglenit următoarele: Meglenitul s-a despărțit odată cu restul macedoromînului de grupul dacoromînului unit cu istroromînul, și împărtășește cu macedoromînul același fel de africățizare a explozivelor *c*, *g* urmate de *e*, *ă* sonante, care fel de africățizare este singurul fenomen important ce deosebește cele trei dialecte (dacoromîn, macedoromîn, istroromîn) unul de altul (Vezi mai sus § 273). Meglenitul duce la culme particularitățile macedoromînului din punct de vedere al caracterelor comune pe care macedoromînul le are pe de o parte cu dacoromînul, pe de altă parte cu istroromînul (Vezi mai sus sub 13, 14): dacă subdialectele macedoromîne au mai multe caractere comune cu dacoromînul decît cu istroromînul, apoi numărul maxim al caracterelor comune cu dacoromînul îl are meglenitul (45 față cu 37 caractere comune cu dacoromînul ale macedoromînului fără meglenit) și dacă subdialectele macedoromîne au mai multe caractere comune cu istroromînul decît au caractere comune cu istroromînul subdialectele dacoromîne, apoi numărul maxim al caracterelor comune cu istroromînul îl are meglenitul (28 față cu 20 caractere comune cu istroromînul ale macedoromînului fără meglenit). Legătura meglenitului cu macedoromînul în general și cu subdialectele macedoromîne este mai intensă decît cea a macedoromînului fără meglenit: meglenitul are cu macedoromînul în general și cu subdialectele macedoromîne la un loc 12 caractere comune, în vreme ce macedoromînul fără meglenit are cu macedoromînul în general și cu subdialectele macedoromîne la un loc, comune numai 7 caractere. Este evident că nu numai din punct de vedere geografic, dar și genetic (ramură) meglenitul aparține la teritoriul, la domeniul macedoromîn. Insa numărul cel mare al fenomenelor proprii ale meglenitului față de macedoromînul fără meglenit (40 fenomene proprii ale meglenitului față de 40 fenomene proprii ale macedoromînului fără meglenit, din punct de vedere al grupărilor formate prin asămănările parțiale dintre dialecte, vezi mai sus sub 5, 10 fenomene dialectale specifice ale

meglenitului față de 23 fenomene dialectale specifice ale Macedoromînului fără meglenit, (vezi mai sus sub 8) arată că meglenitul este o ramură a parte a macedoromînului.

Din faptele expuse la B 5, § 264 No 5; C 6, § 266 No 6, D 10, § 268 No 10; E 4 a, § 270 No 4 a; E 4 b, § 270 No 4 b; F 5 a, § 272 No 5 a; F 5 b, § 272 No 5 b am constatat din punct de vedere al arhaismului, cu care se prezintă diferite teritorii românești, următoarele:

a) Sinte arhaice:

- a) Dacoromîn în fenomenul 89 = 1 fenomen.
- b) Dacoromîn (afară de Moți, nordul Transilvaniei, Maramureș, Bucovina) în fenomenul 122 = 1 fenomen.
- c) Banat, Munteni-Pădureni în fenomenele 145, 202, 206 = 3 fenomene.
- d) Banat, Munteni-Pădureni, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Oaș în fenomenul 121 = 1 fenomen.
- e) Banat, Criș-Mureș, Oltenia în fenomenul 18 = 1 fenomen.
- f) Teritoriul banat-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 166 = 1 fenomen.
- g) Teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 218 = 1 fenomen.
- h) Banat în fenomenele 7, 112, 136 = 3 fenomene.
- i) Oaș în fenomenul 123 = 1 fenomen.
- j) Bucovina în fenomenul 7 = 1 fenomen.
- k) Muntenia în fenomenul 82 = 1 fenomen.

Macedoromîn în fenomenele 28, 99, 121, 122, 123, 178, 194 = 7 fenomene.

Macedoromîn fără meglenit în fenomenele 7, 18, 50, 71, 125, 126, 137, 139, 166 = 9 fenomene.

Meglenit în fenomenele 136, 145 = 2 fenomene.

Istroromîn în fenomenele 28, 45, 50, 71, 99, 112, 121, 136, 145, 178, 194, 202, 206 = 13 fenomene.

b) Sinte mijlocii arhaice:

- a) Teritoriul transcarpatin în fenomenul 7 = 1 fenomen.
- b) Munteni-Pădureni în fenomenul 112 = 1 fenomen.
- c) Oltenia în fenomenul 7 = 1 fenomen.
- d) Basarabia în fenomenul 7 = 1 fenomen.
- e) Meglenit în fenomenele 7, 112, 125, 126, 137, 139 = 6 fenomene.

Olymp în fenomenul 112 = 1 fenomen. În Istroromîn în fenomenele 125, 126, 137, 139 = 4 fenomene.

c) Prezintă toate gradele de arhaism, dela arhaic prin mijlociū arhaic pînă la puțin arhaic. Istroromînul în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Din acestea constatăm mai departe următoarele:

a) Pe teritoriul dacoromînesc sînt arhaice 14 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuie eliminată repetiția numărului 7). Pe teritoriul macedoromîn sînt arhaice 18 fenomene. Pe teritoriul istroromîn sînt arhaice 13 fenomene. Pe teritoriul dacoromîn sînt mijlociū arhaice 2 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuiesc eliminate repetițiile numărului 7). Pe teritoriul macedoromîn sînt mijlociū arhaice 6 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuie eliminată repetiția numărului 112). Pe teritoriul istroromîn sînt mijlociū arhaice 4 fenomene. Numai pe teritoriul istroromîn un fenomen prezintă toate gradele de arhaism, dela arhaic prin mijlociū arhaic pînă la puțin arhaic. Dacă fenomenul din urmă îl numărăm printre cele mijlociū arhaice ale istroromînului, apoi suma totală a arhaismelor, cu marii cu mijlociū la un loc, este: teritoriul dacoromîn 16 fenomene, teritoriul macedoromîn 24 fenomene, teritoriul istroromîn 18 fenomene. De aici urmează că din cele trei teritorii romînești, teritoriul macedoromîn este cel mai apropiat de punctul de origine, căci este firesc lucrul ca o limbă să fie cu atît mai arhaică, cu cît poporul care o vorbește locuiește pe un teritoriu mai apropiat de locul de obirșie al neamului.

β) Pe teritoriul dacoromînesc se observă la fenomenele arhaice valuri: mai întîiu valuri care cuprind Banatul și porțiuni tot mai mari din teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei) (Unul din aceste valuri se întinde și peste Oltenia); apoi un val care trece peste Banat, teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, și alt val care cuprinde teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia. Aceste valuri se potrivesc întocmai cu acele pe care le-am observat că se formează pe baza grupărilor produse prin așămănările parțiale dintre dialecte și prin caracterele specifice subdialectelor (Vezi mai sus sub 4, 57), și con-

firmă concluzia la care am ajuns sub 4 și 7, că două migrații românești separate, cu filiație genetică (ramură) deosebită, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei, și că Oltenia are un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și din element muntenesc. Compară mai jos 18.

γ) Arhaismele scad în teritoriile dacoromânești, cu cît mergi dela vest spre est (Banat 11 fenomene, Munteni-Pădurenii 10 fenomene, Criș-Mureș 7 fenomene, Somiș-Tisa 5 fenomene, Oaș 6 fenomene, Țara Bîrsei și Țara Oltului 3 fenomene, Sudetul Transilvaniei 3 fenomene, Oltenia 4 fenomene, Muntenia 3 fenomene, Moldova 4 fenomene, Bucovina 4 fenomene, Basarabia 5 fenomene. Au fost luate în considerare și fenomenele mijlociū arhaice). Aceasta înseamnă că migrația Dacoromînilor a avut loc dinspre vest spre est, căci este firesc lucru ca limba dintr-un teritoriu să fie cu atît mai arhaică, cu cît acel teritoriu este mai aproape de punctul de origine. Vezi nota dela § 274 No 3.

18. Din faptele expuse la E 5 a, § 270 No 5 a, E 5, b, § 270 No 5 b, F 6 a, § 272 No 6 a, F 6 b, § 272 No 6 b am constatat din punct de vedere al progresului, cu care se prezintă diferite teritorii românești, următoarele:

Sînt progresiste:

Dacoromîn în fenomenul 194 = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Banat) în fenomenul 112 = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenii) în fenomenele 145, 202, 206 = 3 fenomene.

Banat, Munteni-Pădurenii în fenomenul 95 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădurenii în fenomenul 116 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa în fenomenul 107 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenii în fenomenele 95, 107, 134 = 3 fenomene.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenii, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenele 164, 175 = 2 fenomene.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenii, Oaș, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 190 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș (?), Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaș, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 201 = 1 fenomen.

Banat în fenomenul 144 = 1 fenomen.

Oaș în fenomenul 144 = 1 fenomen.

Somiș-Tisa în fenomenele 165, 168 = 2 fenomene.

Muntenia, Oltenia în fenomenele 165, 168 = 2 fenomene.

Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei în fenomenul 166 = 1 fenomen.

Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei în fenomenul 218 = 1 fenomen.

Muntenia, Moldova în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Muntenia în fenomenele 144, 155 = 2 fenomene.

Moldova în fenomenele 136, 145, 202, 206 = 4 fenomene.

Macedoromîn în fenomenele 112, 202, 206 = 3 fenomene.

Macedoromîn fără meglenit în fenomenele 136, 145, 206 = 3 fenomene.

Meglenit în fenomenele 165, 166, 168, 218 = 4 fenomene.

Istroromîn în fenomenele 165, 166, 168, 218 = 4 fenomene.

Din acestea constatăm mai departe următoarele:

α) Pe teritoriul dacoromînesc sînt progresiste 23 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuiesc eliminate repetițiile numerelor 144, 145, 165, 168, 202, 206; nu însă ale numerelor 95, 107, căci la acestea este vorba de lucruri deosebite). Pe teritoriul macedoromîn sînt progresiste 9 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuie eliminată repetiția numărului 206). La istroromîn sînt progresiste 4 fenomene. De aici urmează că Dacoromîniî sînt mai îndepărtați de punctul de origine decît Macedoromîniî, căci este firesc lucru ca o limbă să fie cu atît mai progresistă, cu cît poporul care o vorbește locuește pe un teritoriu mai îndepărtat de locul de obîrșie al neamului. În ce privește minimul de fenomene progresiste pe care-l ofere istroromînul, el probează că Istroromîniî se găsesc pe actualul lor teritoriu relativ de curînd și că nu cu prea mult în urmă ei se găseaîu mai apropiați încă de locul de obîrșie decît Macedoromîniî.

β) Pe teritoriul dacoromîn se observă la fenomenele progresiste valuri: mai multe valuri care cuprind Banatul și porțiuni tot mai mari din teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei); două valuri care

cuprind teritoriul banato-transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; un val care cuprinde teritoriul banato-transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; un val care cuprinde Muntenia și Oltenia; un val care cuprinde Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei; un val care cuprinde Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei; un val care cuprinde Muntenia și Moldova. Aceste valuri se potrivesc întocmai cu acele pe care le-am observat că se formează pe baza grupărilor produse prin asămnările parțiale dintre dialecte, prin caracterele specifice subdialectelor, și prin arhaisme (Vezi mai sus sub 4, 7, 17), și confirmă concluzia la care am ajuns sub 4, 7, 17 că două migrații românești separate, cu filiație genetică (ramură) deosebită, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei, și că Oltenia are un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și din element muntenesc.—În ce privește valul care cuprinde Muntenia și Moldova, acest val, judecând după totalitatea rezultatelor căpătate sub acest număr și sub numerele 4, 7, 17, este un val aparent, care nu se datorește unei propagări genetice (ramură), ci faptului că un fenomen (un singur fenomen, 7) s-a dezvoltat în mod independent în acelaș fel în cele două teritorii. Compară mai sus 7.

γ) Numărul fenomenelor progresiste crește în teritoriile dacoromânești, cu cât mergi dela vest spre est (Banat 12 fenomene, Muntenă-Pădurenă 11 fenomene, Criș-Mureș 14 fenomene, Somiș-Tisa 15 fenomene, Oaș 8 fenomene, Țara Birsei și Țara Oltului 7 fenomene, Sudetul Transilvaniei 7 fenomene, Oltenia 11 fenomene, Muntenia 12 fenomene, Moldova 14 fenomene, Bucovina 9 fenomene, Basarabia 9 fenomene). Aceasta înseamnă că migrația Dacoromînilor a avut loc dinspre vest spre est, căci este firesc lucru ca limba dintr-un teritoriu să fie cu atât mai progresistă, cu cât acel teritoriu este mai îndepărtat de punctul de origine (Vezi nota dela § 274 No 3). Faptul că Bucovina are limbă mai puțin progresistă decât Moldova se explică prin aceea că migrația în Moldova s-a făcut prin Bucovina, că Bucovina a fost ocupată de Dacoromîni înainte de a fi fost o-

cupată Moldova, că valul banato-transcarpatin n-a trecut (excep-tînd doar mici şivoae) în Moldova prin trecătorile Carpaţilor es-tici, ci prin văile de nord ale Transilvaniei şi peste Bucovina. Faptul că Basarabia are limbă mai puţin progresistă decît Mol-dova se explică prin aceea că Băsărabeniū aū fost odată mai apropiatî de punctul de origine decît Moldoveniū, că adecă Ba-sarabia n-a fost ocupată (afară de mici treceri) prin trecerea peste Prut a Romînilor din Moldova, ci prin nouă torente de Dacoromîni dinspre nordvest, care, după ce s-aū întins întiū peste Bucovina în Moldova, s-aū întins mai tîrziu din nou peste Bu-covina în Basarabia. Astfel se explică şi pentru ce numărul ar-haismelor este ceva mai mare în Basarabia decît în Moldova (Vezi mai sus sub 17). Faptul că Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei aū limbă mai puţin progresistă decît Mun-tenia probează că, în domeniul migraţiei dacoromîne care a o-cupat Muntenia, Oltenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei, Dacoromîni care ocupă actualmente Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei aū fost odată mai apropiatî de punctul de origine decît Dacoromîniū din Muntenia, în felul acela că, după ce Muntenia fusese ocupată, nouă torente de peste Dunăre şi-aū făcut drum în Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sud-estul Transilvaniei.

III

§ 275. Invăţaturile, pe care ni le dă limba romînească prin sunetele ei asupra istoriei poporului romînesc din timpurile originii acestui popor, sînt deci următoarele.

Până în a două jumătate a secolului VI p. Chr. poporul romîn a trăit în peninsula balcanică, pe acel teritoriu pe care l-am delimitat la §§ 111, 173, 174, 234 No 1, în cea mai mare conformitate etnică şi în cea mai strînsă legătură politică şi geografică. În a două jumătate a secolului VI s-aū despărţit însă, Dacoromîniū împreună cu Istroromîniū de o parte, de Ma-cedoromîni de altă parte, iar grupul format de Dacoromîni in-preună cu Istroromîniū, macarcă rămas în mai strînsă legătură faţă de Macedoromîni, a căpătat el însuş, tot în a două jumă-tate a secolului VI, ori căpătase poate chiar mai dinainte, sci-siuni, nu aşa de mari ca despărţitura faţă de Macedoromîni, dar în tot cazul scisiuni. Tulpina romînească a început să se des-facă în ramuri. Iar scisiunile aū fost foarte probabil însoţite de deplasări, masa romînească a început depe atunci, cel mai tîr-ziu din a două jumătate a secolului VI, să se reverse în valuri.

Depe atunci datează cea dintîiu mişcare a Macedoromînilor spre sud, a Istroromînilor spre vest şi a Dacoromînilor spre nord. Această deplasare, această revărsare în valuri, a avut loc în mod deosebit, din punct de vedere al vechimii, al duratei în timp, şi din acel al bruscheţii revărsării, la cele trei ramuri principale ale trunchiului romînesc. Macedoromîni s-au stabilit în actualele lor teritorii mai de demult, stabilirea lor s-a făcut mai în scurtă vreme şi mai de o dată, mai în masă. Dacoromîni s-au stabilit în actualele lor teritorii mai de curînd, relativ, mai în îndelungată vreme şi mai treptat. Pentru Istroromîni limba lor ni spune numai atît, că acele slabe rămăşiţi ale lor, care mai există încă, s-au stabilit în actualele lor teritorii relativ de curînd, şi că nu cu mult în urmă ei erau mai apropiaţi de teritoriul băştinaş al Romînilor decît Dacoromîni. În migraţia lor spre nord şi spre răsărit Dacoromîni s-au despărţit în două ramuri. O ramură s-a răspîndit tot mai departe treptat peste Banat, teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Bucovina, Moldova, Basarabia. Altă ramură s-a răspîndit peste Muntenia, Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei. Peste Oltenia s-au revărsat şi ramura banato-transcarpatină şi ramura muntenească. Valurile din ramura întîiu care au cuprins Moldova şi Basarabia nu s-au revărsat peste aceste ţări trecînd peste munţii răsăriteni ai Transilvaniei, ci trecînd prin văile de nord ale Transilvaniei peste Bucovina. Şi anume torentul romînesc a acoperit prin Bucovina Moldova întîiu, şi apoi tot prin Bucovina Basarabia. Valurile din ramura a doua care au cuprins Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei, provin din migraţii din teritoriul de obîrşie mai nouă decît migraţiile care au ocupat Muntenia. Ramura macedoromînă s-a despărţit şi ea în două, de o parte Macedoromîni fără Megleniţi, de altă parte Megleniţi.

Aceste despărţiri în masa poporului romîn, care au provocat ramuri deosebite, trebuiesc să aibă o cauză. Cauza nu poate fi decît aceia că la sfîrşitul secolului VI a încetat ultima rezistenţă a statului roman (domnia lui Mauricius 582-602, vezi § 82 No 10, § 89) contra puhoiului slav (sloven şi sirbo-crat), care la începutul secolului VII, după ce şi mai dinainte se revărsase în mase mari în peninsula balcanică, a cotorpît cu desăvîrşire tot teritoriul romanizat, în special pe cel romînesc, din peninsula. Iar migraţia Romînilor în direcţiile în care ea a avut loc n-a putut fi atrasă decît de un gol. Golul care a atras pe

Macedoromîni este mai greu, dar nu imposibil, de înțeles. El exista în toate părțile în peninsula balcanică în urma nenorocirilor sub care zăcea ea încă dela începutul domniei lui Iustinianus (Vezi §§ 88, 89), și împinsă dela miazănoapte de barbari o parte din poporul românesc a putut să migreze spre sud în speranța unei vieți mai liniștite, căci locuri goale erau de ajuns. Golul ocupat de Istroromîni a fost format atunci, cînd năvala Sîrbocroașilor, atrasă tot mai mult de părțile dinspre coasta mării adriatice, unde existase cea mai înfloritoare cultură și bogăție romană a provinciei Dalmatia, a părăsit tot mai mult părțile răsăritene ale acelei provincii, care chiar sub stăpînirea romană nu fusese, din cauza puținelor avantaje ale solului, prea intens locuite (Vezi § 111 No 2). Cel mai vădit gol a fost acel ocupat de Dacoromîni. Slavii părăsiau încă de mult țările de de-a stînga Dunării și tot în mai mare număr se stabiliau în peninsula, unde-i ademenia farmecul bogățiilor din orașele ei, dar cînd zăgazul la moartea lui Mauricius a fost complet sfărmat, ei s-au prăvălit peste Dunăre în mase enorme, s-ar putea zice cu întreaga masă, și în golul lăsat de dînșii s-au scurs Dacoromîni. Dacoromîni erau de altfel deprinși cu dînșii, deprinși nu numai în teritoriile de de-a dreapta fluviului, unde demult trăiau alături de ei, dar și în cele de de-a stînga, unde este cu neputință de închipuit că n-ar fi existat migrații romînești chiar înainte de secolul VI. Strînși între două năvale, între acea a Slovenilor, care treceau Dunărea prin părțile actualei Muntenii, și între acea a Sîrbocroașilor, care treceau Sava prin părțile actualei Bosnii, Romîni s-au scurs pela mijloc, din actuala Serbie, Moesia Superior, unul din teritoriile lor de baștină cele mai importante, și prin actuala Serbie, în Banat și apoi de acolo treptat peste întregul teritoriu banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), până peste Bucovina, Moldova și Basarabia. Teritoriul acesta vast, peste care s-au lăsat Dacoromîni, fusese și cel mai de demult și mai complet golit de Slavi, căci este cel mai îndepărtat de ținta finală a năvălirii slave, de peninsula balcanică. În vremea aceasta altă migrație dacoromînească avea loc, din a dreapta Dunării peste fluviu în teritoriul actualei Muntenii, dar nu cu caracterul exclusiv al ocupării unui gol, cît cu acel al infiltrării tot mai mari a masei romînești în masa slavă, așa că, cu cît Slavii deveniau mai puțini în Muntenia și mai numeroși în actuala Bulgaria dintre Dunăre și Balcani, cu atît din contra Romîni de-

veniaū mai numeroși în Muntenia și mai puțini în actuala Bulgarie. Schimbul complet al celor două teritorii dela un neam la altul a avut loc de abia la începutul secolului XIII. Inceputul secolului XIII nu însemnează începutul migrației Dacoromînilor, cum credea Roesler, ci sfârșitul ei; la începutul secolului XIII tot teritoriul ocupat actualmente de Romîni era împlut de dînșii.

CAPITOLUL XIII

Macedoromîn fără meglenit

§ 276. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

a) Forma I.

crutea P. B. 1; *nivăasta* P. B. 1; *mărdzinea* P. B. 1; *hoara* P. B. 1; etc. etc.—*córbul* P. B. 1; *căpitánlu* P. B. 1; *părin-țil* P. B. 1; *Aráplu* P. B. 1; *zbórlu* P. B. 1; *ficiórlu* P. B. 1; *cáplu* P. B. 1; *cínli* (cínii) P. B. 1; *mărátlu* P. B. 2; *ficiórlî* (ficioarii) P. B. 2; *Andrúșlu* P. B. 2; *peăștile* P. B. 2; *cioárisli* (>cioáritsli) P. B. 2; *aúmbriile* P. B. 2; *dráclu* P. B. 2; *coárnile* P. B. 2; *soárle* P. B. 2; *iedzli* P. B. 323; *vímtul* P. B. 335; *arísutle* (rîsetele) P. B. 339; *picúllu* P. B. 354; *képtinle* P. B. 385; *aúșul* P. B. 420; *amirálu* (împăratul) P. B. 6; *lóculu* C. D. IV 185₁₆; *episcoplu* C. D. IV 189₂₇; *episcopul* C. D. IV 191₂; *uráčáli* (plugarii) C. D. V 213₁₂; *lémnulu* C. D. V 243₁₄; *mirmintul* C. D. V 283₂₉; *mésul* C. D. V 293₈; *tátulu* C. D. VI 89₁₂; *profitul* C. D. VI 89₁₃; *blrbéculu* C. D. VI 119₂₈; *lácul* C. D. VI 125₁₁; *lácLu* C. D. VI 125₃₃; *prândzu* (prînzul) C. D. VI 129₁₀; *arhânghellu* C. D. VI 129₁₆; *prândzulu* C. D. VI 129₁₆; *aușaticul* C. D. VI 133₂₇, 28 137₁₄; *iyúminlu* C. D. VI 139₆ 141₁₉; *trúpul* C. D. VI 147₂; *ómlu* C. D. VI 147₁₀; *sóslu* (>sótslu) C. D. VI 157₁₂; *stúplu* C. D. VI 159₂₇; *untu-lémnulu* C. D. VI 159₃₀; *cáplu* C. D. VI 163₁₅; *súflitle* (súfletele) C. D. VI 163₂₈; *cápitle* (cápetele) C. D. VI 163₂₈; *prósupile* (fêțele) C. D. VI 165₁₀.

La numele articulate cu articulele masculin singular (*lu, le*), masculin plural (*li*), feminin plural (*le*), vocalele neaccentuate

din penultima (*u, e, i*), adecă formele numelui, cad, cînd nu sînt precedate de un grup de consonante (cu excepție uneori de grupurile *ts, dz*), iar *-u* dela articolul masculin singular *lu* se păstrează, în mod contrariu de ceia ce se întîmplă în dialectul dacoromîn, unde vocalele neaccentuate din penultima numelor articulate se păstrează totdeauna, iar *-u* dela articolul masculin singular *lu* cade. Cu toate acestea chipul de a procedea dacoromînesc se găsește reprezentat în macedoromîn sporadic, mai ales în Albania.

Ca o influință albaneză consideră Capidan 500-501 faptul că în macedoromîn, mai ales „în graiul Aromînilor din nord”; se pot articula cu forma 1 a articolului masculin singular *lu* numele proprii personale masculine (*Costul, Hristul, Donciul, Leșlu, Petrușlu, etc.*) și numele lunilor (*Șcirtul Februar, Marțul*).

β) Forma 2 (genitiv-dativ)

căliua li moăși (coliba babei) P. B. 26; *căliua moășilei* (coliba babei) P. B. 26; *moășa al darác* (baba dracului) P. B. 26; *hoára li mulári* (satul fimei) P. B. 33; *il dzísi șireáta a feátilei* (șireata îi zise fetei) P. B. 36; *dzísi a ghiftálei* (zise țigancei) P. B. 36; *feáta moășilei* (fata babei) P. B. 46; *si-l da hile ali úrsă* (să-î dea fată ursului) P. B. 46; *nu-l da bánă a feátălei* (nu-î da pace fetei) P. B. 47; *cása a fráti-suí a feátilei* (casa fratelui fetei) P. B. 47; *mînli a úrsălei* (mînile ursului) P. B. 47; *métura li moăși* (mătura babei) P. B. 52; *doámna căsilei* (stăpîna casei) P. B. 80; *cása feátălei* (casa fetei) P. B. 86; *múma feátilei* (mama fetei) P. B. 94; *fîntîna li lámni* (fîntîna zmeului) P. B. 114; *lóclu ali lámni* (pămîntul zmeului) P. B. 114; *gárdina lámhilei* (grădina zmeului) P. B. 114; *părîntîl ali feátă* (părinții fetei) P. B. 139; *părîntîl a feátilei* (părinții fetei) P. B. 139; *și-l duțea a hililei di amiră* (și-l ducea fetei de împărat) P. B. 142; *oára li turnátă a amirálui* (ceasul întoarcerii împăratului) P. B. 154; *cáplu a fétilei* (capul fetei) P. B. 174; *cáplu a nicuchirálei* (capul doamnei) P. B. 190; *cáplu a nipîrticálei* (capul viperei) P. B. 224; *tátă-su ali feáte* (tatăl fetei) P. B. 249; *deáde ali ghifte* (dede țigancei) P. B. 254; *gri a feátilei* (zise fetei) P. B. 254; *dzinúclul a feátălei* (genunchiul fetei) P. B. 266; *murmîntile a múmillei* (mormîntul

mamei) P. B. 268; *căplu a nipirticălei* (capul viperei) P. B. 269; *grăilu a nicălei feată* (vorba fetei celei mici) P. B. 285; *mărmintul ali dăde* (mormintul mamei) P. B. 286; *și-l adră un scâmnu-lėmnu a feătilei* (și-i făcu o mașină fetei) P. B. 288; *dzise a moașilei* (zise babei) P. B. 291; *dzise a mărătilei di feată* (zise bieteii fete) P. B. 283; *frăti-su a feătilei* (fratele fetei) P. B. 283; *mușiteața hoărălei* (frumuseța satului) P. B. 300; *dzisiră a feătilei* (ziseră fetei) P. B. 320; *mințea feătălei* (mințea fetei) P. B. 320; *ună agunire a dūlălei* (îndatăce a alungat servitoarea) P. B. 317; *chēfea li feată* (cheful fetei) P. B. 352; *ali feată apirni să-l bată inima* (fetei începu să-i bată inima) P. B. 378; *gūva ali ūrse* (vizunia ursului) P. B. 389; *ungla li lămne* (ghiaara zmeului) P. B. 406; *mărdzinea hoărălei* (marginea satului) P. B. 439; *plingul nveastălei* (plinsul nevestei) P. B. 439; *pățirle ali nveaste* (suferințele nevestei) P. B. 440; *casa feătălei* (casa fetei) P. B. 449; *și-l cădzū a feătilei* (și se rugă de fată) P. B. 449; *dzisiră ali nveaste* (ziseră nevestei) P. B. 450; *hīlile ali mūme* (fetele mamei) P. B. 455; *cădzū mērlu ali feată* (căzu fetei mărul) P. B. 472; *mūma li nveastă* (mama nevestei) P. B. 473; *blăsteāmile ali mūme* (blăstemele mamei) P. B. 486; *chiālea ūrsălei* (pielea ursului) P. B. 490; *li iriā arșāne ale Marie* (îi era rușine Mariei) C. D. IV 213₂₆; *li iriā arșāne a lu āyūl Avyustian* (îi era rușine sfintului Aūgustin) C. D. IV 213₃₁; *episcoplu a lui lōcu* (episcopul locului) C. D. IV 189₂₇.

Articolul de genitiv-dativ singular se întrebuițează și înaintea numelui, destul de des la feminin, foarte rar la masculin. În dialectul dacoromîn actual articolul de genitiv-dativ singular se întrebuițează înainte numai la numele proprii masculine, cînd nu sînt precedate de un adiectiv (cu excepție de adiectivul *sfînt*, care formează împreună cu numele propriu de după el o izolare, așa că *li iriā arșāne a lu āyūl Avyustian* se poate traduce în dacoromînește în două feluri: *îi era rușine sfintului Aūgustin* ori *îi era rușine lui sfîntul Aūgustin*). În limba veche se găsesc, rari, exemple de întrebuițarea articolului de genitiv-dativ singular înainte la nume proprii feminine (*ii Sāra* = *Sarei*, *ii Tamār* = *Tamarei*, Cipariu Principii de limbă și de scriptură pag. 134, analoage macedoromînului *ale Marie*); la nume comune feminine (*ei noāstre credință* Praxiul Voroneț. LXXIV, 8; *ei noāstre credințe* Hasdeu Cuvinte din bătrîni II, 124,

analoage macedoromînului *li nveastă*), niciunul însă de întrebuințarea înainte a articolului de genitiv-dativ singular la numele masculine comune, astfel că macedoromînul *lui locu* este fără analog în dialectul dacoromîn și vechi și nou. În schimb se găsesc în vechea romînă exemple, foarte rari, de întrebuințarea înaintea numelui comun a articolului de genitiv-dativ plural (*lor bărbăți* = *bărbăților* Praxiul Voroneț CLII, 5), cea ce este fără analog în dialectul macedoromîn, iar în Banat (mai pretutindenea) și în Criș-Mureș (prin multe părți) orice nume de persoană, propriu ori comun, singular, masculin și feminin, poate primi articolul de genitiv-dativ înainte, și anume, pentru ambele genuri, sub forma *lu* (mai rar, și numai în Criș-Mureș, sub forma *lui*), Weigand în III Jahresbericht, pag. 235, IV Jahresbericht, pag. 292, cea ce constituie o asemănare cu meglenitul și cu istroromînul.

2) Declinare

a) După cum se constată din exemplele date mai sus sub 1 β, forma a două singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină nu s-a identificat în macedoromîn cu pluralul, cum s-a întâmplat aceasta în actualul dacoromîn, ci alături cu forma *-e*, *-i* există foarte des, și forma *-ă* (Pentru originea formei a două dela declinarea singulară feminină vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 57). Mai dau exemple următoare: *unei furculiță* P. B. 134, *mulăre saî* (fimeii lui) P. B. 283, *cumnătă saî* P. B. 283.

Pentru dacoromîn acest lucru se constată, rar, în limba veche. Exemple ca *Sărăei*, *strămoadșăei*, *zioei* dă Cipariu în Principii de limbă și de scriptură pag. 131. Compară mai sus sub 1 β exemplul *ei noastre credință* din Praxiul Voroneț.

β) Cuvinte grecești își păstrează declinarea din limba de origine: *irîă arhiieréfs i prótu aféndu Zaharia profitul* (era arhiereu saü prim preot Zaharia profetul) C. D. VI 103, = grec ἀρχιερεὺς; *S-avéfi hártă a zláchilor* (să mulțămiiți fiarelor) P. B. 123 = gr. ἁρτία, acuzativul lui ἁρτίς.

Pe o scară întinsă are loc acest fenomen la cuvintele neogrece masculine terminate la singular în vocală (mai des accentuată, mai rar neaccentuată) și la plural în *-des*: *café* pl. *cafédzî* = gr. καφές pl. καφεδες; *cafgi* pl. *cafgéadzî* = gr. καφετζής pl. καφετζήδες; *cafiné* pl. *cafinédzî* = gr. καφενές pl. καφενέδες; *dispótî* pl. *dispótádzî* = gr. δεσπότης pl. δεσποτάδες; *hagi* pl.

hageádzi = gr. χατζής pl. χατζήδες; *odă* pl. *odádzi* = gr. οντάς pl. οντάδες; *pară* pl. *parádzi* = gr. παρῶς pl. παράδες; *pășă* pl. *pășádzi* = gr. πασῶς pl. πασάδες; *tiniché* pl. *tinicádzi* = gr. τενεκές pl. τενεκέδες; *tinichigi* pl. *tinichigeádzi* = gr. τενεκετζής pl. τενεκετζήδες (Să se observe că cuvintele grecești citate sînt într-adevăr terminate la singular în vocală, pentru că, macarcă aŭ la nominativ un s după vocală, la genitiv și la acuzativ, care sînt mai întrebunțate decît nominativul, sînt terminate în vocala singură). Această formă de declinare, care se găsește în neogreaca la substantive masculine, feminine și la adiective, s-a mărginit în macedoromîn numai la substantive masculine, dar la acestea s-a lătit peste marginile ei din limba neogreacă, astfel că multe cuvinte masculine o aŭ, care în neogreaca se declină altfel (*aitó* pl. *aitádzi* = gr. αἰτός pl. αἰτοί). Pentru forma de plural neogreacă -δες să se vadă Thumb Handbuch der neu-griechischen Volkssprache, pentru întreaga chestiune să se compare lucrarea mea Un specialist român la Lipsca pag. 20 sqq.

γ) S-aŭ introdus, mai ales în Albania, formele de plural albaneze -*ñ*, -*ĩ*; -*ări*, -*ăra*, -*ără*; -*ă*.

-*ñ*, -*ĩ*: *buėi* (boele, sing. *buĩa*) P. B. 283 Perivole Epir; *gugeđni* (pitici, Zwerge, nains) P. B. glosar, sing. *gũgiu* P. B. 323 Elbasan; *apustolăňlor* (apostolilor, sing. *apóstol* și *apóstulu*) C. D. IV 185₃; *apustulăňli* (apostoli) C. D. VI 131₁₂.

-*ări*, -*ăra*, -*ără*: *yiătări* (medici, sing. *yiätru*) P. B. 195 Corița Albania; *yiătărli* (medicii) P. B. 349 Avela Epir; *ghilandzră* (gogoloși, sing. *ghilandru*) P. B. 363 Călivele-Badralëxi Macedonia; *úfră* (burdufuri, sing. *útre*) P. B. 379 Avela Epir; *lúcără* (lucruri, sing. *lúcru*) P. B. 482 Pleasa Albania; *lúcăr-ră* (lucrurile, > *lúcărle*) C. D. IV 139₄ 183₁₂ V 265₁₇ VI 115₃; *lúcără* (lucruri) C. D. V 241₁₇ VI 147₁₅; *chétărřă* (pietrele, > *chétărle*, sing. *chiätřă*) C. D. V 273₂₃ 281₈.

-*ă*: *minciunără* (minciuni, sing. *minciunăre*; să nu se creadă cumva că -*ră* ar fi provenit din -*re*, compară forma romînă *minciunăre* minciuni C. D. V 197₁₂) C. D. IV 221₄; *lumbrisită* (luminate) C. D. V 203₂₄; *fițeră* (faceri, sing. *fițeăre*, compară forma romînă *fițeri* faceri C. D. V 211₁), C. D. V 211₂; *mărră* (mari, sing. *măre*) C. D. V 291₂₈; *măncătúrră* (mîncări, sing. *măncătúřă*) C. D. VI 107₃₂.

Probabil influința pluralelor albaneze -*ă*, -*ără* se ascunde în nenumăratele plurale articulate -*rră*, -*ră* > -*rle* din C. D., la care este foarte greu de admis că -*rră*, -*ră* ar proveni prin

alunecarea sunetului din *-rre*: *griiră* (vorbirile, grăirile) C. D. IV 143₉; *dimândără* (cererile, poruncile) C. D. IV 143₁₀; 163₉; 185₃₃; *amărrără* (amăririle) C. D. IV 159₃₀; *griairă* (vorbirile, grăirile) C. D. IV 185₈; *scriirără* (scrierile) C. D. IV 185₁₅; *minduiră* (gîndurile) C. D. IV 185₂₀; *scriirără* (scrierile) C. D. IV 189₁₈; *mără* (marile, cele mari) C. D. V 203₂₃; *dimândără* (poruncile) C. D. V 203₃₅; VI 161₂₁; *ascunderră* (ascunderile) C. D. V 205₁; *dără* (darurile) C. D. V 217₅; *lăngorră* (bolile) C. D. V 229₂₆; *mbugățără* (înbogățirile) C. D. V 231₂₂; *yunósurră* (murdăriile) C. D. V 291₂₇; *sărbătoră* (sărbătorile) C. D. VI 87₁₂; *pănăyiră* (sărbătorile) C. D. VI 87₁₃; *hără* (darurile) C. D. VI 89₁₅; *suschirără* (suspînările) C. D. VI 101₃; *virghiră* (fetele) C. D. VI 103₇; *horră* (satele) C. D. VI 135₇; *sărbătoră* (sărbătorile) C. D. VI 145₂₅; *trupurră* (trupurile) C. D. VI 153₁₇; *măncără* (mîncările) C. D. VI 163₃₂; *berră* (băuturile) C. D. VI 163₃₂; *yisurră* (visurile) C. D. VI 171₃₂.

δ) În *căsăbătură* (orașe, sing. *căsăbă*) C. D. V 215₃ > turc *kasabâ* pl. *kasabât* bourg, petite ville Zenker 702 b. Redhouse 1456 a, se găsesc alipite la forma de plural turcească cea romînească *-ur* și cea albaneză *-ă*. *-ă-* se datorește formei romînești *-ur*, compară *cășuri* pluralul lui *casă* P. B. 25.

ε) În *asimicădură* (argintării, sing. *asimicó*) C. D. VI 137₁₇ > neogrec ἀσημικόν se găsesc alipite la forma de plural de origine neogreacă *-δες* (Vezi mai sus sub β) cea romînească *-ur* și cea albaneză *-ă*.

ζ) În următoarele locuri, *zbüără a noastră* (vorbele noastre) C. D. IV 199₁₁, *cu zbüără a miăle* și *cu griiră a miăle* (cu vorbele mele și cu grăirile mele) C. D. V 203₁₃, *minduiră a tale* (gîndurile tale) C. D. V 227₂₆, *zbüără a lui* (vorbele lui) C. D. V 279₁, *zbüără a miăle* (vorbele mele) C. D. VI 101₁₃, acordul (forma atributului) nu este cel romînesc, ci cel albanez. Locurile citate, traduse întocmai în dialect dacoromînesc, sună: *vorbele ale noastre, cu vorbele ale mele și cu grăirile ale mele, gîndurile ale tale, vorbele ale lui, vorbele ale mele*, și așa vorbește Albanезul, dar nu Romînul: în albaneza în adevăr între substantivul articulat și între pronumele posesiv ori genitivul următor se pune încă un articol, în romîna însă nu.

Asemenea fapte, ca cele de sub 2 β, γ, δ, ε, ζ, în dialect-

tul dacoromîn nu se pomenesc. Forme de declinare străină la cuvintele împrumutate nu s-au păstrat în dacoromîn, ci cuvintele străine au primit materialul apercător latin. Cu atît mai mult nu se pomeneste în dacoromîn de vreo formă de declinare împrumutată dela vreo limbă străină.

§ 277. b) Forme pronominale

1) Declinare

Formele de genitiv-dativ *-ui*, *-ei*, *-or* sînt mai lătite în macedoromîn decît în dacoromîn: *s-o aduc a frățlor a miôr* (s-o aduc fraților mei) P. B. 111; *a fumiălii a tăei* (familiei tale) C. D. IV 151₂₆; *a sūflitlui a tăui* (sufletului tău) C. D. IV 159₂₆; *a cuiivă* (cuiva) C. D. IV 175₂₀; *axiria a sūflitlu a nuștrôr* (vrednicia sufletului nostru) C. D. 179₂₉; *s- pâltească a cuișido* (să plătească fiecăruia) C. D. IV 181₁₁; *cărtăle a bisăricăli a nuștrēi* (cărțile bisericii noastre) C. D. IV 181₃₀; *tiliălu a tunusirili a tăei* (crainic al câinții tale) C. D. IV 183₁; *būăția a grėror a niôr* (glasul vorbelor mele) C. D. IV 185₃₄; *dzua a giudicărili a tăei* (ziua judecării tale) C. D. IV 201₂₀; *vluisli a tătului a nui* (binecuvîntații tatălui meu) C. D. IV 201₂₃; *băgă-ni viglăre a gurili a nei* (pune veghere gurii mele) C. D. IV 209₂₉; *uăspilor a tăor* (oaspeților tăi) C. D. IV 223₁₁; *dinintia a očlior a nuștrôru* (dinaintea ochilor noștri) C. D. V 201₇; *ilăcea a sūflitlui a tăui* (leacul sufletului tău) C. D. V 225₃₃; *avlia amirărilili a tăei* (curtea împărăției tale) C. D. V 231₁₉; *grėtului a nui* (graifului meu) C. D. V 289₁₅; *mburita a bănăli a tăei* (sfîrșitul vieții tale) C. D. VI 135₃.

2) Inprumuturi și derivări

a) În macedoromîn se găsesc pronume împrumutate din neogreaca: *căde* (fiecare) P. B. 56 = ngr. *κάθε* fiecare; *can, cănă* (nimeni, niciun, nicio) P. B. 260, C. D. V 249₂₀ = ngr. *καείς* nimeni.

β) Se găsesc pronume compuse dintr-un pronume romînesc și unul grec ori albanez: *canținivă* (accentul nesigur, nimeni) C. D. V 277₃₅ VI 95₂₂ 127₃ 167₉ > ngr. *καείς* + *finivă*; *cuișido* (accentul nesigur, fiecăruia) C. D. IV 181₁₁ VI 109₃₃ > *care* + alb. *kușdō* oricare; *cărechișdo* (care? cine?) C. D. VI 117₁₃.

γ) Se găsesc compuse dintr-un element pronominal românesc și un pronume grec ori albanez: *itipásă* (accentul nesigur, orîce, tot felul) C. D. IV 163₁₇ V 201₂₀ 215₃₆ 219₁₈ VI 95₅ > *i* (fie) + ngr. *τι* ce + ngr. *πᾶσα* fiecare, orîce; *ichişdó* (accentul nesigur, orîcare, orîce) C. D. IV 177₂₈ > *i* (fie) + alb. *kuşdó* orîcare.

δ) Se găsesc derivate dela pronume romîneşti prin mijlocirea de elemente derivate albaneze: *iţido* (orîcare, orîce) P. B. 21, 244 > *iţi* (orîce > *fiat* + *quid*) + alb. *-do* vult din pronume albaneze ca *kuşdó* etc.; *cârîţido* (accentul nesigur, orîcine) P. B. 242 > *cârîţi* (orîcine > *qualis* + *quid*) + alb. *-do*.

Asemenea fapte, ca cele de sub 2 α, β, γ, δ, în dialectul dacoromîn nu se pomenesc: nu se găsesc în acest dialect nici pronume împrumutate din limbă străine, nici elemente derivate pronominale străine.

§ 278. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, *actio instans* și *actio inchoativa* dela modul siguranței, apoi modul dorinței, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irrealului, sînt altele decît cele din dacoromîn. Așa numitele viitorul întîiu al indicativului (*voiŭ face*), viitorul al doilea al indicativului (*voiŭ fi făcut*), optativul (*aş face*, *aş fi făcut*), care servesc în cea mai mare parte în dacoromîn pentru a exprima raporturile de timpuri și de moduri pomenite, lipsesc macedoromînului. Acesta se servește de niște izolări formate din *va* ori *vai* (3 persoană singulară prezent indicativ dela *voiŭ* > *volo*), din *vrea* ori *vreai* (a treia persoană singulară imperfect indicativ dela *voiŭ*) și din prezentul conjunctivului, perfectul conjunctivului, imperfectul indicativului, perfectul simplu al indicativului, pluscaperfectul indicativului, viitorul *-rim*, care se alipesc la *va* -*vai*, *vrea*-*vreai* cu sau fără conjuncția *să*, într-un chip cu totul deosebit de spiritul dialectului dacoromînesc *).

*) Numai în serviciul de viitor al modului siguranței se găsește în dacoromîn, alături cu forma cea mai obișnuită, compusă din *voiŭ*, la toate persoanele, și infinitiv, o formă compusă din *voiŭ* și prezentul conjunctivului. Această din urmă formă în limba veche se compunea din *voiŭ*, la toate persoanele (*voiŭ*, *veri*, *va*, *vom-vrem*, *veți-vreți*, *vor*), și prezentul conjunctivului (Vezi exemple în Gaster Chrestomatie I pag. CXLII sqq.), iar

A. Modul siguranței

1. Viitor I: *va-vaî*+prezentul conjunctivului.

a. Propoziție principală.

va ni aspūnī (imi vei spune) P. B. 68.—*țe vaî chér?* (ce am să pierd?) P. B. 155.—*va laă* (voiū lua) P. B. 363.—*vaî treacă* (va trece) P. B. 370.—*va hibă* (va fi) P. B. 400.—*vaî astă-lăți un platān* (veți da peste un platan) P. B. 434.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.

s-puteări s-u fați aastă, va-ți daū giūmitāt di amirārile (dacă vei putea să faci aceasta, îți voiū da jumătate de împărăție) P. B. 68.—*ea [aschérea], carī nu vaî veaddă vīrnu, va-ș mutrească călea* (oștirea, dacă nu va videa pe nimeni, își va căuta de drum) P. B. 370.—*s-lu fățări aēstu lucrū, va-ți daū* (dacă vei face acest lucru, îți voiū da) P. B. 436.

γ. Propoziție subordinată obiectivă.

în limba de azi se întrebuițează numai dialectal, și e compusă ori din *voiū* cu *v-* apocopat, la persoanele 1, 2, 3 singulare, 3 plurală—persoanele 1, 2 plurale lipsesc—(*oiū, ai, o; — or*), și prezentul conjunctivului, ori din persoana 3 singulară a lui *voiū* cu *v* apocopat (*o*), propagată prin analogie la toate persoanele, și prezentul conjunctivului: *oiū să fac, ai să faci, o să facă, or să facă; o să fac, o să faci, o să facă, o să facem, o să faceți, o să facă*. Aceste forme dacorominești, dezvoltate din firea dialectului dacoromîn, n-au nimic a face, din punct de vedere al originii, cu complexul sistem de conjugare, prin mijlocirea lui *voiū* și a tot felul de moduri și de timpuri, din dialectul macedoromîn. Ceva însă într-adevăr înrudit, macarcă foarte probabil de origine independentă, cu sistemul macedoromîn este exprimarea potențialului trecut din propoziția principală și din cea subordinată în vorbirea condițională prin mijlocirea lui *vrea* (3 p. sing. imperfect) și perfectul simplu al indicativului la Moși: „să vrea venirāt la noi, vrea văzurāt și voi acest lucru” (dacă ați fi venit la noi, ați fi văzut și voi acest lucru). Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ român, în Codrul Cosminului, I, pag. 29 (*venirāt, văzurāt* nu sînt viitoare în *-re* [pentru care vezi mai jos sub V], cum crede Leca Morariu, ci perfecte simple ale indicativului, după cum mărturisesc în mod precis Weigand, IV Jahresbericht 297, și însuș corespondentul lui Leca Morariu).—Pe de altă parte o rămășiță din sistemul de conjugare dacoromîn mai există în macedoromîn numai în adverbul *vahi*, poate, a fi, o fi > *va hi*, pentru care vezi Papahagi Notițe etimologice, pag. 46 (Analele Academiei Romîne, seria II, tom XXIX, Memoriile secțiunii literare). Forme analoage macedoromîne socoate Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ român, în Codrul Cosminului, I, pag. 20, 55, 63, că ar fi și „*va nă vătămă*” P. B. 21 și „*va fudzi*” P. B. 109, luînd pe *vătămă, fudzi* drept niște infinitive. În realitate *vătămă* este un imperfect, iar *fudzi* este un perfect simplu. Vezi exemplele respective înregistrate mai la vale sub A, 3, γ, D, 2, α.

carî ştea că vaî hibă ahîţ sumnoasă? (Cine putea şti că va fi așa de somnoroasă?) P. B. 36.—*amirălu scoāse zbor c-a-ţilūî va u da* [da conjunctiv] *feţta* (împăratul scoase vorbă că va da fata aceluia) P. B. 351.—*să ştibă că va-l bea* [bea conjunctiv] *curcubēta āpă* (să ştie că-i va bea bostanul [capul] apă) P. B. 351.

δ. Propoziție subordinată relativă.

carî vaî poată s-me aveāgle 40 di dzîli, si ştibă (Care va putea să mă vegheze 40 de zile, să ştie) P. B. 36.—*si-l dideāre aēstu cîte flurie va z-va* (de-i va da acesta oricîți galbeni va voi) P. B. 164.—*ţi va s-vă da, s-mîcāţî* (ce va va da, să mîncāţi) P. B. 329.—*aţel ţe vaî poată s-mi făcā s-ārîd* (acel ce va putea să mă facă să rîd) P. B. 363.—*va-ţî daū ţe inima-ţî vaî căftă* (îţi voiū da ce-ţi va cere inima) P. B. 436.

ε) Propoziție subordinată cauzală.

ş-u băgă si-şi căftă tîhea, că ţe vaî chîără? (şi-a pus în minte să-şi cerce norocul, pentrucă ce are să piardă?) P. B. 317.

ζ. Propoziție subordinată modală.

s-lu vidēm cum va s-ascāpă (să-l videm cum are să scāpe) P. B. 408.

η. Propoziție subordinată temporală.

cîte orî vaî vreî pîne, mîcāre, agudeā sānlu (de cîte orî vei vrea pîne, mîncare, loveşte sahanul) P. B. 454.

θ. Propoziție subordinată condițională.

s-îaste că va s-armînă vîrnu sēmnu, să-nî tal' brăţlu (dacă va rămînea vreun semn, să-mî tai braţul) P. B. 170.—*ea [aschērea], carî nu vaî veādă vîrnu, va-ş mutreāscā călea* (oştirea, dacă nu va videa pe nimeni, îşi va căuta de drum) P. B. 370.

2. Viitorul II (antecedentă față cu viitorul): viitorul I dela *am*+participiul trecut. Propoziție subordinată relativă.

s-îaste că după treāca treilōr dzîle va s-armînă vîrnu sēmnu de-aţeāle ţi va s-aî făptă tine, să-nî tal' brăţlu (dacă după trecerea celor trei zile va rămînea vreun semn despre acele ce vei fi făcut tu, să-mî tai braţul) P. B. 170.

3. Actio instans trecută: *va-vaî*+imperfectul indicativului, *vrea-vreai*+prezentul conjunctivului, *vrea-vreai*+viitorul *-rim*.

α. Propoziție principală.

ea vreaî creăpă di seăti (ea era să crăpe de sete) P. B. 121.
—pêștil' vrea s-moără di apă (peștii erau să moară de apă)
 P. B. 295.—*ea vrea s-mărită* (ea era să se mărite) P. B. 380.

β. Propoziție subordinată relativă.

*nîs scîă că ațel țî va mică căplu va s fățea multu cu
 mînte ș-ațel țî va s-mîcă inima vrea s-apirîă c-un
 trăstu di flurîi la căpitîiî* (el știa că acel ce era să mî-
 nince capul trebuia să capete minte multă și acel ce era să mî-
 nince inima trebuia să se trezească c-o traistă de galbeni la că-
 pătîiî) P. B. 235.

γ. Propoziție subordinată cauzală.

*Va țî tălēm, măie, il' dzîse un fur, că hil-tu nă prideăde
 un-oără și va nă vătămă tuți* (Avem să te tăem, mătușă,
 îi zise un hoț, pentrucă fiu-to ne-a trădat odată și era să ne
 omoare pe toți) P. B. 21.—*Uvrēulu țîne hăriôs, că vrea s-mî-
 căre căplu gălinălei* (Ovreul vine voios, că era să mî-
 nince capul găinii) P. B. 235.—*nu l-eră lui di flurîi, cît l-eră de
 arșinea lūmilei, că țe vrea dzîcă lūmea?* (nu-i era lui de
 galbeni, cît îi era de rușinea lumii, căci ce era să zică lumea?)
 P. B. 311.—*ține lāmîna hăriôăsă, că va s-mică cărne* (vine
 zmeul vesel, că era să mî-
 nince carne) P. B. 407.

δ. Propoziție subordinată temporală.

s-apruchîă oăra cîndu feăta vrea si-nclîdă țînghițîl' anî
 (se apropiia vremea cînd fata era să-mplinească douăzeci de
 ani) P. B. 320.

ε. Propoziție subordinată consecutivă.

ăpile acățără z-veărsă, s-cură, c-ayîu va s-nică tûtă hodra
 (apele începură să verse, să curgă, încît cît pe ce erau să înece
 tot satul) P. B. 266.

4. Actio inchoativa prezentă: *va-vai*+prezentul conjuncti-
 vului. Propoziție principală.
nu va dzîcă, că furculița si-nhipsi (n-apucă să zică, și fur-
 culița se înfipse) P. B. 134.

B. Modul optativ

1. Timp prezent: imperfectul indicativului dela *voiū*+pre-
 zentul conjunctivului. Propoziție principală.
țe vream z-dormu nîca puțîn! (ce-aș mai dormi o leacă!)
 P. B. 25.

2. Timp trecut. Lipsesc exemple.

C. Modul posibilității (potențial)

1. Timp prezent și viitor: *va-vaî* + prezentul conjunctivului, *va-vaî* + imperfectul indicativului, *vrea-vreaî* + prezentul conjunctivului.

α. Propoziție principală în vorbirea condițională.

s-puteărîm s-me-ascâp și de aastă, tûti bûnile vrea s-le am pri loc (dacă aş putea să scap și de asta, toate bunătățile le-aş avea pe pământ) P. B. 52.—*carî si u vrea, vrea-l' aspûnă ș-a l'eî* (dacă ar iubi-o, i-ar spune și ei) P. B. 63.—*ți ghine va s-hibă s-am ti nveastă ahtâre feată!* (ce bine ar fi, dacă aş avea de nevastă așa fată!) P. B. 71.—*nu vrea-l' doără ahtî, carî si știa* (nu l-ar durea atât, dacă ar ști) P. B. 132.—*s-mi loäre mine hillu de amiră ti nveastă, cu aistu fus va l'i-nviscâm oăstea și va s-armîneă ș-ti mine* (dacă m-ar lua pe mine fiul împăratului, i-aş îmbrăca oastea cu acest fus și ar rămînea și pentru mine) P. B. 285.—*s-aveăî pûil'lu hrisusî, ca tine âltu nu vaî erâ tu lume* (dacă ai avea pasărea de aur, ca tine altul n-ar fi pe lume) P. B. 490.—*ca tine âltu nu vaî erâ, se-avûriî tine Mușâta-Lôclui* (ca tine altul n-ar fi, dacă ai avea tu pe Frumoasa-Pământului) P. B. 491.—*s-aveărîm nînga vîră-ndoî, poate vrea mi sâtur* (dacă aş avea încă vreo doi, poate m-aş sătura) P. B. 491.

β. Propoziție subordonată relativă.

hil'a de-amiră șideă pri pâlșiri cu mērlu tu mînă, s-lu arucă pri cări vreaî aleăgă (fata de împărat ședea la ferastă cu mărul în mînă, ca să-l arunce pe cine ș-ar alege) P. B. 155.

γ. Propoziție subordonată cauzală.

s-aveîți hârtă a zlăchîlor, că nîsă vrea vâsilipsească aoați (să mulțămiți fiarelor, pentru că [fără ele] ea [strigoaica] ar stăpîni aici) P. B. 123.

δ. Propoziție subordonată subiectivă.

nu-l' erâ lui că vreaî moără, ma l'-erâ că-l' se astîndze căsa (nu-i era lui că ar muri, ci-i era că i se stînge casa) P. B. 205.—*a vîrnûî nu-l' tăcîneă că va s-erâ simigîlu fûrlu* (nimăruî nu-i trecea prin cap că hoțul ar fi covrigarul) P. B. 309.

2. Timp trecut: *va-vaî* + perfectul simplu al indicativului, *va-vaî* + perfectul conjunctivului, *vrea-vreaî* + prezentul conjunctivului, *vrea-vreaî* + imperfectul indicativului.

α. Propoziție principală.

noi vrea-l lom fluria lui? (Noi i-am fi luat galbănul lui? Noi i-am fi putut lua galbănul lui?) P. B. 30.—*s-fugă? nu putea. si stă? vrea s-lo află si-l' tál'e cáplu* (să fugă? nu putea. să steie? l-ar fi aflat să-î taie capul) P. B. 177.—*ș-erá veáră chiró! am țe vrea s-erá iárna?* (și era timp de vară! ce-ar fi fost însă în vremea iernei?) P. B. 281.—*pi-curár'l'i țe vrea chiáră, că vrea dzícă cum l'i-nviță vúlpea?* (Ce-ar fi pierdut păstorii, c-ar fi zis cum îi învăța vulpea?) P. B. 370.—*ma țe va s-feáțe mul'área? dzíse lamn'a* (dar ce s-a fi făcut fimeea? zise zmeul) P. B. 407.—*poáțe Mu-șáta-Lóclui va s-afumă, s-mi cătápățească s-fúre că țin la nísă* (Frumoasa-Pămîntului poate s-a fi afumat [înegrit la față], ca să mă cerce dacă țin la dînsa) P. B. 415.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.

dzínili, nu lúcurlu aéstu s-lă căftá, vrea-l făcă, ma și-n foc s-lă dzáțeá, și-n foc vrea s-arcá (zînele, nu lucrul acesta de li l-ar fi cerut, l-ar fi făcut, dar și-n foc de li-ar fi zis, și-n foc s-ar fi aruncat). P. B. 33.

γ. Propoziție subordonată cauzală.

va s-o áibă furátă [fluria] dila noi, că áltu carí vrea-l' u da? [*da* conjunctiv] (trebuie să-l fi furat [galbănul] dela noi, căci altul care i l-ar fi dat?) P. B. 30.—*mași tră pîne s-lu dădeái, și tut nu ți-l apruchiá vírnă, că, de, nu vreaí poátă s-ul hárnească* (numai pentru pîne să-l fi dat, și tot nu ți-l primia nimeni, pentrucă, dá, n-ar fi putut să-l hrănească) P. B. 336.—*picurár'l'i țe vrea chiáră, că vrea dzícă cum l'i-nviță vúlpea?* (ce-ar fi pierdut păstorii, c-ar fi zis cum îi învăța vulpea?) P. B. 370.

δ. Propoziție subordonată obiectivă dreaptă.

Dzina-din-Váli pistipsi că Țandzacúchí va le-áibă scăr-minátă (Zina-din-Vale își închipui că Ț. va fi fugit) P. B. 108.—*fráti-su a feátíl'eí minduí c-aéstá va-l vátámă ficiórlu* (fratele fetei gîndi că ea va fi ucis copilul) P. B. 283.

ε. Propoziție subordonată subiectivă.

niți că-l' trițéá pit mînte c-ațél ficiór va s-ascăpă dim pă-dúre (nici prin mînte nu-î trecea c-acel băiat ar fi scăpat din pădure) P. B. 389.

D. Modul probabilității

1. Timp prezent: *va-vaí*+prezentul conjunctivului.

α. Propoziție principală.

ațel va l-ăibă (acela l-a fi avînd) P. B. 64.—*eră nă oără, va hibă tóra vîră nîle de anî, nă veduă* (era odată, vor fi poate de atunci vreo mie de anî, o văduvă) P. B. 409.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.
va-l hibă ș-az, cari s-no ăibă modrtă (a fi și azi, dacă n-a fi murit) P. B. 313.

γ. Propoziție subordonată obiectivă dreaptă.
minduiăști că furî va s-hibă (gîndește c-or fi hoți) P. B. 118.—*aduchi nîs că dōmnu-su a păpûfil'eî vaî hibă mās-turlu țe-l' ascăpă bana* (pricepu el că stăpînul papucului trebuie să fie meșterul care-i scăpase vieața) P. B. 269.

2. Timp trecut: *va-vaî*+perfectul indicativului, *va-vaî*+perfectul conjunctivului, *va-vaî*+imperfectul indicativului, *vrea-vreaî*+imperfectul indicativului.

α. Propoziție principală.
va s-o ăibă furată [fluria] dila noi (îl va fi furat [galbănull] dela noi, trebuie să-l fi furat dela noi) P. B. 30.—*va fudzî* (va fi fugit, trebuie să fi fugit) P. B. 109.—*tóra avinătōrl'i vaî fudziră* (acum vînătorii s-or fi dus, trebuie să se fi dus) P. B. 185.—*vaî eră cîtră de-andzāre* (trebuie să fi fost pe cînd se zărește de ziūă) P. B. 203.—*aéstă va li lo sirmaē zboārili a meāli* (asta a fi luat drept bune vorbele mele) P. B. 211.—*ficiōrlu va-nî ăibă pățitā țivā* (băiatul trebuie să fi pățit ceva) P. B. 220.—*eră țe nu ș-erā. vaî erā, di se aspuneā* (era ce nu era, trebuie să fi fost, dacă se spunea) P. B. 229.—*va țî si părú tu țis* (ți s-a fi părut în vis, veî fi visat) P. B. 247.—*chiālea di căpră va o alāsă acāsă* (pielea de capră trebuie s-o fi lăsat acasă) P. B. 279.—*vaî iarā vîrā vāsilie fără vāsil'é* (va fi fost vreo împărăție fără împărat, pe semne că era vreo împărăție fără împărat) P. B. 292.—*nūma lui vaî erā altā sōe* (numele lui trebuie să fi fost altul) P. B. 357.—*vîră picurār vaî apreāse fōclu ș-apōia va-ș trāpse cu tūrma to altu lōc* (pe semne că vreun păstor făcuse focul ș-apoi se dusesese cu turma în alt loc) P. B. 380.—*ah, mul'āre, mul'āre, va nî-u giucāși, va-nî adrāși groāpa* (ah, fimee, fimee, trebuie să mă fi-nșelat, trebuie să-mi fi făcut groapa) P. B. 469.

β. Propoziție subordonată relativă.
aduchi nîs că dōmnu-su a păpûfil'eî vaî hibă mās-turlu țe-l' ascăpă bānā și ațel țe va-l' șcurtică oāmiñli āgrî

dit pădure (pricepu el că stăpînul papucului trebuie să fie meşterul care-î scăpase vieaţa şi acel care omorîse oamenii sălbateci din pădure) P. B. 270.

γ. Propoziţie subordinată cauzală.

Arbinéslu nu va zbor că le-ári furată [fluriile], că pis-chési nu va le-ăibă loată (Arnăutul nu încape vorbă că i-a furat [galbenii], căci de dar nu i-a fi luat) P. B. 118.—*cum să-l dzică, că Dáfna di dórlu a lui vrea s-tuchiá ca ţeára?* (cum să-i spună [că are s-o părăsească], de oare ce Dafna s-ar fi topit de dorul lui ca ceara?) P. B. 182.

δ. Propoziţie obiectivă dreaptă.

dzîna nîpói ş-o aveá că va-ş ló zvérca cînili (zîna iar credea că va fi fugit cînele) P. B. 109.—*l' vini a lui érgu că vómbira va le-adră túte aésti lăeţi* (îi veni lui bănuială că strigoaica trebuie să fi făcut toate aceste răutăţi) P. B. 121.—*nveásta amirăluí aduki că túte aéste va le áibă fáptá neárcă-sa* (nevasta împăratului pricepu că toate acestea trebuie să le fi făcut maică-sa vitrigă) P. B. 199.—*máea duchí că aoá va s-erá doí inşi* (bătrîna pricepu că aici trebuia să fie doi inşi) P. B. 306.

E. Modul necesităţii

1. Timp prezent şi viitor: *va-vaí*+viitorul *-rim*, *va-vaí*+prezentul conjunctivului.

Propoziţie principală.

nu va-ní ti bágárim tu mîná? (nu trebuie să pun mîna pe tine? trebuie cu orice preţ să pun eu mîna pe tine) P. B. 109.—*va dzîţeári cu boátea ma minútă, nu tu groása* (trebuie să vorbeşti cu glas mai supţire, nu cu glas gros) P. B. 106.—*ómlu, cîndu-l' yíne ghidérea, va s-u trágă* (omul, cînd îi vine nenorocirea, trebuie s-o tragă) P. B. 377.

2. Timp trecut: *va-vaí*+imperfectul indicativului, *va-vaí*+perfectul indicativului, *vrea-vreaí*+imperfectul indicativului, *vrea-vreaí*+prezentul conjunctivului, *vrea-vreaí*+viitorul *-rim*.

α. Propoziţie principală.

aísti lugrií vrea fáţeári di fluriá (pe aceste lucruri trebuia să le facă de aur) P. B. 483.—*púl'lu va s-turnă imnînda* (paşarea a trebuit să se întoarcă pe jos) P. B. 495.

β. Propoziţie principală în vorbirea condiţională.

ma s-lă spunéá, va s-fiţeá chiátră şi mármurá (dacă li-ar fi spus, trebuia să se facă piatră şi marmură) P. B. 331.

γ. Propoziție subordonată relativă.

amirălu cu cari va z-băteá Griva (împăratul cu care trebuia să se bată Griva) P. B. 197.

δ. Propoziție subordonată cauzală.

amirălu trápse tu pólim, că vrea z-băteá cu Griva (împăratul plecă la război, pentru că trebuia să se bată cu Griva) P. B. 197.—*Uvréulu yíne hăriós, că vrea s-mícăre căplu ș-inima găl'ínăl'eí și vrea s-fíțeáre di un-oáră cu mînte ș-avút* (Ovreiul vine vesel, că era să minince capul și inima găinii și trebuia să se facă dintr-o dată cu minte și bogat) P. B. 235.—*cum s-fácă tóra, că vrea lu-ngroápă di yíú?* (cum să facă acum, că trebuia să-i îngroape de viu?) P. B. 253.

ε. Propoziție subordonată obiectivă dreaptă.

nís scíá că ațél ți va mícă caplu va s-fățeá múltu cu mînte ș-ațél ți va s-mícă inima di căse dzúá dimneáța vrea s-apiriá c-un trástu di fluríú la căpitińú (el știa că acel ce era să minince capul trebuia să capete minte multă și acel ce era să minince inima trebuia să se trezească în fiecare zi dimineața c-o traistă de galbeni la căpătíú) P. B. 235.

F. Modul irrealului în vorbirea condițională, propoziție principală.

1. Timp prezent și viitor: *va-vaí* + imperfectul indicativului, *vrea-vreaí* + prezentul conjunctivului, *vrea-vreaí* + viitorul *-rim*.

s-aveám un gíone tóra, nu vrea-ní crep, nu vrea-ní míc bána (dacă aș avea un băiat acum, nu m-aș năcăji, nu m-aș minca vieața) P. B. 200.—*s-fúrim ío tu lóclu a lui, vrea s-lu hidzeárim tu loc* (dacă aș fi eu în locul lui, l-aș viri în pămînt) P. B. 272.—*s-aveám un gíone, nu vaí cripám ac-șíțe* (dacă aș avea un băiat, nu m-aș năcăji astfel) P. B. 444.

2. Timp trecut: *va-vaí* + imperfectul indicativului, *va-vaí* + pluscaperfectul indicativului, *vrea-vreaí* + prezentul conjunctivului, *vrea-vreaí* + imperfectul indicativului, *vrea-vreaí* + pluscaperfectul indicativului, *vrea-vreaí* + viitorul *-rim*.

sómnu di moárti vrea z-dórní; s-nu-ní te-avlg'ám ío (somnia de moarte ai fi dormit, dacă nu te-aș fi veghiat eu) P. B. 36.—*vrea-l fríngă chilúnghea, s-lu băgá tu mîná* (î-ar fi rupt gîtul, dacă ar fi pus mîna pe dînsul) P. B. 106.—*chiátră s-erátí și tot vrea s-te-arúpă níla* (piatră de-ai fi fost, și tot te-ar

fi rupt mila) P. B. 129.—*s-nu ș-eră cu búdza cripătă ș-cu pênura tu inimă, maș el ști țe chéfi vrea s-facă* (să nu fi fost el supărat și cu cuiul în inimă, numai el știe ce chef ar fi făcut) P. B. 133.—*vrea s-arcăre-n foc, s-lo alăsă* (s-ar fi aruncat în foc, dacă l-ar fi lăsat) P. B. 179.—*dumnidzău s-me-aveá vrută, tu trei feáte vrea-ni aveá dátă ș-un máscur* (dumnezeu dacă m-ar fi iubit, m-ar fi dat pelingă trei fete și un băiat) P. B. 200.—*s-nu-ți băgăi lăile cu căpra, aéstă feată vrea-ți adár* (dacă nu te-ai fi încurcat cu capra, pe fata asta ți-aș fi dat-o) P. B. 207.—*s-nu eră ficiórlu ta z-vátămă lámnia, nísă turnată nu va s-aveá* (dacă n-ar fi fost flăcăul să ucidă zmeul, ea nu s-ar fi întors) P. B. 220.—*vúlturli vrea-l mícă, cara s-nu ansăriá púlli* (vulturii l-ar fi mâncat, dacă n-ar fi sărit puii) P. B. 224.—*s-eră di mărli, vrea-l mícă únă mîșcătură* (dacă ar fi fost [unul din cei doi frați] mai mari, l-ar fi mâncat [cumnatu-so] dintr-o mușcătură) P. B. 245.—*se-aveái vinită nă dzuá ma naintea, vrea-l áfli tuți púlli* (dacă ai fi venit cu o zi mai înainte, ai fi aflat toate păsările) P. B. 246.—*s-o agudiá, nísă vrea s-anyiá* (dacă ar fi lovit-o, ea ar fi înviat) P. B. 265.—*un șárpe va-l mícă púlli, di se nu viniá ficiórlu s-vátămă șárpile* (un șerpe ar fi mâncat puii, dacă n-ar fi venit flăcăul să ucidă șerpele) P. B. 267.—*va s-ti mícám, s-nu-ni dzíteái máe* (te-aș fi mâncat, dacă nu m-ai fi zis bunică) P. B. 271.—*țe ghine vrea s-erá, s-erá ș-mușáțli a nóștri ástă seará pri meásă* (ce bine ar fi fost, dacă ar fi fost și frumoșii noștri la masă în astă sară) P. B. 274.—*únă vúlpe vrea-l mícă [púllu di órhu], cara s-nu u vátămá ficiórlu* (o vulpe ar fi mâncat puilul de vultur, dacă n-ar fi omorît-o flăcăul) P. B. 345.

G. Modul imperativ: *va-vaî* + prezentul conjunctivului. Propoziție principală.

va-n aspún (spune-mi) P. B. 63.—*vaî fac* (să fac, vreați să fac) P. B. 117.—*va u dăm* (s-o dăm) P. B. 243.—*va-ni aspúni* (spune-mi) P. B. 361.—*va ti duți și vaî furí cálu* (du-te și fură calul) P. B. 405.

||

Auxiliarul *va-vaî*, *vrea-vreai* poate să lipsească. *carî s-u veádă la bisearcă nísă cu ahtări nurări, iu să s-cămărusească ș-íu tútă lumea si-și chiáră mintea pri nísí!* (Dacă vor videa-o pe dinsa la biserică cu asemenea nu-

rori, ce-are să se mai fudulească și cum are să-și piardă toată lumea mintea uîfîndu-se la ele!) P. B. 34. Viitor I în vorbire condițională, lipsește *va-vaî*. Vezi A 1 β, ϑ.

cîte z-grea mă-sa, chirute le-aveá (Cîte i-ar fi spus măsă, vorbe pierdute ar fi fost) P. B. 71. Posibilitate în propoziție subordinată relativă, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi C 2.

ți s-fățeá ș-măsă? (Ce putea să facă și măsă?) P. B. 71. Posibilitate în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi C 2 α.

alánte tute s-erá cum vrea (celelalte toate puteau fi oricum) P. B. 304. Posibilitate în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi C 2 α.

tră tíhea amiráluî s-nu-l hibă acló málăgárlu (spre norocul împăratului șiretul nu era să fie acolo, s-a întîmplat spre norocul împăratului că șiretul nu era acolo) P. B. 312. Actio instans trecută în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi A 3 α.

cálea cum z-duțeá, astál'e un aúș. aúșlu aéstu s-hibă sómnul (cum mergea pe drum, dá de un bătrîn. bătrînul acesta eră tocmai să fie somnul, s-a nimerit să fie somnul) P. B. 363. Actio instans trecută în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi A 3 α.

ma țe va s-fețe mull'área? dzise lámhá. íu la dráři să z-dúse? (dar ce s-a fi făcut fimeea? zise zmeul. unde dracul s-a fi dus?) P. B. 407. Posibilitate în propoziție principală, lipsește *va-váî*. Vezi C 2 α.

ah, dzise pórcul, s-aveám nă mucirlă s-me-antăvălésu, cumăři cumăři ti fățeám (ah, zise porcul, dacă aș avea o mocirlă, să mă tăvălesc, te-aș face bucăři, bucăři) P. B. 469. Irreal în propoziție principală, lipsește *va-vaî*. Vezi F 1.

s-aveám nă pită di lápte, z-vedeái cum ti discám făși făși (dacă aș avea o pîne de lapte, ai vedea cum te-aș tăia fișii fișii) P. B. 469. Irreal în propoziție principală, lipsește *va-vaî*. Vezi F 1 *).

||

Acest fel de a vorbi, foarte deosebit de cel dacoromînesc, se găsește întocmai în limba neogreacă (afară de formele cu vi-

*) Aici aparține acea întrebuintare din macedoromîn a conjunctivului în propoziții subordonate modale, atributive și temporale, despre care vorbește Capidan 501 că despre o posibilă influințare din partea limbii albaneze.

itorul *-rim*). Vezi Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II ed., Strassburg, 1910 §§ 195, 225, 228, 230. Avem sigur a face cu un împrumut din neogreaca.

II

Perfectele de indicativ *-i* s-au păstrat, perfectele *-si* au forma forte la întregul singular, iar persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfectele simple au păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală.

ded (dădui) P. B. 32, însă și *didēi* P. B. indice; *deádiși* și *didēși* (dăduși) P. B. indice; *dēáde* (dădu) P. B. 32; *deádim* (dădurăm) P. B. 244; *dēádit* (dădurăți) P. B. indice; *dēádiră* (dădură) P. B. 6.—*fecü* (făcu) P. B. 103; *feátiși* (făcuși) P. B. 118, însă și *fițēși* P. B. 14; *fēáte* (făcu) P. B. 1; *feátim* (făcurăm) P. B. 5; *feátiră* (făcură) P. B. 5.—*dzîșü* (zisei) P. B. indice; *dzîșiși* și *dzîsēși* (ziseși) P. B. indice.—*tălēm* (tăiarăm) P. B. 148.—*voi nu pistipseát și nu vrút s-me-álásáti s-u dihic. vidzút țe-adră?* (voi nu crezurăți și nu vrurăți să mă lăsați s-o omor. văzurăți ce făcu?) P. B. 123.—*pî-u alăgát ș-p-iu azburát, nu vidzút, nu avdzít iu-l dzác Țitatea-l Ghiuri?* (pe unde alergarăți și pe unde zburarăți, nu văzurăți, nu auzirăți de vreun loc unde-î zic Cetatea lui Ghiuri?) P. B. 246.—*luátu* (luarăți) C. D. V 289₁₆.—*cunuscútu* (cunoscărăți) C. D. V 289₁₆.

Această stare de lucruri a existat în vechea română, vezi Cipariu Principii de limbă și de scriptură, Blaș, 1866, pag. 152 sqq., iar astăzi (dar nu în întregimea ei, ci fragmentar) există în dialectul dacoromîn numai pe alocurea în Banat și Criș-Mureș, vezi Weigand în III Jahresbericht pag. 242, IV Jahresbericht pag. 297 (Cum că s-ar fi găsinđ urme și în Somiș-Tisa, după cum spune Weigand VI Jahresbericht pag. 37, nu este exact, pentru că *dēde*, pe care-l aude el în cîntecul XI, este în realitate *dă de*: *păroaș cu apă rece pingă casa maici trece, ieșă maica să să spēlă, de (=dă) di lacrimîlă me'lă*).

III

Pelingă forma de perfect compus al indicativului dacoromînă, compusă din prezentul lui *am* și participiul trecut (*inî deáde únă mîndilă álbă, ma nu scüü fi ári ligátă núntru* [imi dede o basma albă, dar nu știu ce a legat întrinsa] P. B. 76.—*ni se-áre aurítă bána* [mi s-a urit vieața] P. B. 186.

—*múltu loc am alăgátă* [mult loc am alergat] P. B. 245), macedoromînul mai posedea una, compusă din perfectul simplu al lui *am* și participiul trecut: *piste ațea noapte Seávîrle se-avú acăfátă di lucrú* (peste noapte crivățul s-a apucat de lucru) P. B. 170.

IV

Forma de pluscaperfect al indicativului dacoromînă în *-sem*, care-și are originea în pluscaperfectul conjunctivului latin (Compară însă cele spuse, dar fără dreptate, de Miklosich Beiträge, Lautgruppen 37), lipsește în macedoromîn, care are în schimb o formă compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut. Din punct de vedere al timpului arată antecedenta față cu trecutul. Din punct de vedere al modului arată siguranța (mai mult), posibilitatea și irrealul (rar).

tine, firtate, va s-cheri hăpseâne, cum ți-aveam dzisă (tu, firtate, ai să mori în închisoare, cum îți spusese) P. B. 17. —*ună dzuă Cola s-avea dúsă cu cupia puțin căma diparte și s-avea teásă sum un fag. cum mutreá cătră-n sus, lo-acăfă sómnul* (într-o zi Cola se dusesese cu turma puțin cam departe și se lungise supt un fag. cum se uita-n sus, l-a apucat somnul) P. B. 25.—*mărátlu, vrea z-doármă nica, nu știá că avea durnită múltu, trei sute de-aní* (sărmanul, voia să mai doarmă încă și nu știa că dormise mult, trei sute de ani) P. B. 25.—*erá un-oáră trei frați. tátál a lor avea moártă și l-avea lăsátă mași un cal* (erau odată trei frați. tatăl lor murise și le lăsase numai un cal) P. B. 40.—*era unodrá un vísil'é. mul'are-sa l'-avea moártă di múltu. el aveá mași ună feátă* (era odată un împărat. fimeea-i murise de mult. el avea numai o fată) P. B. 59.—*tricú di atúmțea zámáne múltă. feáta lo-avea agîrșitá căpitánlu și zboárale ți-l' avea dzisă* (trecu de atunci vreme multă. fata uitase pe căpitan și vorbele ce-i spusese) P. B. 59.—*amirálu dzisi la doí oámiñ a lui să-l scoátă dit lăschi, că múla avea vultusitá naúntru pîn di urécl'i* (împăratul zise la doi oameni ai lui să-l scoată din glod, pentru că catirul se cufundase pîn la urechi) P. B. 156.—*Nótlú, suflíndalú un vîmtu suptîre și căldu, le-astráchi túte ápile ți se-avea adunátă în cîmpu* (Notul suflă un vînt suptîre și cald și uscă toate apele cîte se adunase pe cîmp) P. B. 171.—*cu nísă [iárba] anyié mórșil' tu minútă, cándá no-avea moártă, ma durnitá* (cu dînsa

a înviat morții îndată, ca și când nu murise, ci dormise, ca și când n-ar fi murit, ci ar fi dormit) P. B. 220.—*se-aveai vinită nă dzuă ma naintea, vrea-l áfli tuți puil'i* (dacă ai fi venit cu o zi mai înainte, ai fi aflat toate păsările) P. B. 246.—*nîs adrá mêturî ș-cu práfl'i și scuteá s-hărniá deádun cu feáta lui, că mul'áre-sa l'-avea moárlă* (el făcea mături și cu paralele ce scotea se hrănia împreună cu fiică-sa, pentru că fimeea-i murise) P. B. 254.—*dupáfi dzisiră aiste zboáre, mirile fudzirá. vîrnu no-avea avdzítă și s-avea spúsă al Deli-Iórgu* (dupăce ziseră aceste vorbe, ursitoarele plecară. nimeni nu auzise ce se spusese lui Deli Iorgu) P. B. 330.—*tuți armásiră cîudisîfi, că nu știá di cîudia și s-avea fáptă* (toți rămaseră uimiți, căci nu știiau de minunea ce se făcuse) P. B. 332.—*bărbátlu si-nsurá de-adoára, pisti-psindalui că mul'área lui di próta avea amușítă* (bărbatul se însură de-a doia oară, pentru că credea că fimeea lui cea dintîi amușise) P. B. 334.—*ávde mul'área, a cui fráte a-vea moárlă, și lo-acl'ámă s-lu-ntreábă di se-l cunoáște pi fráte-su* (aude fimeea, a cui frate murise, și-l chiamă să-l întrebe dacă cunoaște pe frate-so) P. B. 426.—*ș-Vîhîrea nu ștea, că niți tu amiráril'a leî nu se-avea avdzítă s-treá-că vîră oárá vîrnu cu núma Córbul-Cilibi* (nici Vinerea nu știia, pentru că nici prin împărăția ei nu se auzise să fi trecut vreodată cineva cu numele Corbul-Cilibi) P. B. 474.—*cara să șteám, cara s-aveam avdzítă că iáste pri loc ahtáre apă, de-anántă párté vrea-l tórnu și poáte poáte că nu-nî si dușeá scúmpul* (dacă știiam, dacă aș fi auzit că este pe pămînt astfel de apă, l-aș fi cercetat tot și poate că nu mi se ducea iubitul) P. B. 495.

Acest pluscaperfect se găsește rar în vechea romînă: *șara nu era nici cu o datorie îngreuiată, fără nicio dodeială despre Turci, carií aveau începută sfadă cu Perșii*. Miron Costin, Letopisește ed. II Cogălniceanu I pag. 305.

V

În macedoromîn există un viitor *-rim*, cu radicalul ori al prezentului (de cele mai multe ori) ori al perfectului. Se întrebuintează în propoziție subordinată condițională de modul siguranței (cel mai des), al posibilității (mai puțin des) și al irrealului (foarte rar).

carií vaî poátă s me-aveágl'e 40 di dzîli, s-fûri feátă,

s-ni hibă nveastă, și s-furi ficiór, färtát s-ni hibă (care va putea să mă vegheze 40 de zile, de va fi fată, nevastă să-mi fie, de va fi ficiór, firtat să-mi fie) P. B. 36.—*s-puteárim s-me-ascáp și de aastă, túti búnili vrea s-le-am pri loc* (dacă aş putea scăpa și de asta, toate bunătățile le-aş avea pe pământ) P. B. 52.—*a! ca s-nu ti vătămárim!* (ah, dacă nu te-oîu omori eú!) P. B. 59.—*s-puteári s-u fați aastă, va-ți daú giúmitát di amiráril'e* (dacă vei putea să faci aceasta, îți voiú da jumătate de împărăție) P. B. 68.—*si aspunedáriu tine nă minciună cáma mári, îți daú yiptul tut; se-aspunedárim ío cáma mári, tíni si-ní daí múlili* (dacă vei spune tu o minciună mai mare, îți daú grînele toate, dacă voiú spune eú una mai mare, tu să-mi daí catiríi) P. B. 100.—*s-mi aflári aoáti, va mi mică di yiú* (dacă mă vor afla aici, au să mă minince de viú) P. B. 153.—*s-ti băgárim tu mîná, cáрни va mîșcu di tíni* (dacă voiú pune mîna pe tine, carne am să mușc din tine) P. B. 158.—*s-fúre nîs gîóni, puté nu va hiriseáscă oála* (dacă va fi el vrednic, oála n-are să scadă niciodatá) P. B. 162.—*s-prigiurá s-nu-l vîndá péscul la uvréú, si-l dideáre aéstu cîte flurie va z-va* (se jurá să nu vîndá peștele ovreíului, de-í va da acesta orícîți galbení va voi) P. B. 164.—*s-nu pistipsíre, misúrá diznóú* (dacă nu va crede, măsoará din nou) P. B. 167.—*s-me-alásári s-me-alín stri chîáttra fea náltá, si-ní fúgá dórlu di angárlimáre, nu va-ní o-am dor cá mor* (dacă m-ai lása să mă suiú pe stîncă ceia náltá, să-mi treacá dorul de acáțare, nu mi-ar párea ráú cá mor) P. B. 185.—*si šteári tine cum ní se-are aurítá bána aastă!* (dacă ai ști tu cît mi s-a urít vieáța asta!) P. B. 186.—*si šteáre pápul a vóstru cá tru cása lui v-afláți, carí šte fi haráo va s-fácá* (dacă ar ști bunicul vostru cá în casa lui vă aflați, cine știe ce bucuros ar fi) P. B. 242.—*ligá nă mîntilá di un cîun lúngu, cá, s-trițeári řivá oáminí cu víro cáráve, s-aduchíáscă cá-í chirút* (legá o basma de o prájíná, ca, dacă vor trece niscaí oamení cu vreo corabie, să priceapá cá-í perdut) P. B. 252.—*aistá búte de-aráchie s-nu u búre tine, ma ghíne-í s-ti tórrí d-íu-ți viniși* (dacă nu vei bea butea asta de rachíu, mai bine-í să te întorcí de unde ai venit) P. B. 262.—*bea próta aistá búte cu yin, ș-ma s-u beárii tútá, ași va s-l-u poți [a lámhíleí]* (bea întíú butea asta cu vin, și dacă vei bea-o toatá, ai să poți ívinge zmeul) P. B. 264.—*víne zborlu z-bea búte cu aráchie și*

ma s-u beare, ași va s-poată s-u vătămă (veni vorba să bea butea cu rachiu și că, dacă va bea-o, va putea să-l ucidă [pe zmeu]) P. B. 264.—*s-nu șteări ș-ea, dila vîră nu va s-afli* (dacă nu va ști nici ea, dela nimeni n-ai să afli) P. B. 271.—*s-fûrim îo tu lôclu a lui, vrea s-lu hidzeárim tu loc* (dacă aș fi eu în locul lui, l-aș vîri în pămînt) P. B. 272.—*s-mi loáre mine hillu de-amiră, va-l fățeam un ficiór ș-nă feátă* (dacă m-ar lua pe mine fiul împăratului, i-aș face un băiat și o fată) P. B. 285.—*si-nchiseári z-șină la mini și s-aflári dráclu-n căli, si-l' dzîți să s-toárnă nî-pói* (dacă va pleca să vie la mine și va afla pe dracul în cale, să-i spuie să se întoarcă înapoi) P. B. 292.—*ficiórlu il' dzîsi á má-sai că și dráclu s-li ișári-n căli, a doára nu s-toárnă din căli* (băiatul îi zise masei că de-i va eși și dracul în cale, a doua oară nu se întoarce din drum) P. B. 293.—*s-nu u pátă ș-nîși ca lirtátlu, se-avdzáre amirálu* (să nu pătească și ei ca răposatul, dacă va auzi împăratul) P. B. 306.—*s-u-ntribáre oáminli amirálui trá țe plîndzi, trá yi-lîile ș-cúpule frîmte s-lă dzícă* (dacă vor întreba-o oamenii împăratului că de ce plînge, să le zică că de steclele și paharele sparte) P. B. 311.—*s-nu s-măritáre pîn tu unsprășin-ghitîl' de anî, broáscă să s-fácă* (dacă nu se va mărita pîn la douăzeci și unul de anî, să se facă broască) P. B. 319.—*s-nu-l' dădeáre feáta nveástă, tuți prit dinte va-l' treácă* (dacă nu-i vor da fata de nevastă, pe toți are să-i minince) P. B. 321.—*va s-nă mică tuți, s-nu-l' dădeárim feáta* (ne va minca pe toți, dacă nu-i vom da fata) P. B. 321.—*amirálu-l' dzise că, s-nu puteáre s-l'-adúcă sémnu dila feáta lui, să știbă că vá-l' bea curcubéta apă, ș-carî s-aduțéare, a lui s-hibă trá nveástă* (împăratul îi zise că, dacă nu va putea să-i aducă semn dela fata lui, să știe că are să-i beie bostanul apă, iar dacă-i va aduce, a lui să fie de nevastă) P. B. 351.—*si-ncălicáre pre-ațel láilu [birbéc], va s-áfli tu lúmea din ghîos* (dacă va încăleca pe berbecul cel negru, se va afla în lumea de jos) P. B. 377.—*și s-șă căftu? s-puteá-rii s-mi duți la părinți* (ce să-ți cer? ia, dacă ai putea să mă duci la părinți) P. B. 392.—*s-șineári Aráplu, di șiú va s-ti mică* (dacă va veni Arapul cumva, de viú are să te minince) P. B. 392.—*s-lo aflárim iuvá, va-l beáu ntrég di șiú* (dacă l-oii afla undeva, am să-l beau întreg de viú) P. B. 408.—*s-lu fățéari áestu lucrú, va-ți dau țe inima-ți*

vaî căftă (dacă vei face acest lucru, îți voiî da ce inima-ți va cere) P. B. 436.—*si-nî caftăre țerlu cu steălile, și va-l' li daü* (de-mî va cere cerul cu stelele, și i le voiî da) P. B. 464.—*ti mîc altă oără, s-ișăre di zbör-nî* (te minînc altă dată, dacă vei eși din vorba mea) P. B. 466.—*cu puțină cinușe s-l'i fricăre ócl'il', și s-vindicără* (cu puțină cenușă dacă i-or freca ochii, s-aü și vindecat) P. B. 470.—*s-me-antrițéare, tut lo-agîungu* (chîar dacă mă va întrece, tot îl ajung) P. B. 494.—*si nu putăre, tra s-lu agîuță, niluă-lu, șă dă-l'i gairéte* (dacă va fi slab, ajută-l, miluește-l și dă-i curaj) C. D. VI 167²¹.

Pentru compunerea acestui viitor cu *va-vaî, vrea-vreăî* spre a exprima actio instans trecută dela modul siguranței, apoi modurile necesității și irrealului, să se vadă mai sus sub I A 3, E, F.

În legătură cu un participiu trecut arată antecedenta față cu prezentul în propoziția condițională din vorbirea condițională sigură: *de-atúmțea pînă tu dzúa di áză bineádză mîltu ghine, s-nü fúre mórți* (de atunci și până astăzi trăesc foarte bine, dacă n-or fi murit) P. B. 257.

Această formă de viitor a existat în vechea romînă. Vezi Cipariu Principii de limbă și de scriptură pag. 186 sqq. Originea ei trebuie căutată în perfectul conjunctivului latinesc. Vezi cele spuse de mine în Introducere în istoria limbii și literaturii romîne, Iași, 1888, pag. 66-67. Bazîndu-se pe forma de pers. 1 sing. *-u*, care se găsește în istroromîn și apare, alături cu *-e*, în vechea romînă (psaltirea șcheiană), Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ romîn, în Codrul Cosminului, I, pag. 28 sqq., ar fi de părere că și viitorul al doilea al indicativului latin și perfectul conjunctivului latin aü. contribuit în egală măsură la producerea formei romînești. De altfel această origine din viitorul al doilea al indicativului și din perfectul conjunctivului o. admite Leca Morariu numai pentru formele romînești care aü radical de perfect, căci pentru formele romînești cu radical de prezent el admite o origine din imperfectul conjunctivului latinesc, ibidem pag. 37.

VI

Perfectul conjunctivului cu forma dacoromînească lipsește în macedoromîn. Macedoromînul are în schimb o formă de perfect al conjunctivului compusă din prezentul conjunctivului dela *am* și participiul trecut. Înțelesul de timp este antecedenta față cu prezentul și congruența orî coincidența față cu trecutul.

s-nu aibă moartă nînga, vai bineádză (dacă nu va fi murit încă, trebuie să fi trăind) P. B. 140.—*l-u frică s-nu me-ăibă mîcătă vîrnă agrime* (li-i frică să nu mă fi mîncat vreo sălbătăciune) P. B. 141.—*nu eră giucătór dit márdzinea ló-clui, țe s-no-ăibă vrută z-giódă cu Bacóla* (nu era jucător dela marginea pămîntului care să nu fi vrut să joace cu Bacola) P. B. 430.—*el lipseáște s-lo-ăibă vidzută* (el trebuie să-l fi văzut) P. B. 439.—*cára s-no-ăibă moartă, nica bineádză* (dacă nu va fi murit, trăește încă) P. B. 443.

VII

Macedoromînul are și un pluscaperfect al conjunctivului, de aceiaș formațiune ca și pluscaperfectul indicativului. Înțelesul de timp este antecedenta față cu trecutul.

trícură g'ion'î scriăți cu cundil'lu, g'ion'î aléptfi, g'ion'î an-g'ligăți tu amalamă ș-tu hrisăhi, pi cal' azburătóri, pri páde, țe căruțe, nă aschere ntreágă. no-aveá armásă tî-nir, țe s-no-aveá tricútă (recură tineri scriși cu condeul, tineri aleși, tineri muiați în aur și în fireturi, pe cai zburători, pe jos, în căruțe, o oștire întreagă. nu rămăsese tînăr care să nu fi trecut) P. B. 472.

VIII

1. Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn, ci este identic cu imperativul pozitiv.

nu te-aspăre și nu ti nvirînă (nu te spăria și nu te supăra) P. B. 69.—*nu mi mîcă* (nu mă mîncă) P. B. 69.—*nu te-aspări* (nu te spăria) P. B. 154.—*nu mi-ntreábă* (nu mă-ntreba) P. B. 229.

2. Macedoromînul are apoi o formă de imperativ compusă din *as* și conjunctivul prezent, împrumutată din neogreaca (ăș + conjunctiv, Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache ed. II § 194).

as nă lăsămu di aiste lucrē (să ne lăsăm de aceste lucruri) C. D. IV 147₅.—*as nă tunusimu* (să ne pocăim) C. D. IV. 197₂₁.—*as nă exomoloyisimu* (să ne spovăduim) C. D. IV. 197₂₂.—*as fățimu* (să facem) C. D. IV. 197₃₁.—*as lăsu* (să las) C. D. V 293₂₉.—*as ȳurtusimu* (să serbăm) C. D. V. 293₃₁.—*as fățimu* (să facem) C. D. V 295₂₈.—*as li ghiurtusimu sār-bătórră* (să serbăm sărbătorile) C. D. VI. 145₂₅.—*as nă lă-*

sămu di vriăria a trúpului, as fățimu vriăria a sùflitlù. si nu dzățemu, as mănămu pri mansús, s-nă năfățimu, tra s-himu măne suturăță. as nu dzățemu, az bėmu cămă mltu, tra s-nă mbitămu. as nă lăsămu di órixia a trúpului. as nu dzățemu, si mănămu șă s-bėmu ază, mīă măne si țănėmu păriásin'ī (să ne lăsăm de voința trupului, să facem voința sufletului. să nu zicem, hai să mīncăm mult, să ne săturăm, ca să fim mīni sătúi. să nu zicem, hai să bem mult, să ne înbătăm. să ne lăsăm de pofta trupului. să nu zicem, să mīncăm și să bem azi, iar mīni să postim) C. D. VI 163₁₋₇.

IX

Infinitivul (prezent activ) se întrebuițează mai puțin decît în dacoromîn, dar se întrebuițează, și în schimb se găsește în unele împrejurări în care în dacoromîn nu există. Pelingă infinitiv nu s-a izolat prepoziția *a* ca în dacoromîn. Infinitivul se găsește numai sub forma întregă. Pentru diferitele întrebuițări ale infinitivului din dacoromîn, pe care le voi cita mai la vale sub 2, 3, 4, 5, 6, 7, să se vadă a mea Gramatică elementară a limbii romîne, Iași, 1897 §§ 87-93. Observ că pelingă *îmī vine rîndul, îmī vine vremea* (Gramatică elementară § 87) infinitivul este mai degrabă în raportul de atribut decît de subiect, și că pelingă *am ocazie, am cinste* (Gramatică elementară § 88) infinitivul este mai degrabă în raportul de atribut decît de obiect drept.

1. Mai întiū infinitivul nu se izolează pelingă forme ale verbului *voū* pentru a exprima diferite raporturi de timp și de mod. Vezi mai sus sub I. Formele în *-re, ri*, care se găsesc sub I A 3, E, F, pe care ar putea cineva să le confunde cu infinitivul (cum face, de pildă, Papahagi în P. B. indice cu privire la *dzîțeari* din *va dzîțeari* dela E 1), sînt viitoare în *-rim*, precum se probează prin exemplele *va băgărim* E 1, *vreaș-hidzeărim* F 1.

2. Nu se găsește infinitivul ca subiect pelingă verbe ca (orî analoage cu) dacoromîneștile *îmī vine, îmī place, îmī displice, îmī abate, se cade, se cuvine, îmī vine rîndul, îmī vine vremea, începe, este urît (bine, rău, ușor, lesne, greu), este mare lucru, înseamnă, va să zică*, după cum aceasta are loc în dacoromîn. În schimb se găsește în C. D. V 207₂₄ *vriăria ũo hīl'lu tră șemunlu vă aū* (iubirea mea de fiū vă

ține pentru deavol, vă hotărăște [să mergeți] la deavol), unde avem însă probabil a face cu o traducere ad litteram a unui τὸ φιλεῖν με τὸν υἱόν din textul grecesc, de unde s-a strecurat și înțelesul neromînesc de *fin, hotărăsc* al verbului *am*, înțeles pe care-l are greul ἐχω.

3. Nu se găsește infinitivul ca obiect drept pelîngă verbe ca (orî analoage cu) dacoromîneștile *pot, sînt în stare, cutez, îndrăznesc, mă încerc, mă silesc, ajung, reușesc, dau, caut, obișnuesc, iaă obiceiū, mi-î voia, găsesc cu cale, găsesc de cuviință, fac, mă fac, mă prefac, silesc, sînt dator, mă îndur, am, am ocazie, am cinste, apuc, am de gînd, sînt liber, știū, încep, învăț, sînt hotărît, iaă hotărîre*, după cum aceasta are loc în dacoromîn. Numai rar pelîngă *pot* se găsește ca obiect drept infinitivul: *s-poți s-mi scuteări pri lumea nântă, iaste singurlu lucru ți căftu* (dacă poți să mă scoți pe lumea ceialaltă, este singurul lucru ce-ți cer) P. B. 379. *s-poți s-mi scuteări* de altfel e o contaminație între *s-poți mi scuteări* și *s-poți s-mi scoți*.

4. Infinitivul nu se găsește ca atribut pelîngă verbele (orî analoagele lor macedoromîne) *par* și *sămăn* (similo), dupăcum aceasta are loc în dacoromîn.

5. Dintre rapoartele de compliment și atribut, în care se poate găsi infinitivul cu prepoziții în dacoromîn (*de, fără, până, pelîngă, pentru, spre*, prepoziții compuse cu *de* care arată timpul [*aproape de, departe de, înainte de, etc.*]), se găsește în macedoromîn acel de scop cu prepozițiile *a, tră, tru*, analoage dacoromînelor *pentru, spre*. Alături, în mod deosebit de dacoromîn, se găsește infinitivul ca compliment cu prepozițiile *cu, după, tu* (la), *tră* (în înțelesul de *necesitate*, exprimat în dacoromîn prin participiul trecut-infinitiv).

tu işirea avinări aflără nă oală cu n'ări (cînd aū eșit la vînat, aū aflat o oală cu mîere) P. B. 104.—*căsa nu se-adără cu gli-putrea tut țe s-aflăm* (așa, că să mîncăm tot ce-om afla, nu putem înjheba gospodăria) P. B. 104.—*nu hii făptu tră cuseări* (nu ești făcut pentru cusut) P. B. 135.—*lucru greū tr-adrare* (lucru greū de făcut) P. B. 184.—*pri measă, tră trițeărea oara, tuți prindeă z-dzică citi nă părăvulie* (la masă, ca să treacă vremea, se apucaū toți să spună citeo poveste) P. B. 194.—*fă-l ș-a lui ună, cit tră-ncl'ideare gura-l'* (fă-î și lui una, încît să-î închizi gura) P. B. 312.—*ațel căma bun lucru țe aū tră fățire iaste s-alăgă după nisă* (cel mai bun lucru

ce aũ de făcut este s-alerge după dinsa) P. B. 335.—*năpói l-o l'aũ [arșinía], di căra s-fũgă dila prămăticólu, tra s-hibă fără ticlífe, si intră tru amărtii, a mputără ș-a putrădzără plézle a mele, di fățere fără di mintia a mĩa* (înapoi li ȳau rușinea, îndatăce se duc dela duhovnic, ca să nu fie împiedecați să între în păcate, și pentruca să se împrută și să putrezească ranele făcute de mine, dacă vor face nebunia sugerată de mine) C. D. IV 211₂₄₋₂₇.—*Faraón, tu fițere sire adăvgămintul a Uvréilor, li căscăndisĩa* (Faraon, cînd a văzut înmulțirea Evreilor, a început să-ı persecute) C. D. V 255₂₇.—*dũpă biăre yinu tũte alante amărtii* (după băutură vin toate celelalte păcate) C. D. VI 149₃₃.

6. Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn. Vezi mai sus VIII.

7. Nu se găsește infinitivul ca predicat în propoziții subordonate relative, locale, modale, temporale, atunci cînd predicatul propoziției regente este *am*, dupăcum aceasta are loc în dacoromîn. Vorbiri ca *am ce face*, *am unde mă duce*, *am cum scăpa*, *am cînd dormi* sînt necunoscute macedoromînului.

8. În mod cu totul deosebit de dacoromîn, se găsește—dar rar—infinitivul fără prepoziție ca compliment de scop (Intrebuițare absolută).

tu işirea avinări aflără nă oală cu nări (cînd aũ eșit la vînat, aũ aflat o oală cu mîere) P. B. 104.

9. În mod cu totul deosebit de dacoromîn, infinitivul fără prepoziție, însoțit de adverbul *ună* (tot odată, împreună), formează compliment de timp (Intrebuițare absolută). Din punct de vedere al timpului, arată antecedenta față cu predicatul propoziției.

mulărea, ună trițeäre dináparte de-amăre, și dzise (fimeea, îndatăce trecu de ceia parte a mării, și zise) P. B. 68.—*limnărlu, ună căpsălstri țe li feăți oăspili, pitreăți ficiórlu la hani* (lemnarul, îndatăce plecă oaspele, trimete pe copil la han) P. B. 162.—*ațeă [lámnia], ună videări, va-nĩ mi soarbă di mpróstu* (zmeul, cum mă va vedea, are să mă înghită din picioare) P. B. 294.—*amirălu, ună agunire a dũlălei, s-lo nĩpói cu mulăre-sa* (împăratul, îndatăce goni roaba, se luă înapoi cu fimeea lui) P. B. 317.—*feăta, ună veădire țe-l feățe, și-l cădzú tu inimă* (fata, îndatăce-l văzu, îi și căzu la inimă) P. B. 318.—*ună discăre [grénda], și fluriiile s-aruvirsără m-păde* (îndatăce aũ despicat grinda, galbenii aũ curs pe

[jos] P. B. 356.—*după nîscîndă oără scoate căplu un sti-
hiō galamān dit nă gŭvă di platān. ūnă scuteāre căplu,
ș-niclu trādze apāla și-l lu tāle. ūnă tălāre, și lōclu z
-dișclīde și tu gŭvă erā nă pālāte* (după o bucată de vreme
scoate capul un șerpe mare dintr-o scorbură a platanului. în-
datăce a scos capul, micul a tras sabia și i l-a tăiat. îndatăce
l-a tăiat, s-a despicat pămîntul, și-n crăpătura aceia era un pa-
lat) P. B. 434.—*mușāta, nă videāre, și apārni s-u mișcā
buriclu* (frumoasa, îndatăce-l văzu, a și început s-o muște bu-
ricul, s-a îndrăgostit de dînsul) P. B. 436.—*ūnă scuteāre [a-
pāla] țe u feāte, și ți lu nciupārā drātli* (îndatăce a scos
sabia, l-au și înhățat dracii) P. B. 467.—*ūnă duțere, șā-l
pātānārā* (cum s-au dus, l-au și omorît) C. D. VI 133₂₀.

10. Cu înțelesul infinitivului în întrebuintărea sa de sub 9
se întrebuintează substantive verbale derivate imediat (Pentru de-
rivarea imediată vezi ale mele Principii de istoria limbii pag.
223). Acest lucru nu există în dacoromîn.

ūnă dzicā aēstā moāșa, și nividzūtā s-feāfi (îndatăce zise
baba acestea, se și făcu nevăzută) P. B. 193.—*gionle alēptu
il lo la očlu și-l sādzitā pri dziditc. ūnă goādā, ș-aōā
fac sōfli zmēulu* (voinicul îl luă la ochi și-l săgetă pe de-
get. îndatăce l-a lovit, zmeul a apucat fuga) P. B. 374.

X

α. Participiul prezent (activ) are formă adverbială: *-a*,
-alui. Forma *-a* își are originea în forma adverbială neogrecă
-a (pentru care vezi Pascu Sufixe romînești pag. 405). La
căpătarea aceștei forme a contribuit însă și împrejurarea că par-
ticipiul prezent neogrec este *-ōndas*, nedeclinabil (Thumb Hand-
buch der neugriechischen Volkssprache ed. II §§ 234, 236). *-lui*
din *-alui* este articolul masculin singular forma 2 (genitiv-da-
tiv). Exemple de adverbe macedoromîne *-a* a dat Pascu locul
citat. Adverbe *-alui* sînt, de pildă, următoarele: *în crucișalui*
(cruciș) P. B. 103; *a furîșalui* (pe furîș) P. B. 109; *de-a ghi-
nealui* (de-al binelea) P. B. 120; *ascumtișalui* (pe ascuns) P.
B. 126, 139, 238, 404; *a călealui* (drept, adevărat) P. B.
135; *de-a urghișalui* (cu ochii închiși) P. B. 163; *azvārna-
lui* (tirîș) P. B. 168; *pri ascumtalui* (pe ascuns) C. D. VI
113₂₆; *dī-a cu tōtalui* (cu totul) C. D. IV 187₁₈; *napōsi-
șalui* (de-a-ndărătelea) C. D. IV 169₁₄ *).

*) Bacinski în Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavischen
dativus absolutus, Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII pag. 611

β. Intrebuințarea acestui participiu este aceeaș ca în dacoromîn. (Pentru dacoromîn vezi a mea Gramatică elementară §§ 94-97).

1. Raportat la subiectul propoziției (principale ori subordonate) constituie un compliment de timp, cauză, condiție, instrument, mijloc, mod (chip, fel).

vidzîndalui că nu-l greăște zbor, s-plîmse la amirălu (văzînd el că nu-î greăște [fimeea] un cuvînt, se plîmse la împăratul) P. B. 13.—*vidzîndalui că amîndoi sîntu gîon'i, s-dispărțiră* (văzînd ei că amîndoi sînt voinicî, se dispărțiră) P. B. 15.—*mă-sa stihîului, duchîndalui că hil-su fudzi, acăță s-plîngă* (mama zmeului, înțelegînd că fiu-so s-a dus, începu să plîngă) P. B. 17.—*că vătămîndalui-lu ascîpă băna multor oamîni, di tr-ateă dumnidzău il lîrtă picătîle* (pentru că, prin aceia că l-a omorît, el a scăpat vieața multor oameni, pentru aceia dumnezeu îi ertă păcatele) P. B. 19.—*cucotlu, scălsîndalui, scălsîndalui, ș-află nă flurie* (cucosu, tot scurmînd, află un galbăn) P. B. 30.—*nă dzuă, cum lucră*

sqq. vrea să explice forma *-alui* a participiului prezent macedoromîn ca o imitație a dativului absolut vechi bulgar (Un substantiv ori un pronume la dativ, singular ori plural, însoțit de un participiu prezent ori trecut la dativ, fără prepoziție, formează în vechea bulgară complimente circumstanțiale de timp. Dativul poate fi ori deosebit de subiectul propoziției ori acelaș cu subiectul propoziției. Miklosich Vergleichende Grammatik IV, 141, 615). Dar la această presupusă imitare a dativului absolut vechi bulgar pentru ce n-au pus Romîni la dativ substantivul ori pronumele, cum era în vechea bulgară? Pentru ce n-au zis, de pildă, *mă-sei stihîului duchinda că hil-su fudzi, acăță s-plîngă; cucotlui scălsinda ș-află nă flurie; vidzînda lor că amîndoi sîntu gîon'i, s-dispărțiră; cădzînda frundzilor, io mutrescu și aspun după iale tihea oamînilor*? Pentru ce au pus la dativ în această construcție tocmai partea cea mai refractară declinației, tocmai participiul prezent, care e nedeclinabil? Și pentru ce au propagat ei forma de dativ singulară masculină la ambele genuri și la ambele numere? Intre construcția romînească și presupusul model slav e prea mare deosebire. Aceasta nu mai este imitație, ori, cum citează Bacinschi o vorbă a lui Ascoli, *materia romana e spirito... slavo*. Și dacă au vrut Romîni să pună la dativ participiul, iar nu substantivul ori pronumele, pentru ce n-au pus la dativ și participiul trecut, care e mai apt cu mult de declinare? Pentru ce n-au zis și *nidișclîsalui ușa ghine, se-atrapse cucotlu nafoară; niscosalui zborlu ghine din gură, și țe s-fă veadă oculi*? (Vezi mai jos sub XI, B, 4). Dar, mai presus de toate, ar fi foarte curios ca tocmai macedoromînul fără meglenit, cel mai puțin influențat de limbă slave din toate dialectele romînești, să fi imitat pe Slavi într-un lucru atît de intim slavonesc și atît de deosebit de firea romînescă, cum este dativul absolut.

*feăta la pălsiri, mplătinda ș-chindisinda, na un pūllū az-
buirătōr iu yini și acăță si-l cîntă* (într-o zi, cum lucra fata
la fereastă, înpletind și brodînd, na că o pasăre vine și începe
să-i cînte) P. B. 35.—*mōrtul, vidzîndalūi cum doărmi [feă-
ta], il dzisi a ghiftălei* (mortul, văzînd cum doarme fata, zise
țigancei) P. B. 36.—*mi chirūi avinîndalūi* (m-am rătăcit um-
blînd la vînat) P. B. 76.—*feăta scoăse din gēpe ună mîn-
dilă și l-u deăde a ficiōrlui, dzicîndalūi* (fata scoase din
buzunar o basma și o dădu tinărului, zicîndu-i) P. B. 76.—
Mitlu, cîlcînda pri ūnglîli di cîoăre, ūmflă săclu (Mitlu,
călcînd în virful degetelor, umflă sacul) P. B. 80.—*zburîndalūi
ș-immîndalūi, agiūmsiră la Vălea-l-șut* (zburînd și mergînd,
ajunseră la Valea dracului) P. B. 91.—*și-ș chirū mūlili, an-
giurîndalūi pri dinăpōi* (și-și perdu catirii, injurînd după din-
șii) P. B. 101.—*diștiptîndalūi-si, păți ș-el ca frăti-su* (cînd
se deșteptă, păți și el ca frate-so) P. B. 120.—*turnîndalūi
vōmbira, țe z-veadă?* (cînd se întoarse vampira, ce să vadă?)
P. B. 122.—*curcubēta, arucutîndalūi, arucutîndalūi; agiūmsi
la pālăti* (bostanul, tot rostogolindu-se, ajunse la palat) P. B.
131.—*aēstu nirdzeă immînda* (acesta mergea pe jos) P. B. 148.
—*un di niș lu ținu ascūmtu [pi tātu-su] pi tăvānea di
cāsă, spunîndalūi la lūme că și el lu ascăpă de greăta
bănălei pi marătlu di așlu a lui* (unul din ei ținu ascuns
pe tată-so în pod și spuse la lume că și el scăpase de greu-
tatea vieții pe sărmanul lui moșneag) P. B. 167.—*turnîndalūi
-se aēstu di l-avināre, lo-află pri māyir iu hirbeă fāsūle*
(cînd se întoarse acesta dela vînat, găsi pe bucătar ferbînd fa-
sole [dormind și sforăind]) P. B. 180.—*fūmlu, mutîndalūi-se
nsūs pîn la dumnidză, z-dūse tu măsēdūă-l* (fumul, urcîndu-
se în sus pîn la dumnezeu, i se duse în măsēa) P. B. 232.
—*hīclu, angîrlimînda, angîrlimînda, si stricură prit firidă*
(micul, tot acățîndu-se, se strecură pe fereastă) P. B. 269.—
*bărbătlu si-nsură de-a doăra, pistipsîndalūi că mulărea
lui di prōta avea amuțită* (bărbatul se însură de-a doăra oară,
crezînd că fimeea lui dintîiu amuțise) P. B. 334.—*vîmtul, dzérlu
și soărle acățără să si ncăce, dzicîndalūi tuți că a lui
l-ăre dătă feăta bûna-dzūă: căma tru mărđzine, vidzînd-
dalūi că nu pot s-u scoătă-n căle, s-mintuiră s-alăgă
după nisă s-u ntreăbă* (vîntul, gerul și soarele începură să
se sfădească, zicînd fiecare că lui i-a dat bunia ziua fată. la
urmă, văzînd că nu pot să se înțeleagă, se gîndiră s-alerge

după dinsa, s-o întrebe) P. B. 335.—*picurárlu tut cîntînda z-dufeá* (păstorul mergea tot cîntînd) P. B. 363.—*picurárlu, cîntîndaluí ș-imnîndaluí, agiúmse tu nă hoară* (păstorul, tot cîntînd și mergînd, ajunsese într-un sat) P. B. 363.—*zburîndaluí, zburîndaluí, agiúmsiră aproápe di loc* (tot zburînd, ajunseră aproape de pămînt) P. B. 379.—*patrudzâți di dzile nu z-bătú Aráplu dit ațél loc, asciptîndaluí s-iasă [fi-ciórlu]* (patruzeci de zile nu se mișcă Arapul de acolo, tot așteptînd să iasă voinicul) P. B. 393.—*arucutîndaluí-si, arucutîndaluí-si, agiúmse curcubéta căma troără di anánte feáte* (tot rostogolindu-se, bostanul ajunsese înaintea celorlalte fete) P. B. 410.—*dzînilé, neaflîndaluí-mi pîn tro-apirită, vá s-cádă ca moárte* (zînele, dacă nu m-or găsi pănăce se va lumina de ziúă, aú să cadă ca moarte) P. B. 443.—*avdzîndaluí aéstă fráțli ma mări, dzísiră* (dacă aú auzit aceasta frații cei măi mari, ziseră) P. B. 464.—*niclu, agiúngîndaluí tu buriclu a pädúrilei, da di nă căsică* (fratele cel măi mic, cînd ajunsese în mijlocul pădurii, dá de o căsuță) P. B. 464.

2. Raportat la compliment ori la atribut constituie un atribut. E rar întrebuințat cu acest înțeles în dacoromîn, și încă măi rar în macedoromîn. În unicul exemplu pe care-l pot da (Măi sînt însă probabil și altele), participiul e legat de substantivul său cu prepoziția *de*.

căvălăria trag di-l' la căplu ațilú di imnînda (călăreții trag sabia și iaú capul celui care mergea pe jos) P. B. 147.

3. Ca atribut al unui substantiv (ori pronume) fără prepoziție constituie împreună cu substantivul său un compliment de timp, de cauză, de mod, de condiție. În propoziție principală și subordinată (întrebuințare absolută).

pistipsiá niși că, înglitîndaluí neáuă, cari di dóli erá ca s-hibă căma sănátós, va-l arățiá inima (credeau ei că, dacă vor înghiți neáuă, aceluia din doi, care ar fi fost măi sănátós, trebuia să i se răcească inima) P. B. 15.—*fugînda nîs, na un cîni întră tu odă* (dupăce a plecat, na că un cîne întră în odae) P. B. 90.—*Teățire arsărînda cîndu pri un boú cîndu pri alántu, z-dufeá ágrulu prima* (învremece Teățire săriă cînd pe un boú cînd pe celălalt, arătura se făcea foarte bine) P. B. 117.—*sculîndaluí ficiórlu, nu li se astîndzeá fóclu* (cînd s-a sculat flăcăul, nu măi putea de supărare) P. B. 120.—*hillu de-amiră aspărse ténta, ca, sculîndaluí-se Dáf-na, yis să-l' si páră túte* (fiul de împărat strică cortul, pen-

truca, cînd se va scula Dafna, să i se pară că toate aū fost numai vis) P. B. 182.—*şădzîndalūi m pāde, ta z-dis-cūrmă năhîtmă, yine nă dūlă* (pecînd şedea el jos, ca să se hodinească oleacă, vine o roabă) P. B. 243.—*amirālu ş -amirāroāna, avdzîndalūi aēstā, hévrile l-acătārā* (pe împărat şi pe împărăteasă, cînd aū auzit aceasta, i-aū apucat frigurile) P. B. 319.—*cădzîndalūi frūndzīle, iō mutrēscu şi aspūn dūpă iāle tihea oamiñlor* (cînd cad frunzele, eū mă uīt şi spun dūpă ele soarta oamenilor) P. B. 316.—*tūtā noāp-tea nu o-acătā sōmnul, mintuindalūi-se la ntribāri* (toată noaptea n-a prins-o somnul, gîndindu-se la întrebări) P. B. 359.

Din punct de vedere al timpului, participiul prezent este, ca şi în dacoromîn (pentru care vezi a mea Gramatică elementară pag. 338), dependent întrebuiñtat, şi împărtăşeşte sfera timpului său dela timpurile cu care stă în legătură. Numai la întrebuiñtarea lui absolută (3) există o discordanţă între macedoromîn şi dacoromîn în felul acela că în macedoromîn participiul prezent arată cîteodată antecedenta faţă cu predicatul propoziţiei. Compară exemplul *fugînda nīs, na un cîni intrā tu odā* (dupăce a plecat, un cîne intrā în odae). O asemenea vorbire, *plecînd el, un cîne intrā în odae*, este imposibilă în dacoromîn.

XI

Participiul trecut (pasiv) prezintă, faţă de aceiaş formă verbală din dacoromîn, următoarele particularităţi (Pentru dacoromîn vezi a mea Gramatică elementară §§ 98-99).

A. Din punct de vedere al formei.

1. Forma dacoromînă (singular: m. -u, f. -ă; plural: m. -i, f. -e) există numai cînd participiul e atribut şi predicat, cu deosebire că atunci cînd genul e neutru singular, forma nu-i cea masculină, ci cea feminină. Rar, la întrebuiñtarea absolută (Vezi mai jos sub B, 4), chiar cînd genul e masculin singular, forma este cea feminină.

cu nārli trāpti (cu nările trase) P. B. 36.—*li vidzū streāşi* (le văzu strînse, văzu că lucrurile se încurcă, se văzu la strîmtorare) P. B. 108.—*te-i scriātā, scriātā armîne* (ce-i scris, scris rămîne) P. B. 125.—*tu aūā erā ascūmtu un şarpe* (în poamă era ascuns un şerpe) P. B. 130.—*fu scriātā s-moārā* (i-a fost scris să moară) P. B. 130.—*lu fiñū ascūmtu [pi tā-*

tu-su] (l-a ținut ascuns pe tată-so) P. B. 167.—*aclo erá a-dunați ȳátri dit pátrule márdzini a lóclui* (acolo erau a-dunați doftori din cele patru părți ale pământului) P. B. 349.—*mul'érle ligáte la cap* (fimeile cumiñți) P. B. 350.—*dipúse nísá dipri pînea di páșé ș-intră bərbátu-su, ca cum erá cáma undzită* (se scobori ea din slujba de pașă și întră bərbatu-so, după cum era mai cuviincios) P. B. 350.—*cástrul q-éstu erá adrát tu mésea de-amáre* (cetatea aceasta era zidită în mijlocul mării) P. B. 351.—*feáta erá teásá pri pat* (fata era întinsă pe pat) P. B. 352.

2. Când participiul e izolat pelingă un verb auxiliar, pentru a forma perfectul și pluscaperfectul indicativului și conjunctivului, forma, invariabilă, este aceea de feminin singular, nu aceea de masculin singular ca în dacoromîn *).

ți-aveám dzísá (ți spusesem) P. B. 17.—*Cóla s-aveá dúșá și s-aveá teásá* (Cola se dușese și se culcase) P. B. 25.—*aveá durriță* (dormise) P. B. 25.—*nápu l-áre furátá [sor-sa] dila nísá [părădzile]*? (nu cumva a furat sorăsa paralele dela dinsa?) P. B. 169.—*aveá moartá, durriță* (murise, dormise; plural) P. B. 220.—*ȳineá trélli drați și-ș aspuneá drăcuriile te-aveá faptá* (veniaū cei trei draci și-și spuneaū drăciile ce făcuse) P. B. 348.—*nu s-áre avdzită om di fuméala noastră s-áibá micátá mer dipri nís* (nu s-a pomenit om din familia noastră care să fi mîncat un măr depe dînsul [acel pom]) P. B. 373.—Alte exemple pentru perfectul și pluscaperfectul conjunctivului vezi sub III, IV, VI, VII.

B. Din punct de vedere al înțelesului.

1. Ca și în dacoromîn (Vezi a mea Gramatică elementară § 98), precum și în tot felul de limbi altele, unele verbe ne-transitive aū participiul trecut cu înțelesul activ, adecă cu înțelesul de participiu activ trecut (Vezi exemple la întrebuintărea

*) Această formă *-ă* a participiului trecut, atunci cînd participiul este izolat pelingă verbul auxiliar în forme temporale compuse, apare și în dacoromîn pe unele locuri, anume în Banat (cîteva sate din regiunea Almaș; Alibunar), în Bihor, la cursul de mijloc al riului Someș, Weigand în III Jahresbericht 244, IV Jahresbericht 297, VI Jahresbericht 38; în munții apusenî ai Transilvaniei și în Maramureș, Tache Papahagi, Cercetări în Munții apusenî, în Grai și suflet, II, anul 1925, pag. 52, Tache Papahagi, Graiul și folklorul Maramureșului, București, 1925, pag. LXVIII, LXIX. În Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavischen dativus absolutus, Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII pag. 614, Bacinschi a emis părerea că este împrumutată dela participiul trecut albanez.

absolută, mai jos sub 4). Decît, contrariu de ceia ce are loc în dacoromîn, și unele verbe transitive aŭ participiul trecut cu înțeles activ, și anume cu înțelesul de nomina agentis. Acest din urmă fapt trebuie pus poate pe socoteala limbii albaneze, unde participiul trecut are înțeles și pasiv și activ de nomen agentis (Vezi Gustav Meyer Kurzgefasste albanesische Grammatik § 119; Pekmezi Grammatik der albanesischen Sprache pag. 204). Compară însă acelaș fapt din meglenit, unde foarte greu se poate admite vreo influință albaneză.

znoitlu, iarădisitlu, mórту; z-viăde znoitlu, iarădisitlu ma singr ũdsă (făcătorul, creatorul este mort; făcătorul, creatorul e numai un cadavru) C. D. V 281₂.—*dumnidză, ți este mare fursatli, vru tra s-lu scăpă năpói ditru măinle a munduilor di zemuñi* (dumnezeu, care e foarte favorabil, voi să-l scape din mîinile demonilor chinuitori) C. D. VI 91₂₅.—*irică ma niluță di tūță ũămînli tru chiróulu ațelu* (erau mai milostivi decît toți oamenii pe vremea aceia) C. D. VI 95₇.—*dumnidză este niluțu* (dumnezeu este milostiv) C. D. VI 109₂₈.

2. Diferitele întrebunțări, pe care le are participiul trecut, supt forma masculină singulară, ca infinitiv activ prezent în dacoromîn, nu există în macedoromîn (α. subiect lui trebuie: *trebuie spus*.—β. cu prepozițiile *de, pentru*, ca compliment de scop [ori, cu *de*, și ca atribut] pe lângă substantive: *clacă de dres drumul; a venit vremea de prășit popușoi; fier pentru potcovit cai*.—γ. cu prepozițiile *de, pentru*, ca compliment de diferite feluri, mai ales ca compliment de scop, pelingă adiective și adverbe: *greu de purtat; cum e mai bine de tras în gazdă; erau aproape de plecat; hîrtie bună pentru scris*.—δ. cu prepoziția *de*, ca predicat pentru a arăta trebuința și necesitatea: *multe sînt de făcut*.—ε. Ca predicat sub formă de diferite complimente: *merindele sînt pe sfîrșit*.—ζ. cu prepoziția *de*, ca compliment al verbului *am* pentru a arăta trebuința și necesitatea: *mai am de răbdat; am de trecut prin multe locuri*.—η. cu prepozițiile *la, după, de, din, în, pentru*, ca compliment de deosebite feluri la verbe: *încep a mă da la scris; pleacă după jăfuit; cu ochii painjiniți de uitat; nu putea dovedi ciubotele din cîrpit; venise în peșit; s-a dus la oraș pentru tîrguit; de uitat, n-am uitat nimica*.—θ. Articulat, ca subiect, atribut și compliment: *prășitul e greu; sămănatul merge bine; a venit vremea prășitului; s-a îmbolnăvit de alergatul cel mult*. Cu acest

înțeles însă participiul și-a pierdut firea verbală, adică de lucru abstract considerat ca rezultatul unei activități, aproape complet, și nu poate avea obiect drept. El e aproape concretizat, adică devenit substantiv.—Nearticulat, participiul trecut cu înțeles substantival se găsește foarte rar întrebuințat: *mult ajută un prășit bun*).

3. În schimb, însoțit de adverbul *ună* (tot odată, împreună), fără prepoziție (întrebuințare absolută), participiul trecut, supt forma feminină singulară, formează un infinitiv activ cu serviciul de compliment de timp, analog infinitivului despre care s-a vorbit la IX, 9. Acest lucru nu există în dacoromîn. Din punct de vedere al timpului arată antecedenta față cu predicatul propoziției.

ună vinită oâminli tu călivă, [moâșa] trădzeă nă oără cu mătura și-l mărmurisiă di mprôști (îndatăce veniaū oamenii la colibă, baba trăgea odată cu mătura și-i înpietria din picioare) P. B. 52.—*ună vinită a lui aclo cu zlačhili, ș-cîndu trădzi [moâșa] nă oără cu mătura, l mărmurisi* (îndatăce veni el acolo cu fiarele, baba trage odată cu mătura și-i înpietri) P. B. 52.—*Mitre, nă intrată-n căsă, o băgă chătra sun limbă* (Mitre, îndatăce intră în casă, o bagă piatra sub limbă) P. B. 67.—*ună vinită, Țandzacuchi gri* (îndatăce veni, Țandzacuchi zise) P. B. 107.—*ună intrată amirălu-n căsă și-l vidzū feăta, di nă oără-l cunoscū* (cum intră împăratul în casă și-l văzu fata, îndată-l cunoscū) P. B. 133.—*ună turnată bărbātu-su, [mulărea] acăță s-plîngă* (îndatăce se întoarse bărbatu-so, fimeea începu să plîngă) P. B. 190.—*ună vinită lamn'a, și dișclise gura, s li nglitā di nă oără* (cum veni balaurul, și deschise gura să-i înghită dintr-o dată) P. B. 343.—*spînu, ună agiūmtă aoațe, ntribă lūmea* (spînul, îndatăce ajunse aici, întrebă lumea) P. B. 350.—*feăta, ună vidzută, și-l cunoscū* (fata, cum îl văzu, îl și cunoscū) P. B. 379.—*hillu de-amiră, ună vidzută țe-l feăte de-aproape, și dzise: aastă va hibă nveăsta mea* (fiul de împărat, îndatăce a văzut-o de aproape, a și zis: asta va fi nevasta mea) P. B. 400.—*ună intrată [fusărlu], părintile u băgă [feăta] tu nă sindūche* (îndatăce intră. fusarul în casă, părintele fetei o bagă într-o ladă) P. B. 449.

Avem probabil a face cu o influință albaneză. Vezi § 315 No 10. d β.

4. Ca atribut al unui substantiv (orî pronume) fără pre-

poziție constituie, în serviciu de infinitiv activ, împreună cu substantivul său, un compliment de timp. În propoziție principală (Trebuie să se fi găsit însă exemple și pentru propoziție subordonată). Din punct de vedere al timpului arată antecedenta față cu predicatul propoziției. (Intrebuințare absolută). În dacoromîn numai rar, cînd participiul e însoțit de un adverb, și în împrejurări care nu sînt cercetate încă, se găsește asemenea întrebuințare absolută a participiului trecut, de pildă: *odată intrat în casă, n-ai să poți scăpa de dînsul cu una cu două.* *nidișclîsă ușa ghine, se-atrăpse [cucótlu] nafoară* (încă nu se deschisese ușa bine, și cucoșul eși afară) P. B. 30.— *niscós zborlu ghine din gura, și te s-ță veadă óclil?* (n-a apucat bine să spue vorbele acestea, și ce să-ți vadă ochii?) P. B. 67.— *nidzís grăilu ș-la nă cîumágă* (n-a sfîrșit bine vorba și ia un cîomag) P. B. 107.— *noáptea si sculá nidată soárli* (noaptea se scula înainte de a răsări soarele) P. B. 124.— *plîngul și suschirărli tricúti, dimîndă s-li ndreágă calu* (dacă aș trecut plînsul și suspinările, ceru să-î pregătească calul) P. B. 194.— *mîne tu hărghie, niapirită soárle, s-ti áfli aod* (mîni dizdimineată, înainte de a răsări soarele, să te afli aici) P. B. 325.— *nica nitricút ghine [ficiórlu] și feata amină mérli* (n-apucă bine să treacă flăcăul, și fata azvirli mărul) P. B. 394.— *niscós grăilu și căra trádze un vimtu, fi le-arni călurle ca di pri palmă* (n-a apucat să sfîrșească bine vorba, și cînd trage un vînt, îți mătură drumurile ca-n palmă) P. B. 452.

XII

În C. D. VI 129₁ se găsește forma următoare: *dă-nu-l Danil, s-lu vătănămu. amă căma nu nu-l deș* (ττεςσ), *nói tine va s-ti ardemu* (dă-ni-l pe Daniel, să-l ucidem, dacă nu ni-l dai, te vom arde pe tine). Această formă -ș a lui *daú* este probabil o formă de conjunctiv, copiată după forma de conjunctiv prezent 2 persoană singulară albaneză -ș.

Fapte ca cele de sub I, VIII 2, X α, XI B 3 și (poate) XII nu se pomenesc în dacoromîn, unde nu se găsește nicio formă verbală împrumutată din vreo limbă străină ori imitată după vreo limbă străină.

§ 279. d) Adverb

1) Adverbe împrumutate

Nu-î vorba de cuvinte străine, care prin izolare ar fi devenit adverbe în sinul limbii românești, ci de cuvinte care sînt adverbe (complimente circumstanțiale izolate, vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 91) în însăș limba de origine.

aiá (sigur) C. D. VI 167₆ > albanez *ai* wohl, gewiss Hahn.—
átacta (fără măsură) C. D. VI 145₃₅ > neogrec *ἀτακτα* en désordre.—
azvárna (de-a valma, fără alegere) P. B. 230 > albanez *zvárna* schleifend M. Wört. 44.—
bárim (cel puțin, încaltea) P. B. 72 > turc *bari* au moins Zenker 162 a.—
brénda („numai în expresia *ul băgără brénda* = îl puseră înăuntru, adecă l-aŭ pus în pușcărie“) > albanez *bránda* drinnen, hinein M. Wört. 47. Capidan 521.—
cánim (cel puțin, macar) P. B. 79 > neogrec *νάυ* au moins, du moins.—
carșă (la din contra) C. D. IV 153₂₅ > turc *karşı* vis-à-vis, en face, contre Zenker 678 c.—
dip-dipe (de fel, cu totul) P. B. 49, 379, C. D. V 215₁₁ > turc *dib* tout-à-fait Zenker 445 b.—
dișă (în două părți) C. D. V 209₆ > albanez *düş* doppelt, in zwei Stücke M. Wört. 78, M. G. § 63.—
fóra (pe față) P. B. 248 > neogrec *φόρα* en dehors, en public.—
ghîóia (chipurile) P. B. 177 > turc *guiâ* pour ainsi dire, comme si Zenker 781 a.—
hágiba (nu cumva, oare) C. D. IV 157₇ > turc *hağéb* est-ce que par hasard? etwa? Zenker 623 a.—
iliáchim (așa fiind, așa dar, oarecum, prin urmare, cu toate acestea, totuș) C. D. IV 163₉ > turc *öllé ikin* așa fiind Zenker 135 a + 153 c.—
mizia (cu greú, de abia) P. B. 328 > albanez *me zi* mit Mühe, kaum M. G. glosar.—
nafilé (degeaba, în zadar) C. D. IV 177₁₉ > turc *nafile* en vain Zenker 904 c.—
nápu (nu cumva) P. B. 169 > neogrec *νά πως*.—
n cót (degeaba, în zadar) P. B. 54 > albanez *mbă kot* umsonst, *kot* umsonst, vergeblich M. Wört. 202.—
ómia (de asemenea) C. D. V 293₃ > neogrec *ἴσως* également, pareillement.—
pára (mai) C. D. IV 191₄ > neogrec *πάρα* plus.—
părđună (cu puterea) C. D. V 257₃ > albanez *păr đuni* mit Gewalt M. Wört. 87.—
puté (niciodată) P. B. 400 > neogrec *ποτέ* jamais.—
ter-sené (pe dos) P. B. 124 > turc *tersiné* à l'envers Zenker 278 a.—
tu óndi (în adevăr) C. D. IV 161₅ > neogrec *τόν ὄντι* en effet.

2) Forme adverbiale împrumutate

a. Macedoromînul a împrumutat din neogreaca forma adver-

bială -a. Vezi mai sus sub Participiul prezent (c X, § 278 X).

β. Formează adverbe alipind la adverbe românești forma pronominală albaneză -do (Vezi mai sus sub Pronume, b 2, § 277 No 2): *iūṭidó* (oriunde) C. D. V 201₅ > *iū* (ubi) + *ṭi* (quid) + -do.

γ. Formează adverbe prin compunerea unui adverb românesc cu un pronume albanez: *cānchiṣdó* ori *cānchiṣdo* (oricind) C. D. V 201₅ > *cāndu* (quando) + albanez *kuṣdó* jeder. — *cānduchiṣdó* ori *cānduchiṣdo* (oricind) C. D. IV 179₁₇. — *iūchiṣdó* (oriunde) C. D. IV 171₃₃ > *iū* (ubi) + albanez *kuṣdó*.

Fapte ca cele de sub 1 se găsesc în dacoromîn. Și dacoromînul are adverbe împrumutate din limbă străină: *aévea* > vechiū bulgar *īavk* manifeste. — *agále* > neogrec ἀγάλη *lentement, doucement.* — *ālandala* > neogrec ἀλλὰ ἀντ' ἀλλὰ *à tort et à travers.* — *anāpoda* > neogrec ἀνὰ πὸς ἀ *à l'envers, de travers.* — *ba* > slav *ba* idem. — *baṣcā* > turc *baṣkā* *séparément, à part, autrement, outre* Zenker 164 c. — *barîm* > turc *barî* *au moins* Zenker 162 a. — *batîr* > ungur *bátor* *obgleich, obwohl.* — *da* > slav *da* idem. — *de-a vâlma* > vechiū bulgar *valūmū* *dativ pl. dela valū, rus valomū* in Haufen Tiktin *Wörterbuch.* — *degeāba, geāba* > turc *ḡabā* *gratis* Redhouse 633 a. — *de iznoāvā* > slav *izūnova* *din nou* Cihac. — *get begēt* > turc *ḡedd beḡēdd* *moștenit din tată în fiū* Zenker 350 c. — *mūlcom* > vechiū bulgar *mlūkomī* *tacite.* — *mūsai* > ungur *muszāj* *numai decit.* — *niām nisām* > bulgar *ni tam ni sam* *weder hin noch her* Tiktin *Wörterbuch.* — *niznāi* și *niznai* > rus *ne znāiu* *nu știū.* — *prea* > vechiū bulgar *prk* *valde.* — *sam tam* *de but en blanc* Cihac > bulgar *samū tamū* *par-ci par-là.* — *sānchi* > turc *san ki* *comme qui dirait* Zenker 563 b. — *tōcmai* > vechiū bulgar *tūkūma, tūkūmo* *μόνον, solum, tūkūmū-a-o* *adiectiv ἴσος, aequalis.*

Fapte ca cele de sub 2 nu se găsesc în dacoromîn, unde nu există forme adverbiale împrumutate din limbă străină. Numai în *aṣiṣdere-aṣiḡdere* a presupus Hasdeu *Cuvinte din bătrîni* I pag. 90, *Etymologicum magnum* pag. 2004, o influință asupra adverbului românesc *aṣiṣ* (> *eccum + sic + -ce*) din partea sîrbului *takogjer* (citește *takoder*) ebenfalls, aequē. Tiktin *Wörterbuch* tăgăduēște influința cuvîntului sîrbesc, dar admite o influință a vechiului bulgar *takoḡde, eodem modo, în ce privește pe -de-* din *aṣiḡdere, -re* ar trebui explicat după el în acelaș chip ca *-re* din *almintere, pretutindere* (Originea acestui *-re* de altfel e necunoscută, vezi 22 sub § 237. Hasdeu *Cuvinte*

din bătrîni I, 90 îl explică prin înfuița lui *aşijdere*). Este foarte posibil însă, ba chiar foarte probabil, că şi *-de-* trebuie explicat în alt chip oarecare decît prin influința din partea unui adverb slav.

§ 280. e) Prepoziții

Macedoromînul are prepoziții împrumutate din limbî străine: *carşi a* (contra, în fața) C. D. IV 199²⁹ > turc *karşî* contre, en face Zenker 678 c.—*γóρια di* (afară de) C. D. V 279²⁷ > neogrec *χωρία* séparément, à part.—*sprima* (după, conform cu) C. D. V 223⁹, VI 109³⁴ > sîrb *sprema* comparativ cu.—*varingé* (până la) C. D. V 251²⁰ > turc *varingé* până la Redhouse 2122 a. Intrebuintarea e pleonastică, înprenuă cu prepoziția romînească *păn di*, astfel că substantivul e pe de o parte precedat de prepoziția *păn di*, iar pe de altă parte e urmat de postpozitivul turc *varingé*: *dumnidză lă pitricú fócu din țéru a Sodomîánlor, di li árse cu tútă păn di furingă varingé* (dumnezeu trimese foc din cer Sodomienilor, de-î arse cu totul păn la speciile de animale).

Şi în dacoromîn există prepoziții împrumutate din limbî străine: *înpřejma* > vechiî bulgar **pr'kždima* > *pr'kžde* ante + sufixul adverbial *-ma*.—*înprotiva*—*înpotriva* > vechiî bulgar *protivō* *πρός*, versus, bulgar *protiv* contre.

Ca o influință albaneză consideră Capidan 503 faptul că în macedoromîn pe alocurea unele prepoziții se construiesc cu nominativul pronumelui personal de persoana întîia singulară: *la io, tră io, fără di io*.

§ 281. f) Conjunctii

Macedoromînul are conjuncții împrumutate din limbî străine: *cândă* (caşi cum, caşi cînd) C. D. IV 201³⁶, V 201^{10, 11} > *ca* (quam) + neogrec *εν* dacă + albanez *ndă* cînd M. Wört. 299. Romînul *ca* s-a compus cu *εν* după modelul grecului *ὡσάν* 'comme, ainsî que.—*cangândă* (caşi cum, caşi cînd) C. D. V 285²⁴ > *ca* (quam) + neogrec *εν* + *cândă*.—*cîunchi* (pentrucă) C. D. V 241¹⁹ > turc *çunki* parce que Zenker 375 b.—*di ändă* (decînd) C. D. V 267²², 279²⁰ > *de* + albanez *ndă*.—*de* (însă) C. D. VI 121¹⁰ > neogrec *δέ*.—*e* (orî) C. D. V 253³, 291³³ > neogrec *η*.—*i* (orî, saū) P. B. 7, 68, etc. > neogrec *η*.—*iliachim* (însă) C. D. VI 125¹³, 165² (Vezi la adverbe).—*sprima fi* (după cum)

C. D. VI 109³³ (Vezi la prepoziții).—*večă* (însă) C. D. IV 207³³
 >albanez *veç* allein, abgesondert, ausser, ausgenommen M.
 Wört. 468.—*—ș-lás* (macar că) P. B. 461 este imitat după
 neogrecul *μα-δς* macar că.

Acest lucru nu se pomeneste în dacoromîn, unde nu există conjuncții împrumutate din limbi străine. *de* nu poate fi nici de origine slavă, cum presupune Sandfeld-Jensen Zeitschrift für roman. Philologie XXVIII, 33, care o pune în legătură cu bulgarul *ta* și sîrbul *te*, nici de origine albaneză, cum crede Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen III § 560, care o pune în legătură cu albanezul *edé*. Chiar în macedoromîn, unde forme gramaticale străine se găsesc în adevăr împrumutate în mare măsură, conjuncțiile de origine străină sînt relativ puțin întrebuintate față de multa întrebuintare a conjuncțiilor de origine latină. Ar fi extraordinar lucru ca tocmai în dacoromîn, care e așa de refractar față de împrumuturile formale străine, una din conjuncțiile cele mai întrebuintate, și una din cele cu mai multe înțelesuri, cum este conjuncția *de*, să fie de origine străină (Vezi cele spuse asupra acestei conjuncții la § 268 No 4 Nota, pag. 307). Dacă nu se poate da de capătul originii acestei conjuncții prin mijlocirea de elemente latine, cum am încercat eu să fac în Principii de istoria limbii pag. 52 (Acolo eu deriv conjuncția *de* din prepoziția *de*), apoi mai de grabă e moștenită din limba thracă, după cum același Meyer-Lübke locul citat propune.

§ 282. g) Cuvinte

1. Se găsesc în macedoromîn cuvinte latine și cîteva de origine probabilă veche germană, veche romanică, autohtonă, veche greacă, care nu se găsesc în dacoromîn: *adár* vb. (fac) P. B. glosar > **adaro*? Pascu, Dictionnaire etymologique macedoroumain, I, Iași, 1925 (după Pușcariu).—*afredătă* s. f. (turtă de aluat nedospit coaptă pe cărbuni) > *africa* Pap. Jahr. 101.—*agiün* ad. (flămînd, nemîncat) P. B. 22, 44, C. D. VI 129¹⁹ > *ieiunus*.—*ayidzmăre* s. f. (culesul viilor) P. B. 367 > **vindiamare*, *vindemiare*.—*amiridz* s. eter. („locul de odihnă al oilor, caprelor, pela amiază, vară”) P. B. 363 > *meridies*.—*amiridz* vb. („daŭ oile la odihnă pela amiază” P. B. glosar) > *meridiare*.—*andoăpăr andupărare* și *andupirare* vb. (a răzăma, a sprijini) > *depalo* Pap. et. 4.—*angînescu* vb. (a geme, a sufla din greŭ, a gifii, a clefăi) > *gannio* Pap. et. 5. După

Capidan, Meglenoromîniî I, 101, cuvîntul sună în nordul Macedoniei *ancănescu* și etymon ar fi **incanescō* > *cano*.—*âpir* vb. (a se lumina de ziuă) P. B. glosar > *aperio*.—*arăt* s. eter. (plug) *Dalametra* > *aratrum*.—*arăgurêdzu* vb. (a rigii) > **regulo* Pap. et. 6.—*arûgă* s. f. (portîța staulului pe unde intră vitele) > *ruga* Pap. et. 6.—*arûmin aruminăre* vb. (a ronțai) > *rumino* Pap. et. 6.—*arûp* s. eter. (povîrniș, prăpastie) P. B. 317 > *rupes*.—*arûs* („blond, bălan, plăviț” *Dalametra*) > *russus* Pascu, Dictionnaire.—*aruteăuă* s. f. (o cordea, care pune în mișcare un *arutél* său orice lucru de formă rotundă, precum cicric, rodan); *arutél* s. m. (o rotiță, un scripete, de care sînt atîrnate itele) > **rotilla* Pap. et. 8, 9.—*asfingu* vb. reflexiv (a crește, despre aluat); *disfingu* vb. reflexiv (a da înapoi, a scădea din crescut, despre aluat) > *fingo* Pap. Jahr. 102.—*astrăg astrădzire* și *astrădzeare* vb. (a trage peste, dincolo, cît colo, departe) > *extraho* Pap. et. 9.—*avgîțescu* vb. (adaug, măresc, sporesc) *Dalametra* > **avgát*, plural **avgáti*, participiul lui **augo*, augeo Pascu Etimologii 18.—*avră* (vînt ușor, răcoreală) P. B. 12, 316 > *aura*.—*baș* vb. (sărut) P. B. 469 > *basio*.—? *binăt* s. m. pl. (gemeni) > **binati* Pușcariu după Weigand în Zeitschrift für romanische Philologie XXIX, 631 și în Etymologisches Wörterbuch No 202.—*bor burăre* vb. (a zbură) > *volo* Pap. et. 13.—*căloări* s. f. (căldură) P. B. 103 > *calor*; *l* > *r* prin disimilație.—*căprină* s. f. (păr de capră) P. B. 207, 300 > *caprina*.—*cășare* (stîină) P. B. glosar > *casearia* Giuglea 359.—*cătînáru* s. m. (lacat) Mihăileanu > *catenarius* (mai degrabă decît **catenalis* propus de Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 316; pentru însemnarea de instrument a sufixului *-arius* în romînește vezi Pascu Sufixe romînești).—*cătîná* s. f. (chee) Mihăileanu (unde însă stă scris *catîná* cu *a*, poate din greșală) > *catena*.—*cățîn* s. eter. (talger, farfurie) P. B. 330 > *catinus*.—*cîstînú* s. m. (castan), *cîstîná* s. f. (castană) *Dalametra* > *castanea*.—*cună* s. f. (leagăn) *Dalametra* > *cuna*.—*cusurîn* s. m. (văr) P. B. 306 > *consobrinus*.—*cusurînă* s. f. (vară) P. B. 306 > *consobrina*.—*deâpir* vb. (zmulg părul) P. B. 17, 129, 197 > *depilo*.—*dimîndu* vb. (cer, poruncesc) P. B. 29, 37 > *demando*.—*disfingu* vb. reflexiv. Vezi *asfingu*.—*disic* vb. (despic) P. B. 7, 356, 469 > *disseco*.—*dizmál, dizmálăre* vb. (destrăm) > *mallus*; μαλλός flocon de laine, poil d'une étoffe Pap. et. 19.—*dzîn* s. m. (zeu) P. B. 221 > *divinus*.—*fitálű* s. m. (copil încă nenăscut, embrion) Mihăileanu > **fetalius* Pascu Eti-

mologii 23.—*fitălu* s. m. (timpul în care fată oile și caprele) P. B. glosar > **fetalium* Pascu Etimologii 23.—*fulină* s. f. (pielea de foale în care s-au păstrat brinzeturi) > *folina* Pap. et. 22.—*furigă-furrigă* s. f. (specie, specie de animale) C. D. V 247₂₂, 251₂₀ > *fără* + *-igă*? (*fără* la Dalametra, Mihăileanu, Cavaloti „trib, neam, origine, familie, rudenie”; dacoromîn *fără* neam, națiune, vezi Dictionarul Academiei Romine; albanez *fără* -*farră* Stamm, Geschlecht, Art, Nachkommenschaft, Same, Frucht M. Wört. 100; neogrec φάρα race, engeance; langobard *fara* generatio Ducange Glossarium mediae et infimae latinitatis; italian din Lombardia *fara* kleines Landgut Diez Etymologisches Wörterbuch. Cuvîntul e, deci, original langobard). Este greu de admis că *furigă-furrigă* ar fi cumva = *furnigă* > *formica*. Locurile din C. D. V 247₂₂, 251₂₀ sînt acestea: *s-nicără tătă dipri locu, șă ădmînli șă furrizle dipri locu* (se înceară toți depe pămînt, și oamenii și ~ depe pămînt [Este vorba de potop]); *lă pitricú focu din țeru șă a Sodomăńlor, di li arse cu tătă, cu sūflitu ți si află păn di furigă varingé* (li trimese foc din cer Sodomienilor, de-î arse cu totul, dela oameni păn la ~).—*furnu* s. m. (cuptor) P. B. 108 > *furnus*.—*gărăscu* vb. (a ciripi asurzitor, despre păseri) P. B. glosar > *garrire* Pascu în Arhiva Iași XVI, 323.—*giudețe-giudite* s. m. (judecător) C. D. IV 183₁₇, 187₂₆ > *iudicem*.—*giunăr* ad. (voinic, viteaz) P. B. 270 > *iuvenalis* Pascu Etimologii 25.—*giurgiuună* s. f. (ceartă, dispută mare, gilceavă, zgomot mare, gălăgie) > **giurdz* > *iurgium* + *-iune* Pap. et. 27.—*giudescu* vb. refl. (mă bucur) Dalametra > *gaudeo* Pascu Etimologii 25.—*grumur* s. eter. (stog, grămadă) Dalametra > *grumulus*.—*grunédzu* vb. (grohăesc) Mihăileanu > *grunnio*.—*inglă* s. f. (chingă) P. B. 252 > *vinculum*. De origine relativ recentă.—*hevri* s. f. pl. (friguri) P. B. 90 > *febres*.—*hic* s. m. (smochin) P. B. 44 > *ficus*.—*lămit* s. m. (paralitic) C. D. IV 197₁₁ > vechiū german *lam* paralyticus, *kilamet* debilitatus. Gräff Althochdeutscher Sprachschatz II, 210?—*mărițescu* vb. (înrăutătesc) C. D. IV 215₂₆ > *malitia* Capidan în Dacoromania II 627.—*mérdu* s. m. (excremente) Mihăileanu > *mërda*. Cuvîntul prezintă dificultăți. Ar fi trebuit să sune *nerdu*.—*mes* s. m. (lună) P. B. 1, C. D. V 293₆, 8 > *mensis*.—*móstru* s. m. (arătare, monstru) P. B. 319 > *mo(n)strum*. Ori poate neogrec μόστρον?—*múlu* ad. (de coloare negricioasă) > *mulleus* Pap. et. 39.—*mündă*. Vezi sub *mündză*.—*mündză* s. f. (mină) P. B. 198 (La acest loc *mün-*

dză înseamnă într-adevăr *mînă*, iar nu *iscălitură*, cum traduce Papahagi: „*scoate cărtea amirălu, l-u spūne a māsai, a-estă di-ună oară cunuscū că nu-î mūndza lei*” [scoate scrisoarea împăratul, o arată măsei și aceasta îndată cunoscū că nu-î mīna ei, că n-a fost scrisă de dīnsa]]. Inseamnă și *tiflă* P. B. 125, 204 (și anume la plural: *mūndzî*). Cuvîntul se mai găsește, cu înțelesul de *tiflă*, în albaneză, *mūndză* M. Wört. 289, și în neogreaca, *μουντζα*. Înțelesul primitiv a fost acel de *mînă*, de unde a rezultat acel de *scrisoare de mînă*, păstrat în macedoromîn (tot așa francez *main*, german *Hand*), și acel de *tiflă*, din cauză că tifla, adecă mijlocul de a se apăra contra *deochiului*, consistă în aceia că arăți cuiva mīna cu palma spre dīnsul și cu degetele rășchirate. Cuvîntul trebuie pus în legătură nu cu niscaî cuvinte care ar însemna *murdăresc*, după-cum face M. Wört., care se gîndește la italian *moccio*, venețian *mozzo*, Rotz, Schleim, ci cu vechiū german *mund*, *mūnda*, anglosaxon și vechiū nordic *mund*, care înseamnă *mînă*, *palma*, și pentru care vezi Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 87. Trebuie plecat dela un **mundia*, **mūndiā*, anterior africativării lui *d* + *i* + vocală. Cuvîntul albanez și cel neogrec sînt împrumutate din romînește. Alături există în macedoromîn cuvîntul sing. *mūndă* pl. *mūndi* și *mūndzî*, rază, Dalametra, P. B. 10. Sextil Pușcariu Etymologisches Wörterbuch vrea să-l derive din *mundus* lume. Mai degrabă trebuie pus în legătură cu *mūndză* tiflă, cu faptul anume că la tiflă degetele rășchirate capătă aparența unor raze despărțite dela un centru.—*mūrnū* ad. (negru ca mura) P. B. 119 > **morinus* Pascu Etimologii 28.—*năîrcă-nēîrcă* s. f. (mamă vitrigă) P. B. 21; 56 > *noverca*.—*nțēs* (aprins, care arde la gust, despre brînză și fructe) > *incensus* Capidan în Dacoromania II 630.—*ntric* vb. (hrănesc) P. B. 459 > *nutrico*.—*ōîrfîn* ad. (sărac, biet) P. B. 8 > *orfanus*.—*ōrca* adv. (la pustiea: *orca du-te du-te la pustiea*) Mihăileanu > *orcus*. Pascu Lat. Elem. 261.—*pap* s. m. (bunic, moșneag) P. B. 3, 134 > *pappus*.—*pălūr* s. m. (o plantă, argalou, porte-chapeau, paliurus aculeatus Lam., lipsește numele dacoromîn) > *paliurus* Pap. et. 40.—*pănucele* s. f. (ciumă, Pest) > *pānūcula* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1254.—*părtăciūne* s. f. (împărțire, dare de pōmană) C. D. VI. 113₂₇ > *partitionem*.—*pătūnă* s. f. (labă) P. B. 48 > romanic **patta* Pfote, Tätze, pentru care vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 6301. Este și în neogreaca, *πατοῦνα*: plante du pied.

—*pénură* s. f. (cuiú) P. B. 51 > *pinnula* Pap. et. 41. Compară înțelesul de *ébuard*, *Spaltkeil*, pe care-l are *până* > *pinnă* din cauza asemănării de formă. *pén-*, nu *pín-*, prin influința lui *peănă* (pană).—*piculú* s. eter. (avere) P. B. 354 > *peculium*.—*picúnú* s. eter. (avere) P. B. glosar *pecunia*.—*pínar* s. m. (pitar, brutar) P. B. 82 > *panarius*.—*puđurită* s. f. („epele delá războiú”, tálpigă, Tritt, pédale) Mihăileanu > *pedulis* Pascu Etimologii 33.—*púpu* s. m. („copil micúť, drăgălaș, înpodobit ca o păpușă”) Dalametra > *pupus* Pascu Etimologii 33.—*púscă* s. f. (oțet) > *pōscă*, *pusca* Pap. Jahr. 104.—*săin* ad. (care conține peri albi, aspri, despre lină) > *suinus* Pap. et. 43.—*sărclédzu* vb. (a curăți ogoarele de erburi care nu sînt trebuincioase) > *sarculo* Pap. et. 43.—*spes* ad. (strîmt) Dalametra > *spissus* Păscu Lat. Elem. 265.—*sprem* vb. (screm, „drücken, beim Verrichten der Notdurft, auch vom Weibe beim Gebären gebraucht” > *exprimo* Pușcariu (de unde?) Etymologisches Wörterbuch No 1627.—*sprigiúr* vb. (transitiv jur, conjur; reflexiv jur, mă jur, jur fals) P. B. 75, 8; C. D. IV, 171₉ > *ex + periuro*.—*sprúnă* s. f. (spuză) P. B. 432 > *pruna*, contaminat cu *spodium*.—*stăpuescu* vb. (opresc, țin în loc, așez, stăpînesc) C. D. IV, 177₆, 183₁₆, 193₂, 201₁₇, 213₇, V, 195₁₂, 201₆, 247₃₆, VI, 103₁₃, 157₂₉ > din acelaș radical *stap-*, de unde și dăcoromîn *stăpîn* = *stap-* + *-anus*. Acelaș radical *stap-* se găsește în vechiul bulgar *stapŭ* scipio, baculum, germanul *Stab*. Rădăcina e *stā*. Radicalul *stap-* din romîneștile *stăpuescu*, *stăpîn* se găsește și în vechiul bulgar *stopanŭ* dominus, albanez *stopán* Oberhirt. Cuvîntul albanez e de recentă dată, pentrucă altfel nu s-ar putea explica nici *s* neprefăcut în *ș*, nici *án* neprefăcut în *ăr*. Cel vechiul bulgar nu poate fi băștinaș slav, pentrucă indogermanul *ā* nu devine *o* în limbile slave. Față cu cuvintele albanez și vechiul bulgar cel romînesc, *stăpîn*, prezintă din contra o dezvoltare normală dintr-un primitiv **stapanus*. Probabil el e băștinaș romîn, cel vechiul bulgar e împrumutat din romîna, iar cel albanez e împrumutat din limbă slave (și bulgar *stopan*, și sîrb *stopanin*). Ca să derivi cuvîntul romînesc din cel slav, cum face Cihac II, 361, ori din cel albanez, cum face Mikl. B. Vokal. I, 22, înseamnă a întoarce lucrurile tocmai pe dos. De altfel dintr-un *stopan* s-ar fi dezvoltat în romînește *stupîn* mai degrabă decît *stăpîn*. Iar în special, dacă cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză, ar trebui ridicată existența cuvîntului albanez până la timpul romînei primitive, căci altfel

nu s-ar fi putut dezvolta românul *-în* din *-ân*; dar atunci cum se pot explica albanezele s neprefăcut în *ș* și *-ân* neprefăcut în *-âr* într-un cuvânt atît de vechi albanez? Pentru acelaș motiv nici cuvîntul albanez nu poate fi împrumutat din romînește. Compară și §§ 237 No 3, 328.—*stringle* s. f. („trăgătoarea, sforicica cu care se strîng cioarecii” > **stringula* Pap. et. 44.—*strîoclu* (încrucîșat) Dalametra > *strabus* + *oculus* Pascu Lat. Elem. 265.—? *strop* s. m. (o prăjină lungă și suptire, haragii pe care se acață legumele acățătoare) > *stroppus*, *struppus* Pap. et. 44.—*stur* s. m. și eter. (stîlp) P. B. 195 > vechiul grec *στόλος*.—? *suilédz* (a tunde oile numai înprejurul cozi) Dalametra > **subiliare* Pușcariu Et. Wörterbuch No 1686.—*surin* s. eter. (loc expus la soare) Dalametra > **solinus* (locus).—*svuarte* s. f. (silință) C. D. IV, 225₁₅ > vechiul francez *esfort*.—*șar* s. m. („un fel de lapte gros ce se depune pe părății puținilor, un fel de zăr ce se scurge din lapte ori din brînză pusă în strecurători și care se dă la cîni”) > **șară* > *sera*, pluralul lui *serum* Pap. et. 45.—*șară* s. f. (ferăstrău) Dalametra > *serra*.—*șclémur* și *șclimurédzu* vb. (a scheuna, a schelălăi, despre cîni; a scînci, despre copii) > *clamor* Pap. et. 45.—*șclifur* s. eter. (pucioasă, sulfur) Dalametra > *sulfurem*.—*triȳiăuă* s. f. (răspintie) P. B. 88 > **triviella* > *trivium*.—*tul* ad. (năuc, zăpăcit, nebun) P. B. 74 > vechiul german *tol* stultus?—*tumbă* s. f. („mormînt rămas dela cei vechi, colină în șes”) > *tumba* Pap. et. 45.—*țeățire* s. f. (nohot) P. B. 116 > **cicerem*.—*ugure* s. f. (noroc, bună prevestire) Mihăileanu > *augurium*? Pascu Etimologii 41. Compară însă turc (de origine romanică?) *ugur* (citește *uyur*) sort, hasard, bonheur, fortune, bon présage Zenker 125 a.—*uin* ad. (de oae) Dalametra > *ovinus* Pascu Lat. Elem. 270.—*urđin* s. m. (brazdă; șirurile dela urzeală) P. B. glosar > *ordo*.—*utre* s. m. (burduf) P. B. 82 > *utrem*.—*văare* s. f. (cercel) > *viria* Pap. et. 47.—*virvirédzu* *virvirare* și *virviridzare* vb. („a simți o durere acută, provocată fie de bătae, fie de frig, *vîntul virvirădză* = vîntul viscolește, că te îngheață. *il virvirăi ună cu vearga* = îi arseî una cu varga.”) > *verbero*? Pap. et. 47.—*vom* vb. (vărs) P. B. glosar > *vomo*.—*vómeră* s. f. (fierul lat al plugului) Cavalioti > *vomerem*.—*zmóatic* *zmuticäre* vb. (știlcesc) > *muticus* Pap. Jahr. 104.—*znóit* s. m. (renovator, făcător) C. D. V, 281₂ > participiul lui *znuescu*. Vezi sub Forme verbale (c XI B 1, § 278 XI B 1).—*znuescu* vb. (reînoesc, fac) C. D. V, 237₃₃ VI, 111₁₈, 115₃₂ > *ex* + *noû*. Păpahagi

Scriitori aromîni, București, 1909, pag. 261.—*znuită* s. f. (creatură, făptură) C. D. VI, 115₂₁ > participiul lui *znuescu*.

2. Nenumărate cuvinte neogrece, turcești și albaneze (alături și cîteva slave), care nu se găsesc în dacoromîn, a împrumutat macedoromînul*). Însemn aici pe acele din C. D. (și trei din P. B.) care nu se găsesc însemnate în Dalametra, Mihăileanu, glosarul dela P. B., glosarul dela Weigand Aromunen II (Se poate însă să-mi fi scăpat ceva din vedere în această privință). Glosarul dela Papahagi Scriitori aromîni în sec. XVIII, București, 1909, unde sînt înșirate cuvintele din Cavaloti, Daniel, Ucuta, nu l-am luat în considerare, pentru că e mai puțin cunoscut, și nu e nicio pagubă dacă vreun cuvînt se va fi gășind și în acel glosar și în lista dată de mine. De altfel am pîs în această listă și vreo cîteva cuvinte, care se găsesc în dicționarele Dalametra și Mihăileanu, dar care ori au acolo altă formă sau alt înțeles; ori sînt prea importante, pentru că să nu le mai reproduc și eu, dîndu-li tot odată etimologia. Accentul nu-i totdeauna sigur. Genul substantivelor nu-i totdeauna cunoscut.

abûre s. (belșug) V 295₃₅ > alb. *bari* Ueberfluss, M. Wört. 478.

—*acundisescu* vb. (săgetez) VI 155₁ > neogrec ἀκοντίζω.—*adichisescu* vb. (asupresc) V 277₃₂ > neogrec ἀδικώ. La Mihăileanu *adichipsescu*, la Papahagi Scriitori aromîni *adichipsescu*.

—*ahăristisire* s. f. (favorizare, ocrotire, cruțare) IV 159₆ V 221₁₂ > neogrec χαρίζομαι montrer de la complaisance, favoriser, ménager, avantager, faire un passe-droit en faveur de q. Tema aoristului ἐχαρίσθη. *a-* e protetic.—*ahnânde* adv. (din față) VI 125₁₈ > neogrec ἀγνάπια. La Dalametra *agnănyia*.

—*aia* adv. (sigur) VI 167₆; vezi mai sus la Adverb; § 279.—*aia* s. f. art. (mama) IV 171₂ > ?—*aïmlîu* ad. (vizibil, evident) IV 187₁₅

> turc *ahîân* visible, évident Zenker 66 b.—*altădisescu* vb. (apuc, iaă) V 263₃ > turc *aldirmák* saisir Zenker 91 c.—*anăstisescu* vb. (inviu) V 235₁₅ > neogrec ἀνίσταμαι.—*aplănisescu*—*aplănăsescu* vb. (inșel) V 201₁₀ VI 93₁₈ > neogrec πλανώ.—*aretie* s. f. (virtute) VI 153₂₉ > neogrec ἀρετή.—*arhie* s. f. (inceput) VI 115₃₄ > neogrec ἀρχή.—*arhierefs* s. m. (arhiereu) VI 103₉ > neogrec ἀρχιερέας.—*arhilistin* s. m. (capitan de hoși) IV 195₁₀ > neogrec ἀρχιλήστης.—*arsliu* ad. (demn, valoros) V 205₉ > turc *erz* Preis, Werth, Würde Zenker 27 b.

*) În special pentru împrumuturile făcute de macedoromîn din limba albaneză vezi § 331 Nota.

—*asót* ad. (stricat, desfrînat) VI 163₁₁ > neogrec ἄσωτος.—*a-șăchiarée-așichiarée* ad. invariabil (vădit, evident, pe față) IV 187₁₄ 223₁₀ V 201₈ VI 113₂₉ > turc *aşikaré* clair, évident Zenker 54 c. La Mihăileanu *șichiarée*.—*atacta* adv. (fără măsură) VI 145₃₅. Vezi mai sus la Adverb, § 279.—*ată* s. m. (tată) IV 161₂₉ > alb. *atā* M. Wört. 20.—*aundzescu* vb. (a sămăna, a se cuveni) IV 161_{20, 21} V 297_{1, 12} > neogrec ἄνω.—*avóleto* ad. (posibil) IV 149₁₀ V 211₂₃ 233₄ 279₃₅ VI 163₁₀ > neogrec βολετός. *a-* protetic.—*axescu* vb. (cresc) VI 99₂₈ > neogrec ἀξάνω.—*axită* s. f. (demnitate) V 233₁₉ > neogrec ἄξιος.—*azhescu* (alung, resping, nu recunosc) IV 143₈ V 243₃₂ 281₃₀. Acelaș cu *agunescu-agunescu* P. B. glosar, dacoromîn *gonesc* > vechiū bulgar *goniti*. La Dalametra *azunescu*.—*báhte* s. f. (fericire) IV 153₁₆ 203₅ > turc *baht* bonheur Zenker 178 c.—*béide* s. f. pl. (lucruri nouă, lucruri rare) VI 163₃₁ > turc *bedihét, bedaiéh* choses nouvelles, étranges, merveilleuses Zenker 182 c. Weigand citește „*beüte?*“—*borjli* ad. (dator) IV 149₂₄ > turc *borglú* endetté, verschuldet, Schuldner Zenker 215 c.—*budălău* ad. (prost) V 225₅ > turc *budalá* prost Zenker 214 c. Weigand citește „*budălăc*“.—*cadere* s. f. (soartă, destin) V 245₁₀ > turc *kadér* destin, destinée Zenker 693 c.—*cafcătură* s. f. (mîndrie? faptă nesocotită?) IV 157₂₂ > neogrec καυχῶμαι se vanter?—*caládă* s. f. (paner) VI 129₁₃ > neogrec καλάθι.—*calóhtil* ad. (fericit) IV 199₉ V 279₂₅ > neogrec καλότυχος. In dicționare *calóhtih*.—*cangândă* conj. (cași cum) V 285₂₄. Vezi mai sus la Conjunctiū, § 281.—*canținivá* pron. (nimeni) V 277₃₅ VI 95₂₂ 127₃ 167₉. Vezi sub Forme pronominale (b 2 β, § 277 No 2 β).—*carșă* adv. (din contra, la din contra) IV 153₂₅. Vezi mai sus la Adverb, § 279. In dicționare *carși* cu înțelesul „*în față, vis-à-vis*“.—*cataxipsescu* (învrednicesc) vb. VI 151₁₆ > neogrec καταξίω.—*căbile* s. f. (aptitudine, mijloc, posibilitate, valabilitate, calități bune) IV 169₃₁ 171₅ 203₃₄ 221₁₈ V 215₁ 225₃₄ 227₂₃ 277₂₃ VI 91₂₅ 109_{20, 25} 113₁₄ > turc *kabiliyet* capacité, habilité, possibilité, aptitude, Fähigkeit, Geeignetheit, Möglichkeit, Thunlicheit, Geschick, Talent Zenker 675 a.—*căipe* ad., în *s-fațe căipe* = dispăre P. B. 373 > turc *küüp*, participiul lui *küümák*: perdre, une chose, en faire le sacrifice Zenker 729 c.—*cănusescu* vb. (ameninț) V 275₄ VI 115₁₁ > alb. *kanós* drohen M. Wört. 174.—*cănusescu* vb. refl. (mă veselesc, mă bucur?) VI 167₂₁ > alb. *kânats* erquicken, *kânatsëm*

werde befriedigt M. Wört. 187?—*cârșilăke* s. f. (opozitie) IV 213₄ > turc *karşılık* opposition Zenker 678 c. La Mihăileanu cu înțelesul „răspuns, bani de cheltuială”.—*cârșilătisescu* vb. (întilnesc) IV 207₂₆ > turc *karşılmak* rencontrer Zenker 678 c.—*căscândisescu* vb. (torturez) V 255₂₉ > turc *kınamak* tourmenter Zenker 730 a, radicalul preteritului turc, reduplicare turcă.—*cătărăsescu* (blastăm) V 283₃₃ > neogrec *καταρῶμαι*.—*chंद्रă* s. f. (stare pe loc, stabilitate) VI 137₂₇ > alb. *tsândră* Festigkeit M. Wört. 225.—*chiăre* s. f. (muncă) V 197₃₁ > turc *kar travail* Zenker 731 c.—*chirixescu* vb. (anunț) VI 103₁₇ > neogrec *κηρύττω*.—*chisusescu* (daui iadului) VI 111₃₆ > *chisă* iad > neogrec *πίσσα* smoolă.—*cúhmă* s. f. (corp, cadavru) V 245₁₅ 273₂₇ 283₂₉ VI 161₂₈ 165₅ > alb. *kufomă* Leichnam M. Wört. 210. La Dalametra *cúfumă, cúhumă*.—*cuituescu* vb. (gîndesc; mă gîndesc la, îmi aduc aminte) VI 129₂₈ 153₃₁ > alb. *kuitōi* denke, erinnere mich M. Wört. 210. La Mihăileanu *cuitescu*.—*cunuștusescu* vb. refl. (a se împreuna, a se întruni) V 239₁₅ > turc *konusmak* avoir des liaisons avec q., demeurer ensemble Zenker 722 b, radicalul preteritului turc.—*curdurisescu* vb. (zidesc) V 267₂₂ > turc *kurdurmak*, cauzativul lui *kurmak* jeter les fondations Zenker 715 c. Weigand citește „*kurturis-*“.—*cu sindu cu pîndu* adv. (cu totul) VI 129₁ > *σὺν τῷ παντί*? La Mihăileanu „*cu sindu cu pîndu*“.—*cuvós* ad. (uşuratic) IV 171₂₁ > neogrec *κοῦφος* frivole.—*cuzmicán* ad. (laic) V 205₁₇ > neogrec *κοσμικός*.—*căltesescu-căltisescu* vb. refl. și neutru (mă silesc, mă grăbesc, mă ostenesc) IV 153₂₇ 155₂₀ 181₉ V 213₂₇ 231₂₅ VI 109₈ > turc *çalışmak* s'efforcer Zenker 344 b.—*dāvāgā* pl. *dāvāgādza* s. m. (acuzator, pîriș) VI 131₃ > turc *dahvaği* demandeur en justice Zenker 429 c.—*dimăre* s. f. (locuință) IV 155_{11, 18} > turc *demâr* établissement, demeure Zenker 435 a. Weigand citește „*di mare*“.—*dipe* adv. (de fel) V 215₁₁. Vezi mai sus la Adverb. Dicționarele au *dip, dipu*. Weigand pune semn de întrebare și presupune că ar fi greșit scris în loc de *dase* (Care *dase*?).—*dirmăne* s. f. (putere, mijloace) V 287₁₅ VI 133₁₄ > turc *dermân* forces, moyens, ressources, médicament, remède Zenker 426 c. La Mihăileanu *dirmăne-dărmăne* cu înțelesul de „prăpădenie, leac”.—*dlșă* adv. (în două părți) V 209₆. Vezi mai sus la Adverb, §. 279.—*dizvursescu* vb. (uşurez, hodinesc) IV 185₂₅ V 227₁₀ > neogrec *βαρύνω* alourdir, appesantir?—*duciŕe* s. f. (ambitie?) VI 149₅ > neogrec *δολησις*?—*dziadite* s. f. (rămășiți mortuare, ca-

davru?) IV 157₂₁ > turc *ziîadé* pl. *ziîadât*: residuë, remainder Redhouse 1021 a? Weigand citeşte „*ziîadite*“.—*de* conj. (însă) VI 121₁₀. Vezi mai sus la Conjuncţii, § 281.—*diáfur* s. m. (folos) IV 169₂₄. V 213₂₃ > neogrec διάφορον.—*didăxescu* vb. (în-văţ) IV 191₄. VI 131₁₁ > neogrec διδάσκω.—*doxăstă* s. f. (glorie) V 233₂₀ > neogrec δοξάζω.—*ehtrile-ihtrile* s. f. (duşmănie) IV 147₈. V 273₂₅. VI 165₂₈ > neogrec ἐχθρός.—*emuluyte* s. f. (zapis, obligaţie) V 197₂₇ > neogrec ὁμολογία obligation.—*exudisescu* vb. (cheltuesc) VI 157_{1, 2} > neogrec ἐξοδιάζω.—*exusie* s. f. (putere) V 287₂₅ > neogrec ἐξουσία.—*fac ixiche* (trec cu viderea, scăp din vedere) V 217₉ > turc *eksik etmék* omettre Zenker 81 c.—*fac sire* vb. (mă uit, văd, privesc, bag de samă) IV 141₈. 145₈. 155_{12, 36}. 167_{20, 25}. 169_{25, 27}. 189₁₀. 205_{7, 11}. 213_{4, 5}. 219₁₄. 221₃. V 197₆. 233₃₁. 251_{25, 26}. 255₂₇. 269₂₂. 277₃₂. 279₂₁. 281₁. 289_{15, 26}. VI 105₃₀. 123₂₈. 125₂₄. 145₁₀. 157₂₉. 159₃ > turc *seir etmék* regarder, betrachten, anschauen, zuschauen, hinsehen Zenker 530 c.—*fac timbie* vb. (ordon, poruncesc) V 265₂₆ > turc *tembih etmék* ordonner Zenker 312 a.—*fanirisescu* vb. (daş pe faţă, arăt) V 205₃₂ > neogrec φανερόνω.—*fichîure* s. f. (băgare de samă) IV 177₂₉ > turc *fikr* réflexion Zenker 669 b. La Mihăileanu *fichire* cu înţelesul de „*minté*“.—*fichîure* s. f. (făptură, corp) V 241_{25, 26} > alb. *fütürä* Gestalt, Gesichtszüge M. Wört. 116. Weigand citeşte „*fîgure*“.—*filisescu* vb. (folosesc) IV 167₂. V 213₁₃. VI 163₁₁ > neogrec ὀφελῶ.—*fotisescu* vb. (luminez) VI 173₄ > neogrec φωτίζω.—*fromineată-frumineată* s. f. (cuminţenie, înţelepciune) IV 149₂₀. 203₁₁ > neogrec φρόνιμος. La Dalametra *frunimeată*.—*fursatli* ad. (favorabil, care trage foloase, cu noroc) V 197₂₅. 231₁₆. VI 91₂₄ > turc *fursatli* ad. derivat dela *fursât* avantage Zenker 662 b.—*gâmă* s. f. (căsătorie, familie) V 247₉ > neogrec γάμος. Weigand citeşte „*cama*“.—*ghimtuescu* vb. (ard [neutr], mă pirlăsc) VI 123₃ > turc *güünmék* prendre feu, se brûler Zenker 781 b.—*ghivrecu* ad. (slab, plăpind) IV 153₁₅ > turc *ğevrè* faible Zenker 372 a.—*gîumaată* s. f. (adunare) V 201₈ > turc *gümhat* Versammlung Zenker 366 a.—*genos* s. m. (neam) V 291₁₅. VI 87₂₆ > neogrec γένος.—*goria di* prep. (afară de) V 279₂₇. Vezi mai sus la Prepoziţii, § 280.—*gunós* s. eter. (murdărie) V 291₂₇ > vechiu bulgar *gnusŭ* sordes.—*gunusós-günsós* ad. (murdăr) IV 163₂₀. V 207₁₇. 289_{8, 34}. 291₁ > *gunós*.—*hăgiba* adv. (nu cumva, oare) IV 155₆. 157₇. V 217₆. 225₁. 257₃₁. Vezi mai sus la Adverb, § 279. Weigand citeşte

„hăcibă“. — *hailesliche* s. f. (trîndăvie) IV 167₁₀ > turc *hailazlık* fainéantise Zenker 398 b. — *hărgiuescu* vb. (cheltuesc) VI 155₂₄ > turc *harg' etmek* dépenser Zenker 405 b. — *hărisescu-herăsescu-hirăsescu* vb. (despart) V 229₂₅ 231_{21, 22} 233_{17, 29, 34} 237_{25, 27} > neogrec ἡγορεύω. — *hórȳia* s. f. (ajutor) V 211₃₅ > neogrec χορηγία. *subside*. — *hugiúde* s. f. (grabă, tragere de inimă, silință) IV 207₂₉ VI 165₃₀ > turc *ğehd, ğahd* effort, assiduité, application, Zenker 377 a (pluralis fractus *huğúd?*). Weigand citește „*huçúdia*“. — *húche* s. f. (obiceîu, caracter) IV 149₁₅ 157₁₅ 167₂₂ 205₁₅ > turc *hulk* naturel inné, disposition innée, nature, caractère, moeurs Zenker 411 c. — *hútă* s. f. (bufniță) VI 141₂₅ > alb. *hut* Eule M. Wört. 460. — *iarădisescu* vb. (creez) IV 153₁₂ V 241₇ > turc *ıaratmák* créer Zenker 948 a 961 a. — *iarădisit* s. m. (creator) IV 161₁₄ V 281₅ > participiul lui *iarădisescu*. Vezi sub Forme verbale (c XI B 1, § 278 XI B 1). — *ichişdó* pron. (oricare, oricine, orice) IV 177₂₈. Vezi sub Forme pronominale (b 2 β, § 277 No. 2 β). — *ıexiyisire* s. f. (explicare) VI 89₃₁ > neogrec ἐξηγήσω. — *iftirá* s. m. pl. *iftirát* (calomnie) IV 141₁₉ > turc *iftirá* calomnie Zenker 71 c. — *ıliakim* adv. și conj. (așa fiind, așa dar, oarecum, prin urmare, cu toate acestea, totuș, însă) IV 163₉ 183₂₅ V 195₃₅ 201₃₁ 205_{11, 27} 211_{3, 16} 235_{6, 32} 255₇ 261₁₀ 269₁₀ 283₂₅ 293_{10, 28} 295₂₇ VI 87₁₄ 91_{15, 51} 93₃₀ 109_{29, 32} 113₃₀ 125₁₅ 131₆ 139₁₁ 159₁₈ 165₂ 167₈ 171₅. Vezi la Adverb, § 279. Pentru înțelesurile *totuș, însă* turcul *öile ikin* a fost influențat de arabul *lakin* și de persul-arab *likin* Redhouse 1639 a 1648 a Zenker 795 a. Weigand la prima apariție a cuvîntului, IV 163₉, citește *Iliakim* cu *i* mare și nu-l disparte prin nicio punctuație de cuvîntul precedent *dumnidză*, de care trebuie despărțit prin punct și-a închipuit că e vreun nume al lui Iehova. La celelalte locuri scrie cu *i* mic, dar în toate părțile pune punctuația greșit. La Mihăileanu „*eliachim* însă, dar“. — *ılifđarisescu-ılifđirisescu* (liberez) V 233₃ VI 159₂₅ > neogrec ἐλευθερώω. — *ıilumăe* (invățații) VI 121₁₁ > turc *hulemá* savants Zenker 620 b 636 b. — *ıimbódisescu* vb. (opresc) V 243₁₅ > neogrec ἐμποδίζω. — *ıimiredzu* vb. (înblînzesc) V 219₁₂ > *ıimir* blînd (dictionare) > neogrec ἄμειρος. — *ıirátă* s. f. (declarație, manifestare) V 197₃₀ > turc *ıiraet* action de montrer, déclaration Zenker 231 a. — *ıirátă* s. f. (venit) VI 135₅ > turc *ıirád* revenu, rente Zenker 144 a. — *ıirinipsescu* vb. (liniștesc) V 275₆ > neogrec ἐπιτηδεύω. La Mihăileanu „*ıirinisescu*“. — *ıisáfe* s. f. (faptul de a face rău cuiva,

vină) V 245₂₂ > turc *isâf* action de fâcher, de causer de la peine à q., Belästigung Zenker 147 a. — *ispâte* s. f. (probă) IV 205₁₇ > turc *isbât* preuve Zenker 9 c. — *istestfoslöfîi* s. (physiologus, o. carte populară) IV 167₃₂ > vechiul bulgar *testistvosloviŭi* physiologus. — *itipăsă* pron. (orice, tot felul) IV 163₁₇ V 201₂₀ 215₃₆ 219₁₈ VI 95₅. Vezi sub Forme pronominale (b 2 γ, § 277 No 2 γ). — *itizăe* s. f. (trebuință) și ad. invariabil (de trebuință) IV 149₁₅ 163₁₃ 171₁₄ V 213₂₂ 231₃₁ 33 VI 93₃₁ 113₃₆ > turc *iktizâ* nécessité qui exige l'accomplissement d'une chose Zenker 77 a. La Dalametra și Mihăileanu *ihtiză*, *ihtizăe*, s. nevoe, necesitate, trebuință. — *îurnecă* s. f. (exemplu) V 217₂₃ 223₃₄ > turc *ürnek* Beispiel Zenker 118 c. — *îurtusescu* vb. (sărbătoresc, sărbez) V 293₃₁ > neogrec *ἐορτάζω*. — *ixiche* s. f. (lipsă) VI 171₂₁ > turc *eksik* déficit, Mangel Zenker 81 c. Vezi și *fac ixiche*. — *izmete* s. f. (serviciu, slujbă) V 197₂₇ > turc *hizmet* action de servir Zenker 404 b. — *lac* s. m. (groapă) VI 125₁₁, 33 > neogrec *λάκκος*. — *lăθos* s. m. (greșeală) IV 177₉ > neogrec *λάθος*. — *lăθăsescu* vb. (uî) IV 163₃₁ > neogrec *λανθάνω*. — *lexuire* s. f. (lăcomie) IV 147₇ > neogrec *λεξιόω* être gourmand, *λεξιόρης* glouton, gourmand, *λεξία*, *λεξορία*, *λεξουδία* gloutonnerie. — *lud* pl. *lúdzî* s. m. (copil din florî, copil natural) V 199₁₉ > turc *veléd* pl. *evlâd* enfant Zenker 935 b. Weigand citește „*lütälî*“, și Capidan în Dacoromania II 629 derivă din latin *luteus* murdar. — *luturgie* s. f. (leturghie) V 217₅ > neogrec *λειτουργία*. La Mihăileanu *liturgia*. La P. B. și Dalametra *liturghie*, *liturgiă* prescură. — *măltu* adv. ? (des-tul?) IV 193₈ > alb. *mal* Masse, Fülle, Ueberfluss M. Wört. 256? — *mădée* s. f. (scop) V 199₂₀ > turc *maddét* matière, sujet, question, Thema, Thesis, Angelegenheit Zenker 799 b. — *măhănă* — *măhănău* s. m. (chip, mijloc, motiv, vină) V 227₂₁ 257₂₈ VI 93₁₆₁, 22 > turc *mahnâ* signification, sens, esprit de, idée, pensée, opinion, chose, objet Zenker 864 c; objection, fault Redhouse 1915 b. — *mbîđaru* s. m. (incredere) V 277₂₄ > alb. *mbi* în M. Wört. 265 + neogrec *θάρρος* confiance, alb. *θάρρος* M. Wört. 88. — *mbôđu* pl. *mbôđur* s. eter. (înpiedecare, piedecă, obstacol) IV 173₁ 217₄₁ VI 161₁₂ > neogrec *ἐμπόδιον*. — *mbuđaescu* vb. (înpiedec) IV 173₁ > neogrec *ἐμποδίζω*. — *mide* s. f. (ajutor, apărare) VI 139₁₀ > turc *meded* assistance, secours Zenker 831 a. Weigand citește „*minte*“. — *mirasigi* s. m. (moștenitor) V 251₃₂ > turc *mirás* héritage Zenker 899 b, *mirasgî* héritier Samy Bey Fraschery sub *héritier*. — *miuhiurlidisescu* vb. (pecetlucesc) IV

219₂₉ > turc *mühürlemék* cacheter Zenker 897 a. Radicalul preteritului turc. Weigand citește „*omîuhurlidisîaște*“, confundînd cu verbul pronumele precedent *o*. — *mujdinédzu* vb. (fac un cadou, răsplătesc) V 201₁₆ 203_{10, 21} > turc *müzdé* nouvelle bonne, agréable, présent donné au porteur d'une bonne nouvelle Zenker 840 b. Weigand citește „*muştinîádză, muştinäre*“. — *munafic* pl. *munaficuri* s. eter. (intrigă) IV 141₁₈ > turc *munafiklik* hipocrie, delațiune, spionaj Redhouse 1986 a. — *munaficliche* s. f. (intrigă) V 201₂₄. Vezi mai sus sub *munafic*. — *muráde* s. f. (voință) V 275₁₀ > turc *murád* volonté Zenker 833 b. — *muşafere-muşavére* s. f. (consiliu, stat, consultație) IV 159₃₂ 167₃₃ V 195₁₉ > turc *meşveré* conseil, consultation Zenker 852 a. — *nadanlâche* s. f. (neomenie) IV 211₂ > turc *naadamlık* neomenie Zenker 901 a + 21 b. — *nafile* adv. (degeaba, zadarnic, fără folos) IV 177₁₉ VI 113₂₅ 169₄. Vezi la Adverb, § 279. — *naöru-noör* s. m. (munte, despre Athos) VI 137_{21, 24} 139₁₈ > neogrec *ἄγιον ὄρος*. — *napodişalui-năpuđişalui* adv. (înapoi, îndărăt, deandărăteala) IV 169₁₄ 193₂₁ > neogrec *ἀνὰ πρὸς* + sufixul adverbial (de origine obscură) romînesc *îş* + *-alui* (pentru care vezi sub Participiul prezent § 278 X a.). — *naüöü* s. m. (templu) VI 107₂₀ > neogrec *ναός*. — *náxu*, pl. *nácşă* ad. (violent) IV 173₁₁ V 261₁₁ > alb. *naks* jähzornig M. Wört. 297. — *năhusét* ad. (care infuîntează în rău, dă exemple rele) IV 149₅ 173₁₁ > turc *nuhusét* état d'être de mauvaise influence Zenker 907 c. — *năsăhate-năsiháte* s. f. (sfat) IV 149₂₅ 157₅ V 195₂₀ > turc *nasahát* conseil Zenker 913 a. — *ngăiuluiire* s. f. (scăpare, revenire la viață, readucere la viață, înviere) IV 159₇ > alb. *ndzat* mache lebendig, heile M. Wört. 137, wecke von den Todten auf Hahn. Weigand citește „*nkîuluiiria*“. — *nculós* ad. (murdar?) V 199₂₁ > ? — *nduchescu* vb. (persecut) V 267₆ > alb. *ndiek* verfolgen M. Wört. 300. Tema aoristului *ndótşa*. Weigand citește „*duká*“. — *ngátâr* ori *ngátâr* vb. (îndrăznesc) V 225₂₄ > alb. *ngátârón* verwirre M. Wört. 305? Compară *nu mă-ncure să fac ceva* = *nu îndrăznesc*. Weigand citește „*ncătără*“. — *ngăsăescu* vb. (silesc, îndemn) IV 157₃ 169₃₃ V 205₅ VI 151_{7, 8} > alb. *ngas* antreiben M. Wört. 221. — *ngăise* vb. 3 pl. s. perf. (gîci) V 255₁₄. Identic cu dacoromîn *gîcesc* (pentru care vezi § 328)? Weigand citește „*inyise*“. — *ngăitór* s. m. (conducător, îndemnător) VI 141₂₅₃. Acelaş cu dacoromîn *înbîiü, îngăiü*. Weigand citește „*ngăitór*“. — *niáxe* ad. (nedemn) IV 217₂₇ > *ne-* + neogrec *ἄξιος*. — *ni-*

chisescu vb. (înving) VI 153₂₇ > neogrec νεκῶ.—*niprăxit* ad. (rău crescut) IV 191₅ > *ne-* + neogrec πρῶξις pratique, routine.—*nișurédzu* vb. (scăp tr.; scăp dela un rău, daŭ vieață, daŭ putere) IV 149₁₅ 151₁₅ 153_{19, 25} 157₉ 159₆ 205₃₀ 215₂₈ 217₆ V 221₁₀ > turc *neşr* action de vivifier, ressuscitation Zenker 911 c; *nuşür* învierea decătră dumnezeu a morților Redhouse 2083 b.—*ntruxescu* vb. (ascut) VI 157_{20, 21} 161₅ > neogrec τροχῶ.—*ómia* adv. (de asemenea, tot așa) V 293₃. Vezi la Adverb.—*pára* adv. (mai, mai mult) IV 191₄. Vezi la Adverb, § 279.—*patricus* (tată, părinte) V 247₂₄ > neogrec πατρικός paternel.—*pândixescu* (pîdesc, țindesc, tind la) V 223₅₁ > neogrec πάντεγω épier.—*părdună* adv. (cu puterea) V 257₃ 265₂₅. Vezi la Adverb, § 279.—*pirifânile* s. f. (mîndrie) V 285₂₂ > neogrec ὑπερηφανία.—*pișmáne* ad. (supărat) IV 177₁₈ > turc *pişmán* fâché Zenker 200 a. La Dalametra „*pişmán*, care se căește”.—*pitumine* s. f. (pasăre) V 241₁₅ > neogrec πετούμενος volatile.—*plánu* ad. (înselător, șarlatan) V 273₄ > neogrec πλάνος trompeur, charlatan, imposteur. Weigand citește „*caplânú*”, considerînd ca făcînd parte din cuvînt conjuncția precedentă *ca*.—*plucusescu* vb. (cuceresc) V 265₂ > neogrec πλοκῶνω assaillir, écraser.—*póli* s. f. (oraș) V 259₁₁ > neogrec πόλις. Weigand citește „*Napoli*”, considerînd ca făcînd parte din cuvînt pronumele precedent *nă* (*ună*).—*prămătico* s. m. (duhovnic) IV 167₁₂ 197₂₅ 211₈ 219₂₅ 221₁₆ > neogrec πνευματικός.—*prosefhie-prusifhie* (rugăciune) IV 199₂ VI 131₁₇ > neogrec προσευχή.—*puniripsescu* vb. (înrautățesc) VI 163₈ > neogrec πονηρέω.—*puniróu* ad. (rău) V 283₁₅ > neogrec πονηρός.—*rigeageádzi* s. m. pl. (rugători) V 215₁₅ > turc *riğagı* rugător Redhouse 965 a.—*rucuescu* vb. (mîngîiu) V 279_{24, 27} > alb. *rākoi* tröste M. Wört. 304.—*saidisescu* vb. (iaŭ în samă, bag în samă, consider, iaŭ în considerare, țin socoteală de) IV 143₂₁ V 243₁₁ 273₆ VI 167₃₂ 169_{10, 22} > turc *saimäk* compter, estimer, considérer Zenker 564 b. Tema preteritului turc.—*salim* vb. 3 p. s. conjunctiv imperativ (trăiască!) VI 153₄ > turc *sellēm* que dieu lui donne le salut Zenker 516 b.—*să-cléte* s. f. (nevoie, grijă, mare) IV 173₁₆ > turc *sıklét* angoisse Zenker 336 b.—*seutudisescu* vb. (întunec) V 197₁₅ 235₁₁ > neogrec σκόπιόω.—*sefté* s. f. (inceput) V 195₁₅ > turc *sefte* première vente de la journée Zenker 510 c. Dacoromîn *safte*.—*siculă* s. f. (vréme, timp) IV 157₂₅ V 203₃₀ > lat. *saeculum*, neologism.—*silozisescu* vb. (chibzuesc) VI 99₂₇ > neogrec σιλ-

λογίζομαι.—*simbete* s. f. (cauză) IV 155₂₅ V 207₂₀ 215₁₀ 243₁₇ 245₂₅ 271₂₂ VI 123₃₁ > turc *sebebiîet* cause, motif Zenker 496 a.—*sinđónă* s. f. (giulgiu) V 275₁₉ > neogrec σινδόνι.—*singile* s. f. (hotărîre) IV 183₂₅ > turc *sigil* arrêt du juge Zenker 499 c.—*sinhisescu* vb. (turbur, figurat) IV 183₃ > neogrec συγχέω, συγχόζω embrouiller, troubler.—*siniđe* s. f. (obiceiu) VI 95₂₇ > neogrec συνήθεια.—*sire*: Vezi *fac sire*. La Dalametra „*siri*, contemplațiune“.—*soităr* s. m. (bufon) IV 173₃₅ > turc *soitari* bouffon Zenker 580 b. Dacoromîn *soitar*. Weigand citește „*soi tari* (oder *kasoitari*)“; confundînd în lectură din urmă cu cuvîntul conjuncția precedentă *ca*.—*sprima* prep. (după, conform cu) IV 141₂₈ 181₁₂ 183₁₂ V 223₉ VI 109₅₄ 111₄. Vezi la Prepoziții, § 280.—*sprima și* conj. (după cum) VI 109₅₅. Vezi la Conjuncții, § 281.—*surată* s. pl. (măști) IV 173₃₄ > turc *surét* masque Zenker 576 b.—*susuiu* vb. (gătesc, înpodobesc) V 199₁₁ > turc *süs* toilette, luxe, *süslü* paré, orné Zenker 526 a.—*șait* s. m. (martur) V 239₂₆ > turc *şehid* témoin Zenker 554 b.—*șaniete* s. f. (faptă rea) IV 187₁₅ > turc *şenahét* action blâmable Zenker 551 b.—*șcălchiceát* ad. (strălucitor) V 225₆ > albanez *škăltšët* glänze M. Wört. 221.—*șpuluescu* vb. (destăinuesc, daui pe față) IV 221₃₀ > alb. *şpaloi* entfalte, gheg *şpal* entdecke, offenbare M. Wört. 320.—*șuşuescu* vb. refl. (mă port ca un nebun, fac ceva fără chibzuială și socoteală) V 223₂₈ 225₂₇ > alb. *şuşát*, *şuşulás* stumpfe ab, betäube, *şuşáva* planloses Umherstreifen M. Wört. 420. La Mihăileanu „*şuşescu* a eși din fire, a înebuni“.—*tăcmă* s. f. (presupunere) V 197₁₃ > turc *tahmin* conjecture Zenker 269 c.—*tamăhchiărlăche* s. f. (zgîrcenie) IV 147₆ VI 115₉ > turc *tamahkarlık* avarice Zenker 603 a.—*tavăbe-tavăbie* s. f. (trupă, suită, bandă) IV 193₂₆ V 257₁₅ > turc *tevabih* suite, sujets Zenker 317 a. Weigand citește „*tavambie*“.—*texiusescu* vb. (obțin) VI 107₁₅ > turc *takziîet* action d'obtenir qc. Zenker 301 b.—*tibie* ad. invariabil (ascultător) IV 155₂₂ 163₃₄ > turc *tebih* suivant, obéissant, gehorsam Zenker 255 b.—*tibie* s. f. (supunere, ascultare) IV 221₂₁. Vezi cuvîntul precedent.—*ticlîfe* s. f. (sarcină, piedecă) IV 211₂₅ V 221₉ > turc *teklif* charge Zenker 304 c. La P. B. un singur loc, pag. 94, cu înțelesul de *cérémonies, façons, Umstände*, pe care-l are între altele cuvîntul turcesc *teklif*.—*timbie* s. f. (ăvertisment, ordin) V 251₂₅ > turc *tembih* ordre, injonction, *tembiét* action d'avertir Zenker 312 a.—*tirbiète* s. f. (creștere) IV 149₂₁ 151₁₄ 155₂₆ > turc *terbiîet* action

d'élève Zenker 276 a.—*tirbietlât* participiu trecut pasiv (crescut) IV 149₁₉. Vezi cuvîntul precedent.—*trisâlû* s. m. (un fel de rugăciune, de serviciu religios) P. B. 485 > neogrec *τρισάγιον*. La Mihăileanu „*trisayia*, rugăciune pentru decedat făcută de preot pe mormîntul decedatului”.—*trupuésescu* vb. (daŭ corp) VI 99₂₈ > *trup*.—*tu óndi* adv. (în adevăr) IV 161₅. Vezi la Adverb, § 279.—*ðărăsescu* vb. (cred) IV 157₇, V 201₁₄ > neogrec *θαρρῶ*. La Mihăileanu „*ðărusescu*, a avea curaj, a nădăjdui”.—*ðúmă* s. f. (poreclă) V 253₂ > alb. *ðom* sage, heisse M. Wört. 91 (Orî poate greșeală în loc de *númă*?).—*udisescu* vb. refl. (mă înțeleg cu cineva, mă potrivesc cu cineva) V 253₃ > turc *uimák* s'adapter Zenker 135 b, radicalul preteritului turc.—*udisefă* s. f. (potriveală, înțelegere, armonie) V 245₁₉ > *udisescu* + *-eață*. Vezi cuvîntul precedent. Weigand citește „*cutiseță*” și confundă cu cuvîntul prepoziția precedentă *cu*.—*undălăcă* s. f. (zecime, numărul zece) VI 169₂₉ > turc *ondalik* dizaine Zenker 132 c.—*ũóðurră* s. f. (serviciul religios de dimineață) VI 143₂₂ > neogrec *ὄρθρος* matines.—*urăč* s. m. (plugar, arător) V 213₁₂ > bulgar, sîrb *orač* laboureur.—*urulóye* s. f. (ceasornic) IV 157₅₁ > neogrec *ὠρολόγιον*.—*varingé* prep. (până la) V 251₂₀. Vezi la Prepoziții, § 280.—*vătănie* s. f. (locul unde trăește cineva) V 213₃₄ > turc *vatán* domicile, lieu où l'on réside, patrie Zenker 933 a. Weigand citește *vădănia*.—*zar* interj. (vai!) IV 167₁₅ > turc *zarr* malheur Zenker 584 c.—*zdrudescu* vb. refl. (a se înprieteni cu cineva, a fi prietin cu cineva, a fi tovarăș cu cineva) P. B. 491 > vechiŭ bulgar *sŭdružiti sę* φίλους γίνεσθαι, sîrb *združiti sa* sich gesellen zu Jemand, socium se adiungere.—*zdrudit* ad. (rumân) V 225₇ > sîrb *zarudjeti* erröthen, rubesco, ad maturitatem accedo.—*zié* s. f. (foamete) V 255₁₈ > alb. *zi* Hungersnot M. Wört. 484.—*zitimă* s. f. (ceia: ce se cîștigă cu talgerul la biserică) V 201₂₀ > neogrec *ζήτημα* demande.—*zuzurire* s. f. (teamă) V 221₁₂ > infinitivul unui **zuzurésescu* > turc *zor*, violență, nevoe, supărare, greutate; a face violență; a suferi violență, a se afla în nevoe, în suferință Redhouse 1018 b.—*zuzurît* (uluuit, năucit, zăpăcit) VI 143₁₄ > participiul unui **zuzurésescu*. Vezi sub cuvîntul precedent.

§ 283. h) Poziția cuvintelor (Vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 229)

Poziția cuvintelor în macedoromîn este aceiaș ca în daco-

român. De exemplu P. B. 14: „Tu chirólu cîndu mîntile di Grámuste alghîá di mîltile cupîi di oi-ți-l pășteá, báná un sthiú, cari apărá hoára Grámuste cu mîntile a lei și u fáteá s-hibă avută și zilipsită di toate alánte hori. Numa a Grámustilei águmse s-hibă avdzítá tu tot-lóclú, și la mîlti álfi sthiú li páreá aráú căte nu s-áflá ș-náși tu un loc ahăt mușát și îmbogát, cum erá Grámustea. Sthiúlu di Deniscu, vițin și oáspe cu sthiúlu grámustean, ș-băgá tu mînte sá-l vátámá și s-aspárgá Grámustea. Tr-úná noapte s-alíná pri chipita mîntilui și ahurhi, cu ná boáte, cari fáteá s-treámburá mîntil și pádurle, sá strigá a sthiúlu grámustean: «E, e, fártáte! Ti alávdzi că ești gîone și că fițeși Grámustea s-hibă alávdátá di toátá lúmea. Ți-ni yine z-vom cîndu ávdú: áhtári papar-déli!» Și ahurhi s-aráđá, sá-și bátá pézá și s-dzícá: «Máre lucrú di gîone, cari s-cúlcá cu púlli!» La ávdzirea ais-tór zboárá sthiúlu grámustean si sculá ca upárit. Cîndu vidzá pi viținlu a lui cum arádeá nícá, lo-acáță zurleáta și ahurhi sá scárcicá dințil, cari scîntel scuteá, și cu úná boáte fricoásá strigá: «Ha! ti strigáre máre giunedá aí, má s-videm mácă va s-aí și tre-alumtáre»... Pe vremea cînd muntele dela Gramuste albia de multele turme de oi ce-l pășteau, trăia un zmeu care apăra satul Gramuste cu muntele lui și-l făcea să fie avut și pizmuit de toate celelalte sate. Numele Gramustei ajunse să fie auzit în toate părțile și la mulți alți zmei li părea rău că nu se află și ei la un loc atît de frumos și bogat, cum era Gramustea. Zmeul dela Deniscu, vecin și oaspe cu zmeul grámustean, își puse în mînte sá-l omoare și sá rísipeascá Gramustea. Intr-o noapte se sui pe vîrfu muntelui și începu, cu un glas, care făcea să tremure munții și pádurile, sá strige zmeului grámustean: «Ei, ei, firtate! Te lauzi că ești voinic și că făcuși Gramustea sá fie láudátá de toátá lúmea. Ce-mi vine sá várs cînd aud așa fleacuri!» La auzirea acestor vorbe zmeul grámustean se sculá ca opárit. Cînd văzu pe vecinul lui cum rídea încă, il apucá nebuniea și începu sá scriște dinții, care scînteí scoteau, și cu un glas înfricoșat strigá: «Ha! la șípat mare voinicie aí, dar sá videm dacá aí sá aí și la luptá».

§ 284. i)

„Influența din partea limbilor străine, în special din aceea a limbii neogrece, a mers așa de departe, încît a atins și sunetele.

1. Sunetele neogrece ϑ (spiranta dentală afonă), δ (spiranta dentală fonică), γ (spiranta velară fonică) se păstrează în cuvintele împrumutate, nu se adaptează la materialul apercăpător romînesc: ϑ ar (curaj) > neogrec $\vartheta\acute{\alpha}\rho\rho\acute{o}\varsigma$, ϑ imélĭu (temelie) > neogrec $\vartheta\epsilon\mu\acute{\epsilon}\lambda\iota\omicron\nu$, ϑ ron (tron) > neogrec $\vartheta\rho\acute{\nu}\omicron\varsigma$, etc.; $\delta\acute{e}m\acute{u}n$ (demon) > neogrec $\delta\alpha\acute{\iota}\mu\omega\nu$, $\delta\acute{a}sc\acute{a}l$ (învățător) > neogrec $\delta\iota\delta\acute{\alpha}\sigma\kappa\alpha\lambda\omicron\varsigma$, $\delta\acute{o}x\acute{a}$ (glorie) > neogrec $\delta\acute{o}\xi\alpha$, etc.; $\gamma\acute{r}\acute{a}m\acute{a}$ (literă) > neogrec $\gamma\rho\acute{\alpha}\mu\mu\alpha$, $\gamma\acute{u}m\acute{a}r$ (magar) > neogrec $\gamma\omicron\mu\acute{\alpha}\rho\iota$, etc. Vezi în dicționare.

2. Sunete din cuvinte romînești se prefac (rar) în sunetele neogrece ϑ , γ . $f < \vartheta$: $\vartheta\acute{e}á\mu\acute{i}n$ (femeesc) > *feminus*, ϑ ir-máne (ferman) > turc *fermán*; $g < \gamma$: $\gamma\acute{u}n\acute{o}\varsigma$ (murdărie) > slav *gnusŭ*. Vezi dicționare și C. D. V 291₂₇. Pentru că și în albaneza $f < \vartheta$, Capidan 451 ar vrea să vadă în fenomenul macedoromîn $f < \vartheta$ o influință albaneză.

3. În P. B. 476, 478 (Pleasa Albania) pronumele *ea* (adecă *îá*) se găsește cu forma *îá*. Această dieresă a diftongului *îá* și această strămutare a accentului de pe *a* pe *i* trebuiesc puse în legătură cu faptul că în limba albaneză diftongii *îé* și *űó* au devenit, prin dieresă și prin strămutarea accentului de pe vocala cu mai mare plenitudine pe vocala cu mai mică plenitudine, *ie* și *úa*.

Acest lucru nu se pomenește în dacoromîn, unde sunetele din cuvintele străine se adaptează totdeauna materialului apercăpător romînesc. Dacă se găsesc dialectal în dacoromîn sunete care sămănă cu sunete ungurești ori sirbești, aceasta se datorește nu faptului că ar fi imitînd Romîinii pronunțarea ungurească ori sirbească, ci bazei asemănătoare de articulație.

CAPITOLUL XIV

Meglenit

§ 285. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

a) Forma I

báltia (secură) P. M. 1₁₄; *drájáua* (coada de topor) P. M. 1₁₇; *válea* P. M. 1₁₈; *máta* (mîța) P. M. 1₂₈; etc. etc.—*sicú-lu* (săculețul) P. M. 1₈; *abóili* (boii) P. M. 1₁₀; *lúpili* P. M.

1₂₂; *șoărițilî* (șoarecii) P. M. 1₂₉; *luvăcili* (vânătorii) P. M. 2₂; *spinu* (spinul) P. M. 2₄; *ficiôru* (ficiorul) P. M. 2₄; *picioârili* (picioarele) P. M. 2₂₅; *călii* (caii) P. M. 3₄₅; *pări* (paralele) P. M. 4₃₁; *șoăricu* (șoarecele) P. M. 5₇; *cômpu* (cîmpul) P. M. 5₂₉; *tinirilî* (tinerii) P. M. 5₃₉; *țela ūom* (omul) P. M. 6₄; *țela ūou* (oul) P. M. 6₄; *țela pulū* (puii) P. M. 6₅; *țeli oă-ŭăli* (ouăle) P. M. 6₆; *țela ficiôrilî* (copiii) P. M. 6₉; *căpu* (capul) P. M. 6₉; *țea mulări* (fimeea) P. M. 6₁₇; *grôburli* (mormintele) P. M. 6₂₄; *țela ficiôr* (băiatul) P. M. 8₃₅; *țea poartă* (poarta) P. M. 10₃₉; *călu* (calul) P. M. 10₄₁; *oăminilî*, *vitili*, *pônili*, *ierburli*, *chitchili* (oamenii, vitele, pomii, ierburile, florile) P. M. 13₂₅; *pêștilî* (peștii) P. M. 13₂₄; *rățilî* (racii) P. M. 13₂₄; *mărilî frăți* (fratele cel mare) P. M. 14₂₃; *țela lui frați* (frații lui) P. M. 14₃₇; *pêru* (părul, pilus) P. M. 15₁₈; *țoglavilî* (sălbatecii) P. M. 19₃₉; *bivulilî* (bivolii) P. M. 20₅; *boilî* (boii) P. M. 22_{34, 35}; *loăstili* (drugii) P. M. 24₆; *pênili* (aripile) P. M. 24_{12, 15}; *gărdurli* (gardurile) P. M. 24₂₂; *minciunôșilî* (minciunoșii) P. M. 24₄₁; *minciunôșii* (minciunoșii) P. M. 25₁₁; *rucioăcu* (mîncarea, prînzul) P. M. 25₂₁; *mulărli* (fimeile) P. M. 26₁; *cucôtu*, *birbêțili*, *măgaru*, *lupilî* (cucosu, berbecule, măgarul, lupii) P. M. 26₈; *dintilî* (dinții) P. M. 27₄₀; *ililî* (fiii) P. M. 28₂₆; *pingertli* (ferestile) P. M. 28₃₁; *grădinăru* (grădinarul) P. M. 29₃₈; *ușili* (ușile) P. M. 30₃₁; *lucurli* (lucrurile) P. M. 31₁; *ichimii*, *dăscăilî*, *pôpilî* (medicii, învățătorii, popii) P. M. 31₅; *ubăvil'ăli* (frumusețele) P. M. 32₁₅; *cuțitășu* (cuțitașul) P. M. 34₃₄; *triășli* (bătăturile, Vorhöfe) P. M. 34₄₁.

La numele articulate cu articulele masculin singular (*lu*, *le*), masculin plural (*li*), feminin plural (*le*), vocalele neaccentuate din penultima (*u*, *e*, *i*), adecă formele numelui, se păstrează, și *-u* dela articolul masculin singular *lu* cade (Cade apoi și *l*, ca în dacoromîn). Meglenitul se compoartă din acest punct de vedere întocmai ca dacoromînul, spre deosebire de macedoromîn. Numai la femininele plurale, atunci cînd înainte de forma nominală *-i* se găsesc sunetele *r*, *n*, *ș*, *ț*, forma nominală *-i* cade, ca în macedoromîn (dar nu totdeauna).

Ca specific meglenitului, față de dacoromîn și de macedoromîn, apare faptul că se întrebunțează ca substantival și articolul prepozitiv *țel* (dacoromîn *cel*), care în dacoromîn și macedoromîn e numai adiectival. Articularea se poate face cu amîndouă articulele, prepozitiv și postpozitiv, deodată.

β) Forma 2 (genitiv-dativ)

căl'il'i lu ampirátu (caii împăratului) P. M. 3₄₃; *și-l'i zisi bábăl'ă* (și-i zise babei) P. M. 4₂₉; *bába zisi lu dëdu* (baba zise moșneagului) P. M. 5₅; *un izmichiár di lu ampirátu* (un slujbaș de-ai împăratului) P. M. 7₃₆; *númea lu feátă* (numele fetei) P. M. 7₃₇; *lu páșa il'ũ* (ficiorul pașei) P. M. 8₅; *fëta lu ampirátu* (fata împăratului) P. M. 8₁₆; *duteá ránă lu țea mul'ári* (ducea hrană fimeii) 8₃₂; *dóil'i il'i lu ampirátu* (cei doi fii ai împăratului) P. M. 9₄; *poárta lu țea cásă* (poarta casei) P. M. 10₁₇; *il'a bábăl'ă* (fiica babei) P. M. 10₂₄; *țea poártă lu zónă* (poarta zinei) P. M. 10₃₉; *chiëfu lu ampirátu* (cheful împăratului) P. M. 12₃₂; *múma lu țel'a ficióri* (mama băeților) P. M. 12₄₁; *țeșta-ı lu ampirátu mul'ári* (aceasta-ı fimeea împăratului) P. M. 13₁₀; *adunărli lu ápi* (adunările apelor) P. M. 13₂₄; *lu ómu l'-ái urót să iă singur* (omului i-ı urit să fie singur) P. M. 13₅₁; *lisıta zisi lu pândár* (vulpea zise pîndarului) P. M. 16₄₂; *la lu zméu cunác* (la locuința zmeului) P. M. 17₅; *poárta lu țea cása* (poarta casei) P. M. 21₁.

Articolul de genitiv-dativ se poate întrebuița după nume numai la femininul singular. De cele mai multe ori la femininul singular, iar la masculinul singular *) și la masculinul și femininul plurale tototdeauna, el se întrebuițează înaintea numelui, și anume sub forma masculinului singular *lu* (=dacoromîn *lui*). La această articulară proclitică numele de cele mai multe ori mai este încă articulat cu articolul de forma 1, prepozitiv ori postpozitiv. În privința articulării cu articolul de genitiv-dativ meglentitul are, prin urmare, o procedare aparte față de majoritatea dialectului dacoromîn și de macedoromîn, prezintă însă asemănări față de dacoromînul din Banat și Criș-Mureș (pentru care vezi Weigand's Jahresbericht III, 235, IV, 292) și față de istroromîn.

2) Declinare

După cum se constată din exemplele date mai sus sub 1 β, forma a doua singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a

*) După Capidan, Meglenoromînii, I, pag. 145, la masculinul singular articolul de genitiv-dativ, sub forma *lui*, se întrebuițează rar și după nume.

ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în meglenit. Compară cele spuse la Macedoromîn fără meglenit § 276 No 2 α .

Pe de altă parte, fapte ca cele din macedoromîn expuse la acel dialect sub § 276 No 2 β , γ , δ , ϵ , ζ , dupăcum nu se pomenesc în dacoromîn, tot așa nici în meglenit nu se găsesc.

§ 286. b) Forme pronominale

1) Declinare

Propagarea cea mare a formelor *-uî*, *-ei*, *-or* din macedoromîn nu se găsește în meglenit.

Ceva specific meglenitului față de macedoromîn și de dacoromîn este întrebuințarea formei de genitiv-dativ masculine singulare *lui* dela pronumele personal de a treia persoană *el* și pentru genul feminin: *dupu te tea feată fu scăpătă di lăm-nă, si dūsi căsă să spūnă la tătōni lui. și tătōni lui fē-siră tiliāl din toāti căsăbāili* (dupăce fata fu scăpătă dela balaur, se duse acasă să spună părinților ei. și părinții ei puseră să strige crainicul prin toate orașele) P. M. 15₂₁; *țēsta sēră ti ștētă [feata] an cunăcū lui singură* (desară te așteaptă fata în locuința ei singură) P. M. 30₂₆. Compară mai sus sub § 285 No 1 β propagarea articolului de genitiv-dativ singular masculin *lu* (lui) pentru genul feminin și pentru numărul plural.

2) Inprumuturi și derivări

Inprumuturi și derivări din neogreaca ori albaneza, ca cele constatate la macedoromîn sub § 277 No 2 α , β , γ , δ , în meglenit nu se găsesc.

În meglenit se găsesc însă

α) Pronume împrumutate din bulgara și turca: *căfcu* (ce fel) P. M. 24₅₁ > bulgar *kakāv* comment, quel; *sfāca* (fiecare) P. M. 29₄ > bulgar *vs'kkoī* chacun; *filēn* (cutare) P. M. 10₄ > turc *filān* tel, un tel, un certain Zenker 670 a.

β) Pronume derivate cu elemente pronominale bulgare: *țivā -godea* (ceva) P. M. 28₃₄ 30₇₁ 11 33₂₂ > *țivā* + bulgar *-godk* „particule *qu'* on ajoute aux pronoms *koī*, *što*, *kakāv* et aux adverbes *koga*, *gdk*, *kolko*, *kakvo* pour leur donner un sens indéterminé”.

§ 287. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, actio in-

stans și actio inchoativa dela modul siguranței, apoi modul dorinții, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irealului, nu există în meglenit. Tot așa nu există în meglenit așa numitele viitorul întâiu al indicativului (*voiū face*), viitorul al doilea al indicativului (*voiū fi făcut*) și optativul (*aș face, aș fi făcut*) din dacoromîn, care servesc în cea mai mare parte pentru a exprima raporturile de timpuri și de moduri pomenite. Raporturile de viitor al modului siguranței, de actio instans trecută a modului siguranței, și de prezent al modului posibilității (Numai pentru aceste raporturi posed exemple) sînt exprimate în meglenit prin prezentul conjunctivului (Nu se poate considera lucrul în felul acela că ar lipsi auxiliarul *va*, cum crede Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen II § 112, pentru că ar trebui auxiliarul să apară macar odată).

1. Viitorul indicativului în propoziție principală și subordonată temporală, condițională, cauzală, obiectivă, modală.

si-ū vicnēs băltia di s-ti tálă (am să chem securea să te taie) P. M. 1₁₄.—*s-la vicnēs fôcu s-ti árdă* (am să chem focul să te ardă) P. M. 1₁₆.—*s-mi duc di si-ū vicnēs válea s-ti stingă* (am să mă duc să chem riul să te stingă) P. M. 1₁₈.—*s-mi duc di s-la vicnēs lúpilî* (am să mă duc să chem lupii) P. M. 1₂₂.—*s-mi duc* (mă voiū duce) P. M. 2₁₄.—*bélchi si gibărdisescă di tamachiărlôc* (poate va scăpa de lăcomia de bani) P. M. 4₂₀.—*dărără ună mēră di răzint ca si-ū turescă con si vină țela* (făcură un măr de argint, ca să-l zvirle, cînd vor veni aceia) P. M. 6₂₉.—*la trēli ūori ma să spunî că ficiôrilî sa ghiî, scapi* (a treia oară dacă vei spune că copiii sînt vii, scapi) P. M. 6₃₈.—*s-mi duc căsă, di si-ū bilēs, dî si-l dar un cujóc la mulări* (am să mă duc acasă, ș-am s-o jupesc [vulpea], ș-am să-i fac un cojoc fimei) P. M. 7₆.—*s-nu ti pucăfi an sus, cūtru grindă, că ári niști cucúdi di cāntári, di si-ți cādă vrină an rost, di si-ți ia frôngă dințilî* (să nu te uii în sus, spre grindă, că sînt niște greutatea de cîntar, și ți-a cădea vreuna pe bot, de ți-a rupe dinții) P. M. 7₁₉₋₂₀.—*ca si vină lisița, si vedă țe si-l fac* (dacă va veni vulpea, are să vadă ea ce-am să-i fac) P. M. 7₂₂.—*stără io s-ță-ū dau țestă Mariă* (în asară eū am să-ți dau pe Mariea aceasta) P. M. 7₃₆.—*io cunuscúî că s-mi uțzi tu* (eū am priceput că ai să mă omori) P. M. 8.—*ampirătița antribô cavásu di să trimetă vrină cārti ilu lu pășă* (împărăteasa întrebă pe cavas dacă are să trimeată vreo scrisoare-

fiul pașei) P. M. 8₁₈.—*con să trimetă, cártea si-ũ duți la mini* (dacă va trimete [vreo scrisoare], scrisoarea s-o aduci la mine) P. M. 8₁₉.—*si dũsi la un maghėsnic, să câtă, dăli să-l da dõmnu vrin ilũ ili nu* (se duse la un vrăjitor să cerceteze, dacă-i va da dumnezeũ vreun copil ori nu) P. M. 9₈.—*ea să rudescă un ilũ* (ea va naște un fiũ) P. M. 9₁₀ 12₂.—*ampirátu ve pus cõla un poliz, ca ierte ũom să trecă pri cõla să-ũ scũpă* (impăratul pusese acolo un slujitor, pentruca oricare om va trece pe acolo s-o scuibe [pe fimee]) P. M. 11₁₃.—*ca să făcă mulări-mea un ilũ, voi să-n pisăiți* (dacă va face fimeea mea un copil, voi să-mi scrieți) P. M. 12₄.—*cum să fac io, șa să făiți* (cum voi face eũ, așa să faceți) P. M. 12₃₈.—*să talõm lemnu pișim, napcõnta să-ți dau* (să tăem lemne întiũ, apoi ț-oiũ da) P. M. 14₁₄.—*io ca să antru an gaură, ca să mi duc ăn jos, până să jũngă fũnia* (să intru eũ în gaură, să mă dau în jos, până va ajunge funiea) P. M. 14₂₄.—*io ca si-ũ zamițcu fũnia, țer ancă cõta s-mi lăsăți* (eũ dacă voi mișca funiea, vreaũ ca cu atit mai mult să mă lăsăți [în jos]) P. M. 14₂₈.—*țelia lui frați cunuscură că mai mic frāti si-ũ le țestă* (frații lui pricepură că fratele cel mai mic va lua-o pe aceasta) P. M. 14₃₈.—*con si zic cra, tu sa-n dai ũna muccătă di cãrni, și con si zic pi, tu sa-n dai ũnă picătură di ápu* (cînd voi zice cra, tu să-mi dai o bucățicã de carne, și cînd voi zice pi, tu să-mi dai o picătură de apă) P. M. 15₃₀.—*io si trag la cunác, la lu zméu cunác io s-mi duc, s-la ard* (eũ am să trag la palat, la palatul zmeului am să mă duc, să-l ard) P. M. 17₅.—*ácu-ũ flõm, bun nu ári di tĩni, că s-ti ufidim* (dacă o aflãm [fata], n-are să fie bine de tine, pentrucă avem să te ucidem) P. M. 22₁₆.—*dõ-n jutõr la mini, că și mini si mi ufidă, si mi mánancă* (dă-mi ajutor, căci și pe mine aũ să mă ucidă, aũ să mă minince) P. M. 22₂₈.—*cõti pari si țeri, si-ți dõm* (cite parale vei cere, îți vom da) P. M. 24₃₈.—*ca să vină țelia minciunõsil'i, sa mi ubidescă, s-la ziti că-i l-á-gru* (dacă vor veni minciunoșii, să mă caute, să le zici că-i la cîmp) P. M. 25₄.—*ca si vină țelia minciunõsil'i, io s-mi anvirin pri tĩni* (dacă vor veni minciunoșii, eũ am să mă supăr pe tine) P. M. 25₃₅.—*cum si anghiiáscă?* (cum va învĩa?) P. M. 25₄₂.—*grădináru nu s-ti lásă* (grădinarul nu te va lása) P. M. 29₃₈.—*ácu nu fati șa, si-ũ pátõși árá* (dacă nu faci așa, vei păți-o iarăș) P. M. 30₂₇.—*ũnă și ũnă țe să antriși*

ân núntru, si áfli un ficiór (îndatăce vei întra înuntru, vei afla un tinăr) P. M. 30₃₉.—*dédu spúsi s-nu-l' iá fricá, cá iel s-li ándirégá lucrurli* (bátrínul spuse să nu-î fie frică, căci el va îndrepta lucrurile) P. M. 31.—*si vezí cá ámpiratíța si-ți rudescá únă fětá úbavá* (ai să vezi că împărăteasa-ți va naște o fată frumoasă) P. M. 31₃₀.—*ácu-l' spun, s-l'a jún-gl'd* (dacă-î spun, are să-î ucidă) P. M. 32₅.—*çon să viná fráti-tu, să-l' ziti* (cînd va veni frate-to, să-î zici) P. M. 33₁₅.—*nu vezí cá s-ti mánáncá?* (nu vezi că are să te mîiníce?) P. M. 35₇.

Numai foarte rar se exprimă viitorul prin compunerea prezentului indicativului dela *am* cu prezentul conjunctivului dela verbul respectiv (Și în dacoromîn aceasta e una din formele viitorului indicativului): *grádináru ári si-ți da drúmu* (grádináru are să-ți deie drumul) P. M. 29₃₈.—*ári s-vá spuná dédu tot* (are să vă spuná moșul tot) P. M. 28₃₈.

2. Actio instans trecută dela indicativ.

țela ficiór să moárá di jal'ú (báetul era să moará de jele) P. M. 8₃₅.

Alături se găsește și forma dacoromînă; imperfectul indicativului dela *sînt* compus cu prezentul conjunctivului dela verbul respectiv.

ra si ult'om lucrú țela mái di nivóliá (era să uităm lucrul cel mái de nevoe) P. M. 29₂₆.

3. Prezentul potențialului în propoziția principală și subordonată din vorbirea condițională și în propoziție subordonată concesivă.

țe zabit să viná, lafi-la birbėtiili să la jungl'om; țe vladică să viná, árá birbėtiili (orice slujbaș ar veni, [lumea strigă] hai să tãem berbecele; orice vlădică ar veni, iar berbecele) P. M. 26₂₂.—*țe mári úom să viná, áși zic cá tunenil'i: «cu țe să-î dăróm únă ciórbá la fista úom?» árá iel'i, cari di cari din ún glas tofi: «cúcótu, cúcótu, cúcótu»* (orice om mare ar veni, își zic sãtenii: «cu ce să-î facem o ciórbá omului istúia?» iară ei, care de care cu un glas tofi: «cucóșul, cucóșul, cucóșul») P. M. 26₃₁₋₃₃.—*la țe să prútrubúáscá vrin lucrú, «lafi-la mágarú»* (la orice nevoe ar fi, [lumea strigă] «luați magarul») P. M. 27₉.—*ei, babo, si știu tu țe foc áni árdi búricú, nu si-ni ziti șá* (ei, babo, dacă ai ști tu ce foc îmi árdé inima, nu mi-ai vorbi așa) P. M. 31₂₅.

II

Ca și în macedoromîn perfectele de indicativ *-i* s-au păstrat, perfectele *-si* au forma forte la singular (afară de p. 2, care în macedoromîn apare accentuată și pe radical, în meglenit însă se găsește accentuată numai pe terminație), și persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfectele simple au păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală.

dădeși (dăduși) Papahagi Meglenoromîni I 110; *dădi* (dădu) P. M. 2₉.—*fəsi* (făcu) P. M. 7₃₅; *fəsiră* (făcură) P. M. 10₂₁.—*vini* (veni) P. M. 4₅₀, însă și *vini* P. M. 1₁₁ 3₄₀; *viniră* (veniră) P. M. 17₉.—*ierșu* (fiersei) P. M. 6₁₁; *irsəsi* (fierseși) P. M. 6₁₁.—*puș* (pusei) P. M. 16₂₄.—*spușu* (spusei) P. M. 13₂.—*si uidișră* (se potriviră) P. M. 5₃₈ (probabil = **uișdiră* dela **uișdēs* > turc *uiüşdü*, preteritul lui *uiüşmək*, s'accorder, s'entendre, s'accommoder, Zenker 135 c).—*uzôm* (auzirăm) P. M. 24₁₅.—*flôm* (aflarăm) P. M. 8₂₇.—*scăpôm* (scăparăm) P. M. 16₄₁.—*vuți* (avurăți) P. M. 33₅.

III

Ca și în macedoromîn și dacoromîn există forma de perfect al indicativului compusă din prezentul lui *am* și participiul trecut, dar meglenitului, ca și dacoromînului, îi lipsește forma de perfect macedoromînă compusă din perfectul simplu al lui *am* și participiul trecut.

ări dus (a adus) P. M. 14₃₃.—*ări fat* (a făcut) P. M. 9₂₂.—*veți mirit* (ați măsurat) P. M. 4_{33, 35}.—*flat-aũ* (aũ aflat) P. M. 18₂₁.—*ișôt-aũ* (a eșit) P. M. 8₅.—*vut-aũ* (a avut) P. M. 2₆ 18_{19, 20}.—*țe s-aũ fat, s-aũ fat* (ce s-a făcut, s-a făcut) P. M. 28₁₂.

IV

Forma de pluscaperfect al indicativului dacoromînă în *-sem* există în meglenit.

feta picăsi că nu-ũ duți an gărdină, cum al'i zisəsi (fata înțelese că nu o duce în grădină, cum îi zisese) P. M. 7₄₀.—*vrin si dusəsi ăn vrin cătun, și con si anturnăsi, cătunen'i la antribără*: «*că ti dusəsiși, țe cătun ra, țe turl'i di cătun ra?*» (unul se dusese într-alt sat, și cînd se întoarse, sătenii lui îl întrebă: «dacă ai ajuns acolo, ce sat era, ce fel de sat era?») [să se observe că *ti dusəsiși*, macarcă firea

dacoromînilui cere o traducere cu perfectul, arată antecedența față cu imperfectul *eră*, dupăcum de altfel și perfectul dacoromîn *ai ajuns* tot antecedență față cu imperfectul *eră* arată]) P. M. 17³²⁻³³.—*ăți si dusésiră prin udôî, buruviră, că buruviră, aū flără cōla și prinsiră fêta* (apoi s-aū dus prin odăi, cotrobăiră cit cotrobăiră, o aflară acolo și prinseră fata [Macarcă firea dacoromînilui cere o traducere cu perfectul, *dusésiră* arată antecedența față cu perfectul *buruviră*, dupăcum de altfel și perfectul dacoromîn *s-aū dus* tot antecedență față cu perfectul *cotrobăiră* arată]) P. M. 22¹⁸.—*si-și si dusési țela minciunos la casa lui și după țela vini lântu minciunos* (dacă plecă minciunosul la casa lui, după el veni celălalt minciunos [Vezi observațiile dela exemplele precedente]) P. M. 24²⁴.—*dintru că-și didési lăfu, di țea al la dēdi din tot buricu* (pentrucă-și dăduse cuvîntul, i-i dădu [leii] din toată inima) P. M. 33⁴.

Pelîngă această formă de pluscaperfect meglenitul mai posedă încă două, una compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut, care se găsește în macedoromîn și în vechea romînă, și alta compusă din perfectul compus al lui *am* și participiul trecut.

çon vini [ficiōru], spinu ve criscūt (cînd se întoarse băiatul, spinul crescuse) P. M. 1¹¹.—*dus-aū ciūtura di iūndi aū ve lat* aū dus banița de unde o luase) P. M. 4³².—*țista l-u dēdi [cartea] la ampiratîța, dupu cum al ve zis* (acesta dede scrisoarea împăratesei, dupăcum îi zisese) P. M. 8²³.—*cum na veî pisăit an cărti, șa-l fēsîm* (cum ne scriseseși în scrisoare, așa-i făcurăm) P. M. 8³⁴.—*al vini [lu ampirātu] ună cărti di căsă, ca cum mulări-sa fēsi ună mătă, an loc că ea ve fat ună fētă, și un cățol, an loc că ea ve fat un soări di ficiōr* (îi veni împăratului o scrisoare de acasă, cum că fi-meea lui a făcut o miță, învremece ea făcuse o fată, și un cățel, învremece ea făcuse un soare de băiat) P. M. 9¹⁶.—*fēsiră după cum ampirātu ve zis an cărti* (făcură dupăcum spusese împăratul în scrisoare) P. M. 9²⁶.—*izmichiārilî vizură că țistia să țela dōilî ficiōri, țe-l vēu zis la ampirātu ca ampiratîța fēsi un cățol și ună mătă* (servitorii văzură că aceștia sînt cei doi copii, despre care spusese împăratului că împărateasa a făcut un cățel și o miță) P. M. 10⁶.—*Ghiulizāra al ve zis di mai năinti*: «*cum să fac io, șa să fățîți*» (Ghiulizara le zisese de mai înainte: «cum oū face eu, așa să fa-

ceți) P. M. 12₃₈.—*fêta lu cunoscú pri țela ficiór, că-l vea căciót un ninél ân cap* (fata-l cunoscú pe tinăr, pentrucă-î aninase un inel în cap) P. M. 15₂₄.—*úșa nu si dișclideá, că ve mort măgáru* (ușa nu se deschidea, pentrucă murise magariul») P. M. 25₁₀.—*anglitàu ca niști fóglavī, că nu veū mǎncát trei zóli* (înghițiau ca niște sălbateci, pentrucă nu mîncașe de trei zile) P. M. 32₁₇.—*ca si vut-aū rugát [mulárīa] la bogoródīța, al dat-aū moñi* (dacă se rugase fimeea maicei domnului, aceasta-î dădu mîni) P. M. 8₃₆.—*țista vut-aū vrin ficiór di un an și la vut-aū pus ân vrin lęgân di furlinǎ* (acesta a avut un copil de un an și-l puseșe într-un leagăn de aur) P. M. 18₁₈.

V

Viitorul *-rim* nu există în meglenit.

VI

Nu există perfect de conjunctiv în meglenit.

VII

Nu există plusperfect de conjunctiv în meglenit.

VIII

Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn, ci este identic cu imperativul pozitiv, ca în macedoromîn.

nu dúnǎ gailé di țesta (nu avea grijă de aceasta) P. M. 15₁₇.—*nu antrébǎ* (nu întreba) P. M. 26₂₂ 27₁.

IX

Infinitivul, pelingă care, ca și în macedoromîn, nu s-a izolat prepoziția *a*, se întrebuițează mai puțin cu mult decît în macedoromîn. Față cu dacoromînul, el nu există în toate acele împrejurări unde nici în macedoromîn nu există. Față cu macedoromînul, el se găsește întrebuițat numai în următoarele împrejurări unde și în macedoromîn se întrebuițează. Apare mai numai sub forma întregă.

1. Ca obiect drept pelingă *pot* (Vezi Macedoromîn fără meglenit § 278 IX, 3): *bába nu l'a puteá rǎniri ficióril'i* (baba nu-î putea hrăni pe copiii) P. M. 13₄₁.—*ați pot fáțiri si stai árá pri tuféc* (te pot face să stai iar cu pușca în mînă)

P. M. 17₂₅.—*Niți pul'ă nu poăti antrări* (nici pasăre nu poate intra) P. M. 19₃₀.—*nu la putēm prijăliri* (nu-l putem sfârși de jălit) P. M. 23₂₅.—*să poată ișōri* (să poată eși) P. M. 30₄₁.

2. Ca compliment de timp cu prepoziția *la* (Vezi Macedoromîn fără meglenit § 278 IX, 5): *la miriri părli si lipi ună furlină an cūru di ciūtură* (cînd măsurău banii, se lipi un galbăn de fundul baniții) P. M. 4₃₀.—Alte exemple, cu prepozițiile *di*, *la*, analoage ca înțeles exemplelor de sub Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 5, dă Capidan, Meglenoromîni, I, 205. Capidan spune cu această ocazie că „de sigur această întrebuițare a infinitivului s-a produs sub influința limbii bulgare”, și (la pag. 206) că „în aromînă infinitivul în această funcțiune se întrebuițază numai sub forma nearticulată”. Nu-î sigur de fel că ar fi vreo influință bulgărească, și nici nu-î adevărat că în macedoromîn fără meglenit infinitivul în această funcțiune s-ar întrebuița numai nearticulat. Vezi exemplele de sub Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 5.

3. Ca compliment de scop, fără prepoziție; întrebuițare absolută (Vezi Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 8): *baba flo ună ciūtură și vini li miri părili* (baba găsi o baniță și veni să măsoare banii) P. M. 4₃₀.

X

a. Participiul prezent (activ) are formă adverbială: *-ura*, *-ăra*, *-ă'l'a*, *-ūrlea*. *-ă-* este provenit din *-u-* prin alunecarea sunetului. Probabil *-ra* este prin alunecare de sunet provenit din *-re*, iar *-re* este de aceeași origine cu *-re* din adverbe romînești ca *aîurea*, *alminterea*, *asișderea*, *pretutinderea*, *pūrurea* (Dintre acestea se găsesc în meglenit *l'umintrea*, *l'ūrea*, vezi P. M. glosar), al cărui etymon e obscur (Vezi mai sus Macedoromîn fără meglenit § 279 fine). *-l'a*, *-lea* este probabil pronumele personal 3 persoană singulară forma 2. (genitiv-dativ)?—O formă de participiu prezent *-ură* apare dialectal și în dacoromîn în conjuncția *fiind că*: *cindură că Alexandri*, Teatru, București, 1875, I, 10 (în gura mamei Anghelușa, care vorbește drept moldovenește), *cindri cî și cindrilea cî*, Șezătoarea II 187 (Munții Sucevei), *cindr că* Hasdeu Etymologicum magnum 155 (județul Suceava, comuna Giurgești), vezi Tiktin Wörterbuch, de unde am luat indicația pentru aceste locuri; *hindură că și fusindură că* Bacinschi Ein mazedorumänischer Ausläufer

des altslavischen dativus absolutus, Zeitschrift für roman. Philologie XXXVII 616 (Cimpulung și Straja din Bucovina). În acest *-ură* din izolarea *fiind că* Bacinschi 617 ar vrea să vadă o influență din partea perfectelor 3 p. pl. *fură* și *fuseră*. Din texte românești din secolele XVII, XVIII mai citează Bogrea cinci exemple, *neputîndure, împlîndure, neavîndurea, nefiîndurea, văzîndure*, Dacoromania II 661, 906, IV, 896.—Capidan Meglenoromîni, I, 170, spune că *-ăra, -ura* ar putea fi = **ara, era*, p. 3 sing. imperfect indicativ dela *a fi*, așa că *plăngîndăra* ar fi > *plăngînd + ara, plăngînd + era* și ar fi însemnat dela capul locului *era plîngînd*. Cu totul nefundată este părerea lui Tache Papahagi din Grai și Suflet, I, 232 (adoptată și de G. Pascu, Archivum Romanicum, X, anul 1926, pag. 465), cum că forma *-ura* a participiului prezent activ meglenit ar fi împrumutată dela forma *-ură* a participiului trecut pasiv albanez; o formă de trecut pasiv devenită formă de prezent activ, și aceasta tocmai în meglenit, în dialectul românesc cel mai puțin influențat de limba albaneză din toate!

β. Se întrebuițează rar, și numai în una din cele trei împrejurări în care se întrebuițează el în dacoromîn și macedoromîn, anume raportat la subiectul propoziției (principale) cu serviciul de compliment de timp și de mod (chip, fel):
feta tîntea al' zisi plăngîndura (fata atunci îi zise plîngînd) P. M. 7₄₁.—*un ūom chinisi cūtru căsă plăngîndăra... chinisi ară plăngîndăra cūtru căsă* (un om plecă spre casă plîngînd... plecă iar spre casă plîngînd) P. M. 18₃₁₋₃₃.—*ficiōru tîntea trimurîndă'l'a si dūsi di si strătî dūpu ūșă* (băetul atunci se duse tremurînd și se așază după ușă) P. M. 32₂₁.—*lupu vini stinîndurlea* (lupul veni oftînd) Capidan, Meglenoromîni, I, 170.

XI

A. Participiul trecut (pasiv) din punct de vedere formal nu prezintă forma *-ă* macedoromînă din împrejurările notate la Macedoromîn fără meglenit § 278 XI A, ci formele dacoromînești.

1. singular m. *-u*, f. *-ă*, plural m. *-i*, f. *-e*, cînd participiul e atribut și predicat.
poarta ra anclisă (poarta era închisă) P. M. 21₁.—*locuri dărāti* (locuri făcute) P. M. 21₈.—*răpusătīli sūflītī* (sufletele răposate) P. M. 23₂₆.—*să-țī frîngă și dințīl'i rămăși* (să-ți rupă și dinții rămași) P. M. 28₁₁.—*cuțitășu ra blagoslovīt*

(cuțitașul era blagoslovit) P. M. 32₇.—*lâmbili rău prins, sinia pūsă* (lămpile erau aprinse, masa pusă) P. M. 32₁₅.—*cu ũó-el'il'i scoși*. (cu ochii scoși) P. M. 33₃₇.—*nu iți ancurunați* (nu sînteți cununați) P. M. 34₂₇.

2. Formă masculină invariabilă *-u*, cînd participiul e izolat pelîngă un verb auxiliar pentru a forma perfectul și plusperfectul indicativului. Exemple vezi sub III, IV.

B. Din punct de vedere al înțelesului.

1. Cași în dacoromîn și macedoromîn unele verbe netransitive aŭ participiul trecut cu înțelesul activ. Vezi exemplul dela întrebuițarea absolută, mai jos sub 4. Contrariu de ceia ce are loc în dacoromîn, și conform cu acelaș fapt din macedoromîn, unele verbe transitive aŭ participiul trecut cu înțeles activ de nomen agentis.

ea tünțea-l' zisi: «*miluituli frāti, picăsés că nu ghiés ancă mult*» (ea atunci îi zise: «milostive frate, simt că nu voiŭ mai trăi mult») P. M. 33₁₇.

2. Diferitele întrebuițări, pe care le are participiul trecut, sub forma masculină singulară, ca infinitiv activ în dacoromîn, nu există în meglenit, tot așa dupăcum nu există în macedoromîn.

3. Întrebuițarea din macedoromîn a participiului trecut însoțit de adverbul *ună* cu înțelesul unui infinitiv activ în serviciul de compliment de timp, nu există în meglenit.

4. Ca atribut al unui substantiv (orî pronume) fără prepoziție (întrebuițare absolută) constituie împreună cu substantivul său un compliment de timp. Acest fapt însă, care în macedoromîn apare destul de des, iar în dacoromîn rar și în înprejurări încă necercetate, se găsește foarte rar în meglenit. În toate textele din P. M. am găsit numai un exemplu.

la țe să prutrubuiască vrin lucr, «lați-la măgaru!» la lēmni, «măgaru!» ancă nu sam vinit dila lēmni, «a, la moară, s-la dūfiți ghiptu!» ancă nivinit dila moară, «a, la vāli, să lați cu stōmnili āpu!» (la orice lucru ar trebui, «luați magarul!» la lemne, «magarul!» încă n-am sosit dela lemne, «a, la moară, să duceți viptul!» n-am apucat bine să viŭ dela moară, «a, la riŭ, să luați cu ulcioarele apă!») P. M. 27₈₋₁₁.

XII

Meglenitul a împrumutat din bulgara următoarele forme verbale.

1. *sam* (ca conjunctiv *şom* după Capidan, Meglenoromîniî, I, 172, 173); p. 1 singulară prezent indicativ dela *a fi* > bulgar *săm*.

nu sam ăo mai jûni (nu sînt eû mai voinic) P. M. 5₂₀.—*sam vinit* (am venit) P. M. 27_{8, 10}.—*sam albină* (sînt albină) P. M. 3₈.

Alături însă şi forma romînească *iû* (fiû).

iû lisită (sînt vulpe) P. M. 2₂₀.—*iû lup* (sînt lup) P. M. 2₅₃.

2. *-m*, p. 1 singulară prezent indicativ (conjunctiv) > bulgar *-m*. Rar. După Capidan, Meglenoromîniî, I, 158, numai la verbele *aflu*, *amnu*, *ampl'u*, *antru*, *jungl'u*, *muccu*, *vegl'u*, dar la aceste verbe des.

iündi s-la áflum lântu măgár? (unde să aflu celălalt magari?) P. M. 18₅₀.

Cea mai obişnuită este forma romînească *-u*.

duc (duc, aduc) P. M. 1₁₅.—*vin* (vin) P. M. 1_{17, 19}.—*pot* (pot) P. M. 2₂₀.—etc. etc.

3. *-şi*, 2 p. singulară prezent indicativ (conjunctiv) > bulgar *-š*. Rar. După Capidan, Meglenoromîniî, I, 159, numai la verbele *aflu*, *amnu*, *ampl'u*, *antru*, *jungl'u*, *muccu*, *vegl'u*, dar la aceste verbe des.

poři si ámniři (poři să umbli) P. M. 2₁₉ 3₇.—*puteái să ántrishi* (puteái să întri) P. M. 12₃₀.—*ună şi ună ře să ántrishi án núntru, si áfli un ficiór* (îndatăce vei întra înuntru, vei afla un tînăr) P. M. 30₃₉.—*să áfliři doi fól'uri di bivul'i* (să afli două burduri de bivoli) P. M. 15₁₀.

4. În mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn *) şi macedoromîn, meglenitul, conform cu firea limbilor slave,

*) Numai în Banat se găsesc urme de formare a verbelor perfective prin mijlocirea de prefixe slave. Iosif Popovici, Dialectele romîne din Istria, I pag. 112: „Fenomene de perfectivarea verbelor cu ajutorul unor prefixe slave se găsesc şi în Bănat. De ex. *face* = face durativ, iar *do-face* = a face astfel ca să isprăveşti, a termina o lucrare; *a pleca* înseamnă a se hotări spre a pleca, iar *a dopleca* = a pleca definitiv, ca să ajungî la ţintă. Se întilnesc aceste cazuri pela Oraviţa şi în Almăj din dialectul bănaţean”. La acest fapt se raportează şi cele spuse de Weigand III Jahresbericht pag. 232, cum că în cele trei localităţi din Banat, unde *á < á* (Mehádika-Meedzíká şi Verendin din Krain, Bania din Almaş. Compară § 235), se adaugă prefixul slav *do-* la participiul trecut „pentru a exprima aceia ce Germanul exprimă prin *schon* ori *ganz*”, lucru pe care Weigand îl pune pe socoteala imitaţiei din partea Romînilor a limbii ungureşti, în care prefixul *meg-* face exact acelaş serviciu. Din

deosebește verbele perfective de cele imperfective, și, după procedarea slavă, formează perfective din imperfective cu ajutorul prefixelor slave și al sufixului slav *-n*.

a. Perfective și imperfective slave simțite de meglenit ca atare.

zaciudés perfectiv (mir, a apuca mirarea pe cineva) > bulgar *zaciudvam*, sîrb *zaciuditi*: *dědu si zaciudi, cum să iă cār-ticîoána mai jûni di soári* (moșneagul s-a mirat, cum poate să fie cîrțița mai puternică decît soarele) P. M. 5₃₅. *ciudés* imperfectiv (mir) > bulgar *čudiă*, sîrb *čudati*: *io si fug năinti, și ca s -mi-ntreabă te ari te nu ari, io si zic că vizii un vältur, sup pēn'i lui mirindzău 1000 di ūoi, și lumea si ciudēs-că* (eu am să mă duc înainte, și dacă m-or întreba ce măi veste, am să spun că am văzut un vultur, supt aripile lui se odih-niău la amiază 1000 de oi, și lumea are să se mire) P. M. 24₁.—*prijălēs* perfectiv (sfîrșesc de jălit) > bulgar *prkžaliam* cesser de regretter, cesser de plăindre, sîrb *prežaliti* verschmer-zen, obliviscor: *noi ūnu nu la putēm prijăliri* (noi pe unul nu-l putem sfîrși de jălit) P. M. 23₂₅. *jălēs* imperfectiv (jălesc) > bulgar *žaliă* plăindre, sîrb *žaliti* betrauern, lugeo: *cl'inețil'i li jălēști, ploăcea-cu pērdi* (jălește caelele, dacă perde potcoava). Papahagi Meglenoromîniî I 66.—*prăinēs* perfectiv (a-și lua zborul, a zbura de undeva) > sîrb *prhnuti-prnuti* aufflattern, evolo: *țela condūru prăini an jos* (vulturul își luă zborul în jos, zbură de acolo în jos) P. M. 15₃₆. *prătēs* imperfectiv (a da din aripă, a filii) > sîrb *prhati* flattern, volitare: *tot țî prăiăști nu si mănāncă* (nu tot ce dă din aripă se mî-nîncă) Papahagi Meglenoromîniî I 75.—*vicnēs* perfectiv (chem la un moment dat, chem într-o anumită împrejurare) > sîrb *vik-nuti* aufschreien, aufrufen: *spinuli, du-n la sicul'u.—nu la duc.—si-ŭ vicnēs băltia di s-ti tăl'ă.—vicneă-ŭ* (spinule, a-dă-mi săculețul.—nu-l aduc.—am să chem securea să te taie.—chiam-o) P. M. 1₁₅. *vicăiēs* imperfectiv (chem, numesc) > sîrb *vikati* schreien, rufen, bulgar *vikam* appeler, nommer: *Hasân*

exemplele date de Iosif Popovici și din cele spuse de Weigand s-ar părea că numai prefixul *do-* se întrebuintează de Bănățeni pentru a forma verbe perfective. În textele bănățene publicate de Weigand în III Jahresbericht apar în asemenea serviciu însă și alte prefixe, de pildă în bucata LI pag. 283-284 (din Măidan, puțin la nord de Oravița) prefixele *pro-* (*is proiă ūomu inima-n dzints*) și *za-* (*biētu ūom dă frică zăuită și l'ămînă și tot*).

să-*n* vicăiți (Hasan să-mi ziceți [jurămint pentru ținerea de cuvânt]) Papahagi Meglenoromîni I 58.

β. Perfective formate de meglenit din verbe romînești prin mijlocirea de prefixe slave și a sufixului slav *-n*.

Prefix *du-* > slav *do-*:

duspël (sfișesc de spălat) > *spel*: *cu țea âpu lu spëlă micu, și di ca s-la duspëlă, aũ dũnă âpa ară ân țela pocũ* (cu apa spală pe copil, și dacă-l sfișesc de spălat, pun apa iar în ulcior) Papahagi Meglenoromîni I 108.

duțon (țin la un moment dat, opresc) > *țon*: *iel, çot aũ vizũ [fêta], nu si putũ să si duțonă și căzũ di pri scand* (el, îndatăce văzu fata, nu se putu stăpîni și căzu depe scaun) P. M. 28₃₂.

Prefix *na-* > slav *na-*:

nabeaũ (mă satur de băut, sfișesc de băut, beaũ pân ce nu mai pot) > *beaũ*: *măgăru, ca si namăncõ di ũorz și si nabũũ di âpu, cripõ și muri* (măgarul, dacă a mîncat orz și a băut apă pân ce n-a mai putut [dacă s-a săturat de mîncat orz și de băut apă], a crăpat și a murit) P. M. 25₉.

namăncõc (mă satur de mîncat, sfișesc de mîncat, minînc pân ce nu mai pot) > *măncõc*. Vezi exemplul sub *nabeaũ*.

Prefix *pu-* > slav *po-*:

pucăt (îmi arunc vederea undeva, mă uîț undeva) > *cat*: *çon pucătără an coș, nũ-âri ni pești, ni lisitã* (cînd se uîțară în coș, nu-î nici pește, nici vulpe) P. M. 7₁₀. — *s-nu ti pucăți ân sus, cătru grindă* (să nu te uîți în sus, spre grindă) P. M. 7₁₉.

putorn (întorc cuiva vorba, răspund) > *torn*: *ficiõru anvirinõs ăl puturnõ* (ținărul supărat îi răspunse) P. M. 30₈.

putrec (plec, mă duc de undeva) > *trec*: *și putricũ țela și dũpu țela vini lăntu minciunõs* (și plecă acela și după dînsul veni celălalt minciunos) P. M. 24₁₃.

puvéd (zăresc, apuc a vedea) > *ved*: *țirũ să si vedă an âpu dinapõi, çot ăi bătũt, și çon să-și puvédă, căzũ an vâli și si nicõ* (a yrut să se vadă în apă dinapõi cît de tare-î bătut, dar cînd s-apuce a se vedea, a căzut în rîu și s-a înecat) P. M. 23₃₂.

Prefix *pri-* > slav *pr-*:

priamnu refl. (a veni în minte cuiva, a-î trece prin minte) > *amnu* (umblu): *zaparõ căru, că-l si priamnu põini* (opri carul, pentrucă-î veni pînea în minte) P. M. 23₁.

pricúr (a curge o bucată de vreme, a curge într-un timp hotărît, a curge cu o condiție și până la un termin oarecare) > *cur* (curg): *ună lámână an sfacă zúúă mánáncă cõti un ũom și nápcum lásă să pricúră ápu din fántõna fêsta* (un balaur în fiecare zi minîncă cîte un om și apoi lasă să curgă apă din fîntina aceasta) P. M. 15₁₄.

printõrn (rãstõrn, întorc pe cealaltă parte) > *antõrn*: *vizúü un ũou di vãltúr, ca raü dunáfi unã sûtã di oãmínhi cu loástili, nu putëü s-lu printoárnã* (am văzut un ou de vultur, că erau adunați o sută de oameni cu drugii și nu-l puteau întoarce pe ceia parte) P. M. 24₁₆.

prîștêt (primesc pe cineva cînd sosește) > *ștet* (aștept): *cõn an-trárã, l'a prîștitárã bini viniți* (cînd intrară, îi primiră ca bine veniți) P. M. 27₁₇.

pritõrn (întorc înapoi, întorc îndărăt) > *torn*: *un uráciü, dipu fe dără un úrdin, si priturnã arã si dără lãntu dila prima* (un plugar, după ce făcea o brazdă, se întorcea iar la capăt, ca să facă alta) P. M. 21₁₄.

Prefix *pro-*, *pru-* > slav *pro-*:

proțõp-pruțõp (încep să țip, țip odată) > *țõp* (țip): *și unã și unã țel'a pul'i proțãpãrã* (și deodată puii începură să țipe) P. M. 15₆. — *cõn proțãpã condúru cra, iel ași tal'ã di sup mõnã, di sup picior cãrni* (cînd țipa vulturul cra, el își tăia carne de sub mînã, de sub picior) P. M. 15₃₄. — *ĩali pruțãpãrã* (ele începură să țipe) P. M. 16₂₉.

prucãsc (casc deodată, disfac și lãrgesc deodată) > *casc*: *Cúsi -cucõti, ca la prucãscõ cúru, aũ angl'itõ lisita* (cucoșul cãscã deodată curul și înghiți vulpea) P. M. 2₂₆.

prucõnt (încep să cînt, cînt deodată) > *cõnt*: *prucãntõ Cúsi -cucõti cõt putú* (începu cucoșul să cînte cît ce putu) P. M. 3₂₆.

prucúr (a începe să curgă, a curge deodată) > *cur* (curg): *unã și unã ãl' prucurõ sõndzi* (deodată începu să-î curgă sînge) P. M. 25₃₉.

prumirosés (a veni într-un moment dat miros dela ceva) > *mirosés* (miros): *un ũom țõglav, cã-l prumirosi la cãrni, ișõ din gaurã* (un om sãlbatec, dacã-î veni miros de carne, eși din gaurã) P. M. 14₅.

Prefix *u-* > slav *u-*:

ugulés (dezbrac în pielea goală) > *gol*: *fêta si uguli și si scãldõ* (fata se dezbracă și se scãldã) P. M. 29₄₃. Ori poate > bulgar *ogoliam* mettre à nu?

Prefix *za-* > slav. *za-*:
zabúcur (mă cuprind de bucurie) > *búcur*: *ampirátu si zabucuró mult* (împăratul fu cuprins de mare bucurie) P. M. 8₃₉. — *țela condur si zabucuró mult* (vulturul fu cuprins de mare bucurie) P. M. 15₈.
zácăț (încep) > *caț* (prind): *țistia dóilți frați zácățără să cõntă* (acești doi frați începură să cînte) P. M. 11₁₉. — *zácățără să cõntă frãti-su cu sóra* (începură să cînte fratele cu sora) P. M. 13₉.
zadinzúr (învîrtesc numai de cîteva ori) > *dinzúr* (încunjur): *si zadinzurãrã di vrinã doũ-trei úori di zur di únã buțeũ* (se învîrtiră de vreo două trei ori în jurul unui butoiu) P. M. 34₃₃.
zalãg (alerg pînă la un loc, mă răped) > *lag* (alerg): *unęc mai dipãrti ra únã cేశmã, și cõn rãslãniłi aũ vizurã, si zalãgãrã și cãțãrã să bea ápu* (oleacă mai departe era o cișmea, și cînd leii o văzură, alergară [se răpeziră] să bea apă) P. M. 33₄₂.
zamișcu-zamičcu (mișc un timp hotărît) > *mișcu-mičcu* (mișc. Acest verb, perfectiv prin el însuș, nu se găsește în meglenit fără prefix): *dúpu țea mãriłi si dúsi pãnã ân jimitãti di gãurã, cã-ũ zamișcõ fúña, la trãgnirã. napcõnta mijlucãnu și iel șa. napcõntã mai micu zisi cã-ıo, cã si-ũ zamičcu fúña, țer ancã cõta s-mi lã-sãți* (dupăce cel mai mare dintre frați ajunse pînă la jumătatea găurii, mișcă funiea și-l traseră afară, după aceia mijlociul făcu și el tot așa, după aceia cel mai mic zise că eu, dacă voiu mișca funiea, cer să mă lăsați încă mai mult în jos) P. M. 14₂₆₋₂₈. — *ãn un úoũ raũ dunãți 100 di oãmniłi cu loãstili și nu puteũ s-lã zamičcã* (la un oũ erau adunați 100 de oameni cu drugii și nu puteau să-l miște) P. M. 24₅.
zarõm (a rima un timp hotărît) > *rõm* (rîm): *ãri an cõmpu di Nõnti un ghinghiãru, și ca si dúsi cãrticioãna di la zãrãmõ dila cõriñi, la sarupõ* (este în cîmpul dela Nãnte un spin, și dacă s-a dús cîrtița și l-a rîmat dela rădăcinã, l-a dat jos) P. M. 5₂₉.
zarúp (rup) > *rup*: *țesta zúũa toatã ıo suflãı, nu putũ s-lã zarúp [ghinghiãru]* (toată ziua astã am suflat și n-am putut să-l rup [spinul]) P. M. 5₃₀.
zãsúfla (suflu un timp hotărît) > *súflu*: *cõn mi zãsúflã boã-*

rea, îo mi fac di nivizút (cînd mă bate vîntul, îndatăce mă bate vîntul, eú mă fac nevăzut) P. M. 5₂₄.
zatrêmur (fac să tremure într-un anumit timp, zguduiú într-un anumit timp) > *trêmur* (fără prefix acest verb nu se găsește însă în texte): *uzôră un glas gros, cări zatri-murô urmănu antrêg* (auziră un glas gros, care făcu să se cutremure pădurea) P. M. 32₁₈.
zazburôs (mă adresez cu vorba cătră cineva, încep să vorbesc cuiva) > *zburôs* (vorbesc): *călu cu ieripi al' zazburô la fela ficiôr și-l zisi* (calul cu aripi vorbi cătră tinăr și-i zise) P. M. 10₁₈.

Sufixul *-n* > slav *-n*:

gușnês (iaú de gît, iaú pe după gît, înbrățișez) > *gușă*: *iel si lăgô, aú gușni [fêta] și cătără să si sărută* (el a-lergă, apucă fata pe după gît și începură să se sărute) P. M. 30₃₀.

trăgnês (trag odată, zmîncesc, daú la o parte, scot trăgînd într-un timp hotărît) > *trag*: *dúpu țea mărili si dúsi pănă an jimităti di gaură, că-ú zămîșcô fúna, la trăgniră* (dupăce cel mai mare dintre frați ajunsese păn la jumătatea găurii, mișcă funia și-l traseră afară) P. M. 14₂₆. — *trăg-neá-ti din cunác* (dă-te la o parte din palat, fugi din palat) P. M. 17₅. — *ca la trăgni di picîôr, al' la scoási* (cînd l-a zmîncit de picîôr, i-a scos picîorul) P. M. 19₂₂.

§ 288. d) Adverb

Meglenitul, ca și macedoromînul și dacoromînul, are ad-
 verbe împrumutate din limbî străine.

âer „întrebuințat după negațiunea *nu*, ca să o întărească și mai mult“ Capidan, Meglenoromîni, I, 180 > turc *hair* non Zenker 417 b. — *âgeaba* (nu cumva, oare, poate) P. M. 23₁ > turc *hağeb* est-ce que par hasard? etwa? Zenker 623 a. Compară *hągiba* la Macedoromîn fără meglénit. — *âliz* „la fel, întocmai“ Capidan, Meglenoromîni, I, 180 > turc *haliz* pur, rein, ácht Zenker 401 b. — *ânliz* = *âliz* Capidan ibidem. — *apansôz* (fără veste, pe neașteptate) P. M. 16₃₆ > turc *apansiz* à l'improviste Zenker 1 b, 105 b. — *âsli* „la fel, întocmai“ Capidan, Meglenoromîni, I, 180 > turc *hasli* într-un cuvînt, pe scurt, Redhouse 752 b. — *âfi-âfi* (și așa, apoi, după aceea) P. M. 7_{14, 15, 23, 8, 42, 20, 15, 19, 40, 21, 19, 22, 18, 27, 17} > neogrec *έτσι* aînsi, de cette manière, de cette façon, de la sorte, comme cela. — *azôr* (gata)

P. M. 32₁₂ > turc *hazır* prêt, fertig Zenker 381 c. — *bâia* „cam mult, aproape mult“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *bayl* excès, a se sili prea mult Zenker 203 a, Redhouse 373 a. — *bârim-bâri-bêrim-bêri* „cel puțin“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *bari*, *barim* cel puțin Zenker 162 a, Redhouse 321 b. — *béichi* Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 = *bélchi*. — *bélchi-bélchim* (poate) P. M. 4₂₀ 11₂₃ 15₅ 29₂ 31₂₇ > turc *belki* peut-être. Zenker 208 b. — *bileá* (cu greú, de abia) P. M. 16₄₁ > turc *belá ile* avec grande difficulté, à peine Zenker 206 a. — *blázei* „ferice“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > bulgar *blaze* heureux. — *cúlai* „ușor“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 179 > turc *kolai* facilement Zenker 720 b. — *deméc* (adecă) P. M. 9₂₃ 10₁₇ 13_{35, 36} 29₇ > turc *demék* dire, sagen, heissen Zenker 447 b. — *dósta* „destul“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 179 > bulgar *dosta* assez. — *ghîúá* „adecă, parcă, cașicum“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *guiá* pour ainsi dire, comme si, so zu sagen, gleichsam Zenker 781 a. — *ghîuč beled* („în fine, în cele din urmă, la urma urmei“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *güč-belá* avec peine, difficilement, à peine Zenker 766 c. — *ič* „de loc“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *hič* aucunement, auf keine Weise Zenker 945 b. — *idvai* „abia“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. *Vezi idvam*. — *idvam* (de abia) P. M. 13₈ 15₃₆ 34₁₀ 35₁₆ > bulgar *edvam* à peine. — *iliz* = *aliz* Capidan ibidem. — *ioc* (nimic) P. M. 17₄ > turc *ïok* rien Zenker 973 c. — *istici* (anume) P. M. 32_{16, 35} > turc *isticiál* action de s'emparer exclusivement de qc., das ausschliesslich haben, ungetheilt mit anderen Zenker 43 b. — *istina* (în adevăr) P. M. 29₃₆ > bulgar *istina* vraiment. — *istum* (tocmai) P. M. 30₅₂ 32_{29, 36} 33₃₂ > sîrb *istom* nur, nichts als, nonnisi. — *nafile* (în zadar) P. M. 29₂ > turc *nafile* en vain Zenker 904 c. Compară *nafile* la Macedoromîn fără meglenit. — *na ópcu*. *Vezi opúcu*. — *nâpcom-nâpcon-nâpcum-nâpconta-nâpcunta* (apoi, după aceea) P. M. 30₄ 32₂₃ 14_{16, 25} 8₃₁ 12₂₅ 13₃₅ 15₁₅ 22₁₁ 23₂₉ 26₃₅ 9₄₀ 11₄ 14_{14, 27} 20₂₆ 17₂₇ > bulgar *napokon* à la fin, sîrb *napokoine-napokon-napokon-napokoñe* zuletzt, postremo. — *ta* din *nâpconta-nâpcunta* este articolul bulgăresc *-ta*, pentru care vezi alineatul următor. — *nétti* (tocmai) P. M. 22₂₂ > turc *néite* tocmai Redhouse 2071 a. — *ničcum* „cu fața la pământ, pe burtă“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > bulgar *ničkom* à plas ventre. — *ódvam* „abia“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. *Vezi idvam*. — *opácu* „pe dos, pe din dărăt“ Capidan,

Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *opücu*.—*opücu-na öpcu* (pe dos, din dărăt) Papahagi Meglenoromîniî I 106, P. M. 33₃₂ > bulgar *opaco, na opaco* à l'envers, en sens contraire.—*pără* „prea, cam” Capidan, Meglenoromîniî, I, 179 > neogrec *πάρα* trop.—*pişim* (întîiü, mai întîiü) P. M. 14₁₄ 26₅ > turc *pişin* d'avance Zenker 236 c.—*sabăilea* „dimineață, dizdimineață, de cu vreme” Capidan, Meglenoromîniî, I, 178 > turc *sabahlêin* früh morgens Zenker 564 c.—*sădi* „numai” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *sadé* curat, simplu, neamestecat Redhouse 1026 a.—*sal* „numai” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *săldi*.—*săldi* (numai) P. M. 4₅₇ 29₅₄ > turc *salt* seulement Zenker 572 c.—*săldi* Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 = *săldi*.—*slôjnic* „jos, apus” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Compară adiectivul *slôjnîc* „a fi scurt de tot, se zice de cei groși și îndesați” Papahagi, Meglenoromîniî, I, 71. Poate din bulgarul *složen* composé, compliqué, complexe.—*şichiré* „pe față” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *aşikaré* clair, évident, manifeste Zenker 54 c.—*tam-tâmam* Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 = *tamân*.—*tamân* (tocmai) P. M. 19₁₈ > turc *tamâm* tocmai Redhouse 591 a.—*tislim* „în expresia *la feasiră tislim* = îl predară, îl dădură gata” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *teslim* action de remettre, de livrer, livraison, remise Zenker 283 c.—*tücu* (numai) P. M. 7₁₂ > bulgar *tüku* numai.—*üdvăi* „abia” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *ıdvam*.—*vechi-vichî* (mai, mai mult, deja) P. M. 2₂₂ 30₂₈ > bulgar *veke* plus, déjà.—*vichim* „în fine” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *vechî*.

Un grup a parte îl formează adverbe temporale romîneşti articulate cu articolul feminin bulgăresc *ta*: *dimineațata, dimineațta, dimineașta* > *dimineața + ta* Capidan, Meglenoromîniî, I, 129, 178.—*môinista* (a două zi dimineața) P. M. 14₄, 11 16₂ > *mane + dies + ta*.—*môntizăta* (a două zi dimineața) P. M. 30₂₂, 43 > *mane + ti* (prepoziție macedoromîna) + *dies + ta*.—*poimôinista* (poimîni dimineața) P. M. 14₁₂ > *post + mane + dies + ta*.—*sêrata* (sara) P. M. 6₉ 7₃₉ 10₂₄, 31 14₁₀, 19 33₁₅ > *sera + articolul a + ta*.—*seărta* Capidan, Meglenoromîniî, I, 179 = *sêrata*.

§ 289. e) Prepoziții

Meglenitul are puține prepoziții împrumutate din limbi străine: *cârși cu*, Capidan, Meglenoromîniî, I, 178 = *cârși di*.—*cârși di* (în față, în față de) P. M. 29₂₈ > turc *karşı* contre, en face

Zenker 678 c. — *mădă* „afară de“ Capidan, Meglenoromîni, I, 181 > turc *mahadâ* excepté, hors, hormis Zenker 624 a. — *mighiu* „între“ Capidan, Meglenoromîni, I, 181 > sîrb (și bulgar meglent după Capidan locul citat) *megju* zwischen; inter.

§ 290. f) Conjunctii.

Meglenitul are conjuncții împrumutate din limbi străine: *ăcu* (dacă, macarcă) P. M. 5₁₀ 13₁ 33₁₆ > bulgar *ako* și, *ako i da* bien que, quoique. — *ăma* „însă, dar“ Capidan, Meglenoromîni, I, 183 > turc *ammâ* mais, cependant Zenker 93 b. — *ămă* P. M. 17₁₃ 29₁ 37₁ 39₁ = *ăma*. — *ămî* „însă, dar“ Capidan, Meglenoromîni, I, 183 > bulgar *ami* mais. — *ăți* (și, iar) P. M. 18₂₆. Vezi *ăți* la Adverb, § 288. — *ămă* Capidan, Meglenoromîni, I, 183 = *ăma*. — *căfcu* (cum, precum) P. M. 15₄₃ > bulgar *kakvo* comment, *kakto* comme. — *cu* Capidan, Meglenoromîni, I, 183 = *ăcu*. — *dăli-dăli* (dacă) P. M. 8₁₅ 12₅ 9₈ 11₄₀ 35₉ 17₂₀ 25₈ 31₄₂ 32₃₄ 30₁₂ > bulgar *dali* și. — *deăle* (dacă) P. M. 21₄ > *dăli* influențat de conjuncția *di* (dacă, dacoromîn *de*) P. M. 8₁₈. — *dělchi-dělchi* „fiindcă, deoarece, în cazul cînd, dacă“ Capidan, Meglenoromîni, I, 184 > probabil *deăle* + conjuncția turcească *ki* pentru că Redhouse 1607 a. — *dělmi-dělmi că* (pentru că, deoarece, dacă) P. M. 24₂₈ 39₁ 26₃₅ 30₁₄ 31₂₉ > vechiul bulgar *d'klimi* propter; *dělmi că* este din punct de vedere al compunerii exact analogul lui *pentru că*. — *děmi-děmi* „fiindcă, deoarece, în cazul cînd, dacă“ Capidan, Meglenoromîni, I, 184 > *dělmi*. — *děrmî* Capidan, Meglenoromîni, I, 184 = *dîrmî*. — *dîrmî* (pentru că, deoarece, dacă) P. M. 21₃₃ 22₂₆ > probabil *dělmi*. *l < r* prin alunecarea sunetului. — *em* „și“ Capidan, Meglenoromîni, I, 184 > turc *hem* et Zenker 941 b. — *ia* „sau“ Capidan, Meglenoromîni, I, 184 > turc *ia* ou Zenker 945 b. — *icu* Capidan, Meglenoromîni, I, 183 = *ăca*. — *ili* (ori, sau) P. M. 9₉ 30₁₁ 33₁₀ > bulgar *ili* ou. — *ma* (dacă) P. M. 6₃₄ 36₁ 38₁ > neogrec *uó* mais, ori = *ăma*. Printr-un proces de alunecarea înțelesului, analog aceluia prin care conjuncția dacoromînă *de*, care dela capul locului (după cum și este încă în parte) a fost o conjuncție copulativă (= și), a căpătat și înțelesul de condiție. — *ma* (dar, însă) P. M. 17₃₅ > neogrec *uó* mais, ori = *ăma*. — *mi* P. M. 26₂₆ = *ămî*. — *tăcu* (dar, ci) P. M. 5₆ 25₁₃ 16₁ > bulgar *tukû* numai. Compară *tăcu* la Adverb, § 288.

§ 291. g) Cuvinte

1. Dintre cuvintele de origine latină ori romanică, care se

găsesc în macedoromîn, iar în dacoromîn nu, posede meglenitul pe următoarele: *ăpir*: (*ăpir* după Capidan, Meglenoromîinii, I, 208) P. M. glosar.—*arăt* Capidan, Meglenoromîinii, I, 98.—*ăură* P. M. glosar.—*căloări* P. M. glosar.—*căprină* Papahagi, Meglenoromîinii, I, 33.—*căstônă, căstônă* P. M. 19₆, glosar.—*? cusurin* Capidan, Meglenoromîinii, I, 103.—*căţon* P. M. glosar.—*dar* (mr. *adăr*) P. M. 21_{12, 14, 15, 19}.—*dăpir* Papahagi, Meglenoromîinii, I, 67.—*furnă* P. M. 4₉.—*ic* (mr. *hic*) P. M. 29₄₂.—*ică* (mr. *hică*) P. M. glosar.—*mes* P. M. 30₁₉.—*mirîndz* (mr. *amirîdz*) P. M. glosar.—*piduriță* Papahagi, Meglenoromîinii, I, 32.—*puscă* Papahagi, Meglenoromîinii, I, 81.—*sprigiur* Capidan, Meglenoromîinii, I, 80.—*surin* P. M. glosar.—*tumbă* P. M. glosar.—*urdin* P. M. 21₁₅.—*vom* P. M. glosar.

Meglenitul mai posedă apoi următoarele cuvinte latinești, care nu se găsesc în dacoromîn și în macedoromîn ori din punct de vedere al scheletului ori din acel al înțelesului: *căldăr* s. m. (căldare) P. M. glosar > *caldarium*.—*corp* s. eter. (trup) P. M. glosar > *corpus*.—*dărtoări* s. f. (săcure) Capidan, Meglenoromîinii, I, 51, 81 > *dolatoria*.—*făric* vb. (înțelesul?) Capidan, Meglenoromîinii, I, 157 > *fabrico*.—*mbalt* vb. (înțelesul?) Capidan, Meglenoromîinii, I, 157 > *balteo*.—*muntur* ad. (mut) P. M. glosar > **mutulus* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch.—*nićură* s. f. (fărmătură) P. M. glosar > *micula*.—*nuib* vb. (intîlnesc) P. M. 3₁₆ > *in-* + *obviare* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch.—*pricur* vb. (curăț din nou) P. M. glosar > *percolare* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch.—*prim* ad. (întîiu) > *primus*. Nu numai ca adverb, de pildă *di prima* (la început) P. M. 11₂₈, *din prima* (dela început) P. M. 11₃₁, *dila prima* (dela capăt) P. M. 21₁₅, după cum se găsește în dacoromîn (Vezi Tiktin Wörterbuch) și în macedoromîn (*prima* foarte bine P. B. 117, 282), ci și neizolat, ca atribut: *an primă zăuă dōmnu-ū darō vidēla* (în ziua întîia dumnezeu făcu lumina) P. M. 13₁₉.—*spruză* s. f. (spuză) P. M. glosar > *pruna*, contaminat cu *spodium*. Compară macedoromîn *sprună*.—*tări* pron. (atare, astfel) P. M. 8₈ > *talis*. În dacoromîn și macedoromîn numai adiectiv cu înțelesul de *puternic*. (V. =) 2. Nenumărate cuvinte slave și turcești, care nu se găsesc în dacoromîn, a împrumutat meglenitul. Însemn aici numai pe acele puține, care se găsesc în textele din P. M., dar nu sînt trecute în glosarul dela P. M., nici în glosarul dela Papahagi Romîinii din Meglenia. Lipsesc în macedoromîn.

cărâr s. m. (hotărîre) P. M. 27₈ > turc *karâr* résolution Zenker 695 b.—*luşnac* s. m., pl. *luşnăţi* „nucă fără coajă” Capidan, Meglenoromîni, I, 88; P. M. 7₁₈ > ?—*sĕnă* s. f. (fin) P. M. 17₈ > bulgar *sĕno* foin.—*şuchiur* s. m. (laudă) P. M. 24₁₁ > turc *şükür* louange Zenker 548 a.—*vicut* s. m. (strigăt, tipăt) P. M. 8₆ > bulgar *vikot* cri.

In ce priveşte raportul dintre meglenit şi macedoromîn din punct de vedere al cuvintelor împrumutate din limbă străină, în general se poate spune că meglenitul e saturat de cuvinte slave, iar macedoromînul e saturat de cuvinte greceşti, că meglenitul n-are cuvinte albaneze (dacă se exceptează cuvintele cu reprezentante înrudite în limba albaneză, care aparţin fondului comun românesc, ca *bûcur*, *cupăciû*, *moş*, *şap*, *vătră*; pentru altele vezi Capidan, Meglenoromîni, I, 82-84 şi § 330), iar macedoromînul are că meglenitul şi macedoromînul au cuvinte turceşti în proporţie aproape egală. În special însemnez că dintre cuvintele notate la Macedoromîn fără meglenit § 282 No 2 (vreo 240) se găsesc în meglenit numai următoarele 12: *ágeaba* adv. (nu cumva, oare, poate; mr. *hágiba*) P. M. 23₁; *argiés* vb. (chel-tuesc; mr. *hărgiúescu*) P. M. glosar; *börgiliû* ad. (dator; mr. *börjli*) Papahagi Meglenoromîni, I, 70; *budaláû* ad. (prost, netot; mr. *búdălăû*) P. M. 35₁; *cabili* ad. (cu putinţă, posibil; mr. *căbile*) Papahagi Meglenoromîni, I, 109; *cărşi* di prep. (în faţa, în faţă de; mr. *carşă*, *carşi*) P. M. 29₈; *chiar* s. m. (ciştig; mr. *chiäre*) P. M. glosar; *dip* adv. (neapărat; mr. *dipe*, *dip*, *dipu*) P. M. glosar; *ecşighisés* vb. (explic, talmăcesc; mr. *îexiysire*) P. M. 31₃; *năfile* adv. (în zadar; mr. *năfilé*) P. M. 29₂; *tamachiarlóc* s. m. (zgîrcenie; mr. *tamăh-chiărlăche*) P. M. 4₂₀; *urăciû* s. m. (plugar; mr. *urăc*) P. M. 21₁₄.

§ 292. h) Poziţia cuvintelor

Poziţia cuvintelor în meglenit este aceeaş ca în dacoromîn şi macedoromîn. De exemplu P. M. 28: *Scultăti, ficióri, s-vă spună dedu ună pricăzmă, ama cătați si-ú anvităti, că să-ú spuniți și voi la lanți ficióri. Iși ra ună oară, iiliti lu deau, un ampirat și ună ampiratița. Ieli ași veu sãldi un ficiór, ama ra sa de ubav, an cõf nu ra fetã la cãri s-nũ-l cãdã la burie. Ficióru tistã toatã zũua stã-teã an un cãardãc și cãntã din tãmburã. Unã zũuã, pri lã nãzãfi, vEDI iel ca si proachiã niști aschiéri, te rãu*

priminiți an lanti rúbi, nu ca aschiérilí lu tătă-su, ară-n mejluc ună táligă cu pingértli, dişclisi, şi-n nuntru ună fêtă si-ú beî an scáfă. Iel, cõt aú vizú, nu si putú să si duţonă şi căzú dipri scand, dintru că ál si lo videla. Ea túntea ál turí an ceardác ună cõrpă ligătă şi-şi vizú di drum. Cõn aşi vini án criel, ficiõru nu vizú tivá-godea lant) sáldi cõrpa, cári-ú lo şi-ú turí an un duláp (Ascultați, copii, să vă spună moşul o poveste, dar cătați s-o învățați, ca s-o spuneți și voi la alți copii. Era odată, fiu moşului, un împărat ș-o împărăteasă. Ei aveau numai un fișor, da era așa de frumos, încit nu era fată la care să nu-î cadă la inimă. Fișorul acesta toată ziua stătea într-un cerdac și cînta din tambură. Într-o zi, pe la amiază, vede el că se apropie niște ostași, care erau înbrăcați în alte haîne, nu ca ostașii lui tată-so, iar la mijloc o trăsură cu fereștile deschise și-n nuntru o fată s-o beî într-o scafă. El, cît o văzu, nu se putu stăpîni și căzú depe scaun, pentrucă-î luase vederea. Ea atunci-î zvirli în cerdac o cîrpă legată și-și văzu de drum. Cînd își veni în fire, fișorul nu văzú nimic alta, numai cîrpa, pe care o duă și o zvirli într-un dulap).

Capidan însă în Meglenoromîni, I, 204, scoate la iveală, ca ceva caracteristic meglenitului din punct de vedere al poziției cuvintelor, două lucruri: 1) În meglenit adverbul comparativ *mai* se pune înaintea verbului, nu înaintea adiectivului: *cárnea di curşută mai nu-î bună di lu ţerbu* (carnea de căprioară nu este mai bună decît a cerbului). 2) În meglenit pronumele posesiv și cel demonstrativ se pun înaintea substantivului: *si-ń vină úrdinu si-ń cõntă, şi meú cucõt* (o să-mi vie rîndul să-mi cînte și cucoșul meu); *ţela ficiõr si dârõ an ună rúbă mult bună* (băiatul acela se înbracă într-un rînd de haîne foarte bune). Numai rar pronumele posesiv se pune în urma substantivului.

§ 293. Față cu influința cea mare slavă n-ar fi cu neputință ca meglenitul să fi suferit această influință chiar din punct de vedere al vreunor sunete. La două extremități ale Macedoniei, la cea de răsărit în localitățile Ahărcelebi, Rupčos, Čepino, din Rhodope, la cea de apus în localitățile Galičnik, Kleŕe, Oboki, din regiunea orașului Debra, la nord de Ohrida, dialectele slavă (bulgare) se caracterizează prin prefacerea lui *ã* în *o* și *o*. Și

anume în localitățile din Rhodope \check{a} accentuat se preface în ϕ , iar în localitățile din regiunea Debra \check{a} accentuat și neaccentuat se preface în o (în special în Kle \check{r} ie \check{a} provenit din vechiul bulgar \check{r} [\check{d}] devine ϕ). Oblak, Macedonische Studien, in Sitzungsberichte der Wiener Akademie vol. 134, pag. 15, 23; Miletič, Das Ostbulgarische, in Schriften der Balkankommission, Wien, 1903, pag. 215 sqq. Faptul că în meglenit \check{a} , i accentuați devin ϕ (Vezi § 236) să fie un reflex slav? Acest lucru ar căpăta probabilitate numai când dialectul bulgăresc din Meglen ar prezenta această particularitate. Dar, după cât știu, știri asupra firii limbii bulgare din Meglen nu s-au publicat (Oblak pag. 129 spune: „Ar fi de dorit să mă pot duce în Meglen, în Macedonia de sud, al cărei regiuni dialect este cu desăvârșire necunoscut. Dar e primejdios, căci regiunea e locuită de Mohamețani pe jumătate sălbateci, de naționalitate bulgară“). Dialectele bulgărești cele mai apropiate de Meglen, pe care le-a cercetat Oblak, anume acele dela Suho (la mijlocul drumului dintre Salonic și Serres), Novo selo, Grdabor, Bugarievo, Vatilac, Vardarovce (sate așezate la nordvest de Salonic până la o depărtare de 5 ceasuri), prezintă pe \check{a} accentuat și neaccentuat ne-schimbat. In Archiv für slavische Philologie, XX (anul 1898), pag. 578-604 Lj. Miletič a publicat Bemerkungen zu Oblak's Macedonische Studien, dar nu adaugă aproape nimic la spusele lui Oblak, în ce privește dialectele bulgărești din Macedonia, iar despre Meglen nu pomeneste. Nici macar asupra firii sunetului bulgăresc \check{a} nu ni dă știri mai lămurite decât acele, destul de neprecize și de neștiințifice, date de Oblak. Știri lămurite asupra lui \check{a} bulgăresc dă însă Miletič in Das Ostbulgarische pag. 34, de unde se înțelege că articularea lui \check{a} bulgar este analoagă celeia a lui \check{a} românesc. După Th. Capidan, Meglenoromîni, I, București, 1925, pag. 63 sqq., 92, românul meglenit $\phi > \check{a}$, i este un împrumut din limba bulgară dela Rhodope, pentru că în actualul lor teritoriu Meglenoromîni ar fi venit dinspre răsărit, din regiunea muntelui Rhodope. Compară cele spuse la § 273 nota a doua, pag. 345-346. Din această afirmare a lui Capidan rezultă (dar nu cu necesitate) că în limba bulgară din Meglen nu există fenomenul $\check{a} < \phi$.

CAPITOLUL XV

Istroromîn

§ 294. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

a) Forma I

cașița (căsuța) P. I. 1₃; *văca* (vaca) P. I. 1₄; *secūra* (secură) P. I. 1₁₆; *măra* (mierea) P. I. 2₂₂; etc. — *pînezi* (banii) P. I. 1₁₆, 17, 21; *tăți* (hoții) P. I. 1₂₂; *frăți* (frații) P. I. 1₂₄; *furmaru* (cărăușul) P. I. 2₁₉; *căli* (caii) P. I. 2₁₉; *lôvți* (vînătorii) P. I. 2₂₆; *têla hîntut* (porcul de cine) P. I. 3₁₁; *tșepu* (cepul) P. I. 3₂₀; *focu* (focul) P. I. 5₂₇; *frătele* (fratele) P. I. 6₄; *frăți* (frații) P. I. 6₈; *dômnû* (domnul) P. I. 6₁₅; *călu* (calul) P. I. 8₆; *căpurle* (capetele) P. I. 10₂₃; *sorele* (soarele) P. I. 11₁₅; *tșela per* (pana) P. I. 12₁₅; *filu* (fiul) P. I. 12₃₀; *tșesta sîtlă* (ninașa) P. I. 14₃₂; *brêci* (cini) P. I. 15₂₁; *tșesta om* (bărbatul) P. I. 16₁₃; *tșa bôșcă* (pădurea) P. I. 16₂₇; *ta baba* (baba) P. I. 17₁₉; *tșela portun* (poarta) P. I. 17₁₅; *bițu* (biciul) P. I. 18₂₈; *frăieru* (logodnicul) P. I. 20₃; *têla jet* (gîneretele) P. I. 20₂₈; *lumele* (numele) P. I. 20₃₇; *păturle* (paturile) P. I. 22₂₄; *cafêlu* (cafeașua) P. I. 23₁₂; *mărte* (minile) P. I. 23₁₈; *ôcli* (ochii) P. I. 23₁₈; *tșela list* (scrisoarea) P. I. 24₁₄; *tșesta list* (scrisoarea) P. I. 24₂₈; *tășta camalêră* (camerista) P. I. 24₂₇; *tșesti feciôr* (copiii) P. I. 24₃₆; *tșale măr* (minile) P. I. 25₆; *tșesta om* (bărbatul) P. I. 25₁₅; *tșela list* (scrisoarea) P. I. 25₁₆; *mărelê* (minile) P. I. 26₁; *mêru* (mărul) P. I. 29₉; *têla mer* (mărul) P. I. 29₂₅; *ta fêta* (fata) P. I. 31₃₇; *prețtu* (preotul) P. I. 32₉; *lu tșătșe* (tatăl, părintele) P. I. 32₂₅; *tșesta măgo* (vrăjitorul) P. I. 35₂; *ka stêwu* (steașua) P. I. 35₈; *ta ste* (steașua) P. I. 35₁₉; *tșasta scătula* (cutiea) P. I. 36₆; *cêru* (cerul) P. I. 36₂₉; *pișarôlu* (cumarul) P. I. 38₁₂; *fecôri* (copiii) P. I. 38₃₀; *fecôru* (copilul) P. I. 39₉; *pătu* (pătul) P. I. 39₂₅; *ba-dîlu* (lopata) P. I. 39₃₁; *tșasta fêta* (fata) P. I. 42₁₄; *tșela môrțu* (mortul) P. I. 43₂₃; *libru* (cartea) P. I. 44₃; *tșasta declă* (servitoarea) P. I. 46₂₀; *tșesta porc* (porcul) P. I. 46₂₁; *prêwtu* (preotul) P. I. 46₂₄; *pastiri* (păstori) P. I. 48₁₁; *pôrci* (porcii) P. I. 48₃₂; *tșesta mer* (mărul) P. I. 54₅; *hlapățu* (servitorul) P. I. 57₂; *palățu* (palatul) P. I. 58₁₇; *sândêțu* (judecătorul) P. I. 59₉, 12; *galîrle* (găinile) P. I. 61₆, 8; *snôpu* (snopul) P. I.

61₉; *galirile* (găinile) P. I. 61₁₄; *redinele* (friele) P. I. 61₂₄; *voischele* (războarele) P. I. 63₂; *vózurle* (carele) P. I. 65₃₀; *méturle* (măturile) P. I. 65₃₁; *mulérlé* (fimeile) P. I. 65₃₅; *tséla núcă* (nuca) P. I. 67₁₆; *lépuru* (iepurele) P. I. 69₃₂; *mările* (mînilé) P. I. 72₂₆; *mai betáru* (cel mai mare, cel mai în vîrstă) P. I. 76₂₇; *tséla mai tiráru* (cel mai tînár) P. I. 76₃₃; *didu* (bátrînul) P. I. 77₁₉; *brécu* (cînele) P. I. 78₂₅; *ásiru* (măgarul) P. I. 78₂₅; *ca oštariță* (ospătărița) P. I. 80₅; *mundantele* (izmenele) P. I. 82₃; *slípti* (olanele, țiglele) P. I. 82₂₁; *coromácu* (pălăria) P. I. 82₃₁; *uréclile* (urechile) P. I. 83₇.

La numele articulate cu articulele masculin singular (*lu, le*), masculin plural (*i*), feminin plural (*le*), vocalele neaccentuate din penultima (*u, e, i*), adică formele numelui, se păstrează, și *-u* dela articolul masculin singular *lu* cade (Cade apoi și *l*, ca în dacoromîn). Istroromînul se compoartă din acest punct de vedere întocmai ca dacoromînul și meglénitul, spre deosebire de macedoromîn. *Cafélu* și *pișarólu* sînt produse prin analogia lui *că-cálu, satú-satúlu*, cum a arătat bine Pușcăriu, Studii istroromîne, II, 117. Numai la femininele plurale, atunci cînd înainte de forma nominală *-e, -i* se găsește *v*, forma nominală *e, i* cade, ca în macedoromîn (dar nu totdeauna).

Ca și în meglénit se întrebuințează ca substantival și articolul prepozitiv *tséla* (dacoromîn *cel*), care în dacoromîn și macedoromîn e numai adiectival. Dar, spre deosebire de meglénit, articularea nu se poate face cu amîndouă articulele, prepozitiv și postpozitiv, deodată, iar forma masculină *tséla* servește și pentru feminin.

Ca specific istroromînului, față de dacoromîn, de macedoromîn și de meglénit, este mai întîiu faptul că se întrebuințează ca articol prepozitiv substantival și pronumele demonstrativ *tsésta* (acesta), apoi, mai ales, faptul că se găsește întrebuințat ca prepozitiv, măcarcă foarte rar (posedăm un singur exemplu), și articolul masculin singular *lu*.

β) Forma 2 (genitivo-dativ)

zice lu fráti (zice frăților) P. I. 1₃₅; *ielca zis lu pórtunéru* (eu aș zis portarului) P. I. 3₁₂; *cáse lu bóră* (casa vîntului) P. I. 4₃; *măia lu bóră* (mama vîntului) P. I. 4₆; *zis-a lu oštáru* (aș zis hangului) P. I. 4₃₅; *azi lu bátu* (zi bățului) P. I. 5₁₂; *lăt-aú lu tóte [fêtele] barétele* (a luat tûtoror fêtelor pâlăriile) P. I. 7₁₄; *lu tóte filele tsá-ai cápu pošetsít* (tutu-

ror fetelor tale le-ai tăiat capul) P. I. 7₂₄; *căpurle lu trindist fete* (capetele celor treisprezece fete) P. I. 7₂₆; *ai zis lu frați* (ai zis fraților) P. I. 7₃₀; *zis-a ali tsătse* (zise tatălui său) P. I. 9₂₄; *tsă bătără iapă zitse lu tsela micu frate* (iapa cea bătrână zice fratelui celui mic) P. I. 10₂₅; *zis-a lu mulere* (zise fimeii) P. I. 14₈; *iel l-a zis lu babbă* (ei a zis babeii) P. I. 17₃₁; *filu l-un crăl* (fiul unui craiu) P. I. 23₂₆; *nerăntsit-aw-o lu măie* (a încredințat-o, a recomandat-o măsei) P. I. 24₉; *țasta camalera spure lu crăite* (cămerista spune crăesei) P. I. 24₂₇; *ie zvadē tsela list și-l dăie lu măie* (el scoate scrisoarea și o dă măsei) P. I. 25₁₆; *bicaru zis-aw lu figănu* (măcelarul zise țiganului) P. I. 27₁₄; *l-a dat mără lu tsa fetă* (a dat mina cu fata) P. I. 42₂₇; *lu a lor fil mlada* (logodnița fiului lor) P. I. 42₃₀; *un preft nepovidēt-a lu omiri* (un preot spunea oamenilor) P. I. 43₁₅; *mulera aw spus c-aw ciuda pinezi lu a lei om ramās* (fimeea a spus că a rămas bărbatu-so [dela bărbatu-so] o mulțime de bani) P. I. 44₁₂; *dāt l-a [pinezi] lu udovița* (a zis văduvei banii) P. I. 44₂₈; *prēwtu zitse lu declă* (preotul zice servitoarei) P. I. 46₄; *un vrt lu frătri* (o grădină a unui călugăr) P. I. 47₁₈; *ia zis l-a lu sora* (ea zise surorii sale) P. I. 48₂₉; *zitse lu contesa* (zice contesei) P. I. 50₂₉; *ia aw zis lu frați* (ea a zis fraților) P. I. 56₅; *crălu ie lu tsesti feciōr tsătse* (craiul este părintele acestor copii) P. I. 56₁₄; *virit-a cătra čace și măie lu ča fetă ce aw mislit la* (s-a dus la tata și mama fetei pe care și pusese în minte s-o ia) P. I. 58₂₉; *sora lu čela lui gospodar* (sora stăpînului său) P. I. 60₉; *veț veț tot o plătse, ali talat mie capu, ali lu tsesta oie* (tot o plăta veți avea, ori imi tăiați mie capul, ori aceștii oi) P. I. 62₂₇; *listurile tse soldātu pisēia lu feta e tse feta pisēia lu soldātu* (scrisorile pe care soldatul le scria fetei și pe care fata le scria soldatului) P. I. 63₁₃; *rōba lu o trupă* (hămele unei trupe) P. I. 67₁₆; *măgo cu sâbla lu tute trei filele capu talat-ă, e ie mislit-a che lu lor trei frăț* (vrăjitorul cu sabia a tăiat capul la tustrele fetele și a crezut că l-a tăiat celor trei frați) P. I. 73₅.

Articolul de genitiv-dativ se întrebunțează totdeauna înainte și anume mai totdeauna sub formă masculinului singular *lu* (= dacoromîn *lui*) pentru amîndouă genurile și numerele. Foarte rar (posed un singur exemplu) la masculinul singular se întrebunțează forma *ali* (= dacoromîn *î*, macedoromîn *li*), și la masculinul plural formă *lu lor* (Articulare dublă, posed un sin-

gur exemplu). La această articulare proclitică numele de multe ori mai este încă articulat cu articolul de forma 1, prepozitiv ori postpozitiv. În privința articulării cu articolul de genitiv-dativ istoromînul are, prin urmare, o procedare analoagă cu cea a meglenitului și asemănătoare cu cea a dacoromînului din Banat și Criș-Mureș (pentru care vezi Weigand's Jahresbericht III, 235, IV, 292).

2) Declinare

a) După cum se constată din exemplele date mai sus sub 1^a β, forma a două singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în istoromîn, tot așa după cum nu există în meglenit. *-e* din exemplele *lu măie* P. I. 24₂₇, *lu crăițe* P. I. 24₂₇, *lu măie* P. I. 25₁₆ nu e doar forma a două de declinare *-e*, (ci e) provenit prin alunecarea sunetului din *-ă*, ori conform fenomenului de sub § 242 No 77, ori conform fenomenului propriu dialectului istoromîn că *-ă* final se preface în *-ă*, *-e*, *-e*, (vezi § 242 No 85 *)

*) Este greșită, deci părerea lui Sextil Pușcariu, Der *lu*-Genitiv im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXI, pag. 77, și Studii istoromine, II, 148, cum că în istoromîn ar exista forma a două dela declinarea feminină singulară (forma de genitiv-dativ), pe care el o derivă din forma de genitiv-dativ latină *-ae*, că ea s-ar întrebuința însă numai pentru a exprima dativul, și că pentru genitiv ar servi forma *-ă* (Pe acest *-ă* Pușcariu îl consideră după concepția lui Weigand că e, vezi § 242 No 85) = dacoromîn *-ă*; astfel că genitivul articulat feminin singular istoromîn ar fi *lu căsă*, iar dativul articulat feminin singular istoromîn ar fi *lu căse*. În realitate puținele exemple de *-e* istoromîn dela declinarea întâia feminină singulară, care și dătoresc originea ori faptului că *-ă* a fost precedat de sunet palatal sau muiat, vezi § 242, No 77, ori faptului că în mod spontan *-ă* final istoromîn se preface în *-ă* (des), *-e* (rar), *-e* (rar), vezi § 242, No 85, se găsesc pentru tot felul de raporturi: mislit-a ke-i prėutu an *spıe* (a crezut că-i preotul la pindă) P. I. 2₂₇, italian *spia*. — *iq*-i o *file* de un re (ea e o fată a unui rege) P. I. 13₃₀, *filia*. — și-l gané ță *măie* (și-i spune mama) P. I. 29₁₉, croat *maja*. — va făts'e *scriñe* (va face un sicriu) P. I. 75₂₇ > *scriñă* P. I. 75₃₄ > latin *scrinia*, pluralul lui *scrinium*, ori mai degrabă italian *scrigna*. — mnăt-a za flă ts'ă *pule* (s-a dus să afle pasărea) P. I. 77₁₆, *pullea*. — coromăcu nu se făts'e za o *plōie* (căciula nu se face pentru o ploae) P. I. 82₃₀, *pluvia*. — *ca pule* a fost *vite* (pasărea

β) Cuvinte croate și italiene își păstrează declinarea din limba de origine: *șiromașchi* (sărac) P. I. 1₉ = croat *siromaški* der Armen, pauperum; *papagalo* (papagal) P. I. 7₂₁ = italian *papagallo*; *măgo* (vrăjitor) P. I. 7₂₂ = italian *magò*; *za večeru* (pentru cină) P. I. 10₃₆ = croat *za večeru*; *chiáro* (luminos) P. I. 11₁₅ = italian *chiaro*; *za svitšu*, *za sviču* (ca luminare, în loc de luminare) P. I. 11₂₇ 12₁₅ = croat *za svijeću*; *un per carle-l svitě na město de sviče* (o pană care-i luminează în loc de luminare) P. I. 11₃₅ = croat *na mjesto*; *re* (rege) P. I. 13₃₆ = italian *re*; *tu ver mire clemá za bótru* (mă vei chema să fiu nașă) P. I. 14₁₆ = croat *za botru*; *ăl fătse ts-a fost za potribu* (îi face ce a fost de trebuință) P. I. 16₅ = croat *za potrebu*; *niș slábo nu-l fáceț* (să nu-i faceți niciun rău) P. I. 16₁₄ = croat *slabo*; *ăi istino* (e adevărat) P. I. 21₂₈ = croat *istino*; *čápo* (șef, căpitan) P. I. 22₃₃ 23₁ = italian *capo*; *sreb-ro* (argint) P. I. 24₄ = croat *srebro*; *drága máico* (dragă mamă, vocativ) P. I. 24₃₁ = croat *draga majko*; *ponesritši* (din nenorocire) P. I. 25₂ = croat *po nesrici*; *jéno* (fimee, vocativ) P. I. 25₈ = croat *ženo*; *móro* (negru) P. I. 30₂₁ = italian *moro*; *o pódne* (la amiază) P. I. 31₁₂ = croat *o podne*; *cú-ńádo* (cumnat) P. I. 34₂₆ = italian *cognato*; *muléra-l va fi ám polovițu* (fimeea lui va fi la jumătatea [corpului calului]) P. I. 41₁₂ = croat *poloviću*; acuzativul lui *polovica*; construit cu prepoziția română *ám* (în) după analogia croatului *na*; *fióto* (finule, vocativ) P. I. 42₂₅ = italian *figlioccio*; *rángo* (șir) P. I. 55₃ = italian *rango*; *iúve ai pus tséli pinez? pre șufit polovițu* (unde ai pus banii? în pod am pus jumătate din ei) P. I. 57₁₀ = croat *polovicu*; acuzativul lui *polovica*; *aw ál*

a fost vie) P. I. 80₃₄; **pullea, viva*. — — răspól-te tu din ts'a: *róbe* (dezb-acă-te tu de haină ceia) P. I. 7₃₅; croat *roba*. — mės-aw la *úše* (s-a dus la ușă) P. I. 31₆; *ustia*, pluralul lui *ustium*. — făcut s-a *ts'erúše* (s-a făcut cenușă) P. I. 53₃; **cinusia*. — mės-aw cu iá-n *cáše* (a mers cu ea în casă) P. I. 55₂₀; *casa*. — flát-a o *iázvine* (a aflat o peșteră) P. I. 58₆; croat *jazbina*. — iále vút-a sáca șe barétá *róiše* pre *čap* (ele și-au avut fiecare boneta roșie pe cap) P. I. 73₂; *rosea* ori *russea*. — *Am* poș-nit cuvintá ánr e *nóstre* limbá (am început să vorbim în limba noastră) P. I. 83₂₃; *nostra*. — — Iar pe de altă parte, alături cu cele trei exemple de -e, care s-au nimerit să se găsească în serviciul de dativ articulată, sînt în lista dată de mine mai sus sub 1 β următoarele exemple de -á, -ă și -a (=formă 1 articulată) în acelaș serviciu: *lu bábă*, *lu tsá fětá*, *lu udovița*, *lu dēclă*, *lu sóră*, *lu contēșa*, *lu fěta*.

purătă ce l-a fost za potribu (îi aducea ce-i era de trebuință) P. I. 58₇ = croat *za potrebu*; *ăl'-e potribno dūce muncă* (trebuie să-i ducă să minince) P. I. 58₅₁ = croat *potrebno* nothwendig; *za vecēru* (pentru cină) P. I. 60₂₄ = croat *za vecēru*; *l clēmă nūște Iovānin po imenu* (il chiamă nu știu cine pe nume, Iovanin) P. I. 62₂₅ = croat *pō imenu*; *sīnco* (fiule, vocativ) P. I. 62₂₈ = croat *sīnko*; *sāca stvar l va āmnā na rūcu* (orice lucru îi va sta în mână, orice lucru îi va fi cu putință) P. I. 63₂ = croat *na ruku*; *av pus-a ān rācu* (au pus-o în mormint) P. I. 63₁₅ = croat *raku*, acuzativul lui *raka*, construit cu prepoziția română *ân* (în) după analogia croatului *na*; *gōbo* (ghebos) P. I. 74₁ = italian *gobbo*; *cāt i za plātsu?* (cît e de plată? cît trebuie plătit?) P. I. 20₁₈ = croat *za placu*; *l-a za soldāta lāt* (l-au luat ca soldat, l-au luat la miliție) P. I. 64₄ = croat *za soldata*.

γ) La adiective și participii se găsește uneori forma de masculin singulară italiană *-o*: *nu mēre cu foto* (să nu mergi cu omul șchiop) P. I. 30₂₁ > croat *cōtav claudus*; *āniurbāt s-āw pre rōšo* (s-a întâlinit cu un om cu părul roș) P. I. 30₂₁; *mēs -aw tsēre-l țēli trei, rōšo și mōro și șēpo* (s-a dus să caute pe cei trei, pe negru, pe roș și pe șchiop) P. I. 30₅₁ > croat *šepav hinkend*; *pițōru l-a fost legāto* (piciorul i-a fost legat) P. I. 21₂.

δ) La adiective și participii se găsește adesea forma croată (ori italiană) neutră *-o*: *vezūtō āu sāndētu* (a văzut judecătorul) P. I. 3₁₅; *a văzūt che nu-ī āto* (a văzut că nu-i alt chip) P. I. 5₁₄; *fost-āw pisēito* (era scris) P. I. 17₁₀; *a fost finito* (s-a sfârșit, impersonal) P. I. 20₁₇; *āi tsāsta pisēito* (e scris aceasta) P. I. 21₂₀; *tse-ī pisēito āns?* (ce e scris aici?) P. I. 21₂₁; *tse āi tsā notēito pre cāle tabēle?* (cei scris pe tablele celea?) P. I. 21₂₅; *tsēl'i lādri āflu tot curāto, spēlāto, pomettito* (hoții aillă tot curat, spălat, măturat) P. I. 22₂₆; *țe-ī șa grēlo?* (ce-i așa greu?) P. I. 29₃₀; *țāsta ista-ī grēlo* (aceasta-i greu) P. I. 31₂₅; *mīe ie grēlo* (mi-i greu) P. I. 47₃₆; *ānmesit ān ābo* (înbrăcat în alb) P. I. 44₁₅; *nēca obāidescu se-ī tsēsta facūto bīre* (să cerceteze dacă s-a făcut aceasta [acest lucru] bine) P. I. 67₂₄.

ε) Se găsesc forme de caz croate atunci cînd cuvîntul e însoțit de o prepoziție împrumutată din limba croată (Rar): *ie zīs-a che āre mēdvidu za cutēra* (el a spus că are un urs ca vizitiu) P. I. 58₃₁. *cutēra* = italian *cocchiero* + *-a*, forma de

acuzativ croată.—*mes-a slujbă tsăre și verit-a la-n țesar se-l ră la za ierdinera* (s-a dus să caute slujbă și a ajuns la un împărat să se tocmească ca grădinar) P. I. 73₁₆ *ierdinera* =italian *giardiniero* + *-a*, forma de acuzativ croată.

§ 295. b) Forme pronominale
1) Declinare

Propagarea cea mare a formelor *-ui*, *-ei*, *-oi* din macedoromîn nu se găsește în istroromîn, tot așa dupăcum nu se găsește în meglenit.

Intrebuințarea formei de genitiv-dativ masculine singular *lui* dela pronumele personal de a treia persoană și pentru genul feminin, care este caracteristică meglenitului, nu se găsește în istroromîn.

La pronumele neutre se găsește, rar, forma croată (ori italiană) *-o*, care se găsește des la adiective și participii (Vezi mai sus sub a 2 d: *nu t-ie ato ali de sabl'e muri ali colo yi* (n-ai alta de făcut decit ori să mori de sabie ori să te duci acolo) P. I. 9).

2) Înprumuturi și derivări

Istroromînul are

a) Pronume împrumutate din croata și italiana: *ăt-t-te* (ti, it) P. I. 15₃₅ 27₁ 18₁₅ 30₁₅ 31₆ 38₉ 60₇ 66₂₁ 79₂ 60₅ > croat *ti* dir, tibi (Alături *t > tibi*, de pildă P. I. 27₁₅. Este greu de admis că *t*, *t* ar fi provenite cumva din *t < ts*. Exemple de *ts < t* și de *ts < t* sint [nosită P. I. 16₅ > croat *nosec*, *tafo* P. I. 20₁₄, 21 > croat *cača*, *svăta* P. I. 49₅ > croat *svăca*; *tafe* P. I. 20₁₅ > croat *cača*], dar nu există exemplu de *t < ts*. Pe terenul africatelor născute din *c + e*, *i* există alături *č*, *ts*, *t*, dar la dacoromîn filiația sigură este *ts < t*, iar la macedoromîn și istroromîn filiația este necunoscută. Vezi § 251 No 177. În tot cazul pe terenul africatelor născute din *t + i* fix nu se pomeneste nicăiri în limba romînească de o schimbare *t < ts*; *căcov* (ce fel) P. I. 45₂₃ 77₁₅ > croat *kakov* qualis; *chē*? (ce?) P. I. 11₂ > italian *chē*; *chē* (care, care lucru, pronume relativ) P. I. 55₃₀ > italian *che*; *chi*? (cine?) P. I. 23₃₆ 36₁₅ 66₁₁, 21 > italian *chi*; *ie* (ea, pron. personal p. 3 sing. fem.) P. I. 42₂₀ (de *ie* la ea = croat *do je*; altfel *ia* > *illa*, de pildă P. I. 49₅); *mōia* (mea) P. I. 24₂₉ > croat *moja* (*mōia drăga* draga mea = croat *moja draga*; altfel *mē* > *mēa*, de pildă P. I. 30₃₄).

nicacovă. (nicio) P. I. 14₈ > croat *nikakov* keinerlei; *niș* (nimic) P. I. 11_{12, 16, 18} > croat *ništa* nihil; m. *sáchi-sváchi*, f. *sáca*, n. *sáco* (fiecare, oricine, orice) P. I. 2₂ 10_{13, 19} 17₁₂ 22₁ 23₂₄ 63₂ 72₂₄ 73_{2, 5} 77₁₅ 79_{34, 35} 81₁ > croat *svaki*, *svaka*, *svako* jeder, quisque.

β) Pronume derivate cu elemente pronominale croate: *căt* -*cádzer*, *căt-códer* (oricît) P. I. 5₁ 9₃₂ > *căt* (cît) + croat -*godijer* -cunque; *tse-códâr* (oríce) P. I. 14₂₉ 76₃₂ > *tse* (ce) + croat -*godijer* -cunque; *cegód* (oríce) P. I. 77₂₅ > *ce* (ce) + croat -*god* -cunque.

§ 296. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, actio instans și actio inchoativa dela modul siguranței, apoi modul dorinții, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irrealului, nu există în istroromîn, după cum nu există în meglenit. Tot așa lipsește istroromînului întrebuințarea din meglenit a conjunctivului prezent pentru a exprima raporturile de viitor al modului siguranței, de actio instans-trecută a modului siguranței, (și de prezent al modului posibilității) (De altfel în istroromîn conjunctivul însuș e redus la foarte puține resturi. Vezi mai jos acest paragraf sub XII, 1). Istroromînul posedă însă formele dacoromîne așa numite viitorul întîiu al indicativului (*voiú face*), optativul (*aș face*, *aș fi făcut*). Din trei puncte de vedere este asemănare între dacoromîn și istroromîn la aceste forme, din punct de vedere fonologic, căci în amîndouă dialectele *v* inițial cade (Vezi § 255 No 217), din punct de vedere morfolologic, căci formele s-au născut în acelaș chip prin izolarea prezentului și imperfectului indicativului dela verbulu *velle*, compuse cu infinitivul (Vezi § 255 No 217), și din punct de vedere sintactic, pentru că în mare parte înțelesurile sînt aceleaș. (Vezi exemplele dela § 255 No 217, pe care lectorul lesne le poate completa citînd în texte locurile citate). Sînt însă și deosebiri. Mai întîiu așa numitul viitor al doilea al indicativului din dacoromîn (*voiú fi făcut*) lipsește istroromînului, apoi perfectul optativului (*aș fi făcut*) este rar în istroromîn (De exemplu *se nu rês fost fi io*; *tu rês fost morês muri* dacă n-aș fi fost eu, tu ai fi trebuit să mori—P. I. 59₂₄). Compunerea este aceeaș ca în dacoromîn; anume auxiliarul + trecutul infinitivului

[căci *aș fi făcut* este într-adevăr = *aș + fi făcut*, iar nu *aș fi + făcut*, este compus din auxiliar + trecutul infinitivului, iar nu din prezentul optativului verbului *sînt* + participiul trecut. Tot așa viitorul II *voi fi făcut* este în realitate = *voi + fi făcut*, iar nu *voi fi + făcut*], dar înfățișarea e întru cîtva alta, pentrucă trecutul infinitivului în istroromîn nu se formează ca în dacoromîn, din prezentul infinitivului lui *sînt* + *participiul trecut*, ci din participiul trecut al lui *sînt* + infinitivul verbului respectiv). Dar deosebirea e mai ales remarcabilă din punct de vedere al înțelesului, pentrucă în istroromîn, spre deosebire de dacoromîn, viitorul I și optativul prezent exprimă adeseori modul imperativului (hortativului) și al îndoielei în propoziție principală, pe acel al potențialului în propoziție subordinată finală, obiectivă, modală, relativă, moduri pe care în dacoromîn le exprimă conjunctivul: *odgovorit-ăũ che vor pezêi* (a propus să cîntărească) P. I. 2₂. — *verit-am néca să mî-aș dă zălica foc* (am venit să-mi dați puțin foc) P. I. 6₃. — *io âte rōgu se reț tu mire lasă ăntșa dormi* (te rog să mă lași să dorm ai ci) P. I. 8₇. — *més-a sáchi cu se bîrsă la crălu che le va dă plăta* (s-a dus fiecare cu sacul la crai, să le dea plata) P. I. 10₁₃. — *a verit din se lúbă che-ș va ūo chiȧ la* (a venit după iubita lui, să ș-o iee) P. I. 12₈. — *crălu făcut-a zecuhêi că dera de lapte, che va tséla siromăh ăntu tséla cūhêit lapte scotși* (craiul a pus să fiarbă căldarea cu lapte, pentrucă nenorocitul acela să sară în laptele clocotit) P. I. 13₉. — *iapa l-a trâmés cătră crălu che nécă l-rōgă che se re dopustî tsă iapă ocōli de tsă cadêră, trei vôte mēre și trei vôte zepuși nūntu lăsă* (iapa l-a trimis la crai să-l roage să permită ca iapa să meargă de trei ori înprejurul căldării și să o alese să sufle de trei ori înuntru) P. I. 13₃₅. — *ări tse ver și muncă și be* (ai ce să mininci și ce să bei) P. I. 15₄. — *tu ver zitsê che n-ai căvtăt, ia-t va zitsê chē ai, che at-a vêzút, e tu ver zitsê che de reț fi mutástă șapte ăn che se ai* (tu vei zice că nu te-ai uităt, că-ți va zice că te-ai uităt, pentrucă te-a văzút și tu vei zice că să fii mută șapte ani, dacă te-ai uităt) P. I. 15₁₁. — *de reș șapte ăn fi mutástă, se am [căvtăt]* (să fii mută șapte ani, dacă m-am uităt) P. I. 15₁₄. — *un gōlab ocōli de lac mōtêit se și ștsōfêit-ă che va ștsōfnū zirna* (un porumb se tot învîrtia și tot ciupia înprejurul lacului, ca să ciupească sămînța) P. I. 18₁₆. — *ren ăl tală căpu* (să-ți tăem capul) P. I. 23₂₂. — *ren ăl tală sváchi úră [mără]* (să-ți tăem

fiereare citeo mină) P. I. 23₂₄.—*ia cu tsăle măr netezé-se che-l va zvadi [fecioru]* (ea cu mânile se silește să scoată [din apă copilul]) P. I. 25₆.—*reŋ nepuni o băcfvă de prah și ăr l-en püre ăŋ nūntru, pac ăr l-en prinde* (să umplem un poloboc cu praf și să-i punem înuntru, apoi să le dăm foc) P. I. 26₁₅.—*filu lu crălu l-a zis che se va maritâ după ie* (fiul craiului i-a zis să se mărite după dînsul) P. I. 28₆.—*hi-uit-a ăŋ pre vâle [brsa], che va cavtâ* (a trîntit sacul jos, ca să se uite) P. I. 29₃₀.—*reŋ ăntrebâ tsătse si măia* (să întrebăm pe tata și pe mama) P. I. 33₂₇.—*ămnăt-a čiudă de tel che vor wo la* (aŋ umblat ei mulți s-o iee) P. I. 35₁₀.—*ne dai bog se reŋ voi mire bușni* (să ferească dumnezeu să mă sărutați) P. I. 37₈.—*zittse tsela ătu che se re dopusti che re ie mēre-cu ia durmi* (o întreabă celălalt dacă nu l-ar lăsa să meargă să doarmă cu dînsa) P. I. 37₃₃.—*se veŋ che voi veri* (dacă voiți să viu) P. I. 42₃₆.—*reŋ vedē* (să videm) P. I. 44₃.—*fiurini dus l-a pre sufît hrani, che-l va țire za mare potribă* (banii i-a dus în pod, să-i strîngă, ca să-i ție pentru vreo nevoie mare) P. I. 44₃₄.—*te rōgu, ver ăm fatse un piătser* (te rog, fă-mi o plăcere) P. I. 46₈.—*clēmă nēca se scōlū, che-l vor da o bucalētă de vir* (strigă să se scoale, ca să-i deie un ulcior de vin) P. I. 47₁.—*tse reŋ fatse de ts'asta mulēre mōrtă? ur a zis ăntsa ie un ăsir, reŋ wo püre pre ie și reŋ wo miră zecōpēi* (ce să facem cu fimeea asta moartă? unu l a zis, este aici un magar, s-o punem pe dînsul și s-o ducem s-o îngropăm) P. I. 48₉.—*a verit vrēma de me reŋ ănsurâ* (a venit vremea să mă însori) P. I. 48₃₃.—*vrut-a che va se otari de a lei rōbă* (a vrut să se șteargă de haina ei) P. I. 49₆.—*se nu reŋ voi cavtâ ăŋ cămēră iuve noi mē-sermo durmi* (să nu vă uități în oadaa unde vom merge noi să dormim) P. I. 49₃₂.—*ve rōgu se reŋ voi miie spüre* (vă rog să-mi spuneți) P. I. 50₁₇.—*ve rōgu se reŋ me la ăntsa* (vă rog să mă luați aici [în casă]) P. I. 50₂₁.—*io reŋ rāda se re miie crălu da o mare bōrșe de pinez* (eu aș vrea să-mi dea craiul o pungă mare de bani) P. I. 52₆.—*io-m zis che reŋ rāda se-m reŋ tel da o mare bōrșe pliră de pinez* (eu am zis că aș vrea să-mi dați dumneavoastră o pungă mare plină de bani) P. I. 52₁₅.—*reŋ pouits ide* (să ucidem) P. I. 52₃₄.—*latēn un cōsir și toŋ reŋ posets l* (să luăm un cuțit și să-i tăem pe toți) P. I. 53₈.—*noi mejēn reŋ ăti-l aflā* (noi mergem să ții-l găsim) P. I. 53₂₃.—*wo rōgu nēca l-a lāsā durmi*

(o roagă să-i lese să doarmă) P. I. 54₃.—*ts'e aț verit óts'a che reț furá?* (ce ați venit aici să furați?) P. I. 54₂₀.—*ve, rugán se reț ne lasá ánts'a durmť* (vă rugăm să ne lăsați să dormim aici) P. I. 54₂₂.—*iel' a zis che wo rógu che se ár'-'a la cătră sire* (ei aũ zis că o roagă să-i ia la dinsa [în casă]) P. I. 54₃₇.—*o zi ál gané ts'a bábă: se reț tu miie mēre cavtá pre cap* (într-o zi îi zice baba: să vii să-mi cauți în cap) P. I. 55₂₁.—*acmóts'e ren toț otruí, le ren páre ántu zēmă otróu și vor se otruí* (acum să-i otrăvim pe toți, să le punem în zamă otravă și se vor otrăvi toți) P. I. 55₃₇.—*un siromáh mēs-a la prēwtu se re l'i-l mēre zecopēi [fecióru]* (un sărac s-a dus la preot, să meargă să-i îngroape copilul) P. I. 56₂₇.—*ren ál ucide [bóu] și oderí și ren córnelé lasá cu cója* (să ucidem bou și să-l jupim și să-i lăsăm coarnele la piele) P. I. 57₃.—*verit-a, cătră ie și l'-a zis: se reț tu miie dá căsta fil'e, nēca re veri la mire sluji* (a venit la dinsul și i-a zis: să-mi dai tu mie fata asta, să vie la mine să-mi slujească) P. I. 57₂₉.—*noi ren pripravi un calún, ren ál bire necarghei cu mare balótă, și dămarēta, când verire, ren ál lasá nēca popé cēla café, și mēsere chiq, ren hiti din cēsta calún án ie* (noi să pregătim un tun, să-l încărcăm bine cu o ghiulea mare, și dimineața, când va veni, să-l lăsăm să beie cafeaua, și când va pleca, să dăm într-însul cu tunul) P. I. 58₁₂.—*rógă che se re durá cătră ie a lui hlapăť* (se roagă să-i aducă servitorul) P. I. 59₁₂.—*te rógu ver me apără* (te rog să mă aperi) P. I. 59₂₇.—*săse tat, scocit-a pre ie che vor ál ucide* (șese hoți aũ sărit asupra lui să-l ucidă) P. I. 59₃₁.—*io v-am pozovit che voi aratá o mușată béștīe* (v-am chemat ca să vă arăt un animal frumos) P. I. 62₁₁.—*căt rei, tu se nu ver nigdár de ts'a zits'e niș?* (cit vrei [să-ți dau], ca să nu spu niciodată nimic de afacerea ceia?) P. I. 65₂₂.—*aũ verit mul'ērele c-or cumpără mētur* (aũ venit fimeile să cumpere mături) P. I. 65₃₅.—*ts'e t'er mēre cu mort șpotēi?* (pentru ce să te duci să-ți bați joc de un mort?) P. I. 66₁₄.—*ma zits'e, gospodine, se nu l' re purtá lor o fráila mușata?* (ia spune, domnule, să nu-ți aduc o fată frumoasă?) P. I. 67₃₃.—*iúva-i malináru? che va súbito veri* (unde-i morarul? să vie îndată) P. I. 70₂₃.—*cum ren noi fátse za chia-l dá? stiț ts'e ren noi neputi pre ie cmo? noi ren zits'e lu tesáru c-áre ts'ēla mágo o iápă* (cum să facem să-l alun-găm? știți ce să spunem despre el acum? să spunem împăra-

tului că are vrăjitorul o iapă) P. I. 73₂₂.—*se voi Țo ts'a fã-ts'e, daięti-m o spãrtã de bonbone* (cã sã fac eu acest lucru, dați-mi un coșuleț de bomboane) P. I. 73₂₈.—*ts'e reŃ cmõts'e pre ie neputi? cmõts'e reŃ lu țesãru neputi c-ãre mãgo o poŃãvã* (ce sã șoptim acum despre dînsul? acum sã spunem împãratului cã are vrăjitorul o învãlitoare) P. I. 74₁₆.—*ie ganę ontrãt, che va ie cã fãts'e, che nãca-l' dãie ȳre scãle lunj și legãhne* (el zice atunci cã, pentruca sã facã el acel lucru, sã-i deie o scarã lungã și ușoãrã) P. I. 74₂₃.—*ts'e reŃ cmõts'e pre ie neputi? noi reŃ cmõts'e lu țesãru neputi c-ãre mãgo o ielvã* (ce sã spunem acum despre dînsul? sã spunem acum împãratului cã are vrăjitorul un brad) P. I. 75₁₅.—*mës-a pre zerũicli și pre mår ân cãsã, se nu-l re cunõste* (a mers în casã în patru labe, ca sã nu-l cunoascã) P. I. 75₃₁.—*ãmnã tu nũntru, ver vedę se nu se svitlę, che țesãru mĩ-a zis che se nu se svitlę* (întrã innuntru [în sicriũ], ca sã te uĩți dacã nu se vede pe undeva, cãci împãratul mĩ-a zis cã sã nu se vadã [prin vreo crãpãturã]) P. I. 75₃₅.—*ts'esãru zis-a se nu-l re privari, che va vedę se-i mãgo ân cã ielvã* (impãratul a zis cã sã vadã dacã-i vrăjitorul în brad, ca sã nu-l înșele) P. I. 76₁₁.—*pũs-a șapte trupe de soldãț și ts'el'i doi frãț za rescl'ide-vo, che va vedę se-i mãgo ãnnũntru* (a pus șapte trupe de soldați și pe cei doi frați sã deschidã [sicriul de brad], ca sã vadã dacã-i vrăjitorul innuntru) P. I. 76₁₅.—*ȳo t-oĩ neputi cũm ver o fla* (eu ȳ-oĩu arãta cũm s-o affli) P. I. 77₂₁.—*re rãda se re și cãli ozdravi* (ar vrea sã vindece și caii) P. I. 80₂₅.—*noi rem un purmãn uts'ide* (sã tãem un curcan) P. I. 83₁₉.

II

În istoromîn perfectul simplu al indicativului a dispãrut.

III

Formã de perfect al indicativului compusã din prezentul lui *am* și participiul trecut, care existã în dacoromîn, macedoromîn și meglenit, existã și în istoromîn: *vãcã, cãnd a verit pre cãd plirã de mușt, scãpãt-a-n ștãiã* (cînd a venit vacã pe cãldurã plinã de muște, a intrat în staul) P. I. 1₇.—*verit-a vãcã lu ts'ela pre prõștu* (vacã a devenit proprietatea prostului) P. I. 1₈.—*ts'ãts'e murit-a, nu l-a niș lasãt nego cã-sița ș-o vãcã. põcle ts'ãts'-a murit, poșnit-aũ frãți ganęi*

che cum or resparti vaca (tatăl a murit și nu le-a lăsat nimic alt ceva decît căsuța ș-o vacă, după ce a murit tatăl, au început frații să vorbească între ei cum or împărți vaca) P. I. 1₃; etc. etc.

Dar acest perfect, în chip deosebit de celelalte dialecte, are adeseori înțelesul de imperfect (actio continua trecută, actio iterativa trecută): *un ts'ats'e șiromășchi vut-au trei fil'* (un tată sărac avea trei fii) P. I. 1₂.—*dús l-a la o căsă iuve fóst-a o șmócvă la úșă* (l-a dus la o casă unde era un smochin la ușă) P. I. 2₁₀.—*la ts'éstă fóst-a vóju cu ml'ăre* (în drum era un car cu mîere) P. I. 2₁₉.—*ts'îia fóst-a bur loc za l'épuru uts'ide* (aici era loc bun de ucis iepuri) P. I. 2₂₆.—*fóst-a trei fraț, toț trei ansurăț. ma când iel' ts'évâ cațăț, iăle l'-a dat lor ts'-a fost mai porédăn* (erau trei frați, toți trei însurați, dar cînd vînau ei ceva, fimeile lor le dădeau ce era mai rău) P. I. 5₂₂.—*vezút-au che fócu arde na désno de iuve iel' au fost* (au văzut că focul arde la dreapta de unde erau ei) P. I. 5₂₇.—*ts'éli ómir tăț au fost, iel' au furavéit boi* (oamenii ceia erau hoți, furau boi [aveau meseria de a fura boi]) P. I. 5₂₉.—*ontrát cîrst n-a fost ăn lúme* (pe atunci nu era botez în lume) P. I. 6₁₁.—*nópte fóst-au* (era noapte) P. I. 6₃₃.—*fóst-au o măre căsă* (era o casă mare) P. I. 6₃₄.—*tsă măie n-a putút ămnă, pac o moréit purtavéi* (mama aceia nu putea să meargă și trebuiau s-o poarte) P. I. 17₈.—*fóst-au coló pașifa și pre iă fóst-au piséito che...* (era acolo o cingătoare și pe ea era scris că...) P. I. 17₁₀.—*més-au iuve dvánaist draț bivéit-au* (au mers la un loc unde locuiau doisprezece draci) P. I. 17₁₄.—*ontrát póștă n-a fost* (pe vremea aceia nu era poștă) P. I. 24₆.—*aw ăl' fost mușăț vedé* (era frumos să-i vezi, îi era mai mare dragul să-i vezi) P. I. 25₁₅.—*țigănu més-aw la ts'ésta bicăr, iuve vindavéit-a cărna* (țiganul se duse la măcelar, acolo unde vindea carnea) P. I. 26₂₄.—*văvic bivéit-a căsă* (toată vremea ședea acasă) P. I. 30₁₉.—*șezút-a la căle* (ședea în drum) P. I. 42₅.—*un preft nepovidéit-a lu ómiri néca pétăc și sămbăta nu mărăncu cărne* (un preot spunea totdeauna oamenilor să nu minince carne vinerea și sîmbăta) P. I. 43₁₅.—*pastiri aw se balotéit cu ts'ésta ne* (păstorii se băteau cu bulgări de omăt) P. I. 48₁₁.—*iel' beiút zaiédno și spuravéit cum trécu* (ei beau împreună și povestiau cum trăesc) P. I. 65₁₁.—*ie fóst-a, malinăru ts'-a flat ts'ésti doț feciór, șiromáh* (morarul, care a aflat copiii, era

sărac) P. I. 70₁₆.—*ia n-a niș nego căta c-a zdiheît* (ea nu-mai cit gîfîia) P. I. 80₁₇.

Apoi această formă are înțelesul și de pluscaperfect (antecedentă față cu trecutul): *ie cu secūra pręste hrast, e hrastu fost-a șupăl', probit l-a și poșnit-a roni-se pinezi din hrast, tăți nepunit-a hrăstu de pines* (el a început să dea cu securea în stejar, și stejarul era găunos, a lovit stejarul și a început să curgă bani dintr-însul, pentru că niște hoți umpluse stejarul de bani) P. I. 120.—*la ts'estă fost-a vóju cu ml'are, furnăru cărmít-a căli* (în drum era un car cu mîere, căraușul cîrnise caii) P. I. 218.—*ts'esta obéd pripravléit-aw măia-l' și ts'a bábă ts'e aw uts'is ts'esti feciór* (acest ospăț l-au pregătit mama lui și moașa, care ucisese copiii) P. I. 55₃₆.—*virít-a cătră căce și măie lu că fětă ce aw mislit lă* (s-a dus la tata și mama fetei pe care și pusese în minte s-o ia) P. I. 58₂₈.

Auxiliarul poate lipsi. Aceasta prin infuința limbii croate, unde, ca în toate limbile slave, auxiliarul perfectului compus al indicativului adeseori lipsește: *cunoscut-a che-s ts'a ts'eli doi cu cărli gambiěit trgovina* (a cunoscut că aceia-s cei doi cu care a schimbat marfa) P. I. 66₆.—*ăntrebăt-a o fěta, căre ieșit din baserică färe* (a întrebat o fată, care a eșit din biserică afară) P. I. 69₂₆.—Alte exemple vezi la exemplele date pentru înțelesul de imperfect.

IV

Vreo formă specială pentru pluscaperfectul indicativului lipsește în istroromîn. Nici forma *-sem* din dacoromîn și meglenit, nici forma compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut din dacoromîn, macedoromîn și meglenit, nici forma compusă din perfectul compus al lui *am* și participiul trecut din meglenit, nu există în istroromîn. Serviciul de pluscaperfect în acest dialect îl face perfectul compus al indicativului. Vezi mai sus sub III. Exemplul „*a fost facut*“, pe care-l dă Pușcariu, Studii istroromîne, II, 181 din P. I. 32₂₇ ca pluscaperfect activ, este în realitate un perfect pasiv. Și tot așa perfecte pasive sînt exemplele „*fost-a pisěitu*“ P. I. 34 și „*fost-a spets'it*“ P. I. 32₂₁, pe care le dă ca pluscaperfecte active Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ român, în Codrul Cosminului, I, pag. 18.

V

Viitorul *-rim*, care există în macedoromîn fără meglenit

și a existat în vechea română, se găsește în istroromân (-ru) în mare înflorire. El se întrebuintează, cu înțelesul de timp al viitorului și de mod al siguranței în propoziție subordonată relativă, condițională, locală, temporală, modală; de timp al viitorului și de mod al potențialului (rar) în propoziție subordonată condițională, obiectivă și finală. Față cu timpul viitorului din propoziția regentă el arată ori congruența (sau coincidența), ori antecedenta, făcând în cazul din urmă serviciul unui viitor II. Radicalul e ori al prezentului ori al perfectului.

1. Propoziție relativă: *vaca, la lu cui dvor mēserā, néca-l' fiță* (vaca să fie a aceluia, la a cui grajdii se va duce) P. I. 1₆.—*va veri de sáco ts'e pomislire* (va veni orice lucru la care se va gândi) P. I. 4₁₉.—*va trli vir cât vrúre* (va curge vin cât va vrea) P. I. 4₃₅.—*áru de fát's'e ts'e ie ziserā* (trebuie să facă ce le va zice el) P. I. 9₂₈.—*voi le da din magazín néca-ș nepunescu cátcodér putúru purtā* (le voi da din magazie să-și umple [fiecare sacul] cât vor putea duce) P. I. 9₃₁.—*cárle-zberire (ali-afláre) lui fil'e mai mușát, țela che va fi l'ei* (pe care-l va găsi înică-să mai frumos; acela va fi al ieii) P. I. 19₁₅.—*cárle-l vo zvadire [vitița], țela che-l va fi frăieru* (cine-i va lua inelul, acela-i va fi logodnicul) P. I. 20₅.—*ts'e ve io urdinér, ča veț fát's'e* (ce vă voi ordona; aceia veți face) P. I. 21₃₅.—*púre țela mer, te-ț ie davúre, án slámnițe* (pune mărul, pe care ți-l va da el, în mindir) P. I. 29₂₂.—*ts'ire-ț wo mai prvi pol'ubire, néca-ț fiie grúmbā ca și hudóba* (cine-ți va săruta-o întâiu [îndată ce-ți va săruta-o cineva], să-ți fie urită ca și dracul) P. I. 32₁₂.—*cárle verire pârvi-o iústo án po de nópte, lu ts'ela voi wo dá* (care va veni întâiu drept la miezul nopții; aceluia îi voi da-o) P. I. 33₁₃.—*néca aw ts'e aw, spúreți-m, io voi fát's'e ts'e putúr* (orice se va fi întâmplat, spuneți-mi, eu voi face ce voi putea) P. I. 47₂₉.—*prvi feciór, ce născúri, néca át fiie porc* (primul copil, ce veți naște, să fie porc) P. I. 48₂₉.—*ts'e ve io ántrebár, moréit, spúre práwo* (ce vă voi întreba, trebuieți să-mi spuneți drept) P. I. 52₁₃.—*ie putút-á spúre ts'e ve io spúser* (el a putut spune aceia ce eu vă voi spune) P. I. 64₃.—*ts'e-l' davúrá, dá-l' va* (ce-i va da, îi va da; deie ce-i-a da) P. I. 67₂₆.—*tot ts'a-ț maib bire pre jájet stáre* (tot ce-ți va sta mai bine pe deget) P. I. 68₂₆.—*ts'ecodár verire, che va uts'ide* (pe oricine va veni îl va ucide) P. I. 76₃₂.—*io t-oí scutā cegód ziseri* (te voi asculta orice veți zice) P. I. 77₂₃.

—*ts'e nu ie ştivüre, ver şti tu* (ce nu va şti el, vei şti tu) P. I. 78₃₆.—*lu cui cu ts'esta mer trecuri preste gură, sâchi ts'e fure bôlân tu l-er ozdravi, şi ts'âsta ts'irîşne lu sâchi pul' ts'e vo hitiri ân cl'un, va ozdravi* (cui îi vei da cu acest măr pela gură, de orice boală va fi bolnav, tu-l vei îndrepta, şi oricărei păsări îi vei zvîrli această cireşă în plisc, se va vindeca) P. I. 79₃₄.

2. Propoziție condițională: *se io mésar còlo, nâzat tu nu ver mire âto vedê* (dacă voi merge eu acolo, înapoi tu n-ai să mă mai vezi) P. I. 7₃₀.—*se âi mesér [sic] còlo, tu nu ver mire âto vedê* (dacă voi merge acolo, n-ai să mă mai vezi) P. I. 8₁₅.—*se nu pocosireţ ts'esta sinocòşe şi spraviserafi şi-n ştlă puseraţ [sic], che veţ toţ câpu pl'erde* (dacă nu veţi cosi această cîmpie şi nu veţi isprăvi şi nu veţi pune [finul] în staul, veţi pierde capul P. I. 10₇.—*se vezuri ts'evâ rênfe, niş nu zits'e* (dacă vei vedea ceva înainte, să nu zici nimic) P. I. 11₁₇.—*se nu-l' ts'ela cq durare, che va fi fâr de cap* (dacă nu-i va aduce calul acela, va fi fâr de cap) P. I. 13₅.—*se nu voi umorireţ iel', când io verir cqsq, voi io voi omori* (dacă nu-i veţi omori, când voi veni eu acasă, am să vă omor eu pe voi) P. I. 24₁₉.—*i-aw zis lu sorq che zite te vedu che se vrure nûntu cavtq* (i-a zis soră-sei să-i zică [dracului] «te văd», dacă va voi să se uite înnuntru) P. I. 29₂₈.—*se-l fil'a lui jutare, va fi bire* (dacă fata lui îl va ajuta, va fi bine) P. I. 32₃₂.—*se nu tu fureri capqţan din dvor ân dvor câlu pûre, şa-t val'é* (dacă nu vei fi în stare să dai calul afară din ogradă, atunci ți-i de ajuns) P. I. 31₂₇.—*se iel' ne dopostiru, ren mere* (dacă ei ne vor lăsa, vom merge) P. I. 33₂₇.—*se fiûri şegav, âţ va rabî* (dacă vei fi diştept, îți va servi [îți va prinde bine) P. I. 35₁₄.—*ts'q ts'e âmi-âi obets'it, val'é do zets'e an să-mî duri ants'a. voi, se fure ts'e* (ceia ce mi-ai făgăduit trebuie să-mi aduci până în zece ani aici. îți voi aduce, de va fi orice) P. I. 39₃.—*se ânnâru trei furnij pre picîore ân zgôru, ts'q voi fi io* (dacă vor umbla trei furnici pe picioare în sus, aceia voi fi eu) P. I. 41₂₇.—*se âte vrur buşnire, fe al'i te a lui ca şi dracu* (dacă te va săruta careva, fă-i-te lui ca şi dracul) P. I. 42₂₂.—*se şeptare ânmeştit ân âbo ânelu, a l'eî om nu va fi preidut* (dacă va aştepta-o un înger înbrăcat în alb, bărbatul ei nu va fi pierdut) P. I. 44₁₄.—*ie zis-a che va f-l' fâts'e piats'êru*], *se puture* (el a zis că-i va face plăcerea, dacă va

putea) P. I. 46₈.—*ts'ésta po de prsten se fúre muşát, ren fi şi noi sâr, se verire nègru, noi ren fi morţ* (dacă această jumătate, de inel va fi frumoasă, vom fi şi noi sănătoşi, dacă va deveni neagră, noi vom fi morţi) P. I. 53₃₂.—*se io dobândiru, tu ver da 300 fiorini* (dacă voiŃ cîştiga eŃ, tu vei da 300 fiorini) P. I. 72₂₁.—*se io dobândir, lu sáchi fráte ári da 300 [fiorini]* (dacă voiŃ cîştiga eŃ, ai a da fiecáruŃ frate 300 fiorini) P. I. 72₂₄.—*se nu fúre capát [durá iápa] 24 úre términ, za glávú* (dacă nu va fi în stare s-aducá iapa în termin de 24 de ceasuri, íşi va pierde capul) P. I. 73₂₇.—*ámná. ma cum, se nu-m rescl'iseri?* (vino. dar cum, dacá nu-mi vei deschide?) P. I. 75₆.—*se nu ça facúre, capu jos* (dacă nu va face aceasta, íi va sta capul jos) P. I. 75₂₀.—*se lui hrúşvâ ts'évá lavúre, vo va uts'ide* (dacá-i va lua vreo fiinţá para, o va ucide) P. I. 76₂₈.—*noi nu ren o aflá, se tustréi mésermo scúpa* (noi nu vom afla-o, dacá vom merge tustrei împreună) P. I. 77₁₁.—*se nu tu mire scutári, tu n-er nigdar de cóle veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu te vei mái întoarce de acolo) P. I. 77₂₂.—*se nu tu mire scutári, tu n-er nigdar fárá veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu vei mái eşi afará) P. I. 77₂₅.—*nu va nigdar de cóle scapá, se nu scutáre de ie* (nu va mái scápa de acolo, dacá nu va asculta de dînsul) P. I. 78₄.—*se te tu nemuréri án corobát, tu n-er nigdar veri názat* (dacă te vei atinge de biciú, nu te vei mái întoarce îndărát) P. I. 78₉.—*tu se méseri cóle, nigdar n-er veri názat* (dacă vei merge acolo, nu te vei mái întoarce îndărát) P. I. 78₁₇.—*se tu mire scutári, cum te io neputir, veri-ver* (dacă mă vei asculta [să faci] cum ţi-oúŃ aráta, te vei întoarce) P. I. 78₁₈.—*se nu tu mire scutári, n-er nigdar veri* (dacă nu mă vei asculta, nu te vei mái întoarce) P. I. 78₂₀.—*vor şi ía hiti, se nu zisere ía che av o íel' flát* (vor arunca-o şi pe dînsa, dacá nu va zice cá eŃ aŃ aflat-o) P. I. 79₃₀.

3. Propoziţie locală: *íuvecodér méseri, ie va bâte* (oriunde vei merge, el [báţul] va bate) P. I. 5₁₀.—*se nu reş voi caytá án cămerá íúve noi mésermo durmi* (să nu vă uitaţi în odaea unde vom merge noi să dormim) P. I. 49₃₂.

4. Propoziţie temporală: *io de când íel' bire zădurmiru, io voi mēre cu cuřitu şi voi lu toř capurle posets'i* (dupăce vor adormi eŃ bine, eŃ voiŃ merge cu cuřitul şi le voiŃ táia la toř capetele) P. I. 7₁₁.—*când ts'a finiru, che néca viru názat ántreţá* (cînd vor sfirşi acea provizie, să vie înapoi să

mai ceară) P. I. 10₁.—când verire [jdribătu], tu viro și câțâ-l de úzdă (cînd va veni harmasarul, tu vino și apucă-l de frîu) P. I. 13₁₄.—când fúșere ts'a vrême za naște, io voi veri ănsă (cînd va fi vremea de a naște, eú voúu veni singurâ) P. I. 14₁₈.—când te domisliri (ali când âț fúre trébă) de mire, io ț-oî fi prontă (cînd te vei gîndi la mine [orî vei avea nevoie de mine], eú îti voúu sta la dispoziție) P. I. 18₂₉.—când âț fúre trébă, domislê-te, ț-oî fi prontă (cînd vei avea nevoie, gîndește-te și-ți voúu sta la dispoziție) P. I. 19_{3, 10}.—când verireț ân bôșcă cu iă, veț-vo uts'ide (cînd veți ajunge în pădure cu ea, o veți ucide) P. I. 22₄.—se nu voi umorireț iel', când io verir căsă, voi io vôi omori (dacă nu-î veți omori, cînd voúu veni acasă, am să vă omor eú pe voi) P. I. 24₁₉.—neca stăie dócle io verir (să steie pînă voúu veni eú) P. I. 28_{10, 15, 30}.—când veriri la căsa lui, ăi un lac și la țela lac spělă lui fil'a rôba (cînd vei veni la casa lui, acolo e un lac și la lacul cela spală fata lui haîne) P. I. 31. —când io verir cătră voi, val'ă se fîie ăntru voi feciôru viúu și se plănje (cînd voúu veni la voi, trebuie să fie între voi un copil viúu și să plîngă) P. I. 36₁₄.—când ăl uzderi [călu], ie nu se va da (cînd vei căuta să-î pui friul, calul nu se va lăsa) P. I. 41₁₃.—când ăl spets'ireț, fats'et un obéd (dupăce-î veți frige [porumbii], faceți o masă) P. I. 42_{3, 7}.—când fúșere scându pripravit, la po de scand facet ts'uts'ni pre cantridă (cînd va fi masa gata, puneți-l să șadă la mijlocul mesei pe scaun) P. I. 43. —ts'e veț? mánche frus-tichéi, ăli pócle, de când uts'iserăț [pórcu]? (ce vreți? întîiú să dejunați, orî după aceia, dupăce veți tăia porcul?) P. I. 45₃₃.—dócle fúser vițe, io voi ăl cére (cît voúu trăi, il voúu căuta) P. I. 50₅.—neca créscu dócle veriru mai mar (să crească pînă se vor face mai mari) P. I. 53₇.—se reț iel' ân télôva, când mészere prasișionu, se dotăcni de rôba lu prêwtu, iel' reț fi ca și mánche (dacă ei, la sârbătoarea corpului domnului, cînd va merge procesiunea, se vor atinge de haîna preotului, vor deveni ca și mai înainte) P. I. 53₁₆.—ciúđă veț ămnă dócle verireț la ie (mult veți umbla pân veți ajunge la el) P. I. 53₃₆.—nu. voi niș muncăț ni surbiț, dócle nu io verir coló (să nu mîncăți nimic, nici să beți, pînă ce nu voúu veni eú acolo) 56₅.—ie zis-a che-l va plati când vúre (el a zis că-l va plăti cînd va avea [banii]) P. I. 56₂₈.—când verire, ren ăl lasă neca popé cela café, și mészere chiă,

ren hiti din cesta calun an ie (cînd va veni, să-l lăsăm să beie cafeaua, și cînd va pleca, să dăm într-însul cu tunul) P. I. 58₁₃.—*când ia obidire tota baserica, tsq votă va scotsi pre tire nuntru și tsq votă va ojivi* (dupăce va căuta prin toată biserica, deodată va sări pe tine înuntru și deodată va învîia) P. I. 63₂₆.—*când tu verire la străja de țesăru, tu antrēbă lucrū* (cînd vei ajunge la straja împăratului, tu întreabă dacă nu-î ceva de lucru) P. I. 67₇.—*io meg çare dōcle vo flar* (mă duc s-o caut pînă voiū afla-o) P. I. 77₂₀.—*se nu tu mire scutāri, tu n-er nigdar de cōle veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu te vei mai întoarce de acolo) P. I. 77₂₁.—*se nu tu mire scutāri, tu n-er nigdar fāre veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu vei mai eși afară) P. I. 77₂₄.—*cōle cānd veriri, un portūn ți se va resclīde, și pārve ūșă tse veriri an-nuntru, vār de ūșă āi çq pūlā* (cînd vei ajunge acolo, ți se va deschide o poartă, și la cea dintîiū ușă, la care vei ajunge înuntru, deasupra ușei este pasărea) P. I. 77₂₆.—*cānd veriri cōle, ți se va ūșā ānsā resclīde* (cînd vei ajunge acolo, ușa singură ți se va deschide) P. I. 78₆.—*ān pārvi palāt tse veriri, cānd veriri nuntru, vār de ūșā ver flq 12 clūtš* (la cel dintîiū palat la care vei ajunge, cînd vei intra înuntru, vei afla deasupra ușei 12 chei) P. I. 78₂₁.—*lāsā-me nēca me pōz-dravēsc cu iq mānke nēgo mēser chiq* (lasă-mă să-mi iaū ziūa bună dela dinsa înainte de a pleca) P. I. 79₁₃.

5. Propoziție modală: *se tu mire scutāri cum te io ne-putir, veri-ver* (dacă mă vei asculta [să-faci] cum ți-oū arāta, te vei întoarce înapoi) P. I. 78₁₈.

6. Propoziție condițională potențială: *noi ren fātse pe-cāt, se tsqsta fētā cu noi fūserē* (păcat ar fi, dacă ar rămînea fata asta cu noi) P. I. 23₇.

7. Propoziție obiectivă potențială: *meg provēi se o putūr iq* (mă duc să cerc dacă voiū putea-o lua) P. I. 73₂₉.

8. Propoziție finală: *m-a tremēs che se-l io dūser ca-rōța* (m-a trimes să-î aduc trăsura) P. I. 78₁.

VI

Istroromînul n-are perfect al conjunctivului.

VII

Istroromînul n-are pluscaperfect al conjunctivului.

VIII

Imperativul negativ 2 persoană singulară are amîndouă formele, și pe cea dacoromină (foarte des), și pe cea macedoromină (foarte rar).

Forma dacoromină: *nu zittse* (nu zice) P. I. 11₁₈ 65₁₄ 78₈₁ 28; *nu te jaloști* (nu te întrista) P. I. 14₁₅; *nu me bâte* (nu mă bate) P. I. 18₂₉; *nu lasă* (nu lăsa) P. I. 29₆₁ 14; *nu cavtă* (nu te uita) P. I. 29₂₇ 35; *nu mēre* (nu merge) P. I. 30₂₀ 32₁₀; *nu igrēi* (nu juca) P. I. 32₂₅; *nu tăcni* (nu atinge) P. I. 41₁₅; *nu te obărni* (nu te întoarce) P. I. 78₂₉; *nu fuji* (nu fugi) P. I. 78₃₁.—*nu pūre* (nu pune) P. I. 82₃₄.

Forma macedoromină: *n-āri fricā* (nu avea frică) P. I. 34₆ 62₃₁; *nu cutēji* (nu cuteza) P. I. 46₁₉.

IX

Infinitivul istroromîn prezintă o remarcabilă asemănare cu cel dacoromîn și din punct de vedere al formei și din acel al înțelesului. Asemănarea cu infinitivul macedoromîn este mult mai mică.

Ca și în dacoromîn, infinitivul există sub forma scurtată. Sub forma lungită, ca în macedoromîn, numai foarte rar se găsește, (de pildă P. I. 1₆: *cānd vāca verire-va din pășe* (cînd vaca va veni dela pășune). Ca și în macedoromîn însă, nu s-a izolat pelîngă infinitiv prepoziția *a*.

1. Ca și în dacoromîn, infinitivul se izolează pelîngă formele ale verbului *voii* pentru a exprima diferite raporturi de timp și de mod. Vezi mai sus sub I.

2. Infinitivul se găsește ca subiect, dar rar, și atunci cu alte predicatē decît cele din dacoromîn: *tša nu t-ie āto āli de sāble muri āli cōlo yi* (altă alternativă n-ai decît ori să mori de sabie, ori să te duci acolo) P. I. 9₄.—*muncā și din bārbā se nu se miscē nu se pōte* (să mininci și din barbă să nu miști nu se poate) P. I. 83₁.

Pelîngă infinitivul subiect se găsește prepoziția croată *za* în *cu tša clucā neteze poņava, și vechi nu l-a o fost se nu za-n mār catā, și cāzūt-a* (cu cirligul trage la el cuvertura, și deja nu-i rămasese decît s-o apuce cu mîna, cînd cuvertura a căzūt) P. I. 74₂₇.

3. Infinitivul se găsește ca obiect drept pelîngă asemenea (dar nu totdeauna aceleas) verbe pelîngă care și în dacoromîn se întrebunțează ca obiect drept: *pōșnit-āi frāți ganēi* (au

început frații a vorbi) P. I. 1₄.—*n-a vrut da* (n-a vrut să deie) P. I. 1₁₉.—*poșnit-a ronit-se pînezi* (a început a se risipi banii) P. I. 1₂₁.—*ts-ăre fătse?* (ce are să facă?) P. I. 2₁₇.—*ver morēi plăți* (vei trebui să plătești) P. I. 4₁₂.—*morēști remără cu noi* (trebuie să rămii cu noi) P. I. 5₃₄.—*ăte rogu se reț tu mire lasă dormi* (te rog să mă lași să dorm) P. I. 8₁.—*poșne grădu capli* (incepe grindina a picura) P. I. 8₁₁.—*ie re fi bur și poňava la-l* (el ar fi în stare să-î ție și cuvertura) P. I. 8₁₂.—*me jelēști vedē mort* (dorești să mă vezi mort) P. I. 8₂₆.—*c-or fătse frita* (cînd vor să facă scrobul) P. I. 9₂₁.—*tot tsēsta bōșcă, tse se ăntsa vede, iel ăru povadi și lemnele căsă dūtse* (toată pădurea asta, care se vede aici, ei trebuie să o zmulgă și lemnele să le aducă acasă) P. I. 9₂₉.—*tsiia tsa betira iapă făcut-a fermēi toț căli* (aici iapa cea bătrîna a pus să oprească toți caii) P. I. 10₃₀.—*crălu l-a făcūt viri întru sire cu tsēla per și l-aŭ zis che ăre dură tsa perșonă ts-aŭ tsēla vut* (craiul i-a poruncit să vie înaintea lui cu pana și i-a zis că trebuie să-î aducă persoana care a avut pana) P. I. 11₃₃.—*morēsc fi jălostăn, cānd che va crălu ve tsa perșonă ts-aŭ tsēla per vut* (trebuie să fiu năcăjit, deoarece craiul voește să aibă persoana care a avut pana) P. I. 11₃₇.—*reň morēi mēre* (vom trebui să mergem) P. I. 12₂₄.—*se re dopustī tsa iapă ocoli de tsa cadēră trei vōte mēre și trei vōte zepuși nūntru lāsă* (să permită ca iapa să meargă împrejurul căldării de trei ori și s-o lese să sufle de trei ori înuntru) P. I. 13₂₅.—*n-ări cavtă ăn nūntru* (nu trebuie să cauți înuntru) P. I. 15₃.—*o morēit purtavēi* (trebuiau s-o poarte) P. I. 17₈.—*provēit-av Ivān spelă ocoli* (a cercat Ivan să-și spele ochii) P. I. 18₁₇.—*verit-av o iapă și poșnit-av muncă iarba și ie cu bitu poșnit vo bâte* (a venit o iapă și a început a mîncă iarba și el cu biciul a început a o bate) P. I. 18₂₈.—*iel nu l-a putūt niș zite* (ei nu i-aŭ putūt zice nimic) P. I. 19_{6, 13}.—*noi te reň morēi utside* (noi vom trebui să te ucidem) P. I. 22₆.—*a putūt cavtă* (s-a putūt uita, a putut să se uite) P. I. 22₁₇.—*morēiți-m la-wo* (trebuie să mi-o luați) P. I. 23₁₇.—*mărle reň morēi dūtse* (minile trebuie să le ducem) P. I. 23₂₅.—*luț breč poșnit-av latră* (cîni lui aŭ început să latre) P. I. 23₂₇.—*a poșnit spelavēi* (a început să spele) P. I. 25₁₇.—*nu lasă țela pul bē* (nu lăsa pasărea să beie) P. I. 29₆.—*l-a zis che-l va scapulēi fătse* (i-a zis că-l va face să scape) P. I. 31₄.—*morēști tasta cōdru rescopēi*

și de grăw neșmiră și măre dūte-m hlēbu (trebuie să zmulgi acest codru și să sameni grău și mīni să-mī aduci pīne) P. I. 31₁₃.—*vēt frustichēi?* (vreți să dețunați?) P. I. 45₃₃.—*voī fātse vijitā* (mă voiu uita să văd ce-i) P. I. 46₁₉.—*ver vīnde* (vrei să vinzi) P. I. 51₇.—*pūlu ștīie ganēi* (pasărea știe vorbi) P. I. 54₃₄.—*se pōte surbi tsāsta zēmā?* (se poate sorbi zama asta?) P. I. 56₄.—*īale poșnit-a sui* (ele au început a o-cări) P. I. 56₈.—*lēi poșnit-a trbūhu crēște* (pintecelē începū a-ī crește) P. I. 57₅₁.—*ce va zice?* (ce înșemnează?) P. I. 59₂.—*ștudiēt-a vīnde* (ș-a silit să vīndă, a avut grijă să vīndă) P. I. 66₂.—*cum re putē tsēla lucrū dobāndi?* (cum ar putea dobīndi acel lucrū?) P. I. 67₈.—*se-ști tu capāt rōba uși* (dacă ești în stare să coși hănele) P. I. 67₁₀.—*vre tōrce* (vrea să toarcă) P. I. 71₂₁.—*n-a ștīūt tōrce* (nu ștīia să toarcă) P. I. 71₂₅.—*ie av vrut yi chīa* (el a vrut să plece) P. I. 79₆.

Ca și în dacoromīn (Vezi a mea Gramatică elementară § 88 pag. 306), dar nu exact în aceleăș înprejurări, ca obiect drept al lui *am* infinitivul primește adesea prepoziția *de*. În loc de prepoziția romīnească *de* istroromīnūl întrebūnțează înșă citeodată prepoziția croată *za*: *āru za resparti pīnez* (au de împărțit niște bani) P. I. 2₄.—*āre zā vert* (trebuie să vie, este dator să vie) P. I. 3₄.—*ts'ām de fātse?* (ce trebuie să fac?) P. I. 7₁₅.—*āru de fātse tse ie zīserā* (trebuie să facă ce le va zice el) P. I. 9₂₈.—*chē āre de fātse?* (ce trebuie să facă?) P. I. 11₂.—*ts'e āren noi de fātse?* (ce avem de făcut?) P. I. 46₅.—*ts'ārā tu de ști cotrō io meg?* (ce ai tu de a ști [ce interes ai tu să știi] unde mă duc?) P. I. 67₄.

4. Exemple pentru infinitivul ca atribut pelīngă verbe analoage dacoromīnelor *par* și *samān* (similo) lipsesc. Verbele înșeș *pareo* și *similo* nu se gășesc în istroromīn.

5. Dintre rapoartele de compliment și de atribut, în care se poate găsi infinitivul cu prepoziții în dacoromīn, se gășesc în istroromīn acel de scop cu prepozițiile *de*, *za* și acel de atribut cu prepoziția *za*: *prēftu vīre z-ascūtā* (preotul vīne să asculte) P. I. 2₅.—*fōst-a bur loc za lēpuru uts idē* (era loc bun pentru vīnat iepūri) P. I. 2₂₆.—*ie mēre fārā za scāpā chīa* (el iese afară să se ducă) P. I. 3₃₀.—*nēcā-l vīre pre taviol za mīncā și za bē* (ca să-i vie pe masă de mīncat și de băut) P. I. 4₂₂.—*nū sām bur za spūre* (nu mă pricep să spun) P. I. 5₃₄.—*ie re fi bur de durā māgo* (el ar fi în

stare să aducă pe vrăjitor) P. I. 9₁.—*ștěptă che-ț voi da mai mușată căibă, che ts'a ista-ı grumbă za pre lume purtă* (așteaptă să-ți dau o cușcă mai frumoasă, pentru că asta-ı urită ca, s-o porți prin lume) P. I. 12₂₉.—*când fuserē ts'a vrēme za năște* (cînd va fi vremea de a naște) P. I. 14₁₈.—*jēla za vedē* (dorința de a vedea) P. I. 15₅.—*ăs fets'ori vii și mușăt, che ăi o vesēle za vedē-ı* (copiii sînt vii și frumoși, încît e o plăcere să-ı vezi) P. I. 16₃₆.—*nēca-l dăie țevă za legă* (să-ı deie ceva să lege) P. I. 20₃₆.—*ie ăntrebă za cōșe* (el întrebă dacă nu-ı ceva de cusut) P. I. 67₁₀.

6. Ca și în dacoromîn, imperativul negativ 2 persoană singulară este reprezentat prin infinitiv. Vezi mai sus VIII.

7. Ca și în dacoromîn, infinitivul se găsește ca predicat în propoziții subordonate atunci cînd predicatul propoziției regente este *am*, dar numai în propoziții relative. În istroromîn însă infinitivul face serviciu de predicat în propoziții subordonate relative și atunci cînd predicatul propoziției regente este *știū*: *n-ăre cu ts'e jivi* (n-are cu ce trăi) P. I. 4₁₂.—*n-a vut ts'e dă-le muncă* (n-a avut ce le da să minince) P. I. 9₂₃.—*n-a știūūt ts'e ie fătse de vacă* (el nu, știia ce să facă cu vaca) P. I. 19₉.

8. Ca și în dacoromîn (In a mea Gramatică elementară am scăpat din vedere acest fapt) infinitivul se întrebuințează ca predicat în propoziții subordonate relative, cînd predicatul în propoziția regentă este *am* cu înțelesul de *sint*: *ări frică che nu ne va ve cire hrani?* (ți-ı frică că n-are să aibă cine ne hrăni?) P. I. 58₄.

9. Ca și în macedoromîn, în mod deosebit de dacoromîn, infinitivul se găsește fără prepoziție ca compliment de scop (Întrebuințare absolută). Această întrebuințare a infinitivului, rară în macedoromîn, este foarte deasă în istroromîn: *o mēre vînde* (se duce s-o vîndă) P. I. 1₁₀.—*frăți-l rōgu nēca mēre rată* (frații îl roagă să meargă să arate) P. I. 1₂₆.—*mērs-a la prēftu posăndi bālăntūnu* (s-a dus la preot să împrumute balanța) P. I. 2₃.—*verit-a mulēra nōpta pișă fără* (s-a dus fimeea noaptea să se pișe afară) P. I. 2₁₂.—*nēca-l dăie be* (să-ı dea să beie) P. I. 3₁₇.—*mērs-a durmī* (s-a dus să doarmă) P. I. 4₂₃.—*veț mēre durmī* (vă veți duce să dormiți) P. I. 7₇.—*t-oı da pocusi* (t-oū da să guști) P. I. 8₃₁.—*nēca viru ăntrebă* (să vie să ceară) P. I. 10₇.—*ămnăt după scand șede* (duceți-vă de vă puneți la masă) P. I. 10₃₆.—*mēre vedē* (se

duce să vadă) P. I. 16₁₁.—*băba verit-aw vijitēi-wo* (baba a venit s-o vadă) P. I. 16₂₄.—*nēca trāmēte Ivān purmānu furā* (să trimeată pe Ivan să fure curcanul) P. I. 17₂₆.—*mēs-av setēi-se printre uşā* (s-a dus să tragă cu ochiul pela uşă) P. I. 17₃₃.—*mēs-av veglā* (s-a dus să vegheze) P. I. 18₂₆.—*mēre vedē* (du-te de vezi) P. I. 23₁₄.—*verit-aw tāti pārti pinezi* (a venit hoții să împartă banii) P. I. 27₉.—*āmnā igrēi* (du-te de joacă cărți) P. I. 30₂₀.—*io-m verit ve aflā* (am venit să vă caut, să vă găsesc) P. I. 35₇.—*reī tu mēre cu mire durmī?* (ai merge să dormi cu mine?) P. I. 38₅.—*am āmnāt prēwtu āntrebā* (m-am dus să întreb preotul) P. I. 44₂₀.—*dus l-a [fiurini] pre sufit hranī* (a dus banii în pod, să-i strângă) P. I. 44₃₄.—*nēca me scōlu āl dā obucalētā de vir* (să mă scol să-ți dau un ulcior de vin) P. I. 47₁₂.—*se nu reī voi cavtā ān cămerā iūve noi mēsermo durmī* (să nu vă uitați în odaea, unde vom merge noi să dormim) P. I. 49₃₂.—*lu ōmu dāt-aw nūste popī* (a dat bărbatu-șo nu știu ce să bee) P. I. 50₃₅.—*re rādo rāmarē la iā slujī* (ar rămânea bucuros la ea să slujească) P. I. 55₁₉.—*āmnā ān vir de rācwa sta* (du-te de stăi în fundul mormintului) P. I. 63₂₅.—*mēs-l-a vindavēi* (s-a dus să le vîndă) P. I. 65₇.—*mēre se [hrūšvā] veglā* (merge să-și păzească para) P. I. 76₃₁.—*még cāre* (mă duc să caut) P. I. 77₂₀.

Dupăcum nu se găsesc în dacoromîn, tot așa nu se găsesc în istroromîn infinitive fără prepoziție și substantive verbale fără prepoziție ca complimente de timp. Vezi la Macedoromîn fără meglenit § 278, IX, 9, 10.

X

Participiul prezent (activ) are formă adverbială *-a*. Această formă este împrumutată din limba croată, unde foarte multe adverbă sînt terminate în *-a* (In lista de *Partikeln*, dată de Nemanić în *Sitzungsberichte der Wiener Akademie* vol. 108, care cuprinde adverbă prepoziții, conjuncții și interjecții, am numărat 86 adverbă terminate în *-a*).

β. Se întrebuițează numai raportat la subiectul propoziției (principale ori subordonate), cu înțelesul unui compliment de timp și de mod (chip, fel): *ie plecînda mēre fără* (el plecînd iese afară, el pleacă și iese afară) P. I. 33₃₀.—*mēs-ā zālic rēnte țezdînda* (a mers puțin mai departe călărînd) P. I. 11₁₅.—*mégū halopēnda rēnte* (merge

galopînd mai departe) P. I. 11₂₂.—*a mes letîinda-n cer* (a mers zburînd în cer) P. I. 14₁.—*verit-a trei frăț lei pre cal iez-dînda* (aû venit cei trei frați aî ei cãlãrînd pe cai) P. I. 28₂₆.—*mês-aw tîrlînda cãtrã mãie-l* (s-a dus alergînd la mama ei) P. I. 30_{2, 9}.—*mês-aw trlînda nãzat* (s-a dus înapoi alergînd) P. I. 32₃.—*ie vede che vire țesta măgo huts'înda* (el vede cã vine vrãjitorul strigînd) P. I. 36₂₇.—*ia mês-aw dũpã iel huts'înda, grmînda și mighênda* (ea s-a dus dupã ei strigînd, tunînd și fulgerînd) P. I. 42₁₄.—*cãnd drãcu vire roșcatênda ãn zdolu pre șcale cu ts'ale cadine, cațãt-l-a ia-dãrmu* (cînd dracul a venit pe scarã zornãnd cu lanțurile, jandarmul a pus mîna pe dînsul) P. I. 45₁₅.—*fila lu gospodãrițã din cãsã mers-a trlînda* (fata gazdei a eșit din casã alergînd) P. I. 60₂₇.—*bãcfa mês-a tachênda* (polobocul a mers rostogolindu-se) P. I. 62₁.

XI

A. Participiul trecut (pasiv) din punct de vedere formal prezintã formele dacoromînești.

1. singular m. -u, f. -ã, plural m. -i, f. -e, cînd participiul e atribut și predicat. *zãre za veri ni ne rescuț ni ne ăncãțãt* (trebuie sã vie nici desculț nici încălțat) P. I. 3₄.—*ănbãtit-a pre cãle un peclãr tot rãstãrzeit* (a întilnit pe cale un cerșitor cu totul ferfenițos) P. I. 7₃₄.—*crãlu facuț-a zecuhêi cadêra de lãpte, che va ts'ela siromãh ăntru ts'ela cuhêit lãpte scots'i* (craiul a pus sã fiarbã cãldarea cu lapte, pentruca nenorocitul acela sã sarã în laptele clocotit) P. I. 13₁₉.—*nu vor fi pedepsêiț* (nu vor fi pedepsiți) P. I. 21₁₈.—*nu re veri găștighêiț* (nu vor fi pedepsiți) P. I. 21₂₇.—*maï voli-reș fi otopitã nego ts'esta istu maritã* (mai degrabã aș vrea sã mă înec decît sã mă mãrit dupã acesta) P. I. 33₂₀.—*vêdu che vire cêsta drac așã negru, cu cõrnele și cu verughêle ăncîns* (vãd cã vine acest drac așã negru, cu coarne și încîns cu lanțuri) P. I. 57₁₈.—*ts'a bãbã vede ts'asta fêtã negnitã pre ocnã* (moașa vede pe fatã aplecatã pe fereastã) P. I. 53₂₄.

2. Formã masculinã invariabilã -u, cînd participiul e izolat pelingã un verb auxiliar pentru a forma perfectul indicativului. Exemple vezi sub III.

B. Din punct de vedere al înțelesului participiul trecut nu se găsește decît ca atribut, ca predicat, și izolat pelingã *am*

pentru a forma perfectul indicativului (care are și înțelesul de imperfect și de pluscaperfect, vezi sub III). Diferitele întrebunțări, pe care le mai are el în dacoromîn ori în macedoromîn (pe care vezi-le la Macedoromîn fără meglenit sub § 278, XI), lipsesc în istroromîn. Chiar pentru înțelesul activ al participiului trecut dela unele verbe ne tranzitive lipsesc exemple (Asemenea exemple sînt însă posibile, există chiar poate de fapt, dar le-am scăpat eu din vedere):

XII

Istroromînul datorește limbii croate, pe de o parte prin imitație, pe de altă parte prin împrumut, următoarele fenomene:

1. Lipsa conjunctivului. În dialectul dacoromîn s-a păstrat dela conjunctivul prezent latinesc persoana a treia singulară și plurală dela toate conjugările. În macedoromîn, în toată întinderea sa, adică și în meglenit, s-a înlocuit forma persoanei a treia dela conjugarea întâia prin forma dela celelalte conjugări, așa că la conjugarea întâia prezentul conjunctivului samănă întocmai cu prezentul indicativului. În istroromîn, prin influința limbii croate, care n-are conjunctiv, conjunctivul prezent la toate conjugările a devenit identic cu indicativul prezent.

frăți-l rōgu nēca mēre (frații îl roagă să meargă) P. I. 1₂₆.
—nēca-l bāte (să-l bată; 3 p. s.) P. I. 3₂₅. —*nēca fūje* (să fugă; 3 p. s.) P. I. 4₇. —*nēca se scūnde* (să se ascundă; 3 p. s.) P. I. 4₉. —*nēca-l clēmā* (să-l cheme; 3 p. s.) P. I. 4₁₄.
—nēca vire (să yină; 3 p. s.) P. I. 4₂₂. —*nēca-dāu* (să deie; 3 p. pl.) P. I. 5₁₁. —*nēca mērgu* (să meargă; 3 p. pl.) 6₃₀. —*nēca mārāncu* (să minince; 3 p. pl.) P. I. 10₁₅. —*nēca zicu* (să zică; 3 p. pl.) P. I. 10₃₃. etc. etc.

Numai dela *a fi* s-a păstrat conjunctivul, și anume a treia persoană singulară. (În paradigme însă se dau toate persoanele, și singulare și plurale, de pildă în paradigma dată de Iosif Popovici, Dialectele romîne din Istria, I, pag. 76, și în cea dată de Sextil Pușcăriu în Studii istroromîne, II, pag. 196), *fiie: nēca fiie, se fiie* (să fie) P. I. 9₅, 15₃₇₀, 27₁₅, 28₅, 32₁₂, 36₁₅, 41₃₂, 48₃₆. Cu toate acestea, chiar la acest verb, și chiar la persoana a treia singulară, conjunctivul poate fi reprezentat prin indicativ: *nēca āi cum āi* (fie cum va fi) P. I. 16₁₄. —*nēca ie [māgo], ts'e-m, va?* (poate să fie vrăjitor, ce-mi pasă?) P. I. 34₃₇. —*che se ie ča capāf, făce, che nēca-l dāie o nōvā*

robă (ca să fie în stare să facă acest lucru, să-î deie o haină nouă) P. I. 75₂₀. Pentru a treia persoană plurală de conjunctiv, dela *a fi* posed un singur exemplu, și acela cu formă de indicativ: *neca-s mușaf cât as* (fie frumoși cât or fi, pot să fie oricât de frumoși) P. I. 24₁₇. O rămășiță de conjunctiv vrea Sextil Pușcariu Zur Rekonstruktion des Urrumänischen pag. 23 să vadă în *spüie* din Studiū istroromine de Sextil Pușcariu, I, Texte pag. 26: *vrêse* [ci-tește *vrêse*] *spüie* (voia să spună). Acest *spüie* însă este probabil o greșală în loc de *spüre*, infinitivul lui *spur* (spun). Compară cele spuse mai jos sub 6. La acest presupus conjunctiv *spüie* mai adaugă Pușcariu în Studiū istroromine, II, 176, încă un presupus conjunctiv *pasêț*, pe care-l găsește în două locuri din textele publicate de dînsul, Studiū istroromine, I, 37 („ie zite ne, ne, ts'a pasêț”, el zice: nu, nu, duceți-vă) și 40 („pasêț dupa ie si uțideț-l” duceți-vă după dînsul și ucideți-l), și care ar fi = **passetis*. În realitate *pasêț* este persoana a două plurală a imperatiyului dela verbul *pasêț*, care verb *pasêț* e împrumutat din limba croată, unde verbul *pasati* este el însuș împrumutat din italiana (*passare*).

2. Formele de prezent al indicatiyului dela verbul *a fi* în istroromin sînt următoarele: 1 p. s. *ăsăm* P. I. 22₁₀ 25₂₈ 36 33₂₅ 34₁₂ 38₃₄ 45₆, *săm* P. I. 8₄. — 2 p. s. *ăști* P. I. 22₉ 27₄ 30₂₅ 31₁₅ 51₅₂ 77₃₂, *-ști* P. I. 22₃₆ 25₃₅ 72₁₇ 77₃₂. — 3 p. s. *ăi* P. I. 16₁₄ 51₁₆, *ie* P. I. 6₁ 34₃₇. — 1 p. pl. *ăsmo* P. I. 7₂ 54₂₁, *ismô* P. I. 10₃₄, *isne* P. I. 72₁₆. — 2 p. pl. *ăste* P. I. 7₂ 54₂₅ 55₂ 78₃₆, *-ste* P. I. 80₁₅, *fiieti* P. I. 14₁₈. — 3 p. pl. *as* P. I. 24₁₈, *ăs* P. I. 10₂₈ 55₃₂ 70₂₄, *-s* P. I. 24₁₇ 70₂₅.

Dintre aceste forme sînt împrumutate din limba croată următoarele: 1 p. s. *ăsăm*, *săm* > croat *jesam*, *sam*; 1 p. pl. *ăsmo*, *ismo*, *isne* > croat *jesimo*, *smo*; 2 p. pl. *ăste*, *-ste* > croat *jeste*, *ste*. Ca împrumutate din croata le consideră și Pușcariu, Studiū istroromine, II, 197.

3. Verbe croate își păstrează formă de conjugare din limba de origine: *udri* (lovește 3 p. s. prezent indic.) P. I. 74₅ > croat *udari*. — *môtsă* (udă 3 p. s. prezent indic.-conjunctiv) P. I. 71₃₀ > croat *moča* *).

*) Pentruca să se vadă că în adevăr *udri* și *môtsă* n-au forme rominești, dau aici formele rominești din istroromin ale prezentului indicativ:

vului după texte. (Așezarea după alfabet e făcută din punct de vedere al cuvintelor românești).

habeo auxiliar: p. 1 s. *am* P. I. 5₃₁, 6₁₈, 48₇, 62₁₁, *an* P. I. 61₃₄. — p. 2 s. *ar* P. I. 68₆. — p. 3 s. *a* P. I. 1₁₅₁, 16₁, 17₁, 18₁, 20₁, 21₁, 22₁, *aũ* P. I. 2₂₁, *av* P. I. 20₁₇, 34₁, *aw* P. I. 26₂₃, 47₄₁, *am* P. I. 43₈, 44₂₀, *are* P. I. 28₁₅, *aw* P. I. 46₃₁, *o* P. I. 19₂₃. — p. 1 pl. *an* P. I. 41₃₇, 61₂₈, *am* P. I. 61₂₈, *an* P. I. 37₂₂, 45₃₅, 48₆, 54₂₄, 55₁, 61₂₉. — p. 2 pl. *aț* P. I. 41₃₆. — p. 3 pl. *a* P. I. 5₂₂, 24₁, 35₁₀, *aũ* P. I. 1₄, 5₁₄, 27₁, *aw* P. I. 16₁, 26₂₅.

habeo verb: p. 1 s. *an* P. I. 56₃₄. — p. 2 s. *are* P. I. 68₁, *ari* P. I. 4₃₆, *ară* P. I. 67₄, *ari* P. I. 15₅, 31₁₉, 41₅, 42₂₆, 56₃₄. — p. 3 s. *av* P. I. 78₃₇, *are* P. I. 2₁₇, 13₁₆, 51₃₃, 80₁₄. — p. 1 pl. *arên* P. I. 46₅. — p. 2 pl. *arêț* P. I. 10₃₄, *arêți* P. I. 16₁₈, *avêț* P. I. 72₁₅. — p. 3 pl. *aru* P. I. 2₄, 3₈, 9₂₈, 48₃₅, 53₃₅. — Infinitiv *avê* P. I. 58₈, *ve* P. I. 11₃₇. Participiu trecut *vut* P. I. 3₈.

in- + obviare: p. 3 s. *ăniúrbe* (intilnește) P. I. 77₁₇₁, 37₃₇.
**ănrũibă*. Pentru *n* intervocalic istoromîn <*nr* vezi § 246 No 122. Compară meglenit *nuib*. — Participiu trecut *ăniurbăt* P. I. 28₆.

afflare: p. 3 pl. *ăflu* P. I. 22₂₆. — Infinitiv *află* P. I. 35₇. Participiu trecut *aflăt* P. I. 70₁₂.

audire: p. 1 s. *ăvdu* P. I. 59₂₀. — p. 3 s. *ăvde* P. I. 51₁₁. — Participiu trecut *ăvzit* P. I. 51₁₆.

ambulare: p. 1 pl. *ămnăn* P. I. 54₂₁. — p. 2 pl. *ămnăt* P. I. 55₂. — Infinitiv *ămnă* P. I. 3₅. Participiu trecut *ămnăt* P. I. 35₁₀.

**uxorare*: p. 3 pl. *se-nsóru* P. I. 6₃₁. — Infinitiv *ănsură* P. I. 10₂₅.

in- + spina: p. 3 s. *ănspiră* P. I. 82₂₉.

intrare: p. 3 s. *ănră* P. I. 83₃.

interrogare: p. 3 s. *ăntrebă*, *ăntrebă* P. I. 2₃, 26₂₉, 49₁₄, 59₃₆. — p. 1 pl. *ăntrebân* P. I. 42₁. — p. 3 pl. *ăntrebu*, *ăntrebu*, *trêbu* P. I. 1₉, 5₃₀, 22₂₇. — Infinitiv *ăntrebă* P. I. 10₁. Participiu trecut *ăntrebăt* P. I. 69₄.

ridere: p. 3 pl. *ărdu* P. I. 80₁₂.

battere: p. 3 s. *bâte* P. I. 3₂₆, 5₁₂. — Infinitiv *bâte* P. I. 5₁₀.

bibere: p. 3 s. *bê* P. I. 12₁₈. — Infinitiv *bê* P. I. 3₁₇. Participiu trecut *beităt* P. I. 11₃₀.

croat *brati berem* lesen, sammeln: p. 3 s. *bêre* P. I. 2₁₅, 14₁.

- croat *bivati bivam* sein, esse: p. 1 s. *bivescu* P. I. 61₇.—p. 3 s. *bivei* P. I. 55₂₁.— — Participiū trecut *biveit* P. I. 17₁₅.
 croat *kapati kapljem* tröpfeln: p. 3 s. *caple* P. I. 8₂₀.— —
 Infinitiv *capli* P. I. 8₁₀.
 **captiare*: p. 1 pl. *cațan* P. I. 72₇.— — Participiū trecut *cațat* P. I. 61₃₅.
cacare: p. 3 pl. *căcu* P. I. 61₆.— — Infinitiv *acă* P. I. 66₁₄,
 16₁, 17₁, 18.
 **cavitare*?: p. 3 pl. *căvtu* P. I. 15₂₂.— — Infinitiv *cavta* P. I. 15₅. Participiū trecut *căvtat* P. I. 54₅.
quaerere: p. 1 s. *ceru* P. I. 50₉.— — Infinitiv *tsere* P. I. 34₁₆.
quaerere: p. 1 pl. *tsersin* P. I. 7₄.
clamare: p. 3 s. *clēmă* P. I. 4₁₄, 47₁.—p. 3 pl. *clēmu* P. I. 7₁, 16₁₂.— — Infinitiv *clēmă* P. I. 21₂₅. Participiū trecut *clamat* P. I. 3₅.
consuere: p. 3 s. *cosé* [sic] P. I. 67₁₅.— — Infinitiv *cosé* [sic] P. I. 67₈, 10. Participiū trecut *cosut* P. I. 67₁₈.
creocere: p. 3 pl. *creșcu* P. I. 53₇.— — Infinitiv *crește* P. I. 57₃₂.
 croat *krtiti* taufen: p. 1 s. *crstesc* P. I. 25₁₀.— — Infinitiv *cirsti* P. I. 6₁₄. Participiū trecut *cărstit* P. I. 25₉.
comparare: p. 3 s. *cumpără, cumpără* P. I. 8₁₇, 13₁₇.— — Infinitiv *cumpără* P. I. 4₃₅.
cognoscere: p. 2 pl. *cunosteți* P. I. 79₂₁.—p. 3 pl. *cunoscū* P. I. 79₂₁.— — Infinitiv *cunoste* P. I. 41₂₆. Participiū trecut *cunoscūt* P. I. 26₁.
conventare: p. 3 pl. *cuvintu* P. I. 1₅, 61₁₅.
 croat *dopustiti dopustim* erlauben: p. 2 pl. *dopustit* P. I. 23₃₅.— — Infinitiv *dopusti* P. I. 13₂₅.
dormire: p. 1 s. *dormu* P. I. 19₆.—p. 2 s. *dormi* P. I. 19₅.—p. 3 s. *dorme* P. I. 18₃₂, 50₃₄.— — Infinitiv *durmă* P. I. 4₂₄. Participiū trecut *durmit* P. I. 76₂₉.
 croat *doticati dotičem* berühren, reichen: p. 3 s. *dotecē* P. I. 75₁₁.
ducere: p. 2 pl. *duceț* P. I. 32₂₁.— — Infinitiv *dūtse* P. I. 9₂₉. Participiū trecut *duș* P. I. 10₁₂.
adunare: p. 2 s. *duri* P. I. 39₄.— — Infinitiv *dură* P. I. 9₁.
 vechiu bulgar *dvizati* movere: p. 3 s. *dvize* P. I. 47₆.
facere: p. 3 s. *face, fățse* P. I. 16₁₈, 55₃₅, 81₁₁.—p. 2 pl. *facēț* P. I. 16₁₅, 43₂.— — Infinitiv *fățse* P. I. 1₅. Participiū trecut *facūt* P. I. 3₅.

- croat *faliti falim* fehlen: p. 3 s. *falę* P. I. 53₂₇.
- italian *fermare*: p. 3 s. *fermę* P. I. 8₁₂.—p. 2 pl. *fermeiř* P. I. 26₂.— —Infinitiv *fermei* P. I. 10₅₁.
- fugere*: p. 2 s. *fúji* P. I. 78₅₁.—p. 3 s. *fúje* P. I. 4₇ 27₁₈ 74₈ 78₃₀.
- italian *cambiare*: p. 1 pl. *gambięin* P. I. 47₃₆ 48₆.— —Participiũ trecut *gambięit* P. I. 4₂₄.
- croat *goniti gonim* treiben: p. 3 s. *gonę* P. I. 50₂₆.
- croat *jadati jadam* klagen: p. 3 s. *jadę* P. I. 1₁₈.
- ? : p. 3 s. *ihnę* (mirosă, netransitiv) P. I. 17₂₀.
- croat *željeti želim* wünschen: p. 2 s. *jelęsti* P. I. 8₂₆.
- croat *živjeti živim* leben: p. 3 pl. *jivęscu* P. I. 24₁₄.— —Infinitiv *jivi* P. I. 4₁₂.
- croat *žnjeti žnjem* ernten: p. 1 pl. *jniin* P. I. 72₈.—p. 3 pl. *jnięscu* P. I. 72₁₁.— —Infinitiv *jni* P. I. 72₁₀.
- iocare*: p. 3 s. *jocă* P. I. 54₁₃.
- adiutare*: p. 1 s. *jutu* P. I. 38₃₄.— —Participiũ trecut *jutăt* P. I. 39₆.
- laxare*: p. 2 s. *lăři* P. I. 66₂₂.—p. 3 s. *lăřă* P. I. 13₂₁.—p. 3 pl. *lăřu* P. I. 68₅₁.— —Infinitiv *lăřă* P. I. 8₁.
- latrare*: p. 3 pl. *lătru* P. I. 15₂₂.— —Infinitiv *lătră* P. I. 23₂₈.
- ligare*: p. 3 pl. *legu* P. I. 10₃₂.— —Infinitiv *legă* P. I. 20₅₆.
- lucrare*: p. 1 s. *lucru* P. I. 61₁₂.—p. 2 s. *lucři* P. I. 62₂₈.—p. 3 s. *lucră* P. I. 34₈.—p. 3 pl. *lucru* P. I. 72₁₅.— —Infinitiv *lucră* P. I. 50₂₂. Participiũ trecut *lucrăt* P. I. 36₂₃.
- maritare*: p. 3 s. *marită* P. I. 48₂₇.—p. 3 pl. *maritu* P. I. 52₄.— —Infinitiv *marită* P. I. 23₈.
- macinare*: p. 3 s. *măřsiră* P. I. 82₈.
- manducare*: p. 3 s. *măřncă* P. I. 2₂₂.—p. 2 pl. *muncăt* P. I. 56₂.—p. 3 pl. *măřncu* P. I. 10₁₅ 43₁₆.— —Infinitiv *muncă* P. I. 4₂₂. Participiũ trecut *muncăt* P. I. 61₁₅.
- mergere*: p. 1 s. *meg* P. I. 19₃₇.—p. 2 s. *męri*, *męri* P. I. 19₃₇ 40₂₉ 55₉.—p. 3 s. *męre* P. I. 1₁₀ 59₃₇.—p. 1 pl. *mejęn*, *męřzn*, *męren* P. I. 38₂₀ 53₂₉ 54₁₄, 17₁ 55 66₁₅ 77₉.—p. 2 pl. *mejęt* P. I. 54₁₆, 33. —p. 3 pl. *męrgu*, *męgu* P. I. 6₅₀ 9₃₄ 10₁₅ 41₃₀ 77₁₀.— —Infinitiv *męre* P. I. 7₇. Participiũ trecut *męrs* P. I. 1₂₇.
- mensurare*: p. 3 s. *mesură* P. I. 67₁.
- mentiri*: p. 3 pl. *mintu* P. I. 74₂₀.
- minare*: p. 3 pl. *miru* P. I. 23₁₉.

- ?: p. 3 s. *mişcă* (mişcă; accentul nesigur) P. I. 83₁.
 croat *mijesiti mijesim* (*hljeb*) das Brot bereiten: p. 3 s. *mişcă* P. I. 83₅.
 croat *misliti mislim* denken: p. 3 s. *mişcă* P. I. 1₉. — Participiu trecut *mislit* P. I. 42₂₆.
 croat *morati moram* müssen, oportet: p. 1 s. *morésc* P. I. 10₂₆ 11₃₇. — p. 2 s. *morești* P. I. 8₂₇ 31₁₃ 35₅ 52₂₄. — p. 3 s. *moré* P. I. 11₁₀ 13₃₅ 35₂. — p. 1 pl. *moreîn, moreîn* P. I. 16₃₁ 34₄. — p. 2 pl. *moreîți, moreîți* P. I. 23₁₇ 52₁₅. — p. 3 pl. *moréscu* P. I. 34₂. — — Infinitiv *moréi* P. I. 12₂₄. Participiu trecut *moreît* P. I. 16₁₆.
 vechiü bulgar *möciti* torquere, punire, excruciare: p. 2 s. *muntșești* P. I. 9₄. — — Infinitiv *muntși* P. I. 68₆.
 croat *nažariti nažarim* glühend machen: p. 2 pl. *nejarit* P. I. 16₂₇.
 neosloven *nameriti* zielen: p. 3 s. *nemré* P. I. 17₁₂.
 croat *namjeriti namjerim* treffen, offendo: p. 2 s. *nemuréi* P. I. 77₂₈. — — Participiu trecut *nemuréit* P. I. 77₃₀.
 na- + *seminare*: p. 1 s. *nesémiru* P. I. 31₁₆. — — Infinitiv *nesemirá* P. I. 31₁₄.
 croat *obići obigjem* besuchen, versuchen: p. 3 pl. *obăidescu* P. I. 67₂₄.
 croat *otrti otre*m abwischen: p. 3 s. *otără* P. I. 49₃₀. — — Infinitiv *otari* P. I. 49₆.
 italian *partire*: p. 3 pl. *partescu, părătescu* P. I. 2₅ 27₁₂. — — Infinitiv *părți* P. I. 27₉.
 italian *pestare*: p. 3 s. *pisté* P. I. 75₂₅.
plangere: p. 2 s. *plânji* P. I. 57₁₅. — p. 3 s. *plânje* P. I. 36₁₅. — — Participiu trecut *plâns* P. I. 57₁₂.
posse: p. 1 s. *poč* P. I. 4₃₁ 14₁₄ 26₃₃ 42₃₆. — p. 2 s. *póti* P. I. 41₁₆. — p. 3 s. *póte* P. I. 80₁₃. — p. 1 pl. *putén* P. I. 52₄ 72₆. — p. 2 pl. *putéți* P. I. 16₄ 52₅. — — Infinitiv *puté* P. I. 33₁₆. Participiu trecut *putút* P. I. 72₁₀.
 croat *počivati počivam* ruhen: p. 3 pl. *počivescu* P. I. 72₁₃.
 croat *pogledati pogledam* einen Blick werfen: p. 3 s. *pogledé* P. I. 17₁₁. — — Participiu trecut *pogledit* P. I. 17₉.
 croat *pojesti pojedem* essen: p. 3 s. *poidé* P. I. 83₃.
 croat *popiti popijem* austrinken, vertrinken: p. 3 s. *popé* P. I. 58₁₂. — — Infinitiv *popi* P. I. 50₃₆.
portare: p. 3 s. *pórtă* (27₈ e accentuat *portă*) P. I. 8₂₂ 17₁₃ 27₈ 47₁₈. — — Infinitiv *purtă* P. I. 12₃₁.

- croat *posaditi* *posadim* pflanzen: p. 2 s. *posaděsti* P. I. 40₁₁.
- croat *potrgati* *potrgam* abpflücken: p. 2 s. *potărghěsti* P. I. 40₁₁.
- croat *pozdraviti* *pozdravim* grüssen, begrüßen: p. 1 s. *pozdravěse* P. I. 79₁₅.
- croat *prekopati* *prekopam* durchgraben: p. 2 s. *pricopěsti* P. I. 40₁₀.
- croat *promijeniti* *promijenim* vertauschen, verwechseln: p. 1 pl. *prominin* P. I. 47₅₆.
- croat *proštiti* *proštijem* durchlesen: p. 3 s. *proště* P. I. 25₁₈.
- remanere*: p. 3 s. *ramăre* P. I. 55₁₆. — — Infinitiv *remăre* P. I. 5₅₄. Participiu trecut *ramăs* P. I. 35₁₀.
- croat *raskopati* *raskopam* auseinandergraben: p. 1 s. *rescopěsc* P. I. 31₁₆. — — Infinitiv *rescopěi* P. I. 39₂₉.
- croat *rastrzati* *rastržem* zerreißen: p. 3 pl. *restrjěscu* P. I. 3₁₅. — — Infinitiv *răstržěi* P. I. 4₈. Participiu trecut *răstăržěit* P. I. 7₅₄.
- rogare*: p. 1 s. *rógu* P. I. 8₁, 50₁₇. — p. 1 pl. *rugăni* P. I. 54₂₂. — p. 3 pl. *rógu* P. I. 1₂₆, 54₅₆.
- ? Compară neosloven *rozlati* klirren: p. 3 s. *roşcatě* P. I. 45₂₁.
- croat *skakati* *skačem* springen: p. 3 s. *scăché* P. I. 53₂₇₁, 29₁. — — Participiu trecut *scăchěit* P. I. 71₂₈.
- ?; p. 3 s. *scólă* (43₂₅ e accentuat *scolă*) P. I. 8₂₁, 43₂₅, 59₅. — p. 3 pl. *scólu* P. I. 47₁. — — Participiu trecut *sculăt* P. I. 43₂₄.
- abscondere*: p. 3 s. *scünde* P. I. 4₉. — p. 3 pl. *scündu* P. I. 17₁₉.
- croat *ispeći* *ispečem* braten: p. 2 pl. *spets'it* P. I. 32₂₀.
- exponere* + *vă*: p. 3 s. *spüravě* P. I. 81₈.
- exponere*: p. 2 pl. *spüreři* P. I. 47₂₉. — p. 3 pl. *spüru* P. I. 21₁₇. — — Infinitiv *spüre* P. I. 5₅₄.
- sorbere*: p. 2 pl. *surbiř* P. I. 56₅. — — Infinitiv *surbi* P. I. 56₄.
- croat *šetati* *šetam* spazieren: p. 3 s. *šetě* P. I. 35₂₉, 36₅. — p. 3 pl. *šetěscu* P. I. 36₁. — — Infinitiv *šetěi* P. I. 35₁₂.
- croat *ispuštati* *ispuštam* auslassen: p. 3 s. *şpuştě* P. I. 3₁₂.
- expectare*? *exceptare*?; p. 3 s. *ştěptă* P. I. 12₉. — p. 3 pl. *ştěptu* P. I. 59₂₆.
- scire*: p. 1 s. *ştiü*, *ştiüu*, *ştivu*, *ştíwu* P. I. 8₄, 22₂₃, 35₁₄₁, 77₃₅. — p. 2 s. *ştii* P. I. 39₂, 46₃. — p. 3 s. *ştie* (37₁₇ e accentuat *ştie*), *ştie* P. I. 29₁₉, 37₁₇, 54₃₄, 58₁. — p. 1 pl. *ştien* P.

- I. 34₁₈. — Infinitiv *ști* P. I. 67₄. Participiu trecut *știūt* P. I. 3₈.
- croat *trljati trljam* daherschlendern: p. 3 s. *trlé, tãrlé* P. I. 23₂₈, 47₂₅, 78₃₁. — Participiu trecut *trlit* P. I. 20₁₇.
- ? Compară croat *toptati topcem* treten, stampfen; neosloven *tepsti* schlagen: p. 3 s. *tofne* (lovește) P. I. 2₁₆. — Participiu trecut *tofnit* P. I. 2₂₃.
- tornare*: p. 3 s. *tornă* [sic] P. I. 26₃₁.
- trahere*: p. 3 s. *trãje* P. I. 3₁₆, 82₁₂. — p. 2 pl. *trajet* P. I. 59₁₅. — Participiu trecut *tras* P. I. 59₁₆.
- transmittere*: p. 3 s. *trãmête* P. I. 10₁₇, 17₂₆. — Infinitiv *trãmête* P. I. 29₃₅. Participiu trecut *trãmés* P. I. 13₂₅.
- traicere*: p. 3 pl. *trécu* P. I. 65₁₂. — Infinitiv *trêts'e* P. I. 10₁₁.
- croat *tući tućem* schlagen: p. 3 s. *tuts'ǎ, tućé* P. I. 25₂₅, 57₈. — Participiu trecut *řástuts'tt* P. I. 67₁₆.
- occidere*: p. 1 s. *ucidu* P. I. 60₇. — p. 3 s. *uřide* P. I. 17₁₂. — Infinitiv *uřide* P. I. 2₂₇. Participiu trecut *uřis* P. I. 2₇.
- **oblitare*: p. 3 pl. *utu* P. I. 43₂₈.
- croat *vãljati vãljam* werth sein, vonnöthen sein, müssen: p. 3 s. *vãlé* P. I. 5₃₂, 14₂₇.
- videre*: p. 1 s. *vëdu* P. I. 29₂₉, 31₃₁. — p. 3 s. *vëde, vëde* P. I. 3₂₉, 13₂₁, 16₁₂, 22₁₇, 46₂, 47₆, 50₂₈, 51₆. — p. 1 pl. *vedën* P. I. 5₂₈. — p. 2 pl. *vedët* P. I. 79₂₂. — p. 3 pl. *vëdu* P. I. 45₂₂, 82₂₅. — Infinitiv *vedë* P. I. 7₃₁, *vëde* P. I. 35₁₈, 42₁₃. Participiu trecut *vezüt* P. I. 2₈.
- croat *vikati vićem* schreien: p. 3 s. *viché, vică* P. I. 9₈, 11₂₅, 82₆. — Participiu trecut *vichët* P. I. 11₁₉.
- venire*: p. 3 s. *vire, vire* P. I. 4₂₂, 5₅. — p. 3 pl. *viruy, viñu* P. I. 1₂₈, 10₁₈, 21₁₇, 66₄₁, 5₁, 9₁₂. — Infinitiv *verí, virá* P. I. 5₆, 11₅₄. — Participiu trecut *verit* P. I. 1₁₅.
- velle*: p. 1 s. *volësc* P. I. 8₂₇, 9₅. — Infinitiv *vre, volt* P. I. 4₁₆, 7₃₂. Participiu trecut *vrut, voltit* P. I. 1₂₈, 63₁₁. — Alte forme ale lui *velle* *vezi* la § 255 No 217. Nota: *vre, volt* s. q. *iacerè*: p. 3 pl. *zãcu* P. I. 80₁.
- croat *izbuditi izbudim* nach der Reihe wecken: p. 3 s. *zbudé* P. I. 11₈.
- croat *pribijati* anschlagen: participiu trecut *prebitët* P. I. 75₃₇.
- croat *zabijati zabijam* hineinschlagen: p. 3 s. *zebië* P. I. 76₅.
- ? p. 1 s. *zëhizdët* (nechëz) P. I. 13₁₀.

croat *jezdiți jezdım* reiten : p. 3 pl. *zejezděscu* P. I. 11₈.
 croat *zamjerati zamjeram* übel nehmen : p. 3 s. *zemerě* P. I. 21₇.
 croat *zgorjeti zgorım* verbrennen : p. 3 s. *zgorě* P. I. 16₂₉.
dicere : p. 2 s. *zits'* P. I. 11₁₆. — p. 3 s. *zice, zits'e* P. I. 23_{14, 15} 67₃₆. — p. 3 pl. *zıcu* P. I. 10₃₅ 23₁₉. — — Infinitiv *zits'e* P. I. 9₃. Participiu trecut *zis* P. I. 3₁₁.
 croat *izvaditi izvadım* herausnehmen : p. 3 s. *zvadě* P. I. 25₁₆.
 — — Infinitiv *zvadı* P. I. 25₆.

Se constată tabloul următor de terminații.

Verbe latinești

Conjugarea I -are	Conjugarea II -ere	Conjugarea III -ere	Conjugarea IV -ire
p. 1 s. -u	-u	-u	-u
p. 2 s. -i	-i	-i	-i
p. 3 s. -ă, -ă, -e, ă	-e, -e	-e, -e	-e, -e, -e
p. 1 pl. -ân	-en	-en, -en	-in, -ien
p. 2 pl. -ați	-eți	-eți, -eți, -eți	-iți
p. 3 pl. -u	-u	-u	-u

Verbe străine

p. 1 s. -escu, -esc, -eți
p. 2 s. -ești, -ești, -eți
p. 3 s. -e, -e, -e, -ă
p. 1 pl. -in, -ein, -ein
p. 2 pl. -iți, -eți, -eți
p. 3 pl. -escu, -iescu

Dacă aplicăm aceste terminații la cite un verb, tabloul este următorul :

Verbe latinești

interrogare	vedere	battere	dormire
p. 1 s. <i>ăntrebu</i>	<i>vėdu</i>	<i>bātu</i>	<i>dōrmu</i>
p. 2 s. <i>ăntrebi</i>	<i>vėzi</i>	<i>băți</i>	<i>dōrmi</i>
p. 3 s. <i>ăntrebă,</i> <i>ăntrebe,</i> <i>ăntrebă</i>	<i>vėde, vėde</i>	<i>băte, batē</i>	<i>dōrme, dōrme,</i> <i>dōrmē</i>

p. 1 pl. <i>ăntre-</i>	<i>vedén</i>	<i>băten, batén</i>	<i>durmín, dur-</i>
	<i>băn</i>		<i>mién</i>
p. 2 pl. <i>ăntre-</i>	<i>vedeť</i>	<i>bătefi, băteť</i>	<i>durmiť</i>
	<i>băť</i>	<i>batěť</i>	
p. 3 pl. <i>ăntrebu</i>	<i>védu</i>	<i>bātu</i>	<i>dórmu</i>

Verbe străine

	croat <i>morati</i>	croat <i>posaditi</i>
p. 1 s.	<i>moréscu, morésc, moréř</i>	<i>posadéscu, posadésc, po-</i> <i>saděi</i>
p. 2 s.	<i>moréřti, moréřti, moréř</i>	<i>posadéřti, posadéřti, po-</i> <i>saděi</i>
p. 3 s.	<i>moré, moré, moréi,</i> <i>moră</i>	<i>posadé, posadé, posaděi,</i> <i>posadă</i>
p. 1 pl.	<i>moréin, moréin</i>	<i>posadín</i>
p. 2 pl.	<i>moréiți, moréiť</i>	<i>posadiť</i>
p. 3 pl.	<i>moréscu</i>	<i>posadéscu, posadiéscu</i>

Observăm următoarele:

1. Sufixul de prezent *-éz*, care se găsește în dacoromîn și în macedoromîn (inclusiv meglenitul) la temele *-a* (I conjugare), nu se găsește în istroromîn.

2. Sufixul de prezent *-ésc*, care în dacoromîn și macedoromîn (inclusiv meglenitul) se găsește numai la temele *-i* (IV conjugare), în istroromîn se găsește și la temele *-i* și la temele *-a* (I conjugare), unde la aceste din urmă reprezintă sufixul de prezent dacoromîn și macedoromîn *-éz*.

3. Cînd se alipește la temele *-a* sufixul de prezent *-ésc*, care dela capul locului, dupăcum probează dialectele dacoromîn și macedoromîn, a aparținut numai temelor *-i*, are loc o transplantare la temele *-a* a întregului sistem de conjugare al prezentului cu sufixul *-ésc* dela temele *-i*. Limba anume simte ca terminații ale prezentului *-ésc* dela temele *-i* pe următoarele. Prezentul indicativului (conjunctivului): p. 1 s. *-ésc*; p. 2 s. *-éști*, p. 3 s. *-ește*, p. 1 pl. *-in*, p. 2 pl. *-iț*, p. 3 pl. *-éscu*; infinitiv *-i*; participiu prezent *-înda*. Aceste terminații, simțite ca aparținînd sistemului de conjugare cu *-ésc* al prezentului, s-au alipit la temele *-a*; astfel, că persoanele 1, 2, 3 singulare și 3 plurală dela prezentul indicativului s-au aninat cu eliminarea temei *-a*, iar persoanele 1, 2 plurale dela prezentul indicativului și terminațiile infinitivului și participiului prezent s-au aninat fără eliminarea temei *-a*. Din *-*ain*, *-*aiț*, *-*at*, *-*aînda* ori *-*áin*, *-*áiț*, *-*ái*, *-*áînda* au rezultat actualele forme de p. 1, 2 plurale dela prezentul indicativului, de infinitiv și de participiu prezent *-éin*, *-éin*, *-éiț*, *-éiț*, *-éi*, *-éi*, *-éînda*, *-éînda*, prin care se deosebește conjugarea prezentului *-ésc* dela temele *-a* de conjugarea prezentului *-ésc* dela temele *-i*. Prin analogie forma aceasta *-éi*-, *-éi*- s-a lătit și la participiile trecute ale verbelor respective, la care participiul trecut sună *-éit* *-éit*.

4. Verbe românești primesc forme croate la unele persoane dela prezentul indicativului (conjunctivului).

a) Verbele *dăre, levare, stare* au formele următoare.

p. 1 s. *dău* P. I. 4¹⁸¹, *dăvu* P. I. 75³⁰. — p. 2 s. *dăi* P. I. 82¹⁹. — p. 3 s. *dăie, dăie* P. I. 1^{14, 15, 16, 19}, 3^{17, 19}, 10⁵, 13⁷, 14²⁷, 24²¹, 25¹⁶, 66¹⁵, 68²¹, 43³⁵, 75²¹, 79⁷. — p. 2 pl. *dăieți, dăieți* P. I. 5³², 14³³, 73²⁸. — p. 3 pl. *daū, daū, dăvu* P. I. 5¹¹, 54²⁷, 78³⁴, 81²⁹, 82²¹. — Infinitiv *da* P. I. 1¹⁹. Participiu trecut *dat* P. I. 50³⁵.

p. 3 s. *lăie* P. I. 2¹⁵, 9⁶, 17¹⁵, 24²¹, 73¹⁹, 76²⁶. — p. 1 pl. *lăiem* P. I. 53². — p. 2 pl. *lăieți* P. I. 14³³, 15³⁰. — Infinitiv *lă* P. I. 8¹². Participiu trecut *lăt* P. I. 1¹⁶.

p. 3 s. *stăie, stăie* P. I. 2¹², 28^{10, 15, 20}, 47²¹. — Infinitiv *sta* P. I. 63²⁵. Participiu trecut *stat* P. I. 68²⁸.

Dintre aceste forme *dăie, dăie* este croatul *daje* p. 3 s. prezent indicativ dela *davati dajem*; *stăie, stăie* este croa-

În Pușcariu, Studii istroromine, II, 171 se dă explicarea formelor istroromine *-ei, -ei* în felul acela că s-ar fi produs supt influința formelor croate de imperativ, persoanele 1 și 2 plurale, care la temele *-a* sună *-aimo, -aite*.

4. La persoana 3 singulară *-ște* din sufixul *-ește -ește* cade, astfel că această persoană este terminată în vocală accentuată, *-ê -é*. Prin analogia numeroaselor verbe conjugate cu sufixul de prezent *-esc* s-a strămutat accentul pe ultima silabă la persoana 3 singulară și la unele verbe conjugate fără acest sufix. Rar: (Căderea sunetelor de după vocală accentuată din sufixul *-esc* are loc în istroromîn și la persoana 2 singulară dela imperativ: *domislê* gîndește > **domislêște* P. I. 19^{31, 10} etc.) Acest fapt se petrece și la imperativul din macedoromîn, incluziv meglenitul: *ahulêa* pipăe P. B. 143, *zburâ* vorbește P. B. 281, *grêa* grăește P. B. 427, *nu ti pidipseâ* nu te osteni P. B. 427, *vicnêa* chiamă P. M. 1¹⁴, *tragnea-ti* fugi P. M. 17⁵, *turea* zvîrle P. M. 17²¹, *măncô-ti* ostenește-te P. M. 33¹⁸, *ciutnêa* aruncă P. M. 33³⁵, *tucêa* ascute P. M. 35⁵. El se găsește la unele verbe pe alocurea și în dacoromîn, de pildă în Muntenia: *păzêa* = păzește. Prin analogia numeroaselor verbe conjugate cu sufixul de prezent *-esc* s-a strămutat în istroromîn accentul pe ultima silabă la persoana 2 singulară a imperativului și la unele verbe conjugate fără acest sufix. Rar: *portâ* du P. I. 40⁴).

5. Prin analogie terminația *-ei* dela persoana 3 singulară a verbelor conjugate cu *-esc* s-a introdus și la persoanele 1 și 2 singulare dela aceleaș verbe. Rar: *...*

6. Cu excepție de verbul *velle*, sufixul de prezent *-esc* se găsește în istroromîn numai la verbe străine, spre deosebire de dacoromîn și de macedoromîn, incluziv meglenitul, unde acest sufix se găsește și la verbe latinești.

tul *staje* p. 3 s. prezent indicativ dela *stajati, stajem; dă-
 ieți, dăieț* este o contaminare dintre forma românească *dăți* și
 croatul *dajete* 2 p. pl. prezent indicativ dela *davati dajem;
 lăie și lăieț* sînt analogice după *dăie, stăie, dăieț; lăien*
 este analogic după *lăieț*.—Influența croată a fost recunoscută
 încă de Ascoli în Studj critici, I, Gorizia, 1861, pag. 72, pen-
 trî care vezi Pușcariu, Studii istroromîne, II, 191.
 β) In p. 3 s. *ăntreba* P. I. 26₃₀, *cléma* P. I. 69, *-a*,
-a este p. 3 s. croată *-a* dela verbe cu tema *-a*, de pildă
čuva dela *čuvati čuvam, jada* dela *jadati jadam*; etc.
 γ) Persoana I pl. *-ân* este influențată de persoana I pl.
 prezent indicativ croată *-amo*. Vezi § 237 No. 6.
 5) Imperfectele cite se găsesc în P. I. și în textele publicate
 de Weigand în I Jahresbericht (W.) și de Sextil Pușcariu în Studii
 istroromîne I, Analele Academiei romîne ser. II tom XXVIII,
 Memoriile secțiunii literare (S. P.), sînt următoarele: p. 3 s. *a-
 rătăia* (arăta) P. I. 14₂₉.—p. 3 s. *ăntrebaia* (cerea [întreba])
 P. I. 68₂₁.—p. 3 s. *davéia* (dă, dădea) S. P. 36, 56, 61 >
dare + *-va* (pentru sufixul *-va* vezi mai jos sub 9) ori croat
davati.—p. 3 pl. *davéia* (daū, dădeaū) S. P. 57.—p. 3 pl.
făcéia (făceaū) P. I. 58₁₁.—p. 3 s. *făts'éia* (făcea) P. I. 64₃.
 —p. 3 s. *fermévéia* (opria) P. I. 63₁₃ > italian *fermare* + *-va*.
 —p. 3 s. *flăia* (afla) P. I. 24₃₅.—p. 3 s. *ganéia* (vorbia) P. I.
 22₁ > croat *ganati se sich unterhalten* la Byhan Istroruma-
 nisches Glossar.—p. 3 s. *goniia* (trimetea [gonia]) S. P. 56.—
 p. 3 s. *îurbăia* (întilnia) P. I. 68₂₁ > *in-* + *obviare*.—p. 3 s.
mejeia, mejéia, merjéia (mergea) P. I. 21₆, 66₂₈ S. P. 57.
 —p. 3 s. *mislîia* (gîndia) S. P. 31 > croat *misliti* denken.—
 p. 3 s. *moréia* (trebuia) P. I. 38₂₈ > croat *morati*.—p. 3 s.
muléia P. I. 68₅ (dezbrăca, lepăda depe sine) > neosloven *mu-
 liti* abstreifen.—p. 3 s. *muncăia* (mînca) P. I. 38₂₈.—p. 3 s.
oslobodiia (slobozia, libera) S. P. 17 > croat *osloboditi* los-
 sprechen.—p. 3 s. *otchiniia* (rupea) P. I. 24₃₅ > croat *otki-
 niti* abreißen.—p. 3 s. *piséia* (scriia) P. I. 63₁₃, 14 > croat
pisati schreiben.—p. 3 s. *pistéia* (lovia) W. 154 > italian *pes-
 tare* a lovi.—p. 3 pl. *pocostia* (cosiaū) P. I. 18₂₅ > croat *po-
 kositi* abmâhen.—p. 3 s. *poidia, poidia* (mînca) P. I. 18₂₆
 24₃₅ > croat *pojesti pojedem* aufessen.—p. 3 pl. *poidia* (mîn-
 caū) W. 144.—p. 3 pl. *pomislîia* (gîndiaū) S. P. 60 > croat
pomisliti auf den Gedanken kommen.—p. 3 s. *pute* (putea) P.
 I. 64₄.—p. 3 s. *se spenséia* (se sîrșia de consumat) S. P. 56

>croat *spendžati* verbrauchen.—p. 3 s. *stresia* (scutura) W. 144 >croat *stresti* herabschütteln.—p. 3 s. *štivěia* (știia) P. I. 14₂₉ >*seire* + *-va*.—p. 3 s. *utšiděia* (ucidea) P. I. 38₂₇—p. 3 s. *veděia* (vedea) S. P. 17.—p. 3 s. *veriia* (venia) S. P. 13, 36, 53, 60.—p. 3 pl. *viravěia* (veniaū) S. P. 12 >*venire* + *-va*.

Dintre aceste imperfecte numai *putě* prezintă forma comună românească. Celelalte au o fizionomie specială, care în general se poate determina prin aceea că la tema prezentului se adaugă un *-ia*, pelingă care mai este de observat că verbele străine cu tema *-a* prezintă în loc de *-a* pe acel *-e*, *-e*, care apare la persoanele 1, 2 plurale delă prezentul indicativului, la infinitiv, participiul prezent și participiul trecut (Vezi nota de mai sus de sub XII, 3; observația 3). Acest *-ia* se explică printr-o contaminație cu imperfectul croat, care se caracterizează la foarte multe verbe tocmai prin aceea că la tema prezentului se adaugă un *-ia* ori că tema prezentului se modifică în acel fel că devine terminată în *-ia*: infinitiv *plesti*, prezent *plet-e-*, imperfect *plet-ija-*; infinitiv *pasti*, prezent *pas-e-*, imperfect *pas-ija-*; infinitiv *grebsti*, prezent *greb-e-*, imperfect *greb-ija-*; infinitiv *peći*, prezent *peč-e-*, imperfect *peč-ija-*; infinitiv *kleti*, prezent *kun-e-*, imperfect *kun-ija-*; infinitiv *biti*, prezent *bi-je-*, imperfect *bi-ja-*; infinitiv *tonuti*, prezent *tón-e-*, imperfect *ton-ja-*; infinitiv *umjěti*, prezent *umi-je-*, imperfect *umi-ja-*; infinitiv *gorjěti*, prezent *gori-*, imperfect *gori-ja-*; infinitiv *hvaliti*, prezent *hvali-*, imperfect *hvalj-a-*; infinitiv *si-jati*, prezent *si-je-*, imperfect *si-ja-*.—Weigand în România XXI, 247 vede în acest imperfect istroromîn o influință italiană. Dar cum s-ar fi putut naște tipul istroromîn *-ia* din tipul italian *-ava*, *-eva*, *-iva*?

6. Dacă la imperfectele de sub numărul precedent influința limbii croate a avut loc din partea radicalului, la următoarele s-a introdus terminația imperfectului croat. Exemplele sînt luate din textele publicate de Sextil Pușcariu și trebuie să se țină samă de împrejurarea că în aceste texte nu apare niciun *š* și niciun *ž*: pretutindeni în loc de *š*, *ž* din textele publicate de Weigand și de Ioșif Popovici apar în textele publicate de Sextil Pușcariu *s*, *z*. Această din cauză că persoanele care au narat și acele care au notat n-au putut pronunța *pe-š*, ori au pronunțat un *š* asemănător la timbru cu *s*. (Compară cele spuse de Weigand I Jahresbericht pag. 124 cu privire la *s*, *š*

din istroromîn: „Cea mai mare dificultate o fac șuerătoarele. Toți autorii, fără să mă exceptez pe mine însumi, sînt neconsecvenți în redarea acestor sunete. Cauza stă în aceea că pe de o parte pronunțarea variază dela individ la individ, iar pe de alta unul și acelaș sunet a putut fi auzit de diferite persoane în diferite feluri. De pildă, Marcus Zvetšić din Susnjevitsa și Franz Stroligo pronunță *fošt*, iar Nestor Scrobe *fošt*. Acest din urmă pronunță *și*, iar cei doi dintîi *și. ts* din *c* latin era pronunțat ba *tš*, ba *tš*. La unii precumpănesc sunetele *ș*; la alții sunetele *ș*. Sunetul *ș*, din punct de vedere al efectului pe care-l face asupra auzului, e un sunet intermediar între *s* și *ș*. Vezi și cele spuse la § 258 No 220). Eū în redarea exemplelor pūn pe *ș*, *ž* acolo unde sînt ceruți de istoriea limbii. *leia fost rușire spūre și frică che țe pōte fi, și nu vrēse zite niș* (ei i-a fost rușine să spuie și frică de ce se poate întimpla, și nu voia să spuie nimic) S. P. 10. — *țate lu țela mladits ăntrebă cāt vor pre plāts'e. dōmnu zite che nu vrēse niș* (tatăl tînărului îi întrebă cît vor pentru plată, domnul răspunde că nu voia nimic) S. P. 25. — *ie-l gānē: «fēto, scol-te măi sāră și măi mușată neg-aī mānts'e fost»*. — *ma nū se vrēse sculā* (el îi zice: «fată, scoală-te măi sănătoasă și măi frumoasă decît ai fost înainte» — dar fata nu voia să se scoale) S. P. 26. — *ăntrebāt-a dōmnu tejācu se āre ie [pāre și caș], ma ie zite che n-āre dōmnu fāte nēca vire āpa āntrū vte pira la jerūncli și zite dōmnu ilu țela tejāc: «pāra și cāșu»*, *e ie țate āpa-l vire pār la stūmig: «pārā și cāșu»*, *zite dōmnu. Pētru zite ilu dōmnu: «tūdā l-ē. te nē zite: «cum l-e tūdā, cān nu vrēse spūte [greșit în loc de spūre]? ie va măi volī otopi-sei nēgo spūre»* (a întreat domnul pe lucrător dacă are el pîne și caș, dar el zice că n-are, domnul face să-i vie apa păn la genunchi, și zice domnului lucrătorului: «pînea și cașul», și el tace, apa-i vine păn la briū [stomah]: «pînea și cașul», zice domnul. Petru zice domnului: «i-i prea mult», și domnului îi zice: «cum i-i prea mult, cînd n-a vrut să spuie? el ar vrea măi degrabă să se înēce, decît să spuie») S. P. 26. — *iel' āl rōgu nēca-l lāsā, ma ie hū vrēse* (ei îl roagă să-i deșe, idar el nu voia) S. P. 36. — *iel' se nvrēș-unsurā* (ei erau să se cunune) S. P. 41.

no — șe delaceste imperfecte este terminația de imperfect a treia persoană singulară croată — șe. Prin analogie s-a vrut apoi — șe și la persoana a treia plurală. In Zur Rekonstruktion des

Urrumänischen pag. 23 Sextil Pușcariu vede în aceste forme niște forme de prezent, care s-ar fi născut din *vrēse spuie* (vezi mai sus al doilea exemplu dela S. P. 26); cuvinte cetite de el cu *s* și considerate ca compuse din *vrē* 3 p. s. prezent + *se* conjuncție + *spuie* 3 p. s. conjunctiv (Compară cele spuse mai sus sub XII, 1). Dintr-o asemea izolare, în care limba ar fi confundat pe *vrē* + *se* într-un cuvânt, ar fi rezultat după Sextil Pușcariu un prezent cu *-s* al verbului *voesc*, pe care el îl construiește în întregime astfel: *vrēscu, vrēsi, vrēse, vresēn, vresēt, vrēsu*. Asupra chestiunii revine Pușcariu, întocmai cu acelaș chip de a videa, în Studii istroromine II, 198, 199, cu adaosul că formele *vrēscu, vrēsi, vrēse, vresēn, vresēt, vrēsu* le găsește întrebuințate în niște texte inedite ale lui Glavina, că Belulovici, informatorul lui Pușcariu, când era întrebat, îi „dădea regulat această conjugare a pregnantului *vrea* la prezent”, și că Bartoli ar fi auzit într-o localitate (Sucodru) forma de persoana I singulară prezent *vrēsu*. În ce privește formele din textele lui Glavina și forma *vrēsu* auzită de Bartoli, să se bage bine de seamă dacă nu cumva sînt forme de imperfect, iar nu de prezent (locurile doar toate din textele publicate de Pușcariu sînt imperfecte și cu toate acestea Pușcariu le-a luat drept prezente!). Iar în ce privește paradigma de prezent *vrēscu*, etc., dată de Belulovici, când era întrebat de Pușcariu, pe asemenea paradigme spuse *ad hoc*, oarecum sugestionate, nu poate pune cineva niciun temei. Dacă însă într-adevăr există asemenea forme de prezent, apoi trebuiesc considerate ca formate analogic pe baza imperfectelor, care aceste din urmă apar în adevăr *de fapt* în texte.

7. în viitorul p. 1 pl. *mésermo* (vom merge) P. I. 49₃₂ 77₁₁ *-mo* este forma persoanei întii plurale croate *-mo*, pe care o are în limba croată persoana întia plurală dela prezent, imperfect și aorist. Poate că a avut loc și o influință din partea formei de întia persoană plurală a viitorului italian (*eremo, venderemo*).

8. Ca și meglenitul, și în mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn și macedoromîn, istroromînul, conform cu firea limbilor slave, deosebește verbele perfective de cele imperfective, și, după procedarea slavă, formează perfective din imperfective cu ajutorul prefixelor slave și al sufixului slav *-n* *).

*) Chestiunea formării de verbe perfective în istroromîn cu ajutorul prefixelor slave a atîns-o Iosif Popovici, Dialectele romîne din Istria, I, pag. 111 și apoi Pușcariu, Studii istroromine, II, 251.

o. Perfective și imperfective slave simțite de istoromîn că atare:

otpravěscu perfectiv (sfirșesc de pregătit) > croat *otpraviti* perfectiv abfertigen: *iel' s-aw otpravít și mégu ka* (ei s-au sfirșit de pregătit și pleacă) P. I. 33₃₁. *otpravlěscu* imperfectiv (pregătesc) > croat *otpravljati* imperfectiv bereiten: *iel' se otpravlěscu za mēre ka* (ei se pregătesc să plece) P. I. 33₂₈. — *sprazněscu* perfectiv (vărs) > croat *isprazniti* perfectiv ausleeren: *te rógu, tšiiā ie vīrtsina, sprazné-l* (te rog, iată cumarul, varsă-l) P. I. 37₂₇. *spraznivěscu-spraznivěscu* imperfectiv (vărs într-una, tot vărs) > croat *ispraznjivati* imperfectiv ausleeren: *ie l-a lať [vīrtsina] și pošné spraznivěi tšesta vīrtsina. ie l-a spraznivěit tot pira dāmaręta* (el a luat cumarul și a început să-l verse și l-a tot vărsat până dimineata) P. I. 37₂₇. — *zeuzděscu* perfectiv (pun unui cal friul) > croat *zauzdati* perfectiv zäumen: *ver fla un ca legat la iēsle și tū ver āl zeuzdeī* (vei afla un cal legat la iesle și-i vei pune friul) P. I. 41₈. *uzděscu* imperfectiv (caut să pun unui cal friul) > croat *uzdati* imperfectiv zäumen: *cānd āl uzdeī, ie nu se va dā* (cînd vei căuta să-i puī friul, el nu se va lăsa) P. I. 41₁₃. — *štšofněscu* perfectiv (a ciupi) > sloven *ščipniti* perfectiv zwicken, *štšofěscu* imperfectiv (a ciupi într-una) > sloven *ščipati* imperfectiv zwicken: *un gólub ócoli de lac motěit se și štšofěit-a che va štšofni zīrna* (un porumb umbla prin prejurul lacului și tot ciupia, doar va putea prinde cu pliscul vreo sămință) P. I. 18₁₆.

β. Perfective formate de istoromîn din verbe romînești prin mijlocirea de prefixe slave și a sufixului slav *-n*:

Prefix *na-* > slav *na-*: *nesěmiru* (sfirșesc de sămănat, samăn în întregime un loc oarecare) > *sěmiru*: *stā nópte morěști țāsta cōdru rescopěi și de grāw nesemirā* (în noaptea asta trebuie să, desfundzi de copaci codrul cela și să-l sameni cu grîu) P. I. 31₁₃. — *rōšo mī-a zis nēca țāsta cōdru rescopěsc și de grāw nesěmiru* (roșul mī-a zis să desfund de copaci de codrul cela și să-l samăn cu grîu) P. I. 31₁₆.

Prefix *po-* > slav *po-*: *polěgu* (leg pe toți) > *lěgu*: *aw āl polovít și polegāt* (i-au prins și i-au legat pe toți) P. I. 26₅. — *posěmiru* (samăn în întregime un loc oarecare) > *sěmiru*: *vězi tšela cōdru? morěști tot rescopěi și posemirā grāw*

(vezi codrul cela? trebuie să-l disfunzi de copaci și să-l
sameni tot cu grîu) P. I. 39₂₉.

pospûru (spun tot, povestesc până la capăt) > *spûru*: *l-a po-
spûs tôte sêle stvar cum a fost* (î-a spus toate întim-
plările ei cum a fost) P. I. 63₂₉.

potălu (taiu dintr-o lovitură de cuțit, de pildă o legumă din
grădină) > *tălu*: *néca crésca dócle veriru mai mar [ra-
ditsi], pac ren al potalá* (să crească până s-or face mai
mari [sălățile] și apoi le-om tăia) P. I. 53₇.

potórcu (torc tot ce era de tors) > *tórcu*: *virít-aú trei tete
cătră ia pre ócnă núntru și l-a íale tot potórs* (aú
venit la ea înuntru pe fereastă trei mătușe și î-aú tors
ele tot) P. I. 71₂₃.

potștru (sfirșesc de cinat) > *tștru*: *verít-aw tseli álți sêra,
și tștra l-a fost pripravită, și íel aw tșrát, și de când
aw potșrát, se scolă tșesta căpo de lądri* (aú venit
ceialalți sara, și cina li-a fost gata, și ei aú cinat, și du-
păce aú sfirșit de cinat, se scoală căpitanul hóșilor) P.
I. 22₃₇.

poutsidu (ucid pe toți pînă la unul) > *utsidu*: *crálu ne va tof
poutside* (craiul ne va ucide pe toți) P. I. 10₂₇. — *sócrá
zis-a «io nu știu tse ren fátse de tșesti mătšchi».*
bába zis-a «tșásta ren tot poutside», și *íale aw al
poutsis* (soacra a zis «eu nu știu ce vom face cu mîșii
aceștia», moașa a zis «să-i ucidem pe toți», și î-aú ucis
pe toți) P. I. 52₃₄.

Prefix *za-* > slav. *za-* (încep a dormi, adorm) > *dórmu*: *de când
íel bire zădurmiru, ío voi mēre cu cuțitu* (dupăce vor
adormi ei bine, eu voi merge cu cuțitul) P. I. 7₁₁. — *când
a íe zedurmít, íat l-a tșéla list* (cînd a adormit el, î-a
luat scrisoarea) P. I. 24₈. — *când a ía zedurmit, íel a
íat tșesta mer* (cînd a adormit ea, ei aú luat mărul) P.
I. 54₇. — *íel a zedurmit doí, góbo íe n-a zedurmit* (ei
aú adormit, cei doi, ghebosul însă n-a adormit) P. I. 72₃₃.
— *pús-a íe án sir plir siru de furnij, se nu zedorme,
íe n-a zedurmit* (el și-a împlut șinul de furnică, ca să
nu adoarmă, și n-a adormit) P. I. 77₂.

záfărecu (ori „bat în cuie, închid bătînd în cuie”, ori „pun
în lanțuri, încățușez”) > *fărecu* (dr. *ferec*): *covátšú ză-
farecát-aú mágo și cu muléra* (fierarul a bătut în cue

pe vrăjitor și pe fimeea lui [adecă a bătut în cuie capacul lăzii, unde erau închiși vrăjitorul și fimeea vrăjitorului], ori fierarul a pus în lanțuri, a încatușat pe vrăjitor și pe fimeea lui) P. I. 9₁₆.

zrampighescu (reuesc să mă cațăr) > *rampighescu*; mă cațăr, venetian *rampegar* a se cățara; *dócle s-a ie zrampighéit préste tséla zid, iel a făcut un bur toc de căle* (până a reușit el să se cațare peste zidul cela, ei au făcut o bucată bună de drum) P. I. 36₃₂.

zeclidu, zăclidu (inchid) > *cl'idu*: *ușa ramás-a rescl'isă, te rog, zecl'ide-wó* (ușa a rămas deschisă, te rog, închide-o) P. I. 37₃₅. — *l-a zecl'is* (l-au închis, l-au pus la închisoare, în temniță) P. I. 45₂₄. — *voi te zecl'ide* (te voi închide [în dulap]) P. I. 46₆. — *ia, când căvță, dorme, e când tire ócl'i zecl'is, ontrát vede* (ea, când se uită, doarme, și când ține ochii închiși, atunci vede) P. I. 55₁₄. — *ántrát a idupă mire zăcl'is ușa* (îndată a închis ușa după mine) P. I. 60₅₀.

Sufixul *-n* > slav *-n*:

plecnescu (1. netransitiv: plec, încep a mă duce, pornesc să mă duc. 2. transitiv: aplec, îndoiu) > *plécu* (dr. *plec*. istoromîn *plécu* lipsește în texte și în glosare): *ie plec nında mēre fără* (el pleacă și iese afară) P. I. 3₃₀. — *ontrát av crálu mes cătră ie și li s-av plecnit án jehon rúncl'i* (atunci craiul a mers la el și i s-a plecat în genunchi) P. I. 21₄.

9. În mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn și macedoromîn (inclusiv meglenitul), istoromînul, conform cu firea limbilor slave, formează verbe iterative dela verbe imperfective și perfective prin mijlocirea sufixelor *-ia* și *-va* (Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* II pag. 454 vorbește de aceste sufixe sub rubrica sufixului iterativ *-a*. Pe *-ia* și pe *-va* din *-ia, -va* el le consideră ca sunete de legământ între radicalul verbului, dela care se face derivarea, și sufixul derivativ *-a*. Oricum *-va* fi stînd lucrul din punct de vedere al originii, Românul a simțit ca sufix derivativ pe *-ia* și pe *-va*, nu pe *-a*. Și sigur tot așa simțesc sufixele acestea și limbile slave înseși, și Croatul, de pildă, în *ubijati* față cu *ubiti*, în *dávati* față cu *dati* simțeste ca element deosebitor pe *-ja* și pe *-va* (nu pe *-a*)). Sufixul *-ia* (și *-va*) este un sufix iterativ (chem de mai multe ori, chem într-una) > *cl'ému*: *da-*

- mărăța verit-a baba ráno, clemăiă-l: «ála, sculați-vă, totă nopta aț lucrăt»* (dimineața a venit baba degrabă și strigă la el: «ei, sculați-vă, ați lucrat toată noaptea») P. I. 68₈.
- Sufixul *-va*: *ămmețavescu* (învăț) > *ămmețu*: *ia mēs-aw ăn școlă, ămmețavéit s-ău káro mușăt. așa s-a bire ămmețavéit, che a fost tsătse și măia ciuda contênfi* (ea a mers la școală și a învățat foarte bine. așa de bine a învățat, că tatăl ei și mama ei ău fost foarte mulțămifi) P. I. 14₂₈.
- davescu* (dau în diferite rînduri) > *dău*: *ontrăt av crălu mes cătră ie și li s-av plecnit ăn jeruncli și che néca-l otproștē che l-av davéit țela șepăstu caline cānd ăn voiscă mejēa* (afunci craiul s-a dus la el și i-a căzut în genunchi, ca să-l erte că i-a tot dat calulul cel șchiop deciteori mergea la război) P. I. 21₄.
- furavescu* (fur într-una, tot fur) > *furu*: *tséli omir taț ău fost, iel' ău furavéit boi* (oamenii ceia erau hoți, meseria lor era că furău boi) P. I. 5₃₀. — *Ontrăt a fost ăr o cetăte nușcărli lădri, cărl'i furavéit-ău și școda lucrăt, ma nigdar nitsúr nu l'-a putit fermē ni și cărl'i ăs* (o dată erau într-o cetate niște hoți, care făceau multe prădăciuni și aduceau pagubă, dar niciodată nimeni nu-i putuse prinde și nici ști care-s) P. I. 21₁₂.
- latravescu*: (latru într-una) > *lătru*: *a vāvic latravéit* (toată vremea lătrau) P. I. 28₁₂.
- muncavescu* (mîncă în diferite rînduri în curs de un timp îndelungat) > *mărăncu*: *viro otś, ț-oī dā pocusi, tse ver muncavēi la mire* (vino încoace, ț-oii da să guști din ce vei mîncă totdeauna la mine) P. I. 8₃₁.
- pascavescu* (pasc multă vreme, netransitiv) > *păscu*: *iel' prin ramnițe aw pascavéit* (ei [măgărușii] păsteau pe șăsurii) P. I. 53₁₂.
- purtavescu* (port multă vreme și în repetite rînduri) > *pörtu*: *tsă măie n-a putit ămna, o moréit purtavēi* (mama nu putea umbla, trebuiau s-o poarte) P. I. 17₈.
- resclidavescu* (deschid într-una, tot deschid) > *resclidu*: *ia zis-a: «ușa ramăș-a resclisă, te rōgu, zecl'ide-wō» cānd aw ie catăt de ușa, totă nopta aw o zeclidavéit și resclidavéit* (ea a zis: «ușa a rămas deschisă, te rog, închide-o». cînd s-a apucat el de ușa, toată noaptea a tot închis-o și a tot deschis-o) P. I. 37₃₄.

spelavescu (spăl mult, spăl bine) > *spelu*: *l-a poșnit spela-
văi* [în text greșit *spelavui*] (a început să-l spele) P. I.
25.

spuravescu (spun multă vreme, povestesc) > *spuru*: *tsire vire
de depărte, spuravé ciudă* (cine vine de departe, po-
vestește multe) P. I. 81₈.

știvescu (prind cu mintea în repetite rînduri lucruri care în re-
petite rînduri mi se arată) > *știu*: *tse coddăr ăi maestra
arătăia, ia vâl'e știvăia* (orice-î arăta profesoara, ea în-
dată pricepea) P. I. 14₂₉.

vindavescu (vînd în repetite rînduri) > *vîndu*: *més-aw la tsés-
ta bicâr, iuve vindavët-a cărna* (s-a dus la măcelar,
acolo unde acesta vîdea carnea, acolo unde acesta își a-
vea dugheana de vîndut carne) P. I. 26₂₄.—*ie a poșnit
mêtur legă și més-l-a vindavăi pre ășir ăñ tsetăte*
(el a început să facă mături, le-a pus pe măgar, și s-a
dus să le vîndă în cetate) P. I. 65₇.—*tüntsa tsăle cu-
hărițe cl'emăt l-a ôpet la ușă, che năca mēre mêtur
vindavăi* (atunci bucătăriile l-au chemat iar la ușă, să
vie să le vîndă mături) P. I. 65₂₀.

zecl'idavescu (închid des, închid într-una) > *zecl'idu*: *Vezi e-
xemplul de sub rescl'idavescu.*

10. Adiectivele *cuntentu* (mulțămît) și *vêsel* (vesel) se gă-
sesc construite cu dativul, conform uzului slav (Vezi Miklosich
Vergleichende Grammatik IV pag. 613, No. 17, Der Dativ des
Grundes): *iel' a fost toț cuntênți și vêsel' lu tsêști doï fe-
cîôr* (ei' au fost toți mulțămîți și bucuroși) de acești doi
copii) P. I. 24₄ *)

*) Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 12 consideră
ca datorite imitației slavé construirea dacoromînului *mă rog* cu dativul
(*mă rog lui dumnezeu*, care ar fi=vechîu bulgar *mollo se bogu*), con-
struirea numeralelor dacoromîne dela *douăzeci* incluziv în sus cu genitivul
(*douăzeci de Turci*, care ar fi=vechîu bulgar *dva desëti Türükü*), și
construirea verbului *judec* cu dativ în *judecări sâracului și mișelului*
din Psaltirea de-nțales Iași 1680, care ar fi=vechîu bulgar *söditi komu*.
Construirea lui *mă rog* cu dativul este însă ceva romanic, Diez Gram-
matik V ed. pag. 859, Meyer-Lübke Grammatik III, pag. 392; genitivul
pelingă *douăzeci* cu prepoziția *de* este forma obișnuită romînească—și
romanică—a genitivului partitiv (Să se bage de samă că *douăzeci*=*două*
+ substantivul *zece* la plural!); iar *judecări sâracului și mișelului* nu-î
vorbire romînească, ci imitație servilă a cărturarului Dosofteiu după textul
slav pe care-l traducea.

XIII

Din limba italiană a împrumutat istroromînul formarea pasivului prin mijlocirea verbului *venire*: *se re țsel'i tse fûru r-a nôștră cetăte iel' veri cătra mire, io le reș șcapulêi, che nu re veri niș gaștighêiț* (dacă vor veni la mine cei ce fură în cetatea noastră, eu îi voi scăpa, așa că nu vor fi de fel pedepsiți) P. I. 21₂₆.—*ontrăt verit-a cunoscûț* (atunci s-au cunoscut unul pe altul) P. I. 26₁.—*tse ve io ăntrebăr, morêiț spûre práwo, e se nu, veț veri gaștighêite* (ce vă voi întreba eu, trebuie să-mi spuneți drept, dacă nu, veți fi pedepsite) P. I. 52₁₅.

De obicei însă în istroromîn, ca și în dacoromîn și macedoromîn (inclusiv meglenitul), pasivul se formează cu verbul *a fi* ori prin forma reflexivă: *ăli mēre cōlo, ăli fi obisit* (ori vei merge acolo, ori vei fi spinzurat) P. I. 7₃₂.—*nu vor fi niș pedepsêiț* (nu vor fi pedepsiți de fel) P. I. 21₁₈.—*nu săco țe se nemre se uțide* (nu tot ce se țintește se ucide) P. I. 17₁₂.—etc. etc.

§ 297. d) Adverb

Istroromînul, ca și celelalte dialecte, are adverbe împrumutate din limbi străine, mai ales din limba croată.

ăncuntro (înainte, în întîmpinare) P. I. 32₉₆ > italian *incontro*.—*ăn dvor* (afară) P. I. 31₂₇ > croat *nâ dvor* hinaus, foras.—*ănrăt*. Vezi *ontrat*.—*ăn zgoru* (în sus) P. I. 15₂₅ > croat *zgora* supra, *zgorun* sursum Nemanic čakavisch-kroatische Studien II in Sitzungsberichte der Wiener Akademie vol. 108 (Nemanic II) pag. 229.—*bășta* (numai) P. I. 65₁₄ > italian *bastà* destul.—*borebit, morebit* (poate, cumva) P. I. 20₂₂ 41₃₇ 44₁₂ 46₂₉ > croat *mora biti* trebuie să fie (după Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, 106 > croat *može biti* poate fi).—*de un trăt* (dintr-o dată) P. I. 75₅ > italian *ad un tratto*.—*dônche* (decî, prin urmare) P. I. 5₅₄ > italian *dunque*, croat *donkle* ergo Nemanic II 224.—*epur* (cu toate acestea) P. I. 41₂ > italian *eppure*.—*ia* (da, așa) P. I. 31₁ > croat *ja ita*.—*iăco* (foarte) P. I. 62₁₄ > croat *jako* sehr.—*iădno* (cu supărare) P. I. 41₃₂ 42₁₆ > croat *jadno*, neutrul singular delă *jadan*, unselig, unglücklich.—*iur* (negreșit, sigur) P. I. 72₇ > croat *jur* schon, iam.—*iüşto* (tocmai) P. I. 7₆ > croat (din italiana) *jušto* ipse Nemanic II 224.—*jălic*. Vezi *zălic*.—*largo* (departe) P. I. 54₁₇. > croat (din italiana) *largo* longe Nemanic II 225.—*magări*

(chiar, chiar și) P. I. 29₁₂ > croat *magari* etiam si Nemanic II 225.—*malamente* (rău) P. I. 68₂₄ > italian *malamente*.—*mănie* (mine, minii) P. I. 75₂ > italian *mane*.—*mimo* (dincolo) P. I. 34₂₅ > croat *mimō* vorbeii, praeter.—*morebit*. Vezi *borebit*.—*na dēsno* (la dreapta) P. I. 5₂₇ > croat *nadesno* rechts.—*naī prve* (mai întîiu) P. I. 68₅₄ > croat *najprvo* primum Nemanic II 225.—*nāzat* (îndărăt, înapoi) P. I. 7₅₁ > croat *nazad, nazada* zurück.—*nicacor* (nici într-un chip) P. I. 6₂₁ > croat *nikakor* nullo modo Nemanic II 226.—*nigdar* (niciodată) P. I. 37₂₂ > croat *nigdar* numquam Nemanic II 226.—*ōntrat, ontrāt, āntrāt* (atunci) P. I. 6₁₁, 17₂₅, 60₃₀, 61₅ > croat *ontrat* tum Nemanic II 226.—*ōntrat, ontrāt, untrāt, āntrāt* (odată) P. I. 13₂₁, 17₇, 76₂₅, 80₁₉, 20 > venețian *un trato* una volta, odată.—*ōpet* (iarăș, din nou) P. I. 65₂₁ > croat *opet* wieder.—*o pōdne* (la amiază) P. I. 31₁₂ > croat *o podne* um Mittag.—*pac* (apoi, atunci) P. I. 52₇ > croat *pak* hernach, dann.—*pōcle, pōtle* (apoi, după aceea) P. I. 41₅₅, 65₄ > croat *pokle* postquam Nemanic II 226, *potle* deinde Nemanic II 227.—*pō nōts'i* (noaptea) P. I. 8₂₉ > croat *po noći* bei der Nacht.—*preș vișe* (prea mult, prea tare) P. I. 31₅₅ > croat *više* mehr, plus.—*pric* (dincolo) P. I. 73₁₂ > croat *prijeko* hinüber.—*rāda, rādo* (bucuros) P. I. 7₄, 55₁₉ > croat *rad, rada* libenter Nemanic II 227.—*rāno, rāno* (dimineața) P. I. 68₉, 74₅₇ > croat *rano* früh, des Morgens.—*sāmo* (numai) P. I. 63₁₉ > croat *samo* nur.—*scrōzi* (în toate părțile) P. I. 22₁₇ > croat *skroz* per omnes partes.—*scūpa* (împreună) P. I. 77₁₁ > croat *scupa* zusammen.—*senōts'i* (noaptea asta, la noapte, astă noapte; despre noaptea care vine și despre cea trecută) P. I. 36₁₄, 47₁₁ > croat *se noći* diese Nacht, hac nocte.—*smirom* (în liniște) P. I. 50₅₆ > croat *smirom* ruhig.—*smiron* (într-una, neîncetat) P. I. 12₁₃, 35 > croat *smiron* semper Nemanic II 227.—*șūbito* (îndată) P. I. 12₁₅ > italian *subito*.—*tēsco* (greu, cu greutate) P. I. 11₁₅ > croat *teško* schwer, graviter, difficile.—*ts'a* (departe) P. I. 54₁₇ > croat *ča* weithin.—*tu* (aici) P. I. 65₁₄ > croat *tu* istic.—*tūdi* (iarăș, din nou) P. I. 63₂₁, 22 > croat *tudi* etiam Nemanic II 228.—*untrāt*. Vezi *ōntrat*.—*vāl'e* (degrabă, îndată) P. I. 52₇ > croat *valje* sogleich.—*vāvic* (totdeauna) P. I. 8₅₅ > croat *vavek* semper Nemanic II 228.—*vēchi* (mai, încă) P. I. 31₃₂, 72₁₅ > croat *veče* mehr, plus.—*vets', vēchī* (acum, deja) P. I. 34₂₅, 39₂₀, 59₅ > croat *vec* schon, iam.—*vreda* (iute, răpede) P. I. 3₂₂ > croat *vreda* celeriter Nemanic II 228.—*zad, zāda* (tirziu, încolo, peste o bucată de vreme) P. I. 73₁₄

74₁₁ > croat *zada* post. Nemanic II 228.—*zajedno* (împreună) P. I. 65₁₁ > croat *zajedno* zusammen, zugleich, una, simul.—*zajno* (îndată, fără întîrziere) P. I. 77₂₉ > croat *zajdno* = *zajedno* Nemanic II 228.—*zalic*, *zâlic*, *jâlic* (puțin, cam, de abia) P. I. 35₁₂ 75₂₅ 80₁₉, 28 > bulgar *zălăk* morceau de pain, bouchée.

In special trebuie însemnat adverbul *kă* > croat *ca*, cu înțelesul, pe care-l are în limba croată, al adverbelor prefixe germane *weg-*, *fort-*, *ab-*. Acest adverb modifică înțelesul verbului, ca un prefix, nu servește pelingă verb ca compliment circumstanțial. Ca compliment apare, rar, sub forma *ts'a* (Vezi mai sus în tabloul adverbelor). Cu înțelesul adverbelor prefixe germane *weg-*, *fort-*, *ab-* apare însă foarte des: *ie morę męre kă* (el trebuie să plece) P. I. 11₁₀.—*a verit din se ľubă, che-ș vā ũo kă ľa* (a venit după iubita sa, s-o iese și să plece, cu dînsa) P. I. 12₈.—*cărle, va męre kă, pōte ľi făr de frică* (care vrea să plece, se poate duce fără frică) P. I. 26₁₀.—*iel se otpravľescu za męre kă* (ei se pregătesc să plece) P. I. 33₂₈.—*l-a zis: «ăstez veť ve spravi kă»*, și *iel mės-aw kă* (i-a zis: «astăzi veți pleca»; și ei au plecat) P. I. 36₂₃.—*ămînăt kă dintru a meli ōcl'i* (plecați de aici, să nu vă mai văd) P. I. 41₃₂.—*ia-l' āntrębă che cānd vor iel' kă* (ea-i întrebă că cînd au să plece) P. I. 54₄.—*tu acmōce ver la un cuťit și ver ľa kă cāsta cōjă đispre mire* (tu acum ia un cuțit și dă la o parte pielea asta depe mine) P. I. 60₄.—*merzēn kă* (să plecăm) P. I. 66₁₃.—*cum reŋ noi fătse za kă-l đă* (cum vom face noi să-l alungăm de aici? cum să facem noi să ne scăpăm de dînsul?) P. I. 73₂₃, etc. etc.

Prin influința acestui *kă* slav se întrebunțează, rar, și adverbul românesc *coló* cu înțelesul adverbului prefix german *weg-*: *ie mės-a coló la se cămeră* (el s-a dus în odăea sa) P. I. 41₃ = croat *pošao ca*, abivit, er ist weggegangen.

§ 298. e) Prepoziții

Istroromînul are multe prepoziții împrumutate din limba croată: *croz de* (prin) P. I. 61₃₆ > croat *kroz* durch.—*do* (până la) P. I. 30₂₈ 41₉ > croat *do* bis.—*na* (în, la) P. I. 16₁₈ 27₂₆ 71₂₆ > croat *na* in.—*namęsto de* (în loc de) P. I. 11₃₃ > croat *namesto*, pro Nemanic II 225.—*năspored cu* (alături cu, alături de, lângă) P. I. 43₃ > croat *naspored* neben.—*o* (pe la, timp) P. I. 33₁₄ > croat *o* um.—*ocoli de* (împrejur de, împrejurul) P.

I. 6₂₃ 18₁₆ > croat *ocoli* circum Nemanić II 226.—*po* (după) P. I. 68₅ > croat *po* nach.—*scrózi de* (prin) P. I. 75₄ > croat *skrozi* per Nemanić II 227.—*tits' de* (aproape de, lângă) P. I. 49₆ > croat *tik* contiguus Nemanić II 228.—*virde, vārde* (deasupra, mai sus de) P. I. 37₁₉ 62₂₇ 77₂₇ 78₂₂ > croat *vrh* auf, über.—*za, zq* (pentru, drept, ca, în loc de) P. I. 13₄₁ 22₂₁ 19₁₉ 44₃₄ 49₁ > croat *za* pro. Prepoziția *za* se întrebunțează apoi în istroromîn pelingă infinitivul subiect, obiect drept, compliment de scop. Vezi mai sus § 296, IX 2, 3, 5.

§ 299. f) Conjunctii

Istroromînul are multe conjuncții împrumutate din limba croată, mai ales, și din limba italiană: *a, ă* (însă, iar) P. I. 55₁₆ 67₁₁ 68₁₈ > croat *a* aber.—*ăli* (ori) P. I. 9₅ 19₁₅ 62₂₁ > croat *ali* oder, aut.—*dócle* (pânăce, până cînd, cită vreme) P. I. 10₁₅ 28₁₀, 16₂₀ 50₅ 53₂₁, 26 > croat *dokle* so lange als, quousque.—*e* (că) P. I. 56₃₄ 66₁₃ > croat *e* dass.—*e* (și) P. I. 57₁₀ 63₁₄ 70₂₈ 73₆ > italian *e*.—*iúvecoder* (oriunde) P. I. 5₁₀ > *iúve* + croat *-godijer* -cunque, după modelul croatului *gdje-godijer* ubicunque.—*ma* (însă) P. I. 31₁ > croat *ma* aber, at.—*magár se* (chiar dacă) P. I. 74₅ > croat *magari* etiamsi Nemanic II 225.—*månche négo* (mai înainte de ce) P. I. 6₁₉ 79₇₁ 15 > *månche* + croat *nego* als, quàm.—*néca* (să) P. I. 1₆₁, 26 2₁₂₁, 21 3₁₂₁, 15, 17, 19, 23, 26, 29, 35 4₇₁, 9, 14, 17, 22; etc. etc. Această conjuncție a înlocuit aproape complet conjuncția romînească *se*, care se mai găsește relativ numai rar întrebuințată, de pildă P. I. 16₁₈, 36₄₁, 14, etc. > croat *neka* dass.—*négo* (decît) P. I. 7₃₂ 9₅ 33₂₀ > croat *nego* als, quàm.—*pa* (și) P. I. 9₁₂ > croat *pa* und, et.—*pac* (și) P. I. 17₈ > croat *pak* und, et.—*pócle* (dupăce) P. I. 1₃ > croat *poklem* nachdem.—*pótle ts'e* (dupăce) P. I. 42₂₄ > croat *potle* nach, post + *ts'e*.—*se nu* (ci) P. I. 78₈ > italian *se no*.

§ 300. g) Cuvinte

1. Din cuvintele de origine latină ori romanică, care se găsesc în macedoromîn fără meglenit, iar în dacoromîn nu, istroromînul nu posedă niciunul, căci *rupă* (stîncă) P. I. glosar, Byhan e probabil italianul *rupe*. Din cuvintele latinești, pe care meglenitul le posedă, iar dacoromînul și macedoromînul nu, există în istroromîn *in* + *obviare* *ăniúrbu* P. I. 2₅₃ 27₃₀ 28₆ 30₂₁, 24, 27 32₃₂ 77₁₇ 78₁₆.

Istroromînul are următoarele cuvinte latinești, care nu se găsesc în dacoromîn și macedoromîn (inclusiv meglenitul). Numai unul din ele se găsește rar în vechea romînă. *căibă* (cușcă) P. I. 12₂₆, 50 55₂₇ > *cavea*. — *yi* (a merge, numai la infinitiv întrebuințat) P. I. 9₅ 26₁₀ 34₁₉ 66₃₄ 69₁₀ 74₃₁ 79₆₁, 12 > *ire*. În vechea romînă se găsește persoana 1 plurală prezent indicativ *imu* > *imus* în Psaltirea șcheiană, Cînteculele sfinților 3 feciori, din cartea lui Daniil prorocul, VII, 41. (În ediția Bianu pag. 516, în ediția Candrea pag. 328). — *săr* (sănătos) P. I. 72₃ 80₂₅ > *sanus*. Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1592 dă cuvîntul ca existent și în macedoromîn, *sîn*. N-am găsit pe macedoromînul *sîn* nicăiri, nici în texte, nici în glosare. Numai la Dalametra este cuvîntul *san* (Despre vreo greșală de tipar nu poate fi vorba, căci Dalametra pe *i* îl exprimă prin *i*, nu prin *â*): „*sân*, adj. sănătos: *hiu san* (sînt sănătos)”. Acest *san* nu poate fi latinul *sanus*. Pascu, Dictionnaire étymologique macédoroumain, I, No 1420, dă *sîn*, care s-ar fi întrebuințat la Mețovo, după Nicolaidi, Etymologikon lexikon tis kutsovlahikis glossis, Athen, 1909.

2. Nenumărate cuvinte croate (unele slovene), care nu se găsesc în dacoromîn, a împrumutat istroromînul. Care dintre aceste cuvinte slave se găsesc și în meglenit (unde au fost împrumutate din izvor bulgar) am lăsat fără cercetare. Însemn aici cuvintele de orice natură care nu se găsesc în P. I. glosar și la Byhan (Adaosul făcut de Weigand la Byhan nu l-am luat în considerare. Și n-am luat în considerare nici „suplementul la glosar”, pe care l-a publicat Iosif Popovici în Dialectele romîne din Istria I, pentru că dintre cuvintele care apar în textele sale și lipsesc în glosarul său înseamnă în „suplement” numai 24, pe unul, *reschinescu*, îl traduce greșit cu „a rupe, zerreissen”, iar pe *zerenescu*, care lipsește din scăpare de vedere în lista mea, îl citează greșit cu pag. 54, unde nu se găsește [Unde va fi, nu știu, căci nu mai am vreme să-l caut]), dar se găsesc în textele P. I. Accentul nu-i totdeauna sigur. Multe cuvinte mi-au scăpat probabil din vedere. *acordescu* vb. refl. (mă dumeresc, îmi dau socoteală) P. I. 34₂₅ > italian *accordarsi*. În P. I. glosar și Byhan (cu înțelesul) *be-willigen*. — *anspiru* vb. (înțep, dau într-un spin) P. I. 82₂₅ > *spiru* > *spina*. — *avijescu* vb. (înștiințez, dau de veste) P. I. 12₂ 66₄ > italian *avvisare*. — *ănițurbu* (întilnesc, dau peste) P. I. 12₃₃ 27₃₀ 28₆ 30₂₁, 24₁, 27 32₃₂ 77₁₇ 78₁₆ > *in* + *obviare*. Vezi asupra

acestui cuvînt la nota dela § 296, XII, 3.—*balotescu* vb. refl. (a se bate cu bulgări de omăt) P. I. 48₁₁ > venețian *far le balotae* idem.—*batiment* s. m. (proces, chemare în judecată) P. I. 3₃ > ?—*benevrêche* s. f. pl. (bernevicî, pantaloni) P. I. 82₁ > croat *benevreke* f. pl. Beinkleider.—*bêștiie* s. f. (animal) P. I. 62₁₂ > croat (din italiana) *bestija*.—*bîrsițe* s. f. (săculeț) P. I. 6₁₇ > italian *borsa*, probabil prin limba croată.—*bôje* s. m. vocativ (doamne, dîmnezeule) P. I. 14₁₅ > croat *bože*.—*bôră, bôre* s. m. (vînt) P. I. 1₁₁ 4₃ 4₄ 5 > venețian *bora* vîntul de nord-est.—*borebit* adv. (poate) P. I. 20₂₂ 41₃₇ 50₁₂ > croat *mora biti* trebuie să fie (după Pușcariu, Studii istroromîne, II, 106, > croat *može biti* poate fi).—*brav* ad. (voinic, viteaz) P. I. 74₁₅ > italian *bravo*.—*brîsnu* ad. (vioiû) P. I. 73₂₅ > croat *prijesan* genit. *prijesna* frisch, recens.—*bumbôn* s. m. (bomboană) P. I. 8₂₈ > venețian *bombon*.—*calésu* vb. (taîu, despic) P. I. 75₃ > croat *kalati* den Fisch aufschneiden um ihn zu dörren, dissecô piscem torrendum; sloven *kalati* spalten.—*capățân* ad. (în stare, apt) P. I. 31₂₇ > italian *capace* fâhig, croat (din italiana) *kapac* potens Nemanić II 196 + croat *-an*.—*capuțînu* s. m. (călugăr capuțîn) P. I. 81₂₀ > venețian *capuzzin*.—*cas* s. m. (sicriû) P. I. 48₁₇ > italian *cassa*.—*casétu* s. m. (lădiță, sicrieș) P. I. 70₂₆ > italian *cassetta*.—*castăldu, caștăldu* s. m. (chelar) P. I. 43₂₁ 44₁ > italian *castaldo* Kellermeister. In P. I. glosar tradus cu „*tutor* [?], *Kirchenvater*“.—*caști* s. m. (pedeapsă) P. I. 43₃₅ > croat *kaštiga* Strafe, poena.—*cârîgă* s. f. (loc, împrejurare, situație) P. I. 63₁ > italian *carica*. In P. I. glosar cu înțelesul de „încărcare, Ladung“.—*cașă* s. f. (sicriû, ladă de lemn) P. I. 27₃ 70₁₁ > italian *cassa*.—*cărmescu* vb. (cîrnesc, daû din drum la o parte) P. I. 2₁₉ = dacoromîn *cîrnesc* > *cîrmă* ori > croat *krmiti* steuern, lenken.—*cătcăder, cătcöder* pron. (orîcit) P. I. 5₁ 9₃₂ > *căt* + croat *godijer* -cunque.—*cegôd* pron. (orîce) P. I. 77₂₃ > *ce* + croat *god* -cunque.—*cetărtă* s. f. (halcă, halcană) P. I. 3₂₆ > croat *četvrt* Viertel, Viertel.—*che* pron. (cărē) P. I. 55₃₀ > italian *che*.—*chi* pron. (cine) P. I. 38₃ 66₁₁ > italian *chi*.—*cletșescu* vb. (îngenunchiû, cad în genunchi) P. I. 49₅ > croat *klečati* knieen.—*clucă, clûche* s. f. (cîrlig, cange) P. I. 3₂₇ 74₂₄ > croat *kljuka* Hacken, Krämpe, uncus, harpagonis genus. In P. I. glosar și Byhan „*Klinke*“.—*cômôstri* s. f. pl. (lănturi) P. I. 81₃₁ > croat *komostre* f. pl. Kettēn, catenae.—*côrist* s. m. (folos) P. I. 50₁₉ 82₅ > croat *korist* Nutzen, utilitas.—*corobăț, corobățs* s. m. (biciû) P. I. 78₉ 79₂

>croat *korbač* Karbatsche, flagellum.—*crisnic* s. m. (persoana care poartă crucifixul la slujba religioasă) P. I. 64₁₁ >sloven *krišnik* Kreuzträger. In P. I. glosar „cel ce apără de strigoii”.
 —*croz* prep. (prin) P. I. 61₃₆ >croat *kroz* durch, per.—*crúg* s. m. (temelia de lemn din fundul unui puț?) P. I. 6₂₁ >croat *krug* idem.—*cuhăriță* s. f. (bucătăriță) P. I. 65₂₀ >croat *kuharica* Köchin, coqua.—*cunseñescu* vb. (daș în pază, pun în pensiune, așez la o gazdă) P. I. 23₁₂ >italian *consegnare*.—*cus-urêclă* ad. (cu urechile tăiate) P. I. 74₃₂ >croat *kus* gestutzt, cauda truncata, +*urêclă*.—*dêclă* s. f. (servitoare) P. I. 43₁₆ >croat *dekla* Magd, ancilla.—*dijă* s. f. (ciubăr) P. I. 58₁₀ >croat *džva* Melkkübel, mulctra.—*divlu* ad. (sălbatec) P. I. 5₂₅ >croat *divlji* wild.—*dogodescu* vb. refl. (a se întâmpla) P. I. 47₁₀ >croat *dogoditi se* sich ereignen, accido.—*doițescu* vb. (alăptez) P. I. 70₂₈ >croat *dojiti* säugen, uberibus alere, mamam praebere.—*dopel'escu*, *dopelëscu*, *dopil'escu* vb. (aduc) P. I. 23₂₀ 67₃₅ 75₁₈ >sloven *pelati* führen, *perpeljati* bringen, *pripeljati* zuführen.—*dopustescu* vb. (permit) P. I. 13₂₅ 23₃₅ 37₂₄ >croat *dopustiti* erlauben, permitto.—*dotă* s. f. (zestre) P. I. 82₃₅ >italian *dota*.—*dotăcrëscu* vb. refl. (mă ating) P. I. 53₁₇ >croat *dotaknuti se* anrühren, tango.—*duhtór* s. m. (medic) P. I. 23₃₂ >croat *doktor*.—*dúplită* s. f. (pușcă cu două țevii) P. I. 76₂₈ >croat *dupli* doppelt, duplus + *ită*.—*dvizëscu* vb. (râdic) P. I. 47₆ >vechiu bulgar *dvizati* movere.—*e* conj. (că) P. I. 56₃₄ 66₁₅ >croat *e* dass.—*fermëscu* vb. (opresc) P. I. 8₁₂ 10₃₁ 26₂ >italian *fermare*.—*furmăru* s. m. (cărâuș, căruțaș) P. I. 2₁₉ >sloven (din germana) *furman* Fuhrmann.—*glodëscu* vb. (rod) P. I. 61₃₅ >croat *glodati* nagen, rodo.—*góbo* s. m. (ghebos) P. I. 72₅ >italian *gobbo*.—*goiëscu* vb. (1. trans. cresc, hrănesc. 2. refl. cresc, cresc mare, netransitiv) P. I. 39₁₀ 70₁₄ >croat *gojiti* pflëgen, aufziehen, colere.—*gospă* s. f. (stăpina casei, doamnă) P. I. 50₂₂ 71₂₀ >croat *gospa* Dame, domina.—*govorënië* s. f. (vorbă, vorbire, conversație) P. I. 65₁₉ >croat *govorenje* das Reden, loquela, sermo.—*grăd* s. m. (oraș) P. I. 79₁₇ >croat *grăd* Stadt, oppidum.—*grăd* s. m. (rang, rînd de ostași, trupă) P. I. 63₁₂ >italian *grado*.—*gróf* s. m. (conte) P. I. 58₁₉ >croat *grof*.—*halopëscu* vb. (a merge la ga lop, a merge în goană, despre cai) P. I. 11₅₉ >italian *galoppare*.—*hê* interj. de supărare P. I. 24₂₉ 38₁₀.—*hîe* interj. de nerăbdare P. I. 33₂₁.—*hlădëscu* vb. (mă răcoresc) P. I. 160₁₄ >croat *hladiti* kühlen, refrigero.—*hoh* interj. de supărare și de

surprindere P. I. 6₉ 33₂₀.—*holt* vb., imperativ (stăi, stați) P. I. 16₃₁ > german *halt*.—*homo* vb., imperativ (să mergem) P. I. 11₁₈ 21₂₂ > croat *homo*, p. 1. pl. imperativ dela *hoditi* gehen, weggehen, incedo, abeo.—*hutsescu* vb. (strig, țip) P. I. 36₂₇ > croat *hukati hučem* schreien. In P. I. glosar greșit tradus cu „sufflind, blasend”.—*hválă* s. f. (mulțămire) P. I. 3₃₂ > croat *hvala* Dank.—*žad* s. m. (supărare) P. I. 17₃₁ > croat *jad* Kummer, Weh, aegritudo.—*iedescu* vb. refl. (mă mîniu, mă supăr) P. I. 66₁₅ > croat *jediti se* zürnen, irascor.—*iel* s. m. (brad) P. I. 70₈ > croat *jela* Tanne, abies.—*ierdineru* s. m. (grădinar) P. I. 73₁₇ > italian *giardiniero*.—*iurbu* vb. (întilnesc) P. I. 68₂₁ > *ăniurbu* prin analogia lui *ănc'l'idu-cl'idu, ănmeștescu-meștescu, ănmētu-mētu, ănprindu-prindu*.—*jaloștescu* vb. refl. (mă năcăjesc, mă întristez) P. I. 14₁₅ > croat *žalostiti se* idem.—*jelescu* vb. (doresc) P. I. 8₂₆ > croat *željeti* wünschen, cupio.—*lășno* s. m. (vreme de perdut) P. I. 11₁₀ 12₁₀ > croat *lasnoča, lasnost* otium.—*lišnac* s. m. (alună) P. I. 50₂₄ > croat *lješnjak* Haselnuss, nux abellana.—*lopă* s. f. (cerdac) P. I. 61₄ > sloven *lopa* Vorhaus, Hütte.—*lot* s. m. (lot, lotărie) P. I. 44₃₃ > italian *lotto*.—*malamente* adv. (rău) P. I. 68₂₄ > italian *malamente*.—*mahadură* s. f. (iesle) P. I. 73₃₃ > venețian *mağnaora*.—*măgo* s. m. (vrăjitor) P. I. 7_{21, 22, 27, 28} etc. 8₅ etc. > italian *magò*.—*mărvitsă* s. f. (fărmătură) P. I. 81₁₇ > croat *mrivica* Brosamen, micula.—*merindifă* s. f. (cină mică) P. I. 69₃₂.—*miju* s. m. (mișmaș, amestecătură de vin cu apă minerală) P. I. 76₁₈ > italian *misce*, german *Misch*.—*miscescu* vb. (mișc) P. I. 83₁ > ?—*misescu* vb. (fac pîne) P. I. 83₅ > croat *mijesiti hljeb*, das Brot bereiten, paro panem.—*mînavă* s. f. (băt, vârgă, nuia) P. I. 74₅ > sloven *mljava*.—*môia* pron. (mea) P. I. 24₂₉ > croat *moja*.—*morebit* adv. (poate) P. I. 44₁₂. *Vezi borebit*.—*motșescu* vb. (ud) P. I. 71₃₀ > croat *močati* netzen, madefacio.—*mulinér* s. m. (roata de tors, Spinnrad, rouet) P. I. 71₂₈ > italian *mulinello*.—*mundante* s. f. pl. (izmene) P. I. 82₁ > italian *mutande*, venețian *muđande*.—*munișescu, munișescu* vb. (nechez) P. I. 73₃₁ 74₂ > ?—*muntescu* vb. (întărt) P. I. 74_{2, 7} > vechiū bulgar *mōtiti* turbare.—*nadiescu* vb. refl. (nădăjduesc, mă aștept) P. I. 66₂ > croat *nadati se* hoffen, spero.—*nai prve* adv. (mai întîiu) P. I. 68₃₄ > croat *najprvo* primum Nemanié II 225.—*nă mēstō de* prep. (în loc de) P. I. 11₃₃ > croat *namēsto* pro Nemanié II 225.—*năspored* prep. (lingă) P. I. 43₃ > croat *năspored* neben.—*nébogu* ad. (biēt, sārman)

P. I. 75₅ > croat *nebog* arm. miser.—*necarghescu* vb. (incarc)
P. I. 58₁₃ > croat *na-* + venetian *cargar.*—*negnescu, neg-
nescu* vb. (plec, aplec, sprijin) P. I. 53₂₄ 74₂₅ > croat *nagnuti,
naginjati* neigen, inclino.—*nejarescu* vb. (ard, inferbint cumu-
focul) P. I. 16₂₇ > croat *nažariti* glühend machen.—*nelojescu*
vb. (fac [focul], aprind [focul], pun lemne [pe foc]) P. I. 74₃₇
> croat *naložiti* darauf legen, superpono, impono.—*nemurescu*
vb. (daŭ peste, ating, mă lovesc de) P. I. 77_{28, 30} 78₉ > croat
namjeriti treffen, offendo.—*nemurescu* vb. refl. (mă amorezez)
P. I. 19₂₀ > italian *innamorare.*—*nepescu* vb. refl. (mă satur
de băut) P. I. 3₁₈ > croat *napiti se* sich voll trinken.—*nepo-
videscu* vb. (spun) P. I. 43₁₅ > sloven *napovedati* ansagen,
croat *povijedati* sagen, dico.—*nepravescu* vb. (1. fac. 2. refl.
mă pregătesc) P. I. 22₁₆ 25₁₂ > croat *napraviti* machen, *na-
praviti se* sich zu etwas machen, sich stellen).—*neputescu* vb.
(spun, șoptesc, insinuez, arăt) P. I. 73₂₅ 75₈ 77₂₁ 78₁₉ > croat
naputiti anweisen, viam monstro.—*nerăntșescu* vb. (încredin-
țez, daŭ în pază) P. I. 24₂ > vechiŭ bulgar *narōčiti* mandare.
—*nerăstescu* vb. (cresc, netransitiv) P. I. 6₁₂ > croat *narastati*
erwachsen.—*neștăvescu* vb. (sprijinesc) P. I. 2₁₁ > croat *nastaviti*
ansetzen, adiungo.—*netotșescu* vb. (umplu) P. I. 5₂ > croat
natočiti infundere.—*netignescu* vb. (pun, înfig [un inel pe de-
get]) P. I. 68₃₄ > croat *nategnuti* anziehen, attraho, adstringo.
—*netșinescu* vb. (fac, gătesc, pun în ordine) P. I. 22₂₃ > croat
načiniti machen, facio.—*nicacor* adv. (nici într-un chip) P. I.
6₂₁ > croat *nikakor* nullo modo Nemanic II 226.—*nicacov* pron.
(niciun) P. I. 14₈ > croat *nikakov* keinerlei, nullus.—*nōsită,*
nōsitše ad. f. (îngreunată) P. I. 16₅ 24₁ > croat *nosec* schwan-
ger.—*notescu* vb. (notez, însemnez) P. I. 21₂₅ > italian *notare.*
—*nūște* pron. (nu știŭ cine, cineva, careva) P. I. 18₂₆ > *nu, știŭ
ce.*—*nivă* s. f. (cîmp, ogor) P. I. 72₆ > croat *njiva* Acker, a-
ger.—*obăidescu, obidescu* vb. (observ, cercetez, caut) P. I. 21₂
63_{19, 23, 26} 67₂₄ > croat *obići, obigjem* umgehen, besuchen, ver-
suchen, circumeo, in viso, tento.—*oblast* s. m. (putere) P. I. 73₁₁
15 > croat *oblast* Macht, potestas.—*oblatescu* vb. (murdăresc,
mînjesc) P. I. 49₄ > croat *oblatiti* mit Koth besudeln.—*obus-
chescu* vb. refl. (strig de bucurie?) P. I. 80₂₂ > slav *ob-* + slo-
ven *vulkati* jauchzen?—*ocenaș* s. m. (tatăl nostru, rŭgăciune)
P. I. 39₁₄ > croat *očenaš* Vaterunser.—*ocesescu* vb. (pieptăn)
P. I. 56₁₇ > croat *očešljati* auskämmen, pecto; sloven *očesati
očesem* auskämmen.—*odcupescu* vb. (răscumpăr) P. I. 16₃₃

39₂₈ > croat *otkupiti* loskaufen, redimo.—*odpisěscu* vb. (scrită înapoi, răspund prin scris) P. I. 70₇ > croat *otpisati* zurückschreiben, antworten, rescribo.—*odrněscu* vb. (întărc) P. I. 70₁₄ > croat *odrinuti* wegstossen, retrudo.—*ogreběscu* vb. (zgîriū) P. I. 20₃₄ > croat *ogrepsti ogrebem* kratzen, scabo.—*omofěscu* vb. (cufund, vir într-un lichid) P. I. 18₁₇ > croat *umočiti* eintunken, immergo.—*opěscu* vb. refl. (mă îmbăt) P. I. 11₃₀ > croat *opiti se* sich betrinken.—*opet* adv. (din nou, iarăş) P. I. 65₂₁ > croat *opet* wieder, iterum.—*osedlěscu* vb. (pun şaua) P. I. 41₈ > croat *osedlati* satteln, impono sellam equo.—*otpravěscu* vb. (sfîrşesc) P. I. 12₉ > croat *otpraviti* abfertigen, expedio.—*otpravlěscu* vb. (pregătesc) P. I. 33₂₈ > croat *otpravljati* abfertigen, expedio.—*otsistěscu* vb. (curăţ) P. I. 35₃₂ 52₅₅ > croat *očistiti* reinigen, purgo.—*óva* interj. (uîte! iacă!) P. I. 80₂₀ > croat *ovo* en! Nemanic II 226.—*ovijitěscu* vb. (cercetez, caut) P. I. 24₉ > croat *o-* + italian *visitare*.—*ozdravěscu* vb. (mă însănătoşez) P. I. 17₂₇ > croat *ozdraviti* genesen, convalesco.—*pa* conj. (şi) P. I. 9₁₂ > croat *pa* und, et.—*pazuhă* s. f. (sub-suoară) P. I. 80₁₈ > croat *pazuho* Achsel, ala, axilla.—*peděset* numer. (cincizeci) P. I. 44₂ > croat *pedeset* fünfzig.—*perşonă* s. f. (persoană, fiinţă) P. I. 12₁ > italian *persona*.—*petsēniē* s. f. (friptură) P. I. 7₁₁ > croat *pečenje* Braten.—*peturină* s. f. (pitac, monedă de cinci unităţi divizionare) P. I. 26₂₅ > croat *petoro* cinci + *-ină*.—*piatěr, piatěr* s. m. (plăcere) P. I. 37₃₂ 46₈ > italian *piacere*.—*pişarólu* s. m. art. (cumar, vas de noapte) P. I. 38₁₂ > veneţian *pissar*.—*plecněscu* vb. (1. netransitiv: plec, încep a mă duce, pornesc să mă duc. 2. transitiv: aplec, îndoiū) P. I. 3₃₀ 21₄ > *plěcu* (di. *plec*, istroromîn *plecu* lipseşte în texte şi în glosar) + *-n*. In P. I. glosar şi Byhan *plegněscu* cu înţelesul 2.—*poberěscu* vb. (iaū, strîng, culeg) P. I. 65₂ > croat *pobratı poberem* abklauben, abpflücken, decerpo, lego.—*pocivěscu* vb. (mă hodinesc) P. I. 72₁₅ > croat *počivati* ruhen, quiesco.—*pócle* conj. (dupăce) P. I. 1₅ > croat *poklēm* naclıdem.—*pocósěscu* vb. (cósesc) P. I. 18₂₅ > croat *pocósiti* abmăhen, demeto.—*pogleděscu* vb. (mă uit, imi arunc ochiū) P. I. 17₉ 11 36₂₆ > croat *pogledati* einen Blick werfen, conicio oculos.—*pogoděscu* vb. refl. şi netransitiv (mă înţeleg, mă învoesc) P. I. 1₁₇ 65₃₀ 67₃₆ > croat *pogoditi se* sich vergleichen, akkordieren, eins werden, páciscor.—*pogovórěscu* vb. (1. transitiv: vorbesc iar, vorbesc din nou. 2. refl.: vorbesc cu cineva, mă înţeleg cu cineva asupra unui lucru, mă învoesc, mă vorbesc, mă con-

sult) P. I. 5₂₄, 17₂, 26₁₅, 66₃₁ > croat *pogovoriti* reden, sagen, wiederholt sagen, iterum dico; sloven *pogovarjati se* sich berathen, sich besprechen, *pogovoriti se* sich ein wenig berathen, besprechen.—*po'uběscu* vb. (sărut) P. I. 32₁₂ > croat *poljubiti* küssen, osculor.—*pomincuěscu* vb. (lipsesc, dispar) P. I. 76₂₅ > croat *pomanjkati* nacheinander umkommen, intereo. unus ex alio; sloven *pomankati* mangeln.—*pomislěscu* vb. (gîndesc) P. I. 4₁₉, 23₅ > croat *pomisliti* auf den Gedanken kommen.—*pomisěscu* vb. (amestec) P. I. 47₃₅ > croat *pomiješati* vermischen, commisceo.—*pomolěscu* vb. refl. (mă închin, mă rog lui dumnezeu) P. I. 63₃₉ > croat *pomoliti se* beten, precor.—*popaděscu* vb. (apuc) P. I. 2₆, 30₂, 36₁₉ > croat *popadati* ergreifen, arripio.—*poreděscu* vb. refl. (mă pun în rând, în șir) P. I. 55₄ > croat *porediti se* sich in Reihe stellen.—*portuněru* s. m. (portar) P. I. 3₁₂ > venețian *portiner*.—*pósăl* s. m. (treabă, a facere) P. I. 42₃₂ > croat *posao* genit. *posla* Geschäft, Arbeit, negotium, labor.—*pospūru* vb. (spun tot, pövestesc până la capăt) P. I. 63₂₉ > croat *po- + spūru* (dr. spun).—*potarěscu* vb. (frec) P. I. 80₃₀ > croat *trti tarem* reiben, tero, *potrti se* sich reiben mit der Hand, perfricor.—*poteněscu* vb. refl. (mă plîng, mă jăluesc) P. I. 31₂ > vechiū bulgar *potōžiti* lugere.—*potōrcu* vb. (torc. tot ce era de tors) P. I. 71₂₄ > croat *po- + tōrcu* (dr. torc).—*potrešěscu* vb. (daū din, mișc) P. I. 28₇ > croat *potrešti potresem* schütteln, quatio.—*potriběscu* vb. (trebue să fac ceva) P. I. 46₃₈ > croat *potrebati* nöthig werden, opus est.—*potšīru* vb. (cinez) P. I. 23₁ > croat *po- + tšīru* (dr. cinez).—*potucěscu*, *potuťěscu* vb. (bat [la ušă], lovesc) P. I. 3₇, 9₄₃ > croat *potući potučem* zusammenschlagen, contundo.—*pozaconěscu* vb. refl. (mă cunun) P. I. 24₁ > croat *pozakoniti se* sich trauen lassen, connubio iungi.—*pozověscu* vb. (chem, poftesc, invit) P. I. 62₁₁ > croat *pozvati pozovem* rufen, einladen, voco.—*prasišionu*, *sprasišionu* s. m. (procesiune, feierlicher kirchlicher Umzug, procession) P. I. 53₁₇ > italian *processione*.—*prăliță* s. f. (sapă cu care se plivește) P. I. 6₂₂ > sloven *pralița* Găthauē.—*prebiěscu* vb. (bat în cuie, închid bătînd cuie) P. I. 75₃₇ > croat *pribiti pribijem* an etwas anschlagen, adfigo.—*predicālniță* s. f. (amvon, catedră de unde predică preotul) P. I. 63₂₅ > croat *predikaonica* Kanzel.—*pređđut* participiu trecut (pierdut) P. I. 44₁₅ > *plerđđut* (dr. pierđđut) influențat de prefixul slăv *pre-*.—*pre-pir colé* adv. (pe acolo) P. I. 63₃₂ > *pre- + pir* (dr. pănă) + *colé*.—*pricopěscu* vb. (săp)

P. I. 40₁₀ > croat *prekopati* durchgraben, perfodio. — *pringă* prep. (de, la) P. I. 2₁₁ > *pre* + **lingă* (dr. *lingă*). — *prinotéscu* vb. (petrec noaptea) P. I. 67₂₉ > croat *prenočiti* übernachten, pernocto. — *prinuntéscu* vb. (silésc, constring) P. I. 48₂₇ > croat *prihuditi* nöthigen, cogo. — *priplivéscu* vb. (trec în not) P. I. 36₃₇ > croat *preplivati*, durchschwimmen, transnato. — *priscocéscu* vb. (sar) P. I. 60_{26, 27, 28, 29, 30} 61₁ > croat *prescočiti* überspringen, transilio. — *prisivlă* ad. f. (prea luminată) P. I. 67₂₄ > sloven *presvetla* hellglänzend. — *pritiščéscu* vb. (apăs) P. I. 71₃₀ > croat *pritislivati pritislivati* drücken, adprimo; sloven *pritislivati* andrücken, zudrücken. — *pritsundéscu* vb. refl. (mă mir, mă minunez) P. I. 67₂₀ > sloven *prečuditi se* sich sehr verwundern, erstaunen. — *probéscu* vb. (lovesc) P. I. 1₂₀ 62₂ > croat *probiti* durchschlagen, pertundo. — *prominéscu* vb. (schimb) P. I. 47₃₆ > croat *promijeniti* vertauschen, permuto. — *pront* ad. (gata, la dispoziție) P. I. 18₃₀ > italian *pronto*. — *propino* s. m. (lăudăroșie? îngîmfare?) P. I. 8₂₆ > croat *propinjati se* sich brüsten, grossthun? — *propio* s. m. (crucifix) P. I. 64₁₁ > croat *propelo* Kruzifix. In P. I. glosar „*propela, propilă*“. — *proritéscu* vb. (daŭ din picioare, mă mișc) P. I. 80₁₉ > croat *pro-* + croat *ritati se* ausschlagen mit den Füßen, calcitro. — *prospéscu* vb. (vârs, răstorn) P. I. 48₂ > croat *prosipati* ausschütten, vergiessen, profundo. In P. I. glosar și Byhan „herausfließen“. — *protignéscu* vb. (întind) P. I. 25₅ > croat *protegnuti* ausdehnen, extendo. — *pust* ad. (pustiŭ) P. I. 62₁₇ > croat *pust* öde, desertus. — *pŭti* s. f. pl. (ori, dăți) P. I. 1₁₂ > croat *put* dată, ori. — *rângu* s. m. (rînd, șir) P. I. 55₃ > italian *rango*. — *răcă, răcwă* s. f. (mormînt) P. I. 63_{15, 25} > croat *raka* Grabhöhle, sepulcrum. — *răstŭtésecu* vb. (stric) P. I. 67₁₆ > croat *rastući rastučem* zerschlagen. — *re* s. m. (rege) P. I. 13₃₈ > italian *re*. — *reguléscu* vb. (regulez) P. I. 51₂₈ > croat (din italiană) *regulati* regulieren, einrichten, ordino. — *reschinéscu* vb. (descînt, desfăc un farmec) P. I. 64_{13, 14} > croat *rasklinjati* vom Fluche lösen, exsecrationem tollere. — *rescopéscu* vb. (săp) P. I. 39₂₉ > croat *raskopati* auseinandergraben, effodio. — *restărzéscu* vb. (rup, sfișŭ) P. I. 79₂₀ > croat *rastrzati* zerreißen, discerpo. In P. I. glosar „*restrjéscu*, a face în bucăți, în Stŭcke, zerschneiden“. — *restegnéscu* vb. (întind) P. I. 81₁ > croat *rastegnuti* spannen, ausspannen, distendo. — *restsepéscu* vb. (zmulg, scot afară) P. I. 3₂₀ > croat *rascijepiti* zerspalten, diffindo. — *rezdrenéscu* vb. (măcelăresc, despre dușmani) P. I. 20₂₆ > croat

raniti verwunden, vulnero. Probabil un croat **razraniti*.—*rezgîrnescu*, *rezgrnescu* vb. (dezvălesc, descoper) P. I. 57₂₁ 66₁₆
 > croat *razgrnuti* auseinanderthun, disicio; sloven *razgerniti*,
razgrinjati enthüllen.—*reziezdescu* vb. (descaléc) P. I. 74₈
 > croat *raz-* + croat *jezditi* reiten, equito.—*rezronescu* vb. refl.
 (a se dărîma) P. I. 58₁₇ > croat *raz-* + croat *roniti* se hinab-
 rollen, delabor.—*rezscopescu* vb. (zmulg, dezrădăcinez, săp)
 P. I. 31₈ > croat *raskopati* auseinandergraben, effodio.—*rez-
 velescu* vb. (înbărbătez, încurajez) P. I. 45₁₈ > italian *svegliare*.
 —*rénche*, *rénțe* adv. (înainte) P. I. 4₂₆ 9₂₆ > *in* + *ante*. Byhan
 sub *ănrente* trimete la *rente*, dar acest din urmă cuvînt lip-
 sește.—*ritescu* vb. (a zvîrli cu picioarele, despre cai) P. I. 73₅₁
 > croat *ritati* se ausschlagen mit den Füßen, calcitro.—*ru-
 manéz* ad. neologism (romînesc) P. I. 83₂₅ > dr. *romînesc*.—
săvă, *șăvă* s. f. (un canal la moara de apă) P. I. 79_{27, 28} >
 croat *savak* Ableitkanal neben dem Wehr.—*scachescu* vb. (sar;
 mișc piciorul) P. I. 53₂₇ 71₂₈ > croat *skakati* springen, salto.—
scălin, *scălini* s. m. pl. (trepte) P. I. 60_{25, 27, 28, 39} 61₂ > croat
skalini m. pl. Treppe, scalae.—*schitescu* vb. (schiaun, despre
 cîni) P. I. 28₁₀ > croat *skičati* schreien wie Schwein.—*scrózi*
 adv. (în toate părțile) P. I. 22₁₇ > croat *skroz* per omnes par-
 tes.—*scrózi de* prep. (prin) P. I. 75₄ > croat *skrozi*, per Ne-
 manić II 227.—*scuhescu* vb. (fierb) P. I. 27₃₅ > croat *skuhati*
 kochen, sieden, coquo.—*secuîntiele* s. f. pl. art. (serviciul re-
 ligios dela înmormîntare) P. I. 48₁₈ > latin bisericesc *sequentia*,
 un fel de cîntec religios și plata care se dă preotului pentru
 slujbă Ducange.—*senóts'i* adv. (noaptea asta, la noapte, astă
 noapte; despre noaptea care vine și despre cea trecută) P. I.
 36₁₄ 47₁₁ > croat *se noći* diese Nacht, hac nocte.—*setescu* vb.
 refl. (observ, trag cu ochiul) P. I. 17₃₅ > croat *sjetiti* se mer-
 ken, gewahrwerden, animadverto.—*sigúro* adv. (sigur, negreșit)
 P. I. 16₂₅ > italian *siguro*.—*sínco* s. m. vocativ (fiule) P. I.
 62₂₈ > croat *sinko* idem.—*sipescu* vb. (scutur, răstorn, împrăș-
 tiú) P. I. 8₁₉ > croat *sipati* schütten, spargo, fundo.—*slaghe-
 scu* vb. (potrivesc) P. I. 67₁₈ > croat *slagati* in Ordnung le-
 gen, dispono.—*slámnițe* s. f. (mindir) P. I. 29₂₅ > croat *slam-
 nica* Strohsack, saccus stramento refertus.—*smăcnescu* vb. refl.
 (mă zmîncesc, mă zmulg din, cad) P. I. 25₂ > croat *smáci*
smaknem herabnehmen, demo.—*snazescu* vb. (grijesc, curăț)
 P. I. 73₁₉ > croat *snažiti* reinigen, kehren, wischen, purgo sco-
 pis vel peniculo.—*spás* s. m. (petrecere) P. I. 60₁₄ > italian

spasso.—*spărtă* s. f. (coş) P. I. 73₂₉ > croat *sprtva* Korb, corbis.—*speţescu, spets'escu* vb. (coc, frig) P. I. 30₄ 32₂₀ > croat *ispeći ispečem* backen, braten, asso.—*spiie* s. f. (pindă) P. I. 2₂₇ > italian *spia*.—*spisescu* vb. (şterg [dintr-o listă, dintr-un registru, dintr-o însemnare]) P. I. 31₃₂ > croat *ispisati* wegstreichen, deleo.—*spîrţită* s. f. (coşuleţ) P. I. 8₂₈ > croat *sprtva* Korb.—*sprajnescu, spraznescu* vb. (răspîndesc, vărs din,deşertez vărsînd) P. I. 27₁₀ 37₂₇ > croat *isprazniti* ausleeren, evacuo.—*sprajnivescu, sprăşnivescu, sprăznivescu* vb. (vărs,deşertez vărsînd) P. I. 37₂₈ 38₁₁ > croat *ispraznjivati* ausleeren, evacuo.—*sprasişionu*. Vezi *prasişionu*.—*sprescu* vb. (sprijin) P. I. 75₂₄ > vechiū bulgar *prkti* fulcire, sloven *podpreti* stützen.—*sprobudescu* vb. refl. (mă deştept) P. I. 37₁₄ > croat *probuditi se* erwachen, expergisor.—*sprocălnescu, sprocnescu* vb. (blastăm, farmec) P. I. 13₃₆ 17₂₉ > croat *proklinjati* verfluchen.—*sprosescu* vb. refl. (mă rog, capăt prin rugăminte) P. I. 62₁₉ > eroat *isprostiti* erbetteln, emëndico, erbitten; sloven *isprostiti* erbitten.—*sprosişie* s. f. (procesiune, feierlicher kirchlicher Umzug, procession) P. I. 53₂₀ > italian *processione*.—*stănescu* vb. (staū) P. I. 23₃₃ > croat *staniti* stehen bleiben, sisto.—*stărits* s. m. (baniţă mică) P. I. 8₁₇ > croat *starić*, deminitivul lui *star* Art-Getreidemass, sloven *star* ungefähr zwei Metzen.—*stôtină* s. f. (sută) P. I. 50₁₂ > croat *stotina* Hundert.—*stucescu* vb. (sfărm) P. I. 6₂₃ > croat *stući stučem* zerstossen, contundo, comminuo.—*sud* s. m. (judecată) P. I. 3₄ > croat *sud* Gericht.—*suhotă* s. f. (loc uscat) P. I. 22₁₄ 58₆ > croat *su-hota* trockener Ort.—*sutăl* s. m. (naş, ninaş) P. I. 42₂₄ > italian *santolo*.—*sutlă* s. f. (naşă, ninaşă) P. I. 14₂₇ > italian *santola*.—*svăte* s. f. (fata care întovărăşeşte pe mireasă, druşcă) P. I. 49₃ 17₂₇ > sloven *svatina* die Gefährtin der Braut, Brautjungfrau; croat *svača* sora fimeii fratelui.—*svet* s. m. (luminare) P. I. 9₇ > croat *svijeća* Kerze.—*svitlăvină* s. f. (lumină într-o pădure, poiană) P. I. 6₃₃ > croat *svijetlo* lumină; sloven *svetloba* lumină.—*svitlăscu* vb. refl. (a se zări, a se vedea, a trece lumina prin ceva) P. I. 75₃₆ > croat *svijetliti se* leuchten, glänzen, fulgeo, luceo.—*şcăţulă* s. f. (cutie) P. I. 35₁₃ > croat *škātula* Schatulle, scrinium.—*şcol* s. m. (insulă mică) P. I. 13₈ > croat *şkolj* Eiland, Werder.—*şcută* s. f. (cuţit?) P. I. 46₃₅ > ?—*şeghescu* vb. refl. (întînd mîna, caut să ating cu mîna) P. I. 18₃ > sloven *şegati* mit der Hand nach etwas zu langen pflegen; croat *segnuti* längen nach, extendo manum.—*şepu* ad.

(șchiop). P. I. 30₃₂ > croat *šepav* hinkend, claudus. — *šetescu* vb. refl. (mă plimb) P. I. 35₁₂ > croat *šetati se* spazieren, obambulo. — *șiromășchi* ad. (sărac) P. I. 1₂ > croat *siromašak* genit. *siromaška* der Arme, pauper, *siromaški* der Armen, pauperum. — *șmócvă* s. f. (smochin copac, smochină fruct) P. I. 2_{10, 11, 12} > croat *smokva* Feige, Baum und Frucht. — *șnidar* s. m. (croitor) P. I. 66₂₆ > sloven (din germana) *šnidar* Schneider. — *șopot* s. m. (canal?) P. I. 2₂₅ > vechiū bulgar *sopotū* canalis? — *șpile* s. f. (peșteră) P. I. 26₅ > croat *spilja* Höhle. — *șpotescu* vb. refl. (îmi bat joc) P. I. 66₁₄ > sloven (din germana) *špotati se* spotten, verspotten, höhnen. — *șpuștescu* vb. (daū drumul) P. I. 3₁₂ > croat *ispuštati* auslassen, dimitto. — *ștăie* s. f. (staul) P. I. 1₆ > croat *staja* Stall, stabulum. — *ștat* s. m. (stat, țară) P. I. 34₁₄ > german Staat. — *ștési* adv. (de asemenea, tot așa) P. I. 40₁₄ > croat (din italiana) *steši* nihilo minus Nemanic II 228. — *ștșofescu* vb. (ciupesc) P. I. 18₁₆ > sloven *ščipati* zwicken. — *ștșofnescu* vb. (ciupesc) P. I. 18₁₆ > sloven *ščipniti* zwicken. — *ștupă* s. f. (fuior, cînepa [ori inul] pregătită pentru tors, din care se toarce) P. I. 71₂₂ > *stupa*. — *șupăl* ad. (găunos) P. I. 1₂₀ > croat *šupalj* perforatus, durchbohrt, durchlöchert. — *taviol* s. m. (masă) P. I. 4_{18, 20} etc. > italian *tavolo*. — *tămbură* s. f. *tămburu* s. m. (darabană) P. I. 64₂₉ 65₅ > italian *tamburo*. — *tărgădbă* s. f. (culesul viilor) P. I. 83₁₂ > sloven *tergatva* Weinlese. — *télova* s. f. (o sărbătoare la catolici) P. I. 53₁₇ > croat *tijelovo* Frohnleichnamfest, fête-dieu. — *términ* s. m. (termin) P. I. 73₂₈ > italian *termino*. — *tětă* s. f. (mătușă, babă) P. I. 71₂₃ > croat *teta* Tante, amita, matertera. — *tigră* s. f. (tigru) P. I. 18₆ > croat *tigar* genit. *tigra* Tiger. — *tits* prep. (aproape de, lângă) P. I. 49₅ > croat *tik* contiguus Nemanic II 228. — *tirgovină* s. f. (comerț, negustorie) P. I. 65₃₀ > croat *trgovina* Handel, mercatura. — *tirlăscu* vb. (crăp netransitiv, plesnesc) P. I. 10₁₅ > croat *triliti* brechen, frango. — *tocescu* vb. (scurg) P. I. 3₂₁ > croat *točiti* schütten, fundere. — *tofnescu* vb. (lovesc, pălesc) P. I. 2₇ 47₂₂ > compară croat *toptati topćem* treten, stampfen, calco; sloven *tepsi* schlagen, prügeln. — *totsescu* vb. (fin crîsmă, vind vin) P. I. 83₁₈ > croat *točiti* schenken. — *tradiménat* s. m. (trădare) P. I. 21₃₂ > italian *tradimento*. — *trébă* s. f. (trebuintă) P. I. 31₃₂ > croat *trijeba* trebuintă. — *trmanescu* vb. (mă zbat, mă agit, alerg încoace și încolo) P. I. 62₁ > italian *tramenare* sich zu schaffen machen, herumwirthschaften. — *tșe-códăr* pron. (orice) P. I. 14₂₉ 76₃₂ > *tșe* (ce) + croat *-godijer* -cunque. — *tș'urbă*

s. f. (ciorbă?) P. I. 69₁₇.—*tu* adv. (aicî) P. I. 65₁₄>croat *tu* istic.—*tûdi* adv. (iarăş, din nou) P. I. 63₂₁, 22>croat *tudi* etiam Nemanic II 228.—*ţetărtăle* s. f. pl. art. (cele patru picioare ale unui animal, începînd dela coapsă incluziv) P. I. 31₂₉>croat *čtvrť* Viertheil, Viertel.—*ţótu* ad. (şchiop) P. I. 30₂₁>croat *cotav* lahm, hinkend, claudus.—*ţucărants'i* s. [gen? număr?]. (zaharniţă) P. I. 8₂₉>croat *cukrenjača* Zuckerbüchse.—*udrěscu* vb. (lovesc) P. I. 74₇>croat *udariti* auf etwas schlagen, percutio.—*ură* adv. (îndată) P. I. 80₉>croat *ura* rechte Zeit.—*ureděscu* vb. refl. (mă supăr) P. I. 3₅>?—*usnajěscu* vb. (griješc) P. I. 69₃₁>croat *osnaziti* reinigen, purgo.—*ustrighěscu*, *ustriglěscu* vb. (săcel) P. I. 11₂₆ 12₁₄>italian *stregghiare*.—*uşěscu* vb. (cos) P. I. 67₁₁>croat *ušiti* hineinnähen, insuo.—*vantěscu* vb. (daŭ înainte, merg înainte, progrezes, ajung la un capăt) P. I. 66₃₀>italian *avanzare*.—*văr* s. m. (pază) P. I. 16₁₈>german Wehr.—*věceră* s. f. (cină) P. I. 10₃₆>croat *večera* Abendessen, cena.—*vifor* s. m. (vîrtej de vînt) P. I. 39₁₈>croat *vihor* Wirbelwind, turbo.—*vijită*, *vizită* s. f. (cercetare, căutare) P. I. 24₁₆ 46₁₉>italian *visita*.—*viju* s. m. (înştiinţare) P. I. 68₂₉>italian *avviso*.—*vir* s. m. (fund) P. I. 63₂₅>croat *vir* Tiefe in einem Flusse.—*visěscu* vb. (atîrn, netransitiv) P. I. 3₂₆>croat *visiti* hängen, pendeo. La Byhan cu înţelesul de „krumm wachsen“.—*vizitěscu* vb. (vin să văd, cercetez) P. I. 16₁₂>italian *visitare*.—*vlaş* s. m. (fuior, cînepa [ori inul] pregătît pentru tors, din care se toarce) P. I. 71₂₂>croat *vlas* Flachs.—*vărdiie* s. f. (gardă, pază) P. I. 63₁₆>italian *guardia*.—*zăcon* s. m. (cununie, ceremoniea cununiei) P. I. 49₃>croat *zakon* Trauung.—*zad*, *zada* adv. (tirziŭ, încolo, peste o bucată de vreme) P. I. 73₁₄ 74₁₁>croat *zada* post Nemanic II 228.—*zaiédno* adv. (împreună) P. I. 65₁₁>croat *zajedno* zusammen, zugleich, una, simul.—*zarebărnătşele* s. f. pl. art. (partea corpului animalului pe care Italianii o numesc *lombo*, Germanii *Lende*, Francezii *reins*, *hanche*) P. I. 46₁₆>? Poate croat *zâ-* + *rebrani* (Seiten-, a latere) + *-ac* (-af), ceva ca *Seitenstück*, *Seitentheil*.—*zădněscu* vb. (pun fund la un butoiŭ) P. I. 61₃₄>croat *zadniti* bödmen, fundó instruo.—*zăfărecu* vb. (bat în cuie, ori pîn în fiare, încătuşez) P. I. 9₁₆>croat *zâ-* + *fărecu* (în P. I. glosar *fěrecu*; dr. *ferec*).—*zlaměne* s. f. (semn) P. I. 16₆>croat *zlamenje* Kennzeichen.—*zdrávle* s. f. (sănătate) P. I. 82₁₅>croat *zdravlje* Gesundheit, valetudo.—*zebiěscu* vb. (bat [cuie], înfig lovînd) P. I. 76₂>

croat *zabiti. zabijem* hineinschlagen, immitto.—*zeceavlěscu* vb. (închid bățind în cuie) P. I. 76₄ > croat *začaviliti* idem.—*zeco-pelěscu* vb. (îngrop) P. I. 27₆ > sloven *zakopati. zakopljem* vergraben.—*zehihizděscu* vb. (nechez) P. I. 13₁₀ > ?—*zeigrěscu* vb. (daŭ în cărți, pierd jucînd cărțile) P. I. 30₂₂ > sloven *zai-grati* verspielen, durch das Spiel verlieren.—*zelězän* ad. (de fier) P. I. 9₆ > croat *željezan* eisern.—*zemahněscu, zemäh-něscu* vb. (1. fac o mișcare, fac un gest. 2. ridic mîna să lo-vesc) P. I. 15₂₇ 40₁₃ > croat *mahnuti* eine Bewegung machen, *zamahnuti* ausholen um zu schlagen, brachium adduco.—*zeme-rěscu* vb. (iaŭ în nume de rău, mă supăr) P. I. 21₇ > croat *zam-meriti* übel nehmen, accipio in malam partem.—*zepalěscu* vb. (daŭ foc, aprind) P. I. 64₂₁ > croat *zapatiti* anzünden, incendio.—*zepušěscu* vb. (sufflu) P. I. 13₂₆ > croat *zapuhati. zapušem* bläsen, sufflo. În P. I. glosar cu înțelesul *verstopfen* > croat *zapušiti*.—*zepuštěscu* vb. refl. (mă las neîngrijit, nu grijesc de mine) P. I. 14₂₆ > croat *zapustiti* se sich verwahrlosen, ne-gligo me.—*zereněscu* vb. refl. (mă uit, privesc) P. I. 51₃₄ > croat *zrenuti* sehen, video.—*zesněscu* vb. (1. transitiv: farmec. 2. refl.: apuc pe cineva de ochi, înșel) P. I. 17₁ 27₂₆ > croat *zasjeniti* blenden, praestigior.—*zeuzděscu* vb. (pun friul [unui cal]) P. I. 41₈ > croat *zauzdati* zăumen, infreno.—*zeziděscu* vb. (zidesc, închid într-un zid) P. I. 70₁₀ > croat *zazidati* vermauern, muro claudo.—*zezověscu* vb. (chem, strig la cineva) P. I. 43₂₅ > croat *zazvati. zazovem* rufen, auffordern, voco.—*zgraběscu* vb. (apuc) P. I. 69₁₀ > croat *zgrabiti* ergreifen, corripio.—*zna* vb. 3. p. sing. prezent (știe) P. I. 21₂₁ 23₃₆ 38₃ 66₁₁ > croat *zna*.—*zna-sěscu* vb. (string, despre o haină strîmtă) P. I. 75₂₅ > sloven *znašati* zusammentragen.—*znenaviděscu* vb. (prind ură pe ci-neva) P. I. 73₂₁ > croat *nenavidjeti* hassen, odisse.—*zobelěscu* vb. (mîncă) P. I. 61₃ > croat *zobati. zobljem* fressen, manduco fruges.—*zvezěscu* vb. (leg) P. I. 76₆ > croat *zavezati* verbinden, colligo.—*zvônăru* s. m. (paraclisier, clopotar) P. I. 45₂₉ > croat *zvonar*. Glöckner, Küster.

La aceste 354 de cuvinte, trebuiesc adăogite acele formate cu sufixele *-ia* și *-va* (în număr de 14), dela § 296, XII, 9, care nu se găsesc în P. I. glosar și la Byhan.

§ 301. h) Poziția cuvintelor

Poziția cuvintelor e alta decît în celelalte dialecte. Ea nu-i romîneasă. De exemplu P. I. 62: „Un țesar a vut un fil.

Și ts'ela țesăr c-a flăt o béstie ă-n se ȋardin. Si ts'a vótă ȋel' clemăt-a a sel priatel. Când a ȋel' verit la ts'ela țesăr, che l-a facút merinda, și când a ȋel' obedv'it dúpa scand, che le zitse ts'ela țesăr: «io v-am pozovit, che voi arătá o mușátă béstie, ts-ă-n ȋo flăt ăr-a me ȋardin». Când a ȋe mes ratá, ts'a vótă n-a fost niș. Ie ts'a vótă ramás-a ȋáco jálostăn, și ȋe zis-a: «ts'ire ts'a mi'e lasát-o, ȋo l-eș fátse-cápu talá». E lui fil' a zis che «ȋo l-am lasát». Ts'a vótă clemăt-a do slúghe: «ámnat' cu ȋe și cápu-l talát' ă-n pústă bóșcă». Túnts'e, când a ȋel' mes ă-n ts'a bóșcă, ts'ela Iovánin (che șa se cl'émă prințipu) che s-a sprosit lu ts'ale do slúghe, che néca nu-l' talá cápu. Dotetsit-a o óie ts'ia, și ȋe l-a zis: «voi veț ve dila me ts'ats'e tot o plátse, áli talát' mi'e cápu, áli lu ts'ésta óie». Iel' a mai volit cápu lu óie négo lu ts'ela prințip Iovánin talá, și ȋe ramás-a ă-n ts'a bóșcă ca și cucavita ăns. Ie stăt-a ts'ia far de hránă. Che s-a cucăt durniș și che-l cl'émă din sómnu núște Iovánin po imenu. Ie când s-a zbudit, che cávtă ócoli de sire, che ts'ire-l' șa cl'émă, che cávtă ăr-o débłá vrdé sire și che zegledit ts'ela om. Si che-l ănrébe: «ts'e tu, sínco, ănts'a lúcri?» Ie che a zis: «ȋo-m lasát o béstie lu me ts'ats'e, pac din ts'ésta stvar m-a castighéit». Ie l-a zis: «nu reț tu cunóște ts'a béstie?» Ie l-a zis: «ȋo nu reș o cunóște». Zits'e: «ts'ésta sãm ȋo, ȋo sãm svéti Antón. Tu n-ári frică che-r poghini (che ver muri de fóme), tu ver m're cu mire». Si ȋe m'es-a cu svéti Antón ăr-a lui ȋardin, și zits'e: «tu ver ănts'a biv'ei cu mire, che tu-ȋ mire șcapul'it de mórte, și cmóts'e ȋo voi t're la za me fil'».

Dacă se păstrează ordinea cuvintelor din istroromîn, această bucată sună pe dacoromînește astfel: „Un împărat a avut un fiu. Și acel împărat cic-a aflat un dobitoc în a sa grădină. Și atunci el chemat-a pe ai săi prieteni. Când au ei venit la împărat, cică li-a făcut prinzul, și când au ei prinzit la masă, cică li-a zis împăratul: «eu v-am poftit, ca să vă arăt un frumos dobitoc, ce-am eu aflat în a mea grădină». Când a el mers să arăte, atunci n-a fost nimic. El atunci rămas-a foarte supărat, și el zis-a: «cine acel dobitoc mi'e lăsatu-l-a [să fugă], eu ȋ-aș face capul să [ȋ] taie». Și al lui fiu a zis că «eu l-am lăsat». Atunci chemat-a două slugi: «duceți-vă cu el și capul ȋi tăiați în pustie pădure». Atunci, când au ei mers în pădure, acel Io-

vanin (pentru că așa se chema prințul) cică s-a rugat celor două slugi să nu-i taie capul. Venise o oare pe acolo, și el li-a zis: «voi veți avea dela al meu tată tot o plată, ori tăiați-mi capul, ori aceștei oi». Ei au mai bine voit capul oiei decât prințului Iovanin să taie, și el rămas-a în acea pădure ca și cucul singur. El stat-a aici fără de hrană. Cică s-a culcat să doarmă și că l-a chemat din somn nușcine Iovanin pe nume. El când s-a trezit, cică s-a uitat înprejurul său [să vadă] că cine-l așa chiamă, că s-a uitat într-un copac deasupra sa și că a văzut un om. Și cică l-a întrebat: «ce tu, fiule, aicea faci?» El cică a zis: «eu am lăsat [să fugă] un dobitoc meu tatălui, și din această pricină m-a pedepsit». El i-a zis: «n-ai tu cunoaște acel dobitoc?» El i-a zis: «eu nu aş îl cunoaște». Zice: «acesta sînt eu, eu sînt sfîntul Anton. Tu să n-ai frică că-î muri (că veî muri de foame), tu veî merge cu mine». Și el mers-a cu sfîntul Anton într-a lui grădină, și zice: «tu veî aici trăi cu mine, căci tu ai pe mine scăpat de moarte și acum eu voîu pe tine lua drept al meu fiu».

Să se mai compare locuri ca acestea: *vezüt-a c-av un gólub ócoli de lac motéit-se* (văzut-a că a un porumb înprejurul lacului învirtit se) P. I. 18₁₅.—*n-am írimă za uts'ide wo (n-am curaj să ucid-o)* P. I. 22₈.—*aw ál' fost mușát vedé* (a îi fost frumos să vezi = a fost frumos să-î vezi) P. I. 25₁₅.—*ie aw se cucát și aw se facút che ie dórme* (el a se culcat și a se făcut că el doarme) P. I. 25₃₁.—*ío n-am ál așá cumparát* (eu n-am il așa cumpărat) P. I. 39₁₇.—*mul'era aw spus c-aw čúda pinez lu a lei om ramás* (fimeea a spus că au mulți bani ei bărbatului rămas) P. I. 44₁₁.—*a verít drácu din pinez te le-a țáțe ástesz din lot dobándit* (a venit dracul după banii pe care i-a tata astăzi la lot cîștigat) P. I. 45₁₂.

Ce fel de poziție a cuvintelor e aceasta? Croată? Eū nu pot să hotărăsc. Pușcariu, Studii istroromîne, II, 266, spune că ar fi „după model slav”.

§ 302. i)

Istroromînul a suferit influința limbii croate și în ce privește sunetele.

1. Pe *r* sonant din cuvintele croate l-a păstrat ca atare, fără să-l adapteze la materialul apercceptor românesc. Exemple vezi sub § 243 No 88. Adaptarea la materialul apercceptor

romîn are cu toate acestea cîteodată loc, în feliiu acela că *r* sonant croat a devenit *ăr*, *îr*: *mărtvi* (morți) P. I. 27₁₀ > croat *mrtav* gen. *mrtva* totd, mortuus; *hărbătu* (spate, spinare) P. I. 31₂₉ > croat *hrbat* Rücken, dorsum; *tărlit-a* (a alergat) P. I. 31₃₆ > croat *trljati* daherschlendern, incedo temere; *tîrz* (ta-peni) P. I. 55₅ > croat *tvrd* hart, fest, durus; *mărvits'e* (fărmă-turi) P. I. 81₁₇ > croat *mrvica* Brosamen, micula.

2. *i* consonant în diftongi ascendenți după consonante labiale se preface în *l*, așa precum se petrece lucrul și în multe limbi slave, între altele în croata. Vezi exemple sub § 239, No. 52^a. Este însă de observat că *i* consonant suferă prefacerea în *l* în istroromîn și în alte împrejurări, în care prefacerea n-are loc în limba croată, și că *i* consonant se găsește uneori schimbat în *l* (și anume în împrejurări altele decît cea în care schimbarea are loc în limbile slave) și în macedoromîn, chiar în macedoromînul fără meglenit, unde influința slavă a fost minimă. Vezi § 239, No. 52^a. Este îndoios, deci, dacă avem a face cu o influință slavă, ori nu mai degrabă cu o dezvoltare proprie, datorită bazei de articulație romînești.

3. Poate că influinții limbilor străine, croată și italiană, se datorește faptul că în istroromîn diftongul *ôă*, a cărui existență de odinioară se probează numai prin cuvîntul *afără-fără* (vezi § 240, No. 61), a dispărut, prefăcîndu-se în *ô*. Vezi § 240, No. 60.

§ 303. j)

Toate împrumuturile din limbi străine, înregistrate până aici, fac parte din uzul constant al istroromînului. Chiar vocative ca *bôje*, *môia drăga*, *drăga măico*, și un imperativ ca *homo* (Vezi § 294 No. 2 β, § 295 No. 2 α, § 300 No. 2) fac parte din uzul constant al istroromînului, dupăcum au făcut (și fac încă) parte din uzul constant al stilului unor clase sociale din vechiul regat romînesc vorbe ca *mon dieu*, *ma chère*, *ma-man*, *allons*. Dar istroromînul mai are și un alt fel de împrumuturi. El anume amestecă în mod incidental membre de propoziții și propoziții întregi croate, se servește adică de porțiuni din limba croată, care în cursul vorbirii se prezintă întimplător, acum unele, acum altele, minții vorbitorului. De pildă: *ne dai bog* (să nu dea dumnezeu, să ferească, dumnezeu) P. I. 23₄, 37₈, 77₂₈ > croat *ne daje bog. — za vai me bôje* (ajută-mă, doamne! vai, vino-mi, doamne, în ajutor! cuvînt pe cuvînt; vai,

la mine, doamne!) P. I. 25₃ > croat *za me, vaj, bože.* — *mărtvi l'údi* vocativ (morților) P. I. 27₁₀ > croat *mrtvi ljudi.* — *bog dai srits'u* (noroc să dea dumnezeu) P. I. 70₂₂ > croat *bog daje sreću.* — *bógme* (zău! pe legea mea!) P. I. 73₂₁ > croat *bogme,* bei Gott, me dius fidius. — *tu-î dōsta za me și za mōga oța și za mōiu māter facūt* (tu ai făcut destul pentru mine și pentru tatăl meu și pentru maică-mea) S. P. 46 > croat *za me, za moga oca, za moju mater.* E ca cum ar zice un Dacoromîn franțuzit: *tu ai făcut destul pour moi și pour mon père și pour ma mère.*

CAPITOLUL XVI

§. 304. Din tabloul fenomenelor morfologice și lexice înșirate mai sus, în capitolele XIII, XIV, XV, constatăm următoarele. Punctul de plecare la înșirarea fenomenelor îl formează macedoromînul fără meglenit.

A. Sînt fenomene la care dezvoltarea limbii românești s-a făcut fără influință din partea limbilor străine: a) (§§ 276, 285, 294) 1) α) (Forme nominale: articol postpozitiv, forma 1). — a) (§§ 276, 285, 294) 1) β) (Forme nominale: articol postpozitiv, forma 2 [genitiv-dativ]). — a) (§§ 276, 285, 294) 2) α) (Forme nominale: declinare, forma 2 singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină). — b) (§§ 277, 286, 295) 1) (Forme pronominale: declinare). — c) (§§ 278, 287, 296) II (Forme verbale: perfectele de indicativ *-i, -si*). — c) (§§ 278, 287, 296) III (Forme verbale: perfectul compus al indicativului). — c) (§§ 278, 287, 296) IV (Forme verbale: pluscaperfectul indicativului). — c) (§§ 278, 287, 296) V (Forme verbale: viitorul *-rim*). — c) (§§ 278, 287, 296) VI (Forme verbale: perfectul conjunctivului). — c) (§§ 278, 287, 296) VII (Forme verbale: pluscaperfectul conjunctivului). — c) (§§ 278, 287, 296) VIII, 1 (Forme verbale: imperativul negativ 2 persoană singulară). — c) (§§ 278, 287, 296) IX (Forme verbale: infinitivul). — c) (§§ 278, 287, 296) X, β) (Forme verbale: forma participiului prezent [numai în dacoromîn și meglenit]; întrebuintarea participiului prezent). — c) (§§ 278, 287, 296) XI (Forme verbale: participiul trecut [pasiv]). — g) (§§ 282, 291, 300) 1) (Cuvinte latine, romanice, autohtone). — h) (§§ 283, 292, 301) (Poziția cuvintelor).

§ 305. La aceste fenomene observăm:

1. În general deosebirile dintre dialecte sînt mici.

2. Față cu dacoromînul cele mai mari deosebiri le prezintă macedoromînul fără meglenit.

3. Față cu dacoromînul cele mai mari asemănări le prezintă istroromînul.

4. Meglenitul prezintă asemănări în egale proporții cu dacoromînul, cu macedoromînul și cu istroromînul, așa că nu se poate hotări cu care din aceste dialecte samănă mai mult.

5. Macedoromînul fără meglenit și dacoromînul prezintă din toate dialectele cea mai mare dezvoltare de forme și de înțelesuri ale formelor. Care din aceste dialecte este mai înzestrat din acest punct de vedere, este greu de hotărit.

6. Cele mai sărace în forme și în înțelesuri ale formelor sînt meglenitul și istroromînul. Care dintre aceste două dialecte este mai puțin înzestrat din acest punct de vedere, este greu de hotărit. S-ar părea că cel mai puțin înzestrat este meglenitul.

7. În ce privește caracterele specifice în cadrul fenomenelor înșirate mai sus, dacă ținem socoteală și de faptele pozitive și de cele negative (lipsuri), cele mai multe caractere specifice le posedă macedoromînul fără meglenit, după acest dialect vin în ordine descendentă, dar la mare distanță, dacoromînul, istroromînul, meglenitul. Dacă luăm ca termin de plecare numărul 10, macedoromînul fără meglenit are 10 caractere specifice, dacoromînul 5, istroromînul 3, meglenitul 2. Acest calcul este aproximativ.

8. Pe terenul formelor, ca și pe acel al sunetelor (Vezi § 264 No 2 Nota și § 268 Nos 3, 4), unul și același fenomen s-a putut dezvolta separat, a parte în fiecare dialect. La sunete am avut însă un mijloc, pentru a rîdica pînă la romîna primitivă (Vezi §§ 264 No 2, 266 No 2) unele fenomene, care aparțin tuturor dialectelor ori chiar numai unora din ele, pe acela anume că fenomenul respectiv se întîlnește numai la cuvintele băștinașe. La forme, care se alipesc deopotrivă la cuvintele băștinașe ca și la cele străine, acest mijloc lipsește. Pentru aceia pe niciuna din formele comune tuturor dialectelor (cu atît mai puțin pe vreuna comună numai unora din acestea) n-o putem rîdica pînă la romîna primitivă, macarcă una ori alta din formele de acest fel vor fi avînd sigur această vechime. La romîna primitivă *știm* că aparțin numai formele anteromînești (Vezi pentru înțelesul cuvîntului *anteromînesc* § 264 No 2), adică acele care au aparținut limbii latine.

De pildă, articolul masculin singular forma 1 (*lu*) și ar-

ticulul feminin singular forma 1 (*a*) se găsesc în toate dialectele numai postpuse (Intr-un singur exemplu se găsește în istroromîn articolul masculin singular forma 1, *lu*, antepus). Există acest fapt deja în vechea romînă? Poate. Dar tot atît de posibil este ca faptul să se fi dezvoltat în mod separat, aparte în fiecare dialect.

9. Pe de altă parte, macarcă un fenomen oarecare lipsește într-un dialect, se poate întîmpla ca acel fenomen să fi existat odată și apoi să fi dispărut. Pluscaperfectul *-sem*, de pildă, nu se găsește în macedoromînul fără meglenit și în istroromîn. Este cu puțință ca aceste două dialecte să nu fi posedat dela capul locului această formă latinească decît cu înțelesul ei latinesc, de pluscaperfect al conjunctivului, iar schimbarea de înțeles a acestei forme să se fi petrecut numai în dacoromîn și în meglenit? Este adecă cu puțință ca pluscaperfectul conjunctivului latinesc să fi dispărut din macedoromînul fără meglenit și din istroromîn ca pluscaperfect de conjunctiv, iar cu înțelesul de pluscaperfect al modului siguranței să nu fi existat în aceste două dialecte niciodată? Este. Dar tot atît de posibil este—și eu cred că e chiar mai probabil—ca evoluția de înțeles a pluscaperfectului conjunctivului latin să fi avut loc odată pe tot terenul limbii romînești și ca apoi această formă, cu înțelesul actualului pluscaperfect *-sem* din dacoromîn și meglenit, să fi dispărut din macedoromîn fără meglenit și din istroromîn. Perfectul conjunctivului dacoromîn (*să fi făcut*), care astăzi numai în dacoromîn se găsește, n-a existat cumva odată în toate dialectele și apoi a dispărut din macedoromîn și din istroromîn? Ori, din contra, perfectul conjunctivului din macedoromînul fără meglenit (*să am făcut*), care actualmente numai în acest dialect se găsește, să nu fi existat cumva odată în toate dialectele și apoi să fi dispărut din meglenit, din dacoromîn și din istroromîn? Și una și alta sînt cu puțință.

Chiar pe terenul sunetelor am ținut incidental socoteală de asemenea eventuală prezență a unui fenomen într-un dialect, unde astăzi nu se mai găsește (Compară, de pildă, cele spuse la § 269, *α*, despre istroromînul *do*). Dar acolo se găsesc cîteodată obstacule, peste care foarte greu poți trece. Ușor poate zice cineva că e absurd să admiți că rotacismul lui *n* ar fi existat odată, în înflorirea lui actuală dela Moți și din istroromîn, pe tot teritoriul romînesc, și că apoi pe majoritatea acestui teritoriu ar fi dispărut pînă la slabe rămășiți din cauză că

r s-ar fi prefăcut în *n*. Ușor poate zice cineva că e absurd să admiti acest lucru, pentru că firea limbilor romanice e de așa fel, că prefacerea prin alunecare de sunet spontanee a lui *n* intervocalic în *r* e mai obișnuită decît cea a lui *r* intervocalic în *n*, iar în limbile indogermane prefacerea a diferite consonante intervocalice în *r* prin alunecare de sunet spontanee e obișnuită, în vreme ce *r* intervocalic e foarte refractar față de schimbările spontanee. Apoi asemenea schimbare în *bloc* a unei consonante în alta, urmată de revenirea în *bloc* la consonanta de mai înainte, e neobișnuită în istoria limbilor. Absurditatea nu-i, negreșit, *probată* prin asemenea considerații (Totul este cu puțință!), dar devine prin ele *probabilă*.

Pé terenul cel maleabil al formelor însă niciun obstacol nu ne împiedecă de a admite că o formă, datorită dezvoltării proprii a limbii, fără influință din partea limbilor străine, care astăzi se găsește numai într-o parte a domeniului românesc, a existat odată în întreg acest domeniu. Chiar despre un fenomen așa de izolat, ca acel al întrebuințării pronumelui masculin *lui* cu înțelesul femininului *ei* din istroromîn, poate susține cineva că a existat odată, sporadic, în toate dialectele, fără ca să fie acuzat de absurditate.

Dificultatea la asemenea susțineri stă în faptul de a hotărî precis că cutare formă se datorește într-adevăr dezvoltării proprii a limbii, fără nicio influință din partea vreunei limbi străine. Pentru o asemenea precizie hotărîre trebuie atîtă pricepere adîncă a firii limbilor încunjurătoare, încît ea devine imposibilă. Și aici, ca și pe oricare alte terenuri ale științei, trebuie să ne mulțumim cu aproximații.

10. În mijlocul acestei nesiguranțe asupra vechimii fenomenelor și asupra prezenței lor în acele dialecte, unde astăzi nu se mai găsesc, sigur este numai faptul că formele anteromînești, care aparțin adecă limbii latine, aflătoare astăzi numai în unul ori numai în unele dialecte, au existat odată în toate dialectele, și că, de pildă, istroromînul a posedat și el odată perfecte simple ale indicativului.

11. După cum la sunete, tot așa la forme constatăm faptul că un fenomen propriu unui dialect se găsește și în porțiuni din alt dialect, ceea ce probează strînsa legătură genetică dintre un teritoriu și altul al romînismului. Vezi Macedoromîn fără meglenit a) (§ 276) 1, β; c) (§ 278) XI, A 2; Meglenit c) (§ 287) X, α, nota.

§ 306. B. Sint fenomene la care dezvoltarea limbii românești s-a făcut prin influință din partea limbilor străine: a) (§§ 276, 285, 294) 2) β) (Forme nominale: cuvinte străine își păstrează declinarea din limba de origine).—a) (§§ 276, 285, 294) 2) γ, δ, ε, ζ) (Forme nominale: s-au introdus forme de declinare și de acord străine).—b) (§§ 277, 286, 295) 2) α, β, γ, δ) (Forme pronominale: s-au introdus pronume străine și elemente derivative pronominale străine).—c) (§§ 278, 287, 296) I (Forme verbale: formele prin care se exprimă viitorul, *actio instans* și *actio inchoativa* delă modul siguranței, apoi modul dorinței, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irrealului, sînt imitate după limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) VIII, 2 (Forme verbale: formă de imperativ introdusă din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) X, α (Forme verbale: forma participiului prezent introdusă din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) XII (Forme verbale: forme de prezent al indicativului, imperfect al indicativului, prezent al conjunctivului introduse din limbă străină; o formă personală delă viitorul *-rim* introdusă din limbă străină; lipsa conjunctivului datorită imitației unei limbi străine; cuvinte străine își păstrează formele de conjugare din limba de origine; raporturile de verb perfectiv și verb imperfectiv, și prefixele și sufixul pentru exprimarea acestor raporturi, introduse din limbă străină; raportul de verb iterativ, și sufixe pentru exprimarea acestui raport, introduse din limbă străină; adiective construite cu dativul conform uzului din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) XIII (Forme verbale: formarea pasivului prin mijlocirea verbului *venire* conform uzului din limbă străină).—d) (§§ 279, 288, 297) 1) (Adverbe introduse din limbă străină).—d) (§§ 279, 288, 297) 2) (Forme adverbiale introduse din limbă străină).—e) (§§ 280, 289, 298) (Prepoziții introduse din limbă străină).—f) (§§ 281, 290, 299) (Conjunții introduse din limbă străină).—g) (§§ 282, 291, 300) (Cuvinte introduse din limbă străină).—i) (§§ 284, 293, 302) (Sunete introduse din limbă străină).—j) (§ 303) (Amestec în vorbirea românească de crîmpee din vorbire străină).

§ 307. La aceste fenomene observăm.

1. Dintre toate dialectele cel care a făcut mai puține împrumuturi din limbă străină este dialectul dacoromîn. Numai prefixe (Și anume prefixul *ne-*, pentru care vezi exemple în *Tiktin-Wörterbuch*. Intrucît în prefixele *pre-* și *răz-*, *răs-* se va fi amestecînd influința prefixelor slave *pr-*, *pri-*, *raz-*, e

o chestiune până acum nelămurită, chiar în urma celor spuse de Max Auerbach, Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen, XIX-XX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig pag. 245, 250. Asupra prefixelor dacoromâne vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 98 și lucrarea lui Auerbach mai sus citată), sufixe derivate (pentru care vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 149, dar mai ales G. Pascu, Sufixele românești, București, 1916), adverbe (Vezi sub macedoromîn fără meglénit, § 279), vreo două prepoziții (Vezi sub macedoromîn fără meglénit, § 280) și cuvinte, anume substantive, adiective și verbe, niciun pronume. (Pentru cuvinte tot dicționarul lui Cihac, cu toate greșelele lui, este informatorul pînă în momentul de față), a împrumutat dacoromînul din limbă străină. Forme de declinare, de conjugare, pronume, conjuncții, împrumutate din vreo limbă străină, nu se găsesc în dacoromîn. Chiar cuvintele străine, care se găsesc multe în dacoromîn, nu se pot compara, nici în privința numărului, nici în ceea ce privește importanța, cu masa enormă de cuvinte străine care se găsesc în celelalte dialecte.

2. La o mare distanță de dacoromîn se însiră celelalte dialecte din punct de vedere al infiltrării influinței străine. Tot felul de forme, de declinare nominală, de acord nominal, de derivare pronominală, de conjugare, apoi pronume, raporturi dintre primitiv și derivat la verbe împreună cu formele respective (verbe perfective și imperfective, verbe iterative), raporturi la nume (adiective construite cu dativul conform uzului din limbă străină), forme adverbiale, prepoziții multe, conjuncții, au fost împrumutate: caz, număr, persoană, timp, mod, pasiv, s-au introdus din limbă străină pentru raporturile românești, apoi s-au introdus raporturi nouă împreună cu formele respective, apoi s-a pus un raport în locul altuia. Pe de-asupra futuror s-a virit în limbă un noian de cuvinte, nu numai de substantive, de adiective și de verbe, ci chiar de pronume, și acele cuvinte s-au lăsat adesea cu forma lor de declinare și de conjugare din limba de origine. Ca culme s-au mai amestecat, în limba cea deja atît de înstrăinată, cîrpee întimplătoare de vorbire străină.

Față cu acest bagaj enorm de străinisme, acele cîteva soiuri de forme pe care le-a împrumutat dacoromînul, și care se găsesc firește și în celelalte dialecte, apar ca o bagatelă: prefixe (vreo unul două), care nu servesc pentru exprimarea raporturilor de perfectiv și imperfectiv. (Reflexele macedoromîne și

istroromîne n-au fost încă cercetate), sufixe derivative, care nu servesc pentru exprimarea raporturilor de perfectiv, imperfectiv și iterativ (Reflexele lor în celelalte dialecte au fost cercetate numai pentru macedoromîn de Pascu Sufixele romînești), și prepoziții (vreo două).

3. Nu sînt însă la acelaș nivel macedoromînul fără meglenit, meglenitul și istroromînul din punct de vedere al influinței străine. Din mijlocul lor macedoromînul fără meglenit se dega-jează ca mai puțin influențat. La acest dialect străinismul a pă-truns în masă mare în declinarea nominală, la pronume, la ad-verbe, la prepoziții și la conjuncții, și chiar pe aceste terenuri influința străină nu s-a exercitat cu aceiș mare intensitate în toate localitățile, căci multe fapte sînt probate numai prin C. D., adecă numai pentru Albania. Pe terenul verbului macedoromînul fără meglenit se mișcă mai liber. Este adevărat că o cercetare mai amănunțită a sintaxei verbului, iar nu așa fragmentară, cum am făcut-o eu, ar scoate la iveală mult mai multe asemănări cu limba greacă ori cu limba albaneză, asemănări pe care ar fi cineva adeseori îndrituit să le considere ca împrumuturi stră-ine. Dar în această fragmentară cercetare eu am păstrat aceiș proporție la toate dialectele, și pentru aceia, din punct de vi-dere relativ, concluziile la care ajung sînt juste. Decî, pe te-renul verbului macedoromînul fără meglenit se mișcă mai liber. În afară de forma participiului prezent, de imperativul cu *as*, care de altfel numai în C. D. se găsește, și de formele compuse ca *va-vaî*, *vrea-vreaî*, el nu prezintă nimic străin (De forma probabilă de conjunctiv. -ș, probată printr-un unic exemplu din C. D., nu țin socoteală. Vezi sub c, § 278 XII). Formele com-puse cu *va-vaî*, *vrea-vreaî* sînt, drept, foarte importante și simbolizează un mare număr de raporturi dintre cele mai între-trebuințate, dar chiar la ele macedoromînul fără meglenit prez-intă oarecare independență (Compară formele compuse din *va-vaî*, *vrea-vreaî* și viitorul *-rim*) și în orice caz o atîta ușu-rință de mînuire, încît împrumutul a devenit o adevărată asimi-lare. Dacă la acestea se adauge considerația că pe terenul for-melor neinfluențate de limbă străine macedoromînul fără megle-nit prezintă o dezvoltare și o vigoare egale cu ale dacoromînu-lui (Vezi § 305 No 5), se poate spune că, cu toată influința străină, acest dialect și-a păstrat, chiar din punct de vedere al formelor, făptura romînească. În legătură cu această independență în mișcări stă faptul că folklorul acestui dialect este nu numai

bogat în cantitate (Din literatura poporană a Aromînilor, colecțiune formată și rînduită de Pericle Papahagi, vol. I [literatura copilărească, medicina populară, ghicitori, proverbe și idiotisme, colinde, paparudele, lăzărelul, leagănul, sărbătoarea sinzi-enilor sau tavianii, luna nouă, deceuri, poezia populară], București, 1900, 1072 pagini. Basme aromîne [culese] de Pericle Papahagi, București, 1905, 748 pagini, din care 504 pagini cuprind basmele. De alte colecții mai mărunte, precum Weigand Aromunen II, nu mai pomenesc), dar interesant din punct de vedere al vioiciunii sentimentului, al puterii imaginației, al humorului. În el se oglindește un popor energic, inteligent și de spirit. După mine basmele macedoromîne sînt mai frumoase decît cele dacoromînești (Nu vorbesc de basmele lui Ion Creangă, acestea sînt produse individuale).

4. Meglenitul și istroromînul sînt copleșite de străinismu. O gradație totuș se poate face și între ele, în felul acela a-nume că copleșirea este încă mai mare la istroromîn decît la meglenit. În afară de formele verbale compuse cu *va-vaî*, *vrea-vreaî*, care lipsesc și meglenitului și istroromînului și sînt înlocuite în ambele aceste dialecte prin formațiuni romînești, meglenitul este mai liber la declinarea nominală (și aici este mai liber chiar decît macedoromînul fără meglenit), la participiul prezent, la prepoziții. Pe de altă parte, la formele verbale, de care posedă multe străine și meglenitul, istroromînul întrece în străinism prin lipsa conjunctivului, prin formele imperfectului, prin raportul de verb iterativ și formele pentru exprimarea acestui raport, prin formarea pasivului, prin schimbarea raportului dintre unele adiective și complimentul lor. La adverb, dacă meglenitul prezintă faptul destul de important că formează adverbe din substantive romînești articulate cu articolul bulgăresc, istroromînul prezintă pe acel mai important încă al întrebunțării adverbului *kq* cu înțelesul croat al adverbelor prefixe germane *weg-*, *fort-*, *ab-*. Pe socoteala istroromînului se adaugă apoi poziția neromînească a cuvintelor.

Dacă la excesivul material străin se adaugă puțina dezvoltare a formelor neinfluențate de străinismu (Vezi § 305 No 6), rezultă pentru meglenit și pentru istroromîn, chiar față de macedoromînul fără meglenit, dar mai ales față de dacoromîn, o înfățișare neromînească, care atinge culmea în istroromîn. Dar nu e numai neromînească această înfățișare, ci și a-

cea a unui instrument sărăcăcios, neîndestulător, pe care vorbitorul îl mînuiește cu greu și fără tragere de inimă. Meglenitul, și mai ales Istroromînul, îți fac prin limba lor impresia că mai bucuroși ar fi să vorbească bulgărește orî turcește orî sîrbește decît biata lor limbă romînească. În legătură cu aceasta stă faptul că și folklorul acestor dialecte este sărac în cantitate (Weigand, Vlach-Meglen, Leipzig, 1892: 20 de coloane de texte. Pericle Papahagi, Romîniî din Meglenia, București, 1900: 7 coloane și 7 pagini de texte. Pericle Papahagi, Meglenoromîniî I, II, București, 1902: 125 de pagini cu diferit cuprins, dintre care mai importante 35 de pagini de basme; restul de 90 pagini cuprinde în mare parte traduceri în dacoromîn și detalii în dacoromîn. Th. Capidan, Meglenoromîniî II, București, 1928: 220 pagini [introducere, cîntece, basme, gîcitori, frazeologie—adecă propoziții izolate].—Weigand, Istrisches, I Jahresbericht, 122 sqq.: 16 pagini de texte. Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, București, 1906: 22 coloane și 38 pagini de texte. Iosif Popovici, Dialecte romîne din Istria, II, Halle a. S. 1909: 83 pagini de texte. Pentru alte mărunțișuri vezi Byhan Istrorumänisches Glossar, în VI Jahresbericht, pag. 175 sqq., care dă toată bibliografia anterioară anului 1899) și lipsit de farmecul folklorului dacoromîn și macedoromîn: monotonie, imaginație săracă și în aceiaș vreme absurdă, lipsă de vioiciune și de orice spirit, opera unui suflet obosit și stors.

5. Și totuș, în mijlocul aceștei năvăliri de forme și de cuvinte străine, sunetele aū rămas neatînse, ele aū persistat să fie cele romînești și să se dezvoalte în mod independent, conform cu spiritul limbii romîne. Influență străină, cîtă se poate constata sigur, din acest punct de vedere este minimă: la macedoromînul fără meglenit păstrarea lui ϑ , δ , γ în cuvinte de origine străină și introducerea sunetelor ϑ , γ în trei cuvinte romînești; la istroromîn păstrarea lui r sonant în cuvinte de origine străină; la meglenit nimic.

6. Și totuș, în mijlocul enormului material străin care a inundat istroromînul, o trăsătură de unire puternică printr-o formă romînească a persistat să existe între acest dialect și dialectul dacoromînesc, și tocmai pe terecul verbului, unde istroromînul a fost atît de mult ros de străinism. E vorba de formele așa numite viitorul I al indicativului (*voiū face*) și optativ (*aș face, aș fi făcut*); care serveșc în mare parte pentru raporturile de timp și de mod, pe care macedoromînul fără me-

glenit le exprimă prin compunerii cu *va-vaî*, *vrea-vreaî*. Din trei puncte de vedere samănă istroromînul cu dacoromînul la aceste forme, din punct de vedere fonologic, morfologic și sintactic. Formele acestea se găsesc apoi în istroromîn în cea mai mare înflorire, istroromînul li-a dat chiar o întrebuintare mai mare, peste granițele întrebuintării lor din dacoromîn. Iar asămănarea lor este cea mai mare față cu dialectul dacoromînesc din Banat.

§ 308. Din aceste fapte tragem învățăturile următoare.

α. Dacoromînul, ca să fie așa de puțin influențat de limbă străine, față de cum au fost influențate celelalte dialecte, a trebuit să se găsească în raporturile lui cu limbile străine în condiții excepționale. Aceste condiții excepționale n-au putut consta în faptul că Dacoromînii ar fi posedat mai multă putere de rezistență, mai multă energie de rasă, căci energia de rasă a fost tot așa de mare la Macedoromînii fără Megleniți, după cum o probează dialectul acestora și folklorul lor. Condițiile excepționale au trebuit să fie ori numărul copleșitor de mare al Dacoromînilor față cu străinii depe lingă dinșii și din mijlocul lor, ori (ceia ce nu revine tocmai la aceiaș) starea de rară populație anterioară pe locurile pe unde Dacoromînii au emigrat.

β. Pentruca dialectul macedoromîn fără meglenit să păstreze atîta vigoare, macarcă a fost mult influențat de limbă străine, a trebuit ca Macedoromînii să fi fost incunjuțați de străini mulți și influenți, dar în aceiaș vreme să fi format un bloc numeros și compact și să se fi recrutat din acei Romîni, la care limba și cultura specifică romînească să fi prins cele mai adînci rădăcini.

γ. Starea de deprimare a dialectelor meglenit și istroromîn se poate explica prin aceia că Romînii care vorbesc aceste dialecte au trăit de multă vreme în număr mic în mijlocul unor neamuri străine cu mult mai numeroase și în aceiaș vreme cu mult mai puternice din punct de vedere politic.

δ. Asămănarea dintre dacoromîn și istroromîn în una dintre cele mai importante forme gramaticale nu se poate explica prin vreo afinitate mai mare genetică dintre Dacoromîni și Istroromîni decît dintre aceste neamuri de Romîni și Macedoromîni și Megleniți (căci este foarte posibil ca forma gramaticală respectivă să fi existat odată pe tot domeniul romînesc), ci mai degrabă prin vreo legătură mai îndelungată cronologică: Dacoromînii și

Istroromîniî trebuie să fi trăit mai departe și îndelungată vreme în contact strîns și imediat, după ce Macedoromîniî s-au despărțit de dinșii.

ε. Un mare contrast constatăm la dialectele romînești, după cum le judecăm din punct de vedere al formelor și cuvintelor pe de o parte, din punct de vedere al sunetelor pe de altă parte. Judecate din punct de vedere al formelor și cuvintelor, ele apar foarte deosebite între dinsele, încît fără o prealabilă pregătire acel care vorbește pe unul din ele nu poate pricepe pe celelalte. Și dacă iaî ca criteriu de deosebire între limbî priceperea (Vezi cele spuse la § 273), apoi dialectele romînești îți apar ca patru limbî deosebite, anume ca dacoromîn, ca macedoromîn fără meglenit, ca meglenit și ca istroromîn. Judecate din punct de vedere al sunetelor însă, dialectele romînești apar atît de asămănătoare, atît de strîns legate între ele, cu atît de minime deosebiri dela unul la altul, încît stai la îndoială dacă trebuie să le dai numele de dialecte, și nu mai degrabă pe acel de subdialecte (Vezi cele spuse la § 273). Din acest punct de vedere, al sunetelor, considerate, ele îți apar apoi așa grupate, că pe meglenit nu-l poți considera ca de o egală importanță dialectală cu dacoromînul, cu macedoromînul fără meglenit și cu istroromînul, ci trebuie să-l judeci ca o ramură a macedoromînului, vezi § 274 No 16.

Cu totul pe dos se prezintă lucrurile, cînd comparî limba romînească cu celelalte limbî romanice. Aici, pe terenul limbilor romanice comparate între ele, aî a face cu o mare asămănare de forme și de cuvinte, dar cu o tot așa de mare deosebire de sunete. Nenumărate forme latinești aceleaș, și nenumărate cuvinte latinești aceleaș, primite de limbile romanice ca moștenire din limba latină, aî continuat de a trăi în ele până astăzi. Din nenorocire sunetele s-aî schimbat așa de deosebit dela o limbă la alta, încît formele acelea, măcarcă aceleaș, și cuvintele acelea, măcarcă aceleaș, aî devenit incomprehensibile dela o limbă romanică la alta. Aceste limbî, limbile romanice, tocmai pe dos de cum se petrec lucrurile cu dialectele romînești, îți apar ca dialecte ale aceleiaș limbî, cînd le judeci din punct de vedere al formelor și al cuvintelor, și ca limbî deosebite, cînd le judeci din punct de vedere al sunetelor!

Care sînt limbî deosebite? Limbile romanice, la care samănă formele și cuvintele, dar se deosebesc sunetele? Orî dialectele romînești, la care samănă sunetele, dar se deosebesc for-

mele și cuvintele? Această întrebare este de acelaș fel cu următoarea. Care oameni se deosebesc între dînșii? Acei care au complexiuni fizice și psihice deosebite, dar sînt înbrăcați la un fel? Orî acei care au aceeaș complexiune fizică și psihică, dar sînt înbrăcați în diferite feliiuri? Care samănă mai mult? Un Chinez și un Francez înbrăcați la fel după ultima modă pariziană? Orî un ficior de plugar, ajuns boer în București, și tată-so cel cu ițari și cu mînele crăpate dela coarnele plugului? Formele și cuvintele lesne se împrumută, ca și hăinele. Greu se împrumută și se schimbă sunetele, cele izvorite din baza de articulație, care această din urmă nu se poate schimba după plac (Vezi § 268 No 4 Nota). Nici baza psihologică, pe care se altoesc formele și cuvintele străine, nu se poate schimba după plac (Vezi § 268 No 4 Nota), dar ea este mai maleabilă, mai primitoare, ea face parte din spiritul cel impalpabil. Sunetul e legat mai ales de partea cea greoaie și brută a omului, de constituția lui fizică. Istroromînul a păstrat din originara limbă romînească numai puțin. Cu grămada a luat din limbă străină forme și cuvinte și a trîntit în propria sa limbă. Că și-a schimbat și mîntea însăș în mîntea străină prin acest bagaj străin primit în masă, aceasta nu s-a întîmplat, dar persistența sufletului romînesc sub hăina străină nu se poate constata lesne. Sunetele însă cu care pronunță, atît restul de forme și cuvinte latinești car i-au mai rămas, cît și mulțimea formelor și cuvintelor străine împrumutate, au trecut prin exact aceleaș vicisitudini cu sunetele din celelalte dialecte, dela originea lor latinească pînă astăzi, și astăzi au aproape aceeaș fizionomie cu sunetele din întreg domeniul romînesc. Samănă a Croat Istroromînul numai, la sunet își dă în teapă, cum se zice, se vede că-i Romîn cît de colo. Trebuie să fie Romîn și la suflet, dar acest lucru mai cu greu se poate constata. Iar Francezul are cu grămada forme și cuvinte aceleaș cu ale Romînului, forme și cuvinte pe care i le-a impus lui, ca și Romînului, Roma cuceritoare. Sunetele însă, cu care pronunță acest mare și asămănător bagaj latinesc, sînt atît de deosebite de ale Romînului, încît își dă și el în teapă, și se arată că-i Celt, amestecat cu Ligur, cu Iber, cu German, și altoit pe fondul unei alte rase mai vechi careva, iar nu Romîn, care a eșit dintr-un conglomerat de neamuri cu totul altul (Vezi § 234 No 2)*).

*) In privința aceasta face Wundt următoarele juste observații. Die Sprache, I, pag. 382-388: "Cînd o limbă băstinașă este influințată de o

Pentru aceia este tocmai contrarie realității următoarea susținere a lui Weigand, *Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909, pag. 9: „Cîtă vreme în dialecte de aceeași origine există numai deosebiri de sunete ori lexicale, nu poate vorbi cineva de limbi deosebite. Indatăce însă flexiunea suferă schimbări remarcabile, capătă dialectul caracterul unei limbi deosebite. În orice caz criteriul din urmă este mai bun decît acel bazat pe simple deosebiri de sunete ori chiar pe deosebiri lexicale”. Să se observe că prin „chiar pe deosebiri lexicale” Weigand dă a înțelege că criteriul bazat pe sunete e mai puțin bun decît chiar cel bazat pe cuvinte. Este cel mai pseudoștiințific lucru pe care l-am cetit în viața mea.

§ 309. C. Din punct de vedere al arhaismului fenomenelor, constatăm următoarele.

La macedoromîn fără meglent sint arhaice fenomenele :

limbă străină în așa grad, încît devine o limbă amestecată (*Mischsprache*), se observă că limba cea străină nu este influințată de limba băștinașă, în gura celor care vorbesc limba băștinașă ca limbă maternă, decît în sunete. Oricît de mare ar fi influința limbii străine, această limbă străină nu influențează sunetele limbii băștinașe, ci din contra sunetele ei primesc schimbări în gura celor care au limba băștinașă ca limbă maternă și care alături cu limba lor băștinașă vorbesc și limba străină, care altfel, în alte privinți decît sunetele, nu suferă din partea limbii băștinașe nicio influință. Cu cît vorbitorii limbii băștinașe sint mai aproape de natură, mai lipsiți de cultură, cu atît limba străină vorbită de dînșii este mai influințată din punct de vedere al sunetelor de limba lor băștinașă. Două fapte anume au loc. Cînd cei cu limba băștinașă nu vorbesc limba lor amestecată, ci pe cea străină, o vorbesc pe aceasta neschimbată în alte privinți și schimbată numai puțin din punct de vedere al sunetelor. Cînd însă cei cu limba băștinașă vorbesc limba cea amestecată, atunci schimbă sunetele limbii celei străine după firea sunetelor limbii lor băștinașe. Aceste lucruri se constată din cele ce se petrec cu limba germană din Alsacia și din unele cantoane ale Elveției, unde ea este influințată de limba franceză, și cu limba germană din statele unite ale Americii, unde ea este influințată de limba engleză. *Die Sprache*, I, pag. 400-401: „Rasa are influință în felul acela că, atunci cînd se amestecă diferite neamuri de oameni, care au diferite limbi, neamul cel mai puternic prin cultură și prin influință politică impune celuiălalt cuvintele și formele gramaticale, sunetele însă predomină ale neamului celui mai slab prin cultură și influință politică, dar mai numeros. Astfel s-au întîmplat lucrurile cu invaziile popoarelor indogermane în actualele teritorii ocupate de dînsele, unde au supus o populație băștinașă mai veche. Astfel s-au întîmplat lucrurile cu romanizarea popoarelor romanice. Astfel s-a întîmplat lucrul cu limba engleză, unde neamul german a dat formele și cuvinte, neamul romanic a dat cuvinte multe, iar sunetele sint ale neamului celt băștinaș?”

a) (§ 276) 2) *α*) (Forma a două singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină nu s-a identificat cu pluralul, cum s-a întâmplat aceasta în actualul dacoromîn, ci alături cu forma *-e*, *-i* există foarte des și forma originală *-ă*).—c) (§ 278) II (Perfectele de indicativ *-i* s-au păstrat, perfectele *-si* au forma forte la întregul singular, iar persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfectele simple au păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală).—c) (§ 278) IV (Forma de pluscaperfect al indicativului compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut).—c) (§ 278) V (Viitorul *-rim*).—c) (§ 278) IX (Infinitivul se găsește numai sub forma întregă).—g) (§ 282) (Cîteva cuvinte latinești care au dispărut din celelalte dialecte).

La meglenit sînt arhaice fenomenele: a) (§ 285) 2) (Forma a două singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină, *-e*, *-i*, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în meglenit, unde se găsește numai forma originală *-ă*).—c) (§ 287) II (Perfectele de indicativ *-i* s-au păstrat, perfectele *-si* au forma forte la singular [afară de p. 2, care în macedoromîn fără meglenit apare accentuată și pe radical, în meglenit însă se găsește accentuată numai pe terminație], iar persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfectele simple au păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală).—c) (§ 287) IV (Forma de pluscaperfect al indicativului compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut).—c) (§ 287) IX (Infinitivul se găsește mai numai sub forma întregă).—g) (§ 291) (Cîteva cuvinte latinești care au dispărut din celelalte dialecte).

La istroromîn sînt arhaice fenomenele: a) (§ 294) 2) *α*) (Forma a două singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină, *-e*, *-i*, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în istroromîn, unde se găsește numai forma originală *-ă*).—c) (§ 296) V (Viitorul *-rim*).—g) (§ 300) (Cîteva cuvinte latinești care au dispărut din celelalte dialecte).

Dacoromînul, în totalitatea lui considerat, și în cadrul fenomenelor de noi cercetate, nu prezintă nimic arhaic. Numai în subdialecte apar arhaisme, și anume în Banat și, foarte puțin, în Criș-Mureș.

Banat: c) (§ 296) I (În Banat se găsește forma cea mai arhaică a auxiliarului de optativ *aș*, formă care exista în vechea romînă, alături cu forma mijlocie a acestui auxiliar, formă

care există în istroromîn, și cu forma cea mai recentă a lui, formă care există în dacoromîn. Vezi § 255 No 217 Nota).—
c) (§ 278) II (În Banat se găsesc pe alocurea perfecte de indicativ *-i*, apoi perfecte de indicativ *-si* cu formă forte la persoana 1 singulară).

Criș-Mureș: c) (§ 278) II (Pe alocurea se găsesc perfecte de indicativ *-i* și persoanele 1 și 2 plurale dela perfecte *-i*, *-si* cu forma originală neanalogică după persoana 3 plurală).

Dacă este de admis că limba e cu atît mai arhaică, cu cît poporul care o vorbește e mai aproape de locul lui de obîrșie, ori cu cît s-a despărțit mai de curîndă vreme de acel loc de obîrșie, apoi trebuie să conchidem din faptele de mai sus următoarele:

α. Macedoromîni (inclusiv Megleniții) sînt mai aproape de locul de obîrșie al Romînilor decît Dacoromîni și Istroromîni.

β. Istroromîni s-au despărțit mai de curîndă vreme de acel loc de obîrșie decît Dacoromîni.

γ. Dacoromîni în migrația lor au mers dela vest spre est, căci arhaismele scad cu cît mergi dela vest spre est.

III

§ 310. Învățăturile, pe care ni le dă limba romînească prin formele și cuvintele ei asupra istoriei poporului romîn din timpul originii acestui popor, sînt următoarele:

1. Locul de obîrșie al poporului romîn este teritoriul romanizat al peninsulei balcanice, pe care l-am delimitat la §§ 111, 234.

2. Din masa uniformă a acestui popor s-au despărțit cei dintîi Macedoromîni cu Megleniții.

3. După ce s-au despărțit Macedoromîni cu Megleniții, Dacoromîni și Istroromîni au continuat de a trăi în legătură neîntreruptă o bucată de vreme.

4. Macedoromîni cu Megleniții au trăit încunjurați de neamuri superioare la număr, pănă ce s-au despărțit unii de alții. De aici încolo Macedoromîni fără Megleniți, măcarcă încunjurați de neamuri superioare la număr, au reușit, ori pentru că superioritatea numerică a încunjurătorilor n-a fost excesivă, ori grație vreunor avantaje sufletești față de încunjurătorii aceia, să-și păstreze caracterul etnic specific romînesc cu destulă vigoare. Megleniții însă, care au constituit dela capul locului o mică parte a Macedoromînilor, au fost doborîți de influință străină, din cauză că masa străinilor încunjurători a fost excesivă.

5. Aceiaș copleșitoare influință din partea străinilor încunjurători, din cauza masei excesive a acestora, ca și Megleniții, au suferit-o Istroromîni. Istroromîni însă în actualul lor teritoriu sînt relativ de curînd veniți. Nu cu multă vreme în urmă ei erau mai apropiați de punctul de obîrșie al romînismului decît Dacoromîni.

6. Dacoromîni au emigrat dela vest spre est. Față cu neamurile încunjurătoare, ori cu acelea cu care au conviețuit, ei au prezentat totdeauna o masă foarte puternică numerică. În special, dacă au ocupat teritorii, care posedau o populație anterioară străină, ei au fost mai numeroși decît aceasta, iar dacă peste dinșii au venit neamuri străine, ei au fost totdeauna mai numeroși decît populațiile acestea străine. Niciodată, nicăiri pe actualul teritoriu dacoromîn, populația dacoromînă n-a fost în minoritate față cu vreo populație oarecare străină conviețuitoare. Iar în relațiile lor cu popoarele străine încunjurătoare, care se găsea în teritorii complect străine limitrofe, Dacoromîni depe întregul actual teritoriu dacoromînesc, pe de o parte au prezentat linii de demarcație naționale precize, iar pe de alta nu s-au lăsat să fie niciodată copleșiți de influință străină; coeziunea romînească a fost totdeauna mai puternică decît adheziunea străină.

PARTEA III.

CE SPUNE LIMBA ALBANEZĂ

Barić = H. Barić, Albanorumänische Studien, I Teil, Sarajevo, 1919.—Bartoli D. = M. G. Bartoli, Das Dalmatische, 2 volume, Wien 1906 (Schriften der Balkankommission).—Bartoli D. A. = M. G. Bartoli, Dalmazia e Albania, în Revue de dialectologie romane, tome II, Bruxelles, 1910.—Bartoli N. = M. G. Bartoli, Note dalmatiche, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXXII.—Capidan = Th. Capidan, Raporturile albano-române, Cluj, 1922, în Dacoromania, anul II, 1922, pag. 443-554.—Cihac = A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane, Eléments latins [I], Francfort s. M. 1870, Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais [III], Francfort s. M. 1879.—Fischer Z. = Emil Fischer, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911.—Gast. Grund. = M. Gaster, Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. I, Strassburg, 1888.—Gast. Rev. = M. Gaster, Stratificarea elementului latin în limba română, în Revista pentru istorie, arheologie și filologie sub direcțiunea lui Gr. G. Tocilescu, I, București, 1883.—H. Col. = B. P. Hasdeu în Columna lui Traian, revistă pentru istorie, lingvistică și psihologie poporană, București.—H. Cuv. = P. B. Hasdeu, Cuvinte din bătrâni, București, 1878-1879, 2 volume.—H. Et. = B. P. Hasdeu, Etymologicum magnum Romaniae, dicționarul limbii istorice și poporane a Românilor, București, 1886 sqq.—H. Pr. = B. P. Hasdeu, Principii de filologie comparativă ario-europee, București, 1875.—Helbig = Robert Helbig, Die italienischen Elemente im Albanesischen, în X Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, pag. 1-137.—Jokl = Norbert Jokl, Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung, în Sitzungsberichte der Aka-

demie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 168.—Jokl Ind.=Norbert Jokl, Katun, zur Geschichte eines Balkanwortes, in *Indogermanische Forschungen*, XXXIII, pag. 420 sqq.—Jokl Ind. XXXVI=Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, in *Indogermanische Forschungen*, XXXVI, pag. 98 sqq.—Jokl Ind. XXXVII=Norbert Jokl, Beiträge zur albanischen Grammatik, in *Indogermanische Forschungen*, XXXVII, pag. 90 sqq.—Jokl Unt.=Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, Berlin und Leipzig, 1923.—Jokl Zeit.=Norbert Jokl, Vulgärlateinisches im Albanischen, in *Zeitschrift für romanische Philologie* XLI, pag. 228 sqq.—M. Alb.=Gustav Meyer, Albanesische Studien, III, Lautlehre der indogermanischen Bestandtheile des Albanesischen, in *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse*, Band 125.—M. Alb. I=Gustav Meyer, Albanesische Studien, I, Die Pluralbildungen der albanesischen Nomina, in *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse*, Band 104.—M. Alb. II=Gustav Meyer, Albanesische Studien, II, Die albanesischen Zahlwörter, in *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse*, Band 107.—M. Alb. IV=Gustav Meyer, Albanesische Studien, IV, Das griechisch-südrumänisch-albanesische Wortverzeichniss des Kavalliotis, in *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse*, Band 132.—M. Alb. V=Gustav Meyer, Albanesische Studien, V, Beiträge zur Kenntniss der in Griechenland gesprochenen albanesischen Mundarten, in *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse*, Band 134.—M. G.=Gustav Meyer, Kurzgefasste albanesische Grammatik, Leipzig, 1888.—M. Ind. VI=Gustav Meyer, Etymologisches aus den Balkansprachen, in *Indogermanische Forschungen*, VI, 104 sqq.—M. Lat.=Gustav Meyer, Die lateinischen Elemente im Albanesischen, in *Gröber's Grundriss der romanischen Philologie*, I, ed. I, Strassburg, 1888.—M. L. Lat.=Die lateinischen Elemente im Albanesischen, von Gustav Meyer, neubearbeitet von W. Meyer-Lübke, in *Gröber's Grundriss der romanischen Philologie*, I, ed. II, Strassburg, 1904-1906.—M. L. R. R. Alb.=W. Meyer-Lübke, Rumänisch, Romanisch, Albanesisch, in *Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien*, I, Heidelberg, 1914, pag. 1-42.—M. Wört.=Gustav Meyer, Etymologisches Wörterbuch der

albanesischen Sprache, Strassburg, 1891.—Mikl. B.=Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, in Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Bände 98, 99, 100, 101, 102.—Mikl. Slav.=Fr. Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen, in Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band XII.—Nopcsa A.=Franz Baron Nopcsa, Thrakisch-albanische Parallelen, in Anthropos, Revue internationale d'ethnologie et de linguistique, St. Gabriel-Mödling bei Wien, anul 1913.—Nopcsa K.=Franz Baron Nopcsa, Zu Fischer's Albanerforschung, in Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Verlag von Friedr. Vieweg und Sohn in Braunschweig, Jahrgang XLV, Mai 1914.—Nopcsa M.=Franz Baron Nopcsa, Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens, in Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegowina, Wien, Band XII.—Nopcsa U.=Franz Baron Nopcsa, Die Albaner, in Urania, Wochenschrift für Volksbildung, Wien, anul 1913.—Nopcsa Z.=Franz Baron Nopcsa, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? in Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911.—Pap. et.=Pericle Papahagi, Notițe etimologice, in Analele Academiei române, seria II, tomul XXIX, Memoriile secțiunii literare.—Ped.=Holger Pedersen, Albanesische Texte mit Glossar, Leipzig, 1895, in Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, Band XV.—Ped. Ind. V=Holger Pedersen, Das indogermanische *s* im Slavischen, in Indogermanische Forschungen, V, 33 sqq.—Ped. Krit.=Holger Pedersen, Albanesisch, in Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie.—Ped. Zeit. XXXIII=Holger Pedersen, Die albanesischen *l*-Laute, in Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIII, 535 sqq.—Ped. Zeit. XXXVI=Holger Pedersen, Die Gutturale im Albanesischen, in Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXVI, 277 sqq.—Pek.=Pekmezi, Grammatik der albanesischen Sprache, Wien, 1908.—Sand. Grund.=Sandfeld-Jensen, Die nichtlateinischen Bestandtheile im Rumänischen, in Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. II.—Sand. Jahr.=Sandfeld-Jensen, Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen, in IX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.—Sand. Zeit.=Sandfeld Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, in Zeitschrift für romanische Philologie, XXVIII.—

Schuch. Vok.=Hugo Schuchardt, Vokalismus des Vulgärlateins, Leipzig, 1866-1868.—Spitzer=L. Spitzer, Albanesische Etymogien, in Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, I, pag. 318 sqq.—Şain.=L. Şăineanu, Incercare asupra semasiologiei limbii romine, in Revista pentru istorie, arheologie și filologie sub direcțiunea lui Gr. G. Tocilescu, VI.—Treimer=Karl Treimer, Beiträge zur albanischen Sprachgeschichte, in Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, pag. 336 sqq.—Treimer Ind. XXXV=Karl Treimer, Der albanische Nationalname, in Indogermanische Forschungen, XXXV, pag. 135-136.—Treimer Zeit.=Karl Treimer, Albanisch und Rumänisch, in Zeitschrift für romanische Philologie, XXXVIII, pag. 385-411.—Vasmer=Max Vasmer, Studien zur albanesischen Wortforschung, I, in Acta et commentationes universitatis dorpatensis, B, Humaniora, I, Tartu (Dorpat), 1921, pag. 3-65.

In scrierea cuvintelor albaneze mă servesc de caracterul *ă* pentru a reprezenta pe *o* nerotunzit (în loc de caracterul *ε*, care de obicei servește pentru a reprezenta acest sunet al limbii albaneze), de caracterul *tš* pentru a reprezenta africata compusă din exploziva *t* și spiranta muțată *š* (în loc de caracterul *k*, care servește de obicei pentru a reprezenta acest sunet al limbii albaneze. Pentru valoarea de *tš* a sunetului vezi Pek. §§ 6, 8), de caracterul *dž* pentru a reprezenta africata compusă din exploziva *d* și spiranta muțată *ž* (în loc de caracterul *g*, care servește de obicei pentru a reprezenta acest sunet al limbii albaneze. Pentru valoarea de *dž* a sunetului vezi Pek. §§ 6, 8). Pe *l* al lui Gustav Meyer îl scriu după ortografia lui Pek. și Ped. cu *l*. După Weigand, Albanesische Grammatik, § 11, în dialectul gheg sudic și în dialectul tosc în loc de africata *tš* ar exista *k* (exploziva palatală afonă) și pe alocuri *t* (*t* muțat), și în loc de africata *dž* ar exista *g* (exploziva palatală fonică) și pe alocuri *d* (*d* muțat). Mărturia lui Pekmezi însă e foarte precisă: „*k*, *g* nu sînt palatale curate, *k*, *g* muțate, macarcă adesea își trag originea din aceste sunete, ci sînt affricatae, ca *ts*, *tš*, *dz*, *dž*. Decît numai la ele, în loc de *s*, *z*, *š*, *ž*, se contopesc cu *t*, *d* niște sunete care țin mijlocia între *s* și *š*, între *z* și *ž*, anume un *ś* și un *ž* muțate. *k* deci este un *tš* și *g* este un *dž*“. Apoi Pekmezi e un Tosc, după propria mărturisire, Archiv für slavische Philologie, XXI, pag. 220. Prin urmare pe afirmarea lui Weigand nu pot pune nicio bază.

CAPITOLUL XVII

§ 311. Intre limba română și limba albaneză există următoarele asemănări. (Punctul de plecare la comparație îl formează limba albaneză).

a) Fonetice

1. *a* neaccentuat < *ă* (Pentru românește vezi § 237 No 16). Regulat în tosc, cu excepții în gheg. M. Alb. 83; M. Lat. 811-812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. I, 15; Schuch. Vok. III 49. (vag); Gast. Grund. 407; M. Lat. 805; Sand. Grund. 527.—Tot așa în bulgara. Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. I, 15.

2. *á* accentuat + *n* ori $m < \check{a} (i) + n$, *m* (Pentru românește vezi § 237 Nos 3, 4). Regulat în tosc. Fenomenul lipsește în gheg. M. Alb. 82, 87; M. G. 4; M. Lat. 807-808; Pek. 20, 35.—Relevat de Gast. Grund. 407; M. Lat. 805; Sand Grund. 527.

3. *e* neaccentuat (afară de *e* inițial și final) < *ă* (Pentru românește vezi § 238 Nos 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36). Regulat în tosc, cu excepții în gheg. M. Alb. 65 (sufixul *-en*); M. Lat. 812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 32.

4. *é* accentuat, urmat de *n* și $m < \check{a} + n$, *m*, câteodată în tosc, și nu numai în aceleși împrejurări ca în românește. Fenomenul lipsește în gheg și într-o parte din teritoriul tosc (Pentru românește vezi § 238 Nos 28, 29, 30, 31, 32). M. Lat. 809; Pek. 36; Archiv für slavische Philologie XXI, 220.

5. *én* + dentală < *in* + dentală. Tosc și gheg. Rar (Pentru românește vezi § 238 No 25). M. Alb. 85; M. Lat. 809; Pek. 36.—Relevat de M. Lat. 805.

6. *én* + spirantă < *in* + spirantă. Tosc și gheg, în elementele albaneze autohtone. Regulat (Pentru românește vezi § 238 No 25). M. Alb. 85; Pek. 22.

7. *i* neaccentuat (afară de *i* inițial și final) < *ă*. Regulat în tosc și gheg (Pentru românește vezi § 239 Nos 43, 44, 45, 46, 47, 48). M. Lat. 812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 50.

8. *in* inițial neaccentuat + explozivă, *im* inițial neaccentuat + explozivă < **ăn* + explozivă, **ăm* + explozivă, și apoi, după căderea lui *ă* < *n* sonant + explozivă, *m* sonant + explozivă. În tosc și gheg. Regulat (Pentru românește vezi § 239 No 54,

§ 242 No 86). M. Lat. 813.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 53; Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 407.

9. *i* neaccentuat final dela terminația plurală a masculinelor a căzut, lăsînd urme de înmuiere ori de palatalizare asupra sunetului precedent. S-a păstrat înaintea articolului. În tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezi § 239 No 50). M. Lat. 819; Pek 90.

10. *o* neaccentuat < *u* de cele mai multe ori. Tosc și gheg (Pentru romînește vezi § 240 No 65). M. Lat. 813; Pek. 39.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 61.—Tot așa în bulgara. Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 61.

11. *o* neaccentuat < *ă*. Tosc și gheg. Rar (Pentru romînește vezi § 240 No 64). M. Lat. 813; Pek. 38 (Exemplele dela nota 1).—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 62.

12. *ó* înainte de grup de consonante < *ú*. Tosc și gheg. Regulat (Pentru limba romînă, unde fenomenul nu este legat de grup de consonante și e anteromînesc, vezi § 240 No 63). M. Lat. 810; Pek. 36.

13. *ŭ* s-a păstrat ca *ú*, n-a devenit *ó*. Tosc și gheg (Pentru romînește vezi § 241 No 66). M. Lat. 811; Pek. 37.

14. *u* neaccentuat < *ă* cîteodată. Tosc și gheg (Pentru romînește vezi § 241 No 68). M. Lat. 813; Pek. 38 (Exemplele dela nota 1).—Relevat de Mikl. B. Vocal. III, 8.

14^a. *-u* final cade. M. Lat. 813; Pek. 38 (Pentru romînește vezi § 241 No 71). Tosc și gheg.

15. *ă* cade înainte de altă vocală, de pildă *-ă* (temă singulară și terminație de nominativ-acuzativ singular, la unele feminine) înainte de *-e* (terminație de genitiv-dativ singular feminin) și *-a* (articolul de nominativ singular feminin *); *ă* (temă singulară și terminație de nominativ-acuzativ singular, la unele

*) După M. L. R. R. Alb. 39 faptul din urmă ar fi numai aparent: în romînește, drept, *făta* > **fătăa*; în albaneza însă *văiza* nu-i > **văizăa*, ci **vaizae*, *-a* adecă e provenit din contracția dintre tema *-a*, pe vremea cînd încă nu devenise *-ă*, și între articolul feminin postpozitiv **e*, care, înainte de a deveni actualul *a*, fusese identic cu articolul feminin prepozitiv *e*. După Ped. 6 *văiza e* > **văizăe*, *-a* adecă e provenit din contracția dintre tema *-ă* și articolul vechiu feminin postpozitiv **e*; dela temele *-ă* s-ar fi lășit apoi prin analogie forma actuală de articol feminin postpozitiv *a*, provenită dela capul locului prin contracția dintre tema *-ă* și vechiul articol feminin postpozitiv **e*, la celelalte teme feminine, de pildă la un cuvînt ca *núșeia*. Ped. trimete pentru detalii la un articol al său din Festkrift til Vilh. Thomsen.

masculine) înainte de *-i* (terminație de genitiv-dativ singular masculin) și *-i* (articol de nominativ singular masculin). Tosc și gheg (Pentru românește vezi § 242 No 85^a). Pek. 96, 98.—Relevat nepreciz de Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 408.

15^a. Faptul cum s-au dezvoltat în totalitatea lor vocalele finale. ^cȘi în romîna și în albaneza (tosc și gheg) *-u*, *-o* (pre-făcut prealabil în *u*), *-i* finali dispar, *-a* final devine *-ă*, *-e* final rămîne. Fenomenul e cu atît mai caracteristic, cu cît lipsește în celelalte limbi romanice?. M. L. R. R. Alb. 39.

16. Prezența a două feluri de *r* consonant limbal: *r* scurt și *rr* lung. Tosc și gheg (Pentru romînește vezi § 243 No 88). M. Alb. 73; M. Lat. 813; Pek. 9, 59.—Relevat de Mikl. B. Conson. I, 33; M. Lat. 813.

17. *rl* < *rr*. Tosc și gheg. Rar (Pentru romînește vezi § 243 No 94). M. Lat. 813, 814; Pek. 39.

18. *rn* < *rr*. Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezi § 243 No 94). M. Alb. 73; M. Lat. 813; Pek. 25, 39.—Relevat de Mikl. B. Conson. I, 34.

18^a. Prezența a două feluri de *l* consonant: *l* și *l̥*. Tosc și gheg (Pentru romînește vezi § 244 No 98). M. Alb. 74; M. Lat. 814; Pek. 8, 59.

19. *l+i+vocală* și *l+i* final fix < *l̥*. Acest *l̥*, dacă e inițial, se păstrează pe tot teritoriul albanez; dacă e la mijlocul ori la sfîrșitul cuvîntului, se păstrează numai în teritoriul din sudvestul Albaniei numit *çamări*, în fața insulei Corfu, pe tot celălalt domeniu albanez a devenit *l̥* (Pentru romînește vezi § 244 No 99). M. Lat. 814; Pek. 25, 39.—Relevat nepreciz de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Conson. I, 45; Schuch. Vok. III, 49.

? 20. *l* intervocalic < *r*. Tosc și gheg. Rar (Pentru romînește vezi § 244 No 100). M. Alb. 78; Pek. 26.—Relevat de Mikl. Slav. 7. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 551.

21. *n+i+vocală* și *n+i* final fix < *n̥*. Acest *n̥*, dacă a fost la începutul cuvîntului, s-a păstrat pe tot teritoriul albanez; dacă a fost la mijlocul cuvîntului, a devenit *l̥* pe tot teritoriul albanez; dacă a fost la sfîrșitul cuvîntului, a devenit *l̥* în gheg și în toscul de nord, s-a păstrat în toscul de sud (Pentru romînește vezi § 246 No 121). M. Alb. 66; M. Lat. 814; Pek. 24, 40.

22. *n* intervocalic a devenit *r* în tosc. Regulat. *n* intervocalic s-a păstrat în tosc ca *n* numai cînd a fost=*nn*, adecă lung, product al asimilației cîtră *n* a unei alte consonante (Pen-

tru românește vezi § 246 No 122). M. Alb. 65; M. Lat 814; Pek. 23, 40.—Relevat nepreciz de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Conson. I, 64.—Relevat în special de M. L. R. R. Alb. 40-41, pentru care partea importantă a fenomenului constă în nazalizarea vocalei precedente lui *-n-* înainte de prefacerea acestuia în *-r-* (Vezi pentru românește § 246 No 122), nazalizare despre care presupune că ar fi existat și în tosc. Din acest punct de vedere, al nazalizării vocalei precedente, considerat fenomenul, el capătă un câmp mai larg, căci înbrățișează și domeniul gheg, unde, macarcă *-n-* se păstrează, există nazalizarea vocalei precedente, precum și puținele cazuri (*grîu*, *frîu*, *brîu*, vezi § 246 No 123), unde, în întregul domeniu dacoromîn, nazalizarea vocalei precedente a avut loc, macarcă însoțită de dispariția lui *-n-*.

23. *b* intervocalic cade. Tosc și gheg. Regulat (Pentru românește vezi § 248 No 146). M. Alb. 37; M. Lat. 816; Pek. 33, 43.—Relevat de M. Lat. 805; Mikl. B. Conson. II, 27.

24. În grupul intervocalic *br* *b* a dispărut, ori pentrucă s-a asimilat lui *r*, ori pentrucă a căzut (poate după o prealabilă prefacere în *u*). Tosc și gheg. Regulat (Pentru românește vezi § 248 No 148). M. Lat. 813, 818; Pek. 43.

25. *k*, exploziva palatală afonă, care-și are originea, ori în exploziva palatală afonă latină (*kint* > *centum*), ori în exploziva palatală afonă din vreo limbă străină (*kiradži* > turc *kirağî*), ori în palatalizarea recentă a unei explozive guturale afone latine (*ken* > *canis*) sau băștinașe albaneze (*pikni* > **pikni* 2 pers. plur. prezent indicativ dela *pïek*), < *tš*. Tosc și gheg. Regulat. Pe unele teritorii gheghe, anume la Prizren, Dibra, Škodra, africata dezvoltată din *k* este *tš* (Pentru românește vezi § 251 No 190). M. Alb. 3, 6; M. Lat. 815; Pek. 8, 30, 41. Pentru Škodra vezi textul din M. G. 71-72.

26. *kl* < *k* pe tot teritoriul albanez, afară de teritoriul *čamări* din sudvestul Albaniei (vezi mai sus sub 19), unde *kl* s-a păstrat. Acest *k* > *kl* s-a păstrat în ghëg, a devenit mai departe *tš* în tosc (Pentru românește vezi § 251 No 178). M. Alb. 4, 77; M. Lat. 814, 817; Pek. 8, 19, 25, 39, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 64.

27. *kt* din elementele latine a devenit probabil întîiu **χt*, de unde s-a dezvoltat pe de o parte *ft*, iar pe de altă parte *xt*, *it*. Altă dezvoltare a căpătat *kt* băștinaș albanez, care a devenit **tt*, *t*. Tosc și gheg (Pentru fenomenul întru cîtva ana-

log romînesc *ct* < *pt* vezi § 251 No 179). M. Alb. 5; M. Lat. 818; Pek. 30, 42.—Relevat de Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 407; Mikl. B. Conson. II, 66; Sand. Grund. 527.

28. *ks* a devenit probabil întîiū **χs*, de unde s-a dezvoltat pe de o parte *fš*, iar pe de altă parte *š*. Tosc și gheg (Pentru fenomenul întru cîtva analog romînesc *cs* < *ps*, s vezi § 251, Nos 180, 181). M. Lat. 818; Pek. 42.—Relevat de Gast. Grund. 407; Mikl. B. Conson. II, 68; Sand. Grund. 527.

29. *ǵ*, exploziva palatală fonică, care-și are originea, ori în exploziva palatală fonică latină (*ǵint* > *gentem*), ori în exploziva palatală fonică din vreo limbă străină (*ǵol* > turc *ǵol*), ori în palatalizarea recentă a unei explozive guturale fonice băștinașe albaneze (*dóǵa* > **dóǵa* aoristul dela *dǵeg*), < *dž*. Tosc și gheg. Regulat. Pe unele teritorii gheghe, anume la Prizren, Dibra, Škodra, africata dezvoltată din *ǵ* este *dž* (Pentru romînește vezi § 253 No 201). M. Alb. 7, 10; M. Lat. 816; Pek. 8, 31, 41. Pentru Škodra vezi textul din M. G. 71-72.

30. *gl* < *ǵ* pe tot teritoriul albanez, afară de teritoriul *čamári* din sudvestul Albaniei (Vezi mai sus sub 19), unde *gl* s-a păstrat. Acest *ǵ* > *gl* s-a păstrat în gheg, a devenit mai departe *dž* în tosc (Pentru romînește vezi § 253 No 194). M. Alb. 8, 77; M. Lat. 814, 817; Pek. 8, 19, 25, 39, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 64.

31. *v* intervocalic cade. Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezi § 255 No 207). M. Alb. 39; M. Lat. 817; Pek. 26, 40.—Relevat de M. Lat. 805; Mikl. B. Conson. II, 34.

32. *s* intervocalic a rămas afon. Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezi § 258 No 219^a). M. Alb. 61; M. Lat. 817; Pek. 27, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 77.

32^a. *sl* < *scl*: *sulfur* < **slufur* < **sclufur* < *štsúfur* M. Wört. 411 (Că *štsótă* Schnee mit Regen vermischt M. Wört. 388 ar fi > **sclotă* > slav *slotă*, cum susține Vasmer 56, e puțin sigur, pentru că fenomenul *cl* < *k* e vechiū tare și ne-am aștepta prin urmare ca *s* să se fi prefăcut în *š* și ca cuvîntul să fi sunat astăzi *štsótă*). Pentru romînește vezi § 258 No 233.

33. În proparoxytona vocala din penultima de obicei se păstrează și mai rar cade, atît în romîna cît și în albaneza (tosc și gheg). Relevat de M. L. R. R. Alb. 39, care atribue fenomenul înprejurării că accentele silabelor, cu începere dela antepenultima, care poartă accentul cuvîntului, până la ultima, se succedază cu treptată descreștere în amplitudinea vibrațiilor.

Printre asămănările fonetice dintre limba română și cea albaneză au mai vrut Miklosich, Schuchardt, Ovidiu Densusianu și Capidan să considere pe următoarele. Mikl. Slav. 7: „Grupul *št*, așa de obișnuit în românește, ne trimete mai degrabă la limba albaneză decât la cea bulgară”. Este vorba despre româneștile *st+i+á* ori *é<št+á* ori *é*, *st+i* fix < *št+i*, *sc+e*, *i<sc* < *št+e*, *i*, pentru care vezi § 258 Nos 222, 223, 226. Dacă există vreo asămănare, apoi ea este între chipul cum s-a dezvoltat în românește *sc+e*, *i* și cum s-a dezvoltat *sk+e*, *i* în unele limbi slave (vechea bulgară, neobulgara, slovena, sîrba), unde *sk+e*, *i* a dat naștere lui *šč+e*, *i* (slovena) și lui *št+e*, *i* (vechea bulgară, neobulgară, sîrbă), Miklosich Vergl. Grammatik I, 286, 356, 383, 420. Grupul *št* din limba albaneză s-a născut cu desăvîrșire în alte împrejurări, și anume nu prin africaticizarea vreunei consonanțe de după *s*, în special prin africaticizarea unui *k* din vreun grup *sk*, ci din grupul *st* prin prefacerea spontană, independentă de orice vocală următoare, a lui *s* în *ș*. Vezi M. Alb. 58 sqq.; M. Lat. 816; Pek. 27, 41. —Schuch. Vok. III, 49: „Prefacerea lui *s* în *ș* înainte de vocale și consonanțe”. Impejurările în care se prefacă *s* în *ș* sînt în românește cu totul altele decât în albaneza. Vezi pentru romîna § 258 Nos 220, 222, 223, 225, 226, 228, 229, pentru albaneza M. Alb. 58 sqq.; M. Lat. 816; Pek. 27, 41. Pe scurt se poate spune că în românește prefacerea lui *s* în *ș* este condiționată de un *i* imediat următor ori de africaticizarea lui *t*, *c* din grupurile *st*, *sc*; în vreme ce în albaneza prefacerea lui *s* în *ș* este spontană, independentă de sunetele învecinate. O asemenea spontană schimbare a lui *s* în *ș* numai în istoromîn se observă. Vezi § 258 No 237. —Schuch. Vok. III, 49: „Păstrarea guturalei înainte de vocale palatale în cîteva cuvinte: *chelariu*, *chilie*, *chingă*, macedoromîn *ghintă*”. *chelariu*, *chilie* sînt împrumutate din neogreacă, *ghintă* e împrumutat din albaneza, iar *chingă* > **clinga*. —Schuch. Vok. III, 49: „Sunetul *h* între albanezul *χ* și *χ*. Der Laut *h* zwischen alb. *χ* und *χ*“? Nu se poate pricepe. —Ovidiu Densusianu, Histoire de la langue roumaine, I, 350: „Prefacerea lui *c* în *g* din cuvintele *aprig* > *apricus*, *stîng* > **stancus*, *vitreg* > *vitricus* se datorește „infiltrării în limba romînească a unei deprinderi de a pronunța albaneze. Se știe că în albaneza se găsesc pentru aceleaș cuvinte ba forme cu *k* ba forme cu *g*, după cum cuvintele sînt articu-

late ori nu: *blok-blogu, bunk-bungu, štänk-štängu, trunk-trungu*. După modelul acestor forme albaneze a început să se zică și în românește *aprigu, stîngu, vitregu*⁷. Mai întîiu, pentru ca să fi putut lucra modelul albanez, ar fi trebuit ca și în romîna acelaș cuvînt să fi existat și cu *k* final și cu *-ku* final, ar fi trebuit ca *apric*, de pildă, să fi existat și ca *apric* și ca *apricu* în aceeaș gură. (Există, drept, dar numai de ieri de alaltaeri). Dar nu trebuie să mai vorbim de geaba. Influența asupra sunetelor unei limbi din partea sunetelor altei limbi aș loc numai în perioada cea din urmă, atunci cînd influențarea pe terenul morfologic și lexical a atins culmea. Influența limbii albaneze însă asupra celei romînești chiar din punct de vedere lexical este așa de mică, încît presupunerea lui Densusianu nu merită nicio discuție.—Capidan 451: “In romîna și albaneza *rv, lv < rb, lb*”. Fenomenul însă este anteromînesc, vezi § 243 No 93, § 244 No 103.—Capidan 451: “*n* epentetic înainte de guturală în romîna și albaneza: alb. *langúa* > ngr. *λαγωνικόν*, alb. *drangúa* > ital. *dragóne*; dr. *genunchiú* > *geniculum*, dr. *pîngărire* > **paganire*, mr. *frángă* > *fraga*, mr. *urinclăt* > *uriclăt*”. *n* epentetic înainte de guturale însă și în alte limbi romanice, Meyer-Lübke *Grammatik der romanischen Sprachen*, I, pag. 485-486, și anume atît în cuvinte care mai aș o nazală, supt influența căreia s-a născut probabil noul *n* (de pildă spaniol *ningúno* > *necunus*, de felii romînelor *genunchiú, pîngăresc*), cît și în cuvinte unde altă nazală nu este (de pildă lombard *delenguár* > *liquare*, provensal și spaniol *langosta* > **lacusta*, de felii romînelor *frángă* și *urinclăt*).

II

§ 312. Asemenea fenomene, comune limbii romîne și albaneze (unele și limbii bulgare), aș fost considerate de cei care le-aș scos la iveală ca datorite ori unei limbi comune autohtone (Miklosich, Schuchardt), ori influenții unei limbi străine, și anume influenții limbii uralaltaice a Bulgarilor (Gaster), ori unei dezvoltări independente care nu implică vreo afinitate etnică (Gustav Meyer). Punctul de vedere al lui Sandfeld-Jensen și al lui Meyer-Lübke este nehotărit. Pe acel al lui Ovidiu Densusianu (Vezi mai sus, § 311 fine) îl trec cu vederea.

Acei care aș admis influența unei limbi comune autohtone aș plecat dela presupunerea că acea limbă comună trebuie să fi fost limba thracă, ori în general o limbă thraco-illyră oarecare, căci pentru acești învățați Thracii se confundă cu Illyrii din punct de vedere etnic și limbistic. În aceeaș vreme influența din partea

acelei limbi autohtone e considerată de dînsii în acel mod vag despre care am vorbit la § 268 No 4 Nota. Mikl. Slav. 6: „Popoarele, care locuiau în vechime peninsula balcanică, se pare că au format cu toatele ramuri ale unuia și aceluiaș mare neam de oameni, care se întindea la nordvest pînă în Istria, la nord și nordest pînă peste Dunăre și la Carpați, neam de oameni pe care cu dreptul îl poate cineva numi thrac”. Mikl. Slav. 8: „Expunerea de aici are ca scop să arăte că limba romînă prezintă niște fenomene care nu pot fi explicate prin limba latină. Fiindcă însă noi credem că putem admite că la formarea naționalității romînești și a limbii romînești au contribuit două elemente, anume unul roman și altul autohton, apoi sîntem dispuși să atribuim fenomenele discutate aici, dacă nu pe toate, dar pe cele mai multe, elementului autohton, și credem că acest element a fost înrudit cu Albanjii de astăzi, pe care noi îi considerăm ca descendenți ai Illyrilor”. Schuch. Vok. III, 49: „Cum că limba latină populară s-a dezvoltat în Epirus ca un dialect a parte, rezultă din firea lucrurilor”. (Numai dacă s-ar fi putut dezvolta în Epir un dialect latin! Dar Epirul era grecizat!). „Că acest dialect este identic cu acela care în forma lui actuală apare ca limbă romînească, trebuie probat. Miklosich a arătat în lucrarea sa [Mikl. Slav.] pag. 5 că în limbile romînă, neogreacă și sîrbă se găsesc urmele unei limbi autohtone, care limbă autohtonă s-a păstrat ca albaneza de astăzi. Dacă numim aceste urme, pentru scurtare, dace, apoi va trebui să admitem în următoarele puncte o influință a limbii dace asupra limbii latine populare”.

Punctul de vedere al lui Gaster este rezumat în următoarele vorbe Gast. Grund. 410: „Toate aceste fenomene le pun pe socoteala Bulgarilor turanici, care au venit între anii 660-668, în scurtă vreme și-au întins puterea peste toată peninsula balcanică și și-au păstrat limba în curs de trei secole mai înainte de a se contopi cu popoarele peninsulei. Influența Bulgarilor și a limbii lor asupra limbii romînești, etc., a fost ignorată pînă astăzi, și pentru aceia s-a ivit o teorie thracă, teorie care nu se poate susține, dacă cercetează cineva lucrul cu băgare de samă”.

Punctul de vedere al lui Gustav Meyer și-l face cunoscut acest învățat cu privire la prefacerea în *ă* a vocalelor neaccentuate, însă lesne se poate conchide că acelaș chip de a videa trebuie să fi avut el și cu privire la celelalte fenomene fonetice.

M. Lat. 805: „Prefacerea vocalelor accentuate și neaccentuate în *ă*, care are loc cam în acelaș fel în romîna și albaneza, se poate explica prin independenta dezvoltare a unei limbi indogermane”.

Dintre aceste trei puncte de vedere acel care nu se poate susține cu niciun preț este al lui Gaster. Chiar la cea mai puternică influință în ce privește formele și cuvintele din partea unei limbi străine, cum a fost aceia care s-a exercitat din partea limbilor greacă, slavă și albaneză asupra macedoromînului, meglenitului și istroromînului, influința în ce privește sunetele a fost ori nulă ori minimă. Și tocmai Bulgarii, care au fost copleșiți de neamurile străine, în mijlocul cărora s-au stabilit, și s-au pierdut în ele, ca limbă și ca singe, să fi putut avea asupra limbilor acelor neamuri așa de mare influință, încît să le fi infiltrat tot ce e mai greu de împrumutat dela o limbă la alta, particularități fonetice, și încă numeroase? Apoi atunci formele gramaticale și cuvintele, care sînt mai lesne de împrumutat, trebuie să se fi găsit bulgărești prin limba romîna, prin limba albaneză, și mai ales prin limbile slave din peninsula balcanică, cu droaea. Se înșeală însă Gaster cînd susține că „influența Bulgarilor și a limbii lor asupra limbii romînești, etc., a fost ignorată până astăzi”. Cu mult înainte de Gaster, la 1871, Roesler în *Romänische Studien*, pag. 254 sqq., a căutat să găsească în limba romîna împrumuturi dela Bulgari, sunete nu, dar cuvinte, și chiar un sufix derivativ. „În Bulgaria, pe vechiul teritoriu al Moesiei, Thraciei și Macedoniei, au trăit Romîni sute de ani în comunitate cu neamurile slave, care se răspîndise acolo, și cu sălbaticii stăpîni ai acestora, cu Bulgarii Utuguri. Dela această conviețuire cu Slavi și cu Ugri a rămas în limba romînească un dublu sediment, unul slav, care încă de mult a fost constatat și cercetat științificește, și altul ugru, care până acum n-a fost observat de limbiști și de istorici”. Și Roesler înșiră apoi descoperirile sale. Sînt cuvintele *noian*, *calic*, *deal*, *mal*, *lopată*, *toropesc*, *toroipan*, *boiar*, *tălhar*, *șapă*, *sur*, *pisară* („eine Barbenart”, probabil *pișcar*, *chișcar*, *șipar*, *cobitis fossilis*), *pisică*, *curcubău*, *înșiră-te mărgărite*, *sictir*; și sufixul derivativ *ică*, pe care-l găsește în cuvîntul *rōtică* (!) și-l derivă din samoiedul *-ako*. Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere: ecce, hoc recens est. *Ecclesiastes* I, 10. Cu toate acestea se poate întîmpla ca vreunul din cuvintele înșirate de Roesler să fie într-adevăr provenit dela Bulgarii ura-

loaltaică. Cuvîntul *boïar*, de pildă, este sigur de proveniență uraloaltaică (Vezi Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*), dar l-au primit Romîniî direct dela Bulgari, ori prin mijlocirea Slavilor ?

Punctul de vedere al lui Gustav Meyer este foarte ademenitor. Nimic mai firesc, de pildă, decît ca fenomenele 25 și 29 să se fi datorînd unui proces separat al limbilor romînă și albaneză, în mod cu totul independent de o limbă băștinașă a Romînilor, care să fi fost aceiaș ori asămănătoare cu limba Albanejilor. Căci africaticizarea explozivelor palatale a avut loc și s-a repetat în timp la tot felul de limbi indogermane: explozivele palatale indogermane s-au africaticizat din timpuri străvechi în o parte din limbile indogermane (limbile așa numite *satem*); explozivele guturale indogermane, după ce au devenit palatale înainte de *e*, *i* *) , s-au africaticizat în limbile slave încă din timpurile slavei primitive; explozivele palatale latinești s-au africaticizat în limba latină populară; explozivele palatale grecești s-au africaticizat în neogreaca (Thumb, *Handbuch der neugriechischen Volkssprache* § 17). Cu toate acestea asămănările dintre limbile romînă și albaneză sînt prea multe și prea importante (1, 2, 3, 4, 7, 8, 11, 14=propensiea tuturor vocalelor de a se preface în vocale guturale lipsite de rotunjire [*ă*, *î*].—5, 6=*é*+nazală<*i*+nazală.—9=căderea lui *i* final, lăsîndu-se urme de înmuere ori de palatalizare asupra consonantei precedente.—10=*o* neaccentuat<*u*.—15=căderea lui *ă* înainte de vocală.—16=*rr*.—17, 18=*rr*>*r*+consonantă.—19=*l*+*i*+vocală, *l*

*) Această palatalizare a explozivelor guturale indogermane înainte de *e*, *i* trebuie înțeleasă în felul acela că vocala consonantă *î* ori *ü* din grupurile *kîé-küé*, *kîi-küi* (Prin arăt accentul silabic), *gîé-güé*, *gîi-güi*, a dispărut, iar nu că ar fi existat dela capul locului grupuri *ke*, *ki*, *ge*, *gi*, cu explozive articulate la palatul moale urmate imediat de vocale articulate la palatul tare, și că numai cu vremea, în mod treptat, s-ar fi apropiat articularea explozivei de cea a vocalei următoare. Asemenea presupuneri antifisiologice sînt totuș obișnuite la indogermaniști, dar mai ales la romaniști (de pildă Meyer-Lübke *Einführung* ed. II § 125 sqq., Grandgent *Introduzione* § 258, Sextil Pușcariu *Lateinisches ti und ki im Rumänischen, Italienischen und Sardischen*, XI *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, pag. 175), care acești din urmă consideră pe *c*, *g* latinești în grupurile *ce*, *ci*, *ge*, *gi* ca explozive guturale, care numai tirziu și treptat au căpătat în limba latină populară articulație palatală! Pentru mai multă argumentare vezi studiul meu *Un specialist romîn la Lipsca III*, 29, 11, în *Viața Romînească*, anul 1909.

+i final fix < l' < ĩ. — 21 = n + ĩ + vocală, n + i final fix < ñ < ĩ.
 — 22 = n intervocalic < r. — 23, 31 = b, v intervocalici cad. — 24
 = b din grupul br dispăre. — 25, 29 = africativizarea lui k, ġ. —
 26, 30 = kl, gl < k, ġ. — 27, 28 = în kt, ks s-a înlocuit k prin-
 tr-o consonantă labială. — 13 = ũ păstrat ca ú. — 32 = s intervo-
 calic păstrat a fon), pentruca să le atribuim pe toate, cu si-
 guranță, unei dezvoltări independente, libere de orice influință
 genetică. Atâtea asemănări (dacă se lasă, bine înțeles, la o parte
 fenomenele latinești populare) nu se găsesc între limba română
 și vreo altă limbă romanică. Importanța lor se vede între altele
 și din aceea că cuvintele latinești au căpătat adesea în limbile
 română și albaneză o fizionomie aproape identică: *caballus*, pl.
caballi < romîn *cal*, pl. *caî*, albanez *kal*, pl. *kuaî*; *cubitus*
 < romîn *coț*, albanez *kut*; *avunculus* < romîn *unchiū*, dialectal
unts, albanez *unk* gheg, *unts* tosc *).

Trebue să se fi ascunzînd aici ceva dintr-un substrat fizic
 asemănător, dintr-o bază de articulație asemănătoare, și dacă ad-
 mitem așa ceva, apoi se constată o rețea de legături între lim-
 ba albaneză și diferite teritorii românești, care ar putea servi ca
 un indiciu, macarcă slab, etnic și istoric.

Mai întîiu, dintre cele două dialecte albaneze, tosc și gheg,
 acel care prezintă mai multe și mai remarcabile asemănări cu
 limba românească este dialectul cel dela sud, toscul, care se în-
 tinde dela riul Șkump spre miazăzi (2, 4, 22 se găsesc numai
 în tosc; 1, 3 se găsesc cu mai multă regularitate în tosc de-
 cît în gheg; iar sunetul *ă*, care, prin faptul că în el au propen-
 simea de a se preface celelalte vocale, este atît de caracte-
 ristic pentru limbile română și albaneză, are articulația romî-
 nească, de *o* închis nerotunzit, numai în tosc, în vremece în gheg
 el are articulația unui *o* nerotunzit foarte deschis și din cauza
 aceasta nn timbru de *ę* deschis. Pek. 7 **). Acel dialect alba-
 nez, prin urmare, prezintă mai multe și mai remarcabile asă-
 mănări cu limba românească, care în momentul de față este cel
 mai îndepărtat și de romînime; în special de dacoromînime,
 și de teritoriul romanizat de odinioară al peninsulei balcanice.

*) Se înșeală, deci, M. L. R. R. Alb. 42, cînd spune că „legăturile
 din punct de vedere al sunetelor între albaneza și romîna apar mult mai
 mici decît se admitea odată: ele se mărginesc la acelaș rythmus [No 33]
 și la vocalele nazale [No 22]”.

***) Pek. numește și scrie pe acest *ă* gheg astfel: „reduziertes *ě*”.
 Este acel *ă* pe care Weigand îl scrie cu *ę*. Pekmezi, ca și Weigand, s-a
 lăsat înșelat de timbru.

În al doilea loc, limba albaneză prezintă mai multe asemănări cu dacoromînul decît cu macedoromînul. Cu dacoromînul, și nu cu macedoromînul, samănă în fenomenele 19 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numai teritoriul *çamări* din sudvestul Albaniei), 21 (asămănare cu macedoromînul, dar în mică proporție, prezintă la acest fenomen numai jumătatea dinspre sud a toscului), 22, 25, 26 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numai teritoriul *çamări* din sudvestul Albaniei), 29, 30 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numai teritoriul *çamări* din sudvestul Albaniei). Cu macedoromînul, și nu cu dacoromînul, samănă numai în fenomenele 8 (care în parte aparține și dacoromînului), 17, 18. Apoi fenomenele, în care samănă albaneza cu dacoromînul, excluzîndu-se macedoromînul, sînt mai importante decît acelea, în care albaneza samănă cu macedoromînul, excluzîndu-se dacoromînul.

În al treilea loc, istroromînul nu posedă niciunul din fenomenele specifice macedoromîne-albaneze, iar din fenomenele specifice dacoromîne-albaneze posedă numai unul, dar de mare importanță, fenomenul 22. Punct de asămănare exclusiv istroromîn-albanez este numai prefacerea spontană a lui *s* în *ș* (Vezi mai sus, § 311 fine).

În al patrulea loc, în raporturile ei cu dacoromînul cele mai strînse legături le are albaneza cu teritoriul vestic al dacoromînului, căci fenomenele 16, 22, 25, 26 (în ce privește africativizarea lui *k > cl*), 29, 30 (în ce privește africativizarea lui *g' > gl*) aparțin ori exclusiv ori în maximă măsură teritoriului vestic dacoromînesc.

În al cincilea loc, în raporturile ei cu macedoromînul cele mai strînse legături le are albaneza cu vorbirea Romînilor din Albania, căci fenomenele 17 și 18 aparțin aproape exclusiv vorbirii acestor Romîni.

§ 313. Dacă admitem cu oarecare probabilitate că asemănările fonetice dintre limbile romînă și albaneză își au originea într-o afinitate oarecare a bazei de articulație, adică într-o afinitate oarecare etnică, apoi tot cu atîta probabilitate se poate admite că între poporul romîn și cel albanez trebuie să fi existat și o coeziune oarecare geografică, și anume o coeziune geografică proporțională cu asemănările de limbă. În tot cazul cu mai multă probabilitate se poate admite această coeziune geo-

grafică, proporțională cu asămănările de limbă, decît o discordanță între afinitatea etnică și poziția geografică. Dacă este așa, apoi putem trage concluziile următoare.

1. Albanejii au trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni.

2. Acei dintre Albaneji care au trăit mai în apropiere de romînime, în special de dacoromînime, au fost Toskii.

3. Fiindcă după toată probabilitatea Macedoromînii sînt emigrați în actualele lor teritorii din păturile despre sud ale romînizmului, apoi Albaneji, în special Toskii, trebuie să fi trăit odinioară prin teritorii apropiate de păturile despre nord ale romînizmului.

4. Poziția relativă geografică, pe care o au azi Toskii față de Gheghi, trebuie să fi fost aceeași și pe timpurile acele vechi despre care vorbim. Prin urmare, pe vremea cînd Toskii trăiau în apropiere de păturile nordice ale romînimii, Gheghi trebuie să fi trăit prin asemenea teritorii, care să fi fost, ori mai spre nord de teritoriile toske, ori în tot cazul mai îndepărtate de romînime. În cazul din urmă direcția nu putea fi decît cea despre vest, căci spre est se întindea romînimea.

5. Albaneji, prin urmare, în actualele lor teritorii sînt relativ de curînd veniți, emigrați dela nord de undeva. De altfel ar fi fost și extraordinar lucru să se fi păstrat din străvechi cu limba lor primitivă pe un teritoriu așa de intensiv grecizat, cum a fost odată actuala Albanie.

§ 314. Dacă sînt însă asămănări fonetice între limbile romîna și albaneză, deosebiri fonetice dintre aceste limbi sînt cu mult mai mari *).

*) În vreme ce asămănările dintre romîna și albaneza au fost în repete rînduri de diferenți învățați scoase la iveală, deosebirile dintre cele două limbi au fost trecute cu vederea. Numai M. L. R. R. Alb. ia în considerare și deosebirile. Mai întîiu indirect, cu ocazia înșirării caracterelor limbii albaneze (nu însă toate specifice), se pomenesc fenomenele albaneze, care nu se găsesc în romîna, $\check{o} < \acute{e}$, $\check{u} < \acute{u}$ (pag. 26), $a\check{u} < a$ (pag. 27), apoi direct se menționează următoarele deosebiri. 1) pag. 40: "În romîna numai a și o protonici s-ar schimba, cel dintîiu în \check{a} , cel de al doilea în u , iar e și i protonici ar rămînea neschimbați, pecînd în albaneza nu numai a protonic se schimbă în \check{a} și o protonic în u , ci și e protonic se schimbă în \check{a} , ceia ce ar însemna că în albaneza există „o generală slăbire în articularea vocalelor neaccentuate”?. Dar și în romînește e protonic devine \check{a} , vezi exemple la § 238 Nos 28, 29, 30, 31, 32, 33. Apoi

caracterizarea fenomenului ca o *slăbire în articulație* („Nachlassung in der Artikulation“) nu-î justă. Schimbările $a < \tilde{a}$, $o < u$ cer o întărire a puterii în articulare, nu o slăbire a ei (La e și \tilde{a} forța-î egală). Această părere de *slăbire* stă în legătură cu vechiul prejudețiu care consideră sunetele \tilde{a} , \tilde{i} ca sunete *reduse* (In însuș pasajul citat din M. L. R. R. Alb. termenul *reduș* apare: „im Albanesischen wurde nicht nur a , sondern auch e auf \tilde{a} reduziert“), produse prin reducerea la minimum a caracterelor specifice ale celorlalte vocale, prin aducerea cu alte vorbe a limbii cât mai mult spre starea ei de repaos. Nu este aici locul să discut erezia acestei păreri, născute din necunoașterea firii sunetelor \tilde{a} și \tilde{i} . Sunete cu asemenea timbre se nasc, la baza de articulație *înaintată*, pe drumul dintre starea de repaos a limbii și palatul moale, în vreme ce limba articulează cu partea ei posterioară, iar drumul parcurs este oblic; iar la baza de articulație *retrasă*, pe drumul dintre starea de repaos a limbii și palatul tare și moale, în vreme ce limba articulează ori cu partea ei mijlocie ori cu partea ei posterioară, iar drumul parcurs este vertical. Sînt niște sunete ca oricare altele din punct de vedere al forței cu care se produc, și tot atît de viabile ca oricare altele. În ce privește în special pe \tilde{a} , \tilde{i} romînești, ei sînt produse ale bazei de articulație înaintate, și forța de articulare a lor este egală, în ce privește pe \tilde{a} , cu a lui o , e , în ce privește pe \tilde{i} , cu a lui u , i , și cu mult mai mare decît a lui a . Să considere cineva pe \tilde{a} , \tilde{i} romînești ca niște a reduși este curată ironie. Foarte probabil \tilde{a} albanez are aceeași constituție fiziologică ca și \tilde{a} romînesc, dacă judecăm după asemănările etnice—nu mari tare, dar necontestabile—dintre cele două popoare, precum și după apariția lui \tilde{a} în aceleas împrejurări în ambele limbi. Cu această ocazie mai spune Meyer-Lübke că prefacerea în limba romîna a lui a protonic în \tilde{a} și a lui o protonic în u , în vreme ce e , i protonici ar rămînea neschimbați, înseamnă o „deplasare a bazei de articulație îndărăt (eine Verschiebung der Artikulationsbasis nach rückwärts)“. Voește să spună M.-L. că u este mai posterior decît o ? Se înșeală, căci, din contra, o este mai posterior decît u , vezi Bremer, Deutsche Phonetik, pag. 142 Anmerkung. Ori poate va fi făcînd vreo aluzie prin termenul „Artikulationsbasis“ la starea de repaos a limbii? În asemenea caz țîn să fac cunoscut aici că la Romîni starea de repaos a limbii (Indifferenzlage, Ruhelage) este, ca și la Germanii continentali (pentru care vezi Sievers, Grundzüge der Phonetik, pag. 59), cea *înaintată* (limba este astfel așezată în gură în starea ei de repaos, încît vârful ei se găsește îndărătul alveolelor dinților inferiori), spre deosebire de starea de repaos a limbii la popoarele germane de nord (Ingleji, Daneji, Norvegieni, Suedeji), care este cea *retrasă* (limba este astfel așezată în gură în starea ei de repaos, încît vârful ei se găsește îndărătul intersecției dinților superiori cu dinții inferiori, vezi Jespersen, Lehrbuch der Phonetik pag. 28. De altfel cum că această stare de repaos a limbii, pe care eu o numesc *retrasă*, pentru a o deosebi la nume de starea de repaos a limbii romînească, pe care tot eu o numesc *înaintată*, este cea a Inglejilor, Danejilor, Norvegienilor, Suedejilor, presupun eu, dar lucrul nu este declarat de Jespersen: Jespersen vorbește despre această stare de repaos a limbii, numită de mine *retrasă*, ca despre ceva omenesc, care ar fi comun tuturor limbilor. Tot

Mai întîiu chiar fenomenele înșirate mai sus ca asămănătoare au acest caracter numai dacă le consideră cineva în general și cu aproximație. La o mai apropiată cercetare ele prezintă, toate se poate zice, mai mult sau mai puțin remarcabile deosebiri dela o limbă la alta. De pildă, ca să pomenesc numai câteva cazuri, în romînește nu numai *-i* neaccentuat final fix dela terminația plurală a masculinelor a căzut, lăsînd urme de înmuiare ori de palatalizare asupra sunetului precedent, ci oricare *-i* neaccentuat final fix a suferit această schimbare cu acest efect asupra consonantei precedente, îdatăce s-a găsit în anumite împrejurări din punct de vedere al sunetelor imediat precedente (9); în romînește nu numai grupurile *rl*, *rn* devin *rr*, ci și grupurile *rd*, *rv* (17, 18); în romînește *l* intervocalic devine în mod regulat *r* (§ 244 No 100), pecînd în albaneza el devine regulat *l*, iar vreo prefacere a lui *l* intervocalic, ori în general a vreunui *l*, în *r* în albaneza e problematică, Ped. Zeit.

asa ca despre ceva omenesc, care ar fi comun tuturor limbilor, vorbește acest învățat și despre articularea sunetelor prin ridicarea în linie verticală a limbii anterioare, mijlocii și posterioare spre părțile corespunzătoare ale palatului, astfel că *e*, *i*, de pildă, s-ar fi articulînd numai cu limba anterioară ridicată vertical spre palatul tare, etc. Despre starea de repaos a limbii numită de mine înaintată, și despre articularea sunetelor prin mișcarea în raze a limbii spre palat, astfel că, de pildă, *e*, *i* se articulează prin ridicarea părții posterioare a limbii spre palatul tare, Jespersen nici nu pomeneste, și probabil habar n-are. Lui Jespersen i se pare că trebuie să fie general omenesc ceea ce se petrece în gura lui de German dela nord). Și mai țin să fac cunoscut că este într-adevăr extraordinară procederea lui Ernst Gamillscheg, care în Olténische Mundarten, Wien, 1919, strămută asupra sunetelor romînești modul de articulare pe care l-a cetit în cartea lui Jespersen, și care probabil nu-î nici macar propriul său mod de articulare, al lui Gamillscheg, căci Gamillscheg e German continental și trebuie să fi articulînd ca și cei mai mulți din conaționali săi. Tot ce spune Gamillscheg s-a petrecut numai în gura lui proprie, pe care și-a adaptat-o preceptelor lui Jespersen, dar din punct de vedere al dialectelor romînești, pe care pretinde că le-a studiat, n-are absolut nicio valoare.—2) pag. 41-42: 'Ceva deosebit între albaneza de o parte, romîna și dalmata de altă parte, este faptul că după nazală consonantele afone devin fonice în albaneza'.—3) pag. 40 și 22-23: 'În cuvintele accentuate — ... căderea vocalei neaccentuate protonice mijlocii este mai deasă în albaneza decît în romîna. Chiar în cuvintele accentuate — ... vocala din prima silabă cade foarte des în albaneza, ceea ce în romîna nu se întîmplă'.—4) pag. 42: 'Dacă asămănările dintre romîna și albaneza sînt mici, în schimb deosebirile sînt remarcabile: în albaneza cad *b*, *d*, *g* intervocalici, *ct* s-a dezvoltat altfel decît în romîna, dezvoltarea vocalelor accentuate și neaccentuate e alta în cele două limbi, și așa mai departe'.

XXXIII, 535, 551 (20); în albaneza nu numai *b* intervocalic cade, ci cad toate explozivele fonice intervocalice (23); în românește nu numai *k*, *g* se africitizează, ci printr-un fenomen analog și *r*, *l*, *m*, *n*, *p*, *b*, *t*, *d* înainte de *e*, *i* ori se africitizează, ori se înmoae, ori primesc între ele și *e*, *i* un *î* consonant epentetic (25, 29. Vezi § 243 No 95, § 244 No 107, § 245 No 116, § 246 No 134, § 247 No 144, § 248 No 155, § 249 No 164, § 250 No 175); în albaneza grupurile *ct*, *cs* au suferit numai pe departe aceleaș schimbări ca în românește, apoi grupul *ct*, pelingă schimbarea în *ft*, care e analoagă schimbării pe care a suferit-o în românește, a mai căpătat în albaneza și o altă schimbare, anume pe acea în *ît*, care e proprie teritoriului celt (27, 28). Dar chiar din punct de vedere al vocalei guturale nerotunzite, în care au propensia de a se schimba celelalte vocale în româna și albaneza, există deosebire între cele două limbi, căci în românește această vocală este de două feluri, deosebite și la articulație și la timbru, anume *o* nerotunzit (*ă*) și *u* nerotunzit (*î*), pecînd în albaneza ea este numai de un fel, anume *o* nerotunzit (*ă*): *u* nerotunzit (*î*) lipsește în albaneza *).

Dar apoi sînt fenomene de diftongare, de umlaut și de accent în limba albaneză, care constituesc o prăpastie între această limbă și cea românească.

În ce privește diftongarea, ea are loc în românește ca un

*) După Weigand, Albanesische Grammatik § 2, există în albaneza *î* în interjecțiile privitoare la cai *tî*, *ptî*, *ptît*, *ptrî*. Iar din cele spuse la § 12 al acestei gramatici, anume din compararea cu sunetul *и* al cuvîntului rusesc *вѣиъз*, și din întrebuițarea caracterelor *иі*, *ї*, rezultă că autorul vrea să spună că în albaneza *i* după sunetele *î*, *ș*, înainte de sunetele *î*, *ș*, și după sunetele *ș*, *nd*, se preface într-un sunet cu timbru de *î*, altul însă decît cel obișnuit românesc, și anume într-un *î* al cărui timbru are o nuanță de *i*. Acest *î*, cu timbru nuanțat de *i*, și care există pe alocurea și în dacoromîn (de pildă la Brașov, după cum eu singur am constatat din pronunțarea răposatului profesor Ion Bogdan), este în realitate un *î*, adecă un *u* nerotunzit, foarte anterior, cel mai anterior din sfera de mișcare a lui *u-î*. Din nenorocire nimic precis nu se poate afla din vorbele autorului din cauza insuficienței cunoștințelor fiziologice ale acestuia, care continuă încă de a tot vorbi de *gedeckte Kehllaute*, care ar fi—aceasta e o nouă descoperire—totodată și *Schmalzungelaute*, și ni spune că *î* albanez (adecă *i* nemțesc al autorului) se articulează cu limba anterioară, „mit gehobener Vorderzunge“ (Ori poate au Nemții la Lipsca baza de articulare cea retrasă a Inglejilor?).

fenomen de umlaut *), este condiționată de prezența lui *ă* ori *e* din silaba următoare (Vezi § 238 No 27, § 240 No 60). În albaneza ea ori e spontană (*é* lung ori scurt < *îé*, *ie*. Pek. 21, 35, 54; Ped. Krit. IX₁ 214), ori dependentă de consoanțele imediat următoare și de poziția în cuvânt (*ó+r* ori *l* ori *n* la sfârșitul cuvântului < *úo*, *úe*, *úa*; *ó+r+consonantă*, *ó+l+consonantă*, la mijlocul cuvântului < *úo*, *úe*, *úa*. Pek. 36, 55). Iar diftongii înșiși, proveniți prin procesul diftongării, au altă fire cu totul în cele două limbi. În româna diftongul născut din *é* este *ěă*, în albaneza este *îé* ori grupul cu diairesis *ie*. În româna diftongul născut din *ó* este *öă*, în albaneza este grupul cu diairesis *úo*, *úe*, *úa*. Dar grupurile *ie*, *úo*, *úe*, *úa* sînt în adevăr grupuri cu diairesis? Sînt adecă grupuri disilabice provenite prin diairesis dintr-un diftong anterior *îé*, **úó*, **úé*, **úă*? Lucrul nu-î de loc sigur, ba nici probabil. Mai probabil e că dela capul locului nici n-a avut ființă o diftongare a lui *é* și *ó* în albaneza, ci o desfacere a acestor sunete în grupuri de vocale disilabice, și că diftongul albanez *îé*, care există alături cu grupul disilabic *ie*, a provenit din acest din urmă prin contracție.

Dacă umlaut nu joacă niciun rol în albaneza la diftongare, unde tocmai el joacă un rol în romînește, acest fenomen fiziologic apare din contra ca foarte activ în acea limbă în împrejurări și sub forme, care în romînește nu se pomenesc. Vocalele accentuate anume se prefac în vocale mai închise sub influința unui *e* ori *i* din silaba următoare. De pildă, **álpi*, **dámi*, *canis* au devenit *elp* orz, *dem* boiu, *tšen* cine Pek. 57; pluralele în *-i* dela *daš* berbec, *kúnát* cumnat, *plak* bătrîn sună *deš*, *kunét*, *pletš* Pek. 91; *ie*, *îé+grup* de consoanțe din radicalul prezentului verbelor de clasa I < *i* la 2 persoană plurală a prezentului și imperativului, la toate persoanele imperfectului, și la toate persoanele prezentului și imperfectului pasive, din cauza terminațiilor cu *-i* și cu *-e* ale acestor forme Pek. 160, 161, 172, 177, 201; *é*, *á+grup* de consoanțe din radicalul prezentului verbelor de clasa II < *i* la 2 persoană plurală a prezentului și imperativului, și la toate persoanele imperfectului, din cauza terminațiilor cu *-i* și cu *-e* ale acestor forme Pek. 162, 173,

*) Înțeleg aici prin *umlaut*, pentru scurtare, orice schimbare a vocalei sonante din silaba accentuată a cuvântului care e condiționată de vocala silabei următoare.

177; *á* și *ó* din radicalul prezentului la unele verbe de clasa I, și *á* din radicalul prezentului la verbele *-ás* de clasa II < *é* la 2 persoană singulară a prezentului, din cauza vechii terminații *-i*, astăzi căzute, a acestei persoane Pek. 160, 162.

Cea mai mare deosebire există însă între limbile română și albaneză din punct de vedere al accentului. Deosebirea este importantă nu numai prin faptul că altfel este accentul în aceste două limbi, ci mai ales prin acela că accentul este cel mai sigur fenomen fiziologic, după care poți conchide că *á* a face cu altă bază de articulație. Dintre toate elementele unei limbi accentul este acel care se pierde mai greu, care se împrumută mai greu. Totul se poate împrumuta din limbă, până la complectă imitație, și cuvinte, și forme, și sunete. Numai accentul persistă cu cea de pe urmă tenacitate. Este vorba de accentul în înțelesul larg, sub care se cuprind nu numai accentul expirator și muzical, ci și cantitatea sunetelor, calitatea lor (timbrul), așezarea sunetelor în silabă, felul cum se despart silabele între ele, felul glasului (care atîrnă de chipul cum vibrează coardele vocale), pauzele dintre cuvinte. Vezi Wechssler, *Giebt-es Lautgesetze?* în *Forschungen zur romanischen Philologie*, Festgabe für H. Suchier, Halle a. S. 1900 pag. 471.

Nu toate momentele accentului pot fi constatate în limba albaneză (și nici în cea românească, care limbă din urmă de altfel n-a fost de fel cercetată până acum din acest punct de vedere). Dar unele momente ale lui se cunosc grație gramaticii lui Pekmezi. Și deosebirile față cu limba românească sînt extreme;

În albaneza vocalele sonante din silabele accentuate ale cuvintelor sînt de șese feluri de lungimi: 1) prea scurte, 2) scurte, 3) mijlociu lungi, 4) intermediare între mijlociu lungi și lungi, 5) lungi, 6) prea lungi. Pek. 46-48. Mai ales dialectul gheg deosebește clar aceste diferite cantități Pek. 46. În românește nu se poate deosebi decît o singură cantitate a vocalelor sonante din silabele accentuate, și această cantitate unică, judecată din punct de vedere al cantității vocalelor din silabele accentuate germane, este cea scurtă, și *á* din *cád*, de pildă, ori din *cápăt* ori din *cápătă*, *é* din *vêde*, *i* din *zi*, *zic*, *zică*, *ó* din *ómului*, *ópt*, *ú* din *úmbļu*, *ă* din *văd*, *í* din *ríd*, etc. aș cantitatea lui *é* dintr-un cuvînt ca germanul *stérbe*. Și dacă vei petrece în românește un cuvînt, să *zic* pe verbul *fac*, prin toate formele lui, toate vocalele accentuate ale lui vor avea aceeaș cantitate, astfel că *á* din *fac*, *faci*, *face*, *facem*,

faceți, fac = *ă* din *făcăm, făcăi, făcă, etc.* = *ú* din *făcui, făcúși, făcú, etc.* = *î* din *făcînd* = *ú* din *făcút* = valoarea unei vocale accentuate scurte din limba germană.

În albaneza vocalele scurte din silabele accentuate sînt deschise, cele lungi închise. Mai ales dialectul gheg deosebește clar această variată calitate. Pek. 52. În romînește, dupăcum vocalele din silabele accentuate aú o singură cantitate, anume scurtă, tot așa aú o singură calitate: sînt închise. Dacă în dialecte romînești se găsesc vocale deschise, de pildă *é* (Vezi § 237 No 7), deschiderea lor nu atîrnă de faptul că ar fi vocala scurtă ori lungă, ci de împrejurări de alunecarea sunetului independente de cantitate.

Din ceia ce spune Pek. 16, 46, 47 că în gheg „la pronunțarea vocalelor lungi iese tare la iveală elementul muzical”, și că la pronunțarea vocalelor *ű, î, ũ*, rezultate din contragerea grupurilor disilabice *úo, ie, ũe*, accentul muzical „se urcă în prima parte a vocalei și apoi cade brusc și se sfîrșește într-un ton mult mai jos”, astfel că „primitiva fire dublă a diftongului” [adecă a grupului disilabic!] „este încă perceptibilă”, rezultă că în gheg accentul muzical este remarcabil în felul acela, că în silabele lungi este mare distanța între maximul și minimul acestui accent, și că silaba accentuată are un ton mult mai înalt decît silaba neaccentuată imediat următoare. Fiîndcă între mișcarea melodică din silaba lungă și cea care are loc în prima parte a vocalelor *ű, î, ũ*, rezultate din contragerea grupurilor disilabice *úo, ie, ũe*, trebuie să fi existînd o corelație, apoi este permis de a admite (macarcă Pek. nu spune nimic în această privință) că în gheg în silaba lungă accentul muzical trebuie să fie ascendent, să înceapă adecă cu minimul de vibrații în unitatea de timp (tonul mai jos) și să sfîrșească cu maximul acelor vibrații (tonul mai sus). În romînește accentul muzical este puțin remarcabil. El este în silaba accentuată a cuvîntului ascendent, iar în mersul dela silaba accentuată la cea neaccentuată următoare este descendent, dar distanța dela maximum și minimum tonului în silabă și dela tonul silabei accentuate la acel al silabei neaccentuate este mică. Tot așa coexistentul accentului muzical, accentul expirator, este puțin remarcabil în limba romînă, căci diferența dintre maximul de amplitudine al vibrațiilor din silaba accentuată a cuvîntului și maximul de amplitudine al vibrațiilor din silabele neaccentuate este de puțină importanță.

Rezultă din această fire a accentului albanez două fapte.

Mai întâiu, prin variația de cantitate și de calitate a vocalelor, la care în gheg se adaugă și variația și puternica manifestare a accentului muzical, se produce o nuanță cîntătoare a vorbirii.

Apoi accentul capătă un rol de simbol, atît pentru lucruri cît și pentru raporturi, și anume un rol de simbol care întărește rolul cuvîntului și al formei gramaticale, fără să mai adauge nimic la ceia ce cuvîntul ori forma gramaticală exprimă*). De exemplu (Insemn numai trei cantități: scurtă, mijlociă lungă, lungă. Nu însemn calitatea și accentul muzical, care se înțeleg dela sine): *at* (*a* lung) tată, *at* (*a* scurt) cal Pek. 85.—*ștșipătăr* (*a* lung) Albanez, articulat *ștșipătări* (*a* mijlociă lung) Albanezul Pek. 47.—nomin. acuz. sing. *mal* (*a* scurt), genit. dat. sing. *măli* (*a* mijlociă lung), munte Pek. 95.—*hap* (*a* mijlociă lung, deschid), *hap* (*a* lung, deschizi), *hap* (*a* scurt, deschide) Pek. 159.—*avis* (*i* mijlociă lung, apar), *avit* (*i* lung, apari), *avit* (*i* scurt, apare) Pek. 162.—*ble* (*e* lung, cumpăr), *ble* (*e* scurt, cumperi), *ble* (*e* scurt, cumpără), *blémă* (*e* lung, cumpărăm), *blîni* (*i* mijlociă lung, cumpărați), *blénă* (*e* lung, cumpără) Pek. 166.—*lai* (*a* lung, spăl), *lai* (*a* mijlociă lung, spală imperativ) Pek. 164, 171, 172.—*tșéșă* (*e* mijlociă lung, fui), *tșe* (*e* lung, fuși), *tșe* (*e* scurt, fu) Pek. 72.—*dășă* (*a* mijlociă lung, dădui), *de* (*e* lung, dăduși), *da* (*a* scurt, dădu) Pek. 188.—*băra*, *băre*, *bări* (*ă* mijlociă lung, făcu, făcuși, făcu), *bămă*, *bătă*, *bănă* (*ă* lung, făcurăm, făcurăți, făcură).

Asemenea lucruri sînt cu totul străine firii limbii romînești.

Dintre limbile balcanice samănă însă cu limba albaneză din punct de vedere al accentului limba sîrbo-croată**), în care e-

*) Ca mijloc de a adăogi ceva la ceia ce cuvîntul ori forma gramaticală exprimă, ca simbol *noŭ*, servește accentul în toate limbile. Și în limba romînească, de pildă, vocalele se pot lungi cît de mult, și pot căpăta tot felul de accente expiratorii (între altele accente cu două și cu trei virfuri) și muzicale (cu cele mai mari distanțe dela maxima la minima, atît în sînul unei silabe, cît și dela o silabă la alta), dar pentru a mai adăogi ceva la ceia ce cuvîntul ori forma gramaticală prin ele înșeș exprimă: *tac* obișnuit înseamnă numai *tac*, *tac* însă cu *a* lung, cu accent expirator grav (forma >) puternic și cu accent muzical descendent, cu mare distanță dela tonul inițial la cel final, înseamnă „tac și răbd, dar nu știi cîtă vreme am să mai pot răbda!”.

**) Ar trebui poate să zic limbile sîrbă și croată, căci după Miklosich Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen I, 392 limbile sîrbă și croată sînt două limbi deosebite.

xistă o varietate și o reliefare de cantitate și de accent muzical remarcabile. În sîrbo-croată silabele accentuate din cuvînt (adecă vocalele sonante din ele) sînt unele lungi, altele scurte, iar silabele lungi și cele scurte sînt de cîte două feluri din punct de vedere al accentului muzical și al celui expirator, care sînt ori ascendente ori descendente. În silabele lungi apoi distanța dela minimum la maximum în tonul accentului muzical este mare (la accentul ascendent de o octavă, la cel descendent de o cvintă), iar distanța tonului muzical dela silaba accentuată lungă la cea neaccentuată imediat următoare este tot așa de izbitoare (silaba neaccentuată e cu o octavă mai jos decît maximul tonului din silaba accentuată). Tot cu o octavă mai jos decît tonul silabei accentuate este tonul silabei neaccentuate imediat următoare atunci cînd silaba accentuată este scurtă cu accent muzical descendent. Vezi L. Kovačević în Archiv für slavische Philologie III, 691; M. Rešetar, ibidem XIX, 579. De remarcat este că dintre toate limbile slave singură limba sîrbo-croată prezintă acest variat și cîntător accent.

La accent, în înțelesul larg al acestui cuvînt, aparține și faptul, relevat de M. L. R. R. Alb. 8, 27 *), că în vreme ce în romîna, contrariu de ceea ce se întîmplă în celelalte limbi romanice, grupurile intervocalice de consonante nu se asimilează complect decît rar, în albaneza, din contra, ele se asimilează complect mult mai des, și anume în felul acela că consonanta întîia se asimilează la a doua (asimilație regresivă), fapt care probează că distribuția sunetelor în silabe este alta în cele două limbi: pe latinul *septem* romîna l-a păstrat din punct de vedere al lui *-pt-* neschîmbat, *șapte*, pecînd pe indogermanul **septēmtis* albaneza l-a prefăcut, din punct de vedere al lui *-pt-*, în *štătă*. Cele două silabe, din *septem* romînesc de o parte, și din *septem-* albanez de altă parte, au fost de așa natură, că legătura dintre *-p-* și *-t-* din grupul intervocalic romîn *-pt-* a fost mai slabă decît legătura dintre *-p-* și *-t-* din grupul intervocalic *-pt-* albanez.

*) Meyer-Lübke relevează cele două procedări cu ocazia înșirării a diferite caractere (nu toate specifice) ale celor două limbi, dar fără să le constate ca deosebiri. Apoi se contrazice, căci, după ce la pag. 8 recunoaște că în romîna legătura dintre părțile constitutive ale grupurilor intervocalice de consonante este slabă, la pag. 35, din contra, dă a înțelege că în romîna ar exista tendința de a lipi cît mai mult una de alta consonantele din grupuri.

Prin urmare, dacă oarecare asămănări fonetice ne-ar îndreptăți să stabilim o apropiere genetică între Romîni și Albaneji, deosebiri mult mai mari ne obligă să despărțim aceste două popoare. Inrudiți vor fi ei Romîni cu Albaneji mai mult decît cu neamurile italice, de pildă, orî decît cu Celți, dar înrudirea este foarte îndepărtată.

§ 315. b) Morfologice și sintactice

1. Punerea articolului la sfîrșitul substantivului și adiectivului, care acest din urmă însă poate—iar în albaneza *trebue*—să fie articulat și cu articol prepozitiv. Tot așa în bulgara substantivul și adiectivul primesc articolul la sfîrșit. În afară de peninsula balcanică aș articol postpozitiv la substantiv limbile germane nordice. Apoi încă în limba primitivă a grupului slavo-lituan adiectivul a primit un articol postpozitiv.—Relevat de Kopitar în *Wiener Jahrbücher* April-Iunie 1829; *Mikl. Slav.* 7; *Schuch. Vok.* 49; *H. Cuv. II*, 612 sqq.; *Gast. Grund.* 408; *M. Lat.* 805; *Sand. Grund.* 527.

Dacă există asămănare între limba romînă și albaneză din punct de vedere al punerii articolului la substantiv, asămănare pe care de altfel o împărtășesc și alte limbi, o mare deosebire are loc din punct de vedere al articulării adiectivului. Adiectivul anume se articulează în romînește atunci cînd se articulează și în alte limbi care posed articol, anume: α) Cînd adiectivul e întrebuițat în alte raporturi decît acel de atribut. În acest caz articolul primit de adiectiv e cel substantival, cel postpozitiv (De exemplu „m-am deprins cu răul ca Țiganul cu scînteia”); dar exemplele sînt rare, căci Romînul preferă să concretizeze abstractul, atunci cînd îl întrebuițează în alte raporturi decît cel de atribut, și să-i dea formă substantivală (Vezi Principii de istoria limbii 175). β) Cînd adiectivul e întrebuițat cu elipsa substantivului articulat. În acest caz articolul întrebuițat e orî cel postpozitiv, substantivalul, orî cel prepozitiv, pe care numai adiectivul îl primește (De exemplu „leneșii aș mai mult noroc decît harnicii” orî „cei leneși aș mai mult noroc decît cei harnici”). În asemenea împrejurare adiectivul este atributul propriului său articol. Elipsă a substantivului în realitate nu există, ci locul substantivului îl ia pronumele determinativ, adecă articolul. γ) Cînd adiectivul este atributul unui substantiv articulat, adecă, mai bine zis, determinat. În acest caz articolul întrebuițat e

orî cel prepozitiv („muntele cel înalt“) orî și cel prepozitiv și cel postpozitiv („muntele cel înalt“). Exemple de acest fel aduce numeroase Hasdeu în Cuvinte din bătrîni II 623, 624 sqq.). În asemenea împrejurare articolul adiectivului aparține de fapt tot substantivului.—Cînd însă adiectivul e atribut al unui substantiv nearticulat, orî e predicat, el nu primește articol („cal frumos“, „calul e frumos“). Dar tocmai, în albaneza adiectivul primește articol în asemenea împrejurare, și acest fapt, caracteristic limbii albaneze, constituie față de limba romînă, ca și față de alte limbi care au articol, o mare deosebire: *iș nă djal i vârfără* (era un băiat orfan) Ped. 24₂; *bări nă džami tă mir* (făcu o geamie frumoasă) Ped. 30₁₂; *sufră i tiî ištă i florimt* (masa lui este de aur) Ped. 39₁₈; *dženä nă lum tă mað* (aflară un rîu mare) Ped. 40₂₃; *e pa heriu kănă tsă iș i šândoš* (văzu omul că era boul sănătos) Ped. 57₁₆. Dacă am traduce articolul prepozitiv albanez prin cel prepozitiv romînesc *cel*, exemplele de mai sus ar suna în romînește: *era un băiat cel orfan; făcu o geamie cea frumoasă; masa lui era cea de aur; aflară un rîu cel mare; văzu omul că era boul cel sănătos.*

2. Chipul cum se întrebuițează articolul, cînd substantivul e însoțit de un adiectiv.—Relevat de H. Cuv. II, 611 sqq., și după Hasdeu de Gast. Grund. 408.

Hasdeu insistă mai ales asupra tipului *homo ille ille bonus*, care ar exista în romîna și albaneza, ca ceva specific limbilor acestora, tip pe care l-a scos întîiaș dată la iveală Ascoli. „Ilustrul meu amic, profesorul G. I. Ascoli, în ultima sa publicațiune, vorbind despre cîteva trăsuri comune între limba romînă și limba albaneză, face următoarea observațiune: «Pentru a exprima ceia ce se zice italienește *il bell' uomo* limba romînă poate și obișnuște a întrebuița o construcțiune străină tuturor dialectelor neolatine, anume *omu-l cel bun*, literalmente *homo ille ille bonus*. Ei bine, limba albaneză, la rîndul său, trebuie să traducă pe *il bell' uomo* prin *heri-u i miră*, ceia ce însemnează de asemenea *homo ille ille bonus* (Studj critici, t. II, Roma, 1877, pag. 67)». Ascoli n-a făcut aici decît a atinge în treacăt, a destăinui printr-o răpede rază de lumină, un punct foarte important, etc.” Hasdeu agită apoi chestia în detaliu cu cunoscuta lui prolixitate, dupăce ne spune că o „schiță foarte pe scurt a primelor patru capitule ale studiului de față s-a publicat în Archivio glottologico italiano, t. III (1879) pag. 420-441“.

Decît numai tipul *homo ille ille bonus* există, drept, în limba romînă, dar nu există în cea albaneză! Căci albanezul *ñeri-u i miră* reprezintă tipul *homo ille bonus*, adecă pe romînul *omu-l bun*, deoarece articolul prepozitiv adiectival albanez *i* aparține adiectivului, ca formă a acestuia, nu aparține substantivului *determinat*: în *omu-l cel bun* substantivul *om* e de două ori *determinat*, odată prin articolul postpozitiv substantival *-l*, și a două oară prin articolul prepozitiv adiectival *cel*, care *de fapt* aparține tot substantivului; în vremece în *ñeri-u i miră* substantivul e *determinat* numai o dată, prin articolul postpozitiv substantival *-u*, deoarece articolul prepozitiv adiectival *i* aparține de fapt adiectivului însuș, ca o formă a acestuia, fără de care adiectivul nu poate să existe (Vezi sub 1).

Dacă bagî bine de samă, nu asămănare, ci deosebire mare există între limbile romînă și albaneză în privința întrebunțării articolului, cînd substantivul e însoțit de adiectiv. Limba romînă se caracterizează în adevăr prin dublarea (*omu-l cel bun*) și chiar triplarea articolului (*omu-l cel bunu-l*. Pentru acest tip dă numeroase exemple H. Cuv. II, 623, 624 sqq.), iar această dublare și triplare a articolului lipsește în albaneza. Albaneza cunoaște numai formele de articulare *omul bun* (*ñeri-u i miră*) și *bunul om* (*i mir-i ñeri*), dintre care cea de a două, după cum însuș Hasdeu mărturisește (H. Cuv. II, 635), nu-i romînească, deși ca neologism se găsește în limba literară romînă.

3. Chipul cum se întrebunțează articolul, cînd substantivul e însoțit de un genitiv articulat.—Relevat de H. Cuv. II, 639, și după Hasdeu de Gast. Grund. 408.

E vorba de două tipuri. α) Substantivul e nedeterminat: *un băiat al omului, nă dîlă i ñerîut*. β) Substantivul e determinat: *băiatul omului, dîli i ñerîut*.

Dacă bagî bine de samă însă, deosebirea e mai mare decît asămănarea. Mai întîi, din punct de vedere formal, în romîna articolul care se pune înaintea genitivului e altul decît acel care se pune înaintea adiectivului, pecînd în albaneza e acelaș articol. Dar apoi, și mai ales, numai la tipul substantivului nearticulat există asămănare sintactică, pentru că în ambele limbi substantivul e reliefat înaintea genitivului printr-un pronume determinativ. La tipul substantivului articulat există din contra o remarcabilă deosebire, pentru că numai în albaneza, nu și în romîna, se reliefează substantivul printr-un pronume determinativ înaintea genitivului: Romînul zice *băiatul omului*, iar Albanezul zice *băiatul al omului!*

4. Formarea în acelaș chip, prin mijlocirea articulelor postpozitiv și prepozitiv, a numeralului ordinal.—Relevat de H. Cuv. II, 639; Sand. Grund. 528.

Dacă bağı bine de samă însă, alt ceva e romînul *al doi-le* și alt ceva e albanezul *i dit-i*. Mai întîi prepozitivul *i* din albanezul *i dit-i* nu este identic din punct de vedere al înțelesului cu prepozitivul *al* din romînul *al doi-le*: *i* este o formă a adiectivului, nu este un element constitutiv al numeralului ordinal, pecînd *al* este îndr-adevăr un element constitutiv al acestuia (Vezi mai sus sub 2), albanezul *i dit-i* se traduce în romînește prin *doi-le*! Apoi, în romînește articulele, unul prepozitiv și celălalt postpozitiv, *al* de o parte, *le* de cealaltă parte, servesc ca elemente constitutive ale numeralului ordinal, în felul acela că prin alipirea lor la numeralul cardinal îl prefac pe acesta în ordinal. În albaneza însă *i* prepozitiv este forma adiectivului, iar *i* postpozitiv servește nu pentru a forma ordinalul, ci pentru a-l determina, el este articol, prin el se dă o formă determinată ordinalului, care, ca nedeterminat, există prin el însuș, fără să aibă trebuință, pentru a exista, de articolul postpozitiv *i*: ordinalul albanez doar e *dită*, format din cardinal prin mijlocirea unui sufix!

5. Formarea în acelaș chip, prin repetarea articolului prepozitiv, a pronumelui romîn *cel-al-alt*, albanez *tiătără* (celalalt)=*tă-i-atără*, care ar însemna „literalmente *le-l-autre*“.—Relevat de H. Cuv. II, 639.

În realitate la albanezul *tiătără* numai *t=tă* este articolul prepozitiv, *i-* aparține la radicalul pronumelui *iătără* (M. Wört. 162), astfel că cuvîntul albanez corespunde unui romîn neexistent *cel-alt* și francezului *l'autre*.

6. Aceiaș formă servește pentru genitiv și dativ.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Schuch. Vok. III, 49.—Tot așa în bulgara și neogreaca. Mikl. Slav. 7.

Este de observat însă că în limbile albaneză, bulgară, neogreacă genitivul și dativul au aceiaș formă atît la declinarea nominală cît și la cea pronominală, pecînd în limba romînă numai pronumele au aceiaș formă pentru genitiv și dativ, și încă cu excepție de pronumele personale de persoanele 1 și 2. La nume există în romînește aceiaș formă pentru genitiv și dativ numai la femininul singular însoțit de articol ori de alt pronume, și această formă, aceiaș pentru genitiv și dativ, își datorește originea tocmai faptului că numele a fost însoțit de pronume.

Punctul de plecare al acesteia forme de genitiv-dativ singular feminin a fost în adevăr faptul că la numele feminin singular de declinarea I, însoțit de articolul postpozitiv *-ei*, s-a schimbat prin alunecarea sunetului terminația *-ă* în *-e* supt influința lui *e* următor al articolului (Vezi § 242 No 78). Prin analogie s-a propagat apoi această terminație de genitiv-dativ singular feminin *-e* și acolo unde numele era însoțit de articolul prepozitiv ori de alt pronume la genitiv-dativ. Tot prin analogie s-a identificat apoi forma de genitiv-dativ feminin singular al numelui însoțit de articol ori de alt pronume cu forma pluralului și s-a propagat și la numele feminine singulare de declinarea III. Discuția acestui lucru vezi-o în ale mele Introducere în istoria limbii și literaturii române pag. 68, Principii de istoria limbii pag. 57 sqq. Vezi și § 242 No 78. Alt ceva e, deci, forma de genitiv-dativ dela declinarea nominală din limbile albaneză, bulgară, neogreacă, unde nu este restrinsă nici de gen, nici de număr, și este izvorită din firea declinării nominale însăș, și alt ceva e forma de genitiv-dativ dela declinarea nominală din limba română, unde e restrinsă la genul feminin și la numărul singular, și este izvorită dintr-un fapt de alunecarea sunetului provocat de pronumele care însoția numele. Chiar dacă se adoptează, pentru a explica forma de genitiv-dativ feminin singular dela declinarea nominală română, modul de a videa al lui Tiktin și al lui Bacmeister (Vezi § 242 No 78), că adecă această formă își are originea în genitivul și dativul latin (*-ae*, *-is*, *-i*), deosebirea între limba română de o parte și limbile albaneză, greacă, bulgară de altă parte, persistă tot cu atita putere, deoarece în asemenea caz asemănarea dintre genitivul și dativul dela declinarea nominală feminină singulară se datorește în limba română faptului că în însăș limba latină exista această asemănare: la declinarea I genitiv *-ae*=dativ *-ae*; la declinarea III genitiv *-is*=dativ *-i* prin alunecarea sunetului.

7. Formarea numeralelor cardinale dela 11-19 prin alipirea la zece a unităților cu ajutorul unei prepoziții: românești *un-spre-zece*, *doi (două)-spre-zece*, etc.; albaneze *nă-mbă-dîetă*, *dü-mbă-dîetă*, etc.—Relevat de Mikl. Slav. 8; Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 528.—Tot așa în toate limbile slave. Mikl. Slav. 8.

8. „*am*=*habeo* după albanezul *kam*“. Schuch. Vok. III, 49. Această extraordinară părere a reapărut apoi la Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen, II, § 238: „In albaneza

ka corăspunde romînilui *a*, întîia persoană singulară sună *kam*, și s-ar putea ca după *kam* să se fi format romînul *am*". S-ar părea însă că Schuchardt consideră fenomenul ca dac, pentrucă-l pune la rubrica elementelor dace. Ca curat împrumut din albaneza îl consideră însă Meyer-Lübke.

Dacă *am*=*habeo* ar exista numai în macedoromîn, ori mai bine numai în macedoromîn fără meglenit, ori mai bine numai în macedoromînul din Albania, ori (încă și mai bine!) s-ar găsi numai în cîteva locuri din Codex Dimonie, ar putea cineva să se gîndească la vreo influință asupra verbului romînesc din partea celui albanez (Compară § 278, XI, 3; XII). Dar *am*=*habeo* există și în dacoromîn și în istroromîn, în acele dialecte romînești adecă unde influința de împrumut din partea limbii albaneze a fost minimă. Asemenea împrumuturi de forme verbale pot avea loc însă numai atunci cînd influința de împrumut din partea unei limbi străine atinge maximum! Vezi §§ 332, 333, 334. De fapt *am* nu-î=*habeo*, ci *habemus*, persoana 1 plurală adecă s-a întrebuițat și pentru persoana 1 singulară.

9. „Formarea viitorului prin compunerea cu infinitivul a unui verb care înseamnă *velle*: a) în sîrba; b) în bulgara; c) în romîna; d) în neogreaca; e) în dialectul tosc al albanezei, în vreme ce în gheg viitorul se formează după chipul comun romanic, prin compunerea cu infinitivul a verbului care înseamnă *habeo*. În ce privește a) și b) să se observe că celelalte limbi slave formează viitorul de regulă ori prin prezentul unui verb perfectiv ori prin compunerea infinitivului cu *bōdō* [ero] ori cu *imō* [adecă *imam!* *habeo*]. Cu privire la c) să-și aducă cineva aminte că celelalte limbi romanice formează viitorul prin compunerea infinitivului cu verbul latin *habere*, cu excepție de retoroman, care-l formează prin compunerea infinitivului cu verbul *venire*". Mikl. Slav. 6. Relevat apoi de Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 526. Chestiunea a fost reluată de Meyer-Lübke, Zur Geschichte des Infinitivs im Rumänischen, pag. 86 sqq. în Romanische Abhandlungen Ad. Tobler dargebracht, Halle a. S. 1895: „Limbile surori de abia prezintă ceva analog [viitorului romînesc] în monumentele lor mai vechi, numai retoromana din Graubünden a cunoscut mai de multă vreme un *vi kuntā*, dar nu l-a întrebuițat prea des, pentrucă *veng a kuntā*, imitat după nemțește, i-a făcut prea mare concurență. Și chiar în latinește, dupăcum probează materialul adunat de Thielmann în Archiv für lateinische Lexikographie und Gram-

matik, II, 168 sqq., *volo cantare* în loc de *cantabo* se întrebuința așa de rar, încît nu poate fi vorba despre vreo înlocuire a viitorului prin prezentul lui *velle* compus cu infinitivul". La acestea se mai adaugă după Meyer-Lübke faptul că *viitorul* romînesc ar fi de origine relativ recentă, pentru că atunci cînd auxiliarul e întrebuințat după infinitiv, infinitivul n-are forma întreagă, ci cea scurtată: *cînta-voiu*, nu *cîntare-voiu*. Viitorul romînesc s-ar fi format, prin urmare, de abia după ce infinitivul a căpătat forma scurtată. Ar fi mai vechi optativul, căci la dînsul infinitivul are forma întreagă, cînd auxiliarul e postpus: *aș cînta*, însă *cîntare-aș*. Apoi continuă autorul astfel: „Dacă, deci, o origine latină a lui *voiu cînta* este exclusă, limbile vecine geograficește celei romînești au însă exact aceeași formă a viitorului, anume neogreaca, bulgara, sîrba și albaneza de sud, fapt care a fost relevat adesea, mai ales de Miklosich. Că această potrivire s-ar datori întîmplării nu se poate susține, pentru că celelalte limbi slave au alt chip de a exprima viitorul. Pentru explicarea ei sînt două posibilități: ori să admitem un element băstinaș, cum face Miklosich, ori să admitem o dezvoltare spontană la unul din popoarele respective, pe care apoi au imitat-o popoarele celelalte. Pentru limba romînă chestiunea se pune așa dar astfel: a fost înlocuit *cantabo* ori *cantarehabeo* prin *volo cantare*, pentru că populația anteromană posedă o formă de viitor corăspunzătoare formei din urmă, ori Romanii din peninsula balcanică au pierdut pe *cantabo*, pe *cantarehabeo* nu l-au avut niciodată, și au dezvoltat tocmai tirziul pe *voiu cînta* supt influința unuia din popoarele vecine cu dînsii?" Meyer-Lübke admite alternativa din urmă, dar spune că nu poate ști cine, Grecii ori Bulgarii, sînt inițiatorii tipului de viitor balcanic (pag. 89). Alternativa dîntîi o respinge pentru un motiv pe care nu-l pot pricepe (pag. 87): „Prima din cele două posibilități ar putea s-o admită cineva doar numai atunci, cînd viitorul romînesc ar prezenta nicași chipuri de întrebuințare (Gebrauchweisen), care nu s-ar găsi în limbile romanice, dar s-ar afla în limbile din răsăritul Europei, și care mai ușor s-ar explica ca latine populare decît ca romînești. După cît știu însă, acest lucru nu există".?

Am de făcut observațiile următoare.

α. Pentru a discuta cineva asupra originii viitorului romînesc, nu trebuie să-l ia în considerare izolat, ci în legătură cu congenerul său, cu așa numitul *optativ* ori *condițional*. Apoi

nu trebuie să se uite că acest *viitor* și acest *optativ* se găsesc numai în dacoromîn și istroromîn; aceste forme lipsesc în macedoromîn, unde, în macedoromînul fără meglenit, sînt reprezentate prin forme imitate după grecește, iar în meglenit prin conjunctiv (Vezi § 278, I, § 287, I). Acum, dacă luăm pentru formule verbele latinești *velle*, *habere* și *esse*, care, firește, în diferitele limbi sînt reprezentate prin verbele corăspunzătoare, formele de viitor și de optativ ori condițional din diferitele limbi, despre care este vorba, aș tipurile următoare.

	viitor	optativ ori condițional
romîn	<i>volo cantare</i>	<i>volebam cantare</i> (Vezi § 255: No. 217 Nota)
albanez	{ <i>vult cantem</i> , în tosc <i>habeo cantare</i> , în tosc și gheg	{ o formă neperifrastică, formată prin sufix (optativul) <i>vult cantabam</i> (condiționalul. <i>cantabam</i> face serviciul de imperfect al conjunctivului)
neogrec	<i>vult cantem</i>	{ <i>vult cantabam</i> (<i>cantabam</i> face serviciul de imperfect al conjunctivului) <i>volebam cantare</i>
sîrb	<i>volo cantare</i>	<i>cantatus fui</i>
bulgar	{ <i>vult cantem</i> <i>volo cantare</i>	lipsește

După cum se vede, sistemul, în întregimea lui considerat, e prea deosebit dela o limbă la alta, în special e prea deosebit dela limba romînească de o parte și celelalte limbi de altă parte, pentruca să se poată vorbi de o imitație. Cel mult s-ar putea admite o afinitate în baza psihologică, din care a decurs o predilecție pentru *velle* la formarea viitorului și optativului ori condiționalului, dar limbile aș procedat la realizarea acestor forme verbale fiecare după geniul ei propriu: la viitor una a zis *volo cantare*, alta *vult cantem*; la optativ-condițional una a zis *volebam cantare*, alta *vult cantabam*, alta n-a format optativ-condițional de fel. Cum a putut imita limba romînă pe cea bulgară, unde nici nu există optativ ori condițional? Ori cum a putut să imiteze ea limba greacă, unde stăpînesc tipurile *vult cantem* și *vult cantabam*?

Procedarea după geniul propriu al fiecărei limbi rezultă și din considerațiile următoare. În sistemul formelor verbale romî-

nești compuse cu *velle* punctul de sprijin îl formează optativul (condiționalul), căci el este și cel mai caracteristic față de formele optativului-condiționalului din limbile balcanice, și, după toată probabilitatea, cel mai arhaic *). Optativul însă ne dă o indicație, anume aceea că, dacă vor fi existând cumva în românește (adecă în dacoromîn și istroromîn) mai multe forme de viitor rezultate din compunerea cu *velle*, cea mai veche trebuie să fie cea unde *velle* este compus cu infinitivul. În dacoromîn însă (nu și în istroromîn) alături cu forma de viitor compusă din *velle* și infinitiv există o alta, unde *velle* este compus cu conjunctivul. Lucrul stă astfel. *velle*+infinitiv: limba literară (comună) *voiū, vei, va, vom, veți, vor cînta*; dialect *oîū, aî, a orî o, om, aîți, or cînta*. *velle*+conjunctiv: numai dialect *oîū să cînt, aî să cînți, a orî o să cînte*, p. 1 pl. lipsește, p. 2 pl. lipsește, *or să cînte* (În vechea romînă forma apare la toate persoanele: *voiū, vei, va-vrea-vra-o, vom, vreți, vor-or să cînt*, etc. Vezi exemple în Gaster Chrestomatie Gramatica). Forma de viitor compusă din *velle* și conjunctiv este, după indicația optativului, evident mai nouă decît cea compusă din *velle* și infinitiv. Dar ea s-ar constata ca mai nouă chiar fără vreo indicare din partea optativului, căci este firesc ca formele verbale la care participă infinitivul, cel care există numai în izolări, să fie mai vechi decît formele verbale la care participă conjunctivul, cel care a supplantat în românește infinitivul latinesc. Acum, în această formă de viitor relativ recentă s-a petrecut faptul încă și de mai recentă dată, că persoana 3 singulară a auxiliarului a înlocuit prin analogie pe toate celelalte, dar numai într-o parte din dialectul dacoromînesc, după cît știu numai în Muntenia: *o să cînt, o să cînți, o să cînte, o să cîntăm, o să cîntați, o să cînte* (Pentru limba mai veche nu găsesc în Gaster Chrestomatie Gramatica decît trei locuri, toate de origine muntenească, unul dintr-un pamflet în versuri al unor Munteni sfîrșitul secolului XVIII [„o să mergem“ II, 105] și două din Anton Pann anul 1841 [„o să-mi dea“ 3 p. pl., „o să mă-mbrac“ II, 360]). Nu cumva are să creadă cineva că

*) Arhaismul lui apare mai întîiu din scheletul său, care e așa de îndepărtat de etymon, încît chiar astăzi originea lui din *volebam* este contestată de uniia (Vezi § 255, No 217 Nota); apoi din compunerea cu infinitivul întreg, atunci cînd auxiliarul e postpus, macarcă lipsa infinitivului întreg la viitorul cu auxiliarul postpus s-ar putea explica prin faptul că postpunerea auxiliarului la viitor a fost mai neobișnuită.

acest *vult cantem* de recentă dată muntenesc este împrumutat din bulgara ori din neogreaca ori din albaneza? Apoi, dacă acest *vult cantem* muntenesc, care samănă întocmai cu *vult cantem* din bulgara, neogreaca și albaneza, este evident o formă datorită evoluției independente a limbii române, cu atât mai mult se datorește geniului propriu românesc sistemul *volo cantare, volebam cantare*, care se deosebește atât de mult de sistemul limbilor balcanice *vult cantem, vult cantabam*.

β. Dar chiar admiterea unei afinități în baza psihologică poate fi supusă la îndoială, pentru că pe de o parte compunerea cu *velle* pentru a forma viitorul nu este ceva exclusiv balcanic, iar pe de alta în limbile română și albaneză joacă mare rol în formarea viitorului și compunerea cu *habeo*, care e cea mai obișnuită în limbile romanice. În adevăr, *velle*+infinitiv a format odată viitorul într-o parte din retoroman, după propria mărturisire a lui Meyer-Lübke, și formează și astăzi viitorul pe alocurea în domeniul romanic, Bartoli Das Dalmatische, I, 286, iar tendința de a exprima viitorul prin compunerea lui *velle* cu infinitivul a existat în limba latină la scriitorii de tot felul de origini, începînd dela Plautus din Umbria până la Corippus din Africa (Vezi Thielmann citat de Meyer-Lübke, Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II, pag. 168). În ce privește formarea viitorului și a optativului-condiționalului prin compunerea lui *habere* cu infinitivul, formare răspîndită în majoritatea limbilor romanice și de origine latină populară, Thielmann în studiul său din Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II, 48 sqq., 157 sqq., Habere mit dem Infinitiv und die Entstehung des romanischen Futurums, probează că ea este de origine africană, și că din Africa, mai ales prin influința scriitorilor bisericești, s-a răspîndit în celelalte provincii romane (Vezi în special pag. 181 sqq.). Dacă n-ar fi fost anumitele împrumutări, grație cărora o formă de origine africană s-a putut răspîndi peste întreaga Romănie, cine știe dacă n-ar fi dovedit mai degrabă să ia locul vechilor forme latinești alte compuneri ale infinitivului, acele cu *posse, incipere, venire, vadere*, în special acea cu *velle*, compuneri ale căror germene, ori rămase nedezvoltate mai departe, ori perpetuate numai în teritorii restrînse romanice actuale, se găsesc în latina populară (Vezi Thielmann pag. 161 sqq.). Formarea însăși a viitorului cu *habere*, macarcă probabil în starea ei latină populară n-a atins teritoriul românesc (Să se observe, de pildă, faptul că Hieronymus, scriitor biseri-

cesc de origine din peninsula balcanică, n-are compunerî de infinitiv cu *habere* cu înțelesuri analoage viitorului ori condiționalului, Thielmann pag. 184; și că nici balcanicul Iordanis, marcă de altfel e plin de vulgarisme, nu prezintă nimic de acest fel, Werner Die Latinität der Getica des Iordanis, Halle, 1908, pag. 94. Eu însumi n-am notat nimic nici în Iordanis, întreaga operă, nici în balcanicul Marcellinus Comes), e atât de mult în geniul Romînului, încît astăzi *habere* compus cu conjunctivul, înlocuitorul infinitivului, formează cel mai răspîndit *viitor* al indicativului la Dacoromîni, adecă la acei Romîni care au fost mai puțin influențați în limba lor de străini: *am să fac, ai să faci, are să facă, avem să facem, aveți să faceți, au să facă* e mai întrebuițat decît *voiți face*, etc. Înțelesurile nu sînt exact aceleaș, dupăcum e lesne de înțeles, căci limba nu permite lux (Vezi ale mele Principii de istoria limbii 213), și nici n-au fost cercetate, dar un lucru pot spune, anume că în propoziție principală *am să fac* arată hotărîrea proprie a vorbitorului, iar *voiți face* arată o hotărîre cu nuanță de concesie, o hotărîre datorită unei stăruiți din partea cuiva, apoi că, în general dacă consideri lucrul, în mai multe împrejurări servește forma de viitor *am să fac* decît cea de *voiți face*. Tot așa în albaneza, alături de compunerea cu *velle*, există pentru a arăta viitorul (nu și condiționalul), la Toschi și la Gheghi, o compunere a infinitivului cu *habere*.

Mai degrabă decît cu o afinitate balcanică în formarea viitorului avem de a face cu o afinitate omenească!

γ. Nu este exact că formarea viitorului cu *velle* ar aparține numai dialectului tosc. Este adevărat că acest lucru îl afirmă și M. G. pag. 44. Pek. însă nu pomeneste nimic de aceasta. De altfel faptul că forma condiționalului, *vult cantabam*, analoagă celei a viitorului *vult cantem*, există și la Gheghi (Vezi Pek. 74, 81), apoi acela că viitorul II (futurum exactum), în forma sa analoagă celei a viitorului, *vult habeam cantatum*, există și la Gheghi (Vezi Pek. 74, 81), fac prin ele înseș îndoișoasă afirmarea că în dialectul gheg ar lipsi forma de viitor *vult cantem*. Dar în textele înseș gheghe date de M. G. se găsește forma de viitor *vult cantem*, de pildă M. G. pag. 68, No 18.

10. Lipsa infinitivului și înlocuirea lui prin conjunctiv.—Relevat de Mikl. Slav. 6; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 525; Sand. Jahr. 75 sqq.; Meyer-Lübke, Zur Geschichte des Infini-

tivs im Rumänischen, in Romanische Abhandlungen Ad. Tobler dargebracht, Halle a. S. 1895.—Tot așa în bulgară și neogreacă. Mikl. Slav. 6.

Cu toate acestea dialectul dacoromîn și limba albaneză au dezvoltat din participiul trecut un nou infinitiv. Pentru a arăta acest lucru voi expune diferitele întrebunțări ale participiului trecut albanez. Voi lăsa nepomenită întrebunțarea lui ca *participiū trecut* în izolare cu verbe auxiliare pentru a forma timpuri dela diferitele moduri ale activului precum și aproape întregul pasiv. Unde nu se arată anume dialectul, exemplele sînt date din dialectul tosc.—Faptul a fost relevat și de Sand. Grund. 527, care trimete la scrierea sa (în limba daneză) Rumänische Studien, pe care n-o cunosc.

a) Atribut, cu înțelesul de participiū trecut pasiv la verbele transitive și de participiū trecut activ la verbele netransitive. Tot așa în toate dialectele romînești, și în tot felul de limbi altele. Vezi § 278, XI, B, 1; § 287, XI, B, 1; § 296, XI, B. Participiul, în vorbire nearticulată și fără elipsa substantivului, cîteodată are articolul prepozitiv adiectival, cîteodată nu.

is nă dial i vârfără, pa mămă pa babá *mbétură* (era un băiat orfan, rămas fără mamă, fără tată) Ped. 24₂.—haidútă diálănă e șpună nă tiétără vând *mărgúar* (hoții pe băiat l-au dus în alt loc îndepărtat) Ped. 27₇.—ka nă kaikă *ngarkúar* me krip (are un caic încărcat cu sare) Ped. 28₁₁.—rii *săkăldisur* (șe-dea întristat) Ped. 30₂₂.—lambáda *dezur ...pa-dezur* (lămpi aprinse, neaprinse) Ped. 34₉.—*dezi* tă kátra lambádat e *pa-dézura* edé *tă dezurat* i šói (a aprins cele patru lămpi, care nu erau aprinse, și a stins pe cele aprinse) Ped. 34₁₁.—*iémi tă húmbur* (sîntem perduți) Ped. 38₃₃.—*vánă* nă tiétră duńá *mărgúar* (au ajuns la altă lume depărtată) Ped. 40₂₉.—*dzėti* babánă e tii šum *siloisur* (a găsit pe tată-so foarte întristat) Ped. 45₃₆.—š ke, o mbret, tsă rri kátšă šúmă *săkăldisur*? (ce ai, împărate, că stai așa trist?) Ped. 46₁.—*táni iémi tă húmbura* (acum sîntem perdute) Ped. 46₁₄.—*kátši* la védrān *zmbulúar* (țesetorul a lăsat vasul descoperit) Ped. 51₄.—*dzėti tă vrără* nga atá tsă kišnă vrără astséri (a găsit niște uciși [niște morți] dintre acei pe care-i omorise oștirea) Ped. 54₁₂.—*še kátră kămbă vartur* (vede patru picioare atîrnate) Ped. 59₂₉.—*váte* diáli nă štăpi *i săkăldisură* (se duse băiatul acasă năcăjit) Ped. 63₂₅.—*móri múskat ngarkúar* me ver (a luat catîrii încărcăți cu vin) Ped. 64₄.—*diáli váte* nă štăpi *siloisură* (băiatul se duse acasă

întristat) Ped. 64₃₂.—do hitș nă val *tă vlúară* (să saî în oloîr. clocotit) Ped. 66₁₃.—u dzând diáli *i măsúară* (s-a găsit [a devenit] băiatul învățat) Ped. 77₂₁.—t u lămă *tă mbitura* hazăr. (să vă lăsăm oile ucise gata) Ped. 79₂₃.—i ipnă nă tsópă búkă *tă múhlásură* (îi dădeau o bucată de pîne mucegăită) Ped. 82₁₃.—Márua *e kripură* me hi (~ cea presărată cu cenușă) Ped. 82₂₅.—vien Máro Părhitura *vేశur* nă florí (vine ~ înbrăcată în aur) Ped. 83₃₆.—mbéti Lílua nă mulí *ștrămbúară* dúar e *kămbă*. (a rămas ~ în moară strîmbată de mîni și de picioare) Ped. 84₂₁.—vii Lílua *ștrămbúar* (venia ~ strîmbată) Ped. 84₂₅.—vaiz *pa-martúar* (față nemăritată) Ped. 85₁₂.—rrii *sitoisură* edé *mbúșur* sită me lot (ședea întristată și cu ochii umpluți [plin] de lacrimi) Ped. 85₂₇.—pse rri astú *săkăldisură* edé *mbúșur*? (ce stai așa năcăjită și supărată?) Ped. 85₂₈.—bări edé karrotsérătă toîđio *vేశur* (a făcut și pe vizitiî tot așa înbrăcați [în aur]) Ped. 86₁.—[pláku] ka kurrísin *tă dálă* (bătrînul are spinarea eșită afară [e îngheboșat]) Ped. 100₂₀ col. I.

Din asemenea participii trecute, unele (cele dela verbele transitive) pasive, altele (cele dela verbele netransitive) active, prin pierderea înțelesului de acțiune, au rezultat adiective. Tot așa în limba romînă și în tot felul de limbi altele (Pentru limbile romanice vezi cîteva exemple în Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, II, § 395).

đerpăla *e dzúară* (vulpea deșteaptă [propriu deșteptată] Ped. 58₂₅.—iș neri *i măsúară* șum (era om învățat tare) Ped. 68₁₇.—*i marră* (apucat, nebun) Ped. 78₂₃.—fiălătă *e fșehura* (verbele ascunse, secrete) Ped. 80₃₄.

Remarcabile sînt acele adiective albaneze, la baza cărora au fost participii trecute dela verbe transitive cu înțeles activ de nomina agentis.

Arap Uzândziá, si *e kupătúară* șúmă tsă iš, e móri plákănă me tă miră (~, ca o pricepută tare ce era, a luat pe babă cu binele) Ped. 41₁₅.—aió ištă *e șaktisură* (ea e uitucă) Ped. 82₂₆.

Acest fapt stă în legătură cu acela că în albaneza de obicei (Cel puțin acest lucru rezultă din afirmările din M. G. § 119 și Pek. pag. 204) participiul trecut dela verbele transitive poate avea și înțelesul de nomen agentis. Asemenea participii trecute dela verbe transitive cu înțeles de nomina agentis se găsesc și în macedoromîn, poate prin influință albaneză (Vezi § 278, XI, B, 1; § 287, XI, B, 1). În dacoromîn astăzi nu

există, dar au existat odată, după cum probează adiective ca *oriceput* (Vezi mai sus exemplul analog albanez) și *avut* (Tot așa în albaneza *pătură, păsura*, M. Wört. 324). Dacă participii trecute dela verbe transitive cu înțeles de nomina agentis, și adiective derivate din asemenea participii, se vor fi găsiind și în alte limbi, nu știu.

Asemenea adiective, provenite din participii, se pot întrebuința—după cum la adiectivele albaneze lucrul de obicei se petrece, Pek. pag. 104—, fără articolul prepozitiv adiectival, ca complimente circumstanțiale (adverbe).

vâte șumă *mărguar* (a mers foarte departe) Ped. 36₁₁.—i holtși múskat *mărguar* nga krói (a tras catirii departe dela finfină) Ped. 64₅.—e pa tsă *mărguar* tsăni (a văzut-o cînele încă de departe) Ped. 84₂₅.

Dela asemenea adiective, provenite din participii, se pot forma apoi adverbe cu sufixul adverbial *-a*, pentru care vezi Pek. pag. 226.

do vii *fšéhura* (trebuia să se ducă pe ascuns) Ped. 82₂₀.—kišnă mără vâizăn *fšéhura* mbărnda (luaseră fata pe ascuns innuntru) Ped. 90₂₃.

||

b. Insoțit de adverbul *dúke, túke, gheg túe, tui*, fără articol prepozitiv adiectival (adverb care de altfel numai în această împrejurare se întrebuințează și după Ped. 120 ar fi compus din *tu* și *ke* și ar fi însemnînd *da wo, acolo unde*), și raportat la subiectul propoziției, participiul trecut albanez are înțelesul participiului prezent romînesc din aceeași împrejurare, anume al unui compliment, dar numai al unui compliment de timp și de mod (chip, fel). Pentru dacoromîn vezi a mea Gramatică elementară § 94; pentru macedoromîn și istroromîn vezi § 278, X, β, 1; § 287, X, β; § 296, X, β. Acest participiu albanez este așa numitul *gerundium* de M. G. pag. 44 și Pek. pag. 195. El trebuie pus în legătură cu întrebuințarea de sub c și trebuie considerat ca un infinitiv întrebuințat fără prepoziție (absolut). Acest *gerundium* albanez poate avea și pasiv ori reflexiv, format în acelaș chip ca pasivul ori reflexivul aoristului și optativului, prin mijlocirea lui *u-* prepozitiv. Vezi exemplele.

dúke štrânguară ipenă pas, u-mărgúa șumă (învemece urmăriă vulturul [urmărind vulturul], s-a îndepărtat mult) Ped. 26₂₈.—*pláka iku dúke šar* (baba a plecat ocărînd) Ped. 41₁₃.—[pláka]

iku *dúke britură* (baba a plecat plîngînd) Ped. 41₃₆.—vâte nă štăpî tã tîi ne e iéma *dúke klar* diáli (băiatul se duse la mäsă acasă plîngînd) Ped. 59₁₂.—diáli vâte nă štăpî *dúke klără* (băiatul se duse acasă plîngînd) Ped. 62₁₃.—vien e iéma *dúke tšerră e britură, dúke ulăritură* (vine mama zmulgîndu-și părul și țipînd și urlînd) Ped. 101₆ col. II.—șpărdău *džăn* é vet *túe šküem* iétă si plank-prisäs (și-a perdut averea petrecînd vieață de risipitor) M. G. 68 No 13 col. II (gheg).—i érđi părănă ní úrdän-tšindäs *túe i u-lütună* (i-a eșit înainte un centurion, rugîndu-l) M. G. 71 No 5 col. I (gheg).

II

c. Participiul trecut albanez, însoțit de articolul prepozitiv adiectival, și cu genul neutru, are, ca și participiul trecut dacoromîn (numai dacoromîn, nu macedoromîn și istroromîn), înțelesul de infinitiv activ prezent, și anume în aceleaș împrejurări ca și în dacoromîn. Dintre aceste împrejurări (pe care vezi-le la § 278, XI, B, 2) lipsesc numai α și ϵ , și încă această lipsă se datorește probabil insuficienței exemplurilor care-mi stău mie la dispoziție.

β . ilătš pãr *tã piélă* (leac pentru născut [pentru a naște] copii) Ped. 35₂₀.—vândet pãr *tã läftúar* (locuri pentru luptat [pentru luptă]) Ped. 38₃₀.

γ . ató [lambáda] isná hazăr mã *tã sósur* (lămpile erau aproape de stîns [de a se stinge, de a se trece, de a se sfîrși]) Ped. 34₁₀.—kăiö [lăkúrá] istă e miră pãr *tã fálor* (această piele e bună pentru rugat [pentru rugăciune, e bună de pus sub genunchi cînd își face cineva rugăciunea]) Ped. 63₁₂.—kártărat iănă bără bără hazăr pãr *tã ngarkúar* (scrisorile sînt făcute o sarcină gata de încărcat) Ped. 65₁₆.

δ . [káu] mã s is pãr *tã par* me si (boul nu măi era de văzut cu ochii, nu te măi puteai uita la el de urit ce era) Ped. 70₃₁.

ζ . kušdó tšă ka pãr *tã škrúar* kártă pãr nek aió duńá, *tã škrúană* (oricine are de scris o scrisoare pentru ceia lume, să scrie) Ped. 65₅.—spaněită kišnă nă moloie pãr *tã dărgúar* nă Stamból e *tã mirnă parát* (spiniîi aveau de trimes o obligație la Stambul, ca să iee niște bani) Ped. 74₈.—mã s ka pãr *tã džăn* džă (nu măi are de zis nimic, nu măi are ce zice) Ped. 90₁₀.

η . ai mbréti sevdán e tîi e kiš nă džamí, nă *tã fálor* (acel împărat plăcerea lui o avea în geamie, în rugat [acel împărat altă plăcere n-avea decît să se ducă la geamie să se roage])

Ped. 30₁₁.—u-nis pār *t ikură* (s-a pregătit de plecat) Ped. 79₃₅.—ată e dărgonei nă *tă lără* (pe dinsa o trimetea la spălat) Ped. 82₁₁.—u-bănă văstast tă tría pār *tă martúară* (s-au făcut fetele cele trei de măritat [aũ ajuns la vrista de măritat]) Ped. 82₂₂.—pār Máro Părhiturăn s tsănei kókän [ńérka] pār *tă martúară* (în ce privește pe ~ nu-și bătea capul măsa cea vitrigă de măritat [nu se gîndia măsa cea vitrigă s-o mărite]) Ped. 82₂₃.—nă pazăr e špie [kánă] pār *tă šitur* (la tîrg îl duc boul pentru vîndut [să-l vînd]) Ped. 70₂₁.—i a préva [kăut] edé vešt pār *tă šitur* mă mir (i-am tăiat boului și urechile pentru vîndut [pentru a-l vinde, ca să-l vînd] mai bine) Ped. 71₃.—érďă tsóset pār *tă vrar* búikun (aũ venit spîinii pentru omorit țaranul [să omoare pe țaran]) Ped. 73₈.

Đ. tiétră núku mund tsă t e hárrin nă *tă rátă* tă tamburáit (nimeni nu putea să-l egaleze în cîntatul din tambură) Ped. 24₅.—*tă ngósură* núku ka [ulku] (lupul n-are saț) Ped. 29₂₂.—e miră íštă dzamîia, po anafilé *tă fălătă* (geamiea e bună, dar rugatul [rugăciunea] nu folosește. *tă fălătă* e neutru singular) Ped. 30₁₄.—ti me nă *tă mûndură* edé do m i ndzerrts sítă (tu numai cu un dovedit vrei să și-mi scoți ochii [tu m-ai dovedit numai odată și și vrei să-mi scoți ochii]) Ped. 44₂₆.—préva nă tsînd me nă *tă héltšur* tă pálás (am ucis o sută cu un singur tras al săbiei [cu o singură trăsătură de sabie]) Ped. 52₉.—kătă *tă rrúară* kam kătó đietă viet (această vieață am acești zece ani [această vieață duc de zece ani]) Ped. 60₃.—i hiltš nga nă lăkúrá búali me nă *tă rrămbier* (ii rupea din citeo piele de bivol cu fiecare mușcat [mușcătură] Ped. 39₃₄.—ngórďă nga *tă dărătă* (aũ murit de băut [băutură]. *tă dărătă* e neutru singular) Ped. 64₇.—băre dzídă kătó púnăra me *tă măsúară* tă vezirit (ai făcut toate aceste lucruri cu învățatul [învățătura] vezirului) Ped. 65₂₉.—ki gomăr, kurdó tsă băgălit, ndzerr lira, héră pėsă, héră tétă, héră đietă, pas *tă ngrănit*, tsă tă băn (acest magar, de cîte ori se baligă, face lire, cite-odată cincî, altă dată opt, altă dată zece, după mîncatul [mîncarea] ce mîncă) Ped. 71₁₆.—edé astú nă *tă lăšúar* i bări lépurit, edé váte nă púnă *tă tii* (și așa i-a dat drumul epurelui și s-a dus epurele în treaba lui [Este imposibil de tradus exact în romînește și așa un lăsat i-a făcut epurelui]) Ped. 73₂₂.—tsă *tă dăšură* do tă bii? (ce iubit [iubire] să-ți arăt?) Ped. 80₉.—zúnă *tă klărătă* (aũ apucat plînsul [s-aũ apucat de plîns]. *tă klărătă* e neutru singular) Ped. 89₁.—nga *tă klărătă*

e șumă diáli, e didzói prinzipai (diñ cauza plinsului celui mult al copilului, l-a auzit prințul [de mult ce plingea copilul, l-a auzit prințul]. *tă klárătă* e. neutru singular. În loc de *diáli* ne-am aștepta să fie *diálit*) Ped. 90₃₀.—mbă *tă dal* tă mársit i múarr [plákată] *ďántă* (spre sfirșitul lui Mart aú luat babele oile) Ped. 95₂₀.—s na lă me *tă vărșătteră* tă tiú (nu ne lasă [în pace] cu țipatul lui) Ped. 97₆.

La hotărîrea că exemplele aparțin la \mathfrak{D} , că adecă participiul e aproape substantivat, în feliul acela că și-a perdit firea verbală, adecă de lucru abstract considerat ca rezultatul unei activități, aproape complet, m-am condus de criteriile că participiul este articulat cu articolul postpozitiv, ori că are atribut (adiectiv, pronume, genitiv), ori că este obiect drept.

Printr-un proces mai mare de concretizare participiile de sub \mathfrak{D} aú devenit în albaneza complet substantive, și anume \mathfrak{D}^1 . Reprezintă lucruri abstracte concretizate, astfel că înțelesul de *product al unei activități* a dispărut complet. Criteriul după care m-am condus pentru a hotărî acest lucru a fost că participiile aú plural.

zúri pláka tă briturit (s-a apucat baba de plinsuri [plinsete]) Ped. 41₆.—*diálănă* e *liđi* me *kálă*, se mos i biú nga *t ikurit* e șum (pe băiat l-a legat de cal, ca să nu cadă depe el din cauza alergărilor celor multe) Ped. 43₂₈.—*tă škrúara* (cele scrise, lucrurile însemnate în scris, scrierile) Ped. 70₆.—*tă klófsin tă mäsúara!* (să fie învățături!) Ped. 77₂₀.—*zúri* e *šótsia tă klárăt edé tă pismósurit* (s-a apucat soția lui de plinsuri [plinsete] și de vaitături [vaitări, văicărele] Ped. 80₅.—*džínărită pušúan tă briturit e tă kändúarit* (dracii aú încetat [aú înterupt, aú sfirșit] țipaturile [țipetele] și cîntaturile [cîntările, cîntecele]) Ped. 83₁₄.—*zúnă džínărit tă briturit e tă kändúarit* (s-aú apucat dracii de țipături [țipete] și de cîntături [cîntări, cîntecele]) Ped. 84₁₄.

\mathfrak{D}^2 . Reprezintă lucruri concrete.

tă štrúarită (așternuturile, lucrurile care se aștern pe patură, pe mobile de tot feliul, pe jos, precum prostirile și cele trebuitoare la facerea patului, apoi macatură, cuverturi, leghicere, etc.) Ped. 63₁₅.—*tă bliuară* (grăunțele măcinate. ~ e singular colectiv) Ped. 83₈.—*tă pira* (băuturi, lucrurile care se beau, precum vin, rachiu) Ped. 85₁₃.—*tă mbiétată* (sămănaturile, ogoarele sămănate, cerealele depe ogoare) Ped. 97₆.

Substantivările participiului-infinitiv de sub \mathfrak{D}^1 , \mathfrak{D}^2 se gă-

sesc și în dacoromîn, dar mai puțin decît în albaneza. Pentru D^2 poate fi îndoială la unele exemple, dacă avem a face cu substantivarea unui participiu-infinitiv activ, ori cu cea a unui participiu trecut pasiv. În special romînul *așternut* e mai probabil eșit dintr-un participiu trecut pasiv, pentrucă există și în macedoromîn (*aștirnütlu* P. B. 87, 91), unde întrebuițarea participiului trecut ca infinitiv activ, în înțelesurile de supt această rubrică, c, lipsește. Substantive abstracte și concrete născute din participii trecute pasive sînt lucruri obișnuite în diferite limbi, compară, de exemplu, francezele *tort, tors, couvert*, italienele *coperto, coperta*. Dar într-o limbă, ca cea romînă ori cea albaneză, unde participiul trecut are și înțeles de infinitiv activ, este greu de hotărît punctul de plecare al unor asemenea substantive. Greutatea se complică încă atunci cînd, după cum tot în albaneza și romîna se întimplă, participiul trecut poate avea și înțelesul de nomen agentis. Astfel, de pildă, romînul *șezut* (macedoromîn *șidzüt* P. B. 172), Gesäss, Hinterer, derrière, séant, are foarte probabil la bază un nomen agentis, căci șezutul este acea parte a corpului care *șede*, căreia îi aparține per excellentiam proprietatea de a *șede*.

||

d) Participiul trecut albanez, în afară de înțelesurile de infinitiv activ prezent compliment pelîngă verbe, însemnate sub c η , pe care le are și participiul trecut dacoromîn, mai posedă, ca infinitiv activ, și alte înțelesuri de compliment al verbului, care lipsesc participiului trecut dacoromîn.

a. Cu prepoziția *pa* (fără) și fără articolul prepozitiv adiectival. Din punct de vedere al timpului arată ori coincidența ori antecedenta față cu predicatul propoziției.

u nuku martónem pa marră ată diălă, tsă tă mă pältséin (eu nu mă mărit fără să iaș [dacă nu voiș lua] pe acel tînăr care să-mi placă) Ped. 25₄.—*tă hai pa pagúar* (să minince fără să plătească) Ped. 27₅.—*u nuku ikii pa bittsură púnán* (eu nu plec fără să gătesc lucrul) Ped. 27₂₁.—*pa ngrănă miș neriú nuku ngóset* (fără a minca [până ce nu va minca] carne de om, nu se satură) Ped. 29₂₂.—*pa ndzerră gúrină dzevair, tsă ka nă bark, nuku ikán étia kúrră* (fără să scoată [pîn nu va scoate] diamantul pe care-l are în pîntece, nu-î trece setea) Ped. 29₂₅.—*pa hípură kálit nuku mă del șpirtí* (fără să încălec [pîn ce nu voiș încăleca] calul, nu-mi iese sufletul) Ped. 38₄.—*pa dálă u părtei tă mos tă hípánă tiétră mbi ur* (fără a trece eu [pîn

nu voiu trece eu] de ceia parte, să nu se sue altul pe pod) Ped. 40₂₆.—[mbréti] iš rehát, *pa dálă* lúftă nga nońă áńă, ná zet viét (împăratul a stat liniştit, fără să se ište războiú din vreo parte, doúăzeci de ani) Ped. 48₂₃.—*pa đănă* mirădităńă i đă (fără să deie bunăziúă îi zise) Ped. 49₁₃.—kátši, *pa hí-pură* ná kálă kúrră, s mbáheí dot (şesetorul, fără să fi mai încălecat pe cal vreodată [fiindcă nu mai umblase până atunci călare], nu se putea ţinea pe cal) Ped. 52₂₂.—kam đíetă viét *pa páră* neri me si (am zece ani fără să fi văzut om cu ochii [sint zece ani decind n-am văzut om cu ochii]) Ped. 59₃₄.—ti i băre džiđă kătó dzăra *pa vátură* di viét akómi babáit vdékură: (tu le-ai făcut toate aceste lucruri fără să fi trecut încă doi ani dela moartea tată-to) Ped. 64₁₆.—núkă martónem *pa măsúară* hilétă e grăvet (nu mă însor fără să fi învăţat [până nu voiu fi învăţat], întiú înşelăciunile fimeilor) Ped. 68₄.—gomári, *pa škúară* ná zet e kátră sahát, ngórđi (magarul, fără să treacă [înainte de a trece] doúăzeci şi patru de ceasuri, a murit) Ped. 72₂₅.—ai [gomári] s kiş mbétur nońă her *pa bărá* líra (magarul nu rămăsese niciodată fără să facă lire) Ped. 73₁₂.—*pa vrără* ată zog núkă ka păr tă puşúar diáli (fără să ucidă [dacă nu vor ucide] pasărea aceia, nu va tăcea copilul) Ped. 91₇.

β. Cu prepoziţia *me* (cu, odată cu) şi cu articolul prepoziitiv adiectival, pentru a forma complimente de timp. Din punct de vedere al timpului arată mai des antecedenta, mai rar coincidenţa, faţă cu predicatul propoziţiei.

me tă afărúară áfără kasabásă, i đótă kapetáni diálit (cînd s-au apropiat de oraş [cînd se apropiau de oraş], îi zice căpitanul băiatului) Ped. 24₂₃.—*me tă fólă* tsă t i flatş, t i hél-tşăş piékătă (în vreme ce vei sta de vorbă cu dînsul, scoate-í genele) Ped. 32₃₂.—*me tă lără*, u-bă neri (cum s-a spălat [îndatăce s-a spălat], s-a făcut om) Ped. 33₂₀.—*me tă dálă* nga déra, u-zdžúaná džiđ (tocmai cînd eşia pe poartă, s-au deşteptat toţi) Ped. 34₁₂.—*me tă fólă* diáli, zúri birbíl dzizári e kándón (cum a vorbit băiatul, a început privighitoarea să cînte) Ped. 35₅.—e búkur e đéut, *me tă didžúară* zán e birbilit, dărgói (frumoasa pămîntului, cum a auzit glasul privighitorii, a trimes) Ped. 35₇.—diáli *me tă vátură*, dóli e búkur e đéut (dupăce a plecat băiatul, a eşit frumoasa pămîntului) Ped. 35₁₂.—*me tă vátură* diáli ná áńă tă lúmit, še (cînd a venit băiatul la malul riului, vede) Ped. 36₁₂.—*me tă didžúară* mbrétal ată laf, bríti (cum a auzit împărăteasa vorba aceasta, a strigat) Ped.

37₃₁.—dial i mbrétit, *me tă márră* veš tsă iku aió, u-bă să-mură (fiul împăratului, cum a auzit că ea [fata] s-a dus, s-a îmbolnăvit) Ped. 37₃₇.—vaiz e mbrétit, *me tă pără* tsă e pa [plăkănă], u ɔa hizmetsárevet (fata împăratului, îndatăce o văzu [pe babă], zise slujitorilor) Ped. 41₃₃.—*me tă mündură*, i ɔótă diálit [mbréti] (dupăce l-a învins [la joc, împăratul pe băiat], îi zice împăratul băiatului) Ped. 44₂₄.—*me tă ndzerră* sită dialit, e kupátói vâza e mbrétit (cînd aŭ scos ochii tinărului, a prins de veste fata împăratului) Ped. 44₂₉.—mbréti, *me tă vátură* mbărnda, zúri tšobánin e e púɔi (împăratul, cum a intrat [împăratul] întru, a apucat pe cioban și l-a sărutat) Ped. 46₂₀.—*me tă vátură* atié, e merr Aráp Uzândzia mbréтин e e hódi mbărnda nă furr (cum aŭ ajuns acolo, a luat ~ pe împărat și l-a azvîrlit în cuptor) Ped. 46₃₅.—mbréti, *me tă martúară*, bări nă iávă me grúa (împăratul, dupăce s-a însurat, a rămas o săptămînă cu fimeea) Ped. 48₂.—*me tă ikură* mbréti, edé furrădzíu spíi búkănă nă palát (dupăce a plecat împăratul, brutarul aducea pînea la palat) Ped. 48₆.—dial i maɔ, *me tă vátură* ne mbréti, i ɔa (băiatul cel mare, cum se duse la împărat, îi zise) Ped. 49₄.—*me tă hédură* kélmetă nái pas náit, u-bán si ur (dupăce aŭ aruncat unul după altul trestiiile, s-aŭ făcut trestiiile ca un pod) Ped. 53₂₃.—*me tă hisură*, váte dzár-pári edé i u-tíliks níriut nă griká (cum s-a rostogolit [din copac], a mers șerpele și s-a încolătăcit înprejurul gîtului omului) Ped. 56₂₆.—ɔérpála iš bără-hazăr, tsă, *me tă dálă* púlat, e t i zii (vulpea sta gata, ca, cum vor eși găinile, să le prindă) Ped. 58₂₈.—*me tă zdridzur* diáli nga lísi, dzéti di gúrá dzevaír (cînd se scobora băiatul din stejar, găsi două pietre de diamant) Ped. 60₆.—*me tă vátură* ne sufrá i tíi, tă hatš (cum vei ajunge la masa lui, să mîninci [mînincă]) Ped. 39₂₁.—*me tă ɔieră* pá-lătă, u-rrămbienă me dúar (dupăce ș-aŭ rupt săbiile, s-aŭ apucat cu mînilé) Ped. 40₁.—*me tă ɔănă* veziri ató fial, diáli kătséu mbărnda nă kazán (dupăce a spus vezirul vorbele acelea, băiatul a sărit în cazan) Ped. 66₃₄.—*me tă didzúară* mbréti edé dzíɔă lavérătă e mbrétit, van (cum aŭ auzit împăratul și aghiotanții împăratului, aŭ venit) Ped. 69₂₆.—*me tă rită* búiku nă pórtă tă avlíšă, i fólí tă šótses (cum a intrat țáranul pe poarta ogrăzii, a chemat pe șoțiea sa) Ped. 73₂₈.—*me tă ɔănă* [búiku] ată taf, u-ngré grúaiă (cum a spus țáranul acele vorbe, s-a sculat fimeea) Ped. 75₆.—*me tă rită* mbărnda nă kalíve gomári, i ɔótă káut (cum a intrat în șopron magariul, îi zice

boului) Ped. 78₁₄.—*me tă zăn*, blegăriti ai (cînd l-au prins, a behăit el [mielul]) Ped. 79₁₀.—*me tă hăngălitură* péla edé mǎzi, mă zdrîdže nga péla (cum aŭ nechezat iapa și mînzul, m-ai dat jos depe iapă) Ped. 80₁₄.—*u, me tă dăftuar* ató láfe, do vdes (eŭ, cum voiŭ arăta [cum voiŭ spune ce însemnează] vorbele acelea, voiŭ muri) Ped. 80₂₀.—*me tă đănă* kókoši ató láfe, e didzói i zóti (cînd spunea cucoșul vorbele acelea, l-a auzit stăpînu-so) Ped. 81₂.—*me tă rat* nămbăđiétă saháti, t ikătš (cînd va bate ceasul unsprezece, să plecî) Ped. 86₇.—*me tă ikură* aió me karrótsă, u a hípnă kúalet kátă (cum a plecat ea cu trăsura, aceștiia aŭ încălecat caii) Ped. 87₂₁.—*me tă đăn* [Máro] ată laf prinzipait, prinzipai nuk i a priși fiálăn (dacă a spus Máro vorba aceasta prințului, prințul nu i-a stricat cuvîntul) Ped. 89₁₀.—*me tă rat* diáli, tí t i futš kátă dzălpărăn nă kókă prinzipేశăsă (cînd va cădea [se va naște] copilul, tu să víri acest ac în capul prințesei) Ped. 90₅.—*me tă kupătuar* nérka tsă érđi váhti tsă do píł prinzipేశă, móri mamínă (cum a priceput maștiha că a venit ceasul să nască prințesa, a luat moașă) Ped. 90₁₃.—*me tă ler* diáli, i víri nérka dzălpărăn nă kókă prinzipేశăs (cum se născu copilul, îi víri maștiha acul în cap prințesei) Ped. 90₂₃.—*me tă héłtsur* dzălpărăn, u-bă eftis e šótsiă (cum a scos [prințul] acul, se făcu îndată soțiea) Ped. 92₁.—*me tă pără* lubiă gomárră edé nérină, do t u hídetă t i rufis (cum va videa balaurul magarul și omul, are să se răpeadă să-i înghită) Ped. 97₁₂.

Există o necontestată asemănare între această întrebuițare, de sub β , a participiului trecut albanez și cea a participiului trecut din macedoromînul fără meglenit notată la § 278, XI, 3. La macedoromînul fără meglenit avem probabil a face cu o influință albaneză.

||

e. Participiul trecut albanez se mai găsește întrebuițat cu înțelesul de infinitiv activ prezent în împrejurări de formă speciale, care n-au analog în limba romînă. Aceste împrejurări de formă speciale consistă în aceia că pelingă participiu s-au izolat niște prepoziții, al căror rol este astăzi nul, astfel că participiul-infinitiv, macarcă în aparență este însoțit de prepoziție, în realitate e întrebuițat în mod absolut.

α . Cu prepoziția *păr* și cu articolul prepozitiv adiectival. În tosc. După Pek. 204 acest participiu-infinitiv tosc are și pasiv ori reflexiv, format în acelaș chip ca pasivul ori reflexivul aoristului și optativului, prin mijlocirea lui *-u* prepozitiv.

1. Subiect.

ep mă piēsăn e dzășă, tsă mă bie *păr tă marră* (dă-mi partea de avere, ce mi se cade să iaă) M. G. 68 No 12 col. I.

2. Formează cu auxiliarul *kam* (habeo) viitorul indicativului. pa vrără ată zog nūkă *ka păr tă pușuar* diăli (dacă nu vor ucide pasărea aceia, nu va tăcea copilul) Ped. 91₇.

β. Cu prepoziția *me* *), fără articol prepozitiv adiectival.

A. In tosc, rar, numai *me* *đănă* (zis, a zice) ca obiect drept la *do*, a treia persoană singulară prezent indicativ a verbului *dua*, voesc. Și anume, ori fără izolare între verbul *do* și infinitiv: mbrėti u-mărie, se ts *do me* *đănă* kăiō fiălă (împăratul s-a mirat că ce vrea să zică [poate să însemneze] vorba aceasta) Ped. 49₃₆; ori cu izolare, în felul acela că *do me* *đănă* are înțelesul romînilui *ădecă*, Ped. 98₅.

După Ped. 158 col. I s-ar fi întrebuițind cu înțelesul de *ădecă* și *do me* *tsănă* (fost, a face).

B. In gheg, foarte des. Acest participiu-infinitiv gheg are și pasiv ori reflexiv, format în acelaș chip ca pasivul ori reflexivul aoristului și optativului, prin mijlocirea lui *u-* prepozitiv. Vezi exemplele.

1. Subiect.

mă nep piēsăn e dzășă, tsi mă bie *me marră* (dă-mi partea de avere, ce mi se cade să iaă) M. G. 68 No 12 col. II. Corespondentul tosc vezi-l mai sus sub α. 1.—dúhei *me u-gazătúem* e *me u-găzúem* (trebuia să ne veselim și să ne bucurăm) M. G. 70 No 32 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: dúhei *tă găzôneșim* e *tă ngazutôneșim* ibidem col. I.

2. Obiect drept.

ai filoi *me păsună* tă mângută (el a început a avea [a duce] lipsă) M. G. 68 No 14 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: aă zuri *tă mos kîște* mă (el a început să nu mai aibă) ibidem col. I.—dășăronte *me mbúșună* barkedun e vet me harúpat tsi háišină đită (era bucuros să-și umple pîntecele cu roș-

*) Este greu de admis că acest *me* ar fi tot una cu prepoziția *me* (cu), după cum admit Ped. 158 col. I, Pek. 258. Dacă cumva e tot una cu prepoziția *me* (cu), apoi nu se poate admite că această prepoziție ar fi împrumutată din neogreaca=μ.ε., după cum spune M. Wört. 268. Căci cum ar fi cu puțință ca o prepoziție împrumutată din neogreacă să joace un rol așa de important și de vechiu, ca cel pe care-l are *me* în izolarea despre care ni este vorba, și încă tocmai în gheg, în cel mai puțin vecin cu neogreaca din cele două dialecte albaneze?

covele pe care le mincau porcii) M. G. 68 No 16 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *dășărónte tă mbúšte* ibidem col. I.—*filúenă me u-găzúem* (aú început să se veselească) M. G. 69 No 24 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *zúnă tă găzóneshină* ibidem col. I.—*s dónte me hümă mbrănda* (nu voia să între înuntru) M. G. 69 No 28 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *núkă dónte tă hünte brănda* ibidem col. I.

3. Scop.

e dărgói nd árat e véta *me kulótună* ðitá (I-a trimes la țară să pască porcii) M. G. 68 No 15 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *tă kulótte* ibidem col. I.

4. Complimentul unui adiectiv.

núkă iam mă i vărăfšim me u-tšúeitună biri üt (nu mai sint vrednic să mă numesc fiul tău) M. G. 69 No 19 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *tă tšúhem* ibidem col. I.

5. Formează cu auxiliarul *kam* (habeo) viitorul indicativului.

kam me árdună e kam me e šándóšună (am să viú și am să-l însănătoșez) M. G. 72 No 7 col. I.—*šărbători em ka me u-šándóšună* (servitorul meu are să se însănătoșeze) M. G. 72 No 8 col. I.—*súmă vétă kănă me árdună edé kănă me ndéñună* (mulți aú să vie și aú să șadă) M. G. 72 No 11 col. I.—*kănă me u-hédună* (aú să fie aruncați) M. G. 72 No. 12 col. I.—*ka me tšénă* (are să fie) M. G. 72 No 12 col. I.

Probabil și alte raporturi sint exprimate prin acest infinitiv gheg, dar n-am eú exemple.

Acest participiu-infinitiv de sub e este așa numitul *infinitiv* albanez. Pek. 195.

III

Ceva analog întrebunțării participiului trecut ca infinitiv activ prezintă supinul latinesc, și anume în întrebunțările de sub *c η* (supinul *-um*) și *c γ* (supinul *-u*). Din punct de vedere al originii supinul latinesc nu s-a dezvoltat însă dintr-un participiu trecut pasiv, ci a fost dela capul locului un substantiv verbal format cu sufixul *-tu*, care a căpătat apoi cu vremea înțelesul de infinitiv activ, tot așa dupăcum substantivul verbal format cu sufixul *-tu* a căpătat cu vremea înțelesul de infinitiv activ (și anume înțelesul supinului *-um* latinesc) în limba sâncrită, în limbile baltice și în limbile slave. Vezi Lindsay, Die

lateinische Sprache, pag. 618; Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, II, pag. 304 sqq.; Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, III, pag. 72, 157, 373, 519: dintre limbile slave aŭ supin limbile veche bulgară, slovenă, cehă și sorbică de jos. În ce privește participiul-înfinitiv albanez, poate fi îndoială dacă s-a dezvoltat dintr-un participiu trecut pasiv și n-a fost și el cumva dela capul locului un substantiv verbal. În ce privește limba română, este imposibil de admis alt ceva decît că punctul de plecare al participiului infinitiv a fost participiul trecut latinesc.

În tot cazul, chiar dacă punctul de origine ar fi întru citva deosebit, faptul acesta, că o formă, aceiaș din punct de vedere al constituției morfologice, servește și ca participiu trecut pasiv și ca infinitiv prezent activ, este, în această extindere, și dacă avem în considerare limbile romanice și pe cele din peninsula balcanică, ceva specific dacoromîno-albanez.

11. Substantive formate din participii trecute.—Relevat de Gast. Grund. 409.—Vezi sub 10 c 3.

12. Formarea comparativului și superlativului în acelaș fel: comparativul se formează din pozitiv prin latinul *magis*, iar superlativul se formează prin articularea comparativului.—Relevat de Gast. Grund. 408.

Dar *magis* servește la formarea comparativului și în alte limbi romanice, iar formarea comparativului prin mijlocirea unui adverb și a superlativului prin articularea comparativului este ceva comun romanic! Vezi Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen II § 65, III, § 47.

13. *po-* din *posomorît* ar fi tot una cu albanezul *pa*, care ca prepoziție însemnează „fără”, iar ca prefix la substantive și adiective „ne-”. H. Cuv. I, 299.

Hasdeu își bazează afirmarea pe faptul că cuvîntul vechi român *sămărit*, pe care l-a găsit într-un glosar vechi bulgar-romîn din secolul XVII, ar însemna „vesel” și că *posomorît* tocmai nu este altceva decît *nevesel*, *nesămărit*, ori, cu prefixul albanez *pa-*, *păsămărit*, cum trebuie să fi sunat cuvîntul dintruntîiu. Slăbiciunea afirmării lui Hasdeu stă însă în aceia că *sămărit* în glosarul slav-romîn, unde a găsit el cuvîntul, nu însemnează *vesel*, ci *beat*, căci traduce pe cuvîntul vechi bulgar *šumînŭ*: „шумен, чъмърътъ, вѣсѣла”. *Vesel* în acest loc este numai un eufemism al lui *beat*, însemnează *cu chef*. Deci, dacă *po-* în *posomorît* ar fi într-adevăr=albanezul *pa*, și dacă *po-*

somorît ar fi într-adevăr derivat din *sămărit* cu un prefix *pa-*, care să fi însemnat *ne-*; apoi cuvîntul *posomorît* n-ar avea înţelesul pe care-l are, de *trist*, ci ar avea pe acel de *treaz*. Etimologia probabilă a obscurului cuvînt *posomorăsc* este tot cea propusă încă de Roesler *Romänische Studien* 351; derivat cu prefixul slav *po-* din ungurescul *szomoru* traurig, betrübt, trübsinnig.

14. *-u* din verbe ca *căpătuésc*, *ghemuésc*, *juruésc*, *legiuésc*, *păcătuésc*, *păscuésc*, *spicuésc* ar fi tot una cu albanezul *-u* din verbe ca „*me peşkué*==a păscui, *me plumbue*==a plumbui, *me învâlue*==a învălui, *me răfue*==a răfui“. H. Cuv. I, 301.

Hasdeu dă exemplele albaneze, pe care le-am scris în citatul de mai sus întocmai așa cum le-a scris el, din gramatica lui Lecce (*Osservazioni grammaticali nella lingua albaneze*, Roma, 1716). Sînt participii-infinitive gheghe, despre care vezi mai sus acest paragraf sub 10 e β B. *-ûe* este rezultat din diftongarea pe care o suferă în albaneza *-ó* în anumite împrejurări (Vezi § 314), în special la participiile verbelor de clasa III, căreia aparţin verbele citate de Hasdeu. *-u* romînesc însă din verbele *căpătuesc*, etc. este un sufix derivativ. Asămănarea visată de Hasdeu probează numai că acest barbat nu cunoştea de fel limba albaneză.

15. „Sufixul deminutival albanez *-z* (de exemplu *pak* puţin—*păcăză* puţinţel, *doră* mînă—*dorăză* mînuţă, etc.) dela Daci l-au moştenit şi Romîniî, mai păstrîndu-l într-un număr de cuvinte, bună oară *pupăză*, *coacăză*, *spetează*, *cîntează*, *spînz*, *mînz* şi altele, unde sufixul tracic *-z* s-a acăţat şi la unele tulpine latine: *pupăză* = *upupa* + *-ză*, *spetează* = *spatha* + *-ză*, etc.“ H. Et. 2495.

Clar în originea lui dintre cuvintele citate de Hasdeu este *spetează*, care într-adevăr e derivat din *spătă* > *spatha* prin *-ează*, sufix de origine obscură şi cu înţeles deminutival, a cărui formă masculină apare de pildă în onomatopeicul *huhuréz*: *pupăză* şi *coacăză* e ademenitor să le derivi din *upupa* şi din *coccum* (anume dintr-un neutru plural devenit feminin singular **cōacă*, tipul *pōamă*), dar *pupăză* există şi în albaneza (Christophorides: *πούπεζε*, *εἶδος πτηνοῦ*), iar *coacăză*, macarcă în albaneza chiar cu acest înţeles nu este atestat, este lesne de presupus că ar fi existînd ori că ar fi existat cu acest înţeles în acea limbă, unde sufixul *-ză* este atît de activ, unde lati-

nul *cocum* există (*kok Frucht* > *cocum*, *kótsé'* > **cocceum* Saatkorn, Beere, Baumfrucht M. Wört. 194), unde chiar este un *kókază* cu înțelesul de „bonbons in der Ammensprache” M. Alb. V, 86. *cînteză* e de origine obscură. *mînz* e probabil autohton, dar *z* nu aparține vreunui sufix deminutiv, ci este provenit, încă din limba de origine (și anume cea illyră și thracă) din africativizarea unui *-d* al radicalului (Vezi M. Wört. 276). *spînz* e planta *helleborus purpurascens* W. et Kit., care se întrebuițează cu mare succes contra *dalacului*. „Spînzul este întrebuițat de poporul nostru spre a vindeca caii bolnavi de *dalac*. Cu o sulă se fac opt înțepături în pîeptul calului bolnav și apoi se vîră sub piele, în fiecare înțepătură, cîteun fir de rădăcină de spînz. Calul se umflă apoi la pîept, umflătura sparge, curge materie din ea, și în cîteva zile calul este vindecat”. Panțu, Plantele, București, 1906. Dalacul însă e o boală a splinei, cel puțin așa socotește poporul. În turcește, de unde a împrumutat Românul cuvîntul, *dalak* înseamnă splină, iar boala dalacului se numește *dalák şişmesi* umflarea splinei. Boala aceasta o numește Germanul *Milzbrand*, Francezul *sang de rate*, Italianul *inflammatione della milza*. În venețiană însă *splina* se cheamă *spiéndza*, iar în dalmată (Bartoli, Das Dalmatische, II, 135) *spiánza*. Dacă admitem că cuvîntul venețian e împrumutat din dalmata, și că la baza cuvîntului dalmat a fost un *spéndza* cu *é* deschis, după cum cere felitul diftongării lui *e* din dalmata, apoi *spéndza*, conform cu firea limbii romîne (Vezi § 238 No. 24) a devenit *spéndza* cu *é* închis, și dintr-un asemenea etymon a putut eși cuvîntul romînesc *spînz*, al cărui înțeles primitiv de *splină* s-a schimbat cu vremea în acel de leac contra boalei de splină. Cuvîntul romînesc ar proba în asemenea caz că venețianul *spiéndza*, care după Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch sub *splen* este „unverständlich”, trebuie separat de *splen*, și că friulanul *spléndze* splină, care după același autor e tot așa de unverständlich, trebuie considerat ca o contaminație între *splen* și acel cuvînt *spéndza*, pe care l-am putea considera, ca și pe *mînz*, ca pe un cuvînt al Balcanicilor, în special al Illyrilor. Pentru alte cuvinte romnice alpine curioase, prin care se înseamnă *splina*, ca *şpléndia*, *şpléka*, *spléka*, *splékia*, și în care se găsește evident latino-grecul *splen* (Vezi Meyer-Lübke locul citat), trebuie căutată, dacă este cu putință, altă explicație.

16. Deasa întrebuițare a sufixului latinesc *-imen*. Sand.

Grund. 529. După Ped. Krit. IX, 1, 212 marea înflorire a sufixului *-imen* în albaneza s-ar putea datori influinței unui sufix analog autohton. Atunci nu s-ar putea susține acelaș lucru și pentru limba română?

17. Formarea în acelaș chip de pronume nedefinite și de adverbe prin compunerea cu a treia persoană singulară prezent indicativ a verbului care înseamnă *a voi* (romîn *va*, albanez *do*): rom. *cinevă, ceva*—alb. *kušdó, tšdó*; rom. *cîndvă, undevă*—alb. *kurdó, kudó*. Sand. Grund. 527.

18. Formarea în mod analog a conjuncțiilor finale rom. *ca să*, alb. *tsă tă*. Sand. Grund. 529.

19. Formarea în mod analog a conjuncției vechi romîne *să va că* (macarcă, deși) și a celei albaneze *ndónăse* > **ndă don se* (macarcă, deși). Pentru conjuncția albaneză vezi M. Wört. 299.

20. Un pronume accentuat, întrebuințat într-un raport, pentru care există și pronume neaccentuat (enclitic ori proclitic), este numai decît însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător.—Relevat neprecis de Mikl. Slav. 7, unde pe lângă altele exemplul dat din albaneza nu-i potrivit; Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 408.—Tot așa în bulgara și neogreaca Mikl. Slav. 7, 8. Tot așa în spaniola și piemonteza Schuch. Vok. III 49.

Cu cea mai mare consecvență în dacoromîn (Fenomenul are loc și în celelalte dialecte romînești, dar nu pot afirma dacă cu aceeaș consecvență ca în dacoromîn) nu se poate zice, de pildă, *pe mine a văzut, a văzut pe mine, mie a spus, a spus mie, pe acela vreaă, vreaă pe acela, pe el iubesc, iubesc pe el, lui am spus, am spus lui*, etc., ci numai decît *pe mine m-a văzut, m-a văzut pe mine, mie mi-a spus, mi-a spus mie, pe acela-l vreaă, îl vreaă pe acela, pe el-îl iubesc, îl iubesc pe el, lui î-am spus, î-am spus lui*, etc. În albaneza fenomenul n-are loc cu tot atît de mare consecvență, și se poate zice, de pildă, „*u ată, tsă i bie tamburăt, ată dúa*“ (eu pe acela, care cîntă din tambură, pe acela vreaă) Ped. 25₉, alături cu „*u tiî tă dúa*“ (eu pe tine te vreaă) Ped. 25₃₇.

Un fenomen analog, nerelevat însă, după cît știu, de nimeni, este acela că și numele, dacă este întrebuințat într-un raport, pentru care există pronume neaccentuate (enclitice ori proclitice), este însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător, dar în mod necesar numai atunci cînd numele precede: *pe om*

I-am văzut, l-ăm văzut pe om alături cu am văzut pe om; omului i-am spus, i-am spus omului alături cu am spus omului; fimeea am văzut-o, am văzut-o fimeea alături cu am văzut fimeea. Tot așa în toate dialectele românești. Mai consecvent decât în românește are loc fenomenul în albaneza. Exemple sînt de prisos. El se găsește și în neogreaca, Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II ed., pag. 81.

21. Sand. Zeit. a arătat că în limbile romînă, albaneză, bulgară, sîrbă și neogreacă conjuncțiile copulative (rom. *de*, care dela capul locului a fost o conjuncție copulativă, cu însemnarea de și, după cum și este în mare parte, origine obscură; alb. *e, edë*; bulg. *ta*; sîrb *te*; neogrec *καί*) servesc și pentru a forma propoziții subordonate relative (=care), atributive (=că), subiective (=că), obiective (=că), obiective (=să), cauzale (=că), consecutive (=încît), finale (=să).—Pentru limba romînă Sandfeld-Jensen a avut în vedere dialectele dacoromîn și macedoromîn fără meglenit. Eu adaug că fenomenul are loc și în meglenit, dar nu există în istroromîn.

22. Întrebuințarea prepozițiilor cu substantivul nearticulat: rom. *veni din pădure, se opri în prag*; alb. *vate ndă palat* (se duse în palat), *mrrîni n od* (întră în odae). Sand. Grund. 528.

23. Articularea substantivului cînd este însoțit de *tot* (alb. *dzið-ã*) în înțelesul de *fiecare*: rom. *toată casa*, alb. *dzið-ã štăpia*). Sand. Grund. 528.

24. La persoana a două a imperativului plural reflexiv (care este tot odată și pasiv) și în romîna și în albaneza (di-lectul tosc) pronumele se intercalează între radicalul și terminația formei de imperativ active: rom. *deschide-vă-ți*; alb. *háp -u-ni* Pek. 203. În romînește faptul are loc numai la verbele unde forma de imperativ activă este accentuată pe penultima, precum *deschideți, duceți, faceți*, etc. Fenomen relevat întîiu de Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXIX, 57. Un fapt analog se petrece în istroromîn la auxiliarul optativului. Vezi § 255 No 217 Nota.

III

Ca asemănări între limbile romînă și albaneză aș mai fost puse înainte și următoarele, pe care le înșir aici numai sub titlul de curiozitate, macarcă și unul ori altul din numerele precedente, de pildă Nos 8 și 14, ar fi trebuit înșirate la această rubrică.

1^a. H. Cuv. II, 640 sqq. susține că articolul postpozitiv masculin și feminin la genitiv-dativ singular se formează în acelaș mod în cele două limbi, prin alipirea a cîteun sufix la nominativul singular al articolului: romîn masc. *lui*=*lu+i*, fem. *ei*=*a+i*; albanez masc. *it*, *ut*=*i+t*, *u+t*, fem. *et*=*e+t*. Romînele *lui*, *ei* însă sînt forme comune romanice, macarcă în romînește se întrebuițează numai pentru genitiv-dativ. Nu pot prin urmare intra în discuție ca forme *romînești* în cercetări de asemănare între limba romînească și cea albaneză. Apoi aceste forme romanice sînt analogice după alte forme pronominale, iar nu eșite prin lipirea vreunui sufix *i* la forma nominativului. Apoi genitivo-dativede masculine albaneze *it*, *ut* nu sînt produse prin lipirea lui *t* la nominativele *i*, *u*, ci sînt în realitate articolul de genitiv-dativ *t* alipit la formele de genitiv-dativ nearticulate *i*, *u*. Apoi *et* nu este articol de genitiv-dativ feminin, ci terminație de genitiv-dativ nearticulat feminin! Aceste lucruri le-am arătat cu mai multe detalii în Principii de istoria limbii 302 sqq. Pentru terminația de genitiv-dativ nearticulat feminin *-et* vezi astăzi Pek. pag. 98.

2^a. „Declinare cu *-uri*. De exemplu *timp*, *timpuri*, ca albanezul *korp*, *korbăra* ori *luft*, *luftăra*“. Schuch. Vok. III 49. Pluralul romînesc *-uri* însă e latinul *-ora*, în vreme ce pluralul albanez *-ăr-* este un plural tosc, provenit, prin prefacerea lui *n* intervocalic în *r* (Vezi § 311 No 22), din băștinașul albanez *-ăn-*, care există supt această formă din urmă la Gheghî. Pek. pag. 91.

3^a. „Substantivul a păstrat în declinare numai două cazuri: casus rectus (nominativ, acuzativ) și casus obliquus (genitiv, dativ)“ Gast. Grund. 408. Albaneza însă n-are numai două cazuri la declinarea nominală, ci patru, căci pelîngă cazurile date de Gaster mai posedă locativul și ablativul. Iar romîna are la declinarea nominală numai un caz. Numai femininele singulare, cînd sînt însoțite de un pronume de genitiv dativ, mai aū încă un caz, dar forma acestuia e provenită prin alunecarea sunetului, ajutată de analogie, din cazul care dela capul locului a fost și la ele unic (Vezi § 242 No 78).

4^a. „Cîte trele [aceste limbi, romîna, albaneza și bulgara] aū o dublă declinare, cu și fără articol“. Gast. Grund. 408. Dar toate limbile, care posedă articol, aū o dublă declinare, cu și fără articol!

5^a. „Pronumele aū la cazurile oblice, în limba romînă ca

și în limba albaneză, o dublă formă, una întreagă și alta scurtată". Gast. Grund. 408. Dar în toate limbile romanice au pronumele la cazurile oblice o dublă formă, una întreagă și alta scurtată!

6^a. *acă-* din adiectivul român *acătare* ar fi albanezul *akă-*, „particulă care, pusă înainte de pronume și de adverbe pronominale, le dă un înțeles nedefinit; *akă kuš* oricine, *akă ku* oriunde". M. Wört. 6, Gast. Rev. 21. Românul *acă-* însă este latin *eccum*, Tiktin Wörterbuch; vezi în special Procopovici, *Eccum*, în Dacoromania I, pag. 162 sqq.

7^a. *vare-*, care se găsește în vechea română ca element component al pronumelor nedefinite, cu înțelesul actualelor *oare-*, *ori-* (care se găsesc de altfel și în vechea română), ar fi albanezul *vătă* wohl, etwa M. Wört. 462. Acest lucru îl susține M. Wört. Albanezul *vătă* este însă băștinaș, iar românul *vare-*, ca și *oare-*, *ori-*, își are originea în forme ale verbului *volo*, și anume în a doua și a treia persoană singulară prezent indicativ **voles*, *volet* (Pentru această din urmă vezi Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II 177), și anume *oare-*, *vare-* > *volet*, *ori-* > **voles*. *vare-* este un dublet cu *v* păstrat al lui *oare-*, care a pierdut pe *v*. Pentru căderea lui *v* inițial în forme ale verbului *voiū* vezi § 255 No 217.

8^a. Propagarea peste granițele din limba de origine a lui *-i-* dela persoana 1 singulară prezent indicativ a verbelor latinești în *-io*, *ori*, cum spune autorul: „Deasă este [în albaneza], ca și în româna, lungirea în *-io* ori formarea de nouă verbe în *-io* (Häufig ist, wie im Rumänischen, die Erweiterung zu oder Neubildung von Verben auf *-io*)". M. Lat. 820.

Dar mai întâiu în românește mai mult au căzut *-i-*, *-e-* dela persoana 1 singulară prezent indicativ decât s-au propagat. Au căzut în *audio*, *excutio*, *facio*, *maneo*, *morior*, *pareo*, *pereo*, **poteo*, *salio*, *sentio*, *video*; și s-au propagat numai în *pono*, *prae-hendo*, *quaero*, *volo*. Și pe lângă aceasta este de observat, că acolo unde *-i-*, *-e-* au căzut, formele cu *-i-*, *-e-* păstrați (*auz*, *scoș*, *mîiū*, *moriū*, *paīū*, *pieiū*, *pociū*, *saiū*, *simș*, *văz*) sînt mai puțin răspîndite; iar acolo unde *-i-*, *-e-* s-au propagat, formele cele mai răspîndite sînt cele fără *-i-*, *-e-* (*pun*, *prind*, *cer*). Numai *voleo* < *voiū* este răspîndit în de obște și unic (Un *vor* persoană 1 singulară prezent indicativ nu există).

Apoi formele de persoana 1 singulară albaneze *-s* și *-î*

nu sînt datorite influinței vreunui *-i* împrumutat dela conjugarea latină, cum își închipuia Gustav Meyer, ci influinței unui *-i* băștinaș albanez. Ped. Krit. IX, 210-211.

9^a. „Pe terenul sintactic are multe asemănări limba romînă cu cea albaneză, în special cu dialectul gheg; întru cîtva are asemănări și cu limba bulgară”. Gast. Grund. 409. Este regretabil că nu ni-a indicat Gaster macar unele din asemănările acestea.

10^a. După Capidan 457 înțelesul dacoromîn și macedoromîn al sufixului latinesc *-arius* de a arăta originea unei persoane dela o localitate (de pildă *Curceâr* > *Corcea*, *Belitâr* > *Bealița*, *Poenâr* > *Poiana*) s-ar datori unei influinți albaneze, pentru că în albaneza acest înțeles al sufixului *-arius* este foarte obișnuit. În Arhiva Iași anii 1921 pag. 259, 1922 pag. 429-430, 1923 pag. 104-106 I. Jordan a cercetat cu amănunțime sufixul *-arius* din punct de vedere al înțelesului respectiv și a probat între altele că acest înțeles s-a dezvoltat la *-arius* și pe alte multe teritorii romanice, nu numai în limba romînă. Nu poate fi vorba decî de vreo asemănare specială, care ar fi existînd din acest punct de vedere între limbile romînă și albaneză, și cu atît mai puțin de vreo influință a limbii albaneze asupra celei romîne.

11^a. După Weigand, XIX-XX Jahresbericht pag. 135 *-te* din rom. *fóltea* > *foale*, lat. *follis* ar fi identic cu sufixul albanez *-tă* dintr-un cuvînt ca alb. *ártă* de aur > alb. *ar* aur M. Wört. 14. În realitate avem a face cu sufixul foarte obișnuit romînesc de origine slavă *-e*. *-te* în loc de *-e* prin analogia unor cuvinte ca *búrtea* > *búrtă*, *búftea* > *buft*. Vezi Pascu Sufixe pag. 301.

12^a. După Jokl Unt. 23-24 sufixul romînesc *-ș* este împrumutat din albaneza, unde *-š* este un sufix băștinaș deminutival, care-și are originea într-un sufix indogerman de comparativ *-is-*.—Relațiile de împrumut dintre limbile romînă și albaneză sînt însă de așa natură, încît, macarcă dintre formele gramaticale sufixele derivative se împrumută cel mai lesne, este totuș greu de admis că ar fi putut limba romînă împrumuta vreun sufix derivativ din cea albaneză. Vezi §§ 332, 333, 334.

III

§ 316. Punctul de vedere al celor care au scos la iveală aceste asemănări—unele reale, altele numai presupuse—morfologice și sintactice între limba romînă și cea albaneză (orî și

cea greacă, bulgară, sîrbă) este acelaș ca la asămănările relevate de ei pe terenul fonologic. Ele se datoresc, după Miklosich și Schuchardt unei limbi comune autohtone, după Gaster influinții limbii uralaltaice a Bulgarilor, după Gustav Meyer unei dezvoltări independente care nu implică vreo afinitate etnică (Cel puțin acest mod de a vedea al lui Gustav Meyer rezultă indirect din cele spuse de dînsul cu privire la prefacerea în *ă* a vocalelor neaccentuate, M. Lat. 805. Compară § 312). Despre chipul vag în care se înțelege influința limbii autohtone de Miklosich și Schuchardt și de imposibilitatea părerii lui Gaster am vorbit cu ocazia asămănărilor fonetice (Vezi § 312). Aici, la asămănările morfologice și sintactice, apare însă un punct de vedere nou, anume acel al unui împrumut din limba albaneză, din cea greacă și din cea bulgară (slavă)*). Meyer-Lübke anume consideră fenomenul 9 ca împrumutat, în celelalte limbi unde el se găsește, în special în limba romînă, din greaca ori din bulgara (Vezi mai sus sub 9), iar fenomenul 8 îl consideră ca împrumut în romîna din albaneza (Vezi mai sus sub 8). Sandfeld-Jensen consideră fenomenele 10 (Lipsa infinitivului și înlocuirea lui prin conjunctiv) și 21 ca împrumutate, în celelalte limbi unde se găsesc, în special în limba romînă, din limba greacă (Vezi § 268 No 4 Nota). Întîmpinările pe care le-am făcut contra presupunerilor lui Meyer-Lübke și Sandfeld-Jensen vezi-le mai sus sub 8, 9 și la § 268 No 4 Nota.

De fapt, asămănările morfologice și sintactice dintre limbile romînă și albaneză și alte limbi vecine lor se reduc la următoarele cinci: No 1 (Punerea articolului la sfîrșitul substantivului și adiectivului: romînă, albaneză, bulgară), No 7 (Formarea numeralelor cardinale dela 11-19 prin alipirea la zece a unităților cu ajutorul unei prepoziții: romînă, albaneză, toate limbile slave), No 10 (Lipsa infinitivului și înlocuirea lui prin conjunctiv: romînă, albaneză, bulgară, neogreacă.—Întrebuințarea participiului trecut ca infinitiv activ: dacoromîn, albaneză), No 20 (Un pronume accentuat, întrebuințat într-un raport, pentru care există și pronume neaccentuat, este însoțit de pronumele neac-

*) Punctul de vedere al împrumutului din limba slavă bulgară, și anume din mediobulgara cu începere dela veacul XI, este și acel al lui B. Conev, Reciprocități limbistice între Bulgari și Romîni (în bulgărește), Sofia, 1921 (La Ilie Bărbulescu, Profesorul bulgar Conev și limba romînă, în Arhiva Iași, anul 1923 pag. 376-377, și Th. Capidan, Raporturile lingvistice slavo-romîne, în Dacoromania III).

centuat corăspunzător: romină, albaneză, bulgară, neogreacă.— Numele, dacă este întrebuințat într-un raport, pentru care există pronume neaccentuate, este însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător: romină, albaneză, neogreacă), No 21 (Conjunții copulative servesc și pentru a forma propoziții subordonate relative, atributive, subiective, obiective, cauzale, consecutive, finale: romină, albaneză, bulgară, sîrbă, neogreacă). Macarcă puține, aceste asămănări sînt însă importante, apoi una din ele, cea de sub No 21, este foarte detaliată, manifestată adecă într-o mulțime de amănunte. Fiîndcă nu se poate admite punctul de vedere al unei molipsiri, al unui împrumut dela una din limbi, să se datorească oare aceste asămănări unei dezvoltări independente? Să nu fie mai degrabă la mijloc o afinitate oarecare în baza psihologică? (Vezi § 268 No 4 Nota). În caz cînd am avea a face cu o asemenea afinitate psihică, ceia ce ni-ar indica un fond etnic macar întru cîtva acelaș, trebuiesc luate în considerare următoarele fapte.

Mai întîiu afinitatea se manifestează aici, la fenomenele morfologico-sintactice, între domeniul românesc și între domeniul mai larg balcanic, nu, ca la fenomenele fonetice, între domeniul românesc și cel albanez.

În al doilea loc, la fenomenul 1, unde domeniul balcanic este în cadru mai strîmt reprezentat (alături cu romina numai albaneza și bulgara), afinitatea față cu domeniul românesc se manifestează mai tare în dialectul dacoromîn, căci numai în acest dialect punerea articolului la sfîrșit are acelaș grad de consecvență ca în albaneza și bulgara. În macedoromîn (inclusiv meglenitul) și în istoromîn articolul postpozitiv dacoromîn se poate întrebuința și ca prepozitiv (Vezi § 276, No 1, β ; § 285, No 1, β ; § 294, No 1, α , β).

În al treilea loc, la fenomenul 21, unde domeniul balcanic este în cadrul cel mai larg, nu participă întreg domeniul românesc, ci numai dialectele dacoromîn și macedoromîn (inclusiv meglenitul).

În al patrulea loc, la un singur fenomen (Dezvoltarea unui infinitiv activ din participiul trecut, No 10), afinitatea se manifestează numai între limba romină și cea albaneză, dar la această afinitate participă din domeniul românesc numai dialectul dacoromîn.

Se constată de aici:

1. Participarea rominimii la aceste fenomene, care ar proba un fond etnic macar întru cîtva acelaș, se face pe un teritoriu

romînesc cu atît mai larg, cu cît domeniul balcanic participant este mai strîmt. Aceasta înseamnă că înrudirea între Romîni și toate popoarele balcanice la un loc luate (Albaneji, Bulgari, Sîrbi, Greci) este mai slabă decît cea dintre ei și Albaneji și Bulgari.

2. În cadrul acestei afinități mai mari, dintre Romîni, Albaneji și Bulgari, legătura de înrudire pe terenul romînesc se manifestează cel mai puternic la Dacoromîni, ori, ca să vorbim mai simplu, dintre Romîni cei mai apropiați sufletește de Albaneji și de Bulgari sînt Dacoromîni.

3. Dintre Romîni cei mai apropiați sufletește de Albaneji sînt Dacoromîni.

§ 317. Concluziile, care se pot trage din punct de vedere geografic, sînt următoarele:

1. Romînimea a fost mai în contact cu acea populație băștinașă, pe care s-au sădit actualii Bulgari, decît cu aceia, pe care s-au sădit actualii Sîrbi, și decît cu Grecii.

2. Albanejii au trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni. Alte consecințe, care decurg de aici cu privire la patria de altă dată a Albanajilor, vezi la § 313, unde se dau și motivele pentru care dela afinitatea etnică se pot trage concluzii de coeziune geografică.

§ 318. Față cu aceste cîteva asămănări morfologice și sintactice dintre limbile romînă și albaneză, deosebiri pe acest teren între cele două limbi sînt foarte mari. Pe unele din aceste deosebiri le-am arătat cu ocazia discuției pretinselor asămănări (Vezi § 315 numerele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 3^a). Însemn aici în special cîteva. Conjunctivul are în albaneza patru timpuri, prezent, imperfect, perfect, pluscaperfect. Două moduri deosebite, optativul și condiționalul, își împart în albaneza înțelesurile modului unic romînesc al optativului. Forma pasivului albanez are o constituție cu totul alta decît cea romînească. Forma admirativului albanez—de altfel, după cît știu, specifică limbii albaneze—este cu desăvîrșire străină spiritului limbii romînești.

Dacă, deci, oarecare asămănări pe acest teren ne-ar îndreptăți să stabilim o apropiere genetică între Romîni și Albaneji, deosebiri mult mai mari ne obligă să despărțim aceste două popoare *).

*) Și cum că trebuesc despărțite se constată și din starea lor sufletească deosebită. Firea Albanezului se găsește caracterizată destul de bine în

lucrarea lui Hahn, Albanesische Studien I. Mai înainte de toate Albanezul are o fire nesupusă și răzbunătoare. Cu acel neam de oameni nu te poți juca și nu poți face din el ce vrei, ori că vei fi tu un cuceritor străin, ori că vei fi un compatriot incapabil, mișel și fără cuget, care să pui înainte steagul patriotismului și să duci țara la prăpastie. Din contra, răbdarea Romînului și lipsa lui de indignare față de un rău—chiar cel mai mare—care i s-ar face sînt fără margine.—Albanezul este apoi om cu desăvîrșire practic, pe care vieața pămîntească și în special prezentul îl preocupă, iar celor ce ar putea fi după moarte nu dă nicio valoare. Pentru o părere, care nu se traduce într-un imediat profit, nu vrea să facă niciun sacrificiu. De aceia cei mai mulți au părăsit credința creștină și au primit pe cea mahometană, pentru că noua credință le oferă avantaje materiale. Pentru o simplă mustrare pe care le-a făcut-o odată preotul, că nu vin destul de dimineață la biserică, a părăsit îndată un sat întreg creștinismul. Altă dată locuitorii unui sat, care suferise din partea unui alt sat, care acela era turcit (cum se zice), neajunsuri, s-au turcit și ei, numai ca să-și poată răzbuna contra satului dușman; și într-adevăr îndată după turcire au intrat în acest din urmă și au făcut pîrjol într-însul. Din contra, Romînul, macarcă nu e bigot și e foarte tolerant din punct de vedere al credinții religioase, dar aceea mică credință și îngămată superstiție, cîtă o are, o păstrează cu tenacitate. Aceasta se vede atît din faptul că Macedoromîni (cu excepție de unii Megleniți) nu s-au turcit, cît și din acela că atîta amar de vreme Romîni de peste munți și-au păstrat vechea religie așa numită ortodoxă, macarcă din cauza ei au avut multe neajunsuri dela neamurile dinprejur, care erau catolice, luterane, calvine, și macarcă, dacă ar fi părăsit-o (și doar ar fi trebuit să treacă numai dela o sectă creștinească la altă sectă), ar fi avut multe și mari foloase. Hahn pag. 35 caracterizează faptul astfel: „Grecul și Romînul sacrifică credinții lor libertatea politică. Albanezul suferă cu atîta greutate apăsarea, încît liberarea de apăsare o plătește cu credința părinților săi... Pușinul simț religios al Albanezului îl arată în chipul cel mai clar proverbul albanez că «acolo unde-î sabiea, acolo-î și credința»”.—Dar nu există caracter mai deosebitor între cele două popoare decît acel despre care vorbește Hahn pag. 166 sub numele de *Knabenliebe*. Este vorba de iubirea din partea unui bărbat pentru băeți, care nu e însă o patimă josnică și materială, ci platonice și pur sufletească, precum era aceea care exista la unii Greci antici, în special la Sparta. Acest soi de iubire, care, macarcă nu e josnic, nu e mai puțin contra naturii, stăpînește cu furie în Albania de mijloc și de nord, cu alte cuvinte la Gheghi, la acei Albaneji care au fost totdeauna cei mai îndepărtați de contactul cu Grecii. La Gheghi nici nu există cîntece de dragoste pentru femei, ci numai pentru bărbați, adică pentru băeți. Acest lucru nu există la Romîni și o minte romînească nici nu-l poate pricepe. Macarcă nebunia are multe feluri de manifestări, dar eu cred—ba sînt parcă sigur—că nici în capul vreunui Romîn nebun n-a intrat vreodată așa ceva.—Tot așa din punct de vedere antropologic fizic Romîni se deosebesc în mod remarcabil de Albaneji. Vezi Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societății regale romîne de geografie, XXXVII, și mai ales Pittard, Les races et l'histoire, Paris, 1924, capitolul XV.

§ 319. c) Lexice

Pentru limba romînă baza, la aceste cercetări lexice, o formează dialectul dacoromîn.

A. Limbile romînă și albaneză posed în comun următoarele cuvinte latinești ori latinești populare (Pentru toate vezi dicționarele etimologice ale lui Körting și Meyer-Lübke). Înțelesul cuvîntului albanez se dă numai atunci cînd există vreo remarcabilă deosebire față cu înțelesul cuvîntului romînesc. Unde nu se arată anume dialectul, exemplele sînt date din dialectul tosc, dar în privința aceasta m-am înșelat probabil de multe ori. Semnele de întrebare, cînd sînt puse și la începutul și la sfîrșitul articolului, însemnează că autorul însuș, care a propus etimologia, o dă cu îndoială; cînd sînt puse numai la începutul articolului, înseamnă că eu mă îndoiesc de valoarea etimologiei.

?*acrus*: rom. *á cru*; alb. *é gră* wild, ungesellig, roh, rauh M. Wört. 94. Contestat de Vasmer 15, care propune pentru cuvîntul albanez derivare din grec *ἀγρως*.

admissarius: rom. *armăsár*; alb. *harmășúar* M. Lat. 816; M. Wört. 148.

aeramen: rom. *arámă*; alb. *rám* M. Wört. 361.

[**agnelliolus*, **agnelliola*: rom. m. *miór* (Vezi Tiktin Wörterbuch), f. *mioáră*; alb. m. *milúar*, f. *milóre* junger Widder, junges Schaf von ein bis zwei Jahren, f. *melóre* Ziege die noch nicht geworfen hat M. Wört. 278. După M. Wört. cuvintele albaneze sînt împrumutate din romînește].

altare: rom. *altár*; alb. *ltër* M. Lat. 807, M. Wört. 233.

amita: rom. *mătúșă* > *amita* + *-úșă*; alb. *émtă* M. Lat. 808, M. Wört. 95.

[*amurca*: rom. *murg*; alb. *murk* M. Wört. 292. Această etimologie însă, propusă de M. Wört., e foarte puțin probabilă. Vezi la § 328 cuvîntul *murg*].

[*ancora*: rom. *anghíră* Gast. Rev. 21; alb. *angúrá* Gast. Rev. 21. Și romînul cărturăresc vechiú *anghíră* însă, și cuvîntul albanez *angúrá*, pentru care vezi M. Wört. 12, sînt împrumuturi din neogreacă].

Andreas: rom. *îndreá* Decembre; alb. *șănăndré* > *sanctus Andreas* Decembre M. Wört. 404, Gast. Rev. 27.

angelus: rom. *înger*; alb. *ândzál* M. Lat. 808, M. Wört. 95.

angustus: rom. *îngúst*; alb. *ngúștă* M. Lat. 812, M. Wört. 307.

aprilis: rom. *prier*; alb. *prit* M. Wört. 353, Gast. Rev. 27.
[*arbor*: rom. *ár bure*; alb. *ár bur* catarg M. Lat. 807, M. Wört. 16. După M. Wört. cuvîntul albanez e de origine sîr-bească].

arcus: rom. *arc*; alb. *ark* M. Lat. 807, M. Wört. 15.
area: rom. *arie*; alb. *áră* ogor M. Lat. 807, M. Wört. 14. M. Wört. presupune, din cauza înţelesului, că cuvîntul albanez ar veni mai degrabă din *arvum*. Puţin probabil.

arena: rom. *arină*; alb. *rără* M. Lat. 812, M. Wört. 366.
argentum: rom. *argint*; alb. *árdžánt* M. Lat. 812, M. Wört. 15.

arma: rom. *ármă*; alb. *ármă* M. Lat. 807, M. Wört. 15.
asper: rom. *áspru*; alb. *áşpără* M. Lat. 807, M. Wört. 19.
assula: rom. *áşchie*; alb. *áştšă* M. Wört. 19, Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 21.

[*augurare*: rom. *uréz*; alb. *urói* M. Lat. 813, M. Wört. 459. Această etimologie propusă de M. Lat. şi M. Wört. este probabil falsă. Cuvintele romînesc şi albanez vin mai degrabă din *orare*].

augustus: rom. *agúst*; alb. *gušt* M. Lat. 813, M. Wört. 136.
aurum: rom. *áur*; alb. *ar* M. Lat. 811, M. Wört. 14.
[*avellana*: rom. *alúnă*; alb. **alónă*, de unde alb. *alónár* „numele lunii Iulie care însemnează luna alunelor“ Gast. Rev. 21, Gast. Grund. 409. Etimologia dată de Gaster însă cuvîntului albanez este falsă, căci alb. *alónár* este > neogrec *ἀλωνάρις*, luna lui Iulie, propriu *luna trieratului* > neogrec *ἀλώνι* arie. M. Wört. 8].

avunculus: rom. *unchiú*; alb. *untš* M. Lat. 817, M. Wört. 457, Schuch. Vok. III 51.

axungia: rom. *osînză*; alb. *aşúng* M. Lat. 818, M. Wört. 19.

balbus: rom. *bîlbîesc*; alb. *bélbără* M. Lat. 807, M. Wört. 31.

baptizare: rom. *botéz*; alb. *pagăzói*, *pakăzói* M. Lat. 818, M. Wört. 317.

[*barbatus*: rom. *bărbát*; alb. *varvát* Schuch. Vok. III 50. Cuvîntul albanez nu vine direct din latina, ci e împrumutat din neogreaca, *βαρβάτος* M. Wört. 464].

[*battalia*: rom. *bătăe*; alb. *bătáia* Şain. 293. După M. Lat. 811 însă cuvîntul albanez e împrumutat din italiana *bataglia*, iar după M. Wört. 34 el e împrumutat din romîna].

?*belua*: rom. *bălă* dihanie, Unthier, monstre; alb. *bólă* grosse Schlange M. Wört. 41. După Barić 3-5 cuvîntul albanez ar fi băştinaş, şi anume rezultat din acelaş primitiv albanez **bă-laur*, de unde se trage şi albanezul *bulăr* Wasserschlange; din **bă-laur* ar fi eşit *bólă*, iar din **bă-laur* ar fi eşit *bulăr*; primitivul albanez **bă-laur* însuş ar fi un compus din primitivul albanez **băta* Sumpf, Wasser, şi primitivul albanez **var* Schlange; românul *bălăur* şi sîrbocroatul *blavor* un fel de şerpe ar fi nişte străvechi împrumuturi din albaneza; dacă *-l-* n-a devenit *-r-* în cuvîntul românesc, aceasta s-ar datori disimilaţiei faţă de *r* din silaba următoare. În această discuţie de cuvîntul românesc *bălă* nu se face nicio pomenire. Pentru Jokl Zeit. despre latinul *belua* la cuvîntul albanez nu poate fi vorba, pentrucă latin *é* nu devine *ó* în albaneza şi exemplul adus de obicei pentru a proba o asemenea schimbare, *melum* < alb. *mótă*, nu-î valabil, deoarece aici este vorba de un împrumut vechi grecesc: alb. *mótă* nu-î doar latinul (el însuş împrumutat din greceşte) *melum*, ci chiar vechiul grec $\mu\eta\lambda\omicron\nu$. Apoi şi dezvoltarea *-lŭa* < *-la* prezintă dificultăţi. Jokl propune ca etymon pentru cuvîntul albanez *bólă* pe latinul *boa*, *bova* Wasserschlange, cuvînt care în special pentru teritoriul illyr este atestat de Hieronymus sub forma *boa* cu menţiunea că ar aparţinea la sermo gentilis, ceea ce ar proba poate că era băştinaş pe teritoriul balcanic. Din acest *boa*, *bova*, şi anume dintr-o formă **bóŭa* derivă Jokl pe albanezul *bólă*, care s-ar potrivi tot atît de bine, din punct de vedere al dezvoltării fonetice cu etymon, după cît de bine se potriveşte cu dînsul din punct de vedere al înţelesului. Cu **bóla* albanez, dezvoltat din **bóŭa*, pe vremea cînd încă nu căpătase complect forma actuală şi suna încă, cu excepţie de *-l-*, aproape latineşte, s-ar fi compus participiul prezent latinesc *vorans* dela verbul *vorare*, şi ar fi rezultat, în urma adaptării la limba albaneză, un **bola vora*, pentru a reprezenta în special pe acel şerpe mare, despre care povesteşte Hieronymus că ar fi devorat copii şi chiar boi. Acest **bola vora* ar fi căpătat două dezvoltări, după cum s-a contopit într-un cuvînt, ori nu s-a contopit. Din forma anume de acuzativ albanez (căci pe vremea aceea exista un acuzativ albanez la declinarea nearticulată) **bolă voră* a izolării necontopite într-un cuvînt. **bola vora* a rezultat un nominativ masculin **ból vor*, cu accentul pe *ból*, şi din acest **ból vor* a rezultat cuvîntul sîrb, împrumutat din albaneza, *blavor* un fel de şerpe. Acest

**ból vor* nu mai există astăzi în albaneza. Din forma însă **ból-lavora*, cu accentul pe *bó*, contopită într-un cuvânt, a izolării **bola vora* s-a dezvoltat întâiu **bólavără*, apoi **bólaură*, apoi prin strămutarea accentului pe penultimă **bólăură*. Din forma de acuzativ vechiu albanez a acestui din urmă, **bólăură*, s-a dezvoltat în sfârșit un nominativ masculin **bólăur*. Pe acest **bólăur* l-au împrumutat Romîni și l-au prefăcut în *bălaur*. Albanezii l-au dezvoltat și ei mai departe în actualul lor *butăr* *Wasserschlange*. În această discuție de romînul *bălă* nu se pomeneste.—Pe romînul *bălă* însă nu-l putem trece cu vederea, cînd este vorba de romînul *bălaur* și de albanezele *bótă*, *butăr*. Dar tocmai pe romînul *bălă* nu-l putem explica direct din vreun latin **boŭa*, și nici nu-l putem explica lesne ca împrumutat din albanezul *bótă*: ar trebui în cazul din urmă ori să-l socotim ca influențat analogic de *bale* > *bava*, ori să-l trecem prin faza rară de *bóă*- < *bá*- (tipul *afără* > **afóără* > *foras*), în vreme ce firește ar trebui să-l considerăm ca relativ de curînd introdus, deoarece *-l-* n-a devenit *-r-*. În ce privește în special pe romînul *bălaur*, dintr-un etymon **bólăur* ne-am aștepta să fi eșit mai degrabă *bulaur*, căci în dacoromîn *o* neaccentuat < *ă* apare rar, foarte rar mai ales cînd este precedat de consonante labiale (Vezi § 240 No 64). Cît despre *bělŭa* (cu *-ŭ-* consonant, nu cu *v*), pe care l-am propus ca etymon pentru romînul *bălă* întîiaș dată eu în *Zeitschrift für romanische Philologie* XXXI 297, noi iștialalți nu cunoaștem așa de bine limba romînească, dupăcum o cunosc Albanologii pe cea albaneză (fericită limbă!), încît să putea jura că nu s-ar fi putut dezvolta din el cuvîntul romînesc *bălă*. Pentru romînul *bălaur* propusesem și eu odată un compus, anume un *belua aura* (cu ordinea cuvintelor romanică), pentru că într-adevăr în credința poporului romîn bălaurul este un șerpe mare care zboară prin aer, cînd ploaie, și e purtat de noori—un fel de *Wasserschlange*!—(*Zeitschrift für romanische Philologie* XXXI, 296).

braca: rom. *înbrác*; alb. *brékă* pantalonî M. Lat. 806, M. Wört. 46.

**brotacus*: rom. *broátec*; alb. *bréták* M. Wört. 47, Gast. Rev. 24, M. Ind. VI, 108.

bruma: rom. *brúmă*; alb. *brümă*, *brimă* M. Lat. 811, M. Wört. 49, Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51 (Acest din urmă derivă cuvintele romîn și albanez din *pruina*). După M. Wört. ghegul *brum* e împrumutat din romînește.

brūscus: rom. *broască*; alb. *bréškă* M. Wört. 47, Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 24, Şain. 293.

bubalus: rom. *bóur*; alb. *búat* M. Lat. 816, M. Wört. 50.

bucca: rom. *búcă*; alb. *búkă* pine M. Lat. 811, M. Wört. 51.

buttis: rom. *bute*; alb. *but*, *búte* M. Wört. 56.

caballarius: rom. *călăre*; alb. *kalúar* M. Wört. 170.

caballicare: rom. *încătec*; alb. *galkóï* M. Wört. 170.

caballus: rom. *cal*; alb. *kal* M. Lat. 816, M. Wört. 170, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 24, Gast. Grund. 409.

caelum: rom. *cer*; alb. *tsiel* M. Lat. 815, M. Wört. 225.

calendarius: rom. *cărindăr* Ianuar (Marian Sărbătorile I 95); alb. gheg *kaländúer* Ianuar M. Wört. 196, Gast. Rev. 27.

cambiare: rom. *schimb*; alb. *kămbëi*, *tşkămbëi* M. Lat. 814, M. Wört. 186, Gast. Rev. 350. După Helbig 47 cuvîntul albanez e de origine italiană. Pentru ce?

camisia: rom. *cămêşă*; alb. *kămişă* M. Lat. 811, M. Wört. 187.

[*campana*: rom. *cumpănă*; alb. gheg *kămbónă* tosc *cămbórá* clopot M. Lat. 811, 814, M. Wört. 186, Schuch. Vok. III 51. Şi Gustav Meyer şi Schuchardt socot cuvintele romînesc şi albanez ca direct din latinul *campana* provenite. Gustav Meyer insistă chiar asupra faptului că -ă- din cuvîntul romînesc, pe care el îl accentuează *cumpănă*, ar fi rezultatul normal al fonetismului romîn; numai la cuvîntul albanez vede el o influinţă slavă în ce priveşte pe -ó-. În realitate cuvîntul romînesc e un împrumut din vechea bulgară, *kōpona* ζουπέε, statera].

**canepis*: rom. *cînepă*; alb. *kărp* M. Lat. 807, 814, M. Wört. 174, Gast. Rev. 25.

canis: rom. *cîne*; alb. *tsăn* M. Lat. 807, M. Wört. 222.

cannata (Ducange): rom. *cănătă*; alb. *kănată* M. Wört. 187.

cantare: rom. *cînt*; alb. *kăndóï* M. Lat. 812, 814, M. Wört. 187.

canticum: rom. *cîntec*; alb. *kăngă* M. Lat. 814, 818, M. Wört. 187.

capistrum: rom. *căpăstru*; alb. gheg *kăprêş* M. Wört. 176. După M. Wört. şi Helbig 64 cuvîntul albanez ar fi un împrumut din italiana. Nu se înţelege pentru ce.

**capitare*: rom. *căpăt*; alb. *kapătóï* sar peste, trec peste M. Wört. 175. M. Wört. presupune pentru cuvintele romîn, al-

banez și pentru italianul *capitare*, „ajung la“, o derivare din *caput*. Acelaș lucru presupun pentru cuvîntul romîn și cel italian Tiktin Wörterbuch, Pușcariu Etymologisches Wörterbuch. **capitare* e însă mai degrabă un derivat din *capio*, după cum admite și Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch. Helbig 52 socoate fără motiv cuvîntul albanez ca împrumutat din italiana.

capitina (Ducange): rom. *căpățîină*; alb. gheg *kaptinā* M. Wört. 175, Gast. Rev. 25.

capo: rom. *căpîn* (Vezi Tiktin Wörterbuch); alb. *kapua* M. Wört. 176.

capreolus: rom. *căpriór*; alb. *kapruāl* M. Lat. 810, M. Wört. 176.

carraria: rom. *cărăre*; alb. *carrără* M. Wört. 179.

carrus: rom. *car*; alb. *karrā*, *tserrā* M. Lat. 815, M. Wört. 180.

carta: rom. *cărte*; alb. *kartā* hîrtie, scrisoare, sfînta scriptură M. Lat. 815, M. Wört. 179. După M. Wört. și Helbig pag. 21 cuvîntul albanez ar fi un împrumut din italiana. Nu se înțelege pentru ce.

cepa: rom. *cepă*; alb. *tsépā* M. Lat. 815, M. Wört. 223.

cerebrum: rom. *crîer*; alb. *krie* cap M. Lat. 818, M. Wört. 206, H. Cuv. I 274. După Treimer 360 cuvîntul albanez ar fi băștinaș. După Barić 81 cuvîntul albanez e băștinaș și cel romîn e împrumutat din albaneza.

cerrus: rom. *cer*; alb. *tsar* M. Wört. 220.

certare: rom. *cert*; alb. *tsärtōi* M. Lat. 812, M. Wört. 220, Gast. Rev. 25. De unde acelaș derivat imediat în ambele limbi, rom. *ceartă*, alb. *tsärtā* M. Lat. 815, M. Wört. 220.

christianus: rom. *creștin*; alb. *kăštārā* M. Lat. 807, M. Wört. 191.

cicada: rom. *cicălă*; alb. gheg *džinkātā* grier M. Lat. 814, M. Wört. 140, Gast. Rev. 30.

cichorium, *cichorëum*: rom. *cicoăre*; alb. *korre* M. Wört. 201.

[*cicuta*: rom. *cúcută*; alb. *kukútā* M. Lat. 813, M. Wört. 211, Gast. Rev. 28. Probabil cuvîntul albanez e împrumutat din romînește. Capidan 474].

cingulum: rom. *chingă*; alb. *tsingălā* M. Wört. 227, Gast. Rev. 26.

circare: rom. *cerc*; alb. *kărkōi* M. Lat. 815, M. Wört. 188.

circus: rom. *cerc*; alb. *tsark* M. Wört. 220.

civitas: rom. *cetate*; alb. *tsutét* M. Lat. 815, M. Wört. 229, Gast. Rev. 26.

[*clamare*: rom. *chem*; alb. *ts'ai* pling M. Lat. 817, unde etymon *clamare* pentru cuvântul albanez este dat cu semn de întrebare. Cu drept cuvânt apoi în M. Wört. 220 se respinge complet această etimologie].

?*clarus*: rom. *chiar*; alb. *ts'ar* curat M. Lat. 817, M. Wört. 220, Gast. Rev. 26. După Ped. Zeit. XXXIII, 547 cuvântul albanez este >italian *chiaro*.

cogitare: rom. *cúget*; alb. *kuitói* M. Lat. 816, M. Wört. 210.

cognatus: rom. *cumnát*; alb. *kunát* M. Lat. 806, M. Wört. 214.

colare: rom. *strecór*; alb. *kułói* M. Lat. 813, M. Wört. 212.

[*colostra*: rom. *coráslă*; alb. *ts'úmăštă* lapte M. Wört. 229. După Jokl Unt. 273-276 cuvântul albanez e băstinaș].

coma: rom. *coámă*; alb. *kómtă* s. țasătură din păr de capră, ad. făcut din păr >*coma* + *-tă* M. Wört. 196, Jokl 110.

communicare: rom. *cumíne*; alb. *kungói* M. Lat. 813, M. Wört. 214.

compater: rom. *cumătru*; alb. *kúmpťar* Schuch. Vok. III 51; M. Wört. 214, Gast. Rev. 28. Cuvântul albanez este sigur din *compater* eșit. În ce privește cuvântul romînesc, cu începere dela Mikl. Slav. 27, toți (afară de Schuch. Vok. III 51 și Gast. Rev. 28) l-au considerat ca de origine slavă: vechiul bulgar *kŭmótrŭ* >*compater*. Decît numai dificultatea de a deriva pe vechiul bulgar *kŭmótrŭ* direct din *compater* este tot așa de mare ca aceea de a deriva direct din *compater* cuvîntul romînesc *cumătru*. Vezi Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch. Pe de altă parte nu este mai ușor de a scoate pe *cumătru* din *kŭmótrŭ* decît din *compater*, căci în întîiul caz trebuie să presupui o accentuare anterioară *cŭmătru* (care nu se potrivește cu slavul probat *kŭmótrŭ* кѡмѣ, ci cu un închipuit slav **kŭmotrŭ* кѡѣм-) și o schimbare *o* < *ă* nu tocmai obișnuită, iar în al doilea caz trebuie să presupui o accentuare anterioară *cŭmătru* (foarte firească, deoarece >*cómpatre*-) și o schimbare grea *mp* < *m*. *mp* < *m* însă se poate explica pe terenul romînesc așa cum slaviștii caută să-l explice pe terenul slav: *cómpăter* a devenit *cómmăter* prin influința

lui *commăter*. Și pe terenul romînesc și pe cel slav, în caz cînd vrei să derivi de a dreptul cuvintele *cumătru*, *kŭmótrŭ* din *compater*, trebuie să recurgi la următoarele combinații, tot una de grele (ori de ușoare) pe ambele terenuri: 1) masculinele romîn **cumătru*, slav **kŭmotrŭ* în loc de romîn **cumpătru*, slav **kŭmpotrŭ* > latin **cómpatru*, *cómpatre*, sub influința femininelor romîn **cumătră*, slav **kŭmătra* > latin **com-mătra*, *commătre*; 2) masculinele romîn *cumătru*, slav *kŭmótrŭ* sub influința femininelor romîn **cumătră*, slav **kŭmătra*; 3) femininele romîn *cumătră*, slav *kŭmótra* sub influința masculinelor romîn *cumătru*, slav *kŭmótrŭ*. În asemenea împrejurări este tot atît de posibil, 1) ca cuvintele romîn și slav să fi eșit, în mod independent unul de altul, din *compater*; 2) ca cuvîntul slav să fie împrumutat din romînește; 3) ca cuvîntul romînesc să fie împrumutat din slavonește. Posibilitatea întîia însă, dacă judeci lucrul nu numai din punct de vedere al sunetelor, ci și din acel al condițiilor istorice, este puțin probabilă pentru limba slavă, căci este puțin probabil ca limba slavă să fi împrumutat cuvîntul din limba cãrturãreascã medievalã (*compater* e numai forma *latinizatã* a unui cuvînt latin popular de relativ recentã datã, care a apãrut dela început sub o formã proprie fonetismului și morfologiei diferitelor provincii), și nu mai degrabã din limba vie a unui popor romanic oarecare. Și dacã este așa, atunci mai probabilã este posibilitatea a douã decît a treia, căci dela care Romani mai degrabã decît dela Romîni ar fi putut împrumuta Slavii, în special vechii Sloveni, cuvîntul? Cel mai de mult apare cuvîntul vechiŭ bulgar în secolul X (manuscriptul Clozianus, Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch) și este posibil ca -ó- din el să fie reflexul sunetului romînesc -ă-, care va fi existat depe atunci, ba încã și de mai înainte, în *cumătru*. Dela vechii Sloveni s-a rãspîndit apoi cuvîntul și la ceilalți Slavi, unde el apare în toate pãrțile cu -ó-

computare: rom. *cumpătéz*; alb. *kupătóï* pricep M. Lat. 813, M. Wört. 215.

consocer: rom. *cúscru*; alb. *krušk* M. Lat. 810, M. Wört. 207, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 29.

contra: rom. *cãtrã*; alb. *kúndrã* M. Wört. 214.

conventum: rom. *cuvînt*; alb. *kuvãnt* M. Lat. 809, M. Wört. 219, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Grund. 409.

corda: rom. *coárdã*; alb. *kórdãzã* deminutiv M. Wört. 199.

[*cornutus*: rom. *cornût*; alb. *kãrrûtã* gehörntes Schaf M. Lat. 813, M. Wört. 190. Probabil cuvântul albanez e împrumutat din romînește. Capidan 474].

corona: rom. *cunúnã*; alb. *kurórã* M. Lat. 810, M. Wört. 200. După M. Wört. cuvântul albanez e împrumutat din neogreaca, *κορώνα*. Nu-î sigur.

cors: rom. *cúrte*; alb. *kurt* M. Lat. 810, M. Wört. 216.

corvus: rom. *corb*; alb. *corp* M. Lat. 810, M. Wört. 200.

cotoneus: rom. *gutüü*, *gutúe*; alb. *ftúa* M. Lat. 810, M. Wört. 113.

coxa: rom. *coápsã*; alb. *kófsã* M. Lat. 818, M. Wört. 193, Gast. Rev. 27.

?*crassus*: rom. *gras*; alb. *trãšã* dick, grob M. Lat. 815, M. Wört. 435. Gustav Meyer dã etimologiea alb. *trãšã* > *crassus* ca „sehr zweifelhaft“. După Treimer 367 cuvântul albanez e bãștinaș. Tot bãștinaș îl socoate și Vasmer 61.

crista: rom. *creãstã*; alb. *krëštã* M. Lat. 817, M. Wört. 205.

crux: rom. *crúce*; alb. *krüts'* M. Lat. 817, M. Wört. 207.

cubitus: rom. *cot*; alb. *kut* M. Lat. 816, Gast. Rev. 28.

culmen: rom. *cúlme*; alb. *kulm* M. Lat. 811, M. Wört. 213.

cuneus: rom. *cuñü*; alb. *kuñ* M. Lat. 811, M. Wört. 215.

cüppa: rom. *cúpã*; alb. *kúpã* M. Lat. 811, M. Wört. 215.

curare: rom. *cur*; alb. *ts'üröi* observ, bag de seamã M. Wört. 230.

**curtiare*: rom. *cruș*; alb. *kurtsëi* M. Lat. 815, M. Wört. 216, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 28.

curtus: rom. *scurt*; alb. *škürtã* M. Lat. 811, M. Wört. 216, Gast. Rev. 351.

cyma: rom. *ciúmã*; alb. *ts'imã* Art Geschwür M. Wört. 226, Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 380, Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch pag. 163.

damnare: rom. *dãunez*; alb. *dãmói* M. Wört. 60. După Tiktin Wörterbuch cuvântul romînesc ar fi un neologism.

damnum: rom. *dãunã*; alb. *dãm* M. Wört. 60. După Tiktin Wörterbuch cuvântul romînesc ar fi un neologism.

deramare (Cuvântul e cunoscut în latina medievalã, Ducange. În special în peninsula balcanicã apare într-un document delã Spalato anul 1119 Bartoli Das Dalmatische II 269. La Ducange apare cu înțelesul de *tañü ramurile unui copac*, la Bartoli cu acel de *distrug, nimicesc*. Intîmpinarea pe care o

face Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch, contra acestei etimologii, date întâiu de Cihac, cum că în macedoromîn s-ar fi zicînd *dirim*, nu-î valabilă, întrucît cuvîntul macedoromîn nu-î *dirim*, ci *dirin*, și are cu totul altă origine > *ren*): rom. *dă-rim*; alb. *därmôi* M. Wört. 65.

desiderare: vechiū romîn *deșider*; alb. *dășărôi* M. Lat. 816, M. Wört. 66.

**directare*: vechiū romîn *dereptéz*; alb. *dărtôi* M. Lat. 818, M. Wört. 66.

directus: rom. *drept*; alb. *drëitã* M. Lat. 818, M. Wört. 74, Gast. Rev. 354.

dirigere: rom. *dreg*; alb. *dărgôi* schicke M. Lat. 821, M. Wört. 65, Gast. Rev. 354.

[**disbinare*: rom. *dezbin*; alb. *dzbôi* jage fort, verjage, vertreibe (M. Wört. 79) M. Alb. IV, 44. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 119].

draco: rom. *drac*; alb. *drets'* M. Lat. 806, M. Wört. 73, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Șain. 294.

ericius (nu *ericius*, cum e dat cuvîntul de Georges Handwörterbuch): rom. *ariciū*; alb. *irits'* M. Lat. 815, M. Wört. 159, Mikl. Slav. 8. Cuvîntul romînesc nu prezintă o dezvoltare normală, din *ericius* trebuia să iasă *arîț*.

[*esca*: rom. *iască*; alb. *ěškã* M. Lat. 817, M. Wört. 97. După Ped. Krit. IX, 214 cuvîntul albanez este „sigur“ de origine italiană].

**excapitare* > *caput*: rom. *scăpăt*; alb. *škupătôi* devancer M. Wört. 175. Dezvoltarea înțelesului cuvîntului romînesc devine clară cînd iaî în considerare substantivul romîn *căpăt*, care e un derivat analogic din pluralul *căpete* > *capita* și însemnează extremitatea unui lucru. *Scăpăt* însemnează în adevăr, dacă însumezi într-o noțiune diferitele sale înțelesuri, „mă scobor, dupăce am ajuns la o extremitate de sus oarecare, dupăce am ajuns la un vîrf oarecare“. Dezvoltarea cuvîntului albanez a plecat dela considerația că acel care a trecut de vîrfurile unui lucru s-a achitat de sarcina sa mai degrabă decît un altul care mai are încă pînă să ajungă la vîrf. De aceeași origine este italian *scapitare* einbüßen, verlieren, Verlust haben.

**excurtare*: rom. *scurtéz*; alb. *škurtôi* M. Wört. 216.

[*excutare*: rom. *scot*; alb. *škünt* M. Wört. 410. Etimologia cuvîntului albanez dată de M. Wört. este contestată de Ped. Krit. IX, 211].

**experlavare*: rom. *spăl*; alb. *špălái* M. Wört. 237.
 [exponere: rom. *spun*; alb. gheg *špun* zeige, führe M. Wört. 415. După M. Wört. cuvîntul albanez e împrumutat din romînește].

?**exstirpus*: rom. *sterp*; alb. *štérpă* M. Wört. 417, Gast. Rev. 351. Gast. Rev. a propus un derivat prin *ex-* din *stirps* ca etymon al cuvintelor romîn și albanez. Această părere apoi a fost reluată, cu privire la cuvîntul romînesc, de Eugen Herzog în Zeitschrift für romanische Philologie, XXVI, 736 și, cu privire la cuvintele romîn și albanez, de Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1644. Weigand XVI Jahresbericht, 228 reia părerea lui Cihac II 702 că cuvîntul romînesc ar fi de origine greacă, dar nu neogreacă (*στέρφος*), cum susținea Cihac, ci veche grecească, *στέρφος*. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi băstinaș, iar cel romîn ar fi illyric. Compară cele spuse la § 328 sub cuvîntul rom. *știră*.

facies: rom. *făță*; alb. *fâts'e* M. Lat. 815, M. Wört. 98.

factura: rom. *făptură*; alb. *fütură* M. Lat. 818, M. Wört. 116.

familia: rom. *fimée*; alb. *fămiă*, familie, copii M. Wört. 103.

fara (de origine langobardă, vezi Ducange Glossarium și Diez Etymologisches Wörterbuch pag 370): rom. *fără* neam, națiune, Dicționarul Academiei Romîne; alb. *fără*, *farră* Stamm, Geschlecht M. Wört. 100. Contestat fără niciun motiv de Baric 24.

fascia: rom. *fășă*; alb. *fășts'e* M. Wört. 100, Gast. Rev. 29.

fasciare: rom. *infăș*; alb. *fășts'oi* M. Wört. 100.

fasciola: rom. *fășioară*; alb. *fts'otă* M. Lat. 810, M. Wört. 107.

februarius: rom. *făurăr*; alb. *fraer* M. Lat. 818, M. Wört. 109, Gast. Rev. 27.

feminus: rom. *fămăn*; alb. *fămără* M. Lat. 809, M. Wört. 101.

[*fenestra*: rom. *fereastă*; alb. *fněštră* M. Lat. 808, M. Wört. 109. După Ped. Krit. IX, 214 cuvîntul albanez e de origine italiană].

?*festus*: rom. *hěstru* sonntäglich gekleidet, Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 3267 după Giulea Cercetări lexicografice, București, 1909; alb. *šięštă* echt,

rein, unverfälscht M. Lat. 809, M. Wört. 91, Capidan 451. Etimologia albaneză e îndoioasă după M. Wört. Cuvîntul albanez e băstinaş după Jokl Unt. 190.

**filianus*: rom. *fin*; alb. gheg *fiián* M. Wört. 104, Gast. Rev. 29.

filiaster: rom. *fiástru*; alb. *fiéstrá* M. Lat. 817, M. Wört. 91.

filum: rom. *fir*; alb. *fit* M. Lat. 817, M. Wört. 104.

floccus: rom. *floc*; alb. *flok* M. Lat. 810, M. Wört. 108.

**flutulare* (Vezi Puşcariu Etymologisches Wörterbuch sub *flútur*): rom. *flútur* verb, de unde apoi derivatul imediat *flútur* substantiv; alb. *fluturói* verb, *flúturá* substantiv M. Wört. 109, Gast. Rev. 30. M. Wört. admite ca etymon pe **fluctulare*.

[*fortis*: rom. *foárte*; alb. *fórtá* M. Lat. 810, M. Wört. 110. Helbig 38 și M. Wört. admit pentru cuvîntul albanez origine italiană].

[*fortuna*: rom. *furtúnă*; alb. *furtúná* M. Lat. 811, M. Wört. 114. Din cauză că -*ŭ*- nu s-a schimbat în -*ú*- M. Lat. admite că cuvîntul albanez e un împrumut din italiana, iar M. Wört. admite că e un împrumut din neogreaca. Ca împrumutat din italiana îl consideră Helbig 44].

fossatum: vechiú romîn *fsat*, rom. *sat*; alb. *fšat*, *pšat* M. Lat. 806, M. Wört. 112. M. Lat. propune ca etymon pe *fossatum*, M. Wört. renunță la această etimologie și propune pe **massatum*. Din punct de vedere al înțelesului se potrivește mai bine **massatum*, pentru că *massa* înseamnă între altele „ein Complex von Ländereien, ein Landgut, eine Pflanzung“ Georges Handwörterbuch, și cu un înțeles analog continuă de a trăi până astăzi pe unele teritorii romanice (de ex. spaniol *masa* Landgut, Meierei, Meierhof). Pe de altă parte *fossatum* prezintă mai puține dificultăți din punct de vedere fonetic, fără ca și din acel al înțelesului potriveala să fie cu mult mai mică: *fossatum* însemna „șanțul care se trage înprejurul unui tîrg, un teritoriu încunjurat de șanț“ Ducange, iar în mediogreacă *φορσάτων* însemna „lume multă adunată la un loc, ἄθροισις, σόρευσις“ Ducange. Dacă la bază e **massatum*, dezvoltarea lui *fspe* pe terenul romînesc e imposibilă, și trebuie să admitem că romînul *fsat* e împrumutat din albaneza. Dacă la bază e *fossatum*, romînul *fsat* poate fi rezultatul alunecării de sunet romînești. Barić 76 ar vrea să probeze că cuvîntul albanez e băstinaş. Giuglea în Dacoromania II pag. 642 se gîndește la latin **fixatum*.

[*fraxinus*: rom. *frâsen*; alb. *frâšan* M. Lat. 818, M. Wört. 111. M. Wört., după ce spune că „albanez *š*, român *s*, din latin *cs*, nu sînt ceva neobișnuit [Intr-adevăr vezi pentru romîna § 251 No. 181]“, adaugă: „cuvîntul albanez provine poate din italianul *frassino*, iar cuvîntul românesc este poate împrumutat din albaneza“. Tot de origine italiană consideră cuvîntul albanez și Helbig 89 pe motivul că *-n-* nu s-a prefăcut în *r*].

frenum: rom. *frîu*; alb. *fră* M. Wört. 111.

fricare: rom. *frec*; alb. *fărkoi* M. Lat. 819, M. Wört.

103.

frigere: rom. *frig*; alb. *fărgoi* M. Lat. 818, M. Wört. 103.

fructus: rom. *frupt*; alb. *früt* fruct M. Lat. 818, M. Wört. 112.

fundus: rom. *fund*; alb. *funt* M. Lat. 811, M. Wört. 114, Mikl. Slav. 8.

furca: rom. *furcă*; alb. *fürkă* M. Lat. 811, M. Wört. 114.

galbinus: rom. *gălbăn*; alb. *gëlbără* M. Lat. 807, M. Wört. 122, Mikl. Slav. 9.

gamba, camba: rom. *gîmbéz, agîmbéz*, calc din urmă, prind, pun mîna pe, apuc, ajung, Viciu, Șezătoarea II 229, compară *Zeitschrift für romanische Philologie* XXXI 290 > *gamba*; alb. *kămbă* picior, Bein, Fuss M. Lat. 808, M. Wört. 172.

gemere: rom. *gem*; alb. *džămoi* sun M. Lat. 816, M. Wört. 140.

gens: vechiū român *gint*; alb. *džint* M. Lat. 809, M. Wört. 141.

glandula: rom. *ghindură*; alb. *džândără* M. Lat. 817, M. Wört. 140. M. Wört. admite că cuvîntul albanez ar deriva din italianul *ghiandola* pentru motivul că *glans* a dat în albaneza *lände*. Puțin probabil.

glans: rom. *ghindă*; alb. *lände* M. Lat. 817, M. Wört.

243.

glomus: rom. *ghem*; alb. *lămš* M. Lat. 817, M. Wört.

243.

[*graecus*: rom. *grec*; alb. *grek, gärtš* M. Lat. 817, M. Wört. 124, Mikl. Slav. 9. După M. Wört. albanezul *grek* e împrumutat din italiana, *greco*, iar albanezul *gärtš* e de origine slavă, vechiū bulgar *grükü*, sîrb *grk*, bulgar *grăk*. După Tik-tin *Wörterbuch* cuvîntul românesc ar fi de relativ recentă dată].

[*granum*: rom. *grîu*; alb. *grur* M. Lat. 808, M. Wört.

133, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 355, Şain. 294. Din cauza dezvoltării nenormale a lui *-ă-* M. Wört. presupune că cuvîntul albanez trebuie să fie împrumutat din vreo limbă alta, probabil din dalmata, unde cuvîntul sună *grun*. După Barić 85 cuvîntul albanez ar fi băştinaş].

[*gravis*: rom. *greū*; alb. *re* M. Wört. 362. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Jokl 74].

gula: rom. *gură*; alb. *gólă*, *gõă* M. Lat. 811, M. Wört. 126, Schuch. Vok. III 50, Şain. 294. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana; tot așa după Helbig 38, 85. În realitate dezvoltarea fonetică a cuvîntului albanez e tot atît de anormală, orî veî admite origine latină, orî veî admite origine italiană. Dezvoltarea de înţeles, care este identică cu cea a cuvîntului românesc *gură*, şi e deosebită de a cuvîntului italian *gola*, Gurgel, Kehle, Schlund, Hals, face mai probabilă o origine latină.

?*haedus*: rom. *ed*; alb. *eð* M. Lat. 808, M. Wört. 93. După Treimer Zeit. 408 cuvîntul albanez e autohton.

hora: rom. *odrá* (în izolări); alb. *hëră* M. Wört. 151.

horrere: rom. *urăsc*; alb. *urrëi* M. Lat. 813, M. Wört. 459, Gast. Rev. 355.

?*hospitare*: rom. *ospătez*; alb. *şpătõi* scăp, rette, befreie, erlöse, entkomme (M. Wört. 414) Spitzer 330. Etimologie albaneză contestată de Barić 37.

hospitium: rom. *ospăţ*; alb. *ştăpi* casă M. Lat. 815, 819, M. Wört. 415. M. Lat. dă etimologia cuvîntului albanez ca îndoioasă, M. Wört. o dă ca probabilă.

hostis: rom. *oaste*; alb. *uştři*, *uştări* > *hostis* M. Wört. 459, Gast. Rev. 348.

ilia: rom. *ie*; alb. *iïă* M. Lat. 809, M. Wört. 158.

imperator: rom. *împărat*; alb. *mbret* M. Lat. 806, M. Wört. 266.

implere: rom. *implu*; alb. *mblõi* M. Wört. 265.

?*in alto*: rom. *înált*; alb. *náltă* M. Lat. 807, M. Wört. 297, Schuch. Vok. III 51. După M. L. Lat. 1043 cuvîntul albanez e împrumutat din romîneşte.

**incarricare*: rom. *încărc*; alb. *ngarkõi* M. Wört. 305. M. Wört. şi Helbig 90 consideră, fără motiv, cuvîntul albanez ca de origine italiană, *incaricare*.

[*inclinare*: rom. *închin*; alb. *tsii* beschlafen M. Lat. 817, M. Wört. 226. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX₁ 211].

**incordare*: rom. *încordéz*; alb. *ngórð* mache krepieren, krepieri, verrecke M. Wört. 306.

**indirectare*: rom. *îndrépt*; alb. *ndärtói* Pek. 155.

ingannare: rom. *îngîn*; alb. *ngăñeî, găñeî* înşel M. Wört. 123. M. Wört. şi Helbig 47 consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *ingannare* înşel, probabil din cauza înţelesului, căci din punct de vedere fonetic nu este niciun motiv (-nn- intervocalic nu se preface în -r-). Dar punctul de vedere al înţelesului nu-î este suficient, pentrucă înţelesul de *înşel* îl are *ingannare* în toate limbile romanice unde se găseşte.

intelligere: rom. *înţelég*; alb. *didzói* M. Wört. 66.

[*inter*: rom. *între*; alb. *ndăr* M. Wört. 299. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX₁ 213].

invitare: vechiă romîn *învít*; alb. *ftoi* M. Lat. 817, M. Wört. 113.

**invitiare*: rom. *învăţ*; alb. *măsói* M. Lat. 817, M. Wört. 276. După Vasmer 43 cuvîntul albanez ar putea fi > neogrec $\mu\alpha\theta\alpha\iota\nu\omega$.

jejunare: rom. *ajún*; alb. *adzărói* M. Lat. 816, M. Wört. 4, Gast. Rev. 21.

judex: rom. *júde*; alb. *dzütés* judecată, proces, Gericht, Rechtsstreit M. Lat. 816, M. Wört. 142.

judicare: rom. *jádec*; alb. *džukói* M. Lat. 813, M. Wört. 142.

judicatum: rom. *judecătă*; alb. *džukátă* M. Lat. 816, M. Wört. 142.

jurare: rom. *jur*; alb. *părdžărói* (> alb. *păr-* + *juro*) M. Lat. 816, M. Wört. 332.

labrusca: rom. *lăurúscă*; alb. *lărrúšk* M. Lat. 818, M. Wört. 244, Gast. Rev. 345.

laqueus: rom. *laş*; alb. *lak* M. Lat. 815, M. Wört. 235.

lardum: rom. *lard*; alb. *larð* M. Lat. 816, M. Wört. 238.

largus: rom. *larg*; alb. *lărgă* M. Lat. 807, M. Wört. 238.

laudare: rom. *lăud*; alb. *lăvdói* M. Lat. 811, M. Wört. 234. Fără motiv serios Capidan 477 consideră cuvîntul albanez ori ca influinţat de macedoromînul *alávdu* ori chiar ca înprumutat din macedoromîn.

laurus: rom. *lăur*; alb. *lar* dafin M. Lat. 811, M. Wört. 237.

laus: rom. *lăudă*; alb. *laft* M. Lat. 811, M. Wört. 234.

lavare: rom. *laŭ*; alb. *laŭ* M. Lat. 814, M. Wört. 237. Etimologia cuvântului albanez e contestată de Ped. Krit. IX, 211, unde se spune că el ar aparține fondului autohton albanez. Nu este însă mai puțin adevărat că, după cum din punct de vedere al înțelesului, tot așa din acel fonetic derivării albanezului *laŭ* din latinul *lavare* nu i se poate face nicio întîmpinare. Pe de altă parte prezența în romîna și albaneza a derivatelor din *lavare* (rom. *spăl*, alb. *špălái* > **experlavare*; rom. *lătŭră*, alb. *latŭră* > **lavatura*) fac probabilă etimologia alb. *laŭ* > *lavare*.

lavatura: rom. *lătŭră*; alb. *latŭră* M. Lat. 811, M. Wört. 237.

laxare: rom. *las*; alb. *lašói* M. Lat. 818, M. Wört. 244. După M. Lat. și M. Wört. cuvîntul albanez ar putea proveni și din italiana, *lasciare*. Origine italiană admite și Helbig 78. Pentru ce?

lepus: rom. *épure*; alb. *lépur* M. Lat. 808, M. Wört. 241.

levis: rom. *ușór* (> *levis* + -șór), alb. *leh* M. Lat. 808, M. Wört. 239, Vasmer 38.

lex: rom. *lege*; alb. *lídže* M. Lat. 816, M. Wört. 245.

linea: rom. *ie*; alb. *lină* M. Lat. 809, M. Wört. 245.

linum: rom. *in*; alb. *li* M. Lat. 809, M. Wört. 244, Gast. Rev. 345.

lucrum: rom. *lúcru*; alb. *lúkră* Schaf, Schafherde, Herde, Jokl Unt. 257-259.

lucta: rom. *lúptă*; alb. *lúftă* M. Lat. 818, M. Wört. 250, Mikl. Slav. 10.

luctare; rom. *lupt*; alb. *lăftói*, *luftói* M. Lat. 813, M. Wört. 250.

lunter: rom. *lúntre*; alb. *lúndră* M. Lat. 811, M. Wört. 251, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 346.

[*magis*: rom. *maŭ*; alb. *mă* M. Lat. 821, M. Wört. 271. Etimologia cuvântului albanez e contestată de Ped. Krit. IX, 213].

magister: rom. *măéstru*; alb. *mŭéštră* meșter M. Lat. 816, M. Wört. 284, Șain. 294.

malleus: rom. *maŭ*; alb. *maŭ* M. Lat. 814, M. Wört. 255. M. Lat. consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *maglio*, M. Wört. îl consideră ca de origine ori latină, ori sîrbească, *malj*.

mamma: rom. *mámă*; alb. *mămə* M. Wört. 272, Gast. Rev. 355.

mancus: rom. (în Banat, Weigand's III Jahresbericht 321) *mînc* verstümmelt; alb. gheg *mănk* mangelhaft M. Wört. 273. M. Wört. admite fără motiv pentru cuvîntul albanez împrumut din italiana, *manco*.

mane: rom. *amîn*; alb. *mănoî* (M. Wört. 274) M. Ind. VI, 105.

[*manere*: rom. *mîn*; alb. *mănoî* întirziu M. Lat. 812; M. Wört. 274. Etimologia cuvîntului albanez a fost retractată de M. Ind. VI, 105].

mania: rom. *mînie*; alb. *mări* M. Wört. 273. Mai degrabă trebuesc considerate cuvintele albanez și romîn ca elemente vechi grecești decît ca elemente latine, > *μανία*, căci probabil nu o strămutare a accentului pe sufix în latinul *măniā* a avut loc, ci o păstrare dela capul locului a accentului grecesc *mania*. De altfel latinul împrumutat din grecește *mania* n-a fost popular niciodată, ci numai cărturăresc, și în Georges Handwörterbuch se găsește citat numai din medicii Caelius Aurelianus și P. Vegetius. În alte limbi romanice nu s-a păstrat. Din *mania* latin trebuiau să iasă rom. *mîne*, *mîie*, alb. *măniā*, *măiā*.

manica: rom. *mîneacă*; alb. *măngă* M. Lat. 808, M. Wört. 272.

manicare: rom. *mînec*; alb. *măngoi* M. Wört. 272.

**marathrium*: rom. *mărăr*; alb. *marăi* Fenchel, foeniculum officinale M. Wört. 259.

?*maritare*: rom. *mărit*; alb. *martoi* M. Lat. 812, M. Wört. 261. După Jokl Unt. 13-15 cuvîntul albanez e băștinaș.

mărtis (*dies*): rom. *marți*; alb. *mărtă* M. Wört. 261.

martius: rom. *marț*; alb. *mars* M. Wört. 261.

masculus: rom. *măscur*; alb. *mășkuł*, *mășkă* bărbătesc M. Lat. 807, M. Wört. 262, Gast. Rev. 347.

mataxa: rom. *mătăsă*; alb. *măndăfșă* M. Lat. 818, M. Wört. 272.

medius: rom. *miez*; alb. *miez-*, în compusul cu *dîtă* *miezdîtă* amiază, și în compusul cu *nătă* *mieznătă* miezul nopții M. Lat. 816, M. Wört. 284.

[*mel*: rom. *mîere*; alb. *mial* M. Lat. 808, M. Wört. 281. Cuvîntul albanez e băștinaș după Jokl Unt. 287-288].

melum: rom. *măr*; alb. *mólă* M. Lat. 809, M. Wört. 285.

mens: rom. *mînte*; alb. *mănt* M. Lat. 809, M. Wört. 274.

mergere: rom. *merg*; alb. *mărgoi* îndepărtez M. Wört.

274, Gast. Rev. 355, Gast. Grund. 409. Verbul albanez apare însă și cu înțelesul romînesc: *mërršină* mergeaŭ M. G. 72₂₁ col. I (gheg).

milia: rom. *mîe*; alb. *mîă* M. Lat. 809, M. Wört. 278.

?*milium*: rom. *meiŭ*; alb. *mel* M. Lat. 809, M. Wört. 268. După Ped. Zeit. XXXIII, 539 cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește. Indoios.

mirari: rom. *mir*; alb. *mărëi* Ped. 160.

miserere: vechiŭ romîn *meserere*; alb. *măšîră* M. Wört. 277.

mixticare*: rom. *amêstec*; alb. *măštăkônem* (reflexiv) îmi es din fire, îmi es din sărîte, mă înfuriŭ M. Wört. 277. M. Wört propune pentru cuvîntul albanez derivarea din *masticare* și-l egalează cu romînul *mêstec*. Pentru romîn *amêstec* >mixtico* vezi Tiktin Wörterbuch.

**molliare*: rom. *moîŭ*; alb. *mŭlva*, aoristul lui **mulôi* recreez M. Wört. 289.

mors: rom. *moărte*; alb. *mort*, *mórtă* M. Lat. 810, M. Wört. 287.

mucus: rom. *muc*; alb. *mŭk* mucegaŭ M. Lat. 811, M. Wört. 295.

?*murmuro*: rom. *mŭrmur*; alb. *mŭrmurôi* M. Wört. 292. Nu știŭ sigur însă dacă cuvîntul romînesc nu-î un neologism.

[*musculus*: rom. *mușchîŭ* muscle, Muskel; alb. *mušk* u-măr, *muškări* plămîn M. Wört. 294, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 22, Șain. 294. După Barić 57 cuvîntul albanez e autohton].

mustum: rom. *must*; alb. *mušt* M. Lat. 817, M. Wört. 294.

natare: rom. *înót*; alb. *notôi* M. Lat. 813, M. Wört. 311.

natura: vechiŭ romîn *nătŭră*; alb. *natŭr* M. Wört. 298. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi un neologism, „gelehrtes Wort“, împrumutat din italiana, *natura*. *ŭ* însă <*ŭ* are loc numai în elementele vechi ale limbii, după însăș mărturisirea lui Gustav Meyer în M. Lat. 811. Pe de altă parte Tiktin Wörterbuch consideră cuvîntul romînesc ca relativ nou. Pentru ce?

[*nebula*: rom. *nêgură*; alb. *mîêrgută* M. Wört. 283, Gast. Rev. 347. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Jokl 57].

?*nepos*: rom. *nepôt*; alb. *nip* M. Lat. 809, M. Wört. 310. După Jokl Unt. 17-28 cuvîntul albanez e băștinaș.

nodus: rom. *nod*; alb. *ne, nëiță* M. Lat. 810, M. Wört. 302.

nonnus: rom. *nun*; alb. *nun* naș, cumătru M. Wört. 312. După M. Wört cuvîntul albanez ar fi de origine neogreacă, *νονός*, pentru două motive, întîiu pentru că înțelesul cuvîntului ar fi același în cele două limbi, al doilea pentru că -ú- cere un -ô- închis în etymon, iar dezvoltarea lui *nonnus* în limbile romanice arată că *ô* din acest cuvînt era un *ô* deschis. Dar neogrecul *νονός* are înțelesul cuvîntului românesc, nu al celui albanez, apoi toate exemplele pe care le dă M. Lat. 810 (și tot așa exemplele pe care le dă Pek. 36), pentru a arăta dezvoltarea lui *ô* latinesc în limba albaneză, nu copriind niciunul de *ô + n*, așa că nu se poate susține că *ôn* n-ar fi putut deveni *ún*.

numerare: rom. *númăr*; alb. *număróř, nămróř* M. Lat. 813, M. Wört. 312.

numerus: rom. *númăr*; alb. *númăr, nămr* M. Lat. 811, M. Wört. 312.

orare: rom. *uréz*; alb. *uróř* M. Lat. 813, M. Wört. 459, Gast. Rev. 355, Șain. 294. M. Lat. și M. Wört. propun etymon *augurare*. Gast. Rev. și Șain. propun etymon *orare*.

orbis: rom. *orb*; alb. *verbără* M. Lat. 810, M. Wört. 466, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 355.

ordinare: rom. *úrdin*; alb. *urđăróř*, poruncesc, stăpînesc M. Wört. 458.

ovum: rom. *ouă*; alb. *ve* M. Wört. 465.

?*pacare*: rom. *înpác*; alb. *patśóř* M. Wört. 319. Cuvîntul albanez a fost influențat de *patś > pacem*, dacă nu cumva chiar, după cum admite M. Wört., e un derivat din *patś*?

[**paganire*: rom. *pîngăresc*; alb. *păgăř, părgóř* M. Wört. 331, Gast. Rev. 349. După Capidan 473 cuvîntul albanez e împrumutat din romînește].

[*paganus*: rom. *păgin*; alb. *păgără*, necurat, necurățenie, murdărie M. Lat. 808, M. Wört. 331. La cuvîntul albanez face dificultate păstrarea lui -g- intervocalic. După Capidan 473 cuvîntul albanez e împrumutat din romînește].

?*palma*: rom. *pălmă*; alb. *pătămbă* M. Lat. 808, M. Wört. 331. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din neogreacă, *παλάμη*?

palumbus: rom. *porumb*; alb. *pătum, pătumbă* M. Lat. 812, M. Wört. 331, Schuch. Vok. III 51.

palus: rom. *pădure*; alb. *pūt* M. Lat. 819, M. Wört. 360, Gast. Rev. 355, Şain. 295.

pantex: rom. *pîntece*; alb. *plândës* M. Lat. 808, M. Wört. 39.

parens: rom. *părinte*; alb. *print* M. Lat. 809, M. Wört. 353.

pascha: rom. *pască, paşti*; alb. *păškă* M. Wört. 324.

pāssus: rom. *pas*; alb. *paš* Klafter, măsura formată de brațele întinse M. Lat. 807, M. Wört. 323.

pati: rom. *păţesc*; alb. *păsōi* M. Lat. 815, M. Wört. 335. După Vasmer 43 cuvîntul albanez ar putea fi > neogrec *παθαίω*.

pavo: rom. *păun*; alb. *patua* (M. Wört. 318) Jokl Zeit. 233.

pax: rom. *păce*; alb. *patś* M. Lat. 815, M. Wört. 318.

peccatum: rom. *păcăt*; alb. *măkăt* M. Lat. 815, M. Wört. 271.

[*pedica*: rom. *piedecă*; alb. *péngă* M. Wört. 327. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Jokl 68].

pensare: rom. *apăs*; alb. *păşōi* cîntăresc, *măşōi* (gheg) mă las greu, atîrn greu M. Lat. 817, M. Wört. 336.

pepo **pepinis*: rom. *pépine*; alb. *piépăr* M. Lat. 808, M. Wört. 342. Nu se poate explica în cuvîntul romînesc nedifongarea lui *é*, tot așa după cum nu se poate explica nedifongarea lui *é* în *pergula* (pentru care vezi mai jos) și în *vetulus* < rom. *vechiu*, *anellus* < rom. *inél*, *nebula* < rom. *négură* (Vezi § 238 No 24).

[*per*: rom. *pe*; alb. *păr* für, über, von, um, durch, wegen M. Lat. 821, M. Wört. 332. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX, 213].

pergula: rom. *piŕghie*; alb. *piérgulă* hochgezogener Weinstock an Bäumen und Spalieren M. Lat. 808, M. Wört. 342. În latinește *pergula* avea între altele înțelesul de „părete expus la soare, pe care se agăța vița de vie pentru a se coace mai bine poama”, adică „un instrument prin mijlocirea căruia se ține vița în sus”. De aici se leagă imediat înțelesul cuvîntului albanez. Tot de aici purcede și înțelesul cuvîntului romînesc: *piŕghiea* este „un instrument cu ajutorul căruia ridici ceva”. Dificultatea fonetică pe care o prezintă nedifongarea lui *é* din *pergula* se mai întîlnește în romînește la cuvintele *pépine* (vezi mai sus) și *vechiu* > *vetulus*, *inél* > *anellus*, *négură* > *nebula*

(Vezi § 238 No 24). Etimologia *pirghie* > *pergula* a publicat-o întâiu Pascu Lateinische Elemente im Rumänischen pag. 263.

persica: rom. *pîersică*; alb. *pîేశkă* M. Lat. 808, M. Wört. 342.

pervigilare: rom. *privighéz*; alb. *părdzoi* pîndesc, spionez M. Wört. 332.

[*petere*: rom. *pețesc*; alb. *pîes, pîes, pîes* întreb M. Lat. 820, M. Wört. 360. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX, 211].

?**pettia*: rom. (Banat) *piță* carne; alb. *pîesă* Teil, Stück M. Wört. 342. Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1326.

**piccare*: rom. *pic*; alb. *pikoi* picur M. Wört. 337.

pinna: rom. *până*; alb. *pândă* M. Lat. 809, M. Wört. 326.

piscis: rom. *pêște*; alb. *peșk* M. Lat. 815, M. Wört. 329.

**pitsicare*: rom. *pișc*; alb. *pitskoi, piskoi* M. Wört. 339, Gast. Rev. 349. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana, *pizzicare*. Tot așa crede Helbig 92.

placere: rom. *plac*; alb. *păltsei* M. Lat. 819, M. Wört. 331.

plumbum: rom. *plumb*; alb. *plump* M. Lat. 817, M. Wört. 346.

poenitere: vechiă romîn *pănătez*; alb. *pândohem* regret M. Lat. 812, M. Wört. 332.

pollicaris: rom. *policăr*; alb. *pultser* M. Lat. 807, M. Wört. 357. Cuvîntul romînesc e atestat de Bărcanu Dicționar romîn-german cu înțelesul de „Daumen, Zoll“ și de Cihac. Probabil nu e un neologism, cum susține Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1398.

pomus, pomum: rom. *pom, poamnă, poame*; alb. *pemă* M. Lat. 810, M. Wört. 326.

populus: rom. *plop*; alb. *plep* M. Lat. 810, M. Wört. 345, Mikl. Slav. 10.

populus: rom. *popor*; alb. *popul* M. Wört. 348. M. Wört. se îndoeste dacă cuvîntul albanez e de origine latină, ori italiană, *popolo*. Helbig 38 îl dă fără motiv ca de origine italiană.

porta: rom. *poartă*; alb. *pörtă* M. Lat. 810, M. Wört. 348.

praebiter: rom. *preot*; alb. *prift* M. Lat. 818, M. Wört. 353, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 350.

praeda: rom. *prădă*; alb. *pre* M. Wört. 351.

praedare: rom. *prăd*; alb. *proi* (gheg) M. Lat. 820, M. Wört. 351.

prima vera (Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1386): rom. *primăvară*; alb. *prendăvëră, pãrndăvëră, printvëră* M. Wört. 466.

pugnus: rom. *pumn*; alb. *pungi* M. Wört. 357.

[*pulmo*: rom. *plămîn*; alb. *plëmôn* M. Wört. 343, Gast. Rev. 349. După M. Wört. cuvîntul albanez e împrumutat din neogreacă: *πλεμόνι*].

pulpa: rom. *pulpă*; alb. *pútpă* M. Lat. 811, M. Wört. 356.

pulvis: rom. *pulbere*; alb. *plúhur* M. Lat. 819, M. Wört. 346.

pungere: rom. *înpúng*; alb. *špói* M. Wört. 414.

puteus: rom. *puț*; alb. *pus* M. Lat. 811, M. Wört. 359.

quadragesima: rom. *păredsemî*; alb. *krěšmă* M. Lat. 815, M. Wört. 205.

[*quattuor*: rom. *pátru*; alb. *kátăr, kátră* M. Lat. 815, M. Wört. 181. Probabil însă cuvîntul albanez e băștinaș, Jokl Unt. 159].

[*quid*: rom. *ce*; alb. *tšă, tš* M. Wört. 218. Cuvîntul albanez ar fi după M. Wört. împrumutat din romînește. După Ped. Zeit. XXXVI, 328 el este băștinaș albanez].

quietus: rom. *încét*; alb. *tšet* M. Wört. 224.

?*radere*: rom. *rad*; alb. *rrúai* M. Wört. 375. După Jokl Unt. 223 sqq. cuvîntul albanez e băștinaș.

radius: rom. *răză*; alb. *réze, rréză* M. Lat. 816, M. Wört. 364.

[*rapere*: rom. *răpesc*; alb. *rîep* M. Lat. 820, M. Wört. 367. După M. Wört. cuvîntul albanez e autohton].

[*rapidus*: rom. *răpede*; alb. *răpiétă* steil, abschüssig, abhängig (M. Wört. 333) Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No. 1455. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 96].

resina: rom. *rîșină*; alb. *ršină* M. Lat. 812, M. Wört. 369. Pentru motivul că *-n-* n-a devenit *-r-* Helbig 89 consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *resina*, dar uită că italianul *resina* se pronunță *rezina*.

rimari: rom. *rîm*; alb. *rămói* M. Wört. 365.

ripa: rom. *ripă*; alb. *rip, rîpă* M. Lat. 809, M. Wört. 367.

romanus: rom. *romîn*; alb. *rămăr* Romîn, păstor, țaran M. Wört. 365.

rota: rom. *roátă*; alb. *rrótă* M. Lat. 810, M. Wört. 375.

[*ruta*: rom. *rútă*; alb. *rútă* M. Lat. 811, M. Wört. 371. Deoarece în cuvîntul albanez *ŭ* n-a devenit *ŭ*, M. Lat. presu-

pune împrumut din romînește, iar M. Wört. presupune împrumut din italiana ori din sirba, *ruta*].

?*sabbata*: rom. *sîmbătă* > *sambata* (Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 7479); alb. *șătună* M. Wört. 405.—Spitzer 329 propune pentru cuvîntul albanez un derivat din numărul șapte.

?*sagitta*: rom. *săgeată*; alb. *șadžetă* M. Wört. 403. La cuvîntul albanez face dificultate -g- intervocalic păstrat. Pentru aceia după M. L. Lat. 1052 cuvîntul albanez ar fi poate împrumutat din romînește.

salire: rom. *săréz*; alb. gheg *șălî* M. Lat. 812, M. Wört. 404.

salix: rom. *sâlcie*; alb. *šelk* M. Lat. 816, M. Wört. 401.

salvia: rom. *sâlbie*; alb. *șabi* M. Wört. 397.

sanctus: rom. *sînt*; alb. *șănt* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

sanitas: rom. *sănătate*; alb. *șândet* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

**sanitosus*: rom. *sănătós*; alb. *șândóșă* M. Wört. 404.

scabies: rom. *zgâibă*; alb. *zdžebe* M. Lat. 807, M. Wört. 484.

scala: rom. *scără*; alb. *škálă* M. Wört. 406.

scamnum: rom. *scăun*; alb. *škämp* M. Lat. 816, M. Wört. 408.

?*scandula*: rom. *scîndură*; alb. *škádîa*, *škádîa* Jokl Unt. 136. In ce privește pe s neprefăcut în ș spune Jokl Unt. 136-137 că se poate ca în unele dialecte albaneze să nu se fi prefăcut s în ș în grupuri de consonante.

**scantillia*: rom. *scîntée*; alb. *škândî*, *škândîiă* M. Lat. 813, M. Wört. 408, Gast. Rev. 351. Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1553.

**scantilliare*: rom. *scînteez*; alb. *škändei* M. Wört. 408.

sclavus: rom. *șchiău*; alb. *štša* M. Wört. 410.

**scloppus*: rom. *șchiop*; alb. *štšep* M. Lat. 817, M. Wört. 410, Gast. Grund. 409.

scoria: rom. *zgură*; alb. *zdžură* M. Wört. 387. Originea cuvîntului albanez din *scōria* e contestată fără motiv serios de Jokl Ind. XXXVII, 112-113: nu s-ar putea explica *ō* < *ū* și *-ria* < *-ră*. Jokl admite pentru aceia ca etymon ori vechiul bulgar *skuriā* ori neogrec *σκουριά* (*skuriā*), din care s-ar putea explica și *-i-* și *-ră* prin metateza lui *-i-* din silaba finală în silaba inițială. Dar o asemenea metateză ar fi putut avea loc și într-un romîno-albanez primitiv *scūria* > *scōria*!

scortea: rom. *scoârță*; alb. *škórsă* M. Wört. 408.
scribere: rom. *scriu*; alb. *škruai* M. Lat. 816, M. Wört.
 409.

[*scutum*: rom. *scut*; alb. gheg *stšüt*, *stšut* M. Lat. 811, M. Wört. 388. M. Wört. recunoaște că cuvântul albanez nu poate fi eșit din latinul *scutum*, căci atunci ar fi trebuit să sune *štšüt*, deoarece *s* din elementele vechi, latine ori băștinașe, a devenit în albaneza *š* (M. Alb. 40, M. Lat. 816), susține însă că trebuie să fie eșit din vechiul bulgar *štītū*, care acest din urmă e provenit dintr-un mai vechiū *skūtū*: „ist eine alte Entlehnung aus asl. *štītū* Schild, das für *skjutū* steht“. Însă grupul *skiu*, cu *sk* neschimbat înainte de *i* consonant, a existat numai în limba slavă primitivă (Urslavisch). Ar fi trebuit, deci, ca Albaneziū să fi venit în contact cu Slavii primitivi, pentruca să fi putut împrumuta dela dînșii pe *skūtū*. Dar atunci cu atît mai mult n-ar fi putut *s* din acest cuvînt rămînea neschimbat în *š* pînă astăzi, pentrucă *s* din slavul primitiv *skūtū* ar fi mai vechiū în albaneza decît *s* din latinul *scutum*, și dacă *s* latinesc se prefacă în albaneza în *š*, cu atît mai mult ar fi trebuit să se prefacă în *š* un *s* din slava primitivă! (De altfel primitivul slav nici n-a fost *skūt-*, ci *skeit-*, Vasmer 57). Pentruca *s* din cuvîntul albanez să fi putut rămînea neprefăcut în *š*, trebuie ca acest cuvînt să fie relativ de curînd introdus. Împrumutat din romînește însă nu poate fi, pentrucă atunci rămîne neexplicat *ū* prefăcut în *ū*, căci *ū* se prefacă în *ū* în albaneza numai în elementele latinești directe. Pentru aceia trebuie admis punctul de vedere al lui Helbig 44, care presupune că a avut loc o contaminație între un albanez **štšüt* și italianul *scudo*. S-ar putea însă tot atît de bine admite o contaminație între albanezul **štšüt* și romînul *scut*. După Vasmer 57 s-ar putea ca cuvîntul albanez să fie împrumutat din limba dalmată, în care (și anume în dalmata de sud), dacă va fi existat cuvîntul, trebuia tocmai să sune *skūt*, de unde, prin recenta prefacere *k* < *ts*, va fi rezultat albanezul *stšüt*].

secale: rom. *săcără*; alb. *šékără* M. Lat. 817, M. Wört. 88. Etimologia cuvîntului albanez e pusă la îndoială de Treimer Zeit. 402 și Barić 13.

secretus: rom. *secret*; alb. *škretă* M. Lat. 816, M. Wört. 409.

sella: rom. *șa*; alb. *šală* M. Lat. 808, M. Wört. 398.

serica, *sarica*: rom. *sarică*; alb. *šarkă* M. Wört. 400.

servire: vechiū romîn *šerbesc*; alb. *šarbëi* M. Lat. 818, M. Wört. 404.

sessus: rom. *șes*; alb. *šeš* M. Lat. 808, M. Wört. 402.

signum: rom. *semn*; alb. *šenk* M. Wört. 401.

similare: rom. *sămăn*; alb. *šambălei* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

socius: rom. *soș*; alb. *šok*, *šots* M. Lat. 816, M. Wört. 412, Șain. 295.

sors: rom. *soartă*; alb. *šort* M. Lat. 816, M. Wört. 412.

spata: rom. *spătă*; alb. *špătă* sabie M. Lat. 817, M. Wört. 413.

spina: rom. *spin*; alb. *špină* șira spinării M. Lat. 817, M. Wört. 414. Este curioază neprefacerea în cuvîntul albanez a lui *n* în *r*.

spodium: rom. *spüză*; alb. gheg *špüză* M. Lat. 810, M. Wört. 415.

sputare: rom. *stupesc* > **sputesc* M. Wört. 336; alb. *păștii*, *păștūi* M. Lat. 819, M. Wört. 336.

**stancus*: rom. *stîng*; alb. *štänk*, articulat *štăngu* încrușat, schielend M. Lat. 808, M. Wört. 415.

status: rom. *stat*; alb. *štat* M. Lat. 806, M. Wört. 415.

sternere: rom. *aștern*; alb. *štrōi* M. Wört. 418.

strambus: rom. *strîmb*; alb. *štrămp* M. Lat. 808, M. Wört. 417.

stratum: rom. *strat*; alb. *štrat* Bettstelle, Bretterbühne, Eierstock M. Lat. 806, M. Wört. 417.

strictus: rom. *strîmt*; alb. *štrëită* scump, prețios M. Lat. 818, M. Wört. 418.

?*striga*; rom. *strigă*; alb. *štrigă* M. Lat. 809, M. Wört. 418. Și în romîna și în albaneza fonetica cuvîntului prezintă dificultăți: în romîna ne-am aștepta la *štri-* (compară *nōștri*, *vōștri*); în albaneza ar fi trebuit să cadă *-g-* intervocalic. M. Wört. presupune că cuvîntul albanez ar putea fi împrumutat din slovena. ?

stringere: rom. *strîng*; alb. *štrăngōi* M. Lat. 813, M. Wört. 418.

stūppa: rom. *stūpă*; alb. *štūpă* M. Lat. 811, M. Wört. 395. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din neogreaca, *σποπα*. Pentru ce?

[*stuppeare*: rom. *astūp*; alb. *stupōs* M. Wört. 395, Gast. Rev. 354, Șain. 295. După M. Wört. însă cuvîntul albanez e

împrumutat din neogreaca, *στυπώνω*, după cum probează în adevăr s neprefăcut în *ș*/.

**subulum*: rom. *sul*; alb. *šul* Stange, Querholz, Prügel (M. Wört. 419) Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No. 1688.

summa: rom. *súmă* (Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1691); alb. *šumă* viel M. Wört. 419.

**surdire*: rom. *surzesc*; alb. *šurđoi*, *šarđoi* M. Lat. 813, M. Wört. 420.

surdus: rom. *surd*; alb. *šurđ* M. Lat. 816, M. Wört. 420.

taurus: rom. *taur*; alb. *ter* M. Wört. 427.

tempora: rom. *timplă*; alb. *tămbła* M. Lat. 809, M. Wört. 429.

tenda: rom. *tindă*; alb. *tândă* Reisigdach, Reisighütte M. Lat. 809, M. Wört. 429.

tortum, torta: rom. *tort, toartă*; alb. *tórtă*, un lucru moale rotund, weicher runder Gegenstand M. Lat. 810, M. Wört. 433, Gast. Rev. 355.

trifolium: rom. *trifoiu*; alb. *tărfói*, *trifói* M. Wört. 429. M. Wört. consideră fără motiv cuvântul albanez ca împrumutat din italiana.

tristis: rom. *trist*; alb. *trištói* mă spariu, tremur > *tristis* M. Wört. 437.

tufa: rom. *tufă*; alb. *tufă* M. Wört. 451, Gast. Rev. 355.

turbare: rom. *turbéz*; alb. *tărbói* M. Lat. 813, M. Wört. 429.

**turbulare*: rom. *túrbur*; alb. *turbutól*, *trubutói* M. Wört. 429.

**turbulus*: rom. *túrbure*; alb. *túrbut*, *trúbut* M. Lat. 819, M. Wört. 429.

turma: rom. *túrmă*; alb. *túrmă* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

?*ululare*: rom. *úrlu*; alb. *ulărás*, *ulării* M. Wört. 457. După Ped. Zeit. XXXIII, 538 cuvântul albanez ar fi de origine onomatopeică proprie albaneză.

unctura: rom. *untură*; alb. *ündüră* M. Lat. 811, 818, M. Wört. 461, Gast. Rev. 355. După M. Lat. 818 cuvântul albanez ar fi împrumutat din românește, pentru că grupul *nct* e dezvoltat după firea limbii române, nu după a celei albaneze. Puțin probabil.

ungere: rom. *ung*; alb. *ndžiei*, *ndžuei* boesc M. Wört. 308.

vadum: rom. *vad*; alb. f. *va* [> pluralul *vada*, devenit feminin singular] M. Lat. 816, M. Wört. 461. Contestat pe nedrept de Spitzer 332.

vallum: rom. *val*; alb. *välă* M. Wört. 462. In ambele limbi există apoi aceleaș derivate, prin *in-* rom. *învălesc*, alb. *mbulôj* M. Wört. 267, prin *dis-* (> *de+ex*) rom. *dizvălesc*; alb. *dzbulôj* M. Wört. 267. Românul *val* e considerat fără niciun motiv, nici fonetic nici semasiologic, ca de origine slavă, vechi bulgar *valŭ* vallum, unda. Cuvântul albanez *välă* e considerat de M. Wört. și de Jokl Unt. 270 ca bășinaș. Albanezele *mbulôj*, *dzbulôj* sînt considerate de M. Wört. și de Ped. Zeit. XXXIII, 538 ca derivări din latinul *velum*. Fiindcă însă corespondentele romînești nu pot fi derivate din *velum*, este evident că nici cuvintele albaneze n-au această origine, la care se opune și albnezul *l*, care corespunde de obicei lui *ll* latin, în vreme ce corespondentul obișnuit albanez al lui *l* latin este *l*. Pe de altă parte potrivirea completă de formă și de înțeles între romîneștile *val*, *învălesc*, *dizvălesc* și albanezele *välă*, *mbulôj*, *dzbulôj* face probabilă derivarea din acelaș etymon, și acesta, mai degrabă decît într-o limbă străină, trebuie căutat în acea limbă, prin care albaneza și romîna au așa de strînse legături între ele, adecă în limba latină.

[*vapor*: rom. *ăbur*; alb. *ăvut* Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 21, Gast. Grund. 409. Schuch. Vok. și Gast. Grund. propun ca etymon pe *vapor*, Mikl. Slav. și Gast. Rev. nu se pronunță lămurit. Pentru M. Wört. 21 „amîndouă cuvintele n-au nimic de a face cu latinul *vapor*, cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza”. Cuvîntul albanez însuș e considerat de M. Wört. ca bășinaș].

venenum: rom. *venin*; alb. *vărér* M. Wört. 470, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Șain. 295, Gast. Rev. 352.

venire: rom. *vin*; alb. *viñ* M. Lat. 820, M. Wört. 473.

ver: rom. *vără*; alb. *véră* M. Lat. 809, M. Wört. 466, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 355, Șain. 295.

versare: rom. *vărs*; alb. *vărsôj* inundez M. Wört. 470, Mikl. Slav. 9.

versus: rom. *vîers*; alb. *vîers̃* vers M. Wört. 475.

vesica: rom. *beșică*; alb. *mășikă* M. Lat. 817, M. Wört. 276, Gast. Rev. 22.

vicinus: rom. *vecin*; alb. *ftșin* M. Lat. 809, M. Wört. 107.

?*viduus*, *vidua*: rom. *văduv*, *văduvă*; alb. *ve* M. Lat.

809, M. Wört. 465. După Jokl Unt. 51-52 cuvîntul albanez e băştinaş.

viridis: rom. *verde*; alb. *verð* galbăn M. Lat. 809, M. Wört. 466.

virtus: rom. *vîrtute*; alb. *vărtüt* M. Lat. 811, M. Wört. 471, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şain. 295.

[*vitellus*: rom. *viţel*; alb. *viţš* Schuch. Vok. III 51. Cuvîntul albanez însă are cu totul altă origine şi e băştinaş. M. Wört. 476].

**vitaleus*: rom. *vătuiū*; alb. *ftulă*, *ftuiă*, *vătulă*, *vătul* M. Wört. 113, Puşcariū Etymologisches Wörterbuch No 1867. După Weigand XVI Jahresbericht 230 cuvîntul român e împrumutat din albaneza, iar cel albanez ar fi un derivat din alb. *viet* an şi ar însemna de fapt „animal de un an, Jährling”. Ar trebui numai în asemenea caz să existe în albaneza vreun sufix derivativ *-ül* > *-uleu*, *-ülü*, şi un asemenea sufix albanez nu există. Fireşte că ar trebui apoi ca derivarea să fi avut loc pe vremea cînd *-é-* din primitivul albanez **v*’- nu se diftongase încă.

§ 320. La unele cuvinte sînt numai etyma latineşti înrudite.

**allenire*: rom. *alîn*.

lenire: alb. gheg *lănói* M. Wört. 244. M. Wört. şi Helbig 49 consideră fără motiv cuvîntul albanez ca împrumutat din italiana, *lenire*.

alvina: rom. *albină*.

?**alvetta*: alb. *blétă* (M. Wört. 39) M. Ind. VI, 121. După Jokl Unt. 289-296 cuvîntul albanez ar fi > latin **melletum*.

caper: alb. *tsépăr* M. Lat. 807, M. Wört. 223.

capra: rom. *căpră*.

caries: alb. *tsére*, *tséră* Kopfgrind, chelbe M. Wört. 223.

carius: rom. *cariū*.

?**excariare*: rom. *zgiriū* Puşcariū în Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 687. Neprobabil, vezi Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 1726. Pascu Lateinische Elemente im Rumänischen 267 propune ca etymon latin **scabillare* > *scabere*.

**cauca*: alb. *kókă* Kopf, Hinterschädel M. Wört. 165.

caucus: rom. *căuc*.

**cerasinum*: alb. *ts’ărşi* M. Lat. 815, M. Wört. 225.

cerasium: rom. *cirêsă*.

**coagulatorium*: alb. *klúar* M. Wört. 193.

coagulum: rom. *chiąg*.

[*debeo*: alb. *dúa* M. Wört. 76. Cuvîntul albanez e băşti-
naş după Jokl Ind. XXXVII, 102].

**debitare*: alb. *dătói* M. Wört. 66.

**debitorius*: rom. *datór*.

**debitura*: alb. *dătüră* M. Lat. 811, M. Wört. 66.

dulcis: rom. *dúlce*.

**dulculus*: alb. *nülkură, ndülkură, dünkără* M. Wört.

313.

durare: alb. *durói, dărói* M. Lat. 813, M. Wört. 77.

indurare: rom. *îndúr*.

facula: rom. *fáche, fáchie, fachüü*.

**flacula* > *facula* contaminat cu *flamma*: rom. *flăcără*.

**flaca*: alb. *flákă* Flamme M. Wört. 107.

**falcinea*: alb. *fált's'ínă* falcă, Kinnbacken M. Wört. 102.

falx: rom. *falcă*. Gast. Rev. 29 și Șain. 294 socot că
etymon al cuvintelor romîn și albanez ar fi *faux*.

formica: rom. *furnică*.

?*formicula*: alb. *ðánégulă* M. Wört. 89.?

gallinaceus: rom. *găináț*.

**gallinatia*: alb. *gălăsă* (M. Wört. 122) Ped. Zeit. XXXIII,

539.

hiberna: rom. *iárnă*.

**hiberninum*: alb. *várrí* M. Wört. 471.

hirundo: alb. *düländüše, dătändüše* M. Wört. 59.

**hirundula* ori **hirundinella*: rom. *rîndunică*.

innovare: rom. *înoésc*.

renovare: alb. *arnói, rănói, anărói* M. Wört. 16.

insignire: rom. *însèmn*.

insignia: alb. *șăňă, gheg šěiă*, Zeichen, Narbe, Orden,

Strahl (M. Wört. 401) Barić 99.

ire: vechiü romîn *imú* mergem Psaltirea-șcheiană ed. Bianu
pag. 516, ed. Căndrea pag. 328.

praeire: alb. *prin*, gheg *prî* merg înainte, gehe voran M.
Wört. 353. Forma albaneză e curioază, ne-am aștepta la *prîi*,
prîi. Pe de altă parte forma ghegă *prî*: ar proba că -*n* apar-
ține la radical.

languere: alb. *lăngói, lăngüer* M. Wört. 244. (Există în
dacoromîn *lînjesc* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No. 982?).

languidus: rom. *lînged*.

languor: rom. *lungoáre*, Șain. 294.

- lutum* Thon, Lehm; rom. *lut*.
luteum: alb. *lútsă* Schmutz, Kot M. Wört. 251. După Vasmer 48 alb. *lútsă* > *lutum*.
machina: alb. *mókără* piatră de moară M. Lat. 807, M. Wört. 285.
machinare: rom. *măcin*.
 [*mensa*: rom. *măsă*.
mensalis: alb. *măsătă* langes schmales Tischtuch, Tisch, Gastmahl M. Wört. 276. Din cauză că s n-a devenit ș Vasmer 44 derivă cuvîntul albanez din neogrec μεσάλα cu acelaș înțeles].
musca: rom. *muscă*.
 **musconia*: alb. *muškónă* M. Wört. 280.
 **nepota* (presupusul *nepota* din C. I. L. III 3173, citat de M. L. Lat. 1040, e în realitate *nepotilla*, după cum s-a corectat în C. I. L. III 8877): rom. *nepoată*.
 ?*nepotia*: alb. *mbésă* (M. Wört. 264) Ped. Zeit. XXXVI, 308. După Jokl Unt: 17, 27 cuvîntul albanez a băștinaș.
 [*nupta*: rom. *nuntă*.
 **nuptia*: alb. *núse* nevastă tinărá, noră, cumnată M. Wört. 312. Însă după Ped. Zeit. XXXVI, 279, 283, 339 și Ped. Ind. V, 34 cuvîntul albanez e băștinaș].
otus: alb. *ut* M. Wört. 460
 **otulus*: vechiū romîn *úture*. H. Cuv. I 309. **ōtulus* este unul din cuvintele care la baza limbii romîne au avut pe *ō* prefăcut în *ú*. Vezi § 240 No 63.
pallia: alb. *păiă* Mitgift M. Wört. 318.
palliola: rom. *păioară* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1247.
par: alb. *par* M. Lat. 807, M. Wört. 321.
paricula: rom. *părêche*.
pausare: alb. *pușoi* M. Lat. 817, M. Wört. 359. M. Wört. fără motiv consideră cuvîntul ca de origine italiană, *posare* (citește *pozăre*). Tot așa Helbig 77.
pausum: rom. *păos*.
pulla: alb. *pulă* găină M. Lat. 811, M. Wört. 356.
 **pullina*: alb. *puliză* Hühnerlaus > **pullina* + -ză (M. Wört. 356) Vasmer 54.
 **pulleus*: rom. *puî*.
 **radica*: alb. *rrikă* rădiche M. Wört. 365.
radicina: rom. *rădăcină*.

**rama*: rom. *ram* > **rămă*. *ram* nu-î *ramus*, din care trebuia să iasă *răm*. Tot așa *rămură* nu-î **ramula*, din care trebuia să iasă *rămură*, ci, după cum a observat deja Tiktin Wörterbuch (dar fără să arăte vreun motiv), o formație analogică după pluralul de relativ recentă dată *rămuri*.

ramus: alb. *răm* M. Wört. 364.

rete: alb. *riëtă* M. Lat. 808, M. Wört. 364.

**retella*: rom. *rețea*.

sacculus: alb. *šakul* M. Lat. 813, M. Wört. 377.

saccus: rom. *sac*.

timor: alb. *tmer* M. Lat. 813, M. Wört. 431.

timeo: rom. *tem*.

[**totanus*: alb. *tără* M. Lat. 808, M. Wört. 429. Contestat de Spitzer 331].

totus: rom. *tot*.

in toto: alb. *dot*, „de fel“ pentru a întări negarea M. Wört. 72.

[*tremo*: alb. *trămp* M. Lat. 814, M. Wört. 436. După Ped. Krit. IX, 211 cuvîntul albanez e autohton.

tremulo: rom. *tremur*].

truncus: alb. *trunk* M. Lat. 811, M. Wört. 438.

trunculus: rom. *trunchiū*.

turtur: alb. *türtuļ* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

turturilla: rom. *turtureá*.

**vapa*: alb. *vapă* M. Wört. 463

**vapalia*: rom. *văpăe*. Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1855.

**vēscidus*: rom. *veșted* Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 51, 165, Mikl. B. Conson. II 85.

vēscus: alb. *vešk* M. Lat. 809, M. Wört. 468.

vetus: alb. *vīētără* M. Wört. 476.

veteranus: rom. *bătrîn*.

vetulus: rom. *vechiū*.

vigilare: rom. *veghéz*.

mane + vigil: alb. *mñit* Jokl, Makedonisch-Griechisch-Albanisches, in Indogermanische Forschungen XLIV, 27.

virga: rom. *vărgă*.

virgarius: alb. *vărgăr*, țap, harmasar M. Lat. 813, M. Wört. 470. Alături este o formă *vărgără*, care după M. Wört. e un derivat din românul *vărgă*, ceia ce nu-î probabil.

virgo: alb. *virdžir* Jungfrau M. Alb. IV No 733, *vărdžări* virginitate > *virgo* M. Wört. 470.

**virgula*: vechiū romin ori *vărgură* ori (prin influința sufixului *-ură*) *vărgură* (accentul nesigur), astăzi izolat în numele de plantă *vėrgură* (adecă *văr-?*) *invălită* (accentul nu-și sigur) *nigella damascena* L., *cheveux de Vénus*, Braut in Haaren, Jungfer im Grünen, Panțu Plantele sub *chica voinicului*. Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 352.

**visculum*: alb. *vėștulă* cleiū pentru prins păsări, Vogel-heim M. Wört. 468. Forma cuvîntului albanez e curioază. Ea presupune un **vistlum*, **vistulum*, care e greu de admis, pentru că în latina populară e obișnuită schimbarea lui *tl* în *cl*, iar acea a lui *cl* în *tl* e necunoscută.

viscum: rom. *văsc*.

§ 321. Din aceste 376 *) cuvinte latinești și latinești populare (sigure—până acum!—sînt 353, iar 23 sînt îndoioase), dintre care 330 se găsesc și în albaneza, iar 46 aū în albaneza reprezentante înrudite, aparțin numai dialectului dacoromînesc următoarele 77: *admissarius*, *aeramen*, *amita*, *angelus*, *asper*, *assula*, *augustus*, *avunculus*, *balbus*, *belua*, *braca*, *bubalus*, *calendaris*, *cannata*, **capitare*, *capo*, *capreolus*, *cicada*, *cichorium*, *circare*, *cogitare*, *computare*, *cors*, *culmen* (După Dunărea, revistă științifico-literară, Septembrie-December 1923 pag. 125, se găsește și în macedoromîn, la Hăliche, în Thessalia: *cūlmă* „culme de deal, munte“), **curtiare*, *damnare*, *damnum*, *deramare*, *desiderare*, **directare*, *facula*, *fasciola*, *festus*, *fossatum*, *fructus*, *gamba*, *gens*, *hospitare*, *invitare*, *labrusca*, *laurus*, *laus*, *lavatură*, *linea*, *lunter*, *magister*, *marathrium*, *miserere*, *natura*, *pacare*, *passus*, *pax*, *pensare*, **pettia*, *poenitere*, *pungere*, *salvia*, *secretus*, *sessus*, *similare*, *sputare*, *status*, *stratum*, *tenda*, *tristis*, *vadum*, *versus*,—**allenire*, *caucus*, *indurare*, **otulus*, *palliola*, *pausum*, **retella*, *trunculus*, *turturilla*, **virgula*.

§ 322. Pe următoarele 19 cuvinte latinești și latinești populare (sigure—până acum!—sînt 17, iar 2 sînt îndoioase) le

*) Toate numerele date de mine trebuiesc luate cu aproximație de cîteva în plus ori în minus. Acest lucru este dela sine înțeles și scuzabil. Sper însă că adeseori ele sînt exacte.

posed în comun limba albaneză și dialectul macedoromîn, dar lipsesc în dacoromîn.

castanea: mr. *cîstîină*, megl. *căstîhă*; alb. *kăštēnă*, *găštēnă* M. Wört. 191.

cicer: mr. *țeațire*; alb. *tsikără* M. Wört. 226.

consobrinus: mr. *cusurîn*; alb. *kușări* M. Wört. 218.

corpus: megl. *corp*; alb. gheg *korp* M. Wört. 200. M. Wört. și Helbig 38 consideră fără motiv cuvîntul albanez ca de origine italiană, *corpo*.

ficus: mr. *hic*, megl. *ic*; alb. *fik* M. Wört. 104.

furnus: mr. *fîrnu*, megl. *fîrnă*; alb. *furr* M. Wört. 114.

?*garrire*: mr. *gărăscu*, a ciripi asurzitor, despre păseri, G. Pascu în Arhiva Iași XVI, 323; alb. *garris*, schreien wie ein Esel, M. Wört. 120.? După Barić 54 cuvîntul albanez ar fi băștinaș.

gaudere: mr. *gîudescu*.

**gaudire*: alb. *găzoi* M. Wört. 120.

(Aici aparține poate dacoromînul *gúdur* > **gaudulare*?)

[*grumulus*: mr. *grúmur*; alb. *grúmul* M. Wört. 132.

Din cauză că *ũ* n-a devenit *ű* M. Wört. (și tot așa Helbig 44) susține că cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana, *grumolo*. Este însă prea mare deosebirea de înțeles între cuvîntul albanez, care înseamnă „grămadă”, *Haufen*, și între cel italian, care înseamnă „cîocanul curechiului, cîocanul unei marole”, *das Innerste vom Kohl, vom Salat*; în vremece cuvintele romîn și albanez au acelaș înțeles, și anume un înțeles care a rămas aproape identic cu acel al originalului latin, care însemna „ein Erdhäufchen, ein Hügelchen”. Împrumutat din romîna cuvîntul albanez iarăș nu poate fi (Vezi argumentarea de sub **mula*). Pentru aceia este probabil că cuvîntul albanez a fost numai influențat de cel romînesc, cum admite Capidan 475].

meridiare: mr. *amirîdz*, megl. *mirîndz* (Acest din urmă e contaminat cu *merenda, merendare*, care s-au păstrat în mr. și megl. *mirîndi* timpul de pela toacă, mr. *mirîndzdu* minînc pela toacă, dr. *merînde*); alb. *mărdzėj* M. Wört. 274.

?**mula*: mr. *amûră* „foiosul la stomahul de oae” *Dalametra*; alb. *mûtă* Magen, Laab M. Wört. 289. După cum probează vechiul francez *mule* stomach, francez *franche mulle* Labmagen, *u* era lung. Pentru aceia *ű* din cuvîntul albanez prezintă dificultăți: dacă *mûla* ar fi vechiul în limba albaneză, ar trebui să sune astăzi *mûtă*, iar de împrumut din romînește nu

poate fi vorba, pentrucă împrumutul ar fi trebuit să aibă loc pe vremea când *-l-* intervocalic romînesc nu se prefăcuse în *-r-*, iar această alunecare de sunet romînească este străveche, și *ŭ* din cuvîntul albanez ar fi prin urmare și el străvechiŭ, și ar fi trebuit să se prefacă, chiar de s-ar admite împrumutul din romînește, în *ŭ*. Trebuie să se admită deci că cuvîntul albanez e împrumutat din neogreaca, *μολα*, stomah. Bulgarul *mura caillette* e sigur împrumutat din romîna. În alte limbi cuvîntul se mai găsește numai în dialectul italian istriian și în neoslovenă. Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 5724.

noverca: mr. *năîarcă*, *năarcă*; alb. *nerkă* M. Wört. 313.

ordo: mr. *ŭrdin* brazdă, șirurile dela urzeală, megl. *ŭrdin* brazdă, rînd; alb. *ŭrdăr* ordin, poruncă M. Wört. 458. *ordo* este unul din cuvintele care la baza limbii romîne au avut pe *o* prefăcut în *u*. Vezi § 240 No 63.

orfanus: mr. *oărfîn*; alb. *vărfără* M. Wört. 463.

serra: mr. *șără* (megl. *șără* un fel de brodărie?); alb. *šarră* M. Wört. 400.

{ **solanum*: alb. *șulă* loc expus la soare. M. Wört. 419.
**solinum*: mr. *surîn* loc expus la soare, pe care-l bate soarele, megl. *surîn* același înțeles.

spissus: mr. *spes* „des” din punct de vedere al spațiului; alb. *špěšă* „des” din punct de vedere al timpului M. Wört. 413.

stylus: mr. *stur* stilp P. B. 423; alb. *štül* Säule M. Wört. 419. M. Wört. consideră pe nedrept cuvîntul albanez ca de origine neogreacă. Ambele cuvinte, și cel romînesc, și cel albanez, trimet la vechiul grec *στυλος* cu *o* lung și trebuiesc considerate mai degrabă ca elemente vechi grecești decît ca latine, deoarece în cuvîntul latinesc împrumutat din grecește *stylus* y avea valoarea orî de *ŷ* orî de *ŭ*, după cum se constată și din reflexele lui din limbile romanice (Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch Nos 8260, 8340). După Passow Handwörterbuch der griechischen Sprache sub *στυλος* latinul *stylus*, *stilus* ar fi împrumutat din vreo formă veche eolică *στόλος* orî *στόλος*. După Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch latinul *stilus* nici n-ar fi împrumutat din greaca, ci ar fi băștinaș latinesc.

sulfur: mr. *șclîfur*; alb. *štšúfur* M. Wört. 411.

vomer: mr. *vómeră*; alb. gheg *umb*, *um* Pflugschar M. Wört. 457. Cuvîntul romînesc este atestat numai de Kavallio-

tis: „ὄννι, βόμερα, βγιέγυα“. Gustav Meyer, Albanesische Studien IV pag. 117 traduce cuvintele grec, macedoromîn și albanez greșit cu Pflugsterz. În realitate, dupăcum cuvîntul neogrec ὄννι arată, cuvintele romînesc *vómeră* și albanez *viëiă* înseamnă Pflugchar, soc, fierul lat al plugului, adică aŭ înțelesul latinului *vomer*. Pentru albanezul *viëiă*, care iarăș numai din Kavalliotis este cunoscut, vezi Jokl. Unt. 134. Adevărata pronunțare a cuvîntului macedoromîn trebuie să fie *vöameră*.

§ 323. Următoarele 272 cuvinte (sigure—până acum!—sînt 216, iar 56 sînt îndoioase) se găsesc în limba albaneză, dar lipsesc limbii romînești.

abiegnus: *vdže* M. Wört. 471.

[*ablevare*: *blei* M. Wört. 39. Contestat de Jokl 45, Ped. Krit. IX₁ 211].

accipiter: *tšift* M. Lat. 818, M. Wört. 226.

?*acucula* (Corpus glossariorum III, 368₄₃): *džălpără* > *acucula pani* M. Lat. 816, M. Wört. 143.?

aestimare: *tšmoï* M. Lat. 817, M. Wört. 416.

aetas: *iëtă* M. Lat. 808, M. Wört. 163. După Vasmer 23 cuvîntul albanez ar putea fi băștinaș.

?**affinare*: *afărôï* M. Wört. 3. Contestat de Jokl 103 și de Barić 21.

alterare: *ndărôï* M. Wört. 300.

amicus: *mik* M. Lat. 809, M. Wört. 278.

anguilla: *ndžălă* M. Wört. 308.

anulla: *nülă* Jokl Unt. 40.

[**apetta*: *blëtă* M. Lat. 818, M. Wört. 39. Retractat de M. Ind. VI, 121].

arca: *ărkă* M. Lat. 807, M. Wört. 15.

?*aviarium*: gheg *vlă* M. Lat. 812, M. Wört. 476.?

[*barbus*: *belbitsă* M. Wört. 32. Contestat de Vasmer 7].

benedicere: *bekôï* M. Lat. 816, M. Wört. 31.

[**bestana*: gheg *štănă* M. Wört. 415. După Jokl Unt. 246-250 cuvîntul albanez este băștinaș].

bestia: *bišă* M. Wört. 38.

?**betula*: **bëtlă* < **blëtă* < *blëtăză* M. Wört. 39.?

binarius: *biňăr* M. Lat. 807, M. Wört. 37.

**boreanus*: *mură* M. Lat. 816, M. Wört. 42.

**brachiule*: *brül* M. Wört. 49. Ped. Zeit. XXXIII, 537 propune pe **brachiullus*.

brisa: *bărsi* M. Wört. 34.

bubulcus: *buik* M. Lat. 816, M. Wört. 53.

bullā: *bülă* M. Wört. 53.

[**bullana*: *mălă* M. Wört. 53. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].

[**bulluca*: *bulungă* (nu *bulungă*, cum scrie M. Wört.) M. Wört. 53. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].

burgus: *burk*, articulat *burgu* M. Wört. 54.

?**bursinum*: *bultși*, articulat *bultșiri* M. Wört. 52.

?*caducus* ori **cadocus*: *kets* M. Alb. V, 85? Ped. Zeit. XXXVI, 327.?

calcaria: *kăltșere*. M. Lat. 807, 811, M. Wört. 186.

calix: *tșeltș* M. Lat. 815, M. Wört. 221.

capessere: *kafșoi* (M. Wört. 176) M. L. Lat. 1055. M. Wört. propune latin **capsare*.

[**capitiare*: *kapărtsėj* M. Wört. 175. Contestat de Spitzer 323].

?**capovertere*: *kapărdi* (M. Wört. 175) Spitzer 323.?

?*cardella* (Corpus glossariorum V, 353, ⁵¹): gheg *rrudë* M. Wört. 367? Indoios după Ped. Zeit. XXXIII, 539. Cuvîntul albanez e băștinaș după Jokl Unt. 219.

?**carputiare*: *kăpús* M. Wört. 187.—M. L. Lat. 1056 propune pe **caputio*.—După Spitzer 324 cuvîntul albanez ar putea fi băștinaș.

cathedra: gheg *karrigă* M. Lat. 812, M. Wört. 169.

?*causa*: *kăfșă* M. Lat. 811, M. Wört. 166. In Neugriechische Studien III, 29 Gustav Meyer propune ca etymon al albanezului *kăfșă* pe lat. *capsa* și-și retractează prima etimologie.

[**cedrulanea* și **cedrulina*: *dălăňă*, *dălăňă*, *dăltňă* M. Wört. 65. Contestat de Vasmer 9 și de Jokl. Unt. 191].

?*centrum*: *tșăndră* M. Wört. 225.?

centum: *tșint* M. Lat. 815, M. Wört. 227.

chersydrus: *kutșédřă* (M. Wört. 219) M. Ind. VI, 106.

christi natale: *kăřšăndělă* M. Wört. 189, Ped. Zeit. XXXIII, 539.

clarare: *tșărói* M. Wört. 220. După Pușcariu Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 687 cuvîntul albanez ar fi derivat din *caries*.

?**clavanus*, **clavaneus*, **clavanea*: *tșă*, articulat *tșări*; *tșă*, articulat *tșăia*, Nudelwalger, rundes Teigbrett (M. Wört. 224) Vasmer 34.

**cocceum*: *kóts'e* M. Wört. 194.

**cocceus*: *kuts'* M. Lat. 810, M. Wört. 210.

coccum: *kok* M. Wört. 194.

?*collare*: *kulár* M. Lat. 813, M. Wört. 212. După M. Wört. și Helbig 21 cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana, *collare*. Motivul e că nu s-a prefăcut *á* în *é*, dar nu-î hotărîtor.

columba: *kułumbri* M. Wört. 212 > *columba*.

?*commercium*: *kumérts'* vamá M. Lat. 815, M. Wört. 213. După M. Wört. ar fi un împrumut din neogreaca, *κομμέρι* vamá. Din punct de vedere fonetic nu e niciun motiv pentru a admite aceasta.

consilium: *kšitá, kášitá* M. Lat. 817, M. Wört. 208.

consolare: *ngušułóĭ* M. Wört. 307.

contrarius: *kundréłá* M. Wört. 214.

**contrastarius*: *kundărštár* M. Wört. 214.

convertere: *kăđéĭ* M. Wört. 185.

?**corialia*: *kurále* M. Wört. 209.?

**coriatum*: *guítá* M. Wört. 209.

corium: *kúa* M. Wört. 209.

creare: *krióĭ* M. Wört. 206.

[*crinalis*: *rráĭá* M. Wört. 372.? Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

crispus: **krešp* < *krešpăróĭ* M. Wört. 205.

?*culleus*: *kúlá* hernia M. Wört. 212. Vasmer propune mai degrabă împrumut din vechea bulgară, *kĭla* hernia, pentru că se potrivește mai bine înțelesul, fără ca sunetul să prezinte vreo dificultate, deoarece se găsesc în albaneza exemple de vechiul bulgar *ĭ* [z₁] < *u*.

culmus: *kulm* M. Wört. 213.

cunctari: *kundóĭ* M. Wört. 214.

cuprum: *ts'iprá* M. Lat. 811, M. Wört. 228.

?*daemon*: gheg *děmăn* M. Lat. 808, M. Wört. 69. Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, in Indogermanische Forschungen XLIV, 13.

**decolare*: gheg *dăkóĭ* M. Wört. 65.

[**deliberare*: *dăłir* M. Wört. 247. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 211].

?**depositare*: *dăštóĭ* M. Wört. 66. Spitzer 318 ar propune un derivat din italian *tosto*.

desiderium: *dăšir* M. Wört. 66.

diabolus: *dīal* M. Lat. 816, M. Wört. 69.—E însă, ca și în limbile romanice, un cuvânt relativ nou, după cum probează neafricatizarea lui *dī*.

?**discarpere* ori **excarpere*: *škárpă* M. Wört. 407.?

[**disvelare*: alb. *dzbulōi* M. Wört. 267, Ped. Zeit. XXXIII, 538. *Vezi vallum* la elementele latinești comune, § 319].

donare: *đurōi*, *đārōi* M. Lat. 816, M. Wört. 87.

ductus: *duts'* M. Wört. 77.

ecclesia: *ts'išă* M. Lat. 817, M. Wört. 228.

elegium: *lidže* M. Lat. 809, M. Wört. 245.

episcopus: *upěšk*, *úpěškup* M. Lat. 809, M. Wört. 458.

ervilla: *rrūlă* M. Wört. 376.

evangelium: *undžit* M. Lat. 809, M. Wört. 457.

examen: alb. gheg *šëmă* stup Jokl Unt. 286.

[**excallare*: *škatōi* M. Wört. 407. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539, și de Jokl 80].

[**excipere*: *šts'ipōi* M. Wört. 411. După Treimer Ind. XXXV cuvântul albanez e băștinaș].

[**excitare*: *ts'is*, *ts'it*, *tšoi*, *tšuai* M. Wört. 228, 448. Contestat de Treimer 341].

?**excovo-*: *zdžūā* (M. Wört. 484) Jokl Unt. 286.

[**expeditare*: *špătōi* M. Lat. 819, M. Wört. 414. Contestat de Spitzer 330].

?**exquaternare*: *škatrōi* (M. Wört. 305) Spitzer 325.? Contestat de Barić 60.

[**extrudere*: *štrūđ* M. Lat. 811, M. Wört. 301. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 212].

?**extus*: *iăštă* M. Wört. 161 cu îndoială.?

[**exungere*: *šuai* M. Wört. 419. Contestat de Spitzer 331].

[**exvigilare*: *zdžoi*, *dždžuai* M. Lat. 818, M. Wört. 332. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 547].

?**fabarium*: *điěrră*, *fīěrră* M. Wört. 91. Contestat de Barić 15.

fabella: *fīălă* M. Lat. 808, M. Wört. 106.

fabrica: *fărkă* M. Lat. 818, M. Wört. 99.

fabulare: *fīas* M. Wört. 106.

falco: gheg *falkúe* M. Lat. 810, M. Wört. 98.

fallere: *fălěi* M. Wört. 98.

famulus: *fămuł* M. Wört. 99.

fatum: *fat* M. Lat. 806, M. Wört. 100.

[**favilla*: *đăngit*, *făngit* M. Wört. 90. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

- femur*: *ᡩămbără* M. Lat. 817, M. Wört. 89.
?ferire: *ᡩer* M. Wört. 89?
[ferula: *fěrrlä* M. Wört. 102. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 537].
**filicaria*: *fĭer, fĭer, ᡩier* M. Lat. 817, M. Wört. 106.
fistulare: *fruškulĭ* M. Wört. 112.
[flare: *flă* M. Wört. 107. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 545].
?fletus: *lot* M. Lat. 809, M. Wört. 249.? Contestat de Jokl Ind. XXXVI, 151.
[flumen: *lümă* M. Lat. 811, M. Wört. 251. Contestat de Jokl 51].
[fornix: *fălitš* M. Wört. 102. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].
*[*fragminare*: *ᡩărmói* M. Wört. 90. Contestat de Treimer 376].
*[*frigillum*: *fărlĭ, făli, fli* M. Wört. 103. Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 31].
?fulica: *ᡩălăză* M. Lat. 817, M. Wört. 89. Contestat de Barić 10.
**fūrcata*: *furătă* Ped. 41¹¹, Jokl. 107.
*?*fuscianum*: *fušnănă* M. Wört. 106?
?fūsum (participiul lui *fundo*): *fūšă* M. Wört. 115.?
 Puțin probabil din cauza lui *ŭ* neprefăcut în *ŭ*.
**galatina*: *kalndĭ* M. Wört. 169.
gallus: *dzel* M. Lat. 807, M. Wört. 138.
gaudium: *gas* M. Lat. 816, M. Wört. 120.
glis: *dzer* M. Wört. 138.
gracilis: *grel* M. Wört. 129.
[grandis: *răndă* M. Lat. 808, M. Wört. 365. Contestat de Jokl 74].
grex: *gritš, gridze* M. Lat. 816, M. Wört. 130.
?gunna: *gună* M. Lat. 811, M. Wört. 134. M. Wört. consideră fără motiv cuvîntul ca de origine mediogreacă ori neogreacă, γούνα.
?gutta: *gută* M. Lat. 811, M. Wört. 136. M. Wört. consideră fără motiv cuvîntul ca împrumutat din sîrbește, *guta*.
hasta: *hěštă* M. Lat. 807, M. Wört. 151.
hastile: *štĭă* M. Wört. 416.
hebdomas: *iăvă* M. Wört. 162.

? *honos*: *nder* M. Lat. 810, M. Wört. 298. Contestat de Treimer Zeit. 402.

ilex: *ilts'* M. Lat. 815, M. Wört. 158.

[*imperans*: *perändi* M. Wört. 328. Cuvîntul albanez e autohton după Pedersen la Barić 124].

? *incidere*: *ts'iï* M. Wört. 226.?

**indictare*: *dăftoi* M. Lat. 818, M. Wört. 64.

indulgere: *ndălëi, ndăiëi* M. Lat. 821, M. Wört. 299.

? *infans* orî *infantia*: *fantsuk* das Junge von Tieren. Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, in Indogermanische Forschungen XLIV, 55.

infernum: *gheg ferr* M. Wört. 101. Helbig 91 propune fără motiv origine italiană, *inferno*.

ingratus: *ngrat* M. Lat. 806, M. Wört. 306.

inimicus: *armik* M. Lat. 809, M. Wört. 12.

[*initiare*: *nis* (M. Wört. 310) M. Alb. IV, 21. Contestat de Barić 63].

? *inquaternare*: *ngatărói* (M. Wört. 305) Spitzer 325.? Contestat de Barić 60.

[**intrudere*: *ndrüd* M. Wört. 301. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 212].

[*intus*: *ndă* M. Wört. 299. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 213].

[**invelare*: *mbuloi* M. Wört. 267, Ped. Zeit. XXXIII, 538. Vezi *vallum* la elementele latinești comune, § 319].

**invernalìa*: *mărrătă* (M. Wört. 471) Jokl Unt. 265. M. Wört. propusese pe *hibernale*.

**invidiare*: *mdzoi* M. Lat. 816, M. Wört. 268.

? *itiare*: *ëtsăi* M. Wört. 97. Contestat de Barić 18.

? *jejunium*: *u* M. Lat. 811, M. Wört. 455.?

? *junctura*: *dzümtură* M. Lat. 818, M. Wört. 143. După M. Lat. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește, pentru că grupul *ncf* e dezvoltat după firea limbii romine, nu după a celei albaneze.

**labracus*: *lábrik* M. Wört. 233.

**lacanum*: *lákăr* M. Wört. 236.

[*lacerta*: *hárdie* M. Wört. 147. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 110].

? *lacuna*+*lagoena*: *lăts'ër* M. Wört. 234.?

lapathum: *lepiëtă* M. Wört. 241.

latinus: *gheg lătîn* M. Lat. 809, M. Wört. 238.

- laureus*: *lăi* (M. Wört. 235) Barić 46.
laxa: *lăfšă* M. Lat. 818, M. Wört. 234.
leo: gheg *lúă* M. Lat. 810, M. Wört. 249.
liber adiectiv: *lir* M. Lat. 816, M. Wört. 247.
liberare: *lirói* M. Wört. 247.
 ?**librīnum*: *blī*, articulat *bliri* M. Wört. 40.?
 [*lilium*: *lúle* M. Wört. 250. Contestat de Treimer 352].
lima: *límă* M. Lat. 809, M. Wört. 247.
limare: *limói* M. Wört. 247.
 [*limax*: *lumáts'e* M. Wört. 251? Contestat de Barić 48].
 ?*linere*: *lúei* M. Wört. 251.?
lucerna: *luts'érră* M. Lat. 813, M. Wört. 250.
ludere: *lúai* M. Wört. 248.
 [**macca*: *mángă* M. Wört. 259 (cu *n* epentetic de recentă dată). Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 25].
 ?*maccus*: *mékă* (M. Wört. 268) Barić 55.?
 ?*majus* luna: *mai* M. Wört. 255. E probabil însă că, după cum în românește, tot așa în albaneza cuvîntul e împrumutat din altă limbă, de pildă din neogreacă.
maledicere: *małkói* M. Lat. 816, M. Wört. 256.
 **malitiare*: *maltsóhem* M. Wört. 256.
 **malleaneus*: gheg *vătăiă* M. Wört. 274, Ped. Zeit. XXXIII, 540.
malleolus: gheg *măhól* M. Wört. 274.
malum: *mał* M. Wört. 256, Ped. Zeit. XXXIII, 536.
 **mancare*: *măngói* M. Lat. 818, M. Wört. 273.
 **mancinus*: *măndžără* M. Lat. 818, M. Wört. 273.
 [*mantilia*: *mandile* M. Wört. 258. După Ped. Zeit. XXXIII, 540 cuvîntul albanez e împrumutat din italiana].
 [*manualia*: *manăle* M. Wört. 258. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 540].
 **maritatio*: *martésă* Ped. Zeit. XXXVI, 308.
medicare: *măkói*, *koï* M. Wört. 282.
 **medicaster*: *măgăštăr* Salbei Jokl Unt. 211-213.
medicus: *mîek* M. Lat. 816, M. Wört. 282.
meditare: *meitói* Jokl 111.
 [**mellitiare*: *măltsói* M. Wört. 281. Băștinaș după Jokl Unt. 287-288].
 ?**merulanea*: *mălăňă* Schwarzamsel M. Wört. 271, *mă-lăňă* Ped. Zeit. XXXIII, 537. După Vasmer 42 cuvîntul e băș-

ținaș, derivat dintr-un radical analog grecului *μελαν-*: pasărea a fost numită după culoarea ei, așa după cum și în vechea germană nordică aceiaș pasăre este numită cu un cuvânt care a însemnat „cea peste tot neagră“.

ministrare: *marštóï* Jokl Zeit. 233.

miraculum: *mrékuťá* M. Wört. 288.

missa: *měšá* M. Wört. 270.

molere: *blúai* M. Wört. 40.

molinum: *muľi* M. Lat. 809, M. Wört. 289.

? *momentum*: *mănt* M. Wört. 274.?

monachus: *murk* Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 39.

mortalia: *mortáíá*, *murtáíá* M. Lat. 813, M. Wört. 287.

mulcere: *mulkóï*, *mălkóï* M. Wört. 289.

mulus: *müľ* M. Wört. 295.

**nappa*: *nápă* M. Wört. 297.

**nodunculus*: *năntś* M. Wört. 302.

**novaster*: *nóštră* (M. Wört. 311) Jokl Unt. 212.

? *nubecula*: *ndžetś* M. Wört. 308.?

[*nunquam*: *năngă*, *nuk* M. Wört. 304. Contestat de Ped. Krit. IX, 213].

? *nutricula*: *ndrikuľá* moașă, Hebamme M. Lat. 818, M. Wört. 301. M. Wört. propune, din cauza înțelesului, pe **matricula*.

oblata: *blătă* M. Lat. 813, M. Wört. 38.

**oblātorius* ori **oblatitorius*: *blatătúar*, gheg *mlatúr* M. Lat. 818, M. Wört. 38.

oleaster: alb. gheg *vóšter* Rainweide Jokl. Unt. 209-211.

oleum: *val*, *vaľ* M. Lat. 810, M. Wört. 462.

oliva: *ulí* M. Lat. 813, M. Wört. 457.

**olivastru-*: *uláštră*, *ulášťár* wilder Oelbaum, Olivenart mit kleinen Früchten (M. Wört. 457) Jokl Unt. 210-211. După M. Wört. etymon ar fi *oleaster*.

opera: *věpră* M. Lat. 810, M. Wört. 466.

pactare (Corpus glossariorum III, 458, 72): *paitóï* M. Lat. 818, M. Wört. 319.

pala: *pătă* M. Wört. 319.

**panticarium*: *pănderă* M. Wört. 320.

panus: *pă* M. Lat. 807, M. Wört. 331.

parabola: *prătă* M. Lat. 816, M. Wört. 350.

parare: *puróï*, *mburóï* Jokl. 112.

?*parma*: alb. *pärmzã* > *parma* + *-zã* (M. Wört. 322)
Vasmer 48.

paucus: *pãkã* M. Lat. 811, M. Wört. 318.

paulus: *palõi* Jokl 112.

**peramentum*: *parmãndã* M. Wört. 322.

[*percellere*: *pãrtsëtã* M. Wört. 225? Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

**petramen*: *bãrdãm* M. Wört. 34.

phaseolus: gheg *frašule* M. Wört. 111.

pignus: *penk* M. Wört. 327.

pigritari: *pãrtõi* M. Lat. 813, M. Wört. 334.

[*pila*: *pilã* M. Wört. 337. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

**pistarium*: *šter* M. Wört. 415.

[**pletus*: *plot* M. Lat. 809, M. Wört. 345. După M. Wört. cuvîntul albanez e autohton].

**plicina*: *pãtsi* M. Wört. 331.

[*podium*: *pod* oberes Stockwerk Jokl 113. Cuvîntul albanez însã, ca și romînescul *pod*, e slavul *podũ*!]

porro: *po* M. Lat. 810, M. Wört. 346.

porrum: *porr* M. Wört. 348.

[*postea*: *põštã* M. Lat. 817, M. Wört. 349. Contestat de Ped. Krit. IX, 213].

potestas: *puštët* M. Lat. 807, M. Wört. 359.

princeps: gheg *printš* M. Wört. 353.

publicus: *pũkã* M. Wört. 356.

puppis: *pũpã* M. Wört. 357.

[*qua hora*: *kur* M. Wört. 215. Contestat de Ped. Zeit. XXXVI, 317].

?*rallus*: *rrãtã* M. Lat. 814, M. Wört. 372. Ped. Zeit. XXXIII, 539 dã etimologia *rarus*.

rapa: *rãpã* M. Lat. 807, M. Wört. 363.

ratio: *arãšũe*, *arãšãn* M. Lat. 815, M. Wört. 14.

?*referre*: *rrãfëi* M. Wört. 373. H. Cuv. I, 302 comparã romînul *rãfuesc*.

regulus: *redž* M. Wört. 362.

restis: *rrĩeštã* (M. Wört. 374) Jokl Ind. XXXVI, 147.

rhombus: *rump* M. Wört. 370.

ricinus: gheg *rrĩtsãn* M. Wört. 374.

rosalia: *ršãiã* M. Wört. 369.

rotula: *rrõtulã* M. Lat. 810, M. Wört. 375.

- **rotulare*: *rrukuloi* M. Lat. 813, M. Wört. 375.
 ?*rudis*: *rrüďă* M. Wört. 370. Contestat de Barić 90.
 ?**rugalis*: *rungăiă* M. Wört. 376.
ruinare (Corpus glossariorum IV, 531, ₅₇): *rrănói* M. Wört. 374.
 **rusculus*: *rúškuť* M. Wört. 371.
saburra: *šur* M. Wört. 420.
sacrare: *šăkrói* M. Lat. 816, M. Wört. 403.
saeculum: *šekuť* M. Lat. 808, M. Wört. 401.
salvare: *šălbói* M. Lat. 818, M. Wört. 403.
sanare: *šărói* M. Lat. 816, M. Wört. 405.
 [*sanguisuga*: *šušúňă* M. Lat. 816, M. Wört. 420. Contestat de Treimer 339].
sarmentum: *gheg šerménde* M. Wört. 402.
 **sedicare*: *šikói*, *šăkói* M. Wört. 405.
 **semare*: *šămói* M. Wört. 404.
 [*sequi*: *škói* M. Wört. 408. Contestat de Jokl 80].
 ?*sica*: *šikă* M. Lat. 809, M. Wört. 90. Indoios după Treimer Zeit. 402.
 [**signitare*: *šămtói* M. Wört. 401. Contestat de Spitzer 328].
 ?*silphium*: *šerp* M. Wört. 402.?
 **similatura*: *šămbăltură* M. Lat. 811, M. Wört. 404.
situla (latin popular *sicla* Corpus glossariorum V, 514₁₁): *šetse* (M. Wört. 401) Jokl Unt. 102. M. Wört. derivă fără motiv din italian *secchia*.
soca: *šókă* M. Wört. 412.
solea: *šólă* M. Lat. 810, M. Wört. 412.
 ?**soltare*: *šólă* M. Wört. 412.?
solum: *gheg šúát* M. Wört. 412.
spartum: *špártă* M. Wört. 413.
spatula: *špátulă* M. Lat. 817, M. Wört. 403.
 ?*spelaeum*: *špétă* M. Wört. 391. ? Ped. Zeit. XXXIII, 537.
sperare: *špărei* M. Lat. 817, M. Wört. 414.
 **spinaceum*: *špináts'* M. Lat. 815, M. Wört. 390 (Probabil de origine ghegă, altfel nu se explică -n-).
spirare: *špiră* > *spirare* M. Wört. 414.
spiritus: *špirt* M. Wört. 414.
spleneticum: *šprétkă*, *gheg špănétkă* M. Wört. 413.
sporta: *špórtă* M. Lat. 817, M. Wört. 414.
 ?*sterilis*: *štiérră* M. Lat. 815, M. Wört. 416. După M. Wört. cuvîntul ar fi autohton.?

stilus: *šllă* M. Wört. 416. *-i-* din cuvîntul albanez provine din *-ĕ-* > *-i-*, nu din vreun *i* al cuvîntului *stilus*, cum presupune M. Wört., căci *i* din *stilus* era scurt.

?*stiva*: *sti* Jokl Unt. 136. In ce privește pe *s* neprefăcut în *š* spune Jokl Unt. 136-137 că se poate ca în unele dialecte albaneze să nu se fi prefăcut *s* în *š* în grupuri de consonante.

susurrare: *šăšăris* M. Wört. 405.

symbolum: *šămbăt* M. Wört. 404.

taenia: *těňă* M. Wört. 427.

?*tĕgula*: *tiĕgulă* M. Wört. 431.?

temo: *tomă* M. Lat. 810, M. Wört. 426.

tentare: *tăndoi* M. Wört. 429.

terrae motus: *termék* M. Lat. 810, M. Wört. 427.

terebellus (Corpus glossariorum V, 396, ₄₁): *turiĕtă* M. Wört. 452.

**terriola*: *truat* M. Wört. 438.

**testimoniare*: *dešmói* M. Wört. 64.

[*tetrao*: *drăňă* M. Wört. 74. Contestat de Spitzer 319].

tinea: *těňă* M. Wört. 427.

torculum: *tork* M. Wört. 433.

trabs: *tra* M. Lat. 807, M. Wört. 433.

tractare: *traitoi* M. Lat. 818, M. Wört. 434.

[*tradere*: *trăgói* M. Wört. 436. Contestat de Jokl 114].

trajectorium: *taftăr* M. Wört. 421.

?**transmediare*: *trazoi* M. Wört. 435.?

trifurcus: *tărfürk* M. Wört. 114.

**trimensanum*: *tăřšăřă* M. Wört. 430.

?*trivium*: *trévă* M. Wört. 353, Vasmer 53.

tructa: *tróftă* M. Lat. 818, M. Wört. 437.

tumba: *tumbă* M. Wört. 452.

[*tunderē*: *tunt* M. Lat. 820, M. Wört. 452. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 211, Jokl 91].

turpis: *turp* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

upupa: *pupă* M. Wört. 357.

**upupula*: *puplă* M. Wört. 357, Ped. Zeit. XXXIII, 538.

?**utrinum*: *turi* M. Wört. 452.?

[**vaditus*: **vătă* M. Wört. 468. ? Contestat de Ped. Krit. IX₁ 212].

valere: *văiĕř* M. Wört. 469.

velarium: *lăvére* M. Wört. 244.

veritas: *vărtetă* M. Lat. 807, M. Wört. 470.

?**versire*: *fšii* (M. Wört. 277) Ped. Zeit. XXXVI, 309.?

?**versitio*: *gheg šis* (M. Wört. 277) Ped. Zeit. XXXVI, 309.?

?**vertia*: *vértsă* Streichbrett, Flosse (M. Wört. 467) Jokl Unt. 137-140.

vescere: *ušts'ei* M. Wört. 459.

vestigare: *văžgõi* M. Lat. 812, M. Wört. 471.

via: *vi, viiă* M. Lat. 809, M. Wört. 471.

[*vicus*: *vik* M. Lat. 809, M. Wört. 472. Contestat de Jokl 96].

?**vipera*: *nepărkă, nepkără* M. Wört. 303.?

visitare: *văštói* M. Lat. 815, M. Wört. 471.

vitium: *ves* M. Wört. 467.

**vittula*: *vétulă* (M. Wört. 469) Spitzer 333.

voluntas: *vułnête, vułundête* M. Lat. 807, M. Wört. 479,

§ 324. Din cele 330 cuvinte, care se găsesc în dialectul dacoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbi romanice următoarele 17: *capitina*, **excurtare*, **experlavare*, **flutulare*, *horrere*, *hospitium*, **indirectare*, *judicatum*, *manicare*, **marathrium*, *miserere*, *natura*, **paganire*, *pervigilare*, *spodium*, **surdire*, **vituleus*.

Din cuvintele, care se găsesc cu reprezentante înrudite în dialectul dacoromîn (46) și în limba albaneză (43), lipsesc celorlalte limbi romanice următoarele 31, dintre care 11 aparțin limbii romîne și 20 celei albaneze: alb. **alvetta*, rom. *alvina*, alb. **cauca*, alb. **cerasinum*, alb. **coagulorium*, alb. *caper*, alb. **debitare*, alb. **debitura*, alb. **dulculus*, alb. **falcinea*, alb. **gallinafia*, alb. **hiberninum*, rom. *innovare*, rom. *languidus*, rom. *languor*, alb. *luteum*, alb. *otus*, rom. **otulus*, rom. *palliolum*, alb. *pallium*, rom. *pausum*, alb. *praerire*, rom. **retella*, alb. *sacculus*, rom. **vapalia*, rom. **vescidus*, alb. *vescus*, alb. *vigilia*, alb. *virgarius*, rom. **virgula*, alb. **visculum*.

Din cele 19 cuvinte, care se găsesc în dialectul macedoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbi romanice următoarele 4: *noverca*, *orfanus*, alb. **gaudiare*, rom. **solinum*.

Din cele 272 cuvinte, care se găsesc în limba albaneză și lipsesc limbii romînești, lipsesc tuturor limbilor romanice următoarele 106: *abiegnus*, *accipiter*, **affinare*, *anulla*, *aviarium*, *binarius*, **boreanus*, **brachiule*, **bursinum*, *cadu-*

*cus, capessere, *capovertere, cardella, *carputiare, centrum, chersydrus, christi natale, clarare, *cocceum, *cocceus, consolare, contrarius, *contrastarius, convertere, *corialia, *coriatum, culleus, cunctari, daemon, *decolear, *depositare, *discarpere, elegium, evangelium, *excovo-, *exquaternare, *extus, fabarium, fletus, *furcata, fustum, hostile, incidere, ingratus, *inquaternare, *invernală, *invidiare, *itiare, jejunium, *lacanum, lagoena, *librinum, ludere, luteum, *malitiare, *malleaneus, *mancinus, *maritatio, *medicaster, meditare, *merulanea, momentum, *nodunculus, *novaster, nubecula, nutricula, *oblatorius, *olivastru-, pactare, *panticarium, panus, paulus, *peraramentum, *petramen, *pistarium, *plicina, qua hora, rallus, rapa, referre, regulus, rotula, *rugalis, *rusculus, sica, silphium, *similatura, spelaeum, *spinaceum, spirare, spleneticum, susurrare, symbolum, taenia, tentare, *terriola, *testimoniare, *transmediare, *trimensanum, *upupula, *utrinum, velarium, *versire, *versitio, *vertia, vescere.*

§ 325. C. In prefața volumului II al dicționarului său pag. XIII Cihac spune: „In ale mele elemente latine în limba română [Primul volum al dicționarului] și în opera de față am indicat aproximativ 500 cuvinte latinești, pe care le posedă limba albaneză, și care sînt identice cu cuvintele corăspunzătoare romîne”. Cihac mai spune tot acolo că limba albaneză posedă în comun cu limba romînă 1000 cuvinte slave, 300 cuvinte turcești, 280 cuvinte grecești moderne și 20 ori 25 cuvinte ungurești, și că lista detaliată are s-o publice mai tîrziu. Apoi adaugă: „Această circumstanță, de sigur foarte remarcabilă, nu poate fi întimplătoare, mai ales în ce privește elementele latine, care aș suferit în amîndouă limbile o schimbare de înțeles aproape analogă”. Iar în M. Wört. pag. IX spune Gustav Meyer: „Din aproape 5140 cuvinte titluri, pe care le cuprinde dicționarul meu, am constatat că 1420 sînt de origine romanică, 540 de origine slavă, 1180 de origine turcească, 840 de origine neogreacă. Numai pentru 400 am putut admite cu oarecare siguranță o proveniență băștinașă veche indogermană. La 730 n-am putut să dau de capăt originii”.

Cum că cuvintele de origine latină, care sînt comune limbii romîne și limbii albaneze, sînt mai multe decît cele înșirate de mine

(395), și că cuvintele albaneze de origine latină sînt mai multe decît cele înșirate de mine (664), este probabil, pentru că mi-a fost cu neputință să culeg tot materialul; macarcă tendință accentuată există dela Gustav Meyer încoace de a tot șterge din materialul lexical albanez pe care acel învățat îl socotise de origine latină, iar nu de a-l adăogi. Prea mare deosebire însă între cifrele găsite de mine și cele reale nu cred să fie. Din cele „aproximativ” 500 cuvinte ale lui Cihac trebuiesc sigur scăzute multe. Iar dacă (procedînd, firește, foarte aproximativ *) din cele 1420 cuvinte albaneze date ca de origine romanică de Gustav Meyer scădem pe cele 1006, pe care Helbig le consideră ca de origine italiană, ar mai rămînea ca de origine romanică neitaliană, decî *aproximativ* latină, numai 414! (Cu 250 mai puține de cît cele înșirate de mine!).

Cred, prin urmare, că materialul lexical adunat de mine mai sus este suficient, pentru ca pe baza lui să poată cineva trage niscăi eventuale concluzii cu privire la raporturile etnice și istorice dintre Romîni și Albaneji.

§ 326. Constatăm următoarele.

1. Numărul cuvintelor latinești din limba albaneză este mare. Dacă luăm ca bază cifrele date de Gustav Meyer pentru cuvintele titluri (pentru cele băștinașe și pentru cele de origine dubioasă), cuvintele latinești de mine constatate constituiesc a opta parte din tezaurul lexical al limbii aceștea. Chiar în caz cînd cuvintele de origine dubioasă ar fi toate băștinașe, încă numărul elementului băștinaș n-ar fi decît aproape de două ori mai mare decît acel al elementului latin numai de mine notat. Este probabil însă că o bună parte din cuvintele de origine dubioasă

*) Procederea e foarte aproximativă din mai multe puncte de vedere. Mai întîiu alt ceva sînt *cuvintele titluri* din M. Wört. și alt ceva sînt *cuvintele* lui Helbig; un *cuvînt titlu* cuprinde adesea un grup de cuvinte. Apoi nici etimologiile lui Helbig și nici acele ale lui Gustav Meyer nu sînt toate juste. Cum că în mod arbitrar hotărăște Helbig adeseaori că cutare cuvînt albanez e de origine italiană, am constatat în listele stabilite de mine mai sus. Iar pentru lipsa de temei, cu care Gustav Meyer hotărăște cîteodată că cutare cuvînt albanez e de origine romanică, voi da un singur exemplu. Albanezul *tumáts* „tocmagi”, Nudeln M. Wört. 451 e derivat de Gustav Meyer din cuvintele romanice (sicilian, calabrez, piemontez, provensal) *tuma*, *toma*, *tumo*, *tumazzu*, care toate înseamnă *brînză*. Cuvîntul albanez însă nu-i alt ceva decît turcul (curat furc) *tutmâg* espèce de vermicelle taillé en carré Zenker 256 b, de unde și romînul *töcmagi*.

nu aparține la fondul străvechiu național albanez și că acest din urmă trebuie să fi întrecând cu foarte puțin la număr elementul latinesc. Ambele aceste elemente lexicale vechi însă au fost copleșite de un enorm material străin, italian, slav, neogrec, turc. Copleșirea prin elemente străine a fost tot așa de mare ca aceea care a avut loc în dialectul dacoromîn, unde, dacă luăm drept justă statistica lui Cihac (Dictionnaire II pag. VIII), elementul latin constituie o cincime din vocabular, în vreme ce în albanza elementul băștinaș împreună cu cel latin constituiesc aproximativ ceva mai mult decît o cincime.

2. Dintre cuvintele latinești ale limbii albaneze mai mult mult de o treime nu se găsesc în limba romînă.

3. Dintre cuvintele latinești, care se găsesc, ori aceleaș (330), ori înrudite (46 romînești, 43 albaneze), și în dialectul dacoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbî romanice 48. Aceste 48 se repartizează astfel: 17 se găsesc în amîndouă limbile, 11 se găsesc în limba romînă, 20 se găsesc în limba albaneză.

4. Dintre cuvintele latinești, care se găsesc în limba albaneză și lipsesc limbii romînești (272), lipsesc tuturor limbilor romanice 106.

5. Cuvintele latinești comune limbilor romînă și albaneză se găsesc în mai mare număr pe terenul dacoromîn decît pe terenul celorlalte dialecte, și anume aproximativ cu o cincime.

6. Multe din cuvintele latinești prezintă aceeaș dezvoltare fonetică (mai rar morfologică), proprie limbilor romînă și albaneză, care nu se explică prin alunecarea de sunet obișnuită din aceste limbî și care în alte limbî romanice nu se întîlnește. În privința aceasta diferiți învățați au procedat adesea în mod precipitat, și au notat preținse particularități de asemenea natură, care în realitate nu există. În catalogul de mai la vale astfel de particularități nereale sînt închise în parentez cu observarea că nu prezintă nimic remarcabil.

aprilis Gast. Rev. 27. Căderea lui *a*-.

[*assula* Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 21. Nimic remarcabil].

[*avunculas* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].

[**brotacus* Gast. Rev. 24. Nimic remarcabil].

[*bruscus* Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 24, Șain. 293. Nimic remarcabil].

[*caballus* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 24, Gast. Grund. 409. Nimic remarcabil].

- [*cambiare* Gast. Rev. 350. Nimic remarcabil].
- [**canepis* Gast. Rev. 25. Nimic remarcabil].
- [*capitina* Gast. Rev. 25. Nimic remarcabil].
- [*cerebrum* H. Cuv. I 274. Pentru Hasdeu cuvintele romîn și albanez n-au a face cu latinul *cerebrum*, ci albanezul *krie* e autohton, iar romînul *crier* este derivat din albanezul *krie* prin *-re* „ca din *spina—spina-re*“! Nimic remarcabil].
- [*cicada* Gast. Rev. 30. Nimic remarcabil].
- [*cicuta* Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
- [*cingulum* Gast. Rev. 26. Cuvîntul romînesc, dar nu și cel albanez, are la bază un **clinga*. Nimic remarcabil].
- [*civitas* Gast. Rev. 26. Nimic remarcabil].
- [*clarus* Gast. Rev. 26. Nimic remarcabil].
- coagulum*. Pentru ambele limbi este la bază **clagum*.
- [*compater* Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
- consocer* Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 29. Pentru ambele limbi este la bază **consclu*.
- [*coxa* Gast. Rev. 27. Nimic remarcabil].
- [*cubitus* Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
- [*curtus* Gast. Rev. 351. Nimic remarcabil].
- [*ericius* Mikl. Slav. 8. Nimic remarcabil].
- [**exstirpus* Gast. Rev. 351. Nimic remarcabil].
- [*fascia* Gast. Rev. 29. Nimic remarcabil].
- [*februarius* Gast. Rev. 27. Nimic remarcabil].
- [**filianus* Gast. Rev. 29. Nimic remarcabil].
- [**flutulare* Gast. Rev. 30. Nimic remarcabil].
- [*hostis* Gast. Rev. 348. Pentru Gaster remarcabil este cuvîntul romînesc *oștire*, al cărui *-re* nu s-ar putea explica decît prin *-ri* din cuvîntul albanez *uștări*, așa că romînul *oștire* ar fi un împrumut din albaneza. Romînul *oștire* însă este infinitivul verbului *oștésc*. Nimic remarcabil].
- [*in alto* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].
- [*jejunare* Gast. Rev. 21. Nimic remarcabil].
- [*labrusca* Gast. Rev. 345. Nimic remarcabil].
- [*linum* Gast. Rev. 345. Nimic remarcabil].
- [*lucta* Mikl. Slav. 10. Nimic remarcabil].
- [*lunter* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 346. Nimic remarcabil].
- [*masculus* Gast. Rev. 347. Nimic remarcabil].
- [**otulus* H. Cuv. I 309. Pentru Hasdeu romînul *uture* e autohton. Nimic remarcabil].

**paganire* Gast. Rev. 349. La bază pentru ambele limbi este un **panganire* cu *n* epentetic.

[*palumbus* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].

[*palus* Gast. Rev. 355, Şain. 295. Nimic remarcabil].

[**pitsicare* Gast. Rev. 349. Nimic remarcabil].

[*populus* plop Mikl. Slav. 10. Nimic remarcabil].

[*praebiter* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 350. Nimic remarcabil].

**scantillia* Gast. Rev. 351. În ambele limbi aceeaş influinţare a lui *scintilla* din partea verbului *excandere* şi aceeaş derivare prin *-ia*. Singura deosebire e că **scantillia* dela baza cuvîntului român a avut *î* scurt, iar **scantillia* dela baza cuvîntului albanez a avut *î* lung.

**scantilliare*. În ambele limbi aceeaş înlocuire a lui *scintillare* printr-un derivat din **scantillia*.

sclavus. Cuvîntul slav, vechiul bulgar, *Slov'bninŭ*, numele etnic al Slavilor, apare cu radicalul *scl-* în izvoarele greceşti şi latineşti din răsărit, unde are înţelesul etnic de *Slav* (Caesarius de Nazianz, a doua jumătate a secolului IV: *Σκλαβηνοί*; vezi § 82 No 10 fine; Procopius, secolul VI, de pildă *De bello gotthico* III, 13, 14: *Σκλαβηνοί*; Iordanis, secolul VI, *Get. V*, 34, 35: *Sclaveni*, Rom. 388: *Sclavini*), şi cu radicalele *scl-*, *sl-* în izvoarele apusene, unde are înţelesul de *rob* (*sclavus* în documente din secolul IX, la Ducange; *slavus* într-un document din anul 939, la Ducange). În răsărit *scl-* se explică prin firea limbii româneşti şi a celei albaneze, vezi § 311 No 32^a. În apus *scl-* nu se poate explica prin firea limbilor romanice, vezi Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, I, § 18. Pentru apus deci *scl-* din acest cuvînt ori este un fenomen german, cum admite Meyer-Lübke la locul citat, ori este un import din răsărit, dela Romanii din răsărit, adecă dela Romîni, care au fost dintre toţi Romanii acei care mai întîiu, mai îndelungată vreme, şi în mai mare măsură, au venit şi au fost în contact cu Slavii. La răsărit cuvîntul *sclavus* e un cuvînt propriu românesc şi albanez.

**scloppus* Gast. Grund. 409. În ambele limbi acelaş prefix *ex-* adăogit la primitivul *cloppus*. Prefixul a fost luat dela **excloppare* < rom. *şchiopez*, alb. *ştsepōi*, francez *écloper*.

scoria. În ambele limbi aceeaş schimbare a lui *sc* în *zg* şi a lui *-ria* în *-ră*. Această schimbare este analoagă aceleia care a avut loc în *scabies*. Decît numai, în vremece la *scabies*

schimbarea *sc<zg* a avut loc și pe alte teritorii romanice (vecine de altfel cu teritoriul balcanic, Abruzzo și Friul), la *scoria* ea a avut loc numai la Români și Albaneji. Nu este nicio trebuință de a presupune că cuvântul românesc ar fi împrumutat, ori din albaneza, ori din bulgara, *zgura*, cum vrea Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1556 (Pentru *ó* din *scoria<ú* vezi § 240 No 63). *scoare*, care există la Moji (Vezi Pușcariu locul citat), și e reprezentantul direct al lui *scoria*, e numai un dublet al lui *zgură*: în vreme ce pe marea majoritate a teritoriului românesc (dacoromîn *zgură*, macedoromîn *zgură*, istroromîn *zgură*) aveau loc schimbările *sc<zg*, *ó<ú*, pe un mic teritoriu al rominimii se păstra *scoria* fără schimbare.

spodium. În ambele limbi aceeași prefacere cu totul anormală a lui *ó* în *ú*. Presupunerea din M. Wört. cum că cuvântul românesc ar fi împrumutat din albaneza este arbitrară.

**stancus*. Pentru ambele limbi a fost la bază **stangus*. *nc<ng* numai în albaneza s-ar explica.

[*torta* Gast. Rev. 355. Gaster vorbește de românul *túrtă* > *tórta* (pentru care vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 8802), pe care-l pune în legătură cu un albanez *turta* „orice lucru rotund”, citat după Miklosich Albanische Forschungen II, 67 (La locul citat însă se găsește cuvântul albanez *tórtă*, pe care Miklosich îl dă după Hahn). Nimic remarcabil].

[*vesica* Gast. Rev. 22. Nimic remarcabil].

[**virgula* Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 352. Nimic remarcabil].

7. Multe din cuvintele latinești prezintă aceeași dezvoltare semasiologică, proprie limbilor romînă și albaneză și care în alte limbi romanice nu se întilnește. Pretinse particularități de asemenea natură, care în realitate nu există, notate de diferiți învățați, sînt închise în parentez cu observarea că nu prezintă nimic remarcabil.

Andreas Gast. Rev. 27. În ambele limbi numele sfîntului Andrei, care e sărbătorit la 30 Noembrie, a devenit numele lunii Decembrie.

[*bruma* Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51. Aceiași dezvoltare de înțeles, Reif, frimas, gelée blanche, se găsește și pe alt teritoriu romanic, Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 1335. Nimic remarcabil].

bucca Mikl. Slav. 9. În ambele limbi s-ar fi dezvoltat un înțeles analog în felul acela că albanezul *búkă* înseamnă pîne, iar românul *bucătă* > *bucca* înseamnă frustum. Însă latinul **buc-*

cata are reprezentante analoage de înțeles și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil în această privință. Mai degrabă s-ar putea găsi o asemănare între rominul *bucătă* și albanezul *bukă* din alt punct de vedere, asupra căruia a atras atenția Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 227, anume că pluralul *bucâte* al romînescului *bucătă* are înțelesul de *grîne, cereale*.

calendarius Gast. Rev. 27, Șain. 294. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de „luna Ianuar”.

certare Gast. Rev. 25 (unde însă nu se discută înțelesul cuvîntului), Sand. Grund. 527. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *tadeln, réprimander*.

conventum Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Grund. 409, M. Lat. 805. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *Rede, Wort, parole*.

**curtiare* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 28. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *schonen, épargner, ménager*.

[*directus* Gast. Rev. 354. Înțelesuri analoage s-au dezvoltat și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

[*dirigere* Gast. Rev. 354. Nu s-a dezvoltat acelaș înțeles în ambele limbi].

draco Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Șain. 294, M. Lat. 805. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *Teufel, diable*.

falx Gast. Rev. 29, Șain. 294. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de *Kinnbacken, mâchoire*.

[*fundus* Mikl. Slav. 8. Înțelesul de *adînc, tief, profund*, pentru care Miklosich, în ce privește limba romînă, citează cuvîntul *afînd*, l-a dezvoltat *fundus* și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

furca. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *Spinnrocken, quenouille*.

[*galbinus* Mikl. Slav. 9. Nimic remarcabil].

[*gula* Schuch. Vok. III 50, Șain. 294. Înțelesul de *Mund, bouche* s-a dezvoltat și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

horrere Gast. Rev. 355, M. Lat. 805. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de *hassen, haïr*.

languor Șain. 294. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de o boală grea, în romînește *tifos*, în albaneza *Seuche*, *maladie contagieuse*.

linea. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de *cămeșă*.

[*magister* Şain. 294. Şăineanu arată că în vechea română *măestrie* însemna şi *cursă*, apoi citează din Miklosich Albanische Forschungen cuvintele albaneze *maštri*, *maštrim* cu înţelesul de *dolus*. După Gustav Meyer însă din latinul *magister* derivă albanezele *mieštră*, *mieštr*, *mieštār* Meister, Maurer, Zimmermann, *mieštri* cu înţelesul italianului *industria* (M. Wört. 284), iar albanezele *maštroi*, *maištroi* betrüge, *maištār* Betrüger, *maštrim* Betrug îşi au originea în cuvintele italieneşti *maestro*, *maestria*, dintre care cel din urmă are şi înţelesul de List, şireclie (M. Wört. 262)].

[*mamma* Gast. Rev. 355. Nimic remarcabil].

mergere Gast. Rev. 355, Gast. Grund. 409. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaş înţeles de ire, gehen, aller. Gaster, care nu cunoştea înţelesul de *ire* al cuvîntului albanez, ci numai pe acel de *îndepărtez*, compară pe acest din urmă cu înţelesul de *ire* al cuvîntului românesc şi le găseşte asemănătoare.

mirari numai în romîna şi în albaneza a păstrat vechiul înţeles.

[*musculus* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 22, Şain. 294. În realitate—dacă am admite că cuvîntul albanez e de origine latină—cuvintele romîn şi albanez s-au dezvoltat foarte deosebit din punct de vedere semasiologic: unul, cel romîn, are înţelesul de *muscle* şi *filet*, *Muskel* şi *Rückenstück unter den Knochen*, iar celălalt, cel albanez, are înţelesul de *épaule*, *Schulter*. Un derivat albanez din *mušk* însă, *muškări*, are înţelesul de *plămîn*, *poumon*, *Lunge*, desul de îndepărtat şi acesta de înţelesurile cuvîntului românesc, dar care a dat naştere totuşi credinţii cum că ar fi sămănînd limbile romînă şi albaneză din punct de vedere al lui *musculus*, şi încă unei credinţi foarte persistente. S-a nimerit anume că germanul *Lungenbraten*, în loc să însemneze, după cum ar trebui, *friptură de plămîi*, înseamnă *friptură de muşchi*, ori, în limba bucătăriei, *muşchi*, *filet*, şi pe baza acestui cuvînt german *Lungenbraten*, care are într-adevăr înţelesul românescului *muşchi*, dar de fel pe acel al albanezului *muškări*, iar din punct de vedere al primei părţi a compusului sămănă—însă numai foarte de departe—cu albanezul *muškări*, dar de fel cu românescul *muşchi*, s-a stabilit un *quiproquo* greu de explicat prin vorbe. Miklosich: „*muščī* musculus, *Lungenbraten*—alb. *muščāni* [forma ghegă] hepar“. Schuchardt: „*muškāri* Lunge—*muščī* *Lungenbraten*“. Gaster: „Cuvîntul albanez are înţelesul de *muşchi* şi de *plămîi*, şi în limba romînă *muşchi*”

are înțelesul de *muscle, filet și bucate gătite de plămîi*, Iszer Lexicon". Gaster afirmă neexactități însă, căci cuvîntul albanez n-are înțelesul de *mușchiü*, iar Iszer de *bucate gătite de plămîi* nu pomenește, ci spune următoarele: „*mușchiü*, der Lungenbraten, das Lendenstück". Șăineanu: „*Musculi* a produs romînește *mușchi*, care mai are și sensul de *bucate gătite de plămîi*; albanește *mușkări* însemnează de asemenea mușchi și plămîi". Neexactitățile lui Gaster au trecut întocmai la Șăineanu. Cel din urmă care mai pomenește, probabil cu intenție, de periculosul *Lungenbraten* este Gustav Meyer în M. Wört. 294].

orare Gast. Rev. 355, Șăin. 294. In ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de Glück wünschen, féliciter.

[*orbus* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 355. Nimic remarcabil].

**paganire* Gast. Rev. 349. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de verunreinigen, souiller.

palus Gast. Rev. 355, Șăin. 295, Sand. Grund. 527. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Wald, forêt.

[*pulpa*. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Wade. Capidan 453. Tot așa însă și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

scortea în ambele limbi a dezvoltat înțelesul de *covor*.
secretus. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de einsam, öde, solitaire, désert.

sella. In ambele limbi s-a dezvoltat un înțeles analog, în romîna (la plural, *șăle*) acel de Lenden, reins, în albaneza acel de Schenkel, cuisse.

sessus Sand. Grund. 527, M. Lat. 805. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Ebene, plaine.

socius Șăin. 295. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Gatte, Gemahl, Gattin, Gemahlin, époux, épouse.

status. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Gestalt, taille, stature.

[*sternere*. In ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *fac patul*. Capidan 453. Tot așa deja în latinește. Nimic remarcabil].

tufa Gast. Rev. 355. In ambele limbi s-a dezvoltat un înțeles analog, în romîna Gebüsch, Strauch, buisson, în albaneza belaubter Zweig, dichtes Laubwerk, rameau touffu, feuillage.

turbare. In ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de wütend werden, toll werden, enragé, être pris de la rage.

unctura Gast. Rev. 355. In ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de Speisefett, graisse.

venenum Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 352, Şain. 295, M. Lat. 805. In ambele limbi s-a dezvoltat acelaş înţeles de Galle, fiel.

?*ver* Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 355, Şain. 295. In ambele limbi s-a dezvoltat înţelesul de Sommer, été. Se pare însă că şi în altă parte a teritoriului romanic s-a dezvoltat acest înţeles. Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 9213 şi Schuch. Vok. III 52.

[*versare* Mikl. Slav. 9, Nimic remarcabil].

vescus Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 51, 165. In ambele limbi s-a dezvoltat acelaş înţeles de welk, fané, flétri.

virtus Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şain. 295. In ambele limbi s-a dezvoltat înţelesul de körperliche Kraft, force.

8. Dintre cuvintele latineşti, care se găsesc în ambele limbi, sînt unele care prezintă o astfel de dezvoltare fonetică, încît ea nu se poate explica decît prin firea uneia din cele două limbi, astfel că se impune concluzia că una din limbi trebuie să fi împrumutat cuvîntul din cealaltă.

α. Dezvoltare fonetică conformă limbii romîneşti; decî cuvîntul albanez e împrumutat din romîneşte.

**agnelliolus*, **agnelliola*: albanezele m. *milúar*, f. *milóre* junger Widder, junges Schaf von ein bis zwei Jahren, f. *melóre* Ziege die noch nicht geworfen hat > rom. m. *miór* (vezi Tiktin Wörterbuch), f. *mioáră*, macedoromîn m. *mlor*, f. *mloáră*, după M. Wört. 278.

?*battalia*: albanezul *bătăia* după M. Lat. 811 ar fi împrumutat din italiana, *battaglia*, iar după M. Wört. 34 ar fi împrumutat din romîna.

bruma: albanezul gheg *brum* după M. Wört. 49 e împrumutat din romîneşte.

cicută: albanezul *kukútă*, din cauză că nu s-a prefăcut *û* în *ü* e considerat de Capidan 474 ca împrumutat din limba romînă.

cornutus: albanezul *kărrütă*, din cauză că nu s-a prefăcut *û* în *ü* e considerat de Capidan 474 ca împrumutat din limba romînă.

[*cûppa*. Pentru albanezul *kúpă* M. Lat. 811 a pus etymon *cûpa*, şi din cauză că *û* n-a devenit *ü* a presupus un împrumut din romîna; M. Wört. 215 însă a pus etymon (probabil cel adevărat) *cûppa* şi a admis directă descendenţă din latineşte].

exponere: albanezul gheg *şpun* după M. Wört. 415 e împrumutat din romîneşte.

?*grumulus*: albanezul *grumul* după M. Wört. 132 și Helbig 44 ar fi împrumutat din italiana. Mai degrabă a fost influențat de cuvîntul romînesc. Vezi discuția de supt acest cuvînt mai sus la cuvintele latine comune limbii albaneze și dialectului macedoromîn, § 322.

?*în alto*: albanezul *nältă* ar fi împrumutat din romînește după M. L. Lat. 1043, pentru că nu s-a prefăcut *a* în *e*.

?*milium*: albanezul *mel* ar fi după Ped. Zeit. XXXIII, 539 împrumutat din romînește. Indoios.

**paganire, paganus*: albanezele *păgăi, părgoi, păgără*, din cauză că s-a păstrat *g* intervocalic și din cauză că înțelesurile de *unrein, Unrat, Schmutz, beschmutze, verunreinige*, se potrivesc cu acelea pe care le au reprezentantele macedoromîne ale lui **paganire, paganus* (*pîngîn* om rău, crud peste măsură, păcătos, *pîngănitățe, pîngăneță* murdărie, excrement, *pîngănescu* mă murdăresc cu ceva, mă spurc) sînt considerate de Capidan 473 ca împrumutate din limba romînă, în special din dialectul macedoromîn.

?*ruta*: albanezul *rută* după M. Lat. 811 e împrumutat din romînește, iar după M. Wört. 371 e împrumutat din italiana ori din sirba, *ruta*.

?*sagitta*: din cauză că în cuvîntul albanez *šădzetă* *g* intervocalic n-a căzut, macarcă explozivele fonice intervocalice din cuvintele latinești direct împrumutate din latinește de limba albaneză cad, M. L. Lat. 1052 presupune că albanezul *šădzetă* ar fi poate un împrumut din limba romînă.

?*scutum*: Să fie cuvîntul albanez gheg *stšüt, stšut* o contaminație între albanezul **stšüt* și romînul *scut*? Vezi discuția de sub cuvîntul *scutum*.

?*unctura*: albanezul *ündüră* după M. Lat. 818 ar prezenta grupul *nct* dezvoltat după firea limbii romîne, nu după a celei albaneze (după firea limbii albaneze *nct* < *nt, it*: *sanctus* < *šănt, gheg šëit*; **strinctus* < *štrent, gheg štrëit*), și prin urmare „este bănuială că ar fi împrumutat din romînește”. M. Wört. 461 însă nu mai pomenește nimic despre aceasta. Toată ceialaltă dezvoltare a cuvîntului albanez prezintă atît de mult caracterul unui cuvînt direct latinesc, încît împrumutul din romînește e foarte puțin probabil: *ündüră* a rezultat în sînul însuș al limbii albanez din **ündüră*. Și apoi pronunțarea *ündüră* este într-adevăr conformă realității? Trebuie fină ureche pentru a deosebi pe *ündüră* de *ündüră*!

? alb. *dźumtără* > *iunctura*. M. Lat. 818 face asupra acestui cuvânt exact aceeași observație ca asupra lui *ündără*. M. Wört. 143 repetă că dezvoltarea grupului *nct* este cea românească. Măcarcă între chipul cum s-a dezvoltat *nct* în acest cuvânt și acel obișnuit albanez este mai mare deosebirea decât la *ündără*, totuși așa de mult în dezvoltarea celorlalte sunete se manifestează firea de element direct latin, încît cred că admiterea unui împrumut din romînește este exclusă. În limba romînă *iunctura* nu există.

? alb. *kăde* sigur nu-î latinul *cadus*, pentru că ar fi trebuit să dispară *d* intervocalic. M. Lat. 807 presupune împrumut ori din romîna, *cădă*, ori din sîrba, *kada*. M. Wört. 164 admite împrumut din sîrba. Cuvîntul romînesc însuș este latinul *cadus*, cum admite Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 250, ori de origine slavă, cum admite Tiktin Wörterbuch (vechiu bulgar *kadi*)? Este imposibil de hotărit.

? alb. *kăsôlă* după M. Lat. 807 ar fi împrumutat din romînește, *căsoae*, iar după M. Wört. 190 ar fi probabil un latin **casellum*, schimbat prin influința sufixului *-olus* în **casolum*. Pe albanezul *kăsôlă* l-a pus în legătură cu romînul *căsoae* în titlul Cihac Dictionnaire I 45, iar M. Lat. dă lui *căsoae* etymon **casolla*. *căsoae* este însă > *căsă* + *-oae*. E foarte puțin probabil ca să fie cuvîntul albanez împrumutat din romînește.

alb. *kupšore*, kleine Schüssel Jokl Unt. 143, ar fi după Jokl Unt. împrumutat din romînește (*cupșoără*). Probabil.

? alb. *lémňă*, Garnwinde, Haspel Jokl Unt. 142, ar fi după Jokl Unt. împrumutat din romînește (*lemn*).

alb. *săpătă*, Beil, hache, săcure M. Wört. 382. Cuvîntul latin popular și de origine obscură *sappa* (După Scheler la Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 752 apare [cu ce înțeles?] în Isidorus și, cu înțelesul de *rastrum*, în glosele amploniane ediția Oehler [În ediția Goetz a acestor glose din Corpus glossariorum cuvîntul lipsește]) se găsește în romîna, *săpă*, și în alte limbi romanice, unde apare ori cu *s-* (francez *sape*, cu înțelesul, între altele, de *secere mică*, Kleine Sichel; friulan *săpe* săpă), ori cu *ts* (italian *zappa*, săpă, Hacke; retoroman obwaldic *zappa*, săpă, Hacke), apoi în neogreaca (σαπί, săpă, pioche). În albaneza cuvîntul nu poate fi direct latinul *sappa*, pentru că ar fi trebuit să se prefacă *s* în *ș*, și fiindcă din italiana ori din greaca împrumutat nu poate fi, pentru că atunci ar

fi trebuit să sune *tsápă*, trebuie să fie împrumutat din românește. Element albanez în cuvînt este probabil *-ătă*, care s-a introdus, poate, dupăcum presupune Vasmer 55, prin analogia cuvîntului albanez *lopătă*, lopată, Schaufel M. Wört. 248.

alb. *serpóset* es wird Abend, înserează M. Wört. 381. După M. Wört. e de origine romînească=*soarele apune*, însă indirect, prin mijlocirea neogrecului *σουρουπώνει*, es wird Abend, înserează, aorist *σουρουπωσε*, care acesta provine direct din romînește.

?alb. *skutér* Oberhirt M. Wört. 389 ar fi după M. Wört. neogrec *σκουτέρις*, care nu știu ce însemnează, iar după Cipidan 472 ar fi românul *scutár* Oberhirt. Românul *scutár* însuș poate fi ori latin *scutarius* ori vechiul bulgar *skotari* pecuarius > vechiul bulgar *skotŭ* pecus.

?alb. *štók* Hollunder după M. Lat. 811 ar fi împrumutat din romînește, *soc* > *sabucus*. După M. Wört. 417 însă „cuvîntul albanez nu poate deriva din latina nici într-un chip, chiar dacă s-ar admite împrumut din romînește, rămîn încă dificultăți care nu se pot înlătura“.

[alb. *tšă* după M. Lat. 815 și M. Wört. 218 este împrumutat din romînește, *ce* > *quid*. După Ped. Zeit. XXXVI, 328 el este băștinaș albanez].

[alb. *vărgăr* unverschnittener Bock oder Hengst M. Wört. 470 ar fi după M. Wört. un derivat albanez din cuvîntul românesc (dacoromîn) *vărgă*. Foarte neprobabil].

β. Dezvoltare fonetică conformă limbii albaneze; deci cuvîntul românesc e împrumutat din albaneza.

[rom. *alêrg* în mod cu totul arbitrar e considerat de Gast. Rev. 31 ca împrumutat din albaneza, *largóï* îndepărtez M. Wört. 238. Cuvîntul românesc e foarte probabil > **allargare* (Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 61), iar cel albanez un derivat imediat din *lărgă* > *largus*].

[rom. *frásăn*. Că ar putea fi de origine albaneză, e numai o absurdă presupunere din M. Wört. 111. Vezi *fraxinus* sub § 319].

[rom. *sat*. S-ar putea presupune că e de origine albaneză numai în caz cînd la bază ar fi **massatum*. Intrucît însă etymon *fossatum* e tot atît de probabil, admiterea unui împrumut din albaneză e cu totul arbitrară. Vezi *fossatum* sub § 319].

? rom. *bîrsă, bîrtă* Griessäule, Scharbaum, Sechholz, Kolterholz (Tiktin Wörterbuch) ar fi după Jokl Unt. 140-141 împrumutat din albaneza: alb. *vértsă* Streichbrett > latin **vertia*. rom. dacoromîn *lăe* ad. f., sur, alb cu negru, grau, gris, despre lina oilor, macedoromîn *laiŭ* m., *lae* f., ad., negru; alb. *lai*, acelaș înțeles ca în dacoromîn, „von Schafen mit schwarzen und weissen Haaren“ M. Wört. 235. După M. Wört. originea cuvîntului este obscură. Barić 46 însă arată în mod convingător că și din punct de vedere al înțelesului și din acel al sunetelor cuvîntul albanez s-a putut dezvolta din latin *laureus*. În asemenea caz cuvîntul romînesc, care evident este acelaș cu cel albanez, este sigur împrumutat din albaneza, căci prin alunecarea sunetului romînească din *laureus* nu putea să iasă *laiŭ*. Cred că este numai o întîmplătoare coincidență de sunete între cuvintele romînesc și albanez și între enigmaticul *laius*, cuvînt mediolatin (vezi Ducange) întrebuițat de cîțiva scriitori din Gallia din secolele VI, VII cu înțelesul unei colorii (gris? cenușiu? albastru?) și cu etymon necunoscut (Să nu fie cumva=**blaius* =mediolatinele *blavius, bloius* albastru > german *blau*?). Pentru Țicēloiu în *Zeitschrift für romanische Philologie* XXXVIII pag. 485-490 cuvintele romîn și albanez ar fi =acest mediolatin *laius*. Pentru C. Diclescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 441 (în Dacoromania IV) cuvîntul romînesc ar proveni din vechiul grecesc *λάγεις*. Din vechiul grec *λάγεις* însă trebuia să iasă în romînește *lădzu*, Vezi § 253 No 192 c. Sextil Pușcariu în Dacoromania anul IV (1924-1926) pag. 720 sqq. propune pentru cuvintele romînesc și albanez ca etymon pe latinul *labes*.

9. La reprezentantele albaneze a două din cuvintele latinești care se găsesc în ambele limbi, corăspund niște cuvinte romînești, care samănă la schelet și la înțeles atît de mult cu cuvintele albaneze, încît e foarte probabil că sînt împrumutate din albaneza. În asemenea caz ar exista în romînește dela aceste etyma latine cîte două reprezentante, unul direct și altul indirect.

certare: rom. *cert*; alb. *tsărtōi*. Dar romînul *cîrtesc* să nu fie cumva albanezul *tsărtōi*, împrumutat pe vremea cînd încă *k* din **kărtōi* nu se africativase? Romînul *cîrtesc* (după traducerea lui Tiktin în Wörterbuch) înseamnă seine Unzufriedenheit äussern; tadelnd murren, tadeln, iar albanezul *tsărtōi* înseamnă zanken, streiten, tadeln. Cum că rom. *cîrtesc* ar fi =alb. *tsăr-*

tôi (pe care el, luîndu-se după ortografia echivocă a limbii albaneze, îl cetia *chiărtôi*) a presupus întîiîu Gast. Rev. 25. Această etimologie se dă ca probabilă și de Tiktin Wörterbuch. Cihac a propus pe vechiul bulgar *krūt'niie* grunnitus.

circus: rom. *cerc*; alb. *tsark*. Dar românul *țarc* să nu fie cumva albanezul *tsark*? Românul *țark* este o îngrăditură rotundă, de pildă cea care se face înprejurul unui stog de fin (Damé Terminologie poporană romînă, București, 1898, pag. 37). Că rotunzimea face parte din înțelesul *țarcului* se constată și din derivatul *țărcălân* „cerc, cercul care se face în jurul soarelui ori al lunei”. Albanezul *tsark* înseamnă Kreis, Umkreis. După Ovidiu Densușianu, Histoire de la langue roumaine I pag. 354 român *țarc* ar fi >albanez *dark* Hürde, Pferch M. Wört. 92.

§ 327. D. Dar chiar în afară de cuvintele de obîrșie latină, care se găsesc în amîndouă limbile, aŭ loc alunecări de înțeles analoage, de o parte la cuvinte romînești, și de altă parte la cuvinte albaneze. Intru cît vreo dezvoltare semasiologică de acest fel este specifică limbilor acestora, este foarte greu de hotărît. In XIV Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig a publicat Per. Papahagi o bogată listă de asemenea corespondențe între limbile romînă, albaneză, neogreacă și bulgară (Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen *). Aceste corespon-

*) Cîteva corespondențe romîne și albaneze mai arătase înainte și Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXVIII, 461-464, XXXIX, 56-59, și după aceia a mai arătat Capidan 477-478. Fără niciun motiv Capidan consideră cele cîteva exemple date de dînsul ca împrumuturi făcute de limba albaneză din limba romînă. La paginile 502 sqq. Capidan înseamnă între altele și asemenea corespondențe dintre dialectul macedoromîn și limba albaneză, pe care le consideră ca împrumuturi din limba albaneză după un criteriu enunțat la pag. 505: „Orice expresiune din dialectul aromîn, care nu există în dialectul dacoromîn, însă se regăsește în limba albaneză și în acelaș timp lipsește în celelalte limbi balcanice, o consider ca decalcată din limba albaneză. Se înțelege că nici în această privință nu se poate susține totul cu siguranță absolută”. In privința unora din aceste fenomene am de făcut observații. Pag. 502: *mr. se fîre că, s-eaște că* cu înțelesul de *dacă* sînt copiate după alb. *nă tsoft se, ndă ișă tșă*?. O conjuncție analoagă este în neogreacă: *äv τούτη και, äv εἶναι και*. Pag. 504: *Și în macedoromîn și în albaneza conjuncția care înseamnă cît (mr. cît, alb. sa) a căpătat și înțelesul de îndată ce, și conjuncția care înseamnă unde (mr. unde, alb. ngáha) a căpătat și înțelesul de pe cînd*?. Și în dacoromîn *cît* are înțelesul de *îndată ce* și *unde* are înțelesul de *pe cînd*.

dențe le înșiră autorul în 451 numere. În *Un specialist român la Lipsca (Viața românească anul 1909)* pag. 101 sqq. eă am arătat că pentru 85 din ele există corespondențe și în alte limbi în afară de cele balcanice. O cercetare mai amănunțită decît acea făcută de mine ar proba sigur că numai puține din corespondențele înșirate de Papahagi aparțin exclusiv limbilor romînă, albaneză, neogreacă, bulgară, și încă mai puține exclusiv limbilor romînă și albaneză.

Vreo cîteva asemenea fenomene dau mai la vale. Trei din ele aă mai fost relevate și de alții. Dintre cele înșirate de Papahagi repet unul, tocmai pentru că a mai fost relevat și de alții. Se poate însă întîmpla să se fi strecurat în lista mea și alte repetări ale unor lucruri deja notate de Papahagi.

α. Substantive.

rom. *cēia lume* das Jenseits, l'autre monde; alb. *aŃo duńá* Ped. 64₁₉. Tot așa german *jene Welt*.

rom. *cireșár, cireșel* > *cireșă* luna Iunie; alb. *tsāršór, tsíršúer* > *tsārši* cireșă luna Iunie ori luna Iuliu M. Wört. 225. Relevat de *Gast. Rev. 27*. Inșă tot așa și în alte limbi romanice.

rom. *cîntători* m. pl. > *cînt*, cucoși, numai în izolarea *la, pela, despre* ~ = cînd cîntă cucoșii întîiu; alb. *kăndës* cucoș > *căndoi* cînt M. Wört. 187. După Pușcariu, Locul limbii romîne între limbile romanice, 16, romînul *cîntători* ar însemna „tîmpul cînd încep să cînte cucoșii” și ar fi o formațiune analoagă celor sarde prin *-torius*, care însemnează „momentul cînd începe acțiunea exprimată prin verb”, de pildă *sinadorgiu* „tîmpul cînd se însemnează oile”.

rom. *omușór* (deminutivul lui *om*) părătuș, Zäpfchen, lulette; alb. *ńeriš* (deminutivul lui *ńeri om*) acelaș înțeles M. Wört. 313. Relevat de H. Cuv. Suplement pag. LXXVI, Șain. 310, Sand. Grund. 527, Papahagi No 259.

Pentru *cît* vezi exemple în dicționarul lui Tiktin, pentru *unde* vezi *Gaster Chrestomatie II* pag. 74, 104. Pag. 512: „Și în macedoromîn și în albaneză verbul care înseamnă *pot* (mr. *pot*, alb. *munt*) are și înțelesul de *învîng*. Înțelesul de *învîng* îl avea *pot* și în dialectul dacoromîn, limba veche, după cum se poate vedea din psaltirea șcheiană psalm 128 versul 2°. În psalmul 128 versul 2 înșă se găsește verbul corăspunzător *pot* cu înțelesul de *învîng* și în textul latin al vulgatei (*non potuerunt mihi*), și în cel grecesc al septantei (οὐκ ἠδυνήθησαν μοι), și trebuie să se fi găsit probabil și în cel slavonesc (нѣмогъ). Cauza acestui lucru trebuie să fie textul evreesc.

soäre apúne, apus, vest, West, ouest; alb. *perândón diéli* acelaş înţeles M. G. 74 No 11.

soäre răsäre, răsărit, est, Osten; alb. *del diéli* acelaş înţeles M. G. 74 No 11.

vinicér > *vin* luna Septembrie; alb. *viěšt e pără* (întîm ~) luna Septembrie, *viěšt e dütă* (al doilea ~) luna Octombrie (*viěšt* = **vlešt* > *viěla* culesul viilor) M. Wört. 475. Relevat de Gast. Rev. 27.

β. Verbe.

aştern.

rom. *aştern jos pe cineva*, îl întind la pămînt ca să-l bat; alb. *e ştrói pōštă* Ped. 34₃₅.

cad.

rom. *mi se cade*, mi se cuvine; alb. *ep. mă pīēsān e dzāsă tsă mă bie* dă-mi partea de avere *ce-mī cade* M. G. 68 No 12.

calc.

rom. *calc în casa cuiva* mă duc pela cineva, vizitez pe cineva; alb. *as i škēlte ndă štāpi* nu-î călcase în casă M. G. 58₁.

duc.

rom. *mă duc în treaba mea*, mă duc, plec; alb. *t e lāmă tă vēă nă pūnă tă tiī* să-l lăsăm să se ducă în treaba lui Ped. 27₃₁.

es.

rom. *ese vorba cuiva*, i se îplineşte vorba, se constată că a vorbit adevărat; alb. *i dōli fiāla e mbrētīt* i-a eşit vorba împăratului, i s-a împlinit vorba, s-a constatat că a vorbit adevărat Ped. 50₂₂.

fac.

rom. *fac încotrova*, plec într-acolo, mă duc într-acolo; alb. *bāri tūtīe făcu într-acolo*, plecă, se duse într-acolo Ped. 45₁₈.

rom. *fac trebuință cuiva*, are trebuință de mine, are nevoie de mine; alb. *i bān lazām* îi faci trebuință, are nevoie de tine Ped. 66₆.

rom. *un lucru se face*, devine, se întîmplă ceva cu dînsul; alb. *tš u-bă karséta?* ce s-a făcut lada? unde-î lada? Ped. 113₁₇.

iaū.

rom. *iaū din urmă pe cineva*, îl urmăresc; alb. *t e mirri*

pas s-o luați din urmă, s-o urmăriți Ped. 87₁₇, *e múarr pas* aŭ luat-o din urmă, aŭ urmărit-o Ped. 87₂₁.

rom. *mă iaŭ*, mă recreez; alb. *mă pără i ða tã háiã, tsã tã marr aið pákãzã véhten* mai întiiŭ i-a dat să mî-nince, ca să se mai iee puțin, ca să mai prindă la putere M. G. 58₂₂.

las.

rom. *las sănătate cuŭva* imi iaŭ ziua bună dela cineva; alb. *i la šândët aslânit* îi lăsă sănătate leului, iș luă ziua bună dela leu Ped. 33₃.

petrec, trec.

rom. *petrec*, un derivat al lui *trec*, are între altele înțelesul de *sich unterhalten, sich belustigen, Kurzweil treiben, s-a-muser, se divertir*; alb. *škoï trec, vorüberggehen, passer*, are și înțelesul românului *petrec*: *tșiș škóve?* cum ai petrecut? Ped. 86₃₁, *tșiș škúat nga prínzipai?* cum ați petrecut la prinz? Ped. 87₁, *škúam šumã mir* am petrecut foarte bine Ped. 87₂.

rãmîn.

rom. *n-a mai rãmas carne pe cineva*, a slăbit foarte tare; alb. *mã miš nã vétãhe núku u-mbëti* nu mai rămăsese carne pe dînșii Ped. 65₃₃.

tem.

rom. *mã tem de cineva* (Raportul exprimat aici prin *de* este acel al punctului de plecare); alb. *trãmben nga arãpi* se tem de arap (*nga* are între altele înțelesul de *von-her*, aici acest raport de *von-her, dela*, îl exprimă) Ped. 39₁₇.

γ. Adverbe.

rom. *dela drum* ca predicat, de abia sosit; *sînt dela drum* de abia am sosit; alb. *iam nga úða* sînt dela drum, de abia am sosit Ped. 66₁₅.

rom. *mai întiiŭ*; alb. *mã pără* mai întiiŭ M. G. 58₂₂ (Vezi exemplul de sub *iaŭ*).

rom. *numai cît*; alb. *vëtãm sa* numai cît M. G. 66₂₈.

rom. *tot așa*; alb. *dzið aštú* tot așa M. G. 57₉.

§ 328. E. Limbile romîna și albaneză aŭ comune—de fapt, ori numai în aparență—multe cuvinte care nu sînt de origine latină. Unele din ele sînt de origine obscură, altele sînt în albaneza băstinașe, altele sînt în romîna băstinașe, la altele există numai o întimplătoare corespondență fonetică fără ca originea să fie aceiaș, la altele presupusul corespondent romînesc e de

origine latină. Nu țin în considerare cuvintele pe care cele două limbi le-au împrumutat în mod vădit, și una și alta, dela vreo altă limbă, afară numai dacă asemenea cuvinte n-au fost relevate de alții, ca cum ar constitui vreo legătură între limbile română și albaneză.

rom. *abês* în adevăr, cu adevărat; alb. *bêsă* Glaube M. Wört. 33, H. Et. 80. Cuvântul albanez e băștinaș. Originea celui român e obscură.

rom. *ăbur*; alb. *ăvut* Dunst M. Lat. 805, M. Wört. 21, M. Alb. 36. Pentru pretinsa derivare din *vapor* vezi mai sus sub § 319 cuvântul *vapor*. Pentru M. Lat. cuvântul albanez nu-i latin și nici macar indogerman. Pentru M. Wört. și M. Alb. el e băștinaș albanez și de origine indogermană, iar cuvântul românesc e împrumutat din albaneza. E foarte probabil că cuvintele român și albanez stau în legătură unul cu altul, dar că cel românesc este împrumutat din albaneza nu-i sigur.—Derivarea din **abburare* (Pentru care vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 5 și Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 15) este de aceiaș valoare ca cea din *vapor*.

rom. *ăcer* aștept, pîdesc; alb. *ts'ălôj* erlange, erreiche, treffe, gebe acht M. Wört. 225. Apropierea a fost făcută de Pușcariu în Dacoromania II pag. 592, care socoate că cuvântul românesc e împrumutat din albaneza. Originea cuvântului albanez este obscură după M. Wört. Foarte probabil între cuvintele român și albanez nu este nicio legătură.

rom. *acólo*. Vezi *cólea*.

rom. *acúm*; alb. *akóma* încă, noch M. Wört. 6, Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51. Mikl. Slav. și Schuch. Vok. le consideră ca de aceiaș origine, și anume Mikl. Slav. se mărginește numai a compara neogrecul *ἀκόμη* și friulanul *cumó*, *acumó*, iar Schuch. Vok., după ce compară și el cuvintele grec și friulan, propune etimologia *ad+quomodo* cu îndoială. În realitate cuvântul albanez e de origine neogreacă, cum spune M. Wört., iar cel românesc e de origine latină, *eccum+modo*.

rom. *aghiuță*; alb. gheg articulat *agóia* Gott M. Wört. 4; H. Et. 510. Cuvântul albanez e după M. Wört. turcul *agá* maître, seigneur Zenker 66 b. Cel român e de origine obscură.

rom. *ajumitul*, *ajumita*; alb. *džúmă* Schlaf M. Wört. 142. Cuvântul albanez e băștinaș. Cel român e de origine obscură. Apropierea a fost făcută de O. Densușianu Histoire de la langue roumaine I, 296, care consideră cuvântul românesc ca împrumutat din albaneza.

rom. *alác*; alb. *lákär* Kraut, Gemüse, Kohl M. Wört. 236, H. Et. 667. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine greacă, *λάχανον*. Cel român e de origine obscură; după C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 458 ar fi greul eolic **ἀλλοξ* = *ἄλλεξ*.

rom. *aliór*, *ariór*, *aíór*, euphorbia cyparissias L., euphorbia helioscopia L., euphorbia palustris L., euphorbia esula L.; alb. *riet* acelaș înțeles ca al cuvîntului românesc M. Wört. 366. M. Wört. propune ca etymon pentru cuvîntul românesc pe **aliolum*, și pentru cel albanez pe **aliellum*. Ped. Zeit. XXXIII, 539 propune pentru cel albanez și pe **aliellum* și pe **alio-lum*, în caz cînd acest din urmă își va fi păstrat accentul pe antepenultima (ceia ce ne-ar trimete la timpuri vechi tare). H. Et. 892 dă și forma *aléur* și propune pe *helleborus*, despre cuvîntul albanez nu pomeneste.—Origine obscură.

rom. *andilândi*, numele unei păsări măestre din basme; alb. *däländüše* rîndunică M. Wört. 59, Șain. 293. După M. Wört. cuvîntul albanez e de origine latină, *hirundinem*. Pentru Șain., care citează o variantă albaneză *ndelandiše* (nu-i înregistrată de M. Wört.), cuvîntul român e împrumutat din albaneza.

rom. *argeá*; alb. *ragál* Hütte Jokl Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 13. Apropierea a fost făcută de Jokl, locul citat 13-23, care consideră cuvîntul românesc ca eșit din cimmericul *ἀργελλα* = *κατάγειος οίκια*, atestat de Ephorus la Strabo V, IV, 5, iar pe cel albanez ca eșit din vechiul macedonean *ἀργελλα* = *οἰκημα μακεδονικόν*, *ἕπερ θερμαίγοντες λούονται*, atestat de Suidas. De fapt un *argella* bășinaș, care n-a avut trebuință să fie numai decît împrumutat dela Cimmerici, și care va fi avut înțelesul de „locuință supterană” al cuvîntului cimmerician ori vreun înțeles analog, ar putea fi etymon al cuvîntului românesc *argeá* (mai degrabă decît turcul *arğa* „caisse, boite”, pe care-l propune ca etymon dicționarul academiiei); și tot așa cuvîntul albanez ar putea fi eșit dintr-un autohton albanez *argella*, care n-a avut trebuință să fie numai decît împrumutat dela vechii Macedoneni și care va fi avut înțelesul cuvîntului macedonean de „odăe în care fac bae încălzind-o” ori vreun înțeles analog. Cuvîntul cimmerician și cel macedonean ar putea fi numai niște indice că au existat cuvinte analoage și în limbile bășinașe ale Romînilor și Albaneșilor. Nimic nu ne îndreptățește să considerăm aceste cuvinte ca împrumutate, dela Cimmerici de Romîni și dela vechii

Macedonenii de Albaneji. Și nici vreo vecinătate teritorială între Albaneji și vechii Macedonenii în sprijinul împrumutării nu poate să invoace cineva, cum face Jokl pag. 16, unde spune că străbunii Albanajilor ar fi trăit în Dardania, căci Dardania a fost unul din locurile de obârșie ale Românilor (Vezi volumul I al lucrării de față).

rom. *baciū*; alb. *bats* frate mai mare, älterer Bruder M. Wört. 29. Origine obscură.

rom. *bag*; alb. gheg *baï* duc, port, opresc, trage, halte auf, halte zurück M. Wört. 35, Mikl. Slav. 8. Mikl. Slav. face această apropiere, care însă nu se poate susține. Cuvântul albanez e autohton și derivat de M. Wört. din rădăcina *bher-*, grec φέρω, latin *fero*. Cuvântul românesc e de origine obscură. Tiktin Wörterbuch se gîndește la un radical *bag-*, care s-ar găsi în mediogrecul βάζω *ponere*. În Indogermanische Forschungen VI, 115 Gustav Meyer pune pe *bag* în legătură cu francez *bagage* și alte cuvinte romanice, pe care Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 880 le raportează la tipul de origine obscură *bagā* Schlauch. Nu mai probabilă este etimologia dată de Giuglea 372 sqq. > vechi german *bauga* inel (*au* va fi devenit *a* în silaba neaccentuată, vezi § 237 No 18 &; din silaba neaccentuată se va fi propagat apoi *a* prin analogie în silaba accentuată).

rom. *balăur*, *bălăur*; alb. *bôlă* șerpe mare, grosse Schlange, *bulăr* șerpe de apă, Wasserschlange M. Wört. 41. Origine obscură. După M. Wört. albanezul *bôlă* ar fi latinul *belua*, iar dintr-un albanez **bôlvură* > latin **belvula* ar fi rezultat sîrbul *blavor*, un fel de șerpe, pe care sîrb *blavor* apoi l-ar fi împrumutat Romîni și ar fi dezvoltat din el pe *balăur*. În ce privește pe albanezul însuș *bulăr*, M. Wört. nu ni lămurește mai de aproape dezvoltarea sa, s-ar părea numai că-l consideră eșit, ca și pe sîrbul *blavor*, din albanezul vechi **bôlvură* > **belvula*. Pentru alte presupuneri asupra originii românului *balăur* și albanezului *bulăr* vezi supt § 319 *belua*.

rom. *băligă*; alb. *băigă* (*băigă?*), *bádză*, *băgălă* Kuh- und Pferdemit M. Wört. 23. În Indogermanische Forschungen VI, 116 Gustav Meyer citează din Italia de nord cuvintele *bagola*, *bagoule*, *bagula*, *bagol*, *begra*, *begla* harter Koth von Tieren, besonders Schafen, Ziegen, Hasen, Mäusen, și le consideră, ca și pe cuvintele romîn și albanez, ca deminutive ale lui **baga*, latin *baca* Beere. Că ar fi vreo legătură între

cuvintele albanezo-romîne și cele italienești tăgăduște Treimer Zeit. 385. H. Barić (după recensiea lui Capidan din Dacoromania III, 900) consideră cuvîntul albanez ca băștinaș.

rom. *băltă*; alb. *băltă* mlaștină, Schlamm, Sumpf, Thon, Erde M. Lat. 805, M. Wört. 25. După M. Lat. cuvîntul nu-î indogerman. După M. Wört. cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza ori din slava (vechiu bulgar, bulgar, sîrb *blato* Sumpf > primitiv slav **bolto*). Inrudite sînt romanicele lombard *palta*, piemontez *pauta*, provensal *pauto*, pe care Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No 6177 le socoate ca probabil de origine germană. Berneker Slavisches Etymologisches Wörterbuch pag. 70 presupune existența unui illyric **baltom*, de unde ar fi derivînd romîn *băltă*, dalmatul *bálta*, cuvintele romanice mai sus pomenite, și poate neogrec *βάλτος*, mediogrec *βάλτη*. Ceia ce reese este că romînul *băltă* nu-î așa sigur de origine slavă, dupăcum a fost considerat dela Cihac începînd pînă astăzi. Că ar fi împrumutat din albaneza e o presupunere cu totul arbitrară.

rom. *bărză*; alb. *barð*, articulat *bărði* alb, weiss M. Wört. 27, M. Alb. 22, H. Col. anul 1873 pag. 110, H. Cuv. I pag. 269, Șain. 293, Sand. Grund. 529. După M. Wört. cuvîntul romîn e împrumutat din albaneza, și anume din forma feminină *bărde*. După M. Alb. el e autohton. Părererea din urmă e probabilă. În tot cazul e consider mai probabilă legătura cuvîntului romînesc cu cel albanez decît cu latinul *ardea*, cum propune cu rezervă Tiktin Wörterbuch și dă ca sigur Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 619. Albanezul *barð* însuș e autohton, M. Wört. M. Alb.

rom. *băscă*; alb. *báškă* Fliess M. Wört. 28, H. Et. 2595. Cuvinte identice, băștinașe în amîndouă limbile.

rom. *bașcă*; alb. *báškă* împreună, zusammen. M. Lat. 805. Această extraordinară apropiere făcută de M. Lat. între cuvinte, după cum complect deosebite la înțeles—se găsesc doar în antiteză!—, tot așa de deosebite prin origini, căci cel romîn e de origine turcească, *baškă* séparément, à part Zenker 164 c, iar cel albanez e băștinaș după M. Ind. VI, 106, a fost părăsită de M. Wört. 29, unde nu se mai pomeneste de cuvîntul romînesc.

rom. *băl*, *bălân*; alb. *bătă* Stirn M. Wört. 24, H. Et. 2938. Cuvîntul albanez e după M. Wört. băștinaș. Cele romîne sînt de origine obscură. Apropierea a fost făcută de Hasdeu, care mai degrabă ar fi trebuit să alătore pe albanezele *balóș*, *baláš* „von Pferden und Ochsen, die eine weisse Stirn haben“

M. Wört. 25, pe care M. Wört. le derivă din sirbul *bjelaš* Schimmel. Cuvintele românești, cu începere dela Cihac Dictionnaire II 6 începînd, de obicei cu vechiul bulgar *b*klŭ* albus au fost puse în legătură. Numai Tiktin Wörterbuch sub *bäl* se gîndește cu îndoială și la latin *bellus*. Este de observat că cuvîntul *balan* era cunoscut încă pe timpul lui Procopios. De bello gotthico I 18: „Calul lui Belisar era peste tot corpul murg (*φαιός*), numai partea de dinainte a capului, dela frunte până la bot, era albă. Pe un așa cal Grecii îl numesc *φαιός*, iar barbarii *bálan* (*βάλαν*)”. Suchier, Chlothars des II Sachsenkrieg und die Anfänge des französischen Volksepos, în Zeitschrift für romanische Philologie XVIII, 187, socoate că *barbarii* lui Procopios înseamnă Goții și că cuvîntul *bálan* este un cuvînt got. Tot așa de lesne se poate însă ca prin *barbari* Procopios să fi înțeles în general pe oamenii care nu vorbeau grecește, și ca *bálan* să fi fost un cuvînt balcanic, care dela barbarii—adecă dela locuitorii de altă limbă decît cea greacă, în primul loc dela Romîni—din peninsula balcanică să fi pătruns și la cunoștința Grecilor, care accentuau însă greșit *bálan* în loc de *balán*. Pe simplul *bal* îl găsește Suchier în cuvintele *bale jumente* din Liber historiae Francorum, cu care Bertoald, ducele Saxonilor, a numit în bătae de joc pe Chlothar, regele Francilor, cînd acest din urmă și-a scos coiful și a lăsat pletele albe să-i fluture pe umeri: *bale jumente* e ca și cum i-ar fi zis *cal bă-lán, mîrfoagă bălană*. *Bal* va fi fost, deci, un cuvînt al Saxonilor și al Francilor.—Cuvîntul *bálan* se poate explica prin mijloace gote: radicalul *bal-* corăspunde grecului *φαλ-* din *φαιός*, căci got *b* = grec *φ* (ph); iar *an* se poate explica ori ca sufix derivativ (participial), ori ca declinare slabă (Vezi Brugmann Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I ed. I § 344, II §§ 67, 406). Cuvîntul romîn *bálán* ar putea fi un element got în limba romînă, introdus după fenomenele *l* intervocalic < *r* și *án* < *in*, care aparțin limbii romîne primitive (Vezi §§ 263, 264). *bäl* ar fi un derivat din *bálán*, care a fost considerat prin etimologie populară ca derivat din *bäl* prin sufixul derivativ românesc *-án*. Sigur este că cuvintele românești n-au întru nimic a face nici cu latinul *bellus*, nici cu slavul *b*klŭ*, nici cu albanezele *bátă*, *balóš*, *baláš*, și nici cu vechiul grec *βαλιός*, *gefleckt*, *scheckig*, care acest din urmă era un element străin în limba greacă, împrumutat poate din limba frigiană după Solmsen în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXIV, 72 sqq.

rom. *bălc* kleine Pfütze Tiktin Wörterbuch; alb. *pelk* articulat *pélgu* Weiher, Regenpfütze M. Wört. 326. După Cihac II, 714 cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză, ceia ce nu e de fel probabil. Cuvîntul albanez e sigur băştinaş. Originea celui romînesc e obscură.

rom. *bitușă* Pferddecke, Pelzrock Bărceanu Dicționar român-german; alb. *bișteză* Hinterzeug des Sattels > *bišt* Schwanz M. Wört. 38. După Cihac cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză! Cuvîntul albanez e sigur băştinaş. Originea celui romînesc e obscură.

rom. *bîca*, interjecție; „alb. *bika*, schau da, wie es fällt, der Admirativ von *bi* fallen“. Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 134. Weigand, care vrea să spună că alb. *bika* e a treia persoană singulară a prezentului indicativului admirativ dela *bie* falle M. Wört. 35, nu găsește nicio dificultate în *bi* < *bî*: „aus *bika* erwartet man lautlich zwar *bîcă...*“. Cu niciun preț însă nu poate rezulta în romînește *bî*, accentuat ori neaccentuat, din *bi*!

rom. *bîr*, interjecție cu care se mîină oile; alb. *berr* Schaf M. Wört. 33. Romînul *bîr* este > **ber*. Radicalul *ber-*, *bar-* cu înțelesul de *oae* se mai găsește în diferite dialecte romanice, în special din Italia nordică, apoi în unele limbi slave. Vezi M. Wört. Cuvintele romîn și albanez sînt sigur ambele băştinașe.

rom. *bolboroșesc*; alb. *bélbără* bilbiit, stotternd M. Wört. 31, Gast. Rev. 23. După Gast. Rev. cuvîntul romînesc e derivat din cel albanez. Cuvîntul romînesc e însă onomatopeic, iar cel albanez e latinul *balbus*; de unde și romînul *bilbîesc*. Vezi mai sus sub § 319.

rom. *bombăesc*; alb. *bumbulit* tună, es donnert M. Wört. 53. Ambele onomatopeice, după cum recunoaște și M. Wört., care citează multe analoge din alte limbi.

rom. *bordéiū*, *bórtă*, *búrghiū*, *búrtúcă*, *burtuș* (peritoneum); alb. *buróř* hervorquellen, *burimă* Quelle, *bürmä* Schraube, Zündloch, *burk* articulat *búrgu* unterirdisches Vorratshaus, Keller, Gefängnis, *burk* Heimchen, Grille, *burgi* Bohrer, Schraube, M. Wört. 478, 55, 54, Hasdeu Istoria critică a Romînilor, I, București, 1875, pag. 237-238. Apropierea a fost făcută de Hasdeu. Nu este nicio legătură între cuvintele romînești și cele albaneze, cu excepție de rom. *burghiū*, alb. *burgi*, care ambele sînt împrumutate din turcește, *burgú* tariere, vilebrequin, vis Zenker 216 a. Cele romînești (*bordéiū*, *bórtă*, *búrtă* [*bur-túcă*, *burtuș* sînt derivate din *bórtă*, *búrtă*]) sînt de origine obscură, probabil slavă.

rom. *bórtă*. Vezi *bordéiū*.

rom. *bótă*; alb. *bóte* irdener Wasserkrug mit engem Halse M. Wört. 56. După M. Wört. cuvintele romin și albanez ar fi împrumutate din italiana, *botte* Fass. Ele sînt sigur de origine romanică, cel românesc e relativ nou, după cum probează nediftongarea lui *ó*.

rom. *brad*; alb. *brëð*, articulat *brëdi* brad, Tanne M. Lat. 805, M. Wört. 45, Mikl. Slav. 8, H. Col. anul 1873 pag. 110, 244 Noembre, Gast. Rev. 23, Șain. 293. Foarte probabil cuvintele romin și albanez sînt ambele autohtone. Diferite presupuneri asupra etimologiei lor vezi la M. Wört.

rom. *bricîū*; alb. *brisk* Rasiermesser M. Wört. 49. Cuvîntul românesc e de origine slavă, vechiū bulgar *briči*, iar cel albanez e autohton.

rom. *brînci*; alb. *bruts* Mantel ohne Aermel M. Wört. 49, Mikl. Slav. 9. Legătura e stabilită de Mikl. Slav.: „*brînci* Schupp—alb. *bruts* pallii genus“. De necrezut, dacă n-ai videa scris! Românul *brînci* în *a da brînci* e latinul *branca*, iar albanezul *bruts* e alt cuvînt cu totul și ca schelet și ca înțeles. Ș-apoi ce legătură ar putea fi între Schupp și pallii genus?

rom. *brîū*; alb. *bres*, articulat *brëzi* Gürtel, Geschlecht, Generation M. Wört. 46, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul românesc provine din **brënu-*, iar cel albanez din **brenz-*. Ambele sînt autohtone. Apropieri cu cuvinte din alte limbi indogermane vezi la M. Wört. -z din cuvîntul albanez ar fi sufixul deminutival albanez -z după Treimer Zeit. 391.

rom. *bucșesc* umplu, întrebuințat mai mult la participiul trecut, *bucșit*, umplut complet, umplut cu vîrf și îndesat, vollgestopft; alb. *mbuš*, *buš* umplu, anfüllen M. Wört. 267. Cuvîntul albanez e băstinaș. Cel romin e de origine obscură. Să aibă oare vreo legătură între ele?

rom. *búcur*; alb. *búkură* frumos, schön M. Lat. 805, M. Wört. 52, Mikl. Slav. 9, Sand. Grund. 529. Cu toată deosebirea de înțeles, e foarte probabil că cuvintele romin și albanez sînt de aceeași origine. Nimic nu ne îndreptățește însă să credem că cel românesc ar fi împrumutat din albaneza (dupăcum și M. Wört. admite: „dazu, wohl als Lehnwort, rum. *bucura*“). După M. Lat. cuvîntul n-ar fi indogerman. După Pap. et. 12 cuvîntul românesc e un derivat din *buccula*, care va fi însemnat *guriță*, așa după cum *bucca* a căpătat înțelesul de *gură* în limbile romanice; *búcur* ar fi însemnat dela început *sărut*,

dezmîerd, *alint*, și cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește, căci numai în limba romînă, nu și în albaneza, -l- intervocalic se preface în *r*.

rom. *bungét*; alb. *bunk*, articulat *bángu* stejar, Eiche M. Wört. 54, H. Col. anul 1877 pag. 577, H. Cuv. I, 245, Șam. 293. Este evident că cuvintele romîn și albanez sînt de aceeași origine. Cuvîntul albanez e băștinaș. Tot băștinaș trebuie să fie și **bung* romîn, dela care s-a derivat prin *-ét *bungét*.

rom. *bură*; alb. *bóră* omăt, zăpadă, Schnee M. Wört. 42. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine romanică. Cel romînesc e de origine obscură.

rom. *burghiū*. Vezi *bordéiū*.

rom. *burtúcă*. Vezi *bordéiū*.

rom. *burtuș*. Vezi *bordéiū*.

rom. *butúc*; alb. *butuk* (accentul?) einjähriger Bock, Treimer 356. Treimer dă ca etymon pentru ambele cuvinte pe turcul *budúk* court de jambes, petit de taille, nabot; animal à courts poils, à jambes de derrière très courtes, assez semblable à l'hyène; le petit du chameau au moment de sa naissance. Un asemenea cuvînt turcesc nu-l găesc în dicționare (Zenker, Redhouse, Samy-Bey Fraschery), unde cu înțelesul de *nabot* este înregistrat *budúr* (Zenker 215 a), iar *budúk* (Zenker 182 a) are pe acel de sot, méchant, vil. În orice caz, cuvintele romîn și albanez aū numai o întîmplătoare omonimitate și nici cu turcul *budúk* n-aū vreo legătură.

rom. *büză*; alb. *büză* Lippe M. Lat. 805, M. Wört. 57, Mikl. Slav. 9; Schuch. Vok. III, 50, Gast. Rev. 24, Sand. Grund. 529. Cuvîntul albanez după M. Lat. n-ar fi indogerman. În tot cazul e băștinaș. Cuvîntul romîn este sigur identic cu cel albanez. Ce ne îndreptățește însă să credem că ar fi împrumutat din albaneza? Apropieri cu cuvinte mai mult sau mai puțin analoage din alte limbi și presupunerii etimologice vezi la M. Wört. și la Jokl 11.

rom. *căciúlă*; alb. *kăsúlă* Kopfbedeckung, Haube, Mütze, Nachtmütze M. Wört. 190, Gast. Rev. 24. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine neogreacă. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *călbáză*, *gălbáză*; alb. *kălbáză*, *gălbáză* Leberegelkrankheit der Schafe M. Wört. 222. Cuvîntul albanez e după M. Wört. autohton. Probabil cel romînesc e împrumutat din albaneza. Vezi mai jos *chelbe*.

rom. *căpușă*; alb. *kăpüşă* Zecke M. Wört. 188, Gast. Rev. 25. M. Wört. crede că cuvîntul albanez ar fi de origine sîrbească, *krpuša*, *kerpuša*, spune însă că etimologia cuvîntelor sîrbești e necunoscută. Pentru ce ar fi împrumutat din sîrbește cuvîntul albanez, nu se poate pricepe. În ce privește cuvîntul romînesc, el din sîrba nu poate fi împrumutat, căci atunci ar fi sunat altfel, iar admiterea unui împrumut din albaneza ar fi arbitrară. Este de observat cu această ocazie că admiterea unui împrumut din partea Romînilor de cuvinte privoitoare la vieața păstorească este totdeauna foarte îndoelnică. După Pușcariu în Dacoromania II pag. 594 cuvîntul romînesc ar fi derivat din *cap* prin *-ușă* iar cuvintele albanez și sîrb ar fi împrumutate din romînește.

rom. *căpătă*; alb. *kăpŭtsă* Schuh M. Wört. 188, Treimer 371, *kput*, un colțun scurt, care ajunge numai pînă la gleznă, Nopcsa, Albanien, Berlin-Leipzig, 1925, pag. 169. După Treimer cuvîntul albanez e băștinaș. M. Wört. îl derivă în mod imposibil din turcul *papúğ*. Cuvîntul romînesc este sigur identic cu cel albanez. Să fie împrumutat din albaneza?

rom. *cătun*; alb. *katunt*, art. *katundi* Gebiet, Stadt, Dorf M. Wört. 183, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 26. Cuvîntul e de origine obscură și se mai găsește, mai mult sau mai puțin cu același înțeles, în bulgara, sîrba, mediogreaca. Analoage ca schelet și înțeles sînt și turcul de origine arabă *kutun* habitation, Wohnen, Zenker 704 c, și următoarele cuvinte turco-tatare și mongole, citate de Peisker, Die Abkunft der Rumänen pag. 179, 203-204 după Vámbéry čagataische Sprachstudien, Leipzig, 1867, Pallas Sammlungen historischer Nachrichten über die mongolischen Völkerschaften, Petersburg, 1776, Georgi Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches, Petersburg, 1776, Vámbéry comunicație orală: kirghiz *kotan* „un loc îngrădit pe cîmp, unde noptează oile“, kalmuk *chotton*, *chottun* „o comunitate de 10 ori 12 familii, care-și clădesc totdeauna colibile la un loc și-și pasc turmele împreună“, burjät *chotton* „un mic sat compus din 10 pînă la 12 familii, care trăesc și-și pasc turmele la un loc“, tatar din Siberia răsăriteană *kotun* [ce înțeles?], mongol *khoton*, *khotun* „un lagăr compus din corturile a 6 pînă la 10 familii înrudite prin sînge“. La acestea mai adaug eu turcul oriental *kotmak* setzen, stellen, niederlegen, *kotunmak* sich niederlassen Vámbéry Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878 pag. 93. Diferite pre-

supunerii asupra etimologiei vezi la M. Wört. După Jokl. Ind. cuvîntul albanez e băştinaş, şi anume e un participiu în *-t* dela un derivat prin prefixul *kă-* al verbului *ndăi* breite aus M. Wört 299, şi a însemnat dela capul locului *das Ausgespannte*; *das Gezelt*. Forma *katun*, sub care apare acest cuvînt în diferite limbi, unde ar fi împrumutat din albaneza, ar proveni de acolo că împrumutul s-a făcut sub forma acuzativului albanez articulat *kătînă* > *kătîndnă*. Dacă e așa, apoi romînescul *cătîn* e un împrumut din albaneza. Vasmer 28 consideră cuvintele albanez, romîn, grec şi slave ca de origine bulgară (uraloaltaică), afirmă adecă cu tărie ceia ce propusese numai cu rezervă M. Wört. Este posibil însă ca între cuvintele balcanice şi cele turco-tatare orientale şi cel arăbesc să fie numai o înţimplătoare coincidenţă, şi ca etimologia dată cuvîntului albanez de Jokl să fie cea justă.

rom. *ceafă*; alb. *tsáfă* Kehle, Hals M. Wört. 219. Foarte probabil cuvîntul albanez e băştinaş. Cel romînesc e sigur identic cu dînsul. Dacă cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza, cum vrea M. Wört., ori e împrumutat din dialectul gheg, unde pe alocurea (Vezi § 311 No 25) *tš* devine *tṣ̌*, ori a căpătat pe *ča-* din *ția-* > *tša-* conform paragrafului 249 No 159. În primul caz la baza cuvîntului albanez a trebuit să fie *ke-*, nu *kl-* (M. Wört. presupune amîndouă aceste etyma ca posibile), deoarece ghegul *tṣ̌* numai din *ke*, *ki* rezultă, iar *kl* în gheg nici macar *tš* nu devine, ci rămîne la faza *k* (Vezi § 311 No 26). Apoi, dacă cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza, trebuie să fie de origine relativ recentă, pentru că *ke*, *ki* au devenit *tše*, *ts'i* în albaneza relativ de curînd. E greu de admis însă ca un cuvînt atît de important şi de răspîdit în dacoromîn (în celelalte dialecte nu se găseşte), apoi probat ca existînd încă din vechea romînă, să fie de recentă dată. Dacă ar fi de dată recentă, nici înţelesul nu şi l-ar fi schimbat atît de mult, căci e mare deosebire între *Hinterkopf*, cum însemnează cuvîntul romînesc, şi *Hals*, cum însemnează cel albanez. Din vorba *me marr nă ts'áfă*, a lua în circă, citată de Treimer Zeit. 393 nu rezultă, cum vrea Treimer, că cuvîntul albanez ar fi avut dintrunţiiu înţelesul de *ceafă*.

rom. *chélbe*; alb. *ts'elp*, articulat *ts'élbi* Eiter M. Wört. 221. Cuvîntul romînesc nu poate fi nici turcul *kel* dătrre, teigne, gale, rogne Zenker 755 b, cum vrea Cihac (macarcă se potriveşte înţelesul), pentru că nu se poate explica *-b*, dar nici **cál-*

via „mit Attraktion des *i*, **chial-*, wie in *schimb* > *excambio* über *schiam-*“, cum vrea Tiktin Wörterbuch, ori **clalvia*, cum propune Pușcariu Dacoromania anul IV (1924-1926) pag. 720, penfrucă se opun metatezele neobișnuite și chiar înțelesul, ci este identic cu cuvântul albanez. Acest din urmă e autohton după M. Wört., cu radicalul originar *kelb-*. Fiindcă acest radical a putut păstra pe *k* neafricatizat numai în albaneza, trebuie să admitem că cuvântul romînesc e împrumutat din această limbă. Acelaș radical *kelb-* apare în albaneza și cu vocala *a*, *kalb-* în cuvântul *kălbăză*. Se poate admite, deci, că și romînul *călbăză* e împrumutat din albaneza. Cuvântul *chélbe* s-a introdus în romînește depe vremea cînd *k* albanez nu devenise încă *ts*.

rom. *chimîn*; alb. *tsimino* Kümmel M. Wört. 227, Gast. Rev. 26. Ambele cuvinte sînt împrumutate din neogreacă.

rom. *cioară*; alb. *sorră* Krähe M. Wört. 390, H. Col. anul 1874 pag. 176, Șain. 293. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel romînesc e de origine obscură. În tot cazul de un împrumut din albaneza nici vorbă nu poate să fie.

rom. *cîoc*; alb. *tsuk* picke, beisse mit dem Schnabel, gheg *ts'ukă* Blatternarbe M. Wört. 229, alb. *tsok* Fussfessel, în Borgo Erizzo (gheg) Schnabel M. Wört. 448. M. Wört. socoate că albanezele *ts'uk*, *ts'ukă* sînt de origine slavă și le compară cu sîrb *kljucati*, vechiul bulgar *klvati*, ceia ce e greu de admis din cauza cuvîntului gheg, căci în dialectul gheg *k* din *kl* nu devine *ts'* (Vezi § 311 No 26); iar pe albanezul *tsok* îl pune în legătură cu italian *ciocco* Klotz, Stück Holz, francez *choc*, spaniol *choque* Stoss, pe care cuvinte romanice Diez Etymologisches Wörterbuch le consideră ca de origine germană și le compară cu germanul *Schock*. Cuvîntul romîn e îl consider de origine greacă antică, **tiōcu* > *τύκος* Hammer. Vezi ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Mussafia.

rom. *cîocăn*; alb. *tsokănă* Thürklopper M. Wört. 448. Origine obscură. Compară neogrec *τσουκάνι* Hammer, mediogrec *τσουκάνιον* „faptul de a bate mînea de călare“, mediogrec *τσουκάνιζειν* „a bate mînea de călare“. Eă consider pe romînul *cîocăn* ca un derivat prin *-ăn* din *cîoc* (despre care vezi mai sus), iar pe cuvintele mediogrece și neogrec, precum și pe corespondentele slave și ungurese, ca împrumutate din romînește. Vezi ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Mussafia. M. Wört.

pune pe albanezul *tšokánă* în legătură cu albanezul *tšok* (despre care vezi sub cuvîntul precedent). Cuvîntul albanez e pe de o parte nou, după cum probează sunetele *-ánă*, care într-un cuvînt vechi albanez ar fi trebuit să devină *-ără*, iar pe de alta ca derivat din albanez *tšok* prin sufixul albanez de origine slavă *-án* greu poate fi considerat, pentrucă, după cît știu, derivări prin *-án* se fac în albaneza numai pentru a arăta locul de origine: *Dibrán*, *Škodrán* Pek. 221 (*stopán*, care se mai dă acolo ca exemplu, nu poate fi luat în considerare, căci foarte probabil cuvîntul *stopan* e împrumutat în albaneza din altă limbă, vezi § 282). El trebuie să fie împrumutat, și mai degrabă decît din neogreaca putem să-l considerăm ca împrumutat din romîna, mai ales că, dacă ar fi împrumutat din grecește, ne-am aștepta să sune *tsukánă* ori *ts'ukánă*, iar nu *tšokánă*, marcă pronunțarea *tš* în loc de *ts* este destul de răspîndită și în neogreaca.

rom. *ciocîrlie*; alb. *zok*, articulat *zógu* Vogel, junger Vogel M. Wört. 486, H. Col. anul 1873 pag. 110. Cuvîntul albanez e probabil autohton. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *ciomag*; alb. *tšomage* Schäferstab M. Wört. 448, H. Col. anul 1873 pag. 110. Ambele de origine turcească, *čumák* massue Zenker 375 a.

rom. *ciopăți* și *ciopărți* pl., mai ales în izolarea *a face pe cineva ciopăți ciopăți*, a-l tăia în bucăți; alb. *tsópă* Stück M. Wört. 442, întrebuintat ca și în romînește: *e bănă tsópăra*, *tsópăra* au făcut-o ciopăți ciopăți M. G. 59¹⁰. Să fie vreo legătură între cele două cuvinte? După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi de origine turcească, *čob*, *čop* bois coupé, pièce de bois, bâton, baguette, tige, fétu, éclat, copeau, balayure Zenker 370 a (de unde romînul *ciob*). Puțin probabil. Originea ambelor cuvinte e obscură.

rom. *ciucă* cible, Zielscheibe, *ciuc* cime, sommet, Gipfel, Spitze; alb. *tšúkă* Spitze eines Hügels M. Wört. 449. După Treimer 341 sqq. cuvîntul albanez, care a fost împrumutat de sîrba și neogreaca, ar fi băștinaș. Origine obscură. Sigur este numai că cuvintele romîn și albanez aparțin unul la altul. Pentru cuvîntul romînesc eu am propus în Bausteine zur romanischen Philologie vechiul grec *κόκλος*.

rom. *ciuf* 1) păr zburlit, 2) un fel de bufniță; alb. *tšúfkă* Quaste, Maishaar M. Wört. 450. Apropierea a fost făcută de Pușcariu Dacoromania II pag. 608-609, care propune ca ety-

mon vechiul german, și anume langobardul, *zupfa* Zopf, de unde și italian *ciuffo*. După M. Wört. cuvântul albanez nu trebuie separat de albanezul *tšupă* langes Kopfhaar, care ar fi împrumutat din sîrbește: sîrb *čupa* Haarbüschel. Origine obscură. Elementele vechi germane din limba romînă, atît de oropsite altă dată, au început prea tare să foiască de o bucată de vreme, așa că e bine să stea cineva în rezervă față de ele.

rom. *cîump*; alb. *šump*, articulat *šúmbi* Stachel, Glockenschwengel M. Wört. 92, Barić 12. Apropierea între cuvinte o dă cu îndoială Barić, și se pare că tot la alb. *šump* se gîndește și Treimer Zeit. cînd vorbește de rom. *cîump*, *pociump* 398, 400. Cuvîntul albanez e băștinaș, cel romîn e de origine obscură.

rom. *cîung*; alb. *tsunk*, articulat *tsúngu* Stamm, Stumpf M. Wört. 442. Acelaș cu italian *cionco* verstümmelt, retoroman *čúnkar* abbrechen, entzwei schneiden, ungar *csonk* (čonk) Stummel, *csonka* (čónko) verstümmelt. Origine obscură.

rom. *cîupesc*; alb. gheg *tšupis* picke, beisse mit dem Schnabel M. Wört. 222. Este atîta asămănare de înțeles și de schelet, încît e imposibil să nu consideri cele două cuvinte ca identice. Alături e substantiyul albanez *ts'ep* plisc, Schnabel M. Wört. 222. La bază e radicalul *kep-*. Cuvîntul albanez e băștinaș. Dintr-un radical *kep-* și pe terenul limbii romîne s-ăr fi putut dezvolta *cîupesc*. Nu este imposibil ca și cuvîntul romîn să fie băștinaș. Cum că există și în ungurește un cuvînt analog ca sunet și ca înțeles, *csipni* (citește *čipni*) kneipen, zwicken, e numai o coincidență. Asămănări mai îndepărtate cu cuvinte slave vezi la Cihac și Tiktin.

rom. *cîut*, *șut*; alb. *šut*, *šütă* fără coarne, hörnerlos M. Wört. 420. Cuvînt răspîndit în multe limbi vecine cu cea romînească, vezi M. Wört. De origine obscură, poate romînă. Cuvîntul albanez e băștinaș după Treimer 339.

rom. *cîrțăesc* klappern, knarren, knistern Bărcanu Dictionar romîn-german; alb. *kārtsás*, *krātsás* knirschen, knarren, schallen, knacken M. Wört. 189. Ambele onomatopeice.

rom. *clocesc*; alb. *klotšis* gluckse, brüte M. Wört. 191. Cuvinte onomatopeice, care se găsesc cu formă analoagă și în alte limbi.

rom. *coacăză*; alb. *kok* Frucht, *kots'e* Saatkorn, Beere, Baumfrucht M. Wört. 194, *kókază* Bonbons in der Ammensprache M. Alb. V, 86. M. Wört. derivă cu multă probabilitate

cuvintele albaneze din *coccum*. Cuvîntul romînesc nu poate fi separat de cel albanez, și orî e un product propriu romîn, a-nume un derivat prin -ză din **coacă* > *cocca* pluralul lui *coc-cum* (tipul *poamă*), orî e împrumutat din albaneza. Compară și cele spuse la § 315 No 15.

rom. *códru* pădure mare, în vechea romînă și munte; alb. *kódră* Hügel M. Lat. 805, M. Wört. 193, H. Col. anul 1873 pag. 110, 244 Noembre, Mikl. Slav. 10, Șain. 293. După M. Lat. cuvîntul nu-î indogerman. Nu se găsește în alte limbî afară de romîna și albaneza. Probabil e autohton în ambele limbî. După Ped. Krit. IX₁ 217 cuvîntul albanez e împrumutat din romînește. După Barić 40, din contra, cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza, iar cel albanez e autohton.

rom. *cólea*, *coleá*; alb. gheg *akóle* ringsum M. Wört. 6, Mikl. Slav. 10. Apropierea a fost greșit făcută de Mikl. Slav. Intre cele două cuvinte nu există nicio legătură, nici de înțeles, nici de origine: cuvîntul romîn e de origine latină, iar cel albanez de origine slavă, bulgar și sîrb *okolo*.

rom. *copác*, *copáciă*; alb. *kopátš* Baumstumpf M. Wört. 198, Mikl. Slav. 10, Șain. 293. Origine obscură. În afară de romîna și albaneza se mai găsește un cuvînt analog în ungara, *kopács* (citește *kópač*) die grüne Schale, die Klappe (botanică), der Grabmeissel, das Gebüsch. Cu cuvîntul unguresc sigur că n-aũ a face cele romîn și albanez. Complect aparență romînească *copác* n-are, ne-am aștepta la *cupác*. Poate că e împrumutat din albaneza.

rom. *copil*, *cópil*; alb. *kopil* Knecht, junger Mensch, Bastard, aufgeweckt, schlau M. Wört. 198, Mikl. Slav. 10. Origine obscură. Se mai găsește în limbî slave de răsărit și sud, în mediogreacă și neogreacă, în care limbî e probabil de origine albaneză. M. Wört. presupune un latin **copilis*, „ein mit einer *copa*, Tavernenwirtin, erzeugtes Kind“. După Jokl Unt. 6 cuvîntul albanez e băștinaș. Nu se poate ști dacă dela Slavî orî dela Albaneji aũ împrumutat Romîniî cuvîntul.

rom. *copleșesc*; alb. gheg *kaptis* überfalle, erdrücke M. Wört. 174. Cihac II 716. Apropierea o face Cihac, care so-coate cuvîntul romînesc împrumutat din albaneza. Cuvîntul albanez e de origine turcească, iar cel romînesc de origine obscură.

rom. *corcolesc*, *cocolesc*; alb. *kurkulós* setze mich auf die Eier, von Hühnern M. Wört. 211. Ambele cuvinte, și cel romînesc și cel albanez, sînt onomatopeice. M. Wört. și Jokl

Unt. 304 derivă cuvîntul albanez din neogrec $\kappa\omicron\upsilon\kappa\omicron\upsilon\lambda\iota$ Mütze, Kaputze, Kokon.

rom. *cot* din *Statul-palmă Barba-cot*; alb. *kot* Dunkelheit, Nacht, Trägheit, Musse, umsonst, vergeblich M. Wört. 202, H. Et. 2494. Apropierea a fost făcută de H. Et. Nu este nicio legătură între cuvîntul romînesc, care este evident = *cot* > *cubitus*, și cel albanez.

rom. *cotéiș*; alb. gheg *kúta* Hund, *kut* Lockruf des Hundes M. Wört. 218, H. Cuv. I, 274. Origine obscură. Pentru cuvîntul albanez M. Wört. spune că la baza lui ar fi o *interjecție*, „es ist gewiss interjektionellen Ursprungs“. Și fiindcă de onomatopee nu poate fi vorba, atunci acea interjecție trebuie să fi fost un sunet reflex. Sunete reflexe însă pentru a simboliza lucruri concrete aș existat numai la originea limbii. Interjecțiile mai nouă privitoare la lucruri concrete își aș totdeauna originea în izolarea unui *cuvînt*. Din punctul întîi de vedere, al interjecțiilor dela originea limbii, toate cuvintele sînt de origine interjecțională, și atunci observarea lui Gustav Meyer, făcută numai cu privire la vreun *kut* pe ici pe colea, n-are niciun sens. Din punctul al doilea de vedere, acel al interjecțiilor mai nouă privitoare la lucruri concrete, observarea aceluî învățat e contrară realității. Cuvîntul romînesc, obscur în originea lui, nu poate fi în tot cazul împrumutat din albaneza, pentru că e contra firii limbii romînești ca un *u* neaccentuat să se prefacă în *o*. Vezi mai jos *cúciu*.

rom. *covătă*; alb. *ková* Schöpfgefäss, Eimer, kleines Gefäss M. Wört. 203, *govătă* Trog, Mulde M. Wört. 127, Mikl. Slav. 10 (alb. *ková*), Gast. Rev. 28 (alb. *govătă*). Albanezul *ková*, ca și corespondentele lui, sîrb *kova*, bulgar *kova*, e de origine obscură. Albanezul *govătă* după M. Wört. e de origine turcească, *kavata*, *kuvata* grand plat rond en bois ou en terre, Mulde Zenker 711 a (Cuvîntul turcesc însuș e de origine greacă). Romînul *covătă* e și el probabil de origine turcească.

rom. *crac*; alb. *kráhă* Oberarm, Arm, Schulter, Flügel M. Wört. 203. Cuvîntul albanez e după M. Wört. băștinaș. Cel romîn e probabil de origine slavă.

rom. *crêștet*; alb. *krêštă* Mähne, Borste, Bürste, Zwiebelwurzel M. Wört. 205, Gast. Rev. 31. Cuvîntul albanez e însă latinul *crista*, iar cel romînesc e derivat prin *-et* din verbul *cresc* Tiktin Wörterbuch.

rom. *crișc*; alb. *kris* knirschen M. Wört. 189. Ambele onomatopeice.

rom. *cúciu*, *cútu*; alb. *kutš* Hund in der Kindersprache, Lockruf des Hundes M. Wört. 218. Cuvinte analoge cu înțelesul de *cîne*, *cățel* în multe limbi romanice, apoi în sirba, ungara. Aici aparține și albanezul *kutã* și poate românul *cotéiũ* (Vezi mai sus *cotéiũ*). Origine obscură. Vezi apropieri în M. Wört. (unde însă trebuie șters macedoromîn *cătãũũ*, care e > *catella!*), dar mai ales în Diez Etymologisches Wörterbuch I sub *cuccio*. După M. Wört. cuvintele acestea și-ar avea originea în interjecții. Asupra lipsei de fundament a acestei păreri vezi mai sus sub *cotéiũ*.

vechiũ român *cúcurã* tolba de săgeți, Köcher, carquois; alb. *kúkurã* Köcher M. Wört. 211. Ambele cuvinte își au originea în mediogrec *κοκχορον* cu acelaș înțeles, care el însuș e de origine germanã, vechiũ german *chochar*.

rom. *cucuvéã*, *cucumeã*, *cucuvãe*, *cucuvéicã*, Eule, chouette (Pentru alte variante vezi Marian, Ornitologia poporanã romînã I, 196); alb. *kukuvãã*, *kukuvãikã*, *kukumãtše*, *kukumĩãtše*, *kukumiãtškã*, *kukomiãtškã*, Eule M. Wört. 211. Cuvînt onomatopeic, care se găsește cu acelaș înțeles și în neogreaca (*κοκκοβούαγια*), bulgara (*kukumãvka*), italiana (*cucuveggia*), și e înregistrat în glosarele lui Papias (la Ducange: *cucuma-noctua*) și Scaliger (Corpus glossariorum V, 596, ³⁶: *cecuma* [probabil greșalã în loc de *cucuma*]-*noctua*). Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen 258, presupune la baza cuvîntului românesc un latin popular **cucumella*, ceia ce este posibil.

rom. *culbéc*; alb. *katšamit*, *kãšmit*, *kãrmit*, *krãmit*, *kãrmi*, *kãmit*, *garmit* Schnecke M. Wört. 182, H. Pr. pag. 88 sqq., H. Col. anul 1883 pag. 198 sqq. Origine obscurã. Presupuneri etimologice pentru cuvîntul albanez vezi la M. Wört. și la Vasmer 27. Vezi mai jos *melc*.

rom. *curcubãũ*; alb. *ũtibër*, *ũtber*, *ũtvër* Regenbogen M. Wört. 460; Cihac Dictionnaire II pag. 717. Cihac, care în Dictionnaire I, 65 încercase sã derive *curcubãũ* din **concurveus*, îl dã aici cã probabil de origine albanezã. Originea cuvintelor român și albanez e obscurã.

rom. *cũrpãn*; alb. *kũlpãr*, *kũlpãrã*, *kũrpul* Art Schlingpflanze, clématite sauvãge M. Wört. 213. Cu siguranță cuvîntul românesc e acelaș cu cuvintele albaneze. Aceste din urmã sînt probabil autohtone. Este oare cel român împrumutat din albanezã? A

rom. *cûrsă*; alb. *kûrḡă* Falle, Fangeisen M. Wört. 216. Ambele cuvinte sînt sigur identice. M. Wört. presupune împrumut din turcește, *kurs*, disque, toute chose ronde et plate, Scheibe, Zenker 697 b. Nu se poate ceva mai neprobabil. Originea cuvintelor e obscură. După Barić 42 cuvîntul albanez e băștinăș și cel român e împrumutat din albaneza. După C. Diclescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 464 (în Dacoromania IV) cuvîntul românesc e provenit din vechiul grec *κορτία*. Flechtwerk, iar cel albanez e împrumutat din romînește.

rom. *cutéz*; alb. *kudzôj*, *gudzôj*, *gutsôj*, *kuldzôj* wage M. Wört. 209; neogrec *κοτῶ*, *ἀποκοτῶ* cutez. Sînt evident aceleleaș cuvinte. Originea e obscură. Nu-i de loc probabil, cum crede Mikl. B. Conson. II, 11 („höchst wahrscheinlich“!) că cuvîntul românesc ar fi împrumutat din albaneza. Cuvinte analoge ca schelet și înțeles se mai găesc (orî aû fost altă dată) și în dialecte italienești de răsărit (Venezia, Istria, Abruzzo, Puglia) Ovidiu Densușianu, Histoire de la langue roumaine, I, 224, 359, Bartolî D. I, 290. Densușianu derivă din mediogrecul *κοττίζω* aleam ludere.

rom. (limba veche) *dărștină*, *dîrștină*, țăsătură aspră, cămeșă aspră pe care o poartă cineva în semn de doliu orî pentru a face penitență, cilice, Sack (Vezi Tiktin Wörterbuch); alb. *trăstă*, *drăstă* Brotsack, Wandersack M. Wört 434, H. Cuv. I, 275. Vezi mai jos *trăistă*.

rom. *deh* interjecție; alb. *deh* also Pek. 218, H. Cuv. I 275.

rom. *dezgăuc*; alb. *kăfkă* Hirnschädel, Gehäuse von Schnecken, Schaltieren und Schildkröten, Trinkgefäss aus dem Flaschenkürbiss M. Wört. 165, H. Cuv. I, 275. Cuvîntul albanez e după M. Wört. împrumutat din neogreacă, *καδκα*. Cuvîntul român, ca și corelativul său *dezghîoc*, trebuie pus în legătură cu *găoăce*, *ghioc*, a căror origine este obscură.

rom. *dîrstă* Walkmühle; alb. *dărstilă*, *trăstilă* Walke, Walkmühle M. Wört. 65; Cihac Dictionnaire II, 717. După Cihac cuvîntul român ar fi împrumutat din albaneza. Pentru M. Wört. cuvîntul albanez ar fi de origine latină, **tersilis*, **terstilis* > *tergere*, cea ce nu-i de fel sigur, din cauza lui *s* neprefăcut în ș. În asemenea caz cuvîntul românesc ar fi în adevăr împrumutat din albaneza, orî direct, orî prin bulgara, *drăstia* walke, *drăšta* Walkerei.

rom. *dóbă*; alb. gheg *def* kleine Handtrommel M. Wört. 62, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul albanez e împrumutat din turcește,

def tambourin Zenker 430 a. Cel românesc e de origine ungară, *dob* Trommel.

rom. (limba veche) *drăstă* traistă; alb. *trástă*, *drăstă* Brotsack, Wandersack M. Wört. 434, H. Cuv. I 275, 305. Vezi mai jos *traistă*.

rom. *druête* „trunchiū de lemn nu tocmai gros, dar sănătos, negăunos, după ce s-a tăiat“. Revista critică-literară, director Ar. Densușianu, anul III pag. 123; alb. *dru*, articulat *drūia* Holz, Baum, Stange, Pfahl, Brennholz M. Wört. 75. Radicale identice și băstinașe în ambele limbi. Cuvîntul român e derivat din *dru-* prin sufixul românesc *-ête*.

rom. *fasólă*; alb. *fasúl*, gheg *frašule* Bohne, M. Wört. 111, Gast. Rev. 30. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi latinul *phaseolus*. Cel român din ce limbă vecină e împrumutat, nu se poate ști sigur.

rom. *fărîm*, *fărîmă*; alb. *ðárrmōi* zermalme, zersplittere, zerreibe, *ðárrime* Splitter, Scherbe, Trumm, Brotkrume M. Wört. 90. Este evident că cuvintele romîne și albaneze sînt identice. După M. Wört. cele albaneze și-ar avea originea în latinul **fragminare*. În asemenea caz cele romîne sînt împrumutate din albaneza. După Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 582 originea trebuie căutată în latinul **farrimen* > *far*. În asemenea caz **farrimen* ar fi unul din elementele latine comune celor două limbi și care în alte limbi romanice nu se găsesc. Origine obscură.

rom. *flúer*; alb. *floére*, *floière* Flöte, Pfeife M. Wört. 108, Gast. Rev. 29. Origine obscură.

rom. *gáleș*; alb. *kalësh* cu ochii negri Ped. 76₁₇. Este evident că cuvîntul românesc, întrebuițat mai ales despre ochi, „mă uit gáleș“, „cu ochii gáleși“ (mit schmach tenden Augen, cum traduce Tiktin Wörterbuch), nu poate fi separat de cel albanez. Origine necunoscută. M. Wört. 170 dă cuvîntului albanez înțelesurile—foarte deosebite între ele—dicht behaart, blond, și se întreabă dacă nu va fi cumva la bază albanezul *leş* păr, Haar. Sigur că nu!

rom. *gard*; alb. *garð*, articulat *gárdi* Hecke, Zaun M. Wört. 119. Potrivirea de schelet și de înțeles este complectă. Din contra este mare deosebire în ambele privinți față de vechiul bulgar *gradŭ* τείχος, τοίχος, murus, din care de obicei este derivat cuvîntul românesc. Pentru aceia este justă observația lui M. Wört. că „se poate bănui că cuvintele albanez și român ar

fi împrumutate din slava, dar nu se poate proba acest lucru". După Giuglea 357 cuvîntul romînesc ar putea fi latin *cardus*. Imposibil din toate punctele de vedere.

rom. *găta*; alb. *gat* bereit M. Wört. 121, Mikl. Slav. 9, Sand. Grund. 529. Cuvintele romîn și albanez sînt identice. Din contra slavul (vechiu bulgar, bulgar, sîrb) *gotovŭ* paratus stă de o parte. Nici cuvîntul romîn, nici cel albanez, nu s-au putut dezvolta, conform alunecării sunetului din aceste limbi, din slavul *got-* (Albaneza a dezvoltat *á* din indogermanul *ó*, iar nu din *ó* mai recent, cum e cel slav, care din punct de vedere al timpului împrumuturilor slave ale limbii albaneze e mai recent decît *ó* latin). Cuvîntul albanez e sigur autohton, iar cel romîn e ori și el autohton ori împrumutat din albaneza.

rom. *găură*; alb. *gávra* Loch. M. Wört. 37. Cuvintele aparțin sigur împreună, dar originea lor latină nu-i așa de sigură, după cum s-ar crede. Pentru cuvîntul romînesc aŭ propus ca etymon latinul *caulae* încă Cipariu, Gramatica limbii romîne, I, 117, și Burlă, Studii filologice, 40, iar pentru cuvintele romîn și albanez aŭ propus pe **cavula* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 701 și Tiktin Wörterbuch. În asemenea caz cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește, căci în elementele vechi latinești diftongul *ăŭ-* înainte de *r* devine *á* în albaneza. Dar probabil cuvîntul albanez, și prin urmare și cel romîn, nu pot fi separate de albanezele *vără* Loch, *govără* Grube, *varr* (gheg *vorr*) Grab, *vărröi* begrave, M. Wört. 37, dintre care pe *govără* îl derivă M. Wört. dintr-un cuvînt latin, și anume din **cavanum*. La acestea se mai adauge faptul că adiectivul corespondent lui *găură* este *găunós* (Care din care a eșit? *n* din *r* ori *r* din *n*?). Origine obscură.

rom. *gălbază*. Vezi *călbază*.

rom. *găsesc*; alb. *džai*, *džeï* finde M. Wört. 140, Cihac Dictionnaire II, 717. Cihac socoate cuvîntul romînesc împrumutat din albaneza. Cuvîntul albanez e băștinaș, radicalul *gend-*. Originea celui romînesc e obscură.

rom. *ghimpe*; alb. *džămp* (articulat *džămbi*), *glimp*, *glămbă*, gheg *džem* Dorn M. Wört. 140, Cihac Dictionnaire II, 717. După Cihac și M. Wört. cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza. În albaneza cuvîntul e băștinaș, radicalul *glemp-* după M. Alb. V, 80 și Ped. Zeit. XXXIII, 547. În alte limbi nu se găsește. Despre cuvîntul romînesc nu se poate spune cu siguranță că e împrumutat din albaneza, căci dintr-un radical

glemp- s-a putut dezvolta prin alunecarea sunetului românească actualul *ghimpe*, iar acest radical se poate să fie tot așa de bine băștinaș romîn, după cum e băștinaș albanez.

rom. *ghionođe*; alb. *džon* Nachteule M. Wört. 141. Cuvintele aparțin sigur unul la altul. Origine obscură.

rom. *ghiuș*; alb. *džüš* Grossvater M. Wört. 143, H. Col. anul 1876 pag. 1. Este evident că ambele cuvinte sînt identice. După Jokl Unt. 28-37 cuvîntul albanez e băștinaș. Dacă este adevărat, cum spune Jokl Unt., că radicalul primitiv al cuvîntului a fost *su-*, apoi cuvîntul romînesc nu s-a putut dezvolta prin limba romînească, ci trebuie să fie împrumutat din albaneza.

rom. *gîcesc*; alb. *džai*, gleiche, passe, stehe (von Kleidern), *džan* es ist passend, steht zu, *ndžan* se cuvine, *džarã* Aehnlichkeit, *džatikäs* gleich, ähnlich, *džășim*, *ndžășim* ähnlich, *mã džäsen* mir scheint dass, *tsas* nähere, bringe nahe, *tsäsim* annähernd; ähnlich M. Wört. 137, 220. Să fie vreo legătură între cuvîntul romînesc și cele albaneze? In C. D. V, 255¹⁴ cuvîntul macedoromîn sună *nghise* 3 p. s. perfect. Compară radicalele *get-*, *gets-*, *ges-*, care se găsesc în diferite limbî germane mai vechi și mai nouă cu înțelesurile de „aflu, capăt, cunosc, gîcesc” (începînd dela gotul *get-* găsesc, până la actualul englez *guess* gîcesc), pentru care vezi Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 410. Cuvintele albaneze sînt foarte probabil băștinașe. După o comunicare a lui G. Pascu romînul *gîcesc* ar fi > **gîtcesc* > bulgar *gatka* énigme.

rom. *gîdil*; alb. *gudušs*, *gidzitõi* kitzle M. Wört. 133, H. Col. anul 1873 pag. 110, Gast. Rev. 31. Cuvintele aparțin unul la altul. Origine obscură.

rom. *gîmbéz*, *gîmbosésc*; alb. *gabõi* betrüge M. Wört. 116. Apropierea a fost făcută de Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 135. Weigand dă cuvintelor romînești înțelesul de *täuschen*, luîndu-se probabil după dicționarul lui Tiktin. Pentru *gîmbéz* Tiktin, care traduce cu *täuschen*, *hintergehen*, *betrügen*, dă din limba veche un singur exemplu, din Neculaiu Costin, în Letopisețe Cogălniceanu, I, 433, iar pentru limba actuală trimete la Șezătoarea II, 229. Exemplul din Neculaiu Costin însă n-are înțelesul de *înșel*, ci de *prînd*, *pun mîna pe*, iar în Șezătoarea se dau înțelesurile *apuc*, *prînd*, *ajung*, *pun mîna!* Pentru *gîmbosésc* Tiktin dă exemple numai din limba veche, care au într-adevăr înțelesul de *înșel*. În realitate

gîmbéz (*gîmbosésc* e un derivat din *gîmbéz*) e probabil > *gamba* (Vezi § 319 supt acest cuvînt), iar alb. *gaboi* este sigur împrumutat din italiana după M. Wört. (și Weigand recunoaște aceasta): italian *gabbare*. După Weigand cuvîntul românesc *gîmbéz* ar fi împrumutat din albaneza, ori direct, ori indirect prin mijlocirea bulgărescului *gabam*, care acest din urmă ar fi sigur împrumutat din albaneza.

rom. *gógă* Menschenfresser, Wehrwolf Bărcanu Dictionar romîn-german; alb. *gógă* Gespenst, Wauwau, zum Kinderschrecken M. Wört. 126, Cihac Dictionnaire II 717. Cuvintele sînt onomatopice, dar e surprinzătoare potrivirea de formă și de înțeles între ele. Pentru Cihac cuvîntul românesc ar fi împrumutat din albaneza. Nimic mai neprobabil.

rom. *grăpă*, herse, Egge (mr. *grep*, *grip* undiță, împrumutat din albaneza, Capidan 532); alb. *grep* Angelhaken, Haken M. Wört. 129. De aceiaș origine cu romanicele italian *grappa* Krampe, francez *grappe* Weintraube, spaniol *grapa* eiserne Klammer, etc. > vechiū german *krappa*, *krapfo* Haken, pentru care vezi Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 4760. În toate părțile, afară de limba romînă și de venețiana (*grapa*, vezi dicționarul lui Boerio), cuvîntul înseamnă un instrument cu care apuci, prinzi ceva, un cîrlig ori ceva analog, și acest înțeles l-a avut probabil dela capul locului și cuvîntul românesc, după cum s-ar videa din izolarea *a se ținea grapă de cineva*. Înțelesul de *herse*, *Egge* îl are cuvîntul numai în romînește și în venețiana, ceia ce face probabilă presupunerea că s-ar fi putut introduce ca nume al acestui instrument agricol din limba venețiană, odată cu instrumentul însuș. Dela Sași cumya cuvîntul n-a putut veni, căci la dînșii *grap* înseamnă Weintraube, ca și francezul *grappe*, Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, neue Folge, Band XXXIII pag. 96. După Giuglea 392 cuvîntul românesc și cel albanez ar fi de proveniență directă veche germană.

rom. *grésie*; alb. *gris*, *garris* ritze, kratze, *gărăsă* Schabholz, Schabeisen M. Wört. 130, Cihac Dictionnaire II 717. Cuvîntul albanez e băstinaș, în alte limbi nu se găsește. Cel român e probabil împrumutat din albaneza, dupăcum a recunoscut încă Cihac.

rom. *groapă*; alb. *grópă* Grube, Graben, Grab M. Wört. 131, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul albanez e probabil băstinaș, căci chipul cum explică M. Wört. posibilitatea unui împrumut din slavă

(vechii bulgar *grobŭ*, bulgar și sîrb *grob*), în felul acela că *-p* dela forma nearticulată a unui presupus albanez masculin **grop* s-ar fi lătit și la forma articulată a aceluși masculin, și apoi la femininul *grópă*, e contra spiritului limbii albaneze. În tot cazul cuvîntul romînesc de origine slavă nu poate fi, căci cu niciun preț nu se poate explica prin romînește prefacere lui *b* în *p*. E posibil ca cuvîntul romîn să fie de origine albaneză.

rom. *grumáz*; alb. *gurmás*, *grumás*, articulat *gurmázi*, *grumázi* Kehle M. Wört. 135, Mikl. Slav. 9, Șain. 293. Cuvintele sînt identice. Radicalul *grum-* mai apare în romînul *su-grúm*, italianul *digrumare*, francezul *gourmand* (Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 63, Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 3888) și e de origine obscură. Sufixul *-áz* din cuvintele romîn și albanez este străin limbii romînești și, după cît știu, și celei albaneze. În romîna există sufixele de origine obscură *-éz*, *-íz*, *-úz*, asupra cărora am spus eu ceva în Zeitschrift für romanische Philologie XXXI, 302 sub cuvîntul *cecilíz*, dar ele sînt deminutive. Să fie și *-áz* din *grumáz* un sufix deminutival, și să formeze o a patra formă a sufixului obscur *-áz*, *-éz*, *-íz*, *-úz*? Cu alte vorbe, nu se poate afirma temeinic că romînul *grumáz* ar fi împrumutat din albaneza.

rom. *grunz*; alb. *gründă* Kleie M. Wört. 132. Cuvintele aparțin sigur unul la altul. Originea lor este obscură. Vezi Capidan 456, 532.

rom. *gúșă*; alb. *gúșă* Hals M. Wört. 135, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 31. Cuvîntul, care se găsește cu forme și înțelesuri analoage și pe alt teren romanic, este de origine obscură, și legătura lui cu *geusia* din Marcellus Empiricus (care ar fi însemnînd după Ducange *obraz*, după Schuchardt Zeitschrift für romanische Philologie XXI, 199 ori *gingii* ori *cerul gurii*, iar după Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 3750 *gitlej*, și care din punct de vedere al sunetului nu-î sigur dacă nu trebuie cetit cumva *keusia*) este problematică. Vezi Meyer-Lübke locul citat. Nimic nu ne îndreptățește să presupunem că ar fi cuvîntul romînesc împrumutat din albaneza, ori cel albanez din romîna.

rom. *hămesesc*; alb. *hámäs* Fresser M. Wört. 144. Apropierea a fost făcută de Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXVIII, 464 și în Zur Rekonstruktion des Urrumänischen 60. Cuvîntul romînesc, care mai are variantele *hămisesc*, *hemesesc*, *hemisesc*, iar în vechea romînă suna *hămnesesc*, *hem-*

nisésc (Vezi Tiktin Wörterbuch), trebuie pus mai degrabă în legătură cu neogrec $\chi\omicron\mu\acute{\alpha}\omega$ aorist $\acute{\epsilon}\chi\omicron\mu\eta\sigma\alpha$, $\chi\omicron\mu\acute{\iota}\zeta\omega$ aorist $\acute{\epsilon}\chi\omicron\mu\iota\sigma\alpha$ répandre, verser, fondre, se précipiter, macedoromîne *hîma* adverb „în jos”, *hîmuséscu* verb „mă las în jos, mă afund”, albaneze *hîmă* s. f. Abhang, *hîmisem* vb. pasiv steige herab M. Wört. 157, pe care cuvinte albaneze M. Wört. le derivă din neogrecele $\chi\omicron\mu\alpha$ effusion, $\chi\omicron\mu\acute{\alpha}\omega$ se précipiter. Înțelesul primitiv al cuvîntului românesc va fi fost „dobor la pămînt” (transitiv), „cad jos” (netransitiv), și acest înțeles apare atît în exemplele date de Tiktin din limba veche, precum și în izolatele întrebuințări de astăzi.

rom. *húdiță*, *údiță*; alb. *údă* Weg M. Wört. 455. Mai degrabă de cuvîntul albanez trebuie apropiat cel românesc decît de slavele *hodŭ* incessus, *hoditi* ambulare, cum fac Cihac și Tiktin. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel român—și anume **húdă*, **údá*, din care s-au derivat actualele *húdiță*, *údiță* prin *-iță*—e ori împrumutat din albaneza ori băștinaș.

rom. *hututúú*, întrebuințat mai ales la feminin, *hututúe*; alb. *hutôi* sperre den Mund auf, gaffe verwundert, verdumme, *hutats* der Vergessliche, Maulaffe, *utúem* Dummkopf M. Wört. 155. Este o necontestată legătură de schelet și de înțeles între cuvîntul românesc și cele albaneze, care sînt băștinașe. Aceasta nu însemnează însă că am avea a face numai decît cu vreun împrumut dintr-o limbă în cealaltă.

rom. *ia!* *îată!*; alb. *ia!* *îate!* sieh! hier! da! M. Wört. 160. Tot așa bulgar *éto* voici, voilà, turc *ia!* Partikel zu Einführung einer Frage, hé, hé quoi, nun Zenker 945 c. Probabil simple coincidențe, care se pot explica în fiecare limbă prin mijloace proprii. Românul *ia* mai degrabă decît un sunet reflex este o scurtare din *îacă* > *eccum*, *eccam*, în tot cazul nu-î latin *eja*, cum presupune Cihac Dictionnaire I 116, căci din *eja* trebuia să iasă în romînește *îadză*. Iar românul *îată* e foarte probabil scurtat din *îacătă*, care acest din urmă, după cum și Cihac a recunoscut cu dreptate, Dictionnaire I 85, e compus din *îacă* și pronumele *te* (Cihac locul citat face apropieri nimerite cu cuvinte italienești: rom. *îacătă*—it. *eccoti*, rom. *îacăl*—it. *eccolo*, rom. *îaco*—it. *eccola*, rom. *îacăne*—it. *eccoci*). Tot așa în albanez *îate* *-te* este probabil pronumele personal 2 persoană acuzativ singular *tă*, iar *ia-* este un sunet reflex. Bulgarul *éto* este sigur pronumele vechi bulgar *îéto* hoc. Turcul *ia* este probabil un sunet reflex.

rom. *ițesc*, și anume reflexiv *mă ițesc* (Dicționarele înregistrează o altă formă, pe care eu n-o cunosc, *mă ițesc*); alb. *êtsăi* gehe M. Wört. 97. Să fie vreo legătură între cele două cuvinte? Pe cel albanez M. Wört. îl derivă din latinul **itiare*, ceia ce nu-i sigur. Tiktin derivă pe *mă ițesc* din interjecția *ițîi*, iar pe aceasta din *ițî iț*, pronunțare copilărească pentru *aici iț*, ceia ce iar nu-i de fel sigur. Mai degrabă interjecția e derivată din verb, decît din contra.

rom. *îmbiū*, *înghiū* îndemn; alb. *bie* führe, bringe M. Wört. 35. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel român are probabil numai o întîmplătoare asemănare cu dînsul și e ori un derivat din *îmbi* > *ambo* ori e provenit din *ambire*.

rom. *încăléz*; alb. *ndzał* mache lebendig, mache fett, heile, mäste, *džătă* lebendig, lebhaft, mutig, kräftig, fett M. Wört. 137, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul român împrumutat din albaneza. Apropierea lui Cihac nu-i mai rea decît cea pe care o face Tiktin cu latinul *callum*. După M. Wört. cuvîntul albanez e băștinaș. Originea cuvîntului românesc e obscură.

rom. *îngăim*; alb. *gănëi* betrüge M. Wört. 123, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul român împrumutat din albaneza. După M. Wört. cuvîntul albanez e italianul *ingannare*, ceia ce nu-i probabil (Vezi supt § 319 *ingannare*). Cel român e de origine obscură.

rom. *înghit*; alb. *ndžit* klebe, leime, setze zusammen M. Wört. 309, Gast. Rev. 31. Apropierea a fost făcută de Gast. Rev. Cuvîntul albanez însă după M. Wört. e băștinaș și aparține la acelaș radical la care aparțin latinele *glis glitis*, *gluten*. Cel român e sigur *inglutio*.

rom. *întep*, *țapă*; alb. *šep* spitzer Fels, *šăpis* mache stachelig, spitze Jokl 20. O curioază coincidență de sunet și de înțeles, macarcă originea de o parte și de alta e cu totul alta. Cuvîntul albanez e băștinaș după Jokl, radical *koipo-*. Cuvîntul românesc eu socot că nu poate fi separat de italienele *inzeppare* Keile eintreiben, Keile hineintreiben, *zeppa* Keil, Span (Compară apoi român *întepătură*, italian *inzeppatura*), care sînt de origine obscură, și că nu trebuie pus în legătură cu vechiul bulgar *tsk̄piti* findere și cu cuvintele analoage slave, care toate înseamnă „despic, despicătură, crăpătură” (Vezi-le la Cihac Dictionnaire II, 430).

rom. *jumătate*; alb. *džümäs* halb, *džümäsä* Hälfte M.

Wört. 143; Mikl. B. Conson. II 12, 76. Origine obscură. Nu este probabil că cuvintele aparțin împreună. Mikl. B. presupune cu îndoială că cuvîntul romîn ar fi derivat din cel albanez. M. Alb. II 319 propune ca etymon pentru ambele cuvinte pe *dimidietatem*, pe care-l propusese și Cihac Dictionnaire I 165. M. Wört. separă cuvîntul albanez de cel romîn și-l derivă pe cel albanez din grec ἡμισος. Tiktin Wörterbuch derivă cuvîntul romîn din *medietas* cu metateza primelor două silabe: **dzemetâte* > **medzetâte*. Pentru Barić 35 cuvîntul albanez e băștinaș, iar cel romînesc e împrumutat din albaneza.

rom. *jumulésc, jupésc, jupuésc*; alb. *hump, hup* verliere, gheg *humătói* verderbe, zerstöre M. Wört. 154, Barić 36. Apropierea a fost făcută de Barić, care socoate cuvintele romînești ca împrumutate din albaneza, unde vor fi existat și forme cu *g-* alături de cele cu *h-*, căci etymon cuvîntului albanez ar fi indogerman **supo-* și, dupăcum *u* va fi fost accentuat ori neaccentuat, ar fi rezultat conform alunecării de sunet albaneze ba *g* ba *h*. Originea cuvintelor romînești este obscură.

rom. *laf, lăfăesc*; alb. *laf* Unterredung, Geschwätz, *lafôs* spreche, *lafôsem* unterhalte mich M. Wört. 233 (*l* după Ped. 150). Origine turcă, *laf*. Verbul romîn *lăfăesc* nu trebuie separat de substantivul romîn *laf*, cum face Tiktin Wörterbuch, care consideră pe cel dintîiu ca de origine necunoscută. Să se ia în considerare înțelesurile toate ale turcului *laf*: mot, parole, discours, conversation, babîl, jactance, vanité, présomption, impudence, homme impudent Zenker 789 a. Înțelesul lui *mă lăfăesc* este „mă port necuviincios și arogant în vorbe și în gesturi” și se potrivește cu acela al originalului turc.

rom. *leăgăn*; alb. *lăkünt, likünt* schaukle M. Wört. 242, Miklosich Rumunische Untersuchungen I, 22. Cele două cuvinte n-au a face unul cu altul și sînt ambele de origine obscură.

rom. *lehăesc*; alb. *leh* belle M. Wört. 240. Probabil cuvintele sînt identice. Cel albanez după M. Wört. e băștinaș. Să fie oare cel romîn împrumutat din albaneza? Cihac îl derivă din slavul *liho glagolati* blaterare. Wędkiewicz în Mitteilungen 269 l-ar deriva ori din *Leah* ori din slavul *lŭgati* (malorus *thati*) lügen.

rom. *leș*; alb. *leš* Leichnam M. Wört. 241, Mikl. Slav. 10. Amîndouă de origine turcească, *leš* cadavre Zenker 789 a.

rom. *lêurdă*; alb. *hŭdără, hŭdră, hŭrdă* Knoblauch M. Wört. 154, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost fă-

cută de Cihac. Cuvîntul albanez după M. Wört. e băştinaş. Cel român e de origine obscură.

rom. *ligheán*; alb. *lădzén* Waschbecken M. Wört. 234, Gast. Rev. 346. Ambele cuvînte sînt de origine turcească, *le-kén* Zenker 795 a.

rom. *lostún* guzgan; alb. gheg *loš* Höhle M. Wört. 232, H. Cuv. I 287. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine slavă. Cel român e de origine obscură.

rom. *mal*; alb. *mal* Berg, Gebirge M. Lat. 805, M. Wört. 256, H. Cuv. I 288, Mikl. Slav. 10. Ambele cuvînte sînt sigur identice. Cel albanez e autohton după M. Wört. (unde se spune că se poate explica prin mijloace indogermane, macarcă M. Lat. afirmase că n-ar fi indogerman) și după Jokl Unt. 162. Cel român e foarte probabil și el autohton, radical *mállu-*. Legătura cu *Dacia maluensis* (C. I. L. III, 13704) din Dacia traiană, tradusă mai tîrziu în latinește prin *Dacia ripensis* din Dacia aureliană, este incontestabilă și probează că înțelesul de *ripa* al cuvîntului românesc este străvechiu *).

rom. *măre*; alb. *mað*, articulat *mădi* gross M. Wört. 252. Originea cuvîntului român este obscură. Cuvîntul albanez e băştinaş. Se poate întîmpla ca asemănarea dintre ele să fie bazată pe o înrudire originară.

rom. *măzăre*; alb. *módułă* Erbse M. Lat. 805, M. Wört. 284, H. Col. anul 1877 pag. 522, H. Cuv. I, 190, 291, Şain. 293, Sand. Grund. 529. Cuvintele sînt identice. Cel albanez e băştinaş după M. Wört. (macarcă și după M. Lat. și după M. Wört. ar putea să nu fie indogerman) și după Jokl Unt. 182. Băştinaş probabil e și cel român. Apropierea de dacul *mózula* $\mu\acute{o}\zeta\omicron\upsilon\lambda\alpha$ (variantă $\mu\acute{i}\zeta\eta\lambda\alpha$) din Dioscorides de materia medica a fost făcută de Gr. Tocilescu în Dacia înainte de Romani, Bucureşti, 1880 pag. 569 (Analele Academiei romîne seria I tomul X) și de A. Papadopol-Calimah, Pedaniu Dioscoride și Luciu Apuleiu, Analele Academiei romîne seria I tomul XI, pag. 51. Dacul *mózula* însă însemna cu totul alt ceva decît românul și albanezul *măzăre*, *módułă*, anume planta numită de Greci $\theta\acute{\upsilon}\mu\omicron\varsigma$, thymus serpyllum L., cimbrisor, serpolet, Quendel, Thymian. Compară § 82 No 10.

*) Cuvîntul *maluensis* (*maluesis*) mai apare în numele unei colonii din Dacia traiană, *Colonia maluesis*, cu poziție nehotărîtă, C. I. L. III, diploma LI (LXXXVII).

rom. *măgâr*; alb. *gomâr* Esel M. Wört. 126, *magâr* Esel M. Wört. 253. Ambele din neogreacă, γομάρι Esel. Meta-teza *mag-* > *gom-* are loc la acest cuvânt și în bulgara și sîrba. După Barić 54 cuvîntul albanez *magâr* ar fi băștinaș, derivat prin prefixul *ma-* din acelaș radical care se găsește în albanezele *garris* schreien wie ein Esel (M. Wört. 120), *kritš* Eselsfüllen (M. Wört. 206).

rom. *măgură* (și *măgúrá* după Pușcariu Convorbiri Literare anul 1899 pag. 739); alb. *măgulă* Hügel M. Wört. 118, H. Cuv. I 288, Șaîn. 293. După M. Wört. și cuvîntul albanez și corespondentul vechi bulgar, *mogila* tumulus (de unde românul *moghilă*), sînt probabil împrumutate dintr-o a treia limbă (Argumentarea lui M. Wört. însă e curioasă: „Albaneze *a* și *u*: slave *o* și *y* ca în cuvintele primitiv înrudite. Fiindcă însă înrudire primitivă greu se poate admite [din cauză probabil că -g- intervocalic nu s-ar fi putut păstra în albaneza], apoi este posibil ca ambele limbi să fi împrumutat dintr-o a treia“. ?). După M. Wört. apoi, fără să se arăte motivul, cuvîntul român e împrumutat din albaneza. După Pap. et. 33 cuvîntul românesc își are originea în latin *magulum* Maul, bot: din *bot* înțelesul se va fi schimbat în acel de Backe, Wange, umerii feței, precum atestază neogrecul μάγουλον obraz, joue > *magulum*; apoi, după cum din latin *gena* umărul feței s-a dezvoltat în macedoromîn înțelesul de *dzeănă* deal, tot așa se va fi dezvoltat din *magulum* umărul feței acel de *măgură* movilă. Există destulă dificultate, și în dezvoltarea înțelesului, și în acea a sunetelor (Pentruca din *măgulum*, adecă din pluralul considerat ca feminin singular *măgula*, să poată eși *măgură*, trebuie să admitemi că un primitiv **măgură* a devenit prin influința sufixului *-ură* **măgúrá*, că a devenit apoi *măgúrá*, după cum și sună cuvîntul în macedoromîn, alături cu *măgúlă*, după Pap. et., și chiar în dacoromîn poate pe alocuri, și că în sfîrșit și-a strămutat accentul pe prima silabă și a devenit actualul dacoromîn pretutindeni întrebunțat *măgură*. Dacă o strămutare de accent pe *-ură* s-ar mai putea de bine de rău admite, prin influința sufixului *-ură*, nu se poate pricepe de fel strămutarea ulterioară a accentului depe penultima pe antepenultima. Ar mai trebui doar să admitemi că alături cu *măgúrá* se mai păstrase primitivul **măgură*!). Origine obscură. În tot cazul de un împrumut din albaneza nu poate fi vorba. În albaneza cuvîntul e relativ recent, precum probează păstrarea lui *g* intervocalic, iar în ro-

mîna ar fi trebuit să se introducă încă din timpul romînei primitive, deoarece *-l-* intervocalic s-a prefăcut în *r*. Barić 51 admite că cuvîntul albanez e băstinaş şi înlătură dificultatea provenită din păstrarea lui *-g-* intervocalic prin aceia că consideră cuvintele albanez de o parte şi slav de altă parte ca derivate ambele în acelaş fel printr-un prefix *ma-* din indogerman **gula*, care ar fi însemnat *Wölbung*. În asemenea caz este curioasă accentuarea cuvîntului albanez pe prefix. Apoi cuvîntul albanez ar trebui să fie de relativ recentă dată, în tot cazul mai nou decît elementele latineşti din limba albaneză, la care mediile intervocalice cad, şi ne-am aştepta ca simplul **gula* să mai fi existînd în această limbă, ceia ce nu are loc. După Vasmer 18 cuvîntul slav se poate explica prin mijloace slave din radicalul *mog-*, de unde aū eşit şi vechile bulgare *mogō* pot, *moštī* putere, iar cuvîntul albanez e împrumutat din vechea bulgară.

rom. *măi*; alb. *mōiā* M. Wört. 286, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn ca împrumutat din albaneza. E o simplă coincidenţă. Interjecţia romînă *mă*, *măi* se adresează la bărbaţi, cea albaneză (alături cu *mōiā* este şi *moī* Ped. 161) se adresează la fimeî. Interjecţia albaneză apoi, împreună cu forma pentru bărbaţi *moré*, *mré*, aparţine la interjecţia neogreacă $\mu\omega\rho\acute{\epsilon}$ (originea?), care, şi sub forma aceasta, şi sub forma *bre* > *mre* > *moré* (Vezi Hatzidakis în *Byzantinische Zeitschrift* IV, 412), s-a răspîndit în toate limbile din peninsula balcanică. La acest grup de interjecţii, de obîrşie neogreacă, aparţine romînul *bre*. Dacă însă şi romînul *mă*, *măi*, cu care te adresezi la bărbaţi, aparţine la acest grup, este îndoios. Romînul *mă*, *măi* este scurta din *măre*, interjecţie care are aproape acelaş înţeles. Întrucît interjecţia cu care te adresezi la fimeî, *fa*, este o scurtare din *fătă*, să nu fie oare *măre* > *mas*, *maris*? (ă se explică din cauză că interjecţia se întrebuiţează mai mult neaccentuată în tact, ca proclitică la cuvîntul următor).

rom. *mărăcine*; alb. *mărtšînă*, *mărtšîn*, *mătsînă* rhamnus zizyphus Brustbeerbaum, rhamnus paliurus, Dornstrauch M. Wört. 275. Cuvînte identice. Origine obscură. De obicei cel romîn e pus în legătură, dela Cihac Dictionnaire I 157 începînd, cu latin *marra* houe pour extirper des broussailles, cu italienele (admise ca derivate dela *marra*) *marruca*, *marrucaio* épine, broussailles, şi cu albanez *murrīs* Schwarzdorn, Hagedorn M. Wört. 292. Tot astfel Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No

1025, Tiktin Wörterbuch. M. Wört. sub *mărtșină* propune pentru cuvîntul albanez, însă cu multă îndoială, ca etymon un **myricina* > *myrica* (μυρίκη) welsche Tamariske. Pentru cuvîntul romînesc a propus apoi acelaș etymon **myricina* G. Pascu Etimologii romînești, Iași, 1910, pag. 47. Jokl Ind. XXXVI, 149, cu privire la romînul *mărăcine* și la albanezul *murris*, pe care acest din urmă M. Wört. îl apropia de neogrec πρου-
 νελιά, ἀμπουρνελιά Schwarzdorn > *prunus*, trimete iarăș la italian *marruca*, latin *marra*.

rom. *melc*; alb. *katšamił, kăđmił, kărmił, krămił, kărmi, kămił, garmił* Schnecke M. Wört. 182, H. Pr. pag. 88 sqq., H. Col. anul 1883 pag. 198 sqq. Origine obscură. Presupuneri etimologice pentru cuvîntul albanez vezi la M. Wört. și la Vasmer 27. Vezi mai sus *culbéc*.

rom. *méndre*; alb. *măndüră* Art, Weise M. Wört. 272, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn împrumutat din albaneza. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine italiană, *maniera*. Originea celui romîn e obscură.

rom. *mîre*; alb. *mîră* gut, schön M. Wört. 279, H. Col. anul 1873 pag. 110, Șain. 293. Cuvîntul albanez după M. Wört. e băștinaș. Originea probabilă a celui romîn am dat-o la § 273 nota a doua, pag. 377.

rom. *mistrêț*; alb. *mistrêts* Zwerg M. Wört. 280. Cuvinte identice ca schelet. După M. Wört. cel albanez e împrumutat din romînește (Cel pușin așa s-ar înțelege din vorbirea obscură „Ist rum. mistrêț”). Pentru cel romîn au propus Cihac Dictionnaire I, 168 latin **moesticus*; iar I. A. Candrea în Convorbiri Literare anul 1905 pag. 1131-1134 latin *mixticius*. Origine obscură.

rom. *mînz*; alb. *măs*, articulat *măzi* männliches Füllen M. Wört. 276, Gast. Rev. 346. Cuvîntul, care se găsește cu forme și înțelesuri analoage și pe alt teren romanic, este după M. Wört. băștinaș în albaneza, radical *mandiu-*. Tot așa e foarte probabil băștinaș în romîna. Africativizarea *-diu-* < *-dz-* datează încă din limba de origine, căci Messapii pe Jupiter, căruia îi sacrificau un cal, îl numiau *menzana*, și acest cuvînt *menzana* cuprinde sigur radicalul *menz-* = rom. și alb. *manz-*. Vezi pentru aceasta M. Wört.

rom. *mînzăt*; alb. *măzăt* junger Stier M. Wört. 276. Cuvinte identice: acelaș radical, pentru care vezi sub *mînz*, ace-

laş element derivativ *-ăt*, acelaş înţeles. În romîna există un sufix activ *-ăt*, în albaneza nu. Să fie cuvîntul albanez împrumutat din romîneşte?

rom. *mlăştină*; alb. gheg *Imaşk* Schlamm M. Wört. 247, Sextil Puşcariu în Convorbiri Literare XXXVIII, 463-464. Apropierea a fost făcută de Sextil Puşcariu, care ar vîdea în cuvîntul albanez (pe care M. Wört. îl consideră ca împrumutat din italiana, *limaccio* Schlamm) un derivat din latin *timus*, şi în cel romîn un împrumut din albaneza; *mlăştină* ar fi un derivat prin *-ină* din *Imaşk* = **Imaşkină*. Foarte probabil cuvintele romîn şi albanez nu aparţin unul la altul. Originea celui romîn este obscură.

rom. *molîd*, *molîdv*, *molîft*; alb. *măténă*, *mătéză* Ulme, *molikă* Edeltanne Jokl Unt. 193-203. După Jokl Unt. cuvîntul albanez e băştinaş şi cel romîn ar fi împrumutat din albaneza, anume dintr-un presupus albanez **molîdă*. Originea cuvîntului romînesc rămîne cu toate acestea obscură.

rom. *moş*, *moaşă*, *moşteán*, *moştenesc*; alb. *mótsă*, *móşă* Greis, Alter, *mótsim* bejahrt, langjährig, *moşatár* Altersgenosse M. Wört. 263, Mikl. Slav. 10, H. Cuv. I 294, Şain. 293, Sand. Grund. 529. Cuvîntul albanez e băştinaş după M. Wört. şi aparţine la albanezul *mot* Jahr. Este evident că romînul *moş* este identic cu albanezul *móşă*, şi probabil e împrumutat din albaneza, căci în această limbă există un sufix derivativ *-ş*, prin care s-a putut deriva *mótsă*, *móşă* din *mot* (Acest sufix apare astăzi ca *-şăm*, prin care se derivă adiective din substantive: *i túrpşăm* schändlich > *turp* Schande, *i mentşăm* gescheit > *ment* Verstand, *i ndritşăm* glänzend > *drită* Licht. Vezi Pek. 224. *mótsă* a fost dela capul locului, ca şi *mótsim*, un adiectiv şi a însemnat bejahrt, langjährig), pecînd în romîna nu există. Romînul *moşteán*, de unde *moştenesc*, e derivat prin *-eán* din **moţş* şi a suferit metateza *şt* > *tş*, după cum bine a recunoscut H. Cuv.

rom. *múgur*; alb. *múgul* Pfropfreis, Spross M. Wört. 288, H. Cuv. I 294, Gast. Rev. 347, Şain. 293. Cuvintele sînt evident identice. Origine obscură. Barić 54 presupune că cuvîntul albanez ar fi băştinaş, derivat prin prefixul *ma-* dintr-un simplu **gul*, care astăzi nu mai există, şi că cuvîntul romînesc ar fi împrumutat din albaneza. Cuvîntul romînesc însă este străvechiu, după cum probează *-l-* < *-r-*, şi deci străvechiu ar trebui să fie şi cel albanez, care a trecut prin împrumut, după

Barić, în romînește, și atunci nu se poate explica pentru ce n-a căzut *-g-* intervocalic în cuvîntul albanez. Barić pomeneste despre o influință analogică pe care ar fi exercitat-o simplul **gut* asupra compusului *mûgut*, dar, trecînd peste puțina probabilitate a unei asemenea influințări analogice, ne-am aștepta ca simplul **gut* să mai fi existînd în albaneza, ceia ce nu are loc.

rom. *murg*, *amûrg*; alb. *murk*, articulat *mûrgu*, *dunkel*, *schwarz*, *grau* M. Wört. 292. Origine necunoscută. Dela Romîni și Albaneji cuvîntul a trecut în diferite limbi slave și în neogreaca, pentru care vezi M. Wört. Pelîngă etimologia *a-murca* propusă de M. Wört. (Vezi mai sus sub § 319), s-au mai propus și altele tot atît de puțin probabile: **moricus* > *morum* de Weigand XII Jahresbericht 103, ἀμολγός de mine în Principii de istoria limbii. După Barić 105 și Treimer 375 cuvîntul albanez ar fi băștinaș, iar cel romîn ar fi împrumutat din albaneza. După C. Diclescu, Dacia romană în oglînda inscripțiilor, I, pag. 447, 457 *amûrg* și *murg* sînt două cuvinte deosebite și cel dintîiu este provenit din grecul ἀμολγός, iar cel de al doilea din grecul ionic **μουρικός* > *μόρον* *mură*.

rom. *mușcoiū*; alb. *mušk*, *múškă*, *mútskă* Maulesel M. Wört. 293. Cuvîntul albanez e autohton după M. Wört., radical *musk-*. Cel romîn e derivat prin *-oiū* din **mușc*, și fiindcă *sc* < *šc* nu se poate explica prin limba romînă, romînul **mușc*, în caz cînd radicalul vechiū a fost *musc-*, trebuie să fie un împrumut din albaneza. Forma pe care o prezintă cuvîntul în limbile slave de sud și de răsărit e prea deosebită de cea a cuvîntului romîn, pentruca acesta să poată fi considerat ca împrumut slav, după cum susține Cihac II, 206. După Barić 56 radicalul primitiv albanez n-ar fi *mušk-*, ci *mušik* > indogerman **mugsiko-*. În asemenea caz s-ar putea întîmpla ca și radicalul primitiv romînesc să fi fost un *mušic-*, așa că cuvîntul romînesc ar putea fi și el autohton.

rom. *na!*; alb. *na!* *da!* *nimm!* M. Wört. 296. Tot așa în multe limbi slave și în neogreaca. Vezi Cihac Dictionnaire II, 207 și M. Wört. Cihac și Tiktin Wörterbuch admit fără motiv pentru cuvîntul romînesc origine slavă. Origine obscură.

rom. *nănă*; alb. *nănă*, gheg *nănă* Mutter M. Wört. 297, Mikl. Slav. 10. Origine obscură. În tot cazul cuvîntul romînesc e împrumutat din vreo limbă oarecare. În afară de albaneza cuvîntul mai apare sub forma *nân-* în sîrba, *nana* mater, bulgara, *nana* terme de caresse à l'adresse de la tante, neogrec (după M. Wört.) *νάνη* Tante.

rom. *năpîrcă*; alb. *nepărkă* Viper, Natter M. Wört. 303, Şain. 293. Cuvintele sînt identice. Origine obscură.

rom. *noiăn*; alb. gheg *uiăne* Ocean M. Wört. 456, H. Cuv. I, 295, Şain. 293. Cuvîntul albanez e un derivat din băştinaşul *uiă* Wasser. Cel român e de origine obscură şi nu prea vechi în limbă, după cum probează *-ân-*. Că ar fi împrumutat din albaneza e puţin probabil.

rom. *ortomân*; alb. *urtă* demütig, friedfertig, klug, tapfer, kühn, M. Wört. 458, Treimer 354, H. Col. anul 1876 pag. 31. Cuvîntul albanez e băştinaş după M. Wört. şi Treimer. Cu dînsul cel românesc n-are însă a face întru nimic. Să nu se ascundă cumva în acest din urmă *Otomân*, influenţat prin etimologie populară de românul *ort*? Tot aşa cred eu că românul *hojmalău* nu-î alt ceva decît *Osmanlıu*.

rom. *pălă*, întrebuiţat mai mult la plural, *păle* dünne Lage, Schicht; alb. *pălă* Falte, Reihe M. Wört. 320. Cuvintele sînt evident identice. Cel albanez e băştinaş după M. Wört., radicalul *pol-*. În altă limbă nu se mai găseşte. Cuvîntul românesc este probabil împrumutat din albaneza.

rom. *pat*; alb. *pat*, *pătă* Stockwerk M. Wört. 324, H. Col. anul 1873 pag. 112. Cuvîntul albanez e după M. Wört. de origine neogreacă, *πάτος* Fussboden. Cel român, care se găseşte în toate dialectele şi în dialectul dacoromîn apare din limba veche până azi ca unicul cuvînt pentru *lit*, *Bett*, este greu de admis că ar fi de origine neogreacă. Originea lui, greacă de sigur, trebuie să se urce mai sus, până la mediogreacă, *πάτος* pavementum, tabulatum > grec *πάτος* betretener Weg. După Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen 276 cuvîntul românesc ar fi latin **pavatum*.

rom. *păpălăgă*, *păpărudă*; alb. *peperónă* acelaş înţeles ca al cuvîntului român M. Wört. 327. Cuvinte analoage ca formă şi înţeles se mai găsesc în neogreaca, *περπεροῦνα*, sirba, *přporuša*, vezi M. Wört., apoi în bulgara, dialecte italiene, provenşala, pentru care vezi Pascu, Lat. Elemente 262. Origine obscură. După Pascu Etimologii romîneşti, 30 punctul de plecare ar fi varianta romînă *păpărudă* > *pupula uda*, iar după acelaş autor Lateinische Elemente 262 punctul de plecare ar fi latin *papaver* din cauza florilor de mac cu care se împodobesc păpărudele. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 208 *păpărudă* ar fi grec *Πομφολόγη*, o zînă, soţia lui Okeanos.

rom. *păstréz*; alb. *păstrōi* reinige M. Wört. 323, M.

Wört. derivă cuvintele romîn și albanez din neogrec *παστρέβω* reinige, care el însuș ar fi italianul *spastare* den Teig abschaben. Cihac I, 198 și după el Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 6255 derivă cuvîntul romîn din **parsitare*. Spitzer 326 încearcă (dar nu reușește) să explice pe cel albanez prin mijloace proprii albaneze. Și în bulgara, *păstriă* conserver, garder, soigner, ménager (decî înțelesurile romînești), *pastreniie* conservation.—Origine obscură.

rom. dr. *păstură* „materia cea neagră și amară din faguri” Șezătoarea III, 84, „material otrăvitor în fagur, de color gălbiu-vinăt, adunat de albine pe timp săcetos, depe plante veninoase” Săghinescu Vocabular romînesc 30, *păstură* „der Honigseim [miel vierge] Bărceanu Wörterbuch; mr. *prîstură* „stomah, burtă de vită” Dalametra, *plăstură* „pîntecele cu tot conținutul lui” P. B. glosar, *păstură* „murdăria din pîntecele unei vite” Mihăileanu; alb. *bustură* „was sich im Magen der Wiederkäuer befindet” M. Alb. V, 71. Apropierea a fost făcută de Capidan 477, și probabil cuvintele romînești și albanez aparțin laolaltă. Pentru dr. *păstură* aŭ propus Tiktin Wörterbuch și Pascu Sufixe 57 latin. **pestula*, deminutiv dela *pestis*. Pentru dr. *păstură* și cuvintele macedoromîne aŭ propus Cihac și Pap. et. 42 latin *pastura*. Origine obscură.

rom. *penchiŭ*, *pinchiŭ* Fink Bărceanu Dicționar romîn-german (Marian Ornitologiea, care ar trebui să fie informatorul principal, dă la II 382 formele *penchiŭ*, *pentiŭ* ca luate din Cihac Dictionnaire II, 521, și cu toate acestea Cihac are formele *pinchiŭ*, *pintiŭ*! Tiktin dă forma *penchiŭ* fără izvor, iar formă *pinchiŭ* după lexiconul de Buda); alb. *benk* Fink M. Wört. 32. Cuvinte analoage cu acelaș înțeles se găsesc în o mulțime de limbi. Origine obscură. Cuvîntul romîn în tot cazul e de curînd introdus, după cum probează *-ên-*.

rom. *petică*; alb. *pëtkă* Kleid M. Wört. 330. Asupra cuvîntului albanez spune M. Wört.: „*pet-* reprezintă un mai vechiŭ *pait-*, *-kă* este sufix: **paitaka*. *pait-* este radicalul din gotul *paida* haină și din grecul *βαίτη* haină de piele a păstorilor și țaranilor”. Ped. Krit. XII 344: „Thumb în Zeitschrift für deutsche Wortforschung VII 266 sqq. crede că albanezul *pëtkă* haină este un element german și anume gotul *paida*, care la rîndul său este provenit din grecul *βαίτη*. Cuvîntul got ar fi pătruns în albaneza între secolul 1 înainte de Hristos și secolul 6 după Hristos. Fiîndcă Thumb respinge și el împrumuturile

pe care Löwe admite că le-ar fi făcut albaneza din vechea germană [Este vorba de articolul lui Richard Löwe, *Altgermanische Elemente der Balkansprachen*, în *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* XXXIX 265-334. Presupusele elemente gotice din limba română, stabilite de Löwe, au fost cercetate și respinse de Meyer-Lübke în articolul *Altgermanische Elemente im Rumänischen?* publicat în același volum din aceeași revistă pag. 593-599], apoi *pëtkă* ar fi primul element vechi german din albaneza probat într-adevăr ca atare. *-t-* însă face, după cum și Thumb recunoaște, dificultate. Curios este apoi și sufixul, căci sufixul albanez productiv *-kă*, de pildă din *štsipătārka* Albaneză, este de origine slavă". Ca element gotic al limbii albaneze recunoaște cuvântul *pëtkă* și Jokl 104. Dificultatea din partea sufixului dispăre, dacă admitem că sufixul nu-î *-ka*, ci latinul *ica*, astfel că **păitica* va fi fost vreun adiectiv, întrebuințat întâi ca atribut al lui *vestis*. Nici diftongul *ăi*, *ăë* < *é* nu face vreo dificultate, dacă am vrea să admitem că cuvântul s-a dezvoltat pe terenul limbii române, căci *ăë* < *é* este ceva obișnuit în românește (Vezi § 237 No 23). Singura dificultate este, și din punct de vedere al limbii române, și din acel al limbii albaneze (căci probabil albanezul *pëtkă* este provenit din **pëtkă*, vezi Jokl, *Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches*, în *Indogermanische Forschungen*, XLIV, 43), *d* < *t*. Dacă trecem peste această dificultate și voim să considerăm cuvântul ca de origine gotă, apoi el e tot atât de mult direct de origine gotă în româna ca și în albaneza, căci nimic nu ne îndreptățește să credem cu cuvântul românesc ar fi împrumutat din albaneza (cum susține Meyer-Lübke *Romanisches etym. Wörterbuch* No 6547). Iar dacă formarea prin sufixul *ica* se admite, apoi mai degrabă se poate vorbi de un împrumut al albanezei din limba română, deoarece **păitica* ar fi un cuvânt al latinei populare din răsăritul Europei, adică al limbii române primitive. În orice caz românul *petică* (care se găsește și în macedoromân, *peatică*, *peatic*, și meglenit *pëtic*) > vechi român **peatecă* (Nici în *crestomația* lui Gaster, nici în *dicționarul* lui Tiktin nu se găsește vreun exemplu de acest cuvânt din vechea română, dar aceasta se datorește numai întâmplării. Ce se va fi găsit în materialul adunat de mine, nu pot ști, pentru că el zace la Academia Română. Tiktin înregistrează din vechea română numai pe masculinul *pëtec* [sigur *pëtec* ori *pătec*], care e un derivat din *petică*) = albanez *pëtkă* și ambele aceste cuvinte n-au probabil nimic a

face cu etyma propuse pentru cuvîntul romînesc de Cihac I, 207 (pittacium > πιττάκιον, tot așa Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1287) și de I. A. Candrea în Convorbiri Literare anul 1904 pag. 874-881 (> *pătă* > **pitta*, πιττα smoală).

rom. *pîrău*; alb. *părrua*, articulat *părrôi* Bett eines Flusses, Baches, Bach, Thal, Waldstrom M. Wört. 335, Mikl. Slav. 10, Șain. 293. Cuvintele sînt identice, -*ău* din cel romînesc provine din -*ou* (Vezi § 240 No 62). Origine obscură. Cuvîntul se mai găsește numai în bulgara, *poroi* torrent. După Vasmer 50 el este de origine bulgărească. După Jokl Unt. 277 el este un derivat dintr-un verb albanez **ren* a curge. După C. Diclescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, pag. 491 (în Dacoromania IV) el este vechiul grec **παρροή* > *πα.ρα.ρρο.ή*.

rom. *pîrlăciū*; alb. gheg *părlăi* raube M. Wört. 237. Alături cu *pîrlăciū*, care are aproximativ înțelesul francezului *filou*, se mai întrebuițează, rar, cu înțelesul de *filouter*, un verb *pîrlăsc*, și cu înțelesul de *filouterie*, un substantiv *pîrleală*. Tiktin, care n-are pe *pîrlăciū*, cel mai întrebuițat din cele trei cuvinte, consideră pe *pîrlăsc* și *pîrleală* ca aparținînd la verbul de origine slavă *pîrlăsc* verbrennen, versengen. După M. Wört. cuvîntul albanez aparține la albanezul *lai* wasche, bade > *lavare*, ceia ce nu-i de fel sigur. Eū consider cuvintele romîn și albanez ca aparținînd împreună și de origine obscură. Compară *șperlăsc* fur Săghinescu Vocabular romînesc, Iași, 1901 pag. 70. Eū însumi cunosc verbul *șperlăsc* fur. Cihac Dictionnaire II 243 înregistrează pe *sperluire*, *șpărluire* cu înțelesul de acțiune de tromper și le pune în legătură cu *șpărlă* cendre chaude. În favoarea derivării cuvintelor romînești din verbul *pîrlăsc* verbrennen, versengen, ar pleda următorul loc din Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, II, 349: „Chipul cel mai obișnuit, în care hoții jăfuesc lumea în Dacia transalpină, este că surprind pe bieții țărani noaptea pecînd dorm, îi leagă de lăvițele pe care erau culcați, și-i ard cu potcoave înroșite în foc peste corpul gol atîta vreme, pînă ce spun unde li sînt banii ascunși ori îngropați. Acest mod de a proceda al hoților de acolo este așa de obișnuit, încît nu zice nimeni că cutare ori cutare a fost prădat, ci că cutare ori cutare a fost fript, ars (gebrannt)“.

rom. *plăiū*; alb. *plăiă* Abhang, Seite Jokl Unt. 174. Jokl Unt. admite pentru cuvintele romîn și albanez (cu rezerva că cel albanez ar putea fi împrumutat din romînește) ca etymon

latinul popular de origine greacă **plagijs*, pe care l-a pus la baza cuvintelor romanice romîn *plaiu*, dalmat *plui*, bellunez *piai*, italian *piaggia*, francez *plage*, catalan *platja*, provensal *playa*, spaniol *playa*, portughez *praya* Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 6564. În realitate, dacă în celelalte limbi romanice un *plagijs* (πλάγιος) grec, primit ori cu *g* ori cu *ȳ* (*ȳ* > *g* apare în limba greacă încă din secolul II a. Chr., vezi Brugmann Griechische Grammatik § 33), prezintă din punct de vedere al lui *g* ori *ȳ* acea dezvoltare pe care au căpătat-o *g* ori *ȳ* (= *j*) latinești înseși în aceleși împrejurări, în limbile romînă și albaneză acest grec *plagijs*, primit ori cu *g* ori cu *ȳ*, prezintă în cuvintele romîn *plaiu*, albanez *plaiă* altă dezvoltare din punct de vedere al lui *g* ori *ȳ* decît acea pe care au căpătat-o în aceste limbi latinești *g* ori *ȳ* (= *j*) în aceleși împrejurări, în grupurile adică *g*+*i*+vocală și *ȳ*+vocală (Pentru dezvoltarea în romînește a grupului latin *g*+*i*+vocală și a grupului latin *ȳ*+vocală vezi § 253 No 192 și § 256 No 218. Pentru dezvoltarea în albaneza a acelorași grupuri latine vezi M. L. Lat. pag. 1052). Dacă prin urmare pentru cuvintele respective din celelalte limbi romanice etymon **plagijs* se poate numi latin popular, pentru cuvintele romîn și albanez acest etymon este însuși grecul πλάγιος, cu pronunțarea neogreacă *pláγios*: cuvintele romîn și albanez nu sînt alt ceva decît neogrecul πλάγιον (citește *pláyon*), cote, flanc, cote. Cuvintele romanice adică provenite din grecul πλάγιος nu sînt toate de aceeași vrîstă: cuvintele romanice celelalte afară de cel romînesc sînt mai vechi, cel romînesc (macarcă atestat încă în veacul XVII) este mai nou, și tot așa mai nou este cel albanez.

rom. *púpăză*; alb. *púpăză* Christophorides (care traduce cu εἶδος πτηνοῦ „un fel de pasăre). Mai degrabă decît un derivat prin *-ză* din *urupa*, cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza. Vezi și cele spuse la § 315 No 15.

rom. *râfă*; alb. *rósă* Ente M. Wört. 368, H. Cuv. II 16. Cu forme analoage cuvîntul se găsește în multe limbi (Vezi la M. Wört.), întocmai cu forma romînească în sîrba și slovena. Origine obscură. După Barić 80 cuvîntul albanez ar fi autóhton. După Vasmer 55 el ar fi de origine latină.

rom. *ráză*, *rázim*, substantiv și verb; alb. *răză*; gheg *rráză*, *rândză* Wurzel, Fuss des Berges, *rádzim* Abgrund M. Wört. 365. Cuvintele albaneze își au originea în latinul **rădica*. Aproximarea de cuvintele romîne a fost făcută de Pușcariu

în Convorbiri Literare anul 1904 pag. 260. Foarte probabil substantivul românesc e împrumutat din albaneza și apoi din el s-a derivat imediat verbul. După August Scriban în Arhiva Iași, Octobre 1922, pag. 532, cuvîntul ar veni din **remediare*.

rom. *rîmf*, *rîmpf*, *remf*; alb. *rrufë*, *rräfë* Blitzstrahl M. Wört. 376, H. Col. anul 1873 pag. 221. M. Wört. derivă cuvîntul albanez din grecul *ρομφαία*. Tot cu grecul *ρομφαία* pune în legătură și Hasdeu cuvîntul românesc, care înseamnă aristolochia clematitis L., din cauză că frunzele acestei plante ar sămăna cu o sulită. Decît numai nu pe grecul *ρομφαία* îl pune Hasdeu la baza cuvintelor român și albanez, ci pe cuvîntul băștinaș thrac, pe care l-aî împrumutat Grecii sub forma *ρομφαία* și Româniî sub forma *romphaea*. *ρομφαία*, *romphaea* era o armă thracă, o sabie mare și lată (Vezi dicționarele lui Passow și Georges), și cuvîntul e sigur thrac. Că între o asemenea armă și *săgeata* fulgerului de o parte (la Albaneji), frunzele unei plante de altă parte (la Romîni), s-a găsit asămănare, și că numele acestei arme a devenit acel al *fulgerului* de o parte, al plantei de altă parte, este foarte natural. Iar legătura cuvintelor românesc și albanez direct cu cuvîntul thrac, așa cum o face Hasdeu, este mai firească decît legătura lor direct cu cuvîntul grecesc, cum o face M. Wört. Decît numai, în vreme ce cuvîntul albanez derivă într-adevăr din acel etymon, thrac ori grec, tipul *romphaea*, derivarea celui român din el, tipul *romphaea* ori chiar tipul **rompha*, e mai puțin sigură.

rom. *rînză*, stomahul păsărilor, stomah (Vezi Tiktin Wörterbuch); alb. *rândäs* Lab M. Wört. 365. În ruteana și în polona, în care limbă cuvîntul a pătruns din romîna, *rîndza* înseamnă „eingetrockneter Kalbsmagen mit der Substanz womit die Schafmilch eingesäuert wird“. Miklosich Wanderungen der Rumunen 18. În macedoromîn cuvîntul, *arîndză*, înseamnă stomah și chiag. Aceasta înseamnă că și cuvîntul dacoromîn a avut odată înțelesul de Lab, chiag, al cuvîntului albanez. Este imposibil să despartă cele două cuvinte unul de altul. Cel albanez foarte probabil este băștinaș și aparține, mai degrabă decît la albanezul *rîndă* schwer (care nu-i > *grandis*, după cum presupunea M. Wört. [Vezi sub § 323]), cum susține M. Wört., la albanezul **ren* a curge după Jokl Unt. 276-282. Cel românesc presupune un etymon **rëndia* ori **rëndza* și probabil este și el băștinaș, iar nu împrumutat din albaneza, cum presupun M. Wört. și Jokl Unt. Cihac II, 313 considera cuvîntul românesc ca identic cu

rînsă, rînză chaton de coudrier, de noyer, d'aune, etc., Kätzchen > vechiul bulgar *rěsa* acelaș înțeles, și argumenta că „le rapport métaphorique est celui que les chatons des arbres ressemblent à des franges et que l'estomac des animaux ruminants est aussi comme frangé”. Weigand XVI Jahresbericht, 227 reia întocmai părerea și argumentarea lui Cihac, dar le dă ca cum ar fi descoperirea sa proprie, în Balkan-Archiv III, 217 însă derivă cuvîntul românesc din albanez gheg *rranăză*, deminutivul albanezului gheg *rran-* „Schweine- oder Ziegenmagen”, care ar fi > latin *ren*.

rom. *rusălii*, 1) o sărbătoare, Pfingsten, pentecôte, 2) niște zîne rău făcătoare; alb. *rusălă* Schlampe M. Wört 369. Cuvintele romîn și albanez sînt de origine slavă (vechiul bulgar *rusaliia* pentecôte, sîrb *rusalje* pentecôte > latin *rosalia*; pentru cuvîntul albanez, și tot așa pentru macedoromînul *rusăle* pentecôte Weigand Aromunen II 128, se poate gîndi cineva și la mediogrec *ροσάλια*, o sărbătoare de după paști, probabil pentecôte > latin *rosalia*; pentru macedoromîn se potrivește și latin *rosalia*). Din cauza înțelesului de *fimee rea* a cuvîntului albanez, care se apropie de acel de zîna rău făcătoare a cuvîntului dacoromînesc, Cipidan 472 crede că cuvîntul albanez ar fi împrumutat din dacoromîna, și anume din faza *rusăle* a latinului *rosalia*, care azi a dispărut din dacoromîna.

rom. *sărăc*; alb. *šarrime* Splitter, Scherbe (M. Wört. 90) Treimer Zeit. 397. Această apropiere făcută de Treimer n-are nicio bază. Intre cele două cuvinte nu este nicio legătură. Romînul *sărăc* e un împrumut slav, vechiul bulgar *sirakă* pauper, bulgar *sirák* orfan, compară vechile bulgare *sirŭ* orbus, *siro-mahŭ* pauper, etc. Sufixul *-ak* există în limbile slave. *sirakŭ* e un cuvînt neaoș slav. În romînește în împrejurările din acest cuvînt *i* neaccentuat nu-î fix, ci se poate schimba în *e*, și din **serác* a eșit romînul *sărăc*. Nu se poate pricepe cum poate trece cineva peste o etimologie atît de sigură și atît de cunoscută (cel puțin dela Cihac încoace), pentru a propune, din gus-tul de a fi original, o alta imposibilă.

rom. *scăpăr*; alb. *škreþ* schlage Funken, schlage Feuer, es blitzt M. Wört. 409. Probabil cuvintele romîn și albanez aparțin împreună. După M. Wört. cel albanez ar fi băștinaș. După Tiktin Wörterbuch ambele cuvinte ar putea fi latin *caperare* runzeln. Origine obscură.

rom. *scrum*; alb. *škrump*, articulat *škrumbi* alles Ver-

kohlte, Verbrannte M. Wört. 409. Cuvintele sînt sigur identice. Origine obscură. M. Wört. presupune derivare din turcește, *kurúm* suie, Russ Zenker 716 b.

rom. *sîmbure*; alb. *šumbuľă*, *sumbuľ* Knopf M. Wört. 92, H. Cuv. I 309, Șain. 293. Cuvintele sînt sigur identice. Cel albanez e băștinaș după M. Wört. Dacă cel român e și el băștinaș ori e împrumutat din albaneza, nu se poate hotărî. După Pericle Papahagi în revista Dunărea, anul II, Silistra, 1925, pag. 79 sqq. cuvîntul românesc e latin *sabulum*, iar cuvîntul albanez e împrumutat din romînește.

rom. *soșesc*; alb. *sos* endige, reiche hin, rette, erreiche M. Wört. 390, Mikl. Slav. 10. Ambele cuvinte sînt împrumutate din neogreacă, *σωνω* aor *ἔσωσα* sauver, atteindre, arriver, suffire, achever, cesser, finir.

rom. *spîn*; alb. *spärk* bartlos M. Wört. 391. Cuvîntul românesc e vechiul grec *σπανός*, care pelingă alte înțelesuri avea și pe acel al cuvîntului românesc, mit dünnem Barte, și care cu acest înțeles, de *spîn*, trăește și până astăzi ca popular în neogreaca. Pentru cuvîntul albanez M. Wört. admite derivare din neogreaca. În realitate el prezintă un caracter hibrid, căci pe de o parte dezvoltarea sunetelor *-ăr-* din *-an-* prezintă un caracter de vechime, iar pe de alta neprefacerea lui *s* în *ș* îl arată ca un neologism. Poate că această contrazicere s-ar împăca întru cîtva dacă am admite că e împrumutat din romînește, și anume relativ de curînd. S-ar explica atunci și *s* și *ă*, marcă *r > n* ar rămînea tot neexplicat. Vezi și § 237, 3.

rom. *stăpîn*; alb. *stopán* Oberhirt M. Wört. 393, Mikl. Slav. 10, Mikl. B. Vokal. I, 22. M. Wört., după ce mai citează cuvintele vechii bulgar *stopanŭ*, bulgar *stopan*, sîrb *stopanin*, român *stăpîn*, spune că originea este necunoscută. Asupra originii vezi § 237, 3 și § 282. În ce privește în special cuvîntul albanez, el este de relativ recentă dată, după cum probează *s* neprefăcut în *ș* și *ân* neprefăcut în *ăr*. Pentru aceia împrumutat din romînește nu poate fi, pentrucă forma romînească *stăpîn* este străveche: pentruca să împrumute Albanzul pe *stopán* cu *ân* dela Romîni, ar fi trebuit s-o facă aceasta în timpul romînei primitive, și din aceste timpuri străvechi nu se pot explica nici *s* neprefăcut în *ș* nici *ân* neprefăcut în *ăn*, *ăr*. Pentru Barić 93-94 cuvîntul român ar fi latin **hospitanus* și cel albanez ar fi împrumutat din romînește; iar după Giuglea în Dacoromania III 610 sqq. cuvîntul român ar fi latin **stipanus*,

derivat din *stips*, ar fi însemnat la început „om care are stips, care ia banul de pe o moșie”, și la Albaneji ar fi ajuns prin mijlocirea Sirbilor.

rom. *stărvesc* (N-am găsit acest cuvânt înregistrat nicăiri. Eu însă l-am auzit într-o vorbire ca aceasta: „de mirosul cel rău nu se puteau *stărvi* oamenii”); alb. *stărvit* gewöhne M. Wört. 475. Cuvântul albanez e băstinaș după M. Wört., care-l pune în legătură cu *viêt* Jahr. Să fie oare cuvântul românesc identic cu cel albanez și împrumutat în asemenea caz din albaneza? Ori poate e acelaș cu românul *stăvesc*, arrêter, fixer, établir > vechiul bulgar *staviti*?

rom. *stîină*; alb. *stan* Stall, Schafperch M. Wört. 391. Cuvântul albanez este evident împrumutat de curînd, după cum probează *ân* neprefăcut în *ăr* și *s* neprefăcut în *ș*, și nu-i împrumutat din romînește, unde *ân* < *în* este străvechiu. Pentru cuvântul românesc vezi § 97, compară și § 237, 3. După Giuglea 360 cuvântul românesc ar fi latin **saeptana*, ceia ce este cu neputință. În Dacoromania III 382 Sextil Pușcariu consideră și el pe românescul *stîină* ca autohton.

rom. *străiță* traistă; alb. *străitsă* Brotsack, Wandersack M. Wört. 434. Vezi *trăistă*.

rom. *strépede*; alb. *štrep*, articulat *štrébi* Wurm, Made M. Wört. 137. Cuvântul albanez e de origine obscură după M. Wört., căci *b* din radicalul său face neprobabilă apropierea de radicalul *serp-*, *srp-*, care se găsește și în albaneza, ca și în alte limbi indogermane, cu înțelesul de *a se tîrî*. Cu toate acestea albanezul *štrep* trebuie să fi aparținînd la acel radical, după cum și M. Wört. admite ca posibil, și stă sigur în legătură cu cuvântul românesc. Acest din urmă însă nu este fără îndoială împrumutat din albaneza, cum socoate M. Wört. Cuvîntul românesc presupune la bază un **srepidus*, un adiectiv derivat din *serpere* prin *-idus* după tipul *pallidus* > *palleo*, *squalidus* > *squaleo*. Metateza însă *srep-* > *serp-* nu-i conformă cu spiritul limbii romîne, cu atît mai mult că se opunea analogia lui *serp-* din *șerpe* > *serpens*. Pentru aceia este posibil ca cuvîntul **srepidus* să fie un cuvînt latinesc introdus în romîna prin mijlocirea limbii albaneze, unde metateza *srep-* a putut fi sprijinită de analogia radicalului băstinaș albanez *srp-*, pentru care vezi M. Wört. Românul *strépede*, deci, ar putea fi un împrumut din albaneza, dar nu este însuș cuvîntul albanez *štrep*.

rom. *strungă*; alb. *štrungă* Abteilung des Pferchs, in dem die Ziegen gemolken werden. M. Wört. 418. Origine obscure. In limbile slave pe unde se găsește (Vezi la Cihac Dictionnaire II 377) e un împrumut din românește. Pentru aceasta e suficientă observația lui Kalužniacki în Miklosich Wanderungen der Rumunen 19 cu privire la ruteanul *strúnka*: „kleine Oeffnung, durch welche Schafe einzeln zum Melken ausgetrieben werden, vom rumunischen *strunga*“. (Exact acest înțeles îl are și cuvîntul romînesc). Mikl. Slav. 47 presupune un vechi bulgar **strōga*, citează sîrbul *struga*, ungurul *esztrenga*, albanezul *štrungă* și romînul *strungă* și apoi zice: „Dunkles Wort, wahrscheinlich verwandt mit rumunisch *string*, lateinisch *stringo* und daher rumunischen Ursprungs“. *Strunga* este „locul de scurgere, pe unde se scurg oile una cîte una la muls“ și trebuie pus cuvîntul în legătură cu rădăcina indogermană *sru-* a curge, care cu *t* epentetic se găsește pe teritoriul thrac în numele rîului *Struma* (grec Στρομόν). Cuvîntul e sigur băștinaș în romîna și poate și în albaneza. Nu o derivare din latinul *stringo*, cum credea Mikl. Slav., ci o derivare din acelaș radical primitiv ca și latinul *stringo* admite ca posibilă Jokl 89. Vezi și cele spuse la § 97. După Giuglea 342 cuvîntul romînesc ar fi o contaminație între latin *ruga* și un romîn **stîngă* > vechi german *stanga* prăjină. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 198 *strungă* ar fi grec στενωγρά Enge, Engpass.

rom. *susăiū*; alb. *šušălă* Rübe des Maiskolbens M. Wört. 420, H. Cuv. I 303. Pe cît se pare prin Rübe des Maiskolbens M. Wört. (și tot așa Hahn) înțelege „știuletele popușoiului, porumbului“. Romînul *susăiū* înseamnă după Panțu *sonchus arvensis* L., *sonchus asper* Vill., *sonchus oleraceus* L., *sonchus palustris* L., laiteron, Gänse-distel, Saudistel; lactuca muralis Fresen, laitue des murs, Mauerlattich. Deosebirea de înțeles e foarte mare. Aparțin oare cele două cuvinte împreună? Origine obscure.

rom. *susân*; alb. *susâm* Sesam M. Wört. 385, Cihac Dictionnaire II 720. Apropierea e făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn ca împrumutat din albaneza. Ambele cuvinte sînt împrumutate din turcește, *susâm* Zenker 577 b.

rom. *șopîrlă*; alb. *šapi*, articulat *šapiu* Eidechse M. Wört. 399, Șain. 293. După M. Wört cuvîntul albanez trebuie pus în legătură cu grec σήψ, latin *seps*, spaniol *sapo* (care acest din urmă însă nu aparține la grecolatinul *seps*, ci la un obscur de origine **sappus* Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No

7593). Este curios însă *a* în silaba neaccentuată, căci ori dela *sep-* vei pleca, ori dela *sap-*, în silaba neaccentuată trebuia să fie *ă* conform alunecării de sunet albaneze. În ce privește cuvântul românesc, o legătură directă a lui cu radicalele *sep-*, *sap-* din presupusele etyma ale cuvântului albanez este imposibilă. S-ar putea însă stabili o legătură între cuvântul român și cel albanez în următorul chip. Forma ghegă a cuvântului are radicalul *-in*, *tšapī*, articulat *tšapīni*. Se poate presupune că și forma toscă, care astăzi n-are radical *-in*, va fi avut odată acest radical și va fi sunat *šapi*, articulat **šapiri*. Dintr-un asemenea tosc **šapir-* ar fi putut rezulta un român **šăpiră*, **šopiră* (Pentru analoage prefaceri a lui *ă* în *o* supt influința sunetelor labiale învecinate vezi § 242 No 80), care apoi va fi primit sufixul român de origine obscură *-irlă*. În tot cazul cuvântul *șopirlă* este un cuvânt străin de origine obscură. Barić 98 consideră cuvântul albanez ca autohton și-l trece prin fazele **šap-* < **šop-* < *šap*, iar pe cel român îl consideră ca împrumutat din albaneza în faza **šop-*. Forma românească *șopir-* o explică, ca și mine, dintr-o formă toscă **šopir-*. După Weigand în Balkan-Archiv, III, 111 dintr-un presupus latin **sepinula* a eșit un presupus albanez **šăpirăllă*, pe care l-a împrumutat apoi din albaneza limba română.

rom. *știră* și *stiră* stearpă (Citații pentru amândouă formele dă Drăganu în Dacoromania II pag. 615-616); alb. *štjerră* Lamm, junge Kuh M. Wört. 416. Apropierea a fost făcută de Drăganu locul citat. După M. Wört. cuvântul albanez e băștinaș, de acelaș radical cu alb. *štjerpă* unfruchtbar, și înrudit între altele cu latin *sterilis* și grec *στειρα*. unfruchtbar; iar din limba illyră și-ar trage originea rom. *stjerp*, sloven *štjerp* einjähriges Böcklein, sloven *stjerpel* gelt, venețian *sterpo* steril (Pe românul *știră* Gustav Meyer nu-l cunoștea). Din grec *στειρα* cu *ei* prefăcut în *i* încă din al treilea secol a. Chr. se explică *știră*, iar *stiră* ar fi provenit poate din *știră* supt influința lui *stearpă*. În tot cazul înrudirea dintre românul *știră* (care e poate băștinaș), albanezul *štjerră* și greul *στειρα* este incontestabilă. În ce privește românul *stjerp*, el greu poate fi explicat ca *illyr*, cum zice Gustav Meyer, ca băștinaș adecă, pentru că un *stjerp*-băștinaș, judecând după greul *στειριφος* și latin *stjerrilis*, trebuia să aibă un *ë* accentuat și conform cu dezvoltarea sunetelor din limba română trebuia să dea naștere unui român *ștjerp*, iar nu *stjerp*. Pentru aceia românul *stjerp* nici din vechiul grec *στειρι-*

φορ nu poate fi eșit. (Vezi la § 319 cuvîntul **exstirpus*). Cu toată asămănarea decî de sunete, românul *stêrp* și albanezul *ștêrpă* trebuiesc separate de românul *știră*, albanezul *știerră* și grecul *στέρπος* și considerate mai de grabă >**exstirpus*.

rom. *șut*. Vezi *cîut*.

rom. *tâistră*. Vezi *trăistă*.

rom. *toacă*; alb. *tókă* eiserne oder hölzerne Platte, die die Stelle der Kirchenglocken vertritt M. Wört. 432, Cihac Dictionnaire II 720. Cihac consideră cuvîntul român ca împrumutat din albaneza. Ambele cuvinte sînt onomatopeice și născute probabil independent unul de altul. Intrucît este mai firesc ca un substantiv de această natură să se derive imediat dela verbul respectiv, și nu din contra, astfel că adevăratul cuvînt onomatopeic să fi fost verbul, iar în albaneza verbul corăspunzător lipsește, este posibil ca cuvîntul albanez să fie împrumutat din romînește. În alte limbi cuvîntul lipsește. Radicalul onomatopeic *toc-* însă cu înțeles analog se găsește și în alte limbi romănice. Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 8767.

rom. *trăistă*, *tâistră*, *trăistră*, *străiță*, *dărștină*, *dărștină*, *drăstă*; alb. *trástă*, *trăistă*, *străiță*, *ștreiță*, *drăstă*, gheg *trásă*, Brotsack, Wandersack M. Wört. 434, H. Cuv. I 304. Cuvintele sînt evident identice și etimologia sigură a fost dată de Gustav Meyer în Indogermanische Forschungen II 441: mediogrec *τάριτρον*, porția de mîncare ce se dă unui cal. Înțelesul a trecut dela conținut asupra continentului și, de unde întîiu cuvîntul însemna mîncarea ce i se dă calului în sac, a ajuns să însemneze sacul, și anume sacul de formă specială care i se atîrnă calului. De vreun împrumut dintr-o limbă în alta nu poate fi vorba cu siguranță: în ambele limbi, prin mijloacele lor proprii, *τάριτρον* a putut căpăta formele existente. Este însă caracteristic chipul foarte asămănător în care aceste forme s-au dezvoltat. Să se observe în special formele, albaneză *drăstă*, romîne *drăstă*, *dărștină-dărștină* (dintre care această din urmă derivată din *drăstă* prin *-ină*). *dărștină-dărștină* înseamnă după traducerea lui Tiktin Wörterbuch härenes Hemd, Sack, grobes Gewand, das man zum Zeichen der Trauer oder Busse anzieht, și după cea a lui H. Cuv. cilice, sac, habit grossier. Aceasta arată că și *drăstă*, din care *dărștină-dărștină* e derivat, și care înseamnă, după traducerea din H. Cuv., sorte de sac ou de besace, trebuie să fi avut dela început nu înțelesul *sacului* însuș, al *traistei* înseș, ci al materiei din care sacul și traista sînt făcute. Este foarte

probabil, deci, că și albanezul *drăstă* n-a însemnat dela început *traista*, ci materia din care traista este făcută. Dacă e așa, atunci romînele *drăstă*, *dărștină-dîrștină* și albanezul *drăstă* trebuiesc separate de celelalte cuvinte, care înseamnă *traistă*, besace, musette, Quersack, Bettelsack, Fresssack, și care acelea sînt sigur eșite din greul *τάχιστρον*, și trebuiesc puse în legătură cu romînul *dîrstă* Walkmühle, și cu albanezul *dărstlă*, *trăstlă* Walkmühle, despre a căror origine obscură vezi mai sus sub *dîrstă*.

rom. *tureac*, *tureacă*; alb. *tirk* Gamasche M. Wört. 431. Cuvintele aparțin probabil împreună. Origine obscură.

rom. *șap*; alb. *stšap*, gheg *tsap* M. Wört. 387, Sand. Grund. 529. După M. Wört. cuvîntul, care se mai găsește sub forma *șap* în slovacă, polonă, malorusă, ungara, unde în toate părțile probabil există ca împrumut din romînește, ar fi de origine băștinașă albaneză > **sap*, radical *kap-*, care se mai găsește în latin *caper*, grec *κάπρος*. După Ped. Zeit. XXXVI, 337 cuvîntul albanez ar fi de origine slavă. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 197-198 *șap* ar fi dac=pers *čapis* Bock. — În limba gotă din Crimeea *stap* însemna „capră” Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 318, și acest cuvînt got aparține după R. Much (Indogermanische Forschungen, IX, Anzeiger pag. 198) la radicalul german *stap-* mit Füßen treten, Tritte machen, gehen, la care radical s-a dezvoltat în limbă germane între altele și înțelesul de Heuschrecke: „*Stap* Ziege va fi însemnat la început die Springende, Kletternde”. Origine obscură. Se mai găsește în dalmata, *tsápo* capro castrato Bartoli D. II 258, și în Abruzzo, *tsáppă* șap Bartoli D. I 291.

rom. *șapă*. Vezi mai sus *înșep*.

rom. *șarc*; alb. *šark* Hürde, Pferch M. Wört. 92, Ovidiu Densușianu Histoire de la langue roumaine I 354, Treimer Zeit. 397. După Densușianu și Treimer cuvîntul romînesc și cel albanez ar aparține unul la altul. Puțin probabil. Cuvîntul albanez e băștinaș, cel romîn e de origine obscură. Vezi § 326 No 9.

rom. *șiclăă* Bergspitze, Bărceanu Dicționar romîn-german; alb. *tsikălă* Gipfel M. Wört. 226. Probabil cele două cuvinte aparțin unul la altul. Origine obscură. Cuvîntul albanez e băștinaș după Vasmer 35. După Lacea în Dacoromania III, 747 cuvîntul romînesc ar fi > ungar *szikla* stîncă.

rom. *șipă* Membran, Häutchen, Bărceanu Dicționar romîn-

german; alb. *tsipă* feine Haut der Eier, stehender Flüssigkeiten, der Zwiebeln, Bast M. Wört. 441. Cuvinte analoage se găsesec în limbă slave, în ungara, mediogreaca, neogreaca. Vezi M. Wört. și Cihac Dictionnaire II 709. Origine obscură.

rom. *țită*; alb. *tsitsă* weibliche Brust, Brustwarze M. Wört. 90. Tot așa italian *zizza*, german *Zitze*, bulgar *țіта*, sîrbocroat *țіта*. Radicalele *țіт-*, *tit-*, *did-* servesc într-o mulțime de limbă pentru a simboliza acelaș înțeles, vezi Diez Etymologisches Wörterbuch sub italian *tetta*. Originea este onomatopeică și s-a imitat sunetul făcut de copil la supt. Cuvîntul *titia*, cu însemnarea de „carnea pe care o mestecă întîiîu mama și apoi o dă copilului s-o mînînce”, din Corpus glossariorum latinorum II, 198₄₃, este mai degrabă o reproducere în ortografie latină a unui popular *țіта* ori chiar *țіта* decît un etymon real *titia*, *titia*, dela care s-ar fi derivînd cuvinte romanice, între altele romînul *țită*, cum vrea Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1742.

rom. *uluc*; alb. *luk* hölzerne Kanalinne, Dachrinne, Quellbecken, Tränke, *uluk* Dachrinne, Kanal M. Wört. 250, gheg *flug* Brett Jokl Unt. 147. După M. Wört. cuvintele romîn și albanez ar fi > turc *oluk*, *uluk* rigole, gouttière, égout, canal Zenker 130 b. După Jokl Unt. 147 sqq. cuvîntul albanez ar fi băștinaș > **văluk*, **vălûg* din radicalul *lug-* a tăia, astfel că cuvintele turcesc și romînesc ar fi împrumutate din albaneză.

rom. *urda*; alb. *urdos* Käse M. Wört. 455, H. Cuv. I 308. După M. Wört. cuvîntul albanez > **urdos* și este identic cu cuvîntul romînesc. Dela Romîni a trecut cuvîntul la multe limbă învecinate cu cea romînă, vezi M. Wört. Origine obscură. *Urda* este brînză extrasă din zărul care a rămas după facerea cășului. Dacă am presupune la bază un cuvînt analog grecului *ὀρός*, *ὀρός*, Molken, Käsewasser, der wässerige Theil der geronnenen Milch, *urda* ar putea fi eșit dintr-un adiectiv **uridus*, oarecum *caseus uridus*, cu genul feminin după analogia lui *brînză*, a cărui cuvînt origine este iarăș obscură. O etimologie analoagă dă Giuglea în Dacoromania III, 586: **uroda* > *ὀρῶδης*, decît numai este grea de explicat mai ales scurțarea penultimei, pentrucă Romanul n-a ținut socoteală de accențul grecesc, dar de cantitatea grecească a ținut socoteală totdeauna. Ca curiozitate însemn etimologia dată de Weigand, XVI Jahresbericht 223: alb. *urde* ederă, mușchiu (lichen), pecingină, coriș M. Wört. 154; *urda* ar fi însemnat dela capul locului

„brînză mucegăită, Käseart die mit *Pilz*, *Flechte* überzogen ist". S-ar fi putut gîndi Weigand tot cu atîta dreptate la albanezul *hürdă* usturoi, pentrucă Romîniî minîncă urda cu usturoi verde, ori la albanezul *hürdă* băltoacă, pentrucă jintița, din care se face urda, este turbure ca apa dintr-o băltoacă, ori la turcul *ordâ*, *urdû*, lagăr, tirgul din lagăr, camp, marché dans le camp, pentrucă se va fi vîndut poate multă urdă prin lagărilor cumane, pecenege, osmanlie; etc.! Weigand a repetat apoi această etimologie în *Balkan-Archiv*, *Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache*, II, Leipzig, 1926, pag. 283. Barić 28 consideră cuvîntul albanez ca băștinaș și pe cel romîn ca împrumutat din albaneza.

rom. *urmă*; alb. *džurmă* Fussspur, Fährte M. Wört. 142, Cihac Dictionnaire II 720. Asămănarea parțială de sunet este probabil numai accidentală și cuvintele nu aparțin împreună. Originea ambelor este obscură. După M. Wört. cuvintele romîn și albanez (și tot așa italian *orma* Fussstapfe, Spur, Fusstritt, Fährte) ar putea aparține împreună. Cihac, care pune cuvîntul romîn la elementele albaneze, admite pentru cuvintele romîn, albanez și italian etimologia dată mai înainte de Schuchardt (Kuhn's Zeitschrift XX 252) din grecul $\delta\rho\rho\eta$. Meyer-Lübke *Etymologisches Wörterbuch* No 6112 adoaptă pentru cuvintele romîn, italian, precum și pentru acele cu înțeles întru cîțva analog și cu radicale *osm-*, care apar pe alte terenuri romanice, etimologia dată încă de Diez *Etymologisches Wörterbuch* I 229, grec $\delta\rho\rho\eta$. După Barić 103 alături cu forma albaneză *džurmă* a existat o alta **hurm*, și din această din urmă a rezultat prin împrumut cuvîntul romînesc; ambele forme albaneze ar fi rezultate dintr-un băștinaș **șurma*, dupăcum *u* a fost accentuat ori neaccentuat; *șurma* însuș ar avea acelaș radical cu latinul *serpo*, etc.

rom. *văet* substantiv, *văită* verb; alb. *vaitoi* klage um einen Verstorbenen M. Wört. 461. Cuvinte onomatopeice, derivate dela interjecția romînă *vai*, albaneză *vai*. În romîna din *vai* s-a derivat întîiu prin *-et* substantivul *văet* și apoi din acest din urmă s-a derivat imediat verbul *văet*. Nu știu însă cum se poate explica *-t-* din verbul albanez *vaitoi*, care, după cum și M. Wört. spune, e derivat din interjecția albaneză *vai*. Să fie verbul albanez împrumutat din romînește?

rom. *vătăm*; alb. *vuaï* leide Schmerzen M. Wört. 479, Barić 73. Apropierea a fost făcută de Barić, care pe cuvîntul

albanez, pe care M. Wört. îl deriva, fără nicio probabilitate, din vechiul bulgar *bolkti*, îl consideră ca băstinaș și-l derivă dintr-un radical **vatn-*, **vatan-*. Etimologia cuvântului românesc este obscură.

rom. *vătră*; alb. *vătră* Herd, Feuerstelle M. Lat. 805, M. Wört. 464, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 351. Cuvinte sigur identice. Din româna s-a lătit cuvântul la limbile de prin prejur. Vezi M. Wört. și Cihac Dictionnaire II 721. După M. Lat. cuvântul n-ar fi indogerman. Cihac, care consideră în mod arbitrar cuvântul român ca împrumutat din albaneza, derivă pe cel albanez din latin *atrium*, ceea ce este imposibil. Eū cred că etimologia dată de Diez (Vezi la Mikl. Slav. In Diez Etymologisches Wörterbuch n-am putut găsi nimic) este cea justă: grecul *βάσις* Grundlage, Grund, Basis, împrumutat cu pronunțarea mediogreacă *váðron*.

rom. *viézure*; alb. *viëdulă* ein getreidefressender Vierfüßler, Hamster oder Dachs M. Lat. 805, M. Wört. 474, H. Col. anul 1877 pag. 579, Șain. 293, Sand. Grund. 529. Cuvintele sînt identice. Cel albanez e băstinaș. In alte limbi nu se găsește. Cel român e împrumutat probabil din albaneza, dar vreo probă pentru aceasta nu se poate aduce. E tot atît de posibil ca și cuvântul român să fie băstinaș. Compară § 268 No 4 Nota.

rom. *vită*; alb. *viëtă* Kalb M. Wört. 476. Apropierea e făcută de M. Wört, care consideră cuvântul român ca împrumutat din albaneza. Albanezul *viëtă* e băstinaș și aparține la *viët* Jahr. Românul *vită* însă e latinul *vita*.

rom. *vîr*; alb. *vără* Loch (M. Wört. 37), Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXVIII, 464. Probabil cuvintele nu aparțin unul la altul, iar cel român trebuie pus în legătură cu vechiul bulgar *vrkti vrō* concludere.

rom. *vîrcă* dungă, Streifen auf einer Fläche; alb. *vără* Loch, *vări* Furche in der Hand, in einem Abhang M. Wört. 37, Mikl. Slav. 9. Cuvintele aparțin probabil unul la altul. Origine obscură. Apropieri puțin probabile de cuvinte slave face Cihac Dictionnaire II 457, care dă cuvântului românesc traducerea neexactă de *lisiere*.

rom. *za*: alb. *zavă* Schnalle, Silberscheibe am Riemen des Waffengürtels M. Wört. 481. Ambele cuvinte își au originea în mediogrecul *ζάβα* lorica, Panzer. Decît numai cel românesc e mai vechi, pentru că a pierdut pe *v* intervocalic, iar cel albanez e mai nou, pentru că l-a păstrat.

rom. *zácaș* (Eu așa am auzit cuvîntul pronunțat. Dicționarele, precum Damé, Cihac, Bărceanu, Pontbriant, Șăineanu, Tiktin, scriu *zăcăș*. Dicționarele traduc cu rancunier, vindicatif, grollend, nachtragend); alb. *džákās* der Blutdürstige, Mörder, der in Blutrache sich befindende Pek. 220 și indice. Să fie legătură între cele două cuvinte? Cel albanez aparține la *džak* Blut, Blutrache, Mord M. Wört. 136, și e băștinaș. Alături cu *zácaș-zăcăș* este un alt cuvînt românesc cu un înțeles cu totul diferit, *zăcăș* faible, malade, alité, infirme, krank, schwach, care e sigur derivat dela *zac* > *iaceo*, și supt influința căruia și-a schimbat probabil *zácaș* accentul.

rom. *zără*; alb. *đátă* saure Milch M. Wört. 230 (După Weigand XVI Jahresbericht 230 ar fi avînd acelaș înțeles ca și românul *zără*, pe care-l traduce cu Buttermilch. Însă românul *zără* înseamnă Buttermilch numai în Muntenia, vezi § 97. Christophorides traduce cu ξονόγαλα, adecă lait caillé, saure Milch, lapte acru, și γάλα δαρμένον, adecă lapte bătut, lait de beurre, babeurre, Buttermilch). Apropierea a fost făcută de Ovidiu Densusianu în România anul 1904 pag. 85, apoi de Weigand în XVI Jahresbericht 230. E numai o coincidență întîmplătoare. Ambele cuvinte au foarte probabil origini deosebite: albanezul *đátă* este sigur acelaș cu grecul γάλα și latinul *lac* (Vezi Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch sub *lac*); în vremece sînt motive de a crede că românul *zără* e un cuvînt cu totul altul (Vezi § 97).

rom. *zbîer*; alb. *vărrás* schreie, blöcke, heule M. Wört. 471. Apropierea a fost făcută de Sextil Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1932. Cuvîntul românesc, ca și spaniolul *berrear*, portughezul *berrar*, brüllen, blöcken, ar avea originea după Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 9239 în latinul *verres*, de unde românul *vîer*. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi băștinaș, radicalul *ver-*. Aparțin în adevăr cuvintele român și albanez unul la altul? Și este în adevăr cuvîntul românesc un derivat din *verres*?

rom. *zgău*; alb. *zdžüüă*, gheg *zdžuai* Bienenstock M. Wört. 484, unde nu se dă originea cuvîntului, Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 143. Pentru Weigand cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana, > un presupus **excavone*, iar cel românesc ar fi împrumutat din albaneză, > un albanez primitiv **zgō*. În realitate și din punct de vedere albanez și din cel românesc dificultatea fonetică de a dezvolta pe de o parte

pe *zdźuă*, *zdźuăi* din **excavone* și pe de alta pe *zgău* din *zgõ* este prea mare. Originea celor două cuvinte, unul românesc și celălalt albanez, care foarte probabil nu aparțin unul la altul, este obscură.

§ 329. Sînt în totul 211 cuvinte. Dacă din ele scădem 26, care aș numai o întîmplătoare corespondență fonetică fără ca originea să fie macar cît de îndepărtat aceeași, ori sînt onomatopeice [cu excepție de *gõgă*, care are în el ceva specific romîno-albanez] (*acõlo*, *acũm*, *bașcá*, *bíca*, *bolborosesc*, *bombăesc*, *bordéiũ*, *bõrtă*, *brĩnci*, *burtucă*, *burtuș*, *cîrțăesc*, *clocesc*, *cõlea*, *corcolesc*, *cot*, *creștet*, *crișc*, *cucumeá*, *dõbă*, *gĩmbéz*, *ia-iãtă*, *ĩnghit*, *sãrac*, *vãet*, *vítă*), rãmîn 185 care nu sînt de origine latină și la care existã o corespondență de origine, ori reală ori posibilă și cît de îndepărtată, între limbile romîna și albaneză.

La aceste 185 de cuvinte constatãm urmãtoarele grupuri, în care nu sînt cuprinse însã toate cele 185.

a. Cuvîntul albanez e bãștinaș, cel romĩn nu-ĩ bãștinaș ori e de origine obcură (27 cuvinte).

rom. *abesh*; alb. *beshã*.

rom. *ãbur*; alb. *ãvul*.

rom. *ajumitul*, *ajumita*; alb. *džumã*.

rom. *bãle*; alb. *pelk*.

rom. *bitușã*; alb. *biștezã*.

rom. *bucșesc*; alb. *mbuš*, *buș*.

rom. *cioãrã*; alb. *sõrrã*.

rom. *cioçirlie*; alb. *zok*.

rom. *cũmp*; alb. *đump*.

rom. *copil*; alb. *kopil*.

rom. *crac* (slav?); alb. *krãhã*.

rom. *gãșesc*; alb. *džãĩ*, *džeĩ*.

rom. *gĩcesc*; alb. *džai*.

rom. *hãmesesc*; alb. *hãmãs*.

rom. *ĩncãllez*; alb. *ndžat*.

rom. *ĩnțep*, *țãpã*; alb. *đep*, *đãpis*.

rom. *jumulesc*, *jupesc*, *jupuesc*; alb. *hump*, *hup*, *humãtõi*.

rom. *lẽurdã*; alb. *hũdãrã*, *hũdrã*, *hũrdã*.

rom. *mãre*; alb. *mađ*.

rom. *mire* (turc?); alb. *mirã*.

rom. *molid*; alb. *măţenă, măţeză, molikă*.

rom. *noiăn*; alb. *uiăne*,

rom. *ortomán*; alb. *úrtă*.

rom. *ştiră*; alb. *ştiérră*.

rom. *ţarc*; alb. *ðark*.

rom. *vătăm*; alb. *vúai*.

rom. *zbiér*; alb. *várrás*.

β) Cuvîntul romînesc e băştinaş, cel albanez nu-î băştinaş ori e de origine obscură (2 cuvinte).

rom. *stăpîn*; alb. *stopán*.

rom. *stîná*; alb. *stan*.

γ. Cuvintele romîn și albanez sînt ambele băştinaşe (25 cuvinte)*).

*) Hotărîrea că cutare cuvinte sînt băştinaşe în ambele limbi, că cutare altele sînt împrumutate de romîna din albaneza, și că cutare altele sînt împrumutate de albaneza din romîna, este aproximativă în cel mai mare grad și în mod necesar arbitrară. Cînd este vorba anume de etyma latinești, un punct de sprijin este dat de dezvoltarea sunetelor din acele etyma, care este ori nu este conformă cu firea celor două limbi, și cînd, de pildă, din *laureus* s-a putut dezvolta albanezul *lai* conform cu alunecarea sunetului albanez, în vreme ce romînul *laiu* nu s-a putut dezvolta conform cu alunecarea sunetului romînească, iar o separare a celor două cuvinte, *lai* albanez de o parte, *laiu* romînesc de altă parte, este imposibilă, pentru că prea mult samănă și la schelet și la înțeles cele două cuvinte unul cu altul, poate afirma cineva cu toată siguranța că romînul *laiu* e împrumutat din albaneza, și cînd, pe de altă parte, din **agnelliolus* s-a putut dezvolta romînul *milôr* conform cu alunecarea sunetului romînească, pecînd albanezul *milúar* nu s-a putut dezvolta conform cu alunecarea sunetului albanez, iar o separare a celor două cuvinte, *milôr* romînesc de o parte, *milúar* albanez de altă parte, este imposibilă, pentru că prea mult samănă și la schelet și la înțeles cele două cuvinte unul cu altul, poate afirma cineva cu toată siguranța că albanezul *milúar* e împrumutat din romîna. Dar ce faci atunci cînd ai a face cu un etymon băştinaş albanez, care este reflectat și printr-un cuvînt romînesc? Chiar dacă ai cunoaște cu precizie scheletul aceluï etymon, încă n-ai putea judeca dezvoltarea lui decît din punct de vedere al firii limbii albaneze, iar nu și din acela al firii limbii romînești, căci la această din urmă limbă lucrul se complică prin faptul că acel etymon a existat poate și în limba thracă, în care va fi căpătat poate acea dezvoltare, din care s-a putut naște ulterior cuvîntul romînesc. De pildă, pentru albanezul *viêđută* presupune M. Wört. 474 un radical primitiv indogerman *vegh-*. Dacă te pui din punct de vedere al limbii romînești, din *g* nu se putea dezvolta în romînește *z*, pe care sunet îl găsim în corespondentul romînesc *viêzure*, dar un asemenea *z*, ori africană *dz*, s-a putut dezvolta în limba thracă, căci doar această limbă era o limbă *satem*, în care explozivele afone și fonice pa-

latale, aspirate ori ba, vechi indogermane se prefăcuse în africcatele *ts*, *dz*, ori eventual, în anumite înprejurări, *tš*, *dž*, din care africcate—după cum se petrece lucrul cu aceste africcate în tot felul de limbi—vor fi rămas, iar în anumite înprejurări, după căderea explozivei, numai spirantele *s*, *z*, *š*, *ž*. Tot astfel pentru albanezul *bārde* presupune M. Wört. 27 un etymon indogerman *bherǵ-*, dar un asemenea etymon se va fi dezvoltat poate ca *bherdz-*, *bherz-* în limba thracă, de unde a putut eși apoi cuvântul românesc *bărză*; și tot astfel lui *mōdulā* albanez, căruia M. Wört. 284 nu-i reconstitue niciun etymon primitiv, îi va fi corăspuns în limba thracă (după cum de altfel sintem siguri prin *μόζουλα* din Dioscorides, macarcă este mare deosebire de înțeles între acest cuvânt dac și între cuvintele romîno-albaneze) un *mōdzula*, *mōzula*, de unde a putut eși apoi cuvântul românesc *măzăre*. Albanezul *bāskā* M. Wört. 28 are pe *-s-* provenit dintr-o africcată *-ts-*, pentrucă *-s-* primitiv s-ar fi prefăcut în *-š-*, iar etymon indogerman este presupus a fi *bark-*. Chiar abstracție făcînd de faptul că cunoaștem un cuvînt thrac *βασσάρα*, care însemna o haină lungă până la călcie purtată de bacantele thrace (Tomaschek II, 4), și pe care îl putem considera ca multă probabilitate și dreptate ca înrudit de schelet și de înțeles cu cuvîntul albanez, firea de limbă *satem* a limbii thrace ne îndreptățește să presupunem că, după cum în limba albaneză, tot așa și în cea thracă se va fi dezvoltat un radical *barts-*, *bars-*, *bas-*, și apoi un cuvînt *bāska*, pe care-l va fi moștenit până astăzi limba romînească în al său *bāscă*. Și tot așa mai departe. De multe ori singură limba romînă este suficientă pentru a explica dezvoltarea cuvîntului romîn dintr-un etymon admis ca băștinaș pentru limba albaneză. De pildă, albanezul *bres* s-ar fi dezvoltat dintr-un primitiv albanez *brenz-* M. Wört. 46, în care *-z* ar fi un sufix analog ori chiar acelaș cu actualul sufix diminutival albanez *-z* Treimer Zeit. 391; dar dintr-un radical *bren-*, fără *-z*, care va fi existat ca element autohton la baza limbii romîne, s-a putut dezvolta, conform cu alunecarea sunetului romînească, actualul românesc *brîu*. Albanezul *džāmp* s-ar fi dezvoltat după M. Alb. V, 80 și Ped. Zeit. XXXIII, 547 dintr-un primitiv albanez *glemp-*; dar dintr-un asemenea *glemp-*, care va fi existat ca element autohton la baza limbii romîne, s-a putut dezvolta, conform cu alunecarea sunetului romînească, actualul românesc *ghimpe*, vechiul romîn *ghimp*. Și tot așa mai departe. Numai dacă nu va voi cineva să tăgăduiască posibilitatea existenței de elemente autohtone în limba romînă. Dar această tăgăduială n-ar avea nicio bază. Elemente lexicale autohtone se găsesc și în alte limbi romanice—puține, dar se găsesc—. Cu atît mai mult ar trebui să se aștepte cineva să găsească elemente lexicale autohtone în limba romînească, care este limba romanică cea mai tîrziu născută, dezvoltată la niște neamuri de oameni asupra cărora agenții romanizători au lucrat cel mai tîrziu și cel mai scurt timp.

Numai rareori pe acest teren, al cuvîntelor de origine ori obscură ori probabil autohtonă albaneză, se poate găsi un punct de sprijin pentru a hotări cu oarecare probabilitate că cutare cuvînt a fost împrumutat de o limbă din cealaltă. Astfel pentru albanezul *tšelp* admite M. Wört. 221 ca etymon un radical indogerman *kelb-*. Un asemenea cuvînt, dacă ar fi

- rom. *argeă*; alb. *ragál*.
 ? rom. *bag*; alb. *baí*.
 ? rom. *bărză*; alb. *barð*.
 rom. *băscă*; alb. *băskă*.
 rom. *bîr*; alb. *berr*.
 rom. *brad*; alb. *breð*.
 rom. *brîu*; alb. *bres*.
 rom. *búcur*; alb. *búkură*.
 rom. *bungët*; alb. *bunk*.
 ? rom. *búză*; alb. *búză*.
 ? rom. *ceăfă*; alb. *tsăfă*.
 ? rom. *cîpésc*; alb. *tšupís*.
 rom. *códru*; alb. *kódră*.
 rom. *druête*; alb. *dru*.

fost autohton și în românește, ar fi trebuit să sufere din punct de vedere al sunetului *k*- aceiaș schimbare pe care o sufere exploziva palatală a fonă latină *c* înainte de *e* în cuvintele românești de origine latină, căci elementele autohtone, ca mai puțin—mult mai puțin—numeroase, au trebuit să fie tirite prin analogie în această schimbare a lui *c* latin înainte de *e*, macarcă ea nu-î de proveniență românească, ci e împrumutată dela limba centrului de guvernămint, e de proveniență, cum se zice, latină populară. (Vezi § 85 Nota). Un asemenea cuvint, dacă ar fi fost autohton și în românește, ar fi trebuit să sune, deci, astăzi *čelbe* (în vechea romină *čálbe*). Cuvintul romînesc *chélbe*, prin urmare, este relativ nou, introdus după ce încetase africanizarea lui *c* latinesc înainte de *e*, și n-a putut fi introdus decât din limba albaneză, căci în altă limbă nu se găsește, iar în albaneza, unde *tš* > *k* gutural indogerman + *e*, *i* și *c* latinesc + *e*, *i* este de recentă dată, cuvintul *tšelp*, care se potrivește și ca înțeles, a sunat până mai acum de curînd *kelp*, articulat *kélbi*. Și fiindcă romînul *chélbe* este de origine albaneză, e foarte probabil ca și înruditul său, romînul *călbăză*, să fie tot de aceiaș origine, întrucît în albaneza dela acelaș radical *kelb*-s-a dezvoltat, conform cu firea limbii albaneze, cuvintul, identic și ca schel și ca înțeles cu cuvintul romînesc, *kălbăză*.

În asemenea împrejurări nu este nimic mai neștiințific decât să consideri cu toptanul toate cuvintele românești, cărora corăspund cuvinte mai mult sau mai puțin sigur autohtone albaneze, ca împrumutate din albaneza, și să cauți încă să stabilești corespondențe de sunete între cele două limbi, ca de pildă că *ð* albanez ar fi devenit în românește *s* ori *ș*. etc. (Asemenea corespondențe stabilesc, între alții, O. Densusianu, Histoire de la langue roumaine I, 355-356, și Treimer Zeit. 398 sqq.).

Compară și cele spuse la § 268 No 4 Nota.

De altă natură, și îndreptățită, este cercetarea pe care o face Capidan 493-496 asupra chipului cum sînt reflectate în dialectul macedo-romîn sunetele din numeroasele cuvinte pe care acest dialect în timpuri relativ recente le-a împrumutat din albaneza.

- ? rom. *gáta*; alb. *gat*.
 ? rom. *hututuüü*; alb. *hutóï, hutátš, utüem*.
 rom. *mal*; alb. *mal*.
 rom. *mázăre*; alb. *móduță*.
 rom. *mînz*; alb. *măs*.
 ? rom. *rîmf*; alb. *rrufë, rrăfë*.
 rom. *rînză*; alb. *rândăs*.
 ? rom. *sîmbure*; alb. *šumbuță, sumbuț*.
 rom. *strîngă*; ? alb. *štrîngă*.
 ? rom. *viëzure*; alb. *viëduță*.
 rom. *zără*; alb. *đată*.

ð. Cuvintele romîn și albanez sînt ambele de origine obscură (62 cuvinte).

- rom. *ăcer*; alb. *tsătóï*.
 rom. *aliór, ariór, aiór*; alb. *riël*.
 rom. *bacüü*; alb. *bats*.
 rom. *balăur*; alb. *bóla*.
 rom. *báligă*; alb. *báigă, bádză, bágălă*.
 rom. *báltă*; alb. *báltă*.
 rom. *căpúșă*; alb. *kăpúšă*.
 rom. *cïoc*; alb. *tsuk*.
 rom. *cïopăři*; alb. *tsópă*.
 rom. *cïucă, cïuc*; alb. *tsúkă*.
 rom. *cïuf*; alb. *tsúfkă*.
 rom. *cîung*; alb. *tsunk*.
 rom. *cîut, șut*; alb. *șut, șütă*.
 rom. *cotëüü*; alb. *kúta*.
 rom. *cücüu, cüfu*; alb. *kutš*.
 rom. *culbéc, melc*; alb. *katšamiț, kăđmiț, kărmîț, krămiț, kărmî, kămiț, garmiț*.
 rom. *curcubăü*; alb. *ülibér, ülbér, ütvér*.
 rom. *cürsä*; alb. *kürđă*.
 rom. *cutéz*; alb. *kudzóï, gudzóï, gutsóï, kuldzóï*.
 rom. *drăštă*; alb. *dráštă*.
 rom. *fărîm, fărîmă*; alb. *đărrmóï, đărrime*.
 rom. *flüer*; alb. *floëre, floïëre*.
 rom. *gáleș*; alb. *kalëš*.
 rom. *gard*; alb. *garđ*.
 rom. *gaură*; alb. *gavră*.
 rom. *ghionoáe*; alb. *džon*.
 rom. *gđil*; alb. *guduțis*.

- rom. *grumáz*; alb. *gurmás, grumás*.
 rom. *grunz*; alb. *gründă*.
 rom. *gúșă*; alb. *gúșă*.
 rom. *îfîesc*; alb. *êtsăi*.
 rom. *jumătáte*; alb. *džümäs*.
 rom. *leágăn*; alb. *lăkúnt, likúnt*.
 rom. *măgură*; alb. *măgulă*.
 rom. *mărăcine*; alb. *mărtsinë*.
 rom. *mistréț*; alb. *mistréts*.
 rom. *mlăștînă*; alb. *lmășk*.
 rom. *múgur*; alb. *múguț*.
 rom. *murg*; alb. *murk*.
 rom. *na!*; alb. *na!*
 rom. *nănă*; alb. *nănă*.
 rom. *năpîrcă*; alb. *nepărcă*.
 rom. *păpălúgă, păpărúďă*; alb. *peperónă*.
 rom. *păstréz*; alb. *pastrói*.
 rom. *păstură, păstúřă*; alb. *bustúřă*.
 rom. *penchîă, pinchîă*; alb. *benk*.
 rom. *pîrăă*; alb. *părrúa*.
 rom. *pîrláciă*; alb. *părlái*.
 rom. *răță*; alb. *rosă*.
 rom. *scăpăr*; alb. *škrep*.
 rom. *scrum*; alb. *škrump*.
 rom. *susăă*; alb. *šušălă*.
 rom. *tureác, tureátcă*; alb. *tirk*.
 rom. *șap*; alb. *stșap, tsap*.
 rom. *șiclăă*; alb. *tšikălă*.
 rom. *șípă*; alb. *tsípă*.
 rom. *úrdă*; alb. *udós*.
 rom. *úrmă*; alb. *džúrmă*.
 rom. *vătră*; alb. *vătră*.
 rom. *vîr*; alb. *văřă*.
 rom. *vîrcă*; alb. *văřă, văři*.
 rom. *zgăă*; alb. *dzžúă, dzžúai*.
 ε. Cuvîntul romîn e împrumutat din albaneza (25 cuvinte).
 ? rom. *andilândi*; alb. *dăľândúše*.
 rom. *călbáză, gălbáză*; alb. *kălbáză, gălbáză*.
 ? rom. *căpútă*; alb. *kăpútsă*.
 ? rom. *cătún*; alb. *katúnt*.
 rom. *chêlbe*; alb. *tšelp*.

- ? rom. *coácăză*; alb. *kókază*.
 ? rom. *copăc*; alb. *kupátš*.
 ? rom. *cúrpăn*; alb. *kúlpăr*, *kúlpără*, *kúrpul*.
 ? rom. *dîrstă*; alb. *dărstilă*, *trăstilă*.
 ? rom. *ghimpe*; alb. *džămp*.
 ? rom. *ghîuj*; alb. *džüš*.
 rom. *grésie*; alb. *gărăsă*.
 ? rom. *groápă*; alb. *grópă*.
 ? rom. *húdiță*; alb. *úďă*.
 ? rom. *lehăesc*; alb. *leh*.
 rom. *moș*; alb. *mótsă*, *móșă*.
 ? rom. *mușc(óiu)*; alb. *mušk*.
 rom. *pălă*; alb. *pălă*.
 ? rom. *púpăză*; alb. *púpăză*.
 rom. *rázăm*, *rázim*; alb. *răză*, *rădzim*.
 ? rom. *stărvesc*; alb. *stărvit*.
 ? rom. *strépede*; alb. **srepidus*.
 ? rom. *șopírlă*; alb. **šapíri*.
 ? rom. *ulúc*; alb. *luk*, *ulúk*, *flug*.
 ? rom. *zácaș*; alb. *džákäs*.
 ζ. Cuvîntul albanez e împrumutat din romîna (3 cuvînte).
 ? rom. *cîocán*; alb. *tšokánă*.
 ? rom. *mînzát*; alb. *măzát*.
 ? rom. *toácă*; alb. *tókă*.

§ 330. Din aceste grupuri există în celelalte dialecte următoarele cuvinte.

- α.
 mr. *áburi*
 mr. *ćioárră* Papahagi, Scriitori aromîni pag. 206. megl. *ćioárră* istr. *ćióră*
 mr. *cóchîul*, *cóchil*, *cóchilă*, *cópil*; și *cochil*, *cochilă* Capidan 458. megl. *cupiláš*
 mr. *creac* megl. *crácă*
 mr. *nghíse* 3 p. s. perfect (gîci) C. D. V, 255₁₄.
 mr. *hîmusescu*

- mr. *ștîrcă* („care nu face flori”; despre iarbă, Dacoromania II 616). istr. *ștîrcă*
- mr. *ntâp* megl. *anțop*
- mr. *măre* megl. *mări* istr. *măre*
- mr. *țarcu*
- mr. *vătăm* megl. *vătăm*
- mr. *azghér* megl. *zber*
- β.
- megl. *stăpôn*
- mr. *stîină*
- γ.
- mr. *bag* megl. *bag*
- mr. *bárdzu*, bălan megl. *bárdză* nume de capră, Capidan 456, 519.
- mr. *bâscă* megl. *bâscă* Capidan 481.
- mr. *brad* megl. *brad*, Capidan 457.
- mr. *brîn* megl. *brøn* istr. *brăvu*
- mr. *mbucurata* Pap: megl. *búcur*
- et. 12. megl. *búză*
- mr. *búdză* istr. *tsáfă*, *țafă*
- mr. *códru* megl. *códru* Capidan, Meglenoromîniî, I, 83. istr. *códru*
- mr. *hut* megl. *útcu*
- istr. *mał*
- mr. *mádzîre*
- mr. *mîndzu* megl. *mõndz*
- mr. *arîndză* istr. *rănză*
- mr. *sîmburu*, *sîmbure* Capidan 546, *sûmburi* megl. *sõmburi* istr. *sămbur*
- megl. *strúngă*
- mr. *șédzăre*, Dunărea, revistă științifico-literară, Septembrie-Decembrie 1923, pag. 125.

mr. zéru, dzăru ð.	megl. zor	istr. zer
mr. baciă	megl. baciă	
mr. báligă	megl. báligă	istr. bálegă.
mr. báltă	megl. báltă	istr. bătă
mr. cîpuşă	megl. căpuşă	
mr. cioc	megl. cioc	
mr. ciúcă	megl. ciúcă	
mr. cîungă	megl. cîung	
mr. şut	megl. şut	
mr. mēlcu		
mr. curcubéu	megl. curcubéi	
mr. cutédz		istr. cutézu
mr. fărămu, firimi- turi		
mr. fluiără	megl. friel	
mr. gárd	megl. gard	istr. gard
mr. gávră Capidan 472.	megl. gaură	
mr. ghion graur	megl. ghion o pa- săre	
mr. gădilic, gidilic		
mr. gurmădz		
mr. gründă		
mr. gúşă	megl. gúşă	istr. gúşă
mr. giimitate	megl. jimitati	
mr. leágîn	megl. légân	istr. légăr
mr. măgúrá Pap. et. 33.		
mr. măiăţine	megl. mărtin megl. anmúgur (= dr. înmugurêsc) Capidan 464.	
mr. múrgu	megl. murg	
mr. na	megl. na	istr. na
mr. nîpîrtică, nîpîr- tică	megl. năprôtcă	
mr. pirpirúnă		
mr. păstrédzu	megl. păstrés	
mr. păstúrá, plăs- túra, prîstúra		istr. rătă

mr. <i>ascápir</i>	megl. <i>scápir</i>	
mr. <i>scrum</i>	megl. <i>scrum</i> Capidan	
	547.	
mr. <i>țap</i>	megl. <i>țap</i>	istr. <i>țap</i>
mr. <i>țipă</i>		
mr. <i>úrdă</i>	megl. <i>úrdă</i>	
mr. <i>úrmă</i>	megl. <i>úrmă</i>	
mr. <i>vátră</i>	megl. <i>vátră</i>	istr. <i>vátră</i>
ε.		
mr. <i>gălbădză</i>		
mr. <i>căpută</i>		
	megl. <i>cătún</i>	istr. <i>cătún</i>
mr. <i>coácăză</i>		
mr. <i>cupáciú</i>	megl. <i>cupáciú</i>	istr. <i>copăč</i>
mr. <i>cúrpan</i>	megl. <i>cúrpan</i>	
mr. <i>drîșteálă</i>		
mr. <i>greási</i>		istr. <i>grêsă</i>
mr. <i>groápă</i>	megl. <i>groápă</i>	istr. <i>grópă</i> Pușcariu Studii istoromine, II, 225.
mr. <i>moășă</i>	megl. <i>moș, moășă</i>	istr. <i>moș</i>
mr. <i>múșcu, múșcă</i>		
mr. <i>pălă</i>	megl. <i>pălă</i>	
mr. <i>púpăză</i>	megl. <i>pupézá</i>	
	megl. <i>strépij</i> (<i>strépiz</i> la Capidan, Megle- noromîniî, I, 82)	
mr. <i>arázămu</i> verb, <i>arîdzím</i> substantiv poalele unui munte, coasta unui munte		
	megl. <i>ulúc</i>	
ζ.		
mr. <i>cîócan</i>	megl. <i>cîucán</i>	
mr. <i>toácă</i>		

§ 331. Din inspecția acestor grupuri rezultă.

1. Sînt 141 cuvinte romînești, care nu sînt de origine latină, și a căror origine din vreo altă limbă afară de cea albaneză ori nu-î sigură ori este imposibilă. La aceste cuvinte corespund în albaneza altele, care sînt ori băștinașe ori de origine

obscură, și care prezintă diferite grade de asemănare fonetică și semasiologică, până la cel mai mare posibil, cu cuvintele românești. Din aceste cuvinte românești 79 se găsesc și în macedoromîn fără meglénit, 59 se găsesc și în meglénit, 23 se găsesc și în istroromîn. Numai 15 se găsesc în toate dialectele.

2. Dintre aceste 141 cuvinte românești sînt unele, a căror derivare din altă limbă afară de cea albaneză este imposibilă, și cărora corăspund cuvinte albaneze sigur băștinașe și în aceiaș vreme asemănătoare ca schelet și ca înțeles. Că unele din aceste cuvinte românești vor fi și ele băștinașe, că altele vor fi nebăștinașe și de origine obscură, iar altele împrumutate din albaneza, este sigur. Dar este imposibil—cu excepție de foarte puține cazuri (Și încă și acelea sînt într-adevăr sigure?)—de a hotări cu precizie științifică categoria în care ele trebuiesc clasate. Pentru aceia numai în acel mod arbitrar, care este o necesitate neînălăturabilă, am clasat cuvintele românești în rubricile α și γ .

3. Aceiaș nesiguranță și aceiaș procedare arbitrară stăpînește acolo unde avem a face cu cuvinte românești, a căror derivare din altă limbă afară de cea albaneză este imposibilă, și cărora corăspund în albaneza cuvinte asemănătoare ca schelet și înțeles, dar de origine obscură. Unele din aceste cuvinte vor fi poate băștinașe în una din cele două limbi ori în amîndouă, altele vor fi poate împrumutate dintr-o limbă într-alta, dar lucrul este imposibil de știut cu siguranță (Rubricile β , δ).

4. În asemenea împrejurări, cu toată silința de a găsi vreun punct de sprijin în firea celor două limbi, hotărîrea împrumuturilor făcute de o limbă din cealaltă (Rubricile ϵ , ζ) este și ea nesigură și arbitrară.

5. Un lucru este sigur, anume acela că împrumuturile de cuvinte făcute dintr-o limbă în cealaltă sînt puține. Numai pentru 25 cuvinte românești (Dintre ele 13 se găsesc și în macedoromîn fără meglénit, 9 se găsesc și în meglénit, 4 se găsesc și în istroromîn) am crezut că pot afirma cu oarecare siguranță că ar fi împrumutate din albaneza, și numai pentru 3 cuvinte albaneze am putut afirma cu oarecare siguranță că ar fi împrumutate din românește (Dintre cuvintele românești corăspunzătoare 2 se găsesc și în macedoromîn fără meglénit, 1 se găsește și în meglénit). Și încă la 18 din cele 25 românești presupuse împrumutate din albaneza le-am pus semnul întrebării, iar la cele 3 albaneze presupuse împrumutate din românește le-am pus sem-

nul întrebării la toate! Dar chiar dacă aceste împrumuturi ar fi sigure, și chiar dacă am presupune, contra oricărei probabilități, că ar fi împrumutate din albaneza și cuvintele românești de sub rubricile α , γ , δ , în număr de 111, am avea un total de 136 cuvinte românești împrumutate din albaneza, ceea ce formează un număr infim față cu acel al cuvintelor românești împrumutate din alte limbi străine. Orice probabilitate este exclusă însă la admiterea acestui număr de 136, dacă nu pentru alt ceva (Motivele vezi-le la discuția fiecărui cuvânt), dar macar pentru motivul că este cu neputință ca, la admiterea unor împrumuturi pe care le-ar fi putut face două limbi una dela alta, una din ele să fi împrumutat 136 cuvinte, iar alta numai 3, mai ales când limba care ar fi făcut numai împrumutul de 3 cuvinte n-a fost față de cealaltă în nicio împrejurare de superioritate numerică, ori etnică, ori psihică.

6. Convingerea mea este că numărul 25 pentru împrumuturile românești din albaneza, și numărul 3 pentru împrumuturile albaneze din românește, numere constatate la discuția de sub E (§ 328) nu sînt departe de adevăr. Dacă la cele 25 cuvinte românești adăogim pe cele 4 constatate sub C (§ 326) 8, β și sub C (§ 326) 9, și dacă la cele 3 cuvinte albaneze adăogim pe cele 23 constatate sub C (§ 326) 8, α , ajungem la un total probabil de 29 cuvinte, pe care le-a împrumutat poate romîna din albaneza, și de 26 cuvinte pe care le-a împrumutat poate albaneza din romîna. Aceste totaluri, 29 de o parte, 26 de altă parte, restabilesc și acel echilibru în numărul împrumuturilor, despre care am vorbit sub 5, și la care trebuie să ne așteptăm cînd e vorba de două popoare egale din punct de vedere al forțelor etnice și psihice *).

*) De altă natură sînt împrumuturile de cuvinte din romîna în albaneza și din albaneza în romîna de care vorbește Capidan 468-482, 514-554. Discuția este amestecată, căci Capidan vorbește și de cuvinte care privesc limba romînească în general, în special dialectul dacoromînesc, ori cu privire la care vreun împrumut recent dela dialectul macedoromîn la limba albaneză sau din contra nu este probabil (Aceste cuvinte sînt: 1. Nelatinești, pentru care vezi § 328: *baciū, baligă, baltă, barză, bască, brad, buză, căciulă, căpușă, cioară, ciucă, codru, copac, copil, curpân, fluer, gaură, gălbază, ghionoe, gresie, groapă, grumaz, grunz, gușă, hututuū, jumătate, mazăre, măgură, moș, murg, mușcolū, năpîrcă, păstură, petică, rinză, rusalii, scrum, simbure, șut, traistă, țap, țarc*. 2. Latinești, pentru care vezi §§ 319, 322, 326 No 6, 326 No 8: **agnelliolus, cicuta, cornutus, expōnere, *exstirpus, grūmulus,*

in alto, laudare, laureus, mula, paganus, ruta, spodium. 3. Albanzele *skutér* și *vărgăr*, pentru care vezi § 326 No 8). Dar partea principală a discuției o formează împrumuturile relativ recente pe care le-au făcut dialectul macedoromîn din limba albaneză și limba albaneză din macedoromîn. Disproporția este mare, căci față cu 18 cuvinte împrumutate de albaneze se găsesc 142 de cuvinte împrumutate de macedoromîn (Cuvîntul *mr. am-pătur* nu-l socotesc, pentru că aparține la schimbările analoage de înțeles; pentru care vezi § 327 nota), dar explicabilă, între altele și prin faptul că autorul probabil n-a cercetat cu aceiași amănunțime vocabularul albanez cu care a cercetat pe cel macedoromîn. De altfel hotărîrea că cuvintele acestea ar fi într-adevăr împrumutate dela o limbă la alta nu este decît la unele sigură, căci, cu toată ușurința pe care faptul împrumutării recente ar procura-o parcă celui care vrea să stabilească împrumuturile, hotărîrea sigură rămîne cu toate acestea foarte dificilă. Pentru unele cuvinte Capidan însuș dă împrumutul ca indoelnic, astfel, la împrumuturile dela albaneza la romîna, pentru cuvintele *mr. bullâr* șerpe mare > alb. *bõtã* grosse Schlange M. Wört. 41, Capidan 522; *mr. câdã* broască țestoasă > alb. *kãd* din *kãdmil* Schnecke M. Wört. 182, Capidan 522; *mr. cõdrã* murdărie > alb. *kõdere* Brotrinde, altbackenes Brot M. Wört. 193, Capidan 524; *mr. culucãncu* cîrnaț > alb. *kolë* Wurst M. Wört. 195 + *mr. lucãnic* cîrnaț Capidan 526; *mr. muscõnũ* o insectă > alb. *mus-kõnã* Mücke M. Wört. 280, Capidan 541 (Capidan se întreabă dacă nu cumva cuvîntul *mr.* e un augmentativ prin *-õiũ* din *muscã*, influențat de verbul *musc*, și dacă nu cumva prin urmare cuvîntul albanez e împrumutat din macedoromîn); *mr. mûșcur*, alb la urechi și la nas, cu pete albe la cap > alb. *muškũtũer* „eine Farbenbezeichnung, wie es scheint, braun?“ M. Wört. 294, Capidan 541; *mr. tãlpã, sãlpã* urdori > alb. *glep, gã-lãpã, sklãpã* Augenbutter M. Wört. 125, Capidan 551 („Deși pare a exista o legătură între forma aromînă și cea albaneză, totuși derivația uneia din cealaltă pare grea“ Capidan. Probabil, după cum deja M. Wört. 125 indicase, *mr. tãlpã* > alb. *tšelp* Eiter M. Wört. 221, de unde și *dr. chelbë*. De obicei albanezul *ts* > *k* este reflectat în macedoromîn prin *k*, ori pentru că împrumuturile au avut loc pe vremea cînd albanezul *k* încă nu se africatisase, ori pentru că africata albaneză *ts* a fost percepută de urechea romînească ca *k*. Se pare însă că în *mr. tsãlpã* avem un exemplu de reflexul albanezului *ts* prin romînul *ts*); *mr. tãrculãscu* mă zbat, mă tãvălesc, mă zvîrcolesc > alb. *trakułoi* klopfen M. Wört. 432, Capidan 552 („poate și din bulgar *tãrkalam* rostogolesc“ Capidan). Dar sînt multe alte împrumuturi indoelnice. Voi da cîteva exemple. Din cele dela romîna la albaneza: *mr. cãcãrãdzũ* cotcodăcesc < alb. *kakarıs* gackern M. Wört. 166, Capidan 475 (M. Wört. derivă cuvîntul albanez din ngr. *καρακλω*). Pentru ce n-ar fi chiar cuvîntul macedoromîn împrumutat din neogreaca? Ori, mai bine, pentru ce n-ar fi acest cuvînt onomatopeic dezvoltat în mod independent în cele trei limbi?); *mr. ciũciur* șoptesc < alb. *tšutsũris* ins Ohr flũstern M. Wört. 450, Capidan 469 (După Murnu, Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen, München, 1902, pag. 45 citat de Capidan, neogrecul *τσοτσοπιλω* zwitschern ar fi împrumutat din macedoromîn. Pentru ce însă n-ar fi cuvîntul macedoromîn împrumutat din grecește, iar

cel grecesc din albaneza, de exemplu? Și aceasta e numai una din numeroasele combinații care se pot face. Pentru ce însă, mai ales, acest cuvânt onomatopoeic nu s-ar fi dezvoltat la fel în mod independent în cele trei limbi?); mr. din Albania *preaş* praj, în loc de obișnuitul macedoromîn *praş*, <alb. din Berat *preš* Lauch, în loc de obișnuitul albanez *pras* M. Wört. 351, Capidan 477 (Adecă pentru ce albanezul dintr-o parte a Albaniei *preš* ar fi împrumutat dela macedoromînul din Albania *preaş*, și nu din contra?); mr. *trup* trup <alb. tosc *trup* Leib, Körper M. Wört. 438, Capidan 477 (Motivul adus de Capidan, anume că cuvântul gheg este *korp* > italian *corpo* după M. Wört. 200, și că înțelesul de Leib, Körper îl are cuvântul slav *trupū* în peninsula balcanică numai la Romîni și la Albaneji, nu este plauzibil, căci nu se poate pricepe pentru ce n-ar fi putut și Albanejii singuri să dezvoalte în cuvântul slav *trupū*, care în vechea bulgară avea înțelesul de *membrum, truncus, venter, cadaver*, înțelesul de Leib, Körper). Din cele dela albaneza la romîna: alb. *gúvã* Höhlung M. Wört. 136 <mr. *gúvã* gaură, infundătură, cavernă Capidan 534 (Capidan spune că din ngr. γούβα cuvântul macedoromîn nu poate fi împrumutat, pentrucă reflexul macedoromîn al neogrecului γ nu este g, ci γ. Dar cuvântul neogrec este nu numai γούβα, ci și γκούβα, *gúva*, după Gustav Meyer, Neugriechische Studien, IV, 24); alb. *hut, ut* Eule M. Wört. 460 <mr. *hut* nebun, prost, idiot, neghiob Capidan 534 (Capidan spune că cuvântul există și în dialectul dacoromîn în derivatul *úture*, că albanezul *hut* are și înțelesul de *dumm, verwirrt* după dicționarul albanez al lui Weigand, și că în macedoromîn cuvântul albanez s-a păstrat numai cu înțelesul figurat. Capidan confundă două feliiuri de cuvinte, pe dacoromîn *úture* > latin **otulus*, alb. *ut, hut* Eule > latin *otus* M. Wört. 460, pentru care vezi § 320, cu dacoromîn *hututúú*, macedoromîn *hut*, meglenit *útcu*, alb. *hutóï* sperre den Mund auf, gaffe verwundert, verdumme, alb. *hutóts* der Vergessliche, Maulaffe, alb. *utúem* Dummkopf M. Wört. 155, pentru care vezi §§ 328, 330. Macedoromînul *hul* n-are nimic a face cu alb. *hut* Eule, ci are a face cu albanezele *hutóï, utúem*, nu însă în felul acela că ar fi cumva împrumutat din albaneza); alb. *lálã* Vater, Grossvater, Vaters Bruder M. Wört. 236 <mr. *lálã* unchiú Capidan 535 (Capidan se hotărăște pentru împrumutul din albaneza din cauză că se potrivește înțelesurile de *unchiú, Vaters Bruder*, macarcă singur recunoaște că din punct de vedere al sunetelor mai degrabă s-ar potrivi cuvântul macedoromîn cu neogrecul λαλãs grand père, gouverneur, mentor, deoarece reflexul obișnuit macedoromîn al albanezului *l* este *l'* ori *lë, lí*. Dacă însă în albaneza s-au dezvoltat în acelaș cuvânt înțelesurile de *tată, bunic și unchiú*, pentru ce nu s-ar fi dezvoltat în cuvântul macedoromîn înțelesul de *unchiú* din acel de *bunic* în mod independent de vreo influință albaneză, și pentru ce n-ar putea fi cuvântul macedoromîn împrumutat din neogreaca?); alb. *lelék* Storch M. Wört. 241 <mr. *lélíc* barză Capidan 536 (Dar pentru ce n-ar fi cuvântul macedoromîn împrumutat din neogreaca, λελέκι, ori din turceasca, *leilék*, din care limbă din urmă aú împrumutat cuvântul și Grecii și Albanejii?).

Asupra următoarelor cuvinte am de făcut altfel de observații. mr. *cóður* cerc rotund de lemn, care se pune înprejurul gîtului la vite, colac

§ 332. Faptul acesta, al numărului infim de mic de cuvinte pe care le-aŭ împrumutat cele două limbi una dela alta,

de lemn în jurul butoiului, ciurului, văcălie, „poate fi o formațiune participială din *kāθén* vende um [M. Wört. 185]” Capidan 524. E însă albanezul *kóðrā* γῦρος τοῦ κοσκίνου M. Wört. 193.—mr. *lilice* floare>alb. *lúle*, „întrat mai de mult în dialect, încă pecind *i* din *lile*>latin *lilium* nu trecuse încă în *u*, pentruca mai pe urmă, împreună cu sufixul *-ice* să ne dea *lilice*” Capidan 536. Dar nu este trebuință ca albanezul *lúle* să fi intrat în macedoromîn încă depe vremea cînd suna **lile* (fără să mai vorbesc de faptul că derivarea albanezului *lúle* din latin *lilium* este îndoelnică, vezi § 323 sub *lilium*), pentrucă mr. *lilice* s-a putut dezvolta din **liulice*, cum trebuie să fi sunat întîi, judecînd după reflexul obișnuit macedoromîn al albanezului *l* (albanez *l*<macedoromîn *l*, *lě*, *li*), prin alunecarea de sunet romînească pe care vezi-o la § 241 No 69.—Pe mr. *mărălu*, atestat numai la Kavalliotis, unde este tradus cu ngr. *μάραθρον* (*fenouil* după dicționarul lui Emile Legrand) și cu albanezul *moráts̄* (*Fenchel* după M. Wört. 259), cu înțelesul prin urmare al dacoromînului *mólură*. (După Papahagi, Scriitori aromîni în sec. XVIII, pag. 226 ngr. *μάραθρον* ar însemna Dill, aneth, anethum graveolens L. și mr. *mărălu* ar avea prin urmare înțelesul dacoromînului *mărăr*, macedoromînului *máladru*, *máranđu*>ngr. *μάλαθρον*, *μάραθρον*) Capidan 538 îl pune în legătură cu alb. *marái* Fenchel M. Wört. 259>**marathrium* (Vezi § 319 sub **marathrium*), dar nu se pronunță dacă ar fi împrumutat din albaneza ori ba. Foarte probabil însă mr. *mărălu*, care, după cum se pare, e întrebuințat numai la Romîni din Albania, și care din latin **marathrium* nu poate fi eșit, dupăcum este eșit dr. *mărăr*, este>alb. *marái*, cu prefacerea lui *í* consonant în *l*, pentru care vezi § 239 No 52^a.—mr. *mundúescu* chinuesc>alb. *mundóí* plage, martere M. Wört. 291, Capidan 540, și mr. *vóză* sticlă>alb. *vóză* Flasche M. Wört. 43, Capidan 553, spune Capidan că ar fi atestate numai în Codex Dimonie. Ele se găsesc însă la Mihăileanu.—mr. *rucúescu* din Codex Dimonie V, 279₂₄, 27 este tradus de Capidan 546 cu *țin*, *apuc* și derivat din alb. *rrok* fasse M. Wört. 375. În realitate cuvîntul însemnează *mîngîiú*>alb. *rákóí* tröste M. Wört. 304.—mr. *șpuluéscu* din Codex Dimonie IV, 221₃₀ este tradus de Capidan 549 cu *șpál* și derivat din alb. *șpálái* wasche M. Wört. 237. În realitate cuvîntul înseamnă *destăinuesc*, *daú pe față*>alb. *șpalóí* entfalte, gheg *șpal* offenbare M. Wört. 320.—mr. *zdrudít* din Codex Dimonie V, 225, este tradus de Capidan 553 cu *rotund*, *umflat* și derivat din alb. *zdra*, pasiv *zdráhem* sich kugelrund vollfressen (lipsește în M. Wört. și Hahn). Eú aș crede că înseamnă mai degrabă *rumán* și-l deriv din sírbul *zaradjeti* erröthen, rubesco.

Capidan a scăpat din vedere următoarele 21 de cuvinte împrumutate de macedoromîn din albaneza, și din care 18 se găsesc, pedit știu, numai în Codex Dimonie: *abúre*; *aía*; *átă* (tată); *azvárna*; *cánuséscu* 1; *cánuséscu* 2; *dișă*; *fichiúre*; *máltu*?; *mbidáru*; *náxu*; *-ndă* din *cándă*, *cangándă*; *nduchéscu*; *ngátăr* ori *ngátăr*; *ngásăescu*; *nghiu-luire*; *párdună*; *șcălchicédá*; *șuşuéscu*; *đúmă*?; *vécă*. Pentru aceste cuvinte vezi §§ 279, 281, 282.

este de mare importanță, pentru că din el se pot trage câteva concluzii. În adevăr, sînt lucruri probate de experiență următoarele.

α. Cuvintele sînt dintre toate elementele limbii acele care se împrumută mai lesne. Se pot împrumuta foarte multe cuvinte, fără ca macar o singură formă gramaticală să pătrundă dintr-o limbă într-alta. Din contra, cînd încep forme gramaticale să pătrundă, numărul cuvintelor *deja* împrumutate este foarte mare.

β. Acelaș raport există între numărul cuvintelor împrumutate și influința pe care cuvinte neîmprumutate ar putea s-o aibă asupra alunecării înțelesului din cuvintele băstinașe. Pentruca o limbă să ajungă acolo, încît cuvinte băstinașe ale ei să-și schimbe înțelesul după *modelul* cuvintelor străine neîmprumutate, trebuie ca numărul cuvintelor împrumutate să fie foarte mare.

γ. Acelaș raport există între numărul cuvintelor împrumutate și influința pe care forme gramaticale străine, fără să fie ele înseș împrumutate, ar putea s-o aibă ca *model*, în felul acela că după modelul lor să se formeze în limba împrumutătoare forme analoage, ca compoziție morfologică și ca înțeles, din elemente băstinașe. Cînd o limbă ajunge acolo, încît să dezvolte forme gramaticale după modelul formelor gramaticale ale unei limbi străine, trebuie să fi împrumutat deja un enorm număr de cuvinte din acea limbă.

δ. Acelaș raport există între numărul cuvintelor împrumutate și influința pe care forme gramaticale străine, fără să fie ele înseș împrumutate, ar putea s-o aibă ca *model*, în felul acela că după înțelesul lor să se dezvolte înțelesul formelor băstinașe respective din limba împrumutătoare. Cînd o limbă ajunge acolo, încît să schimbe înțelesul formelor sale gramaticale după modelul înțelesului formelor gramaticale respective dintr-o limbă străină, trebuie să fi împrumutat deja un enorm număr de cuvinte din acea limbă.

Aceste lucruri sînt probate de experiență, și anume în special de acea căpătată prin cercetarea dialectelor romînești, pe care am făcut-o la capitolele XIII, XIV, XV. În special vezi §§ 306, 307.

§ 333. De aici, din considerațiile dela § 332, se poate constata valoarea punctelor de vedere ale învățaților care au atins în cercetările lor chestiunea lexicală a limbii romînești în comparație cu limba albaneză. Asămănările, cite apar pe acest teren între cele două limbi, se datoresc după Miklosich și Has-

deu unei limbi comune autohtone, după Schuchardt limbii latine populare depe teritoriul românesc, după Gaster împrumutului pe care l-a făcut ori romîna din albaneza ori albaneza din romîna, după Şăineanu împrumutului făcut de romîna din albaneza (în ce priveşte cuvintele ca schelet) şi substratului etnic comun (în ce priveşte fenomenele semasiologice). Punctul de vedere al lui Gustav Meyer este al unui împrumut dintr-o limbă în cealaltă, în ce priveşte cuvintele ca schelet *), şi nehotărît, în ce priveşte fonetismul unor cuvinte (*cal, cot, cuscru, unchiu, mr. preft, nalt* M. Lat. 805), semasiologia altora (*venin, drac, cuvînt, urâsc, şes* M. Lat. 805), şi cîteva cuvinte ca schelet (*abur, baltă, brad, buză, bucurie, vatră, codru, mazăre, mal* M. Lat. 805. Asupra unora din acestea M. Wört. şi-a schimbat părerea şi a admis împrumut făcut de romîna din albaneza). Punctul de vedere al lui Sandfeld-Jensen este pentru cuvintele ca schelet acela că ele se datoresc unei limbi comune autohtone, căreia el este aplecat să atribue şi pe „cele mai multe din cuvintele pe care limba romîna le are comune cu albaneza“ Sand. Grund. 520; pentru fenomenele semasiologice el este nehotărît.

Este evident că, în afară de acele puţine împrumuturi de cuvinte ca schelet, pe care le-a făcut cele două limbi una dela alta, toate asemănările cîte există pe terenul lexical între romîna şi albaneza nu pot fi cu niciun preţ interpretate ca împrumuturi. Singura interpretare posibilă este cea a unui fond etnic şi limbistic comun. Cuvintele schelete, cîte vor fi existînd într-adevăr comune în ambele limbi, cîte adecă nu-şi vor fi datorînd asemănarea întîmplării, ci faptului că într-adevăr ele au acelaş etymon băştinaş, trebuiesc interpretate ca rămăşişi din limbi băştinaşe, care vor fi avut şi pe terenul românesc şi pe cel albanez aceste cuvinte. Fenomene asemănătoare semasiologice (C, § 326, 7; cuvinte latineşti prezintă aceeaş dezvoltare semasiologică; D, § 327; aceeaş dezvoltare semasiologică la cuvinte romîne de o parte, la cuvinte albaneze de altă parte) trebuiesc explicate prin asemănătoarea bază psihologică. Fenomene asemănătoare în dezvoltarea fonetică a cuvintelor (C, § 326, 6; cuvinte latineşti prezintă aceeaş dezvoltare fonetică) trebuiesc explicate prin asemănătoarea bază de articulare.

Alături cu acest chip de interpretare sînt ademenitoare încă

*) Prin cuvinte schelet înţeleg aici, în această specială discuţie, cuvintele a căror dezvoltare fonetică şi semasiologică nu prezintă nimic remarcabil.

doă, în ce privește fonetismul și semasiologia cuvintelor, acel al lui Schuchardt, că s-ar fi datorind limbii latine populare depe teritoriul românesc, și acel al lui Gustav Meyer (făcut cunoscut lămurit cu ocazia prefacerii vocalelor neaccentuate în *ă*, dar care se supțînțelege, pare că, la toate fenomenele pe care le atinge acest învățat fără a-și face cunoscut preciz punctul de vedere. Vezi M. Lat. 805, compară §§ 312, 316), că s-ar fi putînd datori unei dezvoltări independente, fără ca să fie la bază vreo înrudire etnică. Limba latină populară însă depe teritoriul românesc, de care vorbește Schuchardt, este limba romînă primitivă, și, dacă am admite chipul său de a vîdea, aceasta ar însemna că cuvintele latinești comune limbilor romînă și albaneză, care prezintă aceiaș dezvoltare fonetică și semasiologică, sînt împrumutate de limba albaneză în actuala lor stare fonetică și semasiologică încă din romîna primitivă. Chestiunea se reduce atunci la aceea a unui împrumut de cuvinte schelete, și numărul cuvintelor împrumutate de limba albaneză din cea romînă s-ar mări cu 39 (C, § 326, Nos 6, 7), ar ajunge dela 26 la 65. Acest lucru s-ar putea admite pentru unele din fenomenele dela § 326 Nos 6, 7, dar nu pentru toate, căci altfel numai pe terenul lexic n-ar apărea acea afinitate—nu mare, dar reală—în bazele de articulare și psihologică, pe care am constatat-o pe terenul fonetic și morfologic. Tot așa o dezvoltare independentă, macarcă posibilă și ea pentru unele fapte, n-o putem admite pentru toate faptele, pentrucă sînt prea multe, și pentrucă mulțimea lor depe terenul lexical este coroborată de aceea depe terenul fonetic și morfologic (Vezi §§ 311, 312, 315, 316).

§ 334. De aici, din considerațiile dela § 332, se poate constata apoi cît de netemeinică este susținerea unui împrumut pe care l-ar fi făcut limba romînă din limba albaneză pe terenul morfologic (Vezi § 315 Nos 8, 12^a, § 316), ori chiar fonetic (Vezi § 311 fine).

Apoi la lumina acestor fapte depe terenul lexical romîn comparat cu cel albanez, apare clară netemeinicia părerii că limba romînă ar fi împrumutat fenomene morfologice și sintactice (ori chiar fonetice) din limba greacă (Vezi § 268 No 4 Nota, § 315 No 9, § 316), ori din limba slavă neobulgară (Vezi § 315 No 9, § 316), ori din limba uraloaltaică a Bul-

garilor (Vezi §§ 312, 316). Căci numărul de cuvinte împrumutate de romîna din neobulgara și greaca (mai veche ori mai nouă) nu întrece cu mult numărul cuvintelor împrumutate din albaneza, iar despre niscaî împrumuturi de cuvinte din limba Bulgarilor uraloaltaici nu știm până acum încă nimic.

III

§ 335. Concluziile care se pot trage din întreaga discuție asupra materialului lexical cu privire la legăturile etnice și istorice dintre poporul romîn și cel albanez sînt următoarele.

Există o afinitate etnică între cele două popoare.

Legăturile sociale n-au fost prea strînse între ele, după-cum probează marele număr de cuvinte latinești, proprii limbii albaneze, care lipsesc limbii romîne, și după cum probează mai ales micul număr de cuvinte împrumutate dela o limbă la alta.

Aceste legături sociale, oricît au fost ele de slabe, au fost în orice caz mai strînse între Albaneji și Dacoromîni decît între Albaneji și Macedoromîni. Și fiindcă legăturile sociale mai strînse ori mai slabe corăspund unor apropieri geografice mai mari ori mai mici, apoi este sigur că Albaneji au trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni. Acest fapt este cu atît mai mare evidență la iveală, cu cît contactul cel mare pe care l-au avut Macedoromîni pe actualul lor teritoriu cu Albaneji ar fi trebuit să-i facă să păstreze fondul cel vechiu de legături lexicale cu mai multă tenacitate decît l-au păstrat Dacoromîni, care de atîta vreme au întrerupt legăturile sociale și geografice cu Albaneji.

În ce privește pe Istroromîni, nu se poate conchide din actualul lor material lexical că legăturile sociale și geografice ale lor cu Albaneji ar fi fost încă mai slabe decît cele ale Macedoromînilor, pentru că fondul de legături lexicale a putut fi redus la micile actuale proporții din cauza extremei de mari influinți a limbii croate.

Aceste concluzii confirmă pe acele trase din faptele fonetice, morfologice și sintactice (Vezi §§ 312, 313, 314, 316, 317, 318).

CAPITOLUL XVIII

§ 336. Limba albaneză aparține la grupul de limbi indogermane *sătem*, care se caracterizează prin aceea că explozi-vele indogermane primitive, afonă și fonică, palatale *k*, *g*: s-au

africizat. Din africaterle primitive au rămas în albaneza, ca de obicei și în celelalte limbi *satem*, numai spirantele. M. Alb. 12 sqq. După Ped. Zeit. XXXVI, 305 sqq. s-au africanizat în albaneza înainte de *e*, *i* și o parte din explozivele guturale îndogermane primitive *k*, *g*; dar nu ni se lămurește care sînt acelea, căci ceia ce spune autorul, pag. 305, că „curatele velare apar negreșit totdeauna în albaneza ca *k*, *g*, labiovelarele însă [kū-, gū-] se prefac în albaneza în *s* și *z* înainte de *e*, *i*”, ne face numai să înțelegem că și Pedersen, ca atîția alții, își închipuiește posibilitatea unui contact direct între *k*, *g* guturali și vocalele *e*, *i*. Vezi nota dela § 312.

§ 337. Limba albaneză a suferit influința limbii latine, dar nu în așa grad cum își închipuia Gustav Meyer. „A atîrnat numai de un fir de păr”, zice el M. Lat. 804, „că limba albaneză n-a fost compect romanizată”. Apoi mai departe M. Lat. 805 adaugă: „Flexiunea verbului, a numelui și a pronumelui este atît de plină de elemente latinești, încît cu dreptul poate zice cineva că albaneza este o limbă amestecată, pe jumătate romanică (eine halbromanische Mischsprache)”. Și așa ar fi, dacă fenomenele morfologice înșirate la M. Lat. 819-821 ar fi într-adevăr împrumutate din latinește, după cum credea Gustav Meyer: forme de declinare (pluralele *-i*, *-e*, *-ă*, *-a*, *-ăra*), forme de conjugare (aoristul indicativului, optativul), multe pronume (între altele însuș articolul postpozitiv m. *-i*, f. *-a*), multe prepoziții și conjuncții, multe sufixe derivative; la care s-ar adăogi faptul că unele verbe latinești ar fi fost primite la prezentul indicativului persoana 1 singulară întocmai cu formele latine, fără ca să fi fost înbrăcate în formele autohtone albaneze, și că albanezul *ăștă*, 3 persoană singulară dela verbul *iam* (sînt), n-ar fi altceva decît latinul *est*. Dar, cu excepție de cîteva prepoziții, conjuncții, sufixe derivative și prefixe (La aceste două soiuri de forme din urmă să se noteze sufixele, nominal *-ăi* > *-aneus*, verbal *-ăzoi* > *-iz*, scoase la iveală de Jokl 104, 106, și prefixul nominal *ștăr-* > *extra-* M. Wört. 416), toate celelalte presupuse împrumuturi formale din latinește au fost constatate ca elemente autohtone albaneze de M. L. Lat. 1055-1057 și, mai ales, de Ped. Krit. IX, 207 sqq. Concluzia lui Pedersen, tocmai contrarie celor susținute de Gustav Meyer, este următoarea, Ped. Krit. IX, 212: „Influența latinească asupra flexiunii albaneze este nulă (Der lateinische Einfluss auf die albanesische Flexion ist also Null)”. !

Dacă influința limbii latine asupra celei albaneze a fost din punct de vedere formal minimă, ea a fost din punct de vedere al cuvintelor remarcabilă, după cum s-a văzut la §§ 319, 320, 322, 323, 325, 326 *).

§ 338. Timpul când a încetat această influință se poate constata din fenomenele latinești populare care se găsesc la elementele lexicale latine din albaneza, și din acele care lipsesc. Se găsesc următoarele: $\check{i} < \acute{e}$ M. Lat. 809 (Pentru fenomenul contemporan acestuia, $\check{u} < \acute{o}$, care lipsește în albaneza și în parte în romîna, vezi § 311 No 13. Lipsa acestui fenomen se datorește unei cauze cu totul alta decît cauza pentru care lipsesc în albaneza africatzările lui $c+i$, $c+e$, $c+i$, $g+i$, $g+e$, $g+i$, j , și diftongarea lui \acute{e} , \acute{o} . Faptele din urmă se datoresc înprejurării că pe vremea africatzării lui $c+i$, $e+e$, $c+i$, $g+i$, $g+e$, $g+i$, j , și a diftongării lui \acute{e} , \acute{o} limba albaneză eșise de supt influința limbii latine populare, învremece neprefacerea lui \check{u} în \acute{o} în albaneza și romîna se datorește înprejurării că Albanejii și Romîni n-au putut pronunța pe \check{u} deschis. Pronunțarea deschisă a lui \check{i} li-a fost posibilă, așa că evoluția latinei populare $\check{i} < \acute{e}$ a putut pătrunde la dînșii; pronunțarea deschisă a lui \check{u} însă li-a fost imposibilă, așa că atunci când evoluția din latina populară $\check{u} < \acute{o}$ a avut loc, această evoluție n-a putut pătrunde la Albaneji și la Romîni din cauza prea marelui deosebiri dintre \check{u} închis, cum erau ei deprinși să pronunțe, și \acute{o} , noua pronunțare), $t+i+vocală < ts$, s M. Lat. 815, $d+i+vocală < dz$, z M. Lat. 816. Lipsesc următoarele: africatzarea lui $c+i+vocală$ M. Lat. 815, acea a lui $g+i+vocală$ M. L. Lat. 1052, acea a lui $c+e$, i M. Lat. 815, acea a lui $g+e$, i M. Lat. 816, acea a lui j (\check{i} consonant) M. Lat. 816 **), diftongarea

*) Macarcă și din punct de vedere lexical influința limbii latinești asupra celei albaneze a fost exagerată de Gustav Meyer. Vreo 81 din elementele presupuse ca latinești de dînsul au fost contestate, după cum se vede din listele făcute de mine la §§ 319, 320, 323. Dar numărul contestărilor este sigur mai mare, căci eu n-am adunat doar tot materialul. Și tendința este dela Gustav Meyer încoace de a tot constata material lexical autohton în limba albaneză, iar nu latinesc. Rar, pe ici coela, apare citeo nouă etimologie latină. Dar oricum, și chiar dacă am admite că numai din materialul adunat de mine s-ar mai contesta încă vreo 81 de elemente latine, numărul acestora tot ar rămînea remarcabil în limba albaneză.

**) Actuala africatzare a lui k albanez în $t\check{s}$, $t\check{s}$ și a lui g albanez în $d\check{z}$, $d\check{z}$ este un fenomen recent, după cum se probează prin faptul

lui $\check{e} < i\acute{e}$ Ped. Krit. IX₁ 214 și a lui $\check{o} < \check{u}o$ M. Lat. 810 *).

Dintre aceste fenomene latinești populare, care unele există iar altele nu există la elementele lexicale latinești din limba albaneză, se pot data aproape sigur următoarele: $\check{i} < \acute{e}$ (și tot așa

că ea are loc și la $k > cl$, la $g > gl$, și la k, g din elementele străine nelatinești. Această africativizare este analoagă aceleia pe care au suferit-o $k > cl$, $g > gl$ și k, g din elementele străine la o parte din Dacoromîni. Vezi § 251 No 190, § 253 No 201.

*) Ped. Krit. IX₁ 214 a probat că între diftongarea din limba albaneză a lui $\acute{e} < i\acute{e}$ și cea din limba latină populară a lui $\check{e} < i\acute{e}$ nu este nicio legătură, pentru că pe de o parte oricare \acute{e} scurt accentuat s-a diftongat în albaneza, nu numai cel din cuvinte latinești, ci și cel, cu mult mai numeros, din cuvintele băștinașe, iar pe de altă parte albaneza a diftongat în $i\acute{e}$ nu numai pe \check{e} scurt accentuat latin, ci și pe \acute{e} lung accentuat latin, pentru care fapt din urmă dă cel puțin un exemplu sigur, pe $ri\acute{e}t\grave{a} > r\acute{e}te$ (Alte exemple de \acute{e} latin diftongat în $i\acute{e}$ în albaneza mai aduce Jokl Ind. XXXVI, 146, și Jokl crede cu drept cuvînt că prin ele se întărește părerea lui Pedersen. Spitzer în Indogermanische Forschungen XXXIX, 111-113 caută să explice exemplele lui Jokl altfel, dar nu în mod convingător). După M. L. R. R. Alb. 24-25 n-ar fi adevărat că în albaneza s-ar fi diftongat și \acute{e} lung accentuat latin, pentru că se găsesc exemple sigure de \acute{e} nediftongat ($ver\check{d}z\grave{a}r\grave{a} > vir\acute{g}ine$, $ver\check{d} > *vir\acute{d}e$, $ve > vid\acute{u}a$, $mel > miliu$, $pe\check{s}k > pisce$), iar exemplele date de Ped. Krit. pentru diftongarea lui \check{e} n-ar fi sigure, întrucît $t\acute{e}g\acute{u}la < alb. t\acute{e}g\acute{u}l\grave{a}$ apare și pe teritoriile romanice cu \check{e} , $t\acute{e}g\acute{u}la$, iar alb. $ri\acute{e}t\grave{a} > r\acute{e}te$ apare în albaneza și cu \acute{e} , $r\acute{e}t\grave{a}$. Dar mai întîiu $ri\acute{e}t\grave{a}$, chiar dacă apare și ca $r\acute{e}t\grave{a}$, există (Vezi, de pildă, Ped. 184: $rr\acute{e}t\grave{a}$). Apoi, după cum există \acute{e} latinești nediftongați în albaneza, tot așa există în această limbă și \check{e} băștinași nediftongați. Este vorba de anumite înprejurări, în care diftongarea n-a avut loc și care nu sînt încă cunoscute. Este foarte probabil că pe \check{e} și \acute{e} latinești Albanezul i-a primit cu materialul apercceptor a lui \check{e} băștinaș și i-a tratat la un fel cu acest din urmă. Chiar dacă însă \acute{e} latin nu va fi fost confundat cu \check{e} latin în limba albaneză, singur faptul diftongării în $i\acute{e}$ a enunțărilor \acute{e} scurți accentuați băștinași este suficient pentru a proba că diftongarea albaneză $\check{e} < i\acute{e}$ este independentă de cea latină populară $\check{e} < i\acute{e}$. M. L. R. R. Alb. 25-26 crede că există paralelism în albaneza între chipul cum s-a dezvoltat \acute{e} și chipul cum s-a dezvoltat \acute{o} , în felul acela anume că, după cum \acute{e} deschis băștinaș și \acute{e} deschis latin s-au diftongat în $i\acute{e}$, tot așa \acute{o} deschis băștinaș și \acute{o} deschis latin s-au diftongat în ue (adecă $\acute{u}e$, care nu-i diftong și poate n-a fost diftong niciodată, vezi § 314 pag. 591). În această combinație \acute{e} deschis băștinaș este \acute{e} , care într-adevăr trebuie să fi fost deschis, deoarece în actuala albaneză vocalele scurte accentuate sînt deschise, Pek. 6, și se poate presupune că tot așa

contemporanul său $\ddot{u} < \acute{o}$) era fapt împlinit la începutul secolului III p. Chr. Vezi § 109 A. Africativizarea lui $c + e$, i și a lui $g + e$, i a avut loc în secolul VI p. Chr. Vezi § 85 Nota,

trebuie să fi fost și pe vremea diftongării lui \acute{e} ; \acute{o} deschis băștinaș însă este considerat că ar fi \acute{o} cel provenit din \acute{a} și din \acute{e} , singurul \acute{o} care există în albaneza, deoarece vechiul băștinaș $\acute{ö}$ a devenit \acute{a} și vechiul băștinaș $\acute{ö}$ a devenit \acute{e} . Dar a fost deschis în vremea veche acest \acute{o} ? Și este el deschis astăzi? Faptul că este provenit din vocale lungi ni dă bănuiala că dela capul locului trebuie să fi fost și el lung, iar în limba actuală acest \acute{o} este, după notarea lui Pek., în majoritatea cazurilor *mijlociū lung* (mittellang), numai în două cuvinte este notat ca scurt, în *zok* ($o > \acute{a}$ M. Alb. 83) și *mot* ($o > \acute{e}$ M. Alb. 86). Și fiindcă vocalele lungi sînt astăzi închise în albaneza, și probabil tot așa trebuie să fi fost și în timpurile mai vechi, apoi \acute{o} deschis albanez despre care vorbește M. L. R. Alb. în realitate a fost un \acute{o} închis. La această dificultate în combinarea paralelismului se mai adaugă încă una, anume aceia că la diftongarea lui \acute{o} albanez ia parte și $\acute{ö}$ lung închis latin din *-tōre* și *-ōne*. De această dificultate ar vrea să scape M. L. R. Alb. în felul acela că aceste sufixe latinești ar fi fost primite cu materialul apercceptor al unor sufixe băștinașe *-tōr* și *-ōn*, cel dintîiu provenit dintr-un *-tēr* și cel de al doilea dintr-un *-ēn*. Decît numai \acute{o} din aceste sufixe presupuse băștinașe trebuie să fi fost închis, ca unul ce era provenit dintr-un \acute{e} lung (Vezi cele spuse imediat mai sus). De fapt, deci, nu \acute{o} deschis accentuat se diftonghează în albaneza, ci \acute{o} , indiferent dacă este deschis ori b̄. Paralelism cu diftongarea lui \acute{e} nu există. Dar nu există paralelism nici din punct de vedere al felului diftongării, căci \acute{e} se diftonghează spontanee, pécînd diftongarea lui \acute{o} e condiționată de anumite sunete următoare și de anumite poziții în cuvînt (Vezi § 314 pag. 591). De astfel de anumite poziții și anumite împrejurări altele, nelămurite încă, a fost condiționată și diftongarea unor \acute{o} - inițiali albaneji, dintre care unuia sînt $\acute{ö}$ - din cuvinte latine (7 cuvinte notate de M. Lat. 810), iar unul e $\acute{ö}$ - băștinaș (*veš > *ūēs > *ōs* M. Alb. 12). Dacă, prin urmare, în această diftongare albaneză a lui \acute{o} se găsesc cuprinși și cîțiva $\acute{ö}$ latinești (anume din cele 7 cuvinte pomenite mai sus), aceasta n-are a face întru nimic cu diftongarea romanică a lui $\acute{ö}$ latin, și dacă, alături cu vreo cîțiva $\acute{ö}$ latini diftongați, cei mai mulți $\acute{ö}$ latini aū rămas nediftongați în albaneza, aceasta nu trebuie să ni amintească de fel împrejurările din limba romînă, cum ar vrea M. L. R. Alb. („Aceasta ni aduce aminte de împrejurările din limba romînă, cu deosebirea că romîna nu posedă niciun rest direct al diftongului”). Că romîna nu mai are nicio rămașiță din diftongul $\acute{u} \acute{o} > \acute{ö}$, pe care probabil l-a avut, e cu totul altă chestie decît aceia a diftongării unor \acute{o} - inițiali din limba albaneză. Fenomenul din urmă, dacă trebuie să ni amintească de ceva, apoi trebuie să ni amintească de \acute{u} - protetic de dinaintea unor o - inițiali în meglenit (§ 241 No 76).

§ 262 No 2. Compară și § 108 sub cuvîntul *tsitaetus*. Diftongarea lui $\check{e} < i\acute{e}$ a avut loc în a doua jumătate a secolului VI p. Chr. Vezi § 109 A sub $\check{e} < i$, § 251 No 176 Nota, § 253 No 192 Nota. Tot atunci a avut loc și diftongarea lui $\check{o} < \check{a}o$, care foarte probabil e contemporană cu diftongarea lui $\check{e} < i\acute{e}$, Schuch. Vok. I, 105.

În ce privește africativările lui $t+i$ +vocală, $d+i$ +vocală, $c+i$ +vocală, $g+i$ +vocală, j (i consonant), ele sînt puse de Schuch. Vok. III, 104 aproximativ în secolul II p. Chr. (Exemple de *ts* pentru $t+i$ +vocală anul 140 p. Chr. Schuch. Vok. I, 153; de *z* pentru $d+i$ +vocală anii p. Chr. 195, 198 Schuch. Vok. I 67; de confuzia la scris între $t+i$ +vocală și $c+i$ +vocală anii p. Chr. 136, 218, 222, 222-235 Schuch. Vok. I 154; de *z* pentru j anul 202 p. Chr. Schuch. Vok. I 69; de confuzia la scris între g și j anii p. Chr. 238-244 Schuch. Vok. I 70). Aceste fenomene apar în secolul II p. Chr., dar nu s-au răspîndit în aceeași vreme în toate provinciile și nici nu sînt în una și aceeași provincie contemporane. Cum că răspîndirea lor s-a făcut treptat, cum că apariția lor n-a fost simultană în tot cuprinsul romanismului (după cum de altfel a priori s-ar putea conchide, vezi cele spuse asupra limbii latine populare la § 85 Nota), se probează prin faptul adus de Meyer-Lübke Einführung II ed. § 143, că elementele latinești din cymric, care au fost introduse până, inclusiv, în secolul III p. Chr., prezintă pe $t+i$ neafricanizat (Din contra, n-are nicio valoare argumentarea lui Schuch. Vok. I, 162, care vrea să probeze că africanizarea lui $t+i$ nu era încă gata în toate părțile pe vremea lui Ulfilas [mijlocul secolului IV], bazîndu-se pe gotul din Ulfilas *laiktjo* > latin *lectio*; pentru că africanizarea lui $t+i$, $d+i$ în latina populară din peninsula balcanică în a doua jumătate a secolului IV este probată prin *Laurentzio* C. I. L. III, 12396 din Moesia inferior, unde limita în jos a inscripțiilor este sfîrșitul secolului IV, și *zaconus* C. I. L. III 2654 din Dalmatia p. Chr. 358 [Vezi § 109 A]; Ulfilas a luat pe *lectio* din latina *scrișă*, nu din cea *vorbită*). Mai greu s-a putut proba celălalt fapt, acela că fenomenele nu sînt contemporane, căci argumentele aduse anume pentru a arăta că africanizarea lui $c+i$ este posterioară celei a lui $t+i$ (ceia ce ar însemna probabil că și africanizarea lui $g+i$ este posterioară celei a lui $d+i$) nu sînt convingătoare: Se găsesc mai puține exemple de *ts*, *tz*, *s* pentru $c+i$ decît pentru $t+i$ Schuch. Vok. I, 162

(Aceasta poate fi numai o întâmplare); gramaticul Consentius a două jumătăți a secolului V, gramaticul Pompeius a două jumătăți a secolului V, și Isidorus 570-636 vorbesc de africativizarea lui $t+i$, dar nu pomenesc de cea a lui $c+i$ Schuch. Vok. I 162 (Aceasta poate fi numai o scăpare din vedere. De altfel nici îndoială nu poate fi că n-ar fi fost africativizat $c+i$ pe vremea lui Isidorus, și totuș acest scriitor nu pomeneste de ea, macarcă vorbește de cea a lui $t+i$! Ce s-a întâmplat lui Isidorus se va fi întâmplat și lui Consentius și lui Pompeius); un gramatic latin timp nehotărît spune că altfel sună i după t și altfel după e Meyer-Lübke Einführung II ed. § 143 (Aceasta nu probează nimic. Chiar explozive să fi fost și t și c , încă o asemenea observare era la locul ei. Dacă însă vrea cineva numai decît să vadă vreo aluzie la africate în vorbele aceluï gramatic, apoi s-ar putea conchide din ele că altă africată se dezvoltase din $t+i$ și alta din $c+i$); în izvoare gotice dela mijlocul secolului VI se găsește *kavtsjo* > latin *cautio*, însă *unkja* > latin *uncia* Meyer-Lübke Einführung § 143 (*kavtsjo* e dela Neapoli, iar *unkja* dela Arezzo. Este foarte greu de admis că într-un timp cînd se africativizase chiar c înainte de i sonant să fi existat încă $c+i$ neafricativizat la Arezzo. *unkja* este sigur un împrumut din limba scrisă); altfel s-a dezvoltat în italiana $t+i$ și altfel $c+i$ Schuch. Vok. I 162, Meyer-Lübke Einführung § 143 (Aceasta nu probează nimic. $t+i$ și $c+i$ s-ar fi putut africativiza în aceeaș vreme și cu toate acestea să fi dat naștere la africate deosebite). O probă reală pentru faptul că africativizarea lui $c+i$, $g+i$ și j (i consonant) este posterioară acelei a lui $t+i$, $d+i$ este procurată de limba albaneză, unde $t+i$ și $d+i$ din elementele latinești sînt africativizate, iar $c+i$, $g+i$ și j nu.

Contactul dintre limba albaneză și cea latină populară, și influința romanizatoare a statului roman asupra poporului albanez au încetat, deci, în răstimpul dintre africativizarea lui $t+i$, $d+i$ de o parte și cea a lui $c+i$, $g+i$, j de altă parte. Este greu de hotărît care va fi fost acest interval. Atita se poate spune, că africativizarea lui $c+i$, $g+i$ trebuie să fi avut loc în peninsula balcanică cel mai tîrziu în secolul V, căci pe de o parte ea a început în limba latină populară foarte de curînd, încă din secolul II, iar pe de alta cele mai tîrzii fenomene latinești populare, africativizarea lui $c+e$, i , cea a lui $g+e$, i , și diftongarea lui $ĕ$, $ŏ$ aparțin secolului VI.

§ 339. Dintre popoarele care au fost supuse romanizării în răsăritul Europei acel asupra căruia agenții romanizatori au încetat mai curînd de a lucra a fost poporul albanez, a cărui limbă autohtonă s-a și păstrat și a fost influințată de limba latină mai numai în partea lexicală. În al doilea loc vine poporul dalmat, care a părăsit limba băștinașă și a adoptat pe cea latină, dar asupra căruia agenții romanizării au încetat de a lucra înainte de a ajunge la deplinătate africaticizarea lui *c* și *g*, căci în această limbă (și anume în vegliot) *c*, *g* înainte de *ē* închis accentuat (= *ē̇*, *ī̇*) și înainte de *e* neaccentuat fix (provenit și din *i*) s-au păstrat ca explozive și s-au africaticizat numai înainte de *i* (= *i̇*), *i* neaccentuat fix (provenit și din *e*) și *ī* consonant (inclusiv *ī* consonant din diftongul *īē* > *ē̇*) Bartoli D. II pag. 376, 377 *). În al treilea loc vine poporul român, care a părăsit limba băștinașă și a adoptat pe cea latină, și asupra căruia agenții romanizatori au lucrat până la dezvoltarea complectă a celor mai nouă fenomene latinești populare (africaticizarea lui *c* + *e*, *i*, a lui *g* + *e*, *i* **, diftongarea

*) După M. L. R. R Alb. 17 africaticizarea în vegliot a lui *c*, *g* înainte de *e*, *i* și înainte de *ī* consonant din *īē* > *ē̇* și *īū* > *ū̇* este ceva recent. În asemenea caz întreaga limbă dalmată n-a participat la fenomenul latin popular al africaticizării lui *c*, *g* înainte de *e*, *i*, ci numai la acel mai vechiu al africaticizării lui *c*, *g* înainte de *ī* consonant vechiu (cu excepție de *ī* din *īē* > *ē̇* și *īū* > *ū̇*). Pentru dalmata de sud vezi mai jos § 347, α, Nota.

**) După M. L. R. R. Alb. 13, 31-32 africaticizarea lui *c* + *e*, *i* (și prin urmare și cea a lui *g* + *e*, *i*, macarcă despre aceasta nu se pomeniște nimic) ar putea să fie ceva romînesc, iar nu latin popular. Limba romînă ar forma poate din acest punct de vedere un grup cu limbile sardă, dalmată și albaneză, grup în care fenomenul latin popular al africaticizării lui *c* + *e*, *i* n-a pătruns. Meyer-Lübke emite părerea cu rezervă și n-duce în sprijinul ei decît faptul că în romîna și *k* > *cl* se africaticizează dialectal înainte de vocale palatale, recunoscînd însă că între cele două fenomene, între africaticizarea veche generală romînească a lui *c* + *e*, *i* și cea recentă dialectală dacoromînească a lui *k* > *cl*, nu este paralelism nici de timp nici de manifestare. Părerea cu rezervă dată de Meyer-Lübke a devenit fapt sigur pentru Pușcariu, Locul limbii romîne între limbile romanice, pag. 16, Studii istroromîne, II, București, 1926, pag. 362. Pușcariu (în Studii istroromîne) aduce ca probă faptul că, învremece în celelalte limbi romanice se africaticizează numai *ce*, *ci*, iar *que*, *qui* nu (*cippus* < italian *ceppo*, francez *cep*; *quid* < italian *che*, francez *que*), în limba romînă se africaticizează nu numai *ce*, *ci*, *ci* și *que*, *qui*, ceia ce însemnează că noi Romînii „ros-tiam *keppu* atîta vreme cît i-a trebuit lui *quid*: că să-și piardă elementul labial și, devenind *ke*, să poată urma apoi aceiaș evoluție ca *keppu*”. Da

lui \ddot{e}). *). Față cu puținul efect pe care l-a avut romanizarea asupra limbii albaneze, și cu timpul relativ scurt cît s-a exercitat această romanizare, este de remarcat faptul că și acele fenomene latine populare care au pătruns în limba albaneză s-au mărginit numai la elementele latine din această limbă și n-au avut nicio influență analogică asupra elementului băștinaș albanez: $t+i$ și d

dacă cumva pe teritoriul românesc va fi dispărut mai de timpuriu *elementul labial* decît pe teritoriul italian, francez, etc.? De altfel și pe teritoriul celorlalte limbi romanice elementul labial dispăre din unii *qui, que*, căci în dicționarul etimologic al lui Meyer-Lübke vād date ca etyma pentru cuvinte romanice actuale depe tot felul de teritorii *cercea* (= *quercea*), *cerqua* (= *quercus*), *cercedula* (= *querquedula*), *cinquagesima* (= *quingagesima*), *cinquaginta* (= *quingaginta*), *cinque* (= *quinque*), *cinquedentia* (= *quinguedentia*), *cisque* (= *quisque*). Pentru ce și-a ales Pușcariu ca exemplu tocmai pe *quid*?—Dacă africaticizarea lui $c+e$, i este un fenomen românesc, apoi el aparține la romîna primitivă (Vezi § 264 No 2 Nota), căci are loc numai la elementele latine (Vezi § 251 No 177), și este prin urmare contemporan cu fenomenul latin popular al africaticizării lui $c+e$, i . N-ar fi aceasta o coincidență curioasă, ca, tocmai cînd pe întregul teritoriu romanesc se răspîndia fenomenul africaticizării lui $c+e$, i , tocmai atunci să se fi dezvoltat acelaș fenomen în mod independent pe teritoriul românesc?

*) In *Lateinisches It und It* pag. 3 spunea Pușcariu următoarele: „La începutul secolului II colonizează Romanii Dacia, dar deja după 170 de ani această provincie este părăsită de dînșii, și străbunii Romînilor, lăsați de aici înainte destinului lor—dacă la sudul Dunării, ori la nordul Dunării, ori de ambele părți ale Dunării, aceasta e o chestie care nu ne interesează—, sînt separați și geograficește și politicește de restul națiunii romane. Prin aceasta are loc în secolul III după Hristos o ruptură în limba romanică primitivă, pe care vom exprima-o în modul cel mai potrivit prin limbă romanică de răsărit și limbă romanică de apus”. Cum că, chiar dacă Romînii au trăit de a dreapta Dunării după părăsirea Daciei de Romani, între limba lor și restul limbilor romanice s-a produs o ruptură cu începere dela momentul părăsirii Daciei, este o enormitate, asupra căreia am atras în detaliu atenția în *Un specialist român la Lipsca III* 29 c, *Viața romînească Mart 1910*. Asupra aceștei păreri a revenit însă Pușcariu, și în *Locul limbii romîne între limbile romanice* pag. 21, 23 el pune ruptura la sfîrșitul secolului IV, la moartea lui Theodosius: „Cît timp comunicația era neîntreruptă între populațiunea romană, care avea, mai mult ca oricare alt popor, conștiința că aparține unui singur stat glorios cu o singură conducere, limba vorbită în acest imperiu unitar era, cu toate deosebirile regionale, locale și aparținătoare diferitelor clase sociale, aceeaș. Până în secolul IV putem vorbi dar de o singură limbă, pe care am putea-o numi preromanică, fiindcă ea nu se divizase încă în limbile romanice de azi... Dacă inprejurările istorice nu ar fi întrerupt continuitatea strămoșilor noștri cu Italia, probabil că cu timpul asămănările acestea [dintre limbile romînă și italiană] s-ar fi adîncit și mai mult și

+î s-au africativat în elementele băştinaşe numai după accent M. Alb. 25, 28, și acest fenomen este sigur ceva independent albanez. Altfel trebuie să se fi petrecut lucrul cu elementele băştinaşe românești și dalmate, care se vor fi strecurat din limbile băştinaşe în limba latină adoptată de Romini și de Dalmați: la acestea diferitele sunete trebuie să fi suferit întocmai schimbările pe care le-au suferit sunetele corăspunzătoare din limba latină populară, din cauza enormei influinți analogice exercitate de aceste din urmă (Compară cele spuse la pag. 746 cu privire la cuvîntul românesc *chelbe*).

§ 340. Din faptul că Albanejii au fost cel mai puțin supuși romanizării dintre toate popoarele din răsăritul Europei și că dintre toate aceste popoare ei au fost aceia asupra cărora au încetat mai degrabă să influințeze agenții romanizatori se pot trage concluziile următoare.

1. Albanejii au trăit pe un teritoriu unde romanizarea a putut pătrunde mai puțin. Acel teritoriu, care se constată în adevăr din puținătatea inscripțiilor că a fost cel mai puțin expus romanizării din tot răsăritul Europei, nu poate fi altul decît lacuna despre care am vorbit la § 111 No 2.

2. Cînd barbarii au copleșit peninsula balcanică, Albanejii n-au părăsit acel teritoriu, în orice caz nu s-au mișcat mai spre sud, căci oricare mișcare în această direcție i-ar fi așezat pe un teritoriu mai în contact cu romanizarea, care romanizare a con-

nu s-ar fi ivit deosebiriile cele mari, care ne constring să alăturăm limba italiană la limbile romanice de vest. Aceste împrejurări istorice fură date cînd, la sfîrșitul veacului IV după Hristos, imperiul roman s-a divizat în două grupe, în imperiul roman de vest și cel de est, pe care împăratul Theodosius, înainte de a muri, le lasă moștenire fiilor săi Arcadius și Honorius. De astă dată divizarea fu definitivă, ceia ce dovedește că ea corespundea unei deosebiri faptice între cele două regiuni". Niște graniți politice însă iluzorii, ca acele care au existat între așa numitele imperii de răsărit și de apus, n-au putut să împiedece nici stăpînirea aceleiaș limbi comune latine, nici împrumuturile dela dialect la dialect. Asemenea graniți dintre lumii romane, făcute iluzorii prin barbarii care nu țineau socoteală de ele, și care prin arbitrariul purtării lor unificau starea politică dela un capăt la altul al imperiilor romane, au devenit graniți reale atunci, cînd mase compacte de barbari s-au interpus între populațiile romane, ori cînd teritoriile din împărăție au primit o organizație de stat solidă din partea barbarilor cuceritori. Nu granițile lui Theodosius, ci năvălirile în masă ale Slavilor în peninsula balcanică după moartea lui Mauricius (anul 602) au rupt pe Romini dela ceilalți Romani și dela limba comună latină.

tinuat de a fi activă pentru Romîni și (mai puțin) pentru Dalmați pînă la sfîrșitul secolului VI.

III

§ 341. Cine sînt Albanejii? Presupuneri asupra acestei chestiuni, presupunerii provocate de tendința de a împăca prezența elementelor albaneze din limba romînă cu părerea că romînimea s-ar fi născut în Dacia și n-ar fi părăsit Dacia niciodată, vezi la § 200. Ele nu sînt bazate pe nimic și n-au nicio valoare.

Au fost emise însă și altele de păreri, care au plecat de la o bază oarecare, de la niște fapte oarecare adecă, pe baza cărora se poate clădi o argumentare.

Faptele de la care au plecat aceste păreri sînt de două feluri.

§ 342. I. Albanejii ocupă un teritoriu pe care au trăit Illyri, ei trebuie să fie deci Illyri și limba lor trebuie să fie limba illyră.

Acest miraj, care a jucat totdeauna un mare rol în discuția chestiunilor etnico-geografice, între altele de pildă în chestiunea geografică romînească, a influențat pe cei mai serioși învățați care au vorbit despre originea Albanezilor, pînă în momentul de față, începînd de la Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig, 1774, pag. 240, 246 sqq., pînă la Hahn (*Albanesische Studien I*, 12: „Limita dintre cele două dialecte [tosc și gheg] nu s-a putut constata pînă acum în mod precis, dar după părerea obișnuită se consideră a fi riul Șkumb. Că această limită de limbă este foarte veche, și că numirile nouă [de tosc și gheg] sînt echivalente cu epirot și illyr, se vede lămurit din cele ce spune Strabo VII, 7: «Acei care fac acest drum [pe calea Egnatia] plecînd din locurile de la Epidamnos și de la Apollonia au la dreapta popoarele epirotice, udate de marea sicelică pînă la sinul ambracic, iar la stînga munții Illyrilor și popoarele care locuiesc lîngă acești munți pînă la Macedonia și Paeonia». I, 214: „E foarte firesc să admitem că străbunii actualilor Albanezi ocupau deja pe vremea Romanilor și a Grecilor teritoriul pe care se găsesc astăzi”. Hahn prin urmare își închipuește că Gheghii sînt descendenții Illyrilor care locuiau pînă la Șkumb, și că Toskii sînt descendenții Epiroților. Din vremurile acelea străvechi și pînă azi nu s-ar fi schimbat nimic din punct de vedere etnic: aceiași Illyri la nord de Șkumb, aceiași Epiroți la

sud de Şkumb! Dar nici nu este exactă afirmarea lui Hahn, chipurile bazată pe Strabo, că râul Şkumb ar fi separat triburile illyre de cele epirote, căci Illyrii curăţi se întindeau numai dela Lješ spre nord, dela Lješ spre sud, până la latitudinea golfului dela Avlona, veniau Illyrii amestecaţi cu Epiroţi, şi de abia dela Avlona spre sud trăiau Epiroţii. Vezi § 54 sub Epirotae şi Illyrii), la Miklosich (Albanische Forschungen I, 3: „Rîul Şkumb, care separă astăzi pe Gheghi de Toski, separa după Strabo VII, 7 triburile illyre de cele epirote”. Miklosich repetă numai cele spuse de Hahn şi-şi închipueşte lucrurile întocmai ca şi acesta), la Mommsen (Römische Geschichte I, 391: „Vitejii Epiroţi, Albaneji din vechime,...” Este vorba de timpul lui Pyrrhos, care după Mommsen deci ar fi fost regele Albaneşilor. II, 171: „Actualii Albaneşi sînt probabil ultimul rest curat al primitivei populaţii illyre”. V, 181: „O rămăşiţă a Illyrilor la extremitatea sudică a vastului lor domeniu de altă dată şi-a păstrat până astăzi naţionalitatea şi limba sub numele de Şkipetari ori, cum le zic vecinii, de Arnăuţi şi Albaneji”. V, 185: „Naţionalitatea illyră s-a păstrat mai bine în provincia Macedonia decît în provincia Dalmatia. Pe teritoriul celei dintîiu ea trăeşte încă şi până astăzi, şi pe vremea imperiului trebuie să fi existat în interiorul Macedoniei, alături cu limbile greacă şi latină, limba poporului, cea illyră”. V, 229: „Serviciile pe care le-au făcut multă vreme Albaneji împărăţiei turceşti, le-au făcut străbunilor lor Illyrii împărăţiei romane”. V, 272: „Epirul de nord, şi partea Illyricului care se învecina cu Macedonia erau locuite [pe vremea imperiului roman] în cea mai mare parte de populaţii albaneze”), la Gustav Meyer (M. Lat. 804: „Nu este niciun motiv de a vîdea în limba albaneză alt ceva decît o fază mai nouă a vechii limbi illyre, ori, mai bine zis, a unuia din dialectele vechi illyre”) şi Pedersen. Daŭ în detaliu părerea acestui din urmă. Ped. Krit V₁ 294: „Hirt a scris în Kiepert-Festschrift, Berlin, 1898, un articol asupra poziţiei limbistice a limbii illyre, Die sprachliche Stellung des Illyrischen. Hirt tăgăduieşte că limba albaneză ar fi continuarea limbii vechi illyre şi o derivă din limba thracă. I-a scăpat din vedere lui Hirt că aceiaşi părere cu aceleaşi argumente a fost manifestată încă de mult de Pauli, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos II 200 şi că a fost respinsă de Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache 422. Negreşit părerea lui Pauli-Hirt nu se poate combate direct, atîrnă însă numai de un fir de păr, ori,

mai bine zis, plutește în aer. O părere așa de importantă este bazată numai pe faptul că limba illyră ar fi o limbă vestindogermană (*centum*), în vreme ce limba albaneză este, precum se știe, o limbă estindogermană (*satem*). Ca sprijin pentru această părere se aduce (abstracție făcând de vreo câteva nume proprii, care se pot interpreta în orice fel ar pofti cineva) numai limba venetă, care se zice că ar aparține fără îndoială la limbile *centum*. Însă pe de o parte a observat foarte bine Kretschmer că înrudirea dintre limba albaneză și cea illyră este mult mai sigură decât înrudirea dintre limba venetă și cea illyră; iar pe de altă parte, că limba venetă aparține la limbile *centum* este o chestie încă nehotărâtă. Această părere [că limba venetă aparține la limbile *centum*] a fost admisă de Pauli pe baza cuvintelor *exo* și *mexo*, cărora el le-a dat înțelesurile de *ich* și *mich* nu pe baza vreunui studiu rațional al inscripțiilor, ci prin niște subtilități etimologice nepermise de știință. Pentru aceia este de recomandat ca pentru moment [anul 1902] să ne ținem tot de părerea lui Gustav Meyer, anume că Albanezii sînt într-adevăr descendenții vechilor Illyrii". Tot așa se exprimase Pedersen cu cîtva timp înainte în *Zeitschrift für vergl. Sprachforschung* XXXVI, 299 sqq.

§ 343. Dar mai întîiu teritoriul actual albanez era ocupat, începînd dela nord spre sud, de Illyrii, Pannonii, Illyrii amestecați cu Epiroții și Epiroții. Dacă deci considerăm pe Albaneji ca autohtoni pe actualul lor teritoriu, trebuie să-i considerăm ca descendenți din toate aceste neamuri de oameni, iar nu numai din Illyrii, iar dacă voim să dăm preponderanță unuia din ele, apoi trebuie s-o dăm Epiroților. Epiroții însă nu erau Illyrii.

Apoi, în cea mai mare parte neamurile care ocupau în vechime actualul teritoriu albanez se aflau pe teritoriul grecizat al peninsulei balcanice. Numai în mică parte, dela Lješ spre nord (partea de nord a teritoriului gheg), aceste neamuri se găseau pe teritoriul romanizat al peninsulei. Cum se face atunci că Albanezii au fost supuși numai romanizării, iar grecizării de fel? Romanizarea a lucrat chiar atît de mult asupra lor, încît li-a umplut limba de cuvinte latinești și li-a vîrît în limbă cîteva forme gramaticale. De grecizare antică (Nu-i vorba de grecizare modernă! Din neogreaca au împrumutat Albanezii multe cuvinte) însă nu se pomenește în limba albaneză. Chiar dacă se vor fi găsit în limba albaneză cîteva cuvinte antice grece, împrumu-

tate direct din antica greacă, aceasta nu se cheamă grecizare *).

Apoi, din toate cercetările făcute asupra limbii românești în comparație cu cea albaneză rezultă că Albanezii din punct de vedere geografic au fost în timpurile vechi mai în contact cu Dacoromânii decît cu celelalte neamuri românești, și că din punct de vedere etnic ei sînt mai apropiați de Dacoromîni decît de Romînii ceilalți. Vezi §§ 313, 317, 335. Dacoromînii însă au fost totdeauna, și sînt și pînă astăzi, Romînii cei mai dela nord.

*) Albert Thumb, Altgriechische Elemente des Albanesischen, in Indogermanische Forschungen XXVI pag. 1-20, a susținut că unele cuvinte albaneze (21 la număr) își trag originea direct din limba greacă antică. 16 din ele sînt dintre acelea care au fost considerate pînă acum ca elemente latinești, care adică, chiar dacă sînt de obîrșie greacă, s-au introdus în limba albaneză (și tot așa unele din ele în limba romînă) nu direct din grecește, ci indirect prin mijlocirea limbii latine. Sînt notate aceste 16 mai sus la §§ 319, 320, 323. Eu le înșir mai jos în ordine alfabetică după etyma latine, cu acea observație în paranteză, care mi s-a părut că reese din discuția autorului: 1) pag. 12, alb. *brétäk* Frosch M. Wört. 47, și prin urmare tot așa rom. *broățec*, nu din **brotacus*, ci direct din grec βρόταχος (Posibil).—2) pag. 14, alb. *tsărși* Kirsche, Kirschbaum M. Wört. 225 nu din **cerasīnum*, ci din grec κερασία (Posibil).—3) pag. 13, alb. gheg *dîemăn* Dämon M. Wört. 69 nu din *daemon*, ci direct din grec δαίμων (Posibil. Vasmer 11 presupune împrumut din slavonește: vechiul bulgar ori vechiul sîrb d'kmonz).—4) pag. 12, alb. *dîaf* Teufel M. Wört. 69 nu din *diabolus*, ci direct din grec διάβολος (Nu e niciun motiv pentru a-l considera ca direct grec. De altfel însuș Thumb recunoaște că e un element relativ nou, introdus „nu în epoca latină, ci ceva mai tîrziu, din limba greacă bisericească”).—5) pag. 17, alb. *škărpă* Reisig M. Wört. 407 nu din **discarpere* ori **excarpere*, ci din grec σκάρπιφος (Foarte probabil).—6) pag. 18, alb. *upéšk* Bischof M. Wört. 458 nu din *episcopus*, ci direct din grec ἐπίσκοπος (Posibil).—7) pag. 13, alb. *fier* Farnkraut M. Wört. 106 nu din **filicaria*, ci din grec πτέρις (Puțin probabil).—8) pag. 14, alb. *lábrik* Seewolf, ein Fisch M. Wört. 233 nu din **labracus*, ci direct din grec λάβραξ (Posibil).—9) pag. 14, alb. *lă-kăr* Kraut M. Wört. 236 nu din **lacanum*, ci direct din grec λάχανον (Probabil).—10) pag. 15, alb. *lătsér* See M. Wört. 234 nu din *lacuna* + *lagoena*, ci din grec λεκάνη, λεκάνιον (Probabil).—11) pag. 14, alb. *lepiētă* Sauerampfer M. Wört. 241 nu din *lapathum*, ci direct din grec λάπαθον (Posibil).—12) pag. 16, alb. *mókără* Mühlstein M. Wört. 285 nu din *machina*, ci din grec μηχανή (Probabil).—13) pag. 15, alb. *mă-răiă* Fenchel M. Wört. 259, și prin urmare tot așa rom. *mărăr*, nu din **marathrium*, ci direct din grec *μαράθριον (Foarte probabil).—14) pag. 16, alb. *piépăr* Zuckermelone M. Wört. 342, și prin urmare tot așa rom. *pépene*, nu din *pepo*, ci din grec πέπων (Posibil).—15) pag. 17, alb. *šerp* wilder Sellerie M. Wört. 402 nu din *silphium*, ci direct din grec

Apoi, cu cât urmărim pe Albaneji mai sus în timp în veacul de mijloc, cu atât îi vedem mai lățiți spre nord decît sînt astăzi. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens wăh-

*σῖρριον=σιλριον (Posibil).—16) pag. 17, alb. *špētā* Höhle M. Wört. 391 nu din *spelaeum*, ci direct din grec σπήλαιον (Posibil).

Celelalte 5 sînt următoarele: 1) pag. 13, alb. *drápār* Sichel M. Wört. 73 > grec δρέπανον (Probabil). M. Wört. compară cuvîntul grec, dar s-ar părea că admite pentru cel albanez o origine băştinaşă. Originea direct din greaca antică a fost recunoscută încă de Bugge în *Bezenberger Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen*, XVIII, 188, apoi de *Ped. Zeit.* XXXVI, 278.—2) pag. 13, alb. *krúa* Quelle M. Wört. 207 > grec κρύα, κρήνη (Posibil). M. Wört. compară cuvintele grece, dar s-ar părea că admite pentru cel albanez o origine băştinaşă.—3) pag. 15, alb. *mauđí*, numele unei zine în Elbasan M. Wört. 264 > grec Ἀμάλθεια, o nimfă, introdus după epoca latină (Posibil). M. Wört. compară pe Ἀμάλθεια, care era sărbătorită în special la Dodona, dar spune că nu ne putem gîndi la o derivare din acest cuvînt, cită vreme nu se găseşte vreo pomenire despre ea în folklorul albanez. Intîmpinarea aceasta a lui M. Wört. n-are nicîo putere, cu atît mai mult că zina *Mauđí* dela Elbasan nu este doar alt ceva decît o rămăşişă în folklorul albanez despre nimfa Ἀμάλθεια.—4) pag. 17, alb. *preš* Lauch M. Wört. 351 > grec πράσον (Posibil). În mod cu totul arbitrar, fără absolut niciun motiv M. Wört. derivă cuvîntul albanez din macedorominul *praš*.—5) pag. 19, alb. *zet* Eifer M. Wört. 482 > grec ζῆλος (Posibil). M. Wört. derivă din italian *zelo*.

Originea acestor 21 cuvinte direct din greaca antică este numai posibilă, rar probabilă. Dar chiar dacă vom admite-o ca sigură, fapt remarcabil este acela că din ele unul înseamnă un pom, 7 înseamnă plante, mai ales plante culinare și fructe (Numai una nu-î culinară), 2 înseamnă animale (broatec și un fel de pește), 2 înseamnă instrumente agricole, unul înseamnă o demnitate bisericească, 3 înseamnă închipuiri de imaginație (două feliuri de draci și o zîmă). Sînt lucruri care aparțin în cea mai mare parte comerțului și folklorului, celor două feliuri adecă de contact direct între oameni, care nu cere în aceiaș vreme vecinătate geografică între neamurile respective. Numai cinci cuvinte au înțelesuri care nu aparțin comerțului și folklorului (vreascuți, lac, peșteră, izvor, tragere de inimă), dar sînt în adevăr de origine greacă? Și întrebarea se poate face chiar pentru exemplul cel mai probabil în aparență, pentru *škārpā* vreascuri. În ce privește pe *zet*, tragere de inimă, însuș *Thumb* se îndoește.

La cuvintele de origine posibilă veche grecească din limba albaneză date de *Thumb* a mai adăogit *Jokl* pe următoarele în *Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, Indogermanische Forschungen* XLIV: alb. *vóes*, *vóđā*, *váđā* Sperberbaum, Speierling, Mispel > grec ὄνη (pag. 13); alb. *šark* Fruchtfleisch > grec σάρξ (pag. 23-24); alb. *māngā*, *māngen* Handbreche, *māngārā* Ölprese, *mendži* Heilmittel, Heilung, *mendžim* Heilung, *mendži*, *mandži* Zauberei, Hexerei > grec μάγγανον. Aceste cuvinte, ca și acele ale lui *Thumb*, aparțin aceluși fel de împrumut, pentru care nu se cere vecinătate geografică.

rend des Mittelalters, I, 41 sqq.; Jireček, Geschichte der Serben, I, 152.

Apoi, există tradiții de familie la triburile albaneze de nord (Probabil vor fi existând și la cele de sud), că au venit din teritoriul de mai spre miazănoapte. Cel mai vechi trib, Beriša, este înrudit cu tribul (serbizat) Kuči din Montenegro, Nopcsa M. 248. Din Kuči s-a despărțit pe la anul 1500 o parte din tribul albanez Kiri, Nopcsa M. 248. Din Kuči s-a despărțit pe la anul 1600 tribul albanez Kastrati, Nopcsa M. 248, 250. Tribul Ōači a venit de la Murečar din Montenegro pe la anul 1470, Nopcsa M. 248. Tribul Škreli a venit din Bosnia, Nopcsa M. 249 (Prin Bosnia în tradiția albaneză se înțelege nu numai Bosnia, ci și sangeacul Novibazar, Nopcsa M. 249). Tribul Klementi a venit din regiunea Gusinje (la sud-estul Montenegrului, între Montenegro și Albania), pe la anul 1552, Nopcsa M. 250. O parte din tribul Gruda a venit din Herzegovina între anii 1512 și 1612, Nopcsa M. 250. Tribul Hoti este venit din Bosnia pe la anul 1424, Nopcsa M. 249. Tribul Šala a găsit *Latini* în regiunea ocupată astăzi de dînsul, Nopcsa M. 249 (În albaneza *latîn* înseamnă *catolic* M. Wört. 238. În această tradiție însă probabil înseamnă populație romanică). În regiunea Proni Ōat au găsit Albanezii o populație mai veche *bosniacă*, pe care au alungat-o, Nopcsa M. 250.

Apoi, dacă, cu cît urmărim pe Albanezii mai sus în timp în veacul de mijloc, cu atît îi vedem mai lățiți spre nord decît sînt astăzi, cu atît pe de altă parte îi vedem mai puțin lățiți spre sud. „Sediul lor principal se găsea în veacul de mijloc în patratul dintre Skutari, Prizren, Ohrida și Valona, cu ramificări de parte spre nord”. Jireček, Geschichte der Serben, I, 152. Va să zică cea mai mare parte a actualului teritoriu tosc nu era încă în veacul de mijloc ocupat de Albanezii. Ultima fază în lățirea lor spre sud, cînd au trecut chiar peste granițele actualei Albanii și au pătruns și în Thessalia, în Grecia propriu zisă și în insulele grecești, este înregistrată de istorie în prima jumătate a secolului XIV. Hopf, Geschichte Griechenlands, VI, 422 supt anul 1324: „La Vlahii, care formase pînă acum, ca păstori, sîmburele populației din Thessalia, s-au asociat noi coloniști din Epir și Albania, care alungați din munții lor prin necontenita larmă a războiului au emigrat spre răsărit [adecă spre sud!] și au prădat și pustiit toată Valahia Mare [Thessalia], rămînînd în picioare numai castelele ocupate de Catalani și de Greci. În

zadar s-a încercat și Francii și Grecii să se scape de dinșii. Deja era gata să plece o bandă încărcată de prăzi, cînd se întîlni cu o alta, care de abia atunci se pregătia de jăfuit. La explicarea celei dintîiu că pleacă pentrucă n-a putut cuprinde castelele, răspunse cea de a doia că ea-i tocmai gata să-și ajute compatrioții, și așa a rămas cu toții în țară, ca să nu huzurească Catalanii. Dupăcum în țările dela Dunăre s-au îngărmădit odată veneticii Germani și Slavi, pentruca apoi să se împrăștie spre nord și spre sud, tot așa deveni acum Thessalia leagănul Albanejilor, care stătură acolo în vreme de 30 de ani, tot întăriți prin noi emigrări din Epir, până ce revoluții petrecute în patria lor așa de mult a provocat emigrările, și Thessalia așa de mult s-a umplut de emigranți, încît aceștia n-au mai putut încăpea într-însa și s-au răvărsat peste Grecia ceialaltă, ba și peste o parte din insulele arhipelagului".

Este evident, prin urmare, că Albanejii sînt în actualul lor teritoriu relativ de curînd veniți, și că orice probă asupra originii lor etnice scoasă din vechea populație a actualei Albanii trebuie să cadă *).

§ 344. II. Există asemănări între limba albaneză și limbile illyră și thracă. Faptele de acest fel, notate de Nopcsa (cele mai multe), de Fischer și de Gustav Meyer, le-am împărțit în următoarele 25 de categorii.

1. Nume personale illyre=nume personale albaneze.
2. Nume personale illyre cu elemente albaneze.
3. Nume personale illyre=nume topice albaneze.
4. Nume de triburi illyre=nume personale albaneze.
5. Nume de triburi illyre cu elemente albaneze.
6. Nume de triburi illyre=nume de triburi albaneze.
7. Nume topice illyre pe teritoriul albanez.
8. Nume topice illyre cu elemente albaneze.
9. Nume topice illyre=nume personale albaneze.
10. Nume topice illyre=nume de triburi albaneze.
11. Nume personale thrace=nume personale albaneze.
12. Nume personale thrace cu elemente albaneze.

*) După Weigand, în *Balkan-Archiv*, III, 238 sqq., numele topice antice păstrate pe teritoriul ocupat astăzi de Albaneji nu prezintă schimbările cerute de firea limbii albaneze, ci pe acele cerute de firea limbilor dalmată și slave, ceia ce probează că acele nume topice nu s-au păstrat fără întrerupere în gura Albanejilor din vechime până astăzi, ci a fost primite de Albaneji prin intermediul Dalmaților și Slavilor.

13. Nume personale thrace=nume de triburi albaneze.
14. Nume personale thrace=nume topice albaneze.
15. Nume de triburi thrace=nume personale albaneze.
16. Nume de triburi thrace cu elemente albaneze.
17. Nume topice thrace cu elemente albaneze.
18. Nume topice thrace=nume personale albaneze.
19. Cuvinte illyre=cuvinte albaneze.
20. Cuvinte thrace=cuvinte albaneze.
21. Nume de triburi albaneze cu elemente thrace.
22. Nume topice albaneze cu elemente thrace.
23. Sufixul albanez *-išt* în nume topice illyre.
24. Cuvînt epirot=cuvînt albanez.
25. Zeu thrac=zeu albanez.

Voii cita din fiecare categorie citeun exemplu, două. Voii insista mai mult asupra categoriilor 1 și 11, și voii nota în special toate faptele aduse de Fischer și de Gustav Meyer, pentru că sînt puține.

1. Nopcsa Z. 918, 919; Nopcsa M. 232; Nopcsa A. 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146; Nopcsa U. 6.

Nopcsa M. 232: alb. Agri—illyr Agron; alb. Bala—illyr Ballaios; alb. Batuša, Vata—illyr Bato; alb. Daši—illyr Dasa, Dasas; alb. İata, İeti—illyr İetus; alb. Lasin—illyr Laso; alb. Lon—illyr Lonus; alb. Pleto—illyr Plaetor; alb. Planı, Lani—illyr Planius.

La aceste apropieri aș adăogi eü pe următoarele: alb. Beta—illyropannon Baeta f., Betuva f.; alb. Bitsa—ill. pann. Bizus b.; alb. Boli—ill. pann. Bolana f.; alb. Dieta—ill. pann. Deter b.; alb. Meš—ill. pann. Messius b., Messus b.; alb. Šüti, Šütani—ill. pann. Sutta f., Sutti b.; alb. Voka, Votsı, Votser—ill. pann. Voccius b. > *Vocca; alb. Voli—ill. pann. Volaesa f.

Numele albaneze le-am dat din lista întocmită sub titlul de „alte heidnische Namen“ la Nopcsa M. 231. Observ asupra acesteï liste că autorul nu spune dacă numele sînt de botez ori de familie. Din această listă trebuesc șterse Džeruni, care-ı Hieronymus, Topuzi, care-ı turc *topuz* massue, sceptre Zenker 604 c (de unde și romîn *topúz*), Turku, care e numele de popor alb. turk M. Wört. 452, rom. turc, etc.

Unele din aceste nume apar ca nume de familie la Dacoromîni: alb. Bala—rom. Balș (formațiune sîrbească prin sufixul sîrbesc *-ša*, vezi Jireček Geschichte der Serben I 424 și articolul meu „Prejudiții“ în Viața Romînească anul 1916); alb.

Başota—rom. Bășotă (vezi mai jos categoria 11); alb. Čuku—rom. Ciucă; alb. Fet—rom. Fătu (Să fie cumva rom. *făt* > *fe-tus*?); alb. Gani—rom. Gănea; alb. Kasi—rom. Căsu; alb. Kotși—rom. Căcea; alb. Kurti (care e probabil, după cum și Nopcsa presupune, turc *kurt* lup Zenker 714 a)—rom. Curt; alb. Man—rom. Mănu; alb. Tsuni (vezi mai jos categoria 11)—rom. Țoni. Unele din aceste nume de familie românești sînt foarte vechi, precum Balș, Bașotă, altele sînt foarte nouă, precum Țoni, care e de curînd introdus prin Neogreci.

2. Nopcsa A. 139, 140, 142, 146; Nopcsa U. 6; M. Wört. 55, 276.

Nopcsa A. 139: illyr Ballaios, messapice Balakros, Balasires, Baledones—alb. *bălă* frunte, Stirn M. Wört. 24.

M. Wört. 55; illyr Burius—alb. *burr* bărbat.

M. Wört. 276: messapic Menzana, numele lui Jupiter, căruia Sallentinii îi sacrificau un cal (Festus)—alb. *măs*, articulat *măzi* mînz.

Observ că pe Burius îl consideră Gustav Meyer ca nume illyr pentru că se găsește în inscripția C. I. L. III 2208 din Dalmatia. Dar aceasta nu-i suficient.

3. Nopcsa Z. 917; Nopcsa A. 140, 144.

Nopcsa Z. 917: illyr Planius—alb. Plana.

4. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 140, 142, 146.

Nopcsa A. 140: illyr Bulliones—alb. Boli.

5. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 222, 225; Nopcsa A. 141, 142, 143, 144; Nopcsa U. 6; Fischer Z. 564, 567.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 222, Nopcsa A. 142: illyr Dardani—alb. *dărđă* pară, Birne M. Wört. 61.

Fischer Z. 564: illyr Dardani—alb. *dărđă* pară, Birne.

Fischer Z. 564: illyr Dalmatae, Delmatae—alb. *dèle*, gheg *dëlmă* oae, Schaf M. Wört. 63.

Fischer Z. 564: illyr Dassaretii—alb. *daš* berbec, Widder M. Wört. 62.

Fischer Z. 567: illyr Daesitiatae—alb. *dai* voinic, hoț, strammer Bursche, Räuber M. Wört. 58, alb. *dai* însă e > turc arab *dahil* priceput, abil, șiret, meșter în afaceri Redhouse 891 a, de unde și român *dahiū* la Șămleanu Elementele turcești în limba română Revista Tocilescu IV pag. 682 (din Jipescu Opincaru).

6. Nopcsa M. 238: illyr Labeatae—alb. „Ljaben“.

Prin „Ljaben“ înțelege Nopcsa regiunea din mijlocul Albaniei actuale *Labări*, *Lapări*, situată la nord de insula Corfu și care cuprinde între altele districtele Avlona, Kurveleș, corespunzând aproximativ teritoriului vechilor Chaones, M. Wört. 14. Locuitorii acestei regiuni se numesc *Lap*, articulat *Labi*. Adiectivul și adverbul corăspunzător e *lapărișt*, *labărișt*, gheg *labănișt*. Aceste nume sînt provenite după M. Wört. 14 prin metateză slavă din **Albări*, *Arbări*, care este numele național pentru Albania la Albanezii din Grecia și Italia (Celelalte nume etnice la acești Albanezi sînt *Arbăr*, *Arbărêș*, *Arbănôr*=Albanez, *arbărișt*, *arbănișt*=albanez adiectiv și adverb. La Albanezii din Albania numele etnice sînt *ștșipătăr*=Albanez, *ștșipări*, *ștșipăni*=Albania, *ștșipărișt*, *ștșipănișt*=albanez adiectiv și adverb > *ștșipói* pricep, verstehe M. Wört. 14, 411)

7. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 233; Nopcsa A. 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146.

Trei subcategorii:

α. Nume topice vechi depe teritoriul albanez păstrate până astăzi.

Nopcsa Z. 916, Nopcsa A. 138: vechiul Aulon—actual Avlona.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa A. 141: vechiul Scodra—actual Škodra.

Nopcsa Z. 918, Nopcsa A. 145: vechiul Scardus—actual Šar.

β. Nume topice illyre asămănătoare cu nume topice albaneze.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa A. 139: illyr Arsia—„Cuvîntul *Ars*, genitiv *Arsit* este un substantiv des întrebuițat în numele compuse topice albaneze“.

γ. Nopcsa M. 233: Nume de localități din actuala Dalmație, dintre care multe probabil nu sînt slave, se găsesc și în Albania.

8. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 225; Nopcsa A. 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147; Nopcsa U. 6; Fischer Z. 564, 567; M. Wört. 63, 256.

Este cea mai bogată categorie.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 138: illyr Arantsona [In izvoare stă însă Arausona, Arausa, Arausione, Ἀραυζωνά, C. I. L. III pag. 366]—alb. *arants* oțel, Stahl M. Wört. 14.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 138: illyr

Arnissa—alb. *árnía* zad, Lärchenbaum (Lipsește la M. Wört., poate gheg *răñă* stejlar, Steineiche M. Wört. 365).

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 140: illyr Bolurus—alb. *butár* Wasserschlange M. Wört. 41 (=rom. *ba-laur*, origine obscură, vezi § 328).

Fischer Z. 564: illyr Delminium—alb. *déle*, gheg *délmă* oae, Schaf M. Wört. 63.

Fischer Z. 567: illyr Scodra—alb. *kódră* deal, Hügel M. Wört. 193.

M. Wört. 63: illyre Delminium, Dalmatia—alb. *déle*, gheg *délmă* oae Schaf M. Wört. 63.

M. Wört. 257: illyr Dimallum—alb. *mal* munte, Berg M. Wört. 256 (rom. *mal*, vezi § 328).

9. Nopcsa A. 140, 145.

Nopcsa A. 140: illyr Blanona—alb. Lani.

10. Nopcsa A. 144: illyr Salona, messapic Salentum—alb. *Şala*.

11. Nopcsa Z. 918, 920; Nopcsa M. 232; Nopcsa A. 139, 141, 144, 145, 146.

Nopcsa M. 232: alb. Bitsa—thrac Bizes; alb. Dini—thrac Dinis; alb. Mani—thrac Manius; alb. *Şiseri*—thrac Sisiros.

Numele thrace sînt luate din Tomaschek Die alten Thra-ker. Observ că Bizes după criteriile mele nu-î probat ca thrac (Pe alb. Bitsa eă l-am alăturat de un nume illyr. Vezi mai sus 1).

La aceste apropieri aş adăogi eă pe următoarele: alb. Başa, Başota—thrac Bas b.; alb. Butsa—thrace Buzes b., Byzas b., Byzes b., Byzos b.; alb. Kotsi—thrace Cutia b., Cutia f., Cutius b., Cutzes b.; alb. Meli—thrac Melias b.; alb. Meta—thrac Meticus b.; alb. Tsuni—thrac Zonios b.

Vezi pentru alte observații supt 1.

12. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 139, 143.

Nopcsa A. 139: thrac Bizes [pentru care vezi sub 11. Nopcsa aici îl numește illyr, sigur din scăpare de vedere]—alb. *bits* purcel, Ferkel M. Wört. 38.

Eă aş adăogi thrac Burus—alb. *burr* bărbat, Mann, M. Wört. 55. Compară 2.

13. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 144: thrac Salia—alb. *Şala*.

14. Nopcsa A. 138: thrac Aulu- [pe care Nopcsa îl scrie greşit Aulon-] din Auloporis, Aulutralis, etc.—alb. Avlona.

15. Nopcsa Z. 918: thrac Triballi [Nopcsa scrie Triballum]—alb. Bala.

16. Nopcsa Z. 917, 918; Nopcsa M. 225; Nopcsa U 6; Fischer Z. 567.

Nopcsa Z. 917: thrac Bessi—alb. *bésă* credință, Glaube M. Wört. 33.

Fischer Z. 567: thrac Satrae [Fischer îi numește „Satriaten“]—alb. *satăr* satir, Fleischermesser! alb. *satăr*, rom. *satír* însă e de origine turcească, *satír* couteau de boucher Zenker 558 a, propriu un participiu prezent (format din tema aoristului) al lui *satmák* vendre, débiter. Fischer cunoaște pe turcul *satír*, dar presupune că „poate cuvîntul turcesc e împrumutat din albaneza, iar nu din contra“.

17. Nopcsa A. 140, 141, 142, 143, 145.

Nopcsa A. 141: thrac Buridava—alb. *burr* bărbat, Mann M. Wört. 55.

18. Nopcsa A. 145: thrac Diniscarta—alb. Dini.

19. Nopcsa A. 141; M. Wört. 48, 55, 164.

Nopcsa A. 141: messapic *byrion* casă, Haus—alb. *bun* colibă, Hütte (lipsește în M. Wört.).

M. Wört. 48: messapic *bréntion* ἡ κεφαλή τοῦ ἐλάφου, capul cerbului—alb. *bri*, articulat *briri*, gheg *brî*; articulat *brîni* corn, Horn, Geweih.

M. Wört. 55: messapic *byrion* casă, Haus—alb. *buir*, *búrră* bărbat, Mann.

M. Wört. 164: venet(?) *ceva* vacă, Kuh (la Columella)—alb. *ka* boi, Ochs.

20. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 139, 144; Nopcsa U. 6; M. Wört. 24, 28, 285.

Nopcsa Z. 918, Nopcsa A. 144, Nopcsa U. 6: thrac *mimallones* [μυμαλλόνες „makedonische Benennung der Bacchantinnen“ Passow. Nopcsa scrie *mimallontes*]—alb. *mal* munte, Berg M. Wört. 256. În *mi-* din *mimallones* Nopcsa vede poziția albaneză *mi* pe, auf, astfel că ~ ar fi însemnat faptul că bacantele *umblău pe munți, cutrierau munții*.

Nopcsa A. 139, Nopcsa U. 6: phrygian *balen* rege, König—alb. *bătă* frunte, Stirn M. Wört. 24.

M. Wört. 24: phrygian *balén* rege, βασιλεύς—alb. *bătă* frunte, Stirn.

M. Wört. 28: thrac *bassára* o haină lungă, „Name eines langen Gewandes“—alb. *băskă* lină, Fliess (rom. *băscă*).

M. Wört. 257: thrac *malu-* din *maluensis* (din Dacia *maluensis*)—alb. *mal* munte, Berg.

M. Wört. 257: thrac *mantia* mur, Brombeerstrauch—alb. *man, mand* agud, dud, Maulbeerbaum.

M. Wört. 285: thrac *mózula* thymus, cimbrisor—alb. *mó-dulă* mazăre, Erbse (rom. *mázăre*).

21. Nopcsa A. 144: alb. *Şála*—thrac *salia*, o plantă, τράγιον, τραγόκερας.

22. Nopcsa A. 140: alb. *Bridža*—thrac *briza*, βρίζα, un fel de cereală, τίφη, după Tomaschek Die alten Thraker II, 7 Emmerkorn, Einkorn, grîu moale.

23. Nopcsa A. 144: -este în Tergeste, Segesta, Penestae—alb. -*îst*.

24. Nopcsa A. 139: „*asbestos*, glosă epirotă, schnell—alb. *špeiti* schnell“.

Lucrul stă astfel. Hesychius sub ἄσπετος [*áspetos*, nu *ásbestos*] spune: „ἄσπετος, ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἠπειρῷ, ὡς φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ὀποντίων πολιτεία (Achilles în Epir este numit *áspetos*, după cum spune Aristoteles în Constituția politică a Opontiilor [operă astăzi perdută])“. Vorbele grecești sînt tot așa de neprecize ca și traducerea romînească. Ce însemna *áspetos* în Epir? Insemna Achilles? Ori era numai un epitet al lui Achilles? După M. Wört. 413 alb. *špěitā* iute, schnell, rasch, trebuie pus în legătură cu vechiul bulgar *spěhū* grabă, Eile, și nu poate fi derivat din *expeditus*, cum propunea Miklosich, de unde ar fi trebuit să rezulte **špättā*, **špitā*.

25. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 145: „thrac Zibel-Thiurdos, Zibal-Surdos—alb. *Šn Šurd*, persoană mitologică albaneză, zeul furtunei la Albanezii de astăzi (der Gewittergott der heutigen Albaner)“. Numele de *zeū, Gott*, dat de Nopcsa acestui personaj albanez este inpropriu. Dupăcum arată *šn* > *sanctus*, avem a face cu un *sfînt* albanez, analog lui *sfîntul Petru* al Romînilor, care este închipuit de Romîni ca umblînd prin noorî și trăsînd pe draci în dreapta și în stînga.

Zeul thrac este numit în inscripții Ζβελθιοῦρδος, Ζιβελ-σοῦρδος, Zbelthiurdus și era un zeu al fulgerelor și al trăsnetelor, Tomaschek Die alten Thraker II, 60-62. Este foarte probabil că personajul legendar albanez este, ca înțeles și ca nume, directul descendent al zeului thrac, și că n-are a face cu cuvîntul albanez *šurd*, articulat *šurdi* surd, taub > latin *surdus* M. Wört. 420, decît doar prin etimologie populară. În sfîntul Petru romînesc care umblă prin noorî fulgerînd și trăsînd să nu fie cumva o reminiscență thracă?

Eü adaug

26. Nume topic paeon cu elemente albaneze: *Bylazor* („Βολάζωρ, cel mai mare oraş al Paeoniilor“ Polybios V, 97. Compară cele spuse la Nota P. 10, § 49)—alb. tosc *vălázăr*, pluralul lui *vălă* frate, Bruder M. Alb. I 322, alb. tosc *vătazări* frăție, Bruderschaft M. Wört. 469. Formele gheghe corespunzătoare sînt *vălázän* M. Alb. I 322 și *vătazani* M. Wört. 469. Este forma de plural albaneză gheg -*än*, tosc -*är*, care probabil e analogică, lăfită dela temele -*n* M. Alb. 65, M. Alb. I 356. In caz cînd într-adevăr apropierea paeon *Bylazor*—alb. *vălázăr* nu este datorită întîmplării, fenomenul albanez tosc *n* intervocalic <*r* exista la Paeoni și este poate străvechii și la Albaneji. In ce privește faptul că pluralul dela *frate* ori cuvîntul *frăție* pot servi ca nume topice, compară romîneștile *Frați*, sat în județul Ialomița, *Frăție*, sat în județul Tecuciu, Frunzescu Dicționar topografic al Romîniei. Tomaschek Die alten Thraker II_{II} 61 compară pe *Byl-* din *Bylazor* cu tribul illyr *Bylliones* și pe -*azor* cu *Azoros*, oraş din Thessalia de nord [din regiunea așa numită de Strabo VII, 7, 9 Pelagonia tripolitica]. C. Jireček, Geschichte der Bulgaren 70 crede că -*or* din *Bylazor* este=albanezul *ürä* Brücke, pod M. Wört. 458.

§ 345. Din exemplele date se poate constata felul faptelor. Este vorba de asemănări foarte problematice de cele mai multe ori, de asemănări însă, care, în general și aproximativ considerate, nu se pot contesta. Și pentru aceia faptele aduse de Nopcsa, multe și încilcît expuse, ar merita să fie lămurite de un om răbdător și competent, pentruca să putem ști pe care din ele se poate pune bază în adevăr (Nopcsa, care e arheolog de meserie, mărturisește modest că dă materialul numai ca ceva încilcît și amestecat, din care filologii să poată alege. Nopcsa A. 138: „Miia știința comparată a limbilor îmi este o disciplină necunoscută. Rămîne ca învățații de meserie să aleagă ce-i adevărat din această compilație“. Nopcsa M. 230: „Poate că în mîna filologilor materialul adunat de mine va da mai bune rezultate decît în discuția mea, a unui ageamiu“.). Miia îmi lipsește competența.

Dintre cei trei învățați unicul competent, Gustav Meyer, dă puținele fapte în mod incidental, fără să insiste asupra lor. Cel mai puțin competent, Fischer, dă puținelor fapte aduse (și care:

de altfel, mai toate, fusese pomenite încă de Hahn în Albanesische Studien, după cum observă Nopcsa Z. 915) mare importanță și socoate că prin ele s-ar rezolva chestiunea naționalității Albaneșilor, anume în felul acela că Albaneșii ar fi Illyri. Fischer Z. 564: „Sînt Albaneșii descendenții vechilor Illyri? După cum se știe, întrebarea aceasta a fost tăgăduită de mulți învățați. Ar fi de cea mai mare importanță, nu numai pentru istoria popoarelor din peninsula balcanică, ci și pentru filologie și istorie în general, să se poată proba că Illyrii de altă dată își au descendenții în Albaneșii de astăzi. Eu cred că această probă se poate aduce pe mai multe căi științifice. Negresit că probele nu sînt toate de aceeași putere. Dacă ar reuși însă cineva să găsească vreo cîteva nume vechi, care să-și aibă vădite corespondente în limba albaneză, continuitatea ar fi sigur probată”. „Lucrul e mult mai complicat decît îș închipuește Fischer”, observă cu drept cuvînt Nopcsa K. 2.

§ 346. Din bogatul material adunat de dînsul, macarcă în cea mai mare parte de foarte problematică valoare, Nopcsa a constatat însă—după cum într-adevăr și este, dacă judeci aproximativ lucrurile—asămănări între limba albaneză nu numai cu limba illyră, ci și cu cea thracă, și avînd în vedere faptul că limba albaneză este o limbă *satem*, ca și cea thracă, iar cea illyră ar fi o limbă *centum* (Nopcsa Z. 920: „Limba thracă samănă cu albaneza, căci ambele sînt limbi *satem*, și se deosebește de limba venetă, care era o limbă *centum*”. Nopcsa A. 150: „Venetii erau Illyri curați”. Pentru Venetii, Illyri și limba lor vezi § 171. Acolo eu am interpretat pe χ venet, care după Pauli ar fi avut valoarea spirantei fonice palatale [γ] și guturale [γ], ca al doilea element al unei africcate [căci africcate nu sînt doar numai *ts*, *dz*, *tš*, *dž*] și am crezut că, dacă ar lua cineva drept bune cele susținute de Pauli, apoi mai degrabă ar putea considera limba venetă ca o limbă *satem* decît ca o limbă *centum*), ajunge la concluzia că Illyrii așa numiți din peninsula balcanică erau în realitate un popor compus din două părți, dintr-una thracă și una illyră, căci numai astfel se poate explica cum Albaneșii, care din punct de vedere istoric și geografic sînt Illyri, vorbesc o limbă *satem*, care nu este o limbă illyră, deoarece limba illyră era o limbă *centum*: Albaneșii ar fi eșiți din pătura thracă a așa numiților Illyri, și dacă există legături între limba lor și cea illyră, aceste legături ar proveni dela împrumuturile pe care le-au făcut dela Illyrii cu care trăiau în-

preună. În ce privește raporturile cronologice și sociale dintre cele două pături, pătura thracă ar fi mai veche și suptpusă, iar pătura illyră ar fi nouă și suprapusă, ca dominantă. Nopcsa Z. 920: „Pe vremea Romanilor populația actualei Bosnii de sud și actualei Albanii de nord consista dintr-o pătură thracă dedesupt și una illyră deasupra”. Nopcsa M. 223: „Dacă se admite o pătură thracă (*satem*) dedesupt și o pătură illyră (*centum*) deasupra, dispar toate dificultățile”. Nopcsa A. 149: „Illyrii care pe vremea Romanilor locuiau la coastele mării adriatice erau un popor amestecat (*Mischvolk*)”. Nopcsa K. 2: „Coasta de răsărit a mării adriatice pe vremea Romanilor era locuită de un popor amestecat, care-și avea originea în două popoare deosebite, anume în Thraci și în Illyri curați (=Veneți), cu preponderanță numerică a elementului thrac și cu preponderanță socială a elementului illyr. Din această amestecătură, supusă la o puternică romanizare, auzișit Albanejii”.

Această concepție asupra firii etnice a Illyrilor din peninsula balcanică, la care Nopcsa a ajuns pe baza legăturilor care ar fi existând între limba albaneză și limba illyră pe de o parte, limba thracă pe de altă parte, a fost scoasă la iveală mai înainte, în mod independent de vreo comparație cu limba albaneză, de arheologi. Strădăniunile acestora de a hotărî raporturile istorice și geografice dintre Illyri și Thraci, care auzi dat naștere la o bogată literatură (Vezi-o la Nopcsa M. 212), auzi culminat în părerea că primii emigranți auzi fost Thracii, care s-auzi lășiț până la marea adriatică, și dincolo de această mare pe coasta de est și de sudest a Italiei, și că apoi peste Thraci auzi venit Illyrii, care s-auzi scurs peste ei în partea de răsărit a peninsulei, iar în partea de apus a acesteia, precum și în părțile transadriatice, s-auzi stabilit printre dînși, reducându-i la o clasă subordonată, la un fel de Heloși. Curați Illyri, neamestecați cu Thraci, erau Veneții (Patsch, *Thrakische Spuren an der Adria*, *Jahreshefte des oesterreichischen archäologischen Instituts* anul 1907; Penka, *Die vorhellenische Bevölkerung Griechenlands*, *Archiv für Rassenkunde* anul 1911. La Nopcsa Z. 920, Nopcsa M. 212, Nopsc U. 7). În consecință, din cele două stații preistorice principale din Bosnia, Butmir și Glasinac, cea mai veche, Butmir, ar aparține Thracilor, și cea mai nouă, Glasinac, ar aparține Illyrilor, Nopcsa Z. 920, Nopcsa U. 7. Iar în cele două tipuri de Albaneji, unul brunet și violent, altul blond și liniștit, Nopcsa ar videa perpetuate până astăzi cele două pături

componente ale așa numiților Illyri: tipul brunet ar reprezenta pe adevărații Illyri, iar tipul blond ar reprezenta pe Thraci, Nopcsa U. 6.

Nopcsa M. 212 face, cu privire la concluziile arheologilor, următoarea observație: „Toate aceste păreri rămân simple ipoteze, cită vreme, făcînd abstracție de vechea și moderna nomenclatură a Albaniei, nu vom căpăta probe din rămășițele arheologice care se vor fi găsit în Albania însăși, apoi din tradițiile, miturile, anthropometria actualilor Albaneji”. Cum că sînt simple ipoteze am bănuț chiar numai din puținele indicii date de Nopcsa asupra argumentării arheologilor, Nopcsa M. 212. Principalele argumente ale lui Patsch, de pildă, ar fi că se găsesc pe teritoriul illyr nume de localități thrace și că Illyrii, după mărturiile istorice, ar fi supus o populație mai veche, pe care ar fi redus-o la starea de Heloți (Aceste lucruri se pot împăca însă și cu presupunerea că Thracii, veniți după Illyri, s-ar fi extins odată prin ultime ramificații până în teritoriile illyre, pe care cu vremea nu le-au mai putut stăpîni, și că Illyrii au supus la starea de Heloți o populație mai veche neindogermană, care foarte probabil a existat în peninsula balcanică înainte de invazia Indogermanilor). Dar nici Nopcsa n-a adus vreo lămurire asupra firii etnice a Albaneșilor. Din cercetările sale asupra rămășițelor arheologice din Albania, asupra tradițiilor, miturilor și anthropometriei Albaneșilor, pe care le face în Nopcsa M., nu rezultă ca ceva sigur pentru istoria acestui popor decît că este relativ de curînd venit în actualul teritoriu din regiuni de mai la nord (Vezi mai sus § 343). Iar asupra materialului limbistic am de făcut observațiile următoare: 1. Pe numele topice illyre care s-ar găsi pe actualul teritoriu albanez nu se poate pune nicio bază, căci numiri topice vechi se pot păstra pe un teritoriu oarecare chiar după ce vechea populație a dispărut din acel teritoriu și a fost înlocuită cu o populație nouă. Acest lucru îl recunoaște și Nopcsa, Nopcsa Z. 915. 2. Din celălalt material, care, cu toată umplutura, posedă sigur ceva adevărat, rezultă că limba albaneză are oarecare legături și cu limba illyră și cu limba thracă. Legăturile acestea, bazate numai pe cuvinte, și care s-ar putea explica decî prin împrumut (Vezi § 332), sînt explicabile oricum între limbi indogermane, între limbi de aceeași origine, fără ca să fie nevoie ca limba albaneză să fie numai decît ori illyră ori thracă. Ba tocmai faptul acesta, că limba albaneză prezintă legături lexice și

cu limba illyră și cu cea thracă, este ceva firesc pentru o limbă *alta*, înrudită cu cele două, iar nu identică cu una din ele. În orice caz, dacă trebuie numai decît să facem această identificare și ne ducem după statistică (Alt criteriu de judecată în așa înprejurare n-avem), apoi limba albaneză e mai degrabă illyră decît thracă, pentru că legăturile cu limba illyră, așa cum reese din materialul brut adunat de Nopcsa, sînt mai numeroase decît acele cu limba thracă. 3. Presupunerea că Illyrii din peninsula balcanică ar fi fost un popor compus din Thraci supuși și Illyrii dominatori nu rezultă, decî, din faptele limbistice oferite de limba albaneză. Dar ea este contrazisă și de înprejurările geografice. Oricare va fi fost anume în mod precis patria primitivă a Indogermanilor, ori prin Asia pe undeva, după cum s-a crezut mai înainte, ori prin Europa (de pildă în nordul Europei, cum vrea Hirt, ori în sudul Rusiei, cum vrea Schrader), Hirt, *Die Indogermanen*, Strassburg, 1905, pag. 176 sqq., ori tot prin Asia, și anume la Altai, după cum vrea acum de curînd Kramář, *Die Ankunft der Germanen, Litauer und Slaven aus der Urheimat am Altaj*, Budweis, 1916 *), în peninsula balcanică ei s-au lățit dela răsărit spre apus, și este firesc lucru ca cei mai de curînd veniți să fie așezați în această peninsulă mai spre răsărit și să fi împins și să fi îngrămădit pe cei mai de mult veniți spre sud și spre vest. Un zbor al noilor veniți peste capetele celor mai vechi pentru a se așeza la vest (tocmai în regiunea cea mai puțin fecundă) și a reduce acolo la starea de Heloși pe emigranții veniți înainte de dinșii, aceasta e din contra mai puțin firesc. 4. Din argumentare trebuie scos faptul că limba illyră ar fi o limbă *centum*, pentru că nu se știe nimic sigur în această privință (Vezi § 171). Prin scoaterea acestui fapt se prăbușește toată clădirea hipotezei. 5. Din argumentare trebuie scos mirajul că Albanezii trebuie să fie numai decît descendenții vechilor locuitori ai actualului lor teritoriu.

Cu alte vorbe, din asămănările de cuvinte dintre limba albaneză și limbile illyră și thracă nu se poate afla nimic asupra firii etnice a Albanejilor **).

*) Această lucrare o cunosc numai dintr-un prospectus.

***) Cu privire la coexistența Thracilor și a Illyrilor, ori la amestecul dintre aceste neamuri de oameni, care ar fi avut loc pe teritoriul cunoscut sub numele de illyr din peninsula balcanică, apar neconținut presupunerii. Menționez aici pentru curiozitate două. Jorga, *Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, Bucarest, Juin 1915, pag. 116:

II

§ 347. Dacă din eventuale asămănări de cuvinte dintre limba albaneză și limbile thracă și illyră nu se pot trage concluzii asupra firii etnice a Albaneșilor, există în altă direcție posibilitatea de a face între limba illyră și cea albaneză comparații din punct de vedere al sunetelor, al aceluși element limbic care este indicele cel mai puternic al afinității etnice (Vezi §§ 273, 308 e). Anume:

α) Limba romanică a Illyrilor din peninsula balcanică, și anume cea a Liburnilor din insula Veglia (Vezi § 54 sub Liburni), s-a păstrat în diferite notițe mai vechi, dar mai ales în acele culese de Bartoli din gura ultimului Vegliot care o mai învățase ca limbă maternă, a lui Tüóne Udăina, mort la 10 Iunie 1898 (Bartoli, *Das Dalmatische*, I pag. 13). Notițele toate, precum și un studiu asupra sunetelor, formelor și lexicului aceștei limbi, mai înainte (și anume întîiu de Ascoli) *vegliotă* numită, iar astăzi *dalmată*, a publicat Matteo Giulio Bartoli, *Das Dalmatische*, Wien, Hölder, 1906, 2 volume (Schriften der Balkankommission *).

„Illyrii înainte de a se romaniza își părăsise limba și adoptase pe cea a Thracilor”. Barić 125: „Limba albaneză este un dialect thrac illyrizat. Despre aceasta voiți vorbi mai pe larg aiurea [Probabil în a două parte a lucrării sale *Albanorumänische Studien*, care, după cît știu, n-a apărut încă]”. Va să zică Thracii s-au illyrizat după Barić, nu s-au thracizat Illyrii, cum zicea Iorga. Aceste lucruri sînt de altfel atît de ușoare la așa mare depărtare! Mai ales că Illyrii și cu Thracii erau frați, după cum afirmă Iorga locul citat („*Les Illyriens, vaincus et soumis, ne disparurent pas plus que leurs frères, les Thraces, dont ils avaient emprunté le langage, abandonnant le leur*”), și între frați, firește, limbile se schimbă ca ceașanele.

*) Cunoștințele asupra limbii dalmate depe alte teritorii illyre decît acele al insulei Veglia sînt foarte neîndestulătoare și încurcate. Ele consistă în cuvinte împrumutate din dalmata de limba sîrbocroată și în cuvinte strecurate din dalmata în acte publice latinești și italienești scrise de Dalmati. Din asemenea împrumuturi și infiltrații aflăm cuvinte dalmate și fonetisme dalmate. Și se constată într-adevăr cîte ceva. De pildă, în dalmata de sud, care după Bartoli D. II 378 ar începe cam delă latitudinea insulei Curzola, *c* s-a păstrat ca explozivă nu numai înainte de *e* fix, ca în dalmata de nord, în special în vegliot (Vezi § 339), ci și înainte de *i* fix (cu alte vorbe înainte de oricare *e*, *i* sonanți), pentru că în limba sîrbească delă Ragusa cuvîntul latin *cimex* sună *kimak* (Jireček *Die Romanen in den Städten Dalmatiens* I, 83; Bartoli D. II, 378). Acelaș lucru probabil s-a întîmplat cu *g*, dar lipsesc exemple. Diftongii, cei atît de caracteristici pentru limba romanică a Illyrilor (Vezi mai jos § 349)

β. Pe coastele de vest ale mării adriatice (coastele de est ale Italiei) a existat o populație illyră, care a fost romanizată. Pentru aceasta sînt două feluri de mărturii, unele istorice, altele bazate pe conformitatea de nume personale, nume de triburi și nume topice, care apar și pe teritoriul illyr din peninsula balcanică și pe teritoriul de pe coasta răsăriteană a Italiei. Acești

No 2, a) apar în forme ca *siando* (= *siāndo*) > *essēndo* în testamente din Ragusa (Jireček Die Romanen, II, 12; Bartoli D. II, 261). *e* și *o* neaccentuați pe tot celălalt teritoriu dalmat, afară de Veglia, au propensia de a se preface în *i* și *u*, după cum se vede și din actele publice și din cuvintele romanice împrumutate de limba sîrbocroată (Jireček Die Romanen I, 80-81; Bartoli D. II, 348).

Dar limba sîrbocroată a împrumutat cuvinte și din venețiana și din romîna, iar actele publice scrise în latinește și italienește cuprind poate și elemente venețiane. Cine are să facă deosebirea? Jireček Die Romanen II, 1-19, dă acte publice din 11 localități. Cele mai multe sînt din Ragusa, și chiar cele din localități altele decît Ragusa provin cele mai multe tot dela Ragusanii. Dar ce este dalmat și ce este venețian în aceste acte scrise în limbile latină și italiană? Această hotărîre se lasă pe sama lectorului. Jireček Die Romanen I, 78-93 sub titlul „Der romanische Dialekt der Dalmatiner” înșiră tot felul de fapte, fonologice, morfologice și lexice. Dar ce este într-adevăr dalmat în ele? Această hotărîre se lasă pe sama lectorului. Ce caută, de pildă, *prevede* > *presbyter* pag. 91? Acest cuvînt este imposibil să fie dalmat, pentru că dalmata aparține sigur la grupul de limbă apenino-balcanic (Vezi mai jos § 349) și nu preface explozivele a-fone intervocalice în fonice. *Prevede* e sigur venețianul *prévede*. Se a-daug apoi dificultățile ortografice și înaprejurarea că un cuvînt romanic intrat în gura Slavului a suferit probabil ulterioare schimbări care nu tre-buesc puse pe socoteala limbii de origine. Acelaș cuvînt apare scris *clesia*, *glesia*, *glegia* > *ecclesia* Jireček Die Romanen I, 84. Care-î adevărata lectură? În limba sîrbă dela Ragusa există cuvîntul *kimenat* > *caemēntum*. Bartoli D. II 333. Inseamnă aceasta că în limba dalmată nu exista diftongul *ia* (> *ĕ* în silabă închisă) în acest cuvînt? Mai degrabă cu mult este de admis că diftongul *ia* exista, dar că a dispărut, prefăcîndu-se în *e*, în urma unei ulterioare alunecări de sunet sîrbești.

Cazurile de acest fel, de care am dat cîteva exemple, sînt nenumărate, și Bartoli, cu toată munca depusă, n-a putut scoate decît puțin material probabil dalmat din asemenea izvoare. Bartoli D. I, 84: „Din texte numai puține cuvinte am putut culege. Din multe groase volume de colecții publicate și nepublicate am putut culege numai un cuvînt ori două. N-a fost muncă ușoară să păscuesc exemplele rari nantes în marea documentelor celor numai pentru istoric interesante și care pentru filolog sînt fără folos și plihticoase”. Pentru aceia are dreptate Clemente Merlo să spună Vegliotto e ladino 279 (la Bartoli Dalmazia e Albania 489) că „la dreptul vorbind, ceia ce știm din limba dalmată e vegliotul, restul e întunecime mare, ruine și zgură, din care nu poți scoate nimic”.

Illyri din Italia au venit ca emigranți din peninsula balcanică, probabil pe calea mării. Mărturii de soțul celor pomenite asupra Illyrilor din Italia există pentru poporul Paeligni și pentru provinciile Apulia și Calabria. Vezi Kretschmer Einleitung 259-260. În nomenclatura actuală italiană ar fi aproximativ provinciile Abruzzi (Abruzzo ulteriore și Abruzzo citeriore), Terra di Bari, Terra d'Otranto (Limba din aceste două din urmă provincii o numește Bartoli *pugliese*). Dialectele italiene de pe aceste teritorii se pot considera, prin urmare, ca vorbiri romanice dezvoltate pe fond illyr.

γ. Alt dialect italian dezvoltat pe fond illyr este cel istriean.

δ. Dela neamul illyr Messapii din Calabria (Terra d'Otranto) s-au păstrat inscripții în limba messapică.

§ 348. În ce privește inscripțiile messapice, s-ar constata în ele, după Kretschmer Einleitung 263 sqq., următoarele asemănări de sunete cu limba albaneză: 1. *ō* indogerman < *a*; 2. diftongul indogerman *au* < *a*. Deosebiriile sînt însă chiar în acest cadru strîmt mai mari decît asemănările: *ō* anume indogerman e reprezentat în messapica prin *a* și *o* Kretschmer Einleitung locul citat, pecînd în albaneza e reprezentat prin *e* M. Alb. 88 (și tot așa prin *e* e reprezentat în albaneza și *ō* latinesc M. Lat. 810); iar în messapica diftongul *au* se găsește mai mult păstrat decît prefăcut în *a* Kretschmer Einleitung locul citat, pecînd în albaneza el regulat a devenit *a* M. Alb. 90.

§ 349. În ce privește limba dalmată și dialectele italienești dezvoltate pe teritoriul illyr, ele au fost comparate cu limba albaneză în Bartoli D. I, 267 sqq.

Bartoli anume împarte limbile romanice în două grupuri, unul pireneo-alpinic și altul apenino-balcanic. Din grupul din urmă desparte apoi grupul illyro-roman, și din grupul illyro-roman desparte pe cel dalmat. El dă caracterele specifice ale acestor grupuri, și la fiecare din grupuri compară și limbile română și albaneză.

Din discuția lui Bartoli se constată lămurit următoarele lucruri: 1. Din grupul apenino-balcanic, care, pelingă teritoriile illyre (balcanice și italice) cuprinde aproximativ tot mijlocul și sudul Italiei (inclusiv Sicilia), insula Corsica și nordul insulei Sardinia, fac parte limbile română și albaneză. 2. Limba dalmată are strînse legături cu vorbirile italiene dezvoltate pe te-

ritoriul illyr, și împreună cu acestea formează grupul illyro-roman. 3. Limbile română și albaneză nu fac parte din grupul illyro-roman. În adevăr:

1. Singurul caracter al grupului apenino-balcanic este că explozivele afone intervocalice se păstrează ca afone. Și la acest caracter participă într-adevăr limbile română și albaneză. Celelalte pretinse caractere ale acestui grup, aduse de Bartoli, nu pot fi luate în considerare, pentru că chipul cum s-au dezvoltat *cl*, *gl*, *ct* nu aparține ca ceva specific grupului, iar căderea timpurie a lui *s* și a lui *t* finali, și feliul africativizării lui *c*, *g* înainte de *e*, *i*, sînt fenomene latinești populare, răspîndite prin imitație dela un centru, și nu pot proba nimic pentru baza de articulație a teritoriilor în care s-au răspîndit.

2. Limba dalmată și dialectele italienești depe teritoriul illyr prezintă trei caractere comune, care, la un loc luate, formează caracterul specific al grupului illyro-roman.

a. Abundența diftongilor. Toate vocalele accentuate dau naștere la diftongi, chiar *ă* (prefăcut prealabil în *â*, *ô*), chiar *î* lung și *î* lung. Diftongi mulți există și pe teritoriul celt și pe cel retoroman al lumii romanice, dar nu în așa grad mulți ca pe teritoriul illyr, și pe teritoriul celt, de pildă, *î* și *î* lungi nu se diftonghează, iar pe teritoriul retoroman se diftonghează numai în rari localități. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 82 a atras atenția asupra faptului că și numele personale illyre prezintă mulți diftongi. Compară în adevăr din lista dela § 162 nume ca Aioia, Andueia, Anduenna, Ballaios, Beucus, Beusas, Breucus, Buomis, Buuo, Ceunus, Dennaus, Diteius, Dituieus, Feucon, Iettus, Lastimeis, Liccaius, Oeplus, Paio, Piaiis, Pleuratos, Sclaies, Suaros, Suioca, Teuta, Treusenus, Vedlsouna, Velsounus, Verzaiius, Volsouna; apoi o mulțime cu *ae*, ca Aepicadus, Laedus, etc. Unele din aceste grupuri vocalice vor fi fost cu hiatus, multe însă foarte probabil au fost diftongi.

Acești diftongi sînt indigeni, dezvoltăți prin baza de articulație illyră, nu sînt importați depe teritoriul celt, cum vrea Bartoli Dalmazia e Albania 461. Pentru aceia și africativizarea lui *c*, *g* înainte de *e*, *i* este în romînește anterioară diftongării lui *ê* (Vezi § 251 No 176, § 253 No 192), iar în dalmata e posterioară (Vezi § 339): în romîna diftongarea lui *ê* e ceva importat, care a ajuns pe teritoriul romînesc tîrziu, pecînd în dalmata a fost ceva băstinaș, indigen, care n-a fost importat de nicăiri, ci exista cu mult înainte de importarea fenomenului de africativizare a lui *c*, *g* înainte de *e*, *i*.

b. Feliul cum s-au dezvoltat grupurile *gn, mn, ct*.

c. $\acute{a} < \grave{a}$.

3. Din punct de vedere al poziției pe care o au limbile română și albaneză față de caracterele grupului illyro-romanice, constatăm următoarele.

a. În ce privește acest caracter, limbile română și albaneză prezintă mare deosebire față de grupul illyro-romanice.

Și româna și albaneza au dezvoltat puțini diftongi din vocale accentuate, și numai din *é* și *ó*. Apoi firea acestor diftongi este alta decât cea a diftongilor illyro-romanice. Diftongii români sînt un product de *umlaut*, sînt condiționați anume de *-e* și *-ă* din silaba imediat următoare. În albaneza diftongarea orî e spontanee, orî e dependentă de consonantele imediat următoare și de poziția în cuvînt (Vezi § 314). În illyro-romanice ea e spontanee și variază după cum silaba e închisă orî deschisă.

O oarecare asemănare se poate găsi însă între diftongii albaneji și cei illyro-romanice în aceia că grupurile vocalice disilabice (orî diftongii cu diairesis), care constituiesc majoritatea așa numiților diftongi albaneji, se găsesc, întru cîtva, și pe teritoriul italian de fond illyr de sub § 347 β , după cum se vede din listele date de Goidánich *L'origine e le forme della ditton-gazione romanza* 88 sqq. Fenomenul se găsește însă, pe alocuri, și pe teritoriul retoroman și pe cel celt (francez), Goidánich opul citat 82-83. Sînt indicii că el a existat și în dalmata, căci *ú*, care există alături cu *úó* ca reprezentant al lui *á* din silabă deschisă (în silabă închisă $\acute{a} < \grave{á}$), este probabil eșit din **úo*, *i*, care e reprezentantul în silabă deschisă al lui *ĕ* (în silabă închisă $\grave{e} < \grave{í}$), este probabil eșit din **ie*, și *ú*, care e reprezentantul în silabă deschisă al lui *ǫ* (în silabă închisă $\grave{o} < \grave{ú}$) este probabil eșit din **úo*.

b. În ce privește acest caracter, mai mult samănă limba română, decât albaneza, cu illyro-romanice *). Tipicele corespondențe ale illyro-romanice *gn < mn, mn < un* există în româna, dar nu în albaneza. Tipica corespondență illyro-romanice

*) La tabloul de corespondențe din Bartoli D. 280 trebuie să se facă următoarele schimbări și adaose. *gn < ún* nu există în românește; pentru *ct < t* ($> pt$) există un singur exemplu în românește, meglinit *fat > fapt* (Vezi § 251 No 179, compară § 247 No 138); în albaneza, alături cu *m > mn* (*dăm > damnum, dămōi > damnare* M. Wört. 60) există și *mb > mn* (*škämp, articulat škāmbi > scamnum* M. Wört. 408).

ct < *pt* există întocmai așa numai în romîna, reflexul albanez *ft* samănă numai aproximativ. În două cazuri speciale singure se apropie mai mult albaneza decît romîna de illyro-romanice. Anume *it* > *ct* depe teritoriul celt apare și în illyro-romanice și în albaneza (Apropierea între *it* > *ct* albanez și *it* > *ct* depe teritoriul celt a făcut-o încă M. Lat. 806). Apoi *gn* < *ng*, care apare numai în *signum* în Cerignola (puțin la nord de Terra di Bari), Bari, Molise, Neapoli, Calabria (actuala), Sicilia, Bartoli D. I, 280, și numai în *lignum* în dalmata, Bartoli D. II, 369, e foarte obișnuit în albaneza: din patru exemple cunoscute de mine, *cognatus*, *pignus*, *pugnus*, *signum*, numai unul, *cognatus*, are *gn* < *n* (*kunăt* M. Wört. 214), celelalte trei au *gn* < *ng* (*penk* articulat *péngu*, *pungi*, *šenk* articulat *šéngu* M. Wört. 327, 357, 401). Dar aceste două cazuri nu aparțin ca ceva specific grupului illyro-romanice.

c. Acest important caracter aparține limbii romînești (Vezi § 235), dar lipsește limbii albaneze.

Dacă în ce privește fenomenele specifice grupului illyro-romanice limba albaneză nu prezintă mai mari legături cu acest grup decît limba romîna, ea are comune cu dînsul unele fenomene care lipsesc limbii romîne, dar aceste fenomene nu sînt specifice grupului illyro-romanice, ci aparțin unui teritoriu romanice cu mult mai mare. Anume:

á < *é* prin schimbare spontanee, fără umlaut: în dalmata Bartoli D. II, 340; în Abruzzi și pugliese? Bartoli D. I, 277; pentru alte teritorii romanice vezi Meyer-Lübke Grammatik I § 224 sqq.; pentru albaneza M. Lat. 806.

ũ < *ü*: în dalmata Bartoli D. II, 338, 378; în Abruzzi și pugliese Bartoli D. I, 277; pentru alte teritorii romanice vezi Meyer-Lübke Grammatik I, § 47 sqq.; pentru albaneza M. Lat. 811, Pek. 37 (Cum că *ũ* albanez este într-adevăr *i* rotunzit, vezi Pek. 6).

nt < *nd*, *nc* < *ng*, *mp* < *mb*, *nd* < *nn*, *mb* < *mm*. Asupra acestor fapte a atras atenția Miklosich, Albanische Forschungen, II, 83 (Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Bd. XX) și M. Lat. 806. Miklosich: „*mb* și *nd* se pronunță [în albaneza] după localități ba *mb*, *nd*, ba *mm*, *nn*. În neapolitan *nd* se prefăce în *nn* și *mb* în *mm*. Wentrup atrage atenția asupra faptului că și în limba oscă *nd* se prefăcea în *nn*. Asămănarea limbii

albaneze în elementele sale romanice cu dialecte din sudul Italiei îmi pare că merită atenție". M. Lat.: „Apropieri [între albaneza] cu fenomene fonologice din sudul Italiei, care în parte există și în limba oscă, anume *nd*, *ng*, *mb* din *nt*, *nc*, *mp*, *nn*, *mm* din *nd*, *mb*, ni aduc aminte de elementul iapyg-illyr din vechea Italie de sud". În dalmata nu există fenomenele Bartoli D. II, 372. *nt* < *nd*, *nc* < *ng*, *mp* < *mb* în Abruzzi, Molise, Marche, Neapoli Meyer-Lübke Italienische Grammatik 132; *mp* < *mb* în Sicilia Meyer-Lübke ibidem; *nd* < *nn*, *mb* < *mm* în Sicilia și, cu excepție de jumătatea sudică a Calabriei (actuale), în tot sudul și mijlocul Italiei până aproximativ la latitudinea orașului Ancona Meyer-Lübke opul citat 132, 133. Pentru albaneza vezi M. Lat. 818. *nt* < *nd*, *nc* < *ng*, *mp* < *mb* în neogreaca Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache II ed. § 15. Pentru *nt* < *nd*, *nd* < *n* sporadici și dialectali românești vezi § 246 Nos 128, 129. M. L. R. R. Alb. 41-42 socoate că fenomenul ar fi aparținut și limbii messapice, pentru că numele de localitate messapic *Brindusium*, care ar fi derivat după Strabon din cuvântul messapic *brention* cap de cerb (la Strabon VI, 3, 6), ar arăta că în acea limbă *nt* devenise *nd*. Aceasta ar fi o probă mai mult că limba albaneză este înrudită cu limba illyră dela sud, în special cu cea messapică, și nu cu limba illyră dela nord. „Consider, deci, cu Kretschmer și cu Pedersen Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXVI, 301, limba illyro-albaneză ca identică ori cel puțin ca foarte înrudită cu limba messapică și ca deosebită de limba nord-illyro-venetă". Mai întîrî însă etimologia *Brindusium* > *brention* nu-î sigură. Dar chiar dacă am admite pe baza ei fenomenul *nt* < *nd* în messapic, fapt remarcabil, care nu poate fi trecut cu vederea, este acela că în limba dalmată, care s-a dezvoltat pe un teritoriu illyr tot atît de sudic ca și Messapia, fenomenul lipsește. Illyrica de nord, pe care, ca pe o limbă deosebită, vor s-o separe de illyrica de sud atît Pedersen cît și Kretschmer, este limba venetă. Liburnii, în gura cărora s-a dezvoltat limba dalmată, și anume cea vegliotă, aparțineau la Illyrii dela sud, nu la Veneți. Illyr de nord și Illyr de sud au doar alt înțeles decît acel de Dalmat de nord și Dalmat de sud din diviziunea pe care vrea Bartoli s-o facă în limba dalmată din punct de vedere al africizării lui *c*, *g*+*e*, *i* (Bartoli D. II, 378). Fenomenul că după nazală sunetul afon devine fonic, care se găsește pe o mulțime de teritorii altele care nu erau

illyre, și care lipsește pe un teritoriu illyr per excellentiam, chiar dacă s-ar fi găsit în messapica, nu constituie de fel o probă că limba albaneză ar fi înrudită cu cea illyră.

Fenomenul albanez de umlaut, că vocalele accentuate se prefac în vocale mai închise sub influința unui *e* ori *i* din silaba următoare (Vezi § 314) își are analogul în următoarele fenomene italienești: $\acute{e} < i$ și $\acute{o} < u$, când în silaba următoare este *i* ori *u*, în Abruzzi și teritoriul dela sud de Abruzzi până la Brindisi incluziv, și în Neapoli; $\acute{e} < i$ și $\acute{o} < u$, când în silaba următoare este *i*, în teritoriile mai sus numite, apoi în toată Italia de nord afară de Piemont și Genua. Meyer-Lübke *Italienische Grammatik* 24, 45.

În urma acestora se poate spune, deci, că limbile română și albaneză nu fac parte din grupul de limbi illyro-romanice, și că comparația, câtă se poate face, din punct de vedere al sunetelor între limba illyră și cea albaneză nu arată că această din urmă ar fi o limbă illyră *)

§ 350. Tot astfel indicațiile pe care ni le pot da *cuvintele* asupra legăturilor de viață socială sînt de așa natură, încît probează că nici raporturi strînse, între poporul român și cel albanez de o parte, și popoarele din grupurile apenino-balcanic, illyro-romanice de altă parte, n-au existat. În Bartoli D. I, 290

*) În special caracteristic este rezultatul la care a ajuns M. L. R. R. Alb. în urma comparației dintre caracterele limbii albaneze și cele ale limbii dalmate, ale limbii per excellentiam dezvoltate pe bază de articulație illyră. Pag. 36-37: „Comune limbilor albaneză și dalmată sînt fenomenele $\acute{t} < s$, $\acute{u} < \ddot{u}$ și umlautul lui \acute{a} sub influința lui *i* din silaba următoare. Fiindcă dezvoltarea $\acute{t} < s$ e de mică importanță, iar umlautul $\acute{a} \rightarrow i$ prezintă mari diferențe, apoi ca asemănare între albaneza și dalmata rămîne numai $\acute{u} < \ddot{u}$. În schimb deosebiriile sînt multe: ritmul [e vorba de mersul treptat descrescînd al accentelor silabice expiratorii în cuvintele proparoxytona albaneze, ... $\angle _ _$, pe cînd în dalmata la cuvintele proparoxytona ultimă silabă are un accent expiratoriu mai mare decît penultima, ... $\angle _ _ _$], dezvoltarea vocalelor finale, dezvoltarea vocalelor din penultima în proparoxytona, dezvoltarea nazalelor, deci „o deosebire așa de mare cît numai și-o poate cineva închipui (eine denkbar grosse Differenz)“?. Apoi adaugă autorul pag. 37-38: „Această mare deosebire dintre albaneza și dalmata probează că, dacă se admite la baza unor asemenea lucruri un factor etnic, apoi „populația anteromană de pe coasta de răsărit a mării adriatice aparține unui neam de oameni cu totul altul decît locuitorii din țara muntoasă de alături, decît adevărații străbunii Albanajilor“?.

sqq., 305 sqq., II, 432 sqq. sînt înşirate cam amestecat cuvinte care, mai mult sau mai puţin, ar aparţinea exclusiv grupurilor apenino-balcanic ori illyro-romanice. Limbile romînă şi albaneză sînt şi ele vîrite în comparaţie. Eu am constatat, cît am putut, că din cuvintele date de Bartoli următoarele, aparţinătoare limbii romîneşti, iar unele şi limbii albaneze, se pot considera ca specifice grupurilor aceluia.

a. Apenino-balcanic: *allectare* (rom. *aiépt*).—**allenire* (rom. *alin*).—**astectare* > *aspectare* (rom. *aştept*? Vezi Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 150).—rom. *cucuvăe*; alb. *kukuvăă* M. Wört. 211. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 306.—**cytula* (rom. *cütură*).—**excutulare* (rom. *scütur*).—*facere* din punct de vedere al înţelesului de *a merge*, pe care-l are la forma reflexivă: *fă-te încoace* (rom.; alb. Ped. 113 coloana 1). Pentru italiana Bartoli D. II, 432. În romîna şi albaneza *fac* are acest înţeles şi la activ, vezi pentru albaneza Ped. 113 coloana 1.—*grando* (rom. *grîndină*).—**inacresco* (rom. *înăcréc*).—rom. *lăsătul de carne*. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 306. Înţelesurile sînt însă deosebite: reflexele romanice au înţelesul de *carnaval*, pecînd în romîneşte înţelesul e de *ziua care precede imediat postul cel mare*.—*lunter* (rom. *luntre*; alb. *lúndră* M. Wört. 251).—*matia* (rom. *măte*).—*nemo* (rom. *nimeni*).—*pavimentum* (rom. *pămînt*).—*sugere* (rom. *sug*).—**tando* (vechiu romîn *tînd* = *cînd*).—*tenere* din punct de vedere al înţelesului de *Gegend* pe care-l are participiul: rom. *ţinut*. Pentru italiana Bartoli D. II, 432.—*uxorare* (rom. *însór*).

b. illyro-romanice: *cadus* (rom. *cădă*?).—*conventum* din punct de vedere al dezvoltării înţelesului de *Rede, Wort, parole* (rom. *cuvînt*; alb. *kuvănt* M. Wört. 219). Dacă s-a mai dezvoltat acest înţeles şi în altă limbă, anume în pugliese, e îndoişos Bartoli D. I, 290.—**cotizare* (rom. *cutéz*; alb. *kudzöi* M. Wört. 209).—*excutare* din punct de vedere al dezvoltării înţelesului de *enlever, arracher* (rom. *scot*).—*ningere* (rom. *nînge*).—**salitorium* (rom. *răsăritoare* loquet Cihac I, 241).—rom. *şap*; alb. *stşap, tsap* M. Wört. 387. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 291.—*udus* (rom. *ud*). Se mai găseşte numai în dalmata.—*veteranus* (rom. *bătrîn*).

La acestea adaug eu că sînt nume de familie romîne care-şi au originea în nume comune dalmate. Anume, sigur *Cincu*, care

e numele dalmat (vegliot) al ploșniței, *čínko* > *cīmex* Bartoli D. II, 133. La Dalmați se găsește întrebuițat cuvîntul ca poreclă: „Ratchus, vocatus Chimach” din Ragusa, anul 1461 Jireček Die Romanen III, 17 (Citește *kīmak*. Pentru *c* înainte de *i* ne-africanizat în dalmata de sud vezi § 347, *α*, Nota). Apoi poate *Pāscu*, care orî e o scurtare din numele creștin *Paschalis* = adiectivul *paschalis*, orî mai degrabă e dalmatul *pāsku* > *episcopus* Bartoli D. II, 124. Compară francez *Lévêque*, german *Bischof*, englez *Biscop*.

Dupăcum din punct de vedere al dezvoltării sunetelor, a-decă al bazei de articulație, legăturile față de grupurile apenino-balcanic și illyro-romanice, macarcă în general slabe, sînt în tot cazul mai mari din partea limbii romîne decît din a celei albaneze, tot așa la relațiile sociale, care s-ar proba ca existente prin cuvintele comune, legătura, foarte slabă (18 cuvinte apenino-balcanice și 9 cuvinte illyro-romane se găsesc și în limba romînească!), apare în tot cazul mai puternică din partea limbii romînești, căci la grupul apenino-balcanic albaneza participă numai cu 3 cuvinte din 18, și la grupul illyro-romanice participă numai cu 3 cuvinte din 9*).

*) De altă natură sînt asemănările fonologice, pe care le constată Jordan în Dialectele italiene de sud și limba romînă, Arhiva Iași, anul 1923, pag. 35-50, 20-32 [numerotare greșită în loc de 148-160], 161-165, între dialectele italiene de sud și limba romînă. Prin dialecte italiene de sud înțelege Jordan dialectele de pe acel teritoriu al peninsulei Italia (cu Sicilia) care aparține domeniului apenino-balcanic. Dar fenomenele înșirate de el nu aparțin ca ceva propriu, specific, nici domeniului apenino-balcanic, nici așa numitei de dinsul Italia de sud, căci se găsesc și în alte vorbiri romanice în afară de domeniul apenino-balcanic. Pînă și un fenomen ca *v* inițial < *h* se găsește și în spaniola, căci spaniolul *hueco* este foarte probabil > *vocuus*. Cînd va sta cineva să caute asemănări între două limbi romanice oarecare și nu se va mărgini la fenomenele care se găsesc numai în acele două limbi, ci va lua în considerare și fenomene care se găsesc și în alte limbi romanice în afară de cele două, va găsi sigur tot atît de numeroase asemănări, ca acele pe care le înregistrează Jordan între limba romînească și dialectele italiene de sud, între oricare două limbi romanice, în special, de pildă, între limba romînească și limba spaniolă orî limba franceză orî limba retoromană. Numai pentru trei fenomene (care de altfel nu sînt nici apenino-balcanice nici illyro-romane, căci lipsesc limbilor dalmată și albaneză) s-ar putea zice că aparțin în propriu dialectelor italiene de sud și limbii romînești. Acele trei fenomene sînt *e* inițial neaccentuat < *α*, care fenomen se găsește, drept, și el în multe alte vorbiri romanice, dar nicăiri nu apare în așa mare măsură ca în limba romînă

III

§ 351. Cine sînt Albanajii? Chestiunea a rămas în picioare. Thracii, după cum presupuneau Pauli, Hirt (Vezi § 342) și Nopcsa (Vezi § 346), nu sînt, căci deosebirile dintre limba Romînilor, al căror element principal constitutiv l-au format Thracii, și limba Albanajilor, deosebiri pornite dela baza de articulație

și pe teritoriile abruzzez, neapolitan și sicilian; apoi două, oarecum, bagatele, anume dezvoltarea lui *-ev-* ca *-u-* în cuvîntul *levare* (romîna, teritoriile abruzzez, pugliez, sicilian) și dezvoltarea lui *b* ca *u* în cuvîntul *praebyster* (romîna, teritoriul abruzzez). În studiul său *Lateinisches *cī* und *tī* im Süditalienischen*, publicat în *Zeitschrift für romanische Philologie* XLII pag. 516-560, 641-685 Iordan a înregistrat în mod sistematic tot materialul de exemple existent prin gramatici și prin lexicoane privitor la chipul cum s-au africativizat *cī* și *tī* pe teritoriul peninsulei Italia (cu Sicilia) care aparține domeniului apenino-balcanic, și în general tot materialul de exemple (dintre care unele sînt de origine nelatină, altele de origine obscură, altele de origine onomatopeică) care prezintă sunetele *ts* și *tš* pe acel teritoriu. Din punct de vedere al legilor lucrul se prezintă obscur, și presupunerea lui Iordan că în dialectele italiene de sud *ts* ar fi apariția normală, iar *tš* s-ar datori unui împrumut din limba literară italiană, este tot așa de neprobabilă ca și părerea altora care susțin că în dialectele italiene de sud s-ar fi dezvoltat normal totdeauna *cī* ca *tš* și *tī* ca *ts*: legile după care s-au africativizat *cī* și *tī* ba ca *tš* ba ca *ts* atît în limba literară italiană cît și în dialectele italienești nu s-au aflat încă. Dar materialul cel bogat de exemple adunat de Iordan ne prezintă pentru dialectele italiene de sud starea complectă de fapt, adunată la un loc, așa cum nici pe departe n-o putem cunoaște din lucrările de generalizare, ca *Italienische Grammatik* a lui Meyer-Lübke, de exemplu. Și din acest material de exemple noi constatăm, în ce privește raporturile dintre dialectele italiene de sud și limba romînească, un fapt. Anume, atît în ce privește africativizarea lui *cī*, *tī*, cît și în ce privește tot felul de fenomene fonologice altele, pe care le observăm cu această ocazie, cînd petreci supt ochi unul cîte unul nenumăratele exemple adunate de Iordan, constați că între limba romînă și dialectele italiene de sud există o mare deosebire și că mai mult decît cu dialectele italiene de sud samănă limba romînă cu limba italiană literară. La lumina acestor fapte trebuie să recunoască cineva că acele două trei fenomene fonologice, care se găsesc numai în limba romînească și în dialectele italiene de sud, se datoresc sigur unei dezvoltări independente. Mai am de observat că nu este exact că „în Italia sudică *ū* latinesc clasic se păstrează neschimbat, ca și în limbile sardă, dalmată, albaneză și romînă” Dialectele italiene de sud și limba romînă, pag. 25. În Italia sudică acel *ū* este numai în aparență=*ū* latinesc. În realitate el este provenit dintr-un *ō* închis > *ū* latinesc, pentru că în Italia sudică și *ō*=*ō* latinesc a devenit *ū* și tot așa, în aceeași Italie sudică, printr-un fenomen analog, și *ē* închis, ori că va fi provenit dintr-un *ē* latin, ori că va fi provenit dintr-un *ī* latin, devine *ī*.

și dela cea psihologică, sînt prea mari (Vezi §§ 314, 318), pentruca să putem admite la amîndouă popoarele acelaș fond etnic. Illyrii iarăș nu pot fi, căci caracterele fonologice specifice grupului illyro-romanice, care-și aū obirșiea în baza de articulație illyră, lipsesc limbii albaneze (§ 349), iar apropierea pe baza cuvintelor, care se pot face între limba albaneză și cea illyră, în general fără valoare, ca orice apropieri pe bază de cuvinte, sînt contrabalansate de apropieri analoge dintre limbile albaneză și thracă (§§ 344, 345, 346), apoi în special comparația care s-a putut face direct între limba albaneză și cea illyră, cită s-a putut această dîn urmă întrezări în inscripțiile messapice, a arătat că deosebirile dintre cele două limbi sînt cel puțin tot așa de mari ca asămănările (§ 348).

Dacă nu sînt nici Thrăci, nici Illyrii, nu pot fi alt ceva decît Pannoni. Pe Pannoni din punct de vedere al numelor personale nu-i putem deosebi de Illyrii (Vezi §§ 160, 161, 162). Pannoni erau apoi considerați de Greci ca înrudiți cu Illyrii (Vezi § 54 sub Pannonii). Dar erau un popor deosebit, a parte, nu erau identici cu Illyrii, și nici limba lor prin urmare nu era limbă illyră. Spre Pannoni ne îndreaptă și faptul că aū putut Albaneji să reziste romanizării, lucru care nu s-a putut întimpla decît în acea parte a peninsulei balcanice expusă romanizării, unde forța agenților romanizatori s-a exercitat mai puțin, anume în lacuna însemnată la § 111 No 2, lacună în care trăiau popoare pannonice (poate Mazaei, Ditiones, Daesitatae, sigur Breuci); și faptul că aū trăit odată în vecinătatea Romînilor dela nord, a Dacoromînilor (Vezi §§ 313, 317, 335); și faptul că izvoarele istorice și tradițiile albaneze arată pe Albaneji ca veniți în actualele lor teritorii din regiuni dela miăzănoapte. Dar și firea fizică și psihică a Albanejilor îi apropie de Pannoni. Vezi cum descrie pe Pannoni Cassius Dio XLIX la § 47 și compară cele spuse despre Albaneji de Nopcsa U. 27 sqq. Poate chiar portul lor, înbrăcămîntea lor ni-i arată ca Pannoni. Albaneji sînt foarte conservatori, între altele în felul de a se înbrăca. În Nopcsa M. 218-219 se arată de o parte portul femeesc preistoric dela Mycene, din Creta și din stația preistorică dela Klîcevac din Serbia, iar de altă parte portul femeilor albaneze de astăzi. E aceeaș formă a hainei și acelaș chip de confecționare. Acest dîn urmă constă în aceia că șușeniți înguste de materie se coasă una de alta în sens orizontal. Iar portul bărbătesc al Albanejilor, după cum se vede din figurile date în Nopcsa M. 214 și

în Nopcsa, Albanien, Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens, Berlin und Leipzig, 1925, este de așa fel, încît apare ca compus din fragmente lipite unele de altele. Astăzi acele fragmente sînt și numai aparente, provocate de aplicațiuni ornamentale, dar sînt de multe ori chiar reale fragmente, astfel că pantalonii consistă într-adevăr din peteci cusuți unul lingă altul (Vezi Nopcsa, Albanien, pag. 173, 174); cu atît mai mult acest mod de a confecționa hainele bărbătești, din fragmente cusute unele de altele, a trebuit să existe altă dată. Față cu această confecționare din fragmente a hainelor, bărbătești și femești, albaneze compară cele spuse de Cassius Dio XLIX la § 47 asupra feliului de înbrăcăminte pannon. Pe vremea Romanilor portul preistoric de tipul Kličevac fusese înlocuit la celelalte neamuri din peninsula balcanică prin feliuri de a se înbrăca mai recente, ori în tot cazul celelalte neamuri afară de Pannoni aveau alt tip de înbrăcăminte, străvechiu poate și acela, dar altul. Numai Pannonii purtau haine din bucăți de tipul preistoric Kličevac. Și tot așa astăzi numai Albanezii în peninsula balcanică poartă haine din bucăți de acelaș tip.

§ 352. Față cu această concluzie, care rezultă din atîtea fapte reale, mai rămîne de înpăcat numele *Arbăr*, pe care și-l dau Albanezii din Grecia și din Italia M. Wört. 14 (Compară § 344 la exemplul pentru No 6), și care este pus în legătură cu poporul, probabil epirot, Ἀλβανοί, pomenit de Ptolemaeus III, 13, ²³. Dela acest nume *Arbăr*, pe care și-l dau unii din Albanezi, au purces numirile grecești de Ἀλβανοί, Ἀρβανῖται, Ἀρβάνοι, cele latinești de *Arbanenses*, *Albanenses*, cele italiene de *Arbanesi*, *Albanesi*, cel slav de *Arbanasi*. Din grecul *Arvanitis* Turcii au făcut apoi *Arnaüt*, de unde românul *Arnăüt*. Prima mențiune istorică despre Albanezi—și anume tocmai cu această numire de Ἀλβανοί, Ἀρβανῖται—este făcută la anul 1042 de Michael Attaleiates. Țara lor în veacul de mijloc se numia pe grecește Ἀρβανον, Ἀλβανον, pe latinește *Arbanum*, pe sîrbește *Рабынь* (metateză din *Арбынь*), și cuprindea teritoriul dintre Škodra, Durazzo, Ohrida și Prizren. Capitala era *Kroïa*. Pentru numirile date de străini Albaneșilor și pentru notițele istorice de mai sus vezi C. Jireček în Archiv für slavische Philologie XXI, 78 sqq., în Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 43, și în Geschichte der Serben I, 152. C. Jireček la locurile citate, macarcă recunoaște că Albanezii sînt veniți dela nord (Geschichte der Serben I, 152: „Illyrii pe

jumătate romanizați fusese în timpul invaziei barbarilor împinși spre sud din țara muntoasă dintre Dalmatia și Dunăre”), crede că e ceva dela sine înțeles că numele de *Albanes* e directul descendent al lui Ἀλβανοί din Ptolemeu, și că acel neam Ἀλβανοί din Ptolemeu trebuie să fi constituind o parte a poporului albanes. Ca ceva dela sine înțeles consideră acest lucru și Kretschmer Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, 262. Acest prejudiciu își are rădăcinile departe în trecut, până la Hahn, Albanesische Studien, I, 230. Căci e un prejudiciu. De fapt nu poate fi legătură între Albanii lui Ptolemeu și Albaneji; nici numele acestora Ἀρβάρ nu este descendentul direct al numelui poporului vechiu Ἀλβανοί, înregistrat de Ptolemeu, și nici Albaneji nu sînt descendenții, macar în parte, ai aceluia popor. În harta lui Ptolemeu (Vezi Ptolemaei geographia, Tabulae a Carolo Mullero instructae, Paris, 1901) *Albani* sînt așezați înuntru provinciei Macedonia, nu pe coastele mării, la latitudinea orașului Dyrrachium (Durazzo). Că teritoriul lor era în apropierea orașului Kroia, unde a fost mai tirziu centrul statului albanes, e numai o coincidență. Este cu neputință ca în provincia Macedonia cea intensiv grezizată să-și fi putut păstra un popor naționalitatea, și încă în așa grad întregă, încît în limba lui să nu fi putut pătrunde decît doar cîteva cuvinte grecești. Este cu neputință ca tocmai în cea mai grezizată provincie a peninsulei balcanice să se fi format simburile unicului popor refractar culturii antice din acea peninsulă. Numele *arbăr* l-au adus Albaneji cu sine de aiurea dinspre nord, de unde au emigrat în actuala lor țară, nu l-au luat dela poporul *Albani* din Macedonia. *-ăr* este sufixul *-en*, pentru care vezi M. Alb. 65, iar radicalul este *arb-*. Ped. Zeit. XXXIII, pag. 551: „Este lucru lămurit că numele propriu al Albanejilor, fără să se ia în considerare greul Ἀλβανοί și numirea slavă, care după Meyer [Vezi § 344 la exemplul pentru No 6] se ascunde în numele *labări* al unui district, trebuie considerat ca avînd *r*, nu *l*. Grecii au schimbat acest nume, amestecîndu-l în mod neclar cu alte nume geografice. Ce înseamnă *arbăn-* este firește greu de spus. Dacă cumva este identic cu greul ὀρφανός și a însemnat dela început un trib de emigranți, apoi acest nume a fost, așa zicînd, o profecție asupra destinului acestui popor”. Radicalul *arb-* se mai întilnește în peninsula balcanică în numele insulei illyre delingă Dalmătia *Arbe*. (Vezi C. I. L. III pag. 397) și în numele orașului illyr *Arbon*, Polybius II, 11.

ADAOS LA BIBLIOGRAFIE

- Anuarul institutului de istorie națională, publicat de Alex. Lăpădatu și Ioan Lupaș, Cluj.
- Archivum romanicum, nuova rivista di filologia romanza, diretto da Giulio Bertoni, Genève.
- Balkan-Archiv, Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, herausgegeben von Gustav Weigand, Leipzig.
- Ilie Bărbulescu, Profesorul bulgar Conev și limba română, în Arhiva Iași, 1923.
- Iosephus Benkö, Milcovia sive episcopatus milcoviensis explanatio, Viennae, 1781.
- I. Bogdan, Diploma birlădeană din 1134 și principatul Birladului, în Analele Academiei Române, ser. II, tom XI, memoriile secțiunii istorice.
- I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel mare, București, 1913.
- Hermann Brüske, Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen, în XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.
- Th. Capidan, Meglenoromîni, I, Istoria și graiul lor, București, 1925, Academia Română, Studii și cercetări, VII.
- Th. Capidan, Meglenoromîni, II, Literatura populară la Meglenoromîni, București, 1928, Academia Română, Studii și cercetări, VII.
- Th. Capidan, Raporturile lingvistice slavo-romîne, în Dacoromania III.
- Codrul Cosminului, Buletinul institutului de istorie și limbă, Cernăuți.
- I. Creangă, Amintiri din copilărie, Iași, 1892.
- I. Creangă, Povești, Iași, 1890.
- Dacoromania, Buletinul muzeului limbii romîne, condus de Sextil Pușcariu, anii III și IV, Cluj.
- C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, în Dacoromania IV.
- Dunărea, revistă științifico-literară, director Pericle Papahagi, Siliștra.
- Edrisi, Géographie, traduite de l'arabe en français par Amédée Jaubert, Paris, 1836-1840.
- Forschungen und Fortschritte, Korrespondenzblatt der deutschen Wissenschaft und Technik, Berlin.

- Ilie Gherghel, Cercetări privitoare la istoria Cumanilor, în revista Tinerimea română, noua serie, vol. II, III, IV, București.
- Graï și suflet, Revista institutului de filologie și folklor, publicată de Ovid Densusianu, București.
- Eugen Herzog, Streitfragen der romanischen Philologie, I, Halle a. S. 1904.
- Ion Ionescu, Agricultura română din județul Mehedinți, București, 1868.
- Norbert Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV.
- Iorgu Iordan, Un fenomen fonetic românesc dialectal, în Revista filologică, I, Cernăuți, 1927.
- Ioachim Lelewel, Géographie du moyen âge, Breslau, 1852.
- Gustav Meyer, Neugriechische Studien, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 130, 132.
- Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ român, în Codrul Cosminului I.
- Franz Baron Nopcsa, Albanien, Berlin-Leipzig, 1925.
- Alexandru Papadopol Calimah, Cuvînt despre expediția lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului, contra Polovților sau Cumanilor, în Analele Academiei Romîne, seria II, tom VII, secția II.
- A. Papadopol Calimah, Dunărea în literatură și în tradițiune, în Analele Academiei Romîne, seria II, tom VII, secția II.
- A. Papadopol Calimah, Notiță istorică asupra orașului Botoșani, în Analele Academiei Romîne, seria II, tom IX, secția II.
- A. Papadopol Calimah, Notiță istorică despre Birlad, Birlad, 1889.
- A. Papadopol Calimah, Scrisori despre Tecuci, în Convorbiri Literare, anul 1889, pag. 369 sqq., 921 sqq.
- Tache Papahagi, Cercetări în Munții apuseni, în Graï și Suflet, II, București, 1925.
- Tache Papahagi, Graïul și folklorul Maramureșului, București, 1925, Academia Română, Din viața poporului român, XXXIII.
- G. Pascu, Dictionnaire étymologique macédo-roumain, Iași, 1925.
- Hermann Paul, Principien der Sprachgeschichte, II, Auflage, Halle, 1886.
- Eugène Pittard, Les races et l'histoire, Paris, 1924.
- Sextil Pușcariu, Studii istororomîne, II, București, 1926, Academia Română, Studii și cercetări, XI.

- Revista filologică, organ al cercului de studii filologice depe lângă facultatea de filosofie și litere din Cernăuți, Cernăuți.
- Rubruck, The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, translated from the latin and edited by William Woodville Rockhill, London, 1900.
- Lazăr Șăineanu, Influența orientală asupra limbii și culturii române, București, 1900.
- Uricariul de Th. Codrescu, Iași, 1851-1887.
- Hermann Vámbéry, Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878.
- J. Vendryes, Le langage, Paris, 1921.
- Karl Vossler, Frankrichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, Heidelberg, 1913.
- Karl Vossler, Sprache als Schöpfung und Entwicklung, Heidelberg, 1905.
- Gustav Weigand, Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, in XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.
- Xiphilinus.

INDICE

Am însemnat numai acele cuvinte, care mi s-au părut mai remarcabile din vreun punct oarecare de vedere. N-am deosebit cuvintele după dialecte. Cuvintele străine sînt însemnate în parentez ca atare.

a-ă 538.	acundisescu 453.	<i>i, g + i, j</i> este posterioară celei a lui <i>t + i, d + i</i> 767.
abeș 695.	adaptu 28.	africatizarea lui <i>g + e, i</i> mai veche decît diftongarea lui <i>ę</i> 177.
Ablösungsprinzip 283.	adar 447.	africatizarea lui <i>g + e, i</i> (timpul cînd a avut loc) 227.
abstract 259, 273.	adînc 84.	agale 445.
abur 114, 695.	adîchisescu 453.	ageaba 482, 487.
abure 453.	aer 482.	aghiuță 695.
accentul albanez 592	aeva 445.	agiun 447.
sqq.	afreață 447.	agîmbez 643.
accentul românesc 593	africatizarea lui <i>c + e, i</i> mai veche decît diftongarea lui <i>ę</i> 165.	aîdzmare 447.
sqq.	africatizarea lui <i>c + e, i</i> (timpul cînd a avut loc) 227.	
accentul sîrbesc 595.	africatizarea lui <i>c + e, i</i> (timpul cînd a avut loc) 227.	
acer 695.		
aciuo 94.		
acolo 695.		
acordescu 539.		
acu 485.		

- aȳie 30.
 ahăristisire 453.
 ahnande 453.
 aia 444, 453.
 aia 453.
 aiept 207.
 aiept² 797.
 aiimliu 453.
 aiurea 33.
 ajumitul-ajumita 695.
 alac 696.
 alandala 445.
 ali 538.
 alignesc 174.
 alin 797.
 alior-arior-aior 696.
 aliz 482.
 altădisescu 453.
 alternistisches Prinzip 283.
 alunecarea sunetului 267 sqq.
 alunecarea de înțeles
 de la fizic la psihic 259.
 am 601.
 ama 485.
 amalamă 30.
 amănet 359.
 Amaradia 350.
 Amărul 349, 350.
 amă 485.
 ambalig 31.
 amburș 31.
 amestecul vorbirilor 306.
 ami 485.
 amiridz 447.
 amurg 725.
 anapoda 445.
 anăstisescu 453.
 ancănescu 448.
 ancreșc 31.
 ancrielat 31.
 andilandi 696.
 andireg 31.
 andoapăr 447.
 anfric 31.
 anfrigur 31.
 anginescu 447.
 anglăvit 31.
 angrăjș 31.
 anîrbu 517.
 anliz 482.
 anloș 31.
 anspiru 539.
 anturciș 31.
 anurm 31.
 anvesc 31.
 anveșmint 32.
 anveștimint 32.
 anvieș 31.
 anvirin 32.
 apansș 12, 482.
 apir 448, 486.
 aplănisescu-aplănă-
 sescu 453.
 araste 30.
 arat 448, 486.
 arăguredzu 448.
 aretie 453.
 argea 696.
 argies 487.
 arhie 453.
 arhierefs 453.
 arhelistin 453.
 ariciu 56.
 arihate 30.
 arov 30.
 Arpadia 350.
 arșliu 453.
 articularea lui *ă* al-
 banez 585.
 articularea lui *ă*, *î*,
 la bazele de arti-
 culație înaintată și
 retrasă 588.
 articularea lui *o*, *u*
 588.
 articularea sunetelor
 la bazele de arti-
 culație înaintată și
 retrasă 589.
 arugă 448.
 arumin 448.
 arup 30, 448.
 arus 448.
 aruteaia 448.
 arutel 448.
 asfingu 448.
 asli 482.
 asot 454.
 astrag 448.
 așăchiaree-așichiaree
 454.
 așisdere-așjdere 445
 așjderea 33, 34.
 aștept 797.
 aștern 693.
 atacta 444, 454.
 ată 454.
 atom 265.
 ați 485.
 ați-ăți 482.
 auă 30.
 aundzescu 454.
 aură 28, 486.
 auxiliarul optativului
 (originea lui) 201
 sqq.
 Avari 347.
 avghilie 30.
 avgîtescu 448.

- avijescu 539.
 avoleto 454.
 avră 28, 448.
 axescu 454.
 axită 454.
 aznescu 454.
 azor 13, 482.
 azvarna 444.
 ă (articularea lui) 4
 sqq.
 ă (pronume) 94.
 ăla 212.
 ămă 485.
 ămmeșavescu 533.
 ăncuntro 535.
 ăn dvor 535.
 ăniurbu 109, 538,
 539.
 ănspiru 131, 517.
 ănrăt 536.
 ănrăt² 536.
 ăn zgoru 535.
 ăsta 212.
 ăt-ăf 101.
 ăt-f-te 496.
 ba 445.
 Bacău 369.
 bacii 697.
 baer 206.
 bag 697.
 bagcea 359.
 Bahlui-Bahluu 349,
 375, 376.
 bahte 454.
 Baia 369.
 baia 483.
 balaur-bălaur 634,
 697.
 bală 633, 634.
 balhuu 375, 376.
 baligă 697.
 balotescu 540.
 baltă 698.
 barim 444.
 barim-bari-berim-beri
 483.
 barim 445.
 barză 305, 698, 745.
 bască 698, 745.
 baș 448.
 bașca 445, 698.
 bașta 535.
 batiment 540.
 batir 445.
 baza de articulație
 245 sqq.
 baza de articulație
 înaintată 588.
 baza de articulație
 retrasă 588.
 baza psihologică 247
 sqq., 278.
 băl 698.
 bălan 698, 699.
 bălc 700.
 bălhac 375, 376.
 bălhoacă 375, 376.
 băltia 25.
 bărtiră 108.
 bătrîn 797.
 băucă 348.
 beichi 483.
 beide 454.
 belchi-belchim 483.
 benevrece 540.
 berechet 359.
 Berhecii 376.
 berluesc 116, 368.
 beștie 540.
 beteahnă 148.
 beucă 348.
 bilă 368.
 bilea 483.
 binaț 448.
 birlă 116, 368.
 birlic 116.
 birlicel 117.
 bitușă 700.
 bica 700.
 bilhac 375.
 bir 700.
 Birlad 349, 362
 sqq.
 birsă-birtă 690.
 birsițe 13, 540.
 bitcă 348.
 blazei 483.
 bobiiu 13.
 boiar 584.
 boje 540.
 bolborosesc 700.
 bombăesc 700.
 bor 448.
 boră-bore 540.
 bordeii 700.
 borebit 122, 535,
 540.
 borgiliu 487.
 borli 454.
 borșe 223.
 bortă 700.
 Bota 349, 350.
 botă 701.
 Botca 349, 350.
 bour 385.
 brad 701.
 brav 540.
 brenda 444.
 briciu 701.
 brisnu 143, 540.
 brinci 701.
 briu 132, 701, 745.
 broatec 774.

- buçşesc 701.
 bucur 701.
 budalaïu 487.
 budălău 454.
 Bughia 181.
 bulhac 375, 376.
 bumbon 540.
 bunget 702.
 bură 702.
 burghiïu 700.
 burtucă 700.
 burtuş 700.
 butuc 702.
 buză 702.
 Bylazor 784.
 cabili 487.
 cacov 496.
 cad 693.
 cadă 688; 797.
 cadere 454.
 cafcătură 454.
 cafcu 467, 485.
 calađă 454.
 calc 693.
 calescu 540.
 calohtil 454.
 calup 360.
 calină 132.
 candă 446.
 cangandă 446, 454.
 canim 444.
 canţiniva 454.
 capare 102.
 capăţan 540.
 capuţinu 540.
 carşă 444, 454.
 carşi a 446.
 carşi cu 484.
 caş 25, 540.
 casap 360.
 casetu 540.
 castaldu-caştaldu
 223, 540.
 caşti 25, 540.
 cat 26.
 cataxipsescu 454.
 catifea 360.
 catir 360.
 caï 26.
 caut 26.
 cauză 261.
 căibă 69, 539.
 căpotină 132.
 cărigă 540.
 căsă 540.
 că 78.
 căbile 454.
 căcăredzï 755.
 căciulă 702.
 căipe 454.
 călbază-gălbază 702,
 746.
 căldar 486.
 Călmăţui 349.
 căloari 448, 486.
 Căluï 349.
 cănchişdo 445.
 cănduchişdo 445.
 cănusescu 454.
 cănusescu² 454.
 căpeţea 149.
 căpeţel 149.
 căprină 448, 486.
 căpuşă 703.
 căpută 703.
 cărar 487.
 cărleadze 25.
 cărlibană 183.
 cărmescu 540.
 cărşi di 484, 487.
 cărşilăke 455.
 cărşilătisescu 455.
 căscăndisescu 455.
 căsoae 688.
 căstăţnă 486.
 căstăţnï 486.
 căşare 448.
 cătărăşescu 455.
 cătcăder-cătcoder
 540.
 cătinaru 448.
 cătină 448.
 cătun 703.
 căţin 448.
 căţon 486.
 căltesescu-căltisescu
 455.
 ceafă 704.
 cegod 540.
 ceia lume 692.
 Cernădia 350.
 ceşti 138.
 cetărtă 540.
 che 496, 540.
 che? 496.
 chelbe 704, 746.
 chendră 455.
 chi 540.
 chi? 496.
 chiar 487.
 chiare 455.
 chibrit 360.
 chimin 705.
 chirixescu 455.
 chisusescu 455.
 chitab 360.
 cighir 359.
 cimbru 149.
 Cincü 797.
 cintează 621.
 cioară 705.
 cioc 174, 705.
 Ciocadia 350.

- ciocan 705.
 ciocirle 706.
 ciomag 706.
 ciopăți-ciopărți 706.
 Cisnădia 350.
 ciuc 165, 706.
 ciucă 165, 706.
 ciuciur 755.
 ciudes 478.
 ciuf 706.
 ciufut 359.
 ciulesc 165.
 ciumărat-ciumăresc
 -ciumăros-ciumur-
 luesc-ciumurluială
 124, 165.
 ciump 707.
 ciunchi 446.
 ciung 707.
 ciupesc 707.
 Ciurică 165.
 Ciurilă 165.
 ciușcă-ciuște 153.
 ciut 707.
 ciutură 165, 797.
 cîntători 692.
 cîrciob 182.
 cîrjob 182.
 cîrlihuță 182.
 cîrlobat 182.
 cîrneleagă 25.
 cîrst 13.
 cîrtesc 690.
 cîrtăesc 707.
 cîstînu 448.
 cîstîină 448.
 cîț 691.
 cletăscu 540.
 clocesc 707.
 clemăiu 532.
 clucă-cluche 540.
 coacăză 620, 707.
 cocioabă 148.
 cociomeagă 148.
 cociomeață 148.
 codru 708.
 cofer-coferiū 105.
 cola 57.
 colea 708.
 comenton (peceneg)
 359.
 comostri 540.
 conciu 153.
 concluzia silogismu-
 lui e o tautologie
 265.
 concret 259, 273.
 consonantă 299.
 conteșa 223.
 conțat 149.
 copac-copaciū 708.
 copil 708.
 copleșesc 708.
 corcolesc-cocolesc
 708.
 corhană 376.
 corist 540.
 coroagă 183.
 corobană 183.
 corobaț-corobațs
 540.
 corp 486.
 coteiū 709.
 cotrob 183.
 cotrog 183.
 codur 756.
 covată 709.
 Covurluiū 372.
 crac 709.
 crăfiță 25.
 creer-crier 147.
 creștet 709.
 criel 147.
 crisnic 541.
 crișc 709.
 critică literară 300.
 Crivadia 350.
 croz 541.
 croz de 537.
 crstiḡn 105.
 crug 541.
 cu 485.
 cuciu-cuțu 710.
 cucură 710.
 cucuvea-cucumea-cu-
 cuvae-cucuveică
 710, 797.
 cuhăriță 541.
 cuhmă 455.
 cuițuescu 455.
 culai 483.
 culbec 710.
 Cumanî 350 sqq.
 cumătră 638.
 cumătru 637, 638.
 cunseñescu 541.
 cună 448.
 cunuștuescu 455.
 curcubău 710.
 curdurisescu 455.
 curpăn 710.
 cursă 711.
 cu sindu cu pindu
 455.
 cus-ureclă 541.
 cusurin 448, 486.
 cusurină 448.
 cutez 711, 797.
 cuvînt 797.
 cuvos 455.
 cuzmican 455.
 dă 445.
 dali-dăli 485.

- dar 486.
 davescu 533.
 dălog 117.
 dărîm 640.
 dărlog-dîrlog 117,
 368.
 dărștină-dîrștină 711,
 737, 738.
 dărtoari 486.
 dăvăgă 455.
 de 307, 447.
 de (conjuncție) 623.
 deale 485.
 deapir 448.
 de-a valma 445.
 declă 541.
 degeaba 445.
 deh 711.
 de iznoavă 445.
 dela drum 694.
 delchi-dilchi 485.
 delmi-delmi că 485.
 demec 483.
 demi-dimi 485.
 dermi 485.
 deștineit 223.
 determinant 290 sqq.
 determinat 290 sqq.
 de un trăt 535.
 devlet 359.
 dezgauc 711.
 dezghioc 711.
 dezvoltare independen-
 tă 309.
 depir 486.
 dialect 338 sqq.
 di andă 446.
 diferențierea 277,
 302.
 diftongarea în limba
 albaneză 591.
 diftongarea lui *ë* mai
 nouă decît africati-
 zarea lui *c+e*, *i*
 165.
 diftongarea lui *ë* mai
 nouă decît africa-
 tizarea lui *g+e*,
i 177.
 diftongarea lui *ë*
 (timpul cînd a a-
 vut loc) 229.
 discordanța între
 membrele psiho-
 logice și cele gra-
 maticale ale pro-
 poziției 292.
 disfingu 448.
 disic 448.
 dislu 183.
 dijă 541.
 dimare 455.
 dimineațata-dimineăț-
 ta-dimineasta
 484.
 dimîndu 448.
 dip 487.
 dip-dipe 444, 455.
 dirin 640.
 dirmane 455.
 dirmi 485.
 dișă 444, 455.
 divlu 541.
 dizmal 448.
 dizvălesc 657.
 dizvursescu 455.
 dîrstă 711.
 do 537.
 dobă 711.
 docle 538.
 Doftana 349, 350.
 dogodescu 541.
 doiescu 541.
 donche 535.
 dopelescu-dopelescu
 -dopilescu 541.
 dopustescu 518,
 541.
 dosta 483.
 dotă 541.
 dotăcnescu 541.
 draștă (albanez) 738.
 drăstă 712, 737,
 738.
 druete 712.
 dualismu 273, 298,
 299.
 dubas 375.
 Dubăsari 375.
 duc 693.
 ducuire 455.
 dughiană 360.
 duhtor 541.
 Dunăre 349, 350.
 dupliță 541.
 duspel 479.
 dușon 479.
 dvizescu 518, 541.
 dzbuloi (albanez)
 657.
 dziadite 455.
 dzin 448.
 de 446, 456.
 diafur 456.
 diđăxescu 456.
 doxăsită 456.
 e 446, 538, 541.
 e² 538.
 -ează 620.
 ecșighises 487.
 ehtrile-ihtrile 456.
 em 485.
 empirismu 289.

- emuluyie 456.
 epur 535.
 Ernot 349, 350.
 es 693.
 ethnism 251, 252.
 ethnos 252, 340.
 eto (bulgar) 717.
 eufonia 277.
 explicare 262.
 exuđisescu 456.
 exusie 456.
 -ez 620.
 ȕlă 211.
 fa 722.
 fac 693, 797.
 fac ixiche 456.
 fac sire 456.
 fac timbie 456.
 faniriescu 456.
 fără 449.
 faric 486.
 fasolă 712.
 făgăduesc marea cu
 sarea 385.
 Fălcii-Fălcii 375.
 fărîm 712.
 fărîmă 712.
 fermescu 519, 541.
 fichiure 456.
 fichiure² 456.
 फिल्деş 359.
 filen 467.
 filiescu 456.
 filologie idealistă 256
 sqq.
 fitalŭ 448, 449.
 fistică 360.
 fluer 305, 712.
 fora 444.
 forŭă 265, 285.
 fotiescu 456.
 fromineaŭă-fruminea-
 ŭă 456.
 fudul 359.
 fulină 449.
 furavescu 533.
 furigă-furrigă 449.
 furmaru 541.
 furnă 486.
 furnică 122.
 furnu 449.
 fursatli 456.
 Galaŭi 373 sqq.
 Galaŭiŭ 374.
 Galda 349, 350.
 galeş 712.
 gamă 456.
 gard 712.
 gata 713.
 gaură 713.
 gărăscu 449.
 găşesc 713.
 geaba 445.
 geanăm 13.
 Gepizi 347 sqq.
 get beget 445.
 ghilandru 134.
 ghimpe 713, 745.
 ghimtuescu 456.
 ghioia 444.
 ghionoae 714.
 ghŭa 483.
 ghiuĉ belea 483.
 ghiuj 714.
 ghivrecu 456.
 Gilort 349, 350.
 ginel 86.
 giōne 84.
 giudeŭe-giudiŭe 154,
 449.
 giŭmaate 456.
 giunar 449.
 giurgŭnă 449.
 gicesc 714.
 gidil 714.
 giŭbez 643, 714.
 giŭbosesc 714.
 giŭt 84.
 giŭdescu 449.
 glodescu 541.
 gobo 541.
 goga 715.
 goiescu 541.
 gospă 541.
 Gotul 350.
 govorenŭe 541.
 grad 541.
 grapă 715.
 grăd 541.
 grăna 25.
 gresie 715.
 grindină 797.
 groapă 715.
 grof 541.
 grumaz 716.
 grumur 449.
 grunz 716.
 grunedzu 449.
 gudur 663.
 guşă 716.
 guşnes 482.
 guvă 756.
 ģenos 456.
 ģi 539.
 ģinglă 449.
 ģoria di 446, 456.
 ģunos 456.
 ģunosos-ģunsos 456.
 habar 360.
 hagiba 444, 456.
 hailesliche 457.
 halal 359.
 halca 359.

- halopescu 541.
hamal 359.
haraciū 359.
haram 359.
hawaiiū 359.
hazna 360.
hămesesc-hămisesec-he-
mesesc-hemisesec
-hămnesesc-hemni-
sesc 716.
hărbătu 554.
hărgiuescu 457.
hărişescu-herăşescu-hi-
răşescu 457.
he 541.
herră 102.
hevri 449.
hic 449.
hie 541.
hladescu 541.
hoh 541.
hojmalău 726.
holt 542.
homo 542.
horȳia 457.
hrăst 25.
huche 457.
hudită-udită 717.
hugiude 457.
huhurez 620.
hut 756.
hută 457.
hutsescu 542.
hütütüü 717.
hvqlă 98, 542.
hypotaxă 290.
i 446.
ia 485.
ia² 535.
ia³ 717.
iaco 535.
iară 12.
iarădisescu 457.
iarădisit 457.
Iaşi 361, 369.
iată 717.
iate (albanez) 717.
iaū 693.
iqd 542.
iqdno 535.
iqpină 132.
iqzvină-iqzvine 132.
ibanlōc 12.
ic 486.
ică 486.
ichişdo 457.
icu 485.
ič 483.
idvai 483.
idvam 483.
ie 496.
-ie 70.
iedescu 542.
iel 542.
ierdineru 542.
iexiȳisire 457.
iffiră 457.
ili 485.
iliachim 444, 446,
457.
ilifđărişescu-ilifđiri-
sescu 457.
iliumae 457.
iliz 483.
-ile 70.
imaginație 263.
imboşisescu 457.
imiredzu 457.
important 291.
imu 539.
inadvertențe filologi-
ce 213.
inducția 261.
io 82.
ioc 483.
irată 457.
irată² 457.
irinipsescu 457.
irolesc 186.
isafe 457.
ispace 458.
ista 61.
istestfoslofti 458.
istici 483.
istina 483.
istorie literară 300.
istum 483.
itipasă 458.
itizae 458.
iŃiesc 718.
iuchişdo 445.
iur 535.
iurbu 109, 526, 542.
iurnecă 458.
iurtuescu 458.
iuşto 535.
iuŃido 445.
iuvocoder 538.
ixiche 458.
izmete 458.
î (articularea lui) 4
sqq.
î (albanez) 590.
î (în limba araucană)
255.
î. (în limba spaniolă
din Chile) 255.
îmbiū-înghiū 718.
înăcresc 797.
încălez 718.
îngăim 718.
înghif 718.
înpreajma 446.

- înprotiva-înpotriva 446.
 împrumut și moștenire la spiritul limbii 295, 296.
 împrumutul 306 sqq.
 înrudirea limbilor 339 sqq.
 înșor 797.
 întopsicat 173.
 înțep 718.
 învălesc 657.
 jalic 537.
 jaloștescu 542.
 jăles 478.
 jelescu 519, 542.
 jumătate 718.
 jumulesc 719.
 jupesc-jupuesc 719.
 jupîn 15.
 kq 537.
 lac 458.
 laf 719.
 laiu 690, 744.
 lală 756.
 lamit 449.
 largo 535.
 las 694.
 latravescu 533.
 lașos 458.
 Lautverschiebung germană 281.
 lautwandel 267 sqq.
 lăfăesc 719.
 lăsatul de carne 797.
 lășno 542.
 lășăsescu 458.
 leagăn 719.
 lege 261, 294.
 lehăesc 719.
 lelic 756.
 leș 719.
 leurdă 719.
 lexuire 458.
 lighean 360, 720.
 lilice 757.
 limba autohtonă față de limba împrumutată 303 sqq.
 limbă 338 sqq.
 limbă și dialect 565 sqq.
 limbi centum 785.
 limbi satem 761, 785.
 lișnac 542.
 logica 260 sqq., 265.
 Lopadia 350.
 lopă 542.
 lostun 720.
 lot 542.
 Lotru 349, 350.
 lud 458.
 luntre 797.
 lușnac 487.
 lutruție 458.
 ma 485, 538.
 mačăcu 92.
 magari 535.
 magari se 538.
 magiun 360.
 mahala 360.
 mai întâiu 694.
 maimuță 360.
 mal 720.
 malamente 536, 542.
 maltu 458.
 mañadură 542.
 mâne 536.
 Mara 349, 350.
 mare 720.
 mațe 797.
 mazăre 720, 745.
 mągo 542.
 mąnche nego 538.
 măda 485.
 mădee 458.
 măgar 721.
 măgură 114, 721.
 mähănă-mähănău 458.
 măi 722.
 mănăstire 78.
 mărălu 757.
 mărar 774.
 mărăcine 722.
 mare 722.
 mărgean 360.
 mărițescu 449.
 mărtvu 554.
 mărviță 542, 554.
 măștăkonem (albanez) 648.
 mătur 114.
 mătură 114.
 mbalt 486.
 mbar 99.
 mbișaru 458.
 mbođu 458.
 mbuduescu 458.
 mbuloi-mbloi (albanez) 100, 657.
 medean 360.
 mediul ambiant 387, 388.
 Megleniți 345 sqq.
 melc 723.
 mendre 723.
 merdu 449.
 merindiță 542.
 mes 449, 486.

- meteahnă 148.
 mi 485.
 mide 458.
 miercuri 65.
 mighiu 485.
 miju 542.
 mil'or 744.
 mimo 536.
 minune 106, 310.
 miraşigi 458.
 mire 121, 377, 378,
 723.
 mirina 132.
 mirindz 51, 158, 486,
 663.
 mirişte 132.
 miscescu 542.
 misescu 520, 542.
 mistreţ 723.
 miuhirlidisescu 458.
 mizia 444.
 minie 647.
 minz 621, 723.
 minzat 723.
 mlaştină 724.
 mînavă 119, 542.
 moaşă 724.
 Mocan 360.
 moia 496, 542.
 molid-molidv-molift
 724.
 morebit 535, 536,
 542.
 moştru 449.
 moş 724.
 moştean 724.
 moştenesc 724.
 motşescu 542.
 Moţi 344, 346.
 moşnişta 484.
 moşnişta 484.
 moşnişta 484.
 Mueriş 349, 350.
 Mueuş 349, 350.
 mugur 114, 724.
 mujdinedzu 459.
 mulcom 445.
 mulescu 526.
 muliner 542.
 mulu 449.
 mulă (albanez) 663.
 munafic 459.
 munaficliche 459.
 muncavescu 533.
 mundante 542.
 mundă 449, 450.
 munduiră 103.
 mundză 449, 450.
 munşescu-munşie-
 sescu 542.
 muntescu 542.
 muntur 486.
 murade 459.
 murdar 360.
 Mureş 349, 350.
 murg 725.
 murnu 450.
 musai 445.
 muşafere-muşavere
 459.
 muşcoiu 725.
 muzică de pisici
 308.
 na 537, 725.
 nabeau 479.
 nadanlăche 459.
 na desno 536.
 nadiescu 542.
 nafiile 444, 459,
 483, 487.
 naht 360.
 nai prve 536, 542.
 namănanc 479.
 namesto de 537,
 542.
 nană 725.
 na opcu 483.
 naoru-noor 459.
 napcom-napcon-nap-
 cum-napconta-nap-
 cunta 483.
 napodişalui-năpudi-
 şalui 459.
 napu 444.
 naramziu 360.
 naspored 537, 542.
 naşoiu 459.
 naxu 459.
 nqzat 536.
 năhuseţ 459.
 năiarcă-nearcă 450.
 năpircă 726.
 năşahate-năshate
 459.
 ncioamir-nciomir
 124.
 n cot 444.
 nculos 459.
 ndonăse (albanez)
 622.
 nduchescu 459.
 neam 340.
 nebogu 542.
 nêca 538.
 necarghescu 543.
 negnescu-negnescu
 543.
 nego 538.
 neimportant 291.
 neiti 483.
 nejarescu 520, 543.
 nelojescu 543.
 nemrescu 520.
 nemurescu 520, 543.

- nemurescu² 543.
 nepescu 543.
 nepovidescu 543.
 nepravescu 543.
 neputescu 543.
 nerăntănescu 543.
 nerăstescu 543.
 nesemiru 520, 530.
 neștăvescu 26, 543.
 netignescu 543.
 netotănescu 543.
 netsinescu 543.
 ngarkoi (albanez) 100,
 644.
 ngatăr-ngătăr 459.
 ngăsăescu 459.
 nghise 459.
 nghitor 459.
 nghiuire 459.
 niaxe 459.
 nicacor 536, 543.
 nicacov 543.
 nichisescu 459-460.
 ničcum 483.
 nigdar 536.
 nimeni 797.
 ninge 797.
 niprăxit 460.
 ni tam ni sam 445.
 niznai 445.
 nohot 360.
 noiian 726.
 noră 82.
 nosifă-nositse 496,
 543.
 notescu 543.
 noțiune 265.
 ntric 450.
 ntruxescu 460.
 nșes 450.
 nuib 109, 486.
 numai cît 694.
 nun (albanez) 649.
 nur 360.
 nuște 543.
 nîcură 486.
 nișuredzu 460.
 nîvă 543.
 o 537.
 oare 625.
 oarfin 450.
 obăidescu-obidescu
 520, 543.
 oblast 543.
 oblatescu 543.
 obuschescu 543.
 ocenaș 543.
 oceșescu 543.
 ocoli de 537.
 odcupescu 543.
 odîrnescu-odrnescu
 13, 544.
 odpisescu 544.
 odvam 483.
 ogrebescu 544.
 Olt 349, 350.
 omia 444, 460.
 omoșescu 544.
 ontrat 536.
 ontrat² 536.
 ontrăt 536.
 ontrăt² 536.
 opacu 483.
 opescu 544.
 opet 536, 544.
 o podne 536.
 opucu 484.
 orca 450.
 ori 625.
 originea formei de
 genitiv-dativ sin-
 gulare dela decli-
 narea numelor fe-
 minine 93.
 orșinic-urșinic 106,
 114.
 ortoman 362, 726.
 osedlescu 544.
 otărescu 520.
 otchinescu 526.
 otpravescu 530,
 544.
 otpravlesc 530, 544
 otșistescu 544.
 ova 544.
 ovijitescu 544.
 ozdravescu 544.
 pa 538, 544.
 pac 536, 538.
 palatalizarea explo-
 zivelor guturale
 584.
 pală 726.
 pap 450.
 para 444, 460.
 parataxă 290.
 pascavescu 533.
 Pascu 798.
 pat 726.
 patricus 460.
 pazuhă 544.
 păcură 385.
 pălur 450.
 pămînt 797.
 pândixescu 460.
 pănucle 450.
 păpălugă-păpărudă
 726.
 pără 484.
 pârduină 444, 460.
 pârtațiune 450.
 păstrez 726.
 păstură 727.

- pătună 450.
 pece 385.
 Pecenegi 350 sqq.
 pedeset 544.
 penchiu-pinchiu 727.
 penură 451.
 pepene 774.
 Pereschiv 376.
 persoană 223, 544.
 peruzea 360.
 petec 728.
 petică 727.
 petrec 694.
 petșeniie 544.
 peturină 132, 544.
 piațer-piațser 544.
 piculă 451.
 picuță 451.
 piduriță 486.
 pirifăniile 460.
 pișarolu 544.
 pișim 484.
 pișmană 460.
 piștescu 526.
 pitumine 460.
 pînar 451.
 pîrău 77, 729.
 pîrghie 36, 650.
 pîrlaciă 729.
 pîrleală 729.
 pîrlesc 729.
 plaiu 729.
 planu 460.
 plecnescu 532, 544.
 ploae 82, 207, 210.
 ploaia 82.
 plucusescu 460.
 po 538.
 poberescu 544.
 pociu 76.
 pocivescu 520, 544.
 pocle 536, 538, 544.
 pocosescu 526, 544.
 poezie 263.
 pogledescu 520, 544.
 pogodescu 544.
 pogovorescu 544.
 poimșinista 484.
 polegu 530.
 poli 460.
 polubescu 545.
 pomincuescu 545.
 pomislescu 526, 545.
 pomișescu 545.
 pomolescu 545.
 po notși 536.
 popadescu 545.
 poredescu 545.
 portuneru 545.
 posadescu 521.
 posăl 545.
 posemiru 530.
 posomorăsc 620.
 pospuru 531, 545.
 pot 692.
 potarescu 545.
 potolu 531.
 potârghescu 521.
 potenjescu 545.
 potle 536.
 potle tșe 538.
 potorcu 531, 545.
 potreșescu 545.
 potribescu 545.
 potșiru 531, 545.
 potucescu-potutșescu 545.
 poutsidu 531.
 povară 76.
 pozaconescu 545.
 pozovescu 545.
 praemissa maior 261.
 praemissa minor 261.
 prasișionu-sprasișionu 545.
 prăliță 545.
 prăies 478.
 prăines 478.
 prămătico 460.
 prea 445.
 preaș 756.
 prebișescu 522, 545.
 predicat 291.
 predicălniță 545.
 preidut 545.
 prejudiciul că *ă, î* ar fi sunete reduse 588.
 premîndă 148.
 pre pir cole 545.
 pretulindenea 33.
 preș vișe 536.
 priamnu 479.
 pric 536.
 pricepere 262.
 pricopescu 521, 545.
 pricur 480, 486.
 prijales 478.
 prim 486.
 pringă 546.
 prinotșescu 546.
 printorn 480.
 prinuntescu 546.
 priplivescu 546.
 priscocescu 546.
 prisvitlă 546.
 priștet 142, 480.

- pritischescu 546.
 pritorn 480.
 pritsundescu 546.
 probescu 546.
 proiaŭ 478.
 prominescu 521, 546.
 prominin 124.
 pront 546.
 propiño 546.
 propio 546.
 proritescu 546.
 prosehie-prusifhie
 460.
 prospescu 546.
 proştescu 521.
 protignescu 546.
 proŭp-pruŭp 480.
 prucasc 480.
 prucont 480.
 prucur 480.
 prumiroses 480.
 pseudoştiinŭă 567.
 pucat 479.
 puduriŭă 451.
 pumarot-pumărot 12,
 85.
 puniripsescu 460.
 puniroŭ 460.
 pupăză 620, 730.
 pupu 451.
 purtavescu 533.
 puscă 451, 486.
 pust 546.
 pute 444.
 puti 546.
 puțină 152.
 putorn 479.
 pulrec 479.
 puved 479.
 racă-răcwă 546.
 ram 661.
 ramură 661.
 rangu 546.
 rano-rano 536.
 raport (greutatea de
 a pricepe ce-ŭ a-
 ceŭa raportul) 258.
 raportul de determi-
 nant 268.
 raportul de determi-
 nat 268.
 raportul de sinteză
 a cunoştiinŭii 268.
 raporturi (firea lor)
 258 sqq.
 rasă 340.
 rasă romanică 295.
 raŭă 730.
 razăm-razim 730.
 răda-rădo 536.
 rămîn 694.
 răpş 28.
 răsăritoare 797.
 răstărzescu-restărzes-
 cu-răstrzescu-res-
 trjescu 521, 546.
 răstrzescu² 26.
 răstutşescu 546.
 răzăş 378, 379.
 re 546.
 regulescu 546.
 religie 263.
 reschinescu 539, 546
 resclidavescu 533.
 rescopescu-rezscopes-
 cu 521, 546, 547
 restegnescu 546.
 restşepescu 546.
 retorică 300.
 revent 360.
 rezdrenescu 546.
 rezgîrnescu-rezgrne-
 scu 547.
 reziezdescu 547.
 rezronescu 547.
 rezvelescu 547.
 reŭche-reŭfe 547.
 rigeageadzî 460.
 ritescu 547.
 ritmu 277.
 rîmf-rîmpf-remf 731.
 rînză 731.
 Romîni de a stînga
 Dunării până la
 anul 1239, 358.
 roşcatescu 521.
 rucuescu 460, 757.
 rumañez 132, 547.
 rupă 538.
 rusaliŭ 732.
 rutesu 109.
 sabailea 484.
 sabur 360.
 sadi 484.
 saŭdisescu 460.
 sal 484.
 saldi 484.
 salim 460.
 samo 536.
 sam tam 445.
 san 539.
 sanchi 445.
 sar-saŭ 105.
 saraiŭ 360.
 sar în ochi 308.
 sat 642.
 savă-şavă 547.
 Săbăoani 369.
 săclete 460.
 săftian 360.
 săin 451.
 săldi 484.
 săr 16, 539.

- sărac 732.
 sărcledzu 451.
 să va că 622.
 scachescu 521, 547.
 scapăr 732.
 scapăt 640.
 scălin-scălini 547.
 schițescu 547.
 sclavus 681.
 scoare 682.
 scol 548.
 scop 261.
 scot 797.
 scriitură 92.
 scriină-scriine 92.
 scrozi 536, 547.
 scrozi de 538, 547.
 scrum 732.
 scuhescu 547.
 scupa 536.
 scutudisescu 460.
 scutur 797.
 searta 484.
 secuențele 547.
 sefte 460.
 senotși 536, 547.
 se nu 538.
 setescu 547.
 șenă 487.
 șerata 484.
 sfaca 467.
 sfită 222.
 sfites 222.
 sibep 148.
 siculă 460.
 siguro 547.
 siloyisescu 460.
 silogism 260, 261.
 simbete 148, 461.
 sino 547.
 sindonă 461.
 singile 461.
 sinhisescu 461.
 sinișe 461.
 sinteza cunoștinții 290.
 sipescu 547.
 sire 461.
 sirmă 13.
 sisteme filosofice 264
 simăń 13, 51.
 simbure 114, 733.
 sint (verb) 85.
 sinzării 209.
 slaghescu 547.
 slămnițe 547.
 slojnic 484.
 smăcnescu 547.
 smirom 536.
 smiron 536.
 smintină 15, 16.
 snazescu 547.
 soare apune 693.
 soare răsare 693.
 societate 340.
 sofră 360.
 soitar 461.
 Sorca 349, 350.
 sosesc 733.
 sșuă 76.
 spas 547.
 spărtă 548.
 spelavescu 534.
 spensescu 526.
 spes 451.
 spetează 620.
 spețescu-spețescu 521, 548.
 spianza (dalmat) 621
 spiendza (venețian) 621.
 spiie 92, 548.
 spiritul limbii 293, 294.
 spisescu 548.
 spîn 14, 16, 733.
 spînz 621.
 spîrtiță 13, 548.
 sprajnescu-spraznescu 530, 548.
 sprajnivescu-sprașnivescu-spraznivescu 530, 548.
 sprasișionu 548.
 sprem 451.
 sprescu 548.
 sprigiur 451, 486.
 sprijin 128.
 sprima 446, 461.
 sprima țî 446, 461.
 sprobudescu 548.
 sprocălnescu-sproclnescu 111, 548.
 sproșescu 548.
 sprosișie 548.
 sprună 451.
 spruză 486.
 spuravescu 521, 534.
 Stammbaumtheorie 340 sqq.
 stańescu 548.
 staritș 548.
 Statul-palmă Barba-cot 709.
 stăpîn 14, 16, 451, 733.
 stăpuescu 14, 451.
 stărvesc 734.
 stepsu 108.
 sterezat 177.
 sterp 736, 737.
 stil 300.

- stilistică 300, 301.
 stîrigie 178.
 stîrigit 178.
 stîină 15, 16, 734.
 stotină 548.
 straiță 734, 737.
 strepede 734.
 stringle 452.
 strioclu 452.
 strop 452.
 strungă 735.
 stîsîit-stîsîut (albanez)
 654.
 stucescu 548.
 stîr 452, 664.
 subiect 291.
 substanță 265.
 Suceava 369.
 sud 548.
 sug 797.
 suhotă 548.
 suiledz 452.
 sultan 360.
 surață 461.
 suret 360.
 surin 452, 486.
 surlă 360.
 susaiî 735.
 susan 735.
 susuiî 461.
 sutăl 548.
 sutlă 548.
 svațe 496, 548.
 sveț 548.
 svitlavină 548.
 svitlescu 548.
 svîurte 452.
 șait 461.
 șar 452.
 șară 452.
 șavă 223.
 șaniete 461.
 șcqtulă 548.
 șcălchiceat 461.
 șclemur 452.
 șclifur 452.
 șclîmuredzu 452.
 șcută 548.
 șeghescu 548.
 șepu 548.
 șetescu 521, 549.
 șichire 484.
 șiromășchi 549.
 șiuchîur 487.
 ș-las 447.
 șmocvă 549.
 șnidqr 549.
 șopîrlă 735.
 șopot 549.
 șpile 549.
 șpotescu 549.
 șpuluescu 461, 757.
 șpuștescu 98, 521,
 549.
 ștaie 549.
 ștat 549.
 șteși 549.
 știră-stiră 736.
 știvescu 527, 534.
 ștsófescu 143, 530,
 549.
 ștsófescu 143, 530,
 549.
 ștupă 549.
 ștîl (albanez) 664.
 șubito 536.
 șupăl 549.
 șuşuescu 461.
 șut 707, 737.
 tacmă 461.
 faistră 737.
 tamachiarloc 487.
 taman 360, 484.
 Tamași 369.
 tamăhchiărlăche 461.
 tambură 360.
 tam-tamam 484.
 tari 486.
 tavabe-tavabie 461.
 taviol 549.
 tămbură-tămburu
 549.
 tățî 25.
 tărgădbă 549.
 Tăut 77.
 Tecuciî 370 sqq.
 telal 360.
 telova 549.
 tem 694.
 tendință 294.
 termin 549.
 tersene 444.
 teșco 536.
 texiuescu 461.
 teță 549.
 tibie 461.
 tibie² 461.
 ticlife 461.
 tigră 549.
 timbie 461.
 timpul cînd ai luat
 naștere limbile ro-
 manice 256.
 tirbiete 461.
 tirbietlat 462.
 tirizie 360.
 tislîm 484.
 tîts 549.
 tîts de 538.
 tînd 797.
 tînjescu 13.
 tîrgovină 549.
 tîrlescu-tărlescu 13.

554.
 tîrlesc² 549.
 tîrz 554.
 toacă 737.
 toană 74.
 toapsic 173.
 tocescu 549.
 tocmai 445.
 tofnescu 522, 549.
 tokă (albanez) 737.
 topsicat 173.
 tot așa 694.
 totșesc² 549.
 tr 105.
 tradimenat 549.
 traistă-traistră 737.
 Trajanus 210.
 trăgnes 482.
 trebă 549.
 triyiaă 452.
 trisalū 462.
 trmanescu 549.
 Trotuș 369.
 trupuescu 462.
 tsa 536.
 tse-codăr 549.
 tșurbă 549.
 tu 536, 550.
 tucu 484, 485.
 tudi 536, 550.
 tul 452.
 tumats (albanez) 678.
 tumbă 452, 486.
 tu ondi 444, 462.
 tureac-tureatcă 738.
 tures 108.
 turtă 77.
 țafte 496.
 țalpă-salpă 755.
 țap 738, 797.
 țapă 718, 738.
 țarc 691, 738.
 țate 496.
 țeațire 452.
 țetărtăle 550.
 țiclău 738.
 ținut 797.
 țipă 738.
 țiritoănu 126.
 țiva-godea 467.
 țiță 739.
 țotu 550.
 țucărantsi 550.
 țărănescu 462.
 țumă 462.
 ud 797.
 udisescu 462.
 udiseță 462.
 udrescu 550.
 udvai 484.
 ugules 480.
 ugure 452.
 uin 452.
 uisdes 471.
 ulemale 360.
 uluc 739.
 umărós 13.
 undălăcă 462.
 unde 691.
 untrăt 536.
 ūoșurră 462.
 urač 462.
 uraciū 487.
 ură 550.
 urdă 739.
 urdin 452, 486.
 uredescu 550.
 urez 632.
 Urlui 349.
 urmă 740.
 uroi (albanez) 632.
 uruloye 462.
 usnajescu 550.
 ustrighescu-ustrigles-
 cu 550.
 ușescu 550.
 utre 452.
 uzdescu 530.
 Uzi 350, 351.
 vaet 740.
 vaet (albanez) 740.
 val 657.
 vală (albanez) 657.
 vantescu 550.
 vare- 625.
 varinge 446, 462.
 Vaslui-Vasluiū 349,
 372.
 vatām 740.
 vatră 741.
 vāle 536.
 vāvic 536.
 vācōt 12.
 vāi 346.
 vār 550.
 vătānie 462.
 veare 452.
 večā 447.
 vecerā 550.
 vechi 536.
 vechi² 536.
 vechi-vichi 484.
 veștit 223.
 vetš 536.
 vicāies 478.
 vichim 484.
 vicnes 478.
 vicut 487.
 vīezure 114, 307,
 741, 744.
 viŋor 550.
 vijitā-vizitā 550.
 viju 550.

- vindavescu 534.
 vinicer 693.
 vir 550.
 viravescu 527.
 virviredzu 452.
 visescu 550.
 vitalism 256.
 vită 741.
 vizitescu 550.
 vir 741.
 vircă 741.
 virde-vârde 13, 538.
 virtu 13.
 vlăş 550.
 voameră-vomeră 452,
 664, 665.
 vocală 299.
 voinţa în constituirea
 limbii 302, 303.
 voiu 111.
 vom 452, 486.
 vreda 536.
 wardiie 550.
 Wellentheorie 340
 sqq.
 za 741.
 za-za 538.
 zabucur 481.
 zacaş 742.
 zaciudes 478.
 zacon 550.
 zad-zada 536, 550.
 zadinzur 481.
 zaidno 537, 550.
 zalag 481.
 zalic-zălic 537.
 zamişcu-zamičcu
 481.
 zar 462.
 zaraf 360.
 Zarand 346.
 zară 742.
 zarebărniţsele 550.
 zarom 481.
 zarup 481.
 zasufiu 481.
 zatremur 482.
 zazburos 482.
 zăino 537.
 -ză 305.
 zăcaş 742.
 zăcaş² 742.
 zăcaţ 481.
 zădnescu 550.
 zădormu-zedormu
 531.
 zăfarecu 531, 550.
 zăgîrnescu-zegîrnes-
 cu 13.
 zăuit 478.
 zbier 143, 742.
 zdravle 550.
 zdrudescu 462.
 zdrudit 462, 757.
 zebiiescu 522, 550.
 zeceavlescu 551.
 zeclidavescu 534.
 zeclidu-zăclidu 532.
 zecopelescu 551.
 zehihizdescu 551.
 zeigrescu 551.
 zelezăn 551.
 zemahnescu-zemăh-
 nescu 551.
 zemerescu 523, 551.
 zepalescu 551.
 zepuşescu 551.
 zepuştescu 551.
 zerenescu 539, 551.
 zesnescu 551.
 zeuzdescu 530, 551.
 zezidescu 551.
 zezovescu 551.
 zgău 742.
 zgrabescu 551.
 zgură 682.
 zie 462.
 zitimă 462.
 zîrna 13.
 zlameie 550.
 zmintină 15.
 zmoatic 452.
 zna 551.
 znasescu 551.
 znenavidescu 551.
 znoit 452.
 znuescu 452.
 znuită 453.
 zobelescu 551.
 zrampighescu 532.
 zuzurire 462.
 zuzurit 462.
 zvezescu 551.
 zvonaru 551.

CUPRINSUL VOLUMULUI II

	Pagina
Partea II. Ce spune limba română	3—570
Capitolul XI. Istoria sunetelor limbii române	3—224
§ 235. Feliuri de <i>a</i>	3—4
§ 236. Firea lui <i>ă</i> și a lui <i>î</i>	4—14
Nota. Recensiea lucrării lui Iosif Popovici, Fiziologia vocalelor românești <i>ă</i> și <i>î</i>	4—10
§ 237. <i>a</i>	14—36
§ 238. <i>e</i>	36—61
§ 239. <i>i</i>	61—73
§ 240. <i>o</i>	73—81
§ 241. <i>u</i>	81—91
§ 242. <i>ă, î</i>	91—101
§ 243. <i>r</i>	101—110
§ 244. <i>l</i>	110—119
§ 245. <i>m</i>	119—124
§ 246. <i>n</i>	124—137
§ 247. <i>p</i>	137—143
§ 248. <i>b</i>	143—148
§ 249. <i>t</i>	148—156
§ 250. <i>d</i>	156—165
§ 251. <i>c</i>	165—176
§ 252. <i>q</i>	176—177
§ 253. <i>g</i>	177—184
§ 254. <i>f</i>	184—187
§ 255. <i>v</i>	187—204
Nota. Originea formelor de viitor și de optativ ale dialectului istroromân	201—204
§ 256. <i>j</i>	204—210
§ 257. <i>h</i>	210—212
§ 258. <i>s</i>	213—224
§ 259. <i>dz</i> moștenit	224
§ 260. Consonante finale	224
Capitolul XII. Invățăminte trase din istoria sunetelor limbii române pentru originea Românilor	225—407
§ 261. Fenomene anteromânești	225
§ 262. Observații asupra lor	225—230
§ 263. Fenomene care au loc numai la elemente băștinașe în toate dialectele	230—231

	Pagina
§ 264. Observații asupra lor	231—236
Nota. Ce se înțelege prin romina primitivă	233—236
§ 265. Fenomene care au loc numai la elemente băștinașe, însă nu în toate dialectele, ori nu la fel în toate dialectele	236—237
§ 266. Observații asupra lor	237—240
§ 267. Fenomene care au loc în toate dialectele	240—242
§ 268. Observații asupra lor	242—314
Nota. Baza de articulație și baza psihologică.—Filologia idealistă. Recensiea a două din lucrările lui Karl Vossler.—Influența limbii autohtone asupra limbii nouă adoptate.—Împrumutul ori amestecul vorbirilor, așa numitul moment sociologic	245—309
§ 269. Fenomene la care avem a face cu asemănări parțiale, ori între două dialecte cu excluderea celui de al treilea, ori între un dialect și porțiuni din altul, ori între porțiuni de dialecte.	314—321
§ 270. Observații asupra lor	321—325
§ 271. Fenomene la care avem a face cu caractere specifice fiecărui dialect a parte ori cu caractere specifice unei porțiuni dintr-un dialect.	325—330
§ 272. Observații asupra lor	330—338
§ 273. Deosebirea dintre limbă și dialect. Chipul cum se desfac dialecte și limbi deosebite dintr-o limbă primitivă unică oarecare. Legătura dintre limbă, societate și rasă. Cum se poate proba rasa prin limbă. Așa numitele dialecte dacoromîn, macedoromîn, istroromîn sînt dialecte ori limbi?	338—383
Nota. Eventual amestec al poporului romîn primitiv cu diferite neamuri de oameni altele și eventuale rămășiți dela acele neamuri de oameni (Slavi, vechi Germani, Pecenegi, Cumani) în limba romînească și în toponimia romînească	343—379
§ 274. Constatări pe baza faptelor expuse la paragrafele 261—273.	383—404
§ 275. Învățăturile, pe care ni le dă limba romînească prin sunetele ei asupra istoriei poporului romînesc din timpurile originii acestui popor	404—407
Capitolele XIII, XIV, XV. Din istoria formelor gramaticale și a cuvintelor limbii romîne	407—555

	Pagina
Capitolul XIII. Macedoromîn fără meglenit	407—464
§ 276. Forme nominale	407—413
§ 277. Forme pronominale	413—414
§ 278. Forme verbale	414—443
§ 279. Adverb	444—446
§ 280. Prepoziții	446
§ 281. Conjunții	446—447
§ 282. Cuvinte	447—462
§ 283. Poziția cuvintelor	462—463
§ 284. Influență din partea limbilor străine asupra sunetelor	463—464
Capitolul XIV. Meglenit	464—489
§ 285. Forme nominale	464—467
§ 286. Forme pronominale	467
§ 287. Forme verbale	467—482
§ 288. Adverb	482—484
§ 289. Prepoziții	484—485
§ 290. Conjunții	485
§ 291. Cuvinte	485—487
§ 292. Poziția cuvintelor	487—488
§ 293. Influență din partea limbii slave asupra su- netelor	488—489
Capitolul XV. Istroromîn	490—555
§ 294. Forme nominale	490—496
§ 295. Forme pronominale	496—497
§ 296. Forme verbale	497—535
§ 297. Adverb	535—537
§ 298. Prepoziții	537—538
§ 299. Conjunții	538
§ 300. Cuvinte	538—551
§ 301. Poziția cuvintelor	551—553
§ 302. Influență din partea limbii croate asupra su- netelor	553—554
§ 303. În istroromîn se amestecă cu limba romîneas- că membre de propoziții și propoziții întregi croate	554—555
Capitolul XVI. Învățăminte trase din istoria formelor limbii romîne pentru originea Romînilor	555—570
§ 304. Fenomene la care dezvoltarea limbii romînești s-a făcut fără influență din partea limbilor străine	555
§ 305. Observații asupra lor	555—558

§ 306. Fenomene la care dezvoltarea limbii românești s-a făcut prin influință din partea limbilor străine	559
§ 307. Observații asupra lor	559—564
§ 308. Invățătură trase din faptele expuse sub paragrafele 304—307	564—567
§ 309. Constatări din punct de vedere al arhaismului fenomenelor	567—569
§ 310. Invățăturile, pe care ni le dă limba românească prin formele și cuvintele ei asupra istoriei poporului român din timpul originii acestui popor	569—570
Partea III. Ce spune limba albaneză	571—802
O listă de scurtări și câteva observații ortografice	571—574
Capitolul XVII. Asămănări și deosebiri între limba română și cea albaneză	575—761
§ 311. Asămănări fonetice	575—581
§ 312. Cum se pot explica asămănările acestea	581—586
§ 313. Concluzii geografice	586—587
§ 314. Deosebiri fonetice	587—596
§ 315. Asămănări morfologice și sintactice	596—626
§ 316. Cum se pot explica asămănările acestea	626—629
§ 317. Concluzii geografice	629
§ 318. Deosebiri morfologice și sintactice	629—630
Nota. Deosebiri psihice între Români și Albaneji	629—630
§§ 319-335. Asămănări și deosebiri lexice	631—761
§ 319. Cuvinte latinești ori latinești populare, pe care le posed în comun limbile română și albaneză	631—658
§ 320. Cuvinte române și albaneze, care au numai etyma latinești înrudite	658—662
§ 321. Care dintre cuvintele românești de sub §§ 319, 320 se găsesc numai în dacoromîn	662
§ 322. Cuvinte latinești și latinești populare, pe care le posed în comun limba albaneză și dialectul macedoromîn, dar care lipsesc în dacoromîn	662—665
§ 323. Cuvinte latinești ori latinești populare, care se găsesc în limba albaneză, dar lipsesc limbii românești	665—676
§ 324. Care cuvinte latinești ori latinești populare, din cele care se găsesc în dialectul dacoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbi romanice	676—677
§ 325. Materialul de sub §§ 319—324 este sufici-	

- ent, pentruca pe baza lui să poată cineva trage concluzii 677—678
- § 326. Constatări cu privire la număr, la sunet, la înțeles, la împrumut dintr-o limbă în ceialaltă, pe baza materialului de sub §§ 319—324 678—691
- § 327. Alunecări de înțeles analoage, care au loc la cuvinte, nu de origine latină, românești de o parte, albaneze de altă parte 691—694
- § 328. Cuvinte nu de origine latină, pe care le au comune limbile română și albaneză 694—743
- § 329. Clasificarea materialului de sub § 328 743—749
- Nota. Greutatea de a hotări că cuvintele ar fi băștinașe ori că ar fi împrumutate dintr-o limbă în ceialaltă, și inanitatea corespondențelor de sunete dintre limbile română și albaneză constatate pe baza unor precipitate hotăriri 744—746
- § 330. Cuvintele din grupurile de sub § 329 care există și în celelalte dialecte românești, nu numai în dacoromîn 749—752
331. Rezultate, din punct de vedere al obârșiei și al împrumutului dintr-o limbă în ceialaltă, căpătate din inspectia grupurilor de sub § 329 752—757
- Nota. Observații asupra împrumuturilor de cuvinte din romîna în albaneza și din albaneza în romîna, de care vorbește Capidan în Raporturile albano-romîne, Dacoromania II 754—757
- § 332. Raportul dintre numărul cuvintelor împrumutate și alte împrumuturi pe care le-ar putea face o limbă dela altă limbă 757—758
- § 333. Cum se pot explica asemănările pe terenul lexical dintre limba romînă și cea albaneză, și ce valoare pot avea părerile învățaților asupra asemănărilor acestora, dacă se fine socoteală de raportul stabilit la § 332 758—760
- § 334. Netemeinicia unor presupuse împrumuturi pe terenul morfologic și sintactic, pe care le-ar fi făcut limba romînă din limbile albaneză, greacă, slavă neobulgară și uraloaltaică a Bulgarilor 760—761
- § 335. Concluziile care se pot trage din întreaga discuție asupra materialului lexical cu privire la

	<u>Pagina</u>
legăturile etnice și istorice dintre poporul român și cel albanez	761
Capitolul XVIII. Cine sînt Albanejii?	761—802
§ 336. La ce grup de limbi indogermane aparține limba albaneză	761—762
§ 337. Influența limbii latine asupra limbii albaneze	762—763
§ 338. Timpul cînd a încetat influența limbii latine asupra limbii albaneze	763—767
§ 339. Raportul din punct de vedere al romanizării dintre popoarele român, dalmat și albanez	768—770
§ 340. Concluzii geografice și istorice asupra Albanejilor trase din gradul lor de romanizare	770—771
§ 341. Presupuneri asupra originii Albanejilor s-au făcut, unele pe nimic bazate, iar altele bazate pe ceva	771
§ 342. Albanejii ocupă un teritoriu pe care au trăit Illyrii, ei ar fi deci Illyrii și limba lor ar fi illyră	771—773
§ 343. Combaterea părerii de sub § 342	773—777
§ 344. Există asemănări de cuvinte între limba albaneză și limbile illyră și thracă	777—784
§ 345. Asemănările dela § 344, macarcă problematică de cele mai multe ori, nu se pot contesta	784—785
§ 346. Presupuneri asupra originii Albanejilor bazate pe asemănările dela § 344. Netemeinicia lor	785—788
§ 347. Cum s-ar putea constata eventuale asemănări de sunete între limba albaneză și cea illyră	789—791
§ 348. Asemănări și deosebiri de sunete, care s-ar constata din inscripțiile messapice între limba messapică și cea albaneză	791
§ 349. În ce raport se găsesc din punct de vedere al sunetelor limbile română și albaneză cu limbile romanice din grupurile apenino-balcanic și illyro-romanice	791—796
§ 350. În ce raport se găsesc din punct de vedere al cuvintelor limbile română și albaneză cu limbile romanice din grupurile apenino-balcanic și illyro-romanice	796—798
§ 351. Albanejii sînt Pannoni	799—801
§ 352. De unde vine numele <i>Arbăr</i> , pe care și-l dau Albanejii din Grecia și din Italia	801—802
Adaos la bibliografie	803—805
Indice	805—821

GREȘELI

Să se vadă explicațiile delă volumul I pag. 885.

30. r. s. 17. > — <
 32. r. j. 8. Meglenoromîni — Melenoromîni
 49. r. j. 2. țeară). — țeară.
 90. r. j. 9. o accentuat și neaccentuat — o accentuat
 91. r. s. 21. *mōară — mōară
 91. r. s. 22. *gîndă — gîndă
 94. r. s. 13. babej) — babej
 104. r. s. 17. pirineică — perineică
 108. r. s. 14. ð, — ð
 116. r. j. 16. ȳițăuă — ȳițăuă
 122. r. j. 4. 41₃₇ — 41₃₁
 161. r. j. 1. zîmți — zîmți
 165. r. j. 16. dă — dau
 182. r. s. 11. *signum* < *sémn* — *signum* > *sémn*
 184. r. j. 13. jud. Botoșani — jud Botoșani
 208. r. j. 20. jugum — jugun
 214. r. j. 1. romîneasă, — romîneasă
 262. r. s. 4. înțeles — am înțeles
 272. r. s. 9. ocazionale — ocazioale
 273. r. j. 13. și — șl
 288. r. s. 13. asemenea — asemenea
 303. r. s. 1. din — diu
 322. r. j. 12. — — —
 358. r. j. 23. vorbește — vorberște
 361. r. s. 20. *jasz* — *jasz*
 372. r. s. 11. numele — numel
 386. r. s. 1. faptele — fatele
 386. r. j. 1. ele — ei
 488. r. j. 14. demonstrativ — demonstrativ
 515. r. s. 11. împrumut — împrumt
 585. r. j. 13. un — nn
 586. r. j. 15. teritoriului — teritoriulu
 587. sus la stînga § 313-314 — § 313
 588. sus la dreapta § 314 — § 313
 589. sus la stînga § 314 — § 313
 590. sus la dreapta § 314 — § 313

591. sus la stînga § 314 — § 313
 592. sus la dreapta § 314 — § 313
 613. r. j. 1. p^ăr^ăt^ăi — p^ăr^ăt^ăi
 623. r. j. 15. dialectul — dilectul
 634. r. j. 15. putem — putea
 665. r. s. 10. § 323. B. — § 323.
 687. r. j. 3. albaneze — albanez
 711. r. j. 9. , — ;
 730. r. j. 12. „un fel de pasăre” — „un fel de pasăre
 789. r. j. 6. înainte de — înainte
 796. r. j. 14. de — do

La pagina 663 r. j. 6 să se adauge la cuvîntul **mula* ca notă următoarele: Cuvîntul *m^ură* > **mula* există și în dacoromîn cu înțelesul de fraise, mésentère după Damé, Încercare de terminologie poporană romînă pag. 32, și Damé, Nouveau dictionnaire roumain-français, V-e volume, Bucarest, 1900.
